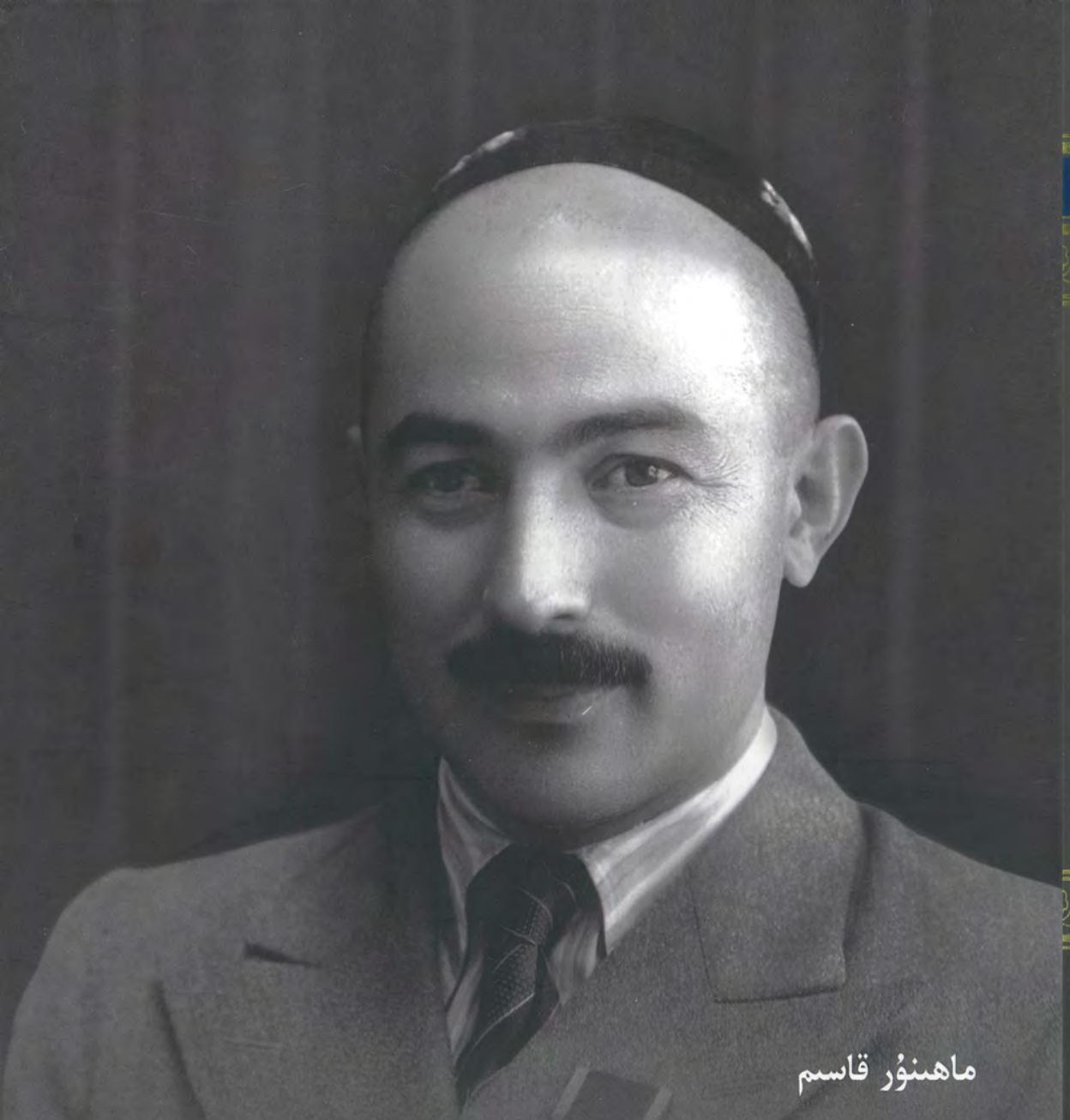

ماهنۇر قاسم

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سەلەيمەن

2

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

يولداش ئەخمەتجاننىڭ شۇ يىللاردىكى تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان چىرايى كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمەيدۇ.

بۇگۈن ئەخمەتجاننىڭ رەپىقىسى ماھنۇر خانىم «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن» ناملىق بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىپتۇ، بۇ تەبرىكلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىش. مەن ئەينى ۋاقىتتىكى تارىخنىڭ بىر شاھىتى بولۇش سۈپىتىم بىلەن تولىمۇ سۆيۈندۈم.

— دىلىك لېچۈن

ماهنۇر قاسم

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سەلىمەن

2

مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى تارىخ ۋە ئۆگىنىش ماتېرىياللىرى كومىتېتى تەكشۈرۈپ بېكىتتى

مەسلىھەتچىلەر: ئۇيغۇر سايرانى
مۇزەپپەر ئابدۇللايېۋ

تەھرىر ھەيئەتلەر: خەن چىبىڭ
نۇرمۇھەممەد دۆلەتى
لياڭ رىمىڭ
غوجائەخمەت يۇنۇس
ئادىلجان قاسىمى

مىللەتلەر نەشرىياتى

37. فېۋرال پاجىئەسى

1947 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، ئەخمەت ئەپەندىم پىچاندىكى كۆزدىن كەچۈرۈش پائالىيىتىنى دەرھال توختىتىپ، ئامما بىلەن خوشلىشىپلا جىددىي ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى ۋە رەھىمجان ئىككىسى ئۇدۇل ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يېغىن زالىغا كىرىپ كەلدى. زالغا بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ھەممە ھەيئەتلىرى، بۈرھان ئەپەندى ۋە بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار ئالقاچان تەقلىنىپ بولغانىكەن. بۇ چاغدا بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى جاڭ جىجۇڭ گومىنداڭنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىمەن دەپ نەنجىڭگە كېتىپ قالغانىكەن.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ دەل ۋاقتىدا يېتىپ كېلىشى يىغىندىكى ۋەكىللىرىمىزگە ئىنتايىن زور ئىلھام بولدى، ئەمما قارشى تەرەپكە نىسبەتەن ئېغىر زەربە بولۇپ ئۇلارنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. «ئەپەندىم قېچىپ كەتتى» دېگەن غوۋغا يىغىن زالىنى قاپلاپ كەتكەندە، بەزى ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر «مۇشۇنداق چاغدا ئەپەندىم كەلمىسە بوپتىكەن، بولمىسا ئاۋارىچىلىككە يولۇقۇپ قالارمىكىن» دەپ ئەندىشە قىپتۇ. ئەمما جاھىل كۆچىلەر ئۆزلىرىچە «ئەخمەتجان تۇرپاندا قورقۇپ مۆكۈۋالدى، قايتىپ كېلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس» دەپ ھۆكۈم چىقىرىشىپ، «قېنى قانداق» دېگەندەك بىز تەرەپتىكىلەرگە مەسخىرە نەزەرىدە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. دەل مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە ئىشىك ئېچىلىپ ئەپەندىم مەزمۇت قەدەم تاشلاپ يىغىن زالىغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇشى گومىنداڭنىڭ جاھىل كۆچىلىرىنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرۇپتۇ.

مەلۇمكى، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئوڭ قانات كۆچىلىرى ۋەقە تۇغدۇرۇشنى ئويلاپ، پۈرسەت كۈتۈپ بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى

ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى يوقىتىشقا ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتاتتى. بۇ ۋاقىت دەل جياڭ جيېشىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنى يوقىتىشتىن ئىبارەت ئەپەت ـ بەشىرىسىنى ئۇزۇل ـ كېسىل ئاشكارىلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى بىلەن تۇزگەن «10 ـ ئۆكتەبىر كېلىشىمى» گە ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا باشلىغان ۋاقىت ئىدى. جياڭ جيېشىنىڭ بۇنداق ئاسىيلىق قىلمىشلىرىدىن «ئىلھاملانغان» شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەر پۈرسەت كەلدى دەپ بىلىپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى يوقىتىۋېتىشكە ئۇرۇنۇۋاتاتتى. جياڭ جيېشى ۋەدىسىدە تۇرمىغانلىقتىن پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىۋەتتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى بولسا جياڭ جيېشىنىڭ بۇنداق ئىككى يۈزلىمىلىكىگە جاۋابەن، 1947 ـ يىلى 2 ـ ئايدا نەنجىڭ، شاڭخەي، چۇڭچىڭ قاتارلىق جايلاردىكى ئىش باشقارمىلىرىنى تاقاپ، ئادەملىرىنى كەينىدىن يەنىگە قايتۇرۇپ ئەكەتتى. شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرىگە كەلسەك، جياڭ جيېشىنىڭ ئىستراتېگىيەسىگە يېقىندىن ماسلىشىپ، قانلىق قىلىچلىرىنى بىلىگىلى تۇردى ۋە پۈرسەت كەلدى دەپ بىلىپ، تىنچلىق بىتىمنى ئۇزۇل ـ كېسىل بۇزۇش نىيىتىدە بولۇۋاتاتتى. ئۇلار تۇنۇگۈن يۇز بەرگەن «21 ـ فېۋرال» نامايىشىنى «ئەخمەتجان قۇتربىپ چىقاردى» دەپ ئوچۇقتىن ئوچۇق داۋراڭ سېلىشتى.

بۇ تۆھمەت ئەپەندىمنىڭ قۇلىقىغا ئاللىقاچان يېتىپ بولغانىدى. شۇڭا بۇگۈن ئېچىلىدىغان جىددىي يىغىندا ئەپەندىم ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، بۇرۇنقىدەكلا ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ جىددىي يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىن باشلىنىش بىلەن تەڭ ئەپەندىم ھەرقايسى تەرەپنىڭ ئۆزلىرىنى بېسىۋېلىشىنى ئەسكەرتتى ۋە ھەر تەرەپ تىنچلىق بىتىمنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ھەققىدە پىكىر قىلىشىنى، جۈملىدىن كىمدەكىم بۇگۈن قەستەن چاتاق چىقىرىپ، ۋەقە پەيدا قىلىشقا ئۇرۇنسىدىكەن، خەلقنىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئەمما يىغىن كەيپىياتى ئىنتايىن جىددىي بولدى. ئىككى تەرەپ يەكەن ۋالىيسى جۇ فاڭگاڭ بىلەن خوتەن ۋالىيسى خاۋ دېڭباڭ (نۇربەگ)نى ئەمىلىدىن ئېلىۋېتىش مەسىلىسىدە قاتتىق تىركەشتى. يىغىندا، يەكەندىكى سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇلى ــ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بۇرھان ئەپەندى يەكەندە ئېلىپ بې-

رىلغان سايلام خىزمىتى توغرىسىدا دوكلات بەردى. ئۇ ئۆز دوكلاتىدا يە-
كەن ۋالىيسى جۇ فاڭگاڭنىڭ گومىنداڭ ھەربىي ۋە ساقچىلىرى بىلەن
تىل بىرىكتۈرۈپ، سايلامغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشتەك ئېغىر قىلمىشلە-
رىنى دەلىل - ئىسپاتلار ئارقىلىق بىرمۇ بىر شەرھلەپ ئۆتتى. كەيىن-
دىن ئابدۇكېرىم ئابباسوف ئۇرۇمچىدىكى نامايىشچى ئاممىا ئوتتۇرىغا قوي-
غان جۇ فاڭگاڭ بىلەن خاۋ دېڭباڭنى ۋالىيلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ
تاشلاش قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سەككىز تۈرلۈك تەلەپ-
نامە يازما دوكلاتىنى يىغىنغا تاپشۇردى. بۇرھان شەھىدى، ئابدۇكېرىم
ئابباسوف، رەھىمجان سابىرھاجى، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار بۇ پە-
كىرنى قەتئىي قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەمما لېۋ مېڭچۈن، ۋاڭ
زېڭشەن، جانىمقان قاتارلىقلار قەتئىي قارشى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئىك-
كى تەرەپنىڭ تالاش - تارتىشى تېخىمۇ چىڭىغا چىقىپ، پىكىرده بىر-
لىككە كېلىش ئىمكانىيىتى قالمىدى. بۇنداق جىددىي ئەھۋالدا، ئەخمەت
ئەپەندىم كەسكىنلىك بىلەن نامايىشچى ئاممىنىڭ ۋەكىل كىرگۈزۈپ
ئۆزلىرىنىڭ پىكىرلىرىنى يىغىنغا بىۋاسىته يەتكۈزۈش تەكلىپىنى بەردى
ۋە يىغىنغا قاتناشقۇچىلارغالدى بىلەن ئاممىنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ بولغاد-
دىن كېيىن، ئاندىن قارار چىقىرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، شۇنىڭ بىلەن
تالاش - تارتىش ۋاقتىنچە بېسىقتى.

ئۇزاق ئۆتمەي ئابلەھەت مەخسۇم بىر نەچچە ئادەمنى باشلاپ يىغىن
مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ نامايىشچى ئاممىا ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلە-
نى بايان قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەربىي ۋە ساقچىلارنىڭ زوراۋاز-
لىق قىلىپ خەلق ئاممىسىنى قوراللىق باستۇرغانلىقىنى پاش قىلدى ۋە
نۇرغۇن دەلىل - ئىسپات ئارقىلىق جاھىل كۈچلەرنىڭ قانلىق ۋەقەلە-
نى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنى بىرمۇ بىر ئوتتۇرىغا قويدى. مانا مۇشۇ-
داق پولاتتەك پاكىتلار ئالدىدا، يىغىنغا قاتناشقان گومىنداڭ جاھىل
كۈچلىرىنىڭ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ غىڭ - پىڭ قىلالمىاي قالدى. ئەڭ ئا-
خىرىدا بىرلەشمە ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى يەكە-
ن ۋالىيسى جۇ فاڭگاڭ، خوتەن ۋالىيسى خاۋ دېڭباڭنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ
تاشلاش قارارىنى چىقاردى ۋە كەسكىنلىك بىلەن يىغىننى ئاخىرلاشتۇردى.

بۇ قارار گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرى ئۈچۈن ئىنتايىن ئېغىر زەربە
بولدى.

بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىغان گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرى شۇ كۈنى،

2 ـ ئاينىك 22 ـ كۈنى ئاخشىمى يېڭى بىنادا جىددىي مەخپىي يىغىن ئۆتكۈزۈپتۇ، سۇئال شۇلىيەن، لىيۇ مېڭچۇن، داك بىگاك، شىيې يۈڭسۇن، لياك كېشۇن قاتارلىقلار يىغىنغا قاتنىشىپ: «نامايىشقا نامايىش بىلەن تاقابىل تۇرۇش، تەلەپ قويۇشقا نەلەپ قويۇش بىلەن تاقابىل تۇرۇش» ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئاممىنى نامايىشقا ئۈيۈشتۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋە-كىللىرىگە قايتۇرما زەربە بېرىش مەخپىي پىلانىنى تۈزۈپتۇ.

2 ـ ئاينىك 23 ـ كۈنى ئاتالمىش «نامايىشقا قارشى نامايىش، تە-لەپكە قارشى تەلەپ» دەيدىغان سۇيىقەست تازا پەردازلىنىپ مەيدانغا چىق-تى. ئەپسۇسكى، بۇ نامايىش پەقەت نەچچە يۈزدەك ئادەمنىڭ كوچىغا چە-قىپ بىرنەچچە ئېغىز قۇرۇق شوئار توۋلاپ قويۇشى بىلەنلا چەكلىنىپ ئۆزلۈكىدىن تارقىلىپ كەتتى. دېمەك، بۇ قېتىمقى نامايىش ئارقىلىق جاھىل كۈچلەرنىڭ ئاتالمىش ئاممىۋى نامايىش تەشكىللەش ئارقىلىق ۋەقە تۇغدۇرۇشتىن ئىبارەت ھەقىقىي مەقسىتى ئەمەلگە ئاشماي قالدى. لېكىن ئۇلار يەنىلا نىيىتىدىن يانماي، باشقىدىن يەنە بىر قېتىم كۆلىمى تېخىمۇ چوڭ نامايىش تەشكىللەپ رەزىل سۇيىقەستىنى ئەمەلگە ئاشۇر-ماقچى بولدى.

ئىككىنچى كۈنى، يەنى 2 ـ ئاينىك 24 ـ كۈنى ئەتىگەندە، گومىن-داڭچىلار ھەقىقىي ئەھۋالنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەيدىغان خۇيزۇ، قازاق ئاممىسىدىن 5000 دىن ئارتۇق ئادەمنى يەنە بىر قېتىم كوچا نامايىشىغا تەشكىللىدى، ھەتتا خادىۋاڭنىڭ قىزىنى مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ نامايىشچى قوشۇننىڭ ئالدىدا كۆتۈرۈپ ماڭدى. بۇ كۈندىكى نامايىش قارىماققا ھە-قىقەتەن ناھايىتى ھەيۋەتلىك ئېلىپ بېرىلغاندەك قىلاتتى. «نامايىشچى ئاممىا» يول بويى «ئەخمەتجاننى يوقىتايلى»، «ئابدۇكېرىم ئابباسوفنى يو-قىتايلى» دېگەندەك شوئارلارنى توۋلىشىپ بىز تۇرۇۋاتقان «جەنۇبىي گۈل-باغ »قا كېلىپ دەرۋازىدىن ھۇجۇم قىلىپ كىرمەكچى بولۇشتى. قىزىق يېرى شۇكى، نامايىشچىلار ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلەر تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىش، سىياسىي پىروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇقنى ھىمايە قىلىش قاتارلىقلار ئىدى. بۇ تەلەپلەر بىز تەرەپتىن قايتا ـ قايتا ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ئەمەلگە ئاشۇ-رالماي كېلىۋاتقان ئىشلار بولۇپ، بىزگە قارشى قىلىنغان نامايىشتا بىز ئارزۇ قىلغان شوئارلارنىڭ توۋلىنىشى ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ئەپت ـ بەشە-رىسىنى مانا مەن سەپلا ئاشكارىلاپ تۇراتتى. لېكىن پاكىت مۇنازىرىدىن

ئۇستۇن. گومىنداڭنىڭ جاھىل كۆچلىرى تىنچلىق بىتىمىنى خالىغانچە ئاياغ ئاستى قىلىپ، سىياسىي پىروگراممىنى ئىجرا قىلماي، ئاممىنى ئازدۇرۇپ، زىددىيەت تۇغدۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن تۇرۇقلۇق، بىزنى «بىتىمنى ئىجرا قىلمىدى، سىياسىي پىروگراممىنى ئىجرا قىلمىدى» دەپ گىنى ئىنتايىن قىزىق ئىش ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇگۈنكى نامايىشنى تەشكىللەشتىكى ھەقىقىي مەقسىتى مۇشۇ نامايىش ئارقىلىق بىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش جىنايىتىنى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىگە دۆڭگەشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

«نامايىشچى ئاممىا»نىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئاددىي پۇقرالار ۋە ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمەي مەجبۇرىي قاتناشتۇرۇلغانلار ئىدى. ئۇلار نامايىشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ شۇ ئارلىرىنى تېزدىن گومىنداڭغا قارشى شوئارغا ئايلاندۇرۇپ، يېرىم يولغا كەلگەندە ئۇچتىن ـ تۆتتىن بولۇپ نامايىشچىلار قوشۇنىدىن ئوغرىلىقچە ئايرىلىپ، كەينى ـ كەينىدىن تارقىلىپ كەتتى. قېپقالغان بىرنەچچە باشلامچىسىمۇ ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، قۇيرۇقىنى تىكىۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، گومىنداڭنىڭ جاھىل كۆچلىرىنىڭ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، قەستەن تەشكىللىگەن ئاتالمىش خۇيزۇ، قازاق ئاممىسىنىڭ نامايىشى يەنە بىر قېتىم مەغلۇپ بولدى.

قىسقىسى، 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىكى ئاتالمىش «ئاممىۋى نامايىش» قانچە تېز ئۇيۇشتۇرۇلغان بولسا، يەنە شۇنچە تېز ئاخىرلاشتى.

تۆۋەندە بىز بۇرھان ئەپەندى ئەينى چاغدا يازغان 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىكى نامايىش توغرىسىدىكى ئەسلىمىنىڭ بىر قىسمىنى كۆرۈپ باقايلى:

> 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال، ئۈرۈمچىدە تو-ساتتىنلا 3000 دىن ئارتۇق خۇيزۇ قاتناشقان نامايىشچىلار قو-شۇنى پەيدا بولۇپ قالدى ھەمدە بۇنىڭ ئىچىگە كۆپلىگەن ئات-لىق قازاقلار كىرىپ يول باشلاپ ماڭغان. ئۇلار يول بويى «مەر-كىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىمىز»، «ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئالا ھىدە بولۇۋېلىشىغا قارشى تۇرايلى» دېگەنگە ئوخشاش شوئارلارنى توۋلاپ ماڭدى. ۋەقەدىن كېيىن تەكشۈرۈپ كۆرسەك، بۇ، گا-

نىزون ئىشتابىنىڭ قوماندانى سۇڭ شىلىەن جاڭ جىجۇڭ ئايرو-پىلان بىلەن نەنجىڭغا كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز ئالدى-غا بىر تۈركۈم ئوفىتسېرلارنى چاقىرىۋېلىپ، مەخپىي پىلانلاپ، «نامايىشقا نامايىش بىلەن تاقابىل تۇرۇش»، «تەلەپ قويۇشقا تەلەپ قويۇش بىلەن تاقابىل تۇرۇش» دېگەن ئۇچ ۋىلايەتكە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى ئىكەن. ئۇلار ۋەقەنىڭ ھەقىقىي سىرىنى بىلمەيدىغان بىر قىسىم ئاممىنى ئالداپ، بىر قىسىم ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بىلەن كېيىملىرىنى ئالماشتۇرغۇ-زۇپ، كوچىغا چىقىپ نامايىش قىلدۇرۇپ، مەخسۇس ئۇچ ۋىلا-يەتكە قارشى تۇرغانىكەن.

(بۇرھان شەھىدى: «شىنجاڭنىڭ 50 يىلى» مىللەتلەر نەشرىياتى نەشرى)

ئەخمەت ئەپەندىم بۇ كۈندىكى نامايىشنىڭ گومىنداڭ ئوڭ قانات كۈچلىرى تەرىپىدىن تەشكىللەنگەنلىكىنى، شۇنداقلا جاھىل كۈچلەرنىڭ بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالماي، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ ۋەقە پەيدا قىلىش مۇم-كىنچىلىكىنى پەرەز قىلدى.

تۇن كېچە، ئەخمەت ئەپەندىم غۇلجا تەرەپ بىلەن توختىماي تېلې-فونلىشىپ، مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىمىزنىڭ جىددىي ھالەتكە كې-رىپ، ۋەزىيەتنىڭ يۇزلىنىشىگە يېقىندىن دىققەت قىلىشنى تەلەپ قىلا-تى. بۇرھان ئەپەندى بىلەن تېلېفوندا پىكىر ئالماشتۇراتتى، ئابدۇكېرىم، سەيپىدىن ۋە رەھىمجانلار بىلەن يۇز بېرىش ئېھتىماللىقى بولغان ھەر خىل ئىشلار ھەققىدە كېڭەشتى، ھەتتا گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىغا بىۋا-سىتە تېلېفون قىلىپ، بەزىلەرنىڭ مەخپىي ھالدا ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللې-رىگە قارشى «ئاممىۋى نامايىش» تەشكىللەۋاتقانلىقىنى ئاگاھلاندۇراتتى. ئەپەندىم تېلېفونىنى قارشى تەرەپنىڭ ئوغرىلىقچە ئاڭلاپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۆز ئادەملىرىمىز بىلەن تېلېفونلاشقاندا ھالقىلىق مەسە-لىلەرنى قارشى مەنىلىك جۈملىلەر ياكى مەخپىي سۆز - ئىبارىلەر ئار-قىلىق ئىپادىلەيتتى. مانا ئەمدى يېقىنقى بىرنەچچە كۈندىن بۇيان، بەزى-لەر يۇرىكىنى قاپتەك قىلىپ جېدەل تېرىۋاتاتتى، ئوچۇقتىن ئوچۇق «ئەخمەتجاننى يوقىتايلى» دەپ شوئار توۋلىشىۋاتاتتى، دېمەك ئەھۋالنىڭ

يەنمۇ يامانلىشىدىغانلىقىنى كۆڭلىمىز سېزىپ تۇراتتى. ئۇرۇمچىدە يۈز بەرگەن بۇ ۋەقەلەر تېلېگرامما ئارقىلىق غۇلجىدىكى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى گېنېرال ئىسھاقبېككە ۋاقتىدا يوللىنىپ تۇردى. گېنېرال ئىسھاقبېك ۋەزىيەتنى دىققەت بىلەن كۆزىتىش بىلەن بىرگە ئۇرۇمچىدە ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىمىزغا جىددىي ھالەتكە ئۆتۈش بۇيرۇقى چۈشۈردى. ماناس دەريا - ياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى مىللىي ئارمىيە ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىمىز دەرغەزەپكە كېلىپ «ئەگەر ۋەكىللىرىمىز بىرەر كۈتۈلمىگەن ئەھۋالغا يولۇققۇدەك بولسا ئۇرۇمچىگە قاراپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە ھەر ۋاقىت تەييار» دېيىشمەكتە ئىدى!

شۇ كۈنى ئەپەندىم كېچىچە ئۇخلىمىدى، بەكلا جىمىپ كەتتى. مەن نېمىدەپ تەسەللى بېرىشىمنى بىلەلمىدىم. گەرچە ئەپەندىم مېنى يېتىپ قېلىشقا كۆپ قېتىم ئۇندىگەن بولسىمۇ، بىراق ۋەزىيەت جىددىي بولغاچقا، كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى. ئەپەندىم بىردەم ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇياق - بۇياققا ماڭاتتى، بىردەم تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن قىزىمىزغا ئۇزاق - تىن - ئۇزاق تىكىلىپ قاراپ كېتەتتى. نەچچە كۈندىن بېرى گومىنداڭ تەرەپ تەشكىللىگەن ئاممىۋى نامايىش، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىۋەتتى.

«ئاممىۋى نامايىش» شۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالغىنى يوق. سوڭ شىلىيەن تەرەپدارلىرى تېخىمۇ زور سۈيىقەستنى پىلانلاۋاتاتتى. ئۇلار يەنە بىر قېتىم ھەربىي ۋە ساقچى، ئەسكەر، ئۇچ مەسلەكچى ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرى، گومىنداڭ ئەزالىرى قاتارلىقلارنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان ھالدا بىر مەيدان ئاممىۋى نامايىشنى قوزغاپ، ئۆزلىرىنىڭ رەزىل مەقسىتىگە يەتمەكچى بولدى. بۇ نامايىش ئاخىر پۈتۈن شىنجاڭنى زىلزىلىگە سالغان «25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسى»گە ئايلاندى.

1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى سەھەر.

مەن كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ئەپەندىم دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ تۇرۇپتۇ. تاڭ ئەمدىلا سۈزۈلگەنىكەن.

بۇ بىرقانچە كۈندىن بۇيان خەۋپلىك ئەھۋال كەينى - كەينىدىن يۈز بېرىۋاتقانلىقى ئۈچۈن شۇ كۈنى ئەتىگەنلىكى ئابدۇكېرىم ئاببىاسوف تېلېفون قىلىپ، ئەپەندىمنىڭ بۈگۈنچە ھۆكۈمەت زالىغا بارماي تۇرۇشنى ئۆتۈندى ۋە ئۆزىنىڭ ياشتا ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن بىللە ئادەتتە-

كىگە ئوخشاش ھۆكۈمەت ئىشخانىسىغا بېرىپ، ئەھۋالىنىڭ تەرەققىياتىنى ئۇقۇپ ئاندىن ئەپەندىمگە خەۋەر بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى، دەرۋەقە، شە-ھەر ئىچى جىددىيلىك بىلەن تولغان، ئاتالمىش «ئامما» كوچا نامايىشى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن توپلىشۋاتقاندى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئابدۇكې-رىم ئاباسوف دەرھال ئەپەندىمگە نۇرغۇن گۇمانلىق «ئاممانىڭ ھۆكۈمەت قورۇسى ئالدىغا كېلىپ توپلانغانلىقىنى خەۋەر قىلدى ۋە يەنە ھازىرچە ئەھۋال تازا ئېنىق ئەمەس، ئەگەر بىرەر ئەھۋال كېلىپ چىقىدىغان بولسا دەرھال ئەپەندىمگە دوكلات قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئەپەندىمنىڭ ھا-زىرچە ھۆكۈمەتكە كەلمەي تۇرۇشنى ئۆتۈندى. ئەپەندىم ئەھۋالدىن خە-ۋەردار بولۇپ سوغۇققانلىق ئىچىدە ئەھۋالنىڭ نەگىچە بارىدىغانلىقىنى كۆزەتمەكچى بولدى، دەرۋەقە بىزنىڭ ئۆيدىكى تېلېفون تۈيۇقسىز ئۇزۇ-لۇپ قالدى.

چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 لاردا، ھېچقاچان ئەخمەت ئەپەندىمنى ئىشقا چاقىرىپ كەلمەيدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى لىۋ مېڭچۈن، ئۇرۇمچى گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى داڭ بىگاڭلار ئۆيگە ئەخمەت ئەپەندىمنى يىغىن بار دەپ چاقىرىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ دې-يىشىچە نۇرغۇن ئادەم ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا كېلىپ «ئا فۇجۇ-شى بىلەن كۆرۈشىمىز» دەپ تۇرۇۋالغانمىش، قارىغاندا ئا فۇجۇشى بار-مىسا ئىشتىن چاتاق چىقارمىش. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشقا ئەزالىرى-مۇ ئا فۇجۇشىنىڭ دەرھال يىغىن ئېچىپ، ۋەقەنى بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ئەپەندىم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئىتتىك پەلتوسىنى كىيدى ـ دە، قىلچە ئىككىلەنمەستىن سىرتقا قاراپ ماڭدى. مەن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم. ئەخمەت ئەپەندىم ئىشىكتىن چىقىپ ماڭمايلا خۇددى بىرنەرسىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئارقىغا بۇرىلىپ يېنىپ كىردى ـ دە، ئۇدۇل بېرىپ تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىمىزنىڭ پېشانىسىگە يېنىككىنە سۆيۈپ، ماڭا مەنىلىك بىر قاراپ، «خوش!» دېگىنىچە لىۋ مېڭچۈن، داڭ بىگاڭلار بىلەن مېڭىپ كەتتى. مەن دەرھال ئەھۋالنىڭ ئادەتتىكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. ئەپەندىم چىقىپ كەتتى، تېلېفون يەنىلا ئۇزۇك. مېنىڭ سىرت بىلەن بولغان ئالاقەم پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۇ-زۇلدى. مەن دەككە ـ دۈككە ئىچىدە دەرھال قورۇغا چىقتىم. قارىسام ئارقا سەپ ئىشلىرىغا مەسئۇل پەخىردىن خوجا ۋە يەنە مۇھاپىزەتچى

ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى جىددىي ھالەتكە ئۆتۈپ بوپتۇ. پۈتۈن ھويلا سۇرلۇك تۈس ئالغان، دەرۋازا مەھكەم تاقاقلىق، مۇھاپىزەتچى ئەسكەر-لەرنىڭ بەزىلىرى ئۆگزىگە چىقىۋالغان، يەنە بەزىلىرى قوراللىرى بەت-لەگلىك جەڭگىۋار ھالەتتە تۇرۇشۇپتۇ.

كوچىدىكى ئادەملەر ئاققوۋۇق دەرۋازىسى تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈش-مەكتە، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ئاۋازلار بارغانسېرى كۈچەيمەكتە. شەھەر سېپە-لى ئىچىدىن ئاندا ـ ساندا «پاڭ ـ پۇڭ» قىلغان ئوق ئاۋازلىرىمۇ ئاڭلى-نىپ تۇرىدۇ. مەن كەينىمگە يۈگۈرۈپ كىرىپ ئەپەندىمگە تېلېفون بەر-مەكچى بولدۇم، بىراق تېلېفون ئىشلىمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن دەرھال سىرتقا چىقىپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىلى، شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى زىيا سەمەدىنى ئىزدەپ تېپىپ: «ئۆيىنىڭ تېلېفونى ئۇلانمايۋاتىدۇ، يەنە تېخى شەھەر ئىچىدىن ئوق ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ، بۇ زادى نېمە ئىش؟» دەپ سورىدىم. ھودۇقۇش ئىچىدە. زىيا سەمەدى دەرھال ئۆيگە كىرىپ، تېلېفوننىڭ نومۇرىنى يەنە بىر قېتىم ئايلاندۇرۇپ كۆر-دى، ئەمما تېلېفون يەنىلا ئىشلىمىدى. بۇ ۋاقىتتا پەخىرىدىن خوجىمۇ ئۆيگە كىرىپ كەلدى ـ دە، ئىككىسى بىر ـ بىرى بىلەن كۆز ئىشارىتى قىلىشىپ، تالاغا چىقىشىپ كېتىشتى. ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن زىيا سەمەدى-نىڭمۇ ئاققوۋۇقتا كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتىم. يېرىم سائەتلەر ئۆتكەن-دىن كېيىن، پەخىرىدىن خوجا جىددىي قىياپەتتە ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى ـ دە، ماڭا ئەھۋالنى دېدى:

ـــ خانىم، ئەھۋال ئىنتايىن جىددىي، گومىنداڭ ئاققوۋۇق سېپىل دەرۋازىسىنى ئېتىۋاپتۇ، سېپىلنىڭ ئۈستىگە پىلىموتلارنى تىكلەپ بوپ-تۇ، گومىنداڭچىلار ئەپەندىمنى ھۆكۈمەت قورۇسى ئىچىدە قورشىۋاپتۇ، كونكرېت ئەھۋال ھازىرچە ئېنىق ئەمەس. لېكىن سىز قورقۇپ كەتمەڭ، ئۇلار ئەپەندىمنىڭ بىر تال مويىغىمۇ تېگەلمەيدۇ. بىز مىللىي ئارمىيە-مىزنىڭ ماناس ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق ئىشتابىغا ئۇقتۇرۇش قىلە-ۋەتتۇق!

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ مېنىڭ بېشىمدىن بىر چېلەك سۇنى قۇيۇۋەتە-كەندەك پۈتۈن بەدىنىمگە تىترەك ئولاشتى. گومىنداڭ باندىتلىرىنىڭ قەست قىلماقچى بولغانلىقى ئېنىق. دېمەك، ئەھۋال ئىنتايىن خەۋپلىك ئىدى. توساتتىن ۋۇجۇدۇمنى بىر خىل قورقۇنچ چىرمىۋالغىلى تۇردى، كۆپچىلىكنىڭ ماڭا ئىمكانقەدەر تەسەللى بېرىشكە تىرىشىۋاتقانلىقىنى،

ھەممەيلەننىڭ ئىنتايىن جىددىيچىلىك ئىچىدە قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتىم. ھەتتا ئادەتتە تاپانچىسىنى چاپىنىنىڭ ئىچىگە تىقىپ يۈرىدىغان پەخىردىن خوجامۇ بۇگۈن ئوقىنى بەتلەپ تاپانچىسىنىمۇ تېشىغا ئېسىۋاپتۇ.

چۈشكە يېقىن زىيا سەمەدى كېلىپ، ماڭا:

— بىزنىڭ ئادەملەر ئاققوۋۇق دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا تاي ـ تاي پاختا، بېنزىن تۆكۈلۈرىنى دۆۋىلىۋەتتى، ئەمما شەھەر ئىچىنىڭ ئەھۋالى ئېنىق ئەمەس. ئەگەر بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز بىرەر خېيىم ـ خەتەرگە يولۇققۇدەك بولسا دەرھال بېنزىنغا ئوت قويۇۋېتىمىز، شەھەر ئىچىگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىپ رەھبەرلىرىمىزنى قۇتقۇزۇپ چىقىمىز، — دېدى.

ئۇ چىقىپ كېتىپ تۇرۇشىغا پەخىردىن خوجا چىرايلىرى تاتارغان ھالدا كىرىپ كەلدى ـ دە، ماڭا كەسكىن ھالدا مۇنداق دېدى:

— خانىم، سىز ئەمدى مېڭىشقا تەييارلىق قىلمىسىڭىز بولمىدى. ئابلەھەت مەخسۇم بىرنەچچە ئادەم بىلەن قولىغا سەرەڭگە ئېلىپ شەھەر سىپىلىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بولدى، ئۇياقتا قاراپ: «ۋەكىللىرىمىزنى چىقىرىپ بېرىش، بولمىسا شەھەرگە ئوت قويىمىز!» دەپ توۋلاۋاتىدۇ، — دېدى ـ دە، كارىۋاتتا تاتلىق ئۇيقۇدا ياتقان قىزىمغا قاراپ قويۇپ، — بالا بەك كىچىك، سوغۇق ئۆتۈپ كەتمىسۇن، جىددىي لازىملىق نەرسىلىرىڭىزنىلا ئېلىۋېلىڭ، باشقىلىرىنى تاشلاڭ، دەرھال مېڭىشقا تەييارلىق قىلىڭ!

پەخىردىن خوجا گېپىنى تۈگەتمەي تۇرۇپ، يېنىدىن ئاستا ئەپچىل بىر تاپانچىنى چىقاردى ـ دە، قىزىل لاتىغا ئوراپ ماڭا سۇندى: «بۇنى ئېلىۋېلىڭ، كېرەك بولۇپ قالار».

ئاسمان پۈتۈنلەي ئىس ـ تۈتەك بىلەن قاپلانغاندى، كۈن غەرب تەرەپكە قاراپ قىيسىيىشقا باشلىدى. مەن ئۆيدە ماڭا يارەملىشىپ بالىغا قارىشىپ بېرىدىغان تۇرسۇنخان بىلەن كىچىك ئاپامنىڭ بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇۋاتقان قىزى رىزۋانگۈلنى دەرھال نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇشقا بۇيرۇدۇم. ئۆزۈمنىڭ پۈت ـ قولۇمدا جان يوق، گاڭگىرىغىنىمدىن نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي جايىمدا قېتىپلا قالغانىدىم.

توساتتىنلا ھوشۇمنى تاپقاندەك بولۇپ ئەپەندىمنىڭ كۇتۇپخانىسىدىكى ھۆججەتلەر ئېسىمگە كەلدى. ئادەتتىكى چاغلاردا ئۇ بۇ ھۆججەتلەرنى ئىنتايىن مەخپىي تۇتاتتى، ماڭا بۇ ھۆججەتلەرنى ياخشى ساقلاشنى تاپىلايتتى. ھازىر مەن «چېكىنىش» ئالدىدا تۇرماقتىمەن، بۇنداق ئەھۋالدا

ئۆز مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلىشىم كېرەك، ئەپەندىمنىڭ ھۆججەتلىرىنى دۇشمەننىڭ قولىغا قەتئىي چۈشۈرۈپ قويماسلىقىم لازىم. شۇنىڭ بىلەن مەن ئىتتىك ئەپەندىمنىڭ ئىشخانا ئۆيىگە كىردىم ـ دە، مەخپىي ھۆججەت دەپ تونۇغانلىرىمنى يوشۇرۇنچە يىغىشتۇرغىلى تۇردۇم. دۇشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بەزى مۇھىم ھۆججەتلەرنى بالامنىڭ زاكىسى ئىچىگە تاشلىدىم. بۇ چاغدا تامدىكى سائەتكە قارىسام چۈشتىن كېيىن سائەت 2 بوپتۇ.

يەنە ئىككى سائەت ئۆتكەندە، پەخىردىن خوجا بىلەن زىيا سەمەدىلەر كىرىپ كېلىشتى. مەن ئۇلارنى «ھە مېنى ئالغىلى كەپتۇ ـ دە، يولغا چىقىدىغان ۋاقتىمىز بوپتۇ» دەپ ئويلىدىم. يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. ئىچىمدە مېنى يەنە قانداق خەۋپلەر كۈتۈپ تۇرغانىدۇ دەپ ئويلايتتىم. مەن ئەمدىلا بالامنى قولۇمغا ئېلىشقا تەمشەلگىنىمدە ئۇلار ماڭا:

ـــ بولدى، خانىم، ئەمدى ئەنسىرىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئەپەندىم شەھەر سىپىلىنى قورشاپ تۇرغان ئاممىغا بىر پارچە خەت يېزىپ چىقىرىپتۇ. ھەممىمىز كۆردۇق، ئەپەندىم ساق ـ سالامەتكەن، خاتىرجەم بولۇڭ، ـــ دېدى.

ئەپەندىم ھاياتكەن! مەن كىچىككىنە بولسىمۇ ئارام تاپقاندەك بولدۇم. يۈگۈرگىنىمچە بېرىپ ئۈيقۇدا ياتقان قىزىمنى چاڭ قۇچاقلاپ قولۇمغا ئالدىم. كۆزلىرىمدىن ئېتىلىپ چىققان ياشلىرىمنى سۈرتۈشكىمۇ ئۇلگۈرمىدىم.

بىراق ئەپەندىم تېخى قايتىپ كەلگىنى يوق.

كۈن پېتىپ، ئەتراپ غۇۋالاشقىلى تۇردى. ئىچىم تازا تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغاندا تېلېفونلار ئۆزلۈكىدىن ئۇلىنىپ جىرىڭلاپ كەتتى. مەن دەرھال بېرىپ تېلېفونىنى قولۇمغا ئالدىم. تېلېفون زىيا سەمەدىدىن كەلگەنىكەن. ئۇ ماڭا جاراڭلىق ئاۋازدا ئەپەندىملەرنىڭ ھازىر ئۆيگە قايتىدىغانلىقىنى يەتكۈزدى. دېگەندەك، ئۇشتۇمتوت كوچىدىن شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر، كۈلكە ـ شوئار سادالىرى ئاڭلانغىلى تۇردى. جەڭچىلەر دەرۋازىنى ئېچىش بىلەن تەڭ، لىقمۇلىق ئادەم چىققان بەش چوڭ ماشىنا دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. خۇشاللىقتىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي قالغان خەلق ئاممىسى ئەپەندىمنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ شاۋقۇن ـ سۈرەن ئىچىدە ھويلىغا كىرىپ كەلدى. گومىنداڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندا-

1947 ـ يىلى ئۇرۇمچىنىڭ ۋەزىيىتى جىددىيلىشىپ كەتتى. بۇ چاغدا مەن ئەخمەتجاننىڭ كاتىپلىق خىزمىتىنى ئۈستۈمگە ئالدىم. ئولتۇرغىنى ئەخمەتجان، ئوڭ تەرەپتىكىسى مەن

ىى داڭ بىگاڭ ئەپەندىمنى «قوغداپ» ئۆيىگە ئەكىلىپ قويۇش ئۈچۈن ھەمراھ بولۇپ كەلگەنىكەن. ئېنىقىنى ئېيتقاندا، ئۇ بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا، غوجايىنىغا جاۋاب بېرەلمەي قېلىشتىن قورقۇپ، ئەخمەتجاننى ئۆزى ئۆيىگە ئەكىلىپ قويۇشقا مەجبۇر بولغانىدى. ئەپەندىم يېنىدىكى داڭ بىگاڭغا ئۆز ۋەزىپىسىنى «غەلىبىلىك» ئورۇنلىغانلىقىنى ئېيتىپ قايتىپ كېتىشكە دەۋەت قىلدى.

734

خەلقنىڭ شوئار سادالىرى يەر ـ جاھاننى لەرزىگە سالدى. «غەلىبە بىزگە مەنسۇپ، ياشىسۇن ئەخمەتجان ئەپەندىم!»

مەن ئەپەندىمنىڭ خەلق ئاممىسىغا جاۋابەن: «خەلققە رەھمەت!» دەپ ۋاگىرىغان ئۇنلۇك ئاۋازى قوللىمىغا كىرگەندىن كېيىنلا ئەپەندىمنىڭ ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىكىگە ئىشەندىم.

قورۇغا توشۇپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ كۆككە ياڭرىغان ئالقىش سادالىرى ۋە شادلىقى گومبىداڭچىلارنىڭ سۈيىقەستىنىڭ شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولۇپ، ھايات ـ ماماتلىق ئېلىشىشتا غەلىبە قىلغانلىقىمىزنى

چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى.

ئەپەندىم ئۆزىتىپ كەلگەن ئامېنى قايتىپ كېتىشكە كەينى - كەينىدىن ئۇندىگەندىن كېيىن كىشىلەر توپىنىڭ ئايىغى ئاستا - ئاستا ئۇزۇلۈشكە باشلىدى. ئەپەندىم ئۆيگە كىرىپ ئابدۇكېرىم ئابباسوف، سەيپىدىن ئەزىزى، رەھىمجان سابىرىشاجى قاتارلىقلار بىلەن كۈندۈزى يۇز بەرگەن قانلىق ۋەقە ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزدى. كۆپچىلىك قانخور گومىنداڭ جاللاتلىرىنىڭ ئۆكتەملىك بىلەن قىلغان زوراۋانلىقىنى ئەيىبلەيتتى، قاراپ تۇرۇپ بىرنەچچە ئادەملىرىمىزدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىمىز ھەممەيلەننى قاتتىق ئېچىندۇراتتى. ئەپەندىم كۆپچىلىككە يەنە بىر قېتىم ھەرقانداق ئەھۋال يۈز بېرىشتىن قەتئىينەزەر، ئۆز ئورنىمىزدا مەھكەم تۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن بولىدىغان كۈرەشنى ئاخىرغىچىلىك داۋاملاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ، ھەممەيلەنگە يەنە بىر قېتىم ئىلھام بەردى.

مۇھىمى شۇكى، ئەنە شۇنداق جىددىيچىلىك قاپلىغان كۈنلەردە، ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقان مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىمىز قارشى قىرغاقتىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا ئارقا - ئارقىدىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ تۇردى. گېنېرال ئىسھاقبېك كېچىلەپ كۆۋرۈك بېشىغا كېلىپ، دۇربۇن بىلەن دەريانىڭ شەرقىدىكى دۇشمەن ئەھۋالىنى كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ: «ئاقاڭنىڭ بىر تال مويى تەۋرەيدىكەن، مېنىڭ بىلەن تەڭ ھەممىڭ دەريادىن ئۆتىسەن». گېنېرالنىڭ جەڭچىلەرگە قىلغان سۆزىدىن ھەممەيلەن زور ئىلھاملار ئېلىپ، قەسەم ياد قىلىشىپتۇ:

«گومىنداڭ يەنە توختىمايدىكەن، ئۇرۇمچىگە ھۇجۇم قىلغىنىمىز قىلغان، ئاخىرقى بىر تامچە قېنىمىز قالغۇچە جەڭ قىلىمىز!»

ئەپەندىمنى گومىنداڭچىلار ھۆكۈمەت قورۇسىدا قاتمۇقات قورشاۋغا ئېلىۋېلىپ ھاياتى ئىنتايىن خەتەرلىك ھالەتكە چۈشۈپ قالغان جىددىي پەيتتە، گېنېرال ئىسھاقبېك ماناس دەرياسىدا تۇرۇۋاتقان مىللىي ئارمىيە ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق ئىشتابىغا كېلىپ، دەريانىڭ نېرى قېتىدىكى گومىنداڭ ئىشتابىغا: «ئۇرۇمچىدىكىلەرگە ئېيتىپ قويۇڭلار، ئەخمەت ئەپەندىمگە چېقىلمىسۇن. ئەگەر بۇ ئاگاھلاندۇرۇشقا پىسەنت قىلمايلا يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدىكەن، مىللىي ئارمىيە دەريادىن ئۆتۈپ ھۇ-

جۇم باشلايدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇرغانىكەن. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان گو- مىنداڭنىڭ دەريانىڭ شەرقىنى ساقلاۋاتقان قوماندانى شۇ رۇچىڭ كەينى - كەينىدىن سۆڭ شىليەنگە تېلېگراممىا يوللاپ: «ئەگەر ئۇرۇمچىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى خېيىم - خەتەرگە يولۇقسا، دەريانىڭ غەربىدىكى قوشۇنلارنىڭ بىزگە ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالىنى يوق دېگىلى بولمايدۇ. قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قېنىنى تۆكۈلۈشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىمەن» دەپ زارلانغانىكەن.

1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، ئەپەندىم پۈتۈن بىر كۈن ئاغزىغا بىر يۇتۇم سۇ ئالماي قارشى تەرەپ بىلەن ئېلىشقاچقا، چىرايىدىن ئېغىر ھارغىنلىق چىقىپ تۇراتتى. مەن ئەپەندىمگە ئىچىم ئاغرىپ، ئىسسىق باسقۇدەك بىرەر يۇتۇم چاي بولسىمۇ ئىچىۋېلىشىنى تەۋسىيە قىلىپ يېنىدا ئولتۇردۇم. بىراق ئىككىلىمىزنىڭ گېپىدىن بىرنەرسە ئۆتۈشى ناتايىن. شۇنداقتىمۇ ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا قىزىق بىر پىيالە چاي- نى قويدۇم. ئەپەندىم ئالدىدىكى چىنىنى ئىتتىرىۋېتىپ، ئورنىدىن دەس تۇردى:

— گومىنداڭنىڭ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسى خەلقئالەم ئالدىدا ئا- يان بولدى، — دېدى ئەپەندىم ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ تۇرۇپ قەتئىيلىك بىلەن، — دۇشمەن قولىدا ئۆلۈش ئادالەت يولىدا ئۆلگەنلىك، ئاققان قان ھەرگىز بىكارغا كەتمەيدۇ! خەلق مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ، — ئەپەندىم سۆزىنى داۋاملاشتۇراتتى، — ئەگەر مەن بۇگۈن قايتىپ كەلمىگەن بولسام، سىز كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلىپ ئۆيدە يىغلاپ ئولتۇرۇشىنىڭ ئورنىغا قولى- ڭىزغا قورال ئېلىپ، خەلق بىلەن بىرگە بولۇپ كۈرەشنى داۋاملاشتۇرۇ- شىڭىز كېرەك. ئەمما بۇگۈن دۇشمەننىڭ ئەلپازى بەك يامان. بىزنى قاتا- مۇقات قاتتىق قورشۇۋېلىپ ھاقارەتمۇ قىلدى، ھەتتا ئۇرۇپ، تىللاپ بىرنېمىلەرنى قىلىپ باقتى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ناھايىتى روشەن، مېنى ئۇر - ئۇر قىلىپ ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى. ئاشكارا ئۆلتۈرۈشنىڭ ئىمكانىيە- تى يوق، يوشۇرۇن ئۆلتۈرمەكچىمۇ بولدى. ئارقا تامغا شوتا تىكلەپ، مې- نى تامدىن ئارتىلىپ «قېچىپ كېتىڭ» دەپ قاپقان قۇرۇپتۇ ئۆزلىرىچە. بىراق مەن بۇنىڭ ھېيلە ئىشلىتىپ ئوينىغان ئويۇن ئىكەنلىكىنى سې- زىپ قالدىم. ئەگەر مەن شوتا بىلەن ئارقا تامدىن ئارتىلىپ چۈشىدىغانلا بولسام، ئارقا ھويلىغا مۆكتۈرۈپ قويغان چوماقچىلىرى مېنى نەق مەي-

داندا ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ، ئاندىن جامائەتچىلىككە: «مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننى ئاممىغا قالايمىقانچىلىق ئېچىدە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ» دەيدۇ ـ دە، ئۆز جىنايىتىدىن قېچىپ قۇتۇلىدۇ. ئەمما خەلقنىڭ كۆچ ـ قۇدرىتى چەكسىز، بىز ئاخىرى غەلىبىگە ئېرىشتۇق!

تۇن يېرىم بولۇپ پۈتۈن جاھان تىنچىغاندەك بولسىمۇ، ئەپەندىمنىڭ كۆزى يەنىلا ئۇيقۇغا بارمىدى. ئۇ گېپىنى توختىتىپ، تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىمىزغا ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا كۆز تىكىپ، سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـــ دادىگىز قايتىپ كېلەلمىگىلى تاس قالدى، قىزىم! يۇنىڭدىن ئەجەبلىنىشىنىڭ ئورنى يوق. ياخشى ئۇخلاڭ، قىزىم، ـــ دېگىنىچە بېرىپ قىزىنىڭ مەڭزىگە يېنىك سۆيۈپ قويدى.

ئەپەندىم يەنە بۆرىلىپ ماڭا قارىدى ـ دە، مەندىن شەھەر ئىچىدە ۋەقە يۈز بەرگەن ۋاقىتتا ئۆيىنىڭ ئەھۋالى قانداق بولغانلىقىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا كۈندۈزى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر ـ بىر لەپ سۆزلەپ بەردىم. ئەپەندىم غەزىپىنى زورىغا بېسىپ، جاراڭلىق ئاۋاز ـ دا خىتاب قىلدى: «خەلقنىڭ قېنى ھەرگىز بىكار ئاقمايدۇ! ئاخىرقى غەلىبە چوقۇم خەلققە مەنسۇپ!»

بۇگۈن مەن ئۇچۇن ئۆمرۈمدىكى ئەڭ ئۇزۇن، ئەڭ جىددىي بىر كۈن بولدى.

737 شۇ كۈنى شەھەر ئىچىدىكى ئەھۋال مۇنداق بولغانىكەن:

لىيۇ مېڭچۇن بىلەن داڭ بىگاڭ ئەپەندىمنى ئېلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرۋازىسىغا يېتىپ بارغاندا، تۇرقى غەلىتە، چىرايىدىن ئالاقزەدىلىك چىقىپ تۇرغان، ئىش ـ ھەرىكىتى سىرلىق بىر توپ ئادەم ھۆكۈمەت دەرۋازىسىغا قىستاپ كەلگەنىكەن. ئەپەندىم ئىككى كۈندىن بۇيانقى ئاخباراتقا ئاساسەن، بۇ ۋەقەنىڭ ھەربىي ۋە ساقچى دائىرىلەر تەرىپىدىن پىلانلىق، ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ھەرىكەت ئىكەنلىكىنى جەزم قىلىپتۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ چاپىنى ئىچىدىن ھەربىي كىيىمى كۆرۈنۈپ قاپتۇ؛ بەزىلىرىنىڭ چاپىنى ئىچىگە ئېسىۋالغان يان قورال ياكى گىراناتلىرى مانا مەن دەپ تومپىيىپ بىلىنىپ قاپتۇ. مانا بۇ بىر توپ ئاممىنىڭ ھەممىسى پۇقراچە كىيىم كىيىپ كوچىغا قويۇۋېتىلگەن ھەربىي ۋە ساقچىلار بولۇپ، تولىسى يوشۇرۇن قوراللانغانىكەن. بۇ بىر توپ ئادەمنىڭ ياش قۇرامىنىڭ پەرقى چوڭ ئەمەس، كىيىمىنىڭ

رەڭگىمۇ ھەتتا بىر ـ بىرى بىلەن ئوخشاش كەتكەن، تەشكىلىي ئىنتىـ زامچانلىقى كۈچلۈك ئىكەن، ئارىسىدىكى بىرقانچىسىنىڭ مەخپىي قـو ـ ماندانلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىۋالغىلى بولىدىكەن. «ئاما» ئارىسىدا يە ـ نە نۇرغۇنلىغان ئۇچ مەسلەكچى ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرى، گومىنداڭ ئەزالىرى بار ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمەيدىغان ئاددىي پۇقرالارمۇ، ھەتتا ئالداپ ئەكىلىنگەن ياكى ساقچىلار تەرىپىدىن مەجبۇرىي ئەكىلىنگەنلەرمۇ بار ئىكەن.

نامايىشچىلار توختىمايلا شوئار توۋلاپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرۋا ـ زىسىغا قىستاپ كەپتۇ. بەزىلەرنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتقانلىقى، تەشـ كىللەۋاتقانلىقى ۋە قوماندانلىق قىلىۋاتقانلىقى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدـ كەن. كىشىلەر توپىنىڭ كەيپىياتى بارغانسېرى جىددىيلىشىپتۇ، ئۇلار: «قىزىل پاچاقلارنىڭ (كوممۇنىستلارنى دېمەكچى) باشلىقى چىقسۇن!» «ئەخمەتجان چىقىپ سوئاللىرىمىزغا جاۋاب بەرسۇن!» دەپ توختىمايلا توۋلاپتۇ.

ئەخمەت ئەپەندىم ھۆكۈمەت دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ماشىنىدىن چۈشۈشىگە، ياۋۇز توپىلاڭچىلار ئېتىلىپ كېلىپ ئەپەندىمنى قورشىۋاپتۇ، ھەتتا بىقىنىغا نەچچە مۇشت ئۇرۇپتۇ. غەرەزلىك ھالدا چاپىنىنىڭ ئىچىگە ئېسىۋالغان تاپانچىسى بىلەن بىرنەچچىنى نىقتاپ تەھدىت سالىتۇ. 738

ئەپەندىم ھودۇقماستىن ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، سالماق قەدەم تاشلاپ مەجلىسخانىغا كىرىپ كەپتۇ. بۇ چاغدا ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ئەپەندىمنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشقانىكەن، يىغىن ئەپەندىمنىڭ رد ـ ياسەتچىلىكىدە ئېچىلىپ نامايىش ھەققىدە توختىلىپتۇ. ئەپەندىم بۇ ئو ـ يۇننى بەزىلەرنىڭ ئالدىئالا پىلانلاپ چىقىرىلغانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەپ، ئا ـ تالمىش «نامايىشچى ئاما» نىڭ باشقىلار تەرىپىدىن كونترول قىلىنىۋاتـ قانلىقىنى پاش قىپتۇ.

سىرتتىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بارغانسېرى كۈچىيىپ نامايىشچى «ئام ـ ما» ھۆكۈمەت دەرۋازىسىنى بۇزۇپ يىغىن زالىغا قىستاپ كەلمەكتە ئـ ـ كەن، قورۇنىڭ ئىچى قالايمىقانلىشىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئاببىاسوف يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قۇلـ قىغا گومىنداڭ پوستلىرىنىڭ نامايىشچىلارنى توسۇمايلا قورۇغا كىرگـۇ ـ

زۇۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. سۆز ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا، توساتتىن گۈمبۈرلىگەن گىرانات ئاۋازى، پاك ـ پۈك قىلغان مىلتىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بايقى پۇقراچە ياسىنىۋالغان گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ئۇسۇپ كىرگەن پېتى دەرۋازا يېنىدىكى خەۋەرلىشىش ئۆيىگە گىرانات تاشلاپ پارتلىتىۋېتىپتۇ، بۇرھان ئەپەندىنىڭ شوپۇرى مۇنۇپئاخۇن نەق مەيدانىدا ئۆلۈپتۇ، يەنە بىرقانچە بىگۇناھ ئامما نامايىشچىلار تەرىپىدىن تۇتۇپ كېتىلىپتۇ.

تالا پاتىپاراقچىلىققا تولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق ئەپەندىم ئۆز جايىدا قىمىر قىلماي ئولتۇرۇپتۇ ۋە ھېچقانداق ئادەمنى يېغىن زالىدىن ئايرىلىشقا يول قويماپتۇ.

ئەپەندىمنىڭ قورشاۋدا قالغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر شەھەر سىرتىدىكى ئاممىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغاپ مىڭلىغان ئامما تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاققوۋۇققا قاراپ ئېقىپتۇ. ئاققوۋۇق دەرۋازىسىغا مىڭ ـ مىڭ توپلانغان ئادەملەر، ئەخمەت ئەپەندىم، ئابدۇكېرىم ئاببباسوف قاتارلىق خەلق ۋەكىللىرىنى دەرھال قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ: «ۋەكىللىرىمىزنى چىقىرىپ بەرسۇن!» «ۋەكىللىرىمىز خەتەرگە يولۇققىدەكەن، قانغا قان، جانغا جان ئالىمىز! خالايىق، ئەمدى چىدايدىغان يېرى قالمىدى، يېتىپ قالغۇچە ئېتىپ قالايلى!» دەپ ئۇنلۇك شوئار توۋلىشىپتۇ.

غەزەپلەنگەن ئاممىنىڭ ساداسى كۆككە يېتىپ، ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپتۇ. ئاممىنىڭ كەيپىياتى بارغانسېرى جىددىيلىشىپ تەرەپ ـ تەرەپتىن لىق بېنزىن قاچىلانغان تۇك، تاي ـ تاي پاختىلارنى تاغدەك ـ تاغدەك قىلىپ ئاققوۋۇققا دۆۋىلىۋېتىپتۇ. دېمەك، خەلقنىڭ شەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىشى قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدىلا قاپتۇ.

ئەھۋالدىن چۆچۈگەن گومىنداڭ گارنىزونى شەھەر دەرۋازىسىنى چىڭ تاقاپ، سېپىل ئۈستىگە پىلىموت، مىلتىقلىرىنى تىكلەپتۇ، مىلتىق ئۇچىنى شەھەرنى قورشاپ تۇرغان ئاممىغا قارىتىپ قىرغىنچىلىق قىلىشقا تەييارلىنىپتۇ.

مەجلىسخانىدا يىغىنغا قاتنىشۋاتقان گومىنداڭنىڭ ئادەملىرى ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشۇپ، قورقۇنچ ئىچىدە ئولتۇرالماي قاپتۇ. ئەمما ئەپەندىم قىمىرلاپمۇ قويماي، مەجلىسنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شۇنداقلا گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى داڭ بىگاڭنى ئۆزىنىڭ يېنىدا چىڭ تۇ ـ

تۇپ بىرقەدەممۇ ئايرىلىشقا رۇخسەت قىلماپتۇ. ئامالسىز قالغان داڭ بىر-گاڭ كۆرۈنۈشتە بولسىمۇ ئەخمەتجاننىڭ يېنىدىن ئايرىلماپتۇ. بۇرھان شەھىدى، ئابدۇكېرىم ئابباسوف، رەھىمجان سابىرھاجى، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار ئەپەندىمنىڭ ئورنىدىن قىمىر قىلماي ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ كۆڭلى تېخىمۇ جايىغا چۈشۈپتۇ. «كۇچ بىرلىكتە» دېگەن ئەقلىيە بويىچە، ھايات ـ ماماتتا بىرگە بولىدىغان ئىرادىگە كېلىپتۇ. ئەمما ھۆكۈمەت بىناسىنى قورشىۋالغان ئاتالمىش «ئامما» ئالىتاغىل ژاندارمىرى جارقىرىشىدىكەن. شەھەرنى قورشىۋالغان مىڭلىغان خەلق گومىداڭنىڭ ئادەملىرىمىزنى دەرھال قويۇپ بېرىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىدىكەن، ئەگەر قويۇپ بەرمىسە بىر تال سەرەڭگە بىلەن شەھەرنى ئوت دېڭىزىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. بۇ خەۋەر سېپىلنىڭ ئىچىدىكى ئاتالمىش «نامايىشچى ئامما»نىڭ قۇلىقىغا يەتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئەپەندىمنىڭ ئىشخانىسىغا ئۇسۇپ كىرىشكە پېتىنالماي، قورققىنىدىن كۆپىنچىسىدە تەۋرىنىش پەيدا بوپتۇ. ئۆزلىرىنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، سېپىل سىرتىدىكى خوتۇن ـ بالىلىرىغا ئىش تېرىپ بېرىشتىن ئەنسىرىشىپتۇ ـ دە، ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ ئەپەندىمنىڭ قېشىغا ۋەكىل كىرگۈزۈپتۇ. ئەپەندىمدىن شەھەرنى قورشىۋالغان ئاممىنى تارقىتىۋېتىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈشنى ئىلتىماس قىپتۇ. ۋەكىللەر ئىچىدىكى نەچچىسى ئەپەندىمنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ كەچۈرۈم سوراپتۇ. ئەپەندىم قولىغا بىر ۋاراق قەغەزنى ئاپتۇ ـ دە، بىرنەچچە قۇر خەت يېزىپ، بايىقىلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن: «شەھەر سېپىلىنى قورشىۋالغان خەلق ھەرگىز بىگۇناھ ئاممىغا زىيانكەشلىك قىلمايدۇ. بىراق سىلەرنىڭ ئاتالمىش نامايىشچى ئاماڭلار دەرھال تارقىلىپ كېتىشى شەرت! ئۇنداق بولمايدىكەن، ھەرقانداق ئاقىۋەتكە مەن مەسئۇل ئەمەس!».

ئەمما بىرنەچچە جېنىدىن تويغان ئاتالمىش ئامما ۋەكىلى يەنىلا ئەپەندىمنى قويۇپ بەرمەي، قەستەن چاتاق چىقىرىش ئۈچۈن، ئەپەندىمنىڭ سىرتقا چىقىپ «نامايىشچى ئامما»غا بىۋاستە چۈشەندۈرۈشىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇ چاغدا ئەپەندىم ئاچچىقىغا چىدىماي «ۋەكىللەر»نىڭ قولىدىن بايىقى خەتنى تارتىۋېلىپ، كۆزىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ يىرتىۋېتىپتۇ. بىر ياندا قاراپ تۇرغان داڭ بىگاڭ ئىنتايىن ئوڭايسىزلانغان قەد-

يىاپەتتە ئەپەندىمگە:

ــ قارىغاندا ئۇلار سىز چىقىپ سۆز قىلمىسىڭىز تارقالمايدىغان ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ سىزدىن سورايدىغان سوئاللىرى بار ئىكەن، سىزنى جاۋاب بەرسۇن دەپ قاتتىق تەلەپ قىلىشۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئەخمەت ئەپەندىم داڭ بىگاڭغا:

ــ ئەگەر بۇگۈن سىلەردەك گېنېرالار تۇرۇۋاتقان يەردە قانلىق ۋە-قە يۈز بېرىدىكەن، بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان بارلىق ئاقىۋەتكە سىلەر مەسئۇل بولىسىلەر! ــ دەپ قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپتۇ.

كەينىدىن ئەپەندىم داڭ بىگاڭغا كەسكىن رەۋىشتە:

ــ ھازىر، جانابىي داڭ بىگاڭ ئەپەندى، ئالدىڭىزدا ئىككى يول تۇ-رۇپتۇ: بىرى، چىقىپ ئۆز ئەسكەرلىرىڭىزگە «ئارقىغا بۇرال، قەدەملەپ مارش!» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرىسىز، ئەسكەرلىرىڭىز كەينىگە قايتىدۇ، بىزمۇ بېرىپ ئاققوۋۇقتىكى ئامانى تارقىتىۋېتىمىز. شۇنىڭ بىلەن تىنچلىق داۋاملىشىدۇ؛ ئىككىنچى يول، ھۆرمەتلىك گېنېرال ئەپەندى، شۇنىمۇ دەپ قويايكى، سىزنىڭ ئەسكەرلىرىڭىز كىرىپ مېنى ئۆلتۈرىدۇ! شەھەر سىرتىدىكى خەلقىمۇ باستۇرۇپ كىرىدۇ ۋە بۇگۈن ئۇرۇمچىدە، ئەتە پۈتۈن ئۆلكىدە قانلىق جەڭ قايتىدىن باشلىنىدۇ. مانا بۇ ئىككى خىل يول ئالدىڭىزدا تۇرۇپتۇ، قايسىسىنى تاللايسىز، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە! بىز ئۆلۈمدىن قورقمايمىز، ئۆلۈمگە ئاللىقاچان تەييارلىق قىلىپ قويغانلار-مىز. بىز ھايات بولىدىكەنمىز، بۇ خەلققە پايدىلىق! «تىنچلىق بىتىمى»گە ئاساسەن خەلقچىللىق ۋە باراۋەرلىك يارىتىمىز. ئەگەر بىز ئۆلسەك بۇمۇ خەلقە پايدىلىق. خەلق تىنچلىق بىتىمىگە كىمنىڭ بۇزغۇنچىلىق قىل-غانلىقىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈۋالالايدۇ ــ دە، يەنە قوزغىلىپ چىقىپ، ھازىرقى تىنچلىق بىتىمىدىكىدىنمۇ ئۇلۇغ بولغان ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرىدۇ. بىزنىڭ قېنىمىز خەلقە ئازادلىق ئەكېلىشى كېرەك، بۇنداق ئۆلۈم بىز ئۈچۈن شەرەپلىك ئۆلۈم بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان گومىنداڭ ئوڭ قانات كۇچلىرى بۇنداق جە-دەللىشۈەرسە مەقسىتىگە يېتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، دەرھال ھىيلە ــ مىكرىنى ئۆزگەرتىپ، ئەپەندىمنى باشقا يول بىلەن ئۈجۈقتۇرۇ-ۋېتىش مەقسىتىگە چۈشۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار مەجلىسخانىنىڭ كە-يىنىدىكى تامغا بىر شوتا قويۇپتۇ ــ دە، ئەخمەتجاننى ئارقا ئىشىكتىن چە-

قىپ، شوتا بىلەن تامدىن ئارتىلىپ قېچىپ كېتىشكە ئۇندەپتۇ. ئەخمەت جان دۇشمەننىڭ تۇزاق قۇرغانلىقىنى بىلىپ، بۇنىڭ تېخىمۇ رەزىل غەرەز ئىكەنلىكىنى پاش قىلىپ، قەيسەرلىك بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

— ئەپەندىلەر، مەن ھەرگىز يىغىننى تاشلاپ باشقا يەرگە چىقمايمەن. ئەگەر نامايىشچىلار يىغىن زالىغا باستۇرۇپ كىرىپ، ماڭا زىيانكەشلىك قىلىشقا پېتىنسا، بۇ يەردە كېلىپ چىققان بارلىق ئاقىۋەتكە مۇشۇ ئالىي ھوقۇق ئورگىنىنىڭ مەجلىسخانىسىدا ئولتۇرغان ھەرقايسىڭلار تولۇق مەسئۇل بولىسىلەر. شۇنىمۇ سەمىڭلەرگە سېلىپ قويايكى، جانابلار، بىز خەلق سايلىغان ۋەكىللەر، ئەگەر بىزدىن بىرەرسىمىز ھالاكەتكە ئۇچرىساق شۇ كۈنى ئۇرۇش قايتىدىن باشلىنىدۇ!

ئەپەندىمىنىڭ بۇ سۆزلىرى ھەرگىزمۇ ھەيۋە ياكى تەھدىت ئەمەس. چۈنكى شەھەر سىرتىدىكى غەزەپلەنگەن ئاممىا بارغانسېرى كۆپىيىپ، شەھەر ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىشكە ھەر ۋاقىت تەييار تۇرغانىدى.

كۈن كەچ بولغانسېرى كىشىلەر توپى تاقەتسىزلىنىشكە باشلاپتۇ، ئارىدىن تۆيۈقسىز بىرەيلەن:

— قېرىندىاشلار، قىرغىن بولغۇچە قاراپ ياتمىزمۇ؟! قېنى كېلىڭلى، دەرۋازىغا ئوت قويايلى! باستۇرۇپ كىرمىسەك ئەخمەت ئەپەندىلەردىن ئايرىلىپ قالىمىز! — دەپ چۇقان ـ سۇرەن كۆتۈرۈشۈپتۇ.

چۇقان ـ سۇرەنلەر بىردەم ئۆرلەپ، بىردەم پەسىيىپتۇ، كىشىلەر توپى قايتىدىن داۋالغۇپ، پۈتۈن شەھەر ئوتتا كۆيۈپ كۈل بولۇش خەۋپىگە دۇچ كېلىپتۇ. شەھەر سېپىلى ئۈستىدىكى گومبىداڭ ئەسكەرلىرىمۇ پىلىموتلىرىنى بەتلەپ، تەپكىسىنى بېسىشقا تەييار تۇرۇپتۇ، كەڭ كۆلەملىك قانلىق قىرغىنچىلىق قىلىنىڭ ئۈستىدە قاپتۇ. مانا مۇشۇنداق جىددي پەيتتە، ئەخمەت ئەپەندىم ئاممىنىڭ قىرىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، شەھەر سىرتىغا ئۆز قولى بىلەن بىر پارچە خەت يېزىپ چىقارتىپ، ئۆزىنىڭ ساق ـ سالامەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ ۋە كۆپ-چىلىكتىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشىنى، قىزىققانلىق قىلىپ قويماسلىقىنى تەلەپ قىپتۇ ۋە ئۇچ ۋىلايەت تەرەپتىن كەلگەن خادىملارغا سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ، ئاممىنى توسۇپ تۇرۇشنى تەلەپ قىپتۇ. ئەمما شەھەرنى قورشىۋالغان ئاممىا خىزمەت ئىشلەشكە بارغان خادىملىرىمىزغا:

— ئەجەبا سىلەر گومبىداڭنىڭ قىرغىنچىلىق قىلىشىغا قاراپ

تۇرماقچىمۇ؟ ئەمدى باستۇرۇپ كىرمىسەك، بىز ئەخمەت ئەپەندىدىن ئايرىلىپ قالمامدۇق؟! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

روشەنكى، ئاممىنىڭ غەزىپى ئوتلىرى پەلەككە يەتكەنكەن.

ھۆكۈمەت مەجلىسخانىسىدا بولسا ئەپەندىم مەجلىستىكى مەككار گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ رەزىل قىياپىتىنى مەسخىرە قىلىپ، ئوينا-ۋاتقان ئويۇنلىرىدىن يىرگىنىپ سوغۇق كۈلۈپ ئۇلارنى بىر قوللۇق پىلانلىغان نەيرەڭۋازلىقىنى چاپسان يېغىشتۇرۇۋېلىشقا ئۇندەپتۇ. سىرتتا ئوق ئاۋازى، پارتلاش ئاۋازلىرى، نامايىشچىلارنىڭ چىرقىرىغان، ئۇن سېلىپ يىغلىغان ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلگەن چاغدا، ئەپەندىم ئۆزىنىڭ ھايا-تىنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، ئۆز جايىدا مىدىر قىلماي ئولتۇرۇپتۇ. گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك سارىسىمىگە چۈشكەندە، ئەپەندىم ئۇلارنى زاڭلىق قىلىپ، ھەقىقىي يۈرىكى يوق قورقۇنچاقلار دەل مۇشۇ ئولتۇرغان بىر توپ ھاماقەتلەر، دەپتۇ ــ دە، مۇنداق بىر كىنايە-لىك ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

ــ بۇرۇن بىر پادىشاھ بولغانكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكى گېنېرالىرىنىڭ سادىقلىقىنى سىناش مەقسىتىدە، ئۇلارنى چايغا چاقى-رىپتۇ. ئۈستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر سالات تەييارلاپ، ئىچىگە بىر بومبا-نىنى پاختىغا يوگەپ تىقىپ قويۇپتۇ. گېنېرالىلار ئولتۇرۇپ بولار بولا-ماي، ئاچ كۆز گېنېرالدىن بىرى قولىدىكى ۋىلكىنى سالاتقا سانجىپتى-كەن، ۋىلكا ھېلىقى بومبىغا سانجىلىپ كېتىپ، بومبا پارتلاپ كېتىپتۇ. گېنېرالىلار تەرەپ ــ تەرەپكە قېچىپتۇ. بەزىلىرى ئۈستەل ئاستىغا، بەزى-لىرى تاشقىرىغا، يەنە بەزىلىرى كارىۋات ئاستىغا مۆكۈنۈۋاپتۇ، پەقەت بىر قېرى گېنېرالا ئورنىدىن قوزغالماي جىم ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئىنتايىن غەزەپلىنىپتۇ، ھەممىسىنى يىغىپ: «مەن بۇ-گۈن سىلەرنى سىنىماقچى ئىدىم، ھەممىڭلەرنىڭ قانچىلىك سادىق ئى-كەنلىكىڭلەرنى كۆرۈپ قويدۇم» دەپتۇ ــ دە، ھېلىقى قېرى گېنېرالنى كۆرسىتىپ، «مانا بۇ گېنېرال ماڭا ھەممىدىن سادىق، ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ. قېنى مۆھتەرەم گېنېرال، سىزنى خالىغىنىڭىزچە مۇكا-پاتلاشنى قارار قىلدىم. خوش، مەرھەمەت، سىزگە نېمە كېرەك؟ ئېيتىڭ، دېگىنىڭىزنى بەجا كەلتۈرىمەن!» دەپتۇ. ھېلىقى قېرى گېنېرال ئورنى-دىن قوزغالماي ئولتۇرغىنىچە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تىترىگەن قولى بىلەن چاس بېرىپ: «ھۆرمەتلىك شاھىم! ھازىر ماڭا بۇ دۇنيادا ھەممىدىن ئار-

تۇق، ھەممىدىن ئېھتىياجلىق بىرلا نەرسە بار، شۇنى ماڭا دەرھال ئىنئام قىلسىڭىز، ماڭا ھازىر ئالماشتۇرۇشقا بىر ئىشتان كېرەك» دەپتۇ.

ئەپەندىم ھېكايىسىنى سۆزلەپ بولۇپ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ ھو-دۇقۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي ھاڭۇېقىپ تۇرۇشقان گومىنداڭ ئەمەلدار-لىرىغا قارىغىنىچە مەنىستىمىگەن ھالدا سوراپتۇ:

— خوش، ئەپەندىلەر، بۈگۈن بايىقى ھېكايىدىكى ئىش دەل مۇشۇ يەردە يۈز بەردى، كۆڭۈلگە ئايان، قېنى ھازىر ھەممىدىن بەك كىمگە ئىشتان كېرەك؟

سوئالنى ئاڭلىغان بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈشۈپتۇ، يېغىن مەيدانىدىكى قالغان گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى يالغاندىن ھەجىيىشىپ، ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

ئەپەندىم دۈشمەننىڭ سۈيىقەستىنى ئۈزۈل ـ كېسىل بىتچىت قىلىپ، قەبىھ غەرىزىنى خەلقئالەم ئالدىدا ئېچىپ تاشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۆزلىرى پىلانلىغان ھىيلە ـ مىكىرنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىنى سېزىپتۇ ـ دە، «نامايىش» داۋام قىلىۋەرسە ئېغىر ئاقىۋەت-كە قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، «نامايىشچىلار»نى بىر بۈيرۇق بىلەن تېزلا تارقىتىۋېتىپتۇ.

ئەپەندىم مەردانە قەدەم تاشلاپ مەجلىسخانىدىن چىققان ۋاقىتتا، ھەربىي ۋە ساقچىلار ئوجايىنىنىڭ بۈيرۇقىغا بىنائەن، يولنىڭ ئىككى ياقىسىدا تەرتىپ ساقلاپ ئەخمەت ئەپەندىمگە ياۋاشلىق بىلەن يول ئېچىپ بېرىپتۇ. ئەپەندىم داڭ بىگاڭنىڭ ھەمراھلىقىدا ھۆكۈمەت قورۇسىدىن ئايرىلىپ ئاققوۋۇقتىن چىقىپ كەپتۇ.

قوۋۇق سىرتىدا تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ئامما ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ تۈيۈقسىز پەيدا بولغىنىنى كۆرۈپ، چەكسىز ھاياجان ئىلكىدە قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ شوئار توۋلاپتۇ:

— ھۇررا، ۋەكىللىرىمىز قايتىپ كەلدى!

— ياشىسۇن ۋەكىللىرىمىز!

— ياشىسۇن ئەخمەت ئەپەندىم!

مەيداندىكى ئامما ئەپەندىمنى قاتمۇقات ئورىۋېلىپ پىكاپ بىلەن قوشۇپ كۆتۈرۈۋېلىشقا تاسلا قاپتۇ. ئەپەندىم دەرھال پىكاپنىڭ ئۈستىگە سەكرەپ چىقىپتۇ ـ دە، قاينام تاشقىنلىق ئىچىدە داۋالغۇپ تۇرغان مىڭ-لىغان خەلققە قاراپ ئۇنلۇك ئاۋازدا:

— مۇھتەرەم قېرىنداشلار! ئەندىشە قىلماڭلار، بىز ھەرگىز قورقۇپ قالمايمىز، ئىنشائاللا تۇنقان يولىمىزدىن قايتمايمىز! بىز ھەققانىيەت ئۈچۈن قوزغالغانكەنمىز، ھەققانىيەت ئۈچۈن جان بېرىمىز! بىز ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقى ۋە ئەركىن ھاياتى ئۈچۈن قان تۆككەنمىز، ھازىرمۇ ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقى ۋە ئەركىن ھاياتىنى ساقلاش ئۈچۈن جېنىمىزنى ئايىمايمىز! بىزنىڭ ئىشلىرىمىز ھەق، يولىمىز ئاق، ئىستىقبالىمىز پارلاق! — دەپتۇ.

«ھۇررا! ھۇررا!»

خەلق توپى ئارىسىدىن كۆتۈرۈلگەن ئەكس سادا ئۈرۈمچى ئاسمىنىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپتۇ. سېپىل ئۈستىدە مىلتىق بەتلەپ تەييار تۇرغان گومىنداڭ ئەسكەرلىرى سالپىيىشىپ، ئۆز جايىدا ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ قاپتۇ.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، 1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى گومىنداڭچىلار بىر قوللۇق رېژىسسورلۇق قىلغان ئاتالمىش «ئاممىۋى ناماىيش» يالغۇز ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى ئۆلتۈرۈشنىلا ئەمەس، بەلكى بىرلەشمە ھۆكۈمەتنى ئۇزۇل - كېسىل يوقىتىشنى مەقسەت قىلغانىدى. ئەمما بۇ غالچىلار ۋە ئۇلارنىڭ پەردە ئارقىسىدىكى «رېژىسسور»لىرى ئاخىر خەلقئالەم ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ، شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولدى!

745

ناماىيشنى سۈرۈشتىن قاتارلىقلارنىڭ مەخپىي قوماندانلىق قىلىپ تەشكىللىگەنلىكى ھەققىدىكى دەلىل - ئىسپاتلار قولىغا چۈشۈپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىدا ئېلان قىلىندى. ئۇلارنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

(1) «ناماىيش» نىڭ تەشۋىقات ۋەرەقلىرى ۋە شوئارلىرىنى گارنىزون قوماندانلىق باش ئىشتابى بېسىپ بەرگەن ھەم ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇ ئىش توغرىسىدا شىپې دۇجىپې ئىسىملىك بىر تەرجىمان بۇ پاكىتنى ئىقرار قىلدى؛

(2) گومىنداڭنىڭ ھەربىي ۋە ساقچىلىرى نۇرغۇن خەنزۇ شەھەر ئاھالىسىنى «ناماىيش» قا قاتنىشىشقا مەجبۇرلىغان؛

(3) ۋەقە يۈز بېرىشنىڭ ئالدىنقى كۈنى ئاققوۋۇق ئالدىغا سىم توسۇق ئورۇنلاشتۇرۇلغان؛

(4) ھەربىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى «ناماىيش» قا ئاشكارا قاتناشتۇرۇش

ناشتۇرغان؛
(5) ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، نامايىشقا قاتناشقان دېھقانلار ئىقتىسادىي يارىدەمگە ئېرىشىدۇ، دېگەن؛
(6) نامايىشقا قاتناشقان دېھقانلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرۋازىسى ئالدىدا ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسى يۈز بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، شىمالىي قۇۋەتتىن قېچىپ چىقىپ كەتكەن.
بۇ قېتىمقى «نامايىش» قا ۋاڭ زېڭشەن، سەي زۇڭشىيەن، لىيۇ شياۋلى، چېن شىخاۋ قاتارلىق ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى يوشۇرۇن قوماندانلىق قىلغان.
(بۇ ماقاله ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگان گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان)
يۇقىرىقى پاكىتلار بۇ قېتىمقى ۋەقەنى تامامەن گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ بىر قوللۇق پىلانلاپ چىققانلىقىتى مۇنازىرىسىز ئىسپاتلايدۇ. بۇ قېتىمقى قانلىق ۋەقەدە، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ خادىملىرى ۋە بىگۇناھ ئاممىدىن بىرقانچىسى ھاياتىدىن ئايرىلدى. ھۆكۈمەت بىناسى ئالدىدا قۇربان بولغانلار مۇنۇلار:
مۇنۇپىئاخۇن (شوپۇر)، 41 ياش؛ داۋۇت (موزدۇز)، 40 ياش؛ ئىبرا-ھىم (ئىشلەمچى)، 40 ياش؛ ھۆسەين (ناۋاي)، 37 ياش.
شىمالىي قوۋۇقتا گومىنداڭ تەرەپ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرگەنلەر مۇنۇلار: ياسىنئاخۇن، 25 ياش؛ جاپپار، 22 ياش؛ سابىت، 55 ياش.
بۇلاردىن باشقا، گومىنداڭ ھەربىي ۋە ساقچىلىرى ئىككى ئادەمنى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ يارىلاندۇرغان، بۇلاردىن بىرى ئېغىر يارىلانغان، ئۇنىڭدىن باشقا ئىككى ئادەم يوقىلىپ كەتكەن، ئالته ئادەم تۇرمىگە قامالغان.
گومىنداڭچىلار گەرچە تۇرلۇك نىقابلار بىلەن ئۆزلىرىنى يۆگىۋالغان بولسىمۇ، ئاخىرى تۇلكە قۇيرۇقىنى يوشۇرالمىغاندەك سۇيىقەستلىرىنىڭ ھەممىسى پاش بولۇپ قالدى. بۇ قېتىمقى «نامايىش» نى مەخپىي پىلانلىغان گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ چوڭ ئەمەلدارى سۇڭ شىلىيەن بەلكىم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ۋىجدان ئازابىغا ئۇچرىغان بولسا كېرەك، ھەقىقىي ئەھۋالنى دەۋېتىپتۇ. بۇ يەردە مەن ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن يازغان ئەسلىمىسى ئارقىلىق پاجىئەنىڭ يۈز بېرىش جەريانىنى يەنىمۇ ئەتراپلىق

چۈشەندۈرۈشنى توغرا تاپتىم.
سۇئال شۇنداق ئۆز ئەسلىمىسىدە مۇنداق دەپ يازغان:

... جاڭ جىجۇڭ ئىلى تەرەپنىڭ ئۆزىگە بەك ئېغىر بېسىم قىلغاتقانىنى ھېس قىلدى، ئەلۋەتتە ئۆز مەسئۇلىيىتىنىڭ زور ئىكەنلىكىنمۇ ھېس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قايتا ـ قايتا يىغىن ئېچىش ئارقىلىق، ۋەزىيەتنى تاقابىل تۇرۇش ئۇسۇلى ئۈستىدە ئىزدەندى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، 1946 ـ يىلى 12 ـ ئايدا جاڭ جىجۇڭ يېڭى بىنا (جاڭ جىجۇڭنىڭ تۇرالغۇسى ۋە ئىش ئورنى) دا كەينىدىن پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرى (يەنى جۇڭتۇڭ ۋە جۇنتۇڭ ـــ تەرجىماندىن) مەسئۇللىرىنى چاقىرىپ كېلىپ مەجلىس ئاچتى، مەجلىسكە قاتناشقانلار مۇنۇلار: لیۇ رېن (مەھكىمە ئىشتاب باشلىقى)، لیۇ مېڭچۇن (مەھكىمە باش كاتىپى)، چېن شىخاۋ (گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقە بۆلۈمىنىڭ مۇدىر ھەيئىتى)، شىي يۈڭسۇن (گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقە بۆلۈمىنىڭ باش شۇجىسى)، ياڭ ۋېي (گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقە بۆلۈمىنىڭ ھەيئىتى)، شىي يۈڭسۇن بىلەن ياڭ ۋېي ئىككىلىسى «جۇڭتۇڭ» نىڭ غوللۇق ئادەمى)، ۋاڭ زېڭشەن (خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى)، لیۇ ياجي (ئورۇمچى ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى)، سۇئال شىلىەن (شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى)، شېن جىڭ (شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ ئىشتاب باشلىقى)، ما چېڭشياڭ (ئاتلىق قوشۇن 5 ـ كورپۇس كوماندىرى)، يې چېڭ (78 ـ كورپۇس كوماندىرى)، لو شۇرېن (46 ـ دىۋىزىيە كوماندىرى، قوشۇمچە ئورۇمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى)، لياڭ كېشۇن (شىنجاڭ گارنىزون ئىشتابى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى)، يۈ ۋەنشىەن، ياۋ تېيشەن (ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقى، بۇلار ئىككىلىسى «جۇنتۇڭ» نىڭ غوللۇق ئادەمى. ئەينى چاغدىكى ھەربىي ئىشلار باشقارمىسى نامىدا شىنجاڭ گارنىزون باش ئىشتابىغا قارايتتى، ئەمەلىيەتتە مەھكىمە ئىشتابى بىۋاستە قوماندانلىق قىلاتتى). يىغىنغا بەزىدە ئادەم كۆپرەك قاتـ

ئاشسا، بەزىدە ئازراق قاتنىشاتتى. سۆھبەتتە خىلمۇخىل پىكىر-لەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بىراق هەممەيلەن بىردەك ۋەزىيەت بار-غانسېرى جىددىيلىشىپ كەتتى، ئۇنۇملۇك چارە قوللىنىپ ئىلى-تەرەپ كۆچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى چەكلەش كېرەك، دەپ قارا-دى. يىغىندا بەزىلەر تەشكىل ئارقىلىق تەشكىلگە، تەشۋىقات ئارقىلىق تەشۋىقاتقا تاقابىل تۇرۇپ، ئىلى تەرەپ بىلەن ئىغىز تىغ كۆرەش قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىكىر كۆپ سانىد-كى كىشىلەرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى، ئەڭ ئاخىرىدا جاڭ جە-جۈگمۇ مۇشۇنداق قىلىشقا قوشۇلدى هەمدە كونكرېت چارىلەر-نى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن لیۇ مېڭچۈن، لياڭ كېشۇن، شيې يۈگسۈن، يىاڭ ۋېي، يىۇ ۋەنشيەن، يىاۋ تيېشەن، لیۇ ياجې، خۇاڭ شىگۈڭ (9 ـ شۆبە مەكتەپ سياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى) قاتارلىقلارنى تاللاپ بىر گۇرۇپپا تەشكىللەپ، لیۇ مېڭچۈننى گۇرۇپپىغا مەسئۇل قىلدى.

1947 ـ يىلى 1 ـ ئايدا جاڭ جىجۈڭ نەنجىڭغا بارىدىغان بولدى، ئۇ يولغا چىقىش ئالدىدا بىزگە تەشكىل ئارقىلىق تەشكىلگە، تەشۋىقات ئارقىلىق تەشۋىقاتقا تاقابىل تۇرۇش فاكتې-رىنى ئاكتىپ يۈرگۈزۈشنى تاپىلىدى.

.....

22 ـ چېسلا كەچتە، بىز يېڭى بىنادا جىددىي بىر يىغىن ئاچتۇق، يىغىنغا مەن ۋە لیۇ رېن، چېن شىخاۋ، شيې يۈگسۈن، لیۇ مېڭچۈن، ۋاڭ زېڭشەن، لياڭ كېشۇن، شېن جاڭ قاتارلىقلار قاتناشتۇق. لیۇ مېڭچۈن شۇ كۈنىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسىنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالىنى دوكلات قىلغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك يەتتە ۋىلايەتنىڭ ھۆكۈمرانلىق هوقۇقى مۇشۇنداق تەدرىجىي قولدىن كەتسە هەرگىز بولمايدۇ، قەتئىي قارشىلىق كۆرسىتىش فاكتېرىنى قوللىنىش زۆرۈر دەپ قارىدى هەمدە نا-مايىش ئارقىلىق نامايىشقا، تەلەپ قويۇش ئارقىلىق تەلەپ قو-يۇشقا تاقابىل تۇرۇپ، ئىلى تەرەپ كۆچلىرىگە قايتۇرما زەربە بېرىشنى قارار قىلدى. لیۇ مېڭچۈن، شيې يۈگسۈن، لياڭ كې-شۇنلەر دەرھال كونكرېت ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇردى.

.....

(25 ـ فېۋرال ژەقەسىنىڭ) ئىككىنچى كۈنى ھۆكۈمەت ئەزاسى چۈ ژۇ ماكا مۇنداق دېدى: «ئاممانى دەرۋازىغا ھۇجۇم قىلىپ، جاھانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەنده، بىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسخانىسىدا تۇرۇپ ئەھۋالنىڭ ئىنتايىن جىددىي ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇق. بەزىلەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى بىر ياتاق ئۆيىنىڭ تۈكلۈكىدىن يامىشىپ چىقىپ كېتىشنى تەشەببۇس قىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭغا قەتئىي قوشۇلمىدى ھەمدە: «ئۆلار باستۇرۇپ كىرىپ، مېنى ئۆلتۈرۈۋەتسىمۇ مەيلى، مەن فورقمايمەن» دېدى. چۈ ژۇ يەنە ئاپىرىن ئوقۇپ: «مۇشۇنداق خەۋپكە دۇچ كەلگەن چاغدا، ئەخمەتجان ئىنقىلابچىلارغا خاس جەسىلەتنى ساقلاپ قالدى» دېدى.

.....

مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، سۇئال شىلىەنمۇ ئازراق راست سۆزلىگەندەك قىلىدۇ.

يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوف فېۋرال پاجىئەسىنىڭ شاھىتى بولۇپ، ئۇ كېيىن «ئۈرۈمچى 25 ـ فېۋرال قانلىق ۋەقەسى توغرىسىدا خاتىرە» دېگەن تېمىدا بىر پارچە ماقالە يېزىپ، تەپسىلاتلارنى تولۇق تەسۋىرلىدى. ۋەقەنىڭ جەريانىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشەندۈردى. مەن بۇ ماقالىنى ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىمەن. تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۈرۈمچى 25 ـ فېۋرال قانلىق ۋەقەسى توغرىسىدا خاتىرە

ئا. ئابباسوف

1947 ـ يىلىنىڭ *25* ـ فېۋرال ئەتىگەنلىكى ئۈرۈمچى شەھرى سەل يىراقتىكى ئادەمنى پەرق ئېتىپ بولمايدىغان تۈمان ئاستىدا نېمىدىنىدۇر خۇددى چۈشى بۇزۇلغان ئادەملەردەك غەم دېگۈزىغا چۆمگەنىدى.

شەھەر جەمجىتلىق، كوچىلاردا ھېچقاچان ئۇنداق قوراللاندۇرۇلغان سېپىق پاچاقلار... بەشلەپ ـ ئونلاپ بىرلىك ئىزىنى بىرى دەسسەپ، يولنىڭ ئىككى چېتىدە شىمالدىن جەنۇبقا يۈرۈش قىلىپ، ئىشىك ئاچقان ھەم سۇغا چىققان كىشىلەرنى شەرەت بىلەن ئۆيلىرىگە ھەيدىمەكتە... سېپىق پاچاقلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرى شۇئاندا ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى چوڭقۇر ئويغا سالماقتا.

سائەت 8 بولدى، كوچىلاردا بىرلەپ ـ ئىككىلەپ ئادەملەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى. سېپىلنىڭ تېشىدىكى ئىدارە خىزمەتچىلىرى ئادەتتىكىدەك ئىشقا كېتىپ بارىدۇ. يول بويى بۇلارنى سېپىل سىرتىدا ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ئەھۋال ئويلاندۇرىدۇ ۋە تاقەتسىزلىك بىلەن سېپىلنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋالنى بىلىشكە ئىنتىلىدۇ. بۇ ئارىدا 10 ـ 15 مىنۇت ئۆتۈش بىلەن سېپىلنىڭ ئىچىگىمۇ كىرىپ بارىدۇ. سەپسېلىپ قارىغان ئادەمگە سېپىلنىڭ ئىچى بىلەن سېپىلنىڭ تېشى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمىغان ئىككى دۇنيا، خەنزۇ سودىگەرلەر ئادەتتىكىدەك دۇكانلىرىنى ئاچقان، سودا ـ تىجارەت ئازدۇر ـ كۆپتۇر كېتىپ بارىدۇ. ھېچكىم بۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە چەك قويمىغان. لېكىن، سودىگەرلەرنىڭ ئاسىسىي دىققىتى كوچىدا، گويا بولغۇسى بىر ئىشنى كۆتكەندەك. دەرۋەقە، كوچىدا ئادەملەرنىڭ ھەرىكىتى ئادەتتىكىدىن جىددىي، بەزىلەر خۇددى زۇرۇر بىر ئىشقا كېچىكىۋاتقاندەك يۈگۈرۈشۈپ، بەزىلىرى كۆلۈشۈپ، بەزىلىرى بارايمۇ ـ بارمايمۇ دېگەن گۇمان بىلەن كېتىشىپ بارىدۇ. بەزىلىرى بولسا، شەرەت قىلىنغان بۇيرۇقنىڭ مەجبۇرىيىتىگە قارشىلىق قىلغان ھالدا، ئارقىسىغا تارتىشىپ چىقىپ كېتىپ بارىدۇ...

سائەت 9 بولدى، غەيرىي مۇسۇلمان خىزمەتچىلەر ئاردىسىدا جىق ئادەملەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىغا توپلىشىۋاتىدۇ. قوللىرىدا بايراق، سەپتە تۇرۇشلىرى تەرتىپ ـ ئىنتىزام كۆرگەن ئەسكەرلەرنى ئەسلىتىدۇ. ئارىسىدا ناھايىتى ئاز كىشىلەر سەپنىڭ تەرتىپىنى بۇزۇپ قويۇشى بىلەن ھېلىقى ئىنتىزاملىقلار تەرىپىدىن ھاقارەتلەنمەكتە. بۇلارمۇ «مەن ئەسكەر ئەمەس، مەن پۇقرا، سېنىڭ مېنىڭ بىلەن نېمە ئىشىڭ بار؟» دەپ

قولىدىن كەلگەن قارشىلىقىنى قىلىۋاتىدۇ. ئۇچ ـ تۆت ئاكتىپلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرىدۇ، دېگەن مەزمۇندا مىش ـ مىش سۆزلەر كېتىپ بارىدۇ.

ئارىدا ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەي، كوچىلاردا ۋاك ـ چۇۋاك تاۋۇشلار كۆتۈرۈلدى. مەن شۇ ۋاقىتتا سەيپىدىن ئەپەندى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كاتىبات بۆلۈمىدە ئىش ئۈستىدە ئىدىم. مۇسۇلمان خىزمەتچىلەر: «ئاببباسوف! خەنزۇلار «نامايىش» قىلىپ كوچىلاردا يۈرىدۇ، ھازىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كەلسە كېرەك» دېگەن خەۋەرلەرنى يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ. شۇ ئارىدا لى ئىسىملىك بىر خەنزۇ خىزمەتچى كاتىبات بۆلۈمگە كىرىپ «نامايىش» توغرۇلۇق خەۋەر بەرگەندە، سەيپىدىن ئەپەندى ئىككىمىز ئۈنى بۇ «نامايىش» توغرۇلۇق بىر قاتار ئەھۋال بايقاپ كېلىش ئۈچۈن چىقاردۇق، سەيپىدىن ئەپەندى ئىككىمىز سۆزلىشىپ ئولتۇراتتۇق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لىۋ دۇڭ ئىككى ـ ئۈچ قېتىم ئىشكىتىن بېشىنى تىقىپ، قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. بۇنىڭغا قارىغاندا، لىۋ دۇڭ بىزنىڭ ئىدارىگە كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىمىزنى بىلىش ۋەزىپىسى بىلەن ئاۋارە بولسا كېرەك.

751

لىۋ دۇڭ ئەڭ قوپال خىزمەتچى ئىدى. ئۇنىڭ كاتىبات بۆلۈمىنى ماراپ يۈرۈشى بىزنى گۇمانلاندۇردى...

چارەك سائەتتىن كېيىنلا، لى ئەپەندى كىرىپ «نامايىش» نىڭ شوئارلىرى بىتىمنى ئىجرا قىلىش توغرىسىدا يېزىلغانلىقى ۋە چاقىرىلغان شوئارلارغا قارىغاندا، «نامايىش» نىڭ ئانچە يامان ئەھمىيلىكى توغرىسىدا خەۋەر يەتكۈزدى، شۇنىڭدىن كېيىن سەيپىدىن ئەپەندى ئىككىمىز كاتىبات بۆلۈمىدىن چىقىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالار مەجلىسخانىسىغا قاراپ يۈردۇق، شۇ كۈنى ئەزالار مەجلىس كۈنى ئىدى.

سائەت *10* لار ئەتراپىدا «نامايىشچىلار» ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قورۇسىغا تولدى، ماگىدىغان يول يوق، سەيپىدىن ئەپەندى ئىككىمىز «نامايىشچىلار» نى ئارىلاپ، شوئارلىرىنى ئوقۇپ، ناھايىتى ئىستا ـ ئىستاكىدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالار مەجـ

لىسخانىسىغا كىردۇق. بىز ئارىلاپ ئۆتكەن «نامايىشچىلار» پۈ-
تۈن «نامايىشچىلار» نىڭ ئوتتۇرا قىسمى ئىدى. بىرمۇ تونۇش –
بىلىش ئۇچراتقىنىمىز يوق، ھەممىسى ئۇستىگە يىرتىق، جۇل –
جۇل چاپان، ئىچىگە كۇل رەڭ ھەربىي كىيىم كىيگەن كىشىلەر،
بويلىرى ئوخشاش، تىزىلىشىمۇ ئاددىي ئەمەس. شۇ ھامان
سەيپىدىن ئەپەندى ئىككىمىز تېخىمۇ گۇمانلاندۇق ۋە كادىرلار
بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لىيۇ دۆڭنىڭ ماراپ يۇرگىنىدىن مەنە چىقار-
دۇق – دە، «ئىش باشقىچە ئىكەن!» دەپ يۇرۇپ كەتتۇق.

ھۆكۈمەت ئەزالار مەجلىسخانىسىدا ئەخمەت ئەپەندىم،
رەھىمجان سابىر ھاجى ئەپەندىم، لىيۇ باش كاتىپتىن باشقا ھەم-
مە ھۆكۈمەت ئەزالىرى بار ئىدى. مەجلىسخانىدىكىلەر ھېچنې-
مىنى بىلمىگەندەك ئۇياق – بۇياقنا مېڭىشىپ يۈرىدۇ. يالغۇز
ۋاڭ نازىر (جالالىدىن) بىزگە كۆزەينەك ئوستىدىن پات – پات ئا-
لىپ قاراپ قويىدۇ. ئۇنىڭ كۆزىدىن چوڭ خۇشاللىق، شۇنىڭ-
دەك چوڭ قايغۇمۇ سېزىلىپ تۇرىدۇ...

ۋاڭ نازىر ئالامەت «خاسىيەتلىك» ئادەم، ئۇنىڭ ھېچبىر
يېرى، مەيلى يۈرىكى، مەيلى قىياپىتى پەقەت سىر ساقلىمايدۇ.
ئۇ ئەنە شۇ قاراشلىرى بىلەنلا بۇگۈنكى سىرلىق ھەرىكەتنى
ئېيتىپ بەردى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆزىمۇ ماختانغانىدەك قىلىپ
قويىدۇ...

ھويلىدا «ئا – فۇ – جۇشى! ۋۇ – مېن – ياۋ ئا – فۇ –
جۇشى (مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەت ئەپەندى! بىزگە مۇئاۋىن رە-
ئىس ئەخمەت ئەپەندى كېرەك!)» دېگەن سادالار كۆتۈرۈلىدى.
شۇ ھامان ۋاڭ نازىر:

— ئا فۇجۇشى قېنى؟ «نامايىشچىلار» ئا فۇجۇشىنىڭ ئۆزى
بىلەن كۆرۈشۈشنى خالىسا كېرەك. سىز تېلېفون بېرىپ، ئا فۇ-
جۇشنى چاقىرتىڭىز، — دېگەن تەكلىپنى بەردى. مەن:

— ئا فۇجۇشى ھازىر كېلىپ قالار، بىز ھۆكۈمەت ئەزالە-
رى چىقىپ «نامايىشچىلار» نىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ باقايلى! —
دېگەن پىكرىنى تەقدىم قىلىشىم بىلەن ۋاڭ نازىر ئاغزىمدىكى
سۆزۈمنى تارتىۋېلىپ:

— بۇلارغا ئا فۇجۇشى كېرەك، ئا فۇجۇشى بىلەن كۆرۈشمىز دەپ ژارقىرىشۋاتىدۇ، بىز چىقىساق بولمايدۇ، — دېدى. باشقا ھۆكۈمەت ئەزالىرى كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ، باشلىرىنى لىڭشىتىپ ژاڭ نازىرىنىڭ سۆزىنى ياقلىغاندەك قىلدى. ئاخىر مەن يالغۇز بولسىمۇ چىقىپ، «نامايىشچىلار» نى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. سەيپىدىن ئەپەندى سۆكۈت قىياپىتى بىلەن مېنىڭ چىقماسلىقىم كېرەكلىكىنى ئىپادىلىدى. ھەقىقەتەنمۇ مېنىڭ چىقماسلىقىم لازىم، لېكىن بىز تەرەپتىن بىر ئادەمنىڭ «نامايىشچىلار» ئالدىغا قورقۇپ چىقماسلىقى ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ «نامايىش» نى تەشكىل قىلىش ۋە ئۇنى ئېلىپ بېرىشتا كۆزدە تۇتقان تاكتىكىسىغا كۈچ قوشۇپ بېرىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇلار پەقەت ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ نامىنى چاقىرماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەپەندىمگە ژاكالىتەن «نامايىشچىلار» نىڭ ئالدىغا چىقتىم. بۇ چاغدا «نامايىشچىلار» بىر - بىرىنى ئىتتەرگەن ھالدا ھۆكۈمەت رەئىسلىرى كابىنېتىنىڭ ئالدىغا توپلانغان، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتايدىن كۆچۈپ كەلگەن كىشىلەر ۋە ياكى ئۇلارنىڭ ئۇرۇمچىدىكى تۇغقانلىرى، خەنزۇ پۇقرالار، ئىككى چەتتە بەش - ئون خوتۇن - قىزلار، ئوتتۇرىلىرىدا پۇقراچە كىيىنگەن ھەربىيلەر تىزىلغان. «نامايىش» چىلار» مېنى كۆرۈشى بىلەن توپنىڭ ئىچىدىن يول بەردى ۋە قىستاپ ئىتتىرىپ يۇرۇپ، دەرھال رەئىسلەر كابىنېتى ئالدىغا ئاپاردى. كابىنېت قۇلۇپلاقلىق ئىكەن، بىرىنى ئاچقۇچقا ئەۋەتىم، شۇ ئارىدا ماڭا تونۇش بولغان پۇقراچە ياساڭغان بىر ھەربىي كىشى تەنە قىلغاندەك:

— ئا فۇجۇشى؟ ئا فۇجۇشى بۇلەي بۇشۇك (ئەخمەت ئەپەندى قېنى؟ ئۇ كەلمىسە بولمايدۇ)، — دەپ مېنى تېخىمۇ قىستاپ، ئىتتىرىپ ئىشىك تۈۋىگە ئاپاردى - دە، ئارىدىن 25 ياشلاردىكى بىر خەنزۇ بالا توپنىڭ ئىچىدىن ئېتىلغان پېتى «شا - شا - شا!» (ئۆلتۈر، ئۆلتۈر، ئۆلتۈر) دەپ ژارقىراپ، ماڭا مۇشت ئاتتى. مۇشت مۇرەمگە ئانچە - مۇنچە تەگدى، توپنىڭ ئىچىدىكى قالغانلار ئارقا ۋە ئالدى تەرەپتىن قەستەن قىستىماقتا. بۇلار

بەلكى ئۆزلىرىدە قورال بارلىقىنى سەزدۈرمەك ۋە شۇنىڭ بىلەن مېنى قورقۇتماق بولسا كېرەك. ھەر ھالدا چاپان ئىچىدىكى ۋە يانچۇقىدىكى كىچىك قوراللىرىنى ھەممە جايلىرىمغا پاتۇرۇپ، نوقۇپ قويدى.

بۇ يەردە شۇنىسى ئادەمنى تېرىكتۈرىدىكى، شۇ قىستاڭ-چىلار ئارىسىدا تونۇش بولغان غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مەخسۇس بىر مۇھاپىزەتچىسى بېشىنى چاپىنىنىڭ ياقىسىغا تىقىۋېلىپ، كۆزى بىلەن ھەممىگە يوليورۇق كۆرسەتمەكتە ۋە مەندىن ئۆزىنى يوشۇرماقتا...

ئارىدىن ئانچە ۋاقىت ئۆتمەي، يەنە بىر كىشىنى سۆرۈپ - قىستاپ مېنىڭ قاتارىمغا ئەكېلىپ قويدى، بۇ كىشى مۇئاۋىن رەئىس بۇرھان ئەپەندىم ئىدى. بۇرھان ئەپەندىم توپنىڭ «شا - شا» دېگەن ئاۋاز بىلەن قىلغان ھۆجۇمىغا قارشى قولىنى كۆتۈرگەن ھالدا ئۆزىنى مۇداپىئە قىلماقتا. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن بۇرھان ئەپەندىمۇ ئۆزىنى بىر - تەككى مۇشتتىن ساقلىيالمىدى، ئاڭغىچە ئاچقۇچنىمۇ ئەكەلدى. ھۆكۈمەت رەئىسلىرى كابىنېتىنىڭ ئىشكى ئېچىلدى، بۇرھان ئەپەندىم بىلەن ئەككىسىز كابىنېتقا ئاران كىرىۋېلىپ، بىرئاز بولسىمۇ خەۋپتىن قۇتۇلغاندەك بولدۇق.

«نامايىشچىلار» كابىنېت ئىچىگە بۆسۈپ كىرىشكە باشلىدى ۋە بىزگە ئەخمەت ئەپەندىمنى ئىدارىگە كەلتۈرۈش تۇغرىسىدا قاتتىق تەلەپ-رنى تاشلىدى، ئەھۋال ناھايىتى جىددىي بولغانلىقتىن، ئەخمەت ئەپەندىمنى چاقىرىپ بېرىش توغرىسىدا ئۇلارغا ۋەدە قىلدىم ۋە ئەخمەت ئەپەندىمنى تېلېفونغا چاقىرىپ: «ئەپەندىم، ‹نامايىشچىلار› نىڭ پەيلى يامان، ئەھۋال جىددىي، ئىدارىگە كېلىشتىن ساقلىنىڭ، بىز بولغاندىن كېيىن كۆپايە قىلىدۇ، ئەھۋالنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ سىزگە خەۋەر قىلىپ تۇرىمەن» دەپ ئېيتتىم. ئەخمەت ئەپەندىم: «بولىدۇ، ھەر ھالدا ھوشيار بولۇڭلار، ئۆزۈڭلەرنى خەۋپتىن ساقلاڭلار، ئەھۋالنى ماڭا خەۋەر قىلىپ تۇرۇڭ» دېگەن مەزمۇندا يوليورۇق بېرىشى بىلەنلا تېلېفون ئىستانسىسىدا مەخسۇس قويۇلغان مىللىي

سائەۋنلار بىزنىڭ تېلېفون ئارقىلىق قىلغان سۆزىمىزدىن خەۋەر ئالغان بولسا كېرەك، سۆز ئاياغلاشماي تۇرۇپ تېلېفوننى ئۈزۈپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا تېلېفون ئىستانسىسى ماڭا ئەخمەت ئەپەندىمنى چاقىرىپ بەرمەيدىغان بولدى.

«نامايىشچىلار»: «ئا فۇجۇشى لەي بۇلەي؟ نى گەنكۇەي جياۋ تا لەي! بۇلەي بۇشۇك!» (ئەخمەت ئەپەندى كېلەمدۇ ـ كەلمەمدۇ؟ سەن ئۈنى چاقىر، كەلمىسە بولمايدۇ) دەپ مېنى خەۋپ ئاستىغا ئېلىپ تۇرىدۇ.

بۇرھان ئەپەندىمۇ تېلېفون ئالدىدا، لېكىن تېلېفون ئىستانسىسى بۇرھان ئەپەندىمنى كېرەك جاي بىلەن بىرلەشتۈرمەي تۇرىدۇ...

«نامايىشچىلار» نىڭ بىرنەچچە ئاكتىپلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن بۇرھان ئەپەندىم بىلەن مېنى ئەخمەت ئەپەندىمنى چاقىرىپ بېرىشكە قىستىماقتا، بىز «چاقىردۇق، ھازىر كېلىدۇ» دەپ «نامايىشچىلار» نىڭ غەزىپىنى بىرئاز بولسىمۇ پەسەيتىشكە تىرىشتۇق، لېكىن، «نامايىشچىلار» بۇنىڭغا تاقەت قىلماي، ئۈزلىرى ئەخمەت ئەپەندىمنى تېلېفونغا قىچقاردى، ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن بىزنى سۆزلەشتۈرمەي تۇرغان ئىستانسا «نامايىشچىلار» بىلەن ئەخمەت ئەپەندىمنى سۆزلەشتۈردى. «نامايىشچىلار»:

755

ـــ ئا ـ فۇ ـ جۇشى، چىڭ ـ نى ـ كۇەي ـ لەي، نى بۇلەي، نا ـ ژومېن ـ با ـ نى... (ئەخمەت ئەپەندىم، تېز كېلىڭ، كەلمىسىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر كەلمىسىڭىز، ئۇ ۋاقىتتا بىز سىزنى...)، ـــ دەپ ھاقارەتلىك تىللار بىلەن تىللىدى.

ئەھۋال شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەندە، تىنچلىقنى ساقلاش قوماندانلىقىنىڭ مۇئاۋىنى، گېنېرال مايور داڭ بىگاڭ كىرىپ كەلدى. داڭ بىگاڭ:

ـــ ياماڭ بولدى، ئا فۇجۇشى كەلمىسە، غۇلغۇلىنى بېسىش مۇمكىن ئەمەس، تېلېفوندا چاقىرىڭ، ئا فۇجۇشى كەلمەي قالمىسۇن، قورقمىسۇن، كېرەك يوق، بىز ساقلايمىز، ـــ دېگەن تەكلىپنى قىلدى، مەن «تېلېفوندا چاقىردىم، ھازىر كېلىپ قېلىشى مۇمكىن» دەپ جاۋاب بەردىم. داڭ بىگاڭ ناھايىتى ھو-

دوققان هالدا:

— سز ئا فوجۇشغا يەنە ئېيتىڭ، ھېچ خەۋپ يوق، بىز ساقلايمز، تېز كەلسۇن، — دېگەن تەكلىپنى قىلىپ ئارقىدىنلا، — يا مەن ئۆزۈم بېرىپ ئەكېلەيمۇ، مەن ئۆزۈم بارايى، — دەپ ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا داڭ بىگاڭ تېگىشلىك جايدىن ئەخمەت ئەپەندىمنى كەلتۈرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن قاتتىق تىل يېگەن بولسا كېرەك.

داڭ بىگاڭ كەلدى. مەن «ئەخمەت ئەپەندىم كېلىپ قالمىغىدى» دەپ ئەندىشە قىلدىم ۋە ئەخمەت ئەپەندىمگە يەنە تېلىفون بېرىشكە ئۇرۇندۇم، لېكىن، ئىستانسا ئەخمەت ئەپەندىمنى تېلىفونغا چاقىرىپ بەرمىدى!...

«نامايىشچىلار» — توغرىسىنى ئېيتقاندا، قوي تېرىسىگە ئورالغان بۆرىلەر ئاغزىغا كەلگەننى دەپ قاۋماقتا، سائەت 11 دىن ئاشتى، بۇرھان ئەپەندىم ئىككىمىز «نامايىشچىلار» نىڭ قەتئىي تەلىپىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتۇق. شۇ ئاردا ئەخمەت ئەپەندىم، رەھىمجان ئەپەندىم، داڭ بىگاڭلار كىرىپ كەلدى. ئەخمەت ئەپەندىم كېلىش بىلەن يەنە: «دا، شا» (ئۇر، ئۆلتۈر) دېگەن تاۋۇشلار كۆككە ياڭرىدى. «نامايىشچىلار» نىڭ ھەربىكتى جىددىيلەشتى. بىز ھەممىمىز بۇرھان ئەپەندىمنىڭ كابىنېتىدا ئولتۇرىمىز، «نامايىشچىلار» ئىشىكلەرنى سۇندۇرغان، دېرىزىلەرنى چاقىقان ھالدا كابىنېتقا بېسىپ كىرمەكتە. بۇ چاغدا بايىقى ئالدىغا تىزىلغان ئىلى، تارباغاتايدىن كەلگەن خەنزۇ پۇقرالار غايىب بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا تۇسنى ئۆزگەرتكەن — گومىنداڭ پىرقىسىنىڭ مەسئۇل خىزمەتچىلىرى، ئۇچ مەسلەكچى ياشلار تەشكىلاتى ئەزالىرى، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى، قورال ئاسقان كىشىلەر پەيدا بولۇپ قالدى، بۇلارنىڭ ھەربىكتى ھەر ھالدا پۇقرالارنىڭ ھەربىكتىدەك ئاددىي ئەمەس، ھەرقانداق ئېھتىماللارغا قارشى تەييارلىق بىلەن ھەرىكەت قىلماقتا. ھەربىكەت ناھايىتى پاجىئەلىك ۋە ناھايىتى جاللاتلىق تۈس بىلەن بارماقتا. شۇ ئاردا تاشقىرىدا ئوق چىقىشقا باشلىدى، قورۇدا پاجىئە بولغانلىقى توغرۇلۇق خەۋەر

تارقالدى، «نامايىشچىلار» نىڭ ئاكتىپلىرى پىشانىسىدىن ئازغىنە قان چىققان، لېكىن، يالغاندىن ھوشسىزلانغان ئىككى خەنزۇنى ئەكىرىپ: «سىلەرنىڭ ئادەمگىلار ئۇرۇپ ھوشسىزلاندۇردى، ئىنتىقام ئالمىز! قانغا قان ئالمىز!» دەپ ۋارقىراشتى، يۈز تاۋۇشتىن خەۋەر تاپقان قورۇدىكىلەر ئۇر ئۈستىگە ئۇر، ئۆلتۈر ئۈستىگە ئۆلتۈر دېيىشىپ، بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىدىن ئاتلىشىپ، كابىنېت ئىشىكىگە ئۇرۇنماقتا.

بۇ چاغدا بىزنىڭ كىشىلەردىن ھەتتا ئۇيغۇرلاردىن بىرىمۇ تالاغا چىقىش ۋە تالادىن كىرىش مۇمكىن ئەمەس، لېكىن، شۇ باس ـ باس ئىچىدىن سالىس بىلەن جانمقان كىرىپ كەلدى. يېنىدا ئىككى ـ ئۈچتىن قورال ئاسقان كىشى بار، بېشىغا تۆلەك تۇماق كىيگەن، خاتىرجەم تالاغا چىقىپ ـ كىرىپ تۇرىدۇ. بۇ تۆلكە تۇماق خەنزۇلار بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى پىروپوسكا ئىكەن.

سەيپىدىن ئەپەندىمنىڭ ئېيتقىنىغا قارىغاندا، دەل شۇ ۋاقىتتا سالىسلار بىر كىچىك بالىدىن بەش ـ ئالتە تۆلكە تۇماق ئالدۇرۇپ، بىردىن كىيىشىپ، تالاغا چىقىپ ـ كىرىشىپ: «ئۇيغۇرلار خەنزۇلارنى ئۆلتۈرۈپ قويدى، ئىش يامان بولدى!» دېگەن مەزمۇندا قاتتىق ئىغۋا تارقاتماقتا ئىكەن. ئاكتىپ «نامايىشچىلار» بۇ يالغان پاجىئەگە يۆلىنىپ، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىگە ھۇجۇم باشلىدى. دەل شۇ چاغدا قىستا ـ قىستاڭنىڭ ئىچىدىن بىر ـ ئىككىسى خەمىت سۇلتاننى يۆلەپ سۆرەپ يۇرۇپ بىزنىڭ يېنىمىزغا ئەكىردى. خەمىت سۇلتاننىڭ پىشانىسى يېرىلغان، قان ئېقىپ تۇرىدۇ. توپنىڭ ئىچىدە مۇشتنىڭ ئاستىدا قالغان خەمىت سۇلتان ئاچچىقىنى باسالماي خەنزۇلارغا قارشى مۇشت ئېتىشقا ئىنتىلمەكتە. بىز سەۋر قىلىشقا دەۋەت قىلدۇق، ئاران توختىدى. بۇ ئارىلىقتا قايىاقتىندۇر لېۋ باش كاتىپ، ئالاھىدە ۋەكىل لېۋ، چۇ ۋۇلار پەيدا بولدى. دەسلەپتە بۇلار خېلى سالماق تۇرۇپ، بىزنى دالدا قىلىپ، مۇداپىئە قىلىشقاندەك بولدى. لېكىن، «نامايىشچىلار» نىڭ ھەرىكىتى جىددىيلىشىپ، ئىش ناچار تەرەپكە بۇرىلىۋاتقان

چاغدا، ئۇلارنىڭ ھالى بىزنىڭكىدىنمۇ خاراب، خۇددى ئۆلۈم ئۆز بېشىغا كەلگەندەك ھودۇقۇشۇپ كەتتى. تىنچلىقنى ساقلاش مۇئاۋىن قوماندانى داڭ بىگاڭ بۇ چاغدا يوقالدى، لېۋ باش كاتىپ مۇداپىئە ئەترەتلىرىنى يېتىپ كېلىشكە بۇيرۇق بېرىش مەقسىتىدە تېلېفونىنى قولىغا ئالدى، لېكىن، تېلېفون ئىستانسىسى تېلېفونىنى قوبۇل قىلمىدى. «نامايىشچىلار» نىڭ «شا ـ شا ـ شا» دېگەن تاۋۇشى كۆككە كۆتۈرۈلدى. ئويۇن راستقا ئايلىنىشقا باشلىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن لېۋ باش كاتىپ ئۆزىنىڭ مۇھاپىزەتچىسىنى بىر پارچە قەغەز بىلەن خىزمەتكە بۇيرۇدى، غۇلغۇلا تېخى جىددىي داۋام قىلىۋاتىدۇ.

لېۋ باش كاتىپ، ئالاھىدە ۋەكىل لېۋ، چۇ ۋۇلار ھودۇققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. بىچارىلەرنىڭ پۇتۇن ئەزاسىغا جاق ـ جاق تىترەك ئولىشىپ كەتتى. «نامايىشچىلار» غا سۆز ئاڭلىتالماي، ئاخىرى بىزگە ئۆزىمىزنى دالدىغا ئېلىشنى تەكلىپ قىلدى ـ دە، بۇرھان ئەپەندىم كابىنېتىنىڭ ئارقىسىدىكى خالىي جايىنىڭ ئۈچ ـ تۆت مېتىر كەڭ ۋە ئۆزۈنلۇقتىكى مەيدانغا قولىمىزدىن يېتىلەپ چىقتى.

بۇ جايىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى ئۆگزىگە قايىقىنىدۇر بىر شوتا كەلتۈرۈپ قويغان، لېۋ باش كاتىپلار ئەخمەت ئەپەندىنىڭ شوتا ئارقىلىق ئۆگزىگە چىقىشنى تەكلىپ قىلماقتا. لېكىن، بىز ئۇنى قوبۇل قىلمىدۇق. چۈنكى ھەرھالدا بىر ھىيلە بولۇشى مۇمكىن. گەرچە ھىيلە بولمىغان تەقدىردىمۇ، ئۆگزىگە چىقىش خەۋپلىك، چۈنكى بۇ دائىرىدە قەيەردە بولمىسۇن ھاياتقا كاپالەتلىك يوق...

چۈنكى، بۇ ۋاقىتتا سەپدىشىمىز سەيپىدىن ئەپەندى بىزنىڭ ئىچىمىزدە يوقلۇقى ئۈچۈن ئەندىشە قىلىمىز، ئۇ بىزنى كۆپ ئويلاندۇرىدۇ... بۇ پۇرسەتتە، ئۇنىڭ بار ـ يوقلۇقىغا بىرنېمە دېيىش ناھايىتى قىيىن، بۇ ئېغىر پەيتتە، ئەلۋەتتە، ھاياتىمۇ بىللە، ماماتتىمۇ بىللە بولۇش كېرەك ئىدى. دەل شۇ چاغدا تالا تەرەپنىڭ تاقاقلىق ئىشكى ئىچىدە «ئابدۇكېرىم» دېگەن تاۋۇش

ئاڭلاندى، بۇ تاۋۇش سەيپىدىن ئەپەندىنىڭ تاۋۇشى ئىدى، دەرھال ئىشكنى ئاچتۇق. ئەخمەت ئەپەندىم سەيپىدىننى قولىدىن تۇتۇپ ئارىمزغا تارتىۋالدى، شۇ ئاردا غۇلجىدىن بارغان بالىلاردىن ئۇچ ـ تۆتىمۇ پەيدا بولدى.

بىز ئۇلۇمنى ـــ خەلقىمىز يولىدىكى ئۇلۇمنى ئاللىقاچان ئۇستىمىزگە ئېلىپ قويغان. ئۇلىسەك پارلاق ئۇلىمىز، قالساق پارلاق قالىمىز. لېكىن، بۇ ئۇلۇم مەنىسىز بولۇشى كېرەك ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن كىچىككىنە شۇ جايىدىمۇ خەلق دۈشمەنلىرى بىلەن ئاخىرقى جەڭنى قىلىشقا تەييارمىز! ئۇلىسەك ئۇلۇمگە مەردلەرچە بارىمىز، قالساق ئۇلۇمدىن مەردلەرچە قالىمىز، ھەر ئىككى ئەھۋالدا ئاجىزلىق بىزگە خاس ئەمەس!...

بىزدىكى بۇ روھ ۋە قىياپەتنى كۆرگەن گومىنداڭ تەرەپ ۋەكىللىرى ھەيران بولۇشتى. «نامايىشچىلار» غا ۋە ئۇلارغا يولباشچىلىق قىلىۋاتقان گومىنداڭ ھەم ئۇچ مەسلەكچى ياشلار ئەشكىلاتى ئەزالىرىغا، ھەربىي خىزمەتچىلەرگە تارقىلىش توغرۇلۇق ئىشارەت بېرىلدى. ناھايىتى ئاز ۋاقىتنىڭ ئىچىدە «نامايىشچىلار» كابىنىتنى بوشتىپ، تالاغا چىقىپ كېتىشتى، پەقەت بىرنەچچە ۋەكىللىرىلا قالدى. بۇ ۋەكىللەرنىڭ بىرى ئىنقىلابتىن بۇرۇن غۇلجا گومىنداڭ پىرقىسىدە كاتىپلىق ۋەزىپىسىدە بولغان لى گەنسى، بىرى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كېڭەشنىڭ كاتىپى ۋە شەھەر ئىدارىسىدىكى ئۇچ مەسلەكچى ياشلار تەشكىلاتىنىڭ باشلانغۇچ تەشكىلات كاتىپى، بىرى تارباغاتايدىن كەلگەن بىر كىشى، يەنە بىرى بىرئاز ئېلىشاڭغۇ، ئۆزىنىڭ نەدە، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان بىر قازاق چال بولۇپ، ئۇلار ئىلى تەرەپكە قارىتىپ بىر تەرەپلىمە قاتتىق تىلەكلەرنى قويدى. ئەخمەت ئەپەندىم ناھايىتى سالماقلىق بىلەن، تىلەكلەرنىڭ ئوغرىسىنى توغرا، خاتاسىنى خاتا دەپ كەسكىن جاۋاب بەردى.

گومىنداڭچىلار بوشاشتى، ئەمدىلىكتىكى ھەممە ھەرىكىتىنى زورىغلا قىلماقتا. دەرۋەقە، ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق ھەرىكەتنى توختىتىش ئەكسىلھەرىكەتچىلەر ئۈچۈن زەربە، ئەستىن چىقمايدىغان ئەلەم!

سائەت ئۇچ ـ تۆت بولۇپ قالدى، بۇ چاغدا نەنگۈەن دەرۋازىسى ئاللىقاچان ئېتىلگەن ۋە نەنگۈەن دەرۋازىسى، باشقا دەرۋازىلار ئالدىغا 5000 ~ 6000 مۇسۇلمان ئامما توپلىنىۋالغان. ئۇلار خەلق ۋەكىللىرىنى چىقىرىپ بېرىش توغرىسىدا گومىنداڭچىلارغا قاتتىق تەلەپلەرنى قويماقتا. گومىنداڭچىلارمۇ خەلى ھودۇققان، ئويلىمايلا ئىش قىلىپ، ئاغرىماي دەرد تارتماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن نەنگۈەندىكى مۇسۇلمان ئاممىنى تارقىتىش چارىسىنى كۆرۈش توغرىسىدا تەكلىپ قىلىشقا مەجبۇرلىنىدۇ.

ئەخمەت ئەپەندىم: «بىز سالامەت، ئەندىشە قىلماڭلار، تارقىلىپ كېتىڭلار» دەپ ئىمزاسىز خەت يازدى، ئۇلار تارقىغىنى يوق. ئۇلار تېخى بۇنى گومىنداڭچىلارنىڭ ھىيلىسى دەپ پەرەز قىلماقتا. نەنگۈەندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ تارقىلىپ كەتمەسلىكى گومىنداڭچىلارنى قاتتىق ئەندىشگە سالدى. خۇسۇسەن شەھەر ئىچىگە سولىنىپ قالغان، نەنگۈەندە ئۆيى بار خەنزۇ پۇقرالارنىڭ داد ـ پەريادى گومىنداڭچىلار ئارىسىدا تېخىمۇ قاتتىق ئەندىشە پەيدا قىلدى. شۇنداق قىلىپ، خەلق ۋەكىللىرىنىڭ بېشىغا سېلىنماقچى بولغان خەۋپ گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىنىڭ بېشىغا چۈشتى. بۇ چاغدىكى گومىنداڭچىلار ئەكسىلھەربىكەتچىلەرنىڭ رەڭگىرويىدىن بۇ ئاقىۋەتنى ئالدىن كۆرەلىگەن بولسا، شۇ كۈندىكى «نامايىشچىلار» نى پەقەت تەشكىل قىلماسلىقنى ھېس قىلىپ بولىدۇ.

گومىنداڭچىلار ئارىسىدا ئومۇمىيۈزلۈك ئەندىشە ھۆكۈم سۈرمەكتە. ئەلۋەتتە، دۈشمەننىڭ چارچىغان، بوشاشقان ۋە ھودۇققان پەيتىنى ئىگىلەپلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش لازىم، چۈنكى بۇ پەيت چېكىنىش ئاتاكىغا، خەۋپ غەلىبىگە ئايلىنىدىغان پەيت ئىدى. سۆزدە ئاتاكىغا ئۆتۈش كېرەك، كۆرەشلەردىكى بۇنداق پەيتتە كۆپ ۋاقىت سۆز زەمبىرەك سۈپىتىنى ئالدۇ...

ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ دەم ئېلىشخانىسىدا تاماق تەييارلىنىۋاتقاندا تەكلىپ قىلدى، تاماقتا چىقتۇق. سالىس، جانىمغانلار پروپوسكانى (تۈلكە تۈماقلارنى) قولتۇقىغا قىسىپ ئولتۇرۇشتى، بۇلار يەنە «نامايىش» بولۇشنى بىلسە كېرەك، شۇ

نىڭ ئۇچۇن پروپوسكادىن ئايرىلماي ئولتۇرۇشىدۇ. تېخى تا-ماقتىن تۇرمىغانىدۇق، يەنە بىر توپ ئادەملەر ۋارقىرىشىپ ئىچ-كىرى هويلىغا كىرىپ كەلدى. ئاڭغىچە داڭ بىگاڭ:

— «نامايىشچىلار» تارقىغىلى ئۇنىماي يەنە بېسىپ كىرىپ كەلدى، — دەپ خەۋەر يەتكۇزدى ۋە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ چىقىپ بىر - ئىككى ئېغىز سۆز قىلىشىنى تەكلىپ قىلدى. بىز «نامايىشچىلار» ۋەكىلىنىڭ كىرىشىنى تەكلىپ قىلدۇق. داڭ بى-گاڭ چىقىپ:

— ۋەكىل كىرگۇزۇشكە ئۇنمىدى، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ چىقىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، — دەپ يېنىپ كىردى. داڭ بىگاڭ ۋە بىرنەچچە خەنزۇ هۆكۈمەت ئەزاسى ئەخمەت ئەپەندى-نىڭ چىقىشىنى ياقلىدى، لېۋ باش كاتىپ باشلىق بىرنەچچىسى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ چىقماسلىقىنى ياقلىدى. ئەخمەت ئەپەن-دىم چىقىشقا قارار قىلدى. بىز توسۇدۇق، قارشىلىق قىلدۇق. شۇنداق قىلىپ نەتىجىدە بىر خەنزۇ پۇقرا ۋەكىل بولۇپ كىردى. ئۇ كىرىشى بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ:

— مەن بۇ «نامايىش» نىڭ قانداق ئۇيۇشتۇرۇلغانلىقىنى بىلمەيمەن، هازىر نەنگۇەنىگە پۇتۇن مۇسۇلمانلار توپلانغان، سىلەر چىقىپ ئۇلارنى تارقاتمىساڭلار، ئۇلار بۇگۇن نەنگۇەندە-كى چوڭ - كىچىك بىگۇناھ خەنزۇلارنى قىرىپ تاشلايدۇ، هەتتا هازىر قان تۆكۈلۈشلەر بولغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر بار. مېنىڭ ئۆيۈم نەنگۇەندە بولۇپ، كىچىك بالىلىرىم بار ئىدى، سىزنىڭ قانداق قىلىپ بولسىمۇ چىقىپ، نەنگۇەندە قان تۆكۈلۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشىڭىزنى سورايمەن، — دېدى. ئۇنىڭغا نەنگۇەنگە چىقىش توغرىسىدا جاۋاب بەردۇق، ئۇ خۇشال بولۇپ چىقىپ كەتتى.

داڭ بىگاڭ بۇ «نامايىشچى» پۇقرالارغا ۋەكىل بولالايدىغان بىر كىشى تاپالماي هېلىقى ۋەكىل بولۇپ كىرگەن خەنزۇ پۇقرانى تالادىن تۇتۇپ كىرگەن بولسا كېرەك. «نامايىشچىلار» نىڭ ۋەكىلى بولۇپ كىرگەن ئادەم قانائەتلىنىپ چىقىپ كەتسىمۇ، لېكىن، «نامايىشچىلار» تېخى تارقىغىلى يوق.

يەنە تەكرار ـ تەكرار: «ئەگەر ئەخمەت ئەپەندىم چىقمىسا، بىزنىڭ سالامەتلىكىمىزگە كاپالەتلىك بەرسۇن!» دېگەن تەلەپلەرنى تاشلىماقتا. ئەخمەت ئەپەندىم: «مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە كاپالەتلىكنى ئۈستىمىزگە ئالالايمىز!» دەپ خەت يېزىپ بەردى. خەتكە ئۇنىماي «ئەخمەت ئەپەندىم ئۆزى چىقسۇن» دەپ ۋارقىراشتى. ئەخمەت ئەپەندىم خەتنى قولىغا ئالدى ـ دە، يىرتىپ تاشلاپ: «قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن!» دەپ پەرۋاسىز ئولتۇردى. بۇ چاغدا داڭ بىگاڭ پلاننىڭ رەسۋالارچە تارمار بولغانلىقىغا تىت ـ تىت بولۇپ، شۇ قەدەر ئەخمىقانە ھەرىكەت قىلدىكى، ھەتتا ئۇ ئۆزىنىڭ ئەنە شۇ «نامايىشچىلار» غا قوماندانلىق قىلىۋاتقانلىقىنى يوشۇرۇشقىمۇ ئىقتىدارى قالمىدى.

ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ پلانى رەسۋالارچە تارمار بولدى، بۇ ئەلۋەتتە بۇلارنى تېخى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزمىگەن قاتتىق ئەلەم قاينىمىغا سالدى. بۇ ئەھۋال شۇ چاغدا دۇنيادا ئەڭ ئەلەملىك ۋە ئەڭ ئېغىر ئىش، كىشىگە سالغان تۇراقسىز چۈشۈپ قېلىش ئىكەنلىكىنى ھەممىگە سەزدۈرمەكتە. ئەكسىلھەرىكەتچىلەرگە ئەلەمنى ئالدىغان قاچا يوق. بۇلارنى ئەلەم بىلەن نەنگۈەندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرىكىتى ئامبۇردەك ئىكىكى چېكىسىدىن قىسماقتا. كۆزلىرى ئېتىلىپ چىقىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدۇ. ئۇشتۇمتۇت بەزگەك كېسىلگىمۇ گىرىپتار بولدى، بۇلارنى بەزگەك بىردەم قىزىتىدۇ، بىردەم مۇزلىتىدۇ... يۈزلىرىنى مونچاقتەك تەر باسقان، بۇلار، خۇسۇسەن داڭ بىگاڭ شۇنداق ئېغىر ئەھۋالدا قالدىكى، ھەتتا بۇرۇنغىمۇ ئىگىدارچىلىق قىلالمايدىغان بولۇپ قالدى.

ئەلۋەتتە، دۇشمەن پلاننىڭ رەسۋالارچە تارمار بولغان پەيتىنى ئىگىلەپ، تۇرلۇك شەكىلدە ياكى قاتتىق سۆز بىلەن، ياكى مەسخىرىلىك خاراكتېرگە ئىگە سۆز بىلەن ئاتاكىغا ئۆتۈش غايىەت چوڭ مەنىلىك تەسىر بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۆزئارا چاقچاق قىلىشىپ، ئۇلارنى كىملەرگىدۇر ۋە نېمىلەرگىدۇر ئوخشىتىپ كۈلۈشۈۋاتىمىز. بىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىمىز بىچارىلەرنى

بىر سۈغا تاشلايدۇ، بىر سۆدىن تارتىۋالىدۇ، ئەلۋەتتە، دەردـ نىڭ تەسىنى دەرد تارتقان ئادەم بىلىدۇ. داڭ بىگاڭ ئەخمەت ئەـ پەندىمگە:

ـــ «نامايىشچىلار» كەتكىلى ئۇنىماي تۇرىدۇ، ئۆزىڭىز بىر چارە كۆرمىسىڭىز بولمايدىغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى. ئەخـ مەت ئەپەندىم بۇ ئەخمەقلەرگە سۆزنى بېلىگە تۇگۈپ قويمىغۇـ چە چۈشەنمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، سوغۇققانلىق بىلەن خۇددى ھېچ نەرسىلەرگە يولۇقمىغان ئادەمدەك، داڭ بـ گاڭغا قاراپ:

ـــ سىزگە ھازىر ئىككى يول بار، بىرى، چىقىپ ئەسكەرلىرىڭىزگە: كىروگۈم، شاگۈم مارش! دەيسىز، ئۇلار چىقىپ كېتىدۇ، بىز چىقىپ نەنگۈەندىكى خەلقنى تارقىتىمىز، تىنچلىق بولىدۇ، يەنە بىرى، ئىشكىنى ئېچىپ ئەسكەرلىرىڭىزنى قويۇپ بېرىسىز، ئۇلار بىزنى ئۆلتۈرىدۇ، بۇگۈن ئۇرۇمچىدە، ئەتىدىن باشلاپ پۈتۈن ئۆلكىدە قان تۆكۈلىدۇ، مانا شۇ ئىككى يولنىڭ قايسىسىنى خالىسىڭىز، بىرىنى تاللۇبلىڭ... بىز ئۆلۈمدىن قورقمايمىز، بىز ئۆلۈمنى ئاللىقاچان ئۇستىمىزگە ئالغان ئادەملەرمىز، ھازىر بىز ھايات قالساق ھەم خەلققە پايدا، چۈنكى، بىتىم بويىچە خەلقنىڭ ئەركىنلىكىنى تەمىن قىلىمىز، ئۆلسەك ئۇنىڭدىن ئارتۇق پايدا، چۈنكى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن خەلق قوزغىلىپ، بۇ قېتىم بىتىمدىن كۆرە ئارتۇقراق، يەنى تولۇق ئازادلىقنى ئالىدۇ، بىزنىڭ قېنىمىز خەلققە ئازادلىق كەلتۈرۈپ بېرىدۇ، بۇ ئەلۋەتتە، بىز ئۈچۈن شەرەپلىك ئۆلۈم بولىدۇ، ـــ دېدى.

بۇ سۆز بىزگە ئىنقىلابىي روھ بەردى، ئەكسىلھەرىكەتچـ لەرگە قاقشاتقۇچ زەربە بولدى.

بۇ يەردە ۋاڭ نازىرنىڭ «ئۇلۇغلۇقى» غا ئاپىرىن دېيىش كېرەك. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆزى «نامايىش» باشلىنىش بىلەنلا «نامايىش»نىڭ كېينكى تەقدىرىنى كۆرىستىپ بەرگەنىدى، ئەلـ ۋەتتە، بۇ ئوڭاي ئەمەس.

سائەت بەش بولدى، نەنگۈەن دەرۋازىسى ئالدىغا توپلاڭـ غان ئۇيغۇرلار خەلق ۋەكىللىرىنى چىقىرىش توغرىسىدا قاتتىق

تەلەپ قىلىپ تۇرماقتا. «نامايىشچىلار» تارقالدى، بىز نەنگۈەنگە چىقماق بولدۇق، لېكىن، لېۋ باش كاتىپ مۇ ھاپىزەتچى كەلگەنلىكىنى تۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنىدى، شۇلار كەلگەنلىكىنى قەدەر كۈتۈپ تۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشىپ يۈردۇق. ئارىدا سۆز، چاقچاق داۋام قىلماقتا، چاقچاق تۈلكە قۇلاقچىنى ھاياتلىنىڭ پانا ھى قىلىۋالغانلارغىمۇ تەگمەكتە. لېكىن، بۇ ئەقىلسىزلەر بۇنى سەزمەيدۇ، ئۇلار ئىغۋانىڭ ئاقىۋىتىنى ئۇنتۇغان ھالدا، بۇگۈن ھۆكۈم سۈرگەن ئىغۋادىن شۆھرەت لەنمەكتە، بۇ تەبىئىي ئىدى. چۈنكى، بۇلار ۋەقەلىكنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى سېزەلەيدىغان ئىنسانلاردىن ئەمەس، پەقەت ۋەقەلىكنىڭ ئايرىم - ئايرىم ھالىتىنى چۈشىنەلەيدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، بۇلارنى شۇ كۈندىكى بىزنىڭ كۆرەش نىشانىمىزدىكىلەر قاتارىدا ساناشقا ئەرزىمەيدۇ.

چارچىغان دۇشمەنگە دەم بېرىش كېرەك ئەمەس، ئەكسىچە تېخىمۇ دىمىقتۇرۇش لازىم. ئەخمەت ئەپەندىم بۇ پەيتنى چۈڭقۇر-لىك بىلەن ئىگىلىۋالدى - دە، ئەنگۈەنگە يۈرۈش ئالدىدا شۇنداق دېدى:

— بۈگۈنكى ئۇيۇنىنى تەشكىل قىلغان ئادەملەر ئۆزىنىڭ ئوسال بولۇپ قېلىشىنى ئاڭۇالراق ئويلىماپتۇ. قىزىق بىر ھېكايە ئېسىمگە چۈشتى: بىر گېنېرال ئۆزىنىڭ ئوفىتسېرلىرىنى سىنىماق بولۇپ، بىر كۈنى ئوفىتسېرلىرىنى ئۆيىگە چايغا ئېيتىپ، ئۈستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر سوغۇق تاماق تەييارلاپ، ئۇنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن بىر گىرانات بېكىتىپتۇ. گىرانات پاختا بىلەن تەييارلانغانكەن. ئوفىتسېرلار ئۈستەلگە تاماققا ئولتۇرۇپ، بىر ئۇلكىنى تاماققا سانجىغاندا، ھېلىقى گىراناتقا سانجىلىپ كېتىپ، گىرانات بىردىنلا پارتلاپ كېتىپتۇ. ئوفىتسېرلاردىن بىرى ئۈستەل ئاستىغا، بىرى تاشقىرىغا، بىرى كارىۋات تېگىگە قېچىپ مۆكۈۋاپتۇ، يالغۇز بىر ئوفىتسېر ئورنىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇپتۇ. گېنېرال ھەممىسىنى يىغىپ كېلىپ: «مەن بۈگۈن سىلەرنى سىنىماقچى ئىدىم، ئىپادەڭلار ياخشى بولمىدى، — ئۇ ھېلىقى ئوفىتسېرنى كۆرسىتىپتۇ، — غەيرەت مانا مۇنداق بولىدۇ، بۇ

ئوقتىسىرنى خالىغىنىچە مۇكاپاتلايمەن، خوش، سىزگە نېمە كې-رەك، ئېيتىڭ، دېگىنىڭىزنى بېرىمەن» دەپتۇ. ھېلىقى ئوقتىسىر ئورنىدىن قوزغالماي ئولتۇرغىنىچە چاس بېرىپ: «مۇھتەرەم گې-نېرال، ھازىر ماڭا دۇنيادا ھەممىدىن ئارتۇق ۋە قۇدرەتلىك نەر-سە شۆكى، ماڭا بىر تامچە بەرسىڭىز، يەڭگۈشلىۋالسام» دەپتۇ. ئەخمەتجان ھېكايىسىنى سۆزلەپ بولۇپ، گومىنداڭ ئەمەلدارلا-رىدىن، — بۇگۈن مانا شۇ ۋەقەنىڭ دەل ئۆزى بولدى. ئۆزۈڭ-لەرنىڭ كۆڭلىگە ئايان، قېنى ھازىر قايسىڭلار ھەممىدىن بەك ئىشتان ئالماشتۇرۇشقا مو ھتاج؟ — دەپ سورىدى.

مەن بۇ ھېكايىنى تەرجىمە قىلىپ بەردىم، ئۇلار پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلىدى. بۇ چاغدا بىز ھەممىمىز قاقاھلاپ كۈ-لۈشۈپ كەتتۇق، ئەكسىيەتچىلەرگە تېخىمۇ قاتتىق ئەلەم بو-لىدى، زورىغا كۈلۈپمۇ قويدى. يەنە باشقىدىن مۇرىلىرىنى قو-رۇپ، بەرگەك تۇتۇشقا باشلىدى، تەر باستى. بەختكە يارىشا يۈزىدىكى چې - چې ئېقىۋاتقان تەر كۆزى بىلەن بۇرنىدىن كەتكەن ياشقا دالدا بولماقتا. دەرھەقىقەت، بۇ چاغدا بىچارە-لەرنىڭ تەر بىلەن مەجبۇرىي كۆلكىسىدىن باشقا ھېچقانداق مۇداپىئە قورالى قالمىدى.

سائەت بەش يېرىم بولدى، كۈن ئولتۇردى. بىز كېچىكمەي نەنگۈەنگە چىقىپ خەلقنى خاتىرجەم قىلىشىمىز كېرەك. ئۇرۇمچى شەھىرىمۇ تەبىئىي ۋە سىياسىي تۇمانىدىن ئازاد بولدى. شەھەر ئىچى كوچىلىرىنىڭ ئىككى تەرىپىگە مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەر تىزىلغان، كوچىدا يۇرۇش قىلغان ھېچكىم يوق. خەنزۇ پۇقرالار ئىشكىلىرىدىن ماڕىشىپ قاراپ تۇرىدۇ. بىز ماشىنا بىلەن قاتار تىزىلىشىپ نەنگۈەنگە قاراپ يۈردۇق...

دەرۋازا ئېچىلدى، نەنگۈەنگە چىقتۇق. مۇسۇلمانلار ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالدىغا توپلانغانىكەن، قاتتىق ئالقىش ۋە ھۇررا ئاۋازى بىلەن قارشى ئالدى. خەلقنىڭ بەزىلىرىدە تېخى ئەندە-شە تارقىمغان، كۆزلىرىدە ياش، بەزىلىرى بىردىنلا خۇشاللىنىپ چىرايلىرى شادلىق بىلەن تولغان. خەلق بىزنى ئورىۋالدى، ئەخ-مەت ئەپەندىم ماشىنا ئۈستىگە چىقىپ:

— مۇھتەرەم قېرىنداشلار! ئەندىشە قىلماڭلار! قورقماڭلار!

ئىنشائاللا، مۇسۇلمانلارنىڭ يولى ئاق، ئىستىقبالى پارلاق، قورقماسلىق لازىم. تىنچلىق يولى بىلەن ھەقىقەتنى تەلەپ قىلىش كېرەك! — دېگەن مەزمۇندا سۆزلىدى. ئالقىش ئۇستىگە ئالقىش، ھۆررالار، «رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم ياشىسۇن» دېگەن شوئارلار كۆككە ياڭرىدى.

سائەت ئالتە بولدى، سائەت ئالتىدىن باشلاپ ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىنىشى توغرۇلۇق گومىنداڭچىلار خەۋەر بەرگەنىدى. خەلقنى تارقىتىش لازىم، لېكىن، ئۇيغۇر كۆلۇبىدا ناھايىتى نۇرغۇن ئادەم بىزنى كۈتمەكتە. كۆلۇبقا كىرىشكە توغرا كەلدى. كۆلۇبقا كىردۇق، خەلق «ھۆررا! ياشىسۇن رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم! ياشىسۇن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئازادلىقى! ياشىسۇن ۋە كۆچلەنسۇن ئۆلكىمىزدە ھەقىقىي خەلقچىللىق! ئەكسىلھەربىكەتچىلەرگە ئۆلۈم!» دېگەن شوئارلار بىلەن قارشى ئالدى.

ۋاقىت كەچ بولۇپ قالدى، مەجلىسنى ئۇزۇنغا سوزۇش مۇمكىن ئەمەس. يۇرىكىدە ئوت يېنىپ تۇرغان خەلقنى بېسىش لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەخمەت ئەپەندىم كۆلۇبتىكى خەلققە:

— مۇھتەرەم قېرىنداشلار! بىز ھەققانىيەت ئۈچۈن قوزغالغان، ھەققانىيەت ئۈچۈن جان بېرىمىز! بىز ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقى ۋە ئەركىن ھاياتى ئۈچۈن قان ئايىمغان، ئەمدىمۇ ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقىنى ۋە ئەركىن ھاياتنى ساقلاش ۋە ئۇستۇرۇش ئۈچۈن جان ئايىمايمىز! بىزنىڭ ئىشىمىز ھەق بولغىنى ئۈچۈن بىزنىڭ يولىمىز ئاق، ئىستىقبالىمىز پارلاق... ! — دېگەن مەزمۇندا سۆزلىدى. خەلق: «ياشىسۇن ھەقىقىي خەلقچىللىق! ياشىسۇن ئۆلكە خەلقىنىڭ پۈتۈم ئاسىسىدىكى يېڭى ھاياتى! ياشىسۇن ئۇلۇغ رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم! يوقالسۇن ئەكسىلھەربىكەتچىلەر!» دېگەن تەنتەنىلىك شوئار ۋە ئالقىشلار بىلەن بىزنى ئۇزاتتى. مەجلىس تارقالدى.

سۇئال شىلىەن باشچىلىقىدىكى گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرىنىڭ قىپىيالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىپ، يىرتقۇچلارچە خىرىس قىلىشقا پېتىنە-

شىددىكى سەۋەب شۇكى، ئۇلار غوجايىنى جياڭ جيېشى قوزغىغان ئىچكى ئۇرۇشتىن ئىلھام ئېلىپ، شىنجاڭدا ئىنقىلابىي كۈچلەرنى قىرغىن قىلىش، دېموكراتىيەگە قارشى دولقۇن قوزغاش، تىنىچلىق بىتىمىنى يىرتىپ تاشلاشنى مەقسەت قىلغان.

شۇ كۈندىن كېيىنكى ئىككى ھەپتە ئىچىدە، مەن ئەپەندىم بىلەن بىرگە ئۇرۇمچىدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىنكى ئەڭ خەتەرلىك كۈنلەر ۋە تۈنلەرنى ئۆتكۈزدۇم. ئەمما ئەپەندىم ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي، ھاياتىنىڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىنى خەلقنىڭ ھەققانىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن ئاتاپ قويدى. ئەڭ خەتەرلىك پەيتلەرگە دۇچ كەلگەندىمۇ كەينىگە بىر قەدەممۇ چېكىنمەي، كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقتى. خەلقنىڭ ھەققانىي ئىشلىرى ئۈچۈن خىيىم - خەتەرلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئاخىرقى نەپىسى قالغۇچە ئېلىشىشقا تەييارلىق قىلىپ قويدى ۋە بىر ئىنقىلابچىغا خاس ئالىيجاناب روھ ۋە قەيسەر ئىرادىسىنى نامايان قىلدى.

38. ئەنسىز كېچىلەر

«فېۋرال پاجىئەسى» نىڭ يۈز بېرىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس. بۇ دەل جىياڭ جېيېشىنىڭ ۋەدىسىدە تۇرماي، «10 ـ ئۆكتەبىر كېلىشىمى»نى يىرتىپ تاشلاپ، كوممۇنىستىك پارتىيەگە ئاشكارا قارشى تۇرۇپ ئىچكى ئۇرۇش قوزغاش ئىستراتېگىيەسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۇنىڭ بۇ سۈيىقەستىگە يېقىندىن ماسلىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى بىراقلا يوقىتىشقا ئۇرۇنغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىدى.

شۇنىسى ئېنىقكى، «فېۋرال پاجىئەسى» گومىنداڭنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىگە قارشى ئېلىپ بارىدىغان ئۇرۇش دولقۇنى يۇقىرى پەللىگە چىقىش ھارپىسىدا، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە ئۇزۇل ـ كېسىل ئۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان پەيتتە يۈز بەردى.

ئىچكىرىدە گومىنداڭ قوشۇنلىرى ئازاد رايونلارغا ھەدەپ ھۇجۇم قىلىپ، يەنىگە قەدەممۇقەدەم قىستاپ كەلدى. شىنجاڭدىكى گومىنداڭنىڭ جاھىل كۇچلىرى باشقىدىن ئۇۋۇلىرىدىن چىقىپ، ئاشكارا ھالدا قانلىق قىرغىنچىلىق ئېلىپ باردى. شۇنى كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، «فېۋرال پاجىئەسى» گومىنداڭ ئوڭ قانات كۇچلىرىنىڭ رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسىنىڭ ئاشكارىلىنىشىنىڭ باشلىنىشى بولۇپلا قالماستىن، ئۇلار بۇ ۋەقە ئارقىلىق يەنە شىنجاڭدىكى گومىنداڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مۆتىدىل مەيداندا تۇرۇۋاتقانلارنى سەگىتىپ قويماقچى ئىدى. بۇ مەزگىلدە، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن نەنجىڭگە كەتكەنىدى. بۇ ئۇرۇشخۇمار كۇچلەرگە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قانلىق قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن باھانە بولۇپ قالدى.

ئەخمەت ئەپەندىم گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىر قوللۇق پەيدا قىلغان «25 ـ فېۋرال پاجىئەسى»دە، قەستكە ئۇچراپ ھاياتىدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قالدى. بىراق ئۇ قورقماس بىر جەڭچى، ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ ئەزىز جېنىنى خەلقە ئاتىغان، ئۆلۈم ۋەھىمىسى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بېشىدا ئەگىپ يۈرگەن بولسىمۇ قىلچىلىك قورقماس ئەمەس. ھالبۇكى، ئۇ ئۇچ قېتىم ئۆلۈم خەۋپىگە يولۇققىتى: بىرىنچى قېتىم سوۋېت ـ فىنلاندىيە ئۇرۇشىدا زەمبىرەك ئوقى پارتلاپ ئۆلۈم گىردابىدىن قايتىپ كەلدى؛ ئىككىنچى قېتىم، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگىنىدە، جاللات شېڭ شىسەينىڭ تۇرمىسىدىن ـــ گۆر ئاغزىدىن تىرىك قايتىپ كەلدى؛ ئۇچىنچى قېتىم ھەرەمباغ سوقۇشىدا بولدى. دۇشمەن ئوقى ئەخمەتجاننىڭ يانچۇقىدىكى خاتىرىگە تېگىپ ئامان قالدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان جەسۇرانە روھ بىلەن خەلقنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئەزىز جېنىنى ئاتاپ قويغانىدى.

«25 ـ فېۋرال پاجىئەسى» بولۇپ ئەپەندىم خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك خىزمەت ئورنىغا بېرىپ، گومىنداڭچىلارنىڭ ئالدىدا يەنە بىر قېتىم پەيدا بولماقچى بولدى. ئەمما مەندىكى قورقۇنچ تېخى بېسىلغىنى يوق، دۇشمەننىڭ قەست قىلىشتىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلاتتىم. «بۇگۈن ئىشخانىغا بارمىسىڭىز» دەپ ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋالغان بولسامۇ، ئەپەندىم ھېچنېمىدىن قورقمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، دادىل قەدەم بىلەن ھۆكۈمەت بىناسىغا قاراپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ھويلىدىكى خىزمەتچىلەرگە ھوشيار تۇرۇپ ھەممەيلەنگە بىردەك يان قارىلىنى يېنىدىن ئايرىماي خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇشقا يوليورۇق بەردى.

يوليورۇققا ئاساسەن، ئابدۇكېرىم ئابباسوف بىرىنچى بولۇپ «جەنۇبىي گۈلباغ»قا يېتىپ كەلدى ـ دە، ئىككىسى بىر ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. كوچىلاردا بولسا ئادەم يوق دېيەرلىك، پەقەت گومىنداڭ ژاندارمىلىرىلا ئۇياق ـ بۇياقنى چارلاپ يۈرگەنىدى، ئاققوۋۇقتا دۆۋىلەنگەن بېنزىن تۇنۇكلىرى، تاي ـ تاي پاخالىلار تېخى شۇ پېتى تۇرغان بولۇپ، ئەسكەرلەر پىلىموتلىرىنى تىكلەپ شىپ قاراۋۇللۇقتا تۇراتتى، ھەرقانداق ئادەمنىڭ كىرىپ ـ چىقىشىغا رۇخسەت قىلىنمايتتى.

ئەپەندىم ئولتۇرغان ماشىنا ھۆكۈمەت دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلگەندە

ده، گومىندا‌ڭ قاراۋۇللىرى دەرھال سالام بېرىپ يولنى ئېچىپ بېرىپ-
تۇ. ھۆكۈمەت دەرۋازىسى قىيسىيىپ بۇزۇلۇپ كەتكەن، ئۆرۈۋېتىلگەن
رېشاتكا، ئۇرۇپ ـ چېقىلغان ئىشىك ـ دېرىزە، ئەينەك پارچىلىرى ھەم-
مە يەردە چېچىلىپ ياتقان. خەۋەرلىشىش ئۈيى پارتلاپ خارابىلىككە
ئايلانغان. بىرنەچچە ئادەم مەيداندىكى ئەخلەتلەرنى سۈپۈرۈشۈۋاتىتۇ.
ئەپەندىمنىڭ بۇنداق تېز، ئۆز ۋاقتىدا ھۆكۈمەت بىناسىغا كېلىشى گو-
مىندا‌ڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمىگەنىكەن.

ئەخمەتجانىڭ ئىشخانىسىنى ھەر ھالدا ئانچە ـ مۇنچە تازىلاپ قو-
يۇپتۇ، ئەپەندىم ئابدۇكېرىم بىلەن ئىشارەت قىلىشىپ، ئۆز ئىشخانىلە-
رىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ھەر كۈنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىغا قاينا‌ق سۇ توشۇيدىغان جا‌ڭ فا-
مىلىلىك خەنزۇ ئىشلەمچى (ئازادلىقتىن كېيىنمۇ داۋاملىق ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەتتە ئىشلىدى، يېقىندا ۋاپات بولدى) ئەخمەتجانىڭ راستتىنلا
خىزمەتكە كەلگىنىنى كۆرۈپ، ئەنسىزلىك ئىچىدە تېڭىرقاپ قاپتۇ. بۇ
ئاق كۆڭۈل ئىشچى بىر چايدان قاينا‌ق سۇ ئەكىرگەن بولۇپ ئەخمەتجا-
نىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەپتۇ ـ دە، ئەخمەتجانىڭ تۇنۇگۈنكى خەتە-
لىك پەيتتە ئۆلۈمدىنمۇ قورقماي ھەققانىيەت ئۈچۈن مەردانىلىك بىلەن
جىددىي ۋەزىيەتنى ئوڭشىغانلىقىدىن مەمنۇن بولۇپ باشمالتىقىنى چە-
قىرىپ ئىچ ـ ئىچىدىن قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. لاۋجا‌ڭ ھەتتا
يەنە بىر ئىش چېقىپ قېلىپ، كۈتۈلمىگەن ۋەقە يۈز بېرىشتىن قورقۇپ،
ئەخمەتجاندىن دەرھال قايتىپ كېتىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئەمما ئەپەندىم بۇ ئاق
كۆڭۈل خەنزۇ ئىشچىغا رەھمەت ئېيتىپ ئۆزىنى ھەرقانداق ئادەمنىڭ
قورقۇتالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ ـ دە، بۇ ياخشى نىيەتلىك ئىشچىگە
مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. بىردەمدىلا ھۆكۈمەت باش كاتىپى لیۇ مېڭچۈن
ئەخمەتجانىڭ ئىشخانىسىدا پەيدا بوپتۇ، بەلكىم بىرى ئۇنىڭغا ئەخمەت-
جانىڭ ئىشقا كەلگەنلىكىنى دوكلات قىلغان بولسا كېرەك.

گومىندا‌ڭ دائىرىلىرى 2 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن 3 ـ ئاينىڭ
5 ـ كۈنىگە قەدەر ھەربىي ھالەت يۈرگۈزىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، ئەپەندىم ماڭا مۇھىم بىر ئىشنى تاپشۇردى:

ـــ بۈگۈن ئاخشام بىرنەچچە يولداش ئۆيگە كەلمەكچى، مۇھىم ئە-
شىمىز بار، باشقا يەر بىخەتەر ئەمەس، سىرتتا ھەربىي ھالەت يۈرگۈزۈلۈ-
ۋاتىدۇ، كەچرەك بولۇپ كەتسە ئۇلار قايتىپ كېتەلمەيدۇ، شۇڭا سىز ئاز-

راق تەييارلىق كۆرۈپ قويۇڭ.

ـــ سىرتتا ھەر خىل گەپ ـ سۆز بار، كۈتۈلمىگەن بىرەر ئىش چىقىپ قالماس؟ ـــ دېدىم مەن ئەنسىرىگەن ھالدا.

ـــ ياق، قورقۇشنىڭ ھاجىتى يوق، بىز ئۇنداق توخۇ يۇرەكلەردىن ئەمەس ـــ دېدى ئەپەندىم پىسەنت قىلماي.

ئەسلىدە ئەپەندىم سىرتتىكىلەرگە ئۆزىنىڭ بېقىۋالغان قىزى رىز ـ ۋانگۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزمەن دەپ گەپ تارقىتىۋەتكەنىكەن ۋە مۇشۇ باھانە بىلەن يېقىنلىرىنى ئۆيگە چاقىرىپ، ئىككى كۈننىڭ ئالـ دىدا يۇز بەرگەن ۋەقە ئۈستىدىن غالىب كەلگەنلىكىنى تەبرىكلىگەچ، تەـ خمۇ مۇھىمى بىر يەرگە يىغىلىپ ۋەزىيەت ھەققىدە تەھلىل يۈرگۈزۈپ، تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، كېيىنكى تەدبىرلەرنى مۇھاكىمە قىلماقـ چى ئىكەن.

گەپنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدۇم. ئەگەر بۇنداق پەۋقۇلئاددە مەزـ گىلدە ئىشخانىدا يىغىن ئاچسا، گومىنداڭ دائىرىلىرى جەزمەن بىلەپ قالىدۇ. باشقا جايدا يىغىن ئاچسا، قارشى تەرەپ مەخپىي يىغىن ئاچتى، دېگەن ئاساسقا ئىگە بولۇۋالىدۇ. شۇڭا ئەپەندىم كۆپچىلىكنى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ «چوڭ قىزى» نىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى قۇتلۇقلاش باھانەـ سى بىلەن گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ دىققىتىنى بۇراپ، خاتىرجەم ھالدا مەخپىي يىغىن ئېچىشتەك ئەپچىل چارىنى تېپىپتۇ.

قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قالغاندا ئابدۇكېرىم بىلەن خانىمى لۇ سۇـ شىن، سەيپىدىن بىلەن خانىمى ئايىم، رەھىمجان بىلەن خانىمى تۇمىرىس ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئارقىدىنلا بۇرھان ئەپەندىمۇ خانىمى رەشىدەنى ئېـ لىپ كىردى. مەن قىزغىنلىق بىلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدىم. بىراق راستىنى ئېيتسام، گومىنداڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ بايقاپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكىمدىن ئازراق تەمتىرەپمۇ قالدىم.

ـــ نېمانداق ھودۇقسىز، ئۆيدە بارىنى بىر نەرسە قىلايلى! ـــ دېدى ئەپەندىم كۆڭلۈمدىكىنى سەزگەندەك قىلىپ.

ـــ بەڭگە، ئارتۇقچە ئاۋارە بولماڭ. نەچچە كۈندىن بېرى ھەممىـ جىددىيلىشىپ كەتتۇق. مېھمانلارغا ئىسسىق ئېتىكەنچاي قىلىساقلا بولدى، ـــ دەپ گەپ قىستۇردى ئابدۇكېرىم. بۇ زېرەك يىگىت مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىلىپ، ماڭا تەسەللى بەرگىلى ئاشخانا ئۆيگە كەينىمدىن كىرىپ كەلگەنىكەن.

جەدەپچىلىك پەسىيىپ، ئاشپەز قاسىمئاخۇن بىلەن بىرگە تاماق تەييارلاشقا كىرىشتۇق. غۇلجىدىن ئەكەلگەن توقاچ، سېرىق ماي قاتار-لىقلارنى ئۈستەلگە تىزدىم، يەنە تاغدىن ئەكەلگەن قىمىزنى ئاچقىتىم. بۇ قىمىزنى ئەخمەتجاننىڭ بىر قازاق چارۋىچى ئاغىنىسى 70 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جەنۇبىي تاغنىڭ سارچوقىغا دېگەن يېرىدىن ئاتلىق تۇپ-تۇغرا بىر كۈن يول يۈرۈپ ئۇنى يوقلاپ ئالغاچ كەلگەنىكەن. مەن ئالدى-راشچىلىقتا قىمىزنى سۈت دەپ چايغا ئارىلاشتۇرۇۋېتىپتىمەن.

ئەستاغپۇرۇللا، بۇ مېنىڭ نېمە قىلغىنىم، قىمىز بىلەن ئەتكەنچاي ئەتكەن نەدە بار؟!

مېنىڭ 1947 - يىلى چۈشكەن سۈرىتىم

— پۇف - ۋوي!

بۇرنۇمغا بىر خىل غەلىتە پۇراق كىردى - دە، ئالاقزەدە بولۇپ ۋار-قىراپ سالدىم. ئابدۇكېرىم ئاۋازىمنى ئاڭلاپ ئاشخانىغا يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ:

— نېمە بولدى؟ قاينىاق سۇ تۆكۈلدىما؟

مەن ئابدۇكېرىمگە قىمىزنى كالا سۈتى دەپ كورىغا قۇيۇۋەتكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدىم، ئابدۇكېرىم كۈلۈپ كەتتى:

— «تىش - ش»، كېرەك يوق، ئامال بار مېھمانلار ئاڭلاپ قالمىسۇن. سېرىق ماي بارمۇ؟ قىمىزنىڭ پۇرىقىنى ئالمۇ. ئازراق سېلىۋېتەيلى. سۈتتىن يەنە جىقراق قۇيايلى. مۇشۇنداق قىلساق قىمىزنىڭ پۇرىقى يوقلىپ، ئەتكەنچاينىڭ ئۆزۈقلۇق قىممىتى تېخىمۇ ئاشىدۇ ئەمەسمۇ، ماڭا قويۇپ بېرىڭا!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ پۇت - قولۇمغا باشقىدىن جان كىرگەندەك بولدى، بىز قىمىز بىلەن سۈت ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان ئەتكەنچاينى چاندۇرماي مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدۇق.

ئابدۇكېرىم مېھمانلارغا ئالاھىدە تەييارلانغان ئەتكەنچاينى ماختىغىلى تۇردى:

— ھۆرمەتلىك مېھمانلار، بۇگۈنكى ئەتكەنچاي مەخپىي رېتسېپ بويىچە تەييارلانغان ئەلا سۈپەتلىك ئەتكەنچاي، داستىخان ئەھلىنىڭ بىر تېتىپ كۆرۈشىنى قارشى ئالىمىز.

«ئاپلا، مەخپىي رېتسېپ ئاشكارلىنىپ قالىدىغان بولدى»، شۇ زامان يۈزۈم ھۈپپىدە قىزىرىپ نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم.

— مەن بىلمەيدىغان قانداق رېتسېپىكەن ئۇ؟ — دەپ سورىدى ئەپەندىم خۇددى بىر نەرسىنى سەزگەندەك ماڭا قاراپ كۈلگەن ھالدا. مەن مېھمانلارغا ئەھۋالنى ئەينەن دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم، كۆپچىلىك سۆزۈمنى ئاڭلاپ كۈلۈپ تېلىقىپ قالايلا دېدى.

شۇ كېچە ئەپەندىم ئۆز سەپداشلىرى بىلەن مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق گومىنداڭچىلارنىڭ ئېقىمغا قارشى ھەرىكەتلىرىنى پاش قىلىش، دۈشمەنلىك ھېيلە - مىكىر ۋە نەيرەڭلىرىنى ئېچىپ تاشلاش، خەلقنى قوزغىلىپ دۈشمەن بىلەن كۈرەش قىلىشقا چاقىرىش ئۈچۈن ئۆلكە خەلقىگە بايانات ئېلان قىلىدىغان بولدى.

1947 - يىل 3 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، ئەپەندىمنىڭ رىياسەتچىلىكى-

ده ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا ھۆكۈمەت تەركىبىدە-
كى ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىدىن باشقا، يەنە بۇرھان ئەپەندى، لیۇ مېڭ-
چۈن، چۇ ۋۇ، لیۇ زېرۇك ۋە مۇھەممەتئىمىن بۇغرا قاتارلىق ئەزالارمۇ
قاتناشتى. يىغىندا ئاساسەن بارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ تىنچلىقنى
ساقلاش مەسلىسى مۇزاكىرە قىلىندى ھەمدە بۇرھان ئەپەندى باشچىلە-
قىدىكى تەكشۈرۈش ئۆمىكىنى ئالتايغا ئەۋەتىپ، ئوسمان باندىتنىڭ قىل-
مىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كېلىش قارار قىلىندى.

شۇ كۈنى، يەنى 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى 25 ـ فېۋرال ۋەقەسىدە ئۆل-
تۈرۈلگەن بۇرھان ئەپەندىنىڭ شوپۇرى مۇنۇپئاخۇن قاتارلىق كىشىلەر-
نىڭ نامىزى چۈشۈرۈلدى، نامازغا 3000 دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشتى.
ئېچىنىشلىق ئۆلتۈرۈلگەن بۇ كىشىلەرنىڭ جەسىتى ئۈرۈمچى شەھىرى-
دىن توت كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئۆلكىلىك دارىلمۇئەللىمىنىڭ
شەرقىدىكى «يېڭى قەبرىستانلىق» قا دەپنە قىلىندى. دەپنە مۇراسىمىدا
ئەخمەت ئەپەندىم تەزىيە نۇتقى سۆزلىدى.

تەزىيە نۇتقىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مۇھتەرەم قېرىنداشلار:

بۇلار ھېچقانداق سەۋەبسىز شېھىت بولدى. لېكىن بۇلار
ئەركىنلىك، ھۆرلۈك يولىدا كەسكىن كۈرەش ئۈستىدە خەلق
ئۈچۈن شېھىت بولدى.

بۇگۈن بىز سۆزسىز تىنچلىقنى ئىستەيمىز. ئۆلكىمىزدە ئە-
يەدىي تىنچلىقنى ئىستەيمىز. بىزنىڭ تىنچلىق شەرتىمىز ھەم-
مىگە مەلۇم.

خەلق تىنچلىقنى ئىستەيدۇ، تىنچلىققا خەۋپ كەلتۈرگۈچى
بۇزۇقلارنىڭ يوقىلىشىنى ئىستەيدۇ.

خەير، قىممەتلىك بىگۇناھ باغرىلىرىمىز. خەير، قەدىردان
مېھرىبان قېرىنداشلىرىمىز!

سىزلەرنىڭ ۋاقتىسىز كېتىشلىرىگىز پۈتۈن ئۆلكە خەلقى
ئالدىدا ئاز سانلىق قانخورلارنىڭ سىرلىرىنى پاش قىلدى.

ئۆلكىمىزدە جەزمەن خەلقچىللىق سىياسەت تۇرمۇشقا ئا-
شۇرۇلىدۇ. ئۆلكىمىزدە جەزمەن مىللەتلەر دوستلۇقى تەمىن ئې-

تىلىدۇ. سىلەرنىڭمۇ مۇددىئالىرىڭلار ئەمەلگە ئاشماي قالمايدۇ، سىلەر مۇشۇ يولدا ئۆزۈڭلارنى قۇربان بەرگىلار، خاتىرجەم يېتىڭلار، سىلەر ئۈچۈن مىليونلىغانلار خىزمەت قىلىدۇ.
(گېزىتتىن ئېلىندى)

3 ـ ئايىنىڭ 2 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىقلار «شىنجاڭ گېزىتى»دە «پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەت

فېۋرالنىڭ 21 ـ ۋە 24 ـ كۈنلىرىدە ئۈرۈمچى شەھىرىدە خەلق نامايىش قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بىرمۇنچە تىلەكلەرنى تاشلىغانىدى.

25 ـ كۈنى «نامايىش» قىلغۇچىلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بىرمۇنچە تىلەكلەرنى ئەكەلگەنىكەن. تىلەكلەر ئارىسىدا ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ ھەل قىلالمايدىغان ھېچبىر ئېغىر مەسىلە يوق ئىدى. لېكىن، كېيىنكى «نامايىشچىلار» ئۆلكىمىزدە ئۈرۈش خەۋپىنى تۇغدۇرۇش ئۈچۈن ئىغۋاگەرچىلىك قىلدى.

بىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى بۇ ئىشلاردا سالقىنلىق بىلەن ھېچقانداق ئىغۋاغا ئەگەشمىدۇق. بىز تىنچلىقنى ئىزدەيمىز. ئۆلكىمىزدە تىنچلىقنىڭ كاپالىتى 11 ماددىلىق بىتىمدىن ئىبارەت. بىتىم تولۇق ئورۇنلانسا، خەلقتە باشقا مۇددىئا قالمايدۇ. بىتىم تولۇق ئورۇنلانسا، خەلق ئىستىدە بولۇۋاتقان ئېغىرچىلىقلار، جەبر ـ زۇلۇملار كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۇنىڭدا ھېچقانداق شەك ـ شۈبھە يوق. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قەدەممۇقەدەم بەلگىلىك چارىلەر ئىشلەپ چىقىپ، خەلقچىللىق سىياسىتىنى، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى، مىللەتلەر دوستلۇقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىش ھەرىكىتىدە بولىدۇ. لېكىن، ئايرىم ئىستىبداتچى ئۇزۇن سۇرلار ئۆلكىدە ئۈرۈش خەۋپىنى تۇغدۇرۇش ئۈچۈن، قاتتىق

ھەربىكەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار ئۇرۇش خەۋپىنى چىقىرىپ، خەلقنى جىددىيلەشتۈرۈپ، ئارىسىغا زىددىيەتچىلىك سېلىشقا ھەربىكەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلار ۋە باشقا مىللىي گۇرۇھ ۋە قەبىلىلەر ئارىسىنى يېقىنلاشتۇرۇپ، دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىش ئورنىغا، خەنزۇلارغا مۇسۇلمانلارنى ۋە باشقا مىللىي گۇرۇھ ۋە قەبىلىلەرنى دۈشمەن كۆرسىتىپ، مۇسۇلمانلارغا خەنزۇلارنى ۋە باشقا مىللىي گۇرۇھ ۋە قەبىلىلەرنى دۈشمەن كۆرسىتىپ، بىرىدىن بىرىنى قورقۇتۇپ، توقۇنۇش تۇغدۇرۇش ھەربىكتىگە قەتئىي كىرىشمەكتە. ئىستىبداتچى مۇستەبىت زالىم ئۇنسۇرلار شۇ ھەربىكتى بىلەن ئۇرۇش خەۋپىنى تۇغدۇرۇپ، مىليونلىغان بىگۇناھ خەنزۇ خەلقى ۋە مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ قانلىرىنىڭ سەۋەبسىز تۆكۈلۈش چارىسىگە كىرىشمەكتە.

مۆھتەرەم قېرىنداشلار!

سىزلەر ھازىر قانداقلىكى قىينچىلىق ۋە ھاقارەتلەرگە دۇچ كەلسىڭىزلەر، ئەسلا ئىغۋاغا يول قويمىڭىزلار!

پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىستىقبالى پارلاق!

خەلقچىل سىياسەت جەزمەن تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلغۇسى!

مىللەتلەر باراۋەرلىكى سۆزسىز تەمىن قىلىنغۇسى!

سىياسىي ئىشلارنى ئەمەلگە قويۇش پروگراممىسى تولۇق ئىجرا قىلىنغۇسى!

دەۋر ئېقىمىغا قارشى چىققۇچىلار مۇقەررەر خەلقچىل سىياسەت تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشى بىلەنلا يوقالغۇسى. ئۇلار تىنچ سىياسەت بىلەن ئۆزلىرىنىڭ يوقىلىشىنى سېزىپ، ئۇرۇش خەۋپى تۇغدۇرۇشقا ھەربىكەت قىلماقتا. چۈنكى، ئۇلار مىللەتلەرنى بىر - بىرىگە دۈشمەن قىلىپ، ئۇرۇشتۇرۇپ، شۇ ئۇرۇش يانغىنى ئىچىدە، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تۆكۈلگەن قانلىرى ئىچىدە ئۆزلىرىنىڭ ھېسسىياتلىرىنى قاندۇرماقچى بولىدۇ.

ھېچقانداق ئىغۋا - پىتنىگە قۇلاق سالمىڭىزلار. ھېچقانداق ئۇرۇش بولمايدۇ. تىنچ ھەربىكەتلىرىڭىزلەرنى قىلىپ ئۇرمۇش كەچۈرىڭىزلەر.

ئومۇمىي خەلقنىڭ تىنچلىقىنى، خەۋپسىزلىكىنى تەمىن قە-

لىش ئۈچۈن، بىز بىلەن تەڭ ھەربىرىمىز قىلىڭلار! مىللەتلەر ئارا مۇستەھكەم دوستلۇقنى ئورنىتىش ئۈچۈن ھەربىرىمىز قىلىڭلار. سوۋۇش ئوتىنى ياقىدىغان يۈزۈق ئۇنسۇرلارنىڭ ناتوغرا ھەربىرىمىز ۋە ئىغۋالىرىنى پاش قىلىش يولى بىلەن ئۇنداق ھەربىرىمىزتكە يول قويمىڭلار!

بىزدىن باشقا كىشىنىڭ گېپىگە ئەسلا قۇلاق سالمىڭلار. بىز بىتىمنى يۈزمايمىز.

بىز ۋەدىگە ۋاپا قىلىمىز! بىتىمگە تولۇق رىئايە قىلىمىز!

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسلىرى:

ئەخمەتجان قاسىمى

بۇرھان شەھىدى

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى:

ئابدۇكېرىم ئابباسوق

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى:

رەھىمجان سابىر ھاجى

مۇھەممەتئىمىن ھەزرەت

سەيپىدىن ئەزىزى

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدىكى خەنزۇ مىللىتىدىن بولغان ئىلغار كۈچلەرمۇ گېزىتتە بايانات ئېلان قىلىپ، گومىنداڭنىڭ زوراۋانلىق قىلمىشلىرىغا قەتئىي قارشى تۇردى. تۆۋەندىكى بۇ بايانانىڭ ئۇيغۇرچە گېزىتكە بېسىلغان تېكىستى:

خەنزۇ قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

ئۇزۇندىن بۇيان، بىز مۇسۇلمان قېرىنداشلار بىلەن ئىناق ئۆتۈپ، مۇستەھكەم دوستلۇق ئورناتقانىدۇق. بىراق، ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار پىلانلىق، تەشكىللىك، مەقسەتلىك ھالدا قانلىق «25 ـ فېۋرال پاجىئەسى» نى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

بۇ ھەرگىز خەنزۇ خەلقىنىڭ ئارزۇسى ئەمەس.

ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار خەلقنىڭ قان تۆكۈپ قۇربان بېرىشى بەدىلىگە ئۆزلىرىنىڭ مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولدى. ئۇلار 2 ـ ئايدىكى 24 ـ كۈنى تۈركگانلار بىلەن قازاقلارنى، 25 ـ كۈنى خەنزۇلارنى، 26 ـ كۈنى ئوقۇغۇچىلارنى، 27 ـ كۈنى سودىگەرلەرنى نامايىش قىلىشقا مەجبۇرلىدى، ئەمما نامايىشچىلار قوشۇنى پۈتۈنلەي پۈقراچە كىيىنگەن ھەربىيلەردىن تەركىب تاپتى. ئۇلار «ئەخمەت جاننى ئۆلتۈرەيلى» دەپ شوئار توۋلاپ جار سالدى، بىراق خەلق بۇنى ھەرگىز قوبۇل قىلمايدۇ.

شىنجاڭ خەلقىنى ئۆلۈم گىردابىغا ئىتتەرمەكچى بولۇۋاتقانلار زادى كىملەر؟... بۇ ئەلۋەتتە ئۇيغۇرلار ئەمەس، باشقا مىللەتلەرمۇ ئەمەس، بەلكى ئاشۇ ئەكسىيەتچى ئۇرۇشخۇمار ئۇنسۇرلاردىن ئىبارەت. ئۇلار مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىش، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ خۇپىيانە مەقسىتىگە يېتىشكە ئۇرۇندى. بىز چوقۇم ھەق ـ ناھەقنى ئېنىق ئايرىشىمىز، دوستلارنى يىغلىتىپ، دۈشمەننى كۈلدۈرىدىغان ئىشنى قىلماسلىقىمىز كېرەك. ھەر مىللەت خەلقى بىرلىشىپ تىنچلىقنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك.

قەدىرلىك خەنزۇ قېرىنداشلار:

بىز ھەرگىز ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، ئۇلارنىڭ زەمبىرەك ئوقىغا ئايلىنىپ قالماسلىقىمىز كېرەك!

بىز كۆپچىلىكنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، بۇنداق ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى توسۇشىنى سەممىي ئۈمىد قىلىمىز.

ھەر مىللەت خەلقى تېخىمۇ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، گومىداڭنىڭ ئېقىمىغا زىت ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرۇپ، تىنچلىق بىتىمى ۋە سىياسىي پروگراممىنى قەتئىي قوللايلى!

خەنزۇ تەرەققىياتىدىكى ياشلارنىڭ يۇقىرىقى بايانىنى ئېلان قىلىشى بىزنىڭ نىشانىمىزنىڭ بىردەكلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بايانىتا

گومىنداڭ ئەكسىيەتچى دائىرىلىرىنىڭ رەزىل قىلمىشلىرى ئۈزۈل ـ كېسىل ئېچىپ تاشلانغان، شۇنىڭ بىلەن تەڭ خەنزۇ خەلقىنىڭ ھەق ـ ناھەقنى ئېنىق ئايرىپ، ھەر مىللەت خەلقى بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىش، تىنچلىق بىتىمىنى ھىمايە قىلىپ، گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرىنىڭ زو ـ راۋانلىقىغا قەتئىي قارشى تۇرۇشقا چاقىرىق قىلغانىدى.

ھالبۇكى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى دائىرىلىرى «25 ـ فېۋرال قا ـ لىق پاجىئەسى»نى ئۇستىلىق بىلەن ئويناپ چىققان بولسىمۇ، بەختكە يارىشا ئەپەندىمنى ئۆلتۈرۈش مەقسىتىگە يېتەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تېخىمۇ غالجىرلىشىپ، قورقۇنچ ئاۋال مۇشت كۆتۈرەر دېگەندەك يەنە بىر مەيدان بىمەنە ئويۇن راسلىدى.

3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، يەنى ھەربىي ھالەت يۈرگۈزۈلگەن ئاخىرقى كۈنى، ھەربىي ـ ساقچى دائىرىلەر تۈركۈم ـ تۈركۈم ژاندارمىلارنى ئىش ـ قا سېلىپ، نوپۇس تەكشۈرۈش نامى بىلەن پۈتۈن شەھەرنى تىنتىتتى. مىللىتىمىزنى بەتلىگەن ژاندارمىلار غوجىلىرىنىڭ باشچىلىقىدا پۈق ـ رالارنىڭ ئۆيلىرىگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۆيمۇئۆي ئاختۇردى، ئۇششاق با ـ لىلار، ئاياللار ۋە ياشانغانلارنىمۇ بوش قويمۇۋاتقىنى، كىم كۆزىگە سىغمىسا شۇنى تۈتۈپ كەتتى، ھەتتا ھەددىدىن ئېشىپ ئەپەندىمنىڭ ئۆيىنىمۇ ئاخ ـ تۇرماقچى بولدى.

779

3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كېچە، پۈتۈن شەھەر ئۇيقۇدا.

يېرىم كېچە بولغاندا، تۈيۇقسىز ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ چىرقىرا ـ غان ئاۋازلىرى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ماشىنا ـ ماشىنىدا ژاندارمىلار غارقىراپ كوچىلاردىن ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئەپەندىم يەنە نېمە ئەھۋال سادىر بولغاندۇ دەپ، دەرھال شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ ۋەكىلى زىيا سەمەدنىڭ جىددىي تېلېفون ئۇردى. زىيا سەمەدنىمۇ ئۆزىنىڭ ھېچقانداق ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىكەنلىكىنى، كۈندۈزى ئىشلىگەنده بۇگۈن كېچىده ھېچقانداق ئورۇنلاشتۇرۇش بولمىغانلىقىنى دوكلات قىلدى. ئەپەندىم بىر ئىشنى سەزگەندەك بولدى ـ ده، دەرھال مۇھاپىزەتچى ئىزۋوتنىڭ جىددىي ھالەتكە ئۆتۈپ، سەگەك تۇرۇشىنى تاپىلاپ تۇرۇشىغا، دەرۋازا ئالدىدا تۈيۇقسىز ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

ئەسلىده بۇ كېچە گومىنداڭچىلار ھېچقانداق ئۇقتۇرۇش قىلمايلا

«نوپۇس تەكشۈرۈش» نامى بىلەن بىزنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇشقا قوراللىق ئەترەت ئەۋەتكەنىكەن. دەرۋازىدا پوستتا تۇرغان جەڭچىلىرىمىز تېزلىكتە ھەربىكەتكە كېلىپ گومىنداڭ ژاندارمىلىرىنى دەرۋازا ئالدىدا توسۇۋالغانىكەن. ئەپەندىم شۇندىلا بۇ ژاندارمىلارنىڭ بىزنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرغىلى كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى، بىزنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىمىز بولسا قوللىرىدىكى قورال بىلەن دەرۋازىدىن ئۇسۇپ كىرىشكە ئۇرۇنۇۋاتقان ژاندارمىلارنى توسۇپ تۇرغانىدى.

مانا كۆرۈڭ، گومىنداڭ ھەربىي ـ ساقچىلىرىنىڭ يۈرەكلىرىنى قاپتەك قىلىپ، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسىنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇشقا پېتىنالىشى ھەقىقەتەن ئۇچىغا چىققان تەلۋىلەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆرەڭلەپ كەتكىنىنى كۆرگەن جەڭچىلەرنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، رەھبەرلىرىمىزنى جان تىكىپ قوغدايمىز دېگەن ئىرادە بىلەن ئۇلارنى بىر قەدەممۇ ئالدىغا ماڭدۇرمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بېرىپ قاتتىق تىركەشتى، ھەتتا بىر ـ بىرىگە مىلتىق تەڭلەپ قانلىق ۋەقە تۇغۇلۇشقا تاس قالدى. دەل مۇشۇ پەيتتە، ئاتالمىش ئۆي ئاختۇرۇشقا كەلگەنلەرنىڭ باشلىقى بىر پۇشتەك بىلەن ژاندارمىلارنى يىغىپ چېكىندۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بەلكىم ئۇلارنىڭ چوڭ غوجىسى ئۆزى تېرىغان ئەخمىقانە ئىش چوڭىيىپ كەتسە، ئاخىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولالماسلىقتىن قورقتىمۇ ھەربىي ـ ساقچىلار دەرھال چېكىندى.

شۇ كۈنى كېچىسى، ئابدۇكېرىم ئابباسوف، بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلارنىڭ تۇرالغۇسىمۇ ئوخشاش ئەھۋالغا ئۇچراپتۇ.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مانا مۇشۇنداق ئۆكتەملىك قىلىپ مۇئاۋىن رەئىسنىڭ ۋە شۇنداقلا بىز تەرەپتىن كەلگەن ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ئۆيلىرىنى خالىغانچە ئاختۇرۇشقا جۈرئەت قىلالىشى ئۇلارنىڭ تېرىسىگە پاتماي كەتكەنلىكىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى.

1947 ـ يىل 3 ـ ئايىنىڭ 16 ـ كۈنى تىنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش مەسلىسى توغرىسىدا، ئەخمەت ئەپەندىم «شىنجاڭ گېزىتى» دە «تىنچلىقنى كىم خالىمايدۇ» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە ماقالە ئېلان قىلدى.

(ماقالىنىڭ ھەجمى بىرقەدەر چوڭ بولۇپ، تۆۋەندە ئوقۇرمەنلەرگە ئاساسىي قىسمىنى سۈنىمىز)

تىنچلىقنى كىم خالمايدۇ؟

1 ـ مارت كۈنى بۈرھان ئەپەندىم، مۇھەممەتئىمىن ھەزرەت، رەھىمجان، سەيپىدىن، ئابدۇكېرىم ئەپەندىم، لىۋ مىشۇجاڭ، چۇ ئەپەندىم، خارجى ۋازارەت ۋاكالەتخانىسىدىكى لىۋ ئەپەندىملەرنىڭ قاتنىششى بىلەن مەجلىس ئاچتۇق. مەجلىستە خەلق تەرىپىدىن ھېچقانداق قوزغىلاڭ ھەرىكىتى بولماسلىقنىڭ كاپالىتىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خەلقچىل زىيالىيلىرى بوينىغا ئالدۇق، ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇچ ۋىلايەت باش قوماندانى ۋە پۈتۈن تىنچلىقنى قوغداش مۇئاۋىن باش قوماندانى ئىسھاقبېك ئەپەندىنىڭ «ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ بىر ناھىيەسىدە بۈلاڭچىلىق ۋەقەسى پەيدا بولۇپ قالدى، مەن چارە كۆرەيمۇ ياكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزى چارە كۆرەمدۇ؟» دەپ ئەۋەتكەن خىتىگە بىنائەن ئالتايغا بېرىپ ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن بۈرھان ئەپەندىم باشلىق ھەيئەت سايلىدۇق. *2* ـ، *3* ـ، *4* ـ مارت كۈنلىرى خەلق «ئۇرۇش خەۋپى پۈتۈنلەي تۈگىتىلدى» دەپ تامامەن بېسىلىپ، ھەممە ئۆز مەشغۇلاتلىرىغا كىرىشىپ قالدى. خەلق ئارىسىدىكى تەشۋىش پۈتۈنلەي يوقالدى.

جاڭ بۇجاڭدىن بىرنەچە تىنچلىقنى ئېلان قىلغىنىمىزغا ناھايىتى چوڭ رەھمەتلەر ئېيتىپ، ھەرقانداق قىين ئىش بولسا تىنچلىق بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ، خەلقچىللىق سىياسىتىنىڭ تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشىغا ۋە بىتىمنىڭ تولۇق ئورۇنلىنىشىغا كاپالەتلىك بېرىپ تېلېگراممىا كەلدى.

5 ـ مارت يېرىم كېچىدە ساقچى ئىدارىسىدىن ھازىر ھەربىيلەر نەنلياڭ، ياڭخاڭ تەرەپتىكى خەلقلەرنىڭ ئۆيلىرىنى ئاختۇرماقچى دېگەن خەۋەر كەلدى دېگەن سۆزگە مەن ۋە بۈرھان ئەپەندىم ئىككىمىز «بۇ قىلىقى قانۇنسىز ۋە بىتىمگە خىلاپ ھەرىكەت» ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ قارشىلىق كۆرسەتتۇق. لېكىن،

«تىنچلىق سۆيگۈچى باھادىرلار» بىزنىڭ قويغان تەلەپلىرىمىزگە بىز تىنچلىقنى تەمىن ئېتىشىمىز لازىم، دېگەن جاۋاب بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشقا باشلىدى. 6 ـ مارت كۈنى 5 ـ مارت ئاختۇرۇش نەتىجىسىدە قولغا ئېلىنغان 100 دىن ئارتۇق كىشىنى بىر چوڭ ھەربىي كىشى بىر جايغا توپلاپ، بۇلارنى ھەرخىل سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلەپ ۋە ئۆزىنىڭ قانچىلىك كۈچلۈك ئادەم ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپتۇ ۋە مەزكۇر 100 ئادەمنى ئېتىپ يوقىتىۋېتىش قولىدىن كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ، لېكىن بۇ «باھادىر» ئۇلارغا «ئىچ ئاغرىتىپ»، «شەپقەت قىلىپ» قويۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ چىقىرىپ بېرىپتۇ. بىز 6 ـ كۈنى تەكشۈرىسەك، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرغانلىقى، خەنزۇلارنىڭ ئۆيىگە پۈتۈنلەي تەگمىگەنلىكى مەلۇم بولدى، راست، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيلىرىنى ئاختۇرۇش نەتىجىسىدە 20 نەچچە ھەرخىل قورال تېپىلىپتۇ. قورال كۆچى بىلەن قورال يىغدىغان كىشى نېمە ئۈچۈن خەنزۇ ئاھالىسىدىن يىغمايدۇ؟

.....

3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئەتىگەندە بىراۋلار قوراللىق ھالدا ماشىنىلار نازارىتىنىڭ نازىرى سەيپىدىننىڭ تۇرالغۇسىغا باستۇرۇپ كىرىپتىكەن، سەيپىدىن ئۆلارنى ئۆيىدە تۇسۇۋېلىپ ماڭا تېلېفون بېرىپتۇ. مۇئاۋىن رەئىس بۇرھان ئەپەندى ئىككىمىز نېمە ئىش بولدى دەپ بارساق، ئۇلار بىز مەخسۇس نازىرنىڭ تۇرالغۇسى بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ تۇرالغۇسىنى ئاختۇرۇشقا كەلگەن، دېدى.

.....

3 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى كېچە سائەت 3تە چېرىكلەردىن ئالتەيلەن قوراللىنىپ، 3 ـ شۆبە ساقچى ئىدارىسى قارىمىقىدىكى باخۇلياڭنىڭ 18 ـ نومۇرلۇق قورۇسىدىكى ئۇچ ئۆيغۇر ئاھالىسىنىڭ ئۆيىگە قورال ئاختۇرىمىز دېگەنىنى باھانە قىلىپ باستۇرۇپ كىرىپ ئۇلارنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى بۇلاپ كېتىپتۇ (بۇنى ئۇرۇمچى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى تەپتىش بۆلۈمىدىكى خې شۇڭۇ، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى ئوبۇلقاسىم، ئەدلىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جېڭ يۇڭچاڭ، 3 ـ شۆبە ساقچى

ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جېك بىگاڭ قاتارلىقلار يوللىغان ئاخباراتقا ئاساسەن قىلىشىپتۇ).

.....

مۇشۇنداق ئېغىر كۈنلەر بىزنىڭ بېشىمىزدىن ئۆتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، يەنە بىز تىنچلىقنى دەۋەت قىلىدۇق! ياكى بىز قورقۇتقۇمۇ؟ ياكى قورقمىزمۇ؟ بىزنىڭ خەلقىمىز ئەسلىدە تىنچلىقنى سۆيگۈچى خەلق، خەلۋۇ خەلقىمۇ تىنچلىقنى ئىزدەيدىغان خەلق، دېمەك، خەلقىتە ئۇرۇشنى خالايدىغان خۇسۇسىيەت يوق، ئۇرۇش نىيتىمۇ يوق. بىرىنىڭ ئۇستىدىن بىرى ئۆزلىرىنىڭ ھاكىمىيىتىنى يۈرگۈزۈش مەقسىتىمۇ يوق. لېكىن، شۇ ۋاقىتقىچە بىزنىڭ ئۇستىمىزدىن ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەن ئىستىبداتچى كۈچ ئۆلكىمىزدە خەنزۇ مىللىتىنى ساقلاپ قېلىشنى ئىستىدى، مىللەتلەر ئارا باراۋەرلىك ئاساسىدا مىللەتلەر دوستلۇقىنى تەمىن قىلىش ئورنىغا خەنزۇ مىللىتىدىن چىققان مۇستەبىت ئەمەلدارلارغا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تەقدىرى تاپشۇرۇپ قويۇلدى.

ئۆلكىدە قوزغىلاڭ چىقىش سەۋەبى يوقتىلمىغانلىقىدىن ئىلى ئىنقىلابى مەۋجۇت بولغانىدى. ئىلى ئىنقىلابىنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبلىرىنى تارىخچىلىرىمىز تەھلىل قىلىپ خۇلاسە چىقىرىدۇ. ھازىر بىز ئۆزىمىز قويغان سوئالغا جاۋاب بېرەيلۇق، كېيىنكى ۋاقىتلاردا خەلقىمىز ئۇستىگە دۇنيا تارىخىدا كۆرۈلمىگەن زۇلۇم سىلىنۇۋاتسا، ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئىغۋالار تەشكىل قىلىنىپ، ئايرىم مۇستەبىت ئۇنسۇرلار فاشىست سىياسىتىنى يۈرگۈزۈۋاتسا، خەلق ھۆرلۈكىگە ۋە ھوقۇقىغا ئوچۇقتىن - ئوچۇق تاجاۋۇزچىلىق قىلىشنىڭ سىرتىدا، پۈتۈن ئۆلكىدىن ھەربىي ھالەتنى ئالماي تۇرۇپ، پۈتۈن پالتىسىيە ئورۇنلىرى ئۆز قولىدا تۇرۇپ، مەمۇرىي ھوقۇق تولۇقى بىلەن ھەربىي قوماندانلار قولىدا تۇرۇپ، جايلاردىكى باسقۇنچىلىق ئىشلىرى بىلەن چەكلەنمىسە، باسقۇنچىلىق ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىپ تۇرۇقلۇق يەنە بىز سەۋر قىلمىز؟ نېمە ئۈچۈن تىنچلىققا دەۋەت قىلمىز؟

.....

بىز نېمە ئۈچۈن تىنچلىققا دەۋەت قىلىمىز؟ مەن باشتا ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم، بىز تىنچلىقنى سۆيگۈچى خەلقمىز. ئۇلكىمىزدە تىنچلىقنى ئەمدى تەمىن ئەتمەك ئۈچۈن تىنچسىزلىق پەيدا قىلغانىدۇق. بىز تىنچسىزلىقتىن خەلقىمىزگە تىنچلىق ئىزدىگەنىدۇق. بىزگە ھاياتلىق كېرەك ئىدى. بىز ئېزىلگەن خەلقىمىزنىڭ ھاياتلىقتىن ھەر ۋاقىت ئىچىدە مەھرۇم بولۇشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇلۇمگە رازى بولغانىدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلى خەلقى ئوزغالغانىدى، كېيىن جاڭ بۇجاڭ نەنجىڭدىن ئۇرۇمچىگە كەلدى. جاڭ بۇجاڭ «تىنچلىق كېرەك» دېدى. بىز «بىزنىڭ ئىزدىگىنىمىز شۇ» دېدۇق. جاڭ بۇجاڭ «بىرلىك» دېدى، بىز «شەرتى بار» دېدۇق، جاڭ بۇجاڭ «شەرتلىرىڭىز نېمە» دېدى، بىز «مىللەتلەرنىڭ، خەلقنىڭ باراۋەرلىكى ۋە خەلقچىل سىياسەت» دېدۇق. جاڭ بۇجاڭ «شەرتلىرىڭىز قوبۇل قىلىنسا ئۇزاق مۇددەتلىك تىنچلىق ۋە بىرلىك تەمىن ئېتىلەمدۇ؟» دېدى.

بىز «بىز كېپىل» دېدۇق.

جاڭ بۇجاڭ «مەن كېپىل» دېدى.

جاڭ بۇجاڭ «بىرلىك» ئىزدەيدۇ، بىز «خەلقچىللىق» ئىزدەيمىز. جاڭ بۇجاڭنىڭ خالايدىغىنى «تىنچلىق». بىزنىڭ خالايدىغىنىمىز «تىنچلىق»، تىنچلىقنىڭ شەرتى خەلقچىللىق، بىرلىكنىڭ شەرتى خەلقچىللىق.

تىنچلىق ــ خەلقچىللىق (ھۆرلۈك، باراۋەرلىك)، بىرلىك ــ خەلقچىللىق (ھۆرلۈك، باراۋەرلىك)، خەلقنىڭ ئىزدىگىنى تىنچلىق، تىنچلىق ئاساسى خەلقچىللىق، ئۇزۇنمىزنىڭ ئىزدىگىنى بىرلىك، بىرلىكنىڭ شەرتى خەلقچىللىق.

دېمەك، ئېزىلگۈچى خەلقمۇ، تىنچلىق ئىزدىگۈچى مەركىزىمۇ «خەلچىللىق سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرماق» ى لازىم دۇر... (ئاخىرى قىسقارتىلدى)

گومىنداڭنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كەتكەن بىر تۇركۇم تەرەققىيپەرۋەر خەنزۇ ياشلىرى غۇلجىدا خەنزۇچە

«مىنجۇباۋ» (خەلقچىللىق گېزىتى) نەشر قىلغاندى، ھەپتىسىگە ئىككى سان چىقىرىپ، ۋەزىيەت ئەھۋاللىرىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا خەۋەر قىلىپ، خەلقنى قەتئىي كۈرەش قىلىشقا چاقىرىق قىلاتتى. 1947 - يىل 5 - ئاينىڭ باشلىرىدا «مىنجۇباۋ» گېزىتىدە «ھەر مىللەت خەلقىگە مۇراجىئەت» دېگەن ماقالە ئېلان قىلدى. جۈملىدىن 6 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ۋە 24 - كۈنى ئەپەندىمىزنىڭ «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «تىنچلىقنى كىم خالىمايدۇ» دېگەن ماقالىسىنى لىن يى دېگەن ئىسىم بىلەن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ باستى.

دېمەك، بۇ ئىش قارىماققا كىچىكىتەك قىلغىنى بىلەن خەنزۇ مىللىتىدىن بولغان تەرەققىيپەرۋەرلەرنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ زوراۋانلىقىغا قارشى سىياسىي كۈرەشتە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بىلەن بىر سەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

«مىنجۇباۋ» گېزىتىنىڭ بېشىغا «民主报» دېگەن ئۇچ خەت بېسىلغان بولۇپ ئاستىغا:

گېزىتخانا ئادرېسى: غۇلجا شەھەر، دەڭ دەرۋازا سىرتىدا؛

بىر ھەپتىدە ئىككى سان؛

باھاسى: ھەر نۇسخىسىنىڭ پارچە سېتىلىشى 50 سوم؛

ئايلىقى: 400 سوم؛

سىرتقا سېتىلىدىغانلىرىغا پوچتا ھەققى قوشۇپ ئېلىنىدۇ،

ھەر سانلىق گېزىت ئۈستىگە *** نومۇرلۇق سان دەپ يېزىلاتتى.

گومىنداڭ ھەربىي - ساقچىلىرىنىڭ مۇشۇنداق غالجىرلىشىپ كېتىشى ئەينى چاغدىكى چوڭ كىلىمات بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، جياڭ جېيشىنىڭ غالجىرلىقتا ئۇچىغا چىقىپ ئۇچ ئاي ئىچىدە كومپارتىيەنى ئۇزۇل - كېسىل يوقىتىش بۇيرۇقىنى چۈشۈرگەن پەيتكە توغرا كېلەتتى.

1947 - يىل 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، جياڭ جېيشى كومپارتىيەنى يوقىتىش مۇددىئاسىدا ئاتالمىش «ئۇۋۇسىنى چۈۋۈش» ناملىق جەڭ ھەرىكىتىنى رەسمىي قوزغىغانىدى. گومىنداڭ 1 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى خۇ زۇڭنەن 15 بىرىگادىدىن تەركىب تاپقان 230 مىڭ كىشىلىك ئارمىيەگە قوماندانلىق قىلىپ، ھاۋا ئارمىيەسىنىڭ ماسلىشىشى بىلەن لوچۈەن، يىچۈەن دېگەن يەردىن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ يەنئەنگە قاتتىق

ھۇجۇم باشلىدى. يولداش پېلك دېخۇەي غەربىي شىمال دالا ئارمىيەسىنىڭ بىر بىرىگادىسى بىلەن يەنە بىر پولكىغا قوماندانلىق قىلىپ، جەمئىي 26 مىڭ ئادەم دۇشمەن ئارمىيەسى بىلەن شىددەتلىك ئېلىشىپ، ئالتە كۈنلۈك كەسكىن جەڭ جەريانىدا خۇ زۇڭنەن قىسىملىرىدىن 5000 ئا-دەمنى يوقاتقان. 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ، جوۇ ئېن-لەي، رېن بىشى قاتارلىق مەركىزىي كومىتېتنىڭ رەھبەرلىرى يەنئەننى تاشلاپ چىقىپ كېتىپتۇ، ئەتىسى غەربىي شىمال دالا ئارمىيەسىمۇ يەنە ئەندىن پۈتۈنلەي چېكىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭنىڭ خۇ زۇڭنەن قىسىملىرى يەنئەننى ئىشغال قىلىۋاپتۇ، بۇ «غايەت زور غەلىبە»دىن ئىلھام ئالغان شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرى جاھانغا پاتماي، خو-ربكى تازا ئۆسۈپ، قىلچە ئەيمەنمەستىن تىنچلىق بىتىمىگە تېخىمۇ ئاشكارا بۇزغۇنچىلىق قىلغىلى تۇردى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى يوقى-تىش قەدىمىنى تېزلىتىپ، ئالتاي ۋالىيسى ئوسمان ئىسلامغا ناھايىتى نۇرغۇن قورال ـ ياراغ يەتكۈزۈپ بېرىپ، ئوسمان باندىتلىرىنى توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتتى. ئوسمان ئىسلام ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىل-غان دەسلەپكى ۋاقىتلاردا گومىنداڭغا قارشى كۈرەشكە قاتنىشىدىغانلى-قىنى بىلدۈرگەنىدى، شۇڭا ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلى-قىغا كۆرسىتىلگەن. لېكىن، ئۇ ئۆزىنى ئوچۇق ـ ئاشكارا گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئېتىپ، يۈزسىز، شەرمەندە خائىنغا ئۆزگىرىپ كەتتى. دېمەك مەيلى گومىنداڭ ئارمىيەسى بولسۇن ۋە ياكى ئوسمان باندىت بولسۇن، ئۆزلىرىنى بىلەلمەي قالدى.

786

خائىن ئوسمان ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ مەغلۇپ بولىدىغان بولدى، مې-نىڭ نىجاتلىق يولۇم گومىنداڭغا تايىنىشتىلا قالدى دەپ قارىدى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇ يەر بۇ يەردىن توپلىۋالغان كۆچلىرىنى ئىشقا سېلىپ، گومىنداڭ ئارمىيەسىگە سېتىلىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارشى ئۇ-رۇش ئېلىپ بېرىشقا كىرىشتى.

1947 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى ئوسمان باندىت ئالتايدا تۇ-رۇشلۇق مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ بىر مەھەل غەلىبە قىلدى، مىللىي ئارمىيە 3 ـ ئاتلىق پولك كومىسسارى يۈسۈپجاننى تۇتۇۋالدى. باندىت ئوسمان كومىسسار يۈسۈپجان بىلەن قو-

شۇپ 18 جەڭچى ـ ئوفىتسېرىمىزنى ھەر خىل قەبىھ ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن مىللىي ئارمىيە قىسمىلىرىمىز قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئوسمان باندىتنىڭ 800 دىن ئارتۇق قوراللىق ئەسكىرىنى يوقاتتى.

دېمەك، گومىنداڭ دائىرىلىرى چېكىدىن ئېشىپ ھەر مىللەت تەرەققىيپەرۋەر زاتلارغا ئوچۇقتىن ئوچۇق زىيانكەشلىك قىلغىلى تۇردى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىمۇ تۇرلۇك خېيىم ـ خەتەرلەرگە دۇچ كېلىۋاتاتتى، ھەتتا بىزنىڭ ھاياتىمىزمۇ خەتەرلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

بىر كۈنى قاراڭغۇ كېچىدە، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى 35 ياشلار چامىسىدىكى قاۋۇل كەلگەن بىر جاسۇسنى ئەخمەت ئەپەندىمنى مەخپىي ئۆلتۈرۈشكە ئەۋەتىپتۇ. بۇ ئىشپىيون يوشۇرۇن ھالدا «جەنۇبىي گۈلباغ» نىڭ تېمىدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ، بىر بۆلۈكنى كىرىپ مۆكۈنۈۋاپتۇ ـ دە، ئەپەندىمگە قارىتىپ ئوق چىقىرىدىغان پۈرسەت كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

بۇنى ھېچكىم تۇيماپتۇ.

شۇ كېچىسى ئەپەندىم بىرنەچچەيلەن بىلەن بىزنىڭ ئۆيىدە يىغىن ئاچقانىدى. يىغىن ئارىلىقىدا ئەخمەتجان ئۆزى يالغۇز ئەدەپكە چىقىپتۇ. ئەسلىدە بۇ قاتىل ئەخمەتجاننى تونۇمايدىكەن. ئۇ كۆڭلىدە: «ئەخمەتجان ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغاندىكىن، گومىنداڭنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىغا ئوخشاش پۈزۈر كىيىنگەن، ئەتراپىنى خۇشامەتچىلەر ئورىۋالغان بولۇشى كېرەك» دەپ ئويلىغانىكەن. قارىسا بۇ ئادەم بەكمۇ ئاددىي، زادىلا ئەمەلدارغا ئوخشىماپتۇ. قولىدا تۈتۈۋالغان رەسىمىدىكى ئادەمگىمۇ ئوخشىمايدىكەن. تۈن قاراڭغۇسىدا ئەخمەتجانىنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىگەن بۇ ئىت قاتىل ئىككىلىنىپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئەتراپىنى چارلاپ يۈرگەن مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلىرىمىزنىڭ ئايىغ تىۋىشى ئاڭلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشپىيون ئوق چىقىرىشقا پېتىنالماپتۇ.

ئەپەندىم ئۆيگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن، قوغداشقا مەسئۇل تۇرسۇن ئىسىملىك بىر خادىمىمىز يېنىغا بىر ئەسكەرنى ئېلىپ تالاغا تەكشۈرۈشكە چىقىپتۇ. تۇرسۇن تەجرىبىسى مول، ئۆزى ھەم چاققان، كۆلىشكەن، ئېلىشىش ماھارىتىمۇ يۇقىرى كەسپىي ھەربىي ئىدى. ئۇنى

كۆرگەن ئادەم شۇ زامان سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى دىزېرژىنسكىينى ئې-
سىگە ئالاتتى. ئادەتتە ئۇ پۇتىغا پارقىرىتىپ رابۇچچى ئۆتۈكىنى، ئۇچى-
سىغا قىسقا قارا خۇروم چاپىنىنى كىيىۋالاتتى، بىلىگە تاپانچا ئېسىپ
ھەربىيچە كەمەر باغلىۋالاتتى. ئۇنىڭ بۇ خىل كىيىنىشى ھەمىشە گو-
مىنداڭ ھەربىي - ساقچىلىرىنى قورقۇنچقا سېلىپ قويىاتتى. ھېلىقى
ئىشپىيون تۇن قاراڭغۇسىدا قاراپ باقسا ئالدىدا ماڭغان تۇرسۇن ئادەم-
نىكىلەرگە ئوخشىمىغان، تېخى كەينىدە مۇھاپىزەتچىسىمۇ بار، ئۇ ئەخ-
مەتجان دېگەننىڭ ئۆزى شۇ دەپ جەزملەشتۇرۇپتۇ - دە، تاپانچىسىنى
چىقىرىپ ئەمدى ئوق چىقىراي دېيىشىگە قاتتىق ھوشيارلىق بىلەن كې-
نىۋاتقان تۇرسۇننىڭ كۆكلى بىر شۇملۇقنى سېزىپ تۇرۇش چىققان تە-
رەپكە قارىسا، بىرى ئۇنىڭغا قورال تەڭلەۋاتقانىكەن، تۇرسۇن دەرھال ئۆ-
زىنى ئۇنىڭغا ئېتىپ، ھېلىقى ئىشپىيوننى ئوڭدىسىغا ئۆرۈۋېتىپتۇ،
ئىشپىيون نەق مەيداندا شەرمەندىلەرچە قولغا چۈشۈپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى، ئەپەندىم ھېچ ئىش بولمىغاندەك گومىنداڭ ئە-
مەلدارلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى. گومىنداڭنىڭ جاسۇسلۇق ئور-
گانلىرى ئۆزلىرى باش قاتۇرۇپ ئاران ئورۇنلاشتۇرغان سۈيىقەستىنىڭ
بەربات بولغانلىقىنى، ئەۋەتكەن قاتىلىنىڭ مىللىي ئارمىيەنىڭ قولىغا
چۈشۈپ قالغانلىقىنى تۇيۇپتۇ. بىراق ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلالماي،
خۇددى چۈرچىل يەۋالغاندەك گەپ - سۆز قىلالماي دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، 788
جىم بولۇۋاپتۇ. قاتىلىنىڭ ئۆلۈك - تىرىكلىكىنى سورايدىغانغا تېخىمۇ
پېتىنالماپتۇ. ئەگەر سۇرۇشتە قىلسا ئۆزلىرىنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ قەست
قىلغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغانلىق بولىدۇ. سۇرۇشتە قىلمىسا، ئەۋەتكەن
قاتىلى غايىب بولغان. شۇنداق قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ
ئەخمەتجاننى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش پىلانى يەنە بىر قېتىم مەغلۇپ بولدى.

بىزنىڭكىلەر ھېلىقى ئىشپىيوننى نەچچە كۈن يەر ئاستى گەمە
ئۆيگە سولاپ قويۇپ، ھەممەيلەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك يۇرۇۋەردى، گو-
مىنداڭ ھەربىي - ساقچى دائىرىلىرىمۇ قاتىلىنى ئۆلدى دەپ جەزملەش-
تۇردى. بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ گەپ - سۆزلەر ئاستا - ئاستا بېسىققاندىن
كېيىن، بىزنىڭكىلەر بۇ ئىشپىيوننىڭ پۈت - قوللىرىنى چىڭ باغلاپ،
ئۈيقۇ دورىسى يېگۈزۈپ ھوشىدىن كەتكۈزۈپ، ئاغزىغا پاختا تىقىپ،
پوچتا تاغىرىغا پۈكلەپ سالدى - دە، پوچتا بېلگىسى بار يېشىل ساندۇققا

سېلىپ چىقىڭ مەخلاپ، ئادەتتە ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە ئەۋەتىدىغان پوچتا ساندۇقى قاتاردا ئايروپىلانغا سېلىپ غۇلجىغا ئەۋەتىۋەتتى. بۇ ئىشنى ئۇ-رۇمچىدىكى بىز تەرەپنىڭ ئادەمى قالى ئاباق ئۆزى بىۋاستە پۈتكۈزدى.

بۇ نومۇسسىز ئىشپىيون غۇلجىغا يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلا-يەت ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي سوتىدا سوتلىنىپ، ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ يوشۇرۇن قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇ-يىقەستى بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالغىنى يوق. ئۇلار ئۇسۇلىنى ئۆزگەر-تىپ، ئەپەندىمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش پىلانىنى يەنە بىر قېتىم باشقا يول بىلەن ئەملگە ئاشۇرۇماقچى بولدى.

يەنە بىر ئەنسىز كېچە.

مەن بىر كۈنى سەھەردە ھويلىغا چىقسام قىزىمىزنى ئويناۋاتىدۇ دەپ باققان قوزىچاق يوق تۇرىدۇ. ۋوي، نېمە بولدىكىنە دەپ ئېغىلغا كىرسەم ئۇ يەردىمۇ يوق. ئەجەبلىنىپ ئۇياق ـ بۇياققا قارىسام ئاياغ ئىزلىرى تۇ-رىدۇ، ئىزنى بويلاپ ماڭسام ھويلىنى كېسىپ ئۆتىدىغان ئۆستەڭ سۇڭ-گۇچىگە كەلگەندە ئىز يوقىلىپ كەتتى. ھەيران بولۇپ تۇرغىنىمدا دەرۋا-زىدىن بىرنەچچە ئادەم بىر قوزىنى يېتىلەپ ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشۇشنى تەلەپ قىلىپ كەپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى.

بىردەمدىن كېيىن چىرايلىرى سۆرۈن، تەتۇر ئۇستىخان، گەۋدىلىك كەلگەن نەچچە ئادەم كىرىشتى. ئۇلارنىڭ ئۆڭىدىن شۇملۇق چىقىپ تۇ-راتتى. ئەپەندىم كۈلۈمسىرىگەن پېتى بېرىپ ئۇلار بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن، نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى سورىدى.

ئەپەندىمنىڭ مۇلايىم قىياپىتىنى كۆرگەن بۇ ئادەملەردىن بىرى دۇ-دۇقلاپ گەپ باشلىدى:

— ئەپەندىم، ئەپۇ قىلسىلا، بىز خۇدانىڭ ئالدىدا گۇناھكارمىز، — ھېلىقى گەپ قىلىۋاتقان تىترىگىنىدىن گېپى ئاغزىدىن چۈشۈپ قالايلا دەيتتى، — تۇنۇگۈن كېچە بىز سۆڭگۈچتىن كىرىپ... بىز... بىز، شەي-تانىنىڭ كەينىگە كىرىپ يولدىن ئېزىپتۇق، ۋىجدانىمىزنى پۇلغا سېتىپ-تۇق دېسىلە!

ئۇ ئاران تەستە ئەپەندىمگە ئاخشام بولغان ۋەقەنى ئەينەن بايان قىل-دى. ئەسلىدە ئۇلار داڭقى چىققان تام تېشەر ئوغرىلار ئىكەن، گومىن-داڭنىڭ جاسۇسلۇق ئورگانلىرى ئۇلارغا نۇرغۇن پۇل بېرىپ، «مۇشۇ قو-

رۇدا دىنسىزدىن بىرى بار، چىراي - شەكلى مۇنداق - مۇنداق، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىش كېرەك. سىلەر ئوغرىلىقچە كىرىپ شۇنداق قىلالىساڭلار يەنە نۇرغۇن پۇلغا ئېرىشەلەيسىلەر» دەپ ئالدىغانىكەن. پۇلنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان بۇ ئۇچ ئوغرى قوللىرىغا پىچاق ئېلىپ كېچىسى سۈڭگۈچتىن ئوغرىلىقچە ئۆمىلەپ ئۆتۈپ ئارقا هويلىغا كىرىشىگە، بىزنىڭ چارلاش ئېلىپ بېرىۋاتقان قاراۋۇللىرىمىزنىڭ ئاياغ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ ئەخمەق ئوغرىلار قاراپ باقسا ئەسكەرلەر چارلاپ يۈرگەن. بۇنى كۆرۈپ ئوغرىلارنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى توخۇ يۈرەك بىرى: «بولدى قىلايلى، ماڭا پۇلنىڭ كېرىكى يوق، ئالدىمىزغا ماڭىدىغانلا بولساق ئۆلگىنىمىز شۇ» دېگىنىچە كەينىگە قاراپ ئۆمىلەپتۇ. قالغانلىرى قاراپ باقسا قوغداش ناھايىتى چىڭ، پىلاننى ئورۇنلاشنىڭ مۇمكىنچىلىكى ئەسلا يوق. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئوغرىلار ئازراق پۇلنى دەپ جېنىنى سېلىپ بېرىشتىن ۋاز كېچىپ تىكۈېتىشكە تەمشىلىپتۇ. بىراق ئوغرىلارنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق قائىدىسىمۇ بار ئىكەن: بىر يەرگە ئوغرىلىققا كىرسە، قۇرۇق قول قايتىپ چىقىشقا بولمايدىكەن. هېچبولمىغاندا كىچىككىنە نەرسە بولسىمۇ ئوغرىلاپ مېڭىشى كېرەك ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇلۇڭدا تۇرغان قوزىنى ئوغرىلاپ كەتكەنىكەن.

790

بۇ ئۇچ ئوغرى ئاخشامقى ئىشنى يەنە داۋاملىق سۆزلەيتتى: تۇنۇگۈن كېچە ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، بىر - بىرىدىن سورىشىپتۇ: بۇ ئادەم زادى كىم؟ ئولتۇرغان ئۆيى ئەجەب باشقىلارنىكىگە ئوخشىمايدىغۇ، تېخى پوستىمۇ بار ئىكەنغۇ!

بۇ سوئاللارغا جاۋاب تاپالماي، ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئۇلاردىن بىرى نوغاي (ياڭخاڭ) مەسچىتىدىكى بامدات نامىزىدىن تارقىغان جامائەتنىڭ بىرىدىن: «مەسچىتنىڭ يېنىدىكى بۇ ئەگمە دەرۋازىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغانلار كىم بولىدۇ؟» دەپ سوراپتۇ.

«بۇ ئۆيدە كەمبەغەللەرنىڭ گېپىنى قىلىدىغان ئىلى ئىنقىلابىنىڭ داھىيسى ئەخمەتجان ئەپەندى ئولتۇرىدۇ، ئۇ هازىر ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ياش ئايالى ۋە يېشىغا يەتمىگەن بىر قىزى بار. هەمىشە ئۆيىدىن چىقىپ، بۇ يەردىكى جامائەت بىلەن مۇڭدىشىدۇ»

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەسچىتتىن چىققان ھېلىقى بۇرادەر.

ئۇچ قاتىل بۇ گەپنى ئاڭلاپ قورقۇپ كېتىپ، كەچۈرگۈسىز گۇناھ سادىر قىلغىلى تاس قاپتىمىز، دەپ پۇشايمان قىلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قىلغان گۇناھىغا توۋا قىلىپ، كەچۈرۈم سوراش يۇ-زىسىدىن ئوغرىلاپ چىقىپ كەتكەن قوزىنى يېتىلەپ كەلگەنكەن.

ئەپەندىم ئۇلارنىڭ سۆزىنى باشتىن - ئاياغ گەپ قىلماي ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:

— مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتقانلار ئاز ئەمەس! بىراق مەندەك بىر ئەخمەتجاننى ئۆلتۈرەلىگەن بىلەن، مىليونلىغان ئەخمەتجاننى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتەلمەيدۇ، — دېدى ئەپەندىم مىيىقىدىكى كۈلكىسىنى توختىتىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بىز ھەرقانداق ۋاقىتتا مېڭىمىزنى سەگەك تۇتۇپ دوست بىلەن دۈشمەننى ئېنىق ئايرىشىمىز كېرەك. بىزگە ئىتتىپاقلىق مۇھىم. دۈشمەنگە تەڭ قارشى تۇرۇشىمىز، ھەرگىز دۈشمەننىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەسلىكىمىز كېرەك، — دەپتۇ ئەپەندىم ئۇلارغا، — سىلەر ئوغرىلاپ كەتكەن بۇ قوزىنى سىلەرگە بەرگىلى بولمايدۇ، بىراق بۇنىڭدىن كېيىن سىلەر كۆزۈڭلىرىنى يوغان ئېچىپ، ھەق - ناھەقنى ئوبدانراق ئايرىۋالغىنىڭلار تۈزۈك. يامان يولدىن قايتىپ، توغرا يولدا مېڭىڭلار، خەلق بىلەن بىللە بولۇڭلار، مانا بۇ سىلەرنىڭ چىقىش يولۇڭلار، — دېدى.

بىر چەتتە تۇرغان كانۇاي ئاچچىقىدا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تا-پانچىسىنى سۇغۇرغان پېتى بۇ بىرنەچچە ئوغرىنى نەق مەيدانىدا ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. بىراق بۇنى ئەپەندىم تۇيدى - دە، شەرەت قىلىپ توختىتىپ قويدى ۋە بۇلارغا بىر قوي بېرىشنى تاپىلىدى. بۇ بىرنەچچە ئوغرى ئىنتايىن تەسىرلىنىپ، قوللىرى تىترەپ كەتتى، قايتا - قايتا ئەپۇ سوراپ ئۆزلىرىنىڭ ئوغرىلىق يولىغا كىرىپ قېلىشى-نى كەمبەغەلچىلىكتىن، تىرىكچىلىك يولىنى تاپالماسلىقتىن بولغان دەپ چۈشەندۈردى. ئۆزلىرىنىڭ بۇگۈن ئەپەندىمنىڭ ئىسىسىق قولىنى تۇتقا-لىقىدىن ھاياجانلىنىپ، ئەپەندىمنىڭ سەممىي نىيەت بىلەن قىلغان سۆزلىرىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدىغانلىقلىرىنى، بۇنىڭدىن كېيىن چوقۇم يا-مان يولدىن قايتىپ، باشقىدىن ئادەم بولىدىغانلىقىنى ۋە ئەمدى ھەر-

گىرەمۇ گومىنداڭنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشـ
تى. كانىۋاي يوغان قويدىن بىرنى تۇتۇپ كەلدى. ئەپەندىم قوينى ئۇلارغا
سوۋغات قىلماقچى بولدى. لېكىن ئۇلار ئالغىلى ئۇنىماي يالۋۇرۇشۇپ
كەتتى: ئەپەندىم، ئۇنداق قىلمىسىلا، بىز سىلىنى بۇرۇن ئاڭلىغان. ئالـ
دىلىرىدا گۇناھ قىلدۇق. خەير، مۇشۇ قوي بىلەن سىلىنى يوقلىغان
بولايلى. ھازىرلا قان قىلىپ، بىزنىڭ گۇناھىمىزنى كەچۈرگەن بولسىـ
لىرى، بىز ئالدىلىرىدىن ئۆتۈۋالغان بولساق!

ئەپەندىم ئالدىدا تۇرغان بۇ بىر نەچچە ئەخمەقنىڭ شۇ قەدەر بىچارە
ھەم نادانلىقىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ ئارزۇسى بويىچە بېجىرىشقا ماقۇل بولدى.

مانا مۇشۇنداق ئەنسىز كۈن ۋە تۈنلەر داۋاملاشماقتا، خەۋپ كۈنسىـ
رى كۈچەيمەكتە ئىدى. ۋەزىيەت كۈندىن ـ كۈنگە كەسكىنلىشىپ بىرـ
بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت يىمىرىلىشكە قاراپ كېتىـ
ۋاتاتتى.

3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى نەنجىڭدىن ئۇرۇمـ
چىگە قايتىپ كەلدى، ئۇ يۇز بەرگەن ئىشلارنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خاپا
بوپتۇ، گارنىزون ئىشتابىنى ئۆزى يوق چاغدىكى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ
مەمۇرىيەتكە ئارىلىشىپ، قالايمىقانچىلىق كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى ئۈچۈن
قاتتىق تەنقىدلەپتۇ.

1947 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى دۆلەت
ئاتىسى سۈن جۇڭشەننىڭ ۋاپاتىنى خاتىرىلەش كۈنىدە، گومىنداڭ ئارمىـ
يە ـ ھۆكۈمەت خادىملىرىنىلا ئايرىم چاقىرتۇپلىپ «نۆۋەتتىكى شىنجاڭ
مەسىلىسى ھەمدە بىزنىڭ تۈپ قارىشىمىز ۋە پوزىتسىيەمىز» دېگەن تېـ
مىدا مەخپىي سۆز قىپتۇ. سۆزىدە گومىنداڭ ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت دائىـ
رىلىرىدىن تىنچلىق بىتىمگە رىئايە قىلىپ، ئۇچ مەسىلىنى ئاساسىدىكى
يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىپتۇ
ۋە يېقىندا يۇز بەرگەن مەسىلىلەر ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈپ، دېموكرا
تىيە سىياسىتىنى يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتـ
لەپتۇ، ھەربىي ـ ساقچى دائىرىلەرنىڭ يەرلىك مەمۇرىيەتكە ئارىلىـ
شىپ، «25 ـ فېۋرال قانلىق ۋەقەسى»نى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنى ئەـ
يىبلەپتۇ.

ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسى ھەمدە بىزنىڭ تۇپ قارىشىمىز ۋە پوزىتسىيەمىز

يولداشلار:

بۈگۈن دېمەكچى بولغان سۆزۈمنى سىرتقى دۇنيا بىلىسە بولمايدۇ. پەقەت ھەرقايسىڭلار بارلىق مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئاساسى ۋە ئاڭچىنى قىلساڭلار بولدى، سىرتقا قارىتا قاتتىق مەخپىي تۈتۈشۈڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

شىنجاڭ مەسىلىسى قانداق مەسىلە.

بىزدە بۈگۈنكى شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا بىر تۈپ ئىدىيە ۋە قاراش بولۇشى كېرەك، مېنىڭ بۇ قارىشىم بەلكىم يۈزەكى، بىر مەھەللىك كۆزىتىشتىن كېلىپ چىققان بولۇشى مۇمكىن. بۈنىڭغا كۆپچىلىكنىڭ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن، بىز بۇ مەسىلىنىڭ يادروسىنى تۇپ نېگىزىدىن مۇھاكىمە قىلىپ چىقىپ ئاندىن خاتا يولغا كىرىپ قالمايمىز، مەغلۇپ بولمايمىز.

793

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى سۆزىدە شىنجاڭ مەسىلىسىنى مەخسۇس تەھلىل قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

يۇقىرى بېسىم كارغا كېلەمدۇ، يوق؟ ئەگەر كارغا كېلىدىغان بولسا، شېڭ شىسەيمۇ بەربات بولمغان بولاتتى. مېنىڭچە ئولتۇرغانلاردىن يۇقىرى بېسىم سىياسىتىنى تەشەببۇس قىلىدىغانلار بولمىسا كېرەك، مەسىلىنى بۇ ئۇسۇل ئارقىلىق ھەل قىلىشنى خالايدىغانلار بولمىسا كېرەك. چۈنكى پاكىت ئىنتايىن ئېنىق، ئۇ يول بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولمايدۇ ھەم ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىراق كۆپچىلىك ھەمىشە شىنجاڭدىكى

مىللەتلەر مەسىلىسىنىڭ ئارقىسىدا دىپلوماتىيە مەسىلىسى بار، قاچا چېقىلىپ كېتىدۇ دەپ چاشقانغا تەگمەسلىك كېرەك دېيىش. كە بولمايدۇ. شۇڭا قورال كۈچى ئارقىلىق ھەل قىلىش لازىم دەپ قارايدۇ. بۇنداق قاراشنىڭ ئاساسى تولۇق ئەمەس، ئۇلار مەسىلىنىڭ بىرلا تەرىپىنى كۆرگەن. ئەگەر مەسىلىنىڭ باشقا تە-رىپىنى كۆرەلمىسەك، ئىشەنچتە چوقۇم تەڭرىنىڭ قالمىز. شۇنى بىلىشىگىلەر كېرەككى، بىر ئاز سانلىق مىللەت مەسىلىلا بو-لىدىكەن، ئارقا كۆرۈنۈش بولمىغان، دىپلوماتىيەلىك مۇرەككەپ مۇناسىۋەت بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھازىرقى زامانىدا، ھازىرقى دۇنيادا بىز قورال كۈچى سىياسىتىنى قوللىنالمايمىز. شىنجاڭنىڭ تارىخىدىن قارىغاندا، يىراقتىكىسىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى مەرىپەتلىك مەدەنىكار ھەزرىتىم زو زۇڭ-تاڭدىن باشلايلى. ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى يوق ئىدى، دىپلوماتىيە ئارقا كۆرۈنۈشى تېخىمۇ يوق ئىدى. تەكسىچە تاشقى موڭغۇلىيە بىزگە ھەربىي ئوزۇق ـ تۈلۈك يار-دىمى بەرگەنىدى. ئەينى چاغدىكى رۇسىيە چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى تەرەپتە تۇرغان، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا شۇنچە چوڭ توپىلاڭ يۈز بەردى؟ يەنە مەسىلەن، مىنگونىڭ 20 نەچچىنچى يىلىدىكى قومۇل توپىلىڭى، جەنۇبىي شىنجاڭ توپە-لىڭى قاتارلىقلارنىڭ قانداق ئارقا كۆرۈنۈشى بار؟ چىڭ سۇلا-لىسىدىن ھازىرغىچە بولغان 200 ~ 300 يىل مابەينىدە، شىن-جاڭدا قانچە قېتىم ئۇزگىرىش بولدى؟ بۇ نۇرغۇن توپىلاڭلارنىڭ زادى قانچىلىكى تاشقى كۈچ بىلەن مۇناسىۋەتلىك؟ قانچىلىكى ئارقا كۆرۈنۈش بىلەن مۇناسىۋەتلىك؟ ئۇنداق ئىش يوق. باش-قىسىنى قويۇپ تۇرۇپ، يېقىندا تەيۋەندە يۈز بەرگەن مەسىلىنى دەيلى، ئۇنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى يوق، مۇتلەق ئارقا كۆرۈنۈشى يوق. ئۇلارنىڭ ھەممىسى خەنزۇلار، ھەممىسى فۇجيەنلىكلەر. مۇشۇنداق تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن يەنە مۇشۇنداق چوڭ قالايمىقان-چىلىق كېلىپ چىقىدۇ؟ بۇنىڭدىن بىلىشكە بولىدۇكى، ھازىرقى دۇنيا، ھازىرقى دەۋردە، دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت-لەر مەسىلىسىنى زورلۇق كۈچى ئارقىلىق ھەل قىلىش ھەرگىز

مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر روشەن بولغان شىنخەي ئىنقىلابىنى مەسىلىسىنى ئالايلى، بىزنىڭ ئۇ چاغدا قانداق ئارقا كۆرۈنۈشىمىز بار بولغان؟ بىزنىڭ مۇستەبىتلەرنى ئاغدۇرۇشىمىزغا ئەنگلىيەلىكلەر ياردەم قىلدىمۇ؟ ياكى بىزنىڭ چىڭ سۇلالىسىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىشىمىزغا ئامېرىكىلىقلار ئىقتىسادىي ياردەم بەردىمۇ؟ دېمەك بىزنىڭ ھەم ئارقا كۆرۈنۈشىمىز يوق، ھەم تاشقى كۈچىمىز يوق تىدى. تامامەن خەلق ئېزىلىپ چىدىغۇسىز ھالەتكە يەتكەن چاغدا تەبئىي، ئۆز ـ ئۆزىدىن قارشىلىق كۆرسەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر بىز ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسىگە سەل قارىساق، خەلقنىڭ پىسخىكىسىغا سەل قارىساق، ھەرقانداق ئىشنى قورال ئارقىلىق ھەل قىلغىلى بولىدۇ دەپ قارىساق، بۇ ئىنتايىن زور خاتالىق بولىدۇ، ئېقىمغا ئۈيغۇن كەلمەيدۇ ھەمدە بىزنىڭ ئۈچ مەسىلىكىمىز ۋە مەيدانىمىزغا ئۈيغۇن كەلمەيدۇ. بۇنى دەپ ئولتۇرۇش تېخىمۇ ھاجەتسىز.

ئۇنداقتا بىز ھازىر قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟ پەقەتلا كەڭ چىلىك قىلىش ۋە يۈمشاق ۋاستە بىلەن بېقىندۇرۇش سىياسىتىنى قوللىنىشىمىز كېرەك. يەنى ھازىر بىز دەۋاتقان ئۈچ مەسىلەكىتكى مىللەتپەۋەرلىك سىياسىتىنى قوللىنىشىمىز كېرەك.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

بىراق، يولداشلار، مەن ئادەتتە سىلەرگە دەپ كەلگەن، شىنجاڭ مەسىلىسىدە بىزنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنىۋى ئاساسىمىز ئىككى، ئۇ بولسىمۇ ئۆز ـ ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈش ۋە خاتالىقىمىزنى ئويلىنىش، بۇ بىر يىلدىن بۇيان، كەڭ دائىرىدە نۇقتىلىق سۆزلىدۇق، *1944* ـ يىل *11* ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىكى غۇلجا ۋەقەسىدىن تارتىپ ھازىرغىچىلىك بولغان ئۈچ يىلدىن بۇيان ھەممە ئەيىبنى ئۆلارغا ئارتتۇق. مەن ئىلگىرى غۇلجا ۋەكىللىرىگە قىلچە تەكەللۇپ قىلماي: مەركىزىي ئارمىيە شىنجاڭغا

شىنجاڭلىقلارنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى شىنجاڭ خەلقىنى دەرد ـ ئەلەمدىن قۇتۇلدۇرۇش، شىنجاڭ خەلقىگە يار ـ يۆلەك بولۇش ئۈچۈن كەلگەن. سىلەر نېمە ئۈچۈن مەركىزىي ئارمىيەنى دۇشمەن دەپ قارايسىلەر؟ دېگەندىم. ئەگەر بىز ئۆز ـ ئۆزىمىزنى تەكشۈرگەن بولساق، ئۇلارنىڭ بىر يىلدىن بۇيانقى ياكى ئوچ يىلدىن بۇيانقى بارلىق خاتالىق ۋە گۇناھلىرى كۆڭلىمىزدە تىنچىپ قالغان بولاتتى. نېمە ئۈچۈن؟

تارىخ سەھىپىلىرىنى ۋاراقلاپ قارايدىغان بولساق، بىزنىڭ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يۇز كېلەلمەيدىغانلىقىمىزنىڭ پاكىتلىرى ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغىنىدىن ئازمۇ؟ ئاران ئىككى يىللىمۇ؟ يىراق تارىختىكى غەربىي يۇرتنى باشقۇرغان ياكى غەربىي يۇرتنى بويسۇندۇرغانلارنى تىلغا ئالماي، پەقەت مەرد-پەتلىك مەدەتكار ھەزرىتىم زو زۇڭتاڭدىن كېيىنكىسىنى ھې-سابلاپ باقايلى. بىزنىڭ شىنجاڭدا جىنايەت ئۆتكۈزگەن ۋاقتىمىز ئوچ يىللىمۇ؟ پاكىت شۇنچىلىكلىمۇ؟ قىسقارتىپ يېقىنقىسىنى ئېيتساق، مىنگودىن كېيىنكى *30* نەچچە يىلدا، بەلكى شۇ-نىڭ يېرىم مەزگىلىدە بىز ئالاھىدە ئىش قىلمىغان، چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزمىگەن بولۇشىمىز مۇمكىن. بىراق شۇنىڭ شىسەي دەۋرىدە، بىز خەنزۇلارنىڭ ئۆتكۈزگەن جىنايىتىمىز ئۇلارنىڭكىدەك ئوچ يىللا ئەمەس ھەمدە بۇنداق ئاز ئەمەس. سىلەر دەيسىلەركىن ئۇلار خەنزۇلارنى ئۆلتۈردى دەپ، ئەمما بىز ئۆلتۈرگەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئەڭ ئاز بولغاندىمۇ ئۇلارنىڭكى بىلەن ئاران تەڭلىشىدۇ.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى يەنە مۇنداق دەپ كۆرسىتىپتۇ:

ئەگەر تىنچلىق بىتىمى ئىمزالىنىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇزاق مەزگىل تىنچ بولسا، ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسى ئەبەدىي ھەل

بولسا، مېنىڭچە بۇ ھەقىقەتەن چوڭ بەخت. بۇنىڭدىن كېيىن 14 مىللەت بولامدۇ، بىرنەچچە مىللەت بولامدۇ مەيلى، ئىشقىلىپ، بىز ئۇلارنى ئۆزئارا خاتىرجەم بىللە ياشايدىغان، بىللە تىرىكچىلىك قىلىپ بىللە گۈللىنىدىغان قالالىساق، دۆلەتكە غايەت زور تۆھپە قوشقان بولىمىز. ئەگەر بىز ھازىر ئۇلارنى خالىغاندەك ئەسكىلىك قىلدى، ئاسىلىق قىلىپ توپىلاڭ كۆتۈردى دەپ قاراپ، سەۋر ـ تاقەت قىلالماي كەتسەك، ئەلۋەتتە ئىدىيەمىزدىن ئۆتمەي، خاتا يەكۈن چىقىرىپ قويىمىز. بۇنىڭدىكى سەۋەب ئۆز ـ ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈشىمىزنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىدا، قىسقىسى، بىز ھەقنى ھەق، ناھەقنى ناھەق دەپ ئايرىيالماسلا، كەڭچىلىك قىلالايمىز. بىز ئارقىغا بىر قەدەم چېكىنىپ ئويلىشىمىز كېرەك: ئىلگىرى بىز ئۇلارغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشنى بەك كۆپ قىلدۇق، ئۇلار ھازىر بىزدىن قىساس ئالدى، بىز چىداپ تۇرۇشىمىز كېرەك، ئەپۇ قىلىشىمىز كېرەك.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى يەنە مۇنداق دەپتۇ:

ئۇلار بۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پۈتۈنلەي بەربات بولۇشىنى راستىنلا خالامدۇ؟ ھەتتا ئەسكەر چىقارماي تۇرۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئوق ـ دورىدەك پارتلايمەن دەپ تۇرۇۋاتقان ھالىتىنى يوقىتىمىز دېسەك، بۇنى قىلىش ئاسان. بىز ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇپ، پۈتۈن شىنجاڭنى ھەربىي كۈچ ئارقىلىق باستۇردۇق دېسەكمۇ، يەنىلا مەسىلە ھەل بولمايدۇ. ئەخمەتجان ئەنجىگىدىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كىشىلەرگە: «ئەگەر سىلەر ھازىر ئۇرۇش قوزغىساڭلار شىخونى ئىشغال قىلالىشىڭلار مۇمكىن، ئۇچ ۋىلايەتنى ئىشغال قىلدىڭلارمۇ دەيلى، ئەمما بىز پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، پارتىزانلىق ئۇرۇشىنى قانات يايدۇرىمىز» دېگەن. بۇ گەپ ھەرگىزمۇ پۇچ گەپ ئەمەس. ھازىرقى مۇشۇنداق ئەھۋالدا،

ئۇلارنىڭ مىللىي ھېسسىياتى مۇشۇنداق كۈچەيگەن ۋاقىتتا، ئەگەر بىز شىنجاڭدىكى قىسىملىرىمىزغا تايىنىپ توپىلاڭنى باستۇرۇپ، مەسىلىنى ھەل قىلماقچى بولساق، ئۇ ھالدا قاچانغىچە باستۇرالايمىز، قاچانغىچە ھەل قىلالايمىز، دېگەن مەسىلىنى ئويلىنىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى جىددىي ھالدا مۇنداق دەپ كۆرسەتمىتۇ:

بۇ مەسىلىنى ئىلغا ئالغاندا، مەن بارلىق ھەربىي يول-داشلارغا شۇنى جىددىي كۆرسىتىپ قويايكى، ھەربىيلەرنىڭ مە-مۇرىيەتكە ئارىلىششى ھەرگىزمۇ ياخشى ئۇسۇل ئەمەس، بۇ زامانىنىڭ ئارقىسىدا قالغان، ئېقىمغا خىلاپ ئۇسۇل. سىياسىي ئىشلارنى سىياسەت باشقۇرغۇچىلار قىلىشى كېرەك.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ سۆزىنىڭ ناھايىتى ۋەزنى بار، جايىدا سۆزلەنگەن بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى چىن كۆڭلىدىن ياخشى قىلماقچى بولغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بىراق ئۇ-نىڭ ئالدىنى جاھىل كۆچىلەر تۇسۇپ تۇرىدۇ، ھەتتا بەزى بىر جاھىل ئۇنسۇرلار جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇ قېتىمقى سۆزىدىن قاتتىق نارازى، ئۇلار جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنى «بەك يۇمشاقلىق قىلىۋاتىدۇ» دەپ قارشى پوزىت-سىيە دەمۇ بوپتۇ.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ بۇ قېتىمقى سۆزى قەتئىي مەخپىي ساقـ-لىنىپ، ئۇزۇن ۋاقىتتىن كېيىن ئاشكارىلاندى.

ئەخمەت ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنى تىنچلىقپەرۋەر زات دەپمۇ تونۇيدۇ. شۇڭا مەيلى ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنلىرىدا بولسۇن ياكى جاڭ جى-جۇڭ ئەپەندى بىلەن ئايرىم پاراڭلاشقاندا بولسۇن، ئۇنىڭ ئۇرۇمچىدە يوق مەزگىلىدىن پايدىلىنىپ، بىر ئوچۇم قانخورلارنىڭ «25 ـ فېۋرال پاجـ-ئەسى» ۋە «5 ـ مارت» ئاق تېررورلۇق ۋەقەسىنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىق جەريانىنى ئەينەن چۈشەندۈرەتتى ۋە شۇنداقلا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىدىن

ھەققانىي مەيداندا تۇرۇپ، ئوبيېكتىپ يەكۈن چىقىرىشنى تەلەپ قىلاتتى. جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىمۇ ئۆزىنىڭ مەركەز ئەۋەتكەن ۋەكىل ئىكەنلىكىنى، ھەرقانداق بىر تەرەپكە ئېغىپ كەتمەيدىغانلىقىنى، توغرا مەيداندا قەتئىي چىڭ تۇرىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيتتى.

3 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئۆزى رىياسەتچىلىك قىلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 22 ـ قېتىملىق ئومۇمىي ئەزالار يىغىنىنى ئاچتى. يىغىندا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتى تەھلىل قىلىنىپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئاخىرىدا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى خۇلاسە سۆزى قىلىپ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى قەتئىي ئىجرا قىلىشى ۋە ئۆزلىرىنىڭ مەجبۇرىيىتىنى ياخشى ئۆتىشى لازىملىقىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلىدى. شۇ كۈنى، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى، ئەخمەت ئەپەندى، بۇرھان ئەپەندىلەر «شىنجاڭ گېزىتى» دە «پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلدى.

گەرچە ئىككى تەرەپ بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئۇچۇن تىرىشىپ ئىشلەۋاتقاندەك قىلسىمۇ، بىراق جاھىل گومىنداڭچىلارنىڭ نىيىتىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش ئالامىتى بولمىدى. ئۇرۇمچىدىكى تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەر مەيلى قايسى مىللەتتىن بولسۇن قولغا ئېلىنىش، ئۆلتۈرۈلۈش خەۋپىگە ھەر ۋاقىت ئۇچراپ تۇردى. گومىنداڭ ھەربىي ـ ساقچى دائىرىلىرى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان تەرەققىيپەرۋەر زاتلارغىلا ياۋۇز قولىنى سوزۇپ قالماي، خەنزۇ مىللىتىدىن بولغان ئىلغارلارغىمۇ زىيانكەشلىك قىلدى. گومىنداڭنىڭ ئاق تېررورلۇقىدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن، ھەرقايسى مىللەتتىن بولغان تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەر ئارقا ـ ئارقىدىن مەخپىي يوللار ئارقىلىق ئىنقىلابنىڭ بۆشۈكى ـــ ئىلىغا قاراپ كېتىشكە باشلىدى. بۇ ۋاقىتتا، ئەپەندىم يولداش دۇڭ بىۋۇ ئەۋەتكەن رادىست ۋاڭ نەدىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتقىنىنى خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئابدۇكېرىم ئاببباسوفقا دەرھال يولداش ۋاڭ نەدىنىنى ئىلىغا يولغا سېلىش توغرىسىدا يولىيورۇق بەردى. شۇنداق قىلىپ ۋاڭ نەدى ۋە ئۇرۇمچىدە مەخپىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان «جەڭگىۋارلار تەشكىلاتى» ئەزالىرىدىن لى تەييۇ، چېن شىخۇا، فەن يىنجۇڭ قاتارلىق تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەر 1947 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئۇرۇمچىدىن ئىلىغا مەخپىي كەتتى. ئۇلار يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال «شىنجاڭ گېزىتى

خانىسى» دىن مەخپىي ھالدا خەنزۇچە قوغۇشۇن ھەرپ، سىياھ ۋە باشقا مەتبەئە قوراللىرىنى يوشۇرۇنچە ئېلىپ كەتتى.

ۋاڭ نەندى قاتارلىقلار غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئېقىمىغا قوشۇلۇپ، ئۇچ ۋىلايەت خەلقى بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ كۈرەش قىلدى. ۋاڭ نەندى ئابدۇكېرىم ئابباسوفنىڭ تۇرالغۇسىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. نەنجىڭدىن ئەكەلگەن راتسىيەدىن پايدىلىنىپ شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىدىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى خاتىرىلەپ، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىگە يەتكۈزۈپ تۇردى. ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى بۇ خەۋەرلەرنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ ۋاقتى - ۋاقتىدا تارقىتىپ تۇردى. بەزى مۇھىم خەۋەرلەرنى ئورگان گېزىتىدە ئېلان قىلدى. كېيىن بۇ بىر تۈركۈم تەرەققىيپەرۋەر خەنزۇ كۈچلەر ئۇرۇمچىدىن ئەكەلگەن مەتبەئە قوراللىرىدىن پايدىلىنىپ، خەنزۇچە نەشر قىلىنىۋاتقان «مىنجۇباۋ گېزىتى» نى تېخىمۇ كۈچلەندۇردى. ئۇرۇمچىدە قالغان تەرەققىيپەرۋەر خەنزۇ ياشلار بولسا، يولداش لو جىنىڭ رەھبەرلىكىدە «جەڭگىۋارلار تەشكىلاتى»نى جانلاندۇرۇپ، ئۆز ھاياتلىرىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي مەخپىي كۈرەشنى داۋاملىق قانات يايدۇردى.

1947 - يىلى ئەتىياز بىلەن يار ئارىلىقىدا، گومىنداڭچىلار بارغانسېرى غالجىرلىشىپ، ئۇرۇمچىنىڭ ئاسمىنىنى تېخىمۇ زۇلمەت قاپلىدى. پاكىت جاھىل كۈچلەرنىڭ قولىدىكى جاللاتلىق قىلىچىنى ھەرگىز تاشلىمايدىغانلىقىنى، ئەكسىچە بارغانسېرى غالجىرلىشىپ تىنچ ئەزىيەتنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ، دېموكراتىيەگە تەلپۈنگەن تىنچلىقپەرۋەر ئادەملەرنى يوقىتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئۇلار يەنە بىر تەرەپتىن ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىن يوچۇق ئىزدەشنى مەخپىي پىلانلاۋاتاتتى. مۇشۇ جەريانىدا سۇڭ شىلىيەن ئىككى قېتىم ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ھالدا ئوسمان ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ، مىللىي ئارمىيەگە تېخىمۇ كەڭ كۆلەمدىكى ھوجۇم قوزغاشقا قۇتراتتى. سۇڭ شىلىيەن ئوسمان ئىسلامغا «دۆلەت ئارمىيەسى»نىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلەردە قولغا كەلتۈرۈۋاتقان غايەت زور غەلىبىلىرىنى تونۇشتۇرۇپ، يەنىنىڭمۇ ئىشغال قىلغانلىقىدىن ماختىنىپ شۆلگەيلىرىنى ئاققۇزدى. كومپارتىيە ئارمىيەسى ئۇزۇل - كېسىل يوقىتىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقىدۇ، شىنجاڭدىكى ئۇچ ۋىلايەت مىل-

لمي ئارمىيەسىمۇ پات ئاردا يوقىتىلىدۇ دېگەن گەپلەر بىلەن ئوسمانىنى تازا قوتراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوسمانىنىڭ مىللىتىق ئۇچىنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارىتىشى دانا تاللاش دەپ گەپ سېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچكى تەرەپتىن گومىنداڭغا ماسلىشىشىنى تەلەپ قىلىپ، ئۇنىڭغا گېنېرال لېيتىنانت ئۇنۋانى بېرىپتۇ. كەلگۈسىدە جىياڭ ۋېيۋەنجاڭدىن ئوسمانىنى خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن مۇكاپاتلاشنى تەلەپ قىلىشقا ۋەدە بېرىپتۇ. ئۇنىڭ شانۇشەۋكىتىنىڭ تېخىمۇ ئۆسۈپ، قەدەممۇقەدەم يۇقىرى ئۆرلىشىگە كاپالەتلىك قىپتۇ. شۇ ۋەجىدىن، ئوسمان ئۆزىنى دەڭسەپ كۆرمەيلا، 1947 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى بۇرۇلتوقايدىكى مىللىي ئارمىيەگە يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قوزغىدى. لېكىن ئالتايدىكى مىللىي ئارمىيە قوشۇنلىرىمىز تەرىپىدىن ناھايىتى تېزلا تارمار قىلىنىدى.

ئەخمەتجان مۇشۇنداق جىددىي پەيتلەردىمۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە ئېغىر ـ بېسىق بولدى. 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، شىنجاڭ جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتى «ئۆرنەك» نامىلىق ژۇرنال تەسىس قىلغانىدى. ئەپەندىم مەزكۇر ژۇرنالنىڭ تۇنجى سانىدا «ئۆرنەك، ئۆرنەك بولسۇن» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئېلان قىلدى. ماقالىدە ئۇ مۇنداق دېدى:

سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭ بىلەن چېگرالىنىدۇ، تارىختا سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈپ، كۆپ دۆلەتنىڭ قوراللىق ئارىلىشىشىنى مەغلۇپ قىلىپ، شانلىق غەلىبىنى قولغا كەلتۈردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ ئاتىسى سۇن جۇڭشەن ئەپەندى روسىيە ئىنقىلابىنى ماختاپ: «كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇش پەقەت ئادالەتلىك بىلەن ئادالەتسىزلىك ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش بولىدۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئادالەتلىك ئاق تەنلىكلەر بىلەن ئادالەتلىك سېرىق تەنلىكلەر بىر يولدا ماڭىدۇ» دەپ كۆرسەتكەنىدى. دۇنيادىكى مەشھۇر سىياسىيونلار، ئىنقىلابچىلار، مەسلەن، ئەنگلىيەلىك توماس، فرانسىيەلىك سونىسمون، ئىتالىيەلىك كانپانىنى، رۇسىيەلىك چېرنىشېۋسكى ۋە جۇڭگولۇق دوكتور

سۇن جۇڭشەنلەر ئۇمىد قىلغان جەمئىيەت ھەممە ئادەم بىراۋەر ياشايدىغان جەمئىيەتتۇر.

ئەپەندىم ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

دۆلىتىمىز 5000 ~ 6000 يىللىق مەدەنىيەتلەر يېڭى تەرەققىيات دەۋرىدە تۇرماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز «ئۆرنەك» نىڭ ئۆزئارا ئۆگىنىپ، دوستلۇقنى كۈچەيتىشتە ئۆرنەك بولۇشنى، ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈكلۈك رول ئويناىدىغان ئۆرنەك بولۇشنى ئارزۇ قىلىمىز. «ئۆرنەك» نىڭ ھەربىر ئىشتا ھەربىر ئادەمگە ئۆرنەك بولۇشنى ئارزۇ قىلىمىز.

ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئۆزى ھۆكۈمەت-نىڭ بىر قىسىم ئەزالىرىنى ئېلىپ جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈ-رۈپ كەلمەكچى بولدى. راستىنى ئېيتقاندا، جاڭ جىجۇڭ «ئەخمەت ئەپەن-دى ئۆزىنىڭ يېنىدىلا بولىدىكەن، جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش پائالىيىتى ئوڭۇشلۇق بولىدۇ» دەپ ئىشەنگەنىكەن. ئۇنىڭ ئېسىدىن چە-قىپ كەتكىنى يوق: ئۆتكەن يىلى ئۇ ئىلىغا بارغاندا، ۋەزىيەت ئىنتايىن مۇرەككەپ بولسىمۇ، ئەپەندىمنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا جاڭ بۇجاڭنىڭ ئىلىدىكى سەپىرى ئىنتايىن مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان. ئىلى خەلقىنىڭ ئۇنىڭغا تۇتقان قىزغىن، دوستانە پوزىتسىيەسى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىدە چوڭقۇر تەسىرلەرنى قالدۇرغان. بىراق جەنۇبىي شىنجاڭ سەپىرىدە كۆ-تۈلمىگەن ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىپ قېلىش ئېھتىماللىقىنى يوق دېگىلى بولمايتتى. ئەپەندىمنىڭ شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدا ئىنتايىن يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئۇ ناھايىتى ئېنىق چۈشىنەتتى. جەنۇبىي شىن-جاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش جەريانىدا ئويلىمىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىپ قالسا، ئەپەندىمنىڭ ۋەزىيەتنى چوقۇم ئوڭشاپ كېتەلەيدىغانلىقىغا ئىشە-نەتتى. شۇڭا، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئەخمەت ئەپەندىمنى ئۆزى بىلەن بىل-لە جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە تەكلىپ قىلدى.

39. جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش

1947 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن ئايرىلىپ جە-نۇبىي شىنجاڭ سەپىرىنى باشلىدى. رەھىمجان سابىرھاجى، مەسئۇت سەبرى، ۋاڭ زېڭشەن، ئەيسا ئالىپتېكىن، لىيۇ زېرۇڭ، چۇ ۋۇ قاتار-لىقلارمۇ ھەمراھ بولۇپ بىللە ماڭدى. بۇ قېتىم جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى جەنۇبىي شىنجاڭنى تۇنجى قېتىم كۆزدىن كەچۈرمەكچى، جەنۇبىي شىن-جاڭنىڭ ئەھۋالىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، بىتىمنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ رېئال تۇرمۇشى بىلەن يەنمۇ چوڭقۇر تو-

ئەخمەتجان، جاڭ جىجۇڭ قاتارلىقلار جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، ئاقسۇدا شۇ يەردىكى ئامما بىلەن سۆزلەشمەكتە

نۇشماقچى ئىدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى باشچىلىقىدىكى جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكى قاراشھەر ۋە ئاقسۇلارنى بەش كۈن زىيارەت قىپتۇ. بولۇپمۇ ئاقسۇدا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن ئادەم كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان يەرلىك ئامما يىراق ـ يېقىنلاردىن تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ كېلىپ ھەر ـ بىي ـ ساقچىلارنىڭ قەبىھ قىلمىشلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىپتۇ، پولاتتەك پاكىتلار ئارقىلىق ئەكسىيەتچى ھەربىي ـ ساقچىلارنىڭ بىتىم ـ نى دەپسەندە قىلىش، دېموكراتىك سايلامغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، خەلق ئاممىسىنى باستۇرۇشتەك جىنايى قىلمىشلىرىنى پاش قىپتۇ. يەنە بەزى كىشىلەر مەخسۇس ئەرزنامە سۇنۇشقا كەپتۇ، ئۆزلىرى تارتقان ئۇۋالچە ـ لىقلارنى ئىنكاس قىلىپ، ھەل قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ.

ئاقسۇغا بارغاندىن كېيىن، ئەپەندىم بىر پارچە ئەرزنامە تاپشۇرۇۋاپ ـ تۇ. بۇ ئەرزنامە ئاۋات خەلقى نامىدىن ئەپەندىمگە يېزىلغانكەن. مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى، جانابىي مۇھتەرەم ئەخمەتجان قاسىمى ئالىي ئىكراملىرىغا:

قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە تۇرغان ئاۋات خەلقلىرىنىڭ مۇڭ ـ لۇق ساداسى!

ئۆتمۈشتە ئۆلكىمىز ئىستىبداتلارنىڭ تورى بىلەن ئورالغاچ ـ لىقتىن، بۇ تۈپراقتا ياشىغۇچى مەھكۇم خەلقىمىز ئىنسانىيەت ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم بولۇپ، يۇرتىكىدىكى قانلىق داغ، ئۇس ـ تىدىكى ئېغىر ئازابلار كۆندىن ـ كۈنگە تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ، پۈتلىرىدىكى ئېغىر كىشەنلەر، بويۇنلىرىدىكى تاقاق، قوللىرى ـ دىكى كويزا، كۆزلىرىدىكى نىقابلىق قاراڭغۇ زۇلمەتنىڭ پەردە ـ لىرى ھەددىدىن زىيادىلىشىپ، بىچارە ئاجىز خەلقلەر دۇنيادا ئىنسان بالىسى كۆرمىگەن ئېغىر كۈلپەتلەر ئىچىدە قالدى. بۇ ئېغىر كۈلپەت، دەرد ـ ئەلەملەرگە بەرداشلىق بېرىشكە مۇمكىن بولماسلىق چېكىگە يەتكەنلىكتىن، ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئىنقىلابىي رو ھلۇق ۋە ئىتتىپاقلاشقان خەلقىمىز بۇ ئېزىلىشلەرگە

قارشى ئىنقىلاب قىلىش نەتىجىسىدە، ماقۇل كۆرۈلۈپ، 11 ماد-دىلىق بىتىم ئىمزالىنىش بىلەن خەلقچىللىق ئاساسىدىكى يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، شىنجاڭنىڭ تاغ نۇرى ئۆلكىنى يوپيۇرۇق كۆرسەتكىنىگە يۈرىكى قان بىلەن زەردابقا تولغان بىچارە خەل-قىمىز زىيادە خۇرسەندىچىلىكىنى بىلدۈرۈپ، ئۆلكىمىزدە 11 ماد-دىلىق بىتىمنىڭ تولۇق ئەمەلگە ئېشىشىنى، خەلقچىللىقنىڭ جا-رى قىلىنىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان بىر مەزگىلدە خەلقچىللىقنىڭ باشلانغۇچ قەدىمى بولغان يەرلىك ھاكىمىلارنى سايلاش ئىشى باشلانغاندى. بۇ ھەقتە خەلقىمىز ھەم ھۆكۈمە-تىمىزنىڭ خەيرخاھلىقىغا چىن دىلىدىن خۇرسەنلىكىنى بىلدۈ-رۈپ، يەنى ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىپ، ئەمىر ـ پەرمانلىرىنى ئىجرا قىلىش رو ھى بىلەن مۇستەھكەملىشىپ، ھۆكۈمەت ئەترا-پىغا زىچ ئۈيۈشۈۋاتقان بىر مەزگىلدە ئىستىبدات قالدۇقلىرى ھۆكۈمەت بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدا تۇرلۇك پىتنە ـ ئىغۋالارنى تارقىتىپ، يالغان بوھتانلار بىلەن خەلقنى ھۆكۈمەتكە يامان كۆرسىتىپ، يۈرىكى مۇجۇلغان خەلقلەرنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتىنى ئارتتۇرۇپ، خەلقنى ھۆكۈمەتتىن يىراقلاشتۇرماقتا. ھازىرقى قە-يىنچىلىق ۋە جەبىر ـ جاپالارنى تۆۋەندە ئوچۇق رەۋىشتە كۆر-سىتىمىز. بۇ ھۆكۈمەتكە خەلق كېرەك بولىدىغان بولسا، ئېنىق تەكشۈرۈپ، خەلقنىڭ داد ـ پەريادلىرىغا نەزەر سېلىپ، ئالا-دە چارە كۆرۈلۈشلىرىنى سورايمىز.

خەلقنىڭ ئۈستىدە كۆرۈلگەن ۋە كۆرۈلۈۋاتقان قىيىنچى-لىق، زۇلۇم ۋە زۇلمەتلەر:

(1) سايلام گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېھىم ئەيسا ئاق-سۇغا يېتىپ كېلىشى بىلەن سايلام ھەققىدە ئاقسۇ خەلقلىرىگە خەلق تەرىپىدىن سايلىنىدىغان ھاكىملار ساپ ۋىجدانلىق، ھۆ-كۈمەت، خەلق مەنپەئەتىنى كۆزلەيدىغان ۋە مۇقەددەس دىنىمىز-نى ھىمايە قىلىدىغان زىيالىيلارنى سايلاش توغرۇلۇق ئۈيۈشمە-دا خەلق ۋە ياشلارغا چۈشەندۈرۈش بەرگەن بولسىمۇ، ھەربىي ۋە ساقچىلارنىڭ بۇنىڭغا ئەكسىچە ھاھا بېرىپ، ئابدۇرېھىم ئەي-سا «زۇڭلىنىڭ رەسمىگە تەزىم قىلماڭلار» دەپ زۇڭلىنىڭ رەسـ-

مىنى يىرتىپ تاشلىدى، «ئابدۇرېھىم ئەيسا بولسا ئەجنەبىي دۆ-لەتنىڭ ئاددىمى، ئۇ جۇڭگو پۇقراسى ئەمەس، ئۇ ئورۇستىن ھا-كىم سايلاشنى قۇتۇتەتلەيدۇ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەڭلەر، ئە-گەر ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنگۈچىلەر بولسا، ئۇنىڭ ياتىدىغان تۈرمىلىرىنى تەييارلاپ قويىدۇق، ئۇ بولسا دىنسىز، كوممۇ-نىست، پاكىتى ـــ بويىنىدىكى گالىستۇك» دېگەن بۇ ھتانلارنى قىلدى. كوچىلارغا سايلام توغرۇلۇق شوئارلار يېپىشتۇرۇلۇپ، نامايىش قىلغۇچىلارنى ھەربىي تەرەپتىن قوراللىق ئەسكەرلەر ئاتلىق يۈرۈپ، ئاتقا دەسسىتىپ، نامايىش قىلغۇچىلاردىن ئىككى نەپەر كىشىنى ملتىق بىلەن ئۇرۇپ قاماپ قويىدى.

(2) ھەربىي ۋە ساقچىلار شەھەرگە كىرگەن ۋە چىققان خەلقنى ئاختۇرۇپ، باغلاپ قويۇپ ئاھانەتلەر قىلدۇ. شۇ جۈملىدىن بىر سودىگەرنىڭ بىر يېرىم سەر ئالتۇنىنى تارتىۋالغان-دىن كېيىن، سودىگەر ۋالىيغا ئەرز قىلغاندا، خۇ سجاڭ (دىۋىزى-يە كوماندىرى) بۇ سۆز سىرتقا تارقىلىپ خەلق ئاڭلاپ قالما-سۇن، دەپ بىر يېرىم سەر ئالتۇن ئۈچۈن *120* مك سوم بەر-گەن.

(3) لىڭ شيەنجاڭ بىلەن چۇ شەنجاڭ سجاڭ ئارقىلىق پۇتۇن خەلقنى قورقۇتۇش يولى بىلەن مەجبۇرىي رەۋىشتە خەلقنى ئۆزىگە بوي ئەگدۈرۈپ، يەنە بىرنەچچە يالاقچىلارنى سېتىۋېلىپ، سايلام بولغاندا «بىزلەرنى ھاكىملىققا سايلاڭلار» دەپ ئىسملىرى ئۇنتۇلۇپ قالمىسۇن ئۈچۈن، بىرنەچچە مك قەغەزگە چوڭ خەت بىلەن ئىسملىرىنى بېسىپ، خەلققە تارقـ-تىپ بەرگەن.

(4) ھەربىي ۋە ساقچىلار تەرىپىدىن ۋالىي ئابلىز مەخسۇم «كوممۇنىست»، ئۇ بولسا دۆلەت دۈشمنى، ئۇنىڭ ياتىدىغان تۈرمىسىنى تەييارلاپ قويىدۇق ھەم پات يېقىندا يوقىلىدۇ، ئۇ-نىڭ سۆزىگە كىرگۈچىلەر ۋە ئالاقە قىلغان كىشىلەرگىمۇ ياتـ-دىغان تۈرمىسىنى تەييارلاپ قويىدۇق، ئۇلارغا ھەم ياخشىلىق بولمايدۇ دەپ تەشۋىق قىلغانىڭ سىرتىدا، جۈنبۇ ھەم سبۇغا بىرنەچچىلىگەن زىيالىيلارنى قاماقتا ئالدى.

(5) غۇلجىدىن كەلگەن قادىر ھاجى دۆكان ئېچىپ ئولتۇرسا، ھەربىي ـ ئەسكەرلەردىن 10 ~ 20 سى كېلىپ ئۇر ـ ئۇر قىلىپ «زىۋازا، سەن نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟» دەپ ئۇرغاندىن تاشقىرى، سىۋۇغا ئېلىپ بېرىپ قىينىغان ھەم ئابدۇقاسىمنى كوچىدىن قورال بىلەن سىياسەت قىلىپ جۇنبۇغا ئەكىرىپ قامىدى. قالغانلىرى ھەم ئاقسۇدا تۇرالماستىن قەشقەرگە قاچتى.

(6) ساقچىلار قۇمباشتىن ئىككى نەپەر ئاخۇنۇم باشلىق يۇرت چوڭلىرىدىن 11 زىيالىينى بىر ئۆيگە چاقىرىپ، ئاستىرىغا ئوشۇق، قەغەز، نەشىلەرنى تىقىپ قويۇش بىلەن قورۇدىكى سامانلار ئىچىگە ماتا تىقىپ قويۇپ، «سەنلەر بەگگى، ئوغرى، قىمارۋاز ئىكەنسىلەر» دەپ قارا سۈركەپ، بوھتانلارنى قىلىپ، بۇلارنى باغلاپ، جىگسا جۇگە ئېلىپ بېرىپ، كالتەكلەر بىلەن ئۇرۇپ، «قىمار ئوينىغىنىمىز، نەشە چەككىنىمىز، ئوغرىلىق قىلغىنىمىز راست» دېگەن ھۆججەتلەرنى مەجبۇرلۇق بىلەن ئېلىپ بۇلارنى قامىغان ۋە ھەم قاراتال بېشى، تۈگمەن، ئايكۆللەرگە چىقىپ، خەلقنى يىغىپ «سىلەر ھاكىمىيەتكە كىنى سايلايسىلەر» دېگەندە، بىرنەچچە خەلق ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر زىيالىيلارنى كۆرسەتسە، ئۇلارنى «سەنلەر بىر تەرەپكە ئۆت» دېيىش بىلەن يەنە بەزى يالاقچىلارنىڭ قېشىغا كېلىپ، «كىنى سايلايسىلەر؟» دېگەندە، «چۇ شەنجاڭ، لىڭ شىيەنجاڭنى سايلايمىز» دېگەنلەرنىڭ ھەربىرىگە 20 ~ 30 مىڭ سومدىن پۇل بېرىپ، زىياپەت قىلىپ قايتۇرغان.

ھەقىقىي ۋەتەن، مىللىتىنى سۆيىدىغان زىيالىيلارنى كۆرسەتكۈچىلەرنى ئېيىپ، كالتەكلەر بىلەن ئۇرۇپ «سەنلەر كومۇنىستلارنى سايلامىسىلەر» دەپ قىينىغانلىرىنى سۈرتىدا، مۇشۇ ئىشنى بىر يەرگە مەلۇم قىلسام «خوتۇنۇم تالاق» دەپ قەسەم قىلدۇرغان.

(7) خىزمەتچىلەردىن گېزىتخانىنىڭ مۇھەررىرى تۇرسۇن ياسىنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇپ، نەتىجىدە ئوشۇق، نەشىلەرنى تاشلاپ قويۇپ، «ئۆيۈگدىن ئوشۇق، نەشە چىقتى، سەن بەگگى، قىمارۋاز ئىكەنسەن» دەپ ساقچى ئىدارىسىگە ئەكىلىپ،

مەجبۇرىي كالتەكلەر بىلەن ئۇرۇپ تۇرۇپ، ھۆججەت ئېلىپ، ئەدلىيە مەھكىمىسىگە گۇناھكار قىلىپ چىقىرىپ بەرگەن ۋە ئۇ-نىڭدىن باشقا ئۇيۇشمىنىڭ تەشۋىقات مۇدىرى پەتتارجانىنى ھەم شۇبۇ قاتاردا قارا سۇركەپ «سەن ھەم بەڭگى، قىمارۋاز ئىكەن-سەن» دەپ قاماققا ئالغان. زىيالىي ياشلارنى تۇتۇش ۋە قاماش ئەۋج ئالغانلىقتىن ۋالىي مەھكىمىسىدىن ۋە باشقا ئورۇنلاردىن بىرنەچچە ياشلار ئاقسۇدا تۇرالماستىن ھەر تەرەپكە قاچقان.

(8) ۋالىي ئابلىز مەخسۇم ۋە خىزمەتچىلىرىنى گۇناھكار قىلىپ، ۋالىي مەھكىمىسىگە قامىغان. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى دەرۋازىدىن چىقسا، ھەربىي ۋە ساقچىلار مىل-تقلار بىلەن ئۇرۇپ، ساقچى ئىدارىلىرىگە ئېلىپ بېرىپ قامى-غان. ۋالىي، جۇجاڭلار قېچقارتىپ «نېمە ئۈچۈن قامىدىڭلار؟» دەپ سورىسا، ياماق سۆزلەر بىلەن جاۋاب قىلغان ھەم دادۇزا (يوغان قورساق) دېگەن ياماق ئەپسانە سۆزلەر بىلەن سۆككەن-دىن تاشقىرى، ۋالىينىڭ ئەمرىنى، قىسقىسى، باۋجاڭ قاتارلىق خىزمەتچىلەرگىمۇ يۇرگۈزۈشكە ئىمكانىيەت تۇغدۇرماستىن، ئەكسىچە ئۇلارنى ھەم قاماققا ئالغان.

(9) بىر مۇئەللىم (مەخمۇت نىياز) ۋە خوتۇنىنى «سەنلەر ئابدۇرېھىم ئەيسا بىلەن سۆزلىشىسەن» دېگەن باھانىلەر بىلەن خىزمەتتىن بوشاتقان. بۇلار ئىقتىسادىي جەھەتتە ناچار بولغانلىقتىن، قىشنىڭ سوغۇق ئازابلىرى ۋە ئاچلىقتا چىدىيالماستىن، دارىلئاجىزىنغا بېرىپ ياتقان. بۇلار ئۇرۇمچىلىك بولغانلىقتىن ئۇرۇمچىگە كېتىش ئۈچۈن ۋالىي قېشىغا يىغلاپ كىرگەن. «بىز ئون كۈندىن بېرى دارىلئاجىزىندا ئۇماچ ئىچىپ ياتتۇق، ۋالىي ئۇرۇمچىگە كېتىدىكەن دەپ ئاڭلاپ قېشىگىزغا كىردۇق، جانابلىرى ئاللا ھەققىدە بىزنىمۇ ئالغاچ كەتسىلە» دېگەنده، ۋالىي چارىسىز قالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىپ ھوشىدىن كېتىپ قالغان. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، تۆت ئەتراپىغا قارىسا، ئاۋات ھاكىمى ئابدۇللا سەمەدى قىلچە خىجل بولماي «بۇلارنى ئاۋاتقا چىقىرىپ بەرسىلە» دېگەن، ۋالىي ھەم بۇ سۆزنى قوبۇل كۆرگەن. ۋالىي ھەددىدىن زىيادە

سەلبغانلىقتىن، بىر سودىگەرنىڭ ماشىنىسىنى كىرا قىلىپ ئۇرۇمچىگە مېڭىش ۋاقتىدا ساقچىلار ماشىننىڭ شوپۇرىنى سىلتىق بىلەن ئۇرۇپ، ساقچى ئىدارىسىگە قامىغان. نەتىجىدە ۋالىي ھەم ئۇرۇمچىگە ماڭالمىغان.

(10) ئاۋات ناھىيەسىدە سايلام بولماستىن بۇرۇن، ئاقسۇ جېڭسىجۇدىن ما جۇجاڭ دېگەن ئاۋاتقا چىقىپ، بىرنەچچە يىلاق-چىلارنى سېتىۋېلىپ، ھاكىملىققا سايلاشتا «ما شىيەنجاڭنى ئۆز ئورنىدا قالدۇرۇڭلار، مېنى مۇئاۋىن ھاكىم قىلىڭلار» دەپ خەلقە چاي بېرىپ، «ئابدۇرېھىم ئەيسانىڭ سۆزىگە كىرمەڭلەر، ئۇ بولسا دۆلەت دۈشمنى ھەم كوممۇنىست» دېگەنگە ئوخشاش تەشۋىقلارنى قىلغان. بۇ ما شىيەنجاڭ بولسا، پۈتۈن ئاۋات خەلقىنىڭ قېنىنى بىر يىلدىن بۇيان شورىغان ۋە شۇنىڭ بىلەن بىرگە، 28 يەردە ئۆزى ئۈچۈن بۇغداي، قوناق، زىغىر، قوغۇن، تاۋۇز، بەسەي، چامغۇر قاتارلىق دېھقانچىلىقلارنى قىلغان. بۇ دېھقانچىلىق تامام خەلق كۈچى بىلەن تېرىلىپ، يىغىلىشىدا ھەم خەلق كۈچى بىلەن يىغىلغان. ما جۇجاڭ دېگەن ئۆتمۈشتە خەلقىنى بىگۈناھ قاماپ، ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىنى تارتىۋېلىش بىلەن ئۇيۇشمىلارغا زورلۇق قىلىپ، ئۇيۇشمىنىڭ ئىقتىسادىنى ۋەيران قىلغان كىشى بولۇپ، سايلام گۇرۇپپىلىرى ئاۋاتقا سايلام ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كەلگەندە مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالماستىن ئاقسۇغا قايتىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن، سايلام بولۇشتىن ئىلگىرى سايلام ھەققىدە ئۇيۇشما تەرەپتىن تەشۋىق قىلىنسا، شۇ ماجۇجاڭ دېگەن قىلىنغان تەشۋىقاتلارغا قارشى خەلقە «ئۇنداق سۆزلەرگە ئالدانماڭلار، ئۇلار بولسا بەش ـ ئون كۈنلۈك، يەنە بىز بىلەن قالىسىلەر» دېگەن تەشۋىقاتلارنى قىلغان (بۇ ما جۇجاڭ دېگەن ھازىر ۋېنسۇدا جۇجاڭ). سايلام مۇڭدىپىقەيەتلىك تامامىلانغاندىن كېيىن، جېڭسىجۇدىن سايلامنى بۇزۇشقا ھەرىكەتلىنىپ، ۋەقە تۇغدۇرۇش ئۈچۈن بىرنەچچە كىشىنى سېتىۋېلىپ، ھەرىكەتلىنىپ تۇرماقتا ۋە ھەم يېڭا ـ كەنتلەرگە فۇجۇجاڭ بەيسەن بەگ دېگەن بىرنەچچە ئەسكەرنى قوراللىق ئېلىپ چىقىپ، نوپۇزلۇق كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى ئورىۋېلىپ، ئۆ-

زىگە بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن قورقۇتۇش يولى بىلەن قىلۋاتقان ھەربىرىكەتلىرى كۈندىن - كۈنگە زىيادىلەشمەكتە! ئۇنىڭدىن تاشقىرى، زىيالىي ياشلارنى كوچىلاردا تۇتۇۋېلىپ ئەسكەرلىرىگە ئۇرغۇزماقتا!...

(11) زىيالىي ياشلارنى تۇرلۈك بو ھتانلار بىلەن «تەشكىلات قۇردى، ئەسكەرلەرگە قارشى كالتەك - چوماقلارنى كۆتۈرۈپ، نامايىش قىلماقچى» دېگەنتەگە ئوخشاش ئاساسسىز يالغان بو ھتانلار بىلەن ئۆيلىرىنى ئورتۈۋېلىپ، ھەتتا ئۆيلىرىنى ئاختۇرۇپ، «سەنلەرنىڭ ئۆيلىرىڭدە مىلتىق بار» دەپ قوراللىق رەزىلىكتە ھەربىي ۋە ئەسكەرلەر كېچىلىرى ئۆيلىرىگە بېسىپ كىرىپ، خوتۇن - بالىلىرىنى قورقۇتۇش بىلەن تۇرلۈك بو ھتانلار ئارقىلىق زىيالىيلارنى قاماش ئالدىدا تۇرماقتا ۋە يەنە تۇمنبۇنىڭ ئارقا تېمى مەخمۇت تۇردى ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا تۇغرا كەلگەنلىكتىن، تامنى ئۆزلىرى ئۆرۈۋېتىپ، «بۇ تامنى مەخمۇت تۇردى ھەربىيلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى بولۇپ يىقىتۇۋەتتى» دېگەن بالانى ھانىلەر بىلەن قاماپ، ھازىر جۇنبۇغا كىرگۈزۈپ بېرىش ئالدىدا تۇرماقتا!...

(12) ھەربىي ۋە ساقچىلار بىرلىشىپ، قوراللىق كوچىلاردا خەلقنى قورقۇتۇپ، «قايىسىڭ تۇركىستانچى بولساڭ، كالتەك - چوماقلىرىڭنى ئېلىپ چىق ھەم تۇركىستانچى ئۇغرىلار سەنلەر ئالتە كۈن تاراقلايسەن! ھوقۇق، ھوقۇق دەيسەن، بېرىلگەن ھوقۇقلارنى ئۈچ ئايدىن كېيىن تارتىۋالىمىز، ئاقسۇنىڭ ۋالىيسىنى ھەم قولغا ئالدۇق، ۋالىينىڭ قۇيرۇقلىرى ھاكىم ۋە ھەربىرلىرىڭنى بىردىن - بىردىن تۇتۇپ يەيمىز! ئىلگىرىكى جىڭساجۇنى يوق بولدى دەمسەن، يەنە بۇرۇنقى قاساپلىق ھۇنىرنى تاشلىغنى يوق» دېگەن سۆزلەر بىلەن خەلقىمىزنى قورقۇتۇپ، بەيسەن بەگ دېگەن فۇجۇجاڭ «بۇ يېڭى سايلانغان ھاكىم بولسا كوممۇنىست، بۇنىڭ ئەمرىنى ئىجرا قىلماڭلار، بۇنى بىلمەي سايلاپ قويدۇڭلار، سايلام گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېھىم ئەيسا بولسا، چەت دۆلەت ئادىمى، بۇلار سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى

ۋە مىللىتىگىلەرنى يوقىتىپ، سىلەرنى قۇل قىلىپ بەرمەكچى!» دەپ تۇرلۇك بۇزۇق تەشۋىقلىرىنى ئوچۇق يۈرگۈزۈپ تۇرماقتا! خەلقىمىزنىڭ روھىنى تۇرلۇك يوللار بىلەن بۇزۇشقا ئۇرۇندى. مانا ۋە ئوچۇق ھەربىكەتلەنمەكتە! خەلق بىر - بىرى بىلەن مېھماندارچىلىق قىلىش ھوقۇقىغا ھەم ئىگە ئەمەس. چۈنكى، مېھمان چاقىرغان كىشىنىڭ ئۆيىگە ھەربىي ۋە ساقچىلار قوراللىق باستۇرۇپ كىرىپ، «ھە، تەشكىلاتچى ئوغرىلار، نېمە پىلان تۇزۇشۇۋاتىسەن؟» دەپ خەلقنى سانىپ، ئىسىملىرىنى يېزىپ، خۇتۇن - قىزلار بار ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ، «بۇ ئۆيلەرگە ئوغرىلارنى تىقىپ قويدۇڭلارمۇ؟» دەپ سىياسەت قىلىش ۋە خانىم - قىزلارغا نومۇسسىز سۆزلەرنى قىلىش ئىشلىرى ھەر كۈنى دېگۈدەك بولۇپ تۇرماقتا...

(13) غۇلجىدىن كەلگەن مەمتىلى بەگ، قۇربان بەگ، ئۆمەر خانلارنى ھەربىيلەر زۇلۇم ئاستىغا ئېلىپ، مەجبۇرىي رەۋىشتە ئۇچ ۋىلايىتىمىزدىكى ئىنقىلابچى قەھرىمانلىرىمىزغا تۇرلۇك بوھتانلارنى چاپلاپ، بىرنەچچە يۈزلىگەن ئوغلانىنى باستۇرۇپ، تەشۋىقات ۋەرەقلىرىنى ۋىلايىتىمىزگە قاراشلىق پۈتۈن ناھىيەلەرگە، شەھەر ۋە سەھرالارغا جىگىساجۇ ئارقىلىق يوپۇشتۇرغان.

(14) پوچتا، تېلېگراممىلار مەسلىسى بولسا، ھەقىقەتكە قارشى تۇرلۇك يالغان بوھتانلارنىڭ ئۇرۇمچىگە مېڭىشى ئۈچۈن يولى ئوچۇق. ئەمما، ھەقىقەت ئۈچۈن بىر پارە قەغەز مېڭىشقا ھوقۇقسىز...

خۇلاسىسى، ئاقسۇ ۋىلايىتى بويىچە ھەقىقەت، باراۋەرلىك دېگەن نۇرنىڭ ئەسىرى ھەم يوق. دەرد - ئەلەم، قايغۇ - ھەسرەت، زالىم ئىستىبدادىخورلۇقتىن باشقا بىر نەرسىنى كۆرەلمەيدۇ، ئومۇمىي يېزىش توغرا كەلسە تۇگىمەس داستان بولىدۇ. بىتىم ۋە سىياسىي ئىشلارنى ئەمەلگە قويۇش قوللانمىسىدىكى ھەقىقىي خەلقچىللىق مەسىلىلىرى قايسى ۋىلايەت، قايسى ناھىيەلەردە يۈرگۈزۈلىدۇ؟ ئۇ باراۋەرلىك، خەلقچىللىق، ئەركىنلىك

بىزنىڭ ئاقسۇ شەھىرىمىزگىمۇ كېلەمدۇ ياكى يوقمۇ؟ بىزنىڭ بىلىشىمىزچە، ھەقىقىي خەلقچىللىق بولغان بولسا، ھەقىقەتەن ئۇ نۇرى ئۆلكىمىزنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچىلىك ئۆزىنىڭ يورۇق نۇرىنى كۆرسىتىشى لازىم ئىدى. ئەمما، ھەقىقىي خەلقچىللىقنىڭ يورۇق نۇرىنى كۆرىمىز دەپ تۆت كۆز بىلەن قاراپ تۇرغان بولساقمۇ، ئۇستىمىزنى قاپلىغان قارا تۇمانلارنىڭ كۆندىن ـ كۈنگە قويۇقلىشىپ، ئىستىبدادلارنىڭ چىرىك سىياسەتلىرى ئەشەددىيلىشىپ، ئادەمخورلارنىڭ نەپسى ئۆتكۈرلىشىپ، ئەزىز خەلقىمىز كۈندىن ـ كۈنگە گادايلىشىپ، يېتىم ۋە يېتىمەلەر، غېرىب ـ مىسكىنلەرنىڭ زارى كۆككە ياڭراماقتا!... خەلقىمىزنىڭ بىخەتەر ھاياتى قايتىدىن خارابلىققا قاراپ يۈزلەنمەكتە!... بىچارە خەلقىمىزنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش ئورنىغا قان تامچىلىرى دېگۈدەك سۈزۈلىدىغان يەر يۈزىنى قاپلىماقتا!... خەلقىمىزنىڭ ئۈستىدىكى ئېغىرچىلىق ۋە يۈرەكلىرىدىكى قانلىق داغلىرى ئەرشكە يەتمەكتە!...

بىز شۇ ئېزىلگەنچە ئېزىلىۋېرىمىزمۇ ياكى داد ـ ئەھۋاللىرىمىزغا يېتىپ، مۇڭلۇق زارىمىزنى ئاڭلاپ، ئۇستىمىزنى قاپلىغان قارا تۇمانلارنىڭ يوقىلىشى ئۈچۈن سەئىي ھەرىكەت قىلغۇچى رەھبىرىمىزمۇ بارمۇ؟ بىزلەر ئويلايمىز ۋە چىن دىلىمىزدىن ئىشىنىمىز، ئەلۋەتتە بار... شۇڭلاشقا، ئۇستىمىزدىكى ئېغىر ئازاب دەرد ـ ئەلەملىرىمىزنى قىسقىچە قىلىپ، جانابىي ھەربىرلىرىگە يوللىدۇق. ئەلۋەتتە، ياراتقان ئۇلۇغ تەڭرىتائالا ھۆرمىتىدىن بىزدەك ئېزىلىۋاتقان مەھكۇملار زارىغا قايتا ـ قايتا قۇلاق سېلىش بىلەن ۋەقەنىڭ ئۆتمۈشىگە تولۇق نەزەر سېلىپ، ئاساسىي بىلەن تەكشۈرۈپ، ئۇستىمىزنى قاپلىغان قارا تۇمانلارنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ، ئاسارەت زىنداندا ئېزىلىۋاتقان قېرىنداشلارنىڭ تىلەك ۋە ئارزۇلىرىنى تولۇق قامداپ، ھەقىقەت نۇرىنى بىزگىمۇ كۆرسىتىپ، ئاسارەت زىندانىدىن قۇتۇلدۇرۇشلىرىنى سورايمىز... سورايمىز ۋە تەكرار سورايمىز!... ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، قىيامەتتە بىزنىڭ قىساسىمىز ھەربىرلىرىگە بولغۇ-

سى... دەپ ھەقىقىي رەھبەرلىك چارىلىرىدىن ئۈمىد كۈتۈپ، داد ـ ئەھۋالىمىزنى مەلۇم قىلىپ، قىسقىغىنە بۇ پارچە ئەرزىمىزنى جانابلىرىغا يوللىدۇق.

ھۆرمەت بىلەن:

ئاۋات خەلقى تەرىپىدىن

ئاۋات خەلقىنىڭ يۇقىرىقى ئەرزنامىسىدە ئەينى چاغدىكى ھەقىقىي ئەھۋال ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن. گومىندالڭ ھەربىي ۋە ساقچىلىرىنىڭ زوراۋانلىقى ئۈستىدىن قىلىنغان بۇنىڭغا ئوخشاش ئەرزنامىلەر ناھايىتى كۆپ، بىر ـ بىرلەپ نەقىل كەلتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. بىراق شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى، گومىندالڭ ئىچىدىكى جاھىل كۈچلەر گومىندالڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ توپىلاڭنى تىنچىتىش دېگەن كۆرسەتمىسىگە بىنائەن، 11 بىتىمنى مەقسەتلىك ھالدا ئىجرا قىلماي، ئۇنىڭغا ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتاتتى. ئىككى تەرەپنىڭ ھالقىلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە بىرلىككە كېلىش ئىمكانىيىتى يوققا چىقىپ، توقۇنۇشلارمۇ كۈچەيىپ ئوچۇق ـ ئاشكارا ھالەتكە ئۆتكەنىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئاقسۇدىكى زىيارىتىدە خەلقنىڭ دەرد ـ ئەلىمىنى ئۆز قۇلىقى بىلەن ئاڭلاپتۇ. ئاندىن كېيىن قەشقەر، خوتەنگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئەتىگەندە ئۇلار ئولتۇرغان مەخسۇس ئايروپىلان ئاقسۇدىن قەشقەرگە قاراپ ئۇچۇپتۇ. قەشقەر ۋالىيسى ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم، شۇنداقلا گومىندالڭ 42 ـ دىۋىزىيە كوماندىرى جاۋ شىگۇاڭ قاتارلىقلار ئايرودۇرۇمغا چىقىپ ئۇلارنى كۈتۈۋاپتۇ.

جاڭ جىجۇڭ، ئەخمەت ئەپەندىلەر قەشقەردە ۋىلايەت كېڭەش ئەزالىرى بىلەن سۆھبەت يىغىنى ئېچىپتۇ. يىغىندا بىرمۇنچە كېڭەش ئەزاسى پىكىر بايان قىلىپ، گومىندالڭ ھەربىي ۋە ساقچىلىرىنىڭ بىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، دېموكراتىك زاتلارنى باستۇرغانلىقى ۋە بىگۇناھ ئاممىنى تۇتقۇن قىلغانلىقىنى شىكايەت قىپتۇ. بەزىلەر ئاچچىقىدا ئۆزىنى تۇتالماي، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلىش دەرىجىسە

ئوڭدىن سولغا: ئەخمەتجان، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم، جاڭ جىجۇڭ قاتارلىقلار قەشقەردە

ئەخمەتجان يەكەندە، سولدىن بىرىنچى كىشى لىيۇ زېرۇڭ

گىمۇ يېتىپتۇ. ھەتتا ئۇنىڭدىن ناھايىتى ئاچچىق سوئاللارمۇ سوراپ، نەق مەيداندا دەرھال جاۋاب بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى گەرچە رازى بولمىسىمۇ، ناھايىتى تەمكىنلىك بىلەن بۇ سوئاللارغا خو-تەندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىش بىلەن بىرگە، ئاما ۋەكىللىرىنىمۇ قاتتىق تەنقىد قىپتۇ. بىراق بۇنداق پوزىتسىيە ئاما ۋەكىللىرىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يىغىن كۆڭۈلسىزلىك ئىچىدە تارقاپتۇ.

ئەتىسى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم خوتەن، يە-كەنلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە مېڭىپتۇ. خوتەن بىلەن يەكەندىكى ئايرو-دۇرۇمغا بۇلار ئولتۇرغان ئايروپىلان قونالمايدىغان بولغاچقا، قەشقەردىن ماشىنا ئارقىلىق مېڭىشقا توغرا كەپتۇ.

ئۇلار يەكەندە ئۇزاق تۇرماپتۇ. گەرچە بۇ يەردىكى ئەھۋاللار ناھايىتى ئېغىر بولسىمۇ، ھەر ھالدا بۇ يەردە ئېلىپ بېرىلغان زىيارەت بىرقەدەر تىنچ-ئۆتكەنىكەن. ئەپەندىم بىلەن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بۇ يەردىكى پۇقرالاردىن ھال سوراپتۇ، ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىدە بېرىلگەن دوكلاتلارنى ئاڭلاپتۇ، ئاندىن خوتەنگە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئەخمەتجان خوتەننى كۆزدىن كەچۈرگەندە شۇ يەردىكى ئاما قىزغىن قارشى ئالدى.
ھارۋىكەشتىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغىنى ئەخمەتجان بىلەن جاڭ جىجۇڭ.

خوتەندىكى زىيارەت مەزگىلىدە، ئەخمەت ئەپەندىم چايخانا باشلانغۇچ مەكتىپىگە مەخسۇس بىر-بىر ئوقۇغۇچىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. ئەپەندىم كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان خەلق توپ - توپى بىلەن كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭمۇ كەيپىياتى ئومۇمەن ياماں ئەمەس بوپتۇ، ئۇ قاشتېشى قېزىش - يېغىۋېلىش ئەھۋاللىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ، ئاماما ئەھۋالىنى ئىگىلەپتۇ، خەلق تۇرمۇشىنى تەكشۈرۈپتۇ.

بۇ ئىككى ۋىلايەتنىڭ ئارىلىقى يىراق، يوللار ئەسكى بولغاچقا، بۇ يەردە 14 كۈن تۇرۇپ قاپتۇ ۋە يېزا - قىشلاقلاردىكى ئاممىا بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپتۇ. 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى يەنە قەشقەرگە قايتىپ كەپتۇ. ئەتىسى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ۋالىي مەھكىمىسىدە ۋىلايەتلىك، ناھىيەلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋە ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشقان سۆھبەت يىغىنى ئېچىپتۇ ۋە بۇ يەردىكى ئاممىا ۋەكىللىرىنىڭ 4 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىكى سۆھبەت يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويغان سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپتۇ. يىغىندا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئۇزۇن سۆز قىلغانىكەن، كۆپچىلىك ئۇنىڭ سۆزىدىن قاتتىق نارازى بوپتۇ. يېغىن كەيپىياتى تازا ياخشى بولماي، مەجلىس ئەھلى ئارىسىدا داۋالغۇش كۆرۈلۈپتۇ. ئاماما ۋەكىللىرى بىرمۇبىر پاكىت كۆرسىتىپ ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بىتىمگە ئوچۇقتىن - ئوچۇق خىلاپلىق قىلغانلىقى ۋە سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە تەھدىت سالغانلىقىنى پاش قىلىپ، ھەربىي ۋە ساقچىلارنىڭ سايلامغا قاتناشقان خەلقە ئوق چىقىرىپ ئادەم ئۆلتۈرگەنلىكى قاتارلىق سايلامغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش قىلمىشلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىپتۇ. بولۇپمۇ ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بىتىمگە خىلاپلىق قىلىپ ۋەدىسىدە تۇرمىغانلىقىنى قاتتىق سۆكۈپتۇ. بۇ نۇقتىدىن بۇرۇن تاشقورغان قوزغىلىڭى، شۇنداقلا يەكەن، خوتەن قاتارلىق يەرلەردە كۆتۈرۈلگەن قوزغىلاڭلارغا قاتناشقان نۇرغۇن ياشلار بىتىمنىڭ «ئۆتكەنكى ئىشلارنى سۈرۈشتە قىلماسلىق» دېگەن پىرىنسىپىنىڭ تۈرتكىسىدە قوراللىرىنى تاشلاپ، قېچىپ كەتكەن يەرلىرىدىن ئۆيلىرىگە قايتىپ كەلگەن، لېكىن گومىنداڭنىڭ مەخپىي ساقچىلىرى ئوچۇق ياكى يوشۇرۇن يوللار بىلەن ئۇلارنى تۇتۇپ، نۇرغۇن ياشلار زىيانكەشلىككە

ئۇچرىغان، بەزىلىرى تۇرمىلەردە ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلگەن. بۇلار خەلقنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىغان. شۇڭا كېڭەش ئەزالىرى گومىنداڭنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى زىيانكەشلىكى ۋە گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى دەپسەندە قىلغانلىقى ھەققىدە جاكى بۇجاڭغا ئۆتكۈر سوئاللارنى قويۇشقانىكەن. ئەتىسى، يەنى 7 ـ چىسلا جاكى جىجۇڭ ئەپەندى چۈشكەن جاي كېڭەش ئەزالىرى ۋە خەلق تەرىپىدىن قاتمۇقات قورشاۋ ئىچىدە قاپتۇ، توپلانغان ئاممىا جاكى بۇجاڭنىڭ چىقىپ ئاممىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاممىۋى يىغىندا گەرچە جاكى جىجۇڭ ئەپەندى بەزى سوئاللارغا جاۋاب بەرگەن بولسىمۇ، خەلق بۇنىڭدىن قانائەت ھاسىل قىلماپتۇ. ئاممىا بارغانسېرى كۆپىيىپتۇ، كەيپىيات تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، ئىش يوغىناشقا قاراپ تەرەققىي قىلغىلى تۇرۇپتۇ. بۇنداق ئەھۋالنىڭ سادىر بولۇشى گېنېرال جاكى جىجۇڭنى ئوسال ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جاكى جىجۇڭ ئەپەندى يىغىندىن چىكىنىپ ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن چىقىپتۇ ـ دە، 42 ـ دىۋىزىيە كوماندىرى جاۋ شىگۇاڭنىڭ قوغدىشى ئاستىدا كېچىلەپ قەشقەر يېڭىشەھەرىدىكى 42 ـ دىۋىزىيە ئىشتابىغا كېلىۋاپتۇ.

5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئەتىگەندە گېنېرال جاكى جىجۇڭ ھېچكىمگە ئۇقتۇرۇش قىلماي ئۆزى بىلەن كەلگەنلەرنى چاقىرىپتۇ ـ دە، ئۇدۇل ئايرودۇرۇمغا كېلىپ تۇيۇقسىز ئۇرۇمچىگە قاراپ ئۇچۇپتۇ.

راستىنى دېگەندە، بۇ قېتىملىق قورشاۋ پەقەت خەلق ئاممىسىنىڭ سەۋر ـ تاقىتى چېكىگە يەتكەنلىكى ئۈچۈنلا ئىستىخىيەلىك ھالدا شەكىللەنگەنىدى. گەرچە ھەر خىل سوئاللار، قاتتىق ـ يېرىك گەپ ـ سۆزلەر ئۆتۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇرۇش ـ چېقىش، قورال بۇلاش، ئادەم ئۆلۈش ۋەقەلىرى سادىر بولمىغانىدى.

40. كەسكىن كۈرەشلەر

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈپ كەل-گەندىن كېيىن، پوزىتسىيەسىدە جىددىي ئۆزگىرىش پەيدا بولدى.

ئىچكى قىسىمىمىزدا بولسا ئوسمان ئىسلامىنىڭ خائىنلىق هەرىكىتى-لىرى بارغانسېرى كۈچىيىپ، سۇڭ شىلىيەن ئېقىمىدىكىلەرنىڭ قوللىشى بىلەن نۇرغۇن قورال ـ ياراغلارغا ئېرىشىۋالدى. جۇملىدىن ئۆزى بىۋاسىتە كونترول قىلالايدىغان يەرلىك قوراللىق كۈچ تەشكىللەپ، گومىن-داڭچىلارنىڭ هەدەپ يەل بېرىشى ئاستىدا 1000 ئادەمدىن تەركىب تاپقان قوراللىق كۈچكە كېتىدىغان يېتەرلىك مىلتىق، ئوق ـ دورىلارغا ئىگە بولدى. ئۇنىڭدىن باشقا گومىنداڭ ئارمىيەسى ئادەم ئەۋەتىپ ئوسمانىنىڭ ئەسكەرلىرىنى مەشىق قىلدۇردى. دېمەك، گومىنداڭ قوشۇنى ئوسمانىنىڭ خىلىلا مۇنتىزىم بولغان ئارمىيە تۈسىنى ئالغان قوراللىق قوشۇن قۇرۇپ چىقىشىغا ياردەم قىلدى. روشەنكى، سۇڭ شىلىيەن «ئۆزىنىڭ مېيىدا ئۆ-زىنىڭ گۆشىنى قورۇش»تىن ئىبارەت رەزىل غەرىزىنى ئىشقا ئاشۇرماق-چى بولدى.

5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئوسمان ئىسلام گومىنداڭنىڭ گۇچۇڭدا تۇ-رۇشلۇق بىر لىيەن ئەسكىرىنىڭ يېقىندىن ماسلىشىشى بىلەن، گۇچۇڭ-نىڭ شەرقىدىكى جۇڭگو ـ موڭغۇلىيە چېگراسىغا يېقىن ئالتاي تەۋەلە-كىدە تۇرۇۋاتقان مىللىي ئارمىيەمىزگە يەنە بىر قېتىم هۇجۇم قوزغىدى. مىللىي ئارمىيەنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى دەلىلقان سۇگۇربايېۋ ئال-تايدا تۇرۇشلۇق قوشۇنىمىزغا جىددىي جەڭگە ئاتلىنىش بۇيرۇقى چۈ-شۈردى. ئوسمان باندىتلىرىنىڭ قوشۇنى موڭغۇلىيە زېمىنىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، موڭغۇلىيەنىڭ سەككىز چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسىنى تۇتۇپ كەتتى. ئوسمان باندىتلىرىنىڭ بۇ قېتىمقى هەربىي هەرىكىتى موڭغۇلىيە تەرەپنىڭ كۈچلۈك نارازىلىقىنى قوزغىدى ۋە قوشۇن چىقىرىپ ئوس-

مان باندىتلىرى ۋە گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا قوغلاپ زەربە بەردى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ئاتلىق 5 ـ كورپۇسىنىڭ گۇچۇڭدا تۇرۇشلۇق بىر لىيە-نى بىلەن موڭغۇلىيە قوشۇنلىرى ئوتتۇرىسىدا قوراللىق توقۇنۇش پەيدا بولۇپ، بىر مەيدان سوقۇش بولدى. بۇ ۋەقەگە نىسبەتەن موڭغۇلىيە چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرى ئىككى دۆلەت چېگرا سىغا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىق ۋە جۇڭگو ـ موڭغۇلىيە دوستلۇقىنى بۇزغانلىق دەپ تونۇپ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ 48 سائەت ئىچىدە چېكىنىپ كېتىش ۋە ئىز ـ دېرەكسىز يوقىلىپ كەتكەن بىر جەڭچى بىلەن ھەربىي ئاتالارنى قايتۇرۇپ بېرىش ھەققىدە ئۇلتىماتۇم تاپشۇردى. نەتىجىدە گومىنداڭ ئارمىيەسى يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، موڭغۇلىيە چېگرا ئارمىيە-سىنىڭ جەڭچىسىنى قويۇپ بەردى، شۇنىڭ بىلەن موڭغۇلىيە قىسىم-لىرىمۇ ئۆز ئورنىغا قايتىپ كەتتى.

بۇ قېتىمقى ۋەقە تارىختا «بەيتىك ۋەقەسى» دەپ ئاتالدى.

ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بەرگەن بۇنداق ئىچكى ـ تاشقى قىيىنچى-لىقلار گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئىشەنچىسىنى يوققا چىقاردى.

1947 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ جىيا-ڭ جېيشىغا ئۆز ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىپ، ئۆزىنىڭ گومىنداڭ ھۆكۈ-مىتىنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا تۇرۇشلۇق دائىمىي ۋەكىلى بولۇشى ھەققىدە رەسمىي ئىلتىماس تاپشۇردى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ شى-جاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسلىكىگە مەسئۇت سەبرىنى، باش كا-تىپلىققا ئەيسا ئالىپتېكىننى تەينىلەش ھەققىدە رەسمىي تەكلىپ سۇن-دى. جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكى-دىن ئىستېپا بېرىش ئىلتىماسى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش تەكلىپى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى تەرە-پىدىن تەستىقلاندى ـ يۇ، ئۆزىنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ۋەكىل بولۇش ئارزۇسى تەستىقلانماي، غەربىي شىمال مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرلىقىدا داۋاملىق قالدۇرۇلدى.

5 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئۇرۇمچىدە ئۆلكە-لىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىرىپ «مەسلىنى تۈپتىن ھەل قە-لىش» مەزمۇنىدا ئۆتكۈر سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ، قاتتىق پوزى-سىيەدە سۆز قىلىپتۇ. ئەمما، ئەخمەت ئەپەندىم بۇنداق تۇيۇقسىز ئۆز-گەرگەن پوزىتسىيەگە نارازىلىقىنى ئىپادىلەپتۇ.

5 ـ ئاينـاڭ 20 ـ كۈنى، گومـىنداڭ مەركـىزىي ھۆكـۈمـىتى جـاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكـىدىن، لىيۇ مېڭچۈننى باش كاتـىپلىقتىن قـالدۇرۇش، مەسئـۇلىيەتنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە، ئەيسا ئالـىپتېكىنىنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلەش بۇيرۇقىنى ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى ئەتىگەنلىكى ئەپەندىم ھۆكۈمەتتىكى ئىشخانىسىغا كەلدى ـ دە، دەرھال ئابدۇكېرىم ئاببباسوفنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ كىردى. ئـە ـ پەندىم تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئەھۋاللاردىن ناھـايىتى خـاپا ئىدى. ئـاب ـ دۇكېرىمۇ گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئۆزى بىر سىياسىيون تۇرۇقلـۇق مۇشۇنداق قارىغۇلارچە ئىش قىلغىنىغا ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ دەپ قاتتىق ئاچچىقلاندى.

بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغىنىغا تېخى بىر يىل بولار ـ بولمايلا، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ھېچكىمنىڭ پىكرىنىمۇ ئالماي تـۇرۇپ

1947 ـ يىلى 5 ـ ئايدا گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغانلىقىنى ئېلان قىلىپ، ئۇچ ۋىلايەتتىكى كەڭ ئاممـا ۋە ھەربىيلەرنىڭ كۆچلۈك نارازىلىقىنى قوزغىدى. ئۇلار يىغىلىپ نامايىش ئۆتكۈزۈپ ئېتىراز بىلدۈردى. سۈرەتتە: غۇلجىدىكى مىللىي ئارمىيەنىڭ نامايىشى

ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت رەئىسىنى خالىغانچە ئالماشتۇرۇۋېتىشى پۈتۈن شىنجاڭدا يېڭى بىر داۋالغۇش پەيدا قىلدى.

پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى خەلقنىڭ نارازىلىق سادالىرى ئارقا - ئارقىدىن كۆتۈرۈلگىلى تۇردى. شىمالىي شىنجاڭدا ئۇچ ۋىلايەت خەلقى غۇلجىدا ئاممىۋى يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە قارىتا كۆچلۈك قارشىلىق بىلدۈردى. قەشقەر، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىكى تەرەققىيپەرۋەر كۆچلەرمۇ ئاممىۋى چوڭ يىغىنلار ئېچىپ ئېتىراز بىلدۈردى. ئەمما جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بۇ ئىككى ۋىلايەتتە گومىنداڭنىڭ كۈچى كۈچلۈك، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ قارارىنى ھمايە قىلغۇچىلار بىلەن قارشى تۇرغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشمۇ خېلى كەسكىن، بەزىدە ئىككى تەرەپ ئاممىنىڭ يىغىلىشى بىرلا ۋاقىتتا ئۆتكۈزۈلۈپمۇ قالاتتى. ئىككى تەرەپ بىر - بىرىگە تىغمۇتىغ قارشى شوئارلارنى توۋلىشىپ، پۈتۈنلەي قارشى مەزمۇندىكى پىلاكاتلارنى كۆتۈرۈشۈپ ئاممىۋى يىغىلىشلارنى ئۆتكۈزدى، تەشۋىقات ۋەرەقلىرىنى تەڭ تارقاتتى، ھەتتا بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىكى ئوخشاش بولمىغان ئىككى ئورۇندا ئىككى چوڭ يىغىنمۇ تەڭ ئۆتكۈزۈلدى. ئوخشىمىغان ئىككى خىل مەيداننى ياقلىغۇچى سىياسىي كۈچلەرنىڭ تىركىشىشى ئۇدا بىرنەچچە كۈن داۋاملاشتى، بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى تېخىمۇ زور داۋالغۇش ئىچىدە قالدى.

ئەھۋالنى ھەرگىز سەل چاغلاشقا بولمايتتى. ئەپەندىم مەسلىنىڭ ئېغىرلىقىنى تونۇپ، يېڭى بىر خەۋپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى - دە، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئورۇمچىدىكى ئاساسلىق خادىملىرىنى يىغىپ ۋەزىيەت ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈپ، قانداق قىلغاندا تاقابىل تۇرغىلى بولىدىغانلىق ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارماقچى بولدى، ئاپ-دۇكېرىمگە كۆز ئالدىمىزدا بولۇۋاتقان مەسىلەرگە يولداشلارنىڭ يېقىنىدىن دىققەت قىلىشى ۋە ئەڭ يېڭى ئەھۋال ئۈستىدە سوغۇققانلىق بىلەن كۆزىتىش ئېلىپ بېرىشنىڭ لازىملىقىنى دەرھال بېرىپ ئېيتىپ قويۇشنى تاپىلىدى. ئەمما بۇ ھەقتىكى مۇزاكىرە يىغىنى مەسئۇتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەينىلىنىشىدىن ئىبارەت سەزگۈر مەسىلىگە بېرىپ تاقىلىشى مۇقەررەر ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ ۋەكىلى، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى رەھىمجان سابىر -

هاجى مەسئۇت سەبرىنىڭ كۆيۈ ئوغلى بولىدۇ. شۇڭا ئايرىم يولداشلار رەھىمجانىنى مۇشۇ يىغىنغا چاقىرىش كېرەكمۇ، يوق دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى. چۈنكى كۆپچىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشى ھەققىدە ئۆز پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مەسئۇتنىڭ تەختكە چىقىشىنى تىلغا ئالغاندا، رەھىمجان ئوڭايسىزلىنىپ قالارمىكىن دېگەن ئەندىشىدە ئىدى.

ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، رەھىمجان مەسئۇتنىڭ كۆيۈ ئوغلى، شۇنداقلا ئۇنىڭ جىيەنى، يەنى رەھىمجان مەسئۇتنىڭ ئاكىسى مەخمۇتنىڭ ئوغلى. گەرچە ئۇ ئىككىسىنىڭ قېيىنئاتا ـ كۆيۈ ئوغۇللۇق ۋە قانداشلىق مۇناسىۋىتى بار بولسىمۇ، رەھىمجان بىلەن مەسئۇتنىڭ سىياسىي قارىشى ئوت بىلەن سۇدەك پەقەتلا سىغىشالمايتتى. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىزنى ئىچكى قىسىمدىن پارچىلاش نىيىتىدە، ئۇزۇندىن بۇيان رەھىمجانىنى ئۆزىگە قارىتىشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى. ئەمما، رەھىمجان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر، ھەرقانداق مەزگىلدە ئىنقىلابىي مەيدانىدىن قەتئىي ۋەزىنگىنى يوق، نۇرغۇن سەزگۈر مەسىلىلەرگە قەتئىي پوزىتسىيەدە بولغانىدى.

ئەپەندىم سەل ئويلىنىۋېلىپ كەسكىن ھالدا ئابدۇكېرىم ئابباسوفقا پوزىتسىيەسىنى بىلدۈردى:

«ئەمدى ئىككىلىنىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق، رەھىمجان ھەر قانداق ۋاقىتتا بىز بىلەن بىر مەيداندا تۇرالايدۇ، بىزنىڭ ئىشەنچلىك سەپدىشىمىز. كۆپچىلىك خاتىرجەم بولسۇن! يولداشلارغا ئېيتىڭ، بىز بولساق بىر پۈتۈن ئىنقىلابىي گەۋدە، ئارىمىزدا ھەرقانداق ئىتتىپاقسىزلىق خاھىشلىرىنىڭ كۆرۈلۈشىگە ھەرگىز يول قويۇلمايدۇ!»

بۇ كۈنى ئەپەندىم ناھايىتى كەچ قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن جىددىيچىلىك چىقىپ تۇراتتى. بىردەم تېلېفونىنى قولىغا ئېلىپ غۇلجا بىلەن ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن سۆزلىشەتتى، بىردەم ماتېرىيال ئاختۇراتتى، بەزىدە بىرنېمىلەرنى يازاتتى. فېۋرال پاجىئەسىدىن كېيىن، بىز تېلېفوندا سۆزلەشكەندە مەخپىيەتلىكنى ساقلىغىلى بولمايدىغانلىقىنى تېخىمۇ سېزىپ قالغانىدۇق. شۇڭا ئەپەندىم گومىنداڭ ئاگېنتلىرىنىڭ ئوغرىلىقچە ئاڭلىشىدىن ساقلىنىش مەقسىتىدە، تېلېفوندا كۆپىنچە تەتۇر مەنىلىك جۈملە، چۈشىنىشكە قىيىن ئىبارىلەر، پەقەت ئۆزلىرىلا چۈشىنىدىغان سۆزلەرنى قوللىناتتى. مەن ئۇلارنىڭ ئالاھىدە ئۇسۇلدا مەخپىي

ئالاقىلىشىۋاتقانلىقىنى بىلەتتىم.

مەن بۇگۈن ئەپەندىمىزنىڭ جىددىي قىياپىتىنى كۆرۈپ، مەقسەتلىك ھالدا بىر چەينەك قېنىق چاي دەملەپ يېنىغا كەلدىم ـ دە، نېمىشقا بۇنچە جىددىيلىشىپ كەتكىنىنى سورىماقچى بولدۇم. بىراق ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي بىر نەرسە يېزىۋاتاتتى. بۇنداق ئەھۋالدا، ئۇنىڭ خىزمىتىگە تەسىر يەتكۈزسەم قەتئىي بولمايتتى. روشەنكى، ئەپەندىم نۆۋەتتە يۇز بەرگەن بۇنداق تېز ئۆزگىرىشكە قانداق پوزىتسىيە تۇتۇش، قانداق سىياسىي ۋاستە ۋە ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىپ، جىددىي ۋەزىيەتكە تاقابىل تۇرۇش دېگەن مەسىلە ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتاتتى. بىر دەمدىن كېيىن ئەپەندىم يەنە بىر قېتىم قولىغا تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئالدى ـ دە، دەرھال ئىلىدىكى گېنېرال ئىسھاقبېكنى بىلەن ئالاقىلەشتى. ئۇزاق سۆزلەشكەندىن كېيىن، يولداش دەلىلقان بىلەن ئىككىسىنى تېزدىن كېلىپ ئۇرۇمچىدىكى مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىشقا قاتنىشىشنى تەكلىپ قىلدى. گېنېرال ئىسھاقبېك كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ، ئىككى كۈندىن كېيىن ئۈدۈل «جەنۇبىي گۈلباغ»كە يېتىپ كەلدى. قىزغىن مىللىتىنىڭ بۇ سادىق ئوغلانى ئىشكىتىن كىرىپلا ئۇرۇمچىنىڭ ۋەزىيىتى ۋە يولداشلىرىمىزنىڭ ئەھۋالىنى سوراش بىلەن تەڭ ئۆزىنىڭ ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا تۇرۇۋاتقان مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىمىزغا تەقمۇتەق بولۇپ ئۇرۇش ھالىتىگە ئۆتۈش بۇيرۇقى چۈشۈرگەنلىكىنى ئېيتتى.

ئەخمەت ئەپەندى ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ، گېنېرال ئىسھاقبېكنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ـ دە، بۇ ئىككى سەپداش تۆۋەن ئاۋازدا ئۆزلىرا پىكىر ئالماشتۇردى ۋە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەر خىل خەيىم ـ خەتەرلەر توغرىسىدا تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈردى. ئەلۋەتتە، نۇرغۇن جەڭلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، شىددەتلىك ئۇرۇشلارغا قوماندانلىق قىلغان گېنېرال ئىسھاقبېك قانداق قىلغاندا گومىنداڭغا كۈچ-لۈك تاقابىل تۇرۇشقا بولىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئوبدان چۈشىنەتتى.

ئارقىدىنلا يولداش دەلىلقانمۇ ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ ئالدىنقى سەپتە ئوسمان باندىت بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلىۋاتاتتى. بۇگۈن ئۇ ئوسمان بىلەن بولۇۋاتقان جەڭ مەيدانىدىن ئۈدۈللا ئۇرۇمچىگە كەلگەنىدى. ئەپەندىم دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئىككى قولىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ، قازاق مىللىتىنىڭ بۇ سادىق ئوغلانىدىن سەممىي ھال

سورىدى.

1947 ـ يىل 5 ـ ئايىنىڭ 28 ـ كۈنى ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنى ئېچىلىپ، مەسئۇت سەبرى سىياسىي تەۋەككۇلچىلىك بىلەن سەھنىگە چىقىرىلىپ، ئۆلكە رەئىسىنىڭ «ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمى» ئۆتكۈزۈلدى. ۋاھالەنكى، يىغىنغا قاتناشقۇچىلارنىڭ پىكرى ئوخشاش بولمىغاچقا، ھەر كىم ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ يىغىن تەرتىپى قالايمىقانلىشىپ كەتتى، ھەتتا يىغىننى داۋاملاشتۇرۇش ئىمكانىيىتى يوققا چىقىپ، مەجلىس ئالمان ـ تالمان يىغىشتۇرۇلدى.

ئەخمەت ئەپەندىم، ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، رەھىمجان سابىرھاجى، سەيپىدىن ھەمدە ئىلى كېڭەش ئۆممىكىنىڭ باشلىقى يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ قاتارلىقلار بۇ يىغىنغا قاتنىشىشنى رەت قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نۇرغۇن كېڭەش ئەزالىرىمۇ ئېتىراز بىلدۈرۈپ يىغىنغا قاتناشمىغانىدى. روشەنكى، خەلقنىڭ ئىرادىسىنى دەپسەندە قىلىدىغان بۇ خىل قىلمىش خەلقنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتىنى تېخىمۇ قوزغىغانىدى.

ئۇرۇمچىنىڭ چوڭ ـ كىچىك كوچىلىرىنىڭ ھەممىسىگە پىلاكاتلار چاپلىنىپ كەتتى. كۆلكىلىك يېرى شۇكى، دەل شۇ كۈنى ئۇرۇمچىدە بىرلا ۋاقىتتا ئۈچ ئورۇندا ئۈچ يىغىن ئۆتكۈزۈلدى: بىرى، غەربىي زالدا مەسئۇتنىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى؛ يەنە بىرى، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى كۆلۈبدا مەسئۇتقا قارشى ئاممىۋى چوڭ يىغىن ئېچىلدى؛ ئۈچىنچىسى، ئەخمەت ئەپەندىم «جەنۇبىي گۈلباغ»دا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ۋەكىللىرىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى چاقىردى.

ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇ چۈشتى. كوچىلاردا ئاربلاپ ـ ئاربلاپ ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ گۈدۈكى، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كۆچىلىك ناھايىتى تېزلا بىزنىڭ ئۆيگە يىغىلدى.

ئىسھاقبېك، دىلىلقان، ئۆلكىلىك كېڭەشكە قاتنىشىشقا كەلگەن بىر قىسىم ئىلى ۋەكىللىرى ۋە ئۇرۇمچىدىكى ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىدىن ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، رەھىمجان سابىرھاجى، سەيپىدىن ئەزىزى، سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ، ئۇيغۇر سايرانى، زىيا سەمەدى، ئەنۋەر خانبابا، تۇرسۇن ئىسرائىل ۋە باشقا ئالاقىدار يولداشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تەق بولدى.

يىغىندا، ئەپەندىم ئالدى بىلەن سۆز قىلدى:

ـــ ۋەزىيەت توغرۇلۇق سۆز قىلمىسامۇ ئەھۋالنى بىلىپ تۇرۇپسىز.

لەر. بۇگۈن بۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلىمىز، نېمە ئىشلارنى قىلالايمىز دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىرىڭلار ئېنىق جاۋاب، مۇۋاپىق پىكىر بېرىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەممىمىز ئوبيېكتىپ مەيداندا تۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ بىر يىلدىن بۇيان تىنچلىق بىتىمگە قارشى ئېلىپ بارغان ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە ئەملىي باھا بېرىپ، ئۇستىمىزدىكى مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەتنى ئويلاپ باقايلى. بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتكەن ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ، ئىلگىرىكى تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى نىشانىمىزنى بەلگىلۇالايلى. گومىنداڭ نۆۋەتتىكى جىددىي ۋەزىيەتنى بىر قوللۇق كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۆزىمىز كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلەرنى بايقاپ، ۋەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلىمىسەك بولماس. شۇڭا، بۇ ھەقتە ئەركىن ـ ئازادە سۆھبەتلىشەيلى، قېنى مەرھەمەت!

كۆپچىلىك ئوخشاش بولمىغان نۇقتىلاردىن تەھلىل يۈرگۈزۈپ، ھەركىم ئۆز كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى:

ـــ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغان 11 ئايدىن بۇيان، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ھەقىقەتەن مەسىلىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بولغانىدى. ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىنمۇ خەلقىمىزنىڭ تارتىۋاتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىگە ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. بۇلار ئۇنىڭ خەلقنىڭ ئارزۇسى ۋە تەلىپىنى چۈشىنىدىغانلىقىنى، مەلۇم دەرىجىدە ئەخلاق ـ پەزىلەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بىراق ئۇنىڭ يېقىندىن بۇيانقى ئىپادىسى بىزنىڭ ئارزۇيىمىزنىڭ ئەكسى بولۇپ چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، ئۆزىنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ھېچقانداق قانۇنىي تەرتىپتىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ، مەمۇرىي بۇيرۇق ئوسۇلى ئارقىلىق ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن مەسئۇلىيىتىنى تاپشۇرۇپ بەردى، بۇ خەلق ئاممىسىنىڭ ئارزۇسىغا ئېتىبارسىز قارىغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ بۇ قىلمىشى گومىنداڭنىڭ ساختا ئىنسانپەرۋەرلىك، ساختا خەلقچىللىق مەيدانىدا ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلىدى.

كۆپچىلىك گومىنداڭنىڭ قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ كۆرسىتىپ، پاكىت ئارقىلىق ئۇلارنىڭ زوراۋانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلىدى:

ـــ «25 ـ فېۋرال پاجىئەسى»نى سۇڭ شىلىەن، داڭ بىگاڭ، لىيۇ

ياجي قاتارلىقلار كەلتۈرۈپ چىقاردى. لېكىن، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بۇ زوراۋانلىقلارنى توسۇمىدى، كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سېلىۋالدى؛ ھەر - بىيلەر مەمۇرىيەتكە ئارىلىشىپ، سايلام ئېلىپ بېرىش ئىشلىرىغا بۇز - غۇنچىلىق قىلدى، سايلام بولۇۋاتقان يەردىكى ئاممىغا ئوق چىقىرىپ ئا - دەم ئۆلتۈردى، بىراق ھېچقايسىسى قانۇنىي جازاغا تارتىلماي ئەركىن يۈ - رۈۋاتامدۇ؛ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا قورالىنى تاشلاپ ئۆيلىرىگە قايتقان يۈزلىگەن تاشقورغان پار - تىزانلىرىنى مەخپىي ئۆلتۈردى، ئالتاي ۋالىيسى ئوسمان، قالىبېكلەرنى قۇتۇرتىپ، ئوق - دورا، قورال - ياراغ بىلەن تەمىنلىدى، ئارمىيەمىزگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلدۇردى، ھەربىي ۋە ساقچىلار نى - نى خەلقچىل زاتلارنى، بىگۇناھ خەلقىمىزنى تۇتۇپ تۇرمىگە سولىدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى تىنچلىق بىتىمىگە ئاشكارا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىقىنىڭ پولاتتەك پاكىتلىرىدۇر.

يولداشلار قاتتىق غەزەپلىنىپ پىكىر قىلىشاتتى:

— ھەربىي ۋە ساقچىلارنىڭ مەمۇرىيەتكە ئارىلىشىۋېلىپ، قورالنى پاراكەندىچىلىك سېلىشنى تەشكىللەۋاتقان كىشى شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى سۇڭ شىلىيەن، سۇڭ شىلىيەننىڭ ئارقا تىرىكى گېنېرال جاڭ جىجۇڭ. شۇنىڭ ئۈچۈن يۇقىرىقى پاكىتلارغا ئاساسەن مۇنداق بىر سوئالنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا بولىدۇ: گېنېرال جاڭ جىجۇڭ نېمە ئۈچۈن تىنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلارنى توسۇمىدى؟ گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى نېمە ئۈچۈن بەزى چوڭ ئەمەلدارلارنىڭ سىياسىي پىروگراممىسىغا ۋە خەلقچىل سىياسەتكە بۇزغۇنچىلىق قىلىشىنى توسۇمىدى؟

ئابدۇكېرىم ئابباسوف پىكىر قىلدى:

— ئىككى يىلدىن بۇيان ئەخمەتجان ئاكام گېنېرال جاڭ جىجۇڭ بىلەن ئاز تاكاللاشمىدى، نەنجىڭدىمۇ جياڭ جېيشى، لى زۇڭرېن، جياڭ جىڭگو، چېن چېڭلارغا خەلقىمىزنىڭ تەلىپىنى قايتا - قايتا ئىنكاس قىلغانىدى. بىزنىڭ نەنجىڭ ھۆكۈمىتىدىن كۈتىدىغان ئۈمىدىمىز ئەمدى ئەمەلگە ئاشمايدىغاندەك تۇرىدۇ، قانۇن تىكلەش قۇرۇلتىيى دەپ ئاتالغان مىللىي قۇرۇلتىيىدا «بىر دەك ئاۋاز» بىلەن ماقۇللانغان ئاتالمىش ئاسا - سىي قانۇن ۋە قارارلار ھازىر بىر پارچە ئاق قەغەزگە ئايلىنىپ قېلىۋا - تىدۇ. بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىدىن ئۈمىد يوق، — ئابدۇكېرىم ئاب -

باسوق ئۆزى ئىگىلىگەن گومىنداڭ ئىچكى ماتېرىياللىرىغا ئاساسەن تەھلىل قىلىپ مۇنداق دېدى، ــ ھازىر گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى پۈتۈن مەملىكەت دائىرىسىدە ئومۇميۈزلۈك «باندىت تازىلاش» يۈرگۈزۈپ، ئۆزلىرىچە «مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇۋالدۇق» دەپ كۆرەڭلەۋاتىدۇ. جياڭ جيېشى تېرىسىگە سىغماي، تىنچلىقنى تەلەپ قىلغۇچى بارلىق خەلقچىل كۈچلەرنى يوقاتماقچى، بىرمۇ بۇنىڭ ئىچىدە. شۇڭا شىنجاڭ دائىرىلىرىنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى يېرىپ تاشلاشقا پېتىنىشىنىڭ، ھەرقانداق ياماق ئىشنى پەيدا قىلىشقا جۇرئەت قىلالىشىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى بار. بۇ بىزدىن ھوشيارلىقنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇپ، تولۇق تەييارلىق-تا تۇرۇشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

ئۇچىسىغا ھەربىي فورما كىيىپ، ھەرقانداق ۋاقىتتا بېلىگە تاپانچا ئېسىپ يۈرىدىغان گېنېرال ئىسھاقبېك بىر چەتتە چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرغان پېتىدىن دەس تۇرۇپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ گومىنداڭ ئارمىيەسى بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلىپ، غايەت زور قۇربان بېرىش

827

ئەخمەتجان بىلەن ئىسھاقبېك (ئوڭدىن بىرىنچى كىشى) ئىلى دەرياسى بويىدا ۋەزىيەت
توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇرماقتا

بەدىلگە «تىنچلىق بىتىمى»نى قولغا كەلتۈرگەنلىكىنى ئەسلەپ ئۆتتى؛ بىز تەرەپنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىش يۈزىسىدىن يول قويۇپ، تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيەسىنى تارقىتىۋەتكەنلىكىمىز، ئارمىيە كۆلىمىنى قىسقارتقانلىقىمىز ھەققىدە پاكىتلىق سۆزلىدى. گومىنداڭنىڭ ئۆز ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىشتىن باش تارتقانلىقى، تىنچلىق بىتىمىنىڭ 2 ـ قوشۇمچە ھۆججىتىدە كۆرسىتىلگەن بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلماي، قەشقەر بىلەن ئۇرۇمچىدە مىللىي ئارمىيەدىن ئىككى پولك تۇرغۇزۇشىمىزغا يول قويمىغانلىقىنى، ھەربىي تەمىناتتىن تېخىمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولمايدىغانلىقىنى قاتتىق سۆزكتى:

ــ گومىنداڭ ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىۋاتىدۇ، ئارمىيەمىزنى تەلۈكۈس يوقىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز يەنە بىر كەسكىن مەسىلىگە دۇچ كېلىۋاتىمىز، ئۇ بولسىمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن مەسلىھەتچىمىز بىزنىڭ بارلىق قوراللىرىمىزنى يىغىۋالدى، ــ گېنېرال ئىسھاقبەك غەزەپلەنگەن ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇراتتى، ــ ھازىر بىزدە پەقەت بىرلا يول قالدى، يەنى گومىنداڭنىڭ بىتىمىنى ئىجرا قىلىشى پۈتۈنلەي يوققا چىققانىكەن، ئارمىيەمىز يۈكسەك ھوشيارلىق ئىچىدە، ھەرقانداق تۇيۇقسىز ھۇجۇملارنى تارمار قىلىشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇش كېرەك.

يولداش دەلىلقان غەزىپىنى تېخىمۇ باسالماي ئوسمان باندىتنىڭ چېكىدىن ئاشقان جىنايەتلىرىنى مىسال كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ــ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن ئەمدى ئۈمىد كۈتۈشكە بولمايدۇ، بىز ھوشيارلىقىمىزنى ئۆستۈرۈپ، كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشىمىز لازىم، ــ دېدى مۇشتۇمىنى چىڭ تۇگۇپ.

رەھىمجان ھەم قەتئىيلىك بىلەن پوزىتسىيە بىلدۈردى:

ــ ئەلۋەتتە، مەسئۇت ئەپەندى مېنىڭ قېيىنئاتام، لېكىن ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىز بىلەن ئوخشاش سىياسىي كۆزقاراشتا بولمىغىنىمىز ئۈچۈن، تۈتقان يولىمىز تامامەن ئوخشاشمايدۇ! مەن ئىنقىلاب يولىغا ماڭغانىكەنمەن، خەلقىم ئۈچۈن جېنىمنى تىككەنمەن، قەتئىي يانمايمەن! ئۆز ھاياتىمنى قۇربان قىلىشتىنمۇ باش تارتمايمەن، بۇنىڭ ئائىلە ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق بىلەن مۇناسىۋىتى يوق!

ئاخىردا ئەپەندىم مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:

— بىز ئىزچىل تۇردە باراۋەرلىك، خەلقچىللىق، تىنچلىق، بىرلىك پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، تىنچلىق بىتىمىنى قەتئىي ئىجرا قىلىپ كەلدۇق. ھالبۇكى، گومىنداڭ تەرەپتە كىچىككىنىمۇ سەمىمىيەت يوق، — ئەپەندىم سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىمىز نەنجىڭدا قۇرۇلتايغا قاتنىشىۋاتقان چېغىمىزدا، جياڭ ژېيىۋەنجاڭغا شىنجاڭ خەلقى خەلقچىللىققا تەشنا دېگەن تەلەپنى قويغانىدىم، ئەمما جياڭ جېشى بۇ تەلەپنى قوبۇل قىلمىدى، گومىنداڭنىڭ بۇ قۇرۇلتىيى پۈتۈنلەي ئادەم ئالدايدىغان نەيرەڭ‌ۇازلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. خەلقىمىز تارباغاتايغا سايلام نازارىتى ئۈچۈن بارغان تۈركىستان (تۇيۇزى)نى قالايمىقان ئوق چىقىرىپ ئاممىغا تەھدىت سالغانلىقى ئۈچۈن ئۇر - ئۇر قىلىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، بۇ ئۆزىنىڭ شورى. بىراق باھانە تاپالماي يۇرگەن گومىنداڭچىلار بۇ ئىشنى دەستەك قىلىۋېلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا سايلامغا قاتنىشىۋاتقان ئاممىغا ئوق چىقىرىپ ئادەم ئۆلتۈردى. دېمەك، بىز بىر تۈركىستانىنىڭ ئورنىغا ئونلىغان تېخىمۇ ئەسكى تۈركىستانلارنى تېگىشىۋالدۇق، — ئۇ يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى، — جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بۇ ئىشنى تۈتۈۋېلىپ ماڭا ئاز دوق قىلمىدى. سايلاممۇ كۆپۈككە ئايلاندى. ھازىر زېددىيەت تېخىمۇ كۈچىيىۋاتقان ئەھۋالدا، بىز ئاممىا ئىچىدىكى تەۋەككۈلچىلىك، چۈقانلارنى تىزگىنلەپ، گومىنداڭنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈشتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. ھەرقانداق ئەھۋالدا، ھەققانىيەت يولىدىن قايتماي، پىرىنسىپتىن ۋاز كەچمەسلىكىمىز ۋە تىنچلىق بىتىم شەرتلىرىنى ھەرگىز قىلىشقا تىرىشىپ بېقىشىمىز كېرەك. ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندىكەن، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەھۋال چوقۇم تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىدۇ.

ئەپەندىم ئۆز سۆزىدە يەنە مەسئۇت ئېقىمىدىكىلەرنىڭ گومىنداڭغا تايىنىپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېچىپ تاشلىدى ۋە ئەگەر بىرلەشمە ھۆكۈمەت راستىنلا پارچىلىنىدىغان بولسا نۇرغۇنلىغان تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەرنىڭ ئوچ ۋىلايەتكە كېتىش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقىنى شەرھلىدى، ئاممىنىڭ كەيپىياتى جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقان پەيتتە بىزنىڭ ئاممىنى قايىل قىلىپ، ئورۇنسىز قۇربان بېرىشلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىز كېرەكلىكى ھەققىدە توختالدى، بولۇپمۇ ئىچكى جەھەتتىكى تەشكىلىي ئىنتىزامچانلىقنى كۈچەيتىپ ھەرقانداق پىكىر ئىختىلاپلىرىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا يول قويماسلىقنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلىدى؛

كۆپچىلىككە مەلۇم بولغان خىلمۇخىل تەشكىلاتلارنى بىرلەشتۈرۈپ، پولاتتەك ئىنتىزامغا ئىگە بولغان بىرلا تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش ئارقىلىق خەلقنى ئۆز ئەتراپىمىزغا ئۇيۇشتۇرۇشىمىز كېرەك، دەپ كۆرسەتتى.

ئەڭ ئاخىرىدا ئەپەندىم قەتئىيلىك بىلەن مۇنداق خۇلاسە چىقاردى:

— بىز تىنچلىقنى تىزلىنىپ تۇرۇپ، تىلەپ قولغا كەلتۈرمەيمىز! خەلقنىڭ كۈچى پۈتمەس ـ تۈگىمەستۇر، خەلقنىڭ ئىسىق قېنى بەدىلىگە كەلگەن ئۇچ ۋىلايەت ھاكىمىيىتىنى قوغداش ئۈچۈن، ئاخىرقى تەيياركىنى ياخشى قىلىشىمىز، ئۆزىمىزنىڭ قىممەتلىك ھاياتىنى قۇربان قىلىشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشىمىز كېرەك! ئىستىبداد مۇستەبىتلەر بىزنى قانچىكى ئەسكى دېسە، بىز ئۇلارغا شۇنچە رەھمەت ئېيتىمىز. چۈنكى مۇستەبىتلەر بىزنى قانچىكى قاتتىق ھاقارەتلىسە، خەلق ئۆزلىرىنىڭ ھەقىقىي ۋەكىلىنىڭ كىملىكىنى شۇنچە ئېنىق بىلىۋالىدۇ.

ئەپەندىمنىڭ قەتئىي پوزىتسىيەسى، جاراڭلىق ئاۋازى يىغىنغا قاتناشقانلارغا كۈچلۈك ئىلھام بەردى. ئۇلار ھەرقانداق ئەھۋالدا ئەپەندىمگە يېقىندىن ماسلىشىپ، بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئاداققىچە كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى بەس ـ بەستە بىلدۈرۈشتى. يىغىن تۈن نىسپىدە ئاياغلاشتى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، گېنېرال ئىسھاقبېك بىلەن مۇھاپىزەتچى ئابلەھەت توختى غۇلجىغا قايتتى، يولداش دىلىلقانمۇ ئالتايغا قايتتى.

830

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئەھۋالنىڭ بۇنداق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلمىغانىدى. ئۇ ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن، ئىككىنچى كۈنى، يەنى 5 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئىلى تەرەپ كېڭەش ۋەكىلى سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ ۋە چېن فاڭبەي، مۆپدىن، ئابلىمىت ھاجىيېۋ، ئەسئەت يا-قۇپ، ئابلىمىت نۇرىيېۋ، ما لەنسۈن، قاجىمان، ئەھمەت ئىسمايىل، قېيۇم ھوشۇر، ئابدۇرېھىم قاتارلىق 11 ئادەمدىن تەركىب تاپقان كېڭەش ئەزالىرى ئىجرائىيە ھەيئەت رىياسىتى قۇرۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى ھەمدە گومىنداڭ تەرەپ ۋەكىلى چېن فاڭبەي بىلەن ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ ۋەكىلى سەيدۇللا سەيپۇللايېۋنىڭ ھەيئەت رىياسىتىگە مەسئۇل بولۇشىنى قارار قىلدى.

ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ تۇيۇقسىز ئۆزگەرتىلىشىدىن ئىبارەت بۇ سىياسىي ۋەقە ئەمەلىيەتتە بىزگە قانۇنلۇق كۈرەش قىلىش

پۇرسىتى يارىتىپلا قالماي، گومىنداڭنىڭ ھەقىقىي ئەپتى - بەشىرىسە-نى يەنە بىر قېتىم ئېچىپ تاشلىدى.

ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپ توقۇنۇشنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى، زىددىيەتلەر بارغانسېرى مۇرەسسە قىلغىلى بولمايدىغان باسقۇچقا بېرىپ يەتتى.

5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى، ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كەلگەن ۋەكىللەر بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە بىر پارچە ئوچۇق خەت يازدى، خەتتە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ نارازىلىقى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇمچە رەئىسى جاڭ جىجۇڭ جانابلىرىغا:

ھۆرمەت بىلەن ئىلتىماس قىلىمىزكى، شۇبۇ يىل 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى غەربىي زالدا ئۆتكۈزۈلگەن مەجلىستە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبىرى ئۆزگەرگەنلىكىنى كۆردۇق، بىز كېڭەش ئەزالىرى بۇ ھەقتىكى پىكرىمىزنى سۆزگە چىققان ۋەكىلىمىز ئارقىلىق شۇ مەجلىستە ئىلان قىلغاندۇق. شۇ پىكرىنى قايتا قۇۋۋەتلەپ، بۇ تەلەپنى يازدۇق. بۇنىڭدىن مەقسىتىمىز:

ئۆتكەن يىلقى 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمىگە مۇۋاپىق تەشكىل بولغان ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت بىر يىلغا قەدەر بىرقانچە يېڭى چارە ۋە پىلانلار بىلەن ئىشلەپ كەلگەن بولىسىمۇ، تېخى بىتىمنى ۋە سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پىروگراممىسىنى ئىجرا قىلىشتا قانائەتلىنەرلىك ئىش قىلالمىدى. خەلق زور ئارزۇ قىلغان بۇ ۋەزىپە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ زىممىسىدە تۇرماقتا.

تىنچلىق بىتىمگە مۇۋاپىق تەشكىل قىلىنغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەنە شۇ ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلغانغا قەدەر، ئۆزگەرمەي داۋام قىلىشى لازىم دەپ ئېيتىمىز. بۇنىڭغا قارىماي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ خەۋىرى بولماستىن ياكى ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتىنىڭ رازىلىقىسىز ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىنى نالايىق دەپ ھېسابلايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز-

تىمگە مۇڭايىق تەشكىل قىلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىتىم مۇ-ناسىۋىتى بىلەن خەلق ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى قەتئىي ئادا قىلىشنى، ئاساسىي قانۇنغا ئاساسەن سايلام ئۆتكۈزگەنگە قە-دەر ھېچقانداق ئۆزگىرىش كىرگۈزۈلمەسىتىن داۋام قىلىشنى قەتئىي تەلەپ قىلىمىز! ئالاھىدە بۇ تەلەپنامىنى سۇندۇق. جانابـ لىرىغا سۇنغانىدىن باشقا، ئىلان قىلىش ئۇچۇن گېزىتخانىغا يوللاپ بەردۇق.

ھۆرمەت بىلەن: ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى
5 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

دېمەك گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى مەسئۇت سەبرىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەينىلەش بىلەن، ئۆزلىرى كۈتكەن ئۇنۇمگە ئېرىشەلمىدى. ئەكسىچە، بۇ ئىش سەۋەبىدىن جەمئىيەت قالايمـ-قانلىشىپ كەتتى. ھۆكۈمەتسىز قالغان گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ بوشـ-شىپ كەتكەنلىكىنى بايقىغان جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۇن، پەقەت ئەخمەتجان ۋەكىللىكىدىكى ئۇچ ۋىلايەت كۈچلىرىنى قا-يىل قىلىشتىن باشقا يولىنىڭ يوقلۇقىنى، ئۇنداق قىلمىغاندا، داۋالغۇپ تۇرغان ۋەزىيەتنى ئوڭشاشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. شۇ ۋەجىدىن، شۇ كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئەخمەتجاننىڭ گۇ-رۇپپا باشلىقلىقىدا يەتتە كىشىلىك شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئالاھىدە ھۆكۈمەت گۇرۇپپىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى.

مەزكۇر «ئالاھىدە گۇرۇپپا»نىڭ ئەزالىرى تۆۋەندىكىچە: ئەخمەتـ-جان، لیۇ مېڭچۇن، رەھىمجان، ۋاڭ زېڭشەن، ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، لیۇ زېرۇڭ، چۇ ۋۇ.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئىككى تەرەپ ئۆزلىرىنىڭ پىكرىنى يەنە بىر قېتىم سەممىي ۋە ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويىپ، نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى ئوڭـ-شاشقا پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن دەپ قاراپ، ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن ئايرىم يۈزتۇرانە سۆزلەشمەكچى بولدى. ئەپەندىم گەرچە قاتتىق نارازى بولسىمۇ، بىراق يەنىلا ئومۇمىيلىقنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان مۇناسىۋىتىنى ھازىرچە ساقلاپ قې-

لىشقا پايدىلىق بولار، دەپ قاراپ ماقۇل بولدى.

6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن ئايرىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ئەپەندىم گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئىشخانىسىغا داغدام قەدەم بىلەن كىرىپ كەلگەندە، گېنېرال ئىشخانىدا ئۆزى يالغۇز ساقلاپ ئولتۇرغانىكەن. ئەپەندىمنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ گېنېرالنىڭ يۈزىگە قان يۈگۈرۈپتۇ.

ئەخمەت ئەپەندى بىلەن گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ سۆھبەت خاتىرىسى تۆۋەندىكىدەك (مەزكۇر خاتىرە ھازىرمۇ ئالاقەدار ئارخىپلاردا ساقلانماقتا).

1947 ـ يىل *6* ـ ئاينىڭ *12* ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە، غەربىي شىمال مەھكىمىسىنىڭ بىناسىدا، ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئۆتكۈزگەن سۆھبەتنىڭ خاتىرىسى:

جاڭ جىجۇڭ: ئەھۋال قانداق؟ بىرئاز تىنچىغاندەكمۇ؟

ئەخمەتجان: ئەھۋال يەنىلا بۇرۇنقىدەك.

جاڭ جىجۇڭ: بۈگۈن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىس ئاچماقچى ئىدى، سىلەر كەلمىگىنىڭلەر ئۈچۈن ئېچىلماي قالدى، سىلەر نېمىشقا قاتناشمىدىڭلار؟

ئەخمەتجان: نۇرغۇن مەسىلە خەلقنىڭ تەلىپىگە خىلاپ ئىكەنلىكى ئۈچۈن بۇ يىغىنغا قاتنىشىشنى مۇۋاپىق ئەمەس دەپ تونۇدۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن قاتناشمىدۇق. لېكىن، بىز قاتناشمىغان بىلەن مەجلىس ئېچىلسا بولۇۋېرەتتى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە 25 ئەزا بار، بۈگۈن ئۇرۇمچىدە 20 سى بار، بىز ئۈچىمىز قاتناشمىغان بىلەن، يەنە 17 ئەزا بار، بۇلار كۆپ سانلى ئىگىلەيدۇ. شۇڭا بىزنى ساقلىماي ئېچىلۇۋېرسە بولاتتى.

جاڭ جىجۇڭ: بىزنىڭكىدەك بۇ دېموكراتىك ھۆكۈمەتتە ئاز سانلىق كۆپ سانلىققا بويسۇنۇش ئەمەس، ئاز سانلىق كۆپ سانلىققا رەھبەرلىك قىلىدۇ.

بۈگۈن سىزنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنغا قاتناشما-

غانلىقىدىن كۆڭلۈم بەك بىئارام بولدى، شۇڭا سىلەرنى سۆزلىشىشكە چاقىرتىشىم. نەچچە كۈنلۈك ئالدىدا باش كاتىپ لىۋىڭچۈن، ئالاھىدە ۋەكىل لىۋ زېرۋك، چۇ ۋۇ شىجاڭ سىلەر بىلەن نەچچە قېتىم سۆزلەشتى، ئۇلار ئەلۋەتتە مېنىڭ پىكرىمنى سىلەرگە يەتكۈزدى دەيمەن، گەرچە ئۇلار سىلەرگە يەتكۈزگەن بولسىمۇ، مەن بۈگۈن ئۆزۈمنىڭ پىكرىنى تۆت نۇقتىغا بۆلۈپ سىلەرگە ئېيتماقچى.

بىرىنچى، مەسئۇت ئەپەندىنىڭ رەئىس قىلىپ تەيىنلىنىشى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ پىكرى بويىچە ئەمەس، پۈتۈنلەي مېنىڭ تەلىپىم بويىچە بولغان. بۇ مېنىڭ بىرنەچچە قېتىم تەلەپ قويغىنىمدىن كېيىن، مەركىزىي ھۆكۈمەت ئامالسىزلىقتىن مېنىڭ بۇ پىكرىمنى قوبۇل قىلغانىدى. بۇ ئىشقا مەن مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك. مەن ئەسلىدە ياخشى نىيەتتە قىلۇبدىم. مەسئۇت ئەپەندىنىڭ شىنجاڭ ئۇلكىسىگە رەئىس بولۇشىغا مەركىزىي ھۆكۈمەتتىكى ئوڭچىلار قارشى تۇرغان، سولچىلار قوشۇلغان، بۇ بىر پاكىت. شۇنىڭ ئۈچۈن بەزىلەرنىڭ مەسئۇت ئەپەندىنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرغانلىقى ماڭا قارشى تۇرغانلىق بىلەن ئوخشاش. مەن يۇقىرىدا دەپ ئۆتتۈم، بۇ ئىش ئوغرىسىدا ھۆكۈمەت ئالدىدا مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك، چۈنكى بۇ ئىشنى مەن كەلتۈرۈپ چىقارغان، ئەگەر بۇ خىلدىكى قارشى تۇرۇش كەيپىياتى داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا، مەن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قالىمەن، شۇنىڭ بىلەن تەڭ مەسئۇت ئەپەندىمگە قارشى تۇرۇش كەيپىياتى تەرەققىي قىلىۋېرىدىغان بولسا مەركىزىي ھۆكۈمەتكە بولىدىغان گۇمان كۆپىيىدۇ، چۈنكى بۇ ئىش ئەسلىي شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن ياخشى ئىش ئىدى، لېكىن، ئەكسىچە خەلقنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە بولغان گۇمانىنى كۆپەيتىۋەتتى، بۇنداق بولسا ياخشى بولمايدۇ.

ئىككىنچى، مەن ئۆزۈمنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي، مەن ھەم مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ بۇنداق قىلىشىمىزدىكى سەۋەب مەسئۇت ئۇ ئۆزى شىنجاڭلىق، شىنجاڭلىق ئادەمنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەئىس قىلىش مەركەزنىڭ

شىنجاڭ خەلقىگە يەنە بىر قېتىم ئىلگىرىلەپ قىلىپ بەرگەن ياخشى ئىشى. مۇشۇ ئىش ئارقىلىق شىنجاڭ خەلقى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە بولغان غەمخورلۇقىنى، يەنى خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭغا ھۆكۈمراڭلىق قىلىش ھوقۇقىدىن ۋاز كەچكەنلىكىنىڭ بۇ يەردە ئىپادىلەنگەنلىكىنى بىلۈالاتتى. شۇڭا مەن مەسئۇتنى خەلقنىڭ ھېسسى دېپ ئاتىغىلى بولىدۇ دەپ قارايمەن، شۇڭا بىز ئۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەئىس قىلىپ تەيىنلىدۇق، ئۇنى سوۋېت كە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن رەئىسلىككە تەيىنلىگەن ئەمەس، مەنده سوۋېتكە قارشى تۇرۇش دەيدىغان ئىش يوق، بىزمۇ بۇ تۇقتىنى ئويلاپ باقمىدۇق، چۈنكى ئۇ شىنجاڭلىق ئۇيغۇر، مەركىزىي ھۆكۈمەتمۇ ئۇنى بىلىدۇ، ئۇنى ھەرگىز سوۋېتكە قارشى تۇرىدىغان ئادەم دەپ شىنجاڭنىڭ رەئىسى قىلىپ تەيىنلىگەن ئەمەس.

مەركىزىي ھۆكۈمەت مەسئۇت ئەپەندىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى قىلىپ بەلگىلەنلىكىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، سىرتتا نۇرغۇن تەشۋىق ۋەرەقلىرى تارقىتىلدى، ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا بۇ تەشۋىق ۋەرەقلىرىنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

(1) مەسئۇت خەنزۇلارنىڭ ئىشپىيونى، خەنزۇپەرەس.
(2) مەسئۇت سوۋېتكە قارشى ئۇنسۇر.
(3) مەسئۇتنىڭ قابىلىيىتى يوق، ئىقتىدارسىز.

خەنزۇپەرەس دېگەنگە كەلسەك، ئۇنىڭ مەركەزدە تۇرغان ۋاقتى ئۇزۇن. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ مەركەز بىلەن مۇناسىۋىتى بولىدۇ. قابىلىيەتسىز دېگەنگە كەلسەك، ئۇ راستتىنلا قابىلىيەتسىزمۇ ياكى قابىلىيىتى بارمۇ؟ بىز پەقەت ئىشلىتىپ كۆرگەندىن كېيىنلا بىلەلەيمىز، ئەگەر ئۇ ئەزەلدىنلا سوۋېتكە قارشى ئادەم بولسا، ئۇنىڭغا شەك ـ شۈبھىسىزكى قارشى تۇرۇش كېرەك، ئەلۋەتتە. چۈنكى، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ قوللانغان سىياسىتى بويىچە ھەرقانداق ئادەمنىڭ شىنجاڭدا سوۋېتكە قارشى تۇرۇشىغا بولمايدۇ. مەسئۇتنىڭ بۇنىڭدىن بۇرۇن سوۋېتكە قارشى ھەرىكەتلىرى بولغان ئەمەس، مەن گەرچە ئۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن بىللە

بولۇپ باقمىغان بولسامۇ، لېكىن، مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىن بۇ-يانقى خىزمەت جەريانىدا مەن ئۇنىڭ سوۋېتكە قارشىلىقىنى كۆرمىدىم ھەم ئاڭلاپمۇ باقمىدىم. بىزنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدىكى سىياسەت ئېچىدە دىپلوماتىيە سىياسىتى ھەققىدىكى ماددىدا سوۋېت بىلەن دوستانە مۇناسىۋەت ئورنىتىش دېگەن بىر ماددا بار. بۇ ھەممىگە مەلۇم. مانا مۇشۇ بىر يىللىق خىزمەت جەريانىدا مەسئۇت ئەپەندىمنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدە بولسۇن ياكى ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە بولسۇن، سوۋېتكە قارشى ئىشلار كۆرۈلمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز سوۋېت بىلەن بولغان دوستلۇقىمىزنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋاتىمىز، بۇنى سوۋېتكە قارشى تۇردى دېسەك بولمايدۇ. ئەگەر مەسئۇت ئەپەندى بۇ-نىڭدىن كېيىن تىنچلىق بىتىمىگە ۋە سىياسىي ئىشلارنى ئەملگە قويۇش پروگراممىسىغا خىلاپ ئىشلارنى قىلىدىكەن، مەيلى كىم بولسۇن، خالىغان ۋاقىت، خالىغان يېرىدە ئۇنىڭغا قارشى تۇرسا بولىدۇ، مەنمۇ بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا قارشى تۇرىمەن. مەن سىزگە ئۆزۈمنىڭ بۇ پوزىتسىيەمنى بىلدۈرۈپ قويماي، مەن بىر ئادەمنىڭ ئورنىنى ساقلاپ قالمەن دەپ شىنجاڭدىكى *4* مىل-يون خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى قۇربان قىلمايمەن.

ئۇچىنچى، بىز ئۇنىڭ شىنجاڭ ئۇلكىسىگە رەئىس بولۇپ تۇرغان ۋاقىت ئېچىدە سوۋېتكە قارشى تۇرىدىغان ـ تۇرمايدىغانلىقىنى بىر مەھەل سىناپ كۆرۈشمىز كېرەك. سىناق ئېلىپ بېرىشنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭغا باھا بېرىش بالدۇر بولۇپ قالىدۇ. بىز بىر مەزگىل سىناپ كۆرگەندىن كېيىن، مەسئۇتنىڭ ھەقىقەتەن قابىلىيەتسىز ۋە سوۋېتكە قارشى ئىكەنلىكى مەلۇم بولسا، مەن شىنجاڭ خەلقى ئالدىدا، ئىلىدىكى دوستلار ئالدىدا ۋە سىز-نىڭ ئالدىڭىزدا چوقۇم جاۋابكارلىقنى ئۈستۈمگە ئالىمەن، بۇ چاغقا بارغاندا ئۇنى ئالماشتۇرۇۋېتىشىمۇ قېينغا توختىمايدۇ، بىر مەزگىل سىناپ كۆرگەندىن كېيىن، ئاندىن ئۇ ھۆججاتلارغا قارىپ كۆپچىلىكنىڭ تەلىپىنى قاندۇرساقمۇ بولىدۇ، شۇڭا كۆپچىلىك تەخىر قىلىشى كېرەك، ماڭىمۇ نېمە ئامال، ھازىر مەنمۇ بۇرىلىش قىلالماي قالدىم، بۇ ھەممەيلەننىڭ كۆزى يېتىدىغان ئېنىق ئىش.

تۆتىنچى، مېنىڭ سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويىدىغىنىم، ئەگەر كۆپچىلىك مەسئۇلىيەتسىزلىك قارىشى تۈرۈشىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدىغان بولسا، بۇ مېنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىم بولىدۇ، يەنى مېنىڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن قوللانغان سىياسەتلىرىمنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. مەندە شىنجاڭ خەلقىگە نىسبەتەن يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش يوق. نېمىشقا شىنجاڭلىقلار مېنى سىياسەت جەھەتتە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىدۇ؟

چۈنكى، مەن بۇ ئىش ئالدىدا مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك. شىنجاڭ خەلقىگە قارىتىلغان خىزمەتلەر ئىچىدە مەن ئىلگىرىمۇ، ھازىرمۇ ئۇلارغا ھېسداشلىق بىلدۈرۈپ كەلدىم. مەن خەلقنىڭ مېنى قۇربان قىلمايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئىنقىلابىي ئېتىقادىم بويىچە ئېيتقاندا، مەن ھەرقانداق ۋاقىتتا قۇربان بولۇشتىن ۋە مەغلۇپ بولۇشتىن قورقمايمەن. شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە، مەن ئىشىنىمەنكى، مېنىڭ مەغلۇپ بولۇشۇم يېكى قۇربان بېرىشىم شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا ھېچقانداق پايدا ئەكەلمەيدۇ. مەن سىزگە سەمىمىيلىك بىلەن ئېيتاي، مەن ئەگەر بۇ ئىشنى خاتا قىلغان بولسام، مەن ھازىرلا ئايروپىلانغا چىقىپ قايتىپ كېتىمەن. مەن 30 نەچچە يىلدىن بېرى خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن، 60 ياشقا تاقاپ قالدىم، خىزمەت قىلمىساممۇ كۈنۈم ئۆتۈۋېرىدۇ، لېكىن، مەن كەتسەممۇ مەسىلە ھەل بولمايدۇ، باشقا بىرى كېلىپ مېنىڭ خىزمىتىمنى ئۆتكۈزۈۋالىدۇ. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، شىنجاڭ خەلقى بىلىپ يېكى بىلمەي، مېنىڭ مەغلۇبىيىتىمنى تېزلەشتۈرۈۋېتىپ بارىدۇ، بۇنىڭ ماڭا زىيىنمۇ يوق. بىراق، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە پايدىسى يوق. مېنىڭ ئىنقىلابىي ئېتىقادىم مۇستەھكەم. شۇڭا، مەن بۇ ئىشنىڭ مېنى ئىشسىز قىلىپ قويىدىغانلىقىدىنمۇ قورقمايمەن.

مەن مۇنۇ بىر نۇقتىنىمۇ چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي، كۆپچىلىك ماڭا ئىشەنسە، مېنى مەغلۇپ بولمىسۇن دېسە، مەن جەزمەن تىنچلىق بىتىمنى ۋە ئۇنى يولغا قويۇش پروگراممىسىنى ئۈزۈل ـ كېسىل ئىشقا ئاشۇرىمەن. مەن جەزمەن ئۇنى ئاخىرغىچە ئىجرا قىلىشقا مەسئۇل بولىمەن. بۇ يەردە كۆپ سۆزلەشنىڭ ئورنى يوق. ھازىرقى ئەھۋالدا مېنىڭ شىنجاڭ خەلقى

ئالدىدا مەسئۇلىيەت توغرىسىدا قىلىدىغان گەپىم يوق، ھېچقانداق مەسئۇلىيىتىم يوق. چۈنكى، مەن ھازىر شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ رەئىسى ئەمەس، مېنىڭ ھازىر تۇرۇۋاتقان جايىم لەنجۇ. چۈنكى مەن غەربىي شىمال مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرى، مەن يالغۇزلا شىنجاڭدىكى ئارمىيەلەرنىڭ ئىشىنى قىلمايمەن، بەلكى يەنە گەنسۇ، چىڭخەي، نىڭشيا قاتارلىق ئۇلكىلەردىكى ئارمىيەنىڭ ئىشلىرىنمۇ قىلىمەن. شۇ سەۋەبتىن مېنىڭ ئۇرۇمچىدە ئۇزاققىچە تۇرۇۋېلىشىمنىڭمۇ ئەھمىيىتى يوق. لېكىن، كۆپچىلىكىنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتۇپ، مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالاي دەپ ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتىمەن. مېنىڭ بۇگۈن سىزنى چاقىرتىپ كېلىشتىكى مەقسىتىم، ھەققىي پىكرىمنى سىزگە ئېيتىش. چۈنكى، سىز ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىلى، شۇنداقلا پۈتۈن خەلقنىڭ ۋەكىلى دېسەكمۇ بولىدۇ. مېنىڭ قېينىچىلىقىم سىزنىڭ قېينىچىلىقىڭىز، سىزنىڭ قېينىچىلىقىڭىز مېنىڭ قېينىچىلىقىم. ھالبۇكى، مېنىڭ بۇگۈنكى كۈنلۈكتە تۇرۇۋاتقان مۇھىتىم ئىنتايىن قېينىچىلىق ئىچىدە. مەن ھازىر مەغلۇپ بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدىم. بۇ-نىڭدىن بۇرۇنقى ھەمكارلىشىش روھىغا ئاساسەن. ئالىي غايە ئۈچۈن بولسىمۇ ئاخىرغىچە ھەمكارلىشايلى. بۇ ئۇتۇقىدىن ئۇتۇقىنىدىن كېيىن بىز ئالدىمىزدا يەنە نۇرغۇن مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىمىز. بۇ مەسىلىلەر بىزنىڭ داۋاملىق ھەمكارلىشىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. مەن كەلگۈسىگە ئۈمىدۋارمەن. بىراق، يەنە بىر جەھەتتىن سىزنى چاقىرتىشىم، بۇ قېينىچىلىقىنى يېڭىپ كېتەلمەيدىغانلىقىمدىن ئەمەس، چۈنكى بۇ قېينىچىلىقنى يېڭىش مەن بىر ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى ئەمەس، مېنىڭچە، بۇ قېينىچىلىقنى سىز يېڭىشىڭىز كېرەك، يەنى شىنجاڭ خەلقنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن مەسىلىنى ھەل قىلىشىڭىز كېرەك.

بۇ ئىش مېنىڭ شان ـ شەرىپىمگە مۇناسىۋەتلىك، چۈنكى مەسئۇلىيىتىنىڭ شىنجاڭغا رەئىس بولۇپ تەيىنلىنىشىنى مەن مەزكەزگە ئېيتقانىدىم، گەرچە بۇنىڭ سىز بىلەن ئانچە چوڭ مۇناسىۋىتى بولمىسىمۇ، بىراق، بىز ئۇنى بىر مەھەل سىناپ كۆرەيلى، كەلگۈسىدە باشقا بىر مەسىلىلەر پەيدا بولۇپ قالسا، مەن ئۇنى ھەل قىلىمەن، مەن جەزمەن سىلەرنىڭ ھەل قىلىشىڭلارغا

غا ياردەم بېرىمەن. بۇ قېتىم بۇنى سىزنىڭ ھەل قىلىشىڭىز ئا-
سانراق، مېنىڭ ھەل قىلىشىم قىينراق. سىزنىڭ بۇنى ھەل قى-
لىشىڭىز يېنىكرەك بولىدۇ، شۇڭا بۇگۈن مەن سىزنى چاقىرتتىم.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاۋابى:

مەن بۇرۇنلا پىكرىمنى سىزگە ئېيتقان، بولۇپمۇ ئۆلكە رە-
ئىسى ھەققىدىكى پىكرىنى بۇ يەردىلا دەپ قالماي، نەنجىڭدە-
كى ئايرىم يىغىندىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان.

بىز خەلقنىڭ داھىيسى دېگەن نامغا مۇناسىپ بولمايلا قال-
ماستىن، خەلقنىڭ رەھبىرى دېگەن نامنىمۇ كۆتۈرەلمەيمىز. چۈن-
كى، خەلق ئارىسىدا مۇنداق بىر ئەھۋال بار، يەنى مەيلى كىم
بولسۇن، ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قاندۇرالىسا، خەلق ئۇنى ئۆزىنىڭ
رەھبىرى دەپ تونۇيدۇ ھەم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ. ئەگەر
خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە خىلاپ ئىشنى قىلىدىكەن، خەلق ئۇنى
ئۆزىنىڭ رەھبىرى دەپ ئېتىراپ قىلمايدۇ ھەم گېپىنمۇ ئاڭلىماي-
دۇ. تارىختا بۇنىڭغا ئائىت مىساللار ناھايىتى كۆپ. گەرچە مې-
نىڭ ئارمىيە ئىشلىرىغا ئائىت تارىخلاردىن ئانچە خەۋىرىم بولمە-
سىمۇ، بىراق، ناپالېئون ئارمىيەسىنىڭ رۇسىيەگە ھۇجۇم قىلغان
ۋاقتىدىكى قىزىق بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بېرەي. ناپالېئون ئارمىيە-
سى رۇسىيەگە ھۇجۇم قىلغان ۋاقىتتا رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ قو-
ماندانى بالكايىدىق ئۆزىنىڭ مەغلۇپ بولىدىغىنىغا كۆزى يېتىپ،
چېكىنىشكە بۇيرۇق بېرىيتۇ. ئارمىيە ناھايىتى يىراق يەرگە چې-
كىنگەن بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا توختىماي چېكىنىشكە بۇيرۇپتۇ.
ئەڭ ئاخىردا ئارمىيە بالكايىدىغىنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىنماي، ناپالې-
ئون ئارمىيەسىگە ھۇجۇم قىلىشنى تەلەپ قىلىپتۇ. شۇنداق قى-
لىپ، بۇ داڭلىق گېنېرال ھېچقانداق ئامال قىلالماي قاپتۇ. نەتى-
جىدە چار پادىشاھ ئالېكساندىر كوتۇزوۋ ئىسىملىك قوماندانىنى
ئەۋەتىپتۇ. مانا بۇ ئىنتىزام، تۈزۈم بولغان مۇنتىزىم ئارمىيەنىڭ
ھەربىتى. بۇ ئىشنى تەشكىلسىز تۈزۈلگەن خەلق ئاممىسى بىلەن
سېلىشتۇرۇپ بولمايدۇ. چۈنكى، خەلق ئاممىسى ئۆزلىرىنىڭ

تەلىپىنى قاندۇرىدىغان ئادەمگە ئەگىشىدۇ. ھەرگىز تەلىپىنى قاندۇرمايدىغان ئادەمنىڭ كەينىدىن ماڭمايدۇ. تەجرىبىلەر شۇنى كۆرسەتكىكى، گەرچە بىز بەش ـ ئالتە ئادەم خەلقنىڭ تەلىپىنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن ئاز ـ تولا نەتىجە قا-زانغان بولساقمۇ، لېكىن، بۇ بىزنىڭ خەلققە باشلامچىلىق قىلىپ كېتىۋاتقانلىقىمىزغا باراۋەر ئەمەس. ئۇلارنى بىزگە ئەگەشتۈرۈپ ماڭغانلىقىمىز ئەمەس. بەلكى سىزنىڭ باراۋەرلىك سىياسىتى بە-لەن ھەر مىللەت خەلقلىرىگە مۇئامىلە قىلغانلىقىڭىزدىن بو-دى، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ خىزمىتىمىز ئوڭۇشلۇق بولۇۋاتاتتى.

ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇ ئىشلار تارىختىمۇ كۆپ بولۇپ ئۆتكەن، بۇنى سىز ئوبدان بىلىسىز. تەيپىڭ تېنگو مەزگىلىدىكى نۇرغۇن ئىشلار بىزنىڭ ھازىرقى ئىشىمىز بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ. مېنىڭ قارىشىمچە، كىم ھەرقايسى تەرەپ-لەردىكى ئادەملەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرالايدۇ؟ بۇ ئادەم يەنىلا سىز. سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىزنىڭ بارلىق تەلەپلىرىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ، ئۇ بىزنىڭ بارلىق ئۇمىد-لىرىمىزنى قاندۇرىدىغان ھۆكۈمەت. شۇڭا، بىز بۇ ھۆكۈمەتكە پۈتۈنلەي ئىشىنىمىز، قانداق مەسىلە بولسا، بىز خەلق ئاممىسىغا چۈشەندۈرىمىز ھەم ئاممىنى ھۆكۈمەتنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشتۈ-رالايمىز. بۈگۈنكى كۈندە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى ئال-ماشقاندىن كېيىن، خۇددى ئۆزىگە ئېيتقانغا ئوخشاش، يەرلىك مىللەتتىن بولغان ئادەم رەئىسلىككە ئالماشقانلىقىدىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئابرۇيى ئىلگىرىكىگە قارىغاندا يۇقىرى كۆتۈرۈ-لۈشى ۋە بۇ ئىلغار تەدبىرلەرنىڭ بىرى بولۇشى كېرەك ئىدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن بىز ئاممىغا چۈشەندۈرگەن، ئاممىمۇ ئىشەن-گەن. بىراق، ئىشلار ھازىر بىزنىڭ ئۈمىد قىلغىنىمىزدەك بولمايۋا-تىدۇ، چۈنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئابرۇيى چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ. زور كۆپچىلىك خەلق قارشى چىقىشقا باشلىدى. بۇنداق ئەھۋالدا بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئاممىغا: ئۆلكىلىك ھۆكۈ-مەت ئۆزگەردى، بىراق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتى ئۆز-گەرمىدى دەپ تەشۋىق قىلىشقا بىزنىڭ ئىشەنچىمىز يوق، شۇ-نىڭ بىلەن بىللە خەلق ئاممىسىمۇ ئىشەنمەيدۇ.

بۇنىڭدىن بۇرۇن سىزنىڭ قەلبىڭىز بىز بىلەن بىردەك ئە-
دى. شۇڭا، بىز خىزمەت ئۇستىدە مەغلۇپ بولساق ياكى ئۇ-
تۇقتا ئېرىشسەك، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ مەسئۇلىيىتى بار دەپ
تونۇيتتۇق. شۇڭلاشقا بىز ئېغىر قىينچىلىققا ئۇچرىغان ۋاقتتىمۇ
ھەمكارلىشىپ، ياردەملىشىپ ئۆتكەندۇق. ئۆتكەندە بىز جەنۇبىي
شىنجاڭغا بېرىشتىن بۇرۇن ۋە جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغان چاغدا
پەيدا بولغان نۇرغۇن ئىشلارغا قارىتا ۋە قانۇنسىز نۇرغۇن
ئەھۋاللارغا قارىتا بىز ئۆزئارا مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلغانە-
دۇق. لېكىن، جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن نۇرغۇن قا-
نۇنغا خىلاپ ئىشلارنى كۆردۇق. ئۆزئارا مەسلىھەت بىلەن ئىش
كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش سەۋەبىدىن ئارتۇق گەپ قىلمىدۇق.
ئىلگىرى خەلقىمىز بىر تەرەپتىن، سىزنى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ
مەنپەئەتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، دەپ تونۇدى، يەنە بىر تەرەپ-
تىن، خەلقنىڭ مەنپەئەتىگە كۆڭۈل بۆلىدۇ، دەپ تونۇدى، بىزنى
بولسا، پەقەت خەلقنىڭ مەنپەئەتىگىلا كۆڭۈل بۆلىدۇ، مەركىزىي
ھۆكۈمەتنىڭ مەنپەئەتىگە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ، دەپ تونۇدى. بۇ
دېگەنلىك، ئۇلار سىزنى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ مەنپەئەتىگە
دەققەت قىلىپلا قالماي، خەلقنىڭ قىينچىلىق مەسىلىلىرىنىمۇ
ھەل قىلىدۇ، دەپ تونۇغانلىق. بىز بىلەن سىزنىڭ تۇتقان پو-
زىتسىيەمىز، مەيدانىمىز ئوخشاش بولغانلىقى ئۈچۈن خەلق
سىزنىڭ داۋاملىق رەئىس بولۇپ تۇرۇشىڭىزنى تەلەپ قىلدى.
چۈنكى، سىز بېجىرەلەيدىغان ئىشلارنى مەن بېجىرەلمەيمەن،
سىز بېجىرەلمەيدىغان ئىشلارنىمۇ مەن بېجىرەلمەيمەن. شۇڭا،
ئەگەر ياخشىسى، يېڭىدىن تەيىنلەنگەن رەئىس ئۆزى خەلق ئا-
مىسىغا چۈشەندۈرۈپ ئۆزى ھەل قىلسۇن. بۇ ئىشقا قارىتا
خەلق ئاممىسىمۇ يېڭىدىن تەيىنلەنگەن رەئىس ئۆزى چىقىپ چۈ-
شەندۈرسۇن، باشقىلار بۇنى چۈشەندۈرەلمەيدۇ، دەپ قارايدۇ.

بىز ئۇچ ۋىلايەت خەلقنىڭ ۋەكىللىرى، سىز ئۇچ ۋىلايەت
خەلقنىڭ مېنى مەلۇم شەرتلەر بىلەن ۋەكىل قىلىپ سايلاپ
بەرگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە بىزگە شەرتلىك بويىچە-
ئىدىغانلىقىنى بىلىسىز. بۇ مەۋجۇت ئەھۋال، خەلق بۇنى بىر-

دەك تەلەپ قىلىدۇ. بۇ مەسىلىدە يېڭىدىن تەپسىلىنگەن رەئىس ئۆزى بىر ئامال تاپقىنى تۈزۈك. بىز ھازىر خەلق ئاممىسىنىڭ كەيپىياتىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. شۇڭا بىز خەلق ئاممىسى بىرگە چوقۇم بويسۇنۇشى كېرەك، دەپ ئېيتالمايمىز. خەلق ئاممىسىغا مەمنۇن بولارلىق جاۋاب بېرىشتىن ئاۋۋال بىز ۋەزىپىنى ئورۇنلىيالايمىز، دېگەن گەپنىمۇ ئېيتالمايمىز.

گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە جاڭ جىجۇڭ مۇنداق دەيدۇ:

بۈگۈن سائەت 8 دە شاڭخەيگە بېرىپ ئىقتىساد يېغىنىغا قاتناشقان سوۋېت ۋەكىلىنى زىياپەتكە تەكلىپ قىلدىم، ھازىر ۋاقىت توشۇپ قالاي دېدى، بىز سۆزىمىزنى ۋاقتىنچە مۇشۇ يەرە دە توختاتساق، سىز قايتىپ بېرىپ ئۆزىڭىزنىڭ يولداشلىرى بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ باقسىڭىز، يۇقىرىدا ئېيتقان بۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ چىن قەلبىمدىن چىققان سۆزلەر، سىز ئۇلارغا ئوبدان يەتكۈزسىڭىز. بىزنىڭ بۇ سۆ ھېيتىمىزنى ئەتە ياكى ئۆگۈن ئوبدان داۋاملاشتۇرساق، سىزنىڭ مېنىڭ بۇگۈنكى سۆزلىرىمنى ياخشى مۇ ھاكىمە قىلىپ، توغرا جاۋاب بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. مەن سىز بىلەن تونۇشقانىدىن بۇيان ھەر قېتىملىق سۆ ھېيتىمىزنىڭ ھەممىسىدە مەن سەمىمىي بولدۇم. بۇ قېتىمقى شۇنداق ناھايىتى سەمىمىيلىك بىلەن، ئىشەنچ بىلەن سىزگە سۆزلىدىم. شۇڭا سىزنىڭ مېنىڭ بايا دېگەن سۆزلىرىمگە ئاساسەن بىر ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئەخمەتجان: ئەگەر بۇنداق بولسا، بىز جۇمە كۈنى جۇمە نامىزى ئۆتەيمىز، شۇڭا شەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 دا سۆ ھېيتىمىزنى داۋاملاشتۇرساق، دەپ جاۋاب بەردى.

گەرچە بۇ قېتىملىق سۆھبەت نورمال كەيپىياتتا ئۆتكۈزۈلگەن بولسىمۇ، بىرەر يېڭى نەتىجە ئېلىپ كېلەلمىدى. جاڭ جىجۇڭنىڭ گەپ

پىنىڭ ئۇرانىدىن قارىغاندا، مەركەزنىڭ قارارىنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ. دېمەك، ۋەزىيەتنىڭ كەسكىنلىشىدىغانلىقى مۇقەررەر يۈزلىنىش بولۇپ قالغانىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم باشچىلىقىدىكى بەتتە كىشىلىك «ئالاھىدە گۇرۇپ-پا» ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى نامزاتلىقى ۋە كېڭەش ھەققىدە دەرھال بىرنەچچە قارار چىقاردى ۋە 6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن رەھىمجان سابىرھاجى ئۆز نامىدا گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىپ، ئالتاي ۋالىيسى ئوسمان ئىسلامنى ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ھەققىدە رەسمىي تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىغا زور ئۈمىد باغلىغاندەك قىلاتتى، ئۇ بىر قىسىم كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئۆزىگە يازغان خېتىگە قارىتا، ئەخمەت ئەپەندىنىڭ يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا باشلىقى سالاھىيىتى بىلەن جاۋاب بېرىشنى ھاۋالە قىپتۇ. شۇ سەۋەبتىن ئەخمەت ئەپەندى تۆۋەندىكى خەتنى يېزىپتۇ:

مۆھتەرەم ئۆلكىلىك كېڭەش مەجلىسى ئەزالىرىغا:

سىزلەر 6 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى جاڭ بۇجاڭغا كېڭەش مەجلىسىنى تېزدىن ئېچىش ھەققىدە تەكلىپ بەرگەنىكەنسىز-لەر. بۇنىڭغا جاۋابەن جاڭ بۇجاڭ بۇ مەسىلىنى مەن ئىشتىراك قىلغان يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ، شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ گۇرۇپپىنى ئۈيۈشتۈرۈپ چارە قىلىشمىغا تاپشۇرۇپ ماڭا ئالاقە يازغانىكەن.

6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى جاڭ بۇجاڭ سىزلەر بىلەن قىلغان سۆھبىتىدە مەسىلىنى يەنە مەن باشلىق يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا ئىختىيارىغا قالدۇرۇپتۇ. بۇ ھەقتە مەن سىزلەرگە تۆۋەندىكى پىكرىمنى بايان قىلىمەن:

ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى خەلق تەرىپىدىن بىۋاستە سايلانغان، ئۆلكە بويىچە خەلقنىڭ يۇقىرى ھوقۇقلۇق ۋەكىللىرى بولغانلىقتىن، مەن ئۆلارنىڭ ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلىشنى ھەرگىز ئىستىمەيمەن. مېنىڭ پىكرىمچە ۋە ئومۇمەن ھازىرقى زامانىدا قوبۇل قىلىنغان خەلقچىللىق تۈزۈمىنىڭ تەرتىپىگە مۇۋا-

پىق، خەلقنىڭ يۇقىرىقى ۋەكىللەر كېڭىشى خەلق تەرىپىدىن سايلانغان ۋەكىللەرنىڭ ئۆزلىرى تەرىپىدىن ئىدارە قىلىنىشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن مەجلىس ئېچىش مەسىلىسىنى ماڭا ياكى بىر تۈركۈم كېڭەش سىرتىدىكى كىشىلەرگە باغلاپ قويۇلۇشنى خەلقچىللىق سىياسىتىگە نامۇۋاپىق دەپ ھېسابلايمەن. مەجلىسنى ئېچىش ۋە قانداق مۇزاكىرە قىلىش مەسىلىلىرى ۋەكىللەر تەرىپىدىن سايلانغان رىياسەت تەرىپىدىن قارىلىپ، ئومۇمىي ۋەكىللەر قارارى بىلەن ھەل قىلىنىشى كېرەك دەپ ھېسابلايمەن. مۇزاكىرە ۋاقتىدا ھەركىم ئۆز پىكرىنى بايان قىلالايدۇ. لېكىن، كۆپچىلىك قارار قىلغاندىن كېيىن ئازچىلىق ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلمىقى شەرت بولىدۇ. مېنىڭچە، مانا بۇ توغرا خەلقچىل سىياسەت بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەجلىس ئېچىش ۋە مەجلىس ئېچىلىش ئىشلىرىغا ئائىت مەسىلەرنى ۋەكىللەر مەسلىھەت مەجلىسىگە تاشلاپ ھەل قىلماقلىرىڭىزنى ئۆتۈنىمەن. شۇنىڭ بىلەن ئۆلكىدە مەجلىسنى ئېچىپ ئىشلىرىڭىزلارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ بېرىشىڭىزلارنى تىلەيمەن.

مەجلىس تەرەپتىن ماڭا تاشلانغۇسى سوئال ياكى تەكلىپ بولىدىغان بولسا، چامام كەلگۈچە جاۋاب بېرىشكە ۋە تاپشۇرۇقلىرىڭىزنى قوللۇمدىن كەلگۈچە ئىجرا قىلىشقا تىرىشىدىغانلىقىمغا تەييار ئىكەنلىكىمنى بايان قىلىمەن.

ھۆرمەت بىلەن:

خىزمەتچىلىرىڭىز: ئەخمەتجان قاسىمى

1947 ـ يىل *6* ـ ئاينىڭ *30* ـ كۈنى

ئۆلكىلىك كېڭەش مەجلىسى پارچىلىنىش گىردابىغا بېرىپ قالدى. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلار تېخىمۇ ئۆتكۈرلىشىپ، زىددىيەت تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كەتتى. شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن كېڭەش ئەزالىرى بولسۇن ياكى ھەق ـ ناھەقنى ئېنىق كۆرۈپ تۇرغان نۇرغۇن تەرەققىيپەرۋەر كۇچلەر بولسۇن ۋە ياكى تىنچلىقنى تەلپۈنىدىغان ھەر مىللەت ئاممىسى بولسۇن ئەكسىيەتچىل گومىنداڭ دائىرىلىرى ئىشلىتىۋاتقان سىياسىي نەيرەڭنىڭ ماھىيىتىگە يەتكەن

ھامان ئۇمىدنى ئۈزۈپ، «ئىنقىلابنىڭ بۆشۈكى» — غۇلجىغا كېتىدىغان لىقىنى ئېيتىپ، ئارقا ـ ئارقىدىن ئەپەندىمگە تەلەپ قويغىلى تۇردى. ئەپەندىم ئىنقىلابىي كۆچىلەرنى كۆپرەك توپلاپ، كۈرەشنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تەكىتلەپ، كونكرېت قەدەملەرنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا باشلىدى.

يىغىپ ئېيقاندا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن خەلقچىل تەرەپدارلىرىنىڭ كەسكىن مۇنازىرىسى سەۋەبىدىن، كېڭەش پارچىلىنىشقا قاراپ يۈز تۇتتى. ئىككى تەرەپ شۇ سەۋەبلىك تېخىمۇ كەسكىن كۈرەشكە تولغان مەزگىلگە قەدەم قويدى.

41. مەخپي خەت

گومىنداڭ مەركىزي ھۆكۈمىتى مەسئۇت سەبرىنى يۆلەشتۇرۇپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ «رەئىس»لىك تەختىگە چىقارغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ۋەزىيىتىدە كەسكىن بۇرۇلۇش پەيدا بولۇپ، كېڭەش مەجلىسى پارچىلىنىش گىردابىغا بېرىپ قالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ئېھتىماللىقىنىڭ بارغانسېرى يوققا چىقىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. لېكىن شۇ جاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن كېڭەش ئەزالىرى گومىنداڭنىڭ كۆز بويامچىلىقى ۋە ئالدامچىلىقىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن ئېنىق كۆردى. شۇڭا، دېموكراتىيەگە، ھەقىقەتكە تەلپۈنۈۋاتقان بارلىق تەرەققىيپەرۋەر زاتلار مانا مۇشۇنداق ھەق ـ ناھەق ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كېتىۋاتقان مەزگىلدە ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى تەرەپتە تۇرۇپ گومىنداڭغا قارشى پىكىر، نارازىلىقلارنى كەينى ـ كەينىدىن ئوتتۇرىغا قويۇشتى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ئىشىنىڭ باشقا تەرەپكە قاراپ راۋاجلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، پەيلىنى بۇزۇشقا باشلىدى. كېڭەش ئەزالىرى گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ پېيىگە چۈشكەنلىكىنى تۇيۇپ، ئەگەر يەنە ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كېتىدىغان بولسا، گومىنداڭنىڭ جەزمەن زىيانكەشلىك قىلىدىغانلىقىنى سەزدى ـ دە، قايتىپ كېتىپ ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەندىن كۆرە، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە كېتىپ، داۋاملىق كۈرەش قىلىش ئىرادىسىگە كەلدى. بۇ ھال بىزدىن ئىچكى قىسىمدىكى ئىختىلاپلارنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، ئۇلارنى ئىلغا يۆتكەپ كېتىش ئۈچۈن مەخپي ئورۇنلاشتۇرۇش قىلىشىمىزنى كۈتەتتى.

بۇ ۋاقىتتا ئەپەندىم ئىككى مەسىلە ھەققىدە بەكرەك باش قاتۇردى: بىرى ئىمكانقەدەر تېخىمۇ كۆپ تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەرنى غۇلجىغا بې-

رىشقا جەلەپ قىلىش؛ يەنە بىرى، تۇرلۇك تەشكىلات ۋە ئۇيۇشمىلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، بىرلىككە كەلگەن ئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش. دېمەك، بىزنىڭ سېپىمىزگە قوشۇلغانلارنىڭ سانى بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. ئەمما بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئوخشمايدىغان پىكىرلەر چىقىپ قالسا بولمايدۇ. ئۇ يەنە كۆپچىلىكنىڭ بىر نىيىتى، بىر مەقسىتىنى تۇرۇپ پىكىرده ئىختىلاپ پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ھەركىم ئۆزى بىلگىنىچە ئىش قىلماسلىق توغرىسىدا قايتا ـ قايتا تەكىتلەپ تۇردى. بولۇپمۇ ئىچكى قىسىمدىكى ئىتتىپاقلىقنى ئالاھىدە كۈچەيتىپ، دۇشمەنگە ئورتاق تاقابىل تۇرۇش كېرەكلىكىنى ئەسكەرتىپ تۇردى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇرۇمچىدىكى يەر ئاستى كۇرەشنى ئېلىپ بېرىش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش تېخىمۇ زۆرۈر ئىدى... ئەپەندىمنىڭ كۆڭلىگە ھەممە ئايان بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ: بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقى ئېنىق، ۋەكىللىرىمىزنىڭ ئىلىغا قايتىپ كېتىشىمۇ پەقەت ۋاقىتنىڭلا ئىشى، روشەنكى، نۇرغۇن كىشىلەر بىزگە ئەگىشىپ ئىلىغا چېكىنىدۇ، قوشۇنىمىزنىڭ تەركىبىدە يېڭى ئۆزگىرىشلەر پەيدا بولۇپ كۆچمىز بارغانسېرى زورىيىدۇ. بۇ بىر يېڭى ئەھۋال بولۇش بىلەن بىرگە، ئويلىمىغان يەردىن يەنە باشقا مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىشىمىز مۇمكىن، ھەر خىل كۆچلەردە ئوخشمايدىغان كۆزقاراشلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى تەبىئىي بولسىمۇ، قوشۇنىمىز كۆندىن ـ كۈنگە زورىيىۋاتقان ئالاھىدە بىر مەزگىلدە ھەر تەرەپلىمە كۈچلەرنى بىرلەشتۈرۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك بىرلىككە كەلگەن تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش تېخىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى.

847

ئەپەندىم ئۆزىنىڭ بۇ پىلانى توغرىسىدا يولداشلار بىلەن مەخپىي مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، كۆپچىلىكنىڭ ھازىردىن باشلاپ تەييارلىق كۆرۈشى ئۈچۈن كونكرېت يوليورۇق بەردى. كەلگۈسىدە ئۇرۇمچىدىن ئىلىغا قايتىپ بارغان كېچىش ئەزالىرى، «كۇرەش تەشكىلاتى» ئەزالىرى ۋە ئىلىدىكى «خەلق ئىنقىلابىي پارتىيەسى»، «ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» قاتارلىق تەشكىلاتلاردىن تەركىب تاپقان بىرلىككە كەلگەن تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش تەلىپىنى قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كۆپچىلىكنىڭ مەخپىيەتلىكنى ساقلاش، يولداش دۇڭ بىۋۈ ئوتتۇرىغا قويغان «شىنجاڭدا كوممۇنىزم بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىش بالدۇرلۇق قىلىدۇ»

دېگەن يولىيورۇققا ئاساسەن، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈشنى تەكىتلىدى ۋە يەنە كېڭەش ئەزالىرى ئىچىدىكى ئىلىغا كېتىشنى خالايدىغانلارنىڭ سانىنى مەخپىي ئىستاتىستىكىلاپ، ھەربىرىدىن لايىھەسىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. جۇملىدىن ئىلى تەرەپكە دەرھال خەۋەر قىلىپ بۇ يولداشلار ئۈچۈن كېيىم - كېچەك، ياتاق - تاماق تەييارلاش توغرىسىدا يولىيورۇق بەردى.

ئۇشبۇ پىلانغا ئاساسەن، ئەپەندىم يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوفقا ئالدىنئالا غۇلجىغا قايتىپ ئۇرۇمچىدە يۇز بەرگەن ئەھۋاللارنى ئىسھاقبېككە تېزدىن دوكلات قىلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. ئابدۇكېرىمگە ئىلىدىكى قېرىنداشلارنىڭ دائىم ئىدىيە جەھەتتە تەييار تۇرۇشنى، بىزنىڭ ئىلىغا تۈيۈقسىز قايتىپ بېرىشىمىز مۇمكىنلىكىنى، ماناس ئالدىنقى سېپىدىكى مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىمىزنىڭ ھوشيارلىقىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈپ، ئۇرۇش تەييارلىقىنى كۈچەيتىش كېرەكلىكىنى جېكىلىدى.

ئابدۇكېرىم ئابباسوف غۇلجىغا كەتكەندىن كېيىن، ئىلىغا كېتىدىغان كېڭەش ئەزالىرىنىڭ سانى مۇقىملاشتى. شۇنىڭدەك ماڭىدىغان لىنىيە ئاساسىي جەھەتتىن بېكىتىلدى. بىراق ۋاقىت ساقلاپ تۇرمايدۇ،

1947 - يىلى 5 - ئايدا ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت كەسكىنلىشىپ كەتكەندە، مەن كۆپ قېتىم مەخپىي ۋەزىپە بىلەن ئۇرۇمچى - غۇلجا ئارىلىقىدا قاتنىدىم. سۈرەتتە: مەنمىڭ (ئوڭدىن بىرىنچى) ئۇرۇمچى ئايرودۇرۇمىدىكى ۋاقتىم.

ئەپەندىم يەنىلا خاتىرجەم ئەمەس. غۇلجا تەرەپكە بۇ يولداشلارنىڭ زور خېيىم ـ خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويۇش كېرەك. ئۇلارنىڭ ئادەم سانى، ئىسىم ـ فامىلىسى، ۋەزىپىسى جۈملىدىن يوشۇرۇن مېڭىشتىكى كونكرېت لايىھە، ۋاقىت قاتارلىقلارنى تېزدىن غۇلجىغا يەتكۈزۈپ بېرىش ئىنتايىن زۆرۈر. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئارقىمىزغا ئىشپىيون سۈقۇنۇپ كىرىۋېلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. بۇ ئىشنى مۇتلەق مەخپىي تۇتۇپ، قەتئىي ئاشكارىلاپ قويماسلىق كېرەك. بۇ ھەقتە غۇلجىغا تېلېگراممۇ يوللاشقا، تېلېفون بېرىشكە ئەسلا بولمايدۇ. چۈنكى دۈشمەن تەرەپ ئوغرىلىقچە ئاڭلىشى مۇمكىن. شۇڭا بۇ ئاخباراتنى غۇلجىغا مەخپىي يەتكۈزۈشتە، دادامنى يوقلاپ كېلىش بىردىنبىر ئەڭ بىخەتەر، ئەڭ ياخشى چارە بولۇپ قالدى.

كەچ كىرىپ ئەل ئايىغى بېسىققان چاغ ئىدى، قۇلىقىمىزغا ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئېتىلارنىڭ قاۋاشلىرى، ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ چىرقىراشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. ئەخمەت ئەپەندىم پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مېنىڭ يېنىمغا كەلدى ـ دە، چوڭقۇر نەپەس ئالغاندىن كېيىن:

ـــ سىز دەرھال غۇلجىغا بىر بېرىپ كەلمىسىڭىز بولمىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ يەردە تۇرۇشۇپ قالماقنىڭ ھاجىتى يوق. غۇلجىدىكى يولداشلار مېنىڭدىن خەۋەر كۈتۈۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئەپەندىم قۇچىقىمدىكى بالىنى سىلاپ تۇرۇپ، ـــ سىز ماڭا قارىماي، ئەتىلا يولغا چىقىڭ، تېز بېرىپ تېز قايتىڭ، بۇ خەتنى ئۆز قولىڭىز بىلەن يولداش ئىسھاقبېگ ياكى ئابدۇكېرىمگە تاپشۇرۇپ بېرىڭ. بۇ خەت ئىنتايىن مۇھىم، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك، ھېچقانداق ئادەمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىسۇن.

مەن ئۇنىڭ مەقسىتىنى دەرھال چۈشەندىم. دېمەك، مېنىڭ كۆكرەك كېرىپ مەيدانغا چىقىدىغان ۋاقتىم يېتىپ كەلدى، مەن دەرھال كۆڭلۈمدە قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، كاللام كەتسىمۇ بۇ خەتنى دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈرۈپ قويماسلىققا بەل باغلىدىم.

ئەتىسى ئەتىگەندە، مەن ئادەتتىكىگە ئوخشاش قىزىمنى كۆتۈرۈپ، مۇھاپىزەتچى نۇردۇن بەگنىڭ قوغدىشى بىلەن ئۇرۇمچى ئايرودۇرۇمىغا كەلدىم. بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ مەن كۆپ قېتىم تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن

غۇلجىغا بېرىپ تۇراتتىم، بۇ ناھايىتى نورمال ئىشقا ئايلانغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن «خەير خوش» دېگەن سادالار ئىچىدە، ئوكۇشلۇق ئايروپىلانغا چىقتىم. مەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك قىياپەتتە ئۆزۈمنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشاتتىم، بىراق جىددىيلىشىپ، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. قىزىمنىڭ يۆگىكى ئىچىگە ئەپەندىمنىڭ مەخپىي خېتى يوشۇرۇلغان، ئۇنى ھېچقانداق ئادەم تۇيماسلىقى كېرەك. يۈرىكىم سىلىپ چىرايلىرىم تاتىرىپ كەتكەندەك ھېس قىلدىم، ئىچىمدە ئايروپىلانىڭ چاپسانراق ئۇچۇشىنى تىلەيمەن. ئەمما ئايروپىلان ئۇچۇشتىن بالدۇرقى نەچچە مىنۇت ماڭا شۇنچىلىك ئۇزۇن تۇيۇلۇپ كەتتىكى، ۋاقىت ئىزىدا توختاپ قالغاندەك بىلىنىۋاتاتتى... شۇ مىنۇت، شۇ دەقىقىدە، مېنىڭ ئىنتايىن مۇھىم بىر مەخپىي ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىۋاتقانلىقىمنى ھېچقانداق ئىنسان بىلمەيدۇ. ماڭا شۇنىسى ئايانكى، ئەگەر بۇ خەت دۇشمەنلىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، دۇشمەن خەتتە يېزىلغان ئادەملەرنى بىر - بىرلەپ تۇتۇپ، كاللىسىنى ئېلىۋېتىدۇ.

ئۇھ دېدىم! گۇركىرىگەن ئاۋاز ئىچىدە، ئايروپىلان ئاخىر كۆك ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. بۇ چاغدا مەنمۇ خۇددى يۈرىكىم جايىغا چۈشكەندەك بولدۇم. مەن ئايروپىلان دېرىزىسىدىن سىرتقا قاراپ، ئۇن - تىنسىز ئولتۇرىمەن، خىيالىمدىن ئەپەندىمنىڭ: «ئىلىغا بارغاندا بۇ خەتنى ئۆز قولىڭىز بىلەن يولداش ئىسھاقبېك ياكى ئابدۇكېرىمگە تاپشۇرۇپ بېرىڭ، باشقا ھەرقانداق ئادەمگە بەرسىڭىز بولمايدۇ. كۆپ بولغاندا، بىر ھەپتىدە ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىڭ» دېگەن تاپشۇرۇقى بىر - بىرلەپ ئۆتەتتى.

دېرىزە سىرتىدىكى ئاپپاق بۇلۇتلار خۇددى ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەۋاتقاندەك، تاغ باغرىدىكى يايلاقلار خۇددى مېنىڭ كېلىشىمنى كۈتۈۋاتقاندەك بىلىنەتتى. چەكسىز ھاياجان قەلبىمنى چۈلغۇۋالغانىدى.

ئايروپىلان ئاخىر غۇلجا ئايرودۇرۇمىغا قوندى.

مەن بالامنى باغرىمغا بېسىپ، ئالدىراپ - تېنەپ بىرىنچى بولۇپ ئايروپىلان شوتىسىدىن چۈشتۈم - دە، ئۇدۇل گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ قورۇسىغا قاراپ ماڭدىم. ئەپسۇسكى، ئۇلارنىڭ ئۆيىدە پەقەت ئايالى ئايشە بىلەن ئوغلى ئەسقەتلا بار ئىكەن. ئايشە ماڭا گېنېرالنىڭ سانىدىخوزىغا

قىسىملارنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. شۇنداق قىلىپ مەن دەرھال ئارقامغا يېنىپ، دوستۇم ئايشەنىڭ تۇتۇۋېلىشىغىمۇ قارىماي، ئابدۇكېرىم ئاببباسوفنى ئىزدەپ، بوينىكېسىككە كەلدىم. ئابدۇكېرىم ئاببباسوف مېنىڭ كېلىشىمنى بىلگەچكە، ئۆيىدە مېنى ساقلاپ ئولتۇرغانكەن. مەن ئىتتىك ئەخمەتجاننىڭ خېتىنى ئۇنىڭغا تاپشۇردۇم ۋە ئەخمەتجان تاپشۇرغان ئىشنى ئۇنىڭغا قىسقىچە بايان قىلدىم. مەن شۇ چاغدىلا ئاندىن قۇچىقىمدىكى قىزىمنىڭ قورسىقى ئېچىپ بىرنەچچە قېتىم ئۆزى يىغلاپ ئۆزى توختىغانلىقىنى ئەسكە ئالدىم.

ئابدۇكېرىم خەتنى جىددىيلىك ئىچىدە كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، مەندىن غۇلجىدا قانچە ئۇزۇن تۇرىدىغانلىقىمنى سورىدى. بىر ھەپتە تۇرارمەن دېدىم مەن جاۋابەن.

ــ ئەھۋال ناھايىتى جىددىي، غۇلجىدىكى ئىشلارنى ئۆزۈم ياخشى ئورۇنلاشتۇرىمەن، مەن ھازىرچە ئۇرۇمچىگە قايتىپ بارالمايمەن. ئەمما، قارشى تەرەپنىڭ گۇمانىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن، سىز قانچە بالدۇر قايتىپ كەتسىڭىز شۇنچە ياخشى، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن ماڭا قاراپ.

ئەلۋەتتە، مەن بۇنداق جاۋابنى ئاڭلاشنى خالىمايتتىم. مەن يۇرتۇمغا ئاران تەستە كەلگەنىدىم. بۇ يەردە مېنىڭ نۇرغۇن دوست ـ بۇرادەرلىرىم بار، مۇمكىن بىلەن دادامنىڭ يېنىدا كۆپرەك تۇرۇشنى ئويلايمەن؟! مەن تېخى ئەمدىلا كەلگەن تۇرسام، نېمىشقا قايتىپ كېتىمىڭ دەيدىغاندۇ؟

چوڭ ئۆيگە قايتىش يولىدا كالاسكىغا ئولتۇرۇپ، چوڭقۇر خىيالغا چۆمدۇم. قۇلاق تۇۋىمدە ئەپەندىمنىڭ تۇنۇگۈن كېچە تاپىلىغان سۆزلىرى جاراڭلايتتى، كۆز ئالدىمدا ئۇنىڭ ئۇستەلدە خەت يازغان چاغدىكى قىيالىتى نامايان بولاتتى. «نېمىشقا مېنى غۇلجىغا مۇشۇنداق جىددىي خەت يەتكۈزگىلى يولغا سالىدىغاندۇ؟» دېگەن سوئال كاللامغا كىرىۋالدى. بىراق ئۇزاق مۇددەتلىك ئاشكارا ۋە مەخپىي خىزمەتلەر مەنده نۇرغۇن ئىشلارنىڭ كۆرۈنۈشىنىلا بىلىش، مەزمۇنىنى سۈرۈشتە قىلماسلىق ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن. بۇنىڭ سەۋەبىمۇ ماڭا ئايان ئىدى.

كالاسكا توختىدى، ھارۋىكەشنىڭ «دىر ـ دىر» دېگەن ئاۋازى مېنى خىيال دېڭىزىدىن ئويغاتتى. ئۆيگە يېتىپ كەلدىم، دادام ۋە مومامىلار مېنىڭ كەلگىنىمدىن خەۋەر تېپىپ، تەقەززالىق بىلەن ساقلاۋاتقانىكەن. مەن قىزىمنى كۆتۈرۈپ ئىشىكتىن كىرگەن ۋاقتىمدا، ھەممەيلەن خۇشال

بولۇشۇپ، مېنىڭدىن تىنچ ـ ئامانلىق سوراشتى. ئەمما، مېنىڭ پۈتۈن خىيالىم يەنىلا ئاشۇ خەتتە. گەرچە بۇ مېنىڭ بۇنداق ۋەزىپىنى تۇنجى قېتىم ئورۇنلىشىم بولمىسىمۇ، مەن بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنى ھەممىدىن مۇھىمدەك ھېس قىلدىم.

توغرا! چۈشەندىم، بۇ خەتنى پوچتىدىن ئەۋەتىشكە بولمايدۇ، تېلېگرامما ياكى تېلېفون ئارقىلىق ئېيتىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ، باشقىلارنىڭ بىلىشىگە قەتئىي بولمايدىغان خەت. توساتتىن خۇددى مۇھىم بىر ۋەزىپىنى ئادا قىلغاندەك ئىپتىخارلىق ھېس قىلدىم، بىر خىل شەرەپ تۇيۇغۇسى كاللامنى ۋاللىدە يورۇتقاندەك بولدى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، نۇرغۇن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار مېنى يوقلاپ كەلدى. ئۇلار قىزىمنى كۆتۈرۈپ ئەركىلىتەتتى. مېنىڭ ۋاقىت چىقىرىپ ئۆيلىرىگە مېھمان بولۇپ بېرىشىمنى سورايتتى. لېكىن، مېنىڭ خىيالىم ئۇرۇمچىدە، ئابدۇكېرىمنىڭ مېنى تېزدىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېتىشكە دەۋەت قىلىۋاتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، مەن دادامنىڭ قېشىدا ئاران ئۈچ كۈنلا تۇردۇم ـ دە، ئابدۇكېرىمنىڭ ئەخمەتجانغا يازغان جاۋاب خېتى بىلەن ئوغلى ئېلچانغا ئەۋەتكەن يەرلىك خۇرۇم بەتىنكىنى ئېلىپ، قىزىمنى كۆتۈرگەنچە ئۇرۇمچىگە ئۇچىدىغان ئايروپىلانغا چىقتىم.

كۆككە كۆتۈرۈلگەن ئايروپىلان تۇمانلارنى يېرىپ پەرۋاز قىلماقتا. مەن ئايروپىلان دېرىزىسىدىن تۆۋەنگە نەزەر سالدىم، ئاپپاق بۇلۇتلار ئاستىمدا ئەركىن لەيلەپ يۈرەتتى، يۇرتۇمنىڭ تاغ ـ دەريالىرى كۆزۈمگە تولمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنمەكتە، دىلىمغا چەكسىز ھۇزۇر بەخش ئەتمەكتە ئىدى.

ئۇف! مەن ئاخىرقى ھېسابتا ئىنتايىن مۇھىم بىر ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاپ بولدۇم. پۈتۈن ۋۇجۇدۇم شادلىققا تولۇپ ھاردۇقۇم چىقىقاندەك بولدى، بەدىنىم يېنىكلەپ كۆكتە ئۇچۇۋاتقىنى ئايروپىلان ئەمەس، بەلكى ئۆزۈمدەك ھېسسىياتقا كەلدىم.

ئاخلاپ تۇرۇپتىمەن، قۇلىقىمدا گۈرۈلدەۋاتقىنى ئايروپىلان موتورىنىڭ ئاۋازى ئەمەس، بەلكى بىزنىڭ زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا قاراپ پەرۋاز قىلغاندىكى غەلىبىنىڭ زەپەر مارشىدەك تۇيۇلدى. شۇنىسى روشەنكى، ئۇرۇمچى تەرەپتە بىزنى يېڭى جەڭلەر كۈتۈپ تۇرماقتا!

42. تەرەققىيپەرۋەر كۆچلەرنىڭ غۇلجىغا توپلىنىشى

ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى بۈزۈلۈشقا يۈزلىنىپ شىنجاڭ ۋەزىيىتى تېخىمۇ يامانلاشتى. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش تېخىمۇ كەسكىنلىشىپ، ئارىلىقتىكى مۇناسىۋەت تېخىمۇ قاتمالىلىشىپ كەتتى. بىراق بىز تىغمۇتىغ تاقابىل تۇرۇشتا چىڭ تۇردۇق: گومىنداڭ تەرەپ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقسا، بىزمۇ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقتۇق؛ ئاستىرتىن ھەرىكەت قىلسا بىزمۇ مەخپىي ھەرىكەت قوللاندۇق.

ئارقىمۇئارقا يۈز بەرگەن ئەھۋاللاردىن ۋەزىيەتنىڭ تېخىمۇ جىددىيلىشىدىغانلىقىنى بىلدۇق. بۇ دەل كىشىلەرنى سىنايدىغان مەزگىل ئىدى. مەيلى تەرەققىيپەرۋەرلەر بولسۇن، مەيلى ئەكسىيەتچى ئۈنسۇر بولسۇن ئىككىلا تەرەپنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرىنى ئاشكارىلاۋاتاتتى: كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، يا كۆكرەك كېرىپ خەلق ئىنقىلابى تەرەپتە تۇرۇشى كېرەك، يا بولمىسا ئەكسىيەتچىلەر تەرەپتە تۇرۇش كېرەك. مانا بۇ ئىككىلا تەرەپتىكى ئادەملەر ئۆزلىرى تاللايدىغان بىر مۇھىم ئىش بولۇپ قالدى.

بۇ مەزگىلدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بۈرھان ئەپەندىم قاتمال ۋەزىيەتكە ئۆزىنىڭ قاتتىق غەزەپلىنىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن پاراڭلىشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەپەندىم بىلەن پات ـ پات ئۇچرىشىپ تۇرۇشى گومىنداڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. گومىنداڭنىڭ نازارىتىدىن خالىيراق يەرگە بېرىپ پىكىر ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن بۈرھان ئەپەندىم ئەخمەت ئەپەندىمنى ئۈرۈمچىنىڭ جەنۇبىدىكى گۈلتەكچە يايلىقىغا تەكلىپ قىلدى. ئەخمەت ئەپەندىمۇ دەم ئېلىشنى باھانە قىلىپ بۈرھان ئەپەندىم بىلەن كېيىنكى

1947 ـ يىلى 7 ـ ئايدا ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان شەھىدى (سولدىكىسى) ئۈرۈمچىنىڭ گۈلتەكچە دېگەن يېرىدە

تەدبىرلەر ھەققىدە مۇزاكىرە قىلماقچى بولدى.

1947 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى بۇرھان ئەپەندىم يېنىدىكى خىزمەتچىلەرگە ئەخمەت ئەپەندىمنى يايلاققا چىقىپ ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلىدىغانلىقى توغرۇلۇق خەۋەر تارقىتىۋەتتى. دېمىسىمۇ ئۈرۈمچى ئىسسىپ كەتكەن. بۇ چاغدا مەن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەن ۋاقتىم، ئىچكى جەھەتتە غۇلجىغا قايتىشقا جىددىي تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتۇق. ئەما، قارشى تەرەپنى بىخۇدلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئەپەندىم بۇرھان ئەپەندى بىلەن گۈلتەكچىگە چىقىپ «سالقىنداپ كەلمەكچى» بولدى. دەل شۇ چاغدا مەن ئۇشتۇمتۇت قىزىپ كەتتىم. ئەپەندىم بىلەن بىللە باراي دېسەم ئەھۋالىم بەك بوش، بارماي دېسەم، چېنىپ قالىدۇ. مېنى تاشلاپ قويۇپ، يالغۇز ئۆزىلا ماڭسا، ھازىرقى جىددىي پەيتتە قارشى تەرەپنىڭ گۇمانىنى تېخىمۇ قوزغاپ قويۇشى، ئىش ئاشكارىلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ دەم ئېلىش باھانىسىدە يايلاققا چىقىشىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيىتى بارلىقى ماڭا ئايان. ئاخىر مەن چىشىمنى چىشلەپ ئەپەندىم بىلەن شەھەردىن 60 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى گۈلتەكچىگە باردىم.

گومىنداڭ دائىرىلىرى بىزنى قوغداشقا بىر بەن «دۆلەت ئارمىيە-

سى»نى ئەۋەتتى. ئۇلار ئۇچىسىغا ئامېرىكىچە ھەربىي كىيىم، بېشىغا ئىسپانكا كىيگەن، كۆرۈنۈشى سۈرلۈك، ئامېرىكا قوراللىرى بىلەن قورالىنغان بولۇپ، بىزنىڭ بىخەتەرلىكىمىزنى «قوغداش»قا كەلگەندى. ئۇلار بىزنى قوغدايدۇ دېگەندىن كۆرە، بىزنى نازارەت قىلىدۇ دېگەن تۈزۈك ئىدى.

مۇھاپىزەتچى ئەترەتنىڭ باشلىقى گومىندالڭ ئىشپىيونى لى خۇڭيۈن. ئۇنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان، ئۇ ئۇيغۇر تىلىنى پىششىق بىلىدۇ، ھېيلىگەرلىكتە ئۇچىغا چىققان، بىزنى نازارەت قىلىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

لېكىن بىز گۇلتەكچىدىمۇ تىنچ بولالمىدۇق. بەزى كۈنلىرى گومىندالڭ تەرىپىدىن قايمۇقتۇرۇلغان چارۋىچىلار ئاتلىق كېلىپ، بىز تۇرۇۋاتقان كىگىز ئۆيۈمىزنى ئەتراپىدا قامچىلىرىنى ئوينىتىشىپ جار سېلىشاتتى: «ئەخمەتجان، چىق بۇياققا، بۇيەردىن دەرھال يوقال، بولمىسا كىگىز ئۆيۈڭگە ئوت قويۇۋېتىمىز!» ئۇلارنىڭ چۇقىنى سېلىپ، قەستەن ئاۋارە چىلىك تۇغدۇرۇشى ئەسلىدە، سۇڭ شىلىيەننىڭ غالچىسى ئوسمان ئىسلام بىزنىڭ تاغقا چىققانلىقىمىزدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ غالچىسى، بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى سالىسنى تاغقا ئەۋەتكەنىكەن. سالىس بىزنى نازارەت قىلىش ئۈچۈن، بىزگە يېقىن يەرگە قارا ئۆي تىكىپ، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلمەيدىغان چارۋىچىلارنى كۈشكۈرتۈپ، پاراكەندىچىلىك سېلىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلىپتۇ.

855

ئەتىسى سەھەردە سالىس يەنە بىر ئويۇن ئويناپ چىقتى: ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن «ئادىل زەڭگى» دېگەن بىر غالچا، ئون نەچچە ئاتلىق چارۋىچىنى باشلاپ كېلىپ، بۇرھان ئەپەندىم بىلەن بىزنىڭ كىگىز ئۆيىمىزنى قورشىۋالدى. ئۇلار قامچىلىرىنى ئوينىتىپ، چۇقان سېلىشىپ، ئىتلىرىنى قويۇپ بېرىپ تەھدىت سالدى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىقلىرى خۇددى فېئودالدا ئەپەندىمنى قورشىۋالغاندەكلا بىر ئىش ئىدى. تۆت كۈندىن كېيىن، بىر قازاق كىشى كېلىپ، ئەپەندىمگە بىر پارچە خەت تاپشۇرۇپ بەردى. بۇ خەتنى سالىس ئۆز قولى بىلەن يازغانىكەن. خەتتە ئەپەندىمنىڭ 12 سائەت ئىچىدە بۇ يەردىن كېتىشى، بولمىسا بارلىق ئاقىۋەتكە ئۆزى مەسئۇل بولىدىغانلىقى يېزىلغانىكەن. ئەپەندىم خەتنى كۆرۈپ ئىنتايىن قاتتىق غەزەپلەندى، خەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ يىرتىپ يەرگە

تاشلىدى ۋە خەت ئەكەلگەن ئادەمگە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بەردى: «بېرىپ سالىسقا ئېيىت، مەن ھازىرمۇ بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، سالىس ئۇنچىۋالا كۆرەڭلەپ كەتمىسۇن. ھوشىنى تېپىۋالسۇن!» بۇرھان ئەپەندىم بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، بۇ بىغەرەزلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئەسكىلىكلىرىدىن قاتتىق ئاچچىقلاندى. دېمەك، «تىنچلىق بىتىمى»نىڭ ئىجرا قىلىنىشىدىن ئۈمىد يوق، ئەكسىچە يېڭى خەۋپنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى. ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن بۇرھان ئەپەندىم بۇ يەرنىڭمۇ بىخەتەر ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ خالىيراق بىر جايىنى تېپىپ، پىكىر ئالماشتۇرۇشنى ئويلىشىپ، ئۇۋ ئۇۋلايمىز دېگەن ياھانىدە ئىشپىيونلارنى بىخۇدلاشتۇرۇپ، «قۇيرۇق»لارنى ئېزىقتۇرۇۋېتىپ، خالىي جايىنى تېپىپ ئەركىن ـ ئازادە مۇڭدىشتى. ئەپەندىم ئەمدىلىكتە ئۆز مەخپىيەتىنى سەممىيىلىك بۇرھان ئەپەندىمگە ئېيتتى:

ـــ بۇرھان ئەپەندىم، كۆرۈپ تۇرۇپسىز، گومىنداڭ بىتىمنى ھەرگىز ئىجرا قىلمايدۇ، بىزنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشمىزمۇ مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر ۋەزىيەت مۇشۇنداق بولۇۋېرىدىغان بولسا، بىز ئىلىغا قايتىمىز، سىز قانداق قىلىسىز؟

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سەممىي گېپىنى ئاڭلىغان بۇرھان ئەپەندىم قىلچە ئىككىلەنمەي كەسكىن جاۋاب بەردى:

ـــ كېتىمەن، مەنمۇ كېتىمەن! بۇ يەردە ماڭمۇ ياخشى كۈن يوق!

ـــ دېگىنىڭىزچە بولسۇن، بۇرھان ئەپەندى، ـــ دېدى ئەخمەت ئەپەندىم بۇرھان شەھىدىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ، ـــ ئۇنداقتا مەن سىزنى غۇلجىدا كۈتىمەن! غەلىبە كۈنى كەلگۈچە خوش دەپ تۇرايلى!

بىز گۈلتەكچىدە بىر ھەپتە تۇرۇپ قايتىتۇق. گومىنداڭ جاھىل كۆچلىرى پۈرسەت تېپىپ تەرەققىيپەرۋەر كۆچلەرنى يوقىتىش قەدىمىنى تېزلىتىۋاتاتتى. بىز تۇرۇۋاتقان «جەنۇبىي گۈلباغ» ئۇلارنىڭ مۇھىم نىشانى، ئۇلار دائىم پايلاقچى ئەۋەتىپ بىزنى نازارەت قىلاتتى، ئەتراپىمىزدا پات ـ پات ناتونۇش ئادەملەر پەيدا بولۇپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قەشقەر، خوتەندىن كەلگەن «مۇساپىرلار» قىياپىتىگە كىرىۋالاتتى. بۇنى كۆرگەن باغرى يۇمشاق مۇھاپىزەتچىلىرىمىز بەزىدە ئىچ ئاغرىتىپ، ياتاقلىرىغا باشلاپ كىرگەنلىكى ئۈچۈن تەنقىدكە ئۇچراپ، ھەتتا ئىنتىزام جازاسى يېگەنمۇ بولدى. چۈنكى بۇ يەر ئەپەندىمنىڭ ئىككىنچى ئىشخانا-

سى. بۇ يەرگە دېموكراتىيەگە ئىنتىلىدىغان زاتلار، ئۇۋالچىلىققا ئۇچرى-
غان كىشىلەر، جۇملىدىن ئۆزىنىڭ دەردى ئەھۋاللىرىنى ئېيتىپ كېلى-
دىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. ھەتتا گۇناھسىز تۇرمىگە قامالغان تەرەققىيپەرۋەر
زاتلار، دۇشمەن ئالقىنىدىن قېچىپ قۇنۇلغانلارمۇ بۇ يەرگە قېچىپ كى-
رىپ پاناھلىق ئىزدەيتتى.

ئۆزلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، گومىنداڭنىڭ جاھىل كۈچلىرى تېخىمۇ قاتتىق ۋاستىلەرنى قوللى-
نىپ، گۇمانلىق دەپ تونۇغانلارنى بىر باشتىن قولغا ئالغىلى تۇردى. ئۇ-
رۇمچىنىڭ ھەممىلا يېرىدە قوراللىق چارلىغۇچىلارنى كۆرگىلى بولاتتى، خەلقنى يەنە بىر قېتىملىق باستۇرۇش يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى.

بىر كۈنى كېچىسى، كۆمۈر توشۇپ كېتىۋاتقان 15 ياشلىق بىر با-
لىنى گومىنداڭ ژاندارمىلىرى تۇتۇۋېلىپ، يانلىرىنى ئاختۇرۇپتۇ. قور-
قۇپ كەتكەن بالا بىرلا يۇلقۇنۇپ كەينىگە قاراپ قېچىپتۇ. ژاندارمىلار قوغلاپ بېرىپ بۇ بالىنى تۇتۇۋاپتۇ ـ دە، كېچىككىنە بالىنىڭ قوۋۇرغا-
لىرىغا مىلتىق پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ، نەيزە تىقىپ ئاپىرىپ سولاپ قو-
يۇپتۇ. بىگۇناھ بالا ئەلەمگە چىدىماي، يېرىم كېچىدە ھاجەتخانىنىڭ تۆڭ-
لۈكىدىن ئۆمىلەپ چىققان پېتى بىزنىڭ «جەنۇبىي گۈلباغ» دىكى قورۇغا قېچىپ كەپتۇ. بالىنىڭ بۇ بىچارە ھالىتىنى كۆرگەن مۇھاپىزەتچىلەر ئۇنى توسۇپمۇ كەتمەپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بالا بىزنىڭ ئۆيگە ئېتىلىپ كىردى ـ دە، بىز ئاڭقىرىپ بولغۇچە، بارغان پېتى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالدى. كانۇاي ئەگىشىپ كىرىپ ئەھۋالنى ئەپەندىمگە دوكلات قىلدى. ئەپەندىم جالاقلاپ تىترەپ تۇرغان بالىنى كارىۋات ئاستىدىن ئا-
ران دېگەندە تارتىپ چىقتى. قارىغۇدەك بولساق، بالىنىڭ ئۇستباشلىرىنى جاراھەت بېسىپ كەتكەن، باش كۆزى گەندىگە مىلەنگەن، بەدىنىدىن ئا-
دەمنى سەسكەندۇرىدىغان سېسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى.

ئەپەندىم بالىغا مېھىربانلىق بىلەن تىكىلىپ، ماڭا دەرھال ئىسسىق سۇ تەييارلاپ، بالىنى يۇيۇندۇرۇشنى ئېيتتى ۋە بالىدىن نېمە ئىش بولـ-
غانلىقىنى سورىدى. ئىچى دەردكە توشۇپ كەتكەن بالا ئاغزىغا گەپ كەل-
مەي ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ بىر كۈن ئاچ قالغانىكەن. مەن ئۇ-
نىڭغا ئەتكەنچاي ئېتىپ نان چىلاپ بەردىم. بالا شۇنداق ئىشتىھا بىلەن شالاپشۇپ يەپ كەتتى، ئەپەندىم ئىككىسىز ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئىچ

ئاغرىتىپ كەتتۇق. بالا چاي ئىچكەچ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ، كەچۈرمىش-لىرىنى سۆزلەيتتى: ئەسلىدە بۇ بالىنىڭ دادىسى ساقچىلار تەرىپىدىن ئېچىنىشلىق ئۆلتۈرۈلگەنكەن، ئاپىسى كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ، ئۆزى بولسا ھەر يەرلەردە سەرگەردان بولۇپ تونۇر بېشىدا دۇم يېتىپ - دۇم قوپۇپ باشقىلارغا ياللىنىپ ئىشلەپ جان بېقىپ يۈرگەنكەن. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئېشەك ھارۋىسىغا كۆمۈر بېسىپ ھەيدەپ كېتىۋاتسا، كوچا چارلاپ يۈرگەن ژاندارمىلار بىكاردىن - بىكارغا تۆتۈۋېلىپ، ئۈرۈپ سولاپ قويۇپتۇ.

ئەپەندىم بالىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ، ئىچى سىيرىلىپ كەتتى ۋە ئىشكاپتىن ئۆزىنىڭ بىر كۆڭلەكنى ئېلىپ بالىغا بەردى. بىز بالىنى يۇيۇندۇرۇپ ئەپەندىمنىڭ كۆڭلەكنى كىيدۈرۈدۇق، كۆڭلەك گەر-چە چوڭ كېلىپ قالغان بولسىمۇ، بالىغا ئادەمنى زوقلاندۇرغۇدەك ئىس-كەت كىرگۈزدى. توققۇز ئايلىق بولغان قىزىمىزنىڭ تۇيۇقسىز ئويغىنىپ يىغلىشى ئەخمەت ئەپەندىم ئىككىمىزنىڭ دىققىتىنى چېچىۋەتتى. دېرە-زىنى ئېچىپ قارىسام تاڭ يورۇپ قاپتۇ.

بۇ بالىنىڭ ئىسمى مەممەت ئىكەن. ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ، ناۋايخانىلاردا ئىشلە-گەنىكەن. شۇ كۈنى كۆمۈر توشۇۋاتقاندا ژاندارمىلار ئۇنى تۆتۈۋېلىپ ھې-لىقىدەك ئىش يۈز بېرىپتۇ. بىرقانچە كۈندىن كېيىن، بىز ئۇنىڭ ئۇستە-باشلىرىنى يەڭگۈشلەپ، مەخپىي ھالدا غۇلجىغا يولغا سېلىۋەتتۇق. مەم-مەت كىچىك بولسىمۇ غۇلجىغا بېرىپ مىللىي ئارمىيەگە قاتناشتى. يې-شى كىچىك بولغاچقا مىللىي ئارمىيە ئاتقۇچى 1 - پولكىنىڭ ئارقا سەپ بۆلۈمىدە ناۋايلىق قىلدى. مەممەت بىزنى پەقەت ئۇنتۇپ قالماپتۇ. بىز ئىلىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، بۇ شاكىچىك بىزنى ئۆز ئاتا - ئانە-سىدەك كۆرۈپ دائىم كېلىپ - كېتىپ يۈردى. بەزىدە ئۆزى ياققان يېڭى نانلىرىنى ئەكېلىپ بىزنى يوقلايتتى، كېيىنچە قىسىم بىللە باش-قا ياققا يۆتكىلىپ كەتتى، ئازادلىقتىن كېيىن ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىرىلىشىدە دەپ قالدى. گومىنداڭچىلار ھەممە يەردە تۈت - تۈت قىلىپ بىر نەرسىنى تۇيغاندەك ئىلغارلىققا تەلپۈنىدە-غان تەرەققىياتچىلارنىڭ ئىلىغا قېچىپ كېتىشىنى توسۇش ئۈچۈن،

تەكشۈرۈشنى كۈچەيتتى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى قوللاپ، ئۇرۇمچىدە مەخپىي كۈرەش قىلىۋاتقان نۇرغۇن زاتلار قەتلى قىلىندى، بەزىلىرى تۇرمىگە تاشلانغاندى. «تىنچلىق بىتىم» ئىمزالانغاندىن كېيىن بەزى يولداشلار تۇرمىدىن چىققان پېتى ئىلى تەرەپكە كەتتى. يەنە بىرمۇنچە يولداشلار ئۇرۇمچىدە قېلىپ كۈرەشنى داۋاملاشتۇردى. دېموكراتىيەگە، ئىلغارلىققا ئىنتىلىدىغان زاتلار ھېچنېمىگە قارىماي، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بۆشۈكى بولغان غۇلجىغا كېتىش قارارىغا كەلدى. بۇ يولداشلار كاللا كېتىشتىن قورقماي، ئىنقىلابىي كۈرەشنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. ئەمدى داۋاملىق ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋېرىش ئورۇنسىز قۇربان بەرگەنلىك بولاتتى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بۇ ئېقىمنى ھەرگىز توسۇپ قالالمايتتى. شۇڭا، ئۇلار ئارقا ـ ئارقىدىن مەخپىي تۇردە غۇلجىغا كېتىپ، گومىنداڭنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقتى ـ دە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ئۆزلىرىنى بېغىشلىدى.

بۇ بىر تۇركۈم كۈچ غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن تېزدىن ئىنقىلابىي سەپكە قوشۇلۇپ، تىللاردا داستان بولغۇدەك نەتىجىلەرنى ياراتتى. نۇرغۇن يولداشلار ئازادلىقتىن كېيىنمۇ مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى، ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن زېھنىي كۈچىنى خەلقنىڭ ئۇلۇغۋار ئىشلىرىغا بېغىشلىدى. مەسىلەن:

ئىسمائىل ياسىنوف، قەشقەردىن، 1938 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ قايتىپ كەلگەن، شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا ۋەزىپە ئۆتەپ، شېڭ شىسەيگە قارشى ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرگە مەخپىي قاتناشقان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تەرەپتە تۇرغان ۋە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ماسلىشىپ ئۇرۇمچىدە تۇرلۇك كۈرەشلەرنى قانات يايدۇرغان. بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، دۇشمەننىڭ قامالىلىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ غۇلجىغا بارغان ۋە ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىدە ماۋارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، ئىلى بىلىم يۇرتىنىڭ مۇدىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى شىنجاڭ شۆبە بىيۇروسىنىڭ ئەزاسى، دېھقان ـ چارۋىچىلىق نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئورمانچىلىق نازارىتىنىڭ نازىرى، پارتكۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يېزا خىزمەت بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، باشلىقى، ئاپتونوم را-

يونلۇق پارتكوم دائمىي كومىتېتنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايوننىڭ مۇ-ئاۋۇن رەئىسى، سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەدى.

تۇرسۇن ئاتاۋۇللا، قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسىدىن، 1939 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇلكىلىك مال دوختۇرلۇق مەكتىپىنى پۈتكۈزگەن. 1944 ـ يىلى 4 ـ ئايدا تۇرمىگە قامالغان. بىتىم ئەمزالانغاندىن كېيىن تۇرمىدىن چىقىپ غۇلجىغا بارغان. ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىدە مال دوختۇرلۇق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولغان. ئازادلىقتىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى دېھقانچىلىق ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، چارۋىچىلىق نازارىتىنىڭ نازىرى، ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان. 1996 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبىدىن 78 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

ئىسمائىل ھېۋزۇللايېۋ، ئىلىدىن، ئۇرۇمچىدە مائارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، بىتىم ئەمزالانغاندىن كېيىن غۇلجىغا بېرىپ مائارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئازادلىقتىن كېيىن ئىلى بىلىم يۇرتىنىڭ مۇدىرى بولغان؛ 1990 ـ يىلى 69 يېشىدا كېسەل سەۋەبىدىن ۋاپات بولغان.

چېن شىخۇا (خەنزۇ)، ئۇرۇمچىدە گومىنداڭغا قارشى مەخپىي كۇرەش ئېلىپ بارغان. غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ مەركىزىي ھەيئەت ئەزاسى، خەنزۇچە «مىنجۇباۋ» (خەلقچىللىق) گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان، ئازادلىقتىن كېيىن، ئىلى ئوبلاستلىق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ باش كاتىپى بولغان.

ئەنۋەرخانبابا، مۇسكۆادا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، 1938 ـ يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن، ئۇلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت مەزگىلىدە مائارىپ ئىشلىرى نازارىتىدە مۇدىر كاتىپ بولغان. غۇلجىغا كەتكەندىن كېيىن، مائارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان، 1999 ـ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئۇيغۇر سايرانى، موسكۋادا ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان، 1938 ـ يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن. بۇرھان ئەپەندىنىڭ كۇيۇئوغلى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت مەزگىلىدە «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيغۇرچە نۇسخىسىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان، بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، غۇلجا ـ غا بېرىپ تەشۋىقات خىزمىتىگە مەسئۇل بولغان، «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان. ئازادلىقتىن كېيىن، ئېلىمىزنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالمۇتادا تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن كونسۇلى، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان، 2007 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

خەمىت سۇلتان، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كاتىبات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغان. بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن غۇلجىغا بېرىپ، كا ـ تىباتلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئازادلىقتىن كېيىن تىل ـ يېزىق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان، 1999 ـ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇرېھىم خۇدابەردى، تۇرسۇن دەريا قاتارلىق نۇرغۇن يولداشلار غۇلجىغا بېرىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۇچۇن نورغۇن تۆھپە قوشقانىدى.

ئۆلكىلىك كېڭەش يىمىرىلگەندىن كېيىن، بىر تۇركۇم ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى، جۇملىدىن يەتتە ۋىلايەتتىن كەلگەن تەرەققىيپەرۋەر ۋەكىللەر غۇلجىغا يوشۇرۇن كەتتى، ھەتتا بەزىلىرى خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن خوشلىشىشقىمۇ ئۇلگۇرەلمىگەنىدى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۇنى، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈ ـ مىتى 6 ـ قېتىملىق ھۆكۈمەت ئىشلىرى مەجلىسى ئېچىپ، جياڭ جېيشىنىڭ ئاتالمىش «پۈتۇن مەملىكەت ھەربىكەتكە كېلىپ، كومپارتىيە باندىتلىرىنى يوقىتايلى» دېگەن بىرنېمىسىنى ماقۇللىدى ھەمدە ئومۇ ـ مىي سەپەرۋەرلىك بۇيرۇقى چىقاردى. 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۇنى جياڭ جېيشى «توپىلاڭنى بېسىقتۇرۇپ دۆلەت قۇرۇش» ھەققىدە نۇتۇق سۆز ـ لەپ، بىرقاتار ئەكسىيەتچىل ئەمىر ـ پەرمانلارنى ئېلان قىلدى. گومى ـ نىداڭنىڭ ھەرقايسى ئۆلكە، شەھەرلەردىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورگانلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن تېلېگرامما يوللاپ، جياڭ جېيشىنى قول ـ لىدى ھەم سەپەرۋەرلىك يىغىنلىرىنى ئاچتى.

شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرىمۇ دەرھال ئىنكاس قايتۇردى. شۇ كۇنىنىڭ ئۆزىدە، يەنى 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۇنى ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ،

ئىككى كۈندىن كېيىن، يەنى 7 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن «توپىلاڭنى باستۇرۇش» توغرىسىدا قەسەمياد يىغىنى ئاچىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

بۇ ئۇقتۇرۇشنىڭ چۈشۈشى تەرەققىياتچىلىرىمىزنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى. توپىلاڭنى تىنچىتىش سەپىرۋەرلىك بۇيرۇقى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمدە قىرغىنچىلىق قىلىشىدىن دېرەك بېرەتتى. ئىلغارلىققا ئىنتىلىۋاتقان بىر قىسىم كىچىك ئەزالىرى ئەمدى چىداپ تۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى ـ دە، مەخپىي كېلىشىپ شۇ كۈنىلا ئەخمەت ئەپەندىمگە ئۆزلىرىنىڭ يورۇقلۇققا، ئىنقىلابنىڭ بۆشۈكى ھېسابلانغان غۇلجىغا كېتىش ئىرادىلىرىنى ئىپادىلىدى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى، قەشقەر، ئاقسۇ، خوتەن، قاراشەھەر، تۇرپان قاتارلىق جايلارنىڭ ئۆلكىلىك كىچىك ئەزالىرىدىن سىدىق مۇسايېۋ، ئابدۇرېھىم لېتىپ قاتارلىق 29 ئادەم مەخپىي تۈردە غۇلجىغا كەتتى. بۇ ئىشنىڭ جەريانى مۇنداق:

شۇ كۈنى ئۇلار مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ مۇھىم دەپ قارىغان نەرسە ـ كىرەكلىرىنى ئالدى ـ دە، ئۇرۇمچى نەنلىياڭ كىنوخانىسىغا كىنو كۆرۈش ئۈچۈن دەپ يىغىلىشتى. كۆپچىلىك يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن بىز تەرەپ ئالدىنئالا تەييارلاپ قويغان ئاپتوبۇسقا چىقتى ـ دە، ئايرودۇرۇمغا بېرىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا ئۇچۇپ كەتتى.

ئۇرۇمچىدە بولسا ئەتىسى، يەنى 7 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 دا ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقە سىنىڭ زالىدا ئاتالمىش «دۆلەت ئىنقىلابىي ئارمىيەسىنىڭ قەسەمياد يىغىنى ۋە ئۇرۇمچىدىكى ھەر ساھەنىڭ مەملىكەت بويىچە سەپەرۋەرلىككە كېلىش بۇيرۇقىغا ئاۋاز قوشۇش چوڭ يىغىنى» ئېچىلدى. گومىنداڭنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيەسىدىكى كاتتىباشلار، شۇنىڭدەك بۆلۈم دەرىجىلىكتىن، شاڭشىياۋ دەرىجىلىكتىن يۇقىرى خادىملار، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ جەمئىي 800 دىن ئارتۇق ئادەم يىغىنغا قاتناشتى. گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ ھەيئەت مۇدىرى چېن شىخاۋ سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بەردى. يىغىن قاتناشچىلىرى جياڭ جېيشىنىڭ قارارىنى قەتئىي ھىمايە قىلىپ، توپىلاڭنى تىنچىتىشنى ئاخىرغىچە ئىلىپ بارىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. يىغىندا: ھەر ۋاقىت ھوشيار تۇرۇپ، بارلىق ھەرىكەتتە توپىلاڭنى تىنچ-

تىشنى مەركەز قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. يىغىندىن كېيىن شەھەرلىك كېڭەش جىياڭ جيېشىنىڭ توپلاڭنى تىنچىتىش توغرىسىدىكى ئومۇمىي سەپەرۋەرلىكىنى قوللايدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈپ، جياڭ جيېشىغا هۆرمەت تېلېگراممىسى يوللاپ: «... كومپارتىيە توپلاڭ كۆتۈرۈپ، خەلققە بالايىئاپەت ياغدۇردى، ئەسكىلىكلا بولسا قىلدى، بىزلەر بولساق دېموكراتىيەگە بولغان توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش ئۈچۈن، ئۇلارنى بىردەك ئەيىبلەيمىز، توپلاڭنى يىلتىزىدىن يوقىتىشنى خالايمىز...» دەپ جار سېلىشتى.

بۇ گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەرگە ئومۇميۈزلۈك زەربە بېرىش ئۈچۈن قىلغان سەپەرۋەرلىك هەرىكىتى. ۋاهالەنكى، ئىلغارلىققا ئىنتىلىدىغان كېڭەش ئەزالىرى ۋە باشقا ئىنقىلابىي يولداشلاردىن جەمئىي 54 كىشى ئالۋاستى چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ ئارقىدىن غۇلجىغا بېرىۋالدى.

گومىنداڭ دائىرىلىرى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزلىرىگە پايدىسىز بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ غالجىرلاشتى. بۇنداق زوراۋانلىق خەلق ئاممىسىنىڭ قوراللىق قارشىلىق كۆرسىتىشىگە سەۋەب بولدى.

گومىنداڭ جاهىل كۈچلىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئەسەبىيلىشىگە ئەگىشىپ، تۈرپان شەهىرىدىكى هەربىي - ساقچىلارنىڭ خەلقنى دەپسەندە قىلىشى چېكىگە يەتكىلى تۇردى، جۈملىدىن هاكىم ئابدۇراهمان مۇهىتى قاتارلىقلارنىڭ ئىنقىلابىي هەرىكەتلىرى گومىنداڭچىلارنىڭ خىلمۇخىل باهانە سەۋەب تېپىپ زىيانكەشلىك قىلىشىغا ئۈچراپ تۇردى، هەتتا ئۇلارنى جايلىۋېتىش كېرەك، دەپ جار سېلىشتى. دېمەك، بۇ ئۆلۈم تەهدىتىنىڭ بېشارىتى، سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋېرىش ئۆلۈمنى كۈتكەنلىك بىلەن باراۋەر.

شۇ كۈنى ئاخشىمى گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۇلارنى تۇتماقچى بوپتۇ، بۇ خەۋەر هاكىم ئابدۇراهمان مۇهىتى، مۇئاۋىن هاكىم باۋۇدۇن يۈسۈپ قاتارلىقلارنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ - دە، بىرقانچە هەمراهلىرىنىڭ قوغدىشى بىلەن تۈيدۈرمايلا پوستلاردىن ئۆتۈپ، ئارغامچا بىلەن سېپىلدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، شەهەر سىرتىغا قېچىپ چىقىپتۇ.

1947 - يىلى 7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى تۈرپان قوزغىلىڭى پارتلىدى.

مىڭلىغان ئامما ئابدۇراهمان مۇهىتىنىڭ رەهبەرلىكىدە تۈرپان پارتىزانلىرى بولۇپ ئۈيۈشۈپ، كەتمەن، گۈرجەك، پالتا، پىچاقلارنى كۆتۈ-

روپ چىقىپ، ئۆزلىرىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ، تولۇق قوراللانغان گو-
مىنداڭ قوشۇنلىرىغا قارشى قانلىق جەڭ قىلدى. كۈچ سېلىشتۇرما پەر-
قى چوڭ بولغانلىقتىن، 400 نەچچە تۇرپانلىق پارتىزان قوغلاپ كەلگەن
دۈشمەن قىسىملىرىنىڭ قورشاۋىدا قېلىپ، ۋەھشىيانە قىرغىنچىلىققا
ئۇچرىدى، 200 دىن ئارتۇق پارتىزان ھاياتىدىن ئايرىلدى. قالغان 170
نەچچە پارتىزان تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى چۆل - جەزىرىلەرنى
كېسىپ ئۆتۈپ، ئاچ - يالىڭاچ، قەيسەرلىك بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەپ،
كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان دۈشمەن قوشۇنى بىلەن توختىماي ئېلىش-
تى، بىر ئايدىن ئوشۇق پىيادە ماڭغاندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىرى يۇلتۇز
يايلىقى ئارقىلىق مەكىر جاپا - مۇشەققەتتە مىللىي ئارمىيە كونترول-
لۇقىدىكى كۇنەس ئالدىنقى سېپىگە يېتىپ كەلدى.

بىراق نۇرغۇنلىغان پارتىزانلارنىڭ جەسەتلىرى پايانسىز چۆل -
جەزىرىلەردە قالدى!

تۇرپان پارتىزانلىرىنىڭ ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىگە كېلىشى ھەققىدە
ھېچقانداق مەلۇمات بولمىغانلىقتىن، ئالدىنقى سەپتىكى مىللىي ئارمىيە
جەڭچىلىرى باشتا ئۇلارنى گومىنداڭنىڭ تىقابلانغان قوشۇنىمىكىن دەپ
قالغانىكەن ھەمدە ئۆزئارا ئېتىشقىلى تاس قاپتۇ.

تۇرپان پارتىزانلىرىنىڭ گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ كۇچلۇك قوشۇ-
نى ئالدىدا قۇربان بېرىشلەردىن قورقماي، ئۆزۈق - تۇلۇك، قورال - يا-
راغ ئۇزۇلۇپ قالغان ئەھۋالدىمۇ باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىش روھى
يەنئەندىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ قىزغىن قوللىشىغا
ئېرىشتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئورگان گېزىتى بولغان
«ئازادلىق گېزىتى» تۇرپان قوزغىلىڭى ھەققىدە خەۋەر بەردى (1947 - يىل
11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى)

شىنجاڭدىكى ئاپتونومىيە ھەربىكتىنىڭ تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە كېڭىيىشى

مىڭلىغان پىيادە، ئاتلىقلار بىر تۇتاش تەشكىللىنىپ، تۇر-
پان ئويمانلىقىدا جياڭ جېيشى باندىتلىرىغا زەربە بېرىشكە
ئاتلاندى

[شىنخۇا ئاگېنتلىقى، شىمالىي شەنشى 25 ـ كۈنى تېـ
لېگراممىسى]شاڭخەيدە چىقىدىغان گېزىتلەرنىڭ ئاشكارىلىشـ
چە، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قوراللىق قوشۇنـ
نىڭ جياڭ جېيشىغا قارشى تۇرۇش، ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىش
ھەرىكىتى بۇ ئۆلكىنىڭ غەربىي شىمالىدىن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي
ئېتىكىدىكى تۇرپان ئويمانلىقىغىچە كېڭەيگەن. بۇ جايدىكى
تۇرپان، توقسۇن، پىچان ناھىيەلىرىدىكى خەلق قوراللىق كۈچـ
لىرىنىڭ مىڭغا يېقىن پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلىرى «تۈركىستان
ئىنقىلابىي پارتىزانلىرى» بولۇپ تەشكىللىنىپ، شۇ جايدىكى
خەلقتە باشلامچىلىق قىلىپ، جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ ئاشلىق
مەنبەسىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، جياڭ جېيشىغا قارشى كۈرەشكە
ئاتلانغان. «جياڭ جېيشى باندىتلىرى شىنجاڭدىن چىقىپ كەتـ
سۇن»، «مىللىي ئاپتونومىيەنى يولغا قويايلى» دېگەنگە ئوخـ
شاش شوئارلارنى توۋلىغان. 7 ـ ئايدا پارتىزانلار قاتتىق زەربە
بېرىشكە ئاتلىنىپ، ھەربىي نۇقتىلارغا ھۇجۇم قىلىپ، تاشيولنى
ئۈزۈپ تاشلاپ، ئۈزلۈكسىز غەلبە قىلغان، بۇ ئىشتىن جياڭ
جېيشى باندىتلىرىنىڭ شىنجاڭ گارنىزونى قوماندانلىق ئىشتابى
ئالاقزەدە بولۇپ كەتكەن. 7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى پارتىزانلاردىن
100 دىن ئوشۇق ئادەم پىچانىنىڭ لەمجەن، خاندو قاتارلىق جايـ
لىدىكى جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ ساقچىخانىسىغا ھۇجۇم قـ
لىپ، ساقچىلارنى پۈتۈنلەي يوقاتقان، بىرمۇنچە ئات، قورال ـ
ياراغ غەنىيمەت ئالغان. 10 ـ كۈنى 600 دىن ئوشۇق قوراللىق
كىشى يەنە ياڭخي ۋە توقسۇندىن كورلىغا بارىدىغان تاشيول
ئۇستىدىكى كۆمۈشكە ھۇجۇم قىلغان. ياڭخيغا ھۇجۇم قىلغانـ
لىدىن كېيىن، جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ ئامبارىدىكى10 مىڭ
دەندىن ئارتۇق ئاشلىقنى كەمبەغەللەرگە بۆلۈپ بەرگەن. 13 ـ
كۈنى، 1000 دىن ئارتۇق پىيادە، ئاتلىق پارتىزانلار پىلموتلارنى
ئېلىپ، «تۈركىستان ئىنقىلابىي پارتىزانلىرى» دېگەن خەت يېـ
زىلغان ئاق بايراقنى كۆتۈرۈپ، ئابدۇراھمانىنىڭ بۇاستە رەھـ
بەرلىكىدە جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ سىڭگىم ئېغىزىدىكى تۇـ

رالغۇسغا ھۇجۇم قىلغان، كۈرەش تۆت كېچە ـ كۈندۈز دا-ۋاملاشقان. پارتىزانلار بىرقانچە قېتىم ھۇجۇم قىلغان. ئۇلارنىڭ روھى ئۇستۇن بولۇپ، جياڭ جيېشى باندىتلىرى قاتتىق زەربە يېگەن، يېقىن ئەتراپتكى تېلېفون ۋە تاشيول كۆۋرۈكلىرى پۈتۈنلەي بۇزۇۋېتىلگەن، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە چىقتىمدىكى جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ ھەربىي گازارمىسىمۇ *100* دىن ئارتۇق قوراللىق كۈچلەرنىڭ ھۇجۇمغا ئۇچرىغان. پارتىزانلار يەرلىك ئاممىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن، شۇ يەردىكى ناھىيەلىك ھاكىمىيەت ئورنىدا ئىشلەۋاتقان خادىملارمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن پارتىزانلارغا قاتناشقان. ھازىر پارتىزانلار شەرقىي، غەربىي كۆكيار قاتارلىق جايلاردا مۇداپىئەدە تۇرۇپ، جياڭ جيېشى باندىتلىرى بىلەن داۋاملىق جەڭ قىلماقتا.

ئابدۇراھمان مۇھتى، 1913 ـ يىلى تۇرپاندا تۇغۇلغان، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، تۇرپانغا ھاكىم بولغان. 1947 ـ يىلى تۇرپان پارتىزانلىرىغا باشلامچىلىق قىلىپ غۇلجىغا بارغان، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. ئازادلىقتىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغان، 1957 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

باۋۇدۇن يۈسۈپ، 1914 ـ يىلى تۇغۇلغان، تۇرپاندىن، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان، ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، شىنجاڭ دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغان. 1946 ـ يىلى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، تۇرپانغا خىزمەتكە ئەۋەتىلگەن ۋە تۇرپان ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى بولغان. 1947 ـ يىلىدىكى تۇرپان پارتىزانلىرىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى، غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن ئىنقىلابىي خىزمەتكە قاتناشقان، ئازادلىقتىن كېيىن شىنجاڭ مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرى بولغان، 1983 ـ يىلى پېنسىيەگە چىقىقان، 1998 ـ يىلى

ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

بۇ يەردە يەنە مۇنداق بىر قىستۇرما بار:

ئۇرۇمچىدە بىر كۈنى ئۇيغۇر سانايىنەپىسەنىڭ داڭلىق ئارتىسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2 - شۆبە ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئابدۇگۇل، ئىلغار مەزمۇندىكى تىياتىر - كومېدىيەلەرنى ئويناپ تەرەق-قىيپەرۋەرلىكنى ھىمايە قىلىدىغان ھەربىكەتلەردە بولۇشى گومىنداڭنىڭ دىققىتىنى قوزغاپتۇ. شۇ يىلى 6 - ئايدا، ئۇ مەدەنىيەت كۇلۇبىدا «قانلىق دەريا» ناملىق گومىنداڭغا قارشى مەزمۇن بار ئوپېرانى ئويناۋاتقاندا، گومىنداڭ ساقچى ئىدارىسى ئابدۇگۇلنى تۇتۇشقا بىرنەچچە ساقچىنى تاماشىبىن قاتارىدا كۇلۇبقا كىرگۈزۈپتۇ. كەينىدىن بىرنەچچە ساقچى كۇلۇبقا باستۇرۇپ كىرىپتۇ - دە، ئابدۇگۇلنى سەھنىنىڭ ئۆزىدە تۇتماقچى بوپتۇ. ساقچىلارنىڭ بەسىپ كىرگەنلىكىنى كۆرگەن تاماشىبىنلار چۇقان سېلىشىپ تەرەپ - تەرەپكە قېچىپتۇ. بىراق ئەتراپىنى ساقچىلار ئاللىقاچان قورشاپ بولغانىكەن، ئابدۇگۇلنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قاپتۇ.

ئابدۇگۇل قاراپ باقسا ئىش چاتاق، ۋاراڭ - چۇرۇڭدا يېنىدىن قورالنى چىقىرىپ ئاسمانغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتقانىكەن، كۇلۇبنىڭ ئىچى پاتىپاراق بولۇپ، ئادەملەر بىر - بىرىنى ئىتتىرىشىپ سىرتقا قاراپ قېچىپتۇ، يىغا - زار، ناله - پەريات كۇلۇبنىڭ ئىچىنى بىر ئاپتۇ. ئابدۇگۇل شۇ قاچقان پېتى كەينى كوچىغا يۈگۈرۈپ چىقسا، بۇ يەرنىمۇ ساقچى قاپلاپ كەتكەنىكەن. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ شۇنداق ئەتراپقا قارىسا بىر كۆمۈر توشۇۋاتقان ئېشەك ھارۋىسى ئابدۇگۇلنىڭ كۆزىگە چېلىقىپتۇ، ئابدۇگۇل يۈگۈرۈپ بېرىپ كۆمۈرنىڭ قارىسىنى يۈزىگە تازا سۈركەپتۇ - دە، ھارۋىدىكى كۆمۈرچىنىڭ خاڭغا چۈشكەندە كىيىدىغان ئەسكى چاپىنىنى ئىتتىك كىيىۋاپتۇ، قولىغا ھارۋىكەشنىڭ قامچىسىنى ئېلىپ ھارۋا ھەيدىگەن بولۇۋاپتۇ - دە، ھارۋىكەش بىلەن قىزىق پاراڭلاشقان بولۇپ، قاتمۇقات مۇھاسىرىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپتۇ. ئابدۇگۇل شۇ قاچقان پېتى ئۇدۇل بىز تۇرغان قورۇ — «جەنۇبىي گۇلباغ»قا كېلىپ، ئەخمەت ئەپەندىمدىن پاناھلىق تىلىدى.

ئەپەندىم ئابدۇگۇلنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنى يوشۇرۇپ قالدى ۋە ئۇرۇمچى ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇۋاتقان زىيا

سەمەدىگە ساقچى دائىرىلىرىنىڭ ھەربىكىتىگە دىققەت قىلىشنى بۇيرۇدى.

ئابدۇگۇل بىرنەچچە كۈن قورۇدىن چىقماي يوشۇرۇندى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۇنى مۇشۇ يەرگە يوشۇرۇنۇۋالدى دەپ گۇمانلىنىپ «قاچقۇن جىنايەتچى»نى تۇتمىز دەپ كۆپ قېتىم قورۇنى تەكشۈرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بىراق، بىز ھېچ نەرسىنى كۆرمىدۇق دەپ تېنىۋالدۇق.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئەتراپ سەل جىمىپ قالغاندەك بولغاندا، ئەپەندىم ئابدۇگۇلنىڭ يۇز ـ كۆزىگە ساقال ـ بۇرۇت چاپلىتىپ، ئېغىر كېسەل بولۇپ قالغان چەت ئەللىك سودىگەر قىياپىتىدە ياساپ بەش ياشلىق ئوغلى كېرەم، چوڭ ئايالى بىلەن ئايروپىلاندا غۇلجىغا يولغا سالدى. ئابدۇگۇل ئازادلىقتىن كېيىن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 5 ـ كورپۇس سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلەپ داڭلىق سەنئەتكار بولۇپ قالدى، خەلق ئىچىدە ئۇنىڭ «ئابدۇگۇل سۇناي» دېگەن نامىمۇ بار.

ئەمما، گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرى مۇشۇ ئىشنى باھانە قىلىپ ئەپەندىمگە يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم باشلىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى باھانە تاپالماي يۈرگەن چاغدا، بۇ ئىش ئۇلارنىڭ ئەخمەت ئەپەندىمنى ئۇچۇق ـ ئاشكارا ھاقارەت قىلىشىغا پۇرسەت يارىتىپ بەردى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى، «شىنجاڭ گېزىتى» «جەنۇبي گۇلباغنى تەكشۈرۈش كېرەك» دېگەن تېمىدا قىسقا ماقالە ئېلان قىلدى ۋە كەسكىن تەلەپپۇزدا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ ئاشكارا ھۇجۇم قىلدى ھەم تۆھمەت، ھاقارەتلەرنى ياغدۇردى. ماقالىدە جەنۇبي گۇلباغ ئەخمەتجاننىڭ شەخسىي تۇرالغۇسى، ئۇ جىنايەتچى ئابدۇگۇلنى قانات ئاستىغا ئالدى، جەنۇبي گۇلباغنى ئۇزۇل ـ كېسىل تەكشۈرۈش كېرەك، دېيىلگەنىدى.

ھۆكۈمەتنىڭ ئالىقىنىدىكى تەشۋىقات قورالى تۇرۇقلۇق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىر مۇئاۋىن رەئىسىگە ئاشكارا ھاقارەت قىلىش نېمىدېگەن چېكىدىن ئاشقانلىق ـ ھە!

بۇ ئىش بىز تەرەپنىڭ نېرۋىسىغا تەگدى. دۇشمەنلىك تېخىمۇ چوڭ ئىش كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئېھتىمالى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرماقتا. گومىنداڭچىلار ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغانلىقىنى تۇيۇپ قالدى ـ دە، ئەتىسى «شىنجاڭ گېزىتى»دە يەنە بىر ماقالە ئېلان قىلىپ، ئۆزلىرىنى باشقىدىن پەردازلىماقچى بولدى. ماقالىدە مۇنداق دېيىلگەن:

تۇنۇگۈن گېزىتىمىزدە «جەنۇبىي گۈلباغنى تەكشۈرۈش كېرەك» دېگەن قىسقا خەۋەر ئېلان قىلىنغاندى، بىراق گەپ - سۆزلەر جايىدا بولماي، سەۋەنلىك ئۇتۇلگەنلىكى ئۈچۈن ئىنـاۋەتسىز، ئالاھىدە بايانات ئېلان قىلىندى.

بۇ گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرىنىڭ يۇرىكى پوك - پوك، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. خەۋەرلەرگە قارىغاندا، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بۇ ئوبزورنى ئوقۇپ قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى لى فەنچۈن ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىپتۇ.

باشقا خەلق سەنئەتكارلىرىمۇ ئۇرۇمچىدە داۋاملىق تۇرۇۋېرىدىغان بولسا ھاياتىغا خەۋپ يېتىش ئېھتىمالىلىقىنى يوق دېگىلى بولمايتتى، ئۇلارنىمۇ غۇلجىغا يوشۇرۇن يولغا سېلىشقا توغرا كېلەتتى. ئەپەندىنىڭ مەقسىتى ئىنقىلابىي كۈچلەرنى تېخىمۇ ئۇلغايتىش. ئەمما، ماناس دەريـاسى كۆۋرۈكىدە گومىنداڭ ئەسكەرلىرى بار. بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىش ئاسان ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن ئەر ئارتىسلار يالغان ساقال تاقاپ، سەھنە كىيىملىرىنى كىيىپ، بەللىرىگە پوتا باغلاپتۇ، بەزىلىرى مەجەزىم يوق دەپ ماشىنىدا يېتىۋاپتۇ. ئاياللار باشلىرىغا گۈللۈك ياغلىق، بەزىلىرى دوپپا، رەڭگارەڭ كۆڭلەكلەرنى كىيىشىپ، خۇددى ئويۇن قويۇشقا ماڭغاندەك قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ. ماناس كۆۋرۈكىگە كەلگەندە، ئۇلارنىڭ بەدىنىنى قارا تەر بېسىپ كەتكەنىكەن. چاندۇرماسلىق ئۈچۈن، بەزىلەر قاراۋۇللارنى قىزىقچىلىق قىلىپ كۈلدۇرۇپ بىخۇدلاشتۇرۇپتۇ. سەنئەتچىلەرنى باشلاپ ماڭغان ئابدۇرېھىم ئەخمەدى ئۇلارغا قەتئىي چاندۇرۇپ قويماسلىقنى تاپىلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئەسكەرلەرنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ئەپچىللىك بىلەن ئۆتۈۋاپتۇ.

كۆۋرۈكنىڭ ئۇ يېقىغا ئۆتكەندە، مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرى ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ ۋە ئۇلارنى تېزدىن غۇلجىغا يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ.

سەنئەت ئۆمىكىدىكى بۇ تاياقچىلار غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن،

خەلقنىڭ كۆرەش ئىرادىسىنى ئۇرغۇتۇشتا ئىنتايىن مۇھىم روللارنى ئويناندى.

كېڭەش ئەزالىرىنىڭ بىر قىسمى غۇلجىغا كېتىۋالدى. گومىنداڭ جاھىل كۆچلىرى ھەر خىل نەيرەڭلەرنى ئىشقا سېلىپ، ئوت قۇيرۇقلۇق قىلدى، كىشىلەرنى قايمۇقتۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىگە مايىل قىسمەن كېڭەش ئەزالىرىنى قۇترىتىپ ئەپەندىمگە ئىمزالىق «ئوچۇق خەت» يېزىپ ھۇجۇم قىلدى.

ئەخمەتجان بۇنىڭغا قارىتا 7 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئوچۇق خەت ئېلان قىلىپ قايتۇرما زەربە بەردى. خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

چىن فاڭبەي، فېڭ زىجىن، زۇ ھىرەخان، سېيىت ئەخمەت غوجا، داۋۇت ۋاڭ باشلىق بىر تۈركۈم كېڭەش ئەزالىرىغا:

سىلەرنىڭ ماڭا مۇشۇ ئاينىڭ *14* ـ كۈنى ئەۋەتكەن مەكتۇپىڭلارنى ئالدىم. ئۆلكىلىك كېڭەش مەجلىسىنى ئېچىش ياكى ئاچماسلىق مەسىلىسى تەبىئىي شۇ مەجلىس ئەزالىرىنىڭ ئۆز ئىشىدۇر. ئۇلار مەجلىسنى ھازىرچە ئاچماسلىققا قارار قىلىشتى. مەجلىس ئېچىلمايدىغان بولغانلىقتىن، قەشقەرنىڭ، خوتەنىڭ كېڭەش ئەزالىرىدىن ئىلى ۋىلايىتىدىن كەلگەن كېڭەش ئەزالىرى بىلەن بىرلىكتە غۇلجىغا بېرىپ، رامىزانىنى غۇلجىنىڭ يايلاقلىرىدا ئۆتكۈزۈپ كېلىشنى خالايدىغانلىرى بولۇپتۇ ۋە ئۇلار غۇلجا ۋەكىللىرى بىلەن بىرلىكتە غۇلجىغا كېتىپتۇ.

ئۇلارنىڭ غۇلجىغا بېرىش ـ بارماسلىق مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۆزلىرىنىڭ تەركىبىدىكى مەسىلە بولسا كېرەك. بازاردىكى مىش ـ مىش گەپلەرگە ئاساسلىنىپ، «بىر تۈركۈم كېڭەش ئەزالىرىنى ئۇرۇمچىدىن زورلاپ غۇلجىغا ئەكېتىتۇ» دەپ ماڭا رەسمىي مەكتۇپ يازغىنىڭلارغا ناھايىتى ئەجەبلەندىم. ئويلاپ كۆرۈڭلەرچۇ، ئۇرۇمچىدىن زورلاپ ئەكەتكىلى بولامدۇ؟ بىتىمدىن كېيىن پۈتۈن ئۆلكە بويىچە يۈرۈش ـ تۇرۇش ئەركىنلىكى ئېلان قىلىنغان. ئىلى ۋىلايىتى باشقا دۆلەت ئەمەس، شۇنىڭغا ئوخشاش ئىلى ۋىلايىتى بىتىمدىن كېيىن ھەم ئايرىم دۆلەت ئە-

مەس، ئىلى ۋىلايىتى ئاقسۇ، قەشقەرلەرگە ئوخشاشلا مۇشۇ بىزنىڭ ئۆلكىمىزنىڭ بىر ۋىلايىتىدۇر. قەشقەر ۋەكىللىرى، خوتەن، يەكەن ۋە ئاقسۇ، ئۈرۈمچى ۋەكىللىرىدىن غۇلجىغا بارغان بولسا، ئۇلار باشقا چەت دۆلەتكە چىقىپ كەتكىنى يوق. ئۆز يۇرتىنىڭ بۇرجىكىنى كۆرۈشكە ھەۋەس قىلىپ ۋە مېھمان بولۇپ قايتىشنى تىلەپ غۇلجىغا كەتكەن بولسا كېرەك.

مېنىڭچە، غۇلجا ۋەكىللىرى «پالانچى غۇلجىغا بارسۇن، پالانچى بارمىسۇن» دەپ چەكلىگەن بولمىسا كېرەك. ئۆزىمىزنىڭ مېھماندوستلۇق سۈپىتىمىزنى ساقلاپ «مېھمان بولۇپ قايتىڭلار» دەپ تەكلىپ قىلىنغان بولسا كېرەك ۋە مۇشۇ تەكلىپنى ئاڭلاپ خالىغانلىرى مېڭىپ كەتكەن بولسا كېرەك. غۇلجا ۋەكىللىرىگە ۋاكالىتەن مەن سىلەرنى خالىساڭلار غۇلجىغا مېھمان بولۇپ قايتىشقا مەرھەمەت قىلىشىڭلارنى ھۆرمەت بىلەن تەكلىپ قىلىمەن. بىرىمىزنىڭ ئۆيىگە بىرىمىز مېھمان بولۇپ بېرىشنى چوڭ بىر مەسىلە قىلىپ، گۇمان قىلىپ رەسمىي مەسىلە قىلىپ كۆتۈرۈپ يۈرۈشنىڭ ئورنىغا ئۆزۈڭلارمۇ خالىغان ۋاقتىتا، خالىغان جايلارغا بېرىپ مېھمان بولۇپ قايتىشىڭلارنى، خۇسۇسەن ئىلى ۋىلايىتىگە بېرىپ رامزانىنى يايلاۋدا ئۆتكۈزۈپ كېلىشىڭلەرنى تەلەيمەن.

غۇلجىغا كەتكەن كېڭەش ئەزالىرىغا خاس مەكتۇپىڭلار بولسا ياكى ئۇلارنىڭ يېنىغا ئادەم ئەۋەتىپ، كۆرۈپ كېلىشنى ئىستىگۈچىلەر بولسا، ھەرۋاقىت يارەمدە ئىكەنلىكىمنى بىلدۈرۈپ:

ھۆرمەت بىلەن:

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى: ئەخمەتجان قاسىمى

1947 ـ يىل *7* ـ ئاينىڭ *15* ـ كۈنى

گومىنداڭ كەينى ـ كەينىدىن قەستەن ئىغۋاگەرچىلىك تۇغدۇرۇۋەرگەنلىكتىن تىنچلىق بىتىم ئۈزۈل ـ كېسىل يوققا چىقتى، بۇ ئەھۋال جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىدى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى جۇڭگو كومپارتىيەسى «خەلق گېـ
زىتى»دە ماقالە ئېلان قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى قاتتىق
قامچىلىدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭدا تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلدى. جياڭ جېيشى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاپتونومىيە (ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش) تەلىپىنى رەت قىلدى

شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق مىللەتلەر *1944* ـ يىلى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە مەجبۇر بولۇپ، گومىنداڭنىڭ چوڭ خەنزۇچىلىق قىلىشتەك قانلىق ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇپ، ئاپتونومىيە (ئۆز ـ ئۆزىنى ئىدارە قىلىش) تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. بىر يىلدىن كۆپرەك جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقـ
لىق جياڭ جېيشى ئارمىيەسى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، جياڭ جېيشى *1945* ـ يىلى *9* ـ ئايدا جاڭ جىجۇڭنى ئۇرۇمـ
چىگە قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن رايوندىكى مىللەتلەر بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. *1946* ـ يىلى *1* ـ ئايدا دەسـ
لەپكى قەدەمدە كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما بىرـ
قانچە زور مەسىلىلەردە، ئاساسلىقى يەرلىكنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى ئىدارە قىلىش مەسىلىسىدە، جياڭ جېيشى باشتىن ـ ئاخىر رەت قىلىپ تۇرۇۋالدى. جياڭ جېيشى كېلىشىمگە قارىماي، جەنۇـ
بىي، شىمالىي شىنجاڭدا ئۇرغۇن ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، شىنجاڭ خەلقىنى ئەزدى، قاقتى ـ سوقتى قىلدى، شۇ سەۋەبتىن خەلق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، قوراللىق ھەربىي ۋە ساقچىلارغا ھۇجۇم قىلدى. بۇ يىل *2* ـ ئاينىڭ *19* ـ ۋە *25* ـ كۈنلىرى ئۇرۇمچىـ
دىكى ھەر مىللەت خەلقى ئىككى قېتىم نامايىش قىلىپ، ئۇلـ
كىلىك ھۆكۈمەتنى قورشۇۋېلىپ، كۈچلۈك نارازىلىق بىلدۈرـ
دى. جياڭ جېيشى ھۆكۈمىتى يۈرگۈزگەن چوڭ خەنزۇچىلىق، زوراۋانلىققا قاتتىق نارازىلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيەسىنى ئازايتىشنى تەلەپ قىلدى.

يۇقىرىقى خەۋەرلەردىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ئىزچىل كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش يولىدىكى دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى دەپ بىلىدىغانلىقىنى كۆرسۈۋاتىدۇ.

غۇلجىغا تۇپلانغان تەرەققىيپەرۋەر كۇچلەر يەنە ناھايىتى كۆپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلكىلىك قازاق، قىرغىز مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇلى بولغان ئىلغار زىيالىيلاردىن قاسىم (قازاق) ئەپەندىمۇ شۇ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى غۇلجىغا قايتىپ كەتتى.

مەيلى يوشۇرۇن ياكى ئاشكارا يول بىلەن غۇلجىغا قايتىپ كەتكەنلەر بولسۇن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ قانداق ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى ئويلاشقىمۇ ئولگۇرمىدى، كۆپىنچىلىرىنىڭ ئۆيلىرى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان رايونلاردا بولىسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۆز ئائىلىسى، بالىچاقلىرىنىڭ گومىنداڭ تەرىپىدىن زىيانكەشلىككە ئۇچرىشىنى ئويلاشقىمۇ ئولگۇرمىدى. ئۇلار خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ خەۋپىتە قېلىشىغا قارىماي، ئۆزلىرىنىڭ بارلىقىنى ئىنقىلابقا بېغىشلىدى. بۇ بىر تۇركۈم ئىلغار ياشلار خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن، ئىلى خەلقى بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، كۆرەش قىلىپ ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراسەتلىرىنى ئايماي تەقدىم قىلدى، ئوچ ۋىلايەتنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي، مائارىپ، مەدەنىيەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىدا كۆچىنى ئايماي سەرپ قىلىپ، تارىختا ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇردى.

گومىنداڭ بىلەن بولىدىغان كۆرەش بەزىدە يوشۇرۇن، بەزىدە ئاشكارا، يەنە بەزىدە جىددىي ۋە كەسكىن ئېلىپ بېرىلدى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى «توپىلاڭنى تىنچىتىپ، ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش پىروگراممىسىنى ئورۇنلاش»نى ئېلان قىلىپ، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئاشكارا ھالدا كوممۇنىستىك پارتىيەگە قارشى دولقۇن قوزغىماقچى بولدى. بۇ نىڭغا ئەگىشىپ شىنجاڭدىكى تىنچلىق بىتىم بىلەن سىياسىي پىروگراممىنى ئىجرا قىلىشنىڭ ھەممىسى كۆپۈككە ئايلاندى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، گومىنداڭ دائىرىلىرى

قەشقەر قاتارلىق جايلاردا ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىپ، قەشقەرنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاسىمجان قەمبىرى ۋە ئۈچ ۋىلايەتكە مايىل ھاكىملارنى قولغا ئالدى.

7 ـ ئاينىڭ 3 ـ، 14 ـ، 24 ـ كۈنلىرى مەسئۇت سەبرى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىك سالاھىيىتى بىلەن ئۈچ قېتىم ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 27 ـ قېتىملىق ئەزالار يىغىنىنى چاقىردى. ئەپەندىم بۇنى رەت قىلىپ يىغىنغا قاتناشمىدى. يىغىن تەپ تارتماستىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايغا بېرىلىدىغان مەمۇرىي خىراجەتنى توختىتىش توغرىسىدا قارار چىقاردى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئۈچ ۋىلايەت خەلقى تېخىمۇ غەزەپكە كەلدى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تىنچلىق بىتىمگە خىلاپ ھالدا، تارباغاتايغا بېرىلىدىغان مەمۇرىي خىراجەتنى توختاتقانلىقىغا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈردى ۋە تارباغاتايىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي بىر ۋىلايەت دەپ جار سېلىپ تۇرۇۋلۇق، يەنە نېمىشقا مەمۇرىي خىراجەتنى توختىتىدۇ دەپ، مەمۇرىي مەھكىمە نامىدىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە دوكلات يوللىدى، بىراق دوكلاتنى ئەتەي ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئىشلىتىلگەن ئالاقە قەغىزىگە يېزىپ، گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرىنى بۇرۇنقى ساۋاقلارنى ئۇنتۇپ قالماسلىققا ئاگاھلاندۇرماقچى بولدى.

ئەپەندىم ئۇلارنىڭ بۇنداق ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئىش قىلىشىنى تازا مۇۋاپىق كۆرمىدى. ئەپەندىمنىڭ كۆزدە تۇتىدىغىنى مەيلى كۈرەش كەسكىنلەشكەن چاغلاردا بولسۇن، كۈرەش تاكتىكىسىغا دىققەت قىلىپ، دۈشمەنگە ساپاق تۇتقۇزۇپ قويماسلىق. ئۇ گەرچە ھەمكارلىشىشتىن قىلچە ئۈمىد يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىگە ئومۇمىي ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇپ، گومىنداڭ دائىرىلىرىگە قۇيرۇق تۇتقۇزۇپ قويۇشتىن ساقلىنىش ۋە شۇنداقلا مىللىي زىددىيەت پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش توغرىسىدا يولىورۇق بەردى.

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى ئەپەندىم تارباغاتايدىكى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ زاتلىرىغا خەت يازدى. خەتنىڭ تولۇق تېكىستى

تۆۋەندىكىچە:

تارباغاتاي ژالىيسى باشباي، مۇئاۋىنلىرى قاسىمجان ۋە ئالىمجان ئەپەندىلەرگە:

مالىيە ۋەكىللىرىگىلەر ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالماي قايتتى. بۇلار بۇ يەردىكى ئەھۋال بىلەن ياخشى تونۇشتى. ئۇچ ۋىلايەت مالىيە ئىشلىرىدىكى قىينچىلىقلارنى يېڭىش ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت مالىيە ۋەكىللىرى ھەر دائىم بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، مەسلىھەت بىلەن ئىش ئېلىپ بارسىلا، ئارىدىكى ئۇقۇشماسلىقلاردىن ساقلانغىلى بولىدۇ، ھازىرقى مالىيە مەسىلىسى — سىياسىي مەسىلە. شۇنىڭ ئۈچۈن، سىياسىي سەۋىنىڭ يولىنى تاپالماستىن، ئىقتىسادىي سەۋىيولى بىلەن خەلقىمزنى ئۆزلىرىنىڭ ئېيتقان يولىغا ماڭدۇرماقچى بولىدۇ. بۇنداق ۋەزىيەتتە خەلق ئىتتىپاقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئاھايىتى نۇرغۇن قۇربانلىقنى تەلەپ قىلىندۇ. ئۆزئارا بىر - بىرىگىزگە كەچۈرۈم يولىنى قائىدە قىلىپ، خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن پۈتۈن قابىلىيەت ۋە قۇۋۋەتلىرىگىزنى سەرپ قىلىپ، شەخسىي ئاداۋەتنى خەلق مەنپەئەتىگە ئىتائەت قىلدۇرۇپ، ھەرگىز ئۆزئارا بىر - بىرىگىلاردىن خاپا بولماستىن، مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى مۇستەھكەملەپ، خەلقنىڭ ئومۇمىي مەدەنىيىتىنى ۋە تۇرمۇشنى ياخشىلاش ئۈچۈن بارلىق كۈچۈگىلەر ۋە مۇستەھكەم ئىرادەگىلەر بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىشىڭلارنى تىلەيمەن.

بىز پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە يېڭىلىق كەلتۈرىمىز دەپ ئۈچ ۋىلايەت خەلقى بەرگەن قۇربانلار بەدىلىگە مەركەز بىلەن بىتىم تۈزگەنمىز. ئەلۋەتتە، بىتىم ھەر ئىككى تەرەپ ئوخشاش ئورۇنلاش ئۈچۈن تۈزۈلگەن ھۆججەتتۇر. بىتىمنىڭ باشقا ۋىلايەتلەردە ئورۇنلىنىشىنى تەلەپ قىلىش بىلەن ئۆزىمىزمۇ بىتىمگە تولۇق رىئايە قىلمىقىمىز مەجبۇرىي شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن يۇقىرىدىن ئەمىر كۈتۈپ ئولتۇرماستىن، بىتىمنىڭ ھەر

ماددىسىنى ئايرىمچە چوڭقۇر چۈشىنىپ، بىتىمىگە مۇۋاپىق ئىشلىشىمىز زۆرۈردۇر.

پارچە ـ پۈرات ئەرزىمەس ئىشلارغا ئېتىبارسىزلىق قىلىپ، چۈنىنى پۈۋەپ پىل قىلىشقا سەۋەبچى بولماسلىقنا تىرىشىشىمىز كېرەك.

سىلەرنىڭ ئېتىبارسىزلىق قىلىپ، «جۇمھۇرىيەت» دېگەن ئالاقە قەغىزىگە ئالاقە يېزىپ قويۇشۇڭلار بىرمۇنچە شاۋقۇنغا سەۋەبچى بولدى. بۇنداق ساۋاقلارنى زادى ئۇنتۇش يارىمايدۇ. ئەھۋالنى پەرق قىلىش كېرەك. بۈرۈن ئۆزئارا خەلقىمىز ئىچىدە رەسمىيەتچىلىك ئىشلىرىغا ئېتىبار قىلماي، يالغۇزلا خەلق تىلىكىگە ۋە تەلىپىگە مۇۋاپىق ئىش ئېلىپ بارغان بولساق، ھازىر خەلقىمىز تاينىپ، ھەر ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا رەسمىيەشتۈرۈپ، شۇل رەسمىيەشكەن ئىشقا تولۇق رىئايە قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

چۈنكى، باشقا ۋىلايەتلەردە مۇستەبىت ئۇنسۇرلار ئەسكىرىي كۈچ، پالتىسىيە تۈزۈمى، سوت، تۈرمە ۋە دوللارغا تاينىپ ئىش ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ۋە ئۇلار ھەر دائىم ھمايە قىلىنىدىغانلىقىنى ۋە سىلەرنىڭ زەررىچىلىك كەمچىلىكلىرىنى تاغ قىلىپ كۆرسىتىشكە تىرىشىدىغانلىقىنى زادى ئەستىن چىقىرىش يارىمايدۇ. خەلق ئۇلارنىڭ غەيۋەتلىرىگە ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ. لېكىن، خەلق بىز تەرەپ، خەلق ئۇلارغا ئىشەنمەيدۇ، دەپلا ئۆز ئىشىمىزغا پۈختا بولماساق، خەلق ئاۋازىغا ئۆز ۋاقتىدا قولاق سېلىپ، ئۆز ۋاقتىدا تەلىپىگە جاۋاب بېرىپ تۇرمىساق، ھېچكىم بىزنى كەچۈرمەيدۇ. باشقا جايدا مۇستەبىتلەر توسقۇنلۇق قىلىدۇ دېسەك، بىزدە ھېچكىم خەلق تىلىكىگە توسقۇنلۇق قىلالماسلىقى لازىم. بۇ خەلقچىل سىياسەتنىڭ ئاساسى بولۇش كېرەك. خەلق دېگەن ئاتالما مەنىسىگە شۇل جۇغراپىيە دائىرىسىدە ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ ھەممىسى كىرىش كېرەك. شۇل جۇملىدىن خەنزۇ خەلقىمۇ كىرىدۇ. خۇسۇسەن خەنزۇ خەلقىگە خەلقىمىزنىڭ ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى كۆز قاراشلىرىنى يوقتىپ، خەنزۇ خەلقىنى زورلۇق ياكى ھاكىمىيەت كۈچى بىلەن ئەمەس ۋە بەلكى ئىختىيارىي

ئەركىن تۇرمۇش، سىياسىي باراۋەرلىك مەۋقە ئاساسىدا دوستلۇق ئورنىتىش ۋە ئۇنى مۇستەھكەملەشكە كۈچ چىقىرىش كېرەك.

ھەممە خەلق باراۋەر ئەركىنلىك، باراۋەر سىياسىي مەۋقەدە ياشىغاندىلا، مىللەتلەر ئىتتىپاقى مۇستەھكەم بولىدۇ. ئىختىيارىي دوستلۇقنى، بىر ـ بىرىگە نىسبەتەن سەممىي ئالاقىدە بولۇشنى ھەرگىز كۈچ بىلەن ھازىر قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن كۈپچىلىكنى تەشكىل قىلغانلار ئازچىلىقنىڭ تەلىپىگە ناھايىتى دىققەت بىلەن ئېتىبار قىلىپ، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ دوستلۇق ۋە شەپقەتلىك مۇئامىلىسىنى ئايىماسلىقى كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىزدىكى ئىلگىرىكى بىر تەرەپلىمىلىك ئاڭنى تۈزىتىش كېرەك. خەلقىمىزنىڭ بۈرۈندىن ئېزىلىپ كېلىشىگە خەنزۇ خەلقى ئەيىبلىك ئەمەس، ئۇنىڭغا خەنزۇ مۇستەبىتلىرى ئەيىبلىك. خەنزۇ مۇستەبىتلىرى بىلەن خەنزۇ خەلقىنى خەلقىمىز پەرق قىلالىسا، خەنزۇ خەلقىگە بولغان كۆز قاراش ئۆزگىرىدۇ. ھەرگىز خەنزۇ خەلقى بىزنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلمەن دېمەيدۇ. ھەرگىز خەنزۇ خەلقى بىزنىڭ خەلقىمىزنى پالىتسىيە تۈزۈمى بىلەن ئىدارە قىلسۇن دېمەيدۇ، ھەرگىز خەنزۇ خەلقى بىزنى ئەسكىرىي كۈچ بىلەن ئەزسۇن دېمەيدۇ. ئۇنداق ئويدىكىلەر بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ قانچىلىك دۈشمىنى بولسا، خەنزۇ خەلقىنىڭمۇ شۇنچىلىك دۈشمىنىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرنىڭ تەربىيە ئىشىغا ئارتۇقچە دىققەت قىلىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن.

خەلقىمىزنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى تىلەيمەن. خەلقىمىزنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن ھارماي ئىشلىشىڭلەرنى ۋە ئۆزۈن ئۆمۈرلىرىڭلەرنى تىلەيمەن.

مەندىن ۋە يېنىمدىكى يولداشلاردىن پۈتۈن تارباغاتاي خەلقىگە يالقۇنلۇق سالام.

ھۆرمەت بىلەن!

ئەخمەتجان قاسىمى

1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ *31* ـ كۈنى

دەل مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە، گومىنداڭنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسى رەسمىي ئاشكارىلاندى. 1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى گومىنداڭ ـ نىڭ مەركىزىي مەمۇرىي مەھكىمىسى 14 ـ قېتىملىق مەجلىسىنى چا ـ قىرىپ، بۇرھان ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا تە ـ يىنىلىدى. ھەقىقىي ئەھۋالنى يوشۇرۇپ كۆز بوياش ئۈچۈن قەشقەر ۋا ـ لىيسى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇ ـ ئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى.

ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بەرگەن سوۋىكىلىشلەر، تۈيۇقسىز كېلىۋاتقان ۋەقەلەر بىزنىڭ ئۇرۇمچىدە يەنە داۋاملىق تۇرۇشمىزنىڭ مۇمكىن ئە ـ مەسلىكىنى ئۇقتۇردى. ئەمەلىي كۈچنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تېزرەك كېتىۋېلىش ــ بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تاللىشىمىز بولۇپ قالدى!

43. بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ پارچىلىنىشى

ۋەزىيەت بارغانسېرى يامانلىشىپ، گومىنداڭچىلارنىڭ رەزىل ئەپەتى - بەشىرىسى تولۇق ئاشكارىلاندى. ئەمما، بىز كەينىمىزگە يانمىدۇق، يولۇاس ئاغزىدا تۇرۇپمۇ كۈرەشنى توختاتمىدۇق. ئەپەندىم ئەنە شۇنداق كەسكىن كۈرەش جەريانىدا گومىنداڭچىلارنىڭ ماھىيىتىنى ئوبدان چۈشەندى - دە، مۇنداق خۇلاسىگە كەلدى:

«شۇبھىسىزكى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەيلى ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭدا بۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆتكەن شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى بىلەن پەرقلىق ئەكەنلىكىنى بازارغا سالسۇن ۋە مەيلى ئۆزلىرىنىڭ قىلمىشلىرىغا توۋا قىلسىپ، تۇزىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەندەك قىلسۇن، ئەمەلىيەتتە ئۇلار زادىلا تۇزەلمەيدىغان ئىپلاسلاردىندۇر. ئۇلارنىڭ رەزىل ماھىيىتى خەلقنى ئېزىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتىنلا ئىبارەت.»

دېمەك، بىز «تىنچلىق بىتىمى»نى كۆچەپ قوغدىساقمۇ گومىنداڭچىلار ماھىيىتىنى ئۆزگەرتمەي، ئەكسىچە تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتى: بىر تەرەپتىن، ھەربىي ۋە ساقچىلارنى ئىشقا سېلىپ ۋەكىللىرىمىزگە تەپ تارتماي زىيانكەشلىك قىلىشقا ئۇرۇندى، باشقا تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى قولغا ئالدى، مەخپىي ئۆلتۈردى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئوسمان باندىتتىن ئىبارەت بۇ غالچىغا ھەر تەرەپتىن ياردەم بېرىپ، مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىغا قورالنى ھوجۇم قىلدى. يەنە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلقنىڭ پىكرىنى ئالماي تۇرۇپ خالىغانچە ئالماشتۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەمدىلا بىر يىلدىن ئاشقان ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇق جازىغا ئايلىنىپ، يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالدى.

ئىچكىرىدە بولسا جياڭ جېيشى ھۆكۈمىتى جۇڭگو كومپارتىيەسى بىلەن تۇزگەن «10 - ئۆكتەبىر كېلىشىمى» نى يىرتىپ تاشلىدى. شۇنى

1947 ـ يىلى 7 ـ ئايدا ئەخمەتجان بىلەن غۇلجىغا قايتىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلدۇق

داقلا نەچچە ھەسسە ئەسكىرىي كۈچى بىلەن شەنشى ـ گەنسۇ ـ نىڭشيا چېگرا رايونلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنى بىراقلا يو-قاتماقچى بولدى. 1947 ـ يىلى ئەتىيازدا گومىنداڭ قوشۇنلىرى يەنئەننى ئىشغال قىلدى، 8 ـ ئايدا جياڭ جيېشى كۆرەڭلەپ غەلىبە قازانغۇچى سالاھىيىتى بىلەن يەنئەننى «كۆزدىن كەچۈردى».

گومىنداڭ ئارمىيەسى يۇقىرىقى «غەلىبىلەر» دىن ئۆزلىرىنى قال-تىس ھېسابلاپ بىر مەھەل ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەندەك بولدى. ئەنە شۇنداق چوڭ ۋەزىيەتنىڭ «ئىلھامى» بىلەن شىنجاڭدىكى گومىنداڭ كۈچلىرى باشقىدىن روھلىنىپ، مانا ئەمدى «ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى يوقىتىدىغان پۇرسەت ئاخىرى يېتىپ كەلدى» دەپ بىلىشتى. جۈملىدىن «مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن رايون ۋەكىل-لىرى ئوتتۇرىسىدىكى قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچلىق ئۇسۇلى بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» نى پۈتۈنلەي يىرتىپ تاشلاپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ئۆزۈل ـ كېسىل يوقاتماقچى بولدى.

گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ بۇنداق رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسى خەل-قىمىزنى ئالدىدا تولۇق ئاشكارىلاندى.

ۋەزىيەت بارغانسېرى يامانلاشماقتا ئىدى، ئەمدى بىزنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشمىزنىڭ ھېچقانداق ئىمكانىيىتى قالمىغاندى، بىرلەشمە ھۆكۈ- مەتنىڭمۇ ئاخىرقى ھېسابتا پارچىلىنىپ كېتىشى پەقەت ۋاقىت مەسە- لىسىلا بولۇپ قالغاندى، بىزنىڭ سەۋرچانلىق بىلەن ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈمىدىمىزمۇ يوققا چىقتى. ئەمدى يەنە ئۇرۇمچىدە داۋاملىق تۇرۇۋېرىد- غان بولساق، گومىنداڭنىڭ بىزگە قول سېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. مۇشۇنداق خەتەرلىك ۋەزىيەتتە ئىلىغا خۇپىيانە قايتىپ كېتىش بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تاللىشىمىز بولۇپ قالدى.

گومىنداڭ جاھىللىرى بىرەر شەپىنى سېزىپ قالغاندەك، ئەپەندىم- نىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى تېخىمۇ قاتتىق نازارەت قىلىشقا باشلىدى. ئە- پەندىم گەرچە گومىنداڭچىلارنىڭ زەھەرلىك قول سالىدىغانلىقىنى بىلسې يەتكەن بولسىمۇ، قىلچە قورقۇپ قالغىنى يوق. شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم باشقا يولداشلارنى تۇركۈم - تۇركۈمگە بۆلۈپ غۇلجىغا يولغا سېلىۋەتتى - دە، ئۆزى ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك قىياپەتتە ھەممىنىڭ ئاخىرىدا قالدى.

44. يولۇاس ئاغزىدىن قۇتۇلۇپ چىقتۇق

ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىكى ۋەكىللىرىمىز ئابدۇكېرىم ئابباسوف، سەيپىدىن ئەزىزى ۋە باشقا خىزمەتچى خادىملار گومىنداڭچىلارغا تۇيدۇرماي ئۇرۇمچىدىن ئىلىغا قايتىپ كەتتى. ئەپەندىم رەھىمجاننى يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، دۇشمەننى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدە داۋاملىق تۇرۇپ تۇردى.

قالغانلارغۇ مېڭىپ بولدى، ئەمما گومىنداڭ بىزگە قاتتىق كۆز تىكىپ تۇرىدۇ، ئەمدى قانداق كېتىش كېرەك؟

1947 ـ يىلى 8 ـ ئايدا روزا ھېيتىنىڭ كېلىشى بىزگە ئوبدان پۇرسەت يارىتىپ بەردى.

روزا ھېيتتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى ئەخمەتجان ئەتراپتىكىلەرگە ئايالىم قىزىمنى ئېلىپ غۇلجىغا بېرىپ ھېيت ئۆتكۈزۈپ كېلىدۇ، مەن ھېيتىنى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋاتىمەن، دېگەن گەپنى تارقىتىۋەتتى. 882

دەل شۇ پەيتتە، مەسئۇت سەبرى ئۇشتۇمتوت ئۆزىنىڭ قىزى ــ رەھىمجاننىڭ ئايالى تۇمارىسنى «قىزىم ھاملىدار، ئاي ـ كۈنى يېقىنلاپ قالدى، سالامەتلىكى ناچار، تال ئىشىقى بار، داۋالانمىسا بولمايدۇ» دېگەننى باھانە قىلىپ، نۇرباغدىكى ئۆيىگە ئەكېلىۋېلىپ، رەھىمجاننى تىزگىنلەش ئارقىلىق بىز تەرەپكە تېخىمۇ توسقۇنلۇق قىلماقچى بولدى.

بۇ ئىش رەھىمجاننى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بىر تەرەپكە قارىسا ئىنقىلاب مەنپەئەتى، يەنە بىر تەرەپكە قارىسا خوتۇن ـ بالىلىرى. بۇ ئىشلار رەھىمجاننىڭ بېشىنى تازىمۇ قاتۇردى.

ئەپەندىم بۇ ئىشلارنى تۇيۇپ تۇراتتى، ئۇ تولۇق ئىشەنچ بىلەن بىز ئۇرۇمچىدىن قوزغىلىشتىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى رەھىمجاننى چاقىرىپ

ئوچۇق ـ ئاشكارا سۆھبەتلەشتى:

ـــ رەھمجىنىكا، ـــ دېدى ئەپەندىم گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ، ـــ ئىككىمىز ئۆزۈندىن بېرى بېشىمىزدىن نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇق، خېيىم ـ خەتەرلەرنى تەڭ ئۆتكۈزدۇق. بىر ـ بىرىمىزنى تازا ئوبدان بىلىشىمىز. ھازىر ۋەزىيەت يامانلاشتى، قايتىمساق گومىنداڭ قول سالىدۇ، لېكىن تۇمارىس كېسەل، دادىسى ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ ئەمەلدارى، ئۆزىڭىز نېمە ئويلاۋاتىسىز، ئوچۇق دەۋېرىڭ.

ـــ ئەپەندىم، مېنىڭ كەتكىنىم كەتكەن، مەسئۇت قىزىنى ئېلىپ قالسا قېلىۋەرسۇن، بىراق مەن جەزمەن سىز بىلەن غەلجىغا كېتىمەن! ـــ دېدى رەھمجان قەتئىيلىك بىلەن.

ـــ قايتىپ كەتسىڭىز ئەلۋەتتە ياخشى، كەتمىسىڭىز بۇمۇ ياخشى، ئۇرۇمچىدە تۇرۇپ بىز ئۈچۈن خىزمەت ئىشلەيسىز. بۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كامىل. ئوبدان ئويلىنىپ بىر نېمە دەڭ، ـــ دېدى ئەپەندىم تەمكىنلىك بىلەن گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ مېنىڭچە، ئەتە ماھىنۇر بىرىپ تۇمارىس بىلەن كۆرۈشسۇن، گېپىنى ئاڭلاپ باقسۇن.

ئەتىسى مەن ئەپەندىمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە نۇرياغدىكى مەسئۇت سەبرىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىم. بىراق دەككە ـ دۈككە ئىچىدە، مەسئۇت سەبرى مېنىمۇ تۇتۇۋېلىپ قويۇپ بەرمىسە قانداق قىلارمەن، بۇنىمۇ بىر ـ نېمە دەپ بولمايدۇ، ئويلىمىغان يەردىن بىرەر ئىشنىڭ يۈز بېرىشى ئېھتىمالغا يېقىن. بىرئاز ئەنسىرەپمۇ قالدىم. ئەمما، ئەپەندىمنىڭ قەتئىي پوزىتسىيەسىدىن بۇ ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇنلىمىسام قەتئىي بولمايدىغاڭلىقى ئېنىق ئىدى. ئەمدى ئىككىلىنىشنىڭ ئورنى يوق، مەن مۇھىم ۋەزىپىنى ئۆتەۋاتىمەن، تۇمارىس بىلەن ئايرىم كۆرۈشۈشۈم كېرەك، باشقا ئادەملەرنى ئارىلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈمنى رۇسلۇۋېلىپ: «مۇئاۋىن رەئىسنىڭ رەپىقىسى» سالاھىيىتىم بىلەن مەسئۇت سەبرىنىڭ قورۇسىغا قاراپ چوڭ ـ چوڭ قەدەم ئېلىپ مېڭىپ كەتتىم.

ياز كۈنىنىڭ تومۇز پەيتى ئىدى، مەسئۇت سەبرىنىڭ ھويلىسىغا كەلدىم. قورۇ دەل ـ دەرەخلەر بىلەن قاپلانغانىكەن، رەڭگارەڭ ئېچىلغان گۈللەر ئەتراپقا خۇشبۇي ھىدىنى چاچاتتى. ئىشىك ئالدىدا بېشىغا مىس

قالپاق كىيگەن گومىنداڭنىڭ مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلىرى پوستتا تۇرۇپتۇ. مەسئۇت سەبرى دەرەخ سايىسىدە ھاسىسىغا تايىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ مېنى كۆرۈپ بېشىنى لىڭشىتقاندەك قىلدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆپ قېتىم كۆرۈشكەن. مەن قايتۇرۇپ سالام قىلدىم ـ دە، ئۇدۇل ئۆيىگە كىرىپ كەتتىم. دېگەندەك تۇمارىسنىڭ روھىي ھالىتى بەك ياماں. ئۇمۇ ئىككى ئارىلىقتا، بىر تەرەپتە دادىسى، يەنە بىر تەرەپتە بالىلىرى، ئاجىزلاپ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ. بەكمۇ مىسكىن كۆرۈنىدۇ. ئۇنى كۆرۈپ مېنىڭ راستىنلا ئىچىم ئاغرىپ قالدى. ئاخىر ئۇنىڭغا تۇنۇگۈن ئاخشام ئەپەندىم بىلەن رەھىمجانىنىڭ سۆھبەتلەشكەنلىكىنى ئېيتتىم.

ــ كېتىمەن، كېتىمەن دېدىم زادى كېتىمەن، مېنى ھېچكىم توسمىسۇن، دادامغا ئۆزۈم دەيمەن، ــ ئۇ شۇنداق قەتئىي، شۇنداق تەكتىسچىلىقتا قالغانىدىكى، كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلەتتى، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ مەنمۇ ئىختىيارسىز كۆز يېشى قىلدىم.

ئۆيگە كىلىپ، ئەھۋالىنى ئەپەندىمگە ئەينەن سۆزلەپ بەردىم.

ــ تۇمارىس بىز تەرەپتە تۇرىدۇ چوقۇم، بىراق دادىسىغا قانداقمۇ دەر؟ بەلكىم بىزنىڭ ئۇمىدىمىزنى يەردە قويماس! ــ دېدى ئەپەندىم خۇشال بولۇپ.

884

بىز ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى ئەپەندىم بىزنىڭ ئۆيىدە رەھىمجان بىلەن ئاخىرقى قېتىم سۆزلەشتى:

ــ سىز ھازىرچە ئۇرۇمچىدە قېلىڭ، ئۇچ كۈن ۋاقىت بېرىلىدۇ. بۇ ئۇچ كۈن ئىچىدە، بىرىنچىدىن، سىز مەسئۇت ئەپەندىگە خىزمەت ئىشلەڭ، ياخشىسى غۇلجىغا كەتسۇن، غۇلجا ئۇنىڭ يۇرتى، بالىچاقلىرى بار، ئەگەر قوشۇلسا، بىز ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىگە مۇتلەق كاپالەتلىك قىلىمىز؛ ئىككىنچىدىن، مەن كەتكەندىن كېيىن قالدۇق خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەڭ، غۇلجىغا بېرىشنى خالايدىغانلار بولسا، ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ يولغا سېلىڭ؛ ئۈچىنچىدىن، ئۆزىڭىزنىڭ ۋە باشقا يولداشلارنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ھوشيار بولۇڭ. بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشىڭىزغا تولۇق ئىشىنىمەن، ــ دېدى.

ــ ئاغىنە، ــ دېدى رەھىمجان قەتئىي ھالدا، ــ خوتۇنۇمدىن

كەچسەم كېچىمەنكى، ئۆز يولۇمدىن قايتمايمەن، خاتىرجەم بولۇڭ، غۇلجىدا كۆرۈشىمىز، ماڭا ئىشىنىڭ!

شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم ئالدىدا، رەھىمجان كەينىدە ماڭىدىغان بولدى. گومىنداڭغا چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن مۇنداق بىر ئويۇن ئويناپ چىقتۇق:

1947 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، ئەپەندىم بىر ياشقا توشمىغان قىزىم بىلەن ئىككىمىزنى غۇلجىدا ھېيت ئۆتكۈزۈشكە يولغا سالماقچى دېگەننى باھانە قىلىپ ئۈرۈمچى دىئوپۇ ئايرودۇرۇمىغا بىزنى ئېلىپ چىقتى. «جەنۇبىي گۈلباغ»دىكى ئۆيىمىز شۇ پېتى قالدى. باشقىلارغا ئەپەندىم ئۈرۈمچىدىن كەتمەي بىزنى ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كېلىدىغاندەك تۇيغۇ بېرىش ئۈچۈن، داستىخاندىكى چىنە ـ چەينەكلەرگە چېقىلمىدۇق. ئۆي ئىچى ۋە باشقا ئىشلار ئادەتتىكىگە ئوخشاش ئىدى. باش كاتىپ لىيۇ مېڭچۈن مېنىڭ يۈرتقا بارىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ، دوستانىلىقىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەپەندىم بىلەن بىللە ئايرودۇرۇمغا كەلدى.

ئايروپىلان ئۈچۈش ئالدىدا مەن بۇرۇن دېيىشۋالغىنىمىز بويىچە، قۇچىقىمدىكى بالامنى قاتتىق بىر چىمدىدىم. بالا قاتتىق چىرقىراپ يىغلاشقا باشلىدى. مەن تىت ـ تىت بولۇپ، پۈت ـ قوللىرىم بوشىشىپ بالىنى بەزلەپ بولالمايدىغاندەك بولۇۋالدىم ـ دە، ئەپەندىمنى مېنى ئاپىرىپ قويۇپ دەرھال قايتىپ كېلىڭ دەپ چىڭ تۇرۇۋالدىم. ئەپەندىم تەكلىكتە قالغاندەك بولۇۋالدى. بۇ چاغدا بالا تېخىمۇ قاتتىق يىغلاشقا باشلىدى. مەن خاپا بولغاندەك قىلىپ، بالىنى ئەخمەتجانغا قۇچىقىغا تاشلاپ بەردىم. ئەپەندىم ئامالسىز قېيىپەتتە يانچۇقىدىن خاتىرىسىنى چىقىرىپ، بىر ۋاراق قەغەزنى يىرتىۋېلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ بىر پارچە خەت يازدى، خېتىدە ئايالى بىلەن بالىسىنىڭ غۇلجىغا ھېيت ئۆتكۈزۈشكە ماڭغانلىقىنى، ئەمما ئىككىسىنىڭ سەپەردە قېينىلىپ قېلىش ئېھتىماللىقىنى ئويلىشىپ، ئۆزىنىڭ غۇلجىغا بىللە ئاپىرىپ قويۇپ دەرھال قايتىپ كېلىدىغانلىقى يېزىلغان ئىدى، خەتنى باش كاتىپ لىيۇ مېڭچۈننىڭ جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىمگە بېرىپ قويۇشىنى ئۆتۈندى ـ دە، قولۇمدىن بالىنى ئېلىپ ئايروپىلانغا چىقتى.

«ئۇف» دېدۇق بىز ئىچىمىزده. ئايروپىلان گۈركىرىگەن پېتى كۆككه كۆتۈرۈلدى.

ئۇچ كۈندىن كېيىن رەھىمجان ئايالى تۇمارىسنى ئېلىپ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتتى. رەھىمجاننىڭ غۇلجىغا قايتىشىنى مەيدانى زادىلا ئوخشىمايدىغان بىر ئائىله ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنىڭ غەلىبىسى دېيىشكه بولاتتى.

رەھىمجانلارنىڭ قايتىپ كېلىش جەريانىدىمۇ مۇنداق خەتەرلىك ئەھۋال يۈز بەرگەنىكەن:

شۇ كۈنى ئۇ ئەپەندىمنىڭ تەلىپىگه ئاساسەن، «جەنۇبىي گۇلباغ »دا كۆيدۈرۈشكه تېگىشلىك ماتېرىياللارنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپ، قىلىشقا تېگىشلىك باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، نۇرباغقا ئايالى تۇمارىسنى ئالغىلى بېرىپتۇ ۋە مەسئۇلتقا خىزمەت ئىشلەپتۇ. چېكىنمەكچى بولغان باشقا بىر تۇركۇم مۇھاپىزەتچى جەڭچىلەر قارا ماشىنىدا نۇرباغقا يېقىن بىر جايدا رەھىمجاننى ساقلاپ تۇرۇپتۇ.

ئىككى سائەت ئۆتۈپ كېتىپتۇ، لېكىن رەھىمجان چىقمىغۇدەك. بىر بۇلۇڭدا ساقلاپ تۇرغان مۇھاپىزەتچىلەر جىددىيلىشىپ قاپتۇ، ھەتتا رەھىمجاننى تۇتۇۋالدى دەپمۇ ئويلىشىپتۇ.

ئەسلىده رەھىمجان قېينىئاتىسىنىڭ ئۆيىگه بېرىپ، ئۇ غۇلجىغا كېتىشكه قوشۇلسا بىللە ئېلىپ ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتقانىكەن. ئەمما، ھېچقانداق نەتىجىگه ئېرىشەلمەپتۇ. ئاخىر رەھىمجان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ غۇلجىغا كېتىدىغانلىقىنى، كېسەل ياتقان ئايالىنىڭ قانداق قىلىشىنى ئۆزى بەلگىلىشىنى ئېيتىپتۇ. تۇمارىس ئاجىز بەدىنىنى ئاران سۆرەپ دادام قالسا قالسۇن، مەن غۇلجىدىكى ئاپامنى، بالىلىرىمنى تاشلىمايمەن دەپ رەھىمجان بىلەن يولغا چىقىپتۇ.

بىللە ماڭماقچى بولۇپ ئايرودۇرۇمغا كېلىپ ساقلاپ تۇرغانلار ئىچىده تۇتقۇن قىلىنىشتىن ئەنسىرەپ تۇرپاندىن قېچىپ چىقىپ، غۇلجىغا كەتمەكچى بولغان نەمەت خەلپەتمۇ بار ئىكەن.

ئايروپىلان ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەنده، ئويلىمىغان يەردىن قورقۇنچلۇق بىر ئىش يۈز بېرىپتۇ:

ئايروپىلان تەكرىتاغنىڭ ئاچال چوققىسى ئۈستىگە كەلگەندە، قويۇق قارا بۇلۇتقا دۇچ كەپتۇ. شۇ چاغلاردىكى ئايروپىلانلار ئۇچقۇچىنىڭ كۆزىگە تايىنىپ يول تالالايدىكەن، يەنە كېلىپ بەكمۇ ئېگىز كۆتۈرۈلمەيدىغان بولغاچقا، كەينىگە يېنىپ كېتىشكە توغرا كەپتۇ. مۇشۇنداق جىددىي ئەھۋالدا، رەھىمجان دەرھال سۇۋېتنىڭ ئايروپىلان ئۇچقۇچىسىغا: «ئۈرۈمچىگە قايتىدىغانلا بولساق، دۇشمەنگە بۇ قېتىملىق مەخپىي ھەرىكەتنى چاندۇرىمىز، ئايروپىلاندىكى ھەممىمىز تىرىك پېتى دۇشمەن قولىغا چۈشىمىز. ئىمكانىيەت بولسا مۇنداق قىلساق. شۇنداق بىر ئايرودۇرۇم بار، سوقۇشتىن بۇرۇن ئىشلىتىپ كەلگەن، شۇ يەرگە قونۇشقا بولىدۇ، بىر ئامال قىلىپ كۆرسەكلەر» دەپ تۈرۈۋاپتۇ.

ئايروپىلان قايتىدىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلىغان نەمەت خەلپەت جىددىي ھالدا ئۇچقۇچىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ مەيۇسلەنگەن ھالدا: «مەن مىڭ تەستە ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ چىقتىم، قايتىپ بارسام دۇشمەن مېنى بوش قويمايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئايروپىلانىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بېرىڭلار، دۇشمەنلىنىڭ قولىدا ئۆلگۈچە ئايروپىلاندىن سەكرەپلا تۇگىشەي» دەپتۇ.

ئۇچقۇچىلار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ شىخو ئايرودۇرۇمىغا قونماقچى بوپتۇ ھەمدە ئىلى ئارقىلىق شىخو ئايرودۇرۇمىغا خەۋەر قىپتۇ. مىللىي ئارمىيەنىڭ شىخو ئالدىنقى سېپىدىكى جەڭچىلەر تېزدىن ھەرىكەتكە كېلىپ، كەتمەن ـ گۈرجەكلەر بىلەن ناھايىتى تېزلا يولنى ئايروپىلان قونغۇدەك قىلىپ راسلاپتۇ.

ئايروپىلان ئاستا ـ ئاستا پەسلەپتۇ، مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرى قونۇش يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە سەپ تۈزۈپ، ئايروپىلانىنىڭ قونۇشىغا يول كۆرسىتىپ بېرىپتۇ. ئايروپىلان بىخەتەر قونغان بولسىمۇ، يول بەك قىسقا بولغاچقا، يولدىن ھالقىپ تاشلىققا كىرىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ، جەڭچىلەر يۈگۈرگەن پېتى سىيرىلىپ كېتىۋاتقان ئايروپىلانغا ئېسىلۇۋېلىپ كەينىگە تارتىپ تۇتۇۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئايروپىلان بىخەتەر يەرگە قونغان بوپتۇ، ئايروپىلاندىكىلەرمۇ چوڭقۇر ئۇھ تارتىشىپ يۈرەكلىرى ئاران ئىزىغا چۈشۈپتۇ.

ئايروپىلان شىخودا بىرنەچچە سائەت توختىغاندىن كېيىن، ئاچال ئاسمىنىدىكى قارا بۇلۇتلار تارقىلىپ كېتىپتۇ، ئايروپىلان

باشقىدىن ئۇچۇپ، ئادەملىرىمىزنى تىنچ ـ ئامان غۇلجىغا يەتكۈزۈپ كەپتۇ.

ئايروپىلان غۇلجا ئايرودۇرۇمىغا قونۇشى بىلەن تەڭ، نەمەت خەلپەت ئايروپىلاندىن ئالمان ـ تالمان چۈشۈپتۇ ـ دە، ئۇدۇل بىزنىڭ ئۆيگە كەپتۇ. نەمەت خەلپەت نەچچە يىل ئىلگىرى ئەپەندىم بىلەن بىر تۇرمىدە ياتقان، ئەپەندىم تۇرپانغا بارغاندا، خەلققە ۋاكالىتەن ئەخمەت ئەپەندىمگە ئالتۇن مېدال تاقاپ قويغان. مانا ئەمدى ئۇ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ هاياجىنىنى زادىلا باسالماي قالغانىدى، كۆز ياشلىرى مەڭزىدىن تارامىلاپ تۆكۈلەتتى. ئەپەندىم تەسەللى بېرسىمۇ، نەمەت خەلپەت ئۆزىنى زادىلا تۇتالمايتتى. بۇ كىشى يېشىنىڭ چوڭ، سالامەتلىكىنىڭ ناچار بولۇشىغا قارىماي، خوتۇن ـ بالىلىرىنى تاشلاپ، گومىنداڭنىڭ كۆز ـ قۇلاقلىرىنى ئېزىقتۇرۇۋېتىپ، ئەركىنلىك ئۈچۈن مىڭبىر جاپادا ئەخمەتجان ئەپەندىنى ئىزدەپ غۇلجىغا يېتىپ كەلگەنىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئەخمەت ئەپەندىم ئۇرۇمچىدىن ئىبارەت گومىنداڭنىڭ ئۇۋۇسىدا بىر يىلدىن ئارتۇق كۆرەش قىلىپ، هايات ـ مامات سىناقلىرىدىن ئۆتۈپ، مېنى ۋە باشقا يولداشلارنى يولۋاس ئاغزىدىن بىخەتەر قۇتۇلدۇرۇپ چىقتى!

45. ئىنقىلابىي بازىنى مۇستەھكەملەش يولىدا

بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئۇزۇل ـ كېسىل پارچىلاندى. ئەپەندىم ۋە بار-لىق ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۇرۇمچىدىن نەچچە تۇركۈمگە بۆلۈنۈپ ھەممىسى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىنمۇ تە-رەققىيپەرۋەرلىككە، دېموكراتىيەگە ئىنتىلىدىغان نۇرغۇن زاتلار گومىن-داڭنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ غۇلجىغا توپلاندى.

ئوبېكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي بىر بازا بولۇپ شەكىللىنىپ، گومىنداڭنىڭ يۇرىكىگە قادالغان خەنجەر بولدى. بىز تەرەپ ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي بازىسىنى تېخىمۇ چىڭ مۇستەھكەملەپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن بولىدىغان كۈرەشنى قانداق قىلىپ ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىش مەسىلىسى ھەممە-دىن مۇھىم ۋەزىپە ئىدى.

ئەپەندىم ئالدى بىلەن ھەرقايسى تارماقلار مەسئۇللىرى، ھەر مىل-لەت، ھەر ساھە زاتلىرىنى يىغىپ ئۇرۇمچىدە بولغان ۋەقەلەرنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ۋە كۆپچىلىكنىڭ پىكىر، كۆزقاراشلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ چىقىپ، نۆۋەتتە جىددىي تۇتۇش قىلىشقا تېگىشلىك خىزمەتلەرنى ناھايىتى تېز ئورۇنلاشتۇرۇپ چىقتى:

(1) ھەربىي كۈچلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، دۈشمەننىڭ قايتۇرما ھۇ-جۇمىنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛

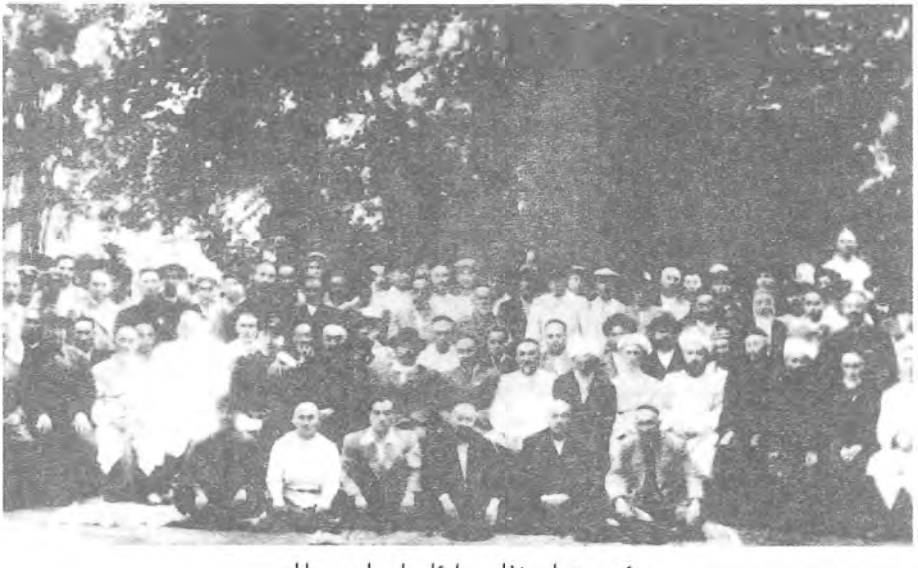
(2) ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇ-رۇش؛

(3) ئوچ ۋىلايەت ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى تەرتىپكە سېلىش، مۇس-تەھكەملەش.

مۇشۇنداق مۇرەككەپ ۋەزىيەت ۋە مۇشكۈل ۋەزىپە ئالدىدا، خەلقنىڭ

قان ـ تەرى بەدىلىگە كەلگەن ئىنقىلاب نەتىجىلىرىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن ئەپەندىم بۇنىڭدىن كېيىنكى نىشانىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بىز بىتىمگە ئىمزا قويۇش بىلەن بىللە پۈتۈن ئۆلكە-ىنىڭ جۇڭگو دائىرىسىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئېيىتتۇق. پۈتۈن ئۆلكە-كە خەلقى، جۈملىدىن ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەلقلەرمۇ بىتىمگە رازى بولغاند-لىقىنى بىلدۈرۈپ، ئىمزا قويغۇچى ۋەكىللەرنى تولۇق ھىمايە قىلىشقا كىرىشتى، لېكىن بىتىمگە رازى بولۇش دېگەن سۆز ئۆلكىدە ياشىغۇچى ئۇيغۇر، قازاق، تۇڭگان، موڭغۇل ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ ئەسىرلەر بويى مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، ئانا تىلىنى ۋە مىللىي ھوقۇقلىرىنى يوق قىلىش، خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ ھەر مىللەتنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى ئۆستۈرۈش، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ياخشىلاش يولى بىلەن ھەقىقىي مەنىدىكى مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىش دېگەنلىك بولىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھېچكىمنىڭ زوراۋانلىق ياكى سۈيىقەست بىلەن ھۆكۈمەتنى يالغۇز ئۆز قولىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئىستىبدات ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈشىگە يول قويمايمىز. نۇرغۇنلىغان ئەسكىرىي كۈچ بىلەن

ئەخمەتجان غۇلجىدا ئامما بىلەن بىللە

ئازاد قىلىنغان جايلاردىكى خەلقىمىزنىڭ دائىم مۇھاسىرە ئىچىدە قېلىشىغا رازى بولالمايمىز.

بىز ئەركىنلىكنى نىقاب قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىكىگە تاجاۋۇز قىلىدىغان ئۇنسۇرلارغا ھەرگىز يول قويمايمىز. ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر تامچە قېنىمىز قالغۇچە كۈرىشىمىز. بۇ كۆرەشتە بىز غالىب بولىمىز.»

يۇقىرىقى ئۇقتۇرۇشنەزەرلەر ئەپەندىنىڭ كېيىنكى دوكلاتلىرىدىمۇ شەرھلەنگەن.

گومىنداڭنىڭ ئۈچ ۋىلايەتنى ئىقتىسادىي جەھەتتە قامال قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن چوقۇم كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، ئۈچ ۋىلايەت ئىقتىسادىنى مۇقىملاشتۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭا ئەخمەت ئەپەندىم گومىنداڭ پۇلىنىڭ ئۇستىگە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ تامغىسى بېسىلغاندىلا، ئاندىن ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە ئوبوروت قىلىشقا بولىدىغانلىقى توغرىسىدا يەنە بىر قېتىم قارار چىقىرىپ، ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى پۇل مۇئامىلە ۋە مال باھاسىنى قوغداپ خەلق تۇرمۇشىنى كاپالەتلەندۈردى. بۇ چارە ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا يەنى 1945 ـ يىلى 7 ـ ئايدا بىر قېتىم قوللىنىلغان ۋە مەلۇم ئىجابىي رول ئوينىغاندى. بۇ قېتىم يەنە بۇ چارىنى قايتىدىن قوللىنىش، ئەلۋەتتە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنىڭ بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى 1947 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى گومىنداڭ پۇلى ئۈستىگە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ تامغىسى بېسىلغاندىلا، ئاندىن ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسى ئىچىدە ئوبوروت قىلغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا قايتا ئۇقتۇرۇش چىقاردى.

مانا ئەمدى ئۈچ ۋىلايەت خەلقى كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن گومىنداڭنىڭ ھەربىي ھۇجۇمىدىن مۇداپىئە كۆرۈپ، دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنىنى قوزغىۋەتتى. ئەخمەت ئەپەندىم ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ تۈرلۈك ۋەزىپىنىڭ ئۈچىنچىسى بولغان ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى تېزدىن تەرتىپكە سېلىشتىن سىرت، ئۇرۇمچىدىن كەلگەن يېڭى كۆچلەرنىڭ رولىنى ئوبدان جارى قىلدۇرۇش ئىدى. بۇ مەسىلىگە قارىتا تار مىللەتچىلىك، مەزھەپچىلىك ۋە چەتكە قېقىش خاھىشىنى يوق دېگىلى بولمايتتى. ئەخمەتجان بۇنىڭغا ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى. ھەتتا بەزى يولداشلاردا ئۇرۇمچىدىن كەلگەنلەر ئىچىدە

ئىشپىيونلار بارمىدۇ؟ قوشۇنمىزغا كىرىۋېلىپ ئاخبارات ئوغرىلاپ كېتەرمۇ، دەيدىغان ئەندىشىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. دېمەك، يۇقىرىقى ئەھۋاللار ياخشى بىر تەرەپ قىلىنمىسا، ئىچكى زىددىيەت پەيدا بولاتتى.

يېڭى ۋەزىيەتتىكى يېڭى ۋەزىپىلەرنى ئومۇميۈزلۈك ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئەپەندىم ئۈچ ۋىلايەتنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەر بىلەن بىر قېتىم جىددىي مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىپ پىكىرنى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى توغرا تاپتى. شۇنىڭ بىلەن ئەپەندىم ئۈچ ۋىلايەتتە يادرولۇق رول ئوينىغان كادىرلارنى يىغىپ غۇلجىدىن ئانچە يىراق بولمىغان تىنچ جاي — كەڭسايدا جىددىي يىغىن چاقىردى.

بۇ بىر گۈزەل يايلاق، لېكىن ئۆي، ئاشخانا، تۇرمۇش ئەسلىھەلىرى يوق، تاماق، ياتاق مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بىز بىر نەچچىمىز ئىسھاقبېك، رەھىمجان، ئابدۇكېرىم، سەيپىدىنلەرنىڭ ئاياللىرى بىللە كېلىپ كىگىز ئۆيلەرنى تىكىشتۇق.

ئەخمەتجان بۇ يەردە ئۈچ كۈن يىغىن ئاچتى. باشقىدىن ئىش تەقسىم قىلىپ، ھەر كىمنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىنى ئايدىڭلاشتۇردى، كېيىنكى

1947 ـ يىلى بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلاندى، ئەخمەتجان غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ، غۇلجىدىكى كەڭ خەلق ۋە ئارمىيەگە گومىنداڭنىڭ ساختا تىنچلىق قىياپىتىنى ئېچىپ كۆرسىتىپ بەردى. بۇ ئەخمەتجاننىڭ چوڭ يىغىندىن كېيىن ئامما ۋە ھەربىيلەر بىلەن چۈشكەن سۈرىتى

كى خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. مۇشۇ ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۇلار بىرقانچە يىللىق كۆرەش تارىخىنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇردى. ئىدىيەنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، نىشانىنى ئايدىڭلاشتۇردى، يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىدىيەۋى ئاساس تۈرغۇزۇپ، كونكرېت قەدەم - باسقۇچلارنى ئايدىڭلاشتۇردى.

بىز بىرقانچە كىگىز ئۆيىنى ئۇ يەر - بۇ يەرگە تىكىپ، ئۇچ كۈننى جىددىي ئۆتكۈزدۇق. گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ كىگىز ئۆيى سايىنىڭ يۇقىرىسىغا تىكىلدى. بۇ سايىغا يەرلىك چارۋىچىلار يولداش ئىسھاقبېككە بولغان ھۆرمىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، كېيىنكى كۈنلەردە «گېنېرال ساي» دەپ ئىسىم قويغانىكەن.

ۋاقىت ئىنتايىن قىس ئىدى. يىغىن ئاياغلىشىشى بىلەنلا، كۆپچىلىك ھەرقايسى سەپلەرگە يۈرۈپ كەتتى.

كەچىسايدىكى يىغىندىن كېيىن، ئەپەندىم ئانا - بالا ئىككىمىزنى ئېلىپ ئارىشاڭغا باردى. بۇ يەردە قىسقا مۇددەتلىك كۇرس ئېچىپ، ئۇيۇرمچىدىن كەلگەن كېچەش ئەزالىرىنى ئۆگىنىش قىلىدۇرغاچ ئوبدانراق دەم ئالدۇرماقچى بولغانىدى.

ئۇرۇمچىدىن كەلگەن يولداشلارنىڭ ۋەزىيەتكە بولغان تونۇشىدا ئوخشىماسلىقنىڭ بولۇشى تەبىئىي ئەھۋال. مۇشۇنداق رېئاللىق ئالدىدا ئۇلارغا ئالدى بىلەن ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇش شارائىتى يارىتىپ بېرىپ، سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، بۇ جايىنىڭ تەبىئىي شارائىتىنى تونۇشتۇرۇش؛ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ئومۇميۈزلۈك چۈشەندۈرۈپ ئىدىيە ۋە تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇش مەقسەت قىلىنغانىدى.

ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كەلگەن بۇ كېچەش ئەزالىرى ھەقىقەتەن جىق جاپا تارتقانىدى. ئۇلار ئۆلكىلىك كېچەشتە ئىشلەش جەريانىدا ھەقىقەتتە چىڭ تۇردى، 11 بىتىمنى چىن دىلىدىن ھىمايە قىلدى، گومىنداڭ ئوق قانات كۈچلىرى بىلەن تىغمۇتىغ كۈرەش قىلىپ، مەسئۇت ئېقىمىدىكى لەرگە قەتئىي قارشى تۇردى. ئۇلار ئەسلىي ئۆلكىلىك كېچەش يىغىنىغا ئىشەنچ قىلىپ چوڭ ئارزۇ - ئۈمىد باغلىغان، لېكىن تۈيۇقسىز پەيدا بولغان زور داۋالغۇش ئۇلارنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى، ئەمما ئۇلار مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە مەيدانى مۇستەھكەم، بايرىقى روشەن ھالدا ئۆزلىرىنىڭ قانۇنلۇق سالاھىيىتىدىن پايدىلىنىپ، گومىنداڭ دائىرىلىرى-

نىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇردى. گومىنداڭ دائىرىلىرى كېڭەش ئەزالىرىنىڭ بۇنداق قىلىشىنى ھەرگىز خالىمايتتى. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ئەگەر ئۆزلىرىگە قارشى پىكىر بولغان بۇ بىر تۈركۈم كېڭەش ئەزالىرى ئۇرۇمچىدە بولسۇن ياكى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىسۇن، گومىنداڭچىلار ھەرگىز ئامان قويمايتتى. مۇشۇنداق قىيىن ئەھۋالدا بۇ كېڭەش ئەزالىرى خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ قەستىكە ئۇچراپ قېلىشىغا قارىماي، قەتئىيلىك بىلەن ئىنقىلاب يولىنى تاللىۋالدى.

كېڭەش ئەزالىرى ئۆگىنىش قىلىش، ھاردۇق ئېلىش، شۇنداقلا قەلب يارىسىنى ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئارىشاڭغا كېلىدىغان بولدى. ئەپەندىم بۇ يولداشلارغا ئاتاپ ھەر بىرسىگە بىر قۇردىن كاستۇم ـ بۇرۇلكا، بىردىن پەلتو تىكتۇردى. ئۇلار بىلەن بىللە ئارقا سەپ تەمىنات خادىملىرى ۋە بىرقانچە ئەلنەغمىچىلەرمۇ تەڭ كەلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە، مېنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم، مەشھۇر تەمبۇرچى ھۈسەنجان جامىمۇ بار ئىدى.

1947 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئۆگىنىش، دەم ئېلىش قىلىدىغان يولداشلاردىن 40 نەچچىسى بورتالا ئارىشاڭغا يېتىپ كەلدى. ئارىشاڭنىڭ ئەتراپى ياپيېشىل ئارچا ـ قارىغايلار بىلەن قاپلانغان، سۇپسۇزۇك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ تۇراتتى، بۇلبۇل ناۋاسى كىشىلەرگە ئاجايىپ ھۇزۇر بېغىشلايتتى، توپ ـ توپ قوي ـ كالىلار ئوتلاپ يۈرەتتى. كەڭرى يايلاق تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىك ئىچىدە ئىدى.

كېڭەش ئەزالىرى بۇ يەرنىڭ ساپ ھاۋاسى ۋە گۈزەل مەنزىرىسىدىن ھۇزۇرلىناتتى. كەڭ ـ كۇشادە پىكىرلىشەتتى، ئوخشاشمىغان قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىاتتى، ئۆز كەچمىشلىرىنى سۆزلىشەتتى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بازىسىغا كېلىۋالغانلىقىدىن ئىنتايىن پەخىرلىنەتتى. بىراق، ئۇلارنىڭ بالىچاقلىرى دۇشمەن كونترولىۋالغىدەك رايونلاردا بولغاچقا، گومىنداڭنىڭ ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى. بىراق بۇ يولنى ئۆزلىرى تاللىۋالغان بولغاچقا، ئۆز بېشىغا ۋە ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا كېلىدىغان خېيىم ـ خەتەرنى بىر ياققا قايرىپ قويغانىدى. ئۇلار ئۇرۇمچىدىن ماڭغان چاغدا ھەتتا ئالماشتۇرىدىغان كىيىملىرىنى ئېلىۋېلىشقىمۇ ئولگۇرەلمىگەنىدى. مانا ئەمدى ئۇستىلىرىدە بولسا كاستۇم ـ بۇرۇلكا، روھىي ھالىتى ئالاھىدە كۆتۈرەڭگۇ، قەلبى كەلگۈسىگە بولغان ئۈمىدكە تولغانىدى.

كېچىش ئەزالىرى كوللېكتىپ ئۆگىنىش قىلاتتى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ زوراۋانلىقىنى پاش قىلىپ، چوڭ ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلاتتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئارىشاڭغا چۈشۈپ بەدىنىدىكى جاراھەتلەرنى داۋالايتتى، بەزىدە مەشرەپ سېلىپ كۆڭۈل ئاچسا، بەزىدە ئوۋ ئوۋلاشقا چىقاتتى، ئىشقىلىپ تىنچ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشتىن ھۇزۇر ئېلىشاتتى. بىز ئۇلارنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تېزرەك ئۇنتۇپ، ئۆزلىرىنى ئوبدان تەڭشەپ، سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتۇق. ئەپەندىم ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئۇلار بىلەن بىللە بولاتتى، ئۇلارغا دەرس ئۆتەتتى، ئايرىم سۆھبەتلىشەتتى. ئەزالار ھەر تۈرلۈك سوئاللارنى ئوتتۇرىغا قويۇشاتتى. بولۇپمۇ بەزى ئەزالار: «مىللىي ئارمىيە نېمىشقا ماناس دەريا سىدا توختاپ قالىدۇ؟ گومىنداڭ بىتىمغا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىكەن، بىز نېمىشقا ئۇرۇمچىگە ھەربىي يۈرۈش قىلمايمىز؟» دېگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشاتتى. ئەپەندىم بۇ خىل مەسىلىلەرگە قارىتا سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈش بېرەتتى، ئەپەندىم ئۇلارغا چوڭقۇر مەنىلىك بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

بۇرۇنقى زامانىدا ئەنگلىيەدە تۆت گېنېرال ئۆتكەنكەن، بۇ تۆت گېنېرال دۇنيانى بۆلۈشۈۋېلىش ھەققىدە مەخپىي پىلان تۈزۈپتۇ. بۇ تۆتى بايقى پىلاننى قەتئىي مەخپىي تۇتىدىغانلىقى ھەققىدە قەسەم ئىچىشىپتۇ، ئەگەر ئاشكارىلاپ قويىدىغان بولساق ئىشنىڭ بۇزۇلغىنى شۇ، ھېچكىم بىلمەسۇن، ھەتتا ئۆيدىكى خوتۇنلىرىمىزغىمۇ دېمەيلى دەپ ۋەدە بېرىشىپتۇ. زىياپەت تۈگىگەندىن كېيىن بۇ تۆت گېنېرالنىڭ ئىچىدىن بىرسى جىقراق ئىچىپ قويغاچقا، ئۆيىگە كېلىپ بايقى مەخپىيەتلىكىنى خوتۇنىغا دەپ بېرىپتۇ ۋە خوتۇنىنى ھېچكىمگە تىنمىغىن دەپ قاتتىق جېكىلەپتۇ.

ئەتىسى بۇ خوتۇن يەنە بىر دوستىغا بايقى مەخپىي ئىشنى سۆزلەپ بېرىپ، ھېچكىمگە دەپ قويماسلىقىنى ئەسكەرتىپتۇ. بۇ خوتۇنمۇ ئۆيىگە كېلىپ، بۇ ئىشنى ئېرىگە سۆزلەپ بېرىپ باشقىلارغا دەپ قويماسلىقىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئۇنىڭ ئېرى بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ يېقىن ئاغىنىسىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۇ ئاغىنىسى يەنە بىر ئاغىنىسىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ «پىلان» ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرۈپ، ئاخىر پۈتۈنلەي ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ. بۇ تۆت گېنېرالنىڭ سۈيىقەستى شۇنىڭ بىلەن كۆپۈككە ئايلىنىپتۇ.

كۆپچىلىك ھېكايىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەندى ۋە ھەممەيلەن بىر پۈتۈن ئورۇنلاشتۇرۇشقا يېقىندىن ئەگىشىپ، خەلق ئىشلىرى ئۈچۈن ئاداقەچە تىرىشىپ كۆرەش قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

بىر كۈنى ئەخمەتجان بىرقانچە كېچەش ئەزالىرى بىلەن تاغقا ئوۋ ئوۋلاشقا چىقىپ كەتتى. ئۇلار ئوۋنى قوغلىشىپ يىراقراق كېتىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قاپتۇ، ئۆزلىرىنىڭ ھاڭغىرقاي دالادا ھېرىپ - چارچاپ، ئىسسىقتا قورسىقىنىڭ ئېچىپ، چاڭقاپ كەتكەنلىكىنى ئاندىن ھېس قىلىشىپتۇ. يېقىن ئەتراپتىن سۇ تېپىش مۇمكىن ئىكەن. كۆپچىلىك نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئەپەندىم بىر كىچىك تاشنى قول ياغلىقى بىلەن پاكىز سۈرتۈپ، ئاغزىغا سېلىپ شۇمشىلى تۇرۇپتۇ، باشقىلار بۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ.

— ۋاي ئەپەندىم، تاش يېگەنلىرى نېمىسى؟ — دەپ ئەجەبلىنىپتۇ بىرەيلەن.

— بۇرادەرلەر، بۇ دېگەن چۆلدە قالغاندا ئۇسسۇزلۇقنى بېسىشنىڭ بىر خىل چارىسى، — دەپتۇ ئەپەندىم شۆلگەيگە تولغان ئاغزىنى كۆرسىتىپ، — ئىشەنمىسەڭلەر سىناپ باقمامسىلەر.

شۇنىڭ بىلەن باشقىلارمۇ دوراپ، ئاغزىغا تاش سېلىپ شۇمشۇپتۇ. راست دېگەندەك، ئۇسسۇزلۇق سەل پەسەيگەندەك بوپتۇ. ئەپەندىمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ھۇسەنجان جامىمۇ بىر تال تاشنى ئېلىپ شورىسا راستىنلا ئاغزىغا سۇ يىغىلىپ، ئۇسسۇزلۇقى بېسىلغاندەك بوپتۇ. ھۇسەنجان بۇ كارامەتنى كۆرۈپ كۈلگىنىدىن يەرده دومىلاپ كېتىپتۇ.

ئۇلار ئۇۋدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھۇسەنجان بۇ ئىشنى ھەيرانلىق ئىچىده ماڭا سۆزلەپ بەردى. مەن:

— ۋوي، مەنمۇ ئاڭلاپ باقمىغان ئىشكەنغۇ، بۇنىڭدىن بۇرۇن ئەپەندىمنىڭ مۇنداق قىلغىنىنى مەنمۇ كۆرۈپ باقمىغان. ئادەم چۆل - جەزىرىده يالغۇز قالغان چاغدا ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ بۇنداق چارىسىنى ئەپەندىم نەدىنمۇ بىلىدىغاندۇر؟ — دېدىم.

بىر كۈنى چاي قاينىتىپ ئولتۇرسام، ئەپەندىم ئاستا مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ:

— بۇ يولداشلار ئۆيلىرىنى سېغىنىپ قالدى، ئۆينىڭ تامىقىنى يېگۈسى كەلدى. راسا ئوخشىتىپ گۆش، كاللا - پاقالچاق پىشۇرۇپ، ئۆپ-

كە ـ ھېسسىپ قۇيۇپ بېرىڭا، ـــ دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

«ۋىيەي، مـا ئادەم نېمـە دەۋاتىدۇ، بـۇنچىۋالا ئـادەمگە قانـداقسىغـا ئۆپكە ـ ھېسسىپ قۇيۇپ بولالايمەن؟!» مەن راستىنلا دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدىم. «بۇ خىل تاماق قول تۇتىدۇلا ئەمەس، ئۇنى ئوخشىتىپ قىلىشنىڭ ئۆزى بىر ئىش».

مەن ئۇنىڭ تەس ئىشنى تاپشۇرغىنىغا سەل خاپا بولدۇم. مەيلىغۇ ئاز ـ تولا جاپا تارتسام، بىراق ئوخشىتالماي قالسام قانداق بولىدۇ؟ يەنە تېخى يېنىمدا يېشىغا توشمىغان قىزىم بار، شۇنچىۋالا كۆپ ئادەمگە مۇ ـ رەككەپ تاماق ئېتىشنىڭ ھۆددىسىدىن قانداق چىقالارمەن؟! لېكىن، ئە ـ پەندىم ماڭا ۋەزىپە تاپشۇرۇۋاتىدۇ، بۇنىڭغا مەن نېمىمۇ دېيەلەيتتىم؟!

ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ يوغان، سېمىز ئىككى قوي سويدۇق. مەن با ـ يىقى دېگەن «ئۆي تامىقى ـــ پۈتۈن قوي زىياپىتى»گە تۇتۇش قىلدىم. ئۇچەي ـ قېرىننى ئېرىغداپ ھېسسىپ قۇيدۇم، خېمىر چايقاپ ئۆپكە قۇي ـ دۇم. بىراق يۇرىكىم پوك ـ پوك.ئۆپكە ـ ھېسسىپ تېشىلىپ كېتىدىغان بولسا ئۆلگىنىم شۇ!

كۆچىلىك ئۆپكە ـ ھېسسىپ يېيدىغان بولدۇق دەپ ئىشتىها ساقلاۋا ـ تاتتى.

ھەپىلىشىپ يۇرۇپ ئاران تەستە ئۆپكە ـ ھېسسىپنى قازانغا سالدىم. قاينىۋاتقان قازاندىن پورۇقلاپ چىققان ھوردىن تۆت ئەتراپقا مەززىلىك پۇراق تارقالغىلى تۇردى. ئۇھ خۇدايىمەي، ئەمدى ئەنسىرىشمىنىڭ ھاجـ ـتى يوق. «خۇدا ساقلىسۇن» دەيتتىم ئىچىمدە.

تاماق پىشىدىغان ۋاقىت بولدى، ھەممەيلەن چىملىققا داستىخان سېلىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇشتى، كۈلكە ـ چاقچاق كۆتۈرۈلۈپ، ھەممەيلەن يۈرەك پارىسى ئۇنتۇلغاندەك، ئۆز ئۆيىدىكىلىرى بىلەن ئول ـ تۇرۇۋاتقاندەك تۇيغۇدا. ھەممەيلەن تەق ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئىشەنچ بىلەن قازانىنىڭ تۇۋىقىنى ئاچتىم.

«ۋاي خۇدايىم، بۇ نېمە بولغىنى!»

مەن قېتىپلا قالدىم. ئۆپكە تېشىلىپ كېتىپتۇ، ئەمدى نېمە قىلغۇ ـ لۇق!

كۆچىلىكنىڭ قاقاھلاپ كۈلگەن كۈلكىسى ئىچىدە مەن ئۆزۈمنى نەگە قويۇشنى بىلمەي، غېپلا قىلىپ كىگىز ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

ئارىشاڭدا بولغان كۈنلەردە كېڭەش ئەزالىرى ھەر كۈنى ئۆگىنىش

قىلغاندىن باشقا، كۆڭۈل ئېچىپ ئارام ئالدى، مەملىكەت ئىچى - سىر-
تى، شىنجاڭ ۋەزىيىتى ئۇستىدە ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇردى، روھى كۆ-
تۈرۈلۈپ تونۇشلىرى ئۆستى. كۈرس ئاخىرلىشاي دېگەندە ئەخمەت ئەپەن-
دىم جەنۇبىي شىنجاڭدىكى يەتتە ۋىلايەت خەلقىنىڭ كۈرىشىگە مەدەت بې-
رىش، جۇملىدىن ئۇچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاق-
لىقىنى كۆچەيتىش مەقسىتىدە، «يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمە-
سى»نى قۇرۇپ چىقتى.

«يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسى»نىڭ تەشكىللىنىش ئەھۋا-
لى مۇنداق:

رەئىس: نەمەت خەلپەت

مۇئاۋىن رەئىس: ئىبراھىم تۇردى، ھاشىرباي تىلەۋبەردى (قاسىم ئەپەندى، قازاق)، خەلپەت سۇزۇك ھاجى

باش كاتىپ: مۇھەممەت ھەسەن (قىرغىز)

ئارىشاڭدا 10 كۈن ئارام ئالغاچ ئۆگىنىش قىلغاندىن كېيىن، يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسى قۇرۇلۇپ، ھەممەيلەن باشقىدىن يېڭى كۈرەشكە ئاتلىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ گېزىتلىرىمىز يەتتە ۋىلايەتتە يۇز بېرىۋاتقان ئەھۋاللارنى ۋاقتىدا خەۋەر قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ زوراۋانلىقى، سۇيىقەستى، ئىككى يۇزلىمىچىلىكى-
نى پاش قىلدى. يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسىنىڭ ئۆز - ئۆزى-
نى تەمىنلىشى ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى بايانداينىڭ غەربى، كۈرە-
نىڭ شەرقىدىكى «دودىشاڭ» دەيدىغان جايدىن يەر ئاجرىتىپ بېرىپ، 10 ھارۋا، 20 ئات ۋە باشقا مەبلەغ، ئىشلەپچىقىرىش سايمانلىرىنى سەپلەپ بەردى.

ئىسمە قىلىشچە، گومىنداڭ چاقىرغان ئۆلكىلىك كېڭەش يىغى-
نىغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ، ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كەلگەن ۋەكىللەر ئى-
چىدە قەشقەردىن 24 ئادەم، تۇرپان، خوتەن، ئاقسۇدىن تۆت ئادەم بولۇپ، جەمئىي 28 ئادەم بار ئىدى. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

ئىسىم - فامىلىسى	سايلىغان ئورۇن
سىدىق مۇسايوق	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
ئابدۇرېھىم لېتىپ	مارالبېشى ناھىيەسى

ئىنقلابىي بازىنى مۇستەھكەملەش يولىدا

خەلپەت سۈزۈك ھاجى	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
ئوسمان دامولا	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
ئەمەت قازى ئاخۇنۇم	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
يۇسۇپ قارىھاجى	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
ئابدۇرېشىت ئەلەم	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
ئەمەت	قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسى
مۇسا سايىت	مارالبېشى ناھىيەسى
ئىسمائىل ئىبراھىم	مارالبېشى ناھىيەسى
ئابلىز نىياز	ئاتۇش ناھىيەسى
ئەسەت ياقۇپ	ئاتۇش ناھىيەسى
سىدىقخان خوجا	تاشقۇرغان ناھىيەسى
قۇربان دۆلەت (تاجىك)	تاشقورغان ناھىيەسى
ئابدۇكېرىم ھاشىم	پەيزاۋات ناھىيەسى
نەمەت ئەشرەپ	پەيزاۋات ناھىيەسى
مەمەت تۇرسۇن (قىرغىز)	پەيزاۋات ناھىيەسى
ئىمىر باقى	يېڭىسار ناھىيەسى
ئىبراھىم ئىسمائىل	يېڭىسار ناھىيەسى
تۇردى ئابدۇرېھىم	يېڭىسار ناھىيەسى
ئوسمان ئولۇس	يېڭىسار ناھىيەسى
سوپا سەلەي	يوپۇرغا ناھىيەسى
ئابدۇراخمان قارىھاجى	يوپۇرغا ناھىيەسى
مەمەت ھەسەن (قىرغىز)	ئۇلۇغچات ناھىيەسى
سىراجدىن زەپەر	تۇرپان ناھىيەسى
مۇھەممەت زەيدى	تۇرپان ناھىيەسى
ئوسماتجان تۇردى	خوتەن ناھىيەسى
سەمەت سايىم	ئاقسۇ ناھىيەسى

مەيلى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ھمايە قىلىپ ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ياشلار بولسۇن ۋە ياكى گومىنداڭ تۇرمىسىدىن قۇتۇلۇپ چىققان يول-داشلار بولسۇن، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى بولسۇن، بۇ يولداشلار ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپىتە قېلىشىغا قارىماي، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بۆشۈكى

بولغان غۇلجىغا ئىككىلەنمەي كېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى داۋاملىق قەتئىي كۈرەش قىلدى ۋە يېڭى جۇڭگونىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىلىرىنى تەقدىم قىلدى.

يولداش سىدىق مۇسايوف توققۇزتارا ناھىيەسىگە ھاكىم بولۇپ تەيىنلەندى، ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولدى؛

يولداش ئابدۇرېھىم لېتىپ نىلقا ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى بولۇپ تەيىنلەندى، ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلۇتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولدى؛

يولداش مەمەت ھەسەن ئىلى باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ تەيىنلەندى. ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق يېڭىچە ـ ئىچمەك شىركىتىنىڭ دىرېكتورى بولدى؛

يولداش ئابدۇكېرىم ھاشىم ئازادلىقتىن كېيىن سودا نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولدى؛

يولداش ئابلىز نىياز مۇڭغۇلكۈرە ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا تەيىنلەندى، ئازادلىقتىن كېيىن قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولدى؛

يولداش ئەسەت ياقۇپ ئازادلىقتىن كېيىن ئاشلىق نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولدى؛

يولداش ئىمىر باقى ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يېزا خىزمىتى بۆلۈمىدە باشقارما باشلىقى بولدى؛

يولداش سىراجدىن زەپەر ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولدى؛

يولداش نەمەت ئەشرەپ ئازادلىقتىن كېيىن خوتەن شەھىرىنىڭ شەھەر باشلىقى بولدى؛

يولداش ئەمەت قازى ئاخۇنۇم 3 ـ نۆۋەتلىك ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولدى.

ئۇلار غۇلجىغا كەلگەندىن كېيىن مەخپىيەتلىك ساقلاش ئۈچۈن ئۆز ئۆيلىرىگىمۇ خەۋەر بېرەلمىگەنىدى، ھەتتا بەزى يولداشلارنىڭ ئائىلىسى دېگىلەر ئۇلارنى گومىنداڭ ئۆلتۈرۈۋەتتى دەپ، نەزىرلەرنىمۇ بېرىشىتۇ، ئۆلكە ئازاد بولغاندىن كېيىن بۇ يولداشلار ئۆيلىرىگە بارسا، بالىلىرى دادىسىنى تونۇمايدىغان ئىشلارمۇ بولغانكەن.

بۇ يەردە يەنە نۇرغۇن يولداشلارنى ئېسىمگە ئالالمىدىم، شۇڭا ئۇلار - نى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ بولالمىدىم. ئەمما، ئۇلار ئورتاق بىر ئالا - ھىدلىككە ئىگە، ئۇلار ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۈچۈن ھارماي - تالماي كۈرەش قىلغانلار، ئازادلىقتىن كېيىن، ھەركىم يەنە ئۆزلىرىنىڭ ئادەتتە - تىكى خىزمەت ئورۇنلىرىدا پارتىيە ۋە خەلق ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىدى، بارلىقىنى ۋەتەن - خەلقگە بېغىشلىدى! لېكىن يەنە بىرمۇنچە يولداشلار ئازادلىقتىن كېيىنكى ئېلىپ بېرىلغان سىنىپىي كۈرەش جەر - يانىدا نۇرغۇن ناھەقچىلىكلەرگە ئۇچرىدى. ھەتتا بەزىلەر ئۆلۈپمۇ كەتتى. نۇرغۇن ئەگرى - توقايلىقلاردىن كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ بوران - چاپقۇنلىرى بېسىققان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن كوئېنلۇن مېھمانخانىسىدا ئېچىلغان كادىرلار چوڭ يىغىنىدا يولداش سىدىق مۇسا - يوف بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم ۋە ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى پەلتونى بىر قا - راپلا تونۇۋالدىم.

بىز چوڭقۇر خىياللار ئىچىدە قول ئېلىشىپ تىنچلىق سوراشتۇق. «ئۇچىگىزدىكى بۇ پەلتو 1947 - يىلى ئارىشاڭدا ھېلىقى تېشىلىپ كەت - كەن ئۆپكە - ھېسىپ يېگەندە تارقىتىپ بەرگەن پەلتو ئوخشىمامدۇ؟» دېدىم مەن ئاستاغىنە.

سىدىق مۇسايوف ھاياجانلىنىپ كۆز يېشى قىلدى. ھەر ئىككىمىز - نىڭ ئاغزىغا گەپ كەلمەي قالدى.

مېنىڭ كۆز ئالدىمدىن يولداش سىدىق مۇسايوفقا ئوخشاش يول - داشلارنىڭ ئۆلۈم تەھدىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئەپەندىمگە ئەگىشىپ غۇلجىغا كەلگەن ۋاقىتتىكى كۆرۈنۈشلەر، بولۇپمۇ مېنىڭ تۇغقان يوقلاش باھانە - سى بىلەن بۇ يولداشلارنىڭ تىزىملىكى يېزىلغان مەخپىي خەتنى قوي - نۇمدا يوشۇرۇپ غۇلجىغا يەتكۈزۈپ بەرگەن ئىشلار ئۆتتى!

سىدىق مۇسايوف ئۇچىسىدىكى بۇ پەلتونى شۇنچىلىك قەدىرلەپ قىممەتلىك خاتىرە بۇيۇم سۈپىتىدە ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى دېدى ۋە بۇگۈن ئالايىتەن كىيىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. مەن سىدىق مۇسايوف - نىڭ ئۇچىسىدىكى پەلتوغا قاراپ تۇرغىنىمدا، يەنە نۇرغۇن ئىشلار خىيا - لىمدىن كەچتى، تارىخ بېتىدە قالغان ئارىشاڭدىكى ئاشۇ كۈنلەرگە ئوخ - شاش كۆرىنىڭ ئىشلار يادىمغا چۈشۈپ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىر خىل ئوتلۇق ھېسسىياتقا تولدى - دە، ئۆزۈمنى تۇتالماي ئاستا نېرىغا بېرىپ، كۆز ياشلىرىمنى سۈرتتۈم.

يەنە نۇرغۇن يولداشلار بار، ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ كەتكەچكە بىر - بىرلەپ ئەسلەپ بولالمايمەن. لېكىن شۇنىسى ئېنىق، ئۇلار ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۇچۇن تۆھپە قوشقان نامسىز قەھرىمانلار.

بۇ يەردە مەن نامشەرىپىنى ئېيتمىگە ئالالمىغان يولداشلاردىن سەممىي ئەپۇ سورايمەن! مەن ئىشىنىمەنكى، تارىخ ئۇلارنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ!

46. گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ بىرىنچى خېتى ۋە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاۋاب خېتى

1947 ـ يىلى يازدا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىر ـ لەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىك خىزمىتىدىن تۇيۇقسىز ئىستېپا بەردى، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى قايتا تەشكىللەپ، مەسئۇت سەبرىنى يۆلەشتۇرۇپ تەختكە ئولتۇرغۇزدى. گو ـ مىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى جاھىل كۈچلىرى بولسا تىنچلىق بىتىمىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئاشكارا ئىغۋاگەرچىلىككە ئۆتتى. بىز بولساق ئامال ـ سىزلىقتىن غۇلجىغا قايتىتۇق. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت رەسمىي يىمىرىلدى.

ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرى يەنىلا ماناس دەرياسىنى پاسىل قىلىپ تىركىشىپ تۇراتتى، ئۇچ ۋىلايەت بىلەن ئۇرۇمچى ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش يەنە ئۇزۇلۇپ قالدى.

903

شىنجاڭدىكى گومىنداڭچىلار جياڭ جيېشىنىڭ ئازاد رايونلارغا ھۇ ـ جۇم قىلغانلىقىدىن خورىكى ئۆسۈپ يەنە باشقىدىن ئۆزىنى ئوڭشاپ، يەتـ ـتە ۋىلايەت مىقياسىدا تەرەققىيپەرۋەر كۈچلەرنى غالجىرلىق بىلەن قاتـ ـتىق باستۇرۇشقا باشلىدى.

ئۇچ ۋىلايەتتىكىلەر بىر تەرەپتىن گومىنداڭنىڭ ئۇشتۇمتۇت ھۇ ـ جۇم قىلىشىدىن قاتتىق مۇداپىئەلەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز ـ ئۆزىنى تەمىنلەش ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندـ ـدۇرۇۋاتاتتى.

ۋاھالەنكى، گومىنداڭ دائىرىلىرى رەزىل ماھىيىتىنى يوشۇرۇپ جامائەتچىلىكىنى ئالداپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ پارچىلىنىشىنى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىگە ئارتىپ قويماقچى بولدى.

1947 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى گېنېرال جاڭ جىجۇڭ غۇلجـ ـ

دىكى ئەخمەت ئەپەندىمگە بىر پارچە ئوچۇق خەت ئەۋەتتى. خەت «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئوچۇق خەت ئېلان قىلىش ئارقىلىق، بىر تەرەپتىن، بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ پارچىلىنىشىدىكى مەسئۇلىيەتنى ئۆچ ۋىلايەت تەرەپكە ئىتتىرىپ قويماقچى بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، جياڭ جيېشىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ يەنىلا داۋاملىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇشنى مەقسەت قىلغانىدى. جاڭ جىجۇڭ گومىنداڭنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالى بولغانىكەن، جەزمەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ مەيدانىدا تۇرۇشى كېرەك، ئەخمەتجانغا يازغان خېتىدىمۇ گومىنداڭنىڭ تۇپ پوزىتسىيەسىدىن يىراقلاشمىغانىدى.

خەت قارىماققا ناھايىتى سىپايە يېزىلغان، ئىككى تەرەپنىڭ ماجىراسىغا قارىتا ھەققانىي مەيدانىدا ئوبيېكتىپ قارالغانەك كۆرۈنسىمۇ، مەزمۇنى ئەمەلىيەت بىلەن پۈتۈنلەي قارىمۇقارشى ئىدى. گومىنداڭ جاھەل كۈچلىرىنىڭ بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ پارچىلىنىشىغا سەۋەبچى بولغانلىقى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئايان ئىدى. ئەمدىلىكتە جاڭ جىجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىمگە خەت يېزىش ئارقىلىق، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە ئىزچىل تۇرده ئادىل مۇئامىلە قىلىۋاتىمەن دېمەكچى بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن جياڭ جيېشىغا شىنجاڭنىڭ يامانلىشىپ كېتىۋاتقان ۋەزىيىتىنى ئوڭشىۋېلىشقا تىرىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسەتمەكچى ئىدى. دېمەك، خەتتە ئەمەلىي پاكىتنىڭ ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىنىپ، ئاق ـ قارىنىڭ ئارىلاشتۇرۇۋېتىلىشى مەسىلىنىڭ ھەقىقىي تۈگۈنى ئىدى.

پاكىت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن!

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ خېتىنىڭ تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئەزا ۋە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئەپەندى ھەم ئەزا ۋە مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان ئەپەندىلەرگە:

سىز ئىككى ئەپەندىلەر ئۈشبۇ ئايىنىڭ ئىچىدە كۆرۈشمەي كەتتىڭىزلەر، دېمەك، پۈتۈنلەي يېنىپ كېتىش قىيىپتىدە بولدىڭىزلار. ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ بىر باسقۇچقا يېتىپ قالغاندا، قايتۇرۇۋېلىشقا مۇمكىنسىزدەكمۇ تۇرىدۇ. لېكىن، مەن سوقۇشتىن ساقلىنىشنى ۋە تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىشنى ئەڭ

سەمىمىيىتىم بىلەن ئۇمىد قىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سىزلەرگە قارىتا ئەڭ ئاخىرقى چىن قەلبىمىلىك دەۋىتىمنى ئۇقتۇرماي بولمايدۇ.

بىرىنچى، مېنىڭ يول قويۇشۇم ۋە سەۋرلىكىم

مەركەزنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، شىنجاڭغا كېلىشمىدىكى ۋەزىپەم بولسا، مەركەزنىڭ بەلگىلىگەن «تىنچلىق، بىرلىك، خەلقچىللىق، ئىتتىپاقلىق» دېگەن سىياسىتىنى يۈكسەلدۈرۈپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلار ئۈچۈن ئۆزۈن يىللاردىن بېرىقى سىياسىي زۇلۇمنى يوقىتىشتىن ئىبارەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن تىنچلىق بىتىمنى مەسلىھەت قىلىپ تۇزۇش ۋاقتىدا ئەڭ ئاۋۋال مەركەزگە ۋەكىل بولۇپ ئۆزلۈكۈمدىن مەركەزنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە بېرىشكە تەييارلىغان قانۇنغا مۇۋاپىق ھوقۇقلىرىنى ھېچ بىر ئېلىپ قالماستىن، شىنجاڭ خەلقىگە بەردىم. مەركەزنىڭ شىنجاڭ خەلقىدىن ئۇمىد قىلىدىغان ۋە تەلەپ قىلىدىغان نەرسىسى بولسا پەقەت «ۋەتەننى ھىمايە قىلىش» دېگەن بىر شەرتتىن ئىبارەتتۇر. مەركەزنىڭ بۇ مەقسىتىنى سىز ئىككى ئەپەندىمگە ۋە پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا ئاشكارا رەۋىشتە بىرقانچە مەرتىۋە ئۇقتۇرۇپ ئۆتكەندىم. سىز ئىككى ئەپەندى ئەلۋەتتە ئۇنتۇپ قالمىغان بولسىڭىزلار كېرەك. تىنچلىق بىتىم ئىمزالىنىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قايتىدىن تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، تا ھازىرغىچە مەركەزنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان سىياسىتى پەقەت ئۆزگەرگىنى يوق ھەم ئەبەدىي ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ بىر يىلدىن ئارتۇق كۈنلەردىن بۇيان، تىنچلىق بىتىمنى سادىقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلغان تۇرلۇك پاكىتلىرىم ئۇنىڭغا پولاتتەك دەلىل بولالايدۇ. بۇ بىر يىلدىن ئارتۇق كۈنلەر ئىچىدە غۇلجا تەرەپ تىنچلىق بىتىمنى پەقەت ئەمەلگە ئاشۇرماي، بەلكىم ھەربىر جايدا ئۆزىنىڭ پەۋقۇلئاددىلىك سىياسىي قەستلىرىنى ئىپادە قىلماي قالمىدى. ئەمما، مەن مەركەزنىڭ بەلگىلەنگەن سىياستىگە تولۇق ئەمەل قىلىش ئۈچۈن ۋە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىمىزنىڭ بىردەك ئارزۇسىنى ئىتىبارغا ئېلىپ، ئەڭ چېكىگە يەتكەن يول قويۇشۇم ۋە سەۋرلىكىمنى ئايماستىن چىقىرىپ، غۇلجا تەرەپنىڭ چۈشىنىپ، بۇنداق خاتا ئىش ئېلىپ بېرىش ئۈسۈ-

لىنى ئۆزگەرتىشىنى، شۇنىڭ بىلەن ئەبەدىي تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىش، خەلقلەرنىڭ پايدا ـ مەنپەئەتىنى ئاشۇرۇش مەقسىتىگە يېتىشىنى كۆتكەنىدىم. لېكىن، غۇلجا تەرەپنىڭ پوزىتسىيەسى ئىلگىرى ـ ئاخىر مېنىڭ ئويلىغىنىمنىڭ ئەكسىچە بولۇپ كەلدى. ھازىر سىز ئىككى ئەپەندىلەرنىڭ قايتىدىن ئويلىنىشىڭىزلارغا قوللانما بولۇشى ئۈچۈن بىرنەچچە تەسىبەتلەن مۇھىم پاكىتلارنى كەلتۈرۈپ ئۆتمەكچىمەن:

بۇ بىر يىلدىن بېرى، تىنچلىق بىتىمىنى غۇلجا تەرەپ ساقاۋاتلىك بىلەن ئىجرا قىلمىدى. بولۇپمۇ *10* ـ ماددىسى بىلەن قوشۇمچە ئىككىنچىسىنىڭ ھەربىي ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك توختاملىرىنى ئىجرا قىلمىغانلىقى پۈتۈن خەلقنىڭ بىلگەن پاكىتلىرىدۇر. بۇنىڭدىن تاشقىرى، سىياسىي جەھەتتە، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتنىڭ يالغۇزلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن بولىدىغان توغرا مۇناسىۋىتىنى ئۆز ھالىغا كەلتۈرمەيلا قالماستىن، بەلكىم مەركەز بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك پوچتا ـ تېلېگراف، تاموژنا بېجى ۋە ئەدلىيە قاتارلىق ئىشلارنىمۇ گۇرۇپپىنىڭ قارارى بويىچە ئىجرا قىلمىدى. بۇ تۈرلۈك پاكىتلارنى سىزلەرگە نۇرغۇن قېتىم ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم. شۇنداق بولسىمۇ، لېكىن، باشتىن ـ ئاخىرغىچە ئېغىز بىلەن ئېيتىپ كەلگەن بولساممۇ، ئۇنىڭدىن ئۆتكۈر ھېچقانداق چارىنى قولىلانمىدىم. مانا بۇنىڭدىن تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈچۈن مېنىڭ كەڭچىلىك، سەۋرلىك بىلەن يول قويغانلىقىمنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ بەرىنچىسىدۇر.

چۆچەك پاجىئەسى ۋە دۆربىلجىن پاجىئەسى تىنچلىق بىتىمىنى بۇزغان ھەرىكەتلەر ئەمەس، دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ. لېكىن، مەن ئۇنى پەقەت ئاددىي ۋەقەلەر قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنى خالىمىدىم. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسى سىزلەرنىڭ پىكرىڭىزلەرنى قوبۇل قىلىپ، تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىل قىلىشقا قارار قىلدى، تەكشۈرۈش ئۆمىكىنىڭ خادىملىرى ئىسمىنى تەستىقلاپ ئۆتتى، لېكىن، سىزلەر ھېلىغىچە ئۇنى ئىجرا قىلماي، ئۇنى مۇددەتسىز تەخىر قىلدىڭىزلار. ئەمما، بۇ ئىشنى مەن بەزەن ۋاقىتتا بىرەر سوربىغان بولساممۇ، ھېچ

قانداق مەجبۇرلۇق بىلەن ئىجرا قىلدۇرۇش ئۈسۈلىنى قوللانمىدىم. بۇنىڭدىنمۇ مېنىڭ تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈچۈن كەڭچىلىك، سەۋرلىك بىلەن يول قويغانلىقىمنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ ئىككىنچىسىدۇر.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت باشقىدىن تەشكىل قىلىنىپ، غۇلجا تەرەپتىكى ئەزالار ئۇرۇمچىگە كېلىپ قاتناشقاندىن كېيىن، سىزلەرنىڭ قوللانغان پوزىتسىيەلىرىڭىز پۈتۈنلەي تەكەببۇرلۇق ۋە يولسىزلىق بولۇش بىلەن تۇرلۇك سەسلىش، قورقۇتۇش ئۈسۈللىرى بىلەن جەمئىيەت قورقۇنچلۇق ھالغا كەلتۈرۈلدى ۋە لىيۇتچىكلاردىن جەن شۆچىننىڭ مەخپىي ئۆلتۈرۈلۈشى، ئۇيغۇر خوتۇن ئالغان خەنزۇلارنىڭ ئازابلىنىشى، كۆچىلىكىنى يىغىپ ئەدلىيە مەھكىمىسىنى پاراكەندە قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرگەن گۇناھكارلارنى مەجبۇرلۇق بىلەن ئاچقىپ كېتىش، ھەربىر جايدا خەلقلەرنى ئىختىيارەن تۇتۇش، خەلقلەرنى ئۇرۇش، مىللەتلەر ئارىسىغا ئاداۋەت تۇغدۇرۇش، مىللەتنىڭ ئىچىگە بۆلگۈنچىلىك سېلىش، ئىختىيارىچە «خەنزۇلارنىڭ قۇيرۇقى»، «مىللىي مۇناپىق» دېگەن بەتنامنى ياخشى خەلقلەرگە چاپلاپ، ئۇنى ھۆكۈمەتكە يېقىنلاشتۇرماسلىق، مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تۇرلۇك پاكىتلار چوقۇم ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئۇنى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىزدۇر. مەن ئەسلىدە ھۆكۈمەت مەيدانىدا تۇرۇپ، قانۇن بويىچە مۇنداق قانۇنسىز ھەرىكەتلەرگە جازا بېرىشىم ۋە ئۇنى مەنئى قىلىشىم لازىم ئىدى. ئەمما، مەن كۆپىنچە جايلاردا ھەمىشە ئىشلارنىڭ كۆپىيىپ كەتمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىپ، بىر تۇرلۇك تاساددىيلىق پەيدا بولغان كېسەل ئورنىدا كۆرۈپ، مۇمكىنقەدەر كەڭچىلىك قىلدىم، مانا بۇنىڭدىن مېنىڭ تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈچۈن كەڭچىلىك، سەۋرلىك بىلەن يول قويغانلىقىمنى تېخىمۇ روشەن كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ ئۈچىنچىسىدۇر.

غۇلجا تەرەپ مەخپىي تەشكىلاتلارنى قۇرۇپ، «شەرقىي تۈركىستان» دېگەن نامدىكى ھەربىكەتلەرگە كىرىشتى. دېمەك، قوللانمىغان ئۇسۇلى، كىرمىگەن تۈشۈكلىرى قالمىدى. بۇنىڭدىن مەقسەت قىسقا مۇددەت ئىچىدە تەشكىلاتنى ئىشلىتىپ، ئۆزىنىڭ بىر تەرەپدارلىق مونوپولىيەلىك قىلىش پەۋقۇلئاددە سىياسىي

قەستىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتىن ئىبارەتتۇر. لېكىن مەن ئۇنىڭغا ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن قاراپ، قىلچىلىك چەكلىمىدىم، ھەتتا، بىرقانچە ئاسانچىلىقلارنى بەردىم. مەسىلەن، سىزلەر ئۇرۇمچى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىنى، قەشقەر، ئاقسۇنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسىنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇھىم ناھەيلەرنىڭ ھاكىملىرىنى كۆتۈرگەن ۋاقىتلىرىڭىزدا، ئۇنىڭ ھەمىسىنى قوشۇلۇش پوزىتسىيەم بىلەن قوبۇل كۆردۈم، ھەتتا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ كىشىلىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن قارار قىلىپ بولغاندىن كېيىن، سىز غۇلجىدىن قايتىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا قارشىلىق كۆرسەتتىڭىز. مەن يەنە سىزنىڭ پىكرىڭىزنى قوبۇل قىلىپ، گۇرۇپپا باشلىقىنى يۆتكىدىم ھەم نازىر سەيپىدىن ئەپەندى سايلامغا نازارەت قىلىش ئۇچۇن قەشقەرگە ئەۋەتىلدى. مانا بۇنىڭ ھەممىسى پاكىتتۇر. بۇنىڭ ھەممىسى سىزلەرنىڭ تەسىرىي كۆچىڭىزلەرنى تەرەققىي قىلغانلىقىڭىزنى توسۇمغان ۋە ئاساسلىق بەرگەنلىكىمنىڭ ئوچۇق دەلىلىدۇر. لېكىن، پاكىت بىرگە كۆرسىتىپ بېرىۋاتىدۇ: غۇلجىنىڭ تەسىرىي كۆچى كىرگەنلا جايى بولسا، دەرھال ئۆزىنىڭ دۆلەت قارشى، دۆلەت ئەسكەرلىرىگە قارشى، خەلقۇلارغا قارشىلىق سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلىرىنى بىللە ئېلىپ كېلىدۇ. بىزنى سەۋرسىزلەندۇرىدىغان ئىشلار شۇكى، غۇلجا تەرەپ چىقارغان گېزىت - ژۇرنال ۋە باشقا تەشۋىقات قەغەزلىرىدە دۆلىتىمىزنىڭ ئالىي داھىيسى جياڭ جۇشىغا، جۇڭگو گومىنداڭ پىرقىسىگە، ئۇچ مەسىلەككە قارىتا ئەكس سۆزلەر بايان قىلىندى، بولۇپمۇ دۆلەت ئەسكەرلىرىگە قارشى تۇرۇش ۋە ھاقارەتلەش ئۇستىلىقى ئىشلىتىلدى. مەسىلەن، غۇلجا تەرەپنىڭ مونوپولىيەلىكى ئاستىدىكى ئۇرۇمچى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىمۇ دائىم مەجلىس ئېچىپ، ئەكسىلھەرىكەت سۆزلەرنى بايان قىلدى. غۇلجا تەرەپنىڭ مونوپولىيەلىكى ئاستىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىمۇ دائىم تارتىنماستىن ئەكسىلھەرىكەت تەشۋىقاتلىرىنى قىلدى. بازارلاردا دائىم پەيدا بولغان تۇرلۇك تەشۋىق ۋەرەقلىرى ئۇنىڭدىنمۇ بەك ئەپسانىدۇر. بۇ يىل *21* - فېۋرالدا سىزلەر ھەرىكەتلەندۇرگەن نامايىشتا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ئەڭ ئاخىرقى

نوتا يوسۇندا 52 ماددا تەلەپ قويۇلۇپ، 72 سائەت ئىچىدە جاۋاب بېرىلسۇن، دەپ چەكلەندى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن تەلەپلەرنى ھەقىقەتەن ئەپسانىلىقى ئەڭ چېكىگە يەتكەن دەپ ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇ. يېقىندا، يەنى 7 ـ ئايدا سىزلەر تېخمۇ بىر قەدەم سىلجىپ، پىچان، توقسۇنلاردا پىلانلىق، تەشكىللىك قوزغىلاڭنى قوزغاپ، ساقچىلارنى ئۆلتۈرۈشكە، مىلتىق ـ قورالىرىنى تارتىۋېلىشقا، دۆلەت ئەسكىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا، ئەسكەرلەرنى ئۆلتۈرۈشكە كىرىشتۈرىدىگىنىڭلەر، ھەقىقەتتە بۇ خائىنلارچە ھەرىكەتلەردۇر. ئەمدى ئۆزۈمگە قىلىنغان ھاقارەتلەرگە كەلسەك، ئۇنىمۇ ئېيتىشنىڭ ھاجىتى يوقتۇر. مەسىلەن، ئۆتكەن يىل 11 ـ ئايدا تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى» دېگەن نام بىلەن ماڭا يازغان رۇسچە ۋە ئۇيغۇرچە بىر پارچە ئالاقىسىدە، ماڭا قارىتا قىلغان بوھتان ـ ئىغۋالىرىنى ماڭا ناھايىتى يولسىزچىلىق قىلغانلىقى، دەپ ئېيتقىلى بولىدۇ. بۇ يىل 5 ـ ئايدا قەشقەرگە بارغىنىمدا سىزلەرنىڭ كادىرلىرىڭىزنىڭ ھەرىكەتلەندۈرۈشى بىلەن خەلق ئاممىسى ماڭا قارىتىپ نامايىش قىلىپ، ماڭا قارىتا ھاقارەتلەرنى قىلدى، چۈشكەن جايىمنى ئورىۋېلىپ، ژارقىرىشىپ پاراكەندە قىلدى، ئۇنىڭ ۋاقتى 15 سائەتكە قەدەر بولدى. مانا بۇ تۈردىكى پاكىتلارنى سۆزلەپ كەلسەك، بەكمۇ كۆپ بولۇپ، ئادەمنى سەۋر قىلغۇسىز ھالغا كەلتۈرىدۇ. لېكىن، مەن يەنە پۈتۈن ۋەزىيەتنى نەزەردە تۇتۇپ، مۇمكىنقەدەر كەڭچىلىك قىلىپ، ئىشنىڭ چوڭىيىپ كېتىشىنى خالىماي، ھەمىشە چۈشەندۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن سىزلەرنى ئىلاھاملىنىپ، ئويغىنىپ كېتىشىڭىزلار بىلەن توغرا ھەل بولۇشىنى ئۈمىد قىلدىم. بۇنىڭدىنمۇ تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈچۈن مېنىڭ كەڭچىلىك، سەۋرلىكىنى ئايماي يول قويغانلىقىمنى شەكسىز كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ تۆتىنچىسىدۇر.

شىنجاڭنىڭ سىياسىتى خەلقچىل سىياسەتتۇر. بىلكىم خەلقچىل سىياسەتنىڭ روھى ئۆزىدىن باشقا كىشىلەرگە سەۋرلىك قىلىش، قارشىلىق قىلغۇچىلارغا سەۋرلىك قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. پۈتۈن دۆلىتىمىزنى ئېلىپ ئېيتقاندا، جۇڭگونىڭ سىياسى

تى كۆپ پرقىلىق خەلقچىل سىياسەتتۇر. شىنجاڭدا گەرچە كۆپلىگەن سىياسىي پىرقە بولمىسىمۇ، ئەمما، مەپكۇرىدە، تەشەببۇستا، ھەتتا تارىخ، جۇغراپىيە، دىنغا ئوخشاش تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەردە كۆپ تەرەپدارلار بار، دەپ ئېيتىشقا مۇمكىن. مەسىلەن، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 25 نەپەر ئەزاسى ئىچىدىمۇ، ئەلۋەتتە، بىرنەچچە تەرەپدارلىقنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ بولسىمۇ توپتوغرا خەلقچىل سىياسەتتۇر. چۈنكى، ئۇلكىمىز بولسا ھەربىر مىللەتنىڭ ۋەكىلى بىلەن بىرلىكتە تەشكىل قىلغان ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتتۇر. بۇنداق بولغاندىن كېيىن، بىزلەر پەقەت خەلقچىل رەھبەرلىكنى ھىمايە قىلىپ، ھەرقانداق مەسىلىنى خەلقچىللىق ئۇسۇلى ۋە تەرتىپى بىلەن ھەل قىلىشىمىز لازىم. لېكىن، غۇلجا تەرەپنىڭ پىلانى مۇنداق ئەمەس، بىزلەر يەكگۈچىنىڭ پوزىتسىيەسىنى تۇتۇپ، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتتە بىر تەرەپدارنىڭ مونوپولىيەلىكىنى، ئاز سانىدىكىلەرنىڭ مەخسۇس ھوقۇقىنى قوللانماقچى بولىسىزلەر. قانداقلىكى مەسىلىنى مۇزاكىرە قىلىش ۋە ھەل قىلىشتا گەرچە كۆپ سانىدىكى كىشىلەر ئەكسىچە پىكىرلەرنى تەشەببۇس قىلسىمۇ، ئۇنى ئېتىبارغا ئالمىدىڭىزلار، ھەمىشە سىياسىي كۆرەش ئۇسۇلى بىلەن بىر تەرەپتىن مونوپولىيەلىك قىلىش مەقسىتىگە يەتمەكچى بولىدىڭىزلار، پەقەتلا سىزلەرنىڭ تەرەپدار باشقا كۆپچىلىكنى مونوپولىيە قىلىپ، كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى سىزلەرنىڭ بىر تەرەپدارغا بويسۇنۇپ ئىتائەت قىلسا، ئاندىن قانائەتلەنمەكچى بولىسىزلەر. مەركىزىي ھۆكۈمەت مەسئۇت ئەپەندىنى ئۇلكىمىزنىڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەيىن قىلىشى ئەسلىدە شىنجاڭدىكى كۆپ سانلىق مىللەت ئىچىدىن دانىشمەن، قابىلىيەتلىك كىشىنى خىزمەتكە قويۇش ھەم دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتنىڭ سىياسىي ھوقۇقىنى ئېتىبارغا ئېلىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ پۈتۈنلەي تىنچلىق بىتىمىنىڭ رو ھىغا مۇۋاپىق ئىدى. لېكىن، سىزلەر بۇنى بىر تەرەپدارلىقنىڭ مونوپولىيەلىك قىلىش پىلانىغا توسقۇن بولىدۇ، دەپ تونۇغانلىقىڭىزدىن تۈرلۈك ئۇسۇللارنى ئىشلىتىپ قارشىلىق كۆرسەتتىڭىزلەر. مەسىلەن، بۇ يىلقى ئۇلكىمىزنىڭ كېڭەش مەجلىسىنىڭ ۋۇجۇدقا

چىقماسلىقىمۇ ھەم سىزلەرنىڭ بىر تەرەپدارلىق مونوپولىيەلىك قىلىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەنلىكلىرىڭىزدىن ئېچىلماي تارقىلىپ كەتتى. مانا بۇ تۇردىكى پاكىتلار بەك كۆپ بولۇپ، ھەقىقەتەن ئۇنى كۆرسىتىپ تۇگەتكۈسىز. ئەھۋال بۇنداق بولغان تەقدىردە مۇ، لېكىن، بۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسلىرىدە بولغان ۋاقىتلىرىمدا پىكىرلەرنىڭ ئوخشىمايلا قالغان يەرلىرى بولسا، ئۇنىڭغا پەقەت قارار قىلىش ھوقۇقىنى ئىشلەتمەيلا، بەلكىم يول قويۇش ياكى مەسلىھەتلىشىش چارىسى بىلەن پىكىرلىرىڭىزنىڭ قوبۇل قىلىنىشىنى خالىدىم. يېقىندا مەسئۇت ئەپەندىگە قارشىلىق قىلغان ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش مەجلىس مەسلىسى ھەققىدىمۇ كۆپلەپ چۈشەنچە بېرىش ۋە ياخشىلاش تۇرۇشۇمدىن خالىي ئەمەس ھەم يەنە سىزلەرنىڭ چۈشىنىپ قېلىشلىرىڭىزنى ئۈمىد قىلغانىدىم. بۇنىڭدىنمۇ تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈچۈن مېنىڭ كەڭچىلىك، سەۋرلىكىنى ئايىماي يول قويغانلىقىمنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ بەشىنچىسىدۇر.

مەن يۇقىرىدا كۆرسەتكەن بۇ نۇرغۇنلىغان پاكىتلار بۇ بىر يىلدىن ئارتۇق كۈنلەردىن بېرى غۇلجا تەرەپنىڭ پەقەت تىنچلىق بىتىمىنى ئۈچرا قىلدىغان سەممىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى، يالغۇزلا ئۆز تەرەپدارلىقىنىڭ تەسىر كۈچىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى بىلىپ، شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىكنى مونوپولىيە قىلىپ، پەۋقۇلئادەتتە سىياسىي قەستلىرىگە يەتمەكچى بولغانلىقىنى، بىر غېرىچىنىڭ ئىزىغا ئون غېرىچ ئالمەن دېگەندەك كىشىنى مەجبۇر قىلغانلىقىنى، ئەمما، بىز تەرەپنىڭ ھەربىر جايدا يول قويغانلىقىمىزنى ۋە ھەربىر جايدا سەۋر قىلىپ، تا ھازىرغىچە يەنە يول قويۇۋاتقانلىقىمىزنى ئۇقتۇرۇپ ئۆتۈشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىككىنچى، بىزدە بولۇشقا تېگىشلىك ئورتاق تونۇش

مېنىڭ سېزىشىمچە، بۇ بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بېرى مۇنداق ئەھۋاللارنىڭ يولۇشى، مۇنداق مەسىلەرنىڭ تۇغۇلۇشى سىزلەردە ماڭا ئوخشاش چۈشىنىشنىڭ يوقلۇقىدىن كېلىپ چىققاندۇر. دېمەك، ئىلى تەرەپنىڭ توغرا چۈشىنىشى كەمچىل بولغاندۇر. چۈنكى، سىزلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىڭىزلەر كەمچىل ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن رو ھىي ھال (نىيەت) تەرەپتىن ۋە ھەرد-

كەت تەرەپتىن كۆپلىگەن قارىمۇ قارشىلىقلار تۇغۇلدى ياكى قەستەن ۋە قەستەنسىزلىك بىلەن قارىمۇقارشىلىق ئېچىگە پېتىپ قېلىپ، ئۆزىنى تارتىۋالالمىغانلىقىدىندۇر. مانا بۇ بىر يول ھەققىدە مەن *5* ـ ئاينىڭ *13* ـ كۈنى سىزلەرگە تەپسىلىي رەۋىشتە سۆزلەپ ئۆتكەنىدىم. بۇ سۆز *8* ـ ئاينىڭ *14* ـ كۈنى «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ خەنزۇچە نەشرىدە «ئاساسىنى تۈزەپ، مەنبەسىنى تازىلايلى» دېگەن ماۋزۇ بىلەن ئېلان قىلىنغانىدى. بۇنىڭ ئاساسىدا مەزكۇر گېزىتنىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىدىمۇ ھەم ئېلان قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يەردە ئارتۇقچە تەكرارلاپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوقتۇر. مەن ھازىر يەنە تۆۋەندىكى بىرنەچچە تۈرلۈك دەلىللەرنى كۆرسىتىپ ئۆتىمەن:

(1) تىنچلىق ئورناشقاندىن كېيىن، سىزلەر ئۆز قولىڭىزلارنى كۆتۈرۈپ قەسەم قىلغان ۋە ئىمزا قويغان قەسەم بىرىپ خىزمەتكە كىرىش، قەغەز ئۈستىدە ھەم سىزلەر قارار قىلىپ تەستىقلىغان ئۆلكىمىزنىڭ سىياسىي ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش قوللانمىسىنىڭ ئۈستىدە «دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىمىز» دېگەن سۆز ھەممە يەردە يېزىلغانىدى. لېكىن، سىزلەردە ئېغىز ئۈستىدە، خەت ئۈستىدە، ھەتتا نىيەت ئۈستىدە بولمىسۇن، «شەرقىي تۈركىستان» دېگەن سۆز بولۇنۇپ، جۇڭخۇا مىنگونىڭ ھېسسىياتى ياكى ئىپادىسى بولۇنمىغان. مانا بۇ قانداق بىر چوڭ قارىمۇقارشىلىق ۋە قانداق بىر ئېغىر قارىمۇقارشىلىقتۇر! ئەگەر سىزلەرنىڭ ھېسسىياتىڭىزلاردا ياكى نىيىتىڭىزلەردە شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ ئۆلكىسى ئەمەس، دەپ ئويلىغان تەقدىردە، ئۇنداق ئويلانسا، مانا بۇ بىر ئويلىنىشتىن كېلىپ چىققان نۇقتىسى ئاساسى بىلەن خاتادۇر. بەلكى بۇ كېلىپ چىققان خاتالىقلار پۈتۈنلەي خاتالىققا پېتىپ قېلىپ، ھەممىسى قارىمۇ قارشىلىققا چۈشۈپ قالغان بولىدۇ.

(2) مېنىڭ يادىمدا بارىكى، مەن سىزلەرگە بىرنەچچە نۆۋەت شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ قاداقلىشىپ قالغان جايى بولسا «سۆزىت بىلەن دوست بولۇپ، خەنزۇغا قارشى تۇرۇش» ۋە «خەنزۇ بىلەن دوست بولۇپ، سوۋېتكە قارشى تۇرۇش» دېگەن ئىككى تۈرلۈك مەپكۇرىنىڭ بىر ـ

بىرىگە قارشىلىقىدىن ئىبارەت، دەپ ئېيتقانىدىم. مانا بۇ ئەڭ چوڭ زىددىيەتتۇر. نېمە ئۈچۈن خەنزۇ بىلەن دوست بولغانلىق سوۋېتكە قارشى تۇرغانلىق بولىدۇ ياكى سوۋېتكە قارشى تۇرۇش لازىم بولىدۇ، سوۋېت بىلەن دوست بولغانلىق خەنزۇغا قارشى تۇرغانلىق بولىدۇ ياكى خەنزۇغا قارشى تۇرۇش لازىم بولىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش باراۋىرىدە سوۋېت بىلەن دوست بولۇش مۇمكىن؛ ئاز بولغاندا سوۋېتكە قارشى تۇرماسلىق مۇمكىن؛ سوۋېت بىلەن دوست بولۇش باراۋىرىدە خەنزۇ بىلەن دوست بولۇشمۇ مۇمكىن، ئاز بولغاندا خەنزۇغا قارشى تۇرماسلىق مۇمكىن. سوۋېت بىلەن دوست بولۇش ۋە خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش ئەسلىدە باراۋەر يۈرگۈزۈلىدىغان بولۇپ، بىر ـ بىرىگە خىلاپ ئەمەس، ئاز بولغان ھالەتتە، ئەلۋەتتە، بىر ـ بىرىگە قارشى ئەمەس. مېنىڭ دېگەن بۇ سۆزۈم خەلقئارا ۋاپادارلىق قىلىش ۋە قوشنا بىلەن ياخشى چىقىشىش دېگەنلەرمۇ بۇنىڭدىن تاشقىرى ئەمەس. ھالبۇكى شىنجاڭنىڭ ئورنىغا كەلسەك، ئۇ تېخى جۇڭخۇا مىنگونىڭ بىر ئۆلكىسى ئەمەسمۇ؟ شىنجاڭدىن جۇڭگوغا قارىغاندا، جۇڭگو شىنجاڭنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىدۇر؛ شىنجاڭدىن سوۋېتكە قارىغاندا، سوۋېت پەقەت دوست بىر قوشنىمىزدۇر. ۋاپادارلىق ئاساسىدا، قوشنىسى بىلەن دوست بولۇش ئەلۋەتتە لازىم، ئۇلۇغ ۋەتەننى ھمايە قىلىش بولسا مۇقەددەس پەرزدۇر. نېمە ئۈچۈن سوۋېت بىلەن دوست بولۇش بىلەن بىرلا ۋاقىتتا خەنزۇ بىلەن دوست بولغىلى بولمايدۇ؟

(3) لېكىن، بىزلەر ئىلى تەرەپنىڭ قىلغان سۆزلىرىگە قارىساق، دائىمى «خەنزۇلارنىڭ ئىتى»، «ئەكسىلھەرىكەتچى» دېگەن سۆزلەر بىلەن كىشىلەر ھاقارەت قىلىندۇ. سىزلەرنىڭ ئىشلەتكەن مەقسەتلىرىڭىزنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆرگەندە، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش بولسا، «ئەكسىلھەرىكەتچى» ئىكەن! خەنزۇغا قارشى تۇرغان «ئىنقىلاب» ئىكەن. سوۋېت بىلەن دوست بولۇپ، خەنزۇغا قارشى تۇرغۇچى «ئىنقىلابىي يولداش» ئىكەن، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇپ، سوۋېتكە قارشى تۇرغۇچى «ئەكسىلھەرىكەتچى» ئىكەن! ئەگەر سىزلەرنىڭ مەقسىتىڭىزلەر

شۇنداق بولمىغان بولسا، ناھايىتى چوڭ خاتالىقلارنى سادىر قىلغان بولىسىلەر. جۇڭگو بولسا سىزلەرنىڭ ۋەتىنىڭىزلەر، سۇۋېت بولسا جۇڭگونىڭ دوستى. قانداقمۇ ۋەتەننى ھمايە قىلمىغان قېرىنداشلارغا يېقىن دوست بولغان كىشىلەرنى «ئەكسىلھەرىكەتچى» دەپ تونۇغىلى بولمدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بىزلەرنىڭ بولمىغان بىرلىك چۈشىنىشىمىز سۇۋېت بىلەن دوست بولۇش ئەكسىلھەرىكەت بولمىغاندىن كېيىن، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش ئەلۋەتتە ئەكسىلھەرىكەت ئەمەستۇر. سۇۋېتكە قارشى تۇرۇش ئەكسىلھەرىكەت بولۇپ ھېسابلانسا، خەنزۇغا قارشى تۇرۇش تېخىمۇ ئەكسىلھەرىكەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. سىزلەرنىڭ قىلغان ئۇنداق سۆزلىرىڭىز قانداقلىكى بولمىسۇن لوگىكىلىق چۈشەندۈرۈشكە مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. ئەگەر سىزلەرنىڭ ھېسسىياتلىرىڭىزدا شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئۆلكىسى ئەمەس، دېيىلسە، ئۇنداق بولغاندا، سۆز قىلىشنىڭ ئورنى يوقتۇر.

(4) ئىلى تەرەپنىڭ ئاساسلىق بىر توغرا چۈشىنىشى بولۇشى لازىم. دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھمايە قىلىپ، شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ شىنجاڭى دەپ تونۇش لازىم، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇپ، سۇۋېتكە قارشى تۇرۇش ئەلۋەتتە توغرا ئەمەس، سۇۋېت بىلەن دوست بولۇپ، خەنزۇغا قارشى تۇرۇش ئەسلى توغرا ئەمەستۇر. ئەلۋەتتە، سۇۋېت بىلەن دوست بولۇپ، يەنە خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش، خەنزۇ بىلەن دوست بولۇپ، يەنە سۇۋېت بىلەن دوست بولۇش لازىم. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ خەلقلىرىنى خەنزۇ بىلەن دوست بولۇش، سۇۋېت بىلەن دوست بولۇش كەيپىياتى ئىچىدە ياشتىپ راۋاجلاندۇرۇپ، تىنچلىق، خەلقچىللىق، ئەركىنلىكنىڭ بەخت ـ سائادىتىگە ئەبەدىي ئىگە قىلىش لازىم.

ئۇچىنچى، بىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن بىرلىكتە تۇرۇپ ئىشلەيدىغان ئۇسۇلىمىز

يۇقىرىدىكى تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا، ئىلى تەرەپنىڭ كۆپ خاتالىقلىرى، كۆپ قاتمۇقارىشىلىقى كۆرۈلدى. مەن تەرەپ ئۆتكەن بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتلاردا پاسسىپ ئورۇنغا

چۈشۈرۈلۈپ ھۆجۈمغا ئۆچرىدىم. لېكىن، ھېچقانداق خاتالىقىمىز ۋە قارىمۇقارشىلىقلار كۆرۈلمىدى. شۇنداق بولسىمۇ، يەنە ئۆزۈمنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشنى خالايمەن. ئەگەر راستىنلا قارىمۇقارشىلىقلار ۋە خاتالىقلار بولسا ھەم تۇرۇشنى خالايمەن. مېنىڭ ئويلىشىمچە، بىزلەردە مۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق تىنچلىقنى ۋە خەلقچىللىق، ئەركىنلىكنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى ساقلاشتا، ئەلۋەتتە، بىرلىكتە تىشلەش ئۈسۈلى بولۇشى لازىم. مەن بىرنەچچە پىرىنسىپنى تۆۋەندە يېزىپ كۆرسىتىمەن:

(1) ئىككى تەرەپ ساداقەتلىك بىلەن ئۆتكەن توغرا ۋە كەمچىلىكلەرنى تەكشۈرۈپ، تىنچلىق بىتىمنى، ئەلۋەتتە، ساداقەتلىك بىلەن تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇشى لازىم.

(2) ئەلۋەتتە، قەسەم سۆز، سىياسىي ئىشلارنى ئەمەلگە قويۇش قوللانمىسىدا تۇختام قىلىنغان «پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقنى ساقلاش، دۆلەتنىڭ بىرلىكنى ھمايە قىلىش، خەلقچىللىق سىياستىنى ئىجرا قىلىش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقنى كۈچلەندۈرۈش» دېگەن تۆت تۈرلۈك پىرىنسىپنى مۇھىم رو ھىي ئاساس قىلىپ، ئۇچ مەسىلەك ئاساسىدىكى يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش خىزمەتلىرىنى ئالغا سۈرۈش لازىم.

(3) خۇسۇسەن ئىلى تەرەپ ئۆتكەن ۋاقىتتا يۈرگۈزگەن سىياسىي كۆرەش ساۋاقلىرىدىن ئىبرەت ئېلىپ، بىر تەرەپنىڭ كونترول قىلىشى ئارقىلىق، پەۋقۇلئاددە سىياسىي مۇددىئاغا يېتىشتىن كېچىپ، خەلقچىل رەھبەرلىكنى ھمايە قىلىپ، خەلقچىل سىياسەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشى لازىم.

(4) شىنجاڭ مەركەزنىڭ رەھبەرلىكى ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئومۇمىي ئەزالىرىنىڭ ئىتتىپاقىنىڭ تىرىشچان ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ـ مائارىپ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تىرىشىشى، مالىيە، سەھىيە ئىشلىرىغا ئوبدان ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ زۆرۈر ئېھتىياجلىق تەلەپلىرىگە مۇۋاپىقلىشىش ئۈچۈن كۆرەشتىن ۋاز كېچىپ قۇرۇلۇشقا ئەھمىيەت بېرىشى لازىم.

تۆتىنچى، مېنىڭ سورايدىغىنىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىدىم مەركەز مەسئۇت ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەيىن قىلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپ دەرھال قارشى تۇرۇشنى قوزغاپ، سىز تەرەپنىڭ بارلىق ئەزالىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسىگە ئىشتىراك قىلمىدىڭىزلار. سىز ئىككى ئەپەندىنىڭ بۇ يېقىندا ئارقا ـ ئارقىدىن كۆرۈشمەي كەتكەنلىكىگە پۈتۈنلەي يېنىپ كېتىش قىياپىتىنى كۆرسەتمىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلىك ئورنىدا تۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەتكە ۋەكىل بولغان سىز ئىككى ئەپەندىدىن تۆۋەندىكى سوئالنى سوراپ ئۆتىمەن:

(1) ئىلى تەرەپ ئەزالىرىنىڭ پۈتۈنلەي قايتىپ كېتىشى بىر تەرەپلىمىلىك بىلەن تىنچلىق بىتىمنى يىرتىپ تاشلاپ ئۇنى ئىناۋەتسىز دەپ ئېلان قىلغانلىقلىرىڭىزمۇ، قانداق؟

(2) ئىلى تەرەپنىڭ بىرتەرەپلىمىلىك بىلەن تىنچلىق بىتىمنى ئىناۋەتسىز دەپ ئېلان قىلغانلىقى، يەنە بىر نۆۋەت قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، ئۆلكىمىزنىڭ تىنچلىقنى بۇزۇشقا تەييارلانغانلىقىمۇ؟ خىزمەتكە ئولتۇرۇش قەسەمنامىسىدىكى «پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقنى ساقلايمەن» دېگەن سۆزگە خىلاپلىق قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىڭىزلەرگە ئالامسىزلەر ـ ئالمامسىزلەر؟ ھەمدە «تەبئىي قائىدە ۋە دۆلەتنىڭ قانۇنىنىڭ جازا بېرىشىگە رازى بولمەن» دەمسىزلەر؟

(3) ئىلى تەرەپنىڭ ئەگەر يۇقىرىدا زىكر قىلىنغان ئىككى تۈرگە پىكرى بولمىسا، سىز ھەربىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يەنە ئۇرۇمچىگە يېنىپ كېلىپ، سەممىيەتلىك بىلەن مۇزاكىرە قىلىشىپ، بارچە مەسىلىلەرنى قائىدىگە ۋە قانۇنغا مۇۋاپىق ھەل قىلىش چارىلىرىنى تېپىشنى خالامسىزلەر؟

مېنىڭچە، ئەگەر بۇنداق قاتمال ۋەزىيەت سوزۇلۇپ كەتسە، كېچىنىڭ ئۇزۇنلۇقىدىن چۈشنى كۆپ كۆرىدۇ، دېگەندەك بولۇپ، ئەندىشە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئىلى تەرەپ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تىنچلىقتىن باشقا ئۇسۇللارنى تەييارلىمىغان، بەلكى توغرا يولغا ئاساسلىنىپ، قاتمال ۋەزىيەتنى يوقىتىپ، تىنچلىق ئەھۋالىنى ئۆز ھالىغا كەلتۈرۈشنى خالايدىغان

غان بولسىڭىزلار، مېنىڭ يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمنى ۋە بەرگەن پىكىرلىرىمنى مۇھاكىمە قىلىشنى ۋە قوبۇل قىلىشىڭىزلارنى خالايمەن. ئۇنداق بولغاندا، بارلىق مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى خەلقچىل ۋە قانۇنىي ئىدارە قىلىش ئىدىيەسى بىلەن داۋاملىق رەۋىشتە مۇزاكىرە قىلىپ ھەل قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىڭ تۈنچىلىق ۋەزىيىتىنى ئەلۋەتتە ساقلىغىلى بولىدۇ. شۇنداق خەلقلىرىنىڭ خەلقچىللىق، ئەركىنلىك، بەخت ـ سائادىتىنى ئەلۋەتتە ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ. بۇ مېنىڭ تەپسىي سەممىي ئۇمىدىمىدۇر.

ئىككى يىلدىن بۇيانقى دوستلۇق ۋە مۇھەببەتلىك ئېھتىرامىمنى بىلدۈرۈپ

جاڭ جىجۇڭ

مىنگوتنىڭ *36* ـ يىل *9* ـ ئاينىڭ *1* ـ كۈنى

گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ خېتى ئەخمەت ئەپەندى ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى كۆزقاراشلارنىڭ بارغانسېرى يېراقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەسلىي ئەپەندىم «تىنچلىق بىتىمى»گە ناھايىتى زور ئۈمىد باغلىغان، ئۇ بۇنى خەلقچىللىقنى يولغا قويۇش، ئۆلكە خەلقىنى ئەركىنلىككە ئېرىشتۈرۈشتىكى قانۇن ـ نىزام دەپ قارىغانىدى. دەرۋەقە گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىم بۇ خەتنى يېزىۋاتقان مەزگىل، دەل ئىچكىرى ئۆلكىلەردە جياڭ جېيشى ئارمىيەسىنىڭ «باندىتلارنى تازىلاش» ھەرىكىتى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈتۈق قازانغان، كومپارتىيەنى ئاخىرى پۈتۈنلەي يوقىتىدىغان بولدۇق دېگەن خام خىيالدا بولۇۋاتقان، خورىكى ئۆسۈپ چېكىگە يەتكەن مەزگىل ئىدى. لېكىن رېئاللىق جياڭ جېيشىنىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى.

1947 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنىدىن 13 ـ كۈنىگىچە، گومىنداڭ 6 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 4 ـ ئومۇمىي يىغىنىنى چاقىردى.

گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىمگە خەت ئەۋەتىۋەتكەندىن كېيىن، 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى گومىنداڭنىڭ بايمقى ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنى-

شىش ئۇچۇن، ئۇرۇمچىدىن نەنجىگە بېرىۋېلىپ، شۇ كەتكىنىچە بەش ئاي يېتىۋالدى.

بۇ مەزگىلدە ئەخمەتجان ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ئىچكى ئىشلار-نى ئاستا-ئاستا رەتكە سېلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ كۇرەش قىلىشقا رەھبەرلىك قىلدى.

1947 - يىل 9 - ئاينىڭ 8 - كۇنى، چۆچەكتە خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ئۇيۇشما ياشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ۋاقىت دېتەن ئۇستىگە ئالدى، ئارقىدىن غۇلجىدا شىبە - داغۇر مەدەنىيەت ئا-قارتىش ئۇيۇشمىسى، موڭغۇل مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى. جۇملىدىن مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابى يولداش توختى ئىبراھىموفنىڭ ئورنىغا يولداش زاھىر ساۋدانوفنى مىل-لىي ئامىيە سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەينىلىدى.

بۇ مەزگىللەردە گومىنداڭ جاھىل كۇچلىرىنىڭ يەل بېرىشى بىلەن ئوسمان باندىتنىڭ غالجىرلىقى چېكىگە يەتتى. 1947 - يىلى 8 - ئايدا سۇڭ شىلىەن قاتارلىق گومىنداڭ جاھىللىرى شىنجاڭدىكى گومىنداڭ-نىڭ گېنېرال مايورى، مۇئاۋىن باش كاتىپ زەكىيخاننى باندىت ئوسمانغا تۆت ماشىنا قورال - ياراغ ئاپىرىپ بېرىشكە بۇيرۇپ، ئوسماننى كۇچلۇك قوشۇن تەشكىللەپ، ئالتاي ۋىلايىتىگە ھۇجۇم قىلىشقا كۇشكۇرتتى. گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ بېتىكتىكى بىر ئاتلىق پولكى ئىككى ئاتلىق پولكقا كۆپەيتىلىپ، ئوسمانغا يارەدەم بېرىدىغان زاپاس كۇچ بولۇپ كەي-نىدە تۇردى. بۇ باندىتلار مىللىي ئارمىيەنىڭ ئاساسىي كۇچىنىڭ مانىاس ئالدىنقى سېپىدە ئىكەنلىكىنى، ئالتاي رايونىدا ھەربىي كۇچىنىڭ تارقاق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلگەچكە، ئارمىيەمىزنىڭ كۇچى ئاجىز يەرنى تاللاپ، ئارمىيەمىز تەييارلىقسىز ھالەتتە تۇرۇۋاتقاندا، ئارقىدىن خەنجەر ئۇردى. ئوسمانىنىڭ ئىنىسى قاباس، ئوغلى شىردەمان جەڭگە بىۋاستە قوماندانلىق قىلدى. ئارمىيەمىزنىڭ قوبۇقسار ئاتلىق 2 - پولكىنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىدىن زىكىر قاتارلىق 40 نەپەر جەڭچى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ قۇربان بولدى. باندىتلار 8 - ئاينىڭ 20 - كۇنى كۆكتوقاي بىلەن بۇرۇلتوقاينى ئىگىلىۋالدى، ئارمىيەمىز ئېغىر تالاپەت-كە ئۇچرىدى. بىرمۇنچە ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىمىز گومىنداڭنىڭ مۇ-تىزىم قوشۇنلىرىنىڭ ئوقىدىن ساق چىقىپ، ئاشۇ نومۇسسىز خا-ئىنلارنىڭ قىلمچى ئاستىدا ئۆلۈپ كەتتى. 9 - ئاينىڭ 16 - كۇنى ئوس-

مان پۇتۇن ئالتاينى ئىشغال قىلىۋالدى. رەھىمسىز ئوسمان باندىتلىرى ئالتاي ناھىيەسىگە ھاكىم قىلىپ تەيىنلەنگەن ئۆمەروق قاتارلىق كىشى لەرنى نەيزىلەپ ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى ئاتقا سۆرىتىپ پارچە - پارچە قىلىۋەتتى.

غەزەپلەنگەن مىللىي ئارمىيە ئوفىستېر - جەڭچىلىرى ئوسمان باندىتلىرىغا قارشى شىددەتلىك قايتۇرما زەربىگە ئۇتتى. 10 - ئاينىڭ 16 - كۈنى چۆچەكتە تۇرۇشلۇق مىللىي ئارمىيە ئاتلىق 3 - پولكى بۇيرۇقىغا بىنائەن جىددىي ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئوسمان باندىتلىرىنى توسۇش جېڭىگە ئاتلاندى. 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى مىللىي ئارمىيەنىڭ دەلىلقان قوماندانلىقىدىكى قىسمى ئوسمان باندىتلىرىنى چېكىنىدۈرۈپ، ئالتاينى قايتۇرۇۋالدى. ئاتلىق 3 - پولك بولسا دۈشمەننىڭ قايتۇرما ھۇجۇمىنى توسۇپ زەربە بېرىش ئۈچۈن شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە ئىستىھكام قۇرۇپ مۇداپىئەدە تۇردى، لېكىن جەڭچىلەر يولغا چىققاندا بۇنداق ئۇزۇن مۇددەت مۇداپىئەدە تۇرىدىغان تەييارلىق يوق، جەڭ تەمىناتى تولۇق ئەمەس ئىدى. ھەربىي ھەرىكەتنىڭ بۇنداق ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىشى تۇپەيلىدىن 3 - ئاتلىق پولك مۇلازىمەت يېتىشمەسلىك، ئاشلىق ئۇرۇلۇپ قېلىشتەك قىيىن ئەھۋالغا دۇچ كەلدى.

كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ھاۋا سوۋۇشقا باشلىدى. 3 - ئاتلىق پولك جەڭچىلىرى يەنىلا يازلىق كىيىم - كېچەك بىلەن، ئورۇق - تۇلۇكمۇ تۇگەي دەپ قالدى. ئارقا سەپ بولسا بەك يىراق، تەمىنات ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمىگەچكە، قىسىم ناھايىتى قىيىن ئەھۋالدا قالدى.

تۇيۇقسىز ياغقان قار ئاتلىق قىسمىنىڭ ئارقا سەپ بىلەن بولىدىغان ئالاقىسىنى پۈتۈنلەي ئۈزۈپ تاشلىدى. قارنىڭ قېلىنلىقى ئىككى مېتىردىن ئېشىپ، سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. جەڭچىلەرنىڭ كىيىمى بەك يېلىنىڭ، قەھرىتان سوغۇق ھەر زامان جەڭچىلەرنىڭ ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ تۇراتتى. بولۇپمۇ 1 - ئايغا كەلگەندە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 40 گىرادۇسقا چۈشۈپ، يېمەك - ئىچمەك پۈتۈنلەي تۈگىدى. سوغۇقتا ئاچارچىلىق ئىچىدە قالغان جەڭچىلەر ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراپ كېلىۋاتقان جەڭ ئاتلىرىنى سويۇپ يېيىشكە مەجبۇر بولدى، ھەربىي ئاتلارمۇ كۈندىن - كۈنگە ئازىيىپ تۇگەي دەپ قالدى. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرگەن قىسمدىكى شىبە، رۇس، موڭغۇل جەڭچى سەپداشلار ئات گۆشىنى مۇسۇلمان جەڭچىلەرنىڭ يېيى-

شىگە قالدۇرۇپ، ئۆزلىرى ئەگەشتۇرۇپ رازۋېدكىغا ئېلىپ چىقىدىغان ئىتتىرىنى يېيىشكە مەجبۇر بولدى، ئىتلارمۇ تۇگىگەندىن كېيىن، دالادا سۇغۇر تۇتۇپ قورساقنى ئالداشتى.

سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى، قەھرىتان قىشنىڭ شىۋىرغانلىرىدا جەڭ-چىلەرنىڭ قول - پۇت، يۈز - قۇلاقلىرى ئۇششۇپ نۇرغۇنلىرى ماڭالماي قالدى. سوغۇقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بەزى جەڭچىلەر پۇتىدىكى پايپاق-لىرىنى بېشىغا كىيىۋالسا، يەنە بەزىلىرى ھايۋان تېرىلىرىگە ئورىنىۋال-غانىدى. دورا دېگەن ئەسلا يوق، كېسەل جەڭچىلەر ئارقا - ئارقىدىن ھايا-تىدىن ئايرىلدى. ھاياتىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن جەڭچىلەر دەرەخ قوۋ-زاقلىرىنى ئۆزلىرى يەپ، ئۆتۈكنىڭ قونچىنى قاينىتىپ كېسەللەرگە بەردى.

بۇ نېمىدېگەن ئالىيجاناب پەزىلەت، نېمىدېگەن قىممەتلىك روھ! ھەرقايسى مىللەت جەڭچىلىرىدىن تەشكىللەنگەن بۇ ئىنقىلابىي قوشۇن-دىكى جەڭگىۋار دوستلۇق، ئىنقىلابىي مۇھەببەت كىمنى تەسىرلەتمەيدۇ - ھەا

ئەپەندىم ئالدىنقى سەپتە جېڭ قىلىۋاتقان قىسىملارنى زادىلا ئېسى-دىن چىقارغىنى يوق. باش قوماندان گېنېرال ئىسھاقبېك نەچچە قېتىم قىسىم تەشكىللەپ تاغدىن ئارتىلىپ قېلىن قار ئىچىدە قالغان قى-سىملارغا كىيىم - كېچەك، ئوزۇق - تۇلۇك يەتكۈزۈپ بېرىشكە تىرىشقان بولسىمۇ، لېكىن تاغ ئېگىز، يەر شارائىتى مۇرەككەپ، قار بەك قېلىن بولغاچقا، قىسىملارغا ياردەم بېرىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى بولماي قالدى.

تاغ ئارىسىدا قالغان قىسىم سوغۇقنىڭ تەھدىتى، دۈشمەندىن كەل-گەن خەتەر ئاستىدا قوللىرىدىكى قورالنى مەھكەم تۇتۇپ ئۆز ئىستىھ-كامىلىرىدا تەۋرەنمەي مەزمۇت تۇردى، جەڭچىلىرىمىز بىر قەدەممۇ چې-كىنمەي، يارەمچى قوشۇننىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى كۈتمەكتە ئىدى!

بۇ چاغدا ئىچكىرىدىكى ئۇرۇش مەيدانلىرىدا ئىستراتېگىيەلىك ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىۋاتاتتى. 1947 - يىل 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ باش ئىشتابى «جۇڭگو خەلق ئازاد-لىق ئارمىيەسىنىڭ سەككىز مادداىلىق خىتابنامىسى»نى ئېلان قىلدى، «جىياڭ جېيشىنى يوقىتىپ، پۈتۈن جۇڭگونى ئازاد قىلايلى» دېگەن ئىستراتېگىيەلىك شوئارنى ئوتتۇرىغا قويدى. سەككىز مادداىلىق خىتاب-نامىدە مۇنداق كۆرسىتىلگەن:

(1) ئىشچى ـ دېھقان، ئەسكەر، ئوقۇغۇچى، سودىگەرلەر، ھەرقايسى قاتلامدىكى ئىزىلگۈچى سىنىپلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، دېموكراتىك پارتىيە ـ گۇرۇھلار، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر، جايلاردىكى مۇھاجىرلار ۋە باشقا ۋەتەنپەرۋەر زاتلار بىرلىشىپ مىللىي بىرلىك سەپ تۈزۈپ، جياڭ جېشىنىڭ مۇستەبىت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇش.

(2) جياڭ جېشى باشچىلىقىدىكى ئىچكى ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنى قولغا ئېلىش، سوتلاش ۋە جازالاش.

(3) جياڭ جېشى ھۆكۈمرانلىقىدىكى مۇستەبىت تۈزۈمنى بىكار قىلىش، خەلق دېموكراتىيەسى تۈزۈمىنى يولغا قويۇش، خەلقنىڭ سۆزلەش، مەتبۇئات، يىغىلىش، ئۇيۇشۇشقا ئوخشاش تۈرلۈك ئەركىنلىكلىرىگە كاپالەتلىك قىلىش.

(4) جياڭ جېشى ھۆكۈمرانلىقىدىكى چىرىكلەشكەن تۈزۈمنى بىكار قىلىش، خىيانەتچى، پاراخور ئەمەلدارلارنى تازىلاش، پاك سىياسىي تۈزۈم بەرپا قىلىش.

(5) جياڭ جېشى، سۇڭ زىۋېن، كۇڭ شياڭشى، ئاكا ـ ئۇكا چېن لىفۇلاردىن ئىبارەت بۇ تۆت چوڭ جەمەتنىڭ ۋە باشقا ئاساسىي ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنىڭ مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىش، بىيۇروكرات كاپىتالنى مۇسادىرە قىلىش، مىللىي سودا ـ سانائەتنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش، ئاپەتكە ئۇچرىغانلار ۋە نامراتلارنى قۇتقۇزۇش.

(6) فېئودالىلىق ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، يەر تېرىغۇچىلارنىڭ يېرى بولۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش.

(7) جۇڭگو تېررىتورىيەسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەر ئاپتونومىيە ھوقۇقىنىڭ بولۇشىنى ئېتىراپ قىلىش.

(8) جياڭ جېشى مۇستەبىت ھۆكۈمىتىنىڭ بارلىق ۋەتەن ساتقۇچ دىپلوماتىيەسىنى ئىنكار قىلىش، بارلىق ۋەتەن ساتقۇچ شەرتنامىلەرنى بىكار قىلىش، ئىچكى ئۇرۇش مەزگىلىدە جياڭ جېشى ئالغان بارلىق چەت ئەل قەرزلىرىنى ئىنكار قىلىش، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىدىن جۇڭگونىڭ مۇستەقىللىقىگە تەھدىت سېلىۋاتقان جۇڭگودىكى قوشۇنلىرىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشنى تەلەپ قىلىش، ھەرقانداق دۆلەتنىڭ جياڭ جېشىنىڭ ئىچكى ئۇرۇش قىلىشىغا ياردەم بېرىشىگە ۋە ياپون تاجاۋۇزچى

كۆچلىرىنىڭ تىرىلىشىگە ياردەم بېرىشىگە قارشى تۇرۇش، چەت ئەللەر بىلەن بولغان باراۋەر، ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان دوستانە سودا توغ-ۇتامى تۈزۈش، دۇنيادىكى بىزگە باراۋەر مۇئامىلە قىلىدىغان بارلىق مىل-لەتلەر بىلەن بىرلىشىپ ئورتاق كۈرەش قىلىش.

ئىچكىرىدىكى جەڭ مەيدانلىرىدا كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى جياڭ جيېشى ئارمىيەسىنى تارمار قى-لىپ، ئارقا ـ ئارقىدىن غەلىبىلەرگە ئېرىشىۋاتقان ياخشى ۋەزىيەت يارا-تىلىپ، ئادەمنى هاياجانلاندۇرىدىغان بۇ خەۋەرلەر ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى تېخىمى ئۇمىدلەندۈردى.

ئەپەندىم ئازادلىق ئارمىيەنىڭ غەلىبە خەۋەرلىرىنى ۋاڭ نەندى خا-تىرىلىگەن شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىدىن ۋە ياكى سوۋېت تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ رادىيو خەۋەرلىرىدىن ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولات-تى. ئەپەندىم ئىستراتېگىيەلىك قايتۇرما هۇجۇمنىڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلاتتى.

شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم 1947 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا بىرىنچى پارچە جاۋاب خەت ئەۋەتىپ، ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە ئېنىق، ئومۇمىيۈزلۈك جاۋاب بەردى، خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

غەربىي شىمال ئىشتاب مۇدىرى گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا:

سىزنىڭ *1* ـ سېنتەبىردىكى خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدۇق، ئەڭ ئاۋۋال بىز ئۇرۇمچىدىن ئۆزىمىزنىڭ كېتىشىگە مەجبۇر بولغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبلىرىنى كۆرسىتىشكە تېگىشلىكمىز. بۇ كې-شىشنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى:

بىز *1946* ـ يىلى بىتىمگە ئىمزا قىلغۇچى ۋە ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ تەركىبىگە كىرگۈچى شىنجاڭ خەلق ۋەكىللىرى ئۈچۈن گومىنداڭ تەرەپ شۇنداق چىداشقا مۇمكىن بولمىغان شا-رائىت تۇغدۇرىدىكى، بىزنىڭ ئۇ هالدا يەنە ئۇرۇمچىدە تۇرۇشى-مىز پايدىسىز بولۇپ قالدى. تىنچلىق بىتىم شەرتلىرىگە ۋە شۇ بىتىمگە ئاساسەن ئىشلىنىپ چىققان هۆكۈمەت پروگراممىسىغا داۋاملىق رەۋىشتە خىلايلىق قىلغۇچى هۆكۈمەتنىڭ هەرىكىتى

ئۇچۇن بىزلەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى سۈپىتىمىز بىلەن جاۋابكارلىقنى ئۈستىمىزگە ئالالماس ئىدۇق. بىزنىڭ بىتىم شەرتلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى، شىنجاڭ خەلقى ۋە ئۇنىڭ ئۆلكە مەمۇرىي ئورۇنلىرىدىكى ۋەكىللىرى ئۈستىدىن يۈرگۈزۈلۈۋاتقان زۇلۇمنىڭ توختىتىلىشى ۋە شىنجاڭدىكى سىياسىي تۈزۈمنى ھەقىقەتەن خەلقچىللاشتۇرۇش توغرۇلۇق قىلغان تەكرار تەلەپلىرىمىز گومىنداڭ دائىرىلىرى تەرىپىدىن ئېتىبارسىز قالدۇرۇلۇپ كەلدى. *1946* ـ يىلىدىكى بىتىمنىڭ گومىنداڭ تەرەپتىن بۇزۇلۇپ كېتىش ئەھۋالى تۆۋەندىكى پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ:

(1) سىزنىڭ بىتىم ئىمزالاش ۋاقتىدا، گومىنداڭ تەرەپ شىنجاڭدىكى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەرلەر سانىنى ئەڭ كۆپ مىقداردا قىسقارتىشقا چارە كۆرىدۇ، دەپ قىلغان بايانىتىڭىزغا قارىشى بۇ ئۆتۈمۈش جەريان ئىچىدە ئۇنداق چارىلەرنىڭ كۆرۈلمىگەنلىكى بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە، ئۆلكىگە قوشۇمچە ئەسكەرلەر كىرگۈزۈلدى. مەسىلەن، بىتىم ئىمزالاش ئالدىدا ئۆلكىدە *20* ~ *25* مىڭدىن ئاشمىغان ئەسكەر بولغان بولسا، ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ سانى *80* مىڭ ئۆپچۆرىسىدە ھېسابلىنىپ، بۇلار ھەممىسى ئالتە دىۋىزىيە (*58* ـ، *45* ـ، *46* ـ، *128* ـ، *7* ـ، *191* ـ)، ئىككى ئايرىم بىرىگادا ۋە بىر ئاتلىق كورپۇس (*5* ـ كورپۇس)گە بىرلەشتۈرۈلدى. مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭدىكى ئەسكەرلەر سانىنى ئارتتۇرۇشى شىنجاڭ خەلقىدە ئىشەنچسىزلىك، ئەندىشىلىك ئەھۋالنى مەيدانغا كەلتۈردى ۋە ئۆلكە خەلقى ئۈستىگە ئارتىلغان قوشۇمچە ئېغىر يۈك بولدى.

(2) 1946 ـ يىلقى توختامدا قەشقەر ۋە ئاقسۇدا ئۆزىنى ئۆزى قوغدايدىغان ئىككى قىسىم تەشكىل قىلىش كۆرسىتىلگەنىدى. ئەمما، گومىنداڭ تەرەپ بۇ بىتىم شەرتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئۈشبۇ كۈنگىچە باش تارتماقتا، يۇقىرىدا كۆرسىتىلمىش قىسىملارنى تەشكىل قىلىش ۋەزىپىسى بىلەن يوللانغان بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئۇچ ئاي داۋامىدا ئۇرۇمچىدە نەتىجىسىز كۈتۈشلەردىن كېيىن غۇلجىغا يېنىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى. توختام-

ىك بۇ ماددىسىنىڭ ئەملگە ئاشۇرۇلماسلىقى ئۈلكە خەلقىنىڭ خەلقچىللىق تەبىقىلىرىدە ئەندىشىنى كۈچەيتتى ۋە كۆپلىگەن ناھىيەلەردە رەھبىرىي ئورۇنلاردا بولۇپ قالغان ۋە ئۆز مەيلىچە زۇلۇم ھەم قاباھەتچىلىك قىلىۋاتقان ئەكسىلھەرىكەتچى ئۇنسۇرلار ھەرىكىتىنىڭ كۈچىيىشىگە ياردەم قىلدى.

(3) توختام بويىچە مىللىي قىسىملار مەركىزىي ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرى بىلەن تەڭ ئاساستا تەمىنات ھەم ھەربىي ياراغ ئېلىشقا تېگىشلىك ئىدى. ئەمما، ئەمەلىيەتتە، بۇ قىسىملار 12 ئاي داۋامىدا قورال ـ ياراغ ئېلىش ئەمەس، ھەتتا ھېچبىر تۈرلۈك ئوزۇق ـ ئوقەت ھەم ئالالمىدى ۋە شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەسكەرلەرنى بېقىش ئۈچۈن خەلق ئۆز ئۈستىگە يەنە قوشۇمچە ئېغىرچىلىقلارنى ئېلىشقا مەجبۇر بولدى.

(4) شىنجاڭدىكى مەركىزىي ھۆكۈمەت ئەسكەرلەر قوماندانلىقى توختامغا خىلاپلىق قىلىپ، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەت زېمىنىغا باسمچىلىق قىلىش ئۈچۈن قورالىلىق ئەترەتلەر تەشكىل قىلىشلىرى توغرۇلۇق بىزنىڭ قولىمىزدا كۆپلىگەن مەلۇماتلار بار، مەسىلەن، ئالتاي ۋىلايىتىدىكى مەشھۇر بۇلاڭچى ئوسمان گومىنداڭ تەرەپتىن قورال، ئوزۇق ـ ئوقەت، پۇل ھەم شۇنىڭ بىلەن باراۋەر ئەسكەر ۋە مەسلىھەتچىلەر ئېلىپ، ئالتاي ۋىلايىتىدىكى تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنى بۇزۇپ، مىللىي قىسىملار بىلەن ئۇرۇش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بارماقتا، قانۇنسىزلىقلارنى قىلماقتا، تىنچ پۇقرالارنى بۇلىماقتا. ئوسماننىڭ بۇ ھەرىكىتى ئۈلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى بۇرھان ئەپەندى ۋە گېنېرال داڭ بىگاڭ باشلىق مەخسۇس ھۆكۈمەت ھەيئىتى تەرىپىدىن بۇلاڭچىلىق ھەرىكىتى دەپ ئەيىبلەنگەندىن كېيىن يەنە داۋام قىلماقتا. سىز ئۇشبۇ يىل 9 ـ ئىيۇندا ئوسمان داموللام نامىغا يازمىش خېتىڭىزدە، ئۈلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە ئۆزى كۆرسەتكەن نامزاتلارنى ھۆكۈمەت ئەزالىرى تەركىبىدىن چىقىرىۋېتىشتە غۇلجا تەرەپ ھەم ئوخشاشلا ھوقۇققا ئىگە دېيىڭىزمۇ، مۇھتەرەم گېنېرال، ئوسمانىنى ھۆكۈمەت ئەزاسلىق ۋە ۋالىيلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىۋېتىش توغرۇلۇق بىزنىڭ تەكرار

تەلەپلىرىمىز نەتىجىسىز قېلىنىپ كەلمەكتە.

غۇلجىغا قوراللىق قارشى چىقىش ئۈچۈن، يېقىندا گومىنداڭ تەرەپتىن ساۋەن هاكىمى قالىبىككە بىر تۈركۈم قورال يوللانغان ۋە بۇ توغرۇلۇق قالىبىك ئۆزى سۆزلىدى. مەركىزىي هۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭدىكى مەسئۇل خىزمەتتىكى ۋەكىللىرى تەرىپىدىن هەر تۈرلۈك يوللار بىلەن هەربىكەتلىرى هىمايە قىلىنىپ تۇرۇلغان هۆكۈمەت ئەزالىرى سالىس، جانىمقان، ئۇرۇمچى ۋالىيسى خادىۋاڭ، پولكوۋنىك زەكىيخان ۋە باشقىلارنىڭ ئوسمان ۋە شۇ قاتارلىق بۈلاڭچىلىق هەربىكەتلەرگە بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكى مەلۇم.

(5) *1946* ـ يىلقى توختام ئاساسىدا تاهىيە هەم ۋىلايەتلەر بويىچە يەرلىك مەمۇرىيەتلەرگە سايلام ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ هەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرى مەمۇرىي ئىشلارغا پائال ئارىلىششقا كىرىشتى ۋە ئەمەلىيەتتە هاكىمىيەتنى ئۆز قولىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، مۇسۇلمان ئاهالىسىگە ۋە مەمۇرىي ئىدارىلەرنىڭ تۈرلۈك ساهەلىرىدىكى ئۈلارنىڭ ۋەكىللىرىگە قارشى تېررورلۇق هەربىكەت يۈرگۈزۈپ قورقۇنچ سالدى، ئاممىۋى رەۋىشتە قاماقلا ئېلىش، قىيناش، ئېتىش ۋە باشقا تۈرلۈك سقىش چارىلىرى ئادەتتىكى هادىسىلەردىن بولۇپ قالدى. گومىنداڭنىڭ هەربىي ۋە ساقچى ئورۇنلىرىنىڭ كېيىنكى ۋاقىتتا جەنۇبىي شىنجاڭ، ئۇرۇمچى هەم قومۇل ۋىلايەتلىرىدە خەلقچىل ئۇنسۇرلارنى قانۇنسىز قاماقلا ئېلىشلىرى توختامنىڭ *11* ـ ماددىسىنى قوپاللىق بىلەن بۇزۇشىدۇر. مۇسۇلمان خەلقنى ئۇرۇش، قاماش ۋە باشقا تۈرلۈك قىسىش چارىلىرىنى يۈرگۈزۈش بىلەن گومىنداڭنىڭ هەربىي ۋە ساقچى ئورۇنلىرىلا ئەمەس، بەلكىم «ئۇچ مەسلەكچى» ياشلار تەشكىلاتى ئەزالىرىمۇ شۇغۇللىنىدىغان بولدى. تەن ئەركىنلىكى، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، ئۇيۇشۇش ئەركىنلىكلىرى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خەلقچىللىق هۆرلۈكلىرى هەممىسى توختامدىمۇ، شىنجاڭ هۆكۈمەت سىياسىي پروگراممىسىدىمۇ بار بولۇپ تۇرۇپ، بۇلار هەر ئورۇندا ئاياغ ئاستى قىلىنماقتا. گومىنداڭنىڭ هەربىي ۋە

ساقچى ئورۇنلرى شنجاڭ تۇپرىقىدا خەلقلەر ئىچىدە مىللىي بۆلگۈنچىلىكنى، ئىنتىپاقسىزلىقلارنى كۈچەيتكۈچى سىياسەتنى يۈرگۈزمەكتە.

(6) توختام ئىمزالىنىش ۋاقتىدا سىز يوشۇرۇن ساقچى ئىدارىسىنىڭ يوقىلىشىنى بايان قىلغانىدىڭىز. شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ساقچى ئىدارىلەرنىڭ باشقا ئىدارىلەر قاتارىدا يەرلىك خەلقىتىن تەشكىل قىلىنىشى بەلگىلەنگەنىدى، توختامنىڭ بۇ مادداسىمۇ ئىجرا قىلىنمايۋاتىدۇ. يوشۇرۇن ساقچى تارقىتىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، يەنىمۇ ئارتۇق كېڭەيتىلگەن. ساقچى ئىدارىلەرنىڭ ئۆزلىرى مەركەزدىن كەلگەن خەنزۇ مىللەت ۋەكىللىرىدىن تەشكىل قىلىنىش تەرتىپى داۋام قىلىنماقتا. مەسىلەن، ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ساقچى باشلىقلىقىغا مەركەزدىن كەلگەن گېنېرال لیۇ ياجې تەيىنلەنگەن. بۇ گېنېرال ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى مۇئاۋىنلىرىنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئاشكارىدىن ـ ئاشكارا ئېتىبارسىز قالدۇرىدۇ. ئۇشبۇ يىلى 5 ـ مارتتا ئۈرۈمچى شەھەر مۇسۇلمان ئاھالىسى ئىچىدە ئاممىۋى ئاختۇرۇش ھەرىكىتى يۈرگۈزۈلگەندە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ ئىككى مۇئاۋىنىمۇ، ئىككىسىمۇ مۇسۇلمان، بۇ توغرۇلۇق خەۋەردار قىلىنىش بىر چەتتە تۇرسۇن، ھەتتا ئۇلارغا ئۆيىدىن چىقىش مەنئى قىلىندى، يەنى ئەمەلىيەتتە ئۇلار قامالدى. مۇسۇلمان ئاھالىسى ئىچىدە ئاممىۋى ئاختۇرۇش ھەرىكىتىنى يۈرگۈزۈش سەۋەبلىرىنى قايتىدىن قاراپ چىقىش توغرۇلۇق ساقچى باشلىقى لیۇ ياجې جاۋابەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ مۇئاۋىنلىرىغا ئۆزىنىڭ بويسۇنماسلىقىنى ئېيتتى.

شنجاڭ خەلقىنىڭ خەلقچىل تەشكىلاتلىرىنى توسۇش، قىسىش بىلەن باراۋەر ئۆلكىنىڭ ئۈرۈمچى ۋە باشقا يەرلىرىدە گومىنداڭنىڭ ھاكىمىيەت ئورۇنلرى «يەرلىكلەر بىرلەشمىسى»، «ئۇقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى»، «دۆلەتكە قايىتقانلار بىرلەشمىسى» دېگەنگە ئوخشاش ئەكسىلھەرىكەتچى تەشكىلاتلارنى ئۇيۇشتۇرماقتا.

دېمەك، سىزنىڭ خېتىڭىزدە گويا «غۇلجا تەرەپ 1946 ـ يىلقى تىنچلىق توختامىنى بۇزماقتا» دەپ تەكتلىشىڭىز ئەمەلىيەتكە توغرا كەلمەيدۇ. ھەمدە بىتىم ئىمزالانغاندىن بۇيان تا ھازىرقى ۋاقىتقىچە سادىر بولغان ۋەقەلەرنىڭ ئۆتمۈشى خاتا ۋە بىر تەرەپلىمە بايان قىلىنىپتۇ. يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان پاكىتلار بىتىمنىڭ پەقەت گومىنداڭ تەرەپتىن بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

1946 ـ يىلقى توختام ئىمزا قىلىنغان مەزگىلدىن ئېتىبارەن غۇلجا تەرەپ ناھايەت سەمىمىيەتلىك بىلەن بۇ توختامنىڭ شەرتلىرىنى تولۇق ئىجرا قىلىش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى.

غۇلجا تەرەپ توختامنىڭ 10 ـ ماددىسىنى ۋە توختامنىڭ ئىككىنچى قوشۇمچىسىنى تولۇق ئىجرا قىلماقتا، شۇنىڭغا مۇۋاپىق مىللىي قىسىملار يېڭىدىن تەشكىل قىلىندى ۋە ئۇلار ئالتە پولكقا بىرلەشتۈرۈلۈپ، مىقدارى توختامدا كۆرسىتىلگەن سانغا يەتكۈزۈلدى.

سىزنىڭ خېتىڭىزدە گويا «غۇلجا تەرەپ ئۇچ ۋىلايەت بىلەن ئۆلكىنىڭ قالمىش قىسىملىرى ئوتتۇرىسىدا ئالاقە ئىشلىرىنىڭ يولغا سېلىنىشىغا توسقۇنلۇق قىلدى ۋە ھەمدە پوچتا ـ تېلېگراف، باجخانا ۋە ئەدلىيە مۇئەسسەسىلىرىنىڭ خىزمەتلىرىنى تەشكىل قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلدى» دەپ تەكتلىشىڭىز ئەمەلىيەتكە توغرا كەلمەيدۇ. ئىلى، تارباغاتاي ھەم ئالتاي ۋىلايەتلىرى بىلەن شىنجاڭنىڭ باشقا قىسىملىرى ئوتتۇرىسىدا ئالاقە ئىشلىرىنى يېڭىباشتىن ئورۇنلاشتۇرۇشقا غۇلجا تەرەپ توسقۇنلۇق قىلمىدى. خىزمەت بىلەن كەلگۈچى ھېچبىر مەنسەپدارغا، ھېچبىر شىنجاڭ پۇقراسىغا شەخسىي ئىش بىلەن بۇ ئۇچ ۋىلايەتكە كېلىش ۋە تۇرۇش ھېچقاچان مەنئى قىلىنغان ئەمەس، ئەكسىچە، ئۇرۇمچىدە ۋە شىنجاڭنىڭ جەنۇبىدا شۇ يەردىكى خەلق ۋە مەمۇرلارنىڭ يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن ئۇچ ۋىلايەت خەلقى بىلەن ئالاقىدە بولۇشىغا گومىنداڭنىڭ ھەربىي ۋە ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ توسقۇنلۇق قىلىپ كەلگەنلىكى مەلۇم. جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ مۇزداۋان ئارقىلىق ئىلى ۋىلايىتى بىلەن سودا

قىلىشى ۋە تىجارەتكە كېلىشى مەنئى قىلىنغانىدىن كېيىن، بۇنىڭ بىلەن ئۆلكە جەنۇبىدىكى مۇسۇلمان خەلقىگە ئىقتىسادىي تە-رەپتىن زور زەربە بېرىلمەكتە. ئۇنىڭ سىرتىدا، ئۇشبۇ ۋىلايەت-لەرگە ھۆكۈمەت خىزمىتى ياكى شەخسىي ئىش بىلەن بارغان زاتلارنىڭ كېيىنرەك گومىنداڭنىڭ ھاكىمىيەت ئورگانلىرى تەرىپە-دىن قامىلىشى ۋە نازارەت ئاستىغا ئېلىنىشىغا ئوخشاش ۋەقە-لەرمۇ كۆپ تەكرارلانغان.

پوچتا ـ تېلېگراف، باجخانا، ئەدلىيە ئىدارىلىرى خۇسۇسە-ىدا بولسا، ئىلى تەرەپ بۇلارنىڭ ھەم تەرتىپلىك ئىشلىشىگە ھېچقاچان توسقۇنلۇق قىلغان ئەمەس، ئەمما، بۇ ئىدارىلەرگە يەرلىك تىلنى ياكى يەرلىك شارائىتنى ھەم ۋەزىپىلىرىنى بىل-مەيدىغان ۋە كۆپلىگەن تەرجىمانلارغا موھتاج بولغان مەنسەپ-دارلارنى ئەنجىگىدىن ياكى شاڭخەيدىن تەيىنلەشكە ئىلى تەرەپ رازى بولالمايدۇ. بۇ مەنسەپدارلار پارىخورلۇق ۋە باشقا قانۇن-سىز ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. مىسال ئۈچۈن سىزگە مەلۇم بولغان تۆۋەندىكى ۋەقەنى كەلتۈرۈش مۇمكىن. مەركەزدىن ئە-ۋەتىلگەن خوتەن تېلېگراف باشلىقى ھەربىيلەر بىلەن بىرلىكتە خوتەنلىك ئىناۋەتلىك كىشىلىردىن تۆتىنى مۇسۇلمان مۇھەممەد-ئىمىن ھەزرەتكە سايلام ۋاقتىدا ياردەم قىلغانلىقى ئۈچۈن ئازاب-لىغان ۋە بۇ قېتىملار نەتىجىسىدە كاردىن چىققان ئادەملەر *12* سەر ئالتۇن تۆلەپ بولغاندىن كېيىن ئاران ئازاد قىلىنغان.

ھەر ۋاقىت گومىنداڭ تەرەپ چۆچەك، دۆربىلجىندە ئۆتكەن ئىككى ۋەقەنى ئىلى تەرەپنىڭ *1946* ـ يىلقى توختامنى بۇز-غانلىقىنىڭ مىسالى قىلىپ كەلتۈرىدۇ. تۈركىستانىنى ۋە سابىق ساقچى ئىدارىسىنىڭ *14* ساقچىسىنى ئۆلتۈرگەن غەزەپلەنگەن خەلق ھەرىكىتىنى ئاقلاشقا ھېچبىر ئىنتىلمەسلىكىمىز بىلەن با-راۋەر، بىز سىزگە كۆچا، قىزىل، كېرىيە، كۇمۇشكە ئوخشاش شىنجاڭنىڭ ھەرىر ئورۇنلىرىدا گومىنداڭ ھەربىيلىرىنىڭ يەرلىك خەلق ئۈستىدىن تۇغدۇرغان قانلىق ۋەقەلىرىنىڭ كۆپ سانلىق مىساللىرىنى ئەسلەتمەي قويالمايمىز. گومىنداڭ ھەربىيلىرىنىڭ مۇزداۋاندا، ماناستا، تۇرپاندا، ئۈرۈمچىدە ۋە باشقا يەرلەردە

مۇسۇلمانلارنى ئاممۇى رەۋىشته ئۆلتۈرۈشى، يېڭسارلىق سا-
بىت قارى، ھەسەن ھاجى، تۈرسۇنئاخۇن ۋە باشقىلارنىڭ يوق-
لىشى، يەكەن ۋالىيسى جۇ فاڭگاڭنىڭ مائارىپ نازارىتى خىز-
مەتچىسى ئەنۋەر يۈسۈپنى ئۆلتۈرۈش ئىشنى تەشكىل قىلىش-
نى ۋە باشقىلارنى ھەم ئەسلەتمەي مۇمكىن ئەمەس.

سىز ئىلى تەرەپ گويا ھۆكۈمەتكە قارشى «مەخپىي تەش-
كىلاتلار» قۇرۇش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل دەپ تەكتىلەيسىز.
بۇ سۆزىڭىز ئەمەلىي ئەھۋالغا مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. غۇلجا ھەم
تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە خەلقچىل ياشلارنىڭ ئاشكارا تەشكىلات-
لىرى بار ۋە ئۇلارنىڭ ھەربىكەتلىرى توختام، سىياسىي پىروگ-
راممىغا ھېچبىر قارشى ئەمەس، سىزنىڭ گويا دۆلەت باشلىقىغا
ۋە خەنزۇلارغا قارشى سۆزلەرگە ئىلى تەرەپ يول قويىدۇ، دەپ
تەكتىلىشىڭىز ھەم ناتوغرا، سىز يەنە ئىلى تەرەپنى گويا ئۇلار
ھۆكۈمەتكە قارشى ۋەرەقەلەر تارقىتىش، ئۇيغۇرچە مەتبۇئاتنا
ۋە ئۇيغۇر كۆلۇبىدا تەشۋىق يۈرگۈزۈش ئىشلىرى بىلەن شۇ-
غۇللىنىدۇ، *1947* ـ يىل *21* ـ فېۋرال ناماياىشنى تەشكىل قى-
دى ۋە باشقىلار دەپ ئەيىبلەيسىز.

بىز مۇنداق دەلىلسىز ئەيىبلەرنى قەتئىي رەت قىلىشىمىز
بىلەن باراۋەر، گومىنداڭ تەرەپنىڭ قانۇنسىز ھەربىكەتلىرىنىڭ
مىسالى قىلىپ *1947* ـ يىل *25* ـ فېۋرالدا ئۈرۈمچى شەھىرىدە
مۇسۇلمانلارغا قارشى بولغان ئىغۋاگەرچىلىك خاراكتېرىدىكى نا-
ماياىشنى، ئۇشبۇ يىل *5* ـ مارتتا ئۈرۈمچىدە مۇسۇلمانلارنى ئام-
مۇى رەۋىشته ئاختۇرۇش ۋە قاماقتا ئېلىش، ئۇيغۇر كۆلۇبىنى
خانۇەيران قىلىش، جەنۇبىي شىنجاڭدا ئۇيغۇرچە گېزىتلەرنى
يېپىش، ئاقسۇ ۋە خوتەندە مۇسۇلمان كۆلۇبلىرىنى يېپىشنى
ئۆز تەرىپىمىزدىن سىزنىڭ ئالدىڭىزغا تاشلايمىز، بىز گومىنداڭ
تەرەپنىڭ مۇنداق ھەربىكەتلىرىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىمىز.
شۇنىڭ بىلەن باراۋەر «ئەرك»، «يالقۇن» ھەم شۇلارغا ئوخشاش
گېزىتلەرنىڭ شۇ قاتاردا ھۆكۈمەت نەشر ئەپكارى بولغان
«شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ شۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ، شىن-
جاڭدىكى خەلقچىل دائىرىلەرگە قارشى قارىتىلغان ھەر تۈرلۈك

تۆھمەتلىرىنى، ھەتتا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى ۋە ئىچكى ئىشلار مۇئاۋىن نازىرلىرى تۇرغان ئۆيگە ئوچۇقتىن - ئوچۇق ھۇجۇم قىلىشقا دەۋەت قىلىپ يېزىشى ۋە يالغانلارنى بېسىپ چىقىرىشقا، گومىنداڭ ھەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئەكسىلھەرىكەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ خەلقلەرنىڭ ئىچىگە بۆلگۈنچىلىك سېلىش مەقسىتىدە، دۈشمەنلىك ۋە ئىغۋاگەرچىلىك خاراكتېرىدىكى ۋەرەقەلەر تارقىتىشقا ھەم قاتتىق نارازىلىق بايان قىلىمىز.

گومىنداڭ تەرەپ بۆلگۈنچىلىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، مەسئۇلىيەتسىزلىك ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەندىن كېيىنلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ قارشى چىقىشىغا يولۇقتى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى ۋەزىپىسىگە ۋە ئۆلكىمىزدىكى باشقا مەسئۇل ۋەزىپىلەرگە تۇرلۈك كىشىلەرنى بەلگىلەشتە گومىنداڭ تەرەپنىڭ شىنجاڭ خەلقىلىرىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ۋەكىللىرىنىڭ پىكرى بىلەن ھېسابلاشماسلىقى ئادەتتىكى ئىش بولۇپ قالدى. توختامنى مۇنداق قويۇپ بۇزۇشنىڭ گەۋدىلىك مىسالىرى: ئۇرۇمچى ۋىلايىتى ۋالىيلىقىغا خادىۋاڭ خانىمنىڭ بىر تەرەپ لىمە بەلگىلىنىشى؛ ئەكسىلھەرىكەتچى جانىمقانىنىڭ مالىيە نازىرلىقىغا تەيىنلىنىشى، خەلق سايلىغان ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ قەشقەر ۋالىيلىقى ۋەزىپىسىدىن ئېلىنىشى ۋە ھاكازالار.

خەت داۋامىدا بىرقانچە ۋەزىپىلەرگە يەرلىك خەلقلەر ۋەكىللىرىدىن تەيىنلەشكە ئۇزىنىڭ رازى بولغانلىقىنى مەسىلە قىلىپ يېزىپسىز، گويا سىز «ئىلى تەرەپكە خەيرخاھلىق بىلەن قاراپ كەلگەنسىز»، «ئۇنىڭغا توسالغۇلار قويمىغانسىز»، «ھەتتا بەزىبىر ۋاقىتلاردا يەڭگىللىك ھەم تۇغدۇرۇپ بېرىشكەنسىز». بۇ توغرۇلۇق بىز شۇنى ئېيتىمىزكى، ئۇرۇمچى شەھىرىدە شەھەر ساقچى باشلىقىنىڭ مۇئاۋىنىنى، قەشقەر، ئاقسۇنىڭ ۋىلايەت ۋالىي مۇئاۋىنلىرى ۋە بىرقانچە ناھىيەلەردە ھاكىملارنى يەرلىك خەلقلەر ئىچىدىن تەيىنلەشلەر سىز تەرەپنىڭ پەۋقۇلئاددە خەيرخاھلىقىڭىزنىڭ نەتىجىسى دەپ ھەرگىز

ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى، ساقچى ۋە مەمۇرلارنىڭ تا ۋىلايەت ۋالىلىرىغىچە يەرلىك خەلقتىن بەلگىلىنىشى توختامدا كۆرسىتىلگەنىدى.

ئەگەردە سىز تۇغۇلغان يۇرتى قەشقەردە بولغان ھۆكۈمەت ئەزاسى سەيپىدىننى قەشقەرگە ئەۋەتىشنى ئىلى تەرەپكە ئايرىم پول قويۇش دەپ ھېسابلىسىڭىز، بىز ھەم شۇنىڭغا ئوخشاشلا سالىسنى چۆچەككە، جۇڭ دىخۇانى غۇلجىغا ئەۋەتىشنى گومىنداڭ تەرەپكە بىزنىڭ ئايرىم پول قويۇشىمىز، دەپ قارىشىمىز مۇمكىن.

يۇقىرىقى پاكىتلار ۋە يەنە باشقا كۆپلىگەن پاكىتلار ئوچۇق ئىسپاتلايدۇكى، گومىنداڭ تەرەپنىڭ يۇرگۈزۈۋاتقان سىياسىتى خەلقچىل سىياسەت ئەمەس ۋە ھەم توختام روھىغا ھېچبىر دەل رىجىدە مۇۋاپىق كەلمەيدۇ.

ئۆلكىلىك كېڭەش خىزمىتىنىڭ توختىتىلىشىدا ۋە كېڭەش رەھبەرلىكىنى مونوپولىيە قىلۋېلىش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلىشتى دەپ ئىلى تەرەپنى ئەيىبلەش قۇرۇق سۆز بولىدۇ. ئەگەر كېڭەش خىزمىتىنىڭ توختىتىلىش سەۋەبلىرى توغرۇلۇق سۆزلەشكە توغرا كەلسە، ئەڭ ئاۋۋال شۇنى دەپ ئۆتۈش لازىمكى، گومىنداڭ تەرەپ ۋەكىللىرى، مەسلەن، ئىچكى ئىشلار نازىرى ۋاڭفا ئوخشاشلار بۇ كېڭەش ئەزالىرىنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ ئىختىيارىنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇشقا ئۇرۇندى.

ھۆكۈمەتنىڭ ئىلى تەرەپتىن بەلگىلەنگەن ئەزالىرى ئۇرۇمچىگە كېلىش بىلەن تەكەببۇرلۇق ۋە بىباشلىق مەۋقەدە تۇرۇۋېلىپ، قورقۇتۇش ئۇسۇللىرى بىلەن تېررورلۇق ۋەزىيىتىنى مەۋجۇت قىلدى، دەپ تەكتلىشىڭىزنىڭ ھېچبىر ئاساسى يوق. ئىلى تەرەپكە بۇ خۇسۇستا سىزنىڭ ئارتىپ قويماقچى بولغان ئىشلىرىڭىزغا ئىلى تەرەپنىڭ ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوق ۋە بىز بۇ خۇسۇستا مۇنازىرە قىلىشنى كېرەكسىز دەيمىز.

ئەڭ ئاخىردا بىز سىزنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ «ئاساسىي تۈگۈنى» دەپ ئاتىغان مەسىلىڭىزگە ئېتىبار بېرىپ ئۆتۈشنى زۆرۈر دەپ ھېسابلار ئىدۇق. بۇ خۇسۇستا پىكىر يۈرگۈزگەندە

«خەنزۇلارغا قارشى»، «سوۋېتپەرەسلىك» ۋە «خەنزۇپەرەسلىك»، «سوۋېتكە قارشى» دېيىشلىرىڭىز خيالىي ۋە ئەمەلىيەت بىلەن ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوق بىر ئىشتۇر. شىنجاڭدىكى ھەممە مىللەتلەرگە باراۋەرلىك بېرىلىشىنى، پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە ھەقىقىي خەلقچىللىق ئەركىنلىكى بېرىلىشىنى، ئۇلكە ئىدارىسىنىڭ خەلقچىللەشتۇرۇلۇشىنى ۋە ھەمدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي گادايلىق ئەھۋالىنىڭ يوقىتىلىشىنى ئىلى تەرەپ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئاساسىي تۇرمۇش دەپ ھېسابلىشى سىزگە ناھايىتى ياخشى مەلۇم بولسا كېرەك. مۇھتەرەم گېنېرال، شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ مانا پەقەت شۇ ئاساسىي تۇرمۇشنى يېشىشكە كىم ھەقىقەتەن ئىنتىلسە، شىنجاڭ خەلقى شۇنى ئۆزىنىڭ دوستى دەپ ھېسابلايدۇ. بۇ يەردە شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش لازىمكى، تىنچلىق توختامى ئىمزالانغان مەزگىلدىن بۇيان ئىلى تەرەپ ھېچ ۋاقىت ۋاستىلىك ياكى بۇۋاستە، يوشۇرۇن ياكى ئوچۇق رەۋىشتە شىنجاڭنىڭ جۇڭخۇا مىنگو جۇمھۇرىيىتىدىن ئاجراش مەسىلىسىنى مەيدانغا تاشلىغان ئەمەس، ئىلى تەرەپ پەقەت *1946* ـ يىلقى تۇرۇلگەن توختامنىڭ ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن تىرىشتى ھەم تىرىشىدۇ.

مۇسۇلمان خەلقىنىڭ نارازىلىق سەۋەبلىرىنى گومىنداڭ ھەربىيلىرىنىڭ ۋە ساقچىلىرىنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزۈۋاتقان ئىستىبداتلىقىدىن ئىزدەش لازىم.

يېقىندا تۇرپان رايونىدا ئۇز ـ ئۇزىدىن كېلىپ چىققان، ئىلى تەرەپنىڭ ھېچبىر مۇناسىۋىتى بولمىغان كۆتۈرۈلۈشكە ئوخشاش مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرلۇك غەزەپلىنىش ھەرىكەتلىرىگە پەقەت شۇ ئىستىبداتلىق ۋە خەلقچىللىق دائىرىلىرىنى قىسىش سىياسىتى، ئەكسىلھەرىكەتچى ئۇنسۇرلارغا يارىدەم قىلىش ۋە مۇسۇلمان خەلقلىرىگە قارىتا يۈرگۈزگەن قانۇنسىزلىقلار ئېلىپ بارىدۇ.

شىنجاڭدا پەيدا بولغان ۋەزىيەت تېزلىكتە تۇزىتىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، دېيىشىڭىزنى بىزمۇ ماقۇللايمىز ھەمدە بۇ ئەھۋالنى چاپسانراق يوقىتىشقا يارىدەم قىلىدىغان يوللارنىڭ ۋە چارىلەرنىڭ

مۇزاكىرىسىگە كىرىشىشكە تەييارمىز. ئەمما، بىز ئۇنداق مۇزاكىرە بولۇشتىن ئاۋۋال بىزنىڭ تۈزۈمىدىكى تەلەپلىرىمىزنى گومىنداڭ تەرەپنىڭ ئورۇنلىشىنى تەلەپ قىلىمىز:

(1) شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىلغار ئۇنسۇرلىرىنى قىسقىش ۋە ئازابلاش ئىشلىرى تېزلىكتە توختىتىلسۇن.

(2) قاماقتا ئېلىنغان بارلىق مۇسۇلمان جەمئىيەت خادىملىرىنىڭ بوشىتىلىشىنى ۋە ئۇلارنى قاماشتا ئەيىبدارلارغا جازا بېرىلىشىنى تەكلىپ قىلىمىز.

(3) مەسئۇت ئەپەندى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە خىزمەتتىدىن ئېلىنسۇن.

(4) 1946 ـ يىلى ئىيۇندىكى توختامنىڭ ھەممە شەرتلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىنسۇن.

ئۇشبۇ تەلەپلىرىمىز ئورۇنلانسا، بىز مۇسۇلمان خەلقلىرىنىڭ شىنجاڭ ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ئەزالىرى تېزلىكتە ئۇرۇمچىگە قايتىپ، سىزنىڭ يولباشچىلىقىڭىزدىكى شىنجاڭ ھۆكۈمىتى تەركىبىدە ئىشنى داۋام قىلدۇرۇشقا تەييارمىز.

ھۆرمەت بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 1946 ـ يىلقى توختامىغا ئىمزا قىلغان ئەزالىرى:

ئەخمەتجان قاسىمى

رەھىمجان سابىر ھاجى

1947 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، شەھرى غۇلجا

دېمەك، ئەپەندىم يۇقىرىقى جاۋاب خېتىدە ئەمەلىي پاكىتلارنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئوبيېكتىپ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەرنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى بولسا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ئىزچىل مەدەت بېرىپ، ئۇچ ۋىلايەت بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى قوراللىق كۈرەش ئەھۋاللىرىنى ۋاقتىدا گېزىتكە بېسىپ خەۋەر بېرىپ تۇردى. مانا بۇ جۇڭگو كومپارتىيەسى بەرگەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى پۈتۈنلەي بىر دەرىجە ئەمەس

كەنلىكىنى تولۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

«خەلق گېزىتى»نىڭ 1947 - يىل 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىكى سانىدا «شىنجاڭدىكى توقۇنۇشلار يەنىلا داۋاملاشماقتا، خەلق ئارمىيەسى سارسۇمبىنى قايتۇرۇۋالدى» دېگەن تېمىدا خەۋەر ئېلان قىلىندى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

[شىنخۇا ئاگېنتلىقى، شىمالىي شەنشى 22 - كۈنى خەۋەر] شاڭخەي گېزىتلىرىنىڭ شىنجاڭدىن ئالغان خەۋىرىگە قارىغاندا، شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن شىنجاڭ خەلق ئاپتونومىيە رايونى ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشلار يەنىلا داۋاملاشماقتا. خەلق ئاپتونومىيەسىنىڭ ئالتاي رايونىنىڭ مەركىزىي شەھىرى بولغان سارسۇمبە 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ قوۋدىرەتلىك كۈچى تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىنغاندىن كېيىن، خەلق ئاپتونومىيە ئارمىيەسى تەرىپىدىن 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى يەنە باشقىدىن تارتىۋېلىندى، خەلق ئاپتونومىيە رايونى ھازىر ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ئۇچ ۋىلايەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، 700 مىڭدىن ئارتۇق نوپۇسى بار، بۇ پۈتۈن شىنجاڭ نوپۇسىنىڭ ئالتىدىن بىرىدىن ئىبارەت. ئۆزلىرىگە قارايدىغان خەلق ئاپتونومىيە قوراللىق كۈچلىرى بولسا 40 ~ 50 مىڭغا يېتىدۇ، بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى چېۋەر ئاتلىق ئەسكەرلەردىن تەركىب تاپقان. ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۆپ يىللاردىن بۇيان گومىنداڭنىڭ ئېزىشىگە قارشى ئۆز ئاپتونومىيەسىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقانلاردىندۇر. 1946 - يىلى 1 - ئايدا گومىنداڭ دائىرىلىرى شىنجاڭ خەلق ئاپتونومىيە ۋەكىللىرى بىلەن تىنچلىق بىتىمى ئىمزالاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى. لېكىن، گومىنداڭ دائىرىلىرى ئارقىدىنلا تىنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئاپتونومىيە ھەرىكىتىنى باستۇرۇشقا ئۇرۇندى. بۇ يىل 5 - ئايدا گومىنداڭ دائىرىلىرى شىنجاڭدىكى چوڭ پۇلدار، فېئودال ئەكسىلھەرىكەتچى، گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى مەسئۇتنى شىنجاڭنىڭ رەئىسى قىلىپ تە-

يىنلىدى. بۇ قىلمىش پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ قەتئىي قارشىلىقىنى قوزغىدى. بۇنىڭ بىلەن تىنچلىق بىتىمى ئاساسىدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ۋەزىپە ئارتقۇزۇش ئۈچۈن تەيىنلەنگەن ئاپتونوم رايون ۋەكىللىرى چېكىنىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى 50 ~ 60 مىڭ ئەسكەرلىك قوشۇنىنى جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە ئۇرۇمچىگە تۇپلاپ، خەلق ئاپتونومىيە رايونىغا قارىتا ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە ھازىرلاندى. جياڭ جېيشى ۋە گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى مۇسۇلمانلارنى ھەر دائىم تۆتۈپ قىردى. جياڭ جېيشى باندىت ئارمىيەسى كۆرۈنۈشتە خەلقنىڭ سايلام ئېلىپ بېرىشىغا يول قويغاندەك قىلىپ، ئەمەلىيەتتە، خەلقنىڭ سايلام نامزاتلىرىنى تۇتۇپ سولىدى ۋە جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ قورچاقلىرىنى سايلاشقا مەجبۇرلىدى. خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ئىچىدىكى سايلانغۇچىلارغا جىنايى نام بىلەن بوھتان چاپلاپ قولغا ئالدى. خەلق چىشىنى چىشلەپ چىداپ باققان بولسىمۇ، مۇمكىنچىلىك بولمىغاچقا، ئاخىرى يەنە شىنجاڭنىڭ دېموكراتىيەسى، تىنچلىقى ئۈچۈن داۋاملىق كۈرەش ئېلىپ بارماقتا.

47. گېنېرال جاك جىجۇڭنىڭ ئەخمەت ئەپەندىمگە يازغان ئىككىنچى خېتى

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاك جىجۇڭغا يازغان بىرىنچى جاۋاب خېتى خۇددى گېنېرال جاك جىجۇڭنىڭ خېتىگە ئوخشاش، قارىماققا ناھايىتى سىپايىلىق بىلەن يېزىلغاندەك قىلغىنى بىلەن، ماھىيەتتە، ئىككى تەرەپنىڭ تۇپ مەسىلىلەردە پىكىر بىرلىكى يوق ئىكەنلىكىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئىككى تەرەپنىڭ قوراللىق قارىمۇقارشىلىقى قىلچىمۇ يۇمشايدىغاندەك ئەمەس. گومىنداڭ جاھىل كۆچلىرى قانلىق قىلىچىنى ئويناتمىشنى توختاتقىنى يوق. بىز بولساق يۇكسەك ھوشيارلىقتا ھەممە كۆچلەر بىلەن چىڭ ئىتتىپاقلىشىپ، دۈشمەننىڭ ھەرقاچان تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشىدىن ساقلىنىشىمىز كېرەك.

1947 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى نويابىر قوزغىلىڭى غەلىبىسىنىڭ ئۈچ يىللىق خاتىرە كۈنىنى كۈتۈۋالدۇق. تولۇپ تاشقان ئىپتىخارلىقتا چۆمگەن كىشىلەر شۇ كۈنى غۇلجىدىكى «ئۈيغۇر، قازاق، قىرغىز كۆلۈبى»دا نويابىر قوزغىلىڭى غەلىبىسىنىڭ ئۈچ يىللىقىنى خاتىرىلەش يىغىنى ئۆتكۈزدى.

يىغىن زالى ئامما بىلەن لىق تولغىنىدى. ھەر مىللەت ئاممىسى بىر يەرگە جەم بولۇپ قىزغىن ئالقىش سادالىرى ئىچىدە، ئەپەندىمنىڭ سەھنىگە چىقىپ نۇتۇق سۆزلىشىنى قارشى ئالدى. ئۇنىڭ نۇتقى ھەر مىللەت خەلقى، بارلىق مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېر ـ جەڭچىلىرىنى زور دەرىجىدە ئىلھاملاندۇردى.

ئەخمەتجاننىڭ نۇتقىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

بۈگۈن بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئەسىرلەردىن بېرى بويىنىغا

سېلىنىپ كەلگەن ئىستىبداد زەنجىرلىرىنى ئۈزىمىز دەپ مىللىي ئازادلىق كۈرەش مەيدانىغا چىققىنىغا ئۇچ يىل تولغان كۈن. شۇ جۈملىدىن پۈتۈن دۇنيا ئەركىن خەلقلىرى ئۈستىگە قوشۇمچە قۇللۇق زەنجىرىنى سالمەن، دۇنياغا يالغۇز ئىگدارچىلىق قىلمەن، دۇنيا خەلقىنى يالغۇز ئۆزۈمگە بويسۇندۇرىمەن دەپ، ئىككىنچى دۇنيا سوقۇشنى باشلىغان دۇنيا فاشىزمىنىڭ تارمار كەلتۈرۈلۈپ ھالاكەتكە ئۇچرىغىنىغا ئىككى يىل تولۇپ ئاشقان بىر مەزگىل.

ئىككىنچى دۇنيا سوقۇشى باشلىنىپ، خەلقچىل، ساپ، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولغان فاشىزمغا قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان پۈتۈن دۇنيا ئەركىنلىك سۆيگۈچى خەلقلىرىگە فاشىزم بىلەن قۇللۇق يوقىلدۇ، دېگەن ئۈمىد تۇغۇلغانىدى. ئەنە شۇ ئۈمىد بىلەن پۈتۈن دۇنيا ئازادلىقىپەرۋەر خەلقى سەپەرۋەر بولغانىدى.

فاشىزم بىرلەشكەن خەلقچىل كۈچىنىڭ ئىنسانىيەت دۇنياسى تارىخىدا كۆرۈلمىگەن مادديي قىينىچىلىقى ۋە ئىنسانىيەت دۇنياسى تارىخىدا كۆرۈلمىگەن قۇربان بېرىشلەر نەتىجىسىدە يەر بىلەن يەكسان قىلىندى. ئىنسانىيەت دۇنياسىنىڭ ئەشەددىي دۈشمنى بولغان فاشىزمنىڭ ھالاكىتى پۈتۈن دۇنيا خەلقىنى، خۇسۇسەن قۇللۇقتا ياتقان مۇستەملىكە ئەللەرنى سىياسىي ئەركىنلىكتىن ۋە ئازاد، ھۆر، بەختلىك تۇرمۇشتىن ئۈمىدلەندۈرگەنىدى. فاشىزمنىڭ تارمار كەلتۈرۈلۈشى بىلەن دۇنيا خەلقىنىڭ ئەركىن ھايات كەچۈرۈشگە ۋە دۇنيادا ئەبەدىي تىنچلىق ئورنىتىلىشىغا زېمىن ھەم ھازىرلانغانىدى.

ئەمما، فاشىزم ھالاكەتكە ئۇچرىشى بىلەن دۇنيا مەزلۇم ئەللىرى ئەركىنلىك تەلەپ قىلىپ مەيدانغا چىققاندىن كېيىن، دۇنيا رېياكسىيونلىرى بۇنىڭدىن ناھايىتى قورقۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن دۇنيا رېياكسىيونلىرى بىرلىشىپ ئازادلىق، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك تىلىگۈچىلەرگە قارشى سەپ تەشكىل قىلىشقا ئۇرۇندى. يوقىلىشقا يۈز تۇتقان دۇنيا رېياكسىيونلىرىنىڭ بىرلەشمە كۈچى نەتىجىسىدە ئايرىم مەملىكەتلەردە خەلقچىل كۈچ-

لەر تەرىپىدىن زەربىگە ئۇچراپ، يوقىلىش ئالدىدا تۇرغان دۇنيا رىياكسيونلىرىنىڭ دۇمباقچىلىرى مۇستەملىكچىلىك سىياسىتىنى ساقلاپ قېلىش، ئىستىبدات ھاكىمىيىتىنى تىكلەش، دۇنيا خەلقىنى قايتا قۇل قىلىش ئىشىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن ھەرىكەتكە كەلدى.

شۇ جۈملىدىن مەملىكىتىمىزدىكى رىياكسيونلار ھەرىكىتىگە كېلىش بىلەن ئۆلكىمىزدىكى رىياكسيونلارنى ھمايە قىلىپ كۆچىلەندۈرۈپ، خەلق ۋەكىللىرىنىڭ: خەلقچىللىقنى پۈتۈن ئۆلكە بويىچە قانات يايدۇرىمىز دېگەن بۇيۇك ئۇمىدى مۇستەبت ئۇنسۇرلارنىڭ ھەر تەرەپلىمە توسقۇنلۇق قىلىشى نەتىجىسىدە ئەمەلگە ئاشمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ ئۇچ يىللىقى بولغان بۈگۈنكى كۈندە، ئۆلكىدە يۈرگۈزۈلگەن قۇرۇلۇش ئىشلىرى، مەدەنىيەت ـ مائارىپنىڭ يۈكسىلىشى، خەلق تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلىنىشى، يېپىيېڭى ئۆستەڭلەر چېپىلىپ، يېڭى يەرلەرنىڭ ئېچىلىشى ۋە باشقىلار توغرۇلۇق سۆزلەشكە ھەم ئورۇن قالمىدى. بۇ ھەقتە ئۆلكىنىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى قايتا تەكرارلاشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى، يېقىندا جاكۇ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ خېتىگە يېزىلغان جاۋاب خېتىمىزدە بىر يىللىق جەريان ئىچىدىكى ئۆتۈلمىش ۋەقەلەرنى بايان قىلغانىدۇق.

ئۆلكىمىزدىكى رىياكسيون مۇستەبت ئۇنسۇرلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن مەيدانىدىن كېتىشنى خالىمايدۇ. ئۇلار ئىلاجى بولسا، خەلقچىللىقنى بوغۇشقا ۋە ئۇنى تارمار قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ. لېكىن، ئۆلكىمىزدە خەلق كۈچى مۇستەھكەم بولغاچقا، ئۇنى بوغۇشقا ئاجىزلىق قىلىپ، بىرلەشكەن كۈچنى بۆلۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ.

مانا بۇ مۇستەبت قالدۇقلىرىنىڭ ئىستىبدات ھاكىمىيىتىنى قايتا تىكلەپ، قۇللۇق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشىدىكى بىردىنبىر قوللىنىدىغان يولى ۋە ئۇسۇلى. ئۆلكىدىكى مۇستەبت قالدۇقلىرى ۋە رىياكسيون ئۇنسۇرلار خەلقچىل كۈچنى بىراقلا بوغۇپ تاشلاشقا كۈچى يەتمىگەنلىكتىن، خەلقچىل كۈچنى تەشكىل قىلغان خەلقنىڭ بىرلەشكەن كۈچىنى بۆلۈش ۋە پارچىلاشقا ئۇ-

رۇنۇڭلاندۇ.

ھەممىگىزلەرگە مەلۇم، پۈتۈن خەلقىمىز ئۆلكە خەلقىنىڭ خەلقچىللىق ئاساسىدىكى تىنچلىقنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن ھەربىرىمىز قىلىۋاتقاندا، رېياكسىيون ئۇنسۇرلار خەلق تىنچلىقىنى بۇزۇپ، سىياسىي كۆرەش قىلىپ، ئادالەتكە قارشى ناھەق كۆرەشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقتىن، ھەربىي باسقۇنچىلىق قىلىشقا تۆتۈندى، ئالتايغا ئىككى قېتىم قوراللىق باسقۇنچىلىق ھەربىكىتىنى يۈرگۈزۈپ باقتى. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۆز ئىچىمىزدىن ئايرىم مەنسەپكە قىزىققۇچى، پۇلغا ئالدانغۇچى، ئۆز خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە قارشى ھەربىرىمىز قارايۇز ئۇنسۇرلارنى سېتىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ قولى بىلەن قوراللىق كۈچ تەشكىل قىلىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ خەلقچىللىق ئاساسىدىكى تىنچلىقىغا كاپالەت بېرىدىغان ئۈچ ۋىلايەتكە ھۇجۇم قىلىپ، باشقا ۋىلايەتلەرنى ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى قويۇپ، ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ قانلار ۋە ئەزىز جانلار بىدىلىگە كەلگەن ھوقۇقىنى يوقاتماقچى. بۇ ھەربىرىمىز بۈگۈن ھېچبىر سۈرئەمەس، ھەممىگە مەلۇم.

دۈشمەنلەرنىڭ بۇ خىيالى خام خىيال! ئەسلىھەربىكەتچى ئۇنسۇرلار خەلقنى قۇل قىلىش ھەربىكىتىنى قانچە جىددىيلەشتۈرگەنسېرى، خەلق سېپى چىڭماقتا! ئەسلىھەربىكەتچىلەر بارلىق كۈچى بىلەن چىڭقىلىپ يەتتە ۋىلايەت خەلقىنى ئۈچ ۋىلايەت خەلقىگە قارشى قويۇشقا ئۇرۇنغانسېرى، يەتتە ۋىلايەت خەلقىنىڭ مۇھەببىتى ئۈچ ۋىلايەت خەلقىگە ئارتىلاتتا (ئالقىشلار).

ئەسلىھەربىكەتچىلەر بارلىق ۋۇجۇدى بىلەن يەتتە ۋىلايەت خەلقىنى ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى قويۇپ، باسمىچىلىق يۈرگۈزۈشكە ھەربىكەت قىلسا، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى خەلق ھوقۇقىنىڭ كاپالەتلىكى ۋە تىنچ، خاتىرجەم ياشاش تۈرمۈش كاپالىتىنى يالغۇز ئۈچ ۋىلايەتتە ئىكەنلىكىنى كۆرمەكتە. نەتىجىدە ئەسلىھەربىكەتچىلەر بىزلەرگە نىسبەتەن كولىغان ئۇرنىغا ئۆزلىرى چۇشمەكتە (ئالقىشلار).

قەدىرلىك قېرىنداشلار!

بۈگۈن بىز غۇلجا شەھەر ئازاد مەيدانىدا ئەركىن ھايات

كەچۈرگۈچى خەلق ئۆزىمىزنىڭ ئەركىنلىكىنى بايرام قىلماقتىمىز. ياخشى بىلىشىمىز كېرەك، بىز پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ بەخت ـ سائادەتلىك تۇرمۇشىنىڭ كېپىللىكى، خاتىرجەم ياشاشنىڭ كېپىللىكى ۋە تايانچى يالغۇز مۇشۇ ئۇچ ۋىلايەتتە ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەكتىمىز.

ئۇچ ۋىلايەت خەلقى سياسىي ھوقۇقنى قولغا ئېلىپ، خاتىرجەم كۈن كەچۈرۈش بىلەن مەغرۇرلىنىپ، تىنچ تۇرمۇش يارىتايدۇ. پۈتۈن ئۆلكە خەلقىمىز ھەم ئۇنداق چۈشەنچىدە ئەمەس. ئەكسىلھەربىكەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئىغۋا ھەربىكەتلىرىگە يول قويماسلىق ئۈچۈن، سەپنى مۇستەھكەم چىڭىتىش بىلەن، خەلقىمىزنىڭ تىنچ ھاياتى ۋە خاتىرجەملىكىنى ساقلاش ئۈچۈن، ئەكسىلھەربىكەتچىلەرگە ئەجەللىك زەربىلەر بېرىش زۆرۈر. بىز لەر يەنە ئىلگىرىكىدىن ھەم مۇستەھكەم بەلىنى باغلاپ، ئەكسىلھەربىكەتچىلەرگە قارشى كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك.

بىز ئەركىن ھايات كەچۈرمەكتىمىز. بىز ئەركىنلىكىمىزنىڭ ئۇچ يىللىقىنى بايرام قىلماقتىمىز. ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش باشلىغان بۇ كۈنىمىزنىڭ پۈتۈن ئۆلكە خەلقى بىلەن بىرلىكتە تىنچ ھايات باشلانغان، خەلقچىللىق ئۆلكە بويىچە جارى قىلىنغان كۈنى بولۇپ، بۈنىڭدىنمۇ ھەم تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلۈشنى ئۈمىد قىلىمىز (گۈلدۈراس ئالقىشلار).

شۇنىڭ ئۈچۈن ئەركىن ھايات كەچۈرگۈچى خەلقنى بۈگۈنكى ئەركىن مەيداندا ئۆتكۈزگەن بايرام بىلەن تەبرىكلەپ، مۇنىڭدىن كېيىن ھېچ چارچىماي، بەلىنى مەھكەم باغلاپ، كېچە ـ كۈندۈزلەپ پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى ساقلىماق، خەلقچىللىق سىياستىنى ھىمايە قىلماق ئۈچۈن، خەلقىمىزنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشى ۋە ئۆلكە ئىقتىسادىنى مۇستەھكەملەپ، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ۋە ئۆلكە خەلقىنىڭ ئومۇمىي مەدەنىيىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، يېڭى زامان ئىلمىنى ئىگىلەپ، ئۆلكىنىڭ ئومۇمىي تەرەققىياتىغا قاراپ يۈكسىلىش ۋە پارلاق ئىستىقبالى ئۈچۈن مېھنەت قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ قولغا كەلتۈرۈلگەن

سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى، بىرلىك ـ ئىتتىپاقنى چىڭ تۇتۇپ ھىمايە قىلىشقا چاقىرىمەن!

(«ئۇيغۇر» گېزىتىنىڭ 1947 ـ يىل 20 ـ نويابىردىكى 14 ـ سانىغا بېسىلغان)

ئەخمەتجاننىڭ سۆزى ئاياغلاشمايلا، پۈتۈن مەيداندىكىلەر ئورنىدىن دەس تۇرۇشۇپ گۈلدۈراس ئالقىشلارنى ياڭراتتى!

بىز «نويابىر ئىنقىلابى» غەلىبىسىنىڭ ئۈچ يىللىقىنى خاتىرىلەۋاتقان چېغىمىزدا گومىنداڭ ئارمىيەسى ئوسمان باندىت بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، بىزگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن پۈرسەت كۈتۈۋاتاتتى. گومىنداڭ ئارمىيەسى بىلەن ئوسمان باندىتىنىڭ قوراللىق ھۇجۇمىدىن مۇداپىئە كۆرۈش، جۇملىدىن قىسىملىرىمىزنىڭ جەڭ قىلىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، 1947 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، گېنېرال ئەسھاقبېك باش قوماندانلىقىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان شىخو ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق ئىشتابى قۇرۇلدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى نەنجىڭدە تۇرۇپ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاۋاب خېتىنى ئوقۇپتۇ ۋە ئۇرۇمچىدىكى لیۇ مېڭچۈن، لیۇ زېرۇڭ، چۇ ۋۇلارغا ئەخمەت ئەپەندىمنى نەنجىڭگە بىللە ئەكېلىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈش تەكلىپىنى بېرىپتۇ. 941

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يولداشلار گومىنداڭ ئەپەندىمنى نەنجىڭگە ئالداپ ئاپىرىپ، زىيانكەشلىك قىلماقچى، دەپ قارىدى. يەنە بۇ بىر قىلتاق، بىر سىياسىي سۈيىقەست دەپ قارىغان يولداشلارمۇ بولدى. كۆپچىلىكنىڭ ئەندىشىسى ئورۇنسىز ئەمەس. ئەپەندىمنىڭ قارىشىمۇ ئوخشاش، مۇشۇنداق ۋەزىيەتتە يەنە شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا سۆز لىشىشنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق. يەنە كېلىپ نەنجىڭگە بارسا نېمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىغا ھېچكىم بىرنېمە دېيەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئەپەندىم سالامەتلىكىم يار بەرمەيدۇ دېگەننى باھانە قىلىپ، نەنجىڭگە بېرىشنى كەسكىن رەت قىلدى.

ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتمەك ئۈچۈن، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ 1947 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئەخمەتجانغا يەنە بىر قېتىم خەت يازدى. خەتتە

مىنۇت تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ۋە مۇئاۋىن نازىر رەھىمجانغا:

سىلەرنىڭ *10* ـ ئاينىڭ *16* ـ كۈنى ماڭا يازغان جاۋاب خېتىڭلار ئۈرۈمچىدىن نەنجىڭگە ئەۋەتىلگەندە، مەن تەيۋەندە دەم ئېلىۋاتاتتىم. *11* ـ ئاي باشلىرىدا نەنجىڭگە قايتىپ، خەتنى تولۇق ئوقۇپ چىقتىم. مەن ئۇ چاغدا شىنجاڭ مەسىلىسىنى مەركەزدە تەپسىلىي مەسلىھەتلىشىش ۋە مۇھاكىمە قىلىش كېرەك، دەپ قارىغان ھەمدە خاس ۋەكىل لېۋ، شەھەر باشلىقى چۇ ژۇ، باش كاتىپ لېۋ لارنى نەنجىڭگە تېلېگراممىما ئارقىلىق تەكلىپ قىلغانىدىم. ئۇلار ئۇچەيلەن ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقىش ئالدىدا سىزنى ـــ ئەخمەتجان ئەپەندىنى بىللە كېلىشكە تەكلىپ قىلغانىدى. ئەپسۇسكى، سالامەتلىكىڭىز ئۇزۇن سەپەرگە يار بەرمىگەچكە، نەنجىڭگە كېلەلمىدىڭىز. لېكىن، ئۇلار ئۇچەيلەن شىنجاڭنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى تەپسىلىي چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، مەن نۆۋەتتە، شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ تۈگۈنى يەنىلا مەن ئالدىنقى قېتىم (بۇ يىل *9* ـ ئاينىڭ *1* ـ كۈنى) سىلەرگە يازغان خېتىمدە چۈشەندۈرگەن نۇقتىلارغا ئوخشاش، دەپ ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، سىلەر ماڭا يازغان جاۋاب خېتىڭلاردا غۇلجا تەرەپنىڭ تىنچ ھەمكارلىشىش ئۈمىدىدىن كەچمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈپسىلەر. بولۇپمۇ تىنچلىق بىتىمى، سىياسىي پروگراممىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىڭلارنى ۋە ھەرگىز «شىنجاڭنى جۇڭخۇا مىنگودىن ئايرىپ چىقىش» غەرىزىڭلەر يوقلۇقىنى رەسمىي بىلدۈرۈپسىلەر. بۇ مېنى ناھايىتى مەمنۇن قىلدى. مەن بىزنىڭ ئورتاق تۇپ تونۇشىمىز ئاساسىدا شىنجاڭ مەسىلىسىنى مۇزاكىرە ھەل قىلىش يولىنى تاپالايدىغانلىقىمىزغا چوڭقۇر ئىشىنىمەن. ھازىر بىرمۇنچە ئۇششاق مەسىلىلەر بولىسمۇ، لېكىن، بىزنىڭ تۇپ ئېتىقادىمىزغا تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ، تەبىئىيكى، مەسىلىنىڭ ھەل بولۇشىغىمۇ تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ. شۇڭا مەن سىلەرگە سەممىي پوزىتسىيە بىلەن مۇشۇ جاۋاب خەتنى يېزىشنى خالايمەن.

بىرىنچى، خېتىگلاردا كۆرسىتىلگەن ھەرخىل «پاكىتلار» ھەققىدىكى تەھلىل:

بىز ھەرقانداق مەسىلىگە قاراشتا ئالدى بىلەن ئوبيېكتىپ، سەمىمىي پوزىتسىيەدە بولۇشىمىز، قىلچە قاتمال قاراش ياكى بىر ياقلىما قاراشنى ئارىلاشتۇرۇۋالماسلىقىمىز كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، پاكىت بۇرمىلىنىپ كېتىدۇ، ئورۇنسىز مۇنازىرە كېلىپ چىقىدۇ، مەسىلىنىڭ يادروسىغا يېقىنلاشقىلى بولمايدۇ، مەسىلىنى ھەل قىلىش تېخىمۇ مۇمكىن بولمايدۇ. بۈگۈنكى شىنجاڭ مەسىلىسى روھىي ھالەت جەھەتتە ۋەتەننى ھمايە قىلىش يا-كى ۋەتەندىن ئايرىلىش مەسىلىسى سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. ھەربىرىمىزنىڭ جەھەتتە تىنچلىق بىتىمى، سىياسىي پىروگ-راممىنى ئۆزۈل ـ كېسىل ئىجرا قىلىش ياكى ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىش مەسىلىسى بولۇپ ئىپادىلەنمەكتە. بىز ھەممە پاكىتلارنى مۇشۇ ئۆلچەم، مۇشۇ مىزان بويىچە ئۆلچىشىمىز كېرەك، ئاندىن توغرا جاۋابقا ئىگە بولالايمىز. ھازىر ئالدى بىلەن خېتىگلاردا ئېيتىلغان نۇقتىلارنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى.

(1) خېتىگلاردا كورىستىلگەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ سانى بىتىم ئىمزالىنىشتىن ئىلگىرىكى ئەھۋال. تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن تارتىپ بۇ يىل 4 ـ ئاينىڭ ئاخ-رىغىچە مەركەز بېكىتكەن غەربىي شىمال رايونىدىكى دۆلەت ئارمىيەسىنى تەرتىپكە سېلىش پىلانىغا ئاساسەن قىسقارتىپ بولدۇق. ھازىرغىچە مەركەزنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيەسىدە پەقەت ئىككى دىۋىزىيە ۋە تۆت ئاتلىق بىرىگادا قالدى، پەقەت تىنچلىق بىتىمى ئىمزالىنىشتىن ئىلگىرىكى سانىنىڭ ئىككىدىن بىر قىسمى ساقلاپ قېلىندى. سىلەرنىڭ «مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭدا ئارمىيەنى كۆپەيتتى» دېگەن سۆزۈڭلەر پاكىتقا زادىلا ئۇيغۇن ئەمەس. سىلەر تولۇقلانغان ئەسكەرلەرنىڭ غەربىكە كەلگەنلىكىنىلا كۆرۈپ، ھەربىي سەپتىن قايتقان ئو-فىتسېر ـ ئەسكەرلەرنىڭ شەرقىگە قايتقانلىقىنى كۆرمىدىڭلارمۇ؟ ئىككى تەرەپنىڭ تىنچلىق بىتىمىنى ئىمزالىغان ۋاقىتتىكى ئاغزاكى بايانىغا ئاساسەن، غۇلجا تەرەپ بۇرۇنلا دۆلەت ئارمىيەسىنى قىسقارتىش نىسبىتى بويىچە قىسىملىرىنىڭ سانىنى ئازايتىشى

كېرەك ئىدى. ئەمما، غۇلجا تەرەپ قوشۇننى قىسقارتمايلا قالماي، ئەكسىچە، تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنلا ئەسكەر ئېلىش تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، نۇرغۇن يېڭى ئەسكەرلەرنى ئارمىيەگە ئالدى. بىرنەچچە ئايدىن بۇيان، غۇلجا تەرەپ ئىلگىرى ھەربىي سەپتىن قايتقان ئوفىتسېر ـ جەڭچىلەرنىمۇ پۈتۈنلەي توپلىدى. ھازىر ئۇچ ۋىلايەت ئەرلەر ۋە ئاتالارنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئارمىيەگە مەجبۇرىي ئالدى. بۇ تەرەپنىڭ تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا، ھازىر غۇلجا تەرەپ سەپەرۋەر قىلغان ئەسكىرىي كۈچ تىنچلىق بىتىمىدە بەلگىلەنگەن سانىدىن بىر ھەسسىدىن كۆپەرەك ئېشىپ كەتكەن. بۇ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ قىسقارتىلغان ئەھۋالى بىلەن تەتۇر تاناسىپ بولغان.

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ شىنجاڭ خەلقىدە ئىشەنمەسلىك تۇيغۇسى پەيدا قىلىپ قويغان ـ قويمىغانلىقى ياكى ئۇلارنىڭ سىلىقىنى ئاشۇرغان ـ ئاشۇرمىغانلىقىغا كەلسەك، بۇنى پولاتتەك پاكىتلار ئىسپاتلايدۇ. بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدىكى باشقىچە سىياسىي غەرەزلەردىكى ئىنتايىن ئاز سانىدىكى كىشىلەر قەستەن پاكىت ئويدۇرۇپ چىقىپ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ھېسسىياتىنى بۇزغاندىن تاشقىرى، ۋەتەننى ھەقىقىي ھىمايە قىلىدىغان كۆپ سانىدىكى خەلق ئارمىيەدىن ھەرگىز بىزار بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ بارلىق تەمىناتىنى مەركەز بۇاستە يەتكۈزۈپ بەردى، خەلق ئارىسىدىكى بىر قىسىم ئوشۇق ئاشلىق، ئوت ـ سامانىنى شۇ چاغىدىن سېتىۋالغان تەقدىردىمۇ، بازار باھاسى بويىچە پۇل بېرىلدى، خەلق ئۈستىدىكى سىلىقنى ئاشۇرمايلا قالماي، بەلكى شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلققە تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە خېلى چوڭ ياردەم بەردى. شۇنىڭ ئۈچۈن، خېتىگالاردا دۆلەت ئارمىيەسىنى ئەيىبلەپ قىلغان سۆزلىرىگالارنىڭ قىلچە پاكىت ئاساسى يوق.

(2) قەشقەر، ئاقسۇ ۋىلايەتلىرىدە ئامانلىق ساقلاش قىسمىلىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش «تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىش ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسى» قارار قىلغاندىن كېيىن،

ئۇچ ۋىلايەت قىسملىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش بىلەن تەڭ ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش چارىسىنى ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ بېكىتكەندى، ئۇچ ۋىلايەت قىسملىرىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسى يولغا چىققاندا، ئىككى تەرەپ قەشقەر، ئاقسۇ ۋىلايەتلىرىگە ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئامانلىق ساقلاش قىسملىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىسە بولاتتى. لېكىن، ئۇچ ۋىلايەت قىسملىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ئەھۋالى توغرىسىدا ئىسھاقبېك قوماندان زادىلا دوكلات سۇنمىدى. تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسى تەشكىللەنگەندىن كېيىن، غۇلجا تەرەپ قايتا ـ قايتا ئارقىغا سۆرىگەچكە، يولغا چىقىدىغان ۋاقتىنى ھازىرغىچە بېكىتكىلى بولمىدى. شۇڭا، قەشقەر، ئاقسۇ ۋىلايەتلىرىدىكى ئامانلىق ساقلاش قىسملىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش ئىشىنى ئىشلەش مۇمكىن بولمىدى. روشەنكى، بۇ مەسىلىنىڭ ھەل بولماي سوزۇلۇپ كەتكەنلىكىگە غۇلجا تەرەپ جاۋابكار بولۇشى كېرەك.

(3) ئۇچ ۋىلايەت قىسملىرىنىڭ تەمىنات مەسىلىسى تىنچلىق بىتىمىنىڭ بەلگىلىنىشىگە ئاساسەن، دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ قائىدىسى بويىچە بىر ياقلىق قىلىنىشى كېرەك ئىدى. ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسى يىغىن ئاچقاندا، بىز تەرەپ دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ قائىدىسى بويىچە، ھەرقانداق قىسمنىڭ تەمىناتى مۇداق رەسمىيەت بويىچە بېجىرىلىشى، يەنى قىسمنى رەسمىي تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن؛ تەمىنات ئورگىنى قۇرۇپ بۇاستە بېرىلىشى كېرەك، دەپ قايتا ـ قايتا جاكارلىغاندى، لېكىن، ئۇچ ۋىلايەت قىسملىرى تاكى ھازىرغىچە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش رەسمىيىتىنى بېجىرمىدى. تەمىنات ئورگىنىنى قۇرۇشتا بىز تەرەپ قايتا ـ قايتا يول قويۇپ، غۇلجا تەرەپنىڭ ئىككىدىن بىر قىسىم خىزمەتچى خادىمنى تونۇشتۇرۇپ قاتناشتۇرۇشىغا رۇخسەت قىلغان، غۇلجا تەرەپمۇ ئاللىقاچان ماقۇل بولغاندى. لېكىن، باشتىن ـ ئاخىر ئىسملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇ-

مىدى، ئۇچ ۋىلايەتتە تەمىنات ئورگىنى قۇرۇشنى پاسسىپ ئۇ-
سۇل بىلەن رەت قىلىدى. بۇنداق ئەھۋالدا بىز تەرەپنىڭ ئۇچ
ۋىلايەت قىسىملىرىنى تەمىنلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئەمما، بىز
تەرەپ مەركەزنىڭ كەڭ قورساقلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، يە-
نىلا قايتا ـ قايتا مادارا قىلدى. مەن مىللىي ھۆكۈمەت رەئىسى
ۋە غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمە مۇدىرى بولۇش سالاھىيە-
تىم بىلەن، مەركەز ئالدىدا جاۋابكار بولۇپ، شىنجاڭدا تۇرۇش-
لۇق تەمىنات ئىدارىسىگە ۋە ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىق ئىش-
تابىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، 35 ـ يىل (مىلادىيە 1946 ـ يىل)
7 ـ، 8 ـ، 9 ـ ئايلىق مائاش، ئاشلىق، ئوت ـ سامان پۇلىنى
ۋە قىشلىق، يازلىق كىيىمنى تارقىتىپ بەرگۈزدۈم، هەممە ئۇ-
چەم دۆلەت ئارمىيەسى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش
قىسىملىرىنىڭ ئۆلچىمى بويىچە بولدى. بۇ ئالاھىدە جانلىق
چارە ئىدى. شۇ چاغدا بىز تەرەپ ئەگەر ئۇچ ۋىلايەت قىسىملىرى
تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنمىسا، تەمىنات ئورگىنى قۇرۇلمىسا،
مەركەز 35 ـ يىل 10 ـ ئايدىن كېيىنكى تەمىناتنى ھەرگىز ئېتە-
راپ قىلمايدۇ، دەپ قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرگەنىدى، مېنىڭمۇ
تەمىنات ئورگانلىرىغا داۋاملىق تەمىنات بېرىشكە بۇيرۇق چۈشۈ-
رۈش ھوقۇقۇم يوق ئىدى. سىلەر شۇ چاغدا بۇ ئەمەلىي ئەھ-
ۋالنى چۈشىنىدىغانلىقىڭلارنى بىلدۈرگەن، شۇنىڭدەك بۇ رەس-
مىيەتلەرنى 10 ـ ئايدىن ئىلگىرى بېجىرىپ بولۇشقا كاپالەتلىك
قىلغانىدىڭلار، لېكىن، ھازىرغىچە بىر يىل ئۆتكەن بولسىمۇ،
تېخى بېجرىلمىدىڭلەر. بۇ مەسىلىنىڭ ھەل بولماسلىقىدىكى
سەۋەب مانا شۇ يەردە، سىلەرنىڭ بىز تەرەپنى ئۇچ ۋىلايەت
قىسىملىرىنىڭ تەمىناتىنى توختىتىپ قويىدى دەپ ئەيىبلىشىڭلار
قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟

(4) ئوسمان مەسىلىسى توغرىسىدا. ئۇ بۇلتۇر 8 ـ ئايدا
ئالتاي ۋالىيسى سالاھىيتى بىلەن ئۈرۈمچىگە تۈنجى قېتىم ۋە-
كىل ئەۋەتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە خىلمۇ خىل تەلەپلىرىنى
قويغاندا، مەن ئالدى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى مۇ-
ئاۋىن رەئىسى ـــ سىزنى ۋە بۇرھان ئەپەندىنى ئۇلارنى بىللە

قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قويغان تەلەپلىرىنى ئاڭلاشقا تەكلىپ قىلغانىدىم. بىزنىڭ ئالتاي خەلقىگە بىرىنچى قېتىم قۇتقۇزۇش ببرىش تۇغرىسىدىكى قارارىمىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنىغا رەسمىي قويۇپ ماقۇللانغان، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىجتىمائىي باشقارمىغا تاپشۇرۇلۇپ ئىجرا قىلىنغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوسمان ئۇرۇمچىگە بىرنەچچە قېتىم ئۇدا ۋەكىل ئەۋەتتى، بىر تەرەپ ئالتاي مەسلىسى ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ئىچكى مەسىلە، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ مۇڭاپىق ھەل قىلىشى كېرەك، دەپ قاراپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرىگە باشتىن ـ ئاخىر سىلەر بىلەن بىۋاستە كېڭىشىش ھەققىدە يولىورۇق بەردى، ھالبۇكى، سىلەر زادىلا پىسەنت قىلمىدىڭلار. بۇ يىل ئەتىيازدا غۇلجا تەرەپ تىنچلىق پىرىنسىپىغا خىلاپلىق قىلىپ، ئوسمانىنى قورال كۈچى بىلەن قوغلىۋەتتى. ھەربىي ھەرىكەت قوزغىتىلغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئوسمان تەرەپ بىلەن ئۇچراشمىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، بۇ مەسىلىنى ھەرقانداق يول بىلەن بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايتتى. سىلەرنىڭ «ئوسمانىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى ۋە ۋالىيلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاشنى قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلدۇق» دېگەن سۆزۈڭلەرگە كەلسەك، سىلەر بۇ يىل 5 ـ ئايدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشتىن ئىلگىرى، بۇ مەسىلىنى زادىلا رەسمىي ئوتتۇرىغا قويمىدىڭلار، بەلكىم ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى خىزمەتداشلار، مەسىلەن، لیۇ باش كاتىپ قاتارلىقلار بىلەن بولغان خۇسۇسىي سۆھبەتتە دېگەن بولۇشۇڭلار مۇمكىن؛ لېكىن، بۇ ئىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ يىغىنىغا رەسمىي قويۇپ مۇزاكىرە قىلغانىدىلا بېكىتكىلى بولاتتى. سىز ـــ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان ئۇرۇمچىدىن كېتىشىنىڭ ئالدىنقى كۈنى ھەققەتەن ماڭا خەت يېزىپ، ئوسمانىنى بارلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلغانىدىڭ، لېكىن ئەتىسى خوشلاشمايلا ئۇرۇمچىدىن كەتتىڭىز. سىلەر ئۇرۇمچىدە قالغان بولساڭلارمۇ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ

تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنلىرىغا قاتنىشىشنى تولۇق رەت قىلاتتىڭلار، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتكە تەكلىپ قويمايتتىڭلار. شۇڭا ئالتاي مەسىلىسىنىڭ ھەل بولمىغانلىقىدا بىز تەرەپنىڭ ھېچقانداق جاۋابكارلىقى يوق. سىلەر بىز تەرەپنى ئوسمانغا ھەربىي ياردەم بەردى دەپسىلەر، بۇ پاكىتقا زادى ئۇيغۇن ئەمەس، سىلەر ئالتايدا كۆپ قېتىم ھەربىي ھەرىكەت قوللاندىڭلار، بىز تەرەپ سىلەرنىڭ تىنچلىقىنى بۇزىدىغان بۇنداق ھەرىكىتىڭلارنى زادىلا سۈرۈشتۈرمىدى. بۇ بىز تەرەپنىڭ تىنچلىقنى قوغداش ئارزۇسى ۋە سەمىمىيىتىنى تولۇق چۈشەندۈرىدۇ، بۇ شۇنداقلا مېنىڭ سىلەرگە سەۋرچانلىق قىلىنغانلىقىم ۋە يول قويغانلىقىمنىڭ بىر چوڭ ئىسپاتىدۇر! سىلەر ساۋەن ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قالىبېكنىڭ ۋەقەسىنىمۇ قويۇپسىلەر، مەن بۇ ھاكىمنىڭ ئىسمىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىدىم. مەركەزنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان خىزمەتچى خادىملىرىنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن تونۇش ئەمەسلىكىگە ئىشىنىمەن، باشقىلار تېخىمۇ جاۋاب بېرەلمەيدۇ.

(5) خەتتە كۆرسىتىلگەن ھەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرىنىڭ مەمۇرىي ئىشلارغا ئارىلىشىشى، دېموكراتىيەگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشى، خەلقنى ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىشى قاتارلىق مەسىلىلەرنى سىلەر ئىلگىرى تەشۋىقات جەھەتتە تەكىتلەپ كەلگەن. لېكىن، سىلەر كۆڭلۈڭلەردە ناھايىتى ئېنىق چۈشىنىسىلەركى، مۇشۇ بىر قاتار يۈزەكى، ئويدۇرما سەۋەبلەر ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىپ، ھۆكۈمەتكە زەربە بېرىپ، پەۋقۇلئاددە سىياسىي غەرىزىمىزگە يېتەلمەيمىز، دەپ قارىماسلىقىمىز كېرەك، پاكىت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن، مېنىڭ دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، خەلقنىڭ ئەركىنلىكىنى كاپالەتلەندۈرۈش يولىدا قوللانغان بارلىق تەدبىرلىرىمنى مېنىڭ نۇرغۇن باياناتلىرىم، نۇتۇقلىرىم، بۇيرۇقلىرىم ۋە پاكىتلار ئىسپاتلايدۇ. ھازىر سىلەرگە يەنە بىر - بىرلەپ جاۋاب بېرىشنى خالايمەن:

1) ساقچى ئورگانلىرى ھازىر يەرلىك مەمۇرىي ئورگانلار-

غا قارايدۇ، مەمۇرىي باشلىقنىڭ باشقۇرۇشىنى بۇزۇستە قوبۇل قىلىدۇ. ئۇلار پەقەت بىر قىسىم مەمۇرىي ۋەزىپىنىلا ئىجرا قىلىدۇ، ھەرگىز مەمۇرىي ئىشلارغا ئارىلىشىش ياكى مەمۇرىي باشلىقنى نېرى - بېرى قىلىش ھوقۇقى يوق.

2) سىلەر ھەربىي ئورگان دېگەندە دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ جايلاردا تۇرۇشلۇق قىسىم باشلىقلىرىنى كۆزدە تۇتقان بولىسىلار كېرەك، «ھەربىيلەر سىياسەتكە ئارىلاشماسلىق» دۆلەت مىزىنىڭ ئومۇمىي بەلگىلىمىسى، قىسىم باشلىقلىرى ئۇنىڭغا مۇتلەق بويسۇنۇشى كېرەك. جايلاردا ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىش ۋەقەلىرى ياكى لۇكچەكلەرنىڭ جايلارنىڭ ئامانلىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان تەشكىللىك ھەرىكەتلىرى يۈز بەرمىسىلا، دۆلەت ئارمىيەسى ھەرگىز ئارىلاشمايدۇ.

3) شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ھەر دەرىجىلىك خەلق پىكرى ئورگانلىرى ۋەكىللىرىنى ۋە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاش ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن سايلام ئۇسۇلى ۋە ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەۋەتكەن سايلامنى نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ نازارەتچىلىكىدە ئېلىپ بېرىلدى. جايلاردا سايلام ماجىرالىرىنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبلىرى ئومۇمىلاشتۇرغاندا مۇنداق:

① سايلام چارىسى بويىچە ئېلىپ بارماسلىق؛ ② سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئۇزى تىزگىنلەيدىغان ۋە كۆزىسەتمە بېرىدىغان ھەرىكەتلەردە بولۇپ، شۇ جايدىكى خەلقنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاش، شۇنىڭ بىلەن بىرمۇنچە كۈتۈلمىگەن ۋەقەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش. بۇ ئالدىنقى قېتىم سىلەرگە يازغان خېتىمدە كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمدەك، سىلەرنىڭ «بىر گۇرۇھ كونترول قىلىش»نى پەيدا قىلىشقا ئۇرۇنغان پەۋقۇلئاددە سىياسىي غەرىزىگىلار كەلتۈرۈپ چىقارغان نەتىجە، جايلاردا تۇرۇشلۇق ئارمىيە بىلەن زادى مۇناسىۋەتسىز. ئەگەر سىلەر ئېيتقانلار ھەققىدە ھېچقانداق كونكرېت پاكىت ۋە ئىسپات كۆرسىتىپ بېرەلمىسەڭلەر، ئۇ ھالدا بۇ بىر خىل ئويدۇرما تەشۋىقات بولىدۇ، مەن ھەرقانچە كەمتەر بولسامۇ، سىلەرنىڭ بۇنداق سۆ-

زۇكلەرنى ئېتىراپ قىلالمايمەن.

4) سىلەر «ھەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرى دېموكراتىك ۋاتلارنى قولغا ئالدى ۋە مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئەركىنلىكىنى چەكلىدى» دەپسىلەر، بۇنىڭدا ئالدى بىلەن شۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز كېرەككى، دېموكراتىيەنى قانۇنچىلىقتىن ئايرىۋەتمەسلىك كېرەك، ئەركىنلىكنىڭ مەلۇم چېكى بولۇشى لازىم. دۇنيادا ھېچقانداق دۆلەت خەلقنىڭ ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلدىغان ھەرىكەتلەردە بولۇشىغا يول قويمايدۇ، يەنى خەلقنىڭ ئۆز دۆلىتىگە قارشى تۇرۇش ئەركىنلىكى يوق. مەسىلەن، تۇرپان، توقسۇن، پىچان ناھىيىلىرىدە بۇ يىل يازدا يۇز بەرگەن قوراللىق قوزغىلاڭدا ھەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرىغا ئاشكارا ھۇجۇم قىلىندى، «شەرقىي تۈركىستان» مۇستەقىل ھاكىمىيىتىنى قۇرۇش چاقىرىق قىلىندى، دۆلەت ئارمىيەسى بۇنى ئەلۋەتتە چەكلىشى كېرەك! بۇنى ئارمىيەنىڭ خەلقنى باسقانلىقى دەپ چۈشەندۇرۇشكە ھەرگىز بولمايدۇ! ئويلاپ كۆرۈڭلار، سىلەر ئېيتقان «دېموكراتلار» تەلەپ قىلغان «ئەركىنلىك» قانداق ئەركىنلىك؟ ئەگەر دۆلەتكە قارشى تۇرۇش خەلقنىڭ بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك ئەركىنلىكى دەپ قارىلىدىكەن، بۇ تىنچلىق بىتىمگە ۋە سىياسىي پروگراممىغا مۇتلەق زىت. شۇڭا، جايلاردىكى تىنچلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلغان، دۆلەتكە ئاسىيلىق قىلغان ئاز سانلىق ئۇنسۇرلارنىڭ تەشكىلى ۋە ھەرىكىتى تىنچلىق بىتىمگە ۋە سىياسىي پروگراممىغا خىلاپ، سىلەر مەن بىلەن بىر مەيدانداتۇرۇپ، بۇنداق ھەرىكەتلەرنى تۇزىتىشىڭلار، يەرلىك ھەربىي ۋە ساقچىلارنى قىلچە ئەيىبلىمەسلىكىڭلار كېرەك.

5) سىلەر ھەربىي ۋە ساقچى تەرەپ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئىشىنى ئېلىپ بارىدى، مەلۇم تەشكىلات بىلەن بىرلىشىپ، مۇسۇلمان خەلققە زوراۋۇق كۈچى بىلەن تەھدىت سالىدى، دەپسىلەر، بۇ قارىشىڭلار ئوبيېكتىپ روھ ۋە ئويلىنىپ كۆرۈش ماھارىتى بەك كەم بولغان قاراش. سىلەر «بىر گۈرۇھ كونترول قىلىش» مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ئۆزگىلەرنى چەتكە قېقىپ كەلدىڭلەر، كۆپ سانلىق ئاق كۆڭۈل خەلققە ئۇرۇش،

قولغا ئېلىش، ھەتتا يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈشتەك تېررورلۇق ۋاسىتىسى بىلەن تاقابىل تۇرۇشتىن باش تارتمىدىگىلار، مەن ئالدىنقى قېتىم سىلەرگە يازغان خېتىمدە بۇنداق قانۇنغا خىلاپ پاكىتلار ھەققىدىكى مىسالنى كۆپ كۆرسەتتىم. ھەممە ئادەم تەشۋىشكە چۈشۈپ قالغان ئەھۋالدا، كۆپ سانلىق خەلق قوغدىنىش ھەرىكىتىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولدى، بۇنى تامامەن سىلەر كەلتۈرۈپ چىقاردىگىلار. سىلەر خەلقنىڭ ھېسداشلىقىدىن ئايرىلىپ قالغان، خەلقنىڭ غەزىپىنى قوزغىغان تۈرۈقلۇق، جاۋابكارلىقنى باشقىلارغا دۆڭگەپ، بۇ ھەربىي ـ ساقچى ئورگانلىرىنىڭ «ئاساسىغا بۆلگۈنچىلىك سالغانلىقى» نىڭ نەتىجىسى دەپسىلەر، بۇ ھەقىقەتەن پاكىتتىن بەك يىراق!

(6) ساقچى ئورگانلىرىنىڭ مەسلىسى ھەققىدە. يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، بۆلتۈر 7 ـ ئايدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشتىن ئىلگىرى، مەن ھەر دەرىجىلىك ساقچى ئورگانلىرىنى ئۆزلۈكۈمدىن يەرلىك مەمۇرىي باشلىقلارنىڭ قوماندانلىقىغا تاپشۇرۇپ، ئۇلارنى جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش، خەلقنىڭ ئەركىنلىكىنى قوغداشقا مەسئۇل قىلدىم. بۇنىڭدا ھېچقانداق مەخپىيەت يوق. ئەلۋەتتە، جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش زۆرۈر بولغان ئەھۋالدا، ساقچى ئورگانلىرى جايلارنى مالىمان قىلغان ئاز سانلىق ئۇنسۇرلارنى جازالىشى كېرەك. بولۇپمۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت «تىنچلىقنى خلاپلىق قىلىش دېلولىرىنى بىر تەرەپ قىلىش چىرىسى» نى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئۇلارغا تىنچلىقنى قوغداش خىزمىتىنى ئىشلەشتە تولۇق ھوقۇق بەردى. بۇ، قانۇنغا، ئەقىلگە تامامەن ئۇيغۇن. مەن بۇ يەردە شۇنىڭغا دىققەت قىلىشىڭلارنى ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىمەنكى، ئەگەر سىلەر دېموكراتىك سىياسەتنى سەمىمىي ئىجرا قىلىدىغان بولساڭلار، ئالدى بىلەن قانۇنچىلىق روھىغا ئىگە بولۇشۇڭلار كېرەك، مەمۇرىي سىستېمىغا ھۆرمەت قىلىش قانۇنچىلىق روھىنىڭ بىر ئىپادىسى، مەسىلەن، ئۇرۇمچى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە قارايدۇ، شەھەر باشلىقىنىڭ

بۇاستە بۇيرۇقى بويىچە ۋەزىپە ئۆتەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇنىڭ ۋەزىپە ئۆتىشىدە قانۇنىي ئاساس بولۇشى كېرەك. ئۇل-كىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى ياكى مۇئاۋىن رەئىسى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىگە شەھەر باشلىقىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزمەي بۇاستە قوماندانلىق قىلماسلىقى، بولۇپمۇ ئۇنى پەرمان سىر-تىدا ئۆز بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشقا مەجبۇرلىماسلىقى كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، ئۇزى قانۇنچىلىق روھىغا خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ. مېنىڭ بۇ سۆزۈمدە ئىدارە باشلىقى لېۋ ياجېنى ئاقىلايدىغان ھېچقانداق مەنە يوق، پەقەت بۇ مەسىلىنى توغرا چۈشەنچە بويىچە كۆزەتمەكچىمەن. بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن كېيىنكى ھەربىي ھالەت مەزگىلىدە يۈز بەرگەن ئاختۇرۇش ۋەقەسىگە كەلسەك، گەرچە مەن زۆرۈر ئەمەس ئىدى، دەپ قارىسامۇ، لېكىن ھەربىي ۋە ساقچى ئورگانلىرىنىڭ بۇ تەدبىرىدە قانۇنغا خىلاپ جايلار يوق، ساقچى ئىدارىسى ھەربىي ھالەت مەزگىلىدە ھەربىي ھالەت قوماندانلىقىنى قوبۇل قىلىشى كېرەك، بۇنىڭدىنمۇ گۇمانلىنىشقا بولمايدۇ.

(7) يۇقىرىدىكى ئالتە نۇقتىدىن باشقا، سىلەر خېتىگىلاردا يەنە بىرمۇنچە مەسىلىلەر ھەققىدە توختىلىپسىلەر، بۇ مەسىلىلەرنى ئىلگىرى كۆپ مۇزاكىرە قىلغانمىز. قەغەز، سىياھنى تېجەش ئۈچۈن، بىر - بىرلەپ جاۋاب بېرىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك، مەن ئۇلارنى يىغىنچاقلاپ قىسقىچە مۇھاكىمە قىلماقچىمەن. سىلەر ئېيتقان نۇقتىلار يىغىنچاقلىغاندا مۇنۇلاردىن ئىبارەت:

① غۇلجا تەرەپنىڭ ئىلگىرى تىنچلىق بىتىمگە، سىياسىي پروگراممىغا خىلاپلىق قىلغان بارلىق ھەرىكىتىنى ئاقلاش، بۇلۇپمۇ غۇلجا تەرەپنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش، دۆلەتكە قارشى تۇرۇش ۋە شىنجاڭنى جۇڭگودىن ئايرىپ چىقىش نىيىتى يوقلۇقىنى تەكىتلەش؛

② بىز تەرەپنى تىنچلىق بىتىمگە، سىياسىي پروگراممىغا خىلاپلىق قىلدى، ئۇزۇل - كېسىل دېموكراتىك تەدبىرلەرنى قوللانمىدى، دەپ ئەيىبلەش، بولۇپمۇ مەركەزنىڭ مەسئۇت ئە-

پەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى قىلىپ تەينىلىگەنلىكىنى خەلق پىكرىگە خىلاپ دەپ تەكتىلەش؛

③ غۇلجا تەرەپنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىگە بولغان تۆپ قارىشى ۋە تىرىشىش نىشانىنى چۈشەندۈرۈش.

بىرىنچى نۆۋەتا توغرىسىدا، ئالدىنقى خېتىمدە بىرقەدەر مۇھىم بولغان پاكىتنى ئىسپات سۈپىتىدە كۆرسەتتىم. بۇ پاكىتلار شىنجاڭ خەلقى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ۋە دۇنياديكى زاتلار ئالدىدا روشەن تۇرۇپتۇ، ھەق ـ ناھەقنى كۆپ تەھلىل قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بولۇپمۇ مۇھىم بولغىنى شۇكى، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىش ھالىتى ھازىرغىچە تۈگىمىلا قالماستىن، بەلكى كۈندىن ـ كۈنگە كۈچىيىپ كەتتى. تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ھازىرغىچە قورال كۈچىگە تايىنىپ، بۆلۈنمە ھالەتنى شەكىللەندۈردى. ئۇچ ۋىلايەت مەركەزنىڭ ۋە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ پەرمانىنى ئىجرا قىلمايلا قالماستىن، بەلكى جايلاردىكى خەلق ئۇچ ۋىلايەتكە زادىلا كىرەلمىدى. ئۇچ ۋىلايەت خەلقى بارلىق ھەرىكەت ئەركىنلىكىدىن تېخىمۇ مەھرۇم قىلىندى. پاكىتلار مانا مەن دەپ تۇرۇپتۇ، ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ، سىلەر مۇشۇلارنى تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلغانلىقىنىڭ پاكىتى دەپ قارامسىلەر؟

ئىككىنچى نۆۋەتا توغرىسىدا، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، مەن ئۇزلۇكسىز ھالدا كەمتەرلىك بىلەن ئويلىنىپ، شىنجاڭدا مەركەزنىڭ سىياسىتىنى، يەنى تىنچلىق بىتىمى، سىياسىي پروگراممىدا ئىپادىلەنگەن سىياسەتنى ئىجرا قىلىشقا ساددىق بولمىغان، ئۇزۇل ـ كېسىل بولمىغان يەرلىرىم بار ـ يوقلۇقىنى تەكشۈردۈم. پاكىتلار ماڭا بۇنداق ئەھۋالنىڭ يوقلۇقىنى ئۇقتۇردى. ھۆكۈمەتنىڭ پەرمانلىرى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەتكە يېتىپ بارالمىغاندىن تاشقىرى، مەن قىلالايدىغان، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم. تىنچلىق بىتىمىدىن ئېشىپ كەتكەن بىر مۇنچە دېموكراتىيە، ئەركىنلىك تەدبىرلىرىنى يولغا قويدۇم. سىلەر تىنچلىق بىتىمى، سىياسىي پروگراممىنى پاكىت بىلەن سىلىشتۇرۇپ كۆرسەڭلەر، ئىشىنىمەن

كى، كۆڭلۈڭلەردە مەمنۇن بولسىلەر، يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتتۇم، دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىكنىڭ مەلۇم چېكى بار، دۆلەتكە ئاسىيلىق قىلىشقا يول قويۇلمايدۇ. تەبىئىيكى، دۆلەتكە ئاسىيلىق قىلىدىغان ھەرقانداق غەرەز ۋە ھەرىكەتنى «دېموكراتىيە»، «ئەركىنلىك» شوئارى بىلەن يېپىشقا بولمايدۇ، سىلەر ھازىر مۇسۇلمان خەلق سىياسىي زۇلۇمغا ئۇچرىدى، دېموكراتىيە ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم بولدى، دەۋاتىسىلەر. ئۇنداق بولسا، مەركەزنىڭ شىنجاڭدىكى كۆپ سانلىق مىللەتنىڭ پەرزەنتلىك ۋە ئابرۇيلۇق داھىيسى مەسئۇت ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى قىلىپ تەيىنلىگەنلىكى مەركەزنىڭ تىنچلىق بىتىمىدىن ئاشۇرۇپ شىنجاڭ خەلقىگە سىياسىي ھوقۇق بەرگەنلىكىنىڭ كونكرېت ئىپادىسى، سىلەر ئۇنىڭغا نېمە سەۋەبتىن قارشى تۇرىسىلەر؟ بۇ سىلەرنىڭ «دېموكراتىيە»، «ئەركىنلىك» ۋە «مىللەتلەر باراۋەرلىكى» دېگەن شوئارىڭلارنىڭ ساختا تەشۋىقات ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىمامدۇ؟

ئۇچىنچى نۇقتا تۇغرىسىدا، ئەگەر سىلەرنىڭ سۆزۈڭلەر ناماما‌ن سەمىمىي بولسا، مەن ئەلۋەتتە تولۇق قوشۇلىمەن، بىزنىڭ سىياسىي تەشەببۇسىمىز «پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش» تىن ئىبارەت. بۇ تۆت جۈملە سۆز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق ئەزالىرىنىڭ ئىشقا چوشۇش قەسەمنامىسى ۋە سىياسىي پىروگراممىنىڭ ئاساسىي مەقسىتى. بۇگۈن بىز سىياسىي پروگراممىنى ئاختۇرۇپ تەكشۈرۈپ باقايلى، سىلەر «شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقنىڭ تۇپ مەسىلىرى» دەپ قارىغان مەسىلىلەر سىياسىي پروگراممىدا ئېنىق بەلگىلەنگەنمۇ، يوق؟ سىلەر بىز بىلەن بىرلىكتە سىياسىي پروگراممىنى سادىقلىق بىلەن تىرىشىپ يولغا قويىدىغانلا بولساڭلار، سىلەر ھەل قىلىش زۆرۈر دەپ قارىغان «شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقنىڭ تۇپ مەسىلىرى» ئاسانلا ھەل بولمامدۇ؟

(8) ئاخىردا سىلەر مەن ئېيتقان «سۇئېت بىلەن دوست بولۇپ، خەنزۇغا قارشى تۇرۇش»، «خەنزۇ بىلەن دوست بولۇپ،

سوۋېتكە قارشى تۇرۇش» مەسلىسىنى جاۋاب خېتىگلاردا «خىيالىي ۋە ئەمەلىيەت بىلەن ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوق بىر ئىشتۇر» دەپ يەكگىللىك بىلەن يوققا چىقىرىپسىلەر. سىلەرنىڭ بۇ ھەققىي ۋە ئاساسىي مەسىلىدىن ئۆزۈگىلەرنى قاچۇرماقچى بولغانلىقىڭلار روشەن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئەمما، سىلەر ئۆزۈگىلەرنىڭ ئەزەلىيە ئاساسىگلارنى پاكىت ئارقىلىق ئىسپاتلاپ بېرەلمەيسىلەر. ئەگەر سىلەر مەسىلىنى چىن كۆڭلۈگىلەر بىلەن ئۇزۇل ـ كېسىل ھەل قىلماقچى بولساگلار، مېنىگچە، بۇنداق پوزىتسىيەگىلەرنى تۇزىتىشىگىلەر كېرەك. مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈم ئوبيېكتىپ پاكىتقا ئاساسەن، تۇپ جەھەتتىن ئىزدىنىپ چىقىرىلغان يەكۈن، ئۇنىڭ مۇتلەق توغرا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن، ئالدىنقى قېتىم سىلەرگە يازغان خېتىمدە ئىنتايىن ئوچۇق ۋە تولۇق ئېيتتىم، سىلەرنىڭ ئوبدان مۇلاھىزە قىلىپ، تەۋسىيەمنى ئوبيېكتىپ ئويلىنىش پوزىتسىيەسى بىلەن قوبۇل قىلىشىگلارنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ يەردە يەنە تەكرارلاپ ئولتۇرمايمەن.

ئىككىنچى، سىلەر قويغان تۆت تۈرلۈك تەلەپكە جاۋاب

سىلەر مېنىڭ «شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتىنى تېزلىكتە ياخشىلاش» دېگەن تەكلىپىمگە پىرىنسىپ جەھەتتە قوشۇلۇپسىلەر ھەمدە ياخشىلاشنىڭ يولى ۋە ئۇسۇلىنى بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلىشنى خالايدىغانلىقىگلارنى بىلدۈرۈپسىلەر، بۇ رەھمەت ئېيتىشقا ئەرزىيدۇ. ئەمما، سىلەر مەسىلىنىڭ سەۋەب ـ نەتىجە مۇناسىۋىتىنى ئايدىگلاشتۇرماستىن، تۆت تۈرلۈك تەلەپنى «ئۇرۇمچىگە قايتىش»، «داۋاملىق ئىشلەش»نىڭ ئالدىنقى شەرتى قىلىپسىلەر، بۇ مېنىڭ كۈتمىگەن يېرىمدىن چىقتى. چۈنكى، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش پوزىتسىيەسى بولماستىن، بەلكى سۈبيېكتىپ، قائىمال قاراش. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى قىينىچىلىقنى تېخىمۇ كۈپەيتىۋېتىشى مۇمكىن. شۇنداق بولسىمۇ، مەسىلىنى ھەل قىلىش سەمىمىيىتىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن يەنىلا سىلەرگە ئېنىق جاۋاب بەرمەكچىمەن:

(1) سىلەر «شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدىكى ئىلغارلارنى بىسىدىغان ۋە ئازابلايدىغان ھەرىكەتلەرنى تېزلىكتە چەكلەش»نى تەلەپ قىلىپسىلەر، مەن ھەققىي پاكىتلارغا ئاساسەن شۇنى

ئېيتايكى، مەن شىنجاڭدىكى ھېچقانداق ئىلغار كۆچلەرنى باسـ
تۇرمىدىم ياكى خورلىمىدىم، ئەكسىچە، مەن ئىزچىل ھالدا ئىلـ
غارلار بىلەن بىر مەيدانda تۇرۇپ كەلدىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئـە
مەلىيەتتە، ئۇلارغا قولۇمدىن كېلىشچە يار ـ يۆلەك بولدۇم.
لېكىن، سىلەر ئېيتقان «ئىلغارلار»نى زادى نېمە ئۈچۈن بىلـەن
ئۆلچەش كېرەك؟ مېنىڭچە، بىتمىگە ۋە سىياسىي پىروگراممىغا
سادىق كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىز ئورتاق ئېتىراپ قىلىدىغان
ئىلغارلار بولۇشى كېرەك. بۇنداق كىشىلەر ھېچقانداق «باستۇـ
رۇش»، «خورلاش»قا ئۇچرىمىدى. ئەگەر سىلەر ئەمەلىيەتتە
ئۇنداق ئىمەس دەپ قارىساڭلار، پاكىت كۆرسىتىڭلەر، مەن
ئەلۋەتتە پاكىتقا ئاساسەن ھەقىقىي تۈزىتىمەن.

(2) سىلەر مۇسۇلمان نەشكىلاتلىرىنىڭ قامالغان بارلىق خادىملىرىنى قويۇپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قامىغان خادىملارنىڭ جازالاشنى ئىلتىماس قىلىپسىلەر، بۇنىڭدا گەپنى بەك مۇجمەل قىلىپسىلەر، بىزنىڭ دېموكراتىك دۆلىتىمىزدە ھەرقانداق ئورگان قانۇنىي ئاساسى يوق تۇرۇقلۇق خەلقنى قولغا ئالمايدۇ ۋە قاـ مايدۇ. خەلق قانۇن ئالدىدا باباراۋەر، قايسى دىن، قايسى مىللەت بولسۇن، قانۇن ئارقىلىق قوغدىلىشى كېرەك. لېكىن، ھەرقانداق دىن، ھەرقانداق مىللەتكە تەۋە ئادەم قانۇنغا خىلاپ ئىش قىلسا، قانۇننىڭ چەكلىمىسى سىرتىدا قالالمايدۇ، ھەرگىز قانۇننىڭ جازاسىغا تارتىلماي قالمايدۇ. سىلەر ئېيتقان مۇسۇلمان تەشكىلاتلىرىنىڭ قامالغان خادىملىرى زادى نېمە ئۈچۈن قولغا ئېلىنغان؟ ئاۋۋال بۇنى كونكرېت كۆرسىتىپ بېرىڭلەر. ئەگەر ئۇلار قانۇنسىز قولغا ئېلىنغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇلارنى قويۇپ بېرىشكە بولىدۇ، قانۇنسىز قولغا ئالغان ئورگان خادىملىرى قاـ نۇن بويىچە تۇرمىگە تاشلىنىشى كېرەك، بۇ سىياسىي مەسىلە ئەمەس، بەلكى قانۇنىي مەسىلە، ئاۋۋال بۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇـ ۋېلىشىڭلار كېرەك.

(3) سىلەر مەسئۇت ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەـ ئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلىپسىلەر، بۇ ئـو ـ رۇنسىز، قانۇنىي ئاساسى يوق، بەلكى تىنچلىق بىتمىگە خىلاپ تەلەپتۇر. بىز ئىلگىرى بۇ مەسىلە ھەققىدە كۆپ سۆزلەشكەن،

مەن يۇقىرىدىمۇ قىسقىچە ئېيتىپ ئۆتتۇم، سىلەر بۇ ۋەقە ئارقىلىق بىزنى قىستاقچى بولۇۋاتىسىلەر، بۇ، مەسىلىنى ھەقىقىي ھەل قىلىش سەمىمىيەتكىلەر يوقلۇقىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ، مېنىڭچە، بۇنى ئويلىنىش ئىمكانىيىتى يوق. شۇنىڭ بىلەن بىللە، شۇنى چۈشىنىشكىلەر كېرەككى، دۆلىتىمىز ئاساسىي قانۇنىنى يولغا قويۇش مەزگىلىنى بەلگىلىدى، جۈملىدىن مىنىستىرلار ئاساسىي قانۇنغا بىنائەن، ئۆلكىلەرنىڭ باشلىقلىرى خەلق تەرىپىدىن سايلىنىشى كېرەك، ھازىر ئاساسىي قانۇن يولغا قويۇلىدىغان ۋاقىت يېقىنلىشىپ قالدى، ئۆلكە باشلىقلىرىنىڭ سايلىمى ئۆتكۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرىدۇ، شۇڭا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى مەسىلىسى ئۆلكە باشلىقلىرىنى خەلق سايلىغاندا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ پىكرى بويىچە ھەل بولىدۇ.

(4) سىلەر تىنچلىق بىتىمگە تولۇق ئەمەل قىلىشنى تەلەپ قىلىپسىلەر، بۇ مېنىڭ سەمىمىي ئۈمىدىم، شۇنداقلا سەمىمىي ئەلپىم. مەن ئىككى تەرەپكە دەرھال ئۆزئارا بىرلىكتە تەكشۈرۈش تەكلىپىنى بېرىمەن، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى تىنچلىق بىتىمىدىكى ئىجرا قىلىنمىغان ھەرقانداق ماددىنى دەرھال ئۈنۈملۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئۆزئارا ـ كېسىل ئىجرا قىلىغاندىلا، بارلىق مەسىلىنى مۇڭايىق ھەل قىلغىلى بولىدۇ.

ئۈچىنچى، مېنىڭ ئىككى تەكلىپىم

(1) مېنىڭچە، بۇگۈن شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ بىرلا ئاددىي، ئەپلىك چارىسى بار، ئۇ بولسىمۇ ئىككى تەرەپ تىنچلىق بىتىمگە ئاساسەن بىر قېتىم ئۆزئارا ـ كېسىل ئۆزئىنى تەكشۈرۈش. ھەممىنى تىنچلىق بىتىمى بويىچە ھەل قىلىش. مەن غۇلجا تەرەپنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى بارلىق ئەزالىرىنىڭ دەرھال ئۈرۈمچىگە قايتىپ ياكى نەنجىڭگە كېلىپ، بىزبىرلەن بىللە ئۆزئىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىشنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، مەركەز تەستىقلىغاندىن كېيىن يولغا قويۇش ئۈچۈن، ئۆلكە باشلىقىنى سايلاش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

(2) نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تۆۋەندىكى ئىشلارنى قىلىشىڭلار كېرەك:

① ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىش سەمىمىيىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، بارلىق ئالاھىدە بولۇۋېلىش تەدبىرلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشى كېرەك. مەسىلەن، ئورگان، مەكتەپ، قىسىملار دۆلەت بايرىقىنى ئېسىشى، خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە ئىككى خىل يېزىقىنى تەڭ قوللىنىشى كېرەك.

② غۇلجا تەرەپ ئەسكەر ئېلىشنى ۋە بارلىق ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ھەرىكىتىنى توختىتىشى، قوشۇننى ئۆزلۈكىدىن تىنچلىق بىتىمىدە بەلگىلەنگەن سانغا قىسقارتىشى كېرەك.

③ غۇلجا تەرەپ «شەرقىي تۈركىستان»نى تەرغىب قىلىدىغان تەشۋىقات ھەرىكىتىنى دەرھال توختىتىشى ھەمدە دۆلەتكە قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، دۆلەت ئارمىيەسىگە قارشى سۆزلەرنى چەكلىشى كېرەك.

④ غۇلجا تەرەپ مانا‌س دەريا‌سىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىن ئىلى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىگىچە بولغان قاتناشنى دەرھال نورماللاشتۇرۇشى، بارلىق تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى بىكار قىلىشى ھەمدە غۇلجا تەرەپ تۈتۈپ قالغان ھۆكۈمەت ۋە سودا ماشىنىلىرىنى تولۇق قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن، بىز تەرەپ مانا‌س دەريا‌سىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن ئۇرۇمچىگىچە بولغان قاتناشنى مۇۋاپىق مۇھاپىزەت قىلىدۇ ۋە تولۇق ئوڭايلىق ئۇغدۇرۇپ بېرىدۇ.

⑤ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق مىللەتلىرى كىشىلىرىگە قارىتىلغان بارلىق ئېزىش ۋە كەمسىتىش تەدبىرلىرىنى ھەقىقىي چەكلىشى كېرەك.

مەن ئۈمىدكە تولغان ھېسسىياتىم بىلەن تولۇق جاۋاب بېرىشىڭلەرنى كۈتىمەن، كۆڭۈللۈك ئۇچرىشىشنى كۈتىمەن. سەلەرگە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ غۇلجىدىكى ئەزالىرىغا ۋە باشقا دوستلارغا سالامەتلىك تىلەيمەن!

جاڭ جىجۇڭ

مىنگونىڭ *36* ـ يىلى *12* ـ ئاينىڭ *10* ـ كۈنى، نەنجىڭ

48. ۋەكىل ئەۋەتمەيمىز

ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى شۇنچىلىك تېز، ھەش ـ پەش دېگۈچە 1948 ـ يىلى كىرىپ قالدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئەخمەت ئەپەندىنىڭ جاۋاب خېتىنى ئالغاندىن كېيىن، يەنە بىر پارچە خەت يېزىپتۇ. بۇ خەتنى ئەخمەت ئەپەندىم 1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى تاپشۇرۇۋالدى.

بۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدە ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتاتتى: جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى تاغنى تالقان قىلىدىغان كۈچ بىلەن گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ شىمالىي جۇڭگو، جەنۇبىي جۇڭگو رايونلىرىدىكى سەپلىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، غەلىبىلىك ئىلگىرىلەۋاتاتتى، جياڭ جېيشى بۇ ۋاقىتتا ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنىڭ لىڭشىپ قالغانلىقىنى تۇيۇپ، 1948 ـ يىلى 3 ـ ئايدا «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى» دەيدىغان بىر نەرسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ يالغاندىن مەملىكەت ئىچىدە دېموكراتىيەنى يولغا قويىدىغانلىقى توغرۇلۇق ھە دەپ داۋراڭ سالغىلى تۇردى، ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇنىڭ يەنە بىر قېتىملىق سىياسىي ئالدامچىلىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

بايا دېگەندەك گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىنى نەنجىڭگە ئەكېلەلمىگەندىن كېيىن «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا چاقىردى ۋە پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، مۇرەسسەگە كۆندۈرمەكچى بولدى.

شۇنىسى كۆڭچىلىككە ئايانكى، 1946 ـ يىلى 11 ـ ئايدا ئەپەندىم نەنجىڭدە ئېچىلغان «مىللىي قۇرۇلتاي»غا بارغاندا گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ساختا قىياپىتىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزگەنىدى. گومىنداڭنىڭ ھىيلە ـ مىكىر ۋە يالغاندىن بازارغا سالغان نەيرەڭلىرىدىن قاتتىق يىرگەنگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتۇپ، قۇرۇلتايغا قاتناشماي، ھەر ساھە زاتلىرى بىلەن كېڭ

دائىرىدە ئۇچرىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ھەققانىي مەيدانىنى تەشۋىق قىلىۋالدى. ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ نەنجىڭ ئىش باشقارمىسىغا بېرىپ، يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن كۆرۈشتى، كەينىدىن ئابدۇكېرىم ئابباسوفنى ئەۋەتىپ كونكرېت ئالاقە قىلدۇردى ۋە كومپارتىيەنىڭ ئالاقىچىسىنى ئەكېتىشكە ئورۇنلاشتۇردى. ئەمدى بولسا ئەھۋال پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قېگىدىن تەۋرەپ، ئۇزۇنغا بارالمايدىغانلىقى مۇقەررەرلىككە ئايلىنىۋاتىدۇ، «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى» دەيدىغان نەرسىنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق. ئەمما، ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭنىڭ خېتىگە دەرھال جاۋاب خەت يېزىشى كېرەك. «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا قاتنىشىش - قاتناشماسلىق مەسىلىسىگە ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرۈشى لازىم. ئۇنداق قىلمىغاندا قارشى تەرەپكە ساپاق تۈتقۇزۇپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ئىككىنچى خېتىنى كەلگەندە، ئەخمەت ئەپەندىم گېنېرال ئىسھاقبېك، زۇنۇن تېيىپوف قاتارلىق يولداشلار بىلەن مايتاغدىكى ئالدىنقى سەپ مىللىي ئارمىيە قىسمىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەپەندىم ئۇ يەردىكى پائالىيەتنىنى دەرھال توختىتىپ، تېزدىن غۇلجىغا قايتتى.

ئەخمەت ئەپەندىم ھەر كۈنى ئۇزۇلدۇرمەي كۈندىلىك خاتىرە يازاتتى. ئەپسۇسكى، ئەپەندىمنىڭ ماڭا قالدۇرۇپ كەتكەن بۇ قىممەتلىك خاتىرە دەپتەرلىرى مالمانچىلىققا تولغان ئاشۇ يىللاردا يوقىلىپ كەتتى. تۆۋەندە مەن ساقلاپ قالغان قىسمەن خاتىرىلەردىن بەزى مەزمۇنلارنى كىتابخانلارغا سۇنىمەن:

960

1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *1* ـ كۈنى

مايتاغدا يېڭى يىلنى كۈتۈۋېلىش مەجلىسىگە قاتناشتۇق. باشقىلار بىلەن شوخوغا كەلدىم. شوخودىن ئەتىگەن سائەت *12* دە غۇلجىغا قاراپ مېڭىپ كەتتىم. كۈن سوغۇق بولدى. كېچىلەپ يۇرۇپ كەڭسايغا تاڭغا يېقىن يەتتۇق.

1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *2* ـ كۈنى

كەڭسايدىن ئەتىگەندە چىقىپ بايانداۋىغا كېلىپ دېگەندە ماشىنا بۇزۇلۇپ قالدى. زۇنۇن (زۇنۇن تېيىپوف) ئەپەندىم بىلەن

پىيادە بايانداپغا كېلىپ، بىر دېھقاننىڭ ئۆيىدە چاي ئىچىپ غۇلجىغا كېرىپ كەتتىم. غۇلجىدا جاكىنىڭ نەنجىڭدە *9* ـ دېكابىر يازغان خېتىنى ئالدىم.

1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *3* ـ كۈنى

ئەتىگەندە جاكىنىڭ خېتىنىڭ مەزمۇنى بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن، نەنجىڭدىكى قۇرۇلتايغا ۋەكىل ئەۋەتمەسلىكنى لايىق كۆردۈم. ھاكىمبەگ غوجا بىلەن كۆرۈشۈپ رەئىسلەر يىغىنى ئاچماقتا قارار قىلدۇق.

.....

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم ھاكىمبەگ غوجا قاتارلىق يۇقىرى قاتلامدىكىلەر ۋە ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىرىگە ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ، نەنجىڭدە ئېچىلىدىغان قۇرۇلتايغا ۋەكىل ئەۋەتمەسلىك ھەققىدىكى پىكىرلەرنى بىرلىككە كەلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن جاكى جىجۇڭنىڭ ئىككىنچى خېتىگە جاۋاب يېزىشنىڭ ئالدىدا نەنجىڭدە ئېچىلىدىغان گومىنداڭنىڭ «ئاساسىي قانۇنىنى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا ۋەكىل ئەۋەتمەيدىغانلىقى توغرىسىدا جاۋاب خەت يېزىۋەتتى.

خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

پۈتۈن مەملىكەتلىك قۇرۇلتايغا ۋەكىل سايلاش ھەيئىتىنىڭ ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتىگە:

ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى *1948* ـ يىلى 7 ـ يانۋاردا غۇلجا شەھىرىدە ئېچىلغان مەجلىستە سىزلەرنىڭ مىللىي قۇرۇلتايغا ۋەكىللەر سايلاپ ئەۋەتىش توغرۇلۇق ئەۋەتكەن خەتلىرىڭىزنى مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، بىزنى ۋەكىل قىلىپ سىزلەرگە خەۋەر قىلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكىلەرنى تاپشۇردى:

مەجلىسكە ئوپلانغان ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى نانكىنگە (نەنجىڭگە) ۋەكىل ئەۋەتىش ھەققىدە ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى

نىڭ ئەۋەتكەن خېتىگە جاۋابەن ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ۋەكىل ئەۋەتمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەلقلەر-نىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنىڭ *1947* - يىل *16* - ئۆكتەبىردە گېنېرال جاڭ جىجۇڭ جانابلىرىغا يازغان خېتىدە كۆرسىتىلگەن قانۇنىي تەلەپلىرىنى، شۇ جۈملىدىن مەسئۇت ئەپەندىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىدىن ئېلىپ تاشلاش ۋە يەرلىك ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى تەرىپىدىن قاماقتا ئېلىنغان خەلقچىل ئەربابلارنى بوشتىش ھەققىدىكى تەلەپلىرىنى تېگىشلىك ئورۇنلار ئېتىبار-سىز قالدۇردى ۋە ئۇ تەلەپلەر مۇشۇ كۈنگە قەدەر ئورۇنلانغىنى يوق.

شۇ سەۋەبتىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي خەلقلىرى نا-ئۇمىد(نەنجىگ) بولۇپ ھېرىدە بولغۇسى قۇرۇلتايغا قاتناشماسلىقنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆز ۋەكىللىرىنى ئۇيغۇرلىقا ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەتجان قاسىمى

1948 - يىل *1* - ئاينىڭ *11* - كۈنى

49. نەۋرە ئىنىم ئوسمانجان ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن بىللە

ئەخمەت ئەپەندىم گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا خەت ئەۋەتىپ ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا قاتناشماي-دىغانلىقىنى، ۋەكىلىمۇ ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. پۈتۈن ئوي - خىيالى ئۈچ ۋىلايەتتىن ئىبارەت ئىنقىلابىي بازىنى مۇستەھكەملەش، ۋەزىيەت تەرەققىياتى، بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەر ئۈستىدە ئىدى. ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، خىلىق تۇرمۇشى، ئالدىنقى سەپ ئۇرۇش تەييارلىقى، جەڭچىلەرنىڭ كىيىم - كېچەك، ئوزۇق - تۈلۈك ئەھۋالىنى ئىگىلەيتى-تى، بەزىدە بازار ئارىلاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىدىن خە-ۋەردار بولۇپ تۇراتتى، دائىلئېتام ۋە مەكتەپلەرنى كۆزدىن كەچۈرەتتى. مەن بالىغا قارىغاچ ئەپەندىمگە يارەملىشىپ ھۆججەت رەتلەيتتىم، بەزى-بىر ماتېرىياللارنى كۆچۈرۈپ، كاتىپلىق رولىنى ئويناپتىتىم. دۇشمەن ئېغىزىدىن قۇتۇلۇپ، غۇلجىغا بىخەتەر كېلىۋالغانلىقىمىزنى ئويلىسام كۆڭلۈم يايراپ كېتەتتى. كۈندىلىك تۇرمۇشىمىز ھەرھالدا خىلى خاتىر-جەم بولۇپ قالدى. مۇشۇنداق كۈنلەردە ئەپەندىم دائىم مېنى قەيسەر ئى-رادىلىك، يىراقنى كۆرەر بولۇشقا رىغبەتلەندۈرۈپ تۇراتتى. بولۇپمۇ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇن-دەيتتى، ماڭا دائىم تارىخ، جۇغراپىيە، ئەدەبىياتقا ئائىت كىتابلارنى ئە-كېلىپ بېرەتتى. بولۇپمۇ ماكسىم گوركىينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۈي-غۇرچە نەشر قىلىنغان «مېنىڭ دائىلفۇنۇنلىرىم» دېگەن رومانىنى ئوقۇپ چىقىشىمنى تەۋسىيە قىلاتتى. ماڭا: «گوركىي» دېگەن ئىسىم پىرولېتا-رىيات يازغۇچىسى ئالىكسىي ماكسىموۋىچ پېشكوفنىڭ تەخەللۇسى، «ئاچچىق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، دەپ ئالاھىدە چۈشەندۈرەتتى.

ئەپەندىم بىر كۈنى ماڭا مەنىلىك قىلىپ مۇنداق دېگەنىدى:

ـــ رەھبەرلىك ماڭا باقمىدە ئەمەس، مېنىڭ كەسىپىم ئوقۇتقۇچى، ئىنقىلاب غەلىبە قىلغاندىن كېيىن مەن يەنىلا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىمەن. سىزمۇ مەكتەپتە ئىشلەيسىز. سىزنىڭ ھازىرقى ۋەزىپىڭىز ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماي كۆپرەك ئۆگىنىش، مەدەنىيەت سەۋىيەڭىزنى ئۆستۈرۈشتۇر.

بىر كۈنى، ئەپەندىم غۇلجا رۇس مەكتىپىنىڭ رۇس تىلى ئوقۇتقۇچىسىدىن بىرنى ئۆيگە ياشلاپ كەپتۇ. ئۇ خانىم دەرستىن سىرت ۋاقىتلىرىدا ماڭا رۇس تىلى ئۆگەتكىلى كەلگەنىكەن. مەن بۇنى بەك تۈيۇقسىز ھېس قىلدىم، ئەمما مەن چوقۇم تىرىشىپ ئۆگىنىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ چاغلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنغان رۇسچە كىتاب ـ ژۇرناللار ھەممە يەردە بار ئىدى، جۈملىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ فاشىزمغا قارشى ئۇرۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، ئۇرۇشتىن كېيىنكى تەرەققىيات ئەھۋاللىرى تونۇشتۇرۇلغان رومانلار، شۇنداقلا ماركس، لېنىن ئەسەرلىرى ناھايىتى تولا ئىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن قولۇمغا باشقىدىن كىتاب ـ دەپتەر ئېلىپ، ئۇرۇمچى قىزلار مەكتىپىدە ئوقۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەن دەرسلىرىمنى ئۆگىنىشكە باشلىدىم.

بىز يەنە ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئىدارىلىرىدىكى ھەدە ـ سىگىللار بىلەن تۇرلۇك پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇراتتۇق. ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز ئارقىلىق ئايالىلار ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، ئەر ـ ئايالىلار باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتەتتۇق. قانداق قىلغاندا مۇتەئەسسىپلىكتىن قۇتۇلۇپ، ياشلار ۋە ئۆسمۈر لەرنى ياخشى تەربىيەلىگىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە قىزغىن مۇھاكىمە قىلىشاتتۇق، گۈزەل كەلگۈسى جەمئىيەتكە ئىنتىلەتتۇق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئارزۇلىرىمىزنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىنى ئۈمىد قىلاتتۇق. دائىم سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنغان گېزىت ـ ژۇرنال، كىتابلارنى ئوقۇيتتۇق. ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۇرسلىرىنى ئېچىپ، ئايالىلارغا جەمئىيەتنى تونۇتاتتۇق، ئايالىلارنى كەشتە، كانۋاي تىكىشكە تەشكىللەپ، ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىپ بېرەتتۇق.

بۇ چاغدا، نەۋرە ئىنىم ئوسمانجان چوپچوكلا ئادەم بولۇپ قالغانىدى. ئۇ بۇرۇن ئەسكەر بولىمەن، سىلەر بىلەن بىللە ئۇرۇمچىگە كېتىمەن دەپ جىق غەلۋە قىلغانىدى. مانا ئەمدى ئەپەندىم قايتىپ كېلىۋېدى، يېنىدىن چىقماسلا بولۇۋالدى. شۇ كۈنلەردە پاتەم ھەدەمنىڭ ئۆيى بۇزۇلۇپ

ئاجرىشىپ كېتىپتۇ. ئەپەندىم ھەرقانچە تۇغقىنى بولۇپ كەتسىمۇ يۇز - خاتىر قىلمايتتى. شۇڭا ئەپەندىم پاتەم ھەدەمگە چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلىپ تۆت بالىسىنى قوشۇپ ئۆيگە ئەكېلىۋالدى. ئوسمانجان بولسا خېلىلا ئىش بىلىپ قالغانىدى، ئۇنىڭغا ھەممىسزنىڭ ئامراقلىقى كېلەتتى. مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭ ئەپەندىمنىڭ كەينىدىن كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمدە، ئۇنىڭ بالىلىق ۋاقىتلىرى ئىختىيارسىز كۆڭلۈمدىن كېچەتتى.

ئوسمانجان مېنىڭدىن بىر ياش كىچىك ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلاشتىن بۇرۇن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان، دەرستە ياخشى، ماتېماتىكىدا سىنىپنىڭ ئالدىدا، بولۇپمۇ رەسىم سىزىشقا بەك ئۇستا ئىدى، ھەتتا كىچىكلىكىگە قارىماي ئاز - تولا دۇتارمۇ چېلىپ قويالايتتى، ئاۋازى سۇزۇك، ناخشا ئېيتسا ئادەمنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرەتتى. دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا دوستلىرى بىلەن ساي بويىغا بېرىپ «سوقۇش» ئوينىشاتتى. پاتەم ھەدەم ھەركۈنى دېگۈدەك ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ چاغدا مەنمۇ كىچىك ئىدىم.

ئەخمەتجاننىڭ تەشەببۇسى بىلەن چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشكە باشلىدىم، ئۇستەلدە تۇرغىنى جىياڭ جېبشى «مىللىي قۇرۇلتاي» ۋاقتىدا ئەخمەتجانغا سوۋغا قىلغان سىياھدان

سايدىن ئەپكەشتە سۇ توشۇپ بولۇپ ئىنسمنى ئىزدەپ چىقاتتىم. مەن ھەر قېتىم ئۇنى ئۇستىبېشى پاتقاق ھالدا نەق مەيداندا تۇتۇۋالغىنىمدا، ئۇ ئاپامغا دەپ قويمىساڭ، دەپ يالۇۋۇپ كېتەتتى. مەن ئەيىبلىگەن بولۇپ ئوسمانجاننىڭ قۇلاقلىرىنى سوزۇپ قويياتتىم. ئۇنىڭ چېچەنلىكى، شوخ-لۇقىغا ئامراقلىقىم كېلەتتى. ئەپەندىم سوۋېتتىن يېنىپ كەلگەندىن كېيىن ئوسمانجان ئەپەندىمدىن زادىلا ئايرىلمىغانىدى، ئەپەندىم كوچا ئا-رىلاپ ئەينەكچىلىك قىلىپ يۈرگەن چاغلاردا ھەمىشە ئۇنىڭغا ئەگىشە-ۋالاتتى؛ ھەتتا سەبىيلىكىدىن ئەپەندىم تۇرمىگە كىرىپ قالغان چاغدا رەگەتكە بىلەن ساقچىنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتىپ ئاكىسىنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقماقچىمۇ بولغان؛ ئەپەندىم ھەربىي بۆلۈم باشلىقى بولغان مەزگىللەر-دە مېنى ئەسكەر قىلىپ قوي دەپ غەلۋە قىلغان؛ كېيىن ئەپەندىم ئۇرۇم-چىگە ماڭغاندا، بىللە بارىمەن دەپ تۇرۇۋالغانىدى...

بىز ئۇرۇمچىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئوسمانجان بىزنىڭ ئۆيدىن كەتمەيدىغان بولۇۋالدى. بىردەم ئاكىسىنىڭ قىلىچىنى ئېسىۋال-ساڭ، بىردەم تاپانچىسىنى ئوغرىلىقچە ئېلىپ ئويناپتتى. كانۇۋايلار ئۇنىڭ چېچەنلىكىدىن خۇشال بولۇشۇپ قارىغا ئېلىشنىمۇ ئۆگىتىپ قويۇپتۇ، ئات باققىلى چىققاندا ئەگەشتۇرۇپمۇ كېتەتتى، بەزىدە ياتاقلىرىدا قوندۇ-رۇپمۇ قالاتتى. «ئىشتات سىرتىدىكى كانۇۋاي»، «ئىشتات سىرتىدىكى جەڭچى» ھېسابلانغان ئوسمانجان ئەمدىلىكتە ئەسكەر بولىمەن دەپ ئەخ-مەت ئەپەندىنىڭ قۇلىقىنى ئاغرىتقىلى تۇردى.

بىر كۈنى ئوسمانجان مىلتىق ئوينايمەن دەپ كانۇۋايلارنىڭ ياتقىغا كىرىپتىكەن، جەڭچىلەر قورالىنى بەرمەپتۇ. ئوسمانجان ياتاقتا قالغان ئىككى جەڭچىنى ئەيۇھشكە كەلتۈرىمەن دەپ، مەن سىلەرگە ناخشا ئېيە-تىپ بەرسەم مىلتىقىڭلارنى بىردەم مۇشۇ يەردە ئويناشقا بېرەمسىلەر، دەپتۇ ـ دە، ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ. شۇ كۈنى مەن دەرۋازىدىن كىرىشىمگە ئوسمانجاننىڭ تونۇش ئاۋازىنى ئاڭلاپ قال-دىم ـ دە، پۈتۈمنىڭ ئۈچىدا كانۇۋايلارنىڭ ياتقى ئالدىغا بېرىپ، ئىشىك تۈۋىدە ئۇنىڭ ناخشىسىغا قۇلاق سالدىم. دەل شۇ چاغدا ئەپەندىممۇ دەرۋا-زىدىن كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنىڭغا ئۇن چىقارماسلىقنى ئىشارەت قىل-دىم. ئەپەندىممۇ ئاستا يېنىمغا كەلدى، بىز ئىچىمىزدە كۈلۈپ ئوسما-جاننىڭ ناخشىسىنى جىم تۇرۇپ ئاڭلىدۇق. ئوسمانجان بىزنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، قولىدىكى دۇتارنى قويۇپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، بىزگە

ھەربىيچە قاتۇرۇپ چاس بەردى. ئەپەندىم كۇلۇپ كېتىپ: «يارايسەن، ئوسمانجان! تىرىشىدىغانلا بولساڭ ياخشى بىر مۇقامچى بولۇپ چىققۇ- دەكسەن. بىز غەلىبە قىلغاندا، ساڭا ئوخشاش سەنئەتچىلەر بىزگە تازا كېرەك، خەلقىمىزنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، غەلىبىمىزنى كۇيلەيمىز! ئەمما، ھازىر قورالنى چىڭ تۇتمىساق بولمايدۇ، ئوبدان تىرىشقىن، يەنە- گىت، جاپالىق ۋەزىپىلەر تېخى ئالدىمىزدا!» دېدى ئوسمانجانىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

ئەپەندىمنىڭ سۆزلىرى ئوسمانجانغا زور ئىلھام بولدى، كۆزلىرىدىن نۇرلار چاقناپ كەتتى. ئۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ دادىللىق بىلەن ئۆزىنىڭ چوڭ بولغانلىقىنى، مىللىي ئارمىيە جەڭچىسى بولۇشنى قەتئىي تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى، ئەپەندىم ئۇچۇن پوستتا تۇرۇپ، ئۇنى ئۆز ھاياتى بىلەن قوغدايدىغانلىقىنى بىلدۇردى.

1949 - يىل 1 - ئاي، بۇ ئەخمەتجان باشلىق ئائىلىمىزدىكىلەرنىڭ بىر نەۋرە ئوغۇل - قىزلار بىلەن چۇشكەن سۈرىتىمىز، ئارقىدا ئوتتۇرىدا تۇرغىنى ئەخمەتجانىنىڭ كانىۋىيى ئوسماڭجان ناسىرى

ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن مەن ئۇنىڭ ئەسكەر بولۇش تەلىپىنى قاندۇرۇپ قويۇشنى ئەپەندىمگە يەنە بىر قېتىم ئېيتتىم. ئەپەندىم بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ، ئالدىنقى سەپكە بىللە ئاپىرىپ، بىر مەزگىل چېنىقتۇرغاندىن كېيىن بىر نېمە دېيىشكە ماقۇل بولدى.

ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، ئەپەندىم ئوسمانجاننى يېنىغا ئېلىپ شىخو ئالدىنقى سېپى، چۆچەك قاتارلىق جايلارغا كەتتى.

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى غۇلجىدىن ئايرىلىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى ئەپەندىم ئالتاي، چۆچەكلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەش ئۈچۈن، ئالتايغا ئۆتىلگەن ئەنۋەر مۇسابايوف، نەبىجان ئىككىيلەننى ئۆيگە چاقىرتىپ، ئۇلارنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئالتاي خەلقىنىڭ ئوسمان باندىتنىڭ قىرغىن قىلىشىغا ئۇچراپ، ئاشلىق يېتىشمەي، قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، ھازىرقى قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش توغرىسىدا يوليورۇق بەردى.

ئەخمەت ئەپەندىم شۇ كۈنكى خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىكەن:

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى

ئىدارە باشلىقلىرىدىن نەبىجاننى ۋە ئەنۋەر ئەپەندىنى قوبۇل قىلدىم. ئەنۋەر ئەپەندىدىن ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ئەھۋالى ئوغرۇلۇق دوكلاتنى ئاڭلىدىم. ئالتاي ۋىلايىتىگە بېرىلگەن بۇغداي ياردەمنىڭ سىرتىدا يەنە *1* مىليارد سوملۇق ياردەم تەلەپ قىلىنىپتۇ.

ئىقتىسادىي چارە كۆرمەي بولمايدىغان ئوخشايدۇ. پۇل ئىسلاھاتى يۈرگۈزۈپ، ئىقتىسادنى بىرئاز مۇستەھكەملەپ، ئالتايغا سورىغان ياردەمنى بەرمەي بولمايدۇ.

ئەتىسى، يەنى 1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ئەخمەتجان يولغا چىقماقچى بولدى.

شۇ كۈنى ئوسمانجان ھەمىدىن بالدۇر تۇرۇپ، پاگون تاقالمىغان يېپىيېڭى بىر قۇر ھەربىي كىيىمنى ئۈستىگە كىيدى. ئۇ خۇشاللىقىدىن ئاپىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئۆلچەملىك ھەربىيچە چاس بەرگەندە، پاتەم

ھەدەم بۇ قاملاشقان جەڭچىنىڭ ئۆز ئوغلى ئوسمانجان ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيلا قالدى. خۇشال بولغان ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن بەخت يېشى سىرغىپ چۈشتى.

ئەخمەتجان بۇ قېتىم كونا مۇھاپىزەتچىسى مۇقاتاينى غۇلجىدا قالدۇرۇپ، «كاندىدات مۇھاپىزەتچى» ئوسمانجاننى پىكاپىنىڭ ئالدىغا ئولتۇرغۇزدى ـ دە، يولغا چىقىدىغان بولدى. بىز ئۇچىمىزدا جۇڭا، پۈتىمىزدا پىيما بىلەن دەرۋازا ئالدىغا ئۆزىتىشقا چىققىنىمىزدا، بىپايان ئاسمان سۈزۈلگەن، كەڭ زېمىن ئاپپاق قاردا كۆمۈشتەك يالتىراپ، قۇياش نۇرى كۆزنى چاقنىتاتتى.

شۇنداق قىلىپ ئەپەندىم «كاندىدات مۇھاپىزەتچى» ئوسمانجان بىلەن بىرقانچە كۈن جاپالىق يول يۈرۈپ، شىخودىكى قىسىملاردىن ھال سورىغاندىن كېيىن، چۆچەككە يېتىپ بېرىپتۇ.

ئەخمەتجان كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغان:

1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى

ئەتىگەندە سەيپىدىن ئەپەندىم ۋە ئۆزي خىزمەتچىسى ئوسمانجان، شوپۇر ئابلەھەتلەر بىلەن سائەت 8دە يولغا چىقتۇق. كەڭسايدا بىزنى جىلانوفلار كۈتۈۋېلىپ تۇرۇپتۇ. كەڭسايدا بىر پىيالە چاي ئىچىپلا ئۆتۈۋېلىپ كەتتۇق. بىز ئۇتەيگە بارغاندا ماشىنىمىزنىڭ چاقى يېرىلىپ ئوقى سۇنۇپ كەتتى. ماشىنىنى سۆرىتىپ ئېلىپ ماكىغچە كەچ بولۇپ كەتتى. قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۇتەيگە يېتىپ كەلدۇق. ئۇتەيدە غېنى باتۇرنىڭ ماشىنىسى بۇزۇلۇپ توختاپ قالغانىكەن. ئۇنىڭ ماشىنىسىنىڭ ماتورلىرىنى ئېلىپ جىڭغىچە ئۇنى ئېلىپ كەلدۇق. جىڭدا ماتورنى *10* كۈندە ئامال قىلىمىز، دېدى. بىز ئالغا قاراپ مېڭىۋەردۇق.

1 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

چۆچەك يولى

جىڭدىن ئەتىگەن سائەت 5تە يۈرۈپ كەتتۇق. جىڭدىن ئالمجان ئەپەندىم بىلەن ماكىغان چوڭ ماشىنا داخىيەنزى بىلەن كۈلئۇتەڭ ئارىلىقىدا ئۇرۇلۇپ *11* ئادەم جاراھەتلىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ

ئىككىسىنى جىڭغا ئېلىپ كەلگەنىكەن. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىدۇق. شۇخوغا ماشىنا ئەۋەتىپ، تۇغقانلىرىنى ئالدۇرۇپ دەپنە قىلىشۇن دەپ تېلېفون بەرگۈزدۇم.

بىز مېڭىۋەردۇق. شۇخوغا سائەت *11* لەردە كەلدۇق. كەچتە شۇخودا ماشىنىلارنى رېمونت قىلدۇردۇق. قارشى ئالغىلى چىققان خەلق بىز چۈشكەن جايغا توپلىنىپ كەتتى. ئۇلار بىلەن بىر - ئىككى ئېغىزدىن سۆزلىشىپ، تاماق يېيىشىپ كەچ سائەت *10* لاردا شۇخودىن يۈرۈپ كەتتۇق. يولدا ناھايىتى قىينالدۇق، تاڭ- غا يېقىن چېپەيزىگە يېتىپ كەلدۇق.

1 ـ ئاينىڭ *15* ـ كۈنى

ئەتىگەندە بىر پىيالە چاي ئىچىپ، چېپەيزىدىن مېڭىپ كەتـ- تۇق. تاغ ئارىسىدا كېچىچە نۇرغۇن جايلارغا ماشىنىنى ئىتتىرىپ چىقىرىپ، چىرىغىنى ياندۇرۇپ يامان جايلاردىن ئۆتۈۋالدۇق. يا- ماۋ بىلەن مايانغاش ئارىسىدا قاراڭغۇدا مېڭىشقا توغرا كەلدى. مايانغاشقا يېقىنلاشقان چاغدا قار ئىنتايىن قېلىن بولغانلىقتىن، مېڭىر جاپا بىلەن يېرىم كېچىدە يۈرۈپ قۇپاق دېگەن يەرگە كەلدۇق. ئۇ يەردە ساۋۇتئاخۇن ئاكا دېگەن كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشتۇق. ساۋۇتئاخۇن دۆربىلجىنلىك بولۇپ، ئورۇقراق كەل- گەن، شالاڭ ساقاللىق بۇ ئادەم يۇگۇرۇپ يۈرۈپ بىزگە چاي قۇيۇپ بەردى. سەھەردە يەنە ئۇ يەردىن يولغا چىقىپ كەتتۇق. يولدا كۆپ قېتىلىپ ماشىنىنى ئىتتىرىپ ماڭدۇق.

1 ـ ئاينىڭ *16* ـ كۈنى (چۆچەك)

ئەتىگەن سائەت 5 تە كۈلئۆتەكدىن ئۆتۈپ ئىككى ماشىنـ- نى يىراقتىن كۆرۈپ، ماشىنا ئالدىغا بارساق، بىزنى قارشى ئې- لىشقا چىققان چۆچەك خەلقى ئىكەن.

كۈن شۇنچە سوغۇق بولۇۋاتسا، ئەتىگەندە مەسچىتتىن چىققان جامائەتنى ئۆيلىرىگە بېرىپ بىر چىنە ئىسسىق چېيىنى ئىچكۈزمەي، تالادا تۇتۇپ تۇرۇش توغرا ئەمەس. خەلقە كۆ- يۈنۈش، ھاۋا شارائىتىنى نەزەردە تۇتۇش كېرەكقۇ؟ مەن بۇنى كۆرۈپ مەسئۇللارغا كايىدىم.

دۆربىلجىنگە بارساق، ئەسكەرلەرنى يول بويى قاتار تۆر-غۇزۇپ، قارشى ئېلىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ پولك كوماندىرى يۈسۈپجاننى ئەيىبلىدىم. لېكىن، شۇ سەپىرىمدە خەلقنىڭ بىزنى چىن كۆڭلىدىن ھمايە قىلىدىغانلىقىنى چۈشەندىم. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسچىتكە بېرىپ خەلقتە رەھمەت ئېيتتىم.

1 ـ ئاينىڭ *18* ـ كۈنى (چۆچەك)

سائەت *12* گە قەدەر ئالمجان ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە خەلق باستى ـ باستى قىلىپ چىقىشقا قويمىدى. سائەت *12*دە ۋالىي ئىدارىسىگە بېرىپ، خەلقنى قوبۇل قىلىشنى داۋاملاشتۇردۇم. ۋالي باشباي، قاسىمئاخۇنلار بىلەن ئالمجان ۋە ئەخمەت غەلىلەر ئۈستىدە سۆزلەشتىم. باشباي ھېچقانداق نارازىلىق بايان قىلمىدى. مەن كۆپ تىرىشتىم. ئۇ ئەخمەت غەلىدىن بىرئاز خاپا بولغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ياش بولغانلىقى ھەمدە ئۇنى كەچۈرۈش كېرەكلىكىنى سۆزلىدى. ئالمجان توغرۇلۇق ئۇنىڭ بىرئاز تېرىككەكلىكى بولمىسا، بۇ جەھەتتە ئىشچان ئادەم، تارباغاتاي ئۇنىڭسىز ھېچ ئىشنى قىلالمايدۇ دېگەن باھانى بەردى. ۋالىي مەھكىمىسىدە ئابلىز مەخسۇم زىياپىتىگە باردۇق. زىياپەتتىن كېيىن شۇ يەردىن خەلق يىغىنىغا باردۇق.

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى چۆچەك خەلق كۈلۈبى ئادەم بىلەن لىق تولۇپتۇ. ئەخمەتجان چۆچەكتىكى ئارمىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى خادىملىرى ۋە خەلق ئاممىسىغا «ئۆتكەنكى ساۋاقلارنى ھېسابقا ئېلىپ، كەمچىلىكلەرنى تۈزىتەيلى» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلەپتۇ. بۇ قېتىمقى نۇتۇق ناھايىتى ئۇزۇن بولۇپ، ماھىيەتتە بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ پارچىلىنىش سەۋەبلىرى، شۇنىڭدەك بۇنىڭدىن كېيىنكى كۈرەش نىشانى ئۈستىدە توختىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بىرقانچە يىللاردىن بۇيانقى قانلىق ھۆكۈمرانلىقى ۋە زۇرا-ۋانلىقىنى قاتتىق پاش قىلىپ، پۈتكۈل خەلقنى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە چاقىرىپتۇ. چۆچەك خەلقى كۈچلۈك ئىلھاملار ئېلىپ روھى ئۈرغۈپتۇ. ئەپەندىمنىڭ نۇتقى ئاممىنىڭ

گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىرى ئىچىدە نەچچە قېتىم ئۈزۈلۈپ كېتىپتۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئەپەندىمنىڭ چۆچەكتە قىلغان بۇ نۇتقى تىنچلىق بىلەن ئىمزالىنىش ۋە بىرلەشمە ھۆكۈمەت بۇزۇلۇش جەريانى ئۈستىدىن چىقىرىلغان بىر قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك خۇلاسە ئىدى.

بۇ يەردە مەن ئوقۇرمەنلەرگە بۇ نۇتۇقنىڭ قىسقارتىلمىسىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشنى زۆرۈر تاپتىم:

ئۆتكەنكى ساۋاقلارنى ھېسابقا ئېلىپ، كەمچىلىكلەرنى تۈزىتەيلى

مۆھتەرەم قېرىنداشلار!

ئاخىرقى ئۈچ ـ تۆت يىللىق دۇنيا ئەھۋالىغا نەزەر سالغۇدەك بولساق، پۈتۈن دۇنيادا دۆلەتلەر ئارا نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر بولۇپ ئۆتتى. ئەركىنلىك سۆيگۈچى دۇنيا خەلقى گىتلېر گېرمانىيەسى، ياپون جاھانگىرلىكى ئۈستىدىن غەلبە قازىنىپ، ئىنسانىيەت جەمئىيىتى دۇنياسىنى فاشىزم تەرىپىدىن قۇل قىلىش دەھشەتلىك خەۋپىدىن قۇتۇلدۇردى.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى پۈتۈن دۇنيا خەلقىنى ئازادلىق ئۈچۈن دولقۇنلۇق ھەرىكەتكە كەلتۈردى. پۈتۈن دۇنيا مەملىكەتلىرىدە، خۇسۇسەن شەرق مەملىكەتلىرىدە ئەكسىلھەرىكەت كۈچىگە، تاجاۋۇزچىلىققا، زورلۇققا، زۇلۇمغا قارشى سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرى ئۈچۈن ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، خەلقچىللىق ھەرىكىتى كۈن ساناپ ئۆستى ۋە كېڭەيدى، گىتلېر گېرمانىيەسى ۋە ياپون جاھانگىرلىكى بېسۋالغان مەملىكەتلەر ئازاد قىلىندى. شۇ جۈملىدىن، جۇڭگو دىن ـــ ئۇنىڭ كۈچلۈك ئىتتىپاقچىلىرىنىڭ ياردەمچىسى ياپون باسقۇنچىلىرى ھەيدەپ چىقىرىلدى. جۇڭخۇا مىنگو جۇمھۇرىيىتىدىمۇ ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياستىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقلىرىنى ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىدىن پايدىلىنىشقا ۋە ھەر مىللەتنىڭ مىللىي مەدەنىيەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا تولۇق ئىمكانىيەت تۇغۇلغانىدى.

بىزنىڭ ئۆلكىمىزدە سابىق گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىرىنىڭ

يۇرگۈزگەن مۇستەبت سىياسەتلىرى ئۆلكە خەلقىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى تاقەت قىلىپ بولماسلىق دەرىجىسىگە ئېلىپ كەلگەنىدى.

مەن سىزلەرگە تەسۋىرلەپ ئولتۇرمىسامۇ ئۆزلىرىڭىزلەر-گە مەلۇم، شۇنداقتىمۇ ئۆتكەنكى ئۆلكە ئەھۋالىنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ، ھازىرقى ئەھۋال بىلەن سېلىشتۇرۇپ باقايلى:

بىزنىڭ ئۆلكىمىزدە يەرلىك خەلق ئادەم ئورنىدا ھېسابلانماسلىق دەرىجىسىگە يەتكەنىدى. خەلق ئىشى ئۈچۈن قايغۇرغۇچى يەرلىك خەلقلەرنىڭ مۆتىۋەر زاتلىرى ھاقارەتلىنەر ۋە قاراڭغۇ زىندانلارغا تاشلىنار ئىدى. ئۆلكىدىكى مۇستەبت ئەمەلدارلار ئۆزلىرىنىڭ ھاكىمىيەتلىرىنى ساقلاش ئۈچۈن خەلقىلەرنى سقىش ۋە ئالداش، پىتنە تارقىتىش ۋە ئىغۋا ئىشلىرىنى قوللىنىش يوللىرى بىلەن، ئۆلكە خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدا مىللىي زىددىيەتچىلىك ئوتىنى ياقار ئىدى. دېھقان، چارۋىچى، ھۈنەرۋەن، سودىگەرلەرگە كۆتۈرەلمەسلىك دەرىجىسىدە ئېغىر سېلىقلار سېلىنار ئىدى.

ئۆلكىدىكى يەر ئاستى بايلىقى سانائەت تەرەققىياتى ئۈچۈن ھېچ پايدىلىنىلمىدى. ئىشلەپچىقىرىش، سودا ئىشلىرىنىڭ توختاپ قېلىشى نەتىجىسىدە، كۆپچىلىك خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش كەچۈرۈش شارائىتى گادايلىشىپ، ئاچ ـ يالىڭاچ، يالاڭ ئاياغ ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىش بىلەن كۈنىدىلىك ئېھتىياجلىرىدىن مەھرۇم بولدى.

خەنزۇ ئەمەلدارلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۆلكىدىكى يەرلىك خەلقنىڭ مال ـ مۈلكىنى تالان ـ تاراج قىلىپ، ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، دىنلىرىنى ۋە دىنىي مۆتىۋەر زاتلىرىنى ھاقارەت قىلدى. ئۆزىڭىزلەرگە مەلۇم، يەرلىك خەلقلەرنىڭ ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇلىدىغان مەكتەپلەرنىڭ ئۆزى شۇنچە ئاز تۇرۇقلۇق، ئۇلار يەنىمۇ قىسقارتىلدى. قالغان باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش مەقسىتىدە كۆپچىلىك دەرسكە خەنزۇ تىلى كىرگۈزۈلۈپ، كىچىك بالىلىرىمىز ياكى خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنەلمەي، ياكى ئۆز ئانا تىلىنى ئۆگىنەلمەي، تۆت ـ بەش يىللاپ ئوقۇپ

مەكتەپلەردىن ساۋاتسىز چىقىشقا باشلىدى، ھەتتا كېينكى يىللاردا ئوتتۇرا مەكتەپلەردە جۇڭگو دۆلەت يېرىنىڭ خەرىتىسىدىن باشقا خەرىتە تۇتۇشقا قەتئىي مەنئى قىلىنغانلىقى ۋە باللارغا جۇڭگو دۆلەت جۇغراپىيەسىدىن باشقا جۇغراپىيە ئوقۇتۇشقا قەتئىي رۇخسەت قىلىنمىغانلىقى نەتىجىسىدە، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان بالىلىرىمىز دۇنيا جۇغراپىيەسى ۋە دۇنيا ئەھۋالى بىلەن پۈتۈنلەي تونۇشلۇقى بولماستىن، جۇغراپىيە ئوقۇشنىڭ نېمە پايدىسى بار، بارىدىغان يېرىمىزگە ھارۋىكەش ئۈزى ئېلىپ بارىدۇغۇ؟! دېگەن ئەھۋالغا كېلىپ قالدى.

بۇنداق ئەھۋاللار خەلقنى چىداپ بولماسلىق ھالىغا ئېلىپ بارىدى. بىزمۇ باشقا دۇنيا خەلقىگە ئوخشاشلا ئەركىن ھايات كەچۈرۈشكە، ئۆز مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە، بەخت ـ سائادەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ھەقلىقمىز. بىزگە مۇشۇ مەقسەتكە يېتىشكە ئىمكانىيەت بار، دەپ تەلەپ قىلدۇق؛ كۈرەش مەيدانىغا چىقتۇق (ئالقىشلار).

ئۆلكىمىزدىكى ئىستىبدات زالىم ھاكىمىيتى بىلەن بولغان ئەجەللىك چېلىش خەلقىمىزنىڭ ھاياتىنى ساقلايدىغان، خەلقىمىزنى باشقىلار قاتارىدا ئادەم دەپ ھېسابلاشقا مەجبۇر قىلىدىغان، خەلقىمىزنى خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ھۆججەت ئىمزالىنىشى بىلەن يەكۈنلەندى (ئالقىشلار).

ئاساسىي ھۆججەتنىڭ ئىمزالانغانلىقىغا ئىككى يىل تولۇپ ئاشتى. ئۇنىڭ قوشۇمچىلىرىنىڭ ئىمزالىنىپ ئۆلكىمىزدە تىنچلىق ئورۇنلاشقانلىقىغا بىر يېرىم يىلدىن ئاشتى. مۇشۇ مۇددەت ئىچىدە ئۆلكە ئەھۋالىغا ئۆزگىرىش كىرگۈزۈلدىمۇ؟! بىر يېرىم يىل ئاز ۋاقىتمۇ؟!

ئەگەر بىزنىڭ ئۆلكىمىزگە ئىلگىرى سېلىنغان مەكتەپلەر، يوللار ۋە باشقا ئىسلاھات، ئەمرات ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى دېيەرلىك ئىككى ـ ئۈچ يىل ئىچىدە مەۋجۇت بولغانلىقىنى ئېتىبارغا ئالساق، بىر يېرىم يىل ئىچىدە ھېچقانداق قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئۆتكۈزۈشكە، ئۆلكە ئىقتىسادىنى مۇستەھكەملەپ، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش تەرەپكە مېڭىشقا مۇمكىن ئەمەس-

مىدى!؟

مەسىلە بىر يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا ياكى مۇمكىن ئەمەسلىكىدە ئەمەس، ۋە بەلكى مەسىلە چىن كۆڭۈل، ساداقەتلىك بىلەن ئۆلكىنىڭ يۇكسىلىشىنى خالاشتا، مەسىلە بىتمىنى ۋاقىتلىق چارە دەپ بىلمەي، ئۇنىڭغا سەممىيەتلىك بىلەن ئەمەل قىلىشتا، مەسىلە ئۆلكە خەلقىنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە ئۇنىڭ مەدەنىيىتىنىڭ يۇكسىلىشىنى چىن كۆڭۈل بىلەن خالاش ۋە خالىماسلىقتا، مەسىلە چىن كۆڭۈل بىلەن ئۆلكە تىنچلىقىنى ساقلاشنى خالاپ، تىنچلىقنى بۇزۇشقا ئۇرۇنغانلارغا ئەمەلىي چارە كۆرۈشتە. مۇستەبىت ئۇنسۇرلار سوقۇشتىن ساقلىنىشنى، تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىشنى سۆزدە «سەممىيەت» بىلەن «ئۈمىد» قىلسىلا، بىزنىڭ تىنچلىقنى ساقلاش ئۈچۈن بىر يېرىم يىلدىن بېرى قىلۋاتقان ھەرىكەتلىرىمىز ئەمەلدىكى سەممىيەتنىڭ دەللىدۇر.

ئۇرۇش خەۋپى بۇ‌ئاستە بىزنىڭ تۇرىدىغان يېرىمىزدە بولىدىغانلىقىنى ۋە ئۇرۇش مۇشۇ يەردىكى بىزنىڭ ئولتۇراقلىق خەلقىنىڭ ئوچاقلىرىمىزنى ۋەيرانچىلىققا ئېلىپ بارىدىغان بولغانلىقىنى بىلگەن ئۈچۈن، بىز ھەركىمدىنمۇ تولىراق تىنچلىقنىڭ ساقلىنىشى ئۈچۈن جان ـ دىلىمىز بىلەن تىرىشىۋاتقۇدەك تىرىشماقتىمىز. بىز ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ سايلام باشلانغاندىن بېرى خەلقىمىزگە قارشى قىلۋاتقان ۋەھشىلىك، تېررورلۇق ھەرىكەتلىرىگە كۆز يۇمۇپ، ئۆزىمىزگە بولسا بۇ يىلقى فېۋرال ئايىدىن باشلاپ قىلىنغان قوپاللىق، دۇشمەنلىك مۇئامىلە، ئىغۋاگەرچىلىك، سۈيىقەستچىلىك، تېررورلۇق ھەرىكەت، ئادەم بالىسى چىدىغۇسىز ھاقارەتلەرگە قارىماي، سەۋر قىلىپ نەچچە قېتىم بۇزۇلغان تىنچلىقنى ساقلاپ قالدۇق (ئالقىشلار).

ھېلىمۇ بىز خەلقىمىزنىڭ خارلىنىشى، زارلىنىشى، مىسلىسىز ئېزىلىشى، ھاقارەتلىنىشى، ئىستىھزا ئېتىلىشى، جەبرلىنىشى، رىزالەتلىنىشى، ئۆلتۈرۈلۈشى، قامىلىشىغا چىداش بېرىپ، سەۋر قىلىپ تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىشقا كۆپرەك تىرىشماقتىمىز (ئالقىشلار).

«خەلق خاتىرجەملىكى ۋە تىنچلىقى كىم تەرىپىدىن بۇزۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب تاپماق ئۈچۈن، مۇشۇ

ئۆتكەنكى بىر - ئىككى يىلقى تارىخىمىز ۋە بۇگۈنكى كۈندىكى ئەھۋالغا بىر نەزەر سالماي بولمايدۇ. ئالتاي ئۇلايىتىدە تىنچ-سىزلىق پەيدا بولغىنىغا خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، ئىلى، تارباغاتاي خەلقى قوزغالدى. ئىلى، تارباغاتاي خەلقى قوزغىلىپ، بۇ ئىككى ۋىلايەتتە ئىلگىرىكى چېرىك ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئورنىغا خەلقچىللىق ئاساسىدا مەمۇرىيەتلەر تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، ئالتاي ۋىلايىتى خەلقىمۇ ئىككى ۋىلايەتكە ئوخشاش يەرلىك مەمۇرىيەتلەر تەشكىل قىلىپ ئىنچلانغاندى.

كۆپ يىللاردىن بېرى ئۇرۇش ۋەيرانچىلىقىغا دۇچار بولغان ئالتاي ۋىلايىتى خەلقىمۇ دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق ئىشلىرىنى يەنە تەرتىپكە سېلىشقا كىرىشكەندى. ئالتاي ۋىلايىتىدە يالغۇزلا ئوسمان چۇرىسىدىكى بىر تۇركۈم باندىتلار بىلەن ئۆزىنى «خان پادىشاھ» دەپ ھېسابلاپ، بۇلاڭچىلىق ئىشلىرىنى داۋام قىلدۇردى.

ساۋاتسىز، ئاڭسىز ئوسمانىنى تەربىيەلەش مەقسىتىدە، ئالتاي خەلقى ئوسمانغا چوڭ كەڭچىلىك قىلىپ، ئالتاي ۋالىيىسى قىلىپ، ئۇنىڭغا يارەمگە ۋە ئۇنى تەربىيەلەشكە ئىلمىلىك، ئاڭلىق ھەمدە ئۆلكىمىزدە كۆپ يىللار ئىشلەپ تەجرىبە ئالغان ئالتاي خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك رەھبەرلىرىدىن يارەمچىلەر بارىدى (ئالقىشلار).

ئالتاي پۈتۈنلەي تىنچلاندى. شۇ كۈنلىرى بىز جىياڭ ۋېيىۋەنجاڭنىڭ رادىيو ئارقىلىق «بىز چېگرا ئۆلكە خەلقلىرىنىڭ مۇختارىيىتىنى بەرپا قىلىمىز» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ، قورالىنىق قوزغالغان خەلقلەرنىڭ مەركىز ئەسكەرلىرى بىلەن بولغان توقۇنۇشلىرىنى توختاتتۇق. ئەمما، شۇ كۈنلەردە تىنچلىقنى كۈتۈپ ئېھتىياتسىز يىتىقان ئاقسۇ خەلقلىرىگە ئەسكەرلەر ھۇجۇم قىلىپ، نەچچە يۈز ئادەمنى جاندىغا بېسىپ ئۆلتۈردى. بۇنىڭ بىلەن ئەكسىلھەربىكەتچىلەر ئىنسانىيەتچىلىكنىڭ ئاددىي قائىدىلىرىنى بۇزۇپ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ قەھر - غەزىپىنى يەنمۇ كۈچلۈكرەك قوزغىغاندى. لېكىن، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى بىزنىڭ ئۇرۇمچى شەھىرىدە تىنچلىق سۆھبىتىنى باشلىغىنىمىزنى

ئاڭلاپ، بىزنىڭ سۆھبىتىمىزنىڭ نەتىجىسىنى تىنچلىق بىلەن كۈتتى.

تىنچلىق بىتىمىمۇ ئىمزالاندى. تىنچلىق بىتىمى ئىمزالىنىشى بىلەن، بىز بىتىمنىڭ *11* ماددىسىغا تولۇق رىئايە قىلىپ، بۈگە ئەسىر چۈشكەن گېنېرالارنى (گو سىلىڭ، گو سىجاڭ، تاۋ سىجاڭلار)، مىڭلىغان ئەسىرگە چۈشكەن سالدات ـ ئوفىتسېرلارنى قايتۇرۇپ بەردۇق. تىنچلىق بىتىمى مەزمۇنى بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن، يارىكەنت ۋە قەشقەر ۋىلايەتلىرىدە قوزغالغان خەلقىلەرمۇ بىتىمگە قوشۇلۇپ، ئۆز ئىختىيارلىرى بىلەن قوزغىلاڭنى توختىتىپ قورال تاشلىدى. لېكىن، ئەكسىلھەربىكەتچىلەر جەنۇبتا ئىختىيارەن قورال تاشلىغان بۇ قوزغىلاڭچىلارنىڭ رەھبەرلىرىنى (ھېيت قارى، ھۈسەين ھاجى، تۇرسۇنئاخۇن، توختى ئەپەندى، ھاشىم خۇيجاڭ ۋە باشقىلارنى) دەرھال تۇتقۇنغا ئالدى، تا شۇ كۈنگىچە ئۇلارنىڭ دېرىكى يوق. مانا بۇ بىتىمگە پەقەت رىئايە قىلمىغانلىق ۋە خەلقنى ئەندىشىگە سېلىپ، خاتىرجەملىكنى بۇزغانلىق ئەمەسمۇ؟ (بۇ توغرۇلۇق ئۆز ۋاقتىدا يېزىلغانىدى). مەركەزنىڭ ۋەكىلى جاڭ بۇجاڭ جانابلىرى بىز بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبەتلەرنىڭ تولىسىدا ۋە كېيىنكى يازغان خەتلىرىدە: مەركەزنىڭ بەلگىلىگەن «تىنچلىق، بىرلىك، خەلقچىللىق، ئىتتىپاقلىق» دېگەن سىياسىتىنى يۈكسەلدۈرۈپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلار ئوچۇن ئۆزۈن يىللاردىن بۇيانقى سىياسىي ئېزىلىشنى يوقىتىشتىن ئىبارەت دەيدۇ. بىزمۇ مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىن بېرى ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئەسلەپ، بۇ سۆزلەرنىڭ سەمىمىي ئىپتىلىدىغانلىقىغا شەكلىنىدىغان بولۇپ قالدۇق. بىتىمگە ئىمزا قىلغان ۋاقىتتا «شىنجاڭدا سىياسىي ساقچىلار يوقىتىلىدۇ» دېيىلگەنىدى. ئەمەلدە مۇشۇ سۆزنىڭ ئەينى ئەكسى بولۇپ چىقتى. بىزنىڭ ئۆلكىمىزدە ھېچقاچان مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىكىدەك مەخپىي سىياسىي ساقچىلار كۈچلەنگەن ۋە پائاللاشقان ئەمەس؛ مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىكىدەك تۇنۇق، شىۋلار پەۋقۇلئاددە ھوقۇقلارغا ئىگە بولغان ئەمەس؛ مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىكىدەك شىەنجاڭلار ئۇستىدىن لېيەنجاڭلار ۋە پەيجاڭلار نازارەت ۋە زورلۇق قىلغان ئەمەس. بىتىمگە ئىمزا قىلغان ۋاقىتتا «ئۆلكە-

دىكى ئەسكەرلەر ئەڭ ئاز مىقدارغا قەدەر قىسقارتىلىدۇ» دېيىلگەنىدى. بىتىم ئىمزالانغان كۈنىدىن باشلاپ، بىزنىڭ ئۆلكىگە ئەسكەر كۆپلەپ كىرىشكە باشلىدى، ھەتتا ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ خىزمەتىدە بولغان خەلقىنىڭمۇ، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭمۇ دۈشمىنى بولغان مانجۇرىيەنىڭ ئەسكەرلىرى پەيدا بولۇپ قالدى. بۇرۇندىن ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئېغىر بولۇپ تۇرغان ئۆلكىنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى كۆپ دەرىجىدە بولغان ئەسكەرلىرىنى كۆتۈرەلمەستىن يەنمۇ ناچارلاشتى.

ئىقتىسادى ناچار خەلقلەر ئەسكەرلەرنىڭ زورلۇقلىرى ۋە تالاشلىرى نەتىجىسىدە جايلاردا خاتىرجەمسىزلىكلەر پەيدا بولىدى. كېچىلىرى بۇلاڭچىلىق قىلىشنىڭ سىرتىدا، كۈپكۈندۈزى پۈتۈن خەلقنى قارىتىپ تۇرۇپ ئوچۇق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشلىرىنى كىرىشتى. مەسىلەن، كۈمۈشتە ئىككى بالىنىڭ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈشى، ئاۋات ناھىيەسىدە بىر ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى، تۇرپاندا سەھرادىن شەھەرگە كېلىۋېتىپ ھېرىپ شەھەر تېمىغا يۆلەنگەن ئادەمگە بىكاردىن ـ بىكار مىلتىق نەيزىسىنىڭ تەگمىشى، تۇرپاندا ئىككى ئادەم ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇنى ساقچىغا تەكشۈرۈشكە بەرمەي دۆلەت ئەسكەرلىرىنىڭ ئېتىشى، قاراشەھەر ۋىلايىتىدىكى ۋەقەلەر، داۋانچىڭدا ئەيىبسىز تۆت ئېشەكچىنى ئېتىشى، نەنسەنگە كېتىپ بارغان قازاق ئائىلىسىنىڭ ئېتىلىشى ھەمدە تۆمۈر، لۇيبۇ، شىبۇ ئاتلىق ھەربىي ئورۇنلارنىڭ ئونلاپ ـ يىگىرمىلەپ زىيالىيلارنى ھېچقانداق ئاساسسىز تۇتۇپ قاماپ ئۇرۇشلىرى ۋە باشقالار. بۇنىڭ سىرتىدا، خەلق مەجلىسىنى ئوققا تۇتۇش ئىشلىرى، مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرىنى ۋەيران قىلىشلىرى ۋە باشقالار توغرۇلۇق ئېيتىپ ئولتۇرۇشمۇ ھەممىگىزلەر بىلىسىزلەر. بۇلارغا سۆھبەت يۈرگۈزۈۋاتقان ۋاقتىتىكى بىرمۇنچە مەسىلىلەر ئۈستىدىن قىلىنغان ۋەدىلىرىنىڭ بىرىمۇ ئورۇنلانمىغانلىقىنى قوشىمىزلار، ئېيتىلغان سۆزلەرنىڭ قانچىلىك سەممىيەت بىلەن ئېيتىلغانلىقىغا باھا بېرەلەيسىزلەر.

مەسىلەن، تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرغان چاغدا «ئەدلىيە ۋە باشقا مەركەزگە قاراشلىق ئىدارىلەرنىڭ ئاپپاراتلىرى-

نى ئۆزگەرتىش ئىشلىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىختىيارىدا بو-
لىدۇ» دېيىلگەنىدى. لېكىن، بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۆلكە-
لىك ھۆكۈمەت ئۇنچىلىك ھوقۇقلارغا ئىگە بولالماي قالدى.
شۇنداقتىمۇ، بىز مەسىلىنى يەنە قوزغاپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق
دەپ، بىزنىڭ مەركەز ئالدىغا «ئۆلكىنىڭ مىللىي تەركىبى ئېتە-
بارغا ئېلىنىپ ئالىي ئەدلىيە كوللېگىيەلىك بولسۇن، ئالىي ئەد-
لىيە كوللېگىيەسىگە بىر خەنزۇ، بىر ئۇيغۇر، بىر قازاق، بىر
موڭغۇل، بىر تۆكگان كىرگۈزۈلسۇن، جايلاردىكى ئەدلىيە ئو-
رۇنلىرى يەرلىك خەلقتىن تەشكىل قىلىنسۇن» دېيىلگەن تەك-
لىپنى قويدۇق. بۇ تەكلىپىمىزنى سۆزدە قوبۇل كۆردى. لېكىن،
ئەمەلىيەتتە بۇرۇنقى ئەدلىيە ئەمەلدارلىرى تولۇق ساقلاندى. بۇ
ۋەددىگە ۋاپا قىلمىغانلىق ياكى ئالدامچىلىق ئەمەسمۇ؟! ئومۇمەن
ئەدلىيە ئورۇنلىرى تا شۇ كۈنگىچە پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىلمەي،
ئەدلىيە ئورۇنلىرىدىكى پاراخور ئەمەلدارلار جايلاردا قانۇنسىز
ئاممىۋى قاماش ئىشلىرىنى داۋام قىلدۇرۇپ، جايلاردا خاتىر-
جەمسىزلىك بولۇشقا سەۋەبچى بولدى. ئېلان قىلىنغان جاڭ
بۇجاڭ جاناپلىرىنىڭ بىزگە يازغان خېتى بىلەن ھەممىگىزلەر تو-
نۇشتىگىزلار، خەتكە ئۆز ۋاقتىدا جاۋاب بېرىلگەنىدى. شۇنداقتە-
مۇ خەتنىڭ ئادەم ئەقلىنى ھەيران قالدۇرارلىق جايلىرى ئۇستىدە
ناھايىتى قىسقىچە توختاپ ئۆتۈشكە رۇخسەت قىلىشىگىزلارنى
ئۆتۈنىمەن (گۇلدۇراس ئالقىشلار).

جاڭ بۇجاڭ ئەپەندىمنىڭ بىزگە يازغان خېتىنىڭ بىر جايىنى
ئوقۇپ بىز ناھايىتى تەئەججۇپلەندۇق. «غۇلجا تەرەپ ئەزالىرى
ئۇرۇمچىگە كېلىپ قورقۇتۇش ئۇسۇللىرىنى قوللاندى» دېيە-
شى، بۇرىنىڭ قويغا «سەن مېنى قورقۇتتۇڭ» دېگىنىگە ئوخشاش
ئەمەسمۇ (كۈلكە)؟! ئۇرۇمچىگە غۇلجىدىن ئالدى ـ كەينى بو-
لۇپ تۆت ھۆكۈمەت ئەزاسى ۋە ئۇلار بىلەن *11* خىزمەتچى بار-
دى. پالتىسىيە تولۇق بۇرۇنقى ئاپپاراتى، ئەدلىيە تولۇق بۇرۇن-
قى ئاپپاراتى، تۇرمىلەر تولۇقى، ھەربىي ئورۇنلار ژاندارمىسى،
گومىنداڭ ئۆلكە كومىتېتى، بانكا، مالىيە، ساقچى ئورۇنلىرى،
پوچتا ـ تېلېگراف، تاموژنا ھەتتا سەھىيە ۋە باشقا ئىدارىلەر
تولۇقى بىلەن ئۆزگەرمەي بۇرۇنقى ئاپپاراتنى ساقلاپ تۇرۇپ،

ئۇلارنىڭ ئۇستىدە غەربىي شىمال مۇداپىئىتى تۇرۇپ، تۆت ئەزا ھەممىنى قورقۇتۇپ سىقتى، دېگىنى بىر كۈلكە ئەمەسمۇ؟!

ئۆلكىدە بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن «ئەكسىلھەربىكەتچى» دەپ نام ئېلىپ مەيدانغا چىقىپ قالغان بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ خەلق نەپرىتىگە ئۇچراپ قالغانلىقىنى غۇلجىدىن بارغان ۋەكىللەر ئۇستىگە يۇكلىمەكچى بولدى. تۇرپاندا ئا جەنۇبىن خەلقتىن تاياق يەپ ھەيدەلگەندىن كېيىن، كۇچا خەلقى سەئىدئەخمەتنىڭمۇ ئۇستىدىن ئەرز بەرگەندىن كېيىن، خوتەن خەلقى خاۋ دېگىباگنىڭ ئۇستىدىن زار يىغلاپ شىكايەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدىكى قازاق زىيالىي ياشلىرى خادىۋاڭ ئۇستىدىن زار قاقشاپ شىكايەت قىلغاندىن كېيىن، بۇلار ئۆزلىرىدىن ئۆزلىرى «مەشھۇر» بولۇپ قالمىدىمۇ؟! ياكى ئەكسىلھەربىكەتچىلەر ياخشى ئادەملەر قاتارىغا جۇ فاگگاگنى قوشماقچى بولامدۇ؟ ئۇنداق بولسا ئۆلكىگە شېڭ شىسەي، ۋۇ جۇڭشىنلارنى قايتىدىن پۈتۈنلەي ئەمەلدارلىرى بىلەن ئېلىپ كېلىش كېرەك ئەمەسمۇ؟! ئەكسىلھەربىكەتچىلەر بۇرۇنقى ئۆلكىدە ئىشلىگەن ئەمەلدارلىرىنى تولۇق ساقلاپ قېلىپ، يېڭى سىياسەتنى يۈرگۈزمەكچى بولغانلىقلىرىنىڭ ئەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ سىياستى بوھرانغا ئۇچرىدى (ئالقىش).

ئاساسىي سەۋەبنى ئەنە شۇنىڭدىن ئىزدەش لازىم.

مۇستەبىت زالىم ئەمەلدارلار ۋاستىسى بىلەن ھەرگىز خەلقچىللىق سىياستىنى يۈرگۈزۈپ بولمايدۇ. يەنە شۇنى ئەسىتە ياخشى تۇتۇش كېرەككى، خەلقىمىز باشلىرىدىن نوختىلىنىپ يۈگەن سىلىنىشقا ھېچ ۋاقىتتا بوي بەرمەيدۇ (قاتتىق ئالقىشلار). بىزنىڭ جەنۇب سەپىرىمىزدە ئاقسۇ، ياركەنت، خوتەن ۋىلايەتلىرىدە ئېچىلغان مەجلىسلەردە خەلقلەرنىڭ بىر ئېغىز خەلقچىللىق رو ھىدىكى بەرگەن تەكلىپلىرى ئۇچۇن ئىياغ - قوللىرى سۇندۇرۇلغانغا قەدەر كالتەكلەنگەنلىكى جەنۇب سەپىرىگە قاتناشقانلارنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتتى. مىسال، ئاقسۇدا سامساق دېگەن كىشىنىڭ شىياگجاڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلغاندىن كېيىن ئۇچۇن ئۇرۇلۇشى، مەيدانىدىكى مەجلىستە بىر ياشنىڭ «بىتىم ئىجرا قىلىنسۇن» دېگەن سۆزى ئۇچۇن ئۇرۇلۇشى، يار-

كەنتته 39 ناهيەلىك كېڭەش ئەزاسىدىن 31 نىڭ شەھەردە تۇرالماي قېچىپ يۈرۈشى، خوتەنده «مۇھەممەتئىمىن ئۆتكۈزگەن سايلام توغرا» دېيىلگەن سۆزى ئۇچۇن ئابدۇل ئەزىز قارى، مۇھەددىن ھاجى دېگەن كىشىلەرنىڭ ئۇرۇلۇپ ئاياغ - قوللىرى سۇندۇرۇلۇشى، بۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا ئۆتكەن پاكىتلاردۇر. يازساق بىر داستان بولارلىق مسال كەلتۈرۈش مۇمكىن، ئەمما بارلىق ئىش ھەممىگىزلەرگە مەلۇم بولغانلىقتىن مۇشۇ ھەم كۇپايە بولار دەپ ئويلايمەن.

ئەمدى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنىڭ ئۆزگىرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، مەسئۇت ئەپەندىنىڭ رەئىسلىكى توغرۇلۇق خەلق ئاۋازىغا قۇلاق سېلىش - سالماسلىق مەركەزنىڭ ئىشى. لېكىن، بىز تەركىبىگە كىرگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ كېلىشىشى ئەتىجىسىدە تەشكىل قىلىنغان قوشما ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىدى. ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سۆزسىز خەلق ھىمايىسىگە ئىگە ھۆكۈمەت ئىدى.

ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئېغىر ژەرىبەتتە بولسىمۇ ئۆز ئىشنى ئۆتەپ كېتىپ بارغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىدى.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكى بىز تەرەپنىڭ خەۋپ-رىمز بولماستىن تاساددىپي ئۆزگىرىشى ژە ئۆزگىرىش بىلەنلا خەلق بىرلىكىنى تەمىن ئېتەلمەيدىغانلىقى بىلىنگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە، بىز ئۇنداق ھۆكۈمەتكە كىرەلمىدۇق (ئالقىشلار). بىز كىرمىگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىز كىرگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەمەس، ئەگەر مەركەزنىڭ بىزنىڭ ئۆلكىدە خەلقچىللىقنى چىن كۆڭلى بىلەن يۈرگۈزۈش مۇددىئاسى بولسا ھەم مەسئۇت ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىك ژەزىپىسىدە كۆرگۈسى كەلسە، ئاز قالغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى قايتا سايلاش مۇددىئاسىگە قەدەر كۆتۈپ تۇرۇپ، مەسئۇت ئەپەندىنىڭ نامزاتىنى سايلام ژاقتىدا مەيدانغا تاشلىسا، مەسئۇت ئەپەندىنىڭ خەلق ھىمايىسىدە ئىكەنلىكىنى سايلام نەتىجىسى كۆرسەتمەسمىدى؟! بۇ بىزنىڭچە، خەلقچىللىققا قارشى پوزىتسىيە بولۇپ، سەممە-يەتلىك بىلەن خەلقچىللىق سىياسىتىنى ئەملىگە ئاشۇرۇشنى ئىزدىمىگەنلىكتۇر.

كېڭەش مەجلىسنى كىم ئاچقۇزمىغانلىقى پۈتۈن ئۇلكە خەلقىگە مەلۇم بولۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئېچىلمىغانلىقىنى بىزگە دۆڭگەشكە ئۇرۇنۇش ــ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىكىنى ئۆزگەرتىش نەتىجىسىدە ئۇچرىغان بوھراننى ئىقرار قىلىشتىن باش تارتىش ۋە ئىزا تارتىشنى يېپىشقا ئۇرۇنۇشتىن ئىبارەت ئەمەسمۇ؟! مۇشۇ يىلنىڭ 25 ـ فېۋرال كۈنى ئەكسىلھەرىكەتچى چىلەر ئۇرۇمچىدە ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى قورغاپ ئېچىگە قامۇۋېلىپ، پاجىئەلىك ۋەقە تۇغدۇرۇپ، پۈتۈن ئۇلكىدە ئۇرۇش ئوتىنى يېقىشقا قىل قالغانلىقى ھەممىگە مەلۇم ئەمەسمىدى؟

5 ـ مارت كۈنى ئۇرۇمچى شەھىرىدە بىزنىڭ قەتئىي قارشىلىقىمىزغا، جەمئىيەت تىنچلىقىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىمىزگە ئېلىپ تۇرغانلىقىمىزغا قارىماستىن، قانۇنسىز ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىپ، مەركەزنىڭ ئەسكەرلىرى ئۇرۇمچى خەلقىنى تالىغانلىقى، ھەتتا ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى بولغان كىشىنىڭ بىر ئوۋ مىلتىقىنى تارتىۋېلىشى ئىغۋا ھەرىكەت دەپ تونۇلامدۇ؟ ئەكسىلھەرىكەتچىلەر بىز تۇزىلىپ قالار دېگەن ئۈمىد بىلەن ئالتاي ۋالىيسى قىلىپ بەلگىلىگەن ئوسمان باندىتقا خانلىق تەخت ۋەدىسىنى بېرىپ، ئەسكەر ۋە قورال بېرىپ، ئالتاي ۋىلايىتىگە بۇ يىل كۆكلەمدە ھۇجۇم قىلىپ، ئالتاي ۋە قوبۇق خەلقىنىڭ مال ـ مۈلكىنى تالىغانلىقتىن، ئازابلانغان ئالتاي خەلقىنىڭ باندىت ئوسمانىنى ئالتايدىن ھەيدەپ چىقارغانلىقىدىن ۋە ئۇ ۋەقەنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن مۇئاۋىن رەئىس بۇرھان ئەپەندى، تىنچلىقنى قوغداش ئەسكەرلىرى ئىشتاب باشلىقى داڭ بىگاڭ، مۇئاۋىن نازىر رەھمجان ۋە قازاق ئۇيۇشما رەئىسى قاسىمجان ئەپەندى، ئافتن ئەپەندىلەر تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە چىقارغان خۇلاسىدىن ھۆكۈمەت خەۋەرسىزمىدى؟ ئۇرۇش ئوتىنى يېقىشقا ئۇرۇنغان كۆرەڭ مىلىتارىست ئەكسىلھەرىكەتچى ئۇنسۇرلارغا چارە كۆرۈلمىدى. بۇ قېتىممۇ ھېچ نەرسىدىن ھېچ نەرسە يوق ھېچقانداق خەۋەرسىز تىنچ تۇرغان ئالتاي ۋىلايىتىگە قوراللىق ھۇجۇم قىلىپ، ھېچقانداق ئېھتىياتسىز تىنچ تۇرغان ۋە ساقلانمىغان ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ بىر قىسمىنى

ئەكسىلھەرىكەتچىلەر تەرىپىدىن قوراللانغان ئوسمان باندىتلىرىنىڭ باسقۇنچىلىقى بىلەن بۇلاپ ـ تالىشى ۋە تىنچ ياتقان ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈش ئۇرۇش ئوتىنى يېقىشقا ئۇرۇنغان ئىغۋا ھەرىكەت بولماي نېمە بولىدۇ؟ بۇلار ئەسكەرلەرنىڭ، سىياسىي ساقچىلارنىڭ ۋە ئەدلىيە ئورۇنلىرىنىڭ جەمئىيەت خاتىرجەملىكىنى بۇزۇشىدىكى كىچىك پاكىتلار. بىز تىنچلىق مۇزاكىرىسى باشلاش-غاندىن بېرى، يەنى *1945* ـ يىل *10* ـ ئۆكتەبىردىن باشلاپ زادى قورالسىز ھەرىكەت قىلدۇقمۇ؟ ياكى قوراللىق ھەرىكەت قىلىشقا ئۆرۈندۇقمۇ؟

دەلىللىك پاكىتلار: مۇستەبىت ئۇنسۇرلارنىڭ ۋارقىرىغان «تىنچلىقى» ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ يۈگەنسىز تېررورلۇق ھەرىكەتلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ۋە مەركەز ئەسكەرلىرىنىڭ، مەخپىي سىياسىي ساقچىلارنىڭ ۋە ھەم پارىخور سوت ئەمەلدارلىرىنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە تىنچلىقنى ساقلايدىغان «تىنچلىق» ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. تەتۈر ھەرىكەتچىلەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە مەسئۇلىيەتنى ئەپەندىم بولغاندىن كېيىن، پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقچىل ئەربابلارنى، بىتىمنى ھىمايە قىلغۇچى خەلقچىل زاتلارنى «بۇلارنىڭ ئۆلكىنى جۇڭگودىن ئاجرىتىش مەقسىتى بار» دېگەن تۆھمەت بىلەن يالغاندىن ئەيىبلەپ، ئىلغار پىكىرلىك خەلقچىل ئۇنسۇرلارنى يوقاتماقچى، خەلق ئارىسىدا ئوچۇق تېررورلۇق يۈرگۈزۈپ، خەلقنى يۈرەكسىتالدى قىلماقچى، خەلقنى ھوقۇقىدىن كېچىشكە مەجبۇر قىلماقچى بولىدۇ.

بىز بىتىمگە ئىمزا قىلىشىمىز بىلەن پۈتۈن ئۆلكىنىڭ جۇڭگو دائىرىسىدە بولۇشىنى ئىقرار قىلدۇق. پۈتۈن ئۆلكە خەلقى، شۇ جۈملىدىن ئۆزبېك «مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئېلان قىلغان دائىرىدىكى (ئۇچ ۋىلايەتتىكى) خەلقىلەرمۇ بىتىمگە رازى بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ بىتىمگە ئىمزا قىلغۇچى ۋەكىللىرىنى تولۇق ھىمايە قىلىشقا كىرىشتى (ئالقىشلار). لېكىن، بىتىمگە رازى بولۇش دېگەن سۆز ئۆلكىدە ياشىغۇچى ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، خۇيزۇ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ ئەسرلەر بويىچە مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن ئاتا ـ بوۋىلارنىڭ

ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، ئانا تىلىنى ۋە مىللىي ھوقۇقلىرىنى يوق قىلىش، خەلقچىل، ئەركىنلىك ھوقۇقلاردىن ۋاز كېچىش دېگەن سۆز ئەمەس ۋە بەلكى پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ھەقىقىي خەلقچىل سىياسەتنى يۈرگۈزۈپ، ھەر مىللەتنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى كۆتۈرۈش، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ياخشىلاش يولى بىلەن ئەمەلىيەتتە مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىش دېگەن سۆز ئىدى.

ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئۆزىنىڭ ئۇرۇمچىگە ئەۋەتكەن ۋەكىللىرىگە بىتىم بويىچە پۈتۈن ئۆلكە خەلقلىرىگە بېرىلگەن سىياسىي، ئىقتىسادىي ھوقۇقلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ئىچكى تالاش ـ تارتىشلارغا، قان تۆكۈشلەرگە يول بەرمەي، پەقەت تىنچلىق يولى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىشنى تاپشۇرغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئەگەر مەركىزىي ھۆكۈمەت بىتىمنى ئورۇنلىمىسا، قورال كۈچىنى ئىشلەنسە، ئۇ ۋاقىتتا ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئۆزىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى ساقلاش ئۈچۈن، بىر تامچە قېنى قالغۇچىلىك كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق ئۇقتۇرغانىدى (گۇلدۇراس ئالقىشلار).

بىتىم ئەمەلگە ئاشمىغاندىن كېيىن، خەلقچىللىق، ئەركىنلىكلەر ئورنىغا خەلق ئۈستىدىن تېررورلۇق سىياستى يۈرگۈزۈلۈشكە باشلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىنمۇ تولا تىنچلىق بىتىمگە ئىمزا قىلغان خەلق ۋەكىللىرىگە، تىنچلىق بىتىمنى تۈزگەن ئۇچ ۋىلايەتكە قارشى ئىغۋا ھەرىكەتلىرىنى ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق باشلىغاندىن كېيىن، بۇنداق مۇستەبىت سىياسەتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئەلۋەتتە بىر ئۈستىمزگە ئالالماس ئىدۇق. تەشكىل قىلىنغان ئىغۋالاردىن باشقا يەنىمۇ چوڭراق ئىغۋالار بولۇشى ئېھتىمال ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىغۋالارغا يول بەرمەسلىك ئۈچۈن بىز قايىتتۇق (ئالقىشلار).

ئەكسىلھەرىكەتچىلەر ئەركىن ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ئىلى ئىنقىلابىدىن بۇرۇنقى ئەھۋالنى باشقىدىن تىكلەشكە ئۇرۇندى. ئۇلار ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى قايتىدىن قۇل قىلىشقا ئۇرۇندى. ئۇلار ئۇچ ۋىلايەتتە يەنە مۇستەبىت سىياسەتنى يۈر-

گۈزمەكچى بولدى. ئەگەر ئەكسىلھەرىكەتچىلەر تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئىلى ئىنقىلابىدىن بۇرۇنقى ئەھۋالنى يەنە ئورناتماقچى بولغان بولسا، ئۇلار كۆپ يېگىلىشقان بولىدۇ. چۈنكى، ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئىنقىلابتىن بۇرۇنقى ھالەتنىڭ يەنە تىكلىنىشىگە ھەرگىز رازى بولمايدۇ. يالغۇز ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئەمەس، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئىلى ئىنقىلابىدىن بۇرۇنقى پۈتۈن ھالىتىنى ياكى باشقا يەتتە ۋىلايەتتىكى ھازىرقى ھالەتنى ساقلاپ قېلىشنى ھەرگىز خالىمايدۇ. ئەگەر ئىشقا جىددىيەك قارىساق، يالغۇز ئۇچ ۋىلايەت ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئۆلكە بويىچە بولىدىغان ھالەت بىتىمنىڭ ماددىلىرىدا ئوچۇق كۆرسىتىلگەنىدى. ئەمدى بىزنىڭ ئۆتمۈشتىكى تاردىخىمىز، كېيىنكى ۋاقىتتا خەلقچىللىق سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلغان كۆرەش تەجرىبىمىز بىزگە خەلقىمىزنىڭ بىرلىك تۇغىنى مەھكەم تۇتۇپ، بۇ يولدا قىينىچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرۈشكە تولىمۇ كېلىشىنى ياخشى بىلىپ، مىللەتلەر ئارىسىدىكى مۇستەھكەملەپ، ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە ئىشىنىش ۋە مۇھەببىتىنى ئارتتۇرۇپ، مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى چىڭىتىش نەتىجىسىدىلا ھەر مىللەت ئۆزىنىڭ ئازادلىقىنى تەمىن ئېتىدىغانلىقىنى كۆرسەتتى.

985

مالىيە ئىنتىزامىغا قاتتىق رىئايە قىلىپ، ئىقتىسادىمىزنى مۇستەھكەملەش كېرەك.

ئەگەر بىر تەرەپتىن، ئەكسىلھەرىكەتچىلەر ئۆلكىدە مىللەتلەر ئارا مىللىي زىددىيەتچىلىك ئوتىنى يېقىش؛ مەنسەپتىن چۈشۈپ قالغان بۇرۇنقى ئەمەلدارلار بىلەن يېڭى خىزمەتكە ئولتۇرغان خىزمەتچىلەر ئارىسىدا قارىمۇقارشىلىق تۇغدۇرۇش؛ خەلق ئارىسىدىن سىقىپ چىقىرىپ تاشلىغان مۇستەبىت ئۆسۈرلارنى قوراللىق كۈچ بىلەن ھىمايە قىلىپ، ئۇلارنى خەلقە قارشى قويۇش؛ نىسەنچىلەرنىڭ پۇلىنى قەستەن ۋاقتىدا قايتۇرغۇزماسىتىن، ئۇلارنى مۇلۈك ئىگىلىرىگە قارشى قويۇش؛ مۇمكىنقەدەر ياشلار بىلەن قېرىلار ئوتتۇرىسىنى بۇزۇش، ئىلاجى بولسا، ئاتا بىلەن بالا ئارىسىنى بۇزۇش؛ ئىشقىلىپ بۆلگۈنچىلىك سېلىشقا ئىمكانىيەت تاپقان جايدا بۆلۈش، بۇزۇش؛ يەتتە

ۋىلايەت خەلقى ئارىسىدا ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە قارشى پىتنە - ئىغۋالار تارقىتىپ، يەتتە ۋىلايەت خەلقىنى ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە قارىمۇ قارشى قىلىش؛ مۇمكىن بولغان تەقدىردە ئۆز قولىمىز بىلەن، مۇمكىن بولمىغان تەقدىردە ئۆز قولىمىزنىڭ دالدىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۆلكىدىكى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى بوغۇپ تۇنجۇقتۇرۇش ۋە ئۆلكىدە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى ئوچقى بولغان ئۇچ ۋىلايەت خەلقىدىن ئىنتىقام ئېلىش؛ پۈتۈن ئۆلكە خەلقلىرىنىڭ ئەركىنلىك تايانچى بولغان ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئەركىنلىكىنى يوقىتىش ئىشلىرىنى ئاساسىي مەقسەت قىلىپ، پىلانلىق ھەرىكەت قىلىۋاتقان بولسا، ئىككىنچى تەرەپتىن، ئۆلكىدىكى رەسمىي رەھبىرىي ئورۇنلاردا ئولتۇرغان ئەربابلار ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىدىكى ئەھۋالىنى ساغلاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ھېچقانداق چارە قوللانماي، خارابچىلىققا چۈشكەن ئۆلكە ئىقتىسادىنىڭ يەنمۇ چوڭراق يىمىرىلىشىگە سەۋەبچى بولدى. بىزگە ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ياخشىلاش ئۈچۈن بۈدجەت (خامچوت)نى ساغلاملاشتۇرۇش، پۇل ئېلىش ئىشلىرىنى ساغلاملاشتۇرۇش، قەغەز ھېسابىغا پۇل ياساش سىياسىتىگە ئېھتىيات قىلىش، تەمىنلەنمىگەن پۇللارنى چىقىرىشنى توختىتىش، خەلق تۇرمۇشىنى گادايلاشتۇرۇپ كېتىپ بارغان ئىنفلاتسىيە (پۇل پاخاللىقى) كېسىلىدىن قۇتۇلۇش چارىلىرىنى قىلىش مەسىلىلىرىنى قوزغىغان. بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدىن ھېچقانداق ئەمەلىي چارە كۆرۈلمىگەنلىكى توغرۇلۇق ئېچىنىپلا قويۇشقا توغرا كېلىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ئۆلكە ئىقتىسادىنى ياخشىلاش يولىدىكى چارىلىرىنىڭ بىرىنچى قەدىمى ئىقتىساد مەسىلىسىدە ھېچقانداق چۈشەنچىسىمۇ يوق بىر ئادەمنى ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا تەيىنلەش بىلەن باشلاندى، پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىنى ساغلاملاشتۇرۇش چارىلىرى تەمىنلەنمىگەن، 200، 500 دوللارلىق شىنجاڭ ئاقچىسىنى چىقىرىشقا ئۇرۇنۇش بىلەن باشلاندى. ئېسىگىزلەردە بار، ئالدىنقى يىلى سېنتەبىر ئايلىرىدا بىز ئىنفلاتسىيە يولى خەتەرلىك، خەلقنى بۇلاپ گادايلاشتۇرىدىغان يول دەپ قاتتىق قارشى تۇرۇشمىزنىڭ

نەتىجىسىدە، 200 دوللارلىق ئىلىنىشقا چىقىرىلغان پۇلنىڭ چەكلەنگەن بىر مىقدارىنى قوبۇل قىلىشقا، شۇ ئايدا چىقىرىلغان 200 دوللارلىق پۇلدىن باشقا 200 دوللارلىق پۇلنىمۇ چىقارماسلىققا، 500 دوللارلىق ئاقچىسىنى پۈتۈنلەي چىقارماسلىققا ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسىدە قارار قوبۇل قىلىنغانىدى. ھازىرقى كۈندە ھۆكۈمەتنىڭ شۇ قارارىنى بۇزۇپ، مىليارداپ 200 دوللار، مىليارداپ 500 دوللار ئىسىملىك قەغەزلەرنى مۇئامىلىگە سېلىپ، يالغۇزلا ئېسمىسىيە (قۇرۇق قەغەز بەلگە) ھېسابىغا پۈتۈن ئۇلكە ئىقتىسادىنى قۇرۇتۇپ، خەلقنى كۆپ-كۈندۈزى قارىتىپ تۇرۇپ بۇلاپ گادايلاشتۇرۇشقا كىرىشتى.

بۇ يول بىلەن يەتتە ۋىلايەتنى ئىقتىسادىي ۋەيرانچىلىققا قاراپ ئېلىپ مېڭىش بىلەنلا چەكلەنمەي، ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە ۋەدە قىلغان خراجەتنى بەرمەستىن، ئىقتىسادىي بوغۇش يولى بىلەن ئىشچى - خىزمەتچى ۋە مىللىي قىسىملار ئارىسىدا (ئۇلارنىڭ ئۆز خيالىرىچە) ئارازلىق تۇغدۇرۇپ بۇلگۇنچىلىك سېلىشقا شارائىت تۇغۇلارمىكىن، دەپ ئويلىدى. ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى ئۆزگەرگەندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەتكە ھېچقاندىق خراجەت پۇل بەرمەسلىكى توغرۇلۇق رەسمىي قارار قوبۇل قىلدى. ھەقىقەتتە ئىقتىسادىي سىقىش باشتا ئۇچ ۋىلايەتكە ھېچقاندىق تەسىر يەتكۈزەلمىدى دەپ ئېيتالمايمىز. لېكىن، دۇشمەنلىك ھەربىتىنىڭ ھېيلىسىنى چۈشەنگەن ئۇچ ۋىلايەت خەلقى چاپسانلىقتا سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، بىرئاز ئىقتىسادىي قۇربان بېرىشكە رازى بولۇپ، ئەھۋالنى تۈزىۋالدى (ئالقىشلار).

بىز ئۇچ ۋىلايەت ئىقتىسادىنى بىرئاز يولغا قويغان بولدۇق. لېكىن، ئۇرۇمچىدە چىقىرىلۇاتقان پاخال پۇلنىڭ ئۇچ ۋىلايەتكە تەسىرى يەتمەيدۇ دەپ ئېيتالمايمىز. ئۇنىڭ تەسىرى تا شۇ كۈنگىچە داۋام قىلماقتا. ئۇنى ئۇرۇمچى بىلەن غۇلجا بازار باھاسىنىڭ پەرقىنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ باھا بەرسەك چۈشىنەلەيمىز. مەسىلەن، ياز ئايلىردا غۇلجا بازارلىرىنىڭ نەرخى ئۇرۇمچىگە قارىغاندا 10 ~ 12 ھەسسە، گۆش بەش ھەسسە، كۆمۈر 10 ھەسسە ئەرزان بولغان بولسا، ھازىرقى كۈندە ئۇ

پەرقنىڭ بىرئاز كېمەيگەنلىكىنى كۆرىمىز. مۇشۇ كۈندە غۇلجىدا ئۈرۈمچىگە نىسبەتەن ئۇن سەككىز ھەسسە، گۆش ئۈچ ھەسسە، كۆمۈر بەش ھەسسىلا ئەرزانلىق پەرق قىلىدىغانلىقى كۆرۈلمەكتە. مانا بۇ سېلىشتۇرما ئۈرۈمچىدىكى ئىنفلاتسىيە كېسىلىنىڭ زەھرى تەسىر يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. بىزدە بۇ يىل ھوسۇل پەۋقۇلئاددە ياخشى بولدى. كۈز كەچ كەلدى، خەلق ئاشلىقنى تولۇق يىغىشتۇرۇپ ئالالىدى. مال ناھايىتى ياخشى قىشقا كىردى. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، بازار باھاسى ھازىرقى كۈندىمۇ ئەرزانچىلىقراق بولۇپ، ئۈرۈمچى بازىرىنىڭ ئۆسۈشى (بىز ئۈرۈمچىدىن ئاقچا ئالمىغاچقا) غۇلجىغا ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمىسە بولمۇر ئىدى. ئەمما، تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى چوڭقۇرراق ئۆگىنىپ، بۇنىڭغا قارىشى چارە قىلمىساق بولمايدۇ (قاتتىق ئالقىشلار).

ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىسادىي مەسىلىمىزگە كېلەيلۇق:

ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تارىخى تېخى بىرەر دۆلەتنىڭ قەغەز ھېسابىغا ئۆزۈن مۇددەت ئۆمۈر كەچۈرۈپ ياشىغىنىنى بىلمەيدۇ. ساغلام بۇدجېتى (خامچوت) بولمىغان، كىرىمى چىقىمىنى قاپلاپ ئاز ـ ماز ئاشمىغان، يالغۇزلا قەغەز (پۇل تارقىتىش) ھېسابىغا ياشىغان ھۆكۈمەت ناھايىتى چاپسان ۋاقىت ئىچىدە ئىقتىسادىي ھالاكەتكە يولۇقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر بىز ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە قولغا كەلگەن ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىمىزنى ساقلايمىز دېسەك، ئەڭ ئاۋۋال ئۇچ ۋىلايەت ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى مۇستەھكەملىشىمىز كېرەك بولىدۇ. ئىقتىسادىي ئەھۋالنى مۇستەھكەملەش دېگەن سۆز يۇقىرى ئورۇنلارنىڭ چۈشۈرۈپ بەرگەن ئىقتىسادىي پىلانغا تولۇق ئەمەل قىلىپ، مالىيە ئىنتىزامىنى تولۇق ساقلاش دېگەن سۆز بولىدۇ. مالىيە ئىنتىزامىغا تولۇق رىئايە قىلماستىن تۇرۇپ، ئىقتىسادنى ھەرگىز مۇستەھكەملەپ بولمايدۇ. جايلارنى تەكشۈرۈش نەتىجىسى جايلاردا ئىقتىسادىي ئىشلارغا سۈس قاراش، مالىيە ئىنتىزامىغا تولۇق رىئايە قىلماسلىق ئىشلىرىنىڭ بارلىقىنى كۆرسەتتى. بىز ھازىرقى كۈندە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن ھېچقانداق نەرسە ئالالمىدۇق، ئۆزىمىزنىڭ ئەسكەر سېپىدىكى *11 ـ 12* مىڭ بالىمىزغا

تاماق ـ كىيىم بېرىشىمىز كېرەك. ئۇچ ۋىلايەت خىزمەتچىلىرىنىڭ ئايلىق مائاشىنى بېرىشىمىز كېرەك. مەدەنىي ئاقارتىش ئىشلىرىغا بارلىق ئىقتىسادىمىزنىڭ ئۈچتىن بىرىنى سەرپ قىلماقتىمىز. بۇ- نىڭ سىرتىدا، ياسىچىلاردىن ۋەيرانچىلىقىقا ئۇچرىغان ئالتاي ۋىلايەت خەلقىگە ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. بۇلارنىڭ ھەممىسى- گە ئىقتىساد كېرەك. ھازىرقى كۈندە *1944* ـ يىلىغا نىسبەتەن يېرىم ھەسسە سېلىق ئالماقتىمىز. ھاكىملىرىمىزنىڭ سالقىن قا- رىغانلىقى نەتىجىسىدە، *1947* ـ يىلىنىڭ سېلىقى شۇ يىلىنىڭ دېكابىر ئېيىغا قەدەر توپلانمىغان. بۇ نېمە ئەھۋال ئىكەن ياكى خەلقىمىز بەرمەيمىز دەمدۇ، تەكشۈرۈپ كۆرەيلۇق دەپ جايلارغا ئادەم چىقارغاندۇق. خەلق ئارىسىدا چۈشەندۈرۈش ئىشى ئۆتۈ- كەندىن كېيىن، شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى توپلانماي كەلگەن سېلىق خەلقنىڭ ئۈستۈن روھ، ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن سېلىقنى تاپشۇرۇشى نەتىجىسىدە، بەش ـ ئالتە كۈندە ئاساسەن توپلـ- ىپ بولدى. مانا بۇ ئىش ھاكىملىرىمىز ئۆز ۋاقتىدا ئىقتىساد مەسلىسىگە ھېچقانداق دىققەت قىلمىغانلىقلىرىنى ئىسپاتلاي- دۇ. بۇ ئىشقا ھەممە ھاكىملار ئوخشاشلا سۈسلۇق قىلدى، دەپ ئېيتالمايمىز. ئايرىم ناھىيەلەر ئۆز ۋاقتىدا ھەرىكەت قىلىپ كەل- گەنلىرى يوق ئەمەس. مەسىلەن، ئىلى ۋىلايەت چىلىپەڭزە ھا- كىمى مۇھەممەت ھاجى ئاكام ياخشى ھەرىكەت قىلغان، لېكىن شۇنداقتىمۇ يېتەرلىك ئەمەس.

ئەمدى بىز ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق، ئىغۋا- گەرچىلىك ھەرىكەتلىرىگە يول قويمايمىز، خەلقىمىزنىڭ تىنچ ھايات، خاتىرجەم تۇرمۇشىنى ئەستايىدىل مۇستەھكەم ساقلايمىز دېسەك، ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ ئىقتىسادىي مۇھاسىرىسىدىن غەلىبىلىك چىقىشىمىز لازىم بولىدۇ. بۇنىڭدىن غەلىبىلىك چىقـ- ىشىمىزدا شەك يوق، لېكىن ھېچ غەلىبە ئۆز ـ ئۆزىدىن كەلمـ- گەنىدەك، ئىقتىسادىي ئۇتۇقىمۇ ئۆزلۈكىدىن كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ تەشكىل قىلماق كېرەك، كۆرەش نەتىجىسىدە قولغا كەلتۈرمەك لازىم. ئىقتىسادىمىزنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، مالىيە ئىنتىزا- مىغا قەتئىي بويسۇنۇپ ۋە ھۆكۈمەت سەرمايىسىنى چاچماس- تىن، بىر تىيىن بولسىمۇ ئۆز ۋاقتىدا يىغىپ، ئىسراپچىلىققا يول

قويماي، ئىمكانىيەت بار يەردە تېجەش يولى بىلەن خامچوتۇ-
مزنى ساغلاملاشتۇرۇشىمز لازىم بولىدۇ. مانا شۇ ۋاقىتتىلا ئىق-
تىسادىمزنى مۇستەھكەملەشكە بولىدۇ.

مېھنەت ئىنتىزامىنى مۇستەھكەملەپ، ئىش ئۈنۈمىنى ئاشۇ-
رۇش كېرەك.

ئەگەر بىز بۈگۈن ئاساسىي ۋەزىپە دەپ ئۇچ ۋىلايەت ئىق-
تىسادىنى مۇستەھكەملەش ۋەزىپىسىنى قويىدىغان بولساق، بۇ
ۋەزىپىنى بېجىرىش ئۈچۈن بەلگىلىك قائىدىگە تولۇق ئىتائەت
قىلىپ، بەلگىلەنگەن تەرتىپنى قاتتىق ساقلىماي بولمايدۇ. مانا
شۇ بەلگىلەنگەن قائىدە، بەلگىلەنگەن تەرتىپ دەپ ئىنتىزامغا
ئېيتىلىپ، ئىنتىزام بولماي تۇرۇپ، ھېچقانداق مەقسەتكە يەتكە-
لى بولمايدۇ. ئىنتىزام بولمىغان جايدا ھېچقانداق ئىشتا ئۈتۈق
بولىدۇ دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ. ئىنتىزام بولمىغان ئەسكەر ھەر
دائىم مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ. قازانغان غەلىبە ئىنتىزام بۇزۇلغان
ۋاقىتتا مەغلۇبىيەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ. قازانغان غەلىبە ئىنتىزام
بۇزۇلغاندىن كېيىن مەغلۇبىيەتكە ئايلىنىپ كەتكەنلىرى تولۇ-
لۇق نۇرغۇنلىغان تارىخىي مىساللارنى كەلتۈرۈش مۇمكىن. مەن
بىزنىڭ دىنىي تارىخىمىزدىن بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەي. خە-
ۋىرىڭىزلەردە بار: ئو ھۇد مۇھاربىسىدە ئىسلام ئەسكەرلىرى غە-
لىبە قازانغانىدى. لېكىن، رەسۇلىمزنىڭ ئابدۇللا بىن جەئفەرنى
ئەمر قىلىپ قويغان 500 مىقدارى ئۇستا مەرگەن ئەسكەرلىرى
«غەلىبە قايسى تەرەپتە بولمىسۇن، ئورنىدىن قوزغالماسلىق كې-
رەك» دېگەن ئەمرنى بۇزۇپ، ئىنتىزامسىزلىق قىلغانلىقلىرى نە-
تىجىسىدە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى، رەسۇلىمز مەجرۇھ بولدى،
مۇبارەك چىشلىرىنى سۇندۇردى، 70 كىشى شېھىت بولدى؛ بۇ-
نىڭدىن تاشقىرى، ناھايىتى نۇرغۇن كىشى مەجرۇھلاندى. شې-
ھىتلەر ئىچىدە رەسۇلىمزنىڭ ساھابىلىرىدىن ئۆمەر، مەشھۇر با-
ھادىر ھەمزە بىن ئابدۇلمۇتەللىپ، ئابدۇللا بىن ھەجاش، مۇ-
ئەسسىب بىن ئۆمەر، ھەسسە بىن ئەبى ۋە باشقىلار بار ئىدى
دەيدۇ.

مانا بۇ تارىخىي ساۋاق ئىنتىزامنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئەھ-
مىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىنتىزام ئىختىيارىي ۋە مەجبۇرىي بولىدۇ. ئەگەر خىزمەتچى ئۆز ئىشىغا جىددىي قاراپ، ئىنساب بىلەن، ساداقەتلىك بىلەن ئۇستىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى ئاڭلىق يوسۇندا بېجىرسە، ئۇ ئالدىغا قاراپ ماڭغان نىشانغا چاپسان يېتىدۇ. بۇ ئىختىيارىي ئىنتىزام بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، جەمئىيەت ۋە ھۆكۈمەت ئىشلىرىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ۋە سۈپەتلىك بېجىرىلىشى ئۈچۈن قاتتىق مېھنەت ئىنتىزامىنى ساقلاش، خەلقىمىز تەرىپىدىن بىزنىڭ ئۇستىمىزگە يۈكلەنگەن مۇقەددەس ۋەزىپىلەرنى ئارتتۇرۇش ئەڭ مۇھىم شەرتلەرنىڭ بىرى بولىدۇ. مېھنەت ئىنتىزامى يوق جايدا بېجىرىلىدىغان ھېسابلىغان ئىشلارنىڭ نەتىجىسى تۆۋەن بولىدۇ.

مېھنەت ئىنتىزامى پۈختا بولسا، ئىشمىزنىڭ ئاساسى پۈختا ۋە چىداملىق بولىدۇ.

مېھنەت ئۈنۈمى مېھنەت ئىنتىزامىغا باغلىق بولىدۇ. خىزمەتكە بەلگىلىگەن سائەتتە كېلىپ، سائەت پۈتكەندە قايتىش بىلەن مېھنەت ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈپ بولمايدۇ.

خىزمەت ۋاقتىدا ئۆز ئىشى ئۈستىدە بولۇش مېھنەت ئىنتىزامىنىڭ مۇھىم شەرتلىرىنىڭ بىرى بولىدۇ. لېكىن، مېھنەت ئىنتىزامىنى مۇستەھكەملەشتىكى ئاساسىي مەقسەت مېھنەت ئۈنۈمىنى ئارتتۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

ئايرىم جايلاردا مېھنەت ئىنتىزامىغا رىئايە قىلماسلىق، خالىسا ئىشقا چىقىپ، خالىمىسا ئىشقا چىقماسلىق، خىزمەت ۋاقتىدا لىرىدا توي ـ تاماشىلارغا كېتىپ قېلىش، خىزمەت ۋاقتىدا ئوغلاق تارتىشىش، ئىش ۋاقتىدا خىزمەتچىلەر بىر ـ بىرىنى زىيانپەتكە چاقىرىشقا ئوخشاش بىزنىڭ ئىشمىزغا پۈتۈنلەي توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئەھۋاللار بولىدى. ئەگەر بىز خەلقىمىزگە خىزمەت قىلىدىغان بولساق، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلمەن دەيدىغان بولساق، بۇ كەمچىلىكلىرىمىزنى تۈزىتىشىمىز لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن كىمكى مىللىتىنى سۆيسە، خەلقچىللىق، ئەركىنلىكىمىزنى مۇستەھكەم ساقلايمەن دېسە، مېھنەت ئىنتىزامىنى مۇستەھكەملەپ، مېھنەت ئۈنۈمىنى ئارتتۇرۇشقا تىرىشىشى شەرت بولىدۇ.

دۆلەت ئاپپاراتلىرىنى مۇستەھكەملەپ، سىياسىي سەزگۈر-لۈكسىزنى كۈچەيتىش كېرەك.

يەنە بىر مۇھىم ۋەزىپە، ئەگەر بىز قولىمىزغا ئالغان خەلق-چىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىمىزنى مۇستەھكەم ساقلاپ قالماقچى بولساق، خەلقىمىزنىڭ كۈچىنى بىرلەشتۈرىدىغان، تىلىكىنى مەركەزلەشتۈرىدىغان، خەلقىمىزنىڭ خەلقچىل ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى بولغان ئىدارە ئاپپاراتلىرىنى مۇستەھكەملىشىمىز لازىم. شۇ نەرسىنى ياخشى چۈشىنىش كېرەككى، خەلقچىل سىياسەت دېمەك خەلقنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى ئىستىبداد تاجاۋۇز-چىلىقتىن ساقلايدىغان مەركەزلەشكەن ئورنى يوق، ھاكىمىيەتسىزلىك كىشىلىك جەمئىيىتى، دېگەن سۆز بولمايدۇ. ئەكسىچە، خەلقنىڭ قولغا كەلتۈرگەن ھوقۇقلىرىنى مۇستەھكەم ساقلىيالايدىغان، ھەرقانداق تاسادىپىي ھادىسىدىن ساقلىنىشقا قادىر بولغان، مەركەزلەشكەن ھاكىمىيەت ئورنى بولىدۇ، دېگەن چۈشەنچىدۇر. ئەگەردە خەلقچىللىق ئەركىنلىكلىرىنى جەمئىيەت خاتىرجەملىكىنى بۈزۈشقا قەدەر، قوراللىق باسقۇنچىلىق قىلىشقا قەدەر، باشقا بىراۋنى ئۆلتۈرۈپ كېتىشكە قەدەر چەكلەنمىگەن ئەركىنلىك دەپ چۈشىنىلگەن بولسا، پۈتۈن نېگىزى بىلەن خاتا بولىدۇ. ئۇ خەلقچىللىق بولمايدۇ، ئانارخىيەچىلىك (باشباشتاقلىق) بولىدۇ. بۇنداق ئانارخىيە ھۆكۈم سۈرگەن جايدا ھېچقاچان مەركەزلەشكەن، ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلالايدىغان كۈچ ھاسىل بولمايدۇ. ئۇنداق تۈزۈم كىچىك سوقۇنغا (زەربىگە) چىدىشلىق بېرەلمەي مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقنىڭ ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىمەن، خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى ساقلايمەن، خەلق ئۈچۈن، دىن ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن دېگەن كىشى هەممىدىن ئاۋۋال شۇ خەلقنىڭ ھوقۇقلىرىنى ساقلاپ قالالايدىغان مەركەزلەشكەن خەلق ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن تىرىشىشى شەرت.

خەلقنىڭ ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنى مۇستەھكەملەش دېگەن سۆز يۇقىرىقى ئىدارە ئورۇنلىرىنىڭ ئەمر - پەرمانلىرىنى تېز-لىكتە، توختاۋسىز ئورۇنلاشتىن ئىبارەت، دېگەن سۆز بولىدۇ.

يۇقىرىقى ئورۇنداشكى خىزمەتچىگە تۆۋەن ئورۇنداشكى خىزمەتچى سۆزسىز بويسۇنىدۇ، دېگەن سۆز بولىدۇ. ئىدارە باشلىقىنىڭ بۇيرۇقىنى ئىدارە خىزمەتچىسى ئۆز ۋاقتىدا تولۇق ئورۇنلايدۇ، دېگەن سۆز بولىدۇ. لېكىن، ئىدارە باشلىقلىرىمۇ مېنىڭ ئەمرىم كۆچلۈك دەپ ھاكىمۇتلەقلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇشى ھەرگىز يا-رىمايدۇ. ئۇنىڭغا ئۇرۇنغان ئىدارە باشلىقى خەلقچىللىق سىيا-ستېنىڭ ھىمايىچىسى بولالمايدۇ. ئەلۋەتتە، ھەركىم خەلقچىل-لىق سىياستىنى ھىمايە قىلىمەن، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن دېگەن نىيەتتە بولسا، ئۇ ئۇستىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى مەنسەپ دەپ بىلمەي، خەلق خىزمىتى دەپ بىلىپ، خەلق ئۈچۈن سادا-قەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىشى شەرت. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ئاۋ-ۋال خەلقنى ھۆرمەت قىلىش شەرت. ھەر دائىم خەلق ئاممىسى بىلەن يېقىن بولۇپ، ئۇنىڭغا تايىنىپ، ئۇنىڭدىن ئىش ئۆگىنىپ تۇرۇش شەرت. مەغرۇرلۇق، تەكەببۇرلۇق، كارزاپلىق، ھىيلە-گەرلىك، ئۆز بىلىمچانلىق، ھاكاۋۇرلۇق، قوپاللىق، مەككار-لىق، ئەمەپسىزلىكلەرگە ئوخشاش يامراس سۈپەتلەردىن ئۆزاق بولۇش شەرت، خەلق ئاممىسىدىن ئۆزۈلۈپ ئايرىلىپ كەتمەس-لىكى شەرت. ئەنە شۇ ۋاقتىتلا ئۇ خىزمەتچى خەلق ھىمايىسى-گە ئىگە بولالايدۇ. ئۇنىڭ قەدىر ـ قىممىتى ئارتۇق بولىدۇ. بىزنىڭ ساقچىمىز ـــ خەلق ساقچىسى، بىزنىڭ مەمۇرىي ئىدارە-مىز ـــ خەلق مەمۇرىيىتى، بىزنىڭ ئەدلىيەمىز ـــ خەلق ئەدلىيە ئورنى، بۇلار ھەممىسى خەلق ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى.

993

شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈنكى كۈندە بۇ ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە، ھۆرمىتىگە ئىگە. بۇنى شۇ ئو-رۇنلاردا تۇرىدىغان خىزمەتچىلەر ياخشى چۈشىنىشلىرى لازىم.

خىزمەتچىلىرىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى چۈشىنىشۈبلىشى لازىم بولغان قائىدە خەلق خىزمەتچىسى ئۈچۈن ئەمەس، خەلق خىزمەتچىسى ـــ خەلق ئۈچۈن، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان خادىملارنىڭمۇ تېگىشلىك مۇستەھ-كەم ئابرۇيى بولۇشى شەرت. ئۇنى ئېتىبارغا ئالماسلىق، قەدرە-نى بىلمەسلىك، ئەركىنلىك نىقابىنى كىيۋېلىپ ئۇنىڭغا بەھۇر-

مەتلىك قىلىش خەلقچىللىق سىياسىتىنىڭ ئاساسىي نېگىزىگە پالتا چېپىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. ھەرقانداق شەخس ئۆز ھەرىكەتىدە مۇستەقىل، بىز ئۇنى ھېچ نەرسە بىلەن چەكلىمەيمىز، ئۇنىڭ ئائىلىۋى ئەھۋالىغا، ئىقتىسادىي تۇرمۇشىغا مۇتلەق ئالاقىدار بولالىشمايمىز. لېكىن، باشقا شەخسنىڭ ئەركىنلىكىگە تاجاۋۇزلۇق قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمايمىز. بىزنىڭ سادىدىلىقىمىزدىن، كەڭ يول قويۇشىمىزدىكى ئىشەنچىمىزدىن پايدىلىنىپ، ئەكسىلھەرىكەتچى كۈچ كەڭ دائىرىدە بۇزغۇنچىلىق ئىشلىرىنى تەشكىل قىلىشقا ئىمكانىيەت تاپتى. بىزنىڭ سىياسىي ھوشيارلىقىمىزنى يوقاتقانلىقىمىزدىن پايدىلىنىپ، ئوسمان ۋە قالىبەك ۋەقەلىرىنى تۇغدۇرالىدى. ئوسمان، قالىبەك ۋەقەسى دېگەن سۆز ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنى ئىلى ۋىلايىتىدىن ئاجرىتىۋېلىپ، مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى پۈتۈنلەي يوقىتىشقا قىلىنغان پىلانلىق قەستى، دېگەن سۆز. ئوسمان، قالىبەك دېگەن سۆز خەلقىمىزنىڭ بويىنىغا سوزۇلغان ئەكسىلھەرىكەتچىنىڭ ئىككى قولى دېگەن سۆز. بىز مانا بۇ ساۋاقلارنى ھېسابقا ئېلىپ، ھەر دائىم ھوشيارلىقىمىزنى ئاشۇرۇپ، سىياسىي سەزگۈرلۈكىمىزنى مۇستەھكەملىمىكىمىز لازىم (ئالقىشلار).

ئەنە شۇ ۋاقىتتا بىز خەلقىمىز تەرىپىدىن بىزنىڭ ئۈستىمىزگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى توغرا ئادا قىلغان بولىمىز. خەلق ئامما سىنىڭ مەنپەئەتىنى تولۇق ھىمايە قىلىش مەقسىتىدە دۆلەت ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەپ، سىياسىي سەزگۈرلۈكىمىزنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. بىز — تىنچ خەلقىمىز، بىز — ئېزىلگەن، خارلانغان، رەنجىگەن، ھاقارەتلەنگەن مۇستەملىكە خەلقىمىز، بىز — ئىنسانىيەتچىلىك ھوقۇقلىرىدىن مۇتلەق مەھرۇم بولغان خەلقىمىز، بىز تىنچلىقنى ھەممىدىن كۈچلۈك خالايمىز ۋە يارىتىقۇچىدىن تىنچلىقنىڭ بۇزۇلماسلىقىنى تىلەيمىز. تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بارلىق كۈچىمىز بىلەن كۈرەش قىلىمىز. لېكىن، خەلقىمىز كۈرەش مەيدانىدا قولىغا ئالغان خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنىڭ تىنچلىق نىقابى ئاستىدا دەپسەندە قىلىنىشىغا بىز ھەرگىز رازى بولالمايمىز.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز كۆچ ياكى ھىيلە بىلەن ھۆكۈمەتنى يالغۇز ئۆز قولىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئىستىبدات ھۆكۈمرانلىقنى يۇرگۈزۈشكە ھېچكىمگە يول قويمايمىز. نۇرغۇنلىغان ئەسكەر-لەر بىلەن ئىشغال قىلىنغان جايلاردىكى خەلقىمىزنىڭ دائىم مۇ-ھاسىرە ئەھۋالىدا قېلىشىغا رازى بولالمايمىز.

تىنچ ياتقان بىگۇناھ خەلقىمىزنىڭ مال ـ مۈلكىنى تالاپ، باسقۇنچىلىق قىلغان جىنايەتچىلەرنىڭ مەسئۇلىيەتسىز، بۇز-غۇنچىلىق، بۇلاڭچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئالدىدا جاۋابكارسىز كېتىشىگە ھەرگىز يول قويمايمىز. ئىستې-داتچىلارنىڭ قاراڭغۇ زىندانلىرىدا خەلقىمىزنىڭ قىممەتلىك پەر-زەنتلىرىنىڭ قىينىلىپ، ئىنتىزار بولۇپ، ئازاب چېكىپ يېتىشلىرد-غا بىز ھەرگىز رازى بولالمايمىز ۋە ئۇ قانخور زالىملارغا غەزەپ دولقۇنى بىلەن نەپرەت ھەم لەنەتلەر بايان قىلىمىز (ئالقىشلار).

ھېچقانداق ئاساسسىز ۋە سەۋەبسىز تىنچ يۇرگەن خەلقى-مىزنىڭ ئىلغار پىكرلىك پەرزەنتلىرىنى بىگۇناھ قامىغان ۋە قې-ىنغان قانخور زالىملارنىڭ جاۋابكارسىز كېتىۋېرىشىگە ھەرگىز رازى بولمايمىز.

خەلقىمىزنىڭ بۇلانغان مالىلىرىنىڭ دېرەكسىز يوقىلىپ كې-تىشىگە يول قويمايمىز (ئالقىشلار).

بىزنىڭ ئىستىقبالىمىز پارلاق! بىزنىڭ يولىمىز ھەق، بىزگە ھەر دائىم ئاللا يار. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە دېۋەيلىگۈچىلەردىن بىز قورقمايمىز! (ئالقىشلار).

بىز ئەركىنلىك نىقابىنى كىيۋېلىپ، خەلقىمىزنىڭ ئەر-كىنلىكىگە تاجاۋۇز قىلىدىغان ئۇنسۇرلارغا ھەرگىز يول قويمايمىز!

ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر تامچە قېنىمىز قالغۇچە كۈرىشىمىز!

ئەلۋەتتە، بۇ كۈرەشتە بىز غالىب بولىمىز. ئىنشائاللا رەببىل ئالەمىن (گۈلدۈراس ئالقىشلار).

ياشىسۇن بىزنىڭ خەلقىمىز!

ياشسۇن خەلقىمزنىڭ بىرلىك ئىتتىپاقى!
ياشسۇن ھەربىر مىللەتنىڭ ھەقلىق باراۋەرلىك ئاساسىدىكى مۇستەھكەم دوستلۇقى!
ياشسۇن پۈتۈن ئۆلكىمىز بويىچە يۈرگۈزۈلگۈسى ھەقلىق خەلقچىل سىياسەت!
گۈل بولسۇن ئىستىبداتچىلىق!

ئەپەندىمنىڭ نۇتقى تۇگىشى بىلەن تەڭ گۇلدۇراس ئالقىش ساداسىدا پۈتۈن مەيدانىنى قاپلاپتۇ، ھەممەيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ سۆيۈملۈك رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمغا چىن كۆڭلىدىن ئىھتىرام بىلدۇرۇپتۇ.

بۇ نۇتۇق 1948 - يىل 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ئورگان گېزىتىنىڭ 27 - سانىغا بېسىلدى.

ئەپەندىم بۇ قېتىملىق نۇتقىدا قانخور ھاكىمىيەتنىڭ ئەسلىي قىياپىتىنى رەھىمسىزلىك بىلەن پاش قىلىپ تاشلىدى. ئوسمانجان بولسا يىغىن زالىنىڭ بىر چېتىدە مۇھاپىزەتچىلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن بۇ نۇتۇق تۇنجى قېتىم رەسمىي مەيداندا ئاڭلاۋاتقان جاڭلىق دەرس ئىدى. ئوسمانجان ئۆزى مۇھاپىزەت قىلىۋاتقان بۇ «باشلىق»نىڭ نۇتقىنى ئاڭلاۋېتىپ ۋۇجۇدى لەرزىگە كېلىپ، ئۆز ئاتىسى ئورنىدىكى يولباشچىسى، باشلىقى، نەۋرە ئاكىسى ئەخمەتجان قاسىمغا ئەڭ ئاخىرقى تىنىقى قالغۇچە مەڭگۇ سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

يىغىندىن كېيىن، يىغىن قاتناشچىلىرى قاتتىق ھاياجانغا چۆمۈپتۇ. كىشىلەر دەرۋازا ئالدىدا ئەخمەتجاننى ئورنۇبلىپ ئۇزۇنغىچە كەتمەي تۇرۇۋاپتۇ. چۈشكە يېقىنلاشقاندىلا، ئامما ئاستا - ئاستا تارقاپتۇ. كەينىدىن ئەپەندىم تارباغاتاي مەمۇرىي مەھكىمە خادىملىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپتۇ.

مەن بۇ يەردە ئۇنىڭ چۆچەكنى كۆزدىن كەچۈرۈش جەريانىدا يازغان خاتىرىسىنىڭ تولۇق تېكىستىنى بېرىشنى مۇۋاپىق تاپتىم:

1 ـ ئاينىڭ *19* ـ كۈنى (چۈچەك)

ئەتىگەندە قاسىمئاخۇن بىلەن چانىغا چۈشۈپ ئارىشاڭغا ماڭدۇق. چۈچەكتىن *20* چاقىرىم يىراق بولغان ئاشۇل قىشلىقىغا باردۇق. شۇ يەردە شىبە ۋە سولۇنلار ياشايدىكەن. رەھىمجان دېگەن كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، ئات بىلەن قۇربېيىت دېگەن يەرگە قاراپ ماڭدۇق. قۇربېيىت دېگەن تاغ ئىچىگە ئورۇنلاشقان رۇس پاسۇلكىسى ئىكەن. *140* تۆتۈن ياشايدىكەن. ئۇلارنىڭ دېھقانچىلىقىدا بىنەم ياخشى ھوسۇل بېرىدىكەن. بۇ يىل چۈچەكتە بىنەمنى قۇرۇل (قۇرغاقچىلىق) سوقۇپ كېتىپتۇ. لېكىن، قۇرىلدىن كېيىن بۇغداي مايسىلىرى ساقلىنىپ قاپتۇ. قۇربېيىتتىن كېيىن ئاتلىق قارا تۆگىگۈر ئاراسۇڭغا باردۇق. قار ئۈزەڭگىدىن ئېشىپ تۇرىدۇ. ئاتلار قورسىقىغىچە قارغا كىرىپ كەتتى. قارا تۆگىگۈر تايىرباغات ئاۋۇلى تەرەپتىن چۈچەك تەرەپكە چىقىپ، ئېقىپ تۇرغان سۇ ۋە مالالارنى كۆردۇق.

20 ـ كۈنى (چۈچەك)

ئەتىگەن خەلقەرنى قوبۇل قىلدىم. سائەت 3 تە يۇرت چوڭلىرىغا زىياپەت بەردىم. زىياپەتتە ئوسمان قارى سۆزلىدى. سۆزى ناھايىتى مەزمۇنلۇق ۋە چىرايلىق چىقتى. ئوسمان قارىدىنىڭ سۆزىدىن كېيىن، بىر كۆزى قىيسىق، چار ساقال تاتار مولا ئىدايەت دامۇللام ۋە ئىمىن ئەلى دامۇللاملار دىنىي ئىشلاردىن بىزگە توسقۇنلۇق بولدى دېگەن مەزمۇندا سۆز قىلدى. بۇلاردا بىرئاز پىتنە بارلىقى سېزىلدى. ياشىراقلاردىن ئابلىمىت ھاجى قوپالراق قىلىپ، بۇلار ئىچىدە ئىتتىپاقسىزلىق بار، دەپ سۆزلىدى. ئاز ـ ماز گەپ ـ گەپ بارلىقى سېزىلدى.

1 ـ ئاينىڭ *21* ـ كۈنى (چۈچەك)

ئەتىگەن سائەت *11* دە ۋالىي مەھكىمىسىدە خىزمەتچىلەر مەجلىسىنى ئۆتكۈزدۇق. پۈتۈن ئىدارە باشلىقلىرى، مەسئۇل خىزمەتچىلەر قاتناشتى. مەجلىستە ئىنتىزام، ھەربىكەتتە ئۆزلىرىنى تۇتۇۋېلىش ھەققىدە مۇزاكىرىلەر ئۆتكۈزۈلدى. مەجلىس سائەت

1 يېرىمدا تاماملىنىپ، قاسىمئاخۇن خانىسغا زىياپەتكە باردۇق. مېنىڭ بىلەن بىللە باشباي، ئالىمجان، قاسىمئاخۇن، سەيپىدىن، ئابلىمىت ھاجى، ئابلىز راخمانلار بولدى. ئۇ يەردىن چىقىپ كەتابخانىغا بېرىپ، خېلى نۇرغۇن كىتاب سېتىۋالدىم.

1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى (چۆچەك)

ئەتىگەندە كىشىلەرنى قوبۇل قىلدىم. سائەت 12 گە يېقىن ۋالىي ئىدارىسىدە باشباي، ئالىمجان، سەيپىدىن، قاسىمئاخۇن، داشىشاپلار بىلەن مەجلىس ئۆتكۈزدۇق. مەجلىستە سودىگەرلەرنى تەلەپلىرىنى قاراپ چىقىپ، پۇل ئوبوروت بېجى ئېلىنماسلىقىنى قارار قىلدۇق.

بالجىت ۋاڭ، داشىشاپ، لاتىف ئەپەندىملەر توغرۇلۇق ۋالىلارغا تاپشۇرۇپ، ئۆزئارا ئىتتىپاق ساقلاشنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە بىرئاز سۆز قىلدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەخمەت غەلىنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا بىرئاز نەسىھەت قىلىپ، مەجلىسنى قىسقارتۇق، مېنى ئۆزىتىش ئۈچۈن كەلگەن خەلق دەرۋازا ئالدىغا نائاھايىتى نۇرغۇن يىغىلغانكەن. ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ئالىمجانىڭ ئۆيىگە قايتتۇق.

ئەپەندىم چۆچەكتە خىزمەت تەكشۈرۈپ تۇرغان بىرنەچچە كۈن ئىچىدە مۇھىم نۇقتا قىلىپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇستەھكەم ئىتتىپاقلىشىپ، ئورتاق دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش مەسلىسىنى قاتتىق تەكىتلەپتۇ. چۆچەك خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۆيۈشمىسىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن مەخسۇس كۆرۈشۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز مەسىلەر ھەققىدە كەسكىن پوزىتسىيە بىلدۈرگەنكەن. چۆچەكتىكى خەنزۇ قېرىنداشلار ئىنتايىن تەسىرلىنىپ، توپ ـ توپ بولۇشۇپ ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتۇ ۋە مەۋجۇت مەسىلەرنى ئىنكاس قىلىشىپتۇ. ئەپەندىم خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۆيۈشمىسىدا ساقلانغان مەسىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بۇ جەمئىيەتكە مەخسۇس بىر پارچە خەت يېزىپ،

ئەخمەتجان چۆچەكنى كۆزدىن كەچۈرمەكتە

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىنىڭ چوقۇم قانۇن - تۈزۈملەرنى قاتتىق ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان بارلىق ئۇنسۇرلارنى قاتتىق جازالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ئۇنىڭ چۆچەك خەنزۇ ئۇيۇشمىسىغا يازغان خېتى مۇنداق:

چۆچەك خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا:

سىلەرگە ھەم سىلەر ئارقىلىق بارلىق خەنزۇ خەلقىگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

مەيلى قانداق ئادەم، قانداق مىللەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، جۈملىدىن خەنزۇ خەلقى بىردەك قانۇنىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىدۇ. لو دې، ۋاڭ خۇاۋېن، ۋاڭ ماۋسۇ قاتارلىقلارنى قەتىل قىلغان جاللاتلار ئۆز گۇناھىغا ئاساسەن قاتتىق جازالىنىدۇ. بۇ ھەقتە مەن ئەدلىيە ئورۇنلىرىغا مەخسۇس يوليورۇق بەردىم.

خاتىرجەم بولۇڭلاركى، ھەرقانداق چاغدا ئەدلىيە ئورۇنلىرى بۇ خىل ۋەقەلەرنى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىدۇ. سىلەرنىڭ يۇرتىڭ قانۇن ئورۇنلىرىمىزنىڭ ھەققىي يوسۇندا ھەر مىللەت

خەلقىنىڭ ئادىل ئىش بېجىرگۈچىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالـ-
ىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن. مەن باشقا مىللەتلەر بىلەن بىرلىك-
تە سىلەرگە سالامەتلىك تىلەيمەن!
ھۆرمەت بىلەن:

ئەخمەتجان قاسىمى
1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *22* ـ كۈنى

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئەخمەتجان دۆربىلجىنگە قا-
راپ يولغا چىقىپتۇ. بۇ يەر دەل ئىككى يىل ئىلگىرى بىرلەشمە ھۆكۈمەت
ئەۋەتكەن سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى تۇركىستان
نوغايبىاي ئۆلتۈرۈلگەن جاي ئىدى. بۇ ئىش توغرىسىدا ئەپەندىم ئۆز ۋاق-
تىدىلا توغرا بولمىدى دەپ پىكىر قىلغان، مانا ئەمدى شۇ چاغدا ئامما
يىغىلغان ئاشۇ كۈلۈبقا ئالاھىدە كېلىپ، ۋەزىيەت توغرىسىدا سۆز قىلـ-
ىدى، كۆپچىلىكىنىڭ ھوشيارلىقىنى ئۆستۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى
تېخىمۇ كۈچەيتىش ۋە بىر نىيەت ـ بىر مەقسەتتە كۈرەش قىلىپ، يېڭى
غەلىبىلەرنى كۈتۈۋېلىشقا چاقىرىق قىلدى.
ئۇنىڭ شۇ كۈنكى خاتىرىسىنىڭ ئەسلىي تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

1000

1 ـ ئاينىڭ *23* ـ كۈنى (دۆربىلجىن)
تۈنۈگۈن كەچتە نۇرغۇن خەلقنىڭ قارشى ئېلىشى بىلەن
دۆربىلجىنگە كېلىپ، ئابلىز ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە چۈشتۇق.
خەلقنى قوبۇل قىلىشقا باشلىدىم، يۈرت چوڭلىرىنى قو-
بۇل قىلىپ، سائەت *10* دا مۇھەممەت پالتابايوف دېگەن كىشىنىڭ
ئۆيىگە باردۇق. ئۆينىڭ ئارقىسىدا كىچىك، چاققانغىنە باغچىسى
بار ئىكەن. ئۇ يەردىن پىيادە ئۆتۈپ خەلق مەجلىسى ئۆتكۈزى-
دىغان جايغا باردۇق. مەجلىستە تۇركىستانىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىنىڭ
ناتوغرا ئىكەنلىكى توغرۇلۇق سۆزلەپ، مەجلىستىن كېيىن جۈمە
نامىزىنى چوڭ مەسچىتتە ئوقۇپ، سائەت 2 دە ئابلىز ئاقساقال-
نىڭ ئۆيىگە باردۇق. كۆڭۈلكىنىڭ يېنىدا توپلانغان خەلق بىلەن
خوشلىشىپ يۈرۈپ كەتتۇق.

1 ـ ئاينىڭ *24* ـ كۈنى (چۆچەك ـــ شخو)

ئەتىگەن سائەت *7* يېرىمدا مايماكتىن شخوغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. تاغ ئىچىنى قارا بوران قار بىلەن تىقىۋەتكەنىكەن. تار-تىشقا كەلگەندە سوغۇق بورانغا ئادەم چىداپ تۇرارلىق ئەمەس. تارتىش ئىچىدىكى سۇ توڭلاپ قېتىپ كەتكەنىكەن. بىر جايدا ماشىنا سۇغا چۈشۈپ كېتىپ، مىڭبىر مۇشەققەت بىلەن ماشىنىنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ تارتىپ چىقىرىپ مېڭىپ كەتتۇق. بىز ما-شىنىنى مۇزدىن چىقىرىپ بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ماشىنىنىڭ چاقى يەل قويۇپ بېرىپ بىرئاز قاردا قالدۇق. تولىغا كېلىپ چوڭ ماشىنىنى ئىككى سائەت كۈتۈپ كەلمىگەندىن كېيىن يۈرۈپ كەتتۇق. سائەت *6* لەردە كۈلئۆتەڭگە يەتتۇق. كۈلئۆتەڭدىن چىقىپ چېپەيزىگە سائەت *8* دە يېتىپ كەلدىم. ئۇ يەردىن شخو-غا مېڭىپ كەتتۇق. دۆتەي دېگەن جايدا ماشىنىغا بېنزىن قۇيۇپ، بىر قازاق ئاۋۇلىغا كەلدۇق. بۇ قازاق ئاۋۇلىدىكى خانىم بىرگە چاي قۇيۇپ بەردى. شۇنداق قىلىپ شخونىڭ ئۆزىگە كېچە سا-ئەت *12* دە كەلدۇق.

1 ـ ئاينىڭ *25* ـ كۈنى (شخو)

ئەتىگەن سائەت *10* لاردا ئورنىمىزدىن تۇردۇق. شخودىكى ناھىيەلىك ھاكىم ئىدارىسى، باجخانا، تىجارەت بانكىسى، مەتبۇ-بات، پوچتا ـ تېلېگراف ۋە ساقچى ئىدارىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتۇق. پوچتا ـ تېلېگراف بىلەن ساقچى ئىدارىسىدىكى ئىشلارنى تەرتىپكە سېلىشقاندەك كۆرۈنىدۇ. بىر ئۈيغۇر قىزلار، ئىككى ئۇي-غۇر ئەرلەر ۋە تۆگىگان ئەرلەر ۋە قىزلار مەكتەپلىرىنى كۆرۈپ چىقتۇق. ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ سۈپىتىنىڭ ناھايىتى تۆۋەن دەرە-جىدە ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇردىدۇ. سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار خەرە-تىدىكى دەريا، سۇ، ماداغاسقارلارنى پۈتۈن تېپىپ كۆرسەتتى.

ھاكىملار ھېسابىاتنى بىر ـ بىرلەپ ياخشى كۆرىستىپ بەردى. سائەت *2* دە كۈيتۈنگە قاراپ يولغا چىقتۇق. كۈيتۈن

شخودىن 25 كىلومېتىر شەرقتە، 36 تۈتۈن تۈرىدىغان يېزا، مايتاغنىڭ ئىلكىدە ئىكەن.

1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئەپەندىم ساۋەنگە كەپتۇ. بۇ يەرگە مىللىي ئارمىيەنىڭ ئىككى ئاتلىق پولكى ئورۇنلاشقان، ئىستراتېگىيەلىك ئورنى مۇھىم، ماناس كۆۋرۈكىگە ئەڭ يېقىن ھەربىي بازا. ئەپەندىم قىسىملاردىن ھال سوراپ بولۇپ، كۈننىڭ كەچ بولۇپ كەتكىنىگە، قار ـ شىۋىرغانغا قارىماي شىخوغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. تۆۋەندىكىسى ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى كۈندىلىك خاتىرىسى:

1 ـ ئاينىڭ *26* ـ كۈنى (شىخو ـــ ساۋەن)

كېچە سائەت 3 تە تۇرۇپ، سائەت *4* يېرىمدا شىخودىن چىقىپ كەتتۇق. بۇنداق قاتتىق سوغۇق شۇ ۋاقىتقىچە بولغان ئەمەس ئىكەن. ماشىنىمىز بىلەن ئەتىگەن سائەت 7 يېرىمدا ئاران يەنسىخەي كۆۋرۈكىگە كەلدۇق. يەنسىخەيدە كىچىك ماشىنىنى تاشلاپ قويۇپ، چوڭ ماشىنا بىلەن ئۆتۈپ كەتتۇق. ساندىخو-زىغا سائەت *9* دا يېرىپ، بىرئاز توختاپ، ساۋەندىن ئۆتۈپ كەتتۇق. ساندىخوزى بىلەن ساۋەنىڭ ئارىلىقى يېرىم سائەتلىك يول ئىكەن. *20* مىنۇتچە يول يۈرۈپ نورمان، ئارقاي، تۆكۈل-قۇمغا ئۆتۈپ، ساۋەنگە كىرىپ كېتىدىكەن. ساۋەن دېگەن سۆز «قۇمقولتۇق» دېگەن مەنىنى بېرىدىكەن. ساۋەندە *230* ئائىلە بار، ناھىيە بويىچە *7000*جان. جاي قولايلىق، يەر مول، كەچ سائەت 2 يېرىمدا شىخوغا قايتىپ كەلدۇق.

1 ـ ئاينىڭ *27* ـ كۈنى (شىخو ـ چىگشور ـــ جىڭ)

ئەتىگەن سائەت *10* دا شىخودىن چىقىپ چىگشورغا كەل-دۇق. چىگشور مانىيەۋاڭ يۈرتى، كىچىككىنە قىشلاق، بىر موڭغۇل، بىر ئۇيغۇر ـ قازاق مەكتەپ، ساقچى ئىدارە، مەسچىت بار ئىكەن. شەھەر ئىچىدە *60* ئائىلە بولۇپ، *20* نى تۆڭگان، *40* نى ئۇيغۇر، قازاق تەشكىل قىلىدۇ. ئومۇمىي شەھەر ئاھا-لىسى *200* جان. موڭغۇللار شەھەردىن *10* ـ *12* كىلومېتىرچە يىراقتا تۇرىدىكەن.

1 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى (جىڭ ـــ غۇلجا)

ئەتىگەن تۈرۈپ جىڭ ھاكىم ئىدارىسى ۋە جىڭدىكى مەكتەپلەرنى كۆرۈپ چىقتىم. سائەت 9 يېرىمدا ھاكىم ئىدارىسىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ، سائەت 10 يېرىمدا مەكتەپ مۇئەللىملىرىنى كۆرۈپ، بەش سىنىپقا كىرىپ بالىلاردىن دەرس سوراپ كۆردۈم. ھېچقايسى سىنىپتىكى بالىلار ياخشى جاۋاب بېرەلمەيدۇ، 2 ـ سىنىپ بالىلىرى ئېلىپبەنىمۇ ئوقۇپ بېرەلمەيدۇ.

جىڭ ئەھۋالىنىڭ مەلۇماتىنى ئالدىم. جىڭ ناھىيەسىدە 502 ئائىلە بولۇپ، موڭغۇللارنىڭ سانى 2236 ئىكەن. بۇلار غۇررا، بەرگەس، بوز ۋە ساتىن دېگەن بۆلەكلەرگە بۆلۈنىدىكەن. بۇنىڭدىن 20 يىل بۇرۇن جىڭدا 600 دىن ئارتۇق ئائىلە، 3000 دىن ئارتۇق موڭغۇل بولغانكەن. جىڭدا بىر سۈمبە (قورۇ ـ جاي)، بۇنىڭدا 80 لاما تۇرىدىكەن. شەرق تەرىپىدە بالجى زەڭگىلەر تۇرىدىكەن. قازاقلاردىن ساغا ئاقىلاقچىلارغا قاراشلىق 400 ئائىلە، 1564 ئادەم، مۇقاش ئاقىلاقچىغا قاراشلىق 109 ئائىلە، 1521 جان. ئۇيغۇرلارنىڭ مىڭبېگى ئىلاخۇنغا قاراشلىق 189 ئائىلە، 530 جان، سېيىت مىڭبېگىگە قاراشلىق 90 ئائىلە بار ئىكەن. جىڭدىن غۇلجىغا قاراپ مېڭىپ كەتتۇق. ئۇتەيگە كەلگەندە بىر قاراقۇيرۇق ئېتىۋالدىم. سايرامغا كەلگەندە كۈن قاتتىق سوغۇق بولدى.

ئەخمەتجاننىڭ چۆچەككە قىلغان سەپىرى شىمالىي شىنجاڭدىكى سوغۇق تازا ئەۋجىگە چىققان ۋاقىت ئىدى. چۆچەكتىن مېڭىش ئالدىدا سېيىت ئەخمەت دەيدىغان بىر بوۋاي ھاسىغا تايىنىپ ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنكەن. سېيىت بوۋاي ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۆز يېشى قىلىپ ئەپەندىمگە بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئەپەندىم قاراپ باقسا بوۋاينىڭ كۆزى چاتاق، نېمە سەۋەبتىن بۇنداق بولۇپ قالغانلىقىنى سورىسا، سېيىت بوۋاي يىغلاپ تۇرۇپ، شېكىڭ شىسەي ساقچىلىرىنىڭ ئۇرۇپ مۇشۇنداق قىلىپ قويغانلىقىنى دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

ئەخمەتجاننىڭ كۆزىمۇ كېچىك ۋاقتىدا جاراھەتلەنگەن، ھازىر ئۇ

خەلقنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى چۈشىنىدىغان خەلقنىڭ سىرداش دوسـ
تى بولۇپ قالدى. ئەخمەتجان ئىچ ئاغرىتىپ شۇ يەردىلا بوۋاينى ئېلىپ
غۇلجىدا رۇسلار ئاچقان دوختۇرخانىدا داۋالىتىپ كۆرۈشىنى ئېيتىپتۇ.
بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي خۇشاللىقتىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قاپتۇ، پۈتۈن
ئائىلىسىدىكىلەر خۇشاللىقتىن كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئاپتۇ. ئۇلار
ئۆمرىدە بۇنداق بىر ئېسىل ئادەمگە ئۇچراپ قېلىشىنى خىيالىغا كەلتۇـ
رۈپمۇ باقمىغانىكەن.

ئەتىسى، ئۇلار چۆچەكتىن يولغا چىقىپتۇ. يېرىم يولغا كەلگەندە
ماشىنىنىڭ موتورىدىن چاتاق چىقىپتۇ، ئۇلاردا ھېچقانداق ئالاقىلىشىش
قورالى يوق ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاتتىق قار يېغىپ كېتىپ تېخىمۇ
توڭلاپ كېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا شىخوغا قاراپ ماڭغان بىر يولۇك ماشـ
ىنىسى كېلىپ قاپتۇ. ئوسمانجان دەرھال يولۇك ماشىنىسىنى توختىتىپتۇ ـ
دە، ئەپەندىم بىلەن سېيىت ئەخمەت بوۋاينى يولۇك ماشىنىسى بىلەن مېـ
ڭىپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ، ئۆزى بولسا شوپۇر بىلەن ماشىنىنى ئوڭـ
شاپ بولۇپ، يېتىشۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەپەندىم ماقۇل كۆرۈپ
سېيىت بوۋاينى كابىنكىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ، ئۆزى بولسا ماشىنىنىڭ كو ـ
زۇپىغا چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. باشقىلار ھەرقانچە گەپ قىلسىمۇ، بوۋاي ئۇـ
جىدە ئولتۇرسۇن دەپ تۇرۇۋېلىپ، كابىنكىغا چىقماپتۇ. ماشىنا كېتىۋې ـ
تىپ، كۈتۈلمىگەندە بىر ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەپەندىم كۇزۇپـ
تىن سەكرەپ چۈشۈپ باشقىلار بىلەن تەڭ ماشىنىنى ئىتتىرىپتۇ، مـا ـ
شىنا ماي بېرىپ ئېرىتقىنى چىقىشىغا ئەپەندىم تېيىلىپ ئۆستەڭگە چـۈ ـ
شۈپ كېتىپ پىيىمىسىنىڭ ئىچىگە سۇ كىرىپ كېتىپتۇ. ماشىنا داۋام ـ
لىق ئالغا قاراپ مېڭىپتۇ، بىراق ئەپەندىمنىڭ پىيىمىسى مۇز تۇتۇپ قېـ ـ
تىپ كېتىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن ئەپەندىم بولالماي ماشىنىنى
توختىتىپتۇ ـ دە، كابىنكىغا كىرىپ، پىيىمىسىنى ئالماشتۇرۇۋاپتۇ،
باشقىلار شۇنچە دېسىمۇ ئۇنماي يەنە كوزۇپنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ سەـ
پەرنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قار ـ شۇرغان كوزۇپنىڭ ئۈستىنى كۆمۈۋېتەي
دەپتۇ، ئەپەندىمنىڭ ئۈستىبېشى ئاپپاق قارغا كۆمۈلۈپ ھېچ يېرىنى
كۆرگىلى بولماپتۇ، پۈتىدا بولسا ئۇتۇك، قاتتىق سوغۇقتا قانداق دالـدا
بولالىسۇن، نۆلدىن تۆۋەن 30 گىرادۇسلۇق قەھرىتان سوغۇقتا ئەپەنـ
دىمنىڭ پۈتى ئۇششۇپ قالايلا دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ماشىنا ئاران دېگەنـ
دە شىخوغا يېتىپ كەپتۇ، ئەپەندىم كوزۇپتىن چۈشەلمەي قاپتۇ، پۈتلىرى

ئىشىپ ھەتتا ئۆتۈكىنىمۇ سالالماپتۇ. ئەپەندىم ھېچ نەرسە بولمىغان قىياپەتتە، پۈتى ئاغرىپ تۇرسىمۇ تاپىنىنى يەرگە ئۇرۇپ يۈرۈپ مىڭ تەسلىكتە پۈتىنى ئۆتۈكتىن چىقىرىۋاپتۇ. ئەھۋالنى كۆرگەن ئەتراپتىكى يولداشلار قاتتىق تەسىرلىنىپ، نېمىشقا كابىنكىدا ئولتۇرمايسىز؟ دەپ سوراپتۇ. ئەپەندىم كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ: «ھېچقىسى يوق، مېنىڭ سالامەتلىكىمغۇ مۇھىم، ئەمما بۇۋاينىڭ سالامەتلىكى تېخىمۇ مۇھىم ئەمەسمۇ؟ بىز مۇشۇنچىلىك سوغۇققىمۇ چىدىمىساق، مۇشۇنچىلىك قىينىچىلىقنىمۇ يېڭەلمىسەك، بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر قىينىچىلىقلارغا يولۇققاندا ئۇنى قانداق يېڭىمىز، خەلقنى قانداق قىلىپ يورۇقلۇققا باشلىيالايمىز؟»

ئەخمەتجاننىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدىن ئەتراپتىكىلەر بەكمۇ تەسىرلىنىپتۇ. ئۇنىڭ بۇ خىل ئالىيجاناب پەزىلىتىگە چىن كۆڭلىدىن ئىلىپ-ئۇقۇپتۇ. سېيىت بوۋاي ئەپەندىمنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ:

ـ ئەپەندىمنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرى 1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى يولغا چىققان كۈندىن تارتىپ ھېسابلىساق چۆچەك، دۆربىلجىن، ساۋەن، كۈيەتۇن، شىخو، جىڭ قاتارلىق جايلاردا 15 كۈن تەكشۈرۈشتە بولغان بولىدۇ، بۇ قەھرىتان سوغۇقتا ئەپەندىم خەلقنىڭ ئىچىگە چۈشكۈچە، ئاممىنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى ئىگىلەپتۇ، مەكتەپ، ئورگانلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ، ھەربىي قىسىملارنى تەكشۈرۈپ ئوفىتسېرلارنىڭ بەزى ئىدىيەۋى مەسىلىلىرىنى ھەل قىپتۇ. ئەپەندىم يېنىدا بىللە يۈرۈۋاتقان «كاندىدات كانۇڭاي» ئوسمانجانغا ناھايىتى ياخشى چېنىقىش پۈرسىتى يارىتىپ بېرىپ، ئۇنى سىناپ كۆرمەكچى بولغانىدى.

ئەپەندىم ئۆيگە تىنچ ـ ئامان قايتىپ كەلدى.

شۇ كۈنى تالادا شىۋىرغان چىقىپ قار ئۈچقۇنداپ تۇرىدۇ، بىراق، ئۆي ئىچى ئەپەندىمنىڭ كېلىشى بىلەن تەڭ خۇشاللىققا چۆمۈلدى. ئەپەندىم كۆزى ناچار سېيىت بوۋاينى ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ. ماڭا بۇ بوۋاينىڭ بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ داۋالىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن سېيىت ئەخمەت بوۋايغا سالام بېرىپ دەرھال قىزىقىراق بىر نەرسە ئىچىپ، ئىسسىنىۋېلىشىنى ئويلىدىم ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئەتكەنچاي دەملىدىم. ئۇلارنىڭ قورسىقى راستتىنلا ئېچىپ كېتىپتۇ.

ئەپەندىم بىر ئانىنى ئوشتۇپ، بوۋاينىڭ چىنىسىگە چىلاۋاتاتتى، بىر

بۇردا نان قولىدىن چىنىگە چۇشۇپ كېتىپ، ئەتكەنچاي ئۈنۈك يۇز - كۆزلىرىگە چاچراپ كەتتى. ئەپەندىم كۈلگەن پېتى ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ «ھەشقاللا» دەپ، ھەممىزنى كۈلدۈرۈۋەتتى. ئۇيغۇرلاردا چىنىگە نان چۇشۇپ كەتسە، ئامەتنىڭ بېشارىتى دەپ قارىلاتتى.

ئەتىسى، ئەپەندىم بوۋاينى غۇلجا دوستلۇق دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ، دوختۇرلارغا بوۋاينىڭ كۆزىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى تاپىلىدى.

ئەپەندىم بەكمۇ چارچاپ كېتىپتۇ. سوغۇقتىن مەڭزى يېرىلىپ كېتىلا دەپتۇ، پۇتلىرى ئىششىپ كەتكەن. يامان يېرى ئەپەندىمنىڭ پۇتى شېكى شىسەينىڭ تۈرمىسىدە قايرىلىپ كېتىپ قاتتىق زەخىم يېگەن. مانا ئەمدى ئۇششۇپ كېتىپتۇ. ئەپەندىم يەنە راستىنى دېگىلى ئۇنمايدۇ، ھاۋا ئائچە - مۇنچە سوغۇق بولغاچقا، دىققەت قىلماي قاپتىمەن دەپلا گەپنى يوققا چىقىرىۋەتتى. مەن ئاخشىمى ئىسسىق سۇغا پۇتىنى چىلاپ بىرنەچچە كۈن ئوبدانراق دەم ئېلىشنى دەۋەت قىلدىم. ئۇششۇپ قالغان پۇتىغا قاراپ ئىچىم سىيرىلدى. ئەپەندىم يەنىلا ئۆزىنىڭ دېگىنىنى ھېساب قىلىپ، مەن دەم ئالسام، خىزمەتمۇ تەڭ دەم ئالامدۇ دەپ ئاغزىمنى تۇۋاقلاپ قويدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئەخمەتجان چۆچەكنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئالىمجاننى ئىلىغا چاقىرتىپ بىزنىڭ ئۆيدە بىرقانچە كۈن تۇرغۇزدى. ئەسلىدە بۇلارنىڭ ئىچىدە يەرلىك كادىرلار بىلەن پىكىر بىرلىكى بولماسلىقتەك ئەھۋال سادىر بولۇپ، ئىتتىپاقلىققا تەسىر يەتكەنىكەن، مۇشۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە ئەپەندىم ئالىمجان بىلەن قىزغىن سىردىشىپ، ئۇنىڭغا ئىدىيەۋى خىزمەت ئىشلىدى. ئۇنىڭدىن يەرلىك كادىرلارغا بولغان پوزىتسىيەسىنى ئۆزگەرتىپ، ئىتتىپاقلىقنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. ئالىمجانمۇ ئۆزىنىڭ ۋالىي باشبايغا بولغان كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئەپەندىم ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىتتىپاقلىقا ھەممىدىن بەكرەك كۆڭۈل بۆلۈشنى قايتا - قايتا تەكىتلىدى.

ئالىمجان، مىللىتى ئۆزبېك، 1914 - يىلى تۇغۇلغان، ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن تارباغاتايغا مۇئاۋىن ۋالىي قىلىپ تەينەلەنگەن. ئەپەندىم قۇربان بولغاندىن كېيىن، سەيپىدىن ئەزىزى بىلەن

بىللە 1949 ـ يىلى شىنجاڭغا ۋەكىل بولۇپ، بېيپىڭدا ئېچىلغان مەمـ
لىكەتلىك سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتناشقان. ئازادلىقتىن كېيىن
ئۆلكىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ باش كاتىپى بولغان. 1953 ـ يىلى
غۇلجىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتكەن.

بۇ قېتىملىق سەپەر «كاندىدات كانۇاي» ئوسمانجانغا ئەمەلـي
سىناق بوپتۇ. غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئوسمانجان باشقىچىلا
بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قاپتۇ، كەپسىزلىكلىرى تۈگەپ، راۋرۇس بىر
جەڭچى، هوشيار رازۋېدكىچى بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئادەتتىكى
ئەركىلىكلىرى ئورنىغا بىر قەتئىيلىك، ئىنتىزامچانلىق ئالمىشىپتۇ.
كېيىنرەك ئۇقساق، ئەپەندىم ئوسمانجاننىڭ ئاپىسى ئالدىدا يۇز ـ خاتىر
قىلىپ، قاتتىقراق گەپ قىلماي كەلگەنىكەن، ئەمما بۇ قېتىم ئەپەندىم
ئوسمانجاننى چېنىقتۇرىمەن دەپ جىق ئىشلارغا ساپتۇ، هەتتا ئۇنىڭغا
يېرىم كېچىدە تۈيۈقسىز ئېغىر بىر ۋەزىپە تاپشۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى كېچىسى ئوسمانجان تاتلىق ئۇيقۇدا ياتسا، ئەپەندىم تۇ ـ
يۇقسىز ئۇنى ئويغىتىپ، 20 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى مايتاغدا تۇ ـ
رۇشلۇق مىللىي ئارمىيە قىسمىغا بىر پارچە خەت ئاپىرىپ بېرىشنى
تاپشۇرۇپتۇ هەم ئاتلىق چېپىپ تېز بېرىپ تېز قايتىشنى بۇيرۇپتۇ،
هېچكىمگە دېمەسلىكنى ئېيتىپتۇ. ئوسمانجان دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ
كىيىملىرىنى كىيىپتۇ ـ دە، جىددىي يولغا چىقىپتۇ. تۇن كېچە، تۆت
ئەتراپ قاپقاراڭغۇ، پايانسىز دالا قار بىلەن قاپلانغان. ئوسمانجان چاپقان
پېتى كېتىۋاتسا، دەريادىكى مۇز يېرىلىپ كېتىپ ئات ـ پات بىلەن سۇغا
يىقىلىپتۇ. چوڭقۇر سۇ ئاتنىڭ قارنىغا كېلىدىكەن، كېچە قاراڭغۇ هەم
سوغۇق، ئوسمانجاننىڭ پۇتۇن بەدىنى هۆل بولۇپ كېتىپتۇ. ئوسمانجان
ئاران تەستە ئاتقا ئېسىلىپ مىڭبىر جاپادا قىرغاققا چىقىۋاپتۇ، ئۇستـ
بېشى بىردەمدىلا مۇز تۇتۇپ سوغۇقتا چىشلىرى كاسىلداپ كېتىپتۇ.
ئوسمانجان قارلىق دالادا ئۆزى يالغۇز ئەتراپتا ئىنس ـ جىن يوق، ئاتـ
نىڭ بوينىغا چىڭ ئېسىلىپ يىغلىۋېتىشكە تاس ـ تاس قاپتۇ، ئۇزۇنغـ
چە ئۆزىنى بېسىۋالالماپتۇ. مۇشۇ چاغدا ئەخمەتجاننىڭ بۇيرۇقى قۇلىقىدا
ياڭرىغاندەك بوپتۇ ـ دە، كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ قەددىنى قايتىدىن
رۇسلاپتۇ، ئۇستىبېشىنى ئوڭشاپ، بوينىغا ئاپتوماتنى باشقىدىن ئېسىپـ
تۇ، پايانسىز دالادا كېچىلەپ مېڭىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى غەلىبىلىك ئو ـ

رۇنلاپ كەپتۇ.

ئوسمانجاننىڭ يۇز ـ كۆزى يېرىلىپ، پۈت ـ قولى ئۇششۇپ كېتىپتۇ. ئەمما، ئۇ مانا مۇشۇنداق قاتتىق سوغۇقتا قاتتىق جاپا تارتقان بولسىمۇ، باتۇرلۇق بىلەن ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەپتۇ.

غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئەپەندىم ئوسمانجاننىڭ قورقماس روھىنى ماختاپ، پاتەم كىچىك ئاپامغا مۇشۇنداق يارامللىق بىر ئوغۇل چوڭ قىلغانلىقىدىن مەمنۇن بولغانلىقىنى ئېيتتى. بىرقانچە كۈن ئۆتمەيلا، ئەپەندىم ئوسمانجاننىڭ ئەسكەرلىككە رەسمىي قوبۇل قىلىنغانلىقىنى ئېلان قىلدى، مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابىغا بېرىپ، ھەربىي كىيىم، پاگونلارنى ئېلىۋېلىشىنى ئۇقتۇردى. شۇنداق قىلىپ ياش جەڭچى ئوسمانجان مىللىي ئارمىيەنىڭ رەسمىي بىر ئەزاسى بولۇپ قالدى. كېيىنكى كۈنلەردە ئوسمانجان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ يېنىدا ھايات تىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تىنىقى قالغۇچە كانۇڭاي بولۇپ ئىشلىدى!

بۇگۈنكى كۈندە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلغان كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئارقا رەت سول تەرەپتىكى بىر قەبرە تېشى چېلىقىدۇ. قەبرە تېشىغا مۇنۇ خەتلەر ئويۇلغان:

ئوسمانجان ناسىرى
1930 — 1949

ئوسمانجان مېنىڭ دادامنىڭ سىڭلىسىنىڭ ئوغلى، شۇنداقلا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ كىچىك دادىسىنىڭ ئوغلى بولىدۇ. بىزنىڭ ئوسمانجان ناسىرى بىلەن بولغان بۇنداق مۇناسىۋىتىمىزنى نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدۇ. ئىنىم ئوسمانجان كىچىكىدىنلا ئەخمەتجانغا ئەگىشىپ، كۆپ جاپا تارتقان، كېيىن ئەخمەتجانغا كانۇڭاي بولۇپ، نۇرغۇن مەخپىي ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلىغانىدى. جاپا ـ مۇشەققەت ۋە خېيىم ـ خەتەرلەردە ئوسمانجان ئەخمەت ئەپەندىمدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلغىنى يوق. ئەپەندىممۇ ئوسمانجانغا قاتتىق تەلەپ قويياتتى. ئۇنىڭدىن زور ئارزۇ ـ ئۈمىدلەرنى كۈتەتتى.

«قاينىاپ تۇرار بۇ تېنىمدە جاسارەت، كەتسە زۇلمەت يېتىپ كېلەر

ئادالەت».

1949 ـ يىل 8 ـ ئايدا ئەخمەت ئەپەندىم بېيپىڭغا سىياسىي مەسـ
لىھەت كېڭىشى يىغىنىغا ماڭغاندا، ئەمدىلا 19 ياشقا كىرگەن ئوسمانجان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ كانۇيىي بولۇپ بىللە ماڭغانىدى.

ئەپسۇسكى، ئۇلار بېيپىڭغا كېتىۋېتىپ، ئايروپىلان ۋەقەسىدە ھەر ئىككىسى تەڭ قازا قىلىپ كەتتى. مەن بۇ ئىككى جانجىگەرىمدىن مەڭ
گۈلۈك ئايرىلىپ قالدىم. ھەر قېتىم ئەپەندىمنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلغىنىمدا، نەۋرە ئىنىم ئوسمانجان ھامان كۆز ئالدىمدا پەيدا بولغاندەك بولىدۇ! مېنىڭ ئىچىمدە بىر خىل كۆيۈك يالقۇنجايدۇ:

ئوسمانجان ھازىرمۇ نەۋرە ئاكىسى ئەخمەتجانىنىڭ يېنىدا مەڭگۈ
پوستتا تۇرۇۋاتىدۇ!

50. ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاڭ جىجۇڭغا يازغان ئىككىنچى جاۋاب خېتى

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم شىخو بىلەن چۆچەكنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولۇپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدى ۋە دەرھال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئىككىنچى خېتىگە جاۋاب خەت يېزىشقا تۇتۇش قىلدى. ھەممىگە مەلۇم، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىمنى نەنجىڭگە كېلىپ «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا قاتنىشىشقا تەكـ لىپ قىلغان، كۆپچىلىك بۇنى يەنە بىر قىلتاق دەپ قارىغان. ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىپ ۋەكىل ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. لېـ كىن، ئەپەندىم ھېچقاچان ئۆلۈمدىن قورقۇپ باققان ئەمەس، كەلگۈسىدە ۋەزىيەت تەلەپ قىلىدىكەن، ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، نەنجىڭگە بېرىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى كۆپچىلىككە بىلدۈرگەنىدى. ئۇ جاڭ جىجۇڭنىڭ ئىككىنچى پارچە خېتىگە جاۋاب يېزىش مەسىلىسىدە ئۆزىنىڭ كۆندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىدى:

1948 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

سائەت 2 دە مەن، رەھىمجان، گېنېرال ئىسھاقبېك ئۇچىمز گېنېرال كابىنېتىدا جاڭدىن كەلگەن خەت توغرۇلۇق سۆھبەتـ لەشتۇق. مەن جاڭ جىجۇڭنىڭ تەلەپلىرىنى ئورۇنلاشقا بىزنىڭ ھازىر ئىكەنلىكىمز ۋە بىزنىڭ تەلىپىمزنى جاڭ ئورۇنلاشقا چارە قىلىشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىپ، بىتىم ئۇسۇلدە مۇزاكىرە يۈرـ گۈزۈشنىڭ لازىملىقى ۋە سۆھبەت نەنجىڭدە ئۆتكۈزۈلسە ياخشىراق بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق پىكىر بەردىم.

ئىسھاقبېك مېنىڭ پىكرىمگە قوشۇلدى. رەھىمجانمۇ مېنىڭ

پىكرىمگە قوشۇلدى، ئەمما سۆھبەتنىڭ ئۇرۇمچىدە يۈرگۈزۈلۈ-
شىنى مۇژاپىق كۆردى. ئۇنىڭ پىكرىچە، نەنجىڭگە بارغان ژە-
كىللەرگە سۈيىقەست بولۇش ئېھتىمالى يوق ئەمەس ئىكەن.

قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقىدا دېرىزىنىڭ ئەينەكلىرىگە دەز كەتكەن بولۇپ، يېرىقتىن كىرگەن سوغۇق ئۆيىنى مۇزلىتىۋېتەتتى. ئەپەندىم ئۆ-زىنىڭ بۇرۇن ئەينەكچىلىك قىلىپ يۈرگەن ژاقىتلىرىدىكى ئەسۋابلىرى-نى قەيەرلەردىن تېپىپ كەلدىكىن، تالادىن كىرسەم ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسى-دىكى ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە چوڭ بىر پارچە ئەينەكنى قويۇۋېلىپ كەس-كىلى تۇرۇپتۇ. يېنىدا يارەملىشىۋاتقان ئوسمانجاننىڭ قوللىرى زامىس-كىغا مىلىنىپ كېتىپتۇ. ئەپەندىم پۈتۈن زېھنى بىلەن ئەينەك كېسىۋاتـ-قانكەن، ھەتتا مېنىڭ كىرگىنىمنىمۇ تۈيمىدى. نەچچە كۈندىن بېرى ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭغا ئەۋەتمىدىغان ئوچۇق خەت ھەققىدە ئويلىنىش بـ-لەن بەند ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ كونا كەسپى ئەينەكچىلىكنى قىلىۋاتقىنى بىلەن، خىيالى يەنىلا باشقا مەسىلىدە ئىدى. ئەپەندىم ئەينەك ئۈستىگە ئۈزۈن گەز قويۇپ، ئالماس پىچاقتا گەزنى بويلىتىپ ئۈستىلىق بىلەن ئەينەكنى جىجاپ، يېنىككىنە بېسىۋېدى، «تارس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئەينەك دېرىزە رامكىسىغا دەل قىلىپ كېسىلدى.

1011

بۇ چاغدا ئەخمەتجان مېنىڭ چەتتە قاراپ تۇرغانلىقىمنى كۆرۈپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ـ دە، قولىدىكى ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. ئۇنىڭ خىيالىدىن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئەينەكچىلىك قىلىپ كوچىمۇ-كوچا ئىنقىلاب ئۇرۇقىنى چاچقان ژاقىتلىرى، قولىغا قورال ئېلىپ ئۇ-رۇش قىلغان كۆرۈنۈشلەر ئۆتۈۋاتسا كېرەك. مانا بۇگۈن ئۇ خەلقنىڭ رەھبىرى بولۇپ قالغان بولسىمۇ، جاپالىق ئۆتمۈشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. مەن ئۇنىڭ ئەينەك كەسكەچ چوڭقۇر خىيالغا چۆمگەنلىكىنى سېزىپ، يېنىدا ئۇن ـ تىنسىز تۇرۇپ قالدىم...

ئەتىسى ئەپەندىم ئابدۇكېرىم ئابباسوف بىلەن ئۇيغۇر سايرانىنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ، جاڭ جىجۇڭغا يازىدىغان جاۋاب خەتنىڭ مەزمۇنى توغرىسىدا پىكىر ئالىشىدى. ئەپەندىم بۇ ئىككى سەپدىشى بىلەن ئۇرۇم-چىدە گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن يۈزمۈيۈز تۇرۇپ كۆرەش قىلغان، مانا

ئەمدى ئۇلار يەنە چوڭ ئىشلار ئۈستىدە پىكىرلىشىۋاتىدۇ.
تۆۋەندىكىسى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ شۇ كۈنى يېزىپ قالدۇرغان خاتىرىسى:

1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *30* ـ كۈنى (جۈمە، غۇلجا)

ئەتىگەندە بامدات نامازنى ئوقۇپ، ناسىر ئاكامىلارنى يوقلاپ قايتىپ كېلىۋاتقىنىمدا، مۇھەممەتجان مەخسۇم بىلەن بىر سەللىلىك كىشى يولۇقۇپ قالدى. مۇھەممەتجان مەخسۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ چاي ئىچىپ، چىنىغا چۈشۈپ، مافىڭ (تۆڭگان) ئاكامنىڭ خانىمنىڭ يەتتىسىگە باردۇق. ئۇ يەردىن چىقىپ، ئابدۇرەئۇپ مەخسۇم ۋە جانى يولداشوفنىڭ ئۆيىگە پەتە ئوقۇپ چىقىپ، ئابدۇمۇتائالى خەلپەم ھەزرەتنى يوقلىدۇق. خەلپەم ھەزرەت بىتاپ بولۇپ قالغانكەن. ئۇنىڭدىن چىقىپ مۇھەممەتجان مەخسۇم ئىككىمىز بازارنى ئايلاندۇق. باھالار بىلەن تونۇشتۇق. چېھرىقوت مېتىرى *11* سىڭ دوللار، بۇغداي بىر خورى *60* سىڭ دوللار (بىر خو ـــ تۆت پۇت)، ئۇتۇڭ *50* ـــ *100* سىڭ دوللار، پىيما *35* سىڭ دوللار. بازاردا مال ۋە ئاشلىق مول، نان *400* دوللار (*300* گىرام). بازاردىن قايتىپ پاتىخ ئاللايارنىڭ مەۋلۇتىغا، ئۇنىڭدىن چىقىپ پولكوۋنىك ئابلاخان مەۋلۇتىغا بارۇق.

مەۋلۇتتىن قايتىپ كابىنېتتا ئابدۇكېرىم ۋە ئۇيغۇر سايرانى بىلەن، كېڭەش ئەزالىرىدىن ئوسمان داموللام، ئەمەت قازىئاخۇنۇم، سىدىق مۇسايوفلار بىلەن كۆرۈشتۇم.

1 ـ ئاينىڭ *31* ـ كۈنى (غۇلجا ـــ سۇيدۇڭ)

ئەتىگەندە كەلگۈچىلەرنى قوبۇل قىلدىم. قەشقەرلىك كېڭەش ئەزالىرى، مەنسۇر ئەپەندى، سالىجانباي، سوۋېتنىڭ غۇلجىدىكى كونسۇلى داباشىننىڭ كاتىپى بىلەن، ئۆمەر داموللام، پولات ئالىمى ۋە باشقىلار بىلەن سائەت *11* گىچە سۆزلەشتىم. سۇيدۇڭدىن ھوشۇر ساقىنىڭ ۋاپات بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىدىم. مۇھەممەتجان مەخسۇم ئىككىمىز سۇيدۇڭگە تۇرسۇن ھاجى خانىسىغا باردۇق، جىنازىدىن (نامازدىن) كېيىن، غۇلجىغا

قايتتىم. غۇلجىدا ھەسسىم «تيەنجىن» ئۆيىدە چايغا تۇتۇۋالدى. شەرتسىز بېرىشقا مەجبۇر بولدۇم. مەن خانىغا كىرسەم زېرىپ قارى ھاجىم، سەئىدئەلى ھەزرەت، ھېلىمھاجى، ئابدۇللا داموللالار باشلىق پۈتۈن مېھمانلار ئولتۇرغان يەردىكى ياستۇق – كۆرپىنى قولى بىلەن تۇتۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇزۇپ كەتتى. يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆلار بىلەن كۆرۈشتۇم. ھاكىمبەگ غوجام ئولتۇرغانىكەن. ئورنىدىن تۇرمىدى، ئېھتىمال مېنى كېلىپ كۆرۈشسۇن دېگەن ئوخشايدۇ.

2 – ئاينىك 2 – كۈنى (غۇلجا، موڭغۇللارغا زىياپەت)

چۈشتىن بۇرۇن زۇكام بولغانلىقىم ئۈچۈن دوختۇرخانىدا بولدۇم. سائەت 2 دە جالالىدىن ئەپەندى قەبرىسىگە باردىم. سائەت 4 تە موڭغۇل مۆتىۋەرلىرىنى چايغا چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئايالىرىملىرىنىڭ خاتا يولغا ئۆتۈپ قالغانلىقى توغرۇلۇق سۆزلىدىم. زىياپەت مەجلىسىگە يۈلتۇز ھاكىمى شەنزىرت لاما، يىڭنىك لاما ۋە شىخودىن مىلىي ۋاڭ، موڭغۇلكۇرە ئامبىلى شۇنداقلا باشقا موڭغۇل جەمئىيەت خىزمەتچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ھەمراھلىرى قاتناشتى. مەجلىستە بۈتىنبۇ باشلىق 15 موڭغۇلنى ئەپۇ قىلغانلىقىمزنى بىلدۈردۇق.

چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن ساڭرېن لاما، يىڭنىك لاما، گۈزەي، ئوشۇر لاما، مىلىي ۋاڭ، بۆكە، شېرما، بالجىت ۋاڭ، موڭغۇلكۇرەدىكى كامبىلئاماس، لورۇق لاما، بۇجالارغا سوۋغا تەقدىم قىلدىم. كەچتە ئىسھاقبېك بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشتىم.

(كۈندىلىك خاتىرىدە دېيىلگەن جالالىدىن ئەپەندى مەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى دەپ ئۆتكەن بىر نەۋرە ھەدەم خەلىچە بانۇنىڭ يولدىشى جالالىدىن يەھياروف ئاكا بولىدۇ.)

مۇشۇ كۈنلەردە ئەپەندىم ھەددىدىن زىيادە چارچاپ كەتكەنلىكتىن زۇكام بولۇپ، بالىنىسىدا يېتىپ قالغاندى، قىزىتمىسى ئۆرلەپ 39 گىرادۇسقا چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئەپەندىمنىڭ كېسەل كارىۋىتى ئىشخانىغا ئايلىنىپ قالغاندى. كۆرۈشكىلى كېلىدىغانلارنىڭ ئايىغى

ئۇزۇلمەيتتى، ئۇ يولداشلار بىلەن خىزمەت ھەققىدە پاراڭلىشاتتى. دوختۇرلارنىڭ توسۇشىمۇ ئۇنىڭغا كار قىلمايتتى.

ئەخمەت ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭغا يازىدىغان جاۋاب خەت تېزىسىنى كېسەل كارىۋىتى ئۈستىدە تەييار قىلدى. جاۋاب خەت جەزمەن گومىنداڭ جاھىل كۈچلىرىنىڭ قىلغان ئەسكىلىكلىرىگە چېتىلاتتى. بولۇپمۇ مەسئۇلىيەتسىزلىك كۆپچىلىك: مەسئۇلىيەت رەھىمجانىنىڭ قېيىنئاتىسى، بۇ خىل مۇناسىۋەت مەلۇم دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتىشى مۇمكىن دەپ ئەنسىرىشەتتى. ئەپەندىم بۇنداق سەزگۈر مەسىلىلەرنى ھەمىشە ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن بىر تەرەپ قىلاتتى. شۇ چاغدىكى ئەھۋاللار ئەپەندىمنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدە ئەينەن ئىنكاس قىلىنغان:

2 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندە ئۇيغۇر سايرانى، ئەنۋەر ۋە باشقىلارنى قوبۇل قىلدىم. زۇكام بولۇپ، بالىنتسىدا ياتتىم. جاڭ جىجۇڭنىڭ 1947 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى يازغان خېتىگە جاۋاب لايىھەسىنى يېزىشقا باشلىدىم. خەتنى كۆپ سوزمامي كىرىش سۆزىدىن باشقا: (1) ئوسمان، قالىپىك ۋە سۇڭ شىلىەن ھەققىدە؛ (2) مەسئۇلىيەت ئەپەندىم توغرىسىدا؛ (3) جەنۇب ۋە ئۇرۇمچى، قومۇلدا قامالغانلار توغرىسىدا؛ (4) تۇرپان ۋەقەسى توغرىسىدا توختاپ ئۆتۈپ خۇلاسە چىقىرىشنى پىلانلاپ تۇيدۇم. كەچتە ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشنى ۋىلادىمىروۋا (ئوقۇتقۇچى) بىلەن باشلىدىم.

2 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى (غۇلجا)

جاڭ جىجۇڭنىڭ خېتىگە جاۋاب لايىھەسىنى يازدىم، ئۈيدىن ھېچ ياققا چىقالمىدىم. دارىلئېتامدىكىلەر جۈمە كۈنى مەۋلۇت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كەلگەنىكەن، تەستىقلاپ بەردىم. 3 مىليون دوللارلىق پىلان ئىكەن، 500 مىڭ دوللار بەردۇق.

ئەنۋەرنى قوبۇل قىلدىم.

سەئىدئەلى ھەزرىتىم دوختۇرخانىغا بېرىپ قايتىپتۇ. نېفمەت دوختۇر ئۇنىڭ كۆزىنىڭ كۆرمەسلىكىنى مۇقىملاشتۇرغانلىقىنى

دەپ ئۇنى خاپا قىلىپ قويۇپتۇ. ھەزرىتىمگە بىرئاز تەسەللى بەردىم. جاۋاب خەتنى كەچ سائەت *1* يېرىمگە قەدەر يېزىپمۇ پۈتكۈزەلمىدىم.

ئەپەندىمنىڭ جاۋاب جىجۇڭ ئەپەندىگە يازىدىغان جاۋاب خېتىدە مەسئۇتقا قارشى تۇرىدىغان مەزمۇن بار ئىدى، لېكىن مەسئۇت رەھىمجاننىڭ قېيىنئاتىسى بولغاچقا، ئايرىم يولداشلاردا رەھىمجانغا نىسبەتەن باشقىچە قاراش بار ئىدى. شۇڭا ئەپەندىم رەھىمجان بىلەن مەسئۇت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت توغرىسىدا كۆپچىلىك بىلەن نۇرغۇن قېتىم پىكىرلەشكەن، رەھىمجان بىلەنمۇ مۇڭداشقان. ئۇ بىرتەرەپتىن كۆپچىلىكتىن سەپدىشىغا توغرا مۇئامىلە قىلىشنى تەلەپ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن رەھىمجانغا سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيە قىلغان. ئايرىم يولداشلاردا رەھىمجانغا نىسبەتەن باشقىچە قاراشنىڭ بولۇشى تەبىئىي، لېكىن ئەپەندىم مەسىلىگە دىيالېكتىك نۇقتىئىنەزەر بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. رەھىمجان سابىر ھاجى سۆھبەت ۋەكىلى، ئۇرۇمچىدە گومىنداڭ ئالدىدا يۈمشاقلىق قىلغان ئەمەس، قېيىنئاتىسى مەسئۇت بىلەن يۈز تۇرانە كۆرەش قىلغان ئىشەنچلىك يولداش دەپ قارايتتى ۋە يەنە رەھىمجاننى ئىرادىلىك بولۇشقا رىغبەتلەندۈرەتتى. ئەپەندىم جياڭ جېيشىنىڭ ئوغلى جياڭ جىڭگونىڭ بىرمۇنچە مەسىلىلەردە دادىسىغا قارشى چىققانلىقىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، بىزنىڭ رەقىبىمىز مۇشۇنداق قىلالىغان يەردە، يولداشلىرىمىز شۇنداق قىلالمامدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە رەھىمجان بىلەن مەسئۇت ئاتا ـ بالا ئەمەسقۇ، دەپ ئىشەنچنى مۇستەھكەملەپ، كۆرەش قىلىشتا چىڭ تۇرغان.

رەھىمجان ئەپەندىمنىڭ پوزىتسىيەسىدىن تەسىرلىنىپ، ئىدىيەسىدىكى ئېغىر يۈكنى تاشلاپ، بۇرۇنقىدەكلا يېڭى كۆرەشكە ئاتلانغان.

ئەپەندىمنىڭ يۇقىرىقىدەك پىكىر ـ تونۇشلىرىنى تۆۋەندىكى كۇدۇلىك خاتىرىسىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

2 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەن تۇرۇپ جاڭ جىجۇڭغا يازغان خەتنىڭ داۋامىنى يازدىم، كەچكە قەدەر يېزىپ بولدۇم. خەتنى يېزىپ بولۇپ، رەھىمجانغا تېلېفون ئارقىلىق ئېيتقاندىم. ئەتە گېنېرالنىڭ ئۆيىدە

مەجلىس ئۆتكۈزۈشكە توختاتتۇق. خەتنىڭ ھەممە جايىغا رە-
ھىمجان چىن كۆڭلى بىلەن قوشۇلار، لېكىن مەسئۇت ئەپەندىم
توغرۇلۇق يېزىلغان يېرىگە قوشۇلمىسمۇ، ئوچۇق پىكىر بەرمەس
دەپ ئويلايمەن.

2 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى (جۈمە، غۇلجا)

ئەتىگەن سائەت 9 دا گېنېرال ئىسھاقبېك خانىسدا رەھىم-
جان، ئىسھاقبېك ئۈچىمز مېنىڭ جاڭ جىجۈڭغا يازغان خېتىمنىڭ
لايىھەسىنى ئوقۇپ چىقتۇق.

ئوقۇغانلاردىن ھېچكىم بىر جۈملىمۇ سۆز قوشمىدى،
ھېچقانداق ئۆزگەرتىش بەرمىدى. مەسئۇت ئەپەندىم توغرۇلۇق
يېزىلغان جايى رەھىمجانغا قانداق تەسىر قىلارىكىن، دەپ ئويلە-
غانىدىم. ئېغىر كەلگەن بولسىمۇ، ئىچىدە ساقلاپ قالدى، ئۇ-
نىڭدىن ئىلگىرى جاڭ جېيشىنىڭ ئۇغلى جاڭ جىڭگو توغرۇلۇق
سۆز بولغانىدى. مەن ئاتىغا قارىشى چىقىش ئۈچۈن مەسلەكنى
ئوچۇق چۈشەنگەن بولۇشى، مەھكەم ئىرادىلىك بولۇشى شەرت
دېگەن سۆزنى ئېيتقانىدىم. چۈشتىن كېيىن كەچ سائەت 7 گىچە
ئىسھاقبېك، غېنى، ئابدۇكېرىم، رەھىمجان، سەيپىدىن ۋە ئەنۋەر
سالىجانلار بىلەن ئۇيغۇر (ئۇيغۇر سايراىي) لارنى چاقىردىم.
چۆچەك خەلقىنىڭ چۆچەك خەلقى ۋە ساۋەن خەلقى نامىدىن
ئەنۋەر سالىجان ئېلىپ كەلگەن مەن بىلەن ئىسھاقبېككە ئەۋەت-
كەن لەۋھەسىنى تاپشۇرۇۋالدۇق.

سۆھبەت جەريانىدا، جاڭ جىجۈڭغا يېزىلىدىغان خەت توغرۇ-
لۇق يۇقىرىدىكى مەزمۇنلار ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى بىلەن تەڭ يەرلىك
مىللەتلەر ئارىسىدىكى مىللەت ئايرىمىسى بىلەن سىياسىي مەيدان
ئايرىمىسىنى خۇنۇكلەشتۈرۈۋېتىش ئەھۋالى پەيدا بولغانلىقى، ئۇ-
نىڭغا قوشۇلۇپ ھەربىي فورمىنىڭ لايىھەلىنىشى بەزىبىر ئوخشاش-
مىغان پىكىرلەرنى پەيدا قىلغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

ئەخمەتجاننىڭ بۇ جەھەتتىكى تونۇشىنى تۆۋەندىكى خاتىرىدىن كۆ-
رۈۋالغىلى بولىدۇ:

2 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى (غۇلجا)

رەھمجان بىلەن بىللە قاسىم ئەپەندىنى يوقلاپ، ئۇنىڭدىن كېيىن قازاق ئۇيغۇشمىسىغا بېرىپ، بىرئاز سۆھبەت ئۆتكۈزگەن بولدۇق. قازاقلار ئارىسىدا «ئايرىم مۇختارىيەت ئالمىز» دەپ يۈرگەن ئالتە كىشى بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىشتات قىسقارتىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشتىن بوشىتىلغانلار ئىكەن.

بۇخارا، مۇقاباي، جاقان ۋە يەنە ئۈچ كىشى بۇلار ھەممىسى سالىرنىڭ تەسىردە ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنى تەربىيە قىلىش ئۈچۈن كۆپ كۈچ چىقاردۇق. *1944* ـ يىلىدىن بېرى بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى توختاتمىغانىكەن، يەنە ئۇلار بىلەن قاتتىقراق سۆزلىشىشنى قاسىم ئەپەندىگە تاپشۇردۇم.

قازاق ئۇيغۇشمىسىدىن چىقىپ مالىيە ئىدارىسىگە بارىدۇق. مالىيە ئىدارىسىدە رەسۇلوفنى كۆرۈپ، ئەسكەرلەرگە ياقمىز تون تىكىشنى قەتئىي مەنئى قىلىشنى تاپشۇردۇم. باسمىخانىغا كىردۇق. مەن ئالتە ئاي بۇرۇن تاپشۇرۇلغان ئىشلىرىنى پۈتكۈزگۈزدۇم.

2 ـ ئاينىڭ *8* ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندە بەش ـ ئالتە كىشنى قوبۇل قىلدىم. چۈشتىن كېيىن خامچوت ئەھۋالىنى كۆرۈپ چىقتىم. بۇ خامچوتنى ئاخىرىغا قەدەر كۆرۈپ تۈگىتەلمەي گېنېرال بىلەن ھەربىي تەمىنات مەسىلىلىرى ئۈستىدە مۇزاكىرىلەشتىم. سائەت *5* تە غۇلجىغا يېتىپ كەلگەن س س س ر كونسۇلى XX ئەپەندىمنى قارشى ئېلىش زىياپىتى بەردىم. زىياپەتكە ھاكىمبەگ غوجام، تېيىپئاخۇن، تۆلەمبەگ، كونا كونسۇل داباشىن، گېئولوگ ۋاسىلىي پېتروۋىچ كازىيوف، سودا بۆلۈم باشلىقى سۈنتكوف، كېرىم ھاجىكام، رەھمجان، سەيپىدىن، ئابدۇكېرىم، قېيۇمبەگ ۋە ئەسەدۇللا ئەپەندىلەر قاتناشتى. زىياپەت كەچ سائەت *12* دە ئاران تارقالدى. مەن ئىككى ـ ئۈچ سائەت بولار دەپ ئويلىغانىدىم.

زىيادىەت بۇنداق سوزۇلسا، كەچ كىرىپ كېتىدىكەن، ۋاقتىنى تىزگىنلەش لازىم.

ئەخمەت ئەپەندىم كوچىلارغا يالغۇز چىقىپ، دۇكانلارنى ئارىلاپ نەرخ ـ ھاۋانى ئۇقۇپ تۇراتتى. شۇ كۈنى ئەپەندىم بىر ئاشپۇزۇلغا كىرىپ تاماق ۋە قورۇمىلارنىڭ باھاسىنى سوراپتۇ. بۇ ئاشپۇزۇلنىڭ غوجايىنىنىڭ ئىسمى ئابدۇل، لەقىمى «مانتا» بولۇپ، ئۇنىڭ مانتىسى مۇشۇ ئەتراپتا خېلى داڭلىق ئىكەن. ئابدۇل «مانتا» قاراپ تۇرسا بىر ناتونۇش ئادەم كىرىپ ئۇنىڭ باھاسى قانچە، بۇنىڭ باھاسى قانچە دەپ سوراۋېرىپتۇ، لېكىن قىممەت دەپ ئالماپتۇ. ئابدۇل «مانتا»نىڭ غەزىپى كېلىپ، ئالمايدىغان ئادەم نېرى تۇرە، دەپ ئەپەندىنى مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىپ، ئاغزى بىسىقماي غوتۇلداپلا كېتىپتۇ. ئەپەندىم خاپا بولۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن: «كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم، مانتىنىڭ ھىدىنى پۇراپ بىرنەچچىنى يەي دەپ كىرىشىم، بىراق تاماق باھاسىنى ئۆرلىتىۋاپسىز، بۇنداق قىلساق بولمايدۇ، كەمبەغەللەر يېيەلمەيدۇ» دەپ ئۇستامنىڭ زىتىغا تېگىپ قويۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ھېلىقى غوجايىن ئاچچىقىدا چۆمۈچىنى ئېلىپ ئەپەندىمنى ئاشپۇزۇلدىن قوغلاپ چىقارماقچى بوپتۇ، شۇ ئاردا بىرەيلەن ئەخمەتجاننى تونۇپ قاپتۇ ـ دە، ئىتتىك كېلىپ غوجايىنىنىڭ قولىدىكى چۆمۈچىنى تارتىۋېلىپ: «ھەي، كۆزۈڭ يوقمۇ، بۇ دېگەن سۆيۈملۈك رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندى ئەمەسمۇ» دەپتىكەن، ھېلىقى غوجايىن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قاپتۇ ۋە گاچىلىشىپ ئاغزىغا گەپ كەلمەي قاپتۇ. ئەتراپتىكىلەر دۇرۇلدەپ كېلىپ ئەپەندىم بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئەپەندىم خالايىققا ئىقتىسادنىڭ قىيىنچىلىقتا تۇرۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ؛ ھەممىمىز پۇقرالارنىڭ غېمىنى يېمىسەك بولمايدۇ، دەپ سەۋرچانلىق بىلەن ئۇستامغا نەسىھەت قىپتۇ. ئەخمەتجاننىڭ گېپىدىن تەسىرلەنگەن غوجايىن ئۇزاپ كېتىۋاتقان ئەخمەتجاننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ قاپتۇ.

ئۇنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يېزىلغان:

2 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندە ئابلاھاجى، ئابدۇكېرىم، گوسپىتال (ھەربىي دوختۇرخانا)دىكى ئابدۇرېشىت، ئەنۋەر سالىجانلارنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، تېلېفون ئارقىلىق يىلدىرىمنى ئىشتىن بوشىتىش توغرۇلۇق بۈيرۇق بەردىم (ئىزاھات: مەسئۇلىيەتنىڭ ئىككىنچى ئۆغلى). بىر سائەت بازارغا باردىم. يىلدىرىمنىڭ ئاشلىق توغرۇلۇق ۋە بىز توغرۇلۇق قىلغان تەشۋىقاتلىرى ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمىگەنلىكى كۆرۈندى.

قارادۆڭگە بېرىپ، بىر ـ ئىككى ئوتتۇراھال كەمبەغەللەر ئۆيىنى كۆرۈپ چىقتىم. كەمبەغەللەردە يەر يوق، باشقىلارغا يېز بويى ئىشلەپ، ئىشتا يەنە ئاچ قالىدۇ. بۇ ئادالەتسىزلىكنىڭ ئاخىرىغا قاچان يېتەرمىز؟ ئەڭ چوڭ يەر ئىگىسى غوجامنىڭ ئۆزى گۈبېرناتور (ۋالىي). ئۇ يەردىن قايتىپ قارادۆڭ مەكتىپىگە باردىم. مەكتەپتە يۇقىرىقى سىنىپتىكىلەرنىڭ ئوقۇش ئەھۋالى ناچار، 1 ـ سىنىپ ھەر ھالدا ياخشى.

كەچ سائەت 12 گە قەدەر ماتېرىيال يازدىم.

مۇشۇ خاتىرىلەردىن ئەخمەتجاننىڭ شۇ كۈنكى پائالىيەتلىرىنى كۆرۈۋالالايمىز.

بۇ يەردە ئېيتىشقا تېگىشلىك يەنە بىر ئىش بار. بىز غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئىلىدىن ئىبارەت بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقان چېگرا رايوندا ئىچكىرى ئۆلكىلەردە بولۇۋاتقان جەڭ ئەھۋاللىرى، كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن گومىنداڭ پارتىيەسى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشلەر ھەققىدە ئوچۇق سۆزلەشكىلى بولىدىغان بولدى، كوممۇنىستىك پارتىيە ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ غەلىبىسى ۋە ئۇتۇقلىرىنى ئاشكارا تەبرىكلىيەلەيدىغان ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. ئەخمەت ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ «بىرلەشمە ھۆكۈمەت ھەققىدە» دېگەن ماقالىسىدىكى بايانلارنى يولداش ئۇيغۇر سايراتى بىلەن كۆپ قېتىم تەتقىق قىلغانىدى. ئۇ خاتىرىسىگە بۇ ھەقتە تۆۋەندىكىدەك يازغان:

2 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەن سائەت 9 دا رەسمچىلەر كەپتۇ. ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ، چاي ئىچىپ تۇرسام، كانۇاي مۇقاتاي بىر مولىنى قەزىنىڭ دەۋاسى بىلەن كەپتۇ، دېدى. ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، قايىل قىلىپ قايتۇرۇپ، ئۇيغۇر سايرانىنى قوبۇل قىلدىم. جىياڭ جيېشى ۋە ماۋ زېدۇڭ نۇتۇقلىرى (ئىزاھات: چۆچىك سۆھبەتتىدە سۆزلىگەن نۇتقى) توغرۇلۇق مەسلىھەت بېرىپ قايتۇرۇپ، ئالتاي ۋىلايىتىدىن كەلگەن ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلارنى ۋالىي ئىدارىسى ۋە ئۇيغۇر ئەپەندىلەرنىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ، جائى ئەپەندىمنىڭ ئەرزىنى ئاڭلىدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن سائەت 12 لەردە شىبە، سولان ۋە موڭغۇللارنى بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن يوقلىدىم. مەن رەھىمجان، سەيپىدىن ئەپەندىم ۋە ئابدۇكېرىم ئەپەندىلەر بىلەن بىرلىكتە باتۇچىن، سارۇچىن، سارۇچىننىڭ ئوغلى، خوتۇنسۇمۇل ھاكىمى، تۇڭباۋ ئەپەندىم، موڭغۇللاردىن بەلىنۇۋاڭ، يۇجالارنىڭ ئۆيلىرىگە باردىم.

2 ـ ئاينىك 11 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندە سەيپىدىن ئەپەندىمنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا كۆكلەم توغرۇلۇق بىر نەرسە يېزىپ چىقىشنى تاپشۇردۇم. ئۇيغۇر سايرانىغا ئىككى نۇتۇقنى بېسىشنى تاپشۇردۇم.

2 ـ ئاينىك 13 ـ كۈنى (غۇلجا نوغايتۇ)

ئەتىگەندە ماشىنىنى ئۆزۈم ھەيدەپ، بازارغا بېرىپ چاچلەرىمنى ئالدۇرۇپ، 10 مىڭ دوللارغا ئالما ئېلىپ ئۆيگە قايتتىم. ئاندىن ئاتلىق نوغايتۇ يېزىسىغا چىقتۇق.

نوغايتۇغا بارساق، خەلق مەسچىتكە كىرىش ئالدىدا تۇرغانىكەن. خەلق بىلەن بىرلىكتە جۇمە نامىزىنى ئوقۇپ، مۇئاملارنىڭ ئۆيىگە كەتتىم (مومامنىڭ ئىسمى جانەم، مېنىڭ ئاپامنىڭ ئاپىسى ـــ ئاپتور). مومامنىڭ ئابدۇقۇددۇس دېگەن ئوغلى (كاپىتان) شىخودىن ئوتپۇسكا (دەم ئېلىش)غا كەلگەنىكەن.

ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن چۈشتىن كېيىن سائەت 2 يېرىمدا غۇلـ

جىغا قايتتۇق. بۇلاقدامتۇغا يېقىن قالغاندا، قاپقارا تۇمان بەسىپ، كۈن پۈتۈنلەي كۆرۈنمەي كەتتى. بۇنداق قويۇق تۇمانىنى زادى بۇ يىلشقىچە ھېچ يەردە كۆرمىگەنىدىم. كەچتە ئۆيگە قايتىپ دەرىسىمنى ئوقۇدۇم.

2 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى (غۇلجا)

سەھەردە نەبىجان ئەپەندىم كېلىپ، پۇجا ئەپەندىم ئۆزىنى بوغۇزلۇاپتۇ، دېگەن خەۋەرنى بېرىپ كەتتى.

قوشنىمىز نۇردۇن ئەپەندىملەرنىڭ تويىغا كىرىپ، ئاللاھۇ ئەكبەر قىلىپ، ئۇنىڭدىن نۇراخۇن مەسچىتىگە بېرىپ تۇڭگانلارغا ئىشلىرىڭىز ئىلگىرى بولسۇن دەپ قويۇپ، موڭغۇل جەمئىيىتىگە بېرىپ، پۇجانىڭ ئۆزىنى بوغۇزلۇۋېلىش ئەھۋالىنى سۇرۇشتۇردۇم. ئاندىن چىقىپ پۇجانىڭ دەپنە مۇراسىمىغا 5 مىليون ئاقچا ئەۋەتىپ، كىشىلەرنى قوبۇل قىلدىم. شېھىلەر شىكايەت بىلەن كەلدى. ئۇيغۇرلار يېرىمزىنى تارتىۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ دەيدۇ؛ قازاقلار كېلىپ بىز بۇ يەرگە ئورالساق (قايتىپ كەلسەك) دەيدۇ. يەر مەسىلىسى ئادالەتلىك بىلەن ھەل بولماي تۇرۇۋەرسە چاتاق پۇتمەيدىكەن. كەچ شىخو ھاكىمى نەسىردىن ئەپەندىنى چاقىرتىپ، ئۇلارنىڭ قىلغان خاتالىقى ھەققىدە سۆزلىشىپ، شىخوغا قايتۇردۇم. كەچ سائەت 12 دە جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىشقا ئولتۇردۇم.

2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندىن كەچكىچە ھېچ يەرگە بارماي كىشىلەرنى قوبۇل قىلدىم.

2 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەندىن كەچكىچە ئادەم قوبۇل قىلدىم، بىر مۇنۇتمۇ توختاپ قالمىدىم.

2 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەن سائەت 6 دە رەھىمجان، سەيپىدىنلەر بىلەن

بىرلىكتە پۇجانىڭ جەستىنى قوشكۆزۈرۈككە قەدەر ئۆزىتىپ قويۇپ قايتتۇق. قايتىپ جاڭ جىجۇڭغا يازىدىغان خەتنى داۋاملاشتۇردۇم.

2 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى (غۇلجا)

جەۋ ھەر خانىمنى چاقىرتىپ، لاتىن ئەپەندىگە خەت يېزىشىنى ئۆتۈندۈم. جەۋ ھەر خانىم ناھايىتى ئاڭلىق كىشىدەك كۆرۈندى. ئۆزىنىڭ لاتىن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە لاتىنغا ھېچ تەرىبىلەشكە بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ يىغلايدۇ. ئۆزىنىڭ چىگگىلدىكى ۋاقتىدا توغرا يولغا سېلىش ئۈچۈن كۆپ قېتىم غانلىقى توغرۇلۇق سۆزلەيدۇ.

سەيپىدىن، ئابدۇكېرىم، ئۇيغۇر سايرانى ۋە ئەلقەملەرگە قازاقلارنى ئۆز جايلىرىغا قايتۇرۇش توغرۇلۇق مۇراجىئەت يېزىشنى تاپشۇردۇم.

ئۇۋاتقان ئەپەندىمنىڭ ئىنسى قاقان تەپەندىمنى چاقىرتىپ، ئۇلانغا قايتىشقا دەۋەت قىلىپ خەت يېزىشنى تاپشۇردۇم.

ئۆزۈم جاڭ جىجۇڭغا يازغان خەتنى ئاخىرقى مەرتىۋە كۆرۈپ چىقتىم.

2 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى

جاڭ جىجۇڭدىن (ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى ئارقىلىق) پۈتۈن دۆلەت ئاساسىي قانۇنىنى ئىجرا قىلىش قۇرۇلتىيى 29 ـ مارتتا ئېچىلماقچى، شۇنىڭغا سىلەر ۋەكىل سايلاپ ئەۋەتىشىڭلەر، دېگەن مەزمۇندا خەت كەلدى. خەتتە ئۇرغۇن دېموكراتىيە، ئۇرغۇن پەلسەپە (قۇرۇق سۆز). بىزنىڭ تەلەپ تۇغرۇلۇق بىر ئېغىز گەپ يوق.

خەتنى كۆلۈبقا ئېلىپ كېلىپ تاپشۇردۇم. ئۇيغۇر ئەپەندىمنى چاقىرتىپ يېزىلغان مۇراجىئەتلەرنى بىز تەرەپ قالدۇرماي بېسىشلىرىنى تاپشۇردۇم. «قازاقستان ھەقىقىتى» دېگەن گېزىتتە جياڭ جېيشىنى توقماق قىلىپ ياساپ، مارشالنىڭ قولغا تۇتقۇزۇپ قويغان ۋە بۇنىڭغا خەلق ئازادلىق ئارمىيە مىلىتسىنىڭ

پاينىكى تېگىپ تۇرغان كارىكاتۇرا سۈرەتنى كۆردۈم. ئۇ گېزىت-
تە «ئازاد رايونلاردا 165 مىليون خەلق ياشايدۇ» دېيىلگەن.

ئەخمەت ئەپەندىم گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا يازىدىغان جاۋاب خەتنىڭ دەلىل - ئىسپاتلىق بولۇشى ئۈچۈن، ئۇرۇمچىدە قېلىپ مەخپىي خىزمەت قىلىۋاتقان يولداشلار ئارقىلىق ئۇرۇمچىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ تۇردى ۋە بۇ يولداشلاردىن ئۆزىنى قوغداشنى، ئۆزلىرىنى دۈشمەنگە ئاشكارىلاپ قويماي، كۆرەشنى ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگۈچە داۋاملاشتۇ-رۇشنى تەلەپ قىلدى.

قايتا - قايتا مۇھاكىمە قىلىش، كۆپ قېتىم مۇزاكىرىلىشىش ئار-قىلىق، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە يېزىلغان ئىككىنچى پارچە جاۋاب خەت تەييار بولدى.

1948 - يىل 2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەتىگەندە ئەخمەتجان ره-ھىمجاننى ئۆيگە چاقىرتتى، ئۇ بۈگۈن جاڭ جىجۇڭغا يازغان جاۋاب خېتىنى جاڭ جىجۇڭغا يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا تاپشۇرماقچى ئىكەن. رەھىمجان ئە-شىكتىن كىرىپ سەل ئۆزىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، جاڭ جىجۇڭغا يې-زىلغان خەتنىڭ ھېچقانداق رولى بولماسمىكىن، دېدى. ئەپەندىم سەۋر-چانلىق بىلەن: «بىز ئىنقىلابچى بولغان ئىكەنمىز، يۈمشاقمۇ، قاتتىقمۇ قاتتىق مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز كېرەك» دېدى.

ئەپەندىم رەھىمجانغا چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ كىچىككىنە ساقلاپ تۇرۇشنى ئېيتتى - ده، كېيىم يۆتكىگىلى ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەپەندىم ئىچىگە ئاق كۆڭلەك، ئۇستىگە قارا كۆك كاستۇم - بۇ-رۇلكىسىنى قاتۇرۇپ كىيىدى، بوينىغا ئاق چېكىتلىك قارا كۆك گالىس-تۇكىنى تاقىدى. مەن يېنىدا تۇرۇپ كېرەكلىك نەرسىلەرنى تەييارلاپ بەردىم.

— گالىستۇك ياراشتىمۇ؟ — ئەپەندىم ئىللىق تەلەپپۇزدا مەندىن سورىدى.

— بۇغۇ يارىشىپتۇ، مېنىكچە نەنجىگە بارغاندا تاقىغان گالىستۇ-كىڭىزنى تاقىسىڭىز تېخىمۇ ياخشى بولارمىكىن؟ — دەپ جاۋاب بەردىم.

— ياق، سىز بىلمەيسىز، مەن موسكۋادا لېنىنىڭ جەسىتىنى يوق-

لىغان، ئۇنىڭ بويىندا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش گالىستۇك بار ئىدى! ئۇ بىر ئۇلۇغ داھىي، مېھنەتكەشلەرنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن ئۆمۈر بويى كۈرەش قىلدى، شۇڭا مەن بۇ گالىستۇكنى شۇنچىلىك ياخشى كۆرىمەن!

ــ لېنىننىڭ ھېكايىسىنى ماڭا جىق سۆزلەپ بەردىڭىزغۇ، ئۇ ئادەم ھەم يازغۇچى ئىكەن ـ ھە! كىتابلىرىڭىزنىڭ ئىچىدە تولىسى لېنىننىڭ كىتابلىرىغۇ، ــ دېدىم مەن يەنە ساددا ھېسسىياتىم بىلەن.

ئەپەندىم ئارتۇق گەپ قىلماي، ئۆزىنىڭ ئىشخانىسى قىلىنغان ئۆيىگە كىرىپ ئۇستەل ئۈستىدىكى يوغان كونۇبرتقا سېلىنغان بايىقى خەتنى قولىغا ئالدى. مەنمۇ كەينىدىن كىرىۋىدىم، ئۇ كىتاب ئىشكاپىدىكى كىتابلار ئارىسىدىن نېمىگە كېرەك بولۇپ قالدىكىن، «رۇسچە ـ ئۆزبېكچە لۇغەت» نى ئىزدەۋېتىپتۇ، كىتابلارنى ئاختۇرۇپ ئۆزىگە لازىملىق كىتابىنى تاپقۇچە، باشقا بىر كىتاب كۆزىگە چېلىقتى ـ دە، ئۇنى ئاۋايلاپ سۇغۇرۇۋالدى.

ئەپەندىم ھەرەمبالغ سوقۇشىغا قاتناشقان چاغدا دۇشمەن ئوقى جۇۋا يانچۇقىغا سېلىۋالغان لېنىننىڭ رۇسچە «نېمە قىلىش كېرەك؟» دېگەن مۇشۇ كىتابنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتكەندى. ئاشۇ قېتىملىق جەڭدە مۇشۇ كىتاب ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جېنىنى ساقلاپ قالغانىدى، شۇڭا ئەپەندىم بۇ كىتابنى ئاسراپ ساقلايتتى.

ئەپەندىم قولىدىكى كىتابنىڭ 1 ـ بېتىنى ئېچىپ، شۇ چاغدا ئۆزى يېزىپ قويغان «ھەرەمبالغ سوقۇشىدا تەگكەن ئوق» دېگەن خەتلەرگە كۆز يۈگۈرتتى ۋە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

ــ ۋىلادىمىر ئىلئىچ لېنىن بەك بالدۇر دۇنيادىن كەتتى، ــ دېدى ئەپەندىم چوڭقۇر نەپەس ئالغىنىچە تامغا تىكىلىپ، ــ دۇنيادىكى مېھنەتكەش ئېزىلگۈچى خەلقلەر ئۇنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ!

بەلكىم ئەپەندىم ئۆز ھاياتىنىڭ لېنىننىڭ ھاياتىغا ئوخشاش ياكى ئۇنىڭدىن بالدۇر ئاخىرلاشقان تەقدىردىمۇ ھېچقانداق ئىككىلەنمەيدىغانلىقىنى ئويلاۋاتقان بولسا كېرەك!

تاشقىرىقى ئۆيدە ساقلاپ ئولتۇرغان رەھىمجاننىڭ ئاۋازى ئەپەندىمنى خىيالدىن ئويغاتتى. ئەخمەت ئەپەندىم قولىدىكى كىتابنى جايىغا قويۇپ، ئۈستەلدىكى خەتنى ئالدى ـ دە، رەھىمجان بىلەن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، غۇلجىدىكى سوۋېت كونسۇلى داباشىنىغا جاڭ جىجۇڭغا يېزىلغان جاۋاب خەتنى تاپشۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن يۈرۈپ كەتتى.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاڭ جىجۇڭغا يازغان جاۋاب خېتى تۆۋەندە-كىدەك:

غەربىي شىمال ئىشتاب مۇدىرى گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا:

ھۆرمەتلىك جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىم!

سىزنىڭ *1947* - يىل *9* - دېكابىردا يازغان مەكتۇپىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدۇق.

سىزنىڭ مەكتۇپىڭىزدىكى مەسىلىلەرنى دىققەت بىلەن ئوقۇ-غاندىن كېيىن، ھاكىمىيەت ئۈستىدە ئولتۇرغان سىزدە، ئادالەتسىز-لىككە دۇچار بولۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان ئازاب چېكىۋاتقان شىنجاڭ خەلقى تۈرمۈشىنىڭ تىنچ تۈرۈشىغا توسالغۇ بولغان مە-سىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئىشىنىڭ ماھىيىتىنى راستتىن تەكشۈرۈپ چۈشىنىشكە، ئېنىقلاشقا، پاكىتلارغا ئوبيېكتىپ باھا بېرىپ ئەمەلىيەتكە ئۆتۈشكە تىلەك يوقلۇقىغا كۆزىمىز يەتتى.

سىزنىڭ خېتىڭىزدە باشتىن - ئاياغ بىرلا مەقسەت سۆزلەڭ-گەن، ئۇ بولسىمۇ بىز سىز بىلەن تۈرغۈن قېتىم ئۈرۈمچىدىكى ۋاقىتتا شەخسىي كۆرۈشكەن چاغلاردا تولۇق مۇھاكىمە قىلغان، بىزلەرنىڭ ئۇچۇق قويغان تەلەپلىرىمىزنى چىگىلىشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈچۈرىسىدىكى، ھېچكىمگە كېرەك ئەمەس، نەتىجىسىز، تۆگىمەس غوۋغالارنى قوزغاش بىلەن چىن ھەقىقەتنى يوشۇ-رۇپ، ھەققانىي تەلەپلەرنى ئورۇنلىماسلىق ۋە خەلقنى پايدا-لىق تەرەققىيات ئاساسىدا، ئادالەتلىك تۈرمۈش قۇرۇشقا تو-سالغۇ بولغان تەرتىپسىزلىكلەرنىڭ سەۋەبلىرىنى يوقىتىشقا يار-دەم قىلماسلىقتىن ئىبارەت. مەركەز ئەسكەرلىرىنىڭ سان مەسـ-لىسى، قوغداش قىسىملىرى ۋە ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە-سىمۇ بىز تالاش - تارتىش قىلىۋاتقان مەسىلە. بۇ مەسىلە توغ-رۇلۇق بىز ئۆتكەن يىلى ئۆكتەبىردە سىزگە يازغان خېتىمىزدە تە-لەپلىرىنى ساداقەتلىك، راستىلق بىلەن كۆرسەتكەنىدۇق. لېكىن، بىزنىڭ نەزەرىمىزچە، سىز شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن ھەقىقىي ئەھمىيەتلىك بولغان ئىشلاردا ھەممە مەسئۇلىيەتنى بىزگە ئىتتى-

رىپ قويۇۋاتىسىز، مەسىلىەر ھەققىدە بىز قىسقىچە توختىلىپ ئۆتۈشنى خالايمىز.

ئوسمان ۋە قالىپكىلەر پۈتۈن شىنجاڭدا باسقۇنچى - بۇلاڭچىلاردۇر. دېمەك، ھەمايە قىلغۇچى ئۇنسۇرلار، شۇلار قانداق بولسا، ئۇلارمۇ ھەم ئوخشاشلا بۇلاڭچىلاردۇر. لېكىن، تىنچ ياتقان خەلق ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن قىرغىنچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىقلارنىڭ ھېچبىرى ئۇلارنىڭ يولداشلىرىنىڭ ئىشتىراكسىز بولمىغانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ. خەلق ئاممىسى خەلقنىڭ ئۈستىدىن يۈرگۈزۈلگەن بۇلاڭچىلىق، قىرغىنچىلىق ۋە باسقۇنچىلىقلارنى ھېچقاچان ئۇنتۇيالمايدۇ.

ئوسمانغا ئوخشاش تۇزەلمەس بۇلاڭچىنى سىزنىڭ ئۆز ھمايىگىزگە ئېلىشىڭىز بىزنى ئەجەبلەندۈرىدۇ. ئوسمان تۇغرىسىدىكى ئىش *1947* - يىلى ئاپرېلدا بۇرھان ئەپەندىم باشلىق ھۆكۈمەت ھەيئىتى تەرىپىدىن مەخسۇس تەكشۈرۈلگەن ئەمەسمىدى؟! ئەگەر خاتىرىڭىزدە بولسا، ئۇنتۇمغان بولسىڭىز، بۇ ھەيئەت سارسۇمبە شەھرىگە بېرىپ، ئۆز جايىدا ئوسماننىڭ بۇلاڭ - تالاڭچىلىق ھەرىكىتى ھەققىدىكى ھۆججەتلەرنى ناھايىتى تەپسىلىي رەۋىشتە ئۆگىنىپ، ئۇنى ۋالىيلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش توغرۇلۇق قارارغا كېلىپ، بۇ قارارنى شىنجاڭ ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرغاندى. ئۇشبۇ ھەيئەت ئوسماننى جەنايەت قىلغان جايىدا خەلق سوتىغا بېرىلىشىنى مۇۋاپىق تاپقانىدى. بۇ قارارنى داڭ بىگاڭ ئەپەندىنىڭ ماقۇللىغانلىقى ھەم ھەممىگە ياخشى مەلۇمدۇر. ئالتاي ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئوسمان توغرىسىدىكى پىكرى يېتەرلىك دەرىجىدە ئۇقۇملۇق، ئوچۇق قىلىپ سارسۇمبە شەھرىدە ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ قاتناشقىدا ئۆتكەن زور خەلق يىغىندا سۆزگە چىققۇچىلار تاماندىن ئېلىنغان ۋە ئالتاي خەلقىنىڭ سىزگە ۋە بارلىق ھۆكۈمەت ئەزالىرىغا ياخشى مەلۇم بولغان نۇرغۇنلىغان ھۆججەتلەردە كۆرسىتىلگەنىدى. يەنە نېمە ئۈچۈن سىز ئوسماننى ھمايە قىلىسىز؟ ئوسمانىڭ بۇلاڭچى - تالاڭچى ئىكەنلىكىگە قانائەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ۋە ئۇنى تېزلىكتە خەلق سوتىغا تاپشۇرماق ئۈچۈن

يەنە بۇنىڭدىن ئارتۇق قانداق دەلىل كېرەك بولىدۇ؟ دېگەن مۇتەلەق قانۇنىي سوئال مانا شۇنىڭدىن تۇغۇلىدۇ.

1947 ـ يىلى ئاۋغۇست، سېنتەبىر ئايلىرىدا ئوسمان باندىت ھۆكۈمەتكە ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە قارشى يەنمۇ چوڭراق ۋە ئېغىرراق جىنايەت قىلدى. ئۇنىڭ بۇلاڭچى ـ تالاڭچى توپى ئالتاي ۋىلايىتىنى ئاخىرغىچە بۇلاپ دۆلەت ئىدارىلىرىنى تارمار قىلىپ، بۇ ئىدارىلەردە ساقلىنىۋاتقان خەلق ماددىي بايلىقلىرىنى پۈتۈنلەي ئوغرىلاپ، ئالتاي ئاھالىسىنىڭ چارۋا مالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك بۇلاپ ھەيدەپ كەتتى، نۇرغۇنلىغان تىنچ ياتقان ئاھالىنى ئۆلتۈردى ۋە ھاكازالار ...

شۇنداق قاراقچىنىڭ ئەركىن يۈرۈشىگە يەنە يول قويۇشقا بولامدۇ؟ خەلق ئوسمانىنىڭ جەبر ـ زۇلمىنى، خارلىشىنى تۇخۇتاۋسىز كۆتۈرۈۋېرەمدۇ؟ شۇ ئوسمان ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى ھەر قېتىم دۇچار قىلىۋاتقان سوغۇقچىلىق، ئاچلىق، گادايچىلىققا چىداش بېرىۋېرەمدۇ؟

ئەلۋەتتە، كىمكى خەلق مۇھتاجلىقىغا چىن كۆڭلى بىلەن غەمخورلۇق قىلىشنى خالىسا، بۇ سوئالغا: « بۇنىڭغا يەنە چىداش مۇمكىن ئەمەس، ئوسمان ۋە ئۇنىڭ يېقىن شېرىكلىرى تېز لىكتە قامىلىشى كېرەك ۋە ئۇلارنىڭ ئەشەددىي ياۋۇزلۇقلىرى ئۈچۈن ئالتاي خەلقى ئۆز ئورۇنلىرىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇش لازىم» دېگەن بىرلا جاۋابنى بېرىش كېرەك.

قالىپىڭ ـــ ئوسمانىنىڭ قانلىق بۇلاڭ ـ تالاڭچىلىق ئىشلىرىنىڭ يېقىن شېرىكلىرىدىن ۋە تەشكىلاتچىلىرىدىن بىرىدۇر. قالىپىڭ شىنجاڭ خەلقى ئالدىدا ئوسماندىن قېلىشمايدىغان ئېغىر جىنايەتلەرنى قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن باش قاتىل ۋە بۇلاڭ ـ تالاڭچى ئوسمان قانداقلىكى جازاغا لايىق بولسا، ئۇنىڭمۇ تەقدىرى شۇنىڭغا ئوخشاشلا بولۇشى كېرەك.

سىز ئۆزىڭىزنىڭ *1947* ـ يىل *9* ـ دېكابىردا يازغان خېتىڭىزدە ئوسمانغا ھەربىي ياردەم قىلمىغانلىقىڭىزنى ۋە قالىپىڭنىڭ نامى سىزگە ۋە باشقا ھۆكۈمەت ئەزالىرىغا نامەلۇم ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلىپسىز. سىزنىڭ بۇ بىلدۈرۈشىڭىزنىڭ سەممىي ئە-

كەنلىكىگە بىز ئىشىنەلمەيمىز.

ئوسمانلىق ۋە قالىپكىنلىك ئاخىرقى بۇلاڭ ـ تالاڭچىلىق ئىشلىرىنىڭ ئىلھامچىسى ۋە تەشكىلاتچىسى سىزنىڭ يېقىن يار-دەمچىڭىز گېنېرال سۇڭ شىلىەن ئىكەنلىكى ھەققىدە ئوتلىغان تىرىك شاھىتلار ۋە ئىسپاتلىق ھۆججەتلەر تۇرۇقلۇق، ئۇنداق سۆزلەرگە قانداق ئىشەنگىلى بولار؟

تىنچ ئاھالىلەرنى ئۆلتۈرۈشتە، تىنچ ئاھالىلەرنىڭ مالىلىرىنى بۇلاپ ھەيدەپ كېتىشتە، ھۆكۈمەت مەھكىمىلىرىنى بۇلاپ كېتىشتە ۋە ئالتاي ۋىلايەت خەلقى ئۈچۈن ئاچلىق ـ يالىڭاچلىق، موھتاجلىقنى باشلىرىدىن كەچۈرۈشكە مەجبۇر قىلىدىغان شارائىتنى مەيدانغا كەلتۈرۈشتە ئوسمان ۋە قالىپكىلەر ئىشلەتكەن قوراللارنى ئەنە شۇ سۇڭ شىلىەن بەرگەن.

ئاشۇ سۇڭ شىلىەنلىك ئۆزى ئوسمان ۋە قالىپكىلەرنى رادىيو ئىستانسىسىلىرى بىلەن تەمىن قىلغان. شۇلار ئارقىلىق ئۇلار ئالاقە باغلاپ تۇرغان. ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ مەسلىھەتچىلىرىنى ئەۋەتكەن ۋە ئۇلار ئۈچۈن خەلق ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا خەلقنىڭ سايلاپ ئالغان ئادەملىرىگە ۋە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ئاھالىسىگە قارشى بۇلاڭ ـ تالاڭچىلىققا چېقىش پىلانلىرىنى ئىشلەپ بەرگەن. سۇڭ شىلىەن ئوسمانلىق پۈتۈن جىنايەتكارانە ئىشلىرىنىڭ ئىشتىراكچىسى، تىنچلىق توختامىنى بۇزغۇچىلارنىڭ باش ئەيىبكارى ئىكەنلىكىگە قانائەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن يەنە قانداق دەلىل كېرەك؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى تۇغرۇلۇق سىزنىڭ خەۋەرداركىڭىز بىزنىڭكىدىن كەم ئەمەس. شۇنداقتىمۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىگە قاراپ باقماي، يەنە دەلىللەر كېرەك بولۇپ قالسا، بۇنىڭغا ھېچقانداق ئېھتىياج بولمىسىمۇ، بىز ئۇلارنى سىزگە ھەر دائىم تاپشۇرالايمىز.

سىز تەرەققىيپەرۋەر ئەربابلارنىڭ شىنجاڭدا قاملىشىنى ئىنكار قىلىسىز ۋە شۇنىڭ بىلەن بۇ تۇغرۇلۇق شىنجاڭ خەلقىرىنىڭ ئۇ ئەربابلارنى بوشتىپ ۋە ئۇلارنى قاماشتۇرىكى ئەيىبدارلارغا جازا بېرىشنى ئورۇنلاشتىن باش تارتماقتا سىز. گويا كى بىزنىڭ بۇ مەسلىنى يېتەرلىك دەرىجىدە ئېنىق قويمىغانلىقىمىزنى

باھانە قىلماقچى بولۇپ، قانداق كىشىلەرنىڭ قاماقتا ئېلىنغانلىقى ھەققىدە سۆز كېتىپ بارغانلىقىنى، قانداق سەۋەبلەرگە بىنائەن ئۇلارنىڭ قامالغانلىقىنى قوشۇمچە خەۋەر قىلىشىمىزنى سوراپسىز.

سىزنىڭ بۇ ئىلتماسىڭىزنى ئۇزرە ئېيتىپ جاۋاب بېرىمىز:

سۆز *1947* ـ يىلى شىنجاڭنىڭ جەنۇبىدا ۋە ئۇرۇمچى، قومۇل ۋىلايەتلىرىدە ھەربىي ۋە ساقچى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى قامىغان ھۆرمەتكە ۋە ئىشەنچكە ئىگە تەرەققىيپەرۋەر ئەربابلارنىڭ قامىلىشى ئۈستىدە كېتىپ باردۇ.

كىملەر قامالغانلىقى توغرىسىدىكى مەلۇماتنى كۆرسىتىڭگەن ۋىلايەتلەردىكى ھەربىي ۋە ساقچى ئورۇنلىرىدىن سىز ئۆزىڭىز ئالالايسىز. چۈنكى، ئۇلار بۇ ھەقتە كۆپرەك ۋە ھەم ياخشىراق بىلىدۇ ۋە سىزمۇ بۇ توغرۇلۇق ئۇلاردىن كەم بىلمەيسىز.

سىزنىڭ ئىلتماسىڭىزنىڭ ئىككىنچى قىسمى، يەنى ئۇلارنى نېمە ئۈچۈن نېمە سەۋەبتىن ھەپسىگە ئالغانلىقلىرى توغرۇلۇق خەۋەر قىلىش ھەققىدىكى تەكلىپىڭىزگە جاۋاب بېرىمىزكى، ئۇلارنىڭ قامىلىشىغا ھېچبىر قانۇنىي سەۋەب بولغان ئەمەس ھەم يوق. چۈنكى، ئۇلار خەلقنىڭ خاھىشى بىلەن ھەر خىل ئورۇنلارغا سايلىنىپ، مىللەت، تەرەققىيات ۋە خەلقچىللىق ئاساسىدا خەلقنىڭ تىنچ تۇرمۇشىنى قۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقى توغرۇلۇق قامالدىلار. ئۇلارغا قانداق ئەيىب قويۇلغانلىقى توغرۇلۇق ئۇلارنى قامىشتا ئەيىبلىك ھەربىي ۋە ساقچى ئورۇنلىرى سىزگە جاۋاب بەرسۇنلەر. ئەگەر سىز جانابىڭىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان ئەيىب ماھىيىتىدىن بىزنى خەۋەردار قىلىشنى ئىمكانىيەتلىك دەپ قارىسىڭىز، بىز سىزدىن كۆپ مىننەتدار بولار ئىدۇق.

مەسئۇت ئەپەندىم توغرۇلۇق.

بىزنىڭ سىزگە يەنە بىر قېتىم ئەسلىتىشكە توغرا كېلىدىغان مەسىلىمىز، مەسئۇت ئەپەندىمنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىگە يارىماسلىقى توغرۇلۇق.

تۇر. ئۇ بۇ ۋەزىپىگە خەلق قارشىلىقىغا ئېتىبار قىلىنماي، خەلق ئىختىيارىغا خىلاپ ھالدا تەيىن قىلىنغانىدى.

مىللەت ئارا زىددىيەتچىلىك يۈرگۈزۈش ۋە ئۆلكىدە ياشىغۇچى خەلقچىل ۋە تەرەققىيپەرۋەر پىكىردىكى ئادەملەرگە قارشى پىتنە، سۈيىقەست ۋە ئىغۋا تارقىتىش ئۆلكىنى ئىدارە قىلىش ئەمەلىيىتىدىكى ئاساسىي ئەھۋال دەپ ھېسابلاشقا قارىغاندەمۇ، ئۇ شىنجاڭ خەلقىگە رەھبەر بولالمايدۇ.

مەسئۇت ئەپەندىنىڭ قىسقا مۇددەت ئىچىدە ھۆكۈمەت رەئىسلىك رولىدا بولۇپ قېلىشى بىلەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇنىڭ خەلقىگە ھېچقانداق ياخشىلىق كەلتۈرەلمەيدىغانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ بۇ ۋەزىپىدە بۇنىڭدىن بۇيان تۇرۇۋېرىشى شىنجاڭلىقلار ئۈچۈن قوشۇمچە بەختسىزلىك، گادايچىلىق ۋە تەرتىپسىزلىك ئالامىتى بولىدىغانلىقىغا ئارتۇقى بىلەن كۆزى يەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن تىنچلىقنى تەمىن ئېتىش ئارزۇسىدا بولغان خەلقنىڭ مەسئۇت ئەپەندىنى ئۇنىڭ ئىشغال قىلىپ تۇرغان ئورنىدىن ئېلىشىنى تەلەپ قىلىشى بىردىنبىر توغرا ۋە قانۇنىي ئىشتۇر.

سىز خېتىگىزدە تۇرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرىدىكى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنلەرنى ياقلىدىگىزلار دېگەن ئىشارەتنى قىلىپسىز. بۇ مۇتلەق مۇستەھەق (مۇستەھەق ــ ھەقلىق، تېگىشلىك، لايىق) بولمىغان سۆزنى قەتئىي رەت قىلىمىز ۋە سىز ئەگەر ھەقىقەتچى ۋە ئوبيېكتىپچى بولماقنى خالىسىڭىز، بۇ قوزغىلاڭنىڭ تۈگۈلۈش سەۋەبلىرىنى شەرھلەپ تەپسىلىي ئۆگىنىشىگىزنى ئۈتۈنىمىز. ئەگەر ئوبيېكتىپلىق بىلەن ھەر تەرەپلىمە تەكشۈرۈش ئۈتكۈزۈلسە، جايلاردىكى ھەربىي ۋە پالىتسىيە ئەمەلدارلىرىنىڭ قىلمىشىغا، قانۇنسىز ھەرىكەت، زورلۇق، باشباشتاقلىق، زۇلۇمغا قارشى مۇتلەق ئېنىق، تەبىئىي ھېچكىم تەرىپىدىن تەشكىل قىلىنمىغان خەلق ئاممىسىنىڭ قارشىلىقى بولۇپ چىقىدىغانلىقىغا ئىمانىمىز كامىلدۇر.

بۇ قانلىق پاجىئەنىڭ ھەقىقىي ئەيىبدارلىرىنى تېپىشنىڭ ئورنىغا، مەسئۇت ئەپەندىم ھۆكۈمىتى زورلۇق ۋە زۇلۇمغا قارشىلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلغان نۇرغۇنلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى ئېتىپ ۋە يۈزلىگەن ئادەملەرنى تۇرمىلەرگە تاشلاپ، ئۆزىنى

ئىپلاسلاشتۇرغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشىنىش لازىم بولىدۇ.

ھۆرمەتلىك جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىم!

بىز سىزنىڭ *1947* - يىل *9* - دېكابىردا يازغان خېتىڭىز- دىكى شىنجاڭ مەسلىسىنىڭ ھەل قىلىنىشى ئۈچۈن ئاددىي، توغرا ۋە تېز ئۇسۇل بىلەن تىنچلىق رو ھىدا بارلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ھەممە مەسىلىلەرنى بىر نۇقۇت تولۇق تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈش دېگەن تەكلىپىڭىزگە تولۇقى بىلەن قوشۇلىمىز. بىز بۇ تەكلىپنى قوبۇل كۆرۈپ سىز بىلەن ئۇرۇمچىدە يولۇقۇش تەرەپدارىمىز. لېكىن، سىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، بىزنىڭ شەرتلىرىمىز قەتئىي ئۆزگەرمەيدۇ.

تەرەققىيپەرۋەر ئادەملەرنىڭ سۈرگۈنچىلىكىنى توختىتىش، مەسئۇت ئەپەندىنى شىنجاڭ ھۆكۈمەت رەئىسلىك ئورنىدىن ئېلىپ تاشلاش، ھەپسىگە ئېلىنغان تەرەققىيپەرۋەر ئەربابلارنى بوشىتىش بىلەن ئۇلارنى قاماقتا ئېلىشتىكى ئەيىبدارلارغا جازا بېرىش ۋە ئەلۋەتتە ئۆز - ئۆزىدىن چۈشىنىشلىك بولغان بۇلاڭچى ئوسمان بىلەن ئۇنىڭ يېقىن شېرىكلىرىنى خەلق سو- تىغا تاپشۇرۇشتىن ئىبارەت خەلقلەرنىڭ قانۇنىي تەلەپلىرىنى ئورۇنلاشتۇر. ئەگەر بۇ تەلەپلەر بېجىرىلمىسە، بىزنىڭ سىز بە- لەن شەخسىي كۆرۈشۈشىمىز بىز ئارزۇ بىلەن كۈتكەن نەتىجىنى بېرىشكە ئىشەنچىمىز يەتمەيدۇ.

خەلقنىڭ بۇ تەلەپلىرىنى سىز ئادالەتلىك ۋە قانۇنلۇق دەپ بىلىپ، ئۇلارنى تېزلىكتە قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، سىزگە باغ- لىق ھەممە چارىلەرنى قىلۇرسىز دەپ ئۈمىد قىلىمىز.

سىزگە ۋە سىزنىڭ ئائىلىڭىزگە ۋە پۈتۈن تونۇشلىرىمىزغا سالامەتلىك تىلەيمىز.

ئېھتىرام بىلەن:

ئەخمەتجان قاسىمى

رەھىمجان سابىر ھاجى

1948 - يىل *20* - فېۋرال،

شەھىرى غۇلجا

51. ھەر مىللەت زاتلىرى بىلەن ئىنتىپاق بولۇپ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى تەكىتلەش

بىز ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىنى ئازاد رايون، ئىنقىلابىي تايانچ بازا، دەپ قارايتتۇق. بۇ يەردە گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقى يوق، ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىۋاتاتتى. ماناس دەريا‌سى بويىدىكى ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىمىز قورالنى چىڭ تۇتۇپ گومىنداڭ ئارمىيە-سى ۋە ئوسمان باندىتلىرىنىڭ قوراللىق ھۇجۇمىغا ھەر ۋاقىت قايتۇرما زەربە بېرىشكە تەييار تۇرۇۋاتاتتى. بۇ چاغدا، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئارمىيەسى ئىچكىرىدىكى جەڭ مەيدانلىرىدا گومىنداڭ ئارمى-يەسىنىڭ ئارقا - ئارقىدىن مەغلۇپ بولۇۋاتقانلىقىدەك چوڭ ۋەزىيەتنىڭ تەسىرىدە روھى چۈشۈپ، ئىنتىزامى بوشىشىپ، بىزگە ھۇجۇم قىلغۇدەك جەڭگىۋارلىقى قالمىغانىدى. بۇ بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇ-رۇش، مەمۇرىيەتنى قېلىپلاشتۇرۇش، مەدەنىيەت - مائارىپ ۋە سەھىيە ئىشلىرىنى كۈچەيتىشىمىزگە پايدىلىق پۇرسەت ئېلىپ كەلدى. ئەڭ مۇ-ھىمى، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتىمۇ قوزغىلاڭنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكىدەك ئەھۋالدا بولماستىن، تەرەققىياتىدىكى ئۇچىلەر مۇ-لەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ بولدى. كومموئىزم تەلىماتى ئاشكارا سۆزلە-نىدىغان، كومپارتىيە ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈق تەشۋىق قىلىنىدىغان ۋەزىيەت تەدرىجىي شەكىللىنىپ، ئوخشاشمىغان قاتلام، ئوخشاشمىغان تەبىقىلەردىكى كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئەمما، ئۇزۇندىن بۇيانقى فېئودال، تار مىللەتچىلىك خاھىشلە-رىنىڭ بىردىنلا يوقىلىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەپەندىم چوڭ ۋەزىيەتنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتىپ، مۇرەككەپ ۋەزىيەتكە جانلىق، قاتتىق ۋاستىلەر بىلەن تاقابىل تۇراتتى؛ بىر تەرەپ-

تىن، گومىندانڭ ئارمىيەسىنىڭ قايتۇرما ھوجۇمىغا قارشى يۈكسەك ھوشيارلىقنى ئاشۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھەرقايسى مەزھەپلەرنىڭ ھەربىرىنى يۆنىلىشىگە يېقىندىن دىققەت قىلاتتى. ئۇ نۇرغۇن سورۇنلاردا، بولۇپمۇ پانتۇركىزىم، پانئىسلامىزم ئىدىيەۋى ئېقىمىغا قاتتىق زەربە بېرىشنى تەكىتلەپ، كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، مەسئۇت، ئەيسا قاتارلىقلارنىڭ ئىلىدا يېتىشتۇرگەن كۇچلىرىنى يوقىتىپ، ئىنقىلابنىڭ توغرا يۆنىلىشىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلەش يولىدىكى پۈتلىكاشاڭلارنى ۋاقتىدا تازىلىدى. ئۇ يەنە ئۇچ ۋىلايەتنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى مۇقىم راۋاجلاندۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك سانائەت بۇيۇملىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىشتەك مونوپوللۇقتىن ئۇزۇل - كېسىل قۇتۇلۇشنى، گومىنداڭنىڭ نورمىدىن ئارتۇق پۇل بېسىپ، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىغا سىڭىپ كىرىپ بۇزغۇنچىلىق قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئويلىمىسا بولمايتتى.

ئەخمەت ئەپەندىم يۇقىرىقىدەك ئامىللارنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە بىرتۇتاش ئىشلىتىلىدىغان پۇل بېسىپ تارقىتىپ، دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشتىكى قىينىچىلىقلىرىنى ۋاقتىدا ھەل قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاشنى قايتا ئوتتۇرىغا قويغانىدى. لېكىن تۇرلۇك سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن، يېڭى پۇل تېخى تارقىتىلماي تۇرۇپلا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

تۆۋەندىكىسى ئۇنىڭ مۇشۇ مەزگىللەردىكى خاتىرىسىنىڭ بىر قىسمى:

1948 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ *21* ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەنده خونىخايلىق خەلقلەرنىڭ: شىبەلەر يەرلىرىنى تۇزلىدى ھەم تېرىمايدۇ، بىزگە ئىجارىگىمۇ يەر بەرمەيدۇ، ئاشقان سۇنى بىزگە باغلاشقا قويماستىن، دەريادا ئېقىتمۇېتىدۇ، دېگەن ئەرزىنى قوبۇل قىلدىم. مەن ئۇلارغا: ھازىر بىراۋنىڭ يېرىنى تەلەپ قىلىدىغان ۋاقىت ئەمەس، سىزلەر ئەگەر شىبەلەر قانداق ھۆججەت سورىسا بېرىپ، ئىشلەشكە كىرىشىڭىزلەر، بىراق، ئاق قالدۇرماي تېرىشقا تىرىشىڭلار، دەپ قايتۇردۇم.

ئاندىن ئۇيغۇر سايرانى ئەپەندى ئېلىپ كەلگەن ئارگىنالنى ئۆزۈم تۇزىتىپ چىقتىم. كېيىن، يەنە مالىيەلىك كومىسسىيە (مالىيە ھەيئىتى) بۆلۈمىگە بارىدىم. ئۇ يەردىكى ئىشلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولۇپ، ئۆيگە كېلىپ بوساقوق توغرۇلۇق ئىشتىتىم.

كېچەش ئەزالىرى ۋە يىرلەشمە ۋەكىللىرىنى دېھقانچىلىق قىلىش ئىشلىرى ئۈستىدە قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ھىلالىدىن ئەپەندىمنى قوبۇل قىلدىم. ئۇنىڭغا جاك ۋە بورتالا ئەتراپلىرىغا پاختا تېرىش توغرۇلۇق كۆرسەتمە بەردىم.

2 ـ ئاينىك 22 ـ كۈنى (غۇلجا)

نۇر بوساقوفنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار بىلەن يېڭى ئاقچا چىقىرىش مەسلىسى ھەققىدە سۆزلىشىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇرەئۇپ مەخسۇمنى قوبۇل قىلىپ، بانكىدىكى 6 مىليون ئاقچىنى ئۆز ۋاقتىدا تاپشۇرۇپ تېرىلغۇغا تەييارلىق كۆرۈشنى ئېيتتىم. ئابدۇكېرىم بىلەن بىرلىكتە جانى، فاتىخ ۋە ئابدۇرەئۇپ مەخسۇملارنىڭ ئۆيگە باردۇق. 120 مىڭ سومغا سېتىۋالغان 200 قوينى قوتاندا ئوت ـ چۆپ بېرىپ بېقىۋاتقانكەن. ئۇ يەردىن چىقىپ ئابدۇرەئۇپ، جانى، ئابدۇكېرىم بىلەن بىرلىكتە مۇھەممەتجان ئاكامنىڭ ئۆيگە باردۇق. ئۇ يەردە سالىجانباي بىلەن بىر يېرىم سائەت ئولتۇرۇپ قايتتىم. ئۆيگە قايتىپ ئىنگلىزچە دەرسكە كىرىشتىم. 14 ـ دەرسىنى تۈگەتتىم. ئەگەر مۇشۇنداق سۈرئەت بىلەن ماڭسام، مايغا قەدەر بىر كىتابنى ئوقۇپ بولىدىكەنمەن. ئاندىن روزۋېلتنىڭ «ئۇنى كۆزى بىلەن كۆرگەن» دېگەن كىتابنىڭ مۇناسىۋەتلىك يەرلىرىنى ئوقۇپ چىقتىم.

2 ـ ئاينىك 25 ـ كۈنى (قاينۇق)

ئەتىگەن سائەت 10 دا ئاتلىق مېڭىپ 12 يېرىمدا قاينۇق يېزىسىغا يېتىپ باردىم. باۋۇدۇن شاگىيو سۆمۈلغا كەتكەنكەن، ياقۇپ يۈزبېگى (شاگىيو) ئۆيگە بارساق نەزىرگە كەتكەنكەن، نەزىرگە باردىم، خەلق بىلەن سۆزلەشتىم، سۇ دەۋاسى قىلىدۇ،

قاينۇقتا 20 بەگكە قاراشلىق 500 تۇتۇن بار، ئومۇمىي نوپۇس 2500 ـــ 3000 جان ئىكەن. 380 ئوقۇش يېشىغا يەتكەن بالا بار. ھازىر مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بالا 200 ئىكەن. پۇتۇن قاينۇقتا بىر مەكتەپ، 1 ـ يىللىقتىن 4 ـ يىللىققىچە جەمئىي ئالتە سىنىپ بار ئىكەن، بالىلار سېنتەبىردە توپلىنىپ، كېلەر يىلى ئۈچۈن ئېيىغا قەدەر ئوقۇيدىكەن؛ 2 ـ، 3 ـ، 4 ـ سىنىپ بالىلىرىنى 1 ـ مارتتىن 20 ـ مارتقىچە سۆرەمگە ئېلىپ كېتىدىكەن. كۈزدە يەنە خامان تېپىشكە ئېلىپ كېتىدىكەن، شۇ مەزگىللەردە مەكتەپكە كەلمەيدىكەن، تۈلۈق تېپىلىپ بولغاندىن كېيىن مەكتەپكە كېلىدىكەن.

بۇنداق ئەھۋالنى قاچانمۇ ئۆزگەرتكىلى بولار؟

تۆۋەندىكى خاتىرىدە ئەپەندىمنىڭ رەھىمجان بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوۋنى ئاممىۋى خىزمەت ئىشلەشكە ئورۇنلاشتۇرۇپ، سەيپىدىننى ئېلىپ 7 ـ نويابىر قوزغىلىڭى پارتلىغاندا ئازادلىق تەشكىلاتى مەخپىي يىغىن ئاچقان ئالتەشوئار مەھەللىسى بىلەن ئۆزى ئىشلەمچى بولۇپ ئىشلىگەن مۇسابايېۋ كۆن ـ خۇرۇم زاۋۇتىنى كۆزدىن كەچۈرگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئۇ چاغدا بۇ زاۋۇت ئالدىنقى سەپ قىسىملىرى ئۈچۈن ئۆتۈك تىكەتتى.

2 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى (غۇلجا)

ئەتىگەنده كېلىدىغانلارنى قوبۇل قىلىپ بولغاندىن كېيىن، رەھىمجان بىلەن ئابدۇكېرىمنى قاينۇرۇۋېتىپ، سەيپىدىن بىلەن ئالتەشوئار مەھەللىسىنى ئايلىنىپ چىقتىم، مۇسابايېۋلار زاۋۇتىنى كۆردۈق. بۇ زاۋۇت يىلىغا 20 مىڭ تېرە ئەيلەپ، 120 مىڭ كىچىك تېرە ئىشلەپچىقىرىدىكەن. زاۋۇتنىڭ ھەممە سېخلىرىنى ئايلىنىپ، سىناش ئۈچۈن بىر دانە ئىشچى ئۆتۈكىنى ئېلىپ كەتتىم. ئۇ يەردىن چىقىپ، ھەربىي تەمىناتنىڭ ئاياغ كىيىم ۋە ئۈستى باش كىيىم تىكىدىغان كارخانىلىرىغا بېرىپ، ئەسكەرلەرگە تىكىلۋاتقان كىيىملەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتىم. تىكىلگەن كى-

يىملەرنىڭ ھەممىسى رەختى ياخشى، ئاياغ كىيىملىرى ياخشى تىكىلگەن. ئۇ يەردىن چىقىپ ھەربىي تەمىناتنىڭ باش ئىدارىسىگە باردىم. ئىسكىلاتلارنى تەكشۈردۈم.

2 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى (جۈمە، غۇلجا)

ئۆيدە ئىليوت روزۋېلتنىڭ: «ئۇنى كۆزى بىلەن كۆرگەن» دېگەن كىتابىنى ئوقۇدۇم. جياڭ جېيشى ئائىلىسىگە بېرىلگەن باھا ئالامەت.

2 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى (شەنبە)

ئەتىگەندە مۇھەممەتجان مەخسۇمنى قوبۇل قىلدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن جانى ئەپەندىم يېڭى بەلگىلەنگەن خىزمەت ئۇسۇلىدىن شىكايەت قىلماقچى ئىكەن. ئۇنى قوبۇل قىلدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن چۈشكىچە كەلگەن خەلقلەرنى قوبۇل قىلدىم.

ئۇرۇمچىدىكى پېتىر پېتروۋىچ خىرولوف دېگەن دوختۇر بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇۋاتقان چۈچەكنىڭ مۆتىۋەرى سەيدىئەلى ھەزرەتنىڭ كۆزىنى كۆرۈشكە كەلدى، ئۇنى قوبۇل قىلدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن توپىدەڭگە دامولا قارىم خانىسىغا ھاكىمبەگ غوجام بىلەن باردۇق. مۇھەممەتجان مەخسۇم، رەھىمجان، مۇتائالى خەلپەم، سەيپىدىن، ئابدۇرېھىم ئەيسا، ئابدۇكېرىم ئەپەندىلەر بىلەن بىللە كەچقۇرۇن رۇسچە ۋە ئۇيغۇرچە گېزىتنىڭ مۇھەررىرلىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئالتاي ۋالىيسى دەلىلقانىنىڭ ئىنىسى قاقانىنى غۇلجىغا ئەۋەتكەنلىكى توغرۇلۇق خەۋەر يېزىشنى ئورۇنلاشتۇردۇم.

يۇقىرىقىلار ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ كۈندىلىك خىزمەت ئەھۋالىنى ئۇققىلى بولىدۇ.

1948 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئەپەندىم يەنە بىر قېتىم ئالدىنقى سەپكە جىددىي يۇرۇپ كەتتى، مايتاغقا بېرىپ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئايرىم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بوشىشىپ كېتىشىدەك ئەھۋاللارنى ھەل

قىلماقچى ئىدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى گېنېرال ئىسھاقبېك شىخو ئالدىدا قى سېپىدىن ئەپەندىمگە تېلېفون بېرىپ، ئۇنى ۋاقىت چىقىرىپ شىخوغا كېلىپ، ئالدىنقى سەپ قىسمىلىرىمىز قىشتا يولۇققان قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىشكە تەكلىپ قىلغانىكەن. جەڭچىلەر ئاق قار، كۆك مۇز قاپلىغان قىشتا گەمىدە تۇراتتى، ھەربىي جۇڭا يېتىشمەيتتى، پاختىلىق كىيىملەرمۇ كونىراپ كەتكەنىدى. بىراق، جەڭچىلەر كۆتۈرەڭگۈ روھ، قەيسەر ئىرادە بىلەن ئاچارچىلىق ۋە سوغۇق ئۇستىدىن غالىب كېلىپ، دۈشمەنگە قارشى ئالدىنقى سەپنى چىڭ ساقلاپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە مېۋىلىرىنى جان تىكىپ قوغداۋاتاتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا قاتناش قولايسىز بولغانلىقتىن، چۆچەكتىكى بىر-قانچە ئاساسلىق كادىرلارمۇ ئەھۋال ئىنكاس قىلىش ئۈچۈن ئەخمەتجاننى شىخودا ساقلاپ تۇراتتى.

ئەپەندىم شۇ كۈنى سەھەردە يولغا چىقماقچى ئىدى. ئەمما، ئىزدەپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي چۈشتىن كېيىن بولۇپ كەتتى. ئاخىر نائىلاج ئۆزىنىڭ جىددىي ئىش بىلەن جېلىلىۋۇزگە تېز بېرىپ تېز قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى ـ دە، ئاران دېگەندە كىشىلەردىن ئاجراپ، جىددىي سەپەرگە ئاتلاندى. ئەپەندىم ئۆيدىن چىققاندا گۈگۈم چۈشۈپ قالغانىدى. شىخو ئالدىنقى سېپىدىكى يولداشلار تەقەززالىق بىلەن ئۇنى ساقلاپ تۇرۇۋاتاتتى، بۈگۈن يولغا چىقىپ كەتمىسە، ئەتىسى ئىزدەيدىغانلار تېخىمۇ كۆپ بولاتتى ـ دە، مېڭىش تېخىمۇ تەسكە چۈشەتتى. شۇڭا ئەپەندىم قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي، غۇلجىدىن يولغا چىقىپ، 40 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى سۈيدۈڭگە بېرىپ چۈشكۈن قىلدى ۋە سۈيدۈڭدىكى مىللىي ئارمىيە ئاتقۇچى 1 ـ پولكىنىڭ جەڭچىلىرىنى يوقلاپ، ئەتىسى سەھەردە شىخوغا قاراپ مېڭىپ كەتتى.

بۇ جەريانداً ئۇ خاتىرىسىگە مۇنۇلارنى يازغانىدى:

2 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى (غۇلجا ـــ جىڭ)

سائەت 12 گىچە نۇرغۇن ئادەملەرنى قوبۇل قىلدىم. مېنى سىرتقا چىقىپ كېتىدۇ، دەپ مەسىلىرىتى ھەل قىلىش ئۈچۈن

ئالدىراپ كېلىشىتۇ. بىر قىسمىنى قوبۇل قىلىپ، قالغانلىرىنى غۇلجىدا بولىمەن دەپ قايتۇردۇم. سائەت 12 گە قەدەر جاڭ جۇڭغا يازغان خەتنى رۇس گېزىتىگە بېسىش ئۈچۈن، رۇس گېزىتى مۇھەررىرىگە تەرجىمىسىنى توغرا قىلىش ئۈچۈن يارىمىلەشتىم. سائەت 2 دىن 3 كە قەدەر ئىنگلىزچە دەرستىن ئىككى دەرس ئېلىپ، سائەت 3 تە تاماق يەپ 30 : 3 دا يولغا چىقتىم.

يول ئىنتايىن ناچار، ماشىنىمۇ كونا بولغاچقا، ھەرقانچە ئالدىرىمۇ كەچقۇرۇن ئاران دېگەندە جىڭغا يېتىپتۇ.

ئۈچىنچى كۈنى جىڭدىن شىخوغا بېرىپ، يەنە توختىماي يۇرۇپ كېچىدە مايتاغقا يېتىپ كەپتۇ.

ئەتىسى سەھەردە ئەپەندىم مايتاغدا تۇرۇۋاتقان موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق باتالىيونىنىڭ كوماندىرى ئېرده بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا مىللىي ئارمىيە ئوردىنى تەقدىم قىپتۇ. موڭغۇل جەڭچىلەر بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ تەنتەنە قىلىشىپتۇ، ئەخمەتجان جەڭچىلەرنىڭ ئەھۋالىنى بىرمۇبىر سوراپ، ئۇلارنى سوغۇق ۋە ئاچارچىلىقنى يېڭىپ، قولىدىكى قورالىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ غەلىبە مېۋىسىنى قوغداش يولىدا كۆچ چىقىرىشقا رىغبەتلەندۇرۇپتۇ. ئەپەندىم مايتاغدىكى ئىشىنى تۈگىتىپ دەرھال شىخوغا قايتىپ كېلىپ قوبۇقسارنىڭ ياش ئايال ۋاڭى بالا-جىتىنى قوبۇل قىپتۇ. ئۇ موڭغۇل ۋاڭى دوجاننىڭ قىزى بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ شىمالىي سەپ ئۇرۇش رايونى بويىچە قوبۇقسارنى ئازاد قىلىشتا تۆھپە كۆرسەتكەنىدى. ئەپەندىم ئۇنىڭ خەلق ئازادلىقى ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى ماختاپتۇ. ئۇ يەنە نېپىت كان ئىشچىلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش، ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، ساقلانغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپتۇ.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئەپەندىم كېچىلەپ يول يۈرۈپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ پائالىيەت خاتىرىسى تۆۋەندىكىچە:

3 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى (مايتاغ)

سەھەر سائەت 7 دە ئورنۇمدىن تۇردۇم، پودېولكوۋنىك

ئېرده بىلەن كۆرۈشۈپ، سائەت 8 ده شخوغا قايتتىم. شخودا گېنېرال ئىسھاقبېك بىلەن سائەت 12 گە قەدەر سۆزلىشىپ، نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت ۋە قوللىنىشقا تېگىشلىك تەدبىرلەر ئۈستىده مۇزاكىرىلەشكەندىن كېيىن تارباغاتايىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاسىمئاخۇن ئەپەندى، باشباينىڭ كاتىپى، قوشۇمچە ئىجتىمائىي بۆلۈم باشلىقى، ئىچكى ئىشلار خىزمەتچىسى ئەلىيېۋ ئەپەندىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن قوبۇق ۋاڭى بالجىتنى قوبۇل قىلدىم. ساۋەن ۋە شخودىن ئەۋەتىلگەن ماتېرىياللارنى ئېلىپ، قاسىم نىزامىدىننىڭ ئۆيىگە كىرىپ، سائەت 30 : 2 دا شخودىن يولغا چىقىپ، سائەت 6 ده جىڭغا كەلدۇق. بىر سائەت توختاپ سائەت 7 ده جىڭدىن چىقىپ، سايرام بويىغا كەلسەك قار يېغىپ، بوران چىقىپ يولنى توسۇۋەتكەنىكەن. ماشىنىنى سۆرەپ يۈرۈپ كەچ سائەت 11 لەرده كەڭسايدىن چىقىپ كەتتۇق.

ئەخمەتجان 1948 ـ يىلى مايتاغنى كۆزدىن كەچۈردى

بۇ دەل غەربىي شىمال جەڭ مەيدانلىرىدا يەنئەننى تالىشىش جېڭى كەسكىن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى خۇ زۇڭنەن باندىتلىرىغا قاتتىق زەربە بېرىپ، يېچۇەن جېڭىدە زور غەلىبە قازانغان ۋاقىت ئىدى، 1948 - يىل 3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى يەنئەن شەھىرىگە يېقىنلاپ كەلدى. ھالاكەتكە يۈز تۇتقان جياڭ جېيشى ھاكىمىيىتى بىر قولىدا كالتەك، بىر قولىدا زەيتۇن شېخى كۆتۈرۈپ، بىر تەرەپتىن تىنچلىق داۋرىگى سالسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىچكى ئۇرۇشنى كۈچەيتتى. جياڭ جېيشى ھۆكۈمىتى مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، 1948 - يىل 3 - ئاينىڭ 19 - كۈنىدىن 5 - ئاينىڭ 20 - كۈنىگىچە يەنجىڭدە «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»نى ئاچتى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئەپەندىم مانا مۇشۇ قۇرۇلتايغا «ۋەكىل ئەۋەتمەيمىز» دېگەن مەزمۇندا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىمگە خەت يېزىپ، قۇرۇلتايغا قاتنىشىشنى رەت قىلغانىدى.

گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى بولسا ئۆز ئابرۇيىنى ساقلاپ قېلىش، ئوسال ۋەزىيەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ھەر تەرەپلىمە خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق ئۇرۇمچىدىكى بۇرھان ئەپەندى باشچىلىقىدا سەككىز ۋەكىلدىن تەركىب تاپقان شىنجاڭ ئۆلكىلىك ۋەكىللەر ئۆمىكىنى نەنجىڭگە ئەۋەتىپ «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا قاتناشتۇردى. 1040

گېنېرال جاڭ جىجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قەتئىي پوزىتسىيەسىنى كۆرۈپ، ئۆزى نەنجىڭدە «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى»غا قاتنىشىۋاتقان مەزگىلدە، يەنى 1948 - يىل 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئەخمەت ئەپەندىمگە ئۈچىنچى پارچە خېتىنى ئەۋەتتى.

خەتتە تىنچلىق ئۈستىدە بىر تاغار قۇرۇق گەپ ساتقان بولسىمۇ، گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ شۇ چاغدىكى ئەھۋالى چۈشىنىشلىك ئىدى. ئۇ جياڭ جېيشىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر ياقلىق قىلىش توغرىسىدىكى يوليورۇقىدىن چەتلەپ كېتەلمەيتتى. ئىچكىرىدىكى ئاساسلىق جەڭ مەيدانلىرىدا جياڭ جېيشى ئارمىيەسى ئارقا - ئارقىدىن مەغلۇپ بولۇپ، جياڭ جېيشى ھاكىمىيىتىنىڭ ھالاك بولۇشى پەقەت ۋاقىت مەسىلىسىلا بولۇپ قالغانىدى. ئەپەندىمنىڭ كۆڭلىگە شۇنىسى

ئايانكى، ئۇنىڭ بىلەن «تىل ئۇرۇشى» قىلىپ ئاۋارە بولغاندىن كۆرە، ئۇچ ۋىلايەت غەلىبىلىرىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ئۈچۈن باش قاتۇرغان تۈزۈك، دەپ قارايتتى.

ئۇ جاۋاب خەت يېزىشقا ئالدىراپمۇ كەتمەي، ئۆزىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئىشنى قىلىۋەردى.

يازنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن چېكەتكە ئاپتىنىڭ تەھدىتى ئېغىرلاشقىلى تۇردى. ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا، دېھقانچىلىق ئېغىر زىيان تارتىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئۈچ ۋىلايەتتىكى ئارمىيە - خەلق چېكەتكە ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى گېنېرال ئىسھاقبېك 1948 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىكى ئورگان گېزىتىدە «مىللىي ئارمىيەمىز قاداق ئۆسۈپ يېتىلدى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلىپ، مىللىي ئارمىيىنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسى بىلەن بىرلىكتە چېكەتكە ئاپىتىنى يوقىتىشتەك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىپ، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ چېكەتكە يۇقىتىش، ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى كەسكىن تەدبىرىنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى ۋە مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنى بۇ بىر مەيدان جەڭدە، بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا جىددىي ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئاپەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىشقا چاقىردى. ماقالىدە مۇنداق دېيىلگەن:

ئۆتكەن يىللاردا ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ بەزىبىر ناھىيىلىرىدە چېكەتكە ئاپىتى پەيدا بولۇش بىلەن سۆيۇملۇك رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمى جانابلىرىنىڭ بارلىق خەلقىمىزگە قارىتىپ «چېكەتكە بولسا ئىچكى دۇشمەنلىرىمىزنىڭ ئەڭ خەۋپلىكى ۋە خەتەرلىكى، چېكەتكىگە قارشى كۈرەشتە ھېچقانداق مۇرەسسەچىلىككە ئورۇن بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، چېكەتكىگە قارشى كۈرەشتە سۈسلۇق قىلغان كىشى دۇشمەنلىرىمىزنىڭ ھۇجۇمىغا قارشى كۈرەشتە سۈسلۇق قىلغان كىشى بىلەن بارا-ۋەر بولۇشى كېرەك. چېكەتكىگە ھېچقانداق مېھر - شەپقەت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس» دېگەن ئاھىيانە بىلدۇرۇشنى ئاڭلىغان زامان چېكەتكە پەيدا بولغان جابىلارغا ئورۇنلاشقان بىزنىڭ

قىسملىرىمىز خەلقىمىز بىلەن بىرلىكتە بىر سەپتە تۇرۇپ، ئاشۇ
لىقلىرىنى چېكەتكە بالاسىدىن ساقلاشقا زور يارەملەرنى قىلدى
ۋە چېكەتكىگە قارشى كۈرەشتە جەڭچىلىرىمىز خەلقىمىز ئالدىدا
ئاڭلىق رەۋىشتە تەشەببۇسكارلىق رولىنى ئويناندى.

باش قوماندانلىقى سەپەرۋەرلىك چاقىرىقى ئالدىنقى سەپتىكى كو-
ماندىر - جەڭچىلەرنى زور دەرىجىدە ئىلھاملاندۇردى. ئۇلار ئالدىنقى
سەپتە بىر تەرەپتىن دۈشمەنلىك قايتۇرما ھۇجۇمىغا تەييار تۇرسا، يەنە
بىر تەرەپتىن دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ئاكتىپ قاتناشتى. قە-
سىملارنىڭ تۇرمۇش شارائىتى تولىمۇ ناچار ئىدى. يەرلىك كارخانىلارنىڭ
ھەربىي لازىمەتلىكلەرنى ئىشلەپچىقىرىشىدا قىيىنچىلىق كۆرۈلدى، ئاي-
رىم كارخانىلار ۋەزىپىسىنى ئەستايىدىل ئورۇنلىمىدى. نەتىجىدە، ھەر-
بىي لازىمەتلىكلەر كەمچىل بولۇش ئەھۋالى كۆرۈلدى. ئەپەندىم بۇ ئەھ-
ۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن چوڭ ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتماي، ئۆزئارا
پۇت تېپىشىدىغان يەرلىك بىكىنمىچىلىكنى قاتتىق تەنقىد قىلىپ، ھەر-
بىي لازىمەتلىكلەر بىلەن تەمىنلەشكە چوقۇم كاپالەتلىك قىلىش توغرى-
سىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

1948 - يىل 4 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەپەندىم تارباغاتاي ۋالىيى
مەھكىمىسىگە مۇنداق تېلېگرامما يوللىدى: 1042

سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ھەربىي ئىشلار ئارقا سەپ
تەمىنات باشقارمىسىنىڭ ھەربىي جۈۋا، پىيما توغرىسىدىكى
توختامنى تولۇق ئىجرا قىلىشىنى بۇيرۇيمەن. ئىجرا ئەھۋالىنى
تېزدىن دوكلات قىلىڭلار.

غۇلجا
ئەخمەتجان قاسىمى
1948 - يىل 4 - ئاينىڭ 17 - كۈنى

ئەپەندىم ھەر مىللەت زاتلىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىشقا ئالاھىدە
ئەھمىيەت بېرەتتى. بىر كۈنى ئۇ گېنېرال ئىسھاقبېك، رەھىمجان، ئاي-

دۇكېرىم ئاباباسوف قاتارلىقلارنى ئېلىپ، ئۆزى بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ جەڭ قىلغان تۆڭگان ئۆلىما كېرىم ھاجىدىن ھال سوراپ ئۆيىگە بېرىپتۇ. كېرىم ھاجى ئەخمەتجاننىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، تۇرلۇك قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، 1946 ـ يىلى ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن بىللە نەنجىڭگە بېرىپ «مىللىي قۇرۇلتاي»غا قاتناشقان. قۇرۇلتاي مەزگىلىدە گومىنداڭ دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بەي چۇڭشى ئۆزىنىڭمۇ تۆڭگان مىللىتىدىن ئىكەنلىكىنى شېپى كەلتۇرۇپ، كېرىم ھاجىنى ئۆزىگە تارتماقچى بولغان ھەمدە ئۇنى ئايرىم زىياپەتكە تەكلىپ قىلغان. كېرىم ھاجى ھېچنېمىدىن قورقماي زىياپەتكە قاتنىشىپ، گومىنداڭنىڭ ئۆزىگە تارتىش سۆيقەستىنى تارمار قىلىپ، مۇستەھكەم مەيدانىنى ئىپادىلەگەن. قۇرۇلتاي مەزگىلىدە كېرىم ھاجى ئۆز ھەربىكىتى ئارقىلىق گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ ئوچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى تار مىللەتچىلىك قىلدى دېگەن سەپسەتىسىگە قايتۇرما زەربە بەرگەن.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەتجاننىڭ خاتىرىسى:

4 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى (غۇلجا)

بىز كېرىم ھاجى ئۆيىگە بارىدۇق. رەھىمجان، ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم، تۇرسۇن ئىسرايىل، ئابلاخان، مۇھەممەتجان مەخسۇم، مەنسۇر ئەپەندى، تېيىپھاجى، بوساقوق، ئابدۇرېھىم ئەيسا قاتارلىقلار بىللە بارىدى.

1043

1948 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى گومىنداڭنىڭ ئاساسىي قانۇنىنى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيىدا جياڭ جېيشى جۇڭخۇا مىنگونىڭ رۇڭتۇڭ لۇق تەختىگە چىقتى. لى زۇڭرېن مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ بولدى. گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ قېتىم نەنجىڭدە چاقىرغان ئاتالمىش ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش قۇرۇلتىيى بىرمۇنچە قالايمىقانچىلىقلار ئىچىدە ئۆز ۋەزىپىسىنى تاماملىغاندەك بولدى. ئەمما، جياڭ جېيشى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزۈل ـ كېسىل يىمىرىلىشى تارىخىي مۇقەررەلىككە ئايلىنىپ بولغانىدى. ۋەھالەنكى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شەرمەندىلەرچە مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، ئاخىرغىچە جان تالاشماقتا ئىدى.

1948 ـ يىلى 5 ـ ئايدا، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى «مالمانچىلىق مەزگىلىدە ئاساسىي قانۇننىڭ ۋاقىتلىق مادداللىرىنى ئىجرا قىلىش نىزامى» دېگەن بىرنەچىنى ئېلان قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ «پارا-كەندىچىلىكى»نى يوقىتىش ئۈچۈن، «باندىت تازىلاش» قوماندانلىق باش ئىشتابىنى تەسىس قىلدى. خې يىڭچىن باش قوماندان بولدى، ھەممە ئۆلكىدە باندىت تازىلاش قوماندانلىق ئىشتابى قۇرۇش تەلەپ قىلىندى. دېمەك، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى جۇڭگو كومپارتىيەسىگە يەنە بىر قېتىم غالجىرانە ھۇجۇم قىلىپ، كومپارتىيەنى يوقىتىش مەقسەت قىلىنغان زور ھەربىي ھەرىكەت قوزغىماقچى بولۇۋاتاتتى. بۇ خەۋەر گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدە چىقىرىلىدىغان «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ 1948 ـ يىلى 5 ـ ئايدىكى سانىدا بېسىپ تارقىتىلدى.

ئەپەندىم گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ھەربىي ھەرىكىتىدىن قاتتىق غەزەپلەندى ھەمدە بۇ خىل ھەربىي ھەرىكەت تەبىئىي ھالدا شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ دەپ قاراپ، دەرھال ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرى يىغىنىنى چاقىرىپ، ئەھۋالنى ئۇقتۇردى، جۇملىدىن مىللىي ئارمىيەدىن ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ تېزدىن ئۇرۇش تەييارلىقىغا ئۆتۈشنى تەلەپ قىلدى، ھەر مىللەت خەلقىنى ئۇچ ۋىلايەت «بازىسى»نى يەنمۇ مۇستەھكەملەپ، تېخىمۇ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھارماي ـ تالماي كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. ئەمما، ئەپەندىم گومىنداڭنىڭ داۋرىگىدىن چۆچۈپ كەتمىدى، بۇنى پەقەتلا قورققان ئاۋۇال مۇشت كۆتۈرەر دېگەندىن باشقا نەرسە ئەمەس دەپلا قارىدى، خالاس!

ئەينى چاغدا ئۆزىمىز بىلەن دۇشمەننىڭ كۈچ سېلىشتۇرمىسىدىن قارىغاندا، مىللىي ئارمىيە دۇچ كېلىۋاتقان دۇشمەن گومىنداڭنىڭ مۇنتىزىم قوشۇنلىرى بولۇپلا قالماي، گومىنداڭ پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ سەرخىل قوراللاندۇرغان ئوسمان باندىت قوشۇنىمۇ بار ئىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچى دائىرىلىرى سۈيىقەست، ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلىتىپ، مۇنتىزىم قوشۇنلىرىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ئوسمان باندىتلىرىنى مىللىي ئارمىيەگە قارشى ئۇزلۇكسىز پاراكەندىچىلىك سېلىشقا قۇتراتتى.

ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئارمىيە ـ خەلق بىر تەرەپتىن دۇشمەنگە قارشى جەڭ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى قانات

يايدۇردى. 1948 ـ يىلى كۈننىڭ ئاستا ـ ئاستا ئىللىشىغا ئەگىشىپ، ئىلى ۋادىسى يېشىللىققا پۈركەندى، لېكىن 6 ـ ئاينىڭ باشلىرىغا كەلگەندە چېكەتكە ئاپىتى يامراپ كەتتى. ئاسىيا چېكەتكىسى دېيىلىدىغان بۇ خىل چېكەتكىنىڭ بۈزغۇنچىلىق كۈچى ناھايىتى زور ئىدى. جىددىي تەدبىر قوللىنىلمىسا، بىر تالمۇ ئاشلىق يېغىۋالغىلى بولمايتتى، بۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتەتتى. ئەخمەتجان ئارمىيە ـ خەلقنى دەرھال چېكەتكە يوقىتىش كۈرىشىگە ئاتلىنىشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئۇ ئالدىمىزدا ئىككى دۈشمەن بار، بىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى، يەنە بىرى ئاسىيا چېكەتكىسى، دەپ كۆرسەتتى.

6 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، ئەپەندىم يەنە بىر قېتىم شىخو، چۆچەك ۋە ئالتايغا بېرىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ بۇ ھەقتە خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىدى:

6 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى (جىڭ ـــ شىخو ـــ چېپەيزى)

جىڭغا كېلىپ تاماق يەپ، ماشىنىغا بېنزىن قۇيۇپ مېڭىپ كەتتۇق. شىخوغا كەلگەندىن كېيىن، چېپەيزىدىكى چېكەتكە ئا-پىتىگە قارشى كۈرەش قانداق كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈش ئۈ-چۈن شىخودا قونماي چېپەيزىگە مېڭىپ كەتتىم (يالغۇز). رەھىم-جان بىلەن ئىسھاقبېك گېنېرالنار شىخودا قونۇپ قالدى.

6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى (چۆچەك)

چۆچەكتە قاتتىق يامغۇر ياغدى. مېشىك سالامەتلىكىم بو-ماي، ئىگەمبەردى خەلپەتنىڭ ئۆيىدە يېتىپ قالدىم. سائەت 5 تە ئالمىجان بىلەن بانكىغا بارىدۇق. كەچلىكى رەھىمجان، گېنېرال ئىسھاقبېك، پولات ئالمى، باشباي قاتارلىقلار كەلدى. بىز بىل-لە تاماق يېدۇق.

6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى (چۆچەك ـــ دۆربىلجىن)

ئەتىگەن سائەت 10 دا ئىدارە باشلىقلىرى بىلەن خوشلى-شىپ، دۆربىلجىنگە يۈرۈپ كەتتۇق. يولدا ماشىنا ئالدىغا تۆت

تۆگە چۈشۈۋېلىپ، ئۇزاق جايلارغىچە يۈگۈرۈپ، ماشىننى ئۆتكەزمەي، ئاخىر بىر ئامالالارنى قىلىپ دۆربىلجىنگە كېلىۋالدۇق. سائەت 5 تە جەمئىي تەخمىنەن 360 گېكتار يەرنى كۆرۈپ قايتىق، ئەجەب ياخشى يەرلەر ئىكەن. كېيىن دۆلەت خوجىلىقىنى قۇرساق بولىدىكەن.

6 ـ ئاينىك 7 ـ كۈنى (دۆربىلجىن)

ئەتىگەنده دۆربىلجىنده بازارنى ۋە ئىدارىلەرنى ئارىلاپ چىقتىم. دۆربىلجىنده توققۇز كوچا، كىچىك مەسچىتلەر بار ئىكەن. مۇنچا يوق. مەكتەپلەر خاراب، ئېلېكتىر يوق. ئېلېكتىر ئىستانسىسىنى سۇدىن باشقا نەرسە بىلەن يۈرگۈزۈشكىمۇ ئىلاجى يوق. چۈشتىن كېيىن موتۇغۇل ئاۋۇلىغا باردۇق. چاپىنىك ئاۋۇلىدا كۆكلۈك تەكشى ئۆسۈپتۇ، 10 ـــ 15 كىلومېتر يەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن.

6 ـ ئاينىك 8 ـ كۈنى (دۆربىلجىن ـــ قوبۇق)

دۆربىلجىنىدىن چىقىپ تېمىرتامغا يەتكەنگە قەدەر، تۆزلەڭلىك، شېغىل تاشلىق ھەم ئوتلۇق مەيدان ئىكەن. تېمىرتامغا تۆت ـ بەش كىلومېتر قالغان جايىدىن باشلاپ، تا ئالدىدىكى قاراسۇغا بارغانغا قەدەر (سارا ئالاغاز ئۆلتۈرگەن جاي) سول قولدا كەڭلىكى ئۈچ ـ تۆت كىلومېتر تۈرغان سازلىق، ئواڭ قولدا كەڭلىكى ئۈچ ـــ تۆت كېلومېتىرغىچە شېغىللىق، ئۆنىڭدىن نېرى ياقتا تاغ ـ ئېدىرلار.

6 ـ ئاينىك 9 ـ كۈنى (قوبۇق ـــ بۈرچىن)

قوبۇقتا سائەت 11 غىچە مەجلىس ئۆتكۈزۈپ، بۈرچىنغا مېڭىپ كەتتىم. قوبۇقتىن تا قوراتىڭغا بارغانغا قەدەر شېغىللىق، ناھايىتى تەكشى.

ئەخمەتجان يول بويى خاتىرە يېزىپ، كەلگۈسى تەرەققىياتنىڭ ئۇلۇغۋار پىلانلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ مېڭىپتۇ. سۇڭ شىلىەن قاتارلىق گومىنداڭنىڭ جاھىل كۈچلىرى «داھىي» جياڭ جېيشىنىڭ پاراكەندىچىلىكىنى

لىكنى تۇغىتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقنىغا ئاۋاز قوشۇپ، 1948 - يىل 7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئوسمان ئىسلام بىلەن كېلىشىم تۈزۈپتۇ، كېلىشىمدە دۆلەت ئارمىيەسى ئوسمانىنىڭ قوشۇنىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللايدىغانلىقى پۈتۈلۈپتۇ. ۋاھالەنكى، بۇ چاغدا، دۈشمەن ئارمىيەسىنىڭ بىزگە چوڭ تەھدىت شەكىللەندۈرۈشى مۇمكىن بولمايدىغان ئىش بولۇپ قالغانىدى. ئەخمەت ئەپەندىم پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نى تەشكىللەشكە تۇتۇش قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن توختىماي ئالدىنقى سەپ قىسمىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرەتتى.

ئۇچ ۋىلايەت ۋەزىيىتىدە مۇقىملىق، تىنچلىق، ئىتتىپاقلىق ئۈمۈمەن شەكىللىنىپ بولدى، كىشىلەرنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈ، تۇرمۇشى بارغانسېرى ياخشىلىنىۋاتاتتى، مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرى تېز راۋاجلىنىۋاتاتتى. مۇشۇ مەزگىللەردە بىز رامىزان ئېيىنى كۈتۈۋالدۇق...

رامىزان كىرىش بىلەن بالىلار ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ رامىزان قوشاقلىرىنى ئېيتاتتى:

رامىزان ئاللا، شەھىرى رامىزان،
خۇش مۇبارەك كەلدىلەر شۇ رامىزان،
بۇ روزا ئوتتۇز ئىكەن، مېھمان ئىكەن،
روزىنى تۇتمىغانلار گۇناھىدىكەن.

تۈن كېچە بالىلارنىڭ رامىزان قوشاقلىرىنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۆيلىرىدىن نان - توقاچ، قەنت - گېزەك ئاچىقىپ، دەرۋازا ئالدىدا توپلىشىپ تۇرۇشقان بالىلارغا بېرەتتى، يەنە بەزىلەر ئويۇن بولسۇن دەپ بالىلارغا سۇ چاچاتتى.

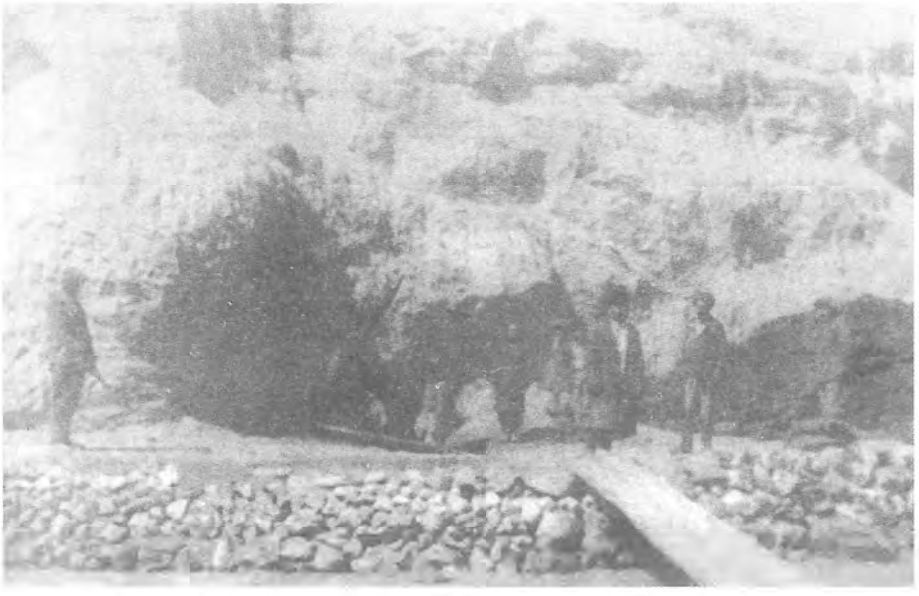
بۇ ئەنئەنىۋى ئادەت رامىزان ئېيىدا كىشىلەرگە خۇشاللىق ئەكېلەتتى. بۇ مەزگىلدە مەن ئىككىنچى بالامغا ھامىلىدار بولغانىدىم، كېچىسى كارىۋاتتا يېتىپ بالىلارنىڭ رامىزان قوشىقىنى ئاڭلاپ ئۇخلاپ قالاتتىم.

ئەپەندىم ئىچكى قىسىمدىكى بارلىق كۇچلەرنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر يادرولۇق تەشكىلات قۇرۇپ چىقىشنى ئەڭ جىددىي ۋەزىپە دەپ قاراپ، ئالدىنقى ئورۇنغا قويغانىدى؛ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، ئادىل جەمئىيەت بەرپا قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

شۇ مەزگىلدە مېنىڭ ئاي - كۈنۈم يېقىنلاپ قالغانىدى. ئەپەندىم مېنىڭ تىنچراق ئارام ئېلىشىمنى كۆزدە تۇتۇپ، مېنى كەڭسايدىكى كۆكسالا يايلىقىغا ئاچىقىپ قويدى.

ئەتراپ جەمجىت ۋە ئازادە ئىدى. يازنىڭ يېقىملىق ئاپتىپىدا يايلاق - تىكى گۈل - چېچەكلەر پورەكلەپ ئېچىلىپ كەتكەنىدى، كۆككە تاقاشقان قارىغايلاردىن بىر خىل خۇش پۇراق كېلەتتى. كەڭ دالادا سەكرىشىپ ئويناۋاتقان قوزىلار ھەممىمىزنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشقا بولغان ئارزۇ - ئىستەكلىرىمىزنى ئەكس ئەتتۈرەتتى!

تاغقا چىقىپ نەچچە كۈندىن كېيىن تۇيۇقسىزلا مېنى تولغاق تۇ - تۇشقا باشلىدى. ئىككىنچى بالام دۇنياغا كېلىش ئالدىدا تۇراتتى. شۇ

1948 - يىلى ئەتىيازدا ئەخمەتجان ئالتايغا بېرىپ ئوسمان باندىتلىرى بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلغان مىللىي ئارمىيە جەڭچى - ئوفىتسېرلىرىدىن ھال سورىدى. سۈرەتتە: ئۇ مىللىي ئارمىيە ئاكوپلىرىغا كىرىپ جەڭچىلەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرمەكتە

كېچىده «ئىگە» دېگەن يىغا ئاۋازى بىلەن ئىككىنچى بالام دۇنياغا كەلدى.

بۇ 1948 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى تاڭ سەھەر ۋاقتى ئىدى.

ئەپەندىم ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولۇپ يېگىدىن تۇغۇلغان بوۋاقنى زاكىسى بىلەن ئاۋايلاپ قولىغا ئالدى ـ ده، تەبەسسۇم ئىچىده پايانسىز ئاسمانغا قاراپ، تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن:

«ئوغۇلۇمنىڭ ئىسمى ئادىل بولسۇن! ئادىل!...» دېدى.

ئەپەندىم ئۆمۈر بويى ئادىل جەمئىيەت قۇرۇش ئۈچۈن هارماي ـ تالماي كۈرەش قىلدى، ئادىل ئىش بېجىرىپ، بارلىقىنى خەلقە تەقدىم قىلدى. ئۇ تۇنجى بالىسىغا «ئادالەت» دەپ ئىسىم قويغان بولسا، ئىكىنچى بالىسىغا «ئادىل» دەپ ئىسىم قويدى، بالىلىرىغا قويغان ئىسىم ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ غايىسىنى ئىپادىلىمەكچى، ئادالەت يولىدا توختىماي كۈرەش قىلىپ ئادىل جەمئىيەت بەرپا قىلىشتەك يۈكسەك ئىپتىقادىنى يەنە بىر قېتىم خىتاب قىلماقچى ئىدى.

ئەخمەتجان ئامراق ئوغلىمىز بىلەن

يايلاقتىن خۇش پۇراق گۈللەرنىڭ هىدى كېلەتتى. تاغ ئارىسىدىن شارقىراپ ئېقىپ چىققان ئېقىن تەلكە جىلغىسىغا قاراپ ئاقاتتى. يامغۇردىن كېيىن هاسىل بولغان هەسەن ـ هۈسەن خۇشاللىقىمىزغا جور بولغاندەك ئاجايىپ چىرايلىق رەڭ ئالغاندى. ئەپەندىم چىملىقنى دەسسەپ تۇرۇپ، بىپايان ئاسماندىكى ئاق بۇ ـ

لۇتلارغا ئۇزۇندىن ئۇزۇن نەزەر سالاتتى، يىراق ـ يىراقلارغا كۆز تىكەتتى، شۇ مىنۇتلاردا ئۆزىنىڭ بالىلىق دەۋرى ئېسىگە كېلىۋاتقان بولسا كېرەك. ئاشۇ چاغلاردا كىچىككىنە ئەخمەتجان نامراتلىق، غۇربەتچىلىك ئىچىدە كۈن كەچۈرگەن، تۈن كېچىلىرى ئاسمانغا قاراپ ئۆزىنىڭ بەخت يۇلتۇزىنى ئىزدەپ يۈرگەن ئەمەسمۇ؟! ئۆزىگە ئوخشاش سان ـ ساناقسىز ئەمگەكچى خەلقنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ئازادلىققا ئېرىشىپ ئەركىن، بايـ شات كۈن كەچۈرۈشىنى ئارزۇ قىلغان ئەمەسمۇ؟!

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئەپەندىم قۇچىقىمدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان بالىنىڭ يېنىغا ئاستا كەلدى ـ دە، ئۆزىنىڭ بىر پارچە سەككىز سۇئالۇق سۇرىتىنى قوينىدىن چىقىرىپ بوۋاقنىڭ تەكىيىسىگە قىستۇرۇپ قويدى. سۇرەتنىڭ ئوڭ تەرەپ ئاستى بۇرجىكىگە ئۆز قولى بىلەن ئەستىلىك قالدۇرۇپتۇ:

ئوغلۇم ئادىلجانغا يادىكار بولسۇن ئۇچۇن ئادىلجان تـۇـ
غۇلغان كۈنى چۈشكەن رەسىم.

ئە . قاسىمى

1948 ـ يىل 7 ـ ئايىنىڭ *19* ـ كۈنى

ئەپەندىم قىزى تۇغۇلغاندا ئۆزىنىڭ سۇرىتىنى يادىكار قىلغانىدى، ئەمدى ئوغلىغىمۇ ئۆزىنىڭ سۇرىتىنى يادىكار قىلدى. بۇ ئۇنىڭ يۇقىرى مەدەنىيەت ساپاسىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرەمدۇ ياكى بالىلىرىغا قىلىدىغان نۇرغۇن يۈرەك سۆزلىرى بارلىقىنى بىلدۈرەمدۇ؟ مانا بۇلارنى ئەخمەت ئەپەندىم ئۆزىلا بىلىدۇ، خالاس!

بۇ قىممەتلىك سۇرەتنى ئوغلۇم هازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ.

ئوغلىمىز دۇنياغا كەلگەن شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئابدۇكېرىم ئاببـ سوۋنىڭ تاغدىكى كىگىز ئۆيىدىمۇ يېڭى بىر جان دۇنياغا كەلدى. ئابدۇـ كېرىمنىڭ ئايالى لۇ سۇشىن ئىككىنچى پەرزەنتىگە ئانا بولدى. ئابدۇـ كېرىمنىڭ كىگىز ئۆيى ئەرتەيدىكى قېيىنبۇلاقتا جايلاشقان بولۇپ، ئەتـ راپى يېشىل قارىغاي، تۇپتۇز ئۆسكەن قىيىن دەرەخلىرى بىلەن قاپلانغانـ ئىدى. زېرەك، خۇشخۇي ئابدۇكېرىم يېڭى تۇغۇلغان ئوغلىغا شۇ جايىنىڭ

بۇ 1948 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى ئەخمەتجان ئوغلىمىز ئادىلجانغا يادىكار قىلغان سۈرەت

نامى بىلەن «قەيسەرگ» دەپ ئىسىم قويدى. ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ ئانا ۋەتەن، كەڭ تەبىئەتكە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى بالىسىغا قويغان ئىسىم ئارقىلىق ئىپادىلىگەن، ئوغلىنىڭ ئەشۇ قەيسەر دەرىخىگە ئوخشاش تۇيۇقسىز ئۆسۈشىنى، مەڭگۈ يۇقىرى ئۆرلىشىنى ئۈمىد قىلغان بولسا كېرەك.

ئەپەندىم بىرنەچچە كۈن تۇرۇش جەريانىدا شۇ جايدىكى قازاق قېرىنداشلارنى زىيارەت قىلدى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى ئىگىلىدى.

بىر كۈنى ئۇلار بىرنەچچەيلەن جىلغىنىڭ يەر شەكلىنى كۆزىتىپ يۈرۈپ، بىلىپ ـ بىلمەيلا سايرام كۆلى بويىدىكى بىر چارۋىچىنىڭ كىگىز ئۆيىگە بېرىپ قاپتۇ. بۇ ۋاقتاس دېگەن چارۋىچىنىڭ مېلىنى باقىدىغان نامرات پادىچىنىڭ ئۆيى ئىكەن. پادىچى مال باقىقىلى چىقىپ كېتىپ، ئۆيدە يالغۇز ئايالى بوۋىقى بىلەن قالغانىكەن. كەمبەغەل پادىچىنىڭ ئايالى ئۇلارنى قىزغىن كۈتۈۋاپتۇ.

ئەپەندىم بىلەن بىرنەچچىسى بۇ پاكار، ئاددىي كىگىز ئۆيگە كىرىپ، تۇزۇكرەك ئۆي سايمانلىرىنىڭمۇ يوقلۇقىنى، كىيىم ـ كېچەك، ئورۇن ـ كۆرپىلەرنىڭ تىتىلىپ كەتكەنلىكىنى، كىگىز ئۆينىڭمۇ ئۆتمىتۇشۇك بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ.

ـــ يالغۇز ئۆزىڭىزمۇ، يەڭگە؟ ـــ دەپ گەپ ئېچىپتۇ ئەپەندىم، ـــ ئۆيدىكىلەر قېنى؟

ـــ مال باققىلى چىقىپ كەتتى، كەچقۇرۇن كېلىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ياش چوكان، ـــ كۈنىمىز تازا ياخشى ئەمەس، ئاران بىر سېغىن كالىمىز بار. كېلىنلەر، ئولتۇرۇڭلار، تەلىيىڭلەر بار ئىكەن، بۇگۈن ئۆيدە ئازراق قىمىز بىلەن كۆجە بار.

ئايال داستىخانغا كۆجە كەلتۈرۈپتۇ، ئەپەندىم بىلەن ئىسھاقبېك گەپ ـ سۆز قىلماي بىر چىنىدىن ئىچىپتۇ، باشقىلارنىڭ ئىچكۈسى كەلمەپتۇ.

ئەپەندىم بۇنى كۆرۈپ سەل ئاچچىقلانغاندەك جىددىي تەلەپپۇزدا مۇنداق دەپتۇ:

ـــ مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، خەلقىمىز تېخىچە مانا مۇشۇنداق نامراتلىقتا كۈن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ يەۋاتقىنى دەل بىز خالىمايدىغان

كۆجە، چىش ئۆتمەيدىغان كۆمەچ. ئەستە تۇتۇشىمىز كېرەككى، ھەقىقىي خەلقچىللىق، تىنچلىق ئىشقا ئاشۇرۇلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن كۇ-پايە قىلىشقا بولمايدۇ، بىز قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار تېخىمۇ جىق. بىز بايلار بارغانسېرى باي، كەمبەغەللەر بارغانسېرى كەمبەغەل بولىدىغان ئەھۋالنى تۇغدۇرۇپ، ھەممە ئادەم بابباراۋەر، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرىدىغان يېڭى جەمئىيەت بەرپا قىلىشىمىز كېرەك.

ئەپەندىم گېپىنى تۇغدۇرۇپ ھېلىقى ئايالغا: «يەڭگە، بىزگە تاماق بەرگىنىڭىزگە رەھمەت! بۇنداق جاپالىق تۇرمۇش ئۇزۇنغا بارمايدۇ، ئېرىڭىزگە دەپ قويۇڭ، ياخشى كۈنلەر پات ئارىدا يېتىپ كېلىدۇ!» دەپتۇ.

ئەپەندىم كىگىز ئۆيدىن چىقىۋېتىپ شوپۇر ئابلەھەتكە ماشىنىدىكى ئۆزى ئالغاچ كەلگەن نەرسىلەردىن بىرنەچچىنى تاپىلاپتۇ. ئەپەندىم ھەر قېتىم سىرتقا خىزمەت تەكشۈرۈشكە ماڭغاندا نامرات ئائىلىلەرگە بېرىپ قالسا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن ماڭا چاي، ئۈن، قەنت دېگەندەك نەرسىلەرنى تەييارلاتقۇزۇۋالاتتى. شوپۇر ئابلەھەت ھېلىقى ئايالغا بىر تاختا چاي، تۆت بولاق قەنت ئەكىرىپ بېرىپتۇ. بىر چەتتە تۇرغان گېنېرال ئىسھاقبېك قولىنى كەينىگە تۇتۇپ كۆجە ئىچمىگەنلەرگە ئالدىيىپ قاراپ قويۇپتۇ.

ئۇلار ماڭايلى دەپ تۇرۇشىغا ئۆي ئىگىسى يېتىپ كەپتۇ.

ئۆي ئىگىسى مېھمانلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۇپ، ئۇلارنى يەنە بىردەم ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. 1053

ـــ بولدى، رەھمەت، خېلى ئولتۇردۇق، كۆجە ئىچتۇق، ـــ دەپتۇ ئەپەندىم سەممىيلىك بىلەن.

ئۆي ئىگىسى توساتتىن بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك، ئەپەندىمنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭغا زەن قويۇپ قاراپتۇ:

ـــ مەن سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلىمەنغۇ، ـــ دەپتۇ مالچى ئەپەندىمگە قاراپ، ـــ چاققان بول، چاپسان، ياستۇقنىڭ تېگىدىكى ھېلىقى كىچىك ساندۇقنى ئاچقىلا! ـــ دەپتۇ ئايالىغا.

بۇ ساندۇقتا نېمە بولغىيدى، كۆچىلىك ھېچ نەرسىنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئايال ساندۇقنى كۆتۇرۇپ چىقىپتۇ.

نامرات پادىچى ساندۇقنى ئاۋايلاپ ئېچىپ ئىچىدىن چىگە بىلەن چىرماپ باغلىۋېتىلگەن بىر سۈرەت رامكىسىنى ئاپتۇ ـ دە، چېقىلىپ دەز

كەتكەن ئەينەكتىكى سۈرەتكە يەنە بىر قېتىم سىنچىلاپ قارىۋېلىپ ھا-
ياجانلانغىنىدىن ئۆزىنى تۇتالماي ۋارقىراپ كېتىپتۇ:

ــ مانا بۇ سىزغۇ دەيمەن؟ خۇدايىم سىزنى قانداقلارچە مېنىڭ ئۆ-
يۈمگە يەتكۈزدى، مەن سىز ئاغامىزنى راستىنلا كۆرۈۋاتىمەنمۇ؟!

ــ بىز خەلققە ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمىدۇق، خەلق ئالدىدا
خىجالەتتىمىز، ئەمما شۇنداق ئېيتالايمىزكى، خەلقىمىز چوقۇم ياخشى
كۈنلەرگە ئېرىشىدۇ، ــ دەپتۇ ئەپەندىم پادىچىنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ
تۇرۇپ.

ئەپەندىمنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى تەكرىتاغ ئاسمىنىدا جاراڭلاپتۇ. جا-
پاكەش پادىچىنىڭ كۆزلىرىدىن ھاياجان يېشى تارامىلاپ تۆكۈلۈپتۇ.

ئۇچ ۋىلايەت ھاكىمىيىتىنى قانداق مۇستەھكەملەش، دۈشمەنگە قاد-
داق تاقابىل تۇرۇش ــ ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى دۇچ كېلىۋاتقان مۇھىم
ۋەزىپە ئىدى. مانا ھازىر شارائىت پىشىپ يېتىلدى. ئەپەندىم تەدرىجىي
يوسۇندا جۇڭگو كومپارتىيەسىنى ئاممىغا تونۇشتۇروپ ئاشكارا تەشۋىق
قىلاتتى، بولۇپمۇ يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ ج ك پ 7 ـ قۇرۇلتىيىدا قى-
غان سۆزىنى نۇتۇقلىرىدا كۆپ قېتىم نەقىل كەلتۈرگەنىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى ئاكتىپ تەشەببۇس
قىلاتتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت
ئورگىنىدىكى خىزمەتچى خادىملاردىن بىيۈروكرات ئىستىلىنى تۈگە-
تىپ، نامرات دېھقان ـ چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشىغا چۆكۈپ، ئامما بىلەن
ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇشنى، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق ئۈچۈن
خىزمەت قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇنىڭ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش
دېگەن بۇ قارىشى داڭلىق قازاق ئەرباب قاسىم ئەپەندىنى خاتىرىلەپ يا-
غان ماقالىسىدە رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلە-
نىڭ ھەربىرىنى قېلىپلاشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ھەربىرىدە مىزانى بولۇ-
شى، بۇ ھەربىرىدە مىزانى مەلۇم دائىرىدىكى كىشىلەر ئىچىدە مەجبۇرىي
ئىجرا قىلىنىشى كېرەك ئىدى.

تارقاق ھالەتتە تۇرۇۋاتقان تۇرلۇك كۈچلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ،
بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلاندۇرۇش، قۇدرەتلىك جەڭگىۋار قوشۇن تەشكىل-
لەپ، ھەممە ھەربىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ــ ئەپەندىمنىڭ كۆڭلىگە
پۈكۈلگەن مۇھىم بىر تەدبىردۇر. ئەپەندىم ئۆزىنىڭ يېقىن سەپداشلىرى

بىلەن كەڭ دائىرىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزگەندىن كېيىن، ھەرقايسى تەرەپ-لەرنىڭ تەكلىپ - پىكىرلىرىنى ئاڭلاپ، ئاخىر يېتەكچى ئىدىيەسى ئېنىق، تەشكىلىي ئىنتىزامى قاتتىق، تۈرلۈك كۆچلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرالايدىغان، ئىلغار سىياسىي پارتىيە تۈزۈمىنى ئالغان يادرولۇق تەشكىلات قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

بۇ يادرولۇق تەشكىلات ــ «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقتىن ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دۇنياغا كېلىش ئالدىدا تۇراتتى!

52. شنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىنتىپاقى

بىرلىككە كەلگەن ئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇش، كەڭ دائىرىدە بىرلىك سەپ قۇرۇش ۋەزىيىتە تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر ئېھتىياجى بو - لۇپ قالغانىدى. ئەخمەت ئەپەندىم ئۇچ ۋىلايەتنىڭ يادرولۇق رەھبەرلىكى ئىچىدە تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈرۈپلا قالماي، يۇقىرى قاتلامدىكى زاتلار، ھەرقايسى قاتلاملار، ھەتتا پۇقرالار ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئۇلارنى كۆزىتىپ ۋە تەھلىل قىلىپ، ئىشەنچىنى يەنمۇ كۈچەيتتى. بىر يىل ئىلگىرى بىز ئۇرۇمچىدىكى چاغدىلا ئۇ ئۇچ ۋىلايەتتە قۇرۇلغان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيەسى (خ ئى پ) ۋە ئىنقلابچىل ياشلار تەشكىلاتى، ھەتتا ئۇرۇمچىدىكى «جەندوشىي»، «فەندىخۇي» قاتارلىق گومىنداڭغا قارشى

ئەخمەتجان ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكىلەر بىلەن بىللە

تەشكىلاتلارنىڭ غۇلجىغا قايتىپ كەلگەن ئەزالىرىنىمۇ قوشۇپ بىرلا تەشكىلات قىلىپ قۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى.

1948 ـ يىلى ياز كىرىشى بىلەن ئەپەندىم ئۆزى بىلەن ھايات ـ ماماتلىق كۆرەشلەردە بىرگە بولغان سەپداشلىرى گېنېرال ئىسھاقبېگ، ئابدۇكېرىم ئابباسوف، دەلىلقان سۇگۇربايېف قاتارلىق يولداشلارنى چاقىرىپ، بايىقى ئىستراتېگىيەلىك مەسىلىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى:

ــ ھەممەيلەنگە مەلۇم، ھازىر بىز ئۇچۇن ھەر مىللەت خەلقىنى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ھەرخىل كۈچلەرنى بىر نۇقتىغا يىغالايدىغان، خەلق ئاممىسىغا رەھبەرلىك قىلىپ بىر نىيەت ـ بىر مەقسەتتە ئىنقىلاب ئېلىپ بېرىشقا ئۇيۇشتۇرالايدىغان بىر تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش پەيتى يېتىپ كەلدى؛ مېنىڭچە بۇ تەشكىلاتنىڭ ئىسمىنى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دېگىنىمىز تۇزۇك، ــ ئەپەندىم يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ چۈشەندۈردى، ــ بۇ تەشكىلاتنى قانداقتۇر بىر پارتىيە دەپ ئاتىماي، «ئىتتىپاق» دېيىشنىڭ ئۆزى يېتىپ ئاشىدۇ. يولداشلارغا مەلۇم، جۇڭگودا بىزنىڭ دۈشمىنىمىزنىڭ دۈشمىنى بولغان بىرلا پارتىيە، يەنى جۇڭگو كومپارتىيەسى بار، سوۋېت ئىتتىپاقىدا بولشېۋىكلار پارتىيەسى بار، شۇڭا «ئىتتىپاق» دەپ ئاتىساق، ئۇيۇشۇش كۈچى تېخىمۇ زور بولىدۇ، دائىرىسى تېخىمۇ كەڭ بولىدۇ، ئوخشاش بولمىغان ھەر خىل كۈچلەر ئاسان قوبۇل قىلالايدۇ، يەنە بىر سەۋەب شۇكى، يولداش دۇڭ بىۋۇ شىنجاڭدا كومپارتىيەنىڭ بايرىقىنى بەك بالدۇر كۆتۈرۈۋالماسلىق كېرەك دەپ ئوتتۇرىغا قويغان، بۇ بىزنىڭ ھازىرقى ئەمەلىيىتىمىزگە تازا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ئەخمەت ئەپەندىم بۇ نۇقتىئىنەزەر ھەققىدە مۇنداق كۆرسىتىپ ئۆتتى: «بىز بۇ تەشكىلاتىمىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزغا يول باشچىلىق قىلىش رولىنى جارى قىلدۇرىمىز دەيدىغان بولساق، مىللىي ئازادلىق كۈرىشىگە ئاتالانغان، ئېزىلگەن خەلقىمىزنىڭ ئاۋانگارت ئەتىرىتى بولۇشتەك ۋەزىپىنى چوقۇم زىممىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك. تەشكىلاتىمىز مىللەتلەر ئارا ئەركىنلىك، تىنچلىق، باراۋەرلىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغان ۋە ئۇنى كاپالەتلەندۈرىدىغان، مىللەتلەرنىڭ بىرلىك، ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەش ئۇچۇن ھارماي كۈرەش قىلىدىغان بولۇشى كېرەك. شۇنىڭ ئۇچۇن بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىز بىرلىككە كەلگەن نىزامنامىسى بار، بىرلىككە كەلگەن سىياسىي يو-

لى بار، ھەممە ئەزالارنى ئوخشاش، باراۋەر مەجبۇرىيەت ۋە ئىنتىزام بىلەن چەكلەپ تۇرىدىغان تەشكىلات بولۇشى كېرەك. شۇنداق بولغاندا، پۈتۈن تەشكىلات بىرلىكتە ھەرىكەت قىلالايدۇ، كۈچ بىرلىكتە بولغاچقا، ئۇ ھەرىكەت يېڭىدۇ. بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىز يولباشچىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان دەيدىغان بولسا، ئۇ ئىنقىلابىي نەزەرىيە بىلەن قوراللانغان بولۇشى شەرت. چۈنكى، ئىنقىلابىي نەزەرىيەسىز ئىنقىلابىي ھەرىكەتنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن دەيدىغان بولسا، كىمنىڭ خەلقنىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكىنى تونۇشى، ئۇلارنىڭ خەلقە قارشى تۇرۇشىغا يول قويماسلىقى، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىشى، خەلق ئاممىسى بىلەن مەھكەم باغلانغان بولۇشى شەرت. دېمەك، كىم ئۆز مىللىتىنىڭ ئازادلىقىنى خالايدىغان بولسا، ئۇ باشقا مىللەتلەرنىڭمۇ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى لازىم، شۇنداقلا مىللەتچىلىككە قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىلىشى شەرت. مىللەتچىلىك بىلەن خەلقچىللىق بىر جايدا بولالمايدۇ. ئەگەر بىزنىڭ «ئىتتىپاقىمىز» ئۆلكىمىزدىكى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىغا

ئەخمەتجاننىڭ تەشەببۇسى بىلەن 1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى غۇلجىدا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلدى. بۇ ئەخمەتجاننىڭ «ئىتتىپاق» باش ئىجرائىيە ھەيئىتىدە سۆزلەۋاتقان ۋاقتى.

يولباشچىلىق قىلىمەن دەيدىغان بولسا، مىللەتچىلىككە قارشى رەھىم-سىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشى ھەمدە ئۆلكىمىزدىكى ھەممە مىللەتلەرنىڭ ئەركىن ۋە باراۋەر بولۇشىغا قارىتىلغان سىياسەتنى چىن ھەقىقەتچىلىك بىلەن ھىمايە قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ بىرلىك ئىتتىپاقىنى مۇستەھكەم-لەش ئۈچۈن ھارماي ـ تالماي ئېلىشىشى كېرەك.

دۇنيادىكى باشقا مەملىكەتلەرنىڭ تەجرىبىسى ئېزىلگەن مەھكۇم خەلق جەڭگىۋار تەشكىلاتسىز مۇستەبىت ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلىيا-لىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىدى...» (ئەخمەت ئەپەندىم نۇتۇق-لىرىدىن).

ئەپەندىمنىڭ بۇ چاقىرىقى «ئىتتىپاق»تىن ئىبارەت جەڭگىۋار قو-شۇننىڭ ھەر مىللەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، ئىنقىلابىي كۈرەشكە باشچىلىق قىلىدىغان ئاۋانگارت تەشكىلات ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ئىپادە-لەپ بېرىشتىن باشقا، «ئىتتىپاق»نىڭ تەشكىلىي پىرىنسىپى، يېتەكچى ئىدىيەسى، ھەرىكەت پىروگراممىسى قاتارلىق بىر يۈرۈش مەسىلىلەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن شەرھلەپ بەردى. يىغىنغا قاتناشقۇچى يولداشلار ھەر كىم ئۆز زىممىسىگە ئارتىلغان مەسئۇلىيەتنىڭ قانچىلىك ئېغىر ئىكە-لىكىنى يەنە بىر قېتىم تونۇپ يەتتى، جۈملىدىن يېڭىچە تەپەككۇر، يې-ڭىچە كۆزقاراش تىكلىنىپ، «ئىتتىپاق» تەشكىلىنىڭ ئەتراپىغا مۇس-تەھكەم ئۈيۇشۇش بىلەن، يېڭى يۈكسەكلىككە قاراپ مېڭىش ئىرادىسى تىكلەندى. ئەپەندىمنىڭ بۇ كۆزقاراشلىرى سەپداشلارغا ناتونۇش ئەمەس، شۇڭا يىغىنغا قاتناشقۇچىلار يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان بۇ تەشكىلاتنىڭ نا-مىنى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دەپ بېكىتىشنى بىردەك قوللىدى.

كېيىن ئەپەندىم «ئىتتىپاق» قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى خا-تىرىلەش يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتقىدا ئۆتكۇر نەزەرىيەۋى قورال ئارقىلىق كونا كۆزقاراش، كونا ئىدىيەدە تۇرغان بىر قىسىم كۈچلەرگە رەددىيە بې-رىپ، يولداشلارنىڭ چوڭقۇر ھىمايىسىگە ئېرىشتى.

1948 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئەخمەت ئەپەندىم ئۈچ ۋىلايەت تايانچ كۈچلىرى بىلەن ئىلغار زاتلار، يەرلىك مۇتىۋەرلەر قاتناشقان چوڭ يىغىن ئېچىپ، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ قۇرۇلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ

يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان «ئىتتىپاق»نىڭ كۆرەش نىشانى، تەشكىلىي پىرىنسىپلىرى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە توختىلىپ، بۇ تەشكىلاتنىڭ دائىرىسى كەڭ، ئاممىۋى خاراكتېرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى، جۈملىدىن ھەر كىشى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىلتىماس يېزىپ تەستىقتىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئاندىن «ئىتتىپاق»نىڭ رەسمىي ئەزاسى بولىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ ئۆتتى، يىغىنغا قاتناشقۇچىلار گۈلدۈراس چاۋاكلار بىلەن ئۆزلىرىنىڭ بۇ قارارنى ھىمايە قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

ئىككىنچى بالام تۇغۇلۇپ تېخى قىرقى چىقمىغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەپەندىم مېنى يوقلاپ تاغقا چىقىپتۇ، ئالدىراشلىق تۇپەيلىدىن ئۆزىنىڭ ۋاقتىدا يوقلىيالمىغانلىقىنى ئېيتىپ ئەپۇ سورىدى، شۇنداقلا يەنە قىنىدا «ئىتتىپاق» قۇرۇلىدىغانلىقى ھەققىدىكى خۇش خەۋەرنى ماڭا يەتكۈرۈپ، يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان «ئىتتىپاق»قا ئەزا بولۇپ كىرىشىمنى تەۋسىيە قىلدى. مەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم ۋە «ئىتتىپاق»قا ئەزا بولۇشنى چىن كۆڭلۈمدىن خالايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. مۇشۇنداق ئورتاق غايە ۋە ئارزۇ ئىچىدە، قىرقىم توشماي ياتقان بولسامۇ، «ئىتتىپاق»قا ئەزا بولۇشنى تۇنجى بولۇپ ئەپەندىمگە ئىلتىماس قىلدىم. مېنىڭ «ئىتتىپاق»قا ئەزا بولۇش يولىنى ئەنە شۇنداق ئۇ رۇش ئوتى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان مۇرەككەپ شارائىتتا تاللىشىمنى كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ ئادەتتىكى ئىشقۇ بۇ، دەپ قاراپ ئېنىق چۈشىنەلمەشى تەس، بىراق ئاشۇ بىر كۈن مەن ئۈچۈن ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە بىر كۈن بولدى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نى قۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى ئاساسەن پۈتۈپ قالدى.

1948 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئابدۇكېرىم ئابباسوف بىرىنچى بولۇپ ئاۋاز قوشۇپ، «خەلق ئىنقىلابىي پارتىيەسى»نىڭ 6 ـ قېتىملىق ئومۇمىي يىغىنىنى چاقىردى ۋە بۇ پارتىيەنىڭ تارقىتىۋېتىلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى؛ 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ ھەرقانداق پائالىيەتلەرنى توختىتىش ھەققىدە «پۈتۈن پارتىيەگە بايانات» ئېلان قىلىپ، بارلىق ئەزالارنى يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»غا ئەزا بولۇشقا چاقىردى.

1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى غۇلجىدا ئەخمەت ئەپەندىم رد. ياسەتچىلىكىدە يىغىن چاقىرىلىپ، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىق. نى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ قۇرۇلغانلىقى داغدۇغىلىق جاكارلاندى ۋە ئورگان گېزىتىدە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەتنامە ئېلان قى. لىندى، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

خەلقچىل رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم باشلىق پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ھەربىر جايلىرىدىن كەلگەن جەمئىيەتنىڭ ھەر قاتلام. دىكى ۋەكىللىرى، ئالىملىرى، مۆتىۋەر زاتلىرى، مەدەنىي ئا. قارتىش جەمئىيەتلىرى، ياشلار تەشكىلاتلىرىنىڭ مەسئۇل خادىم. لىرى ۋە تەرەققىپەرۋەر زىيالىيلىرىنىڭ تەسىس مەجلىسىدە پۈ. تۈن ئۆلكە خەلقلىرىگە قارىتا چىقىرىلغان مۇراجىئەت:

پۈتۈن ئۆلكە ھەر ساھەدىكى قېرىنداشلارغا:

بىز بىر تۇركۈم تەرەققىپەرۋەر ئادەملەر، خەلقچىل زىيا. لىيلار، ئۆلىمالار، مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيەتلىرى ھەم ئىـ. قىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى رەھبەرلىرى شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭ ئاساسىي ئېھتىياجلىرىنى مۇزاكىرىلىشىشكە غۇلجا شەھىرىگە توپلانغانىدۇق.

پىكىرلىشىش نەتىجىسىدە، بىزلەر شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ باشلىرىدىن كەچۈرمەكتە بولغان پۈتۈن ئېغىرچىلىقلىرىنى تۇغ. دۇرۇۋاتقان ئاساسىي سەۋەب خەلقىمىز ئىچىدە بىرلىك ۋە دوست. لۇقنىڭ يوقلۇقىدا دېگەن خۇلاسىگە كەلدۇق.

شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ دۈشمەنلىرى مېھنەتچان خەلقنى ئە. تائەت قىلدۇرۇپ تۇرۇشقا يەڭگىل شارائىت تۇغدۇرۇش ۋە خەلق دىققىتىنى ئۆز ھوقۇقى ئۈچۈن كۈرىشىشتىن چەتكە بۇ. راش ئۈچۈن، سۈنئىي رەۋىشتە ھەربىر مىللەتلەر ئارا دۈشمەن. لىك، زىددىيەت تۇغدۇرۇپ، شىنجاڭلىقلارنى بىر ـ بىرىدىن ئاجرىتىپ كەلدى.

شىنجاڭدا ھاكىمىيەت بېشىدا كۆپلىگەن يىللار تۇرۇپ كەلگەن ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن، شېڭ شىسەي ۋە ۋۇ جۇڭ. شىنلار تۇرمۇش ئۈچۈن چىداپ بولماسلىق دەرىجىدە ئېغىر، قاتـ

تىق شارائىت تۇغدۇرغانىدى. خەلق ۋەكىللىرى ھۆكۈمەت ئىدا-رىلىرىگە كىرگۈزۈلمەيتتى. ئەڭ ياخشى تەرەققىيپەرۋەر رەھبەر-لەر ۋە خەلق خىزمىتىگە سادىق يەرلىك مۇتىۋەرلەر زىندانلارغا سولىناتتى. خەلقىمىزنىڭ سۆزسىز بويسۇنۇشىنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن، خەلق دۈشمەنلىرى شىنجاڭدىكى مىللەتلەر ئوتتۇرا-سىدا دۈشمەنلىك ئوتىنى يېقىپ كۈچەيتەتتى، زورلۇق يۈرگۈ-زەتتى. خەلقنى يالغان گەپ ۋە ئالداش بىلەن ئىدارە قىلاتتى. خەلقنى ئاددىي ۋە ئادەتتىكى ھوقۇقلىرى بولغان سۆز، مەتبۇ-ئات، مەجلىس ۋە تەشكىلىي ئۈيۈشۈش ھوقۇقلىرىدىن مەھ-رۇم قىلغانىدى.

خەلقنىڭ قايغۇ ـ ھەسرىتىدىن مۇتتەھەملەر پايدىلىناتتى. ئۇلار خەلقنى قۇللۇققا تاشلايتتى. مېھنەتچان خەلق بولسا، شۇلار ئۈچۈن ئۆز بالىلىرىنىڭ ئانىلىرىنى تۆكەتتى. ئەڭ مۇشكۈل ئىشلارنى قىلاتتى. چەكسىز ئېغىر سېلىقلارنى تۆلەيتتى ۋە ھېچبىر ھوقۇقتىن پايدىلانمايتتى.

ھاكىمىيەتكە ئىگە بولغانلار بولسا، ھالال مېھنەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئىنسانلارنىڭ ساۋاتسىز، مەدەنىيەتسىز، قالاق ۋە نادان بولۇشىنى خالار ئىدى. ئۆتمۈشتە مانا مۇشۇنداق ئىدى. خەلقتە سەۋرلىك چېكى قالمىدى. ئۇلۇكىدىكى ھاكىمدارلارنىڭ ھەم ئەزگۈچىلەرنىڭ قاتتىق ئېزىشىگە قارشى *1944* ـ يىلى يالقۇنلىنىپ چىققان پۈتۈن خەلق قوزغىلىڭى *1946* ـ يىلى ئۆز ھوقۇقلىرى ئۈچۈن كۆتۈرۈلگەن خەلقنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ھوقۇقلۇق ۋەكىللىرى ئوتتۇرا-سىدا تىنچلىق توختام تۈزۈش بىلەن يەكۈنلەشتى.

بۇ توختام شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ ئۆز كۈرىشىدە سوقۇشۇپ قولغا كەلتۈرگەن بارلىق خەلقچىللىق ۋە ئەركىنلىكلىرىنى تونۇپ رەسمىي ئىقرار قىلدى.

ئەمما، سوقۇشۇپ قولغا كەلتۈرۈلگەن ۋە گومىنداڭ ھۆ-كۈمىتى ئىقرار قىلغان ئەركىنلىكلەرنى خەلقتىن قايتىدىن تارتى-ۋېلىشنى خالايدىغان، خەلق دۈشمىنى بولغان ئۇنسۇرلار ھاكى-مىيەت بېشىدا يەنە قالدى. ئاچ بۆرە ئوسمان ۋە ئۇنىڭ بۇلاڭچى شايكىلىرىنىڭ ھۆكۈمدار مۇتەخەسسىسلىرى ياردەمى بىلەن

يۇرگۈزۈلگەن ۋە يۇرگۈزۈلۈۋاتقان بۇلاڭچىلىق ـ باسمىچىلىقلىرى، تىنچ ئاھالىگە قىلغان ۋەھشىيلىكلىرى، خوتۇن، بالىچا-قىلىرىنى ئۆلتۈرۈشلىرى، ئىستىبداتچىلىق ۋە زورلۇقلىرى ئۇ توغرۇلۇق گۇۋاھ ۋە دەلىل بولالايدۇ.

ئوسمانئىڭ خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش بۇلاڭچى ئىزباسارى، قولدىشى قالىپكىنىڭ خەلق ئىشلىرىغا قىلغان خائىنلىقىنى شىنجاڭ خەلقلىرى ئۇنتۇيالمايدۇ. ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغان بەزى شەخسلەر بىلەن بىللە ھەربىكەتلەنگۈچى ئوسمان بىلەن قالىپكلەرنىڭ ئالداش ۋە قانلىق ۋەقەسىگە دۇچار قىلىنغان بىر-مۇنچە ئانا، ئەر، بالىلارنىڭ قايغۇ ـ ھەسرىتىدىن كۆپلىگەن ئا-تا ۋە خوتۇن ـ بالىلار تا مۇشۇ كۈنگىچە زار يىغلىماقتا.

بۇلەر چىن قەلبىمىزدىن ئىشىنىمىزكى، ئەگەر ئېلىمىزدە ياشىغۇچى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، موڭغۇل، خەنزۇ، تۇڭگان، ئۆزبېك ۋە باشقا ھەممە خەلقلەر قانۇنسىزلىق، ھوقۇقسىزلىق، قۇللۇق، گادايلىق ۋە جاھالەتلىكنى مەڭگۈگە يوقىتىش ئۈچۈن بىرلەشسە، شىنجاڭ خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدا تىنچلىق ۋە دوستا-لىق، ئادالەتلىك ۋە ھەقىقىي ئەركىنلىك جەزمەن ئورنىشىدۇ. ھالال مېھنەت بىلەن كۈن كەچۈرگۈچى ئادەملەر مەنپەئەتى ئۇ-چۈن بۇلەر تۇرمۇشىمىزنى ئىسلاھ قىلىمىز ۋە بۇ ئىسلاھاتنى جەزمەن تامامىلايمىز. بۇنىڭ ئىسلاھ قىلىنغان تۇرمۇشىمىزدا، ھەربىر مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دۇشمەنلىككە ۋە مىللەتلەرنى كەمسىتىپ خارلاشقا ئورۇن بولمايدۇ.

بۇ مەقسەت ئۈچۈن بۇلەر شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلق-چىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقىنى قۇردۇق.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتى-پاقىنىڭ ئالدىنقا قويغان ۋەزىپىسى شىنجاڭ خەلقلىرى ئوتتۇرا-سىدا ئەركىنلىك ۋە تىنچلىق ئورنىتىشقا، *1946* ـ يىلى *6* ـ ئى-يۇن بىتىمنى ئىجرا قىلىشقا ۋە بۇ بىتىمنى بۇزغۇچى تەۋەك-كۈلچىلەرنى سوتقا بېرىشنى تەشكىل قىلىشقا ئىنتىلگۈچى ئە-رەقىپىلەرۋەر ئادەملەرنىڭ تىرىشىشلىرىنى بىرلەشتۇرۇشتۇر.

ئىتتىپاق بىتىمدە ئىقرار قىلىنغان ۋە خەلقىمىزنىڭ قانۇنى ھېسابلانغان ھوقۇقلىرىنى تەمىن ئەتكۈچى تۈۋەندىكى ئاساسىي

چارىلەرنىڭ شىنجاڭدا تۈرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشىنى قارىنىشقا تەرىشىدۇ:

(1) سۆزدە، مەتبۇئاتتا، مەجلىستە ۋە تەشكىلىي ئۇيۇشۇشتا، دىنىي ئېتىقادتا ھەقسىز ئەركىنلىكنى تەمىن ئېتىش.

(2) شىنجاڭدىكى ھەممە خەلقلەرگە ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىدە مىللەت ئايرىماستىن، ھەرقانداق ئورۇن، ۋەزىپە ئۆتەشكە باراۋەر ھوقۇق بېرىش.

(3) خەلق ئىشەنچىگە ئىگە يەرلىك پۇقرالاردىن مەمۇرلار سايلاش پىرىنسىپىنى ئەمەلىيەتتە يۈرگۈزۈش.

(4) ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا يارىمم قىلىش ۋە مەمۇرلار ھەرىكىتى ئۈستىدىن نازارەت ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، خەلق ئىشەنچىگە ئىگە ئادەملەر ئىچىدىن سايلانغان كېڭەش مەجلىسلىرىنى قۇرۇش ۋە ئىشلەش شارائىتىنى تەمىن ئېتىش.

(5) مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيەتلىرىنى ۋە باشقا شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ تۈرمۇشىنى ياخشىلاشقا ئىنتىلىدىغان جەمئىيەتلەرنى تەشكىل قىلىش.

(6) شىنجاڭ خەلقلىرىگە ئۆز ئانا تىلىدا گېزىت ـ ژۇرنال، دەرسلىكلەر ۋە باشقا ئەدەبىياتلار نەشر قىلىش ھوقۇقىنى بېرىش ۋە ئۇنىڭغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىش.

(7) ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇلىدىغان ئېتىدائىي مەكتەپلەرنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرىغا ھەقسىز كىيىم، تاماق بېرىپ ئوقۇتۇش مەكتەپلىرىنى قۇرۇش، شىنجاڭ ئۇلكىسى خەلق خوجىلىقىنىڭ تۇرلۇك ساھەلىرىگە مۇتەخەسسىسلەر تەييارلىغۇچى ھۇنەر مەكتەپلىرىنى قۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە مەخسۇس ۋە ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرىنى قۇرۇش، كۆگۈل ئېچىش، تىياتىر، كىنو ۋە رادىيو ئورۇنلىرىنى قۇرۇش.

(8) ئەدلىيە ئىشلىرىنى شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ ئانا تىلىدا يۈرگۈزۈش ۋە ئەدلىيە مەھكىمىلىرىنى ھۆكۈمەت ئىجرائىيە ئورگانلىرىدىن مۇستەقىل قىلىش.

(9) ھەربىي خىزمەتچىلەرگە ھەم ئايالالارغا ھەممە پۇقرالارغا ئوخشاش سىياسىي ھوقۇقلار بېرىش.

(10) دوختۇرخانا، شىپاخانا ۋە باشقا داۋالاش مۇئەسسەسىلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش ۋە شۇنىڭ بىلەن باراۋەر كەمبەغەللەرگە ھەقسىز تېببىي ياردەمنى تەشكىل قىلىش.

(11) شىنجاڭنىڭ تۆپ تۇراقلىق ئاھالىسى بولغان بارلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەر ئاساستا زېمىن، يايلاق، قىشلاق، چارۋا مال، سانائەت مۇئەسسەسىلىرىگە ھەمدە ھەرقانداق باشقا كۆچمەس ۋە كۆچىدىغان مۈلۈكلەرگە خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقىغا چېقىلماسلىقنى (تەرۇزدىن خالىي بولۇشنى) كاپالەتلەندۈرۈش.

(12) يەرگە ئىشلەش، سۇ چىقىرىش ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈسۈللىرىنى يولغا قويۇش ۋە يايلاق، قىشلاقلارنى ياخشىلاپ، چارۋا ماللارنى ئۆستۈرۈش.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىنتايىن چاقى خەلقنىڭ ئۆزىنىڭ ياردىمىگە يۆلىنىپ ۋە ئۇنىڭ ئىختىيارىنى ئىجرا قىلىپ تۇرۇپ، مۇشۇ كۈندىكى ئەڭ كېرەكلىك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈلۈغ مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئۆتەشنى خەلق ئالدىدا ئۈستىگە ئالىدۇ.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىنتايىن چاقى ئەينى زاماندا گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ بارلىق تەرەققىيپەرۋەر، ھەقىقەتەن خەلقچىل تەدبىر - چارىلىرىگە قوشۇلۇپ، ھەممە كۈچى بىلەن ياردەملىشىدۇ.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىنتايىن چاقى ئاممىۋى خەلق تەشكىلاتى بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ ھەقىقىي خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن، چىن ھۆرلۈك، باراۋەرلىك، دوستلۇق، تىنچلىق ئورنىتىش ئۈچۈن ۋە شۇنىڭ بىلەن باراۋەر ۋەتىنىمىزدە ياشىغۇچى خەلقلەرنىڭ باي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشىنىڭ يۈكسىلىشى ئۈچۈن ھەم كۈرەش قىلىدۇ.

پۈتۈن ئۆلكىمىزنىڭ ھەربىر ۋىلايەت، ناھىيە، ئاۋۇل، يېزا - قىشلاقلىرىدا ئىتتىپاقنىڭ شۇ مەقسەت بىلەن يەرلىك تەشكىللىرى قۇرۇلىدۇ.

خەلقىمىزنىڭ مەنپەئەتى — دېھقان، ھۈنەرۋەن، چارۋىچى، زىيالىي، جەڭچى، ئوقتەسىر، سودىگەر، دىنىي

ئالىملارنىڭ مەنپەئىتى كىمگە قەدىرلىك بولسا، كىمكى خەلقىمىز ئۈچۈن ھەقىقىي ئىنسانىيەتلىك ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشنى خالىسا، كىمكى خەلقچىل پىرىنسىپقا ئاساسلانغان ئالىي تىنچلىقنى خالىسا، جىنس، مىللەت، دىن، ئىجتىمائىي ئەھۋال، خۇسۇسىي بايلىقىدىن قەتئىينەزەر، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا كىرىشكە تەكلىپ قىلىمىز.

ئۆز ۋەتىنىنى سۆيگەن، ئۇنى قالاقلىقتىن ۋە قاراڭغۇلۇقتىن چىقىرىشنى، داۋاملىق مۇھتاجلىقتىن ۋە توختاۋسىز قانلىق كۈرەشتىن قۇتۇلۇشنى خالىغانلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىتتىپاقنى كىرەلەيدۇ.

بۇرادەرانە بىرلىشىشكە، مۇھەببەتكە، دوستلۇققا ۋە ھەمە مە مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىگە ئىنتىلگۈچىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئىتتىپاققا كىرەلەيدۇ.

بىزلەرنىڭ ھەممىمىزنى ۋەتەنگە ۋە ھەقىقىي ئازادلىققا بولغان چەكسىز مۇھەببەت بىرلەشتۈرىدۇ ۋە تەرەققىيات، خەلقچىللىق يولىدىكى بىزنىڭ غالىبانە يۈرۈشىمىزنى ھېچكىم توختىتالمايدۇ.

ئادىل تىنچلىق ۋە تەرەققىيات ئۈچۈن ئالغا!

ئىتتىپاق سېپىگە ئۈيۈشۈڭلار!

مەزكۇر ئىتتىپاقنى تەشەببۇس قىلغۇچىلار:

ئەخمەتجان قاسىمى — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى

ئىسھاقبېك مۇنۇنوف — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى، مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى

دەلىلخان سۈگۈربايېف — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى، مىللىي ئارمىيە مۇئاۋىن باش قوماندانى ۋە ئالتاي ۋالىيسى

رەھىمجان سابىر ھاجى — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى

ئابدۇكېرىم ئابباسوف — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى

سەيپىدىن ئەزىزى — ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى

زۇنۇن تېيىپوف — مىللىي ئارمىيە مۇئاۋىن باش قوماندانى

هاكىمبەگ غوجا	ئىلى ۋىلايەت ۋالىيسى
ئابدۇل مۇتائالى خەلپەم	دىنىي نازارەت نازىرى
باشباي چولاق باپىن	تارباغاتاي ۋالىيسى
ئالىمجان هاكىمبايوف	تارباغاتاي ۋىلايەت مۇئاۋىن ۋالىيسى
شەمشى مامىيوف	ئالتاي ۋىلايەت مۇئاۋىن ۋالىيسى
ئوبۇلخەيرى تۆرە رابات	ئىلى ۋىلايەت مۇئاۋىن ۋالىيسى
سەيدۇللا سەيپۇللايوف	ئىقتىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېت رەئىسى
ئابلىمىت هاجىيوف	تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ياشلار تەشكىلاتى رەئىسى
قالى ئاباكوق	ئالتاي ۋىلايەتلىك ياشلار تەشكىلاتى رەئىسى
نىمەت خەلپەت	يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللىر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى
مۇقاش جەكە ئوغلى	«ئىپرىكتى ئالتاي» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى
ئۇيغۇر سايرانى	ئۇرۇمچىدىكى بىتىم ئاساسىدىكى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر، قازاق گېزىتى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
ئىبراهىم تۇردى	ئۇرۇمچىدىكى مەركىزىي ئۇيغۇر ئۇيۇشما رەئىسى
قاسىم ئەپەندى	ئۇرۇمچىدىكى مەركىزىي قازاق - قىرغىز ئۇيۇشما رەئىسى
ئەنۋەر خانبابا	ئۇرۇمچىدىكى مەركىزىي ئۆزبېك ئۇيۇشما رەئىسى
ئەلى ئىبراهىموف	ئۇرۇمچىدىكى مەركىزىي تاتار ئۇيۇشما رەئىسى
لورۇق لاما	مەركىزى موڭغۇل جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى
تۆكباۋ	مەركىزىي شىبە - سولۇن جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى

ئابدۇرېشىت ئەئلەم	قەشقەردىن، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى
خەلپەت سۈزۈك ھاجى	قەشقەردىن، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى
سىدىق مۇسايوف	قەشقەردىن، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى
ئوسمان تۇردى	خوتەندىن، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى
نۇرمۇھەممەت سادىروف	ئۇرۇمچى شەھەرلىك كېڭەش ئەزاسى
ئابدۇل ئەھەت مەخدۇم	«ئويغان» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى
ئابدۇلغېنى باتۇر	خەلق قەھرىمانى
فاتىخ مۇسلىموف	خەلق قەھرىمانى
مۇقاش موللا	تارباغاتاي قازىسى
قېيۇمبەگ غوجا	مالىيە باشقارما باشلىقى
ۋاقاس ھاجى مىرشاۇف	مالىيە باشقارما مۇئاۋىن باشلىقى
كېرىم ھاجى داۋۇزۇف	مالىيە مەخسۇس بۆلۈم باشلىقى
ئابدۇرېھىم ئەيسا	ئۇرۇمچى گىمنازىيە مۇدىرى
بۆكە ئامبال	ئارىشاڭ ھاكىمى
مۇھەممەتجان مەخسۇم	ئەدلىيە مەھكىمە باشلىقى
سالىجانباي باباجان	ئىلى ۋىلايەت سودا پىروكورورى
ھۈسەيىن مۇراتوف	قىشلاق خوجىلىق بانكا مۇدىرى
تۇرسۇن ئاتاۋۇللا	ئۇرۇمچى مال دوختۇرخانا مۇدىرى
ئەسئەت ئىسھاقوف	ئىلى ۋىلايەتلىك كېڭەش مۇئاۋىنى
نەبىجان يۈسۈپ	ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى
ماسكالىيوف	ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى
زۇنۇن قادىرى	يازغۇچى

چىن شىخۋا	«خەلقچىللىق» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى
سىيىت باتۇر	قومۇل ۋەقەسىنىڭ باتۇرى
ئونانباي	قومۇل ۋەقەسىنىڭ باتۇرى
ئابدۇللا زاكىرى	باج ئىدارە مۇئاۋىن باشلىقى
ھەمدۇللا قۇربانوف	قومۇل زىيالىيسى
ئابدۇرېھىم ئابدۇللايوف	قومۇل مەكتەپ مۇدىرى
قۇرمانالى ئوسپانوف	«تۆگكەرىس تاگى» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى
بىلال فەيزى	ئىشچىلار ۋەكىلى

1948 ـ يىل *1* ـ ئاۋغۇست، شەھىرى غۇلجا

غۇلجىدا چاقىرىلغان ئىتتىپاق قۇرۇش يىغىنىغا ھەرقايسى جەمئىيەت، تەشكىلاتلار ۋە ئۇيۇشمىلارنىڭ باشلىقلىرى، شۇنىڭدەك ھەر مىللەت ۋەكىللىرى بولۇپ جەمئىي 51 ئادەم قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى 31 ئادەم، غۇلجىدا تۇرۇۋاتقان يەتتە ۋىلايەت ۋەكىللىرى 20 ئادەم. يىغىن ئۇچ كۈن داۋام قىلدى.

يىغىندا ۋەكىللەرنىڭ كەڭ دائىرىدە مۇزاكىرە قىلىپ، يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىشى ئارقىلىق 35 ئادەم «ئىتتىپاق» نىڭ مەركىزىي ھەيئەت ئەزالىقىغا، 5 ئادەم كاندىدات ئەزالىقىغا سايلاندى.

35 نەپەر مەركىزىي ھەيئەت ئەزاسى تۆۋەندىكىچە:

(1) ئەخمەتجان قاسىمى	ئۇيغۇر
(2) ئىسھاقبېك مۇنۇنوق	قازاق
(3) دەلىلخان سۈگۈربايېۋ	قازاق
(4) ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم	ئۇيغۇر
(5) سەيپىدىن ئەزىزى	ئۇيغۇر
(6) رەھىمجان سابىر ھاجى	ئۇيغۇر

(7) ئابدۇكېرىم ئابباسوف ئۇيغۇر
(8) ھاكىمبەگ غوجا ئۇيغۇر
(9) باشباي چولاق باپىن قازاق
(10) ئالىمجان ھاكىمبايوف ئۆزبېك
(11) داششاپ مىڭجۇلۇيف موڭغۇل
(12) شەمشى مامىيوف قازاق
(13) ئوبۇلخەيرى تۆرە قازاق
(14) مەمتىمىن ئىمىنوف ئۇيغۇر
(15) سەيدۇللا سەيپۇللايوف ئۇيغۇر
(16) ئۇيغۇر سايرانى ئۇيغۇر
(17) ئەنۋەرخانبابا ئۆزبېك
(18) ئىبراھىم تۇردى ئۇيغۇر
(19) لورۇف لاما موڭغۇل
(20) ئابدۇل مۇتائالى خەلىپەم ئۇيغۇر
(21) غېنى مەھەممەتباقى ئۇيغۇر
(22) مۇقاش جەكە ئوغلى قازاق
(23) پاۋل پاۋلوۋىچ ماسكالىيوف رۇس
(24) ئەنۋەر مۇسابايوف ئۇيغۇر
(25) ئەسئەت ئىسھاقوف تاتار
(26) مۇھەممەتجان مەخسۇم ئۇيغۇر
(27) فاتىخ مۇسلىموف تاتار
(28) سالىجانباي باباجان ئۆزبېك
(29) خەلىپەت سۇزۇك ھاجى ئۇيغۇر
(30) ئابلىمىت ھاجىيوف ئۇيغۇر
(31) كېرەم ھاجى داۋۇزۇف خۇيزۇ
(32) دەلىن گېرو شىبە
(33) ئابدۇراخمان مۇھىتى ئۇيغۇر
(34) ئاشرباي تىلەۋبەردى (قاسم ئەپەندى) قازاق
(35) دۆلەتخان ھۇسەن ئۇيغۇر

بەش نەپەر مەركىزىي ھەيئەت كاندىدات ئەزاسى:

(1) قېيۇمبەگ ھاكىمبەگ	ئۇيغۇر
(2) ئابدۇللا زاكىروف	ئۇيغۇر
(3) ئابدۇرېھىم ئەيسا	ئۇيغۇر
(4) چېن شىخۇا	خەنزۇ
(5) سېيىت باتۇر قۇربان	ئۇيغۇر

مەركىزىي ھەيئەتنىڭ يۇقىرىقى ئەزالىرى ۋە كاندىدات ئەزالىرى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك، تاتار، خۇيزۇ، شىبە، رۇس، خەنزۇ، موڭغۇل قاتارلىق مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئىلغارلىق، ئىلمىيلىق، ۋەكىللىك ۋە نوپۇزلۇق بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىدى.

«ئىتتىپاق» مەركىزىي ھەيئىتى سايلام ئارقىلىق تۆۋەندىكى 11 نەپەر خادىمنى «مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى»نىڭ ئەزاسى دەپ سايلاپ چىقتى، يۇ ئەزالار «ئىتتىپاق»نىڭ دائىمىي ئىشلىرىغا مەسئۇل بولدۇ.

تەشكىلىي ھەيئەت ئەزالىرى تۆۋەندىكىدەك:

ئەخمەتجان قاسىمى	ئەر	ئۇيغۇر
ئىسھاقبېك مۇنۇنوف	ئەر	قىرغىز
ئەنۋەر خانبابا	ئەر	ئۆزبېك
ئىبراھىم تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر
ئۇيغۇر سايرانى	ئەر	ئۇيغۇر
سەيدۇللا سەيپۇللايېف	ئەر	ئۇيغۇر
ئابلىمىت ھاجىيوف	ئەر	ئۇيغۇر
ئەسئەت ئىسھاقوف	ئەر	تاتار
سەيپىدىن ئەزىزى	ئەر	ئۇيغۇر
ئابدۇمۇتائالى خەلپەم	ئەر	ئۇيغۇر
ئاشرباي تىلەۋبەردى	ئەر	قازاق

بۇ ئەخمەتجان، ئىسھاقبېكلەرنىڭ دىنىي زاتلار بىلەن 1949 ـ يىلى چۈشكەن سۈرىتى. ئالدىنقى رەت سولدىن ئۈچىنچى كىشى ئىسھاقبېك، سولدىن بەشىنچى كىشى ئەخمەتجان، ئىككىنچى رەت ئوڭدىن ئىككىنچى كىشى ئۇيغۇر سايرانى، ئۈچىنچىسى سەيپىدىن ئەزىزى

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قىسقارتىلىپ «ئىتتىپاق» دەپ ئاتالدى. بۇ تەشكىلات پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە، جەمئىيەتتىكى تۈرلۈك كۈچلەر، پارتىيە ـ گۇرۇھلار، تەشكىلاتلارغا ۋەكىللىك قىلاتتى. بۇ تەشكىلاتنىڭ خىزمەت ئاپپاراتلىرى ناھايىتى مۇكەممەل، ئەڭ ئالىي ئورگىنى «ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى» بولۇپ، دائىمىي كومىتېتقا باراۋەر ئىدى.

«ئىتتىپاق» پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە «ھەممىمىز شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قاتنىشايلى» دەپ چاقىرىق قىلدى. «ئىتتىپاق»نىڭ قۇرۇلۇشى كەڭ مىللىي بىرلىك سەپنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەش رولىنى ئويناندى. دېمەك، بۇ ئەخمەتجان قاسىمى بىر قوللۇق بەرپا قىلغان سىياسىي تەشكىلاتتۇر.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ قارىمىقىدا سەككىز بۆلۈم، ئىككى ھەيئەت تەسىس قىلىندى، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

تەشكىلات بۆلۈمى
ئاخبارات بۆلۈمى
تەپتىش بۆلۈمى
مەدەنىيەت ـ مائارىپ بۆلۈمى
مالىيە بۆلۈمى
ياشلار بۆلۈمى
خانىم ـ قىزلار بۆلۈمى
خوجىلىق بۆلۈمى
«ئالغا گېزىتى» تەھرىر ھەيئىتى
«ئىتتىپاق» ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتى

يۇقىرىقى بۆلۈملەرگە مەسئۇل بولغۇچىلارنىڭ بىر قىسمىنىڭ ئىسملىكى بىرلا ۋاقىتتا ئېلان قىلىندى. ئۇلار:

تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى زۇنۇن تېيىپوف
مەدەنىيەت ـ مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى
ئىبراھىم تۇردى
خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېھىم ئەيسا
تەپتىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جابىقباي ئاقلاقچى(قازاق)

«ئىتتىپاق»نىڭ قۇرۇلۇشى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ يېڭى بىر پەللىدىن ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەيدىغانلىقىنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالدى، شۇنداقلا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، ئىنقىلابنى ئاداققىچە داۋاملاشتۇرىدىغان يادرولۇق ئورگانغا ئىگە بولغانلىقىنى جاكارلىدى.

«ئىتتىپاق»نىڭ قۇرۇلۇشى ھەرقايسى ئاشكارا ۋە مەخپىي تەشكىلاتلارنى بىر بايراق ئاستىغا توپلاپ، ئورتاق ئىنقىلابىي نىشان ئۇچۇن كۈرەش قىلىشنى مەقسەت قىلغانىدى. شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە بىر

ئىدى، بولۇپمۇ كومۇنىزم بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىشقا بالدۇرلۇق قىلاتتى، مانا ئەمدى «ئىتتىپاق» قۇرۇلغاندىن كېيىن، كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلىشقا مۇكەممەل تەشكىلىي ئاساس سېلىندى. ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، «ئىتتىپاق» ئەمەلىيەتتە بىر خىل سىياسىي پارتىيە سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى بارلىق ئىلغار كۈچلەرنى مۇستەھكەم ئىتتىپاقلاشتۇردى.

«ئىتتىپاق»نىڭ دۇنياغا كېلىشى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى يەتتە ۋىلايەت خەلقىگە بۇ‌ۋاستە تەسىر كۆرسەتتى، شۇنداقلا شىنجاڭدا گومىنداڭ دائىرىلىرىگە يەنە بىر قېتىملىق قاتتىق زەربە بولدى.

«ئىتتىپاق» نىڭ قۇرۇلۇشىدىكى نەزەرىيەۋى ئاساسقا كەلسەك، بۇ ھەقتە ئەخمەت ئەپەندىم مۇنداق دېگەنىدى:

«ھەر كىشى خەلقچىللىقنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ۋە ئورنىتىش مەسلىسىدە بىر مەقسەتتە بولغانلىقتىن ۋە ھوقۇقتىمۇ باراۋەر بولغانلىقتىن بىرلىكتە ئىشلىيەلەيدۇ. دېمەك، يەرلىك خەلقنىڭ ھوقۇقىنى ۋە ئەركىنلىكىنى ئەمەلدە تونۇماق كېرەك، ئۇ ھوقۇقنى ھۆرمەت قىلىشنى بىلمەك كېرەك، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن ھۆرمەت كۈتمەك كېرەك. دېمەك، مۇشۇ پوزىتسىيەدە تۇرغۇچىلار كىمكى بولمىسۇن بىزنىڭ دوستىمىزدۇر، بۇ پوزىتسىيەدە بولمىغانلار كىمكى بولمىسۇن بىزنىڭ دۇشمىنىمىزدۇر، تەبىئىيكى، مۇستەبىتلەر بۇ پوزىتسىيەدە بولالمايدۇ ۋە ئۇلار بىزگە ھەرقاچان دۇشمەنلىك قىلىشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. خەلقىمىز نىڭ تەلىپى تەمىن ئېتىلسە تىنچلىققا كېلىشى تەبىئىي بىر ئىش ئىدى. بىز مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن كۆپ تالاشلار قىلغاندىن كېيىن ‹ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، خەلقچىللىق، ئاندىن كېيىن بىرلىك ۋە تىنچلىق› دېگەنىدۇق.

جاڭ بۇجاڭمۇ بىزگە ‹تىنچلىق، بىرلىك، ئەركىنلىك ۋە خەلقچىللىق› دېگەن تەكلىپنى قويدى ۋە بۇ ھەقتە جاڭ بۇجاڭ ئۆلكىمىزنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق ئاڭلىغانلىقىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، بۇ تەكلىپنى مۇ قوبۇل قىلدۇق. نەتىجىدە، تىنچلىق، بىرلىك تەمىن ئېتىلدى. ئەمدى پۈتۈن ئۆلكىمىز بويىچە ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، خەلقچىللىق تەمىن ئېتىلىشى لازىم» (ئەخمەتجان قاسىمى: «تاللانما ئەسەرلەر» 16 ـ، 17 ـ بەتلەر).

«ئىتتىپاق» قۇرۇلغاندىن كېيىن ئورگان گېزىتىنىڭ نامى «ئالغا»

گېزىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

ئەخمەت ئەپەندىم 1946 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئۇرۇمچىدە تەسىس قىلغان «ئويغان» گېزىتىنى ھەممەيلەن غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىلدىكى «يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسى»نىڭ ئورگان گېزىتى قىلىپ تارقىتىشىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە چۆچەكتە «خەلقچىللىق» گېزىتى، ئالتايدا «ھەقىقەت يولى» گېزىتى، «تاڭ نۇرى» ژۇرنىلى قاتارلىق گېزىت ـ ژۇرناللار چىقاتتى.

«ئىتتىپاق» قۇرۇلغان كۈنى «ئالغا» گېزىتىنىڭ بىرىنچى بەت بېشىنىڭ ئىككى بۇرجىكىگە چوڭ قارا ھەرپلەر بىلەن «ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە ئۆگىنىش ھەرىكىتىنى تەشكىللىك، تەرتىپلىك ئۆتكۈزەيلى!»، «ھەربىي ئىشنى ئۆگىنىشنى مۇقەددەس ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋەزىپىمىز دەپ ھېسابلايلى!» دېگەن شوئارلار بېسىلغانىدى.

ئۇنىڭدىن باشقا «ئىتتىپاق» يەنە «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنى نەشر قىلىشنى قارار قىلدى. ئەپەندىم «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىلىكىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى، ژۇرنالدا ئېلان قىلىنىدىغان مۇھىم ماقالىلەرنى ئۆزى بىۋاستە كۆرۈپ بېكىتىپ، ئەينى يىللاردا گېزىتخانىدا ئىشلىگەنگە ئوخشاش، ھەربىر پارچە ماقالىگە قان ـ تەرىنى سىڭدۈردى.

ئۇچ ۋىلايەت خەلقى «ئىتتىپاق»نىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەنتەنە قىلىشتى، جايلاردا «ئىتتىپاق»نىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلدى. 1075

1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرىنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرىنى باشقىدىن تەيىنلىدى، جۈملىدىن شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىەننى شىنجاڭدىن يۆتكەپ، ئۇنىڭ ئورنىغا غەربىي شىمال مەۋرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى تاۋ سىيۈنى شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى غۇلجىدا ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلات ھەيئىتى قانۇن ۋە جەمئىيەت ئاماتلىقىنى قوغداش كومىتېتىنى قۇردى. مۇھەممەتجان مەخسۇم كومىتېتنىڭ رەئىسى بولدى.

ئوسمان باندىت ئارقا سەپكە ھەدەپ پاراكەندىچىلىك سالغاندىن سىرت، بىر تۈركۈم قازاق ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، يىگۈناھ قازاق ئاممىنى

ئۇرۇش ئوتى ئىچىگە سۆرەپ ئەكىردى. قازاق خەلقىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر ئاقساقىلى قاسىم ئەپەندى بۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن قەتئىي ئىككىلەنمەي ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. قاسىم ئەپەندى يورۇقلۇققا، ئالغا بېسىشقا ئىنتىلەتتى، ئەپەندىمگە ئەگىشىپ كەسكىنلىك بىلەن غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندى. ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكىتى قازاق خەلقى ئىچىدە ناھايىتى زور تەسىر قوزغىغانىدى، ئەخمەت ئەپەندىمۇ قاسىم ئەپەندىنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى. ئەپسۇسكى، «ئىتتىپاق» مۇشۇنداق تېز تەرەققىي قىلىۋاتقان چاغدا، قازاق خەلقىنىڭ بۇ مۇنەۋۋەر ۋەكىلى، ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلات ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاسىم ئەپەندى 1948 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى بەختكە قارشى ئالەمدىن ئۆتتى.

قاسىم ئەپەندىنىڭ تولۇق ئىسمى ئاشىرباي تىلەۋبەردى بولۇپ، 1898 ـ يىلى باركۆلدىكى «ئاروپ» قەبىلىسىدە بىر چارۋىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. بەش يېشىدا ئاتىسى قازا قىلىپ كەتكەن، كېيىن ئالتاي ـ دا باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتكۈزگەن. 1930 ـ يىللىرىنىڭ باشلىرىدا قو ـ مۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىغا قاتناشىپ دۇشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەلگەن، كېيىن شېڭ شىسەينىڭ ئۆلكىلىك ھۆ ـ كۈمىتىدە مۇئاۋىن رەئىس، مەسلىھەتچى بولغان؛ 1939 ـ يىلى شېڭ شىسەي تەرىپىدىن تۇرمىگە تاشلانغان، 1946 ـ يىلى بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلگەن، 9 ـ ئايدا قازاق ـ قىرغىز ئۇ ـ يۇشمىسىنىڭ باشلىقى بولغان. ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى قەتئىي قوللاپ، ئوسمان، خادىۋاڭ، سالىس قاتارلىق ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلغان. ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، قاسىم ئەپەندى نۇرغۇن تۇسالغۇلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، 1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى كەسكىنلىك بىلەن ئۇرۇمچىدىن ئۇچ ۋىلايەتكە قايتىپ كەلگەن. غۇلجىغا كەلگەندىن كېيىن، «ئىتتىپاق» مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى بولغان ۋە يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەگەن.

قاسىم ئەپەندىنىڭ ۋاپاتىغا ئەپەندىم قاتتىق قايغۇردى ۋە ماقالە يې ـ

زىپ ئۇنىڭ ھاياتىغا يۇقىرى باھا بەردى.
ئەپەندىمنىڭ تەزىيە ماقالىسى تۆۋەندىكىچە:

قاسىم ئەپەندى

ھەرقانداق مەسىلەكىلىك، مۇستەھكەم ئىرادىلىك، قارارلىق ئادەم زامانىسىنى تونۇمىسا، دەۋرىنىڭ ئىلغار پىكرىنى ئىگىلىمەي تۇرۇپ، خەلقىگە خىزمەت قىلىمەن دېسە، خەلق مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتۇپ، ۋاقىت، جۇغراپىيەلىك ئەھۋال، ئومۇمىي شارائىت بىلەن ھېسابلاشماي ئىشلەيمەن دېسە، ئۇ دەۋر ئادىمى بولالماسلىقتىن، ئۇنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى خەلق مەنپەئەتىگە قارشى قارىتىلغان بولۇپ، كېلەچەكتە خەلق ئالدىدا مەسخىرە ئەھۋالدا قېلىشنىڭ سىرتىدا، ئۆزىنى ۋىجدان ئازابى قىينايدۇ.

قاسىم ئەپەندى خەلق ئۈچۈن چىن دىلى بىلەن خىزمەت قىلىشقا بەل باغلىغان ئادەملەر قاتارىدا بولۇپلا قالماستىن، ئۇ ۋاقىت، جۇغراپىيەلىك ئەھۋال ۋە ئومۇمىي شارائىت بىلەن ھېسابلىشىپ، خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى تولۇق ۋە توغرا ھىمايە قىلالايدىغان دەۋر ئادىمى ئىدى.

دۇشمەنلىك كۆچىگە ئەمەلىي ئەھۋالدىن ئارتۇق باھا بېرىپ، ئۆز كۆچىگە ئىشەنمىگەن ھېچقانداق قوماندان جەڭ مەيدانىدا غەلبە قازىنالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن باراۋەر دۇشمەننى سەل چاغلاپ، ئۆز كۆچىگە ئارتۇق باھا بېرىۋەتكەن قوماندانمۇ جەڭ مەيدانىدا تۈيۈقسىز كۈتمىگەن جايدىن سوققىغا (زەربىگە) يولۇقۇپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ئېغىر بولىدۇ.

قاسىم ئەپەندى ئۆز خەلقىنىڭ كۆچىگە توغرا باھا بېرىش بىلەن بىللە، دۇشمەننىڭ كۆچىگىمۇ توغرا باھا بېرەلەيدىغان، سالماقلىق، دانىشمەن خەلق يېتەكچىلىرىدىن بىرى ئىدى. قاسىم ئەپەندى دۇشمەننىڭ كۆچلۈك بولۇپ تۇرۇشىنىڭ ئاساسىي سەۋەبىنى ناھايىتى ياخشى چۈشەنگەن چوڭقۇر پىكرىلىك زاتلاردىن ھېسابلىناتتى. بىز ئۇنىڭدىن بىر نەرسىنى ئۆگىنىشىمىز كېرەك.

دۇشمەننى بىز سۆزسىز يېڭىمىز. بىراق، بىزنى ئىنتىپاقسىزلىق يېڭىدۇ، بىز ئىنتىپاقسىزلىقنى يەڭسەك، بىز دۇشمەننى چوقۇم

قۇم يېگىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھەممە كۈچىمىزنى خەلقىمىزنىڭ ئىتتىپاقىنى چىڭىتىش ئۈچۈن، ئازادلىق سېپىنىڭ بىرلىك كۈچىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن سەرپ قىلماقتىمىز.

قاسىم ئەپەندى كۈچ بىرلىكتە ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ياخشى چۈشىنىپ، بارلىق كۈچىنى ئايماي، ئۆزى قاتتىق ئاغرىق بولغانلىقىغا قارىماي، كېچە ـ كۈندۈز خەلقىمىزنىڭ بىرلىك ـ ئىتتىپاقىنى تەمىن قىلىش يولىدا تىرىشچانلىق بىلەن خىزمەت قىلىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ سادىق دوستى ئىدى.

مۇستەبىت ھۆكۈمرانلار ئۆلكىنى ئىدارە قىلىشنىڭ مۇھىم شەرتلىرى ھېسابلاپ ھەر دائىم مىللەتلەر ئارا زىددىيەتچىلىك ئوتىنى يېقىشقا بارلىق كۈچىنى چىقىراتتى. ئۆلكە خەلقىنىڭ ئازادلىقىنىڭ ئاچقۇچى مىللەتلەر ئارا دوستلۇق ۋە بىرلىكتە ئىكەنلىكىنى ياخشى چۈشەنگەن قاسىم ئەپەندى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىشقا ئۇرۇنغۇچى ھەرقانداق ئاكىلىق ۋە ئاكىسىز ئىغۋاگەرلەرنىڭ ئەجەللىك دۈشمىنى ئىدى.

ئۆلكە خەلقىگە خىزمەت قىلغان، بارلىق ئۆمرىنى ئۆلكىدىكى بارلىق مىللەتلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان مۇھەببىتىنى تېخىمۇ ئارتتۇرۇشقا، بىر ـ بىرىگە بولغان ئىشەنچىنى كۈچەيتىشكە ۋە بىر ـ بىرى بىلەن بولغان تارىخىي دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەشكە سەرپ قىلغان قاسىم ئەپەندى ئۆز مىللىتىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ئەركىنلىكىنىڭ ئالدىنقى سېپىدىكى قورقماس يۆرەكلىك ۋە تۆگىمەس غەيرەتلىك كۆرەشچىسى ئىدى.

ئۇ خەلقىمىزنىڭ كۈچىگە ئېتىقاد قىلىپ، ئۇنىڭ كېلەچەك پارلاق ئىستىقبالىغا چىن كۆڭلى بىلەن ئىشىنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىزنىڭ ئۆز كۈچىگە ئۆزىنىڭ ئىشىنىشىنى تىنماي تەشۋىق قىلار ئىدى. خەلقىمىزنىڭ كۈچىگە ئىشەنگەن ۋە ئۇنىڭ ئەركىنلىككە چىقىشى ئۈچۈن قاسىم ئەپەندى بەلىنى مەھكەم باغلاپ چۈشكەن كۈرەش مەيدانىدىن زالىملارنىڭ زىندانلىرى، قامچا ـ تاياقلىرى ۋە قىيناشلىرى چىقرالمىغاندى.

ئۇنىڭ كۈرەش يولىدىكى پولاتتەك مۇستەھكەم كۈرەش ئىرادىسىنى ھېچ نەرسە سۇندۇرالمىغاندى. لېكىن، ئۇزاق مۇد-

1948 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى غۇلجىدا موڭغۇل قۇرۇلتىيى ئېچىلغاندا ئەخمەتجان (ئوڭدىن ئىككىنچى كىشى) موڭغۇل ئاقساقاللىرىنى قوبۇل قىلدى

دەتلىك قىيىنلىش ئۈنىڭ سالامەتلىكىگە تەسىر يەتكۈزگەنىدى. شۇنداقتىمۇ ئۆزى ئاغرىق، رو ھى ساق قاسىم ئەپەندى تا ئا- خىرقى كۆزىنى يۇمغان كۈنىگە قەدەر خەلقىكە خىزمەت قىلىپ كەلدى. بىزنىڭ خەلقىمىز ئۈنىڭ قىلغان خىزمەتلىرىنى ھەرگىز ئۇنتىمايدۇ. قاسىم ئەپەندى ئۆز خەلقىگە قىلغان خىز- مەتلىرى بىلەن ئۆزىگە مەڭگۈ ئۆچمەس ئىز سېلىپ كەتتى. لې- كىن، بىر كۈنى كېلەر، ئۈنىڭ خەلقىمىزگە قىلغان خىزمەتلىرىنى ئەسلەپ تۇرۇش ئۈچۈن خەلقىمىز ئۆز قولى بىلەن قاسىم ئە- پەندىگە بېغىشلاپ بۇزۇلماس يادىكار ياسار.

ھازىر تۇرمۇشتا ساداقەتلىك، خەلقىگە سادىقلىق، ئىشتا مېھرلىكنى قاسىم ئەپەندىدىن ئۆگەنسەك، ئۈنىڭ رو ھىنى خۇش قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا يادىكار ياسىغان بولىمىز.

قاسىم ئەپەندىنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولسۇن.

ئامىن!

1948 ـ يىل *5* ـ سېنتەبىر، شە ھەرى غۇلجا

9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئىتتىپاق مىللىي ئارمىيە ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى، باش قوماندان ئىسھاقبېك مۇنۇنوف «1925 ـــ 1929 ـ يىللىرى تۇغۇلغان ياشلارنى ھەربىي سەپكە قوبۇل قىلىپ، بىر ئاي ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە مەشقى ئېلىپ بېرىش» توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

9 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار ئاخبارات بۆلۈمى قۇرۇشنى قارار قىلدى ۋە 9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوفنى ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى ئاخبارات بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلىدى.

«ئالغا» گېزىتى «ئىتتىپاق»نىڭ ئورگان گېزىتى بولۇش سۈپىتى بىلەن چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى ۋاقتىدا تەشۋىق قىلدى، باش ماقالە ۋە ئوبزورلارنى ئېلان قىلىپ، كىشىلەرنى توغرا ئىدىيەدە چىڭ تۇرۇشقا يېتەكلەپ، خەلقنىڭ زور قىزغىنلىقىنى قوزغىدى.

1948 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى «ئالغا» گېزىتىنىڭ «ئىتتىپاق خەۋەرلىرى» سەھىپىسىدە مۇنداق بىر خەۋەر بېرىلگەنىدى:

مەخسۇس مۇخبىرىمىز خەۋىرى: شۇ يىلى 26 ـ سېنتەبىر كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى 2 ـ نۆۋەتلىك مەجلىسىنى ئۆتكۈزدى. مەجلىستە ئىتتىپاقنىڭ ھەر ساھەدىكى خىزمىتى ئۈستىدە مۇزاكىرىلەر بولۇپ، نەتىجىدە تۆۋەندىكى بىرقانچە مەسىلىلەر ئۈستىدە قارارلار قوبۇل قىلىندى:

(1) ئاخبارات بۆلۈمى تەشكىل قىلىش توغرۇلۇق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلىي ھەيئىتى قارىمىقىدا ئاخبارات بۆلۈم تەشكىل قىلىش توغرۇلۇق قارار قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ ئىشتاتىغا 19 كىشى تەستىقلاندى. بۆلار رادىستلار، تەرجىمانلار، مۇخبىرلار، مەخسۇس تەھرىرلەر، خەتچىلەردىن ئىبارەت بولىدۇ. بۇ بۆلۈمنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى: نەشر قىلىنۇاتقان ھەرخىل تىلدىكى بارلىق گېزىتلەرنى ئىچكى ۋە تاشقى خەۋەرلەر بىلەن تەمىن ئېتىش، «ئىتتىپاق»

ئاخباراتلىرىنى تارقىتىشتىن ئىبارەت.

(2) ھەربىي تەشكىلات ھەيئىتى تەشكىل قىلىش توغرۇلۇق يەنە شۇ مەجلىستە مىللىي ئارمىيە بويىچە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى ھەربىي تەشكىلىي ھەيئىتى قۇرۇش توغرۇلۇق قارار قوبۇل قىلىندى ھەمدە ھەربىي تەشكىلىي ھەيئەت ئەزالىقغا مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى تەرىپىدىن ئىسھاقبېك مۇنۇنوف (قىرغىز)، ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوف، مۇگۈتنوف (رۇس)، مەرغۇپ ئىسھاقوف (تاتار)، نۇسۇپقان كۇنباي (قازاق)، دەلىلقان سۇگۇربايېف (قازاق)، ھەمدۇللا قۇربانوف، زىيا سەمەدى، ئېرده (موڭغۇل) قاتارلىقلار مىللىي ئارمىيە تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىقغا تەينىلەندى. مەمتىمن ئىمىنوف، زاھىر ساۋدانوف كاندىدات ئەزالىقغا تەينىلەندى.

(3) ئىتتىپاق قارىمىقىدىكى تىياتىر ئۆمىكىنىڭ 25 كىشىلىك ئىشتاتى ۋە ئۇچ ئايلىق ئىسمىتاسى تەستىقلاندى.

(4) ئىتتىپاق قارىمىقىدىكى قىرائەتخانا رېمونتى ئۇچۇن تۇزۇلگەن ئىسمىتا تەستىقلاندى.

1081 يۇقىرىقى قارارغا ئاساسەن، 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۇنى ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوف «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى» مىللىي ئارمىيە ھەيئىتى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەينىلەندى.

10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى خەنزۇچە چىقىۋاتقان «خەلقچىللىق» گېزىتى» «ئىتتىپاق» ئورگىنىنىڭ خەنزۇچە گېزىتى قىلىنىپ، باش مۇھەررىرلىكىنى يولداش چېن شىخۇا ئۇستىگە ئالدى.

12 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۇنى غۇلجىدا يەتتە ۋىلايەت خەلقچىللەر ھەرلەشمىسى قۇرۇلۇپ، يولداش ئەسئەت ياقۇپ مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالدى. ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيە، يېزىلاردا «ئىتتىپاق» نىڭ ئاساسىي قاتلام گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. ئارقىدىن «ئىتتىپاق»قا قاراشلىق سانايىنەپىسە، يەنى ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى ۋە كۇتۇپخانا قۇرۇلدى، دوختۇرخانا، مەكتەپلەر تەرتىپكە سېلىندى، تۇرلۇك ئىجتىمائىي پائالىـ

يەتلەر قانات يايدۇرۇلۇپ، ناھايىتى تېزلا ھاياتىي كۈچىنى كۆرسىتىپ، ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» ئۇچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئېرىشتى، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئەزالىرى تېز كۆپەيدى. «ئىتتىپاق» قا ئەزا بولغۇ- چىلار بەلگىلىك شەرتنى ھازىرلىغان بولۇشى، بەلگىلىك رەسمىيەتلەرنى ئۆتىشى كېرەك ئىدى. ئىپادىسى ياخشى بولغانلارلا ئەزا بولالايتتى، يەنە بەدەل ھەققىمۇ تۆلەيتتى.

«ئىتتىپاق» قۇرۇلۇشى بىلەنلا ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدىن 14 مىڭ 314 ئادەم ئەزالىق رەسمىيىتىنى ئۆتىدى. ئاساسىي قاتلاملار ۋە تار- ماقلاردا مۇناسىپ شۆبە تەشكىلاتلار تەسىس قىلىنىپ، يەرلىككە بولغان رەھبەرلىك كۈچەيتىلدى. سابىق ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ 14 مىڭدىن ئارتۇق ئەزاسى بىراقلا «ئىتتىپاق»قا ئەزا بولۇپ، ئاكتىپ رول ئويناپ، «ئىتتىپاق» نىڭ مۇھىم تايانچلىرى بولۇپ قالدى. 1948 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، رەسمىي رەسمىيەت ئۆتەپ «ئىتتىپاق» قا ئەزا

1948 ـ يىلى ئەخمەتجان (سولدىن ئىككىنچى كىشى) ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ كەلگەن كۆلەملىك ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى.سۈرەتتە: ئۇ يېڭى قۇرۇلىدىغان ئىشخانا بىناسىنىڭ چىرتىموژىنى تەكشۈرمەكتە.

بولغانلارنىڭ سانى 70 مىڭ 455 ئادەمگە، يىل ئاخىرىغا بارغاندا 81 مىڭ 888 ئادەمگە يەتتى.

«ئىتتىپاق»نىڭ ۋەزىپىسى: ئۇچ ۋىلايەتنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي ئىشلىرى ۋە باشقا تەرەپلەردىكى چوڭ مەسىلىلەر توغرىسىدا قارار چىقىرىدۇ. قارار چىقىرىش تەرتىپى: ئاۋۋال ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىدىكى يېرىمدىن كۆپ ئەزالار قاتناشقان يىغىندا مۇزاكىرە قىلىنىپ ۋە قارار چىقىرىلىپ، ماقۇللانغاندىن كېيىن، ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلات ھەيئىتىنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقىرىشىغا سۇنۇلىدۇ.

ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىنى كاپالەتلەندۈرۈش سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم مەسىلە ئىدى. بۇ مەسىلە ئوبدان ھەل قىلىنمىسا، ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلات ھەيئىتىنىڭ قارارلىرى قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالاتتى، شۇڭا ئابدۇكېرىم ئابباسوف ئىتتىپاق ئاخبارات بۆلۈمىگە مەسئۇل بولۇپ، «ئىتتىپاق»نىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىگە يېقىندىن ماسلىشىپ، ئورگان گېزىتىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنىڭ ئورۇنلىنىشىغا تۈرتكە بولدى.

«ئالغا» گېزىتى 1948 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى «يەرلىك تەشكىلاتلارغا رەھبەرلىك يۈرگۈزۈلمەكتە» سەرلەۋھىلىك خەۋەر ئېلان قىلدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

1083

يەرلىك تەشكىلاتلارغا رەھبەرلىك يۈرگۈزۈلمەكتە

(مەخسۇس مۇخبىر) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلات بۆلۈمى شەھەردىكى ھەر-بىر ئىدارە، جەمئىيەتلەردە قۇرۇلغان ۋە قۇرۇلماقچى بولغان يەر-لىك تەشكىلاتلارغا بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلىپ تۇرۇش مەقسىتى بىلەن بۆلۈم ئىنستروكتورىغا يەرلىك تەشكىلاتلارغا بېرىپ تۆ-ۋەندىكىچە يولىورۇق كۆرسىتىشنى تاپشۇرغان:

1. يەرلىك تەشكىلاتلارنى قايسى ئەھۋالدا قۇرۇش توغرۇ-لۇق يولىورۇق كۆرسىتىش؛

2. ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىدىن ئىتتىپاق ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان ئەزالارنى تىزىم بويىچە ھەربىر ئىدارە، جەمئى-

يەللەردىكى ئىتتىپاقنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرىغا قاتناشتۇرۇش ئۇسۇلىنى چۈشەنچە بېرىش؛

3. يەرلىك تەشكىلاتلارنىڭ ھازىرقى ۋەزىپىسى، ئىتتىپاق مۇراجىئەتنامىسىنى كەڭ تۈردە مۇزاكىرە قىلىش ۋە ئىتتىپاققا ئەزا جەلپ قىلىش ئۇسۇلىنى يولىورۇق كۆرسىتىش؛

4. ھەربىر ئىدارە، جەمئىيەتلەردە قۇرۇلغان يەرلىك تەشكىلاتلار، ئىدارە سىرتىدىكى سودىگەر، دېھقان، چارۋىچى، ھۈنەرۋەن، كاسىپ قاتارلىق خەلقلەردىن ئەزا بولغۇچىلارنى ئەزالىققا قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ تىزىمىنى ئىتتىپاققا يوللاش خۇسۇسىدا يولىورۇق كۆرسىتىش؛

5. يەرلىك تەشكىلاتلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەزا توپلاش ۋە باشقا تۈرلۈك ئىشلىرى ئۈستىدە ۋاقتى - ۋاقتىدا دوكلات بېرىپ تۇرۇش ھەققىدە يولىورۇق كۆرسىتىش؛

«ئالغا» گېزىتى «ئىتتىپاق» تەشكىلىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى ھەققىدە ۋاقتىدا خەۋەر بېرىپ تۇردى. مەسىلەن، «غۇلجا نەسىللىك چارۋا - ئورمان ئىدارىسىدىكى يەرلىك تەشكىلات»، «مائارىپ نازارىتىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرى سۈيدۈكۈ ۋە چىلپەكخۇرىدە» قاتارلىق ماۋزۇلاردا خەۋەر ئېلان قىلىپ، «ئىتتىپاق» يەرلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ جايلاردىكى پائالىيەتلىرىنى خەۋەر قىلىپ تۇردى.

«ئالغا» گېزىتى 1948 - يىل 9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى «مەركىزىي موڭغۇل جەمئىيىتىدە يەرلىك تەشكىلات قۇرۇلدى» ماۋزۇلۇق خەۋەر باسقىتى، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

(ئا. ش. ت مەخسۇس مۇخبىرى)

شۇ يىلى 26 - سېنتەبىر كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ قارارى بويىچە مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئەت ئەزاسى ئۇيغۇر ئەپەندى (سايرانى) مەركىزىي موڭغۇل جەمئىيىتىدە ئىتتىپاقنىڭ يەرلىك تەشكىلاتىنى قۇرۇش ئۈچۈن مەجلىس ئۆتكۈزدى.

مەجلىسكە موڭغۇل جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋە موڭغۇل مۇ-تۇەرلىرى بولۇپ 15 كە يېقىن كىشى قاتناشتى. مەجلىس مو-ڭغۇل جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى لورۇق لاما رياسەتچىلىكىدە ئېچىلغان. دىن كېيىن، ئۇيغۇر ئەپەندى ئىتتىپاق ھەققىدە چۈشەنچە بەردى. ئاندىن كېيىن مەجلىسنىڭ قاتناشچىلىرى تەرىپىدىن ئىتتىپاققا ئەزا بولۇش ئۈچۈن قىزغىن پىكرلەر بېرىلدى. لورۇق لاما جانابلىرى باشلىق مەجلىس قاتناشچىلىرى ئانىكت تولدۇرۇشتى.

ھازىر مەركىزىي موڭغۇل جەمئىيىتىدە ئىتتىپاقنىڭ يەرلىك تەشكىلاتىنى قۇرۇش خىزمەتلىرى جىددىي ئېلىپ بېرىلماقتا.

(«ئالغا» گېزىتى 1948 ـ يىل 28 ـ سېنتەبىر)

1948 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى «ئالغا» گېزىتى مۇنداق خە-ۋەر ئېلان قىلدى:

غۇلجا ناھىيەسىدە 14 ئورۇندا ئىتتىپاق يەرلىك تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى

(ئاخبارات بۆلۈم 15 ـ دېكابىر)

ئىتتىپاق غۇلجا ناھىيەلىك تەشكىلىي ھەيئىتى تەرىپىدىن يېزا ـ قىشلاقلاردا ئىتتىپاق ھەققىدە تەشۋىق قىلىش ۋە يەرلىك تەشكىلاتلار قۇرۇش، ئىتتىپاققا ئەزا توپلاش ئۈچۈن ناھىيەلىك تەشكىلىي ھەيئىتى ئەزاسى تولۇمبېك ئەپەندى، ئابدۇلھەي بـا-قىلار قاش، قارا باغ رايونى، ئارا ئۆستەڭ رايونى، كان رايونلـە-ربغا ئەۋەتىلگەنىدى.

13 ـ دېكابىر كۈنى ئابدۇلھەي باقىنىڭ بەرگەن خەۋىرىگە قارىغاندا، 10 كۈن ئىچىدە 50 مەھەللە خەلقىگە ئىتتىپاقنىڭ مەقسىتى ھەققىدە تەشۋىق قىلىنغان. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مىڭبې-گى، يۈزبېگى، ئەللىكبېشى، ئىمام، خاتىپ، ئاخۇنۇم ۋە يـۇرت مۆتـەۋەرلىرى بولۇپ 183 نەپەر كىشى ئىتتىپاققا ئەزا بولۇشقـا ئىلتىماس يېزىپ، ئانىكت تولدۇرۇپ 14 ئورۇنـدا يەرلىك تـەشـ-

كىلات قۇرۇلغان ۋە ھەربىر يەرلىك تەشكىلاتقا قىلغۇسى ئىشلار ئۈستىدە يولىيورۇقلار كۆرسىتىلگەن. خەۋەرلەرگە قارىغاندا، غۇلجا ناھىيەسىنىڭ باشقا رايونلىرىدىمۇ بۇ ھەرىكەت قىزغىن داۋام قىلماقتا ئىكەن.

«ئالغا» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان «شەھەر باشقارمىسى يېنىدىكى يەرلىك تەشكىلاتتا» سەرلەۋھىلىك خەۋەردە مۇنۇلار خەۋەر قىلىنغانىدى:

(ئاخبارات بۆلۈم، 15 ـدىكابىر):

13 ـ دىكابىر كۈنى غۇلجا شەھەر باشقارما ئىدارىسى يېنىدىكى يەرلىك تەشكىلات شەھەردىكى بارلىق يۈزبېگىلىرىنىڭ باش قوشقان يىغىنىنى ئۆتكۈزگەن. مەجلىستە، يەرلىك تەشكىلات باشلىقى يۈسۈپ ھاجى تەرىپىدىن ئىتتىپاقنىڭ قۇرۇلۇش ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ قىلىدىغان ۋەزىپىلىرى توغرۇلۇق چۈشەنچە بېرىلگەندىن كېيىن، شۇ سائەتتە 30 نەپەر يۈز بېگى ئەزا بولۇشقا ئەرز ئېيتىپ ئانكىت تولدۇرغان. قالغان يۈز بەگلەر ئارقا ـ ئارقىدىن ئەزا بولۇشقا ئەرز بەرمەكتە.

شەھەر باشقارمىسى يېنىدىكى يەرلىك تەشكىلاتنىڭ تۇرلۇك خراجەتلىرى ئۈچۈن، مەھەممەت يۈسۈپ ھاجى 100 مىڭ دوللار، ئابدۇغاپپار يوبارىس 60 مىڭ دوللار، ھۈسەنجان سەيدۇللام، سىدىقجان، يارمەھەممەت، ئابدۇجاپپار، مامۇت ئاخۇن، رەھىم ئاخۇن، ئەخمەتجان، كامالىدىنلار 50 مىڭ دوللاردىن يارىدەم قىلغان.

ئەينەن ئىنكاس قىلىنغان بۇ خەۋەرلەر ئۆز ۋاقتىدىكى «ئىتتىپاق» تەشكىلاتىنىڭ ئامما ئارىسىدىكى تەسىرىنى ئوبيېكتىپ خەۋەر قىلغان.

قىسقىسى، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» جەمئىيىتىگە ئىنقىلابىي توغرا نەزەرىيەنى ئۆزىنىڭ ھەرىكەت قىبلىنامىسى قىلىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ

يادرولۇق رەھبەرلىك رولىنى جارى قىلدۇرىدىغانلىقىنى ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويغانىدى. «ئىتتىپاق» كەڭ بىرلىك سەپ ئالاھىدىلىكىگە ئىگە، سىياسىي پارتىيە خاراكتېرىنى ئالغان ئاممىۋى تەشكىلات بولۇپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى تەشەببۇس قىلاتتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ توغرا يۆنىلىشتە ئالغا بېسىشىغا يېتەكچىلىك قىلاتتى.

ئەخمەت ئەپەندىم «ئىتتىپاق»نىڭ خاراكتېرى، رولى ۋە مەقسىتى ھەققىدە «خەلقئارا ئەھۋال ۋە ئىتتىپاق» دېگەن ماقالىسىنى ئېلان قىلدى.

بۇ ماقالىنىڭ بىرىنچى قىسمىدا خەلقئارا ۋەزىيەت بىرقەدەر ئۇزۇن سۆزلەنگەچكە، بۇ يەردە پەقەت بىر قىسمىلا بېرىلدى. ئىككىنچى، ئۈچىنچى قىسىملىرىدا ئەينى ۋاقىتتىكى ۋەزىيەتكە بىرلەشتۇرۇلگەن مېغىزلىق تەھلىللەر يۈرگۈزۈلگەن.

خەلقئارا ئەھۋال ۋە ئىتتىپاق

قىسقىچە خەلقئارا ئەھۋال توغرۇلۇق

(بۇ قىسمىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنىڭ قىسقارتىلمىسى تۆۋەندىكىچە)

... ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، خەلقئارا ئەھۋالدا ئۈچ خىل ئۆزگىرىش بولدى...

بىرىنچى ئۆزگىرىش:

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى خەلقئارا ئەھۋالدا بەلگىلەيدىغان كۈچ ئاساسەن ئىككى سەپكە بۆلۈنگەن بولۇپ، بىر سەپنى يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەشكىل قىلغان بولسا، ئىككىنچى سەپنى جاھانگىر دۆلەتلەر بىلەن فاشىزم تۇرۇمىدىكى دۆلەتلەر تەشكىل قىلار ئىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن گېرمانىيە، ياپونىيە، ئىتالىيە قاتارلىق جاھانگىر دۆلەتلەردىن تەشكىل تاپقان ئوق مەركىزى دۆلەتلىرى ئۇزۇل ـ كېسىل مەغلۇپ بولدى، فاشىزم تۇرۇمىدىكى كۈچلۈك چوڭ ئۈچ دۆلەت

هېسابتىن چىقىرىلدى.

ئىككىنچى ئۆزگىرىش:

ئەگەر بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئامېرىكا، فىرانسىيە ۋە ئەنگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەر باشچىلىقىدىكى *14* دۆلەت ئەمدىلا قۇرۇلغان سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قوزغىغان بولسا، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، مەركىزىي ۋە شەرقىي ياۋروپادىكى بىرمۇنچە دۆلەتلەر خەلقچىل ھۆكۈمەت قۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن دوستانە مۇئامىلىدە بولۇپ، سوتسىيالىستىك لاگېر بولۇپ شەكىللەندى.

ئۇچىنچى ئۆزگىرىش:

جاھانگىرلار ئېزىلگۈچى خەلقلەرنىڭ ئېڭىنى يۇقىرى كۆتۈردى. ئېكسپلاتاتسىيە قىلىنىشنى ۋە ئېزىلىشنى خالىمايدىغان خەلقلەر قوللىرىغا قورال ئېلىپ، جاھانگىر مۇستەملىكىچىلەرگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلدى. پۈتۈن دۇنيا ئاھالىسىنىڭ يېرىمىنى ئىگىلەيدىغان ئاسىيا خەلقىمۇ قوزغىلىپ مۇستەملىكىچىلەرگە قارشى تۇرۇپ، جاھانگىرلارنى ۋېيېتنام، ھىندونېزىيە، شىمالىي كورىيەدىن قوغلاپ چىقاردى، بۇنى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ئۇچىنچى ئۆزگىرىش دېيىشكە بولىدۇ.

... ئومۇمەن مۇستەملىكىلەرنىڭ قايسى بۇرجىكىگە بارماڭ، جاھانگىرلار ئادالەتسىزلىك، مۇستەملىكىچىلىك ئۇرۇشىنى ئېلىپ بارماقتا، مەھكۇم ئەللەر ئادالەتلىك، ئىنسانىيەتلىك، ھەققانىي كۈرەش ئېلىپ بارماقتا.

2 ـ، 3 ـ قىسىملىرىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

قىسقىچە جۇڭگو ئەھۋالى توغرۇلۇق

جۇڭگونىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىمىساقمۇ ھەممىگە چۈشىنىشلىك بولسا كېرەك. لېكىن، يەنىمۇ چۈشىنىشلىك بولسۇن ئۈچۈن، ئىچكىرىگە بولغان بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىزنىڭ سەپىرى ئۈستىدە

قىسقىچە توختىلىپ ئۆتسەك كۆپايە قىلىدۇ.

بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئىچكىرىگە بارغاندا، گومىنداڭنىڭ ھەربىي ئىشتاب باشلىقى چېن چېڭ دېگەن كىشى ئىكەن. ئۇ ھەربىي ئىشلارغا «ئۈستا» ئادەم ئىكەن. ئۇ كىشى قۇرۇلتايغا بايانات بەرگەندە بىز كومپارتىيە بىلەن كېلىشىلمىدۇق... تېز يو-قىتىمىز دېسەك ئۇچ ئاي ياكى بەش ئاي كۆپايە... دېگەنىكەن.

بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز سايا ھەت قىلماق بولوپتۇ. جەنۇبنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، شەرقىقە چاكچۇن، تېيەنجىن، چىڭ-داۋ، شۇجۇ، موكىدىن (شېنياڭ)، بېيجىڭ شەھەرلىرىگە بارماق بولغانىكەن. بۇ سايا ھەتتە بېيجىڭ، تېيەنجىن، چىڭداۋنى ئارىلاپ نەنكىن (نەنجىڭ)گە قايتىپتۇ. چاكچۇن، موكىدىن شەھەرلىرىگە بارالمىغانىكەن. بۇ ۋاقىتتا بۇ شەھەرلەر مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن مۇستەھكەم ساقلىنىۋاتقان شەھەرلەر ئىكەن.

بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئىچكىرىگە بېرىپ قايتىپ كەلگىلى ئىككى يىل بولدى. چېن چېڭ ئەپەندى كومپارتىيەنى تۈگىتىش-نىڭ ئورنىغا، كومپارتىيە چېن چېڭ ئەپەندىنى تۈگىتىپ قويۇپ-تۇ. رادىيو خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، ۋەكىللىرىمىز بارماق بولغان شەھەرلەرگە ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بارماق بولسا بارالمايدىكەن، ئىككى يىل ئۆتتى، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئەھۋالىمۇ شۇنچىلىك ئۆزگەردى. بىز بارغان بېيپىڭ شەھەر سې-پىلىنىڭ سىرتىدا كومپارتىيە، ئىچىدە گومىنداڭ، تېيەنجىن شەھە-رىدە كومپارتىيە تۇرۇپتۇ. ۋەكىللىرىمىز بارماق بولغان چاكچۇن، موكىدىن ئاللىقاچان قولدىن كېتىپ قاپتۇ. ۋەكىللىرىمىز چۈشۈپ ئۆتكەن خەنكۇ، ۋۇچاڭ دېگەن شەھەرلەرنىڭ بىر قىسمى قول-دىن كېتىپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، جۇڭگونىڭ شەرقىي تەرىپى، شىمالى ۋە شەرقىي شىمالى پۈتۈنلەي قولدىن كېتىپ، شەرقىي جەنۇبنىڭ بىر قىسىم جايلىرىغا كومپارتىيە كىرىۋېلىپ، بىر قىسمىدا گومىنداڭ قاپتۇ.

جۇڭگونىڭ ئەھۋالى شۇنداق ئىكەن. يەنە بىر قوشۇمچە قىلىمىز دېسەك، ۋەكىللىرىمىزگە گومىنداڭنىڭ دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بەي چۇڭشى دوكلات قىلغان، ئۇنىڭ دوكلاتىچە

گومىنداڭنىڭ ئارمىيە سانى 3 مىليون، كومپارتىيەنىڭ ئارمىيە سانى 1 مىليون بولۇپ، كومپارتىيەنىڭ 1 مىليون ئارمىيەسىگە قورال يېتىشمەيدىكەن. گومىنداڭنىڭ يېتىشىپ ئىسكىلاتلىرىدا زاپاس قوراللىرى ساقلىنىدىكەن. يەنە ئىسكىلاتلىرىدا زاپاس قوراللىرى جىق، دېگەنىكەن.

بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز شۇ ۋاقىتتا كومپارتىيەنىڭ ئارمىيە باشلىقى جۇ دې دېگەن كىشىنىڭ ئامېرىكا مۇخبىرىنىڭ سوئالىغا بەرگەن جاۋابىغا قاراپ ھەيران قالغانىكەن. مۇخبىرنىڭ «ئامېرىكىنىڭ گومىنداڭغا ياردەم بېرىشىگە قانداق قارايسىز؟» دېگەن سوئالىغا ئۇ كىشى «... ئالقىشلاپ قارشى ئالىمىز... » دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن. مۇخبىرنىڭ: «بۇ غەلىتە گەپ، ئۇ گومىنداڭغا ياردەم بېرىۋاتقان بولسا، سىز قانداق قارشى ئالىسىز؟» دېگەن سوئالىغا ئۇ كىشى: «بىزدە قورال كەمچىل، ئامېرىكا قورال ئېلىپ كېلىپ بەرسە، بىز قوراللىنىمىز» دېگەنىكەن. بىز بۇ قوماندانلىقنىڭ گېپىنى پاختىمىكىن دېگەندۇق. ھازىرقى مەتبۇئات خەۋىرىچە، كومپارتىيەنىڭ ئارمىيە سانى 3 مىليونغا يېتىپتۇ، 3 مىليونلۇق گومىنداڭنىڭ ئارمىيەسى بولسا 1 مىليونغا چۈشۈپ قاپتۇ... جۇڭگونىڭ قىسقىچە ئەھۋالى بولسا مانا شۇنداق.

قىسقىچە ئۆلكە ئەھۋالى توغرۇلۇق

مۇنىدىن ئۈچ يىل ئىلگىرىكى مۇشۇ چاغلار بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئۇرۇمچىدە سۆھبەتنى ئاياغلاشتۇرغان بولۇپ، بىر بەلگىلىك شەرتكە ئىككى تەرەپ رازى بولۇپ قول قويۇپ، ئۆلكىدە تىنچلىق ئورنايدۇ دەپ چىن كۆڭلىمىز بىلەن خۇشال بولۇپ، قارشى تەرەپمۇ خۇشال بولۇپ تۇرغان ۋە ئۇرۇمچىدە، بانكىت (زىياپەت) ئۇستىگە بانكىت بېرىلىپ يۈرگەن زامانلار.

بىتىم ئىمزالىنىپ بولغاندىن كېيىن تولۇقراق، ئېنىقراق، ئوچۇقراق سۆزلىشىدىغان يەرلىرى قالدى دەپ ۋەكىللىرىمىز بۇ يەرگە كېلىپ ھەممىمىز بىلەن كېڭىشىپ، قايتىپ بېرىپ سۆھبەتنى داۋام قىلدۇرۇپ، 3 ـ ئىيۇندا بۇنىڭ ھەربىي ئىشلارغا ئائىت

مەسىلىسى، ھۆكۈمەت تەركىبى توغرۇلۇق مەسىلىگە توختىلىپ توختامغا قول قويۇلدى.

راست، مەسىلە بىز كۈتكەندەك تۈگىمىگەنىدى. نىشان بويىچە، ئىنقىلابنىڭ باشلاپقى كۈنلىرىدە تاشلانغان شوئارغا بىنائەن «مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» تىكلەش لازىم ئىدى. لېكىن، بىتىم بۇ «مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نى تىكلەش مەسىلىسىنى رەتتىكى مەسىلىدىن ئېلىپ تاشلىدى، ئەمدى بىزنىڭ بىتىم ماددىلىرىغا رىئايە قىلىشىمىزغا توغرا كەلدى.

بىز نېمە ئۈچۈن غەلىبىلىك ئۇرۇشنى مانا‌س دەرياسى قىرغىقىغا بارغاندا توختىتىپ قويدۇق؟

بۇ توغرۇلۇق كۆپ سۆزلەر بولغانىدى. خەلقئارا، مەملىكەت، ئۆلكە ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇپ، قويۇق ـ سۈيۇقىنى ئاڭ‌ىرالاشتۇرايلى، جەنۇب ۋە تۇرپان، قومۇل خەلقلىرى بىلەن ئۇچ ۋىلايەتتە قازانغان مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ ئۈتۈقلىرىنى تەڭ بۆلۈشەيلى، خەلقىمىزگە بۇگۈنكى خەلتچىل تۆلەتلەردە قوللىنىلىدىغان نەۋئى (خىل، تۈر)لەرنى قوللىنايلى دېگەنىدۇق. بەلكى شەكىلگە ئېتىبار بەرمەستىن، مەزمۇنغا ئېتىبار بېرەيلى، دەپ بىتىم قىلغانىدۇق. ئەگەر بىتىم تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا، خەلقىمىزنىڭ كۈتكەن ئۈمىدى، تەلەپ قىلغان سىياسىي ھوقۇقى ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى. لېكىن، ئىش ئۇنداق بولمىدى. بىتىم بۇزۇلدى، ئۇنىڭدا ئىككى سەۋەب بار.

سەۋەبنىڭ بىرى ـــ بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئىچكىرىگە بارغاندا، ھېلىقى چېن چېڭ ئەپەندى ئۇچ ئايدا ھەل قىلىدىغان مەسىلەرنىڭ يېرىمىنى بىر ئايدىلا ھەل قىلىپ قويدى. گومىنداڭ ئەسكەرلىرى تۈيۇقسىز كومپارتىيە سېپىگە ھۇجۇم قىلىپ، كومپارتىيەنى ئارقىغا چېكىنىدۇرۇپ، كۆپ ئۇتۇقلار قازانىدى. مىليون ئارمىيەسى بار، 20 يىلدىن بېرى گومىنداڭ بىلەن قورالىق كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارغان كومپارتىيەنى يەڭگەن گومىنداڭ گېنېرالىرىنىڭ كۆكرىكى ناھايىتى چوڭ كېرىلىپ كەتتى. ئەگەر بىز كۈچلۈك كومپارتىيە ئارمىيەسىنى يەڭگەن بولساق،

بزگه نەچچه يىلدىن بېرى قۇل بولۇپ كېلىۋاتقان شىنجاڭ-لىقلارنى بىر بۇرجەكتىكى ئاھايىتى 6000 — 7000 قوراللىق كۈچىگە قاراپ، بۇلار بىلەن باراۋەرلىك، تەڭلىك مەۋقەدە تۇرۇپ سۆزلىشىمىزمۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە بۇلارنىڭ قوراللىق كۈچىنى بىر سوققا بىلەن يوق قىلىپ تاشلاپ، ئاندىن كېيىن ئۆز بىلگىنىمىز-نى قىلمايمىزمۇ، دېگەن خۇلاسىگە كېلىپ قالدى. دەرھەقىقەت، شۇ ۋاقىتلاردا بىز ئۇلارنىڭ كۆزىگە چۆمۈلدەك كۆرۈنەر ئىدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار خەلقنىڭ مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش روھىنى قورال كۈچى بىلەن سوپۇرۇپ ئېتىش كېرەك، دېگەن پىكىرگە كەلگەنىدى. شۇ پىكىرداشلار قايسى يول، قانداقلا بولمىسۇن پىتمىنى بۇزۇشقا كىرىشتى.

بۇلتۇر يېڭى يىلدا ئۇرۇمچىدە زور مەجلىس بولدى. مەج-لىسته رەھىمجان بار ئىدى. ئەنە شۇ پىكىرداشلاردىن سۇڭ شىلىەن مەجلىستە «بىزگە جۇڭگو كېرەك، جۇڭگو دۆلتى تۈپ-رىقىدا خەنزۇلار بولۇشى كېرەك، جۇڭگو دۆلتى بولغاچقا، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ خەلقىە بەرگەن ھوقۇقى تەڭ بولۇشى كېرەك، مەن مۇسۇلمان، مەن پالان دەپ ھوقۇق تەلەپ قىلغۇ-چىلارنى يوقىتىۋېتىش كېرەك. بىزدە 400 مىليون خەلق بار، 400 مىليون خەلقتىن 2 — 3 مىليونى يوقىتىلسا، ھېچنېمە بولمايدۇ، ھازىرقى كۈندە بىزگە شەھەرنى پۈتۈنلەي تېگى بە-لەن يوقىتىۋېتىش قىيىن گەپ ئەمەس، بىزنىڭ دوستىمىز ئامېرە-كىدىن ئالغان ئاتوم بومبىمىز بار» دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بىتمىنى ھەر تۈرلۈك يوللار بىلەن بۇزۇشقا كىرىشتى. بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىزگە ئۇرۇمچىدە تۇرۇشقا ھېچقانداق ئورۇن قالمە-دى. ئۇلار بەلكى قوراللىق ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ھۇ-جۇم بىز تەرەپتىن سوققا يېگەنىدىن كېيىن، يەنە چوڭ مىقياستا تەييارلىنىپ، ئالتايغا ھۇجۇم قىلدى. ئاندىن تارباغاتايغا، ئۇ يەردىن ئىلىغا بارلىق كۈچىنى تاشلىماقچى بولدى.

سەۋەبىنىڭ ئىككىنچىسى — خەلقئارا سەۋەب. بۇرۇن ئۇزاق شەرقتە ئۇرۇش ئوتىنى ياققۇچى ياپون جاھانگىرلىكى ئاپتاپ ئاستىدىن يەر ئىزدەپ يۈرمىدى. ئۇ «ئاسىيا ئاسىيالىقنىڭ»

دېدى.

ئاسىيانىڭ غەربىي تەرىپى ئۇرال تېغىغچە ئۇلىشىدۇ. ئۇ يەردە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بار ئىدى. ئۇرال تېغىغچە ئېلىش ئۇچۇن، سوۋېت ھۆكۈمىتىنى كېرەك ئىكەن.

ياپونىيەنىڭ يەر بايلىقى يوق بولغاچقا، ئاجىزراق يەرلەرنى بېسۋېلىپ، ئاندىن ئۆزىنى كۇچەيتىش لازىم بولۇپتۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن جۇڭگونى بېسۋېلىش لازىم ئىكەن. شۇنىڭ ئۇچۇن مانجۇرىيەنى بېسۋاپتۇ. مانجۇرىيەنىڭ يەر بايلىقى مول ئىدى. ئىككىنچىدىن، موڭغۇلىيە بار ئىدى. ئۇنىڭ نوپۇس سانى *1* مىليون بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا رۇسىيەدىن مەركىزىي رۇسىيە-گە بارىدىغان چوڭ تۆمۈريول بار ئىدى. ياپونىيەنىڭ مۇددىئاسى بۇ تۆمۈريولغا ئىگە بولماقچى، رۇسىيەنى ئىككىگە بۆلۈۋېتەمەكچى. پىلان دېگەن ئاسان نەرسە. ياپون شۇ پىلان بىلەن *31* ـ يىلى خەسەن كۆلى، خالگىنگول دېگەن يەرلەردە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئۇرۇش قوزغىدى. ئەمما، مەغلۇپ بولدى. بۇ يەرلەردىن سادا چىقىرالمىغاندىن كېيىن، موڭغۇلىيەگە ھۇجۇم قىلدى. تېخنىكىدا تەرەققىي تاپقان ياپون تېخنىكىدا ئارقىدا قالغان موڭغۇلىيەدىنمۇ مەغلۇپ بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنى پايلاپ، ئۇنىڭدىن پۇرسەت كۇتتى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا گېرمان، ئىتالىيە، ياپون تۇغدى. ئەمما، سوۋېت تۇغمىدى. بەلكى ئەتراپىدىكى *14* دۆلەتنىڭ يەتتە ـ سەككىزى سوۋېت ھۆكۈمىتى بىلەن بىرىكىپ كەتتى.

ئامېرىكىنىڭ ئىچكى ـ تاشقى سىياسىتى روكفېللېر، فورد، مورگان، دېپون دېگەن كىشىلەرنىڭ قولىدا بولىدىكەن، سىياسەتنى شۇلار بەلگىلەيدىكەن. ئۇلار ئۇرۇش يېقىلايدىكەن. شۇنىڭ ئۇچۇن جۇڭگوغا ئوراللا سېتىپ باقىدىكەن، ئۇنىڭدىن پايدا چىقىرالمىغاندىن كېيىن، ئۇرۇشنى ئۆزىمۇ داۋام قىلدۇرساق، دەيدىكەن. تۇركىيەگە بېرىپ ئۇنى دەيدىگە سالىدىكەن. قارىسا، ياپونىيەنىڭ ھېلىقى پىلانى بار ئىكەن. بۇ پىلان ئۇچۇن شىنجاڭنى قولغا كىرگۈزۈشنى ئويلايدىكەن. شىنجاڭ قولغا كىرگەندە، ياپونىيە پىلانى ئاسانلا ئىجرا قىلىنىدىكەن. شۇنىڭ ئۇ-

چۈن ئۇلار شىنجاڭدىكى بىتىم بىزگە ئوغرا كەلمەيدۇ، دەيدىكەن. بىزگە قورال بېرىپ بىزنى ھەم دەيدىگە سالماقچى بولىدىكەن، بىز ئۇنىڭغا ئۇنمايمىز، بىتىم شۇنىڭ بىلەن بۇزۇلىدۇ.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلار ھۆكۈمىتى سوۋېت ئىتتىپاقىغا سوغۇقلۇق ئۇرۇشىنى باشلىدى.

ئا ق ش ھۆكۈمىتى سوۋېت ئىتتىپاقى ئەتراپىدا جەبىسى كەلگەن جايلاردا ئۇرۇش مەيدانى ھازىرلاشقا كىرىشتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ خەلقىمىز كېينكى ۋاقىتقا قەدەر ئامېرىكىلىق دەپ يىتىمنى ئاڭلاپ كۆرمىگەن بولسىمۇ، بىتىم ئالدىدا، بىتىمدىن كېيىن قولىدا فوتو ئاپپاراتى تۇتقان، ھەر خىل چامادانلارنى كۆتۈرگەن ئامېرىكىلىقلار شىنجاڭنى بېسىپ كەتتى.

ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرىدىغان كونسۇلى پاكىستان ئەيندىنىڭ غۇلجىلارنى سايا ھەت قىلغۇسى كېلىپ، غۇلجىلارنى كۆرۈپ قايتقاندىن كېيىن جۇڭگو دۆلىتىنىڭ «ھەمايىچىسى» بولۇپ، جۇڭگو رىياكسىيونلىرىغا «غۇلجىدا جۇڭگو بايرىقى يوق ئىكەن، غۇلجا مۇستەقىل دۆلەتكە ئوخشايدۇ» دېگەن ھەر خىل ئىغۋالارنى تارقاتتى. ئۇنىڭ سىرتىدا، ھېلىقى پاكىستان ئەپەندى ئۆزى گۇچۇڭ تەرەپتە تۇرىدىغان ئوسمان باندىتىنىڭ ئالدىغا نۇرغۇن قېتىم بېرىپ «مېھمان بولۇپ» قايتتى. «رەئىس»نىڭ باغچىسى ئامېرىكىلىقلارنىڭ شىنجاڭدا دەم ئېلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان مېھمانخانىسىغا ئايلاندى. ئۇلار تەۋەككۈلچى، ئۇرۇشپەرەس سۈڭ شىلىەنگە ئوخشاش گېنېرالىلارنى بىتىمنى بۇزۇشقا دەيدىگە سالدى.

بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، بىزنىڭ ئېڭىمىز ئېشىپ، بىزمۇ قوراللىق بولغاچقا، بىز يەنە قۇللۇقتا ياشاشنى خالىمىدۇق. ئەكسىلھەرىكەتچىلەرنىڭ ئىككى قېتىملىق كەڭ مىقياسلىق ھۆجۇمىنى تارمار كەلتۈرۈپ، بۇرژۇنىي چېگرايىمزدا توختىدۇق. كىشىلەردە «بىز نېمىشقا شۇ ۋاقىتتا ھۆجۇمنى توختاتتۇق، شۇ غەلىبە بىلەن ئۇرۇشنى داۋام قىلىساق بولماسمىدى؟ ئۇ ۋاقىتتا تۇرپان خەلقى ۋە قومۇل خەلقى كۆتۈرۈلگەنمىدىغۇ؟» دېگەن

سوئال بولۇشى كېرەك.

بىز ئۇچۇن، مۇستەملىكە ئەللەر، مەھكۇم ئەللەر ئۇچۇن بۇ سوئال ئەلۋەتتە تۇغرىراق، شۇ ۋاقىتتىمۇ خەلقئارا ۋەزىيەتنى، كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەرگە ئېلىش لازىم ئىدى. دۇنيا خەلقى «تىنچلىق» دەيتتى. ئامېرىكىدا «تىنچلىق» دېگەن سۆز ئۇچۇن 20 مىليوندىن ئوشۇق كىشى تىرومىنغا ئاۋاز بەردى، ئا-مېرىكىنىڭ سابىق مۇئاۋىن پرېزىدېنتى ئوئىللىس 1 مىليون ئا-ۋاز ئالدى. نېمىشقا ئوئىللىس 1 مىليون ئاۋاز ئالدى؟ دېگەن سۆز ئەلۋەتتە بولىدۇ.

دىيوئى تىرومىندىن ئازلا كەم ئاۋاز ئالدى، دىيوئى سايلان-دى دېگەن سۆز — ئۇرۇش باشلاندى دېگەن سۆز، ئوئىللىس سايلاندى دېگەن سۆز — خەلقچىللىق يەڭدى دېگەن سۆز ئە-دى. تىرومىنىڭ سايلام ئالدىدا تىنچلىق پروگراممىسى بار ئە-دى. خەلق ئۇرۇشنى خالىمايتتى. ئادالەتچىلىككە ئاساسلانغان تىنچلىقنى خالايتتى، خەلق ئەركىن تۇرمۇشنىڭ خاتىرجەم بو-لۇشنى تىلەيتتى.

ئامېرىكىدا ئەھۋال مۇرەككەپ، ئامېرىكىدا سايلامغا ئاۋاز بېرىدىغانلار پۈتۈن ئامېرىكا سايلامچىلىرىنىڭ 50 — 60 فائىز-نى تەشكىل قىلىدۇ. ئامېرىكىدا نەشر قىلىنىدىغان گېزىتلەرنىڭ بارلىقى 14 كىشىنىڭ قولىدا. قورال ئىشلەپچىقىرىدىغان زا-ۋۇتلار ئىگىلىرىنىڭ سەرمايىسى ئامېرىكىنىڭ بارلىق دۆلەت بايـ-لىقىنىڭ 60 فائىزىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇرۇش بول-سا، بۇ زاۋۇتلارنىڭ ئىشى ئاقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر تەرەپ كۆچلۈك تەشۋىق يۈرگۈزۈپ، دىيوئىنى سايلاشنى كۆچلەيدۇ. شۇ ۋاقىتتا تىرومن «مەن روزۋېلت سىياستىنى يۈرگۈزىمەن» دەپ پروگراممىلار تاشلايدۇ. ئوئىللىس «ئامېرىكىدا خەلقچىللىق تۇگىدى، روزۋېلت سىياستىنى يۈرگۈزۈش كېرەك» دەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئامېرىكا خەلقى ئۇرۇش بولماسلىق چارە-سىنى ئىزلەيدۇ. ئەگەر تىرومىنغا ئاۋاز بەرمىسە، دىيوئى سايلە-نىپ كېتىدۇ. ئەگەر تىرومىنغا بېرىلگەن 24 مىليون ئاۋاز ئىككە-گە بۆلۈنسە، دىيوئى كۆپ ئاۋاز ئالغان بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن

ئوئللىس تەرەپمۇ ئۆز ئاۋازىنى ئوئللىسقا بەرمەستىن، تىرو-مىنغا ئاۋاز بېرىشكە مەجبۇر بولىدۇ. تەبىئىي، تىرومىن تەرەپ ئوئللىسقا ئاۋاز بەرمەس ئىدى.

تىرومىن روزۋېلت سىياسىتىنى يۇرگۈزمەن، دەيدۇ.

بىز دۇنيا خەلقىنىڭ بىر قىسمى. بىز دۇنيا ئەھۋالىنى ئېتىبارغا ئالماي تۇرالمايمىز. دۇنيانىڭ بىر بۇرجىكىدە ئېتىلغان زەمبىرەك ئاۋازى دۇنيانىڭ ھەممىسىگە ئاڭلىناتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز دۇنيا خەلقى بىلەن بىللە تىنچلىق ئىزدەپ، قاراقچى ئوسمانلارنى قوغلاپ كېتىۋەرمەي، بۇرۇنقى چېگرىغا بېرىپ توختىدۇق.

ئۇرۇشنى داۋام قىلىش ئاڭسىز تەۋەككۈلچىلەرنىڭ دەتتىكامى ئىدى. ئەمما، بىز خەلقىمىزنىڭ تەقدىرىنى دەتتىكامغا قويۇشنى خالىمايتتۇق.

بىز يېڭىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ ھەرگىز قورقمايمىز. بىز ئۇرۇش قىلغان ھالەتتىمۇ يېڭىلمەيمىز. چۈنكى، بىز ئۆز يېرىدىمىزدە ئۇرۇش قىلىمىز، ئۆز خەلقىمىز ئىچىدە ئۇرۇش قىلىمىز، ئۆز ئېلىمىزنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىمىز، قارشى تەرەپ بولسا، بىزنىڭ يېرىمىزدە ئۇرۇش قىلىدۇ. بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىز، بىزنىڭ پارتىزانلىرىمىز قەيەرگە بارسا، شۇ يەرگە سىقىپ، ئۇ يەردىكى خەلقىمىزدىن ئوزۇق ـ ئوقەت، كىيىم ـ كېچەك ئالالايدۇ. ئەمما، قارشى تەرەپ ئۇنداق سىقىپ كېتەلمەيدۇ. بۇنىڭغا ئاددىي مىسال: ئىلى دەرياسىنىڭ جەنۇبىغا ئۆتكەن ئاز ـ تولا قارشى تەرەپ ئەسكەرلىرى دېھقانلار ئارىسىغا يوشۇرۇنالمىدىغۇ. ئاخىر ئۇلار قوللىرىدىكى قورالىلىرىنى قورالسىز دېھقانلىرىمىزغا تاپشۇرىدىغۇ؟ بىز يېڭىلمىز دېگەن ئويدىن خېلى يىراقمىز. يۇرەك پوكۇلدايدىغان يەردە ئەمەسمىز. بىرىمىزنىڭ بېشى كېسىلسە، يۇزىمىز «ئىنتىقام» دەپ چىقمىز. تىنچلىق ئۈچۈن بولغان كۈرەشتىمۇ يېڭىلمەيمىز. تىنچلىق سىياسىتىمۇ مۇستەبىتلەرنىڭ ھالاكىتىنىڭ ھۆكۈمى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز تىنچلىق يولى بىلەن مېڭىشنى مەقسەت قىلىدۇق. شۇ ئوتتۇرىدا ئۇلار رەئىسنى يۆتكىدى. ئۇ ۋاقىتتا، ھىلىغۇ رىياكسيون مەسئۇتنى

بەلگىلەپتۇ. ئەگەر بىر پىروگرىپس كىشىنى شۇ ئۇسۇل بىلەن بەلگىلىگەن بولسىمۇ، ئۇلار بىتىمنى بۇزغاندى. ھازىر مەتبەئە خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، مەسئۇت بىلەن ئەيسانى خىزمەتتىدىن ئالغانلىقى ئېنىقلاندى.

بىز مەسئۇتلارغا نېمىشقا قارشى تۇرىدۇق؟

بۇنىڭ ئۈچۈن بىر مىسال كەلتۈرەيلۇق. مەسىلەن، گومىنداڭ تەرەپتە تەۋەككۇلچى ئۇرۇشپەرەسلەر ۋە مۇرەسسەچىلىكنى قوللانساق دېگۈچىلەرمۇ بار. تەۋەككۇلچىلەر بىزنىڭ مۇناقىشىمىزنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇلار «بۇ يەردە بىزنىڭ *10* — *20* كىشىمىز ئۆلدى» دەيدۇ، ئۇلار ئىنتىقام ئېلىشقا بىر ئەسكىرى ئۈچۈن *10* «چەنتۇ»نىڭ بېشىنى كېسىشنى ئويلايدۇ. مۇرەسسەچىلەر ئۇنداق دېمەيدۇ. ئۇلار «بۇلارنىڭ كۆزى ئېچىلدى، بۇلارنىڭ ئېڭى كۆتۈرۈلدى» دەيدۇ. شۇ ئاردا بىر ۋەقە بولۇپ ئۆتتى. ھېلىقى بىر ئەسكىرى ئۈچۈن *10* «چەنتۇ»نىڭ بېشىنى توغرايمىز ۋە ئۇچ ۋىلايەتنى قورال كۆچى بىلەن باستۇرىمىز دەيدىغان سۆڭ شىلىەن مەسئۇتقا ئۇرۇمچىدىكى بىر ساقچى باشلىقىنى ئېلىۋەت دەيدۇ. ئۇ ساقچى باشلىقى مۇسۇلمان ئىكەن. ئۇ مۇسۇلمان ياكى مۇسۇلمان ئەمەسمۇ، مەيلى كىم بولسا بولسۇن، مەسئۇت بۇيرۇق بېرىپ، ئۇنى ئورنىدىن ئېلىپ، يەنە بىر جاڭگۇيدىنى تەييارلاپ قويۇپتۇ.

ئۇ ۋاقىتتا بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز مەسئۇتلارغا پوزىتسىيە بەلگىلىمىگەن ۋاقىت ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا، بىز مۇرەسسە قىلىپ تۇرغان ۋاقىت بولغاچقا، مەسئۇت غۇلجىغا كەلگەن ۋاقىتتىمۇ بىز قارشىلىق قىلمىغانىدۇق، ۋاھالەنكى ئۇ ۋاقىتتا بىز مەسئۇت ئۈچۈن بىر ياش يىگىتنىمۇ قۇربان قىلىشقا تاسلا قالغانىدۇق.

ھېلىقى ساقچى باشلىقىنىڭ ئورنىدىن چۈشۈپ كېتىشىگە قارشى «بۇ ئىش بىتىم بويىچە بولغان ئىش ئىدى» دېسەك ئۇنىمىدى. كېيىن مۇرەسسەچىلىك قىلىپ يۈرگەن جاڭفا ئېيتتى. جاڭ مەسئۇتقا «بۇيرۇقۇڭنى قايتۇرۇۋال» دېگەندىن كېيىن بۇيرۇقنى قايتۇرۇۋاپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسئۇتقا قارشى تۇردۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن مەسئۇتنىڭ خىزمىتىدىن ئېلىنىپ كەتكەن خەۋىرى

نى يامان خەۋەر دېمەيمىز، خۇش خەۋەر دەيمىز.

بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىزنىڭ يازغان خېتىگە تېخى جاۋاب يوق. مەيلى كەلسۇن، مەيلى كەلمىسۇن، بىز ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ھازىرقى خاتىرجەم تۇرمۇشىنى يوقىتىمىز دەيدىغانلارنىڭ پىلانىنىڭ تارمار بولۇشى ئۈچۈن، ئۆزىمىزنى تەييارلىگەرلىككە كەلتۈرسەك بولىدۇ.

بىز نېمىشقا ئىتتىپاق قۇرىدۇق؟

پۈتۈن دۇنيا مەزلۇم ئەللىرىنىڭ كۈرەش تەجرىبىسى شۇ ئەللەردە مۇستەھكەم بىرلىك سەپ بولمىغاندا، مۇۋەپپەقىيەت ۋە ئۈتۈققا ئىگە بولالماسلىقىنى كۆرسەتتى. مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۈتۈققا ئىگە بولۇش ئۈچۈن، كۈرەشكە چۈشكەن تەرەپنىڭ پولاتتەك ئىنتىزامغا ئىگە بولغان بىر تەشكىلاتى بولۇشى كېرەك ئىكەن.

بىز بىتىم قىلدۇق، ئۇرۇمچىگە ۋەكىللىرىمىزنى ئەۋەتتۇق. ئۇرۇمچىدە بىزنىڭ ئىنتىزام بىلەن باغلانغان تەشكىلاتىمىز بولمىغاچقا، يالغۇز ئابرۇي بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدۇق. بۇ ئۈچ ۋىلايەت خەلقىمىزنىڭ ئابرۇيى ئىدى. بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئۇرۇمچىدىكى چاغدا «بىتىم ئىلى تەرەپنىڭ يوشۇرۇن پىلانلىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن پەردە» دېگەن نەزەريىلەرمۇ چىقتى. ئەمما بىر - بىرى بىلەن باغلانغان، بىر جايدىن يولىورۇق ئالىدىغان بىر تەشكىلات بولمىغاچقا، ئازادلىققا ئىنتىلگەن خەلق ۋەزىيەتكە توغرا باھا بېرەلمەستىن، چوڭلارنىڭ تۇتقان پوزىتسىيەسىنى ئېنىق بىلەلمەستىن، ئايرىم جايلاردا رىياكسيون گومىنداڭ مىلىتارىستلىرى تەرىپىدىن تەشكىل قىلىنغان ئىغۋالارغا ئىشىنىپ، يەتتە ۋىلايەتنىڭ بەزى جايلىرىدا ۋاقتىسىز قوراللىق قوزغىلاڭلارمۇ بولدى. ئىلى تەرەپ تىنچ تۇرغان خەلقنى ئومۇمىي قوزغىلاڭغا دەۋەت قىلمىغان ۋاقىتلاردا ئىلگىرى - ئاخىر ئۆز - ئۆزىدىن پەيدا بولغان بۇ قوزغىلاڭلار مۇۋەپپەقىيەتكە ئىگە بولالماسلىقى تەبىئىي ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇستەبىت مىلىتارىستلار ئۆزلىرى ئىغۋا بىلەن چىقارغان بۇ قوزغىلاڭلارنى ئاسانلىق بىلەن رەھىمسىز رەۋىشتە باستۇرالىدى، بۇ ۋەقەلەر ئىنتىزام بىلەن بىر-

لەشكەن تەشكىلات بولمىسا، يالغۇز ئابرۇي بىلەن ئۇنداق ئىشلارنى ئومۇمنىڭ مەنپەئىتىگە لايىق، هەممىنىڭ هەرىكىتىنى برلەشتۈرۈپ، پىلانلىق باشقۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنسەم، هەممە شۇ يەردىلا بىر پىكىرگە كېلىپ قالغانىدى.

«ۋەكىللىرىمىز ئىلغا بارغاندا بىر تەشكىلات قۇرايلى ۋە ئىنتىزامىنى تەشكىلات بىلەن باغلايلى» دېگەنىدى. چۈنكى، پەقەت شۇ يېتىشمىگەن ئايرىم هەرىكەتلەر پۈتۈن ئومۇمىي هەرىكەتكە تەسىر قىلىپ قويۇر ئىكەن.

بىزنىڭ هەرىكىتىمىز مىللىي ئازادلىق هەرىكىتى ئىدى، ئازادلىققا تەشنا بولۇپ يۈرگەن بىزنىڭ خەلقىمىز زۇلۇمغا چىدار-لىق ئەھۋالى قالمىغان چاغدا ئوچۇق كۈرەش مەيدانىغا ئىنتىلىدۇ. خەلقىمىزنىڭ شۇ ئىنتىلىشىدىن كېيىن دۈشمەنمۇ ئىغۋا تەشكىل قىلىشقا ئۈرۈنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ سادىق پەرزەنتلىرىمۇ شۇلارنى توغرا يولغا باشلايمەن دەپ ئۈرۈنىدۇ. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۆز - ئۆزىدىن بىر - بىرى بىلەن باغلانمىغان، گاهى يېڭىلىش يولغا چۈشۈپ قالغان تەشكىلاتلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ئەمدىكى بىزنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىمىز ئەركىن ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە قۇرۇلغان، ئوچۇق پروگراممىلىق ئاممىۋى تەشكىلات سېپىگە ئۆز - ئۆزىدىن هەرىكەتلىنىپ يۈرگەن ئايرىم تەشكىلاتلارنى ۋە ئومۇمىي خەلقىمىزنى برلەشتۈرۈپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ هەرىكەتىنى برلىكنى تەمىن قىلىشتىن ئىبارەت. ھەر جايلاردا بولىدىغان هەرىكەتلەر مۇشۇ هەرىكەتكە باغلىق بولسىلا، ئۇتۇق قازانغىلى بولىدۇ. بارلىق مۇشۇ پولدا ئىشلەيمەن دېگۈچىلەرنىڭ هەرىكەتلىرىنى مۇشۇنىڭ هەرىكىتىگە ۋە پروگراممىسىنى تۈرمۈشقا ئاشۇرۇشقا قاراتساق، بىز ئۇتۇق قازىنىمىز. ئادالەتلىك، ئىنسانىي، خەلقچىللىق ئۈچۈن بولغان هەرىكەتلەرنى برلەشتۈرگەندە، خەلقىمىزنىڭ ئەسرلەر بويى قىلغان ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش مەيدانىغا چۈشكەن بىر پۈتۈن كۈچ بولالايدىكەن.

ئەمدى قانداق تەشكىل قىلىشىمىز كېرەك ئىدى؟

بىز بىتىم قىلدۇق، خەلقىمىز بىتىم شەرتلىرىنى همايە

قىلىپ تۇرغاندا، تەشكىلاتنىڭ ئىسمى «شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيەت پارتىيەسى» دېيىلسە، بىزگە يارىمىم بېرەلەمدىكەن؟ خەلقىمىز بىتىم قوبۇل قىلدى. شۇنى ئاخىرىغا قەدەر داۋام قىلدۇرۇش كېرەك ئىدى. شەكلى ئۆزگەرسىمۇ مەزمۇن تەرىپىنى ئېتىبارغا ئېلىش كېرەك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بىتىمنى بۇزمايمىز دەپ تۇرغاچقا، خەلقىمىزگە بىتىمدىكى ھوقۇقلار مۇڭاپىق كەلگەچكە، خەلقىمىزنىڭ ئىلغار پىكرلىك ۋەكىللىرى ئېتىپاقنى مۇشۇ ئىسىم بىلەن قۇرۇشنى لايىق تاپتى.

پۈتۈن دۇنيا خەلقى تىنچلىق ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارىدۇ. پۈتۈن دۇنيا جاھانگىر دۆلەتلىرىنىڭ ھۆكۈمەتلىرى تىنچلىقنى بۇزۇش ئۈچۈن، دۇنيانى ئۇچىنچى قېتىم خانۇەيران-چىلىققا سېلىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. نېمە ئۈچۈن دۇنيا جاھانگىرلىكى ئۇرۇشنى خالايدۇ؟ ئۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى، تىنچلىق دېگەن سۆز — جاھانگىرلارنىڭ ھالاكىتى، مەزلۇم ئەللەرنىڭ ئەركىنلىكى، مۇستەملىكىلەرنىڭ مۇستەقىللىقى دېگەن سۆز بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار ئاز بولسىمۇ، ئۇرۇش ئارقىلىق ئۆمۈرلىرىنى ئۇزارتىشقا تىرىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ مەزلۇم ئەل بولغاچقا، مۇستەملىكىچىنىڭ تۆمۈر زەنجىرىنىڭ ئۇزۇلۇشىنى يېقىنلاشتۇرىدىغان دۇنيا خەلقىنىڭ تىنچلىق دېگەن ئاۋازىغا ئۆز ئاۋازىمىزنى قوشقانلىقىمىزنى ئەمەلدە كۆرسەتمەكتىن ئىستىدۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن «تىنچلىق» سۆزىنى ئالدۇق. خەلقىمىز ھوقۇقتا باراۋەر بولسۇن، سىياسەتكە ئارىلاشسۇن دېگەن ئۇمىدتە ئىدۇق. بۇ مەقسەتكە ئېرىشىدىغان ئاتالمىنى «خەلقچىللىق» دەيدىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن خەلقچىللىق دېگەن ئاتالمىنى ئالدۇق. رەسمىيەتتە ئۆلكىنىڭ ئىسمى شىنجاڭ، بىتىمدىمۇ شۇ ۋەكىللىرىمىزمۇ شىنجاڭ دېگەن نامدىن كەچمىگەنىكەن. ئەگەر «شەرقىي تۈركىستان» دەيدىغان بولساق، ئۇرۇشچىرەسلەرگە قورال بولىدىكەن. ئۇرۇشچىرەسلەر ئىغۋا قىلمىسۇن. سۆز، مەتبەئە ئەركىنلىكىگە بىنائەن ئۆلكىنىڭ جۇغراپىيە ئىسمىنى قانداق ئىشلەتسەكمۇ، رەسمىيەتتە شىنجاڭ دەيلۇق دېگەن پىكىر تەسىس مەجـ-

لىسسە قۇرۇلتىنىڭ قارار قىلىندى. بۇ ئۇچ سۆزنى بىرلەشتۈ-رۈش ئۈچۈن «ئىتتىپاق» دېدۇق. شۇنداق قىلىپ، خەلقنىڭ تە-سىس مەجلىسى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» نامىنى قوبۇل قىلدى.

بۇگۈنكى كۈندە، ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ سانىنىڭ ئۆسۈپ كېتىپ بېرىشى ئىتتىپاقنىڭ خەلق تەلىپىگە مۇۋاپىق بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە يەتتە ۋىلايەت خەلقنىڭ غۇلجىدا ئىتتىپاق قۇرۇلغانلىقىغا پەۋقۇلئاددە خۇش بولۇشى خەلقىمىزنىڭ ھەربىكەت بىرلىكىنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن ئۆمىتۇلۇشىنى كۆرسە-تىدۇ.

خەلقىمىز ئۆزىنىڭ پروگراممىلىق نامىمۇى تەشكىلاتىنىڭ ئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، مىللىي ئازادلىق كۈرەشنى مەقسىتىگە ئېرىشكىنىگە قەدەر ئېلىپ بارغۇسىدۇر.

1949 ـ يىل *17* ـيانۋار

(«ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ *3* ـ سانىدىن)

شۇنداق قىلىپ، ئەخمەت ئەپەندىم ئۆز قولى بىلەن «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دېگەن نامىمۇى تەشكىلاتنى قۇرۇپ چىقتى.

ئەخمەت ئەپەندىم «ئىتتىپاق» 1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

1948 ـ يىلى ئەخمەتجان غۇلجىدا ھەر ساھەدىكى ئامما بىلەن بىللە

قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى غۇلجىدىن ئايرىلىپ بېيپىڭغا ماڭغۇچە، «ئىتتىپاق»نىڭ تۇرلۇك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەنىدى. ئۆزى بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ھەقىقىي ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ھەر ساھە، ھەر كەسىپتىكى ئىلغار كۈچلەرنى ئۈيۇشتۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، ئارقا ـ ئارقىدىن غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردى. «ئىتتىپاق» ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە مېۋىلىرىنى مۇستەھكەملەشتە مۇھىم رول ئوينىدى.

ئەمدى مەن «ئىتتىپاق»نىڭ ئاخىرقى ئەھۋالى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتەي.

ئەخمەت ئەپەندىم ھايات ۋاقتىدا «بىز نېمىشقا ئىتتىپاق قۇردۇق» دېگەن ماقالىسىدە شۇ چاغدىكى ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، بۇ تەشكىلاتنى نېمە ئۈچۈن «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دەپ ئاتايمىز دېگەن مەسىلىگە ئىنتايىن قاتىل قىلارلىق جاۋاب بەرگەن، شۇنداقلا «ئىتتىپاق»نىڭ تەشكىلىي پرىنسىپى، يېتەكچى ئىدىيەسى ۋە ھەربىر مىزانلىرىنى ئومۇميۈزلۈك كۆرسىتىپ بەرگەنىدى. ئەمما، ئەخمەت ئەپەندىم «ئىتتىپاق» ئەزالىرىغا رەھبەرلىك قىلىپ، پۈتۈن جۇڭگونىڭ ئازادلىقىنى كۈتۈۋېلىشقا ئۇلگۇرەلمەيلا بەختكە قارشى قۇربان بولدى. ئەپەندىمنىڭ كۆڭلىدە يەنە نۇرغۇن گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلارنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمەن.

پۈتۈن مەملىكەت ئازاد بولغاندىن كېيىن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ داغدام يولىنى ئاچتى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە «ئىتتىپاق» ئەزالىرىنىڭ سانى 100 مىڭغا يېقىنلىشىپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر جۇڭگو كومموئىستىك پارتىيەسىگە يېقىندىن ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا مۇھىم رولنى جارى قىلدۇردى. بۇ ئەينى چاغدا جۇڭگو كومموئىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشى ۋە قوللىشىغا ئېرىشكەنىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، 1949 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا «ئىتتىپاق»نىڭ غۇلجىدىكى مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى ئۇرۇمچىگە

يۆتكەلدى.

1950 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى «ئىتتىپاق» ئۇرۇمچىدە 1 ـ قېتىملىق قۇرۇلتاي چاقىردى. قۇرۇلتايدا يولداش سەيپىدىن ئەزىزى «شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى مۇھىم ۋەزىپىلىرى» دېگەن تېمىدا سىياسىي دوكلات بەردى. دوكلاتتا ئۇ «ئىتتىپاق» تەشكىلاتىنىڭ يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيانقى خىزمەتلىرىنى ۋە ئۇنىڭ ئويىنغان رولىنى مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. قۇرۇلتاي «ئىتتىپاق»نىڭ نامىنى «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى»غا ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى ۋە «ئىتتىپاق»نىڭ يېڭى نىزامنامىسىنى تۇزۇپ چىقتى. 51 كىشى «ئىتتىپاق» باش ئىجرائىيە ھەيئىتى ئەزاسى، 10 كىشى كاندىدات ئەزاسى بولۇپ سايلاندى. قۇرۇلتاي «بارلىق ئەزالارغا ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەتنامە»نى ماقۇللاپ، بارلىق ئەزالارنى جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىرەك ئىتتىپاقلىشىپ، يېڭى دېموكراتىزم يولىدا غەلىبىسىرى ئىلگىرىلەشكە چاقىردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئۇچ ۋىلايەت بىلەن چەكلىنىپ كەلگەن بۇ سىياسىي تەشكىلات پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى دېموكراتىك بىرلىك سەپ خاراكتېرىنى ئالغان تەشكىلات بولۇپ قالدى.

1103 قۇرۇلتايدىن كېيىن، «ئىتتىپاق»نىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى يەنمۇ تەرەققىي قىلدى، 1951 ـ يىلى 7 ـ ئايغىچە «ئىتتىپاق» تەشكىلاتىغا يېڭىدىن ئەزا بولغانلار 27 مىڭ 252 كىشىگە يەتتى، شۇنداق قىلىپ «ئىتتىپاق»نىڭ ئومۇمىي ئەزاسى 104 مىڭ 646 كىشىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ، ئاندىن قالسا قازاق، موڭغۇل، خەنزۇ، خۇيزۇ، شىبە، ئۆزبېك، تاتار، رۇس قاتارلىق 12 مىللەتنىڭ ئومۇمىي سانى 16% نى ئىگىلەيتتى. كەسىپلەر بويىچە ئايرىغاندا، دېھقانلار 42%، چارۋىچىلار 20%، ئورگان خادىملىرى، ئوقۇتقۇچىلار 11%، ئىشچىلار 9%، ھۈنەرۋەنلەر 6%، سودىگەر، ئوقۇغۇچى، دىنىي زاتلار 4% نى ئىگىلەيتتى، شۇ چاغدا ئاياللار 8% نى ئىگىلىگەنىدى.

ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ، شىنجاڭدا كەڭ كۆلەملىك سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش باشلاندى، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى كىشىلەرگە «ئىتتىپاق»نىڭ داۋاملىق

مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدۇردى.

1951 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ۋە 1952 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئىتتىپاق باش ئىجرائىيە ھەيئىتى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا «ئىتتىپاق،قا ئەزا قوبۇل قىلىشنى توختىتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش»، «تەشكىلىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقاتتى. «ئىتتىپاق»نىڭ ئىچكى قىسمىدا ئايرىم ئۆزگىرىشلەر بولدى. مەسىلەن، مىللىي ئارمىيە ـ دىن تەشكىللەنگەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 5 ـ كورپۇسىدىكى «ئىتتىپاق» تەشكىلاتى بىلەن مايتاغدىكى «ئىتتىپاق» تەشكىلاتى ئەمەل ـ دىن قالدۇرۇلدى؛ 18 ناھىيە ۋە ئىككى شەھەردىكى «ئىتتىپاق» تەشكىلىي ئاپپاراتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى؛ 1000 دىن ئارتۇق بۇزۇق ئۇنسۇر تازىلاپ چىقىرىلدى؛ 60% تىن ئارتۇق ئەزا باشقا ئاممىۋى تەشكىلاتلارغا قاتناشتى؛ «ئىتتىپاق» نىڭ 4000 دىن ئارتۇق ئورگان ئىشتاتى 178 گە قىسقارتىلدى؛ ئورگان گېزىتى «ئالغا» نەشرىدىن توختىتىلدى، 1953 ـ يىلى «ئىتتىپاق» نىڭ مالىيەسى ۋە ئۇنىڭ قارىمىقىدىكى مەكتەپلەر ھۆ ـ كۈمەتنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

يۇقىرىقىدەك ئەھۋاللارغا ئاساسەن، «ئىتتىپاق»نىڭ رەھبەرلىرى «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى» ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولدى، دەپ ھېسابلىدى. «ئىتتىپاق»نىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى كۆپ قېتىم مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، 1953 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئۇرۇمچىدە جايلاردىكى «ئىتتىپاق»نىڭ مەسئۇللىرى سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، بۇ تەشكىلاتنىڭ خىزمەتلىرىنى شۇ يىلى يىل ئاخىرىدا ئاياغلاشتۇرۇشنى قارار قىلدى، ئەمما «ئىتتىپاق»نىڭ تارىخىي رولى ۋە ئامما ئارىسىدىكى تەسىرىنى ئويلاشقاندا، مۇۋاپىق تەدبىر قوللىنىش، بۇنىڭ ئۈچۈن زۆرۈر تەييارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەش كېرەك ئىدى.

شۇ يىلى كۈزدە سەيپىدىن ئەزىزى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىيات تەلىپىگە ئاساسەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى شىنجاڭ ئۆلكىلىك شۆبە بـ ـ يۇروسىغا «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى»نىڭ خىزمەتلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇش تەكلىپىنى بەردى. شۆبە بىيۇرو بۇ تەكلىپكە ئاساسەن، 1953 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ج ك پ غەربىي شىمال بىيۇرو ـ سىغا شۇ مەزمۇندا ئىلتىماس دوكلاتى سۇندى.

1953 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ج ك پ غەربىي شىمال بىيۇ ـ

روسى مەركىزىي كومىتېتقا ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭ ئۇلكىلىك شۆبە بىيۇ-روسىيىنىڭ پىكرىنگە قوشۇلىدىغانلىقى ھەققىدە دوكلات يوللىدى. مەركەز 11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى غەربىي شىمال بىيۇروسى ۋە شىنجاڭ ئۇلكە-لىك شۆبە بىيۇروسىغا «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى»نىڭ خىزمەتلىرىنى شۇ يىل ئاخىرىدا ئاخىرلاشتۇرۇشقا قوشۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا تەستىق سالدى. ج ك پ شىنجاڭ ئۇلكىلىك شۆبە بىيۇروسى بۇ تەشكىلاتنىڭ ئازادلىقتىن ئىلگىرى ۋە كېيىنكى چاغلاردا ئىنقىلابىي كۈرەشتە ئويىنىغان رولىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە بۇ تەشكىلاتنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولغانلىقىغا ئاساسەن، تەشكىلاتنىڭ خىزمەتلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇشقا قوشۇلدى. ئەمما، مەركەز بۇ تەشكىلات-نىڭ تارىخىنىڭ ئۇزۇنلۇقى، ئامما ئاساسىدىكى تەسىرىنىڭ زور ئىكەنلە-كىنى كۆزدە تۇتۇپ، خىزمىتىنى ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىلگىرى تېگىش-لىك خىزمەتلەرنى داۋاملىق ئىشلەشنى زۆرۈر تاپتى. بۇ ئىشنى بىرنەچچە ئايدا تۈگەتكىلىمۇ بولمايتتى، شۇڭا «ئىتتىپاق» خىزمىتىنى ئاخىرلاش-تۇرۇشنى ئېلان قىلىش ۋاقتىغا يىل ئاخىرىغچە دەپ چەك قويماي، بىر يىل ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇنراق ۋاقىت ئۇزارتىشنى. «ئىتتىپاق» ئەمەلىي مەۋجۇتلۇقىنى يوقاتقاندا، ئاندىن ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ ئاخىرلاشقانلە-قىنى ئېلان قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

1954 - يىلى 8 - ئايدا «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپا-قى»نىڭ 2 - قېتىملىق كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئېچىلدى. «ئىتتىپاق»نىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەنۋەر جاكۇلىن دوكلات بەردى.

يىغىندا «ئىتتىپاق»نىڭ ئالتە يىلدىن بۇيانقى خىزمىتى ۋە ئۇنىڭ تۆھپىسىگە يۇقىرى باھا بېرىلدى، شۇنداقلا «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى» تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولدى، ئەمدى مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى، «ئىتتىپاق»نىڭ باش ئىجرائىيە ھەي-ئىتى ۋە ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ خىزمىتىنى توختىتىشقا بو-لىدۇ دەپ قارار قىلىندى ھەمدە 1954 - يىل 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ، «ئىتتىپاق» نىڭ خىزمەتلىرى پۈتۈنلەي توختايدۇ دەپ ئۇقتۇ-رۇش چىقىرىلدى.

كەينىدىن مۇشۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارمۇ ئورۇنلاشتۇرۇلدى: «ئىتتىپاق»نىڭ بارلىق كۆچمە ۋە مۇقىم مەبلىغى (مەبلىغى 308 مىليون 600 مىڭ يۈەن، مۇقىم مۇلكى پۈلغا سۈندۈرۈلغاندا 7 مىليارد 200

مىليون يۇەن) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە تەقدىم قىلىنىپ، مەدەنىيەت - ما-
ئارىپ ئىشلىرىنىڭ تولۇقلىما راسخوتى قىلىندى. كېيىن بىلسەك، ئۇ-
رۇمچىدىكى ئاققوۋۇق خەلق تىياتىرخانىسى مۇشۇ راسخوت بىلەن سې-
لىنغانىكەن.

«ئىتتىپاق»نىڭ خىزمىتى توختىتىلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى ۋىلا-
يەتلەردە «ئىتتىپاق»نىڭ خىزمىتىنى ئاياغلاشتۇرۇش مەخسۇس ھەيئىتى
تەسىس قىلىندى. ئۆلكىلىك ھەيئەت ئابدۇللا زاكىروف (مۇدىر)، ئەنۋەر
جاكۇلىن، ئەنۋەر مۇسابايوف، خې رۇي (مۇئاۋىن مۇدىرلار)، ئابدۇراخمان
مۇھىتى، مەخسۇت تېيىپوف، ياسىن خۇدابەردى، مۇسايوف، يۇ جەنلىن،
داششاپ، ئەخمەت غالى (ئەزالار) قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپتى.

1954 - يىل 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تۇرلۇك تەييارلىق خىزمەتلە-
رىنىڭ ئەمەلىيلىشىشىگە ئەگىشىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى
شىنجاڭ ئۆلكىلىك شۆبە بىيۇروسى «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتې-
پاقى» خىزمىتىنىڭ توختىغانلىقى ھەققىدە غەربىي شىمال بىيۇروسى ۋە
مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات سۇندى. پىكىرده مۇنداق كۆرسىتىلگەن:

> شىنجاڭ شۆبە بىيۇرو شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى
> باش ئىجرائىيە ھەيئىتى كېڭەيتىلگەن 2 - يىغىنىنىڭ قارارىنى
> توغرا دەپ قارايدۇ. جايلاردىكى پارتكوملار جايلاردىكى ئىتتىپاق
> تەشكىلاتلىرىنىڭ خىزمەتلەرنى ئاياغلاشتۇرۇش خىزمىتىنى يا-
> خشى تاماملىشىغا ياردەم بەرگەندىن سىرت، تۆۋەندىكى ئىككى
> خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشكە دىققەت قىلىشى لازىم:
> (1) ئىتتىپاق كادىرلىرىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى
> لايىق خىزمەتكە تەقسىم قىلىش؛
> (2) باشقا ئاممىۋى تەشكىلاتلارغا قاتناشمىغان ئىتتىپاق ئە-
> زالىرى ئارىسىدىكى يۇقىرى قاتلام كىشىلىرى بىلەن ئالاقە
> باغلاشنى كۈچەيتىپ، ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ۋە ئۇلارنى
> ئوبدان تەربىيەلەش.

1954 - يىل 9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى غەربىي شىمال بىيۇروسى

«شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى»نىڭ خىزمىتىنى ئاياغلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قوشۇلۇپ، شىنجاڭ ئۇلكىلىك شۆبە بىيۇروسىغا تەستىق سالدى ۋە ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىغا قارار پىكرىنى سۇندى.

1954 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى غەربىي شىمال بىيۇروسىغا تەستىق جاۋاب قايتۇرۇپ، شىنجاڭ ئۇلكىلىك شۆبە بىيۇروسىنىڭ «ئىتتىپاق» نىڭ خىزمىتىنى ئاياغلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى پىكرىگە قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى» (ئىلگىرىكى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»)نىڭ خىزمىتى رەسمىي ئاياغلاشتۇرۇلدى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ 1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى رەسمىي قۇرۇلغاندىن تارتىپ، 1954 ـ يىل 10 ـ ئايدا خىزمەتلىرى ئاياغلاشتۇرۇلغىچە بولغان ئالتە يىل ئىچىدىكى خىزمىتى ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى بولۇپ ئىككى باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى «ئىتتىپاق» جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى بولغان ئۇچ ئۈلايەت ئىنقىلابى تارىخىي باسقۇچىدا ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇشى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ج ك پ شىنجاڭ ئۇلكىلىك شۆبە بىيۇروسىنىڭ خىزمەتلىرىگە يېقىندىن ماسلىشىپ، پارتىيە سىياسىتىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى. ئىتتىپاق ئەزالىرىنى تۇرلۇك ھەرىكەتلەرگە قاتناشتۇرۇپ تەشكىللەپ، ئۆزىنىڭ تەگلىك رولىنى جارى قىلدۇردى.

شۇنداق قىلىپ، بۇران ـ چاپقۇنلۇق كۈرەش مۇساپىسىنى بېشىدىن كەچۈرگەن «ئىتتىپاق» تارىخ يۈكلىگەن شەرەپلىك بۇرچىنى تولۇق ئورۇنلاپ، ئۆز ئاخىردا تارىخ سەھنىسىدىن چېكىنىپ چىقتى.

53. ئۇ ماڭا ئايالار خىزمىتىنى تاپشۇردى

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ قۇرۇلۇشى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى يېڭى بىر باسقۇچقا ئەكىردى. ئۇچ ۋىلايەت ھاكىمىيىتى يەنمۇ مۇستەھكەملەندى، مىللىي ئارمىيە زۇرىيىپ كۆچەيدى، كەيپىيات بارغانسېرى ياخشىلىنىپ، تۇرلۇك ئىشلار ئىزىغا چۈشۈشكە باشلىدى.

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، فېئودالىزمنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ۋە تەسىرى تۇپەيلىدىن، شىنجاڭدىمۇ ئەر ـ ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكى، ئايالار ئازادلىقى ھەققىدە سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەگەر كونا جۇڭگودا ئۇچ چوڭ تاغ ئەمگەكچى خەلقنى بېسىپ كەلدى دېسەك، دىنىي خۇراپاتلىق ۋە كونا فېئودال كۆچلەرنىڭ ئاساسىتىدە، شىنجاڭ ئاياللىرىنىڭ شىللىسىدە تۆتىنچى چوڭ تاغنىڭ زۇلمى، يەنى فېئودالىق ئادەت كۆچى ـــ ئەرلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى بار ئىدى.

كىچىك ۋاقتىمىزدا ئايالار ئەرلەرنىڭ ئالدىدىن تۇغرىسىغا ئۆتسە بالايىئاپەت ياغىدۇ، يۈزىنى ياپمىسا نامەھرەم بولىدۇ، دەيدىغان گەپلەرنى جىق ئاڭلايتتۇق. مانا مۇشۇنداق فېئودالىق قاراشلار تۇپەيلىدىن، جەمئىيەتتىكى ئايالارنىڭ ئورنى ئىنتايىن تۆۋەن ئىدى، سىياسىي ئورۇندىن ئېغىز ئېچىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، نىكاھ ئەركىنلىكى يوق بولۇپ، نىكاھتا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ دېگىنى ھېساب ئىدى، ئايالار پەقەت ئەرلەرنىڭ قورالى ئىدى.

ئەپەندىم يۇقىرىقىدەك ئىللەتلەردىن ئىنتايىن نەپرەتلىنەتتى، بۇ خىل ئەھۋالنى فېئودالىق ئىدىيەنىڭ تەسىرىدىن كېلىپ چىققان نادانلىق، قالاقلىق ۋە يامان سۇيەتلىك ئايلانما كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنى،

شۇنداقلا ئۇنىڭ ئاياللارغا ئېغىر ئازاب ـ ئوقۇبەت ئەكەلگەنلىكىنى چوڭ-قۇر چۈشىنەتتى، شۇڭا ئۇ ئاياللار ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشنى هايات-لىق كۈرىشىدىكى مۇهىم نىشانىنىڭ بىر قىسمى قىلغانىدى.

بۇ يەردە مەن ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ مېنى ئىنقىلابقا قانداق يېتەك-لىگەنلىكى، ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەشكە مەدەت بەرگەنلىكى توغرىسى-دىكى كەچمىشلىرىم ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

ئېسىمدە ناهايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئۇ-رۇش ئوتلىرى لاۋۇلداپ تۇرغان ئاشۇ كۈنلەردە ئەپەندىم مېنىڭ كۆرەش قەھرىمانى رىزۋانگۈلگە ئوخشاش جەڭگاھتىكى جەڭچىلەرنىڭ هاياتىنى قۇتقۇزىدىغان شەپقەت هەمشىرىسى، يەنى سانىتار بولۇشۇمنى تەلەپ قىل-دى. ئۇرۇش توختاپ بىز ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ئۇ مېنىڭ ئۇ-رۇمچىدىكى قىزلار مەكتىپىدە ئوقۇپ كەلگۈسىدە ئوقۇتقۇچى بولۇشۇمنى تەشەببۇس قىلدى. ۋەزىيەتتە تۈيۈقسىز ئۆزگىرىش بولغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى كۆكرەك كېرىپ دۇشمەنگە تىغمۇتىغ تاقابىل تۇرۇشقا رىغبەتلەن-دۈردى ۋە مەخپىي خىزمەتلەرگە سېلىپ، خېيىم ـ خەتەرگە قارىماي دۇشمەن ئۇۋۇسىغا كىرىشنى ئۆگەتتى؛ بىرلەشمە هۆكۈمەت پارچىلىنىپ غۇلجىغا قايتقاندىن كېيىن، ئۇ ماڭا ئاياللارنىڭ ئورنىنى كۆتۈرۈش ئۇ-چۇن تىرىشىپ خىزمەت قىلىشنى تاپشۇردى. ئەپەندىم ئاياللار خىزمىتى بىلەن بالىلار خىزمىتى زىچ مۇناسىۋەتلىك دەپ قارايتتى. شۇڭا ئۇ ياخشى كۈن كەچۈرمىز دەيدىكەنمىز، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش كې-رەك؛ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرماقچى بولىدىكەنمىز، ئىلىم ـ پەننى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز لازىم؛ ئىلىم ـ پەننى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئالدى بىلەن مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز كېرەك! چۈن-كى مائارىپ ئىشلىرىدا مۇئەللىم بولغۇچى بالىلارغا ئىلىم ـ پەن يەتكۈ-زىدۇ، ئانا دېگەن بالىنىڭ تۇنجى ئوقۇتقۇچىسى. ئانىلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە بىۋاستە تەسىر كۆر-سىتىدۇ. ئاياللار ئازادلىقى ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ ئاياللارنىڭ ساپاسى ئۆستۈ-رۈلگەندىلا، ئاياللار ئۆزىنىڭ بالىلىرىنى ياخشى تەربىيەلەيدۇ. شۇڭا، ئا-ياللار خىزمىتىنى ئىشلەش ئەمەلىيەتتە مائارىپ خىزمىتىنى ئىشلىگەن بىلەن باراۋەر... رەھبەرلىك خىزمىتى مەن ئۈچۈن ئۆمۈرلۈك خىزمەت ئەمەس، مەن ئەسلىي ئوقۇتقۇچى، بۇ ئۇلۇغ كەسىپ، ئىنقىلاب غەلىبە

قازانغاندىن كېيىن، مەن رەھبەرلىكتىن ئىستېپا بېرىپ ئوقۇتقۇچى بولمەن، دەيتتى.

ئۇ ئەڭ ئۆتكۈر، ئەڭ ئىخچام سۆزلەر ئارقىلىق مېنى كونا قاراشلار دىن بۆسۈپ ئۆتۈپ ئاياللار خىزمىتىنى باتۇرلۇق بىلەن ئۇستۇمگە ئېلىشقا، ئاياللار ئازادلىقى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشۇشقا ئىلھاملاندۇراتتى؛ ماڭا ئىنقىلاب قائىدىلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، مەندىن كەلگۈسىگە نەزەر سېلىشنى، لېنىنىڭ «ئۆگىنىش، ئۆگىنىش، يەنە ئۆگىنىش» دېگەن تەلىمىنى ئەستە چىڭ ساقلاشنى تەلەپ قىلاتتى.

دېمەك، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئاشۇنداق جاپالىق مۇھىتتا ئاياللار مەسىلىسىنى مۇھىم خىزمەتلەر قاتارىغا كىرگۈزۈشىنىڭ نەقەدەر ئاسان ئەمەسلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتتە ئىنقىلابىي كۈچلەر تېخى ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىمىگەن ۋاقىتلاردا ئەپەندىم ئاياللار ئازادلىقىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تۇرلۇك توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، ئەر ـ ئايال باراۋەرلىكىنى تەشۋىق قىلغانىدى. ئورگان گېزىتىدە «ئاياللار ئاۋازى» دېگەن مەخسۇس سەھىپە ئېچىپ، ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكى توغرىسىدا نۇرغۇن ماقالىلەرنى ئېلان قىلىپ، «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى» قۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن جاما ئەت پىكرى توپلىغانىدى. ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرى توغرىسىدا بىرمۇنچە سۆز ـ چۆچەكلەرمۇ بولغانىدى. ۋاھالەنكى، ئەپەندىم باشتىن ـ ئاخىر ئاياللار خىزمىتىنى تىرىشىپ ئىشلەپ، «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى»نىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن شەرت ـ شارائىت ھازىرلاشقا كۈچىنى ئايىماي سەرپ قىلدى.

1110

تۆۋەندىكىسى 1946 ـ يىلى ئىلى تېخى ئىنتايىن بېكىنمە ھالەتتە تۇرۇۋاتقان مەزگىللەردە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ئورگان گېزىتىگە بېسىلغان بىر پارچە خەۋەر:

ئىش قارار بويىچە بارماقتا

5 ـ ئىيۇن كۈنى خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى ئىشخانىسىدا مۇخبىرلار ۋە رەسسامىلار مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى. مەجلىسكە مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى قاتناشتى. ئورگان گېزىتىدىن بېرىلگەن

مەخسۇس بەتنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ھېسابسىز ماقالىلەرنى يەتكۈزۈپ تۇرۇش مەسلىسى كۆرۈلۈپ، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ بۇ ھەقتە تۈزگەن نىزامنامىسى ئوقۇپ ئۆتۈلدى.

نىزامنامىگە ئاساسەن مۇخبىرلار تۈرلۈك ماقالە، ھېكايە، شېئىرلار يېزىپ تۇرۇشقا ۋەدە بېرىشتى. رەسىم كېرەك بولغان ۋاقىتدا رەسىملەر ئىشلەپ بېرىشنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشتى ھەم مۇخبىرلارغا گۇۋاھنامىلەر بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن گېزىت يۈزىدە يېڭى ئۆزگىرىشلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى تەشۋىقات بۆلۈمى

1946 ـ يىل *6* ـ ئاينىڭ *7* ـ كۈنى

(ئۇچ ۋىلايەت ئورگان گېزىتىدىن ئېلىندى)

ئەخمەت ئەپەندىم ئاياللار خىزمىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئىنچىكە ئىشلەپ، ھەممە ساھەگە سىڭدۈرۈشنى تەكىتلەيتتى، ئۇ ئاياللار ئازادلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويىنىغاندى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىنى ھەممىلا ئادەم ھىمايە قىلىپ كېتەلمىدى، شۇنداقتىمۇ ئەپەندىم ئۆز قارىشىدىن يانماي چىڭ تۇردى. ئۇ رادىكال كۆچىلەرنىڭ ئاياللارنى ئېزىشىدىن تولىمۇ نەپرەتلىنەتتى، ئاياللارنىڭ ئېچىنىشلىق تەقدىرىگە ھېسداشلىق قىلاتتى، ئاياللارنىڭ ئەرلەردىن تۆۋەن تۇرۇشىغا قارشى تۇراتتى. شۇڭا، ئەپەندىم مېنى ئاياللار ئازادلىقى ھەرىكىتىگە پائال قاتنىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ تۇراتتى، يۇقىرى قاتلام دىنىي كۆچىلەرگە باتۇرلارچە قارشى تۇرۇپ، توسالغۇلارنى بۆزۈپ تاشلاپ، ئاياللار ئۆچۈن سۆزلەيتتى. مەسىلەن، ئۇ 1946 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ئۇرۇمچىدە سۆزلىگەن «زىيالىيلىرىمىزنىڭ ھازىرقى ۋەزىپىسى ۋە ئالدىمىزدىكى سايلام» دېگەن نۇتقىدا: «خانىم ـ قىزلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇن، مائارىپ جەھەتلەردە باراۋەر ھوقۇقلۇق بولۇشىغا كاپالەت بېرىلمىدۇ دېگەن قانۇننى ياخشى چۈشىنىپ تۇرۇقلۇق، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمايۋاتقان ئۇنسۇرلارنىڭ سىرىنى پاش قىلىشقا بولمىدۇ» دەپ مۇراجەت قىلغانىدى.

1947 ـ يىلى 8 ـ مارت ئەمگەكچى ئاياللار بايرىمىدا ئەخمەت ئەپەندىم «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ ئۇيغۇرچە نۇسخىسىغا بۇرھان ئەپەندى بىلەن بىرلىكتە بېغىشلىما يېزىپ، ئاياللار ئازادلىقى بىلەن دېموكراتىك

سياسيىنىڭ دىيالېكتىكىلىق مۇناسىۋىتىنى يېڭىنچىقلاپ يەكۈن چىقارغانىدى. بېغىشلىما شۇ كۈندىكى گېزىتنىڭ 1 ـ بېتىنىڭ سول تەرەپ يۇقىرى تەرىپىگە كۆرۈنەرلىك قىلىپ بېسىلدى:

ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ يېرىمنى تەشكىل قىلغان خانىم ـ قىزلىرىمىزنىڭ مەدەنىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي هوقۇقى ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولغاندىلا، هەقىقىي خەلقچىللىق سىياستى تۈرمۈشقا ئاشتى دېيىشكە بولىدۇ.

ئەخمەتجان قاسىمى
بۈرھان شەهىدى
1947 ـ يىل *8* ـ مارت
(شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ *1947* ـ يىل *8* ـ مارت سانىدىن)

ئېسىمدە قېلىشچە، بىرلەشمە هۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، ئۇرۇمچىگە كۆچۈشتىن ئىلگىرى نۇرغۇن تۇغقانلار بىزنى ئۆزىتىپ كەلگەنىدى، مېنىڭ ئوقۇتقۇچىم تۇران خانىم ئوقۇمۇشلۇق ئايال زىيالىي بولۇپ، ئۇ ماڭا: ئۇرۇمچىگە بارغاندا بىز ئاياللار ئۈچۈن جىقراق گەپ قىلىپ قويۇڭ، ژۇرۇر تېپىلسا ئۆزۈم ئۇرۇمچىگە بارىمەن دېگەنىدى.

1946 ـ يىلى كۈزنىڭ بىر كۈنى مۇئەللىمىم تۇران خانىمنىڭ بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. خېتىدە ئۇرۇمچىگە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇرۇنقى دېيىشكەن گېپىمىز بويىچە، مەن ئۇنىڭ كېلىش مۇددىئاسىنى بىلگەنىدىم. مەنمۇ قولۇمدىن كېلىشچە قولايلىق يارىتىپ بېرىمەن، دەپ ۋەدە قىلغانىدىم. خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپلا ئەپەندىمگە ئىلى ئاياللىرىنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئۆلكىلىك هۆكۈمەتكە ئەهۋال ئىنكاس قىلماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتىم.

بىر كۈنى ئۇرۇمچىدە ئۆيدە ئولتۇرسام ئىككى ئايالنىڭ مېنى ئىزدەپ كەلگەنلىكى خەۋەر قىلىنىدى. پوستقا كىرسۇن دەپ ئالدىراپ ئىشككە چىقسام، راست دېگەندەك تۇران خانىم بىلەن سەنئەتكار سەنەۋەر خانىم كەپتۇ. مەن ئۇلارنى كۆرۈپ شۇنداق خۇشال بولدۇم، ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن چاي ئىچكەچ ئۇلاردىن نېمە ئىشىڭلارغا يارىدىم قىلاي دەپ

سورىسام، ئۇلار مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىلىدا ئايالالارنى تەربىيەلەش ئۈچۈن بىرئاز راسخوت ھەل قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

كەچقۇرۇن ئەپەندىم قايتىپ كېلىپ ئۇلار بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى، غۇلجىنىڭ يېقىنقى ۋەزىيىتى، ئايالالار خىزمىتىنىڭ قانات يايدۇرۇلۇش ئەھۋالىنى سورىدى. تۇران خانىم گەپتىن كېيىن كېلىش مۇددىئاسىنى ئەپەندىمگە ئېيتتى:

— ئەپەندىم، سىز ئىلى خەلقىنىڭ ئوغلانى. خانىمىڭىز مېنىڭ ئوقۇغۇچىم بولىدۇ، ئۇ بىزنىڭ بۇ يەرگە قورقماي كىرىشىمىزگە قولايلىق يارىتىپ بەردى، بولمىسا بىز قورۇنۇپ ئۆيىڭىزگە كىرەلمىگەن بولاتتۇق. بىز ئىلى ئايالىلىرىنىڭ ساداسىنى ئاڭلاپ باقسۇن دەپ مەخسۇس سىزنى ئىزدەپ كەلدۇق!

— ناھايىتى ئوبدان، ماھىنۇر سىزنىڭ ئوقۇغۇچىڭىز بولغانلىقىن، مەنمۇ سىزنىڭ ئوقۇغۇچىڭىز، ئىلى دىيارى دېگەن مېنىڭ ئانام، سىلەر شۇنچە يىراقتىن جاپا تارتىپ كەپسىلەر، بۇ ماڭا ئىشەنگەنلىك، نېمە ئىش بولسا ئېيتىڭلار، كۇچۇمنىڭ يېتىشىچە يارىدەم قىلاي، — دېدى ئەپەندىم كۇلۇپ تۇرۇپ.

تۇران خانىم گەپنى ئاڭلاپ يېنىك تىنىۋالدى.

— ئەپەندىم، — دېدى ئۇ، — بىز ئالدى بىلەن سىلەرنى يوقلاپ كەلدۇق. «بىتىم»نىڭ بىز ئايالالارغا زادى نېمە ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلمەكچىمىز. تۇنجى يىل ئىلگىرى، يەنى 1942 - يىلى مەن غۇلجا ئايالىلىرىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە شېڭ شىسەي ئۇرۇمچىدە ئاچقان ئايالالار قۇرۇلتىيىغىمۇ قاتناشقانىدىم. ئۇ چاغدا بىز ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن كوچىغا چىقىپ، «ئەي لالە» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ، لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ «جۇڭگو» دېگەن شېئىرىنى ئوقۇپ، كوچا - كويلارنى ئايلىنىپ ئىئانە توپلىغان، ياپونغا قارشى غەزەپ - نەپرىتىمىزنى ئىپادىلىگەنىدۇق. بىراق خەلقىنىڭ ئىئانە قىلغان پۇللىرىنى شېڭ شىسەينىڭ خوتۇنى چيۇ يۇفاڭ چۆنتىكىگە سېلىپ تىكىۋەتتى. بىز ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن پائالىيەت ئېلىپ بارساق، شېڭ شىسەي خەلقىنىڭ قان - تەرى بەدىلىگە كەلگەن پۇللارنى قاقتى - سوقتى قىلىپ بىراقلا يوقالدى. غۇلجىدىكى ھەدە - سىڭىللىرىمىز مانا بۇگۈن سەنەۋەر بىلەن ئىككىمىزنى بۇ يەرگە ئەۋەتتى، بىزگە مەدەت بەرگەن

بولسىڭىز، ئاياللار خىزمىتىگە قارىتا قانداق تەلەپلىرىڭىز بار، ئاڭلاپ باقساق!

ئەخمەت ئەپەندىم چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپ، ئۇلارنىڭ ئىنكاسىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن سورىدى:

— تۇران مۇئەللىم، سىز ئوقۇتقۇچى، ئوقۇتقۇچى بولغان چېغىڭىزدا ئائىلىڭىزدىكىلەر قارشىلىق قىلغانمۇ قانداق؟ ئاياللار ئازادلىقى قانداق باشلىنىشى كېرەك. مەن سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئاڭلاپ باقاي.

ئىككى خانىم گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— چۈمبەل تارتماي كىنوخانىغا بېرىشنىڭ ئۆزىلا جەڭ ئېلان قىلغانلىق، بۇنداقلارنىڭ سانى بەك ئاز. ئىنقىلاب غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئەھۋال ئازراق تۈزەلدى، لېكىن ئاياللار ئىچىدە ساۋاتسىزلار بەك جىق، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىمۇ بەك تۆۋەن، نۇرغۇن ئاياللار قوش زۇلۇمغا ئۇچراۋاتىدۇ. فېئودالىلىقنىڭ زۇلمىدىن باشقا، ئەرلەرنىڭ زۇلمىمۇ يامان، شەھەر ئىچىدىكى بەزى ئاياللار تىككۈچىلىك، رەشلىيە ئىشلەش، ماتا توقۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسىمۇ، ئۆزلىرى بازارغا چىقالماي باشقىلارنىڭ سېتىشىغا بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر مۇنچە كىرىمىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. بىزدە ئۇلارنى يېتەكلىگۈدەك بىرەر ئۆگىنىش سورۇنمۇ يوق، بەزى ئەرلەر ئاياللارنى ئۆيدىن چىقمىلى قويمايدۇ. ھازىر تىنچلىق ئورنىتىلدى، بۇ قېتىم بۇ يەرگە كېلىشتىن مەقسەت، ئىلىدا ئاياللارنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى تۈگىتىش، قول ھۈنەرۋەنچىلىك ئۆگىتىش ئورنى قۇرۇپ، ئاياللار ئۇچۇن تۇرلۇك تەربىيە ئېلىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىش.

— ئاياللارنى چىرماپ تۇرغان فېئودالىزم ئاساسەتلىرىنى چوقۇم بۇزۇپ تاشلاش كېرەك! بۇنداق ئاساسەتلەرنى پاچاقلاش بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىز! بىزنىڭ ئىنقىلاب قىلىشىمىز خەلقنىڭ ئازادلىقى ئۇچۇن، ئوخشاشلا ئاياللارنىڭ ئازادلىقى ئۇچۇن! — ئەپەندىم سەل توختۇلۇپ، بىر ئوتلام چاي ئىچىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — سىلەرنىڭ ئويۇڭلار ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ، مەن تامامەن قوللايمەن! ئەتە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بېرىپ مېنى ئىزدەڭلار.

ئەپەندىم گېپىنى ئاياغلاشتۇرۇپ ئۆيدىكى ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. بۇ ئىككى خانىم ھاياجانلانغىنىدىن مېنى قۇچاقلاپ كەتتى.

ئەتىسى ئۆلار ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئورگىنىغا بېرىپتۇ.

ئەپەندىم راست دېگەندەك ئىشىك ئالدىغا ئادەم چىقىرىپ ئۇلارنى قارشى ئاپتۇ ھەمدە مالىيە ئورگانلىرىغا تەستىق سېلىپ ئۇلارغا بىرمۇنچە راسخوت ئاجرىتىپ بېرىپتۇ.

تۇران خانىم بىلەن سەنەۋەر خانىم راسخوتنى ئېلىپ ئۇدۇل مېنىڭ يېنىمغا كىرىپ كېلىشتى، ئۇلار خۇشاللىقىدىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ.

ـــ ۋاي ۋۇي خانىم، نېمانچىۋالا خۇشال بۇگۈن سىلەر، ـــ دېدىم مەن بىلىپ تۇرۇپ.

ـــ ئەخمەت ئەپەندىم راستىنلا ئايالىلار خىزمىتىنى قوللايدىكەن ئەمەسمۇ! بۇگۈن بىز ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆردۇق! ـــ دېدى تۇران خانىم ماڭا، ـــ باشتا بىز بەك قورققان، مېڭە تەستە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا باردۇق، ـــ تۇران خانىم ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى، ـــ تەلىيىمىزگە يارىشا ئەپەندىم ئالدىمىزغا ئادەم چىقارتىپتۇ. بىز ئاران تەستە ئەپەندىمنىڭ ئىشخانىسىغا كىردۇق. ئەپەندىم بىز بىلەن ئەستايىدىل سۆزلەشتى، كەينىدىن پۇل ھەل قىلىپ بەردى، بۇنىڭغا خۇشال بولماي تۇرالايمىزمۇ؟ ھە راست، سىزنىڭ ياردىمىڭىز بولمىغان بولسا، بىز ئەپەندىم بىلەن ئۇچرىشىپ، بۇ پۇلنى ئالالايتتۇقمۇ؟

ـــ ۋاھ، ئەمىسە مېنىڭمۇ ھەسسەم بار ئىكەن ـ دە! ـــ دېدىم مەن ماختىنىپ.

ـــ ئەلۋەتتە، سىز بولمىغان بولسىڭىز، ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشەلمىمىز ناتايىن، ئەھۋال ئىنكاس قىلمىقىمىزمۇ تازا تەسكە چۈشەتتى، بۇ دېگەن سىزنىڭ تۆھپىڭىز ـ دە، سىزگە ئوبدان رەھمەت ئېيتساق بولىدۇ.

ـــ بولدى، بولدى، مۇنچىۋالا ماختاپمۇ كەتمەك، سىز دېگەن مېنىڭ ئوقۇتقۇچىم، بۇ يەرگە كەلمىگىلار ئاسان ئەمەس. غۇلجىدىكى ھەدە ـ سىڭىللارغا ئازراق ئىش قىلىپ بېرەلىگىنىمدىن، ئەلۋەتتە مەنمۇ خۇشال بولىمەن ـ دە، ـــ دېدىم مەن ئۇلارغا ئوخشاش خۇشال كەيپىياتتا، ـــ بىراق سىلەرنى ئوبدان كۆتەلمىدىم. ئەتە كەتمەكچى بولۇۋاتىسىلەر. ئەسلىي سىلەرگە ئوبدان بىر داستىخان سالسام بولاتتى، ئۇلگۈرەلمەي قالدىم، قولمۇقول تاماق ئېتىپ يەيلى، بۇ مېنىڭ سىلەرنى ئۇزاتقىنىم بولسۇن.

كەچقۇرۇن ھەممىمىز قولمۇقول پېتىر مانتا، پولۇ، يۇتازا، نارىن قىلدۇق. ئەپەندىم ئىشكتىن كىرىپ، ئۇستەلگە تىزىلغان تاماقنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى.

— سىز مۇئەللىمگە پۇل تەستىقلاپ بېرىپتىكەنسىز، ئۇلار بەك خۇشال بوپتۇ. ئۇلار مەن ئوچۇن ھەم مېھمان، ھەم ئوقۇتقۇچى، ئەتە كې- تىدىكەن، شۇڭا ئۇلارنى تاماققا تۇتۇپ قالدىم، ماقۇل دېسىڭىز بىرگە ئولتۇرۇپ تاماق يەيلى، ئەر — ئاياللار باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرايلى! — دېدىم مەن ئەپەندىمگە.

ئىككىيلەن كۆڭلىدىكى خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي، بۇرۇنقى جاپا- مۇشەققەت، يېقىندىن بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەر، بولۇپمۇ ئاياللار ئازادلىقى ھەققىدە كەڭ — كۇشادە پاراڭلاشتى. ئەپەندىم مېھمانلاردىن قايتىپ بار- غاندىن كېيىن ئايال قېرىنداشلارغا سالام ئېيتىشنى ئۆتۈندى.

1947 — يىلى بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلىنىپ، بىز غۇلجىغا قايت- قاندىن كېيىن، ئەپەندىم ئاياللار خىزمىتىنىڭ تەشكىلىي ئورگانلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە كۇچەيتىش توغرىسىدا كونكرېت يوليورۇق بە- دى. بىز «خانىم — قىزلار جەمئىيىتى»نى ئەسلىگە كەلتۈرۈش خىزمىتە- گە كىرىشىپ كەتتۇق. ئىشلىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ يېقىندىن مە- دەت بېرىشىگە ئېرىشىپ تۇردى، مەن تەييارلىق خىزمىتىدە يولۇققان ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرنى ئەپەندىمگە ۋاقتى — ۋاقتىدا دوكلات قىلىپ تۇردۇم. 1948 — يىل 1 — ئاينىڭ باشلىرىدا بىز «خا- نىم — قىزلار ئاۋازى» ژۇرنىلىنى چىقاردۇق.

1948 — يىلى يېڭى يىل ئۆتۈپلا ئەپەندىم بىلەن چىلپەڭزىدىكى چوڭ تاغىسى كېۋىرئاخۇن، ئىككىنچى تاغىسى تاھىر ئاخۇنلارنى يوقلاپ باردۇق. بىز ئەپەندىمنىڭ تاغىلىرى بىلەن پاراڭلاشتۇق، ئۆتكەن ئىشلار- نى ئەسلەشتۇق. مەن بۇ يەردە ئەپەندىم كىچىك ۋاقتىدا تۇرغان جايلارنى، يەنى ئەپەندىم كىچىك ۋاقتىدا پادا باققان جاڭگاللارنى، قاراڭغۇ كېچىلەر- دە ئاسمانغا قاراپ ئولتۇرۇپ يۇلتۇز سانىغان دۆڭنى، ئوتۇن يارىمەن دەپ كۆزىنى قۇيۇۋېلىشقا تاس قالغان ئارقا ھويلىنى كۆردۇم. ئەپەندىمنىڭ چوڭ تاغىسى كېۋىرئاخۇن 80 ياشلارغا ئولىشىپ قاپتۇ. ئەپەندىمنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، تەرەپ — تەرەپتىن جامائەت يىغىلغىلى تۇردى. ئە- پەندىم ھەممەيلەن بىلەن بىر — بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئەمما بۇ يەردىكى بىر ئىش ئەپەندىمنىڭ قاتتىق ئاچچىقىنى كەلتۈردى.

چىلپەڭزىنىڭ چوڭ مازار دېگەن يېرىدە مۇھەممەت ئىسىملىك بىر ياش دېھقان بار ئىكەن. بۇ ساددا دېھقان جان بېقىشىنىڭ كويىدا يىل بويى

تىنىم تاپماي ئىشلەيدىكەن، ۋاقتىدا تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ خۇدادىن خا-
تىرجەملىك تىلەيدىكەن. بۇ ياش يىگىت يېقىن ئەتراپىتىكى ئەنسەر ئاكا
دېگەن كىشىنىڭ گۇلبانۇ ئاتلىق قىزىنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەمما،
قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قىزىنى ئۇنىڭغا ياتلىق قىلىشقا ئۇنىمايى، قىزدىن
ئون نەچچە ياش چوڭ بىر ئىمامغا مەجبۇرىي ياتلىق قىپتۇ. گۇلبانۇ
ھېچبىر ئامال قىلالمايى، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۇرۇپتۇ. ئۇزۇن ئۆتە-
مەي، بۇ ئىمام تۈيۇقسىز ئۆلۈپ قاپتۇ. گۇلبانۇ ئىمامنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغ-
قانلىرىنىڭ نازارىتىدە يەنىلا ئاشۇ ئۆيدە قۇل بولۇپ ئىشلەپ تالا ـ تۇز-
گە چىقىشتىنمۇ مەھرۇم بوپتۇ. بىچارە گۇلبانۇ ئاخىر چىداپ تۇرالمايى
قېچىپ چىقىپ، نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىقتىكى چوڭ مازارغا كېلىپ
بۇرۇن ياخشى كۆرگەن يىگىتى مۇھەممەت بىلەن تېپىشىپتۇ. شۇنىڭدىن
باشلاپ بۇ ئىككى ياش جاپالىق تۇرمۇش ئىچىدە يېڭى ھاياتىنى باشلاپتۇ.
تۇرمۇشى قىينىچىلىقتا بولسىمۇ، كۈنلىرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزە-
دىكەن. گۇلبانۇ گەرچە ئالۋاستى ئالىقىنىدىن قېچىپ قۇتۇلغان بولسا-
مۇ، ئەمما قورقىنىدىن كۈنبويى تالاغمۇ چىقمايدىكەن. ئۇزۇن ئۆتمەي
بۇ ئىككى ياش پەرزەنت يۈزى كۆرۈپتۇ. كۈز كىرىشى بىلەن مۇھەممەت
بىنەمگە بۇغداي ئورۇشقا كېتىپ، ھەپتىلەپ ئۆيگە قايتالماپتۇ. بىر كۈنى
ئۇ ئورمىدىن قايتىپ كېلىپ ئايالى ئۇستىدىن باشقىلار تاپقان پىتنە ـ
پاساتلارنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ھېلىقى نادان دېھقان مۇھەممەت ئاق ـ قارىنى 1117
سۈرۈشتۇرمەيلا ئايالىنىڭ بۇرنىنى كېسىۋېتىپتۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئەپەندىم دەرغەزەپكە كېلىپ دەرھال شۇ دېھقاننىڭ
ئۆيىگە ماڭدى، مەنمۇ بىللە باردىم. ئەسلىي ھېلىقى ئۆلۈپ كەتكەن ئىمام-
نىڭ پۇشتىلىرى يامان غەرەزدە بىگۇناھ گۇلبانۇنىڭ ئۇستىدىن پىتنە ـ
ئىغۋا تارقىتىپ يۈرگەنكەن. نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق پاجىئە ـ ھەا!

مۇھەممەت كېيىن سۈرۈشتۈرۈپ ھېچقانداق ئىش يوقلۇقىنى بە-
لىپ، قىلىپ قويغان ئەخمەقلىقىگە پۇشايمان قىلىپ قاتتىق ئازابلىنىپ-
تۇ. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان كەپتۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان مۇھەم-
مەت قورقىنىدىن «ئەمدى مېنى تۇرمىگە تاشلايدىغان بولدى» دەپ ئۆزە-
نى قويىدىغان جاي تاپالمايى قاپتۇ. ئەپەندىم ئۆيگە كەلگەندە بىچارە گۇلا-
بانۇ ئاھانەتكە قالغانلىقىنى ئېيتىدىغان ئادەم يوق يالغۇز ئولتۇرغانى-
كەن، ئۇ ئەپەندىمنى كۆرۈپلا يىغلاپ ـ قاقشاپ ناله قىلدى. ئەپەندىم

چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلىپ گۈلبانۇغا تەسەللى بەردى، مۇھەممەتنىڭ نا-
دانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلىدى، ئولىشىپ تۇرغان دېھقانلارنىڭ خۇنۇك
كۆزلىرىدىن فېئودالىزمنىڭ ئاسارىتى كىشىلەرنىڭ روھىنى زەئىپلەش-
تۇرۇپ، بەللىرىنى مۇكچەيتىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

ئەپەندىم مۇھەممەتكە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەندىن كېيىن ئۆ-
زىنى سەل تۇتۇۋالدى. ئەپەندىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان مۇھەممەت يەردە
پۈكلىنىپ ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىقىگە مىڭ مەرتەم توۋا قىلدى. ئەپەندىم جا-
مائەتكە دىنىي تونغا ئورىنىۋالغان مۇتەئەسسىپ كۆچلەرنىڭ خەلققە كەل-
تۈرگەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى سۆزلەپ بەردى ھەمدە جامائەتتىن بۇنداق
قىلمىشلارغا لەنەت ئوقۇشنى، كونىلىقتا چىڭ تۇرۇۋالمىغان، ئەنئەنىۋى
ئۆرپ ـ ئادەتنى قالپاق قىلىۋېلىپ، يامان ئىللەت يۇقتۇرۇۋالمىغان
خاھىشلاردىن خالىي بولۇشنى تەلەپ قىلدى. كۆپچىلىكىنى ھەممە ئادەم
ئىلغارلىققا ئىنتىلمىغان، ئەرلەر بىلەن ئايالالر بابباراۋەر بولغان يېڭى
جەمئىيەت قۇرۇش ئۈچۈن ئاداققىچە كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. بۇنى
ئاڭلىغان جامائەت تەسىرلىنىپ ئەپەندىمنى قۇچاقلاپ كېتىشتى.

بۇ ئىشتىن كېيىن ئەپەندىم ھەرقانچە قىلىپمۇ كۆڭلىدىكى غەزە-
پىنى ئۆزۈنغىچە باسالمىدى. 20 ـ ئەسىردە ياشاپ تۇرۇپمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ
شۇنچىۋالا نادانلىقتا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن قاتتىق ئېچىناتتى. ئەسىرلەردىن
بۇيان مۇستەبىت ھۆكۈمرانلارنىڭ خەلقىمىزنى نادانلىقتا قالدۇرغىنىدىن
غەزەپلىنەتتى...

ئەپەندىم بۇ ھەقتە كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يېزىپتۇ:

1948 ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *11* ـ كۈنى

بۈگۈن چىلپەڭزىگە باردىم. كەچقۇرۇن تاھىر تاغام ۋە
باشقىلار بىلەن پاراڭلاشتىم.

ئەنسار ئاكىنىڭ قىزىنىڭ بۇرنىنى ئېرى كېسۋېتىپتۇ،
كۈندە ئۇرىدىكەن. سەۋەبى، ئۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى، ئۇنىڭ
ئېرى «سەن مېنىڭدىن بۇرۇن ئەرگە تەگكەنمىدىڭ» دەيدىكەن،
خوتۇنىنىڭ ئېرى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بۇرۇن ئەرگە تەگ-
كەنلىگىنى ئۆزى ياخشى بىلىپ تۇرۇپ ئالغانكەن.

بىچارە خوتۇن ـ قىزلار!

كىم بىزنى 20 ـ ئەسىردە ياشايدۇ دەپ ئېيتار. ئەر كىشى تۆت خوتۇن ئالسا هوقۇقى بار. ئەگەر بىر خوتۇن ئېلىپ قويۇپ بەرسە، يەنە ئاسان بولار. كۆپ خوتۇن ئېلىشقىمۇ هوقۇقلۇق. قىز بالا بىر ئەرگە تەگسە، ئۇ ئېرىنىڭ قۇلى بولىدۇ. ئەگەر ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ باشقا ئەرگە تەگسە، كۇن ـ تۇن تاياق يەيدۇ، بۇرنىنى كەسمەكچىمۇ بولىدۇ، بۇنىڭغا پۇتۇنلەي يول قويۇلىدۇ، بۇنداق ئادالەتسىزلىكنى نېمە دېيىش كېرەك؟

چىلپەڭزىدىكى ئىشمىزنى تۇگىتىپ غۇلجىغا قايتتۇق، لېكىن ئەپەندىم هېلىقى ئىشنى زادىلا ئۇنتۇپ كېتەلمىدى، يولغا چىقىشتىن بۇرۇن ئەپەندىم ماڭا ئاز ـ تولا نەرسە ـ كېرەك ئېلىپ گۇلبانۇنى يوقلاپ كېلىشنى تاپشۇردى. مەن گۇلبانۇنىڭ غېرىب كۆلبىسىگە كىرسەم، گۇلبانۇ يۇزىگە چۇمبەل تارتىۋېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشۈشكە زادى جۇرئەت قىلالمىدى. مەن ئۇنىڭغا چوڭقۇر هېسداشلىق قىلىپ، قايتا ـ قايتا تەسەللى بەرگەندىن كېيىن، بۇ بىگۇناھ ئايال چۇمپەردىسىنى قايرىۋېتىپ، مېنى قۇچاقلىغان پېتى ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. بورا ئۇستىدە ئۇخلاۋاتقان بالىسىمۇ ئويغىنىپ كېتىپ يىغلاشقا باشلىدى. ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ يىغىسى شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق ئىدىكى، مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تاشلىدىم.

ئاھ! نېمىدېگەن بەختسىزلىك ـ هە! بىز ئايالار قاچانمۇ مۇشۇنداق ئېزىلىشتىن قۇتۇلارمىز!

ئۆيگە قايتىپ ئىككى كۇندىن كېيىن، ئەپەندىم مېنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ مۇھىم بىر ۋەزىپە تاپشۇرىدىغاندەك قىياپەتتە مەن بىلەن رەسمىي سۆزلەشتى. ئەپەندىم ئەمدى ماڭا ئايالار خىزمىتىنى ئىشلەشنىڭ ئوقۇتقۇچى بولغاندىنمۇ مۇھىملىقىنى چۈشەندۈردى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى پۈتۈنلەي چۈشەندىم ۋە جەزمەن ئېيتقىنىڭىزدەك ئىشلەيمەن! چىلپەڭزىدە بىز كۆرگەن ئەنسىر ئاكىنىڭ قىزى گۇلبانۇنىڭكىدەك پاجىئەنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان خاھىشلار يوقالغۇچە كۈرەش قىلىمەن! دەپ ئىرادە بىلدۈردۇم.

شۇنىڭدىن باشلاپ مەن مەۋقەنى ئوقۇتقۇچى بولۇشتىن ئايالار خىزمىتىنى ئىشلەشكە يۆتكىدىم.

ئەپەندىم ماڭا زېھنىمنى يىغىپ، ئاياللار ئازادلىقى مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ خۇلاسىلەشنى تاپىلاپ، ئۆزى ئەتىسى ئۈرۈمچىگە ئوسمانجان بىلەن شىخو ۋە چۆچەكنى تەكشۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن ئاتلاندى.

شۇ يىلى يازدا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلدى، ئاياللار خىزمىتى «ئىتتىپاق» نىڭ 12 تۈرلۈك ۋەزىپىسىنىڭ بىرى قىلىپ بەلگىلەندى، دېمەك، ئاياللار تەشكىلاتىمۇ قانۇنىي ئورۇنغا ئىگە بولدى. ئەمما، ئاياللار تەشكىلاتى قۇرۇلۇش جەريانىدا نۇرغۇن تالاش ـ تارتىشلارمۇ بولغانىدى.

ئەپەندىم ئاممىنى قايىل قىلىش ئۈچۈن، ئاۋۋال فەقەت ئاتالغان مۇھەممەتجان مەخسۇمغا ئوقۇمۇشلۇق زاتلار ۋە دىنىي ئەربابلارغا خىزمەت ئىشلەشنى تاپشۇرۇپتۇ.

شۇ كۈنى كەچتە ئەپەندىم مۇھەممەتجان مەخسۇمنى ئۆيگە چاقىرتىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا مۇتەئەسسىپ كۆچلەرگە خىزمەت ئىشلەپ، «ئىتتىپاق»نىڭ ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمى قۇرۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنى

1948 ـ يىلى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»دا ئاياللار خىزمەت بۆلۈمى رەسمىي قۇرۇلدى. سۈرەتتە: ئاياللار خىزمەت بۆلۈمى دائىمىي كومىتېت ئەزالىرى. بىرىنچى رەت سولدىن ئىككىنچىسى مەن.

مەسلىھەت قىپتۇ. مەخسۇم ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ ماڭا چاقچاق ئا-
رىلاش: «قارا، ئەپەندىم مېنىڭمۇ قارىشىمنى ئۆزگەرتىۋەتتى، بىز ئەرلەر
ئەزەلدىن ئاياللاردىن ئۈستۈن تۇرۇپ كەلگەنمىز، بۇ دېگەن ئەلمىساقتىن
قالغان ئادەت. مېنىڭ ئايالىم ھەرگىز مېنىڭ ئالدىمدىن ئوغرا ئۆتكەن
ئەمەس. خەير، ئەمدى ئەپەندىم ئاياللارنىڭ ئورنىنى كۆتۈرمىسەك بولماي-
دۇ دەۋاتىدۇ! سىزنىڭغۇ ئەپەندىم بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرىدىغان ھوقۇ-
قىڭىز بار ئىكەن. مەنمۇ ئەمدى قاراپراق ئىش تۇتاي دەيمەن» دېدى مە-
يىقىدا كۈلۈپ قويۇپ. مەخسۇمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەپەندىممۇ كۈلۈپ
كەتتى. مەن يەنە تازا ئاڭقىرالماي كەچقۇرۇنلۇقى ئەپەندىمدىن سورىدىم:
«مەخسۇم نېمىلەرنى دەپ كەتتى، يەنە مېنىڭ ھوقۇقۇم دەمدۇ، بىرنېمە-
لەرنى دەيدىغۇ؟!»

ئەپەندىم ئەستايىدىللىق بىلەن جاۋاب بەردى: «سىز جىق بىلمەيسىز،
بەزى كونسېرۋاتىپلار ئىتتىپاق نىزامنامىسىگە ئايالار مەسلىسىنى كىر-
گۈزۈشكە قارشى، مەخسۇمنىڭ قايتاردا سىزگە ۋايسىغانلىرى مۇشۇ
گەپ.»

ئەتىسى مەھەممەتجان مەخسۇم «ئىتتىپاق» سۆھبىتى يېغىندا
باشلامچىلىق بىلەن بەزى بولمىغۇر ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ئۆلۈك ئېسىلە-
ۋالماسلىقىمىز، ئەركىنلىك ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان كۈرەشتە ئا-
ياللارنىڭمۇ رولىنى جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم دېگەن مەزمۇندا مۇھىم
پىكىر بايان قىپتۇ. نەتىجىدە ھەممەيلەن قوشۇلۇپ، «ئىتتىپاق» نىزام-
نامىسىنىڭ 9 ـ مادداسىغا ئايالار مەسلىسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن مەز-
مۇنلارنى كىرگۈزۈپتۇ.

ئەپەندىمنىڭ تەشەببۇسى بىلەن «ئىتتىپاق»تا ئايالار خىزمىتى بۆ-
لۈمى قۇرۇش توغرىسىدىكى تەكلىپ ئىتتىپاق تەشكىلات ھەيئىتىنىڭ
تەستىقىدىن ئۆتتى. ئىتتىپاق تەشكىلات ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ئىبراھىم
تۇردى ئايالار خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

شۇنداق قىلىپ، «ئىتتىپاق» ئايالار خىزمىتى بۆلۈمى قۇرۇلۇپ،
سىرتقا قارىتا «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى» دېگەن ۋىۋىسكا ئېسىلدى.
«خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى»گە بىر مۇدىر، ئىككى مۇئاۋىن مۇدىر، 12
ئەزا تەيىنلەندى. تەۋەي خانىم مىرشانوۋا «خانىم ـ قىزلار جەمىيىتى»گە
رەئىس بولدى، ھاكىمبەگ غوجىنىڭ ئايالى، بىز «ھېكىم ئاغىچا» دەپ ئا-

تايدىغان گۈلسۈمئاي خانىم بىلەن كامىلە خانىم (قازاق مىللىتىدىن) مۇ-ئاۋىن رەئىس بولدى. باشقىلار دائىمىي ئەزا بولدۇق.

مەن ئەپەندىم بىلەن تۇرمۇش قۇرغاندىن كېيىن، تەبىئىي ھالدا ئە-پەندىمنىڭ كاتىپى بولۇپ قالغانىدىم. ئەپەندىم ئوتتۇرىغا چىقىش بىئە-پ بولغان بەزى ئىشلاردا مېنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويياتتى، مەنمۇ بىلمە-پ بىلمەيلا بىرمۇنچە ئىشلارنى ئورۇنلاپ كەلدىم. خېلى جىق خېيىم - خە-تەرلەرنى بېشىمدىن كەچۈرۈپ، خېلى ئېغىر سىناقلارغا بەرداشلىق بە-ر-دىم. مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان بىز قوراللىق كۈرەشنىڭ ئوتى ئىچە-دە بىللە ئۆتتۇق، مىلتىق، زەمبىرەك ئاۋازلىرى بەزىدە كۈچەيسە، بەزىدە پەسىيىپ قالاتتى. نەچچە قېتىم ئۆلۈم تەھدىتى يۈز بەرگەندىمۇ ئەخمەت ئەپەندىمدىن بىرقەدەم ئايرىلمىدىم، ھايات - ماماتلىق مۇئامىلىرىنى بىللە ئۆتكۈزدۇق، بىر - بىرىمىزگە ھەمدەم بولدۇق. بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈش جەريانىدا مەن ئەپەندىمدىن جىق تەربىيە ئالدىم، بەزىدە مەخپىي ھۆججەت-لەرنى كۆچۈرەتتىم. خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ، غۇلجىغا قايتىپ ئابدۇ-كېرىم ئاببىاسوفقا مەخپىي خەت يەتكۈزدۈم. گومىنداڭچى مەسئۇلىنىڭ ئۆ-يىگە بېرىپ، ئۇنىڭ قىزىغا خىزمەت ئىشلىدىم. مانا ئەمدى يېڭى كۈرەش باسقۇچىغا كىردۇق. ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ئايىاللار خىزمىتىنى ئىشلەش ئوقۇتقۇچى بولۇشۇمدىنمۇ مۇھىم بىر زۆرۈرىيەت بولۇپ قالغانىدى.

ئەپەندىم چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ ماڭا: ئايىاللار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش بالىلار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنىڭ ئالدىنقى شەرتى، بارلىق ئايىاللار ئانا بولىدۇ، ئانا بولغۇچى بالا تۇغسىلا ھېساب ئەمەس، مۇھىمى بالىنى تەربىيەلەش ۋە ئوبدان قاتارغا قوشۇش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئېلىشى كېرەك، ئانىنىڭ ساپاسى يۇقىرى بولسا بالىغا ياخشى تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئانىلارنىڭ ساپاسىنى بالىلار تەربىيەسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك دەپ تونۇشىمىز كېرەك، ئايىاللار بالا تۇ-غۇش بىلەنلا ئانا بولۇپ قالمايدۇ، لايىاقەتلىك ئانا بولۇش ئۈچۈن، ئانا بولغۇچى ئۆزى ئوبدان تەربىيە ئېلىشى كېرەك، دەيتتى. ئەپەندىمنىڭ چوڭقۇر مەنىلىك تەلىملىرى ماڭا كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەنىدى. ئەپەن-دىم يەنە مېنىڭمۇ ھازىرقى سەۋىيە بىلەن قانائەتلىنىپ قالماي، تېخىمۇ چوڭقۇر ئۆگىنىشىمنى تەكىتلەپ، سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىسى ماك-

سىم گورکىنىڭ «ئانا» رومانىدىن نەقىللەر كەلتۈرەتتى؛ ئاياللارنىڭ سا-
پاسى يۇقىرى بولسا يالغۇز بالىلارنى تەربىيەلەشتە ھالقىلىق رول ئوي-
ناشتىن باشقا، ئەرلەرگىمۇ مۇھىم تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى، ئايال
ئوبدان بولسا ئەرگە يارەمچى بولىدىغانلىقىنى، ئوبدان بولمىسا پۈتلىكا-
شاڭ بولىدىغانلىقىنى ئوبرازلىق چۈشەندۈرەتتى.

مەن «ئىتتىپاق» ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمىگە دائىمىي ئەزا بولۇپ
سايلىنىشتىمۇ مۇنداق بىر ئىشقا دۇچ كەلگەنىدىم:

ئەنسەر ئاكىنىڭ قىزى گۈلبانۇنىڭ بۇرنى كېسىۋېتىلگەن ئىشتىن
كېيىن، ئەپەندىم فېئودال كۈچلەرنىڭ غالجىرلىقىنى، ئاياللارنىڭ ئورنا-
نىڭ تۆۋەنلىكىنى كۆرۈپ يېتىپ، ماڭا ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەشنى
رەسمىي تاپشۇردى ھەمدە مەندىن بۇ خىزمەتنى بارلىق كۈچۈم بىلەن
ياخشى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

«ئىتتىپاق»تا ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمى تەسىس قىلىنىدىغان چاغ-
دا، مەن تەييارلىق خىزمەتلىرىگە باشتىن ـ ئاخىر قاتناشتىم. ئەمما،
ئەخمەت ئەپەندىم ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمى ھەيئەت ئەزالىرى نامزاتى ئە-
چىدىن مېنىڭ ئىسمىمنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ، بۇنى ئاڭلاپ قورسىقىم تازا
كۆپتى، كۆزۈم زادىلا ئۇيقۇغا بارمىدى، ئاخىر ئەپەندىمگە نارازلىقىمنى
بىلدۈردۈم. مەن كۆڭلۈمنىڭ ئاغرىغانلىقىنى دېسەم ئەپەندىم يول قويىدۇ
دەپتىكەنمەن. نەدىكىنى، ئەپەندىم ماڭا يول قويماقتا يوق تەنقىدلەپ كەت-
تى. ئۆز خانىمىنىڭ «ئەمەلدار» بولۇشىغا قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى
ھېچبىر يوشۇرمايلا: «ھەيئەت ئەزاسى بولمىسىڭىز خىزمەت قىلالمايتى-
ڭىزمۇ؟ بىزگە نام ـ شۆھرەتنىڭ كېرىكى يوق، خىزمەت ئىشلەش ھە-
مىدىن مۇھىم، مانا بۇ بىزنىڭ پەزىلىتىمىز، نامسىز قەھرىمان نامى بار
قەھرىمانىنى بېسىپ چۈشىدۇ» دەپ كايىپ كەتتى.

مەن يەنىلا قايىل بولماي: «ئۆزىڭىز دائىم مېنى مۇستەقىل ئىشلەڭ
دەيسىزغۇ، مەن ئاز ئىش قىلدىمما، سىزگە يارەم قىلىپ كېچە ـ كۈن-
دۈز ماتېرىياللىرىڭىزنى كۆچۈرۈشۈپ بەردىم، كاتىپلىقىڭىزنى قىلدىم.
سىز مېنى سانىتار بول دېدىڭىز، ماقۇل دېدىم، كېيىن ئوقۇتقۇچى بول
دېدىڭىز، يەنە ماقۇل دېدىم. ئەمدى كېلىپ ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەش-
كە بۇيرۇۋېدىڭىز ماقۇل دېسەم، مانا ئەمدى مېنىڭ ئىسمىمنى ئۆچۈرۈۋې-
تىپسىز...» دېدىم.

ئەپەندىم بىر ئاز جىمىپ كەتكەندىن كېيىن: ــ ئانا دېگەن ھەممە-دىن ئۇلۇغ! بالىلارنىڭ تۇنجى ئوقۇتقۇچىسى، ــ دېدى ئۇ ئۇشتۇمتۇت قەتئىيلىك بىلەن، ــ مەيلى سىز مائارىپ بىلەن شۇغۇللىنىڭ ياكى ئا-نىلار خىزمىتىنى ئىشلەڭ، ھەممىسلا ئىنقىلابىي خىزمەتنىڭ كەم بول-سا بولمايدىغان بىر قىسمى. سىز گورکىينىڭ «ئانا» رومانىنى ئوقۇغان-غۇ. ئاياللار خىزمىتى دېگەنلىك ئانىلار خىزمىتى دېگەنلىك. ئانىلار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەنلىك ئۆسمۈرلەر ۋە بالىلار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەنلىك بىلەن باراۋەر، شۇڭا بىز شۇنداق ئېيتىمىزكى، ئاياللار خىزمىتى مائارىپ خىزمىتىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى...

ئەپەندىمنىڭ مېنى ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىقىدىن قالدۇرۇۋەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان بەزى ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر ئەپەندىمگە قايتا ـ قايتا خىزمەت ئىشلەپ ئاخىر ئۇنى ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى»نىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىقىغا كىردىم. ئەمما، ئەپەندىمنىڭ بۇنىڭغا نائىلاج قوشۇلغانلىقى ماڭا ئايان ئىدى. ئەپەندىم كەچقۇرۇن ئۆيگە قايتىپ كېـ-لىپ: «ئۆزىڭىزگە دىققەت قىلارسىز، ۋەزىپە ـ ئورنۇم بار دەپ غادىيـ-ۋالسىڭىز بولمايدۇ» دېدى مېنى ئاگاھلاندۇرۇپ.

قاتلاممۇقاتلام قۇرۇلغان ئاياللار تەشكىلاتلىرى تېزدىن زورايدى. ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلار يىللىق خىزمەت پىلانلىرىنى تۈزۈپ، يازما دوكلات قىلىش تۈزۈمىنى ئورناتتى. 1124

تۆۋەندىكىسى ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى ئالدىنقى سەپ قـ-سىملىرى تۇرۇشلۇق شىخو ناھىيەلىك ئاياللار جەمئىيىتىنىڭ بىر پارچە دوكلاتى:

ناھىيەلىك ھاكىم ئىدارىسىگە (تارباغاتاي ۋىلايەتلىك خـا-نىم ـ قىزلار جەمئىيىتىگە):

ھۆرمەت بىلەن ئىلتىماس قىلىمىز:

ئۇشبۇ ئالاقىمىزگە قوشۇپ، سىنتەبىر ئېينىڭ ئىش پىلانـى ۋە بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى، يەنى ئاۋغۇست ئېيىدا ئىشلىگەن ئـاز ـ تولا خىزمەتلىرىمىز ھەققىدە ئىش دوكلاتى ئەۋەتتۇق. تاپشۇرۇ-

ۋېلىپ سېتىتەبىر ئېينىكى ئىش پىلانىنى تەستىقلاپ بېرىشىڭلارنى سورايمىز.

شىخو ناھىيەلىك خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى (تامغا)

رەئىس : پاتىمە

1948 ـ يىل *8* ـ ئاينىڭ *30* ـ كۈنى

ئازاد رايون تۈسىنى ئالغان ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى خەلق ئۆزىگە ئۆزى غوجا بولۇش روھى بىلەن تىرىشىپ ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، جەمئىيەت ساغلام، تېز تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى. «ئىتتىپاق» قۇرۇلۇپ، ھەربىي ئىشلار، قانۇن ـ تۈزۈم، مەدەنىيەت ـ مائارىپ، ئاياللار ـ بالىلار، نىكاھ، سەھىيە، مېيىپلار خىزمەتلىرى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىندى، شۇنداقلا ئىسراپخورلۇققا، سۆلەتۇازلىققا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ مەزگىللەردە ئەپەندىم مېنى «ئەپەندىمىنىڭ ئايالى» دېگەن نامدا ئالاھىدە بولۇۋالماسلىق توغرىسىدا ئاگاھلاندۇرۇپ، جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىش، ئىقتىسادچان بولۇش توغرىسىدا تەربىيە بېرەتتى.

شۇ مەزگىللەردە غۇلجىنىڭ جەمئىيەت ئەھۋالى خېلى تىنچىپ، ئاياللار ئىچىدە بەس ـ بەستە ياسىنىدىغان، سۆلەتۇازلىق قىلىدىغان ناچار خاھىشلار پەيدا بولۇشقا باشلىغانىدى، بۇنداق ئەھۋاللار ماڭمۇ تەسىر قىلماي قالمىدى. بىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندە، بۇ يەردىكى تۇرمۇش ئۇسۇلى، كىيىنىش ـ ياسىنىش، يۈرۈش ـ تۇرۇشلارنىڭ ھەممىسى ماڭا خېلا تەسىر كۆرسەتكەنىدى. ئەپەندىم مېنى «ئائىلە ئايالى» دېگەم نام بىلەن نۇرغۇن مەخپىي خىزمەتلەرگە سالغانىدى. بۇنداق خىزمەتلەرنى بېجىرىش ئۈچۈن مەن بەكمۇ سەھرالىقتەك يۈرسەم ئەپلەشمەيتتى. باشقىلارنىڭ قارىشىدا مەن «ئا فۇجۇشىنىڭ خانىمى» بولغانلىقىم ئۈچۈن يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇراتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن كىيىنىم ـ كېچىكىمگە ئەلۋەتتە دىققەت قىلىشىمغا توغرا كېلەتتى. مانا ئەمدى غۇلجىغا قايتىپ كەلدۇق. بۇ يەرنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى قىيىن بولغاچقا، ئەپەندىم ماڭا بولغان تەلەپنى تېخىمۇ چىڭىتىپ، مېنىڭدىن ئۆزۈمگە قاتتىق تەلەپ قويۇشۇمنى، ئاممىغا ئۈلگە بولۇپ، ھەشەمەتچىلىك ۋە تەكەببۇرلۇقتىن خالىي بولۇشۇمنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ ئاياللارنىڭ

ئالاھىدىلىكىگىمۇ دىققەت قىلاتتى، ئاياللارنىڭ ئائىلىنىڭ غوجايىنى ئە-كەنلىكىنى، جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىنى تە-كىتلەيتتى.

بىزنىڭ ئائىلە تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن تېجەشلىك بولۇپ، تاماقنىمۇ ئاددىيلا يەيتتۇق، كىيىنىشلىرىمىزمۇ ئاددىي ئىدى. غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىنكى بىر كۈنى مەن ئەپەندىم يوق چاغدا بازارغا چىقىپ ئۆزۈم ئانچە ـ مۇنچە ئىقتىساد قىلىپ يىغىپ قويغان پۇلغا ئىككى كۆڭ-لەك تىككۈزدۈم.

ئەپەندىم ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇنى كۆرۈپ قېلىپ: «قاچان ئالغان كۆڭلەك بۇ؟» دەپ سورىدى. «باشقىلار كۆڭلەك تىككۈزۈپ-تىكەن، مەنمۇ تىككۈزدۈم» دېدىم قورقۇپراق.

ئەپەندىم خاپا بولۇپ: «ئالدىمىزدا چوڭ دۇشمەن بار، ئىقتىسادىمىز ناچار، خەلق تېخى كەمبەغەل. بىز ئاممىغا ئىقتىسادچىل بولۇشنى تە-شەببۇس قىلىۋاتساق، سىز نېمىلەرنى قىلىپ يۈرىسىز. بۇ باشقىلارغا قانداق تەسىر بېرىدۇ، بۇنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟ سىز باشقىلارنى دورد-سىڭىز بولمايدۇ، تۇرمۇشتا ئاددىي ـ ساددا بولۇشىمىز كېرەك» دېدى.

ئەپەندىمنىڭ تەنقىدىنى ئاڭلاپ يۈزۈم قىزىرىپ كەتتى. ئەپەندىم مېنىڭ خجالەت بولۇپ قالغانلىقىمنى كۆرۈپ: «ھازىر بۇنىڭ ۋاقتى ئە-مەس. ھازىر مۇھىمى ئەر ـ ئاياللار باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇش. ئا-ياللارمۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ جەمئىيەتكە خىزمەت قىلىشى كېرەك. كەلگۈسى بىر كۈنى يېڭى تۇرمۇشقا ئېرىشكەندە، ھەممە ئادەم ياخشى كە-يىنىپ يۈرىدىغان بولىدۇ» دەپ تەسەللى بەردى. ئەپەندىمنىڭ گەپلىرى مېنى ئويغا سېلىپ قويدى. ئۆزۈمنىڭ قىلىپ قويغىنىمدىن پۇشايمانمۇ قىلدىم. كېيىن ئۆزۈمنىڭ ئىشنى ئۆزۈم قىلايچۇ دېدىم ـ دە، كىيىم تىكىشنى ئۆگىنىپ، بالىلارغا، ئۆزۈمگە بازاردىن جىق كىيىم ئالمايدىغان بولدۇم.

مەن يەنە ئەپەندىمنىڭ تەلىپى بويىچە تاشكەنتتىن ئاڭلىتىلىدىغان ئۇيغۇرچە رادىيودىن پايدىلىق خەۋەرلەرنى خاتىرىلەۋالاتتىم ـ دە، ئەپەن-دىمگە دوكلات قىلاتتىم. شۇ چاغلاردا سوۋېت ئىتتىپاقى تاشكەنتتىن ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بېرەتتى. رادىيودا دائىم سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەھۋالى، جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە خەۋەرلەر ئاڭلىتىلاتـ-تى. بىز خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدىكى

قوراللىق كۈرەشكە ئالاھىدە دىققەت قىلاتتۇق. ئەپەندىم ھەر قېتىم ئازادلىق ئارمىيەنىڭ بىرەر شەھەرنى ئىشغال قىلغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغىنىدا، ئىشخانىسىغا ئېسىقلىق جۇڭگو خەرىتىسىگە سىلىغان ئازادلىق ئارمىيەگە ۋەكىللىك قىلىدىغان قىزىل بايراق بىلەن گومىنداڭغا ۋەكىللىك قىلىدىغان كۆك بايراقنى قاراپ تۇرۇپ كېتەتتى ھەمدە تا س س نىڭ خەۋىرى ۋە ۋاڭ نەندىنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقىدىن بەرگەن خەۋەرلىرىگە ئاساسەن، خەرىتىگە سانجىقلىق كۆك بايراقنىڭ ئورنىغا قىزىل بايراقنى سانجىپ قويىاتتى. بىز قىزىل بايراقلارنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق ھاياجانلىناتتۇق. مەنمۇ ئەپەندىمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە قۇربىمنىڭ يېتىشچە خەۋەرلەرنى يىغىپ قويىاتتىم ۋە ئۇنى ئەتراپتىكى ئاياللارغا تەشۋىق قىلاتتىم.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، ھەربىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي كۆرەشنىڭ يېڭى باسقۇچقا كىرىشىگە ئەگىشىپ، ھەرقايسى قاتلام، ھەرقايسى ئاممىۋى تەشكىلاتلار، ھەر خىل كۆچلەر ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلاندى، بۇ بىزگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلىدى.

قىسقىسى، ئەخمەتجان ئاياللار خىزمىتى «ئىككى بىسلىق» ئالاھىدىلىككە ئىگە دەپ قارايتتى. شۇڭا، مەن ئۇستۇمگە ئالغان تۇرلۇك ۋەزىپىلەر ئىچىدە، ئاياللار خىزمىتى تەدرىجىي ئېغىر سالماقنى ئىگىلىدى. بۇلار ئەپەندىمنىڭ ماڭا بەرگەن ئوقۇتقۇچى بولۇش، تېخنىكا مۇھىمى ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەش توغرىسىدىكى تەلىملىرى بىلەن زىچ باغلىنىشلىق ئىدى.

خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى 1948 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق بىر مەلۇماتنى ئېلان قىلدى:

ئىلى ۋىلايەتلىك خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ غۇلجا شەھىرىنىڭ ئەھۋالىدىن ئالغان مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن شەھەردىكى خانىم ـ قىزلارنىڭ 4% ى باشلانغۇچ ـ ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىغا ئىگە بولۇپ، بۇلار كۆپرەك ھەرقايسى كەسىپتىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر؛ 10.8% ى مەكتەپ يېشىدىكى بالىلار؛ 85.2% ى ساۋاتسىزلاردىن ئىبارەت.

غۇلجا شەھىرىنىڭ يۇقىرىقى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ناھىيەلىرىدىكى ئەھۋال بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئىدى.

1948 ـ يىل 11 ـ ئاينىنىڭ 11 ـ كۈنى مەن ئاياللار خىزمىتى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ھېكىم ئاغىچا بىلەن بىللە «خانىم ـ قىزلار جەمئى-

يىتى»نىڭ مىللىي ئىنقىلابىنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرىلەش يىغىنىغا قاتناشتىم. يىغىن زالىغا كىرىشىمىزگىلا زالدىكى ھەدە ـ سۆكۈلار ئۇ ـ زۇنغىچە چاۋاك چېلىشتى، ئۇلارنىڭ چىن كۆڭلىدىن ئۇرغۇپ چىققان خۇشاللىقى پۈتكۈل مەيداننى بىر ئالغاندى. ئاغىچا خېنىمنىڭ مەلۇماتى يۇقىرى بولمىسىمۇ، ئەمما ئىناۋەتلى يۇقىرى ئىدى؛ ھەدە ـ سۆكۈلار مېنى «جەمئىيەت»نىڭ ھەيئەت ئەزاسى دەپ قارىغاندىن سىرت، «ئەخمەت ـ جان ئەپەندىمنىڭ خانىمى» دەپ تونۇيتتى. ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە قاتناشقاندا، ئەپەندىم مېنىڭ ئاز گەپ قىلىشىمنى، قالايمىقان پوزىتسىيە بىلدۈرمەسلىكىمنى تاپىلايتتى. شۇڭا، مەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆ ـ زۈمنى تۆۋەن تۇتۇپ جىق گەپ قىلمايتتىم. بۈگۈنمۇ يىغىن ناھايىتى قىزغىن كەيپىياتتا ئېچىلدى، بولۇپمۇ تۇران مۇئەللىم مېنى ئۇرۇمچى ـ دىكى چاغدا ئەپەندىم خېيىم ـ خەتەرگە ئۇچرىغاندا ھېچنېمىدىن قورقماي ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلمىدى، ئاق تېررورلۇق ئىچىدە تۇرۇقلۇقمۇ مەخپىي كۇرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى، مەسئۇت سەبرىنىڭ قىزى تۇ ـ مارىسنى غۇلجىغا قايتۇرۇپ كەلدى، دەپ بەك ماختاپ كەتتى. بۇ گەپلەر سەل ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ، كۆپچىلىك قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى. بىز ئاغىچا خېنىم بىلەن كۆپچىلىككە يەنە بىر قېتىم رەھمەت ئېيتتۇق.

1948 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى «ئالغا» گېزىتى ئىلى ۋىلا ـ يەتلىك «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى»نىڭ 11 ـ نويابىر مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرىلەپ مەجلىس ئۆتكۈزگەنلىكى توغ ـ رىسىدا خەۋەر بەردى. 1128

ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئىلى ۋىلايەتلىك خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىدە *11* ـ نويابىر كۈنى سائەت *3* تە مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ تۆت يىللىـ ـقىنى خاتىرىلەش مەجلىسى ئۆتكۈزۈلگەن.

مەجلىسكە ھۈنەر مەكتىپى ئوقۇتقۇچىلىرى، ھۈنەر مەكـ ـتەپ ئانىلار كومىتېتىنىڭ ۋەكىللىرى، «خانىم ـ قىزلار ئاۋازى» ژۇرنىلىنىڭ ئەزالىرى، ھېكىم ئاغىچا، ماھنۇر خانىم باشلىق بارلىق ھەيئەت رىياسەتلىرى ۋە غۇلجىدىكى سوۋېت كونسۇلىنىڭ خا ـ نىمى، ئايال خىزمەتچىلەر ئىشتىراك قىلغان.

مەجلىس ئېچىلىش ئالدىدا ئىنقىلابىمىز ۋاقتىدا شۆھرەت بولغان ۋەتەن ئوغلانلىرىنىڭ رەھبىرى ئاتاپ خەتمەقۇرئان ئوقۇلغان.

خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى كامىلە خانىم نۇيابىر مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ تارىخىي ئەھمىيىتى، بۈگۈنكى ئۆلكە ئەھۋالى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى كۈرەش ۋەزىپىلىرى ھەققىدە سۆزلەپ ئۆتكەندىن كېيىن، خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى تەۋەي خانىم جەمئىيەتنىڭ بىر يىللىق خىزمىتى ئۈستىدە دوكلات قىلىپ ئۆتكەن.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملىنىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، 1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا «ئىتتىپاق» ئايالىلار خىزمىتى بۆلۈمىنى ئاساس قىلغان ھالدا، غۇلجا شەھىرىدە ئۇچ ۋىلايەت ئايالىلار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. يىغىندىن كېيىن، سايلام ئارقىلىق ئايالىلار خىزمىتى بۆلۈمى ئەزالىرى ئاساس قىلىنغان ھالدا ئايالىلارنىڭ ئۆز تەشكىلاتى بولغان «ئۇچ ۋىلايەت خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى» رەسمىي قۇرۇلدى. ھېكمەتگ ئاغىچا ۋە گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ خانىمى ئايشە خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي رەئىسلىكىگە، تەۋەي خانىم مىرشانوۋا رەئىسلىكىگە، تاشخان كامىلە خانىم مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى. مەن خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىقىغا سايلاندىم.

1949 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئېچىلىدىغان ئۆزى بىۋاستە خانىم ـ قىزلار مەسلىسى ھەققىدە سۆھبەت يىغىنى چاقىرىپ، تۆۋەندىكى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇردى:

(1) خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى مەخسۇس كومىسسىيە تەشكىللەپ، سىستېمىلىق پىكىر قىلىشى لازىم.

(2) ئايالىلار ھۈنەر مەكتىپىگە مۇنىرە خانىم مەسئۇل بولسۇن. مەكتەپ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش ۋە مەكتەپنىڭ خىزمەتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش كېرەك.

(3) «خانىم ـ قىزلار ئاۋازى» نامىلىق ژۇرنالغا مەلىكە خانىم داۋام-

لىق مەسئۇل بولۇپ ئىشلىسۇن.

ئەپەندىمنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى ئارقىسىدا ئاياللار ھۇنەر مەكتىپىنى قۇرۇپ چىقتۇق، بۇ مەكتەپ ئاياللارنىڭ جەمئىيەتكە قەدەم قويۇشى ھەمدە ئاياللار ئازادلىقى ئىشلىرىدا كۆپ رول ئويناندى. بۇ ئېئودال ئىدىيە ۋە كونىلىققا ئۇرۇلغان ئۆتكۈر خەنجەر ئىدى.

ئاياللار ھۇنەر مەكتىپى 1948 ـ يىلىدىن 1949 ـ يىلىغىچە جەمئىي سەككىز سىنىپ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى، ئوقۇتقۇچى سانى 17 گە، ئوقۇغۇچى سانى 213 كە يەتتى. سۈيدۈك، سۇمۇل (چاپچال)، نىلقا قاتارلىق جايلاردا شۆبە مەكتەپلەر قۇرۇلدى. غۇلجا شەھىرىدىكى «روشەن» مەكتىپى، «شەرق» مەكتىپى قاتارلىق مەكتەپلەردە 1948 ـ يىلىدىن 1949 ـ يىلىغىچە قىزلارنىڭ مەخسۇس قول ھۇنەر كەسپى سىنىپلىرى ئېچىلدى. 1949 ـ يىل 6 ـ ئايدا ھۇنەر مەكتىپى خۇلاسە يىغىنى ئېچىلىپ، 55 نەپەر ئەلاچى ئوقۇغۇچى، 30 نەپەر ئۇلگىلىك ئوقۇغۇچىغا تەقدىرنامە ۋە مۇكاپات تارقاتتى.

بىر كۈنى مۇنداق بىر ئىش بولدى:

سائادەت ئىسىملىك بىر قىز خىزمەت ئىزدەپ بىزنىڭ ئۆيگە كەپتۇ. ئەپەندىم بۇ قىزنى ئۆيگە كىرىپ، بىللە تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. بىراق ئۇ قىز ئۆيگە كىرىشكىمۇ ئۇنىماي، ئىشىكتە تۇرۇۋېلىپ ئۆز زىننىڭ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن گۇۋاھنامىسىنى ئەپەندىمگە كۆرسىتىپ، سۆزلەپ كەتتى:

ـــ كادىرلار بۆلۈمىگە بارسام مېنى قوبۇل قىلمايۋاتىدۇ، قىزلارنى ئالمايمىز، سىرتقا چىقىپ ئىشلەشكە بىئەپ، قىشتا خىزمەت ئىشلىيەلمەيدۇ دەيدۇ. مېنىڭ ئوقۇش نەتىجەم ياخشى تۇرسا يەنە نېمىشقا ئالمايدىكەن؟

ئەپەندىم سائادەتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولۇپ:

ـــ كىم شۇنداق دەيدۇ؟ بۇنداق دېيىش ئىنتايىن خاتا، دەرھال تۇزىتىش كېرەك، ـــ دېدى ـ دە، تەستىق يېزىپ بۇ قىزنى ھازىرلا كادىرلار بۆلۈمىگە بېرىشقا بۇيرۇدى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ قىز مالىيە خىزمىتىگە ئورۇنلىشىپتۇ، ئىپادىسىمۇ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ.

ئەپەندىمنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا تەربىيەلەش كۇرسىلىرى ئېچە-

لىپ، نۇرغۇن ئاياللار شۇ چاغدىكى ئېھتىياج ۋە ئۆز ئارزۇسى بويىچە تەربىيەلەندى، ئۇنۇملۇك پائالىيەتلەر قانات يايدۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ بەزد-لىرى ھەربىي خىزمەت ئۆتىدى، بەزلىرى ئىدارە، ئورگانلارغا ئورۇنلاش-تى. ئۇلار ھەر خىل ئىجتىمائىي كۇرەشلەرگە قاتنىشىپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى، جۇملىدىن ئىنقىلاب قوشۇنىدا كەم بولسا بولماي-دىغان كۇچكە ئايلاندى.

ئەپەندىم «ئاياللار خىزمىتى دېگەنلىك ئانىلار خىزمىتى دېگەنلىك-تۇر، ئانىلار خىزمىتى ياخشى ئىشلىنىدىكەن بالىلار ساغلام تەربىيەگە ئىگە بولالايدۇ» دېگەن لوگىكىلىق تەپەككۇرىغا ئاساسەن، ئاياللارنىڭ ئويناپدىغان رولىغا ناھايىتى دىققەت ـ ئېتىبار بىلەن قارايتتى. ئاددىي-سىنى ئېيتقاندا، قىزىمىزنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىدە مېنىڭ قانچە-لىك رول ئويناۋاتقانلىقىمغىمۇ دىققەت قىلاتتى. بىز ئۇرۇمچىدىكى چاغ-دا، ئەپەندىمنىڭ بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىكى خىزمىتى بەك ئالدىراش بول-سىمۇ، بالىمىزنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى، ھەتتا بالىنىڭ بىر كۇنلۇك ئەھۋالى، ئۇزۇقلىنىشى قاتارلىق ئۇششاق ئىشلارنىمۇ كۇندىلىك خاتىرىسىگە يېزىپ تۇراتتى. بالىنىڭ ئۆسۈشىگە پايدىلىق دەپ، ھەر كۇنى بالىنى يۇيۇندۇرۇپ، قول ـ پۇتلىرىنى سىن-چىلاپ تەكشۇرۇپ تۇراتتى، ھەر ئۇچ سائەتتە بىر قېتىم ئىلمان قاينىق سۇ بەرگەن ـ بەرمىگەنلىكىمنى سۇرۇشتە قىلاتتى. مەن ئەپەندىم تۇزۇپ بەرگەن «تۇزۇم» بويىچە بالىغا ئوبدان قارايتتىم. بىراق بالىمىز كۆپ يىغلىمايتتى، بالىلاردا بولىدىغان بۇ نورمال ئىشنى ئەپەندىم مەسىلە دەپ قاراپتۇ.

ئەپەندىم گېنېرال جاڭ جىجۇڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا مېڭىش ئالدىدا تۇيۇقسىزلا ئۇرۇمچى دوستلۇق دوختۇرخانىسى بالىلار بۆلۈمىنىڭ دوختۇرىنى ئۆيگە ئېلىپ كەپتۇ. مەن نېمە بولغاندۇ دەپ ھەيران قالدىم. ئەپەندىم كۇلۇپ تۇرۇپ: «بالا نېماندىڭ باشقا بالىلاردەك يىغلىمايدۇ، دوخ-تۇر تەكشۇرۇپ باقسۇن دېدىم» دېدى.

«ۋاييەي، نېمە بولغاندۇ دەپ جىددىيلىشىپ كېتىپتىمىنا؟ بالا يىغ-لىمىسا تېخى ياخشى ئەمەسمۇ؟»

«ھەئە، شۇنداق، سىز ئاۋارە بولمايسىز ـ دە» ئەپەندىمنىڭ گېپىدىن كېيىن ھەر ئىككىلىمىز كۇلۇشۇپ كەتتۇق.

دوختۇر بالىنى تەكشۈرۈپ: «بالا ساغلام ئىكەن، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتسە ئاسانلا ئىسسىقلىق چىقىپ كېتىدۇ، دىققەت قىلارسىزلەر، بەك تويۇپ كەتمىسۇن» دېدى ۋە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ قويدى. قارىسام ئەپەندىم دوختۇرنىڭ گېپىنى مېنىڭدىنمۇ بەكرەك دىققەت بىلەن ئاڭلىغىلى تۇرۇپتۇ، ئىچىمدە: «بىزنىڭ ئۆيى ھازىر بوۋاق تەربىيەلەيدىغان ‹تەجرىبىخانا›غا ئايلىنىپ قالدىمۇ نېمە؟!...» دەپ ئويلىدىم.

«ئىتتىپاق» قۇرۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئەپەندىمنىڭ تەشەببۇسى بىلەن «ئۆسمۈرلەر تەشكىلاتى» قۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن تەڭ «خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتى »دىن ماۋارىپ تارماقلىرىغا ماسلىشىپ، ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان تەربىيەنى كۈچەيتىش تەلەپ قىلىندى. پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئۆسمۈرلەرگە بولغان كۆيۈنۈشىنى تېخىمۇ قوزغاش ئۈچۈن ئەپەندىم بالىلارنىڭ ئۆز بايرىمى بولۇشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شۇنىڭ بىلەن «ئىتتىپاق» مەركىزىي تەشكىلات ھەيئىتى قارار چىقىرىپ ھەر يىلى 5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىنى «بالىلار بايرىمى» قىلىپ بېكىتتى.

ئەپەندىم مەقسەتلىك ھالدا مېنى ئوقۇتقۇچى بولۇشتىن ئايالىلار ۋە بالىلارنىڭ ھوقۇق ـ مەنپەئەتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش خىزمىتىنى ئىشلەشكە يېتەكلىدى. مەنمۇ ئەپەندىمنىڭ ئۇمىدىنى يەرده قويماي، بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇنلاشقا ئۆزۈمنى ئاتىدىم.

ئەگەر مەن ئۆزۈمگە «ئۆمۈر بويى نېمە ئىش قىلغاندىمەن؟» دەپ سوئال قويسام، بۇنىڭغا: «پۈتۈن ھاياتىمنى ئايالالار ۋە بالىلار ئىشلىرىغا بېغىشلىدىم...» دەپلا جاۋاب بېرەلەيمەن.

54. ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرۈش

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ قۇرۇلۇشى ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدا كۈچلۈك يادرولۇق رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ شەكىللەنگەنلىكىدىن ھەمدە ئۇنىڭ ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى يېتەكلەپ، يېڭى بىر يۈكسەك پەللىگە يۈرۈش قىلىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. بۇ يەردە گەرچە خەلق ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولغان تىنچ مۇھىت يارىتىلغان بولسىمۇ، گومىنداڭدەك چوڭ دۈشمەن ئالدىدا ھوشيارلىقنى بوشاشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايتتى. شۇڭا، ئەخمەت ئەپەندىم مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنى دائىم يوقلاپ تۇراتتى؛ ئۇلار ياتىدىغان گەمە ئۆيلەرگە كىرىپ بىر - بىرلەپ ئەھۋال ئىگىلەيتتى؛ قىسمىدىكىلەرنى ئۆز مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىپ، پولات ئىستىھكام بەرپا قىلىشقا ئىلھاملاندۇراتتى؛ ئۇ جەڭچىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلەتتى، ھەر كۈنى ھەر بىر جەڭچى قانچىلىك گۆش، كۆكتات ۋە شېكەر يەيدىغانلىقىدىن تارتىپ سۈرۈشتە قىلاتتى؛ قورال - ياراغ، كىيىم - كېچەك، يوتقان - كۆرپىلىرىنى نەكشۈرەتتى؛ قىسمىلارنىڭ ئامانىغا يارەملىشىپ ئەمگەك قىلىشى ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى قانات يايدۇرۇپ ئۆزىنى ئۆزى تەمىنلەش ئەھۋالىنى ئىگىلەيتتى.

ئۇ بېشىغا ئاتلىق ئەسكەر كىيىدىغان قارا پاپاق، ئۇچىسىغا ماش رەڭلىك يېپىنچا، پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەن، بېلىگە قىزىل پۇپۇكلۇك تاپانچا ئاسقان ھالەتتە جەڭچىلەر ئالدىدا پەيدا بولغاندا، جەڭچىلەر ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك رەھبىرىدىن پەخىرلىنىپ «ھۇررا»لار ياڭرىتاتتى. ئەپەندىمىنىڭ ئات ئۈستىدىكى جەسۇرانە قىياپىتى ئادەمگە ئىختىيارسىز جەڭگاھتىكى باتۇر چەۋەندازنى ئەسلىتەتتى. جەڭچىلەر ھەر قېتىم ئۇنىڭ كۆزى يارىلانغان ئاق قاشقا ئات ئۈستىدە يۈگەنسىز چىڭ تۇتۇپ مەغرۇر قىياپەتتە

ئەخمەتجان (سولدىن تۆتىنچى)، ئىسھاقبېك (سولدىن بەشىنچى)، دەللىلقان (ئوڭدىن ئىككىنچى)، رەھىمجان (سولدىن ئۈچىنچى) لار ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرمەكتە

تە ئولتۇرغىنىنى كۆرگىنىدە، ئۇنىڭغا ھۆرمەت نەزەرى بىلەن قارايتتى.

بىر كۈنى ئەپەندىم گېنېرال ئىسھاقبېك بىلەن ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردىغان بوپتۇ، قىسمىغا «ئىنتىپاق»نىڭ قۇرۇل-
غانلىقىنى ئۇقتۇرۇش بىلەن تەڭ ھال سورىماقچى ئىكەن.

ماڭىدىغان كۈنى ئەتىگەندە مەن ئەپەندىمنىڭ نەرسە-كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرغاچ، تاپانچىنىڭ ئوقىدىن جىقراق قالدۇرۇپ قويۇشنى دېدىم. خىيالىمدا ئەپەندىم يوق چاغدا دالاغا چىقىپ مىلتىق ئېتىشنى مەشىق قىلماقچى بولدۇم. مېنىڭ گېپىم تۈگىمەيلا كانۇاي گېنېرال كەلدى دەپ خەۋەر بەردى. بۇ ئىككىيلەن بوران - چاپقۇنلاردا بىللە بولغان، نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتنى تەڭ تارتقان سەپداشلاردىن بولۇپ، ئىككى ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتىمىز قويۇق، ئۆيىمىزمۇ يېقىن ئىدى. مەن گېنېرالنى ئەزەل-
دىن يات كۆرمەيتتىم.

بىردەمدىن كېيىن گېنېرال قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئەپەندىم گېنېرالنى كۆرۈپ چاي ئىچكەچ كېچىككىنە تەخىر قىلىپ تۇرۇشنى ئېيتتى - دە، ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ بېلىگە كەمەر باغلاپ، تاپانچىسىنى ئاستى. ماڭا يەنە بىر قېتىم بالىلارغا ئوبدان

قارىشىمنى تاپىلىدى ۋە ئوسمانجانغا دەرھال تەييار بولۇشنى بۇيرۇدى. مەن ئەپەندىمنىڭ ماڭا ئوق بەرمەي كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يەنە بىر قېتىم ئوقنىڭ جېدىلىنى قىلدىم. بىز مەيلى تىنچ ۋاقىت بولسۇن، مەيلى ئۇرۇش ۋاقتى بولسۇن، قورالنى يېنىمىزدىن ئايرىمايتتۇق. ئەگەر يان قورالنى خەتەرلىك پەيتتە ئۆزىمىزنى قوغدايدىغان قورال دېسەك، تىنچلىق ۋاقتىدا ئۇ ئادەمگە بىر خىل جەڭگىۋار قىياپەت ۋە ئىپتىخار - لىق تۇيغۇسى ئاتا قىلاتتى.

— ھەي ئاقاڭ، نېگې چىقبايسىڭ، — گېنېرال كۇلۇمسىرىگىنىچە ئەپەندىمنى چاقىردى.

— تۇرا تۇر، ئۆيدە ئوق جېدىلى بولۇۋاتىدۇ، — دېدى ئەپەندىم گې- نېرالغا، — مىناۋ ئوق تاشلاپ كەت دەيدۇ.

گېنېرال ئىسھاقبېك ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن كۇلۇپ كەتتى:

— ھەي خانىم، ئاقاڭغا ئايتقانشا، ماغان ئايتمايسىڭبا؟ — دېدى - دە، دەرھال مۇھاپىزەتچىسىدىن ئىككى قاپ ئوق ئالدۇرۇپ مېنىڭ قو- لۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. قوماندان بەرگەن ئوق مەيلى مېنىڭ تاپانچامغا چۇشسۇن - چۇشمىسۇن، كۆڭلۈمدە شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كەت- تىم، قولۇمدا ئىككى قاپ ئوقنى تۇتقىنىمچە، ئۇلارنىڭ قارىسى يېتكۇچە كەينىدىن قاراپ قالدىم.

1135 مىللىي ئارمىيە سىياسىي ئۆگىنىشىنى ئاھايىتى چىڭ تۇتاتتى، بۇ - لۇپمۇ «ئىتتىپاق» قۇرۇلغاندىن كېيىن، قىسمىدىكى كادىرلارنىڭ ئۆگە- نىشىنى باشقىدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ سىياسىي خىزمەتنى ئالاھىدە كۇ- چەيتتى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ «ئۈچ چوڭ ئىنتىزام، سەككىز دىققەت»ى ئايباسوفقا تەرجىمە قىلدۇرۇلۇپ قىسمىغا تارقىتىل- دى. ئۇنىڭدىن باشقا «ئىتتىپاق» مىللىي ئارمىيە ھەيئىتى كۆك تاشلىق 32 فورماتلىق «جەڭچىلەر قوللانمىسى»نى بېسىپ تارقاتتى. قوللانما مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ يېنىدىن ئايرىمايدىغان مۇھىم ئۆگىنىش ماتېرىيالى بولۇپ قالدى. باش قوماندان ئىسھاقبېك، مۇئاۋىن باش قو- ماندان دەلىلخان كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۆگە- نىش ماتېرىياللىرىنى ئەستايىدىل ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆگىنىش قىزغىنلى- قىنى قوزغاش توغرىسىدا كونكرېت يولىيورۇقلارنى بېرىپ تۇردى. ئابدۇ- كېرىم ئايباسوف ئۆزى ئالدىنقى سەپ قىسمىلىرىنىڭ گازارمىلىرىغا بې-

ربپ، جەڭچىلەر قوللانمىسىنى چۈشەندۈردى. قىسمدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنى ئۇلۇغ قىلىپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش روھى ئۇرغۇدى. ھەربىي ئىنتىزام ۋە ھەربىي مەشىق كۈچەيدى. ھەربىيلەر بىر قولىدا قورال، يەنە بىر قولىدا كەتمەن تۇتۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى كەڭ قانات يايدۇردى.

مىللىي ئارمىيەنىڭ تۇرپان پارتىزانلىرىدىن تەشكىللەنگەن «قىلىچ ئىسكادرون» دىكى 60 نەچچە يىگىت كاپىتان ئىمىن زاھىدى، سىياسىي رەھبەر رەجەپ توختىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، غۇلجىنىڭ ئالمۇتىيار تۆپەلىكىدە 1000 مو بوز يەر ئېچىپ، ئۆزىنى ئۆزى تەمىنلىگەندىن باشقا، ئارقا سەپ بۆلۈمىگە 150 تونىدىن كۆپرەك ئاشلىق تاپشۇردى، 500 گە يېقىن چارۋا مال بېقىپ، گۆش ۋە ئاشلىق بىلەن ئۆزىنى ئۆزى تەمىنلەشتە قىسمىلارغا ئۈلگە بولدى.

بۇ خەۋەر پۈتۈن مىللىي ئارمىيەگە تارقىلىشى بىلەنلا دەرھال ئۇلاردىن ئۆگىنىش قىزغىنلىقى قوزغىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. قىسمىلار ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، ئىككى بىلىكىگە تايىنىپ مول ھوسۇل ئېلىپ، تۇرمۇشىنى زور دەرىجىدە ياخشىلاپ، جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇردى، تۇرمۇشتا ئۆزىنى ئۆزى قامدىيالايدىغان بولدى.

ئەپەندىم بىلەن باش قوماندان ئىسھاقبېك ماناس ئالدىنقى سېپىگە

ئەخمەتجان (سولدىن بىرىنچى) قىسمىلارنى كۆزدىن كەچۈرگەندە دالادا غىزا يېمەكتە.

كېلىپ، ماناس دەريانىڭ بويىدىكى قىسىملاردىن ھال سوراپتۇ، دۇربۇن بىلەن شەرقىي قىرغاقتىكى گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنى كۆزىتىپتۇ...

ماناس ئالدىنقى سېپىدىكى قىسىملار ھەر دائىم ئۇرۇش تەييارلىقى ھالىتىدە تۇراتتى، بىراق تۇرمۇش شارائىتى بەك ناچار بولۇپ، گەمىلەردە ياتاتتى، شۇنداق بولسىمۇ جەڭچىلەرنىڭ كۇرەش ئىرادىسى ئىنتايىن يۇقىرى ئىدى.

ئەپەندىم جەڭچىلەرنىڭ ياتقىغا كىرىپ، بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. دەريا بويىدىكى قاراۋۇلدا تۇرۇۋاتقان جەڭچىلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، پوستىنىڭ مىلتىقىنى ئېلىپ، يىراقتىكى تاشقا قونۇپ تۇرغان بىر قاغىنى قارىغا ئېلىپ تەپكىنى باسقانىكەن، «پاڭ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ قاغا تىك موللاق چۈشۈپتۇ. جەڭچىلەر ئەپەندىمىنىڭ مەرگەزلىكىگە ھەيران قېلىپ ئاپىرىن ئوقۇشۇپ كېتىپتۇ.

ئەپەندىم ئۇ يەردىن قايتىپ ساۋەننىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى ماغاۋىيە جاكۇلىننىڭ ھەمراھلىقىدا ساۋەن ئاتلىق ئىسكادرون تۇرۇشلۇق جايغا كەپتۇ. ئىسھاقبېك شىخوغا قىسىملارنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا كېتىپتۇ. ئەپەندىم بىرنەچچە ئاتنىڭ دۇمبىسى يېغىر بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كوماندىرىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتىكەن، كوماندىر دۇدۇقلاپ بىر نېمە دېيىلمەي قاپتۇ. ئاتنىڭ ئېگەر - توقۇملىرى قېنى دەپ سورىسا، ئۇنىڭغىمۇ جاۋاب بېرەلمەپتۇ.

كوماندىر نېمە قىلارىنى بىلمەي خجالەت بولۇپ تۇرغىنىدا، ئالا - قىچى ئېگەر - توقۇم ئاۋۇ يەردە دەپ ئەسكى ئۆينىڭ ئىچىدە قالايمىقان دۆۋىلەپ قويۇلغان ئېگەر - جابدۇقلارنى كۆرسىتىپتۇ. ئەپەندىم جۇلۇقى چىقىپ كەتكەن بىر ئېگەرنى قولىغا ئېلىپ: بۇ نېمە ئىش؟ كىمنىڭ ئېگىرى؟ دەپ سوراپتىكەن، ئوفىتسېر ئالاقزەدە بولۇپ ئاغزىغا گەپ كەلمەي قاپتۇ. روشەنكى، قىسىملار ئۇزۇندىن بۇيان ئۇرۇش قىلمىغاچقا، ئېغىر ھالدا بوشىشىپ كېتىش كەيپىياتى كۆرۈلگەنىكەن. ئەپەندىم بۇرۇلۇپ كوماندىرلارنى قاتتىق تەنقىد قىپتۇ:

— ئات دېگەن جەڭچىنىڭ قانىتى، كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراش كېرەك. ئەجەبا ئاتلارنىڭ دۇمبىسى شۇنچە يېغىر بولۇپ كەتسە، ئېگەر - جابدۇقلار كاردىن چىقسا، مۇشۇ تۇرغانلارنىڭ كارى بولماپتۇ، بۇنىڭ بىلەن قانداق ئۇرۇش قىلغىلى بولىدۇ؟ بۇ ئۆزىنى ئۆزى ئۆلۈمگە تۇتۇپ

بەرگەنلىك ئەمەسمۇ؟

ئەپەندىم يەنە بىرىنچى رەتتىكى جەڭچىدىن سوراپتۇ:

— تېرۇوگا قانچە مىنۇت؟

— بەش مىنۇت، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جەڭچى.

— پاگونىيە قانچە مىنۇت؟

— بەش مىنۇت.

— مەن سىزدىن ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ جىددىي يىغىلىشىغا قانچە مىنۇت، پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ يىغىلىشىغا قانچە مىنۇت كېتىدۇ دەپ سوراۋاتىمەن. سىزنىڭ جاۋابىڭىز توغرا ئەمەس. سىلەر مۇشۇنچىۋالامۇ بىخۇدلىشىپ كەتتىڭلارمۇ! — دەپتۇ ئەخمەتجان ئاچچىقلىنىپ.

ئۇ يەنە بىر جەڭچىدىن سوراپتۇ:

— ئېتىڭ نېمە؟

— ماناپ.

— مىلتىقىڭ قەيەردە؟

— ئەنە.

ئەپەندىم ئۇنىڭ بىر يەردە تىكلەكلىك تۇرغان مىلتىقىنى ئېلىپ، زاتۇورىنى قايرىپ، ئىستۇولىغا قارىسا ئىسلىشىپ قاردىاپ كەتكەنكەن. ئەپەندىم ناھايىتى خاپا بولۇپ قولياغلىقى بىلەن مىلتىقىنى سۈرتۈپتۇ — دە، يەنە سوئال قويۇپتۇ: 1138

— بۇ نېمە ئىش؟

جەڭچى ماناپ كېكەچلەپ جاۋاب بېرەلمەي قاپتۇ. ئەخمەتجان ئۇنى قاتتىق تەنقىدلەپ:

— مىلتىق دېگەن جەڭچىنىڭ ھاياتى، جەڭ مەيدانىدا قولۇڭدىكى قورال ھاياتىڭدىنمۇ قىممەتلىك. سەن دۇشمەن ئۇستىدىن غالىب كېلىم. مەن دەيدىكەنسەن، قولۇڭدىكى قورالغا تايىنىسەن! مىلتىقنى مۇشۇنداقمۇ سۈرتمەي تاشلىۋەتكەن بارمۇ؟

ئەپەندىم قىسمىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان نۇرغۇن مەسىلىلەرنى بايقاپتۇ. قىسىم ئەپەندىمنى كېلىدۇ دەپ ئايرىم ئاشخانىغا تاماق ئورۇنلاشتۇرغانىكەن، لېكىن ئەپەندىم ئۇ يەرگە بارماي ئۇدۇل جەڭچىلەرئاشخانىسىغا كىرىپتۇ، زاپخوزغا جەڭچىلەر كۇندە يەيدىغان گۆش نورمىسى 260 گىرام، ماي 80 گىرامدىن كەم بولماسلىقىنى تاپىلاپتۇ ھەمدە مۇشۇ

ئۆلچەم بويىچە قىلغىلى بولامدۇ، يوق؟ ئوغۇتسىرلار جەڭچىلەر بىلەن ئوخشاش تاماق يەمدۇ ياكى ئايرىم تاماق يەمدۇ دەپ سوراپتۇ. كەينىدىن ئاشخانىغا كىرىپ تاماق تۈرى، تازىلىق ئەھۋالىنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ-تۇ، زاپاس كۆكتات، ئۇن - ماي دېگەندەك لازىمەتلىكلەرنىڭ ئەھۋاللىرى-نى تەكشۈرۈپتۇ.

ئەپەندىم قىسىملارنىڭ ماناس كۆۋرۈكى بويىدا تۇرۇۋاتقان ئىككى يىلدىن بۇيان تۇرغۇن قىينىچىلىقلارغا يولۇققانلىقىنى بىلگەندىن باشقا، ئۇلاردا ئېغىر بىخۇدلىشىش ئىدىيەسىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى، ئوفىتسىرلارنىڭ ئۆلگە بولۇش روھىنىڭ كەمچىل بولۇشى سەۋەبىدىن ھەربىي ئىنتىزامنىڭ بوشىشىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپتۇ. ئۇ قىسىملارنىڭ ھەربىي ئىنتىزام ۋە ئىستىلىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن مۇناسىۋەتلىك ئوفىتسىرلارنى دەرھال قاتتىق بىر تەرەپ قىلىشنى قارار قىپتۇ، ئاتلارنى ياخشى باقماي، قىسمىنى بوشاشتۇرۇۋەتكەن كوماندىرنى نەق نەيداننىڭ ئۆزىدە ۋەزىپىسىدىن ئېلىۋېتىپتۇ ۋە مۇناسىۋەتلىك ئوفىتسىرلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتە قىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىپتۇ.

ئەپەندىم ئۇ يەردىن قايتىپ ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ سولاقخا-نىلارنى تەكشۈرۈپتۇ. ساقچى باشلىقىدىن بۇ جىنايەتچىلەرنىڭ قانداق جىنايەت سادىر قىلغانلىقىنى سوراپتۇ. جىنايەتچىلەرنىڭ ئىچىدە ئوسمان باندىتنىڭ ئەسىرگە چۈشكەن بىر ئەسكىرى بار ئىكەن، ئەپەندىم ئۇنىڭ-دىن نېمە ئۈچۈن ئوسمان باندىتقا جېنىنى ساتقانلىقىنى سوراپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا كەمبەغەللەرنىڭ بالىسى تۇرۇقلۇق ھەقىقەت ئۈچۈن كۈرەش قىلماي، گومىنداڭغا جېنىنى سېتىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى سۆزچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپتۇ.

بۇ ئەسىر ئەپەندىمنىڭ يېقىملىق سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تەسىرلەنگەن-دىن كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ئەسكى ئادەملەرنىڭ كەينىگە كىرىپ قايمۇقتۇرۇلغىنى ئېقرار قىلىپ يىغلاپ كېتىپتۇ ھەمدە ئەسىرلەر لاگېرىدا تەربىيە ئېلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ خەلق ئالدىدا جىنايەت ئۆتە-كۈزگەنلىكىنى تونۇپ قاتتىق پۈشايمان قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئەپەن-دىم بۇ ئەسىرنىڭ ھەقىقەتەن بالىلىق قىلغانلىقىنى كەچۈرۈم قىلىشقا بولىدۇ دەپ، ساقچى باشلىقىنى بۇ ئەسىرنى قويۇۋېتىشكە بۇيرۇپتۇ. ئەسىر قاتتىق تەسىرلىنىپتۇ - دە، بۇنىڭدىن كېيىن خىزمەت كۆرسىتىپ

ئۆزۈمنىڭ جىنايىتىنى يۈيۈپ، يېڭىدىن ئادەم بولىمەن دەپ ۋەدە بېرىپتۇ.

ئەپەندىم ساۋەندىكى خىزمىتىنى تۇگىتىپ مايتاغقا بېرىپ قىسمىلارنى كۆزدىن كەچۈرىدىغان بوپتۇ. يولغا چىقىدىغان ۋاقتىدا شىخو ئوتتۇرا يۆنىلىش ئىشتابىنىڭ مەسئۇلى بۇ خەۋەرنى مايتاغقا يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ. مايتاغ قىسمىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەر ئەپەندىمنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن يولنىڭ ئىككى چېتىدە رەت ئېلىپ تۇرغانىكەن. جەڭچىلەرنىڭ تىزىلىپ تۇرغانلىقىنى يىراقتىن كۆرگەن ئەپەندىم دەرھال ماشىنىسىنى توختىتىپ، جەڭچىلەرنىڭ ئالدىغا پىيادە بېرىپتۇ، پولك كوماندىرىغا بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز بۇنداق سەپ تارتىپ قارشى ئالمىدىغان ئىشنى قىلماسلىقىنى، ئەسكەرلەرنى بۇنداق ئاۋارە قىلمىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى ئېيتىپ جەڭچىلەرگە قىزغىن سالام بېرىپتۇ.

مايتاغقا بارغاندىن كېيىن پولك كوماندىرى ئەپەندىمنى ئاۋۇال تاماق يەپ، ئاندىن دوكلات ئاڭلاشقا تەكلىپ قىلىپتۇ، بىراق ئەپەندىم:

— ھەر ئىش ئۆز يولىدا كېتىۋەرسۇن، ۋاقىت ئىنتايىن قىس، سەلەر تاماق يەپ بولغان بولساڭلار ئاغزىڭلار بوش ئىكەن، مەن بىر ئادەم كۆپچىلىكنىڭ ۋاقتىنى ئالسام بولمايدۇ، مېنىڭ ئاغزىم تاماق يېيىشىمۇ، قۇلىقىم بوش، ئاڭلاۋېرىمەن، تاماق يېگەچ دوكلاتىڭلارنى ئاڭلايا — دەپ تىكەن، ھەممەيلەن قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ.

دوكلاتنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئەخمەتجان جەڭچىلەرنىڭ گەلىرىنى بىرمۇبىر تەكشۈرۈپ چىقىپتۇ. بۇنىڭدىن ئىلھاملانغان جەڭچىلەر مەيداندا رەتلىك تىزىلىپ، كوماندىرنىڭ بىر بۇيرۇقى بىلەن تەكشى قەدەم تاشلاپ ئەپەندىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ ۋە ھۆرمەت قەدەملىرىگە ماسلاشتۇرۇپ مىللىي ئارمىيە مارشىنى ياڭرىتىپتۇ.

كۆردۈڭمۇ باتۇر قوللارنا،
گاڭدا ياسالغان ئورغاق - بولقا.
ھەيا بەختىڭ، سېنىڭ زامانىڭ،
... ...

مايتاغ بىر كونا سانائەت رايونى بولۇپ، ئۇچ ژىلايەتنىڭ ئىقتىسادىدا مۇھىم رول ئويناپتتى. بۇ يەرنى مىللىي ئارمىيە ھەربىي ئىدارە قىلاتتى. ئەپەندىم كان رايونىنىڭ سېخلىرىنى ئارىلاپ، پېشقەدەم ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش قىينچىلىقلىرىنى ئۇقۇپتۇ. بەزى ھەربىيلەر قوپالىق قىلىپ بىرقانچە تېخنىك ئىشچىنى ئىشتىن بوشىتىۋەتكەنلىكتىن تېخنىكا كۇچى يېتىشمەي، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەپ كەتكەنىكەن. بۇ ئەھۋاللاردىن قانتىق خاپا بولغان ئەپەندىم ئارمىيە بىلەن يەرلىككە سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ: «ھازىر گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى كۇچىنىڭ بارىچە بىزنى قامال قىلىۋاتىدۇ، مايتاغنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تېخنىكا كۇچى يېتەرلىك بولمىسا بولمايدۇ، شۇڭا بىز ئارمىيە بىلەن يەرلىك ئوتتۇرىسىدا يۇز بەرگەن ئەھۋاللارنى ھەل قىلىشقا ماھىر بولۇشىمىز كېرەك؛ كۆرۈلۈۋاتقان زىددىيەتلەرنى مەمۇرىي بۇيرۇقتا تايىنىپ ھەل قىلغىلى بولمايدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنچىكە، سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئاددىي، قوپال ئۇسۇل بىلەن ئىشچىلارنى ئىشتىن بوشىتىش توغرا ئەمەس، تېخنىك ئىشچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا بولغان قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ قوزغاش كېرەك، دەپ كۆرسىتىپتۇ.

ئەپەندىم ئوتتۇرا يۆنىلىشتىكى سەپنى كۆزدىن كەچۈرۈپ دەرھال غۇلجىغا قايتىپ كەلدى ۋە ئابدۇكېرىم ئابباسوفنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا ئىش تاپشۇردى:

— سىز دەررۇ مايتاغقا مېڭىڭ، سىز بېرىپ ھەل قىلىپ كېلىدىغان مۇھىم ئىش بار. بىز مۇتەخەسسىسلەرنى كۆپەيتەلمەيۋاتساق، مايتاغدىكىلەر ھېچكىمنىڭ رۇخسىتىسىز كونا ئىشچى، ئىنژېنېرلاردىن بىرنەچچىسىنى ئىشتىن بوشىتىپتۇ. دۇشمەنگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلانسۇن، شۇنىڭ بىلەن تەڭ خەلق تۇرمۇشىمۇ ياخشىلانسۇن. مۇشۇنداق كەسكىن شارائىتتا مايتاغدا ئىش توختاپ قالسا قانداق بولىدۇ؟ سىز دەرھال بېرىپ ئىشتىن بوشىتىلغانلاردىن ھال سوراڭ، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىڭ. ھەربىي ئىنتىزامنى بۇزۇپ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىشچىلارنى ئىشتىن بوشاتقان ئوفىتسېرلارنى قاتتىق تەنقىد قىلىش كېرەك. ھەربىي ئىدارە

قىلىش ھەيئىتىنىڭ كادىرلىرى ئاددىي، قوپال ئىش قىلماي، ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرۇپ ئۇقۇشماسلىقلارنى تۈگىتىشى لازىم. بىز ئىتتىپاقلىققا موھتاجمىز. ئەسلىدە مەن ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن ئارتۇق تۇرۇپ، مەسىلىلەرنى ئۆزۈم بىر ياقلىق قىلماقچىدىم، ۋاقىت قىستاپ قالدى. ئىشچىلارغا مېنىڭدىن سالام ئېيتىڭ.

ئۇچ كۈندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئابباسوف مايتاغدىكى مەسىلىلەر-نى ھەل قىلىپ قايتىپ كەلدى ـ دە، ئەھۋالنى ئېپەندىمگە دوكلات قىلـ-دى. ھەش ـ پەش دېگۈچە قىش كېتىپ تاغ يوللىرى ئېچىلدى. ئېپەندىم ئوسمان باندىت بىلەن جەڭ قىلىپ تاغ ئارىسىدا بىر قىش قاپسىلىپ قالغان مىللىي ئارمىيە چۆچەك 3 ـ ئاتلىق پولكىدىن مەخسۇس ھال سوراش ئۈچۈن ئالتايغا باردىغان بولدى. بۇ قېھرىمان قىسىم بۇلتۇر 10 ـ ئايدا ئوسمان باندىت بىلەن قاتتىق ئېلىشىپ قانلىق جەڭ قىلـ-غان، كېيىن جەڭ ئەھۋالى تۈيۈقسىز ئۆزگىرىپ، گازارمىغا قايتىپ كېـ-تەلمەي تاغ ئارىسىدا ئىستېھكام قۇرۇپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولغانىدى. ئۇ چاغدا تېخى كۈن سوغۇق بولمىغاچقا، جەڭچىلەر يازلىق كىيىملىرى بىـ-لەنلا شۇ جايدا مۇدا-

مىللىي ئارمىيە ئاتلىق قىسمى

پىئادە تۇرۇپ قالغان. ئارىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي ھەربىي تەمىنات، قىشلىق كىيىم ـ كېچەك قاتارلىقلارنى ئەكېلىشكە ئولگۇر-مەيلا قار يېغىپ كېـ-تىپ يوللار تاقىلىپ قالغان، ئارقا سەپ بىلەن ئالاقە ئۈزۈلۈپ قالغانىدى.

ئاچارچىلىق ۋە سوغۇق دەستىدىن نۇرغۇن جەڭچى قىممەتلىك ھايا-تىدىن ئايرىلىپ قالدى. بىزنىڭ بۇ باتۇر جەڭچىلىرىمىز پايانسىز كەتكەن قارلىق تاغ ئارىسىدا يەيدىغانغا ئاشلىق يوق، پۇتىدىكى ئۆتۈكىنىڭ چەم-لىرىنى قاينىتىپ يېگەن، قار ئېرىتىپ ئىچكەن، ئەنە شۇنداق ئادەم چىـ-

دىغۇسىز جاپالىق شارائىتتا تۇرۇقلۇقمۇ بىر قەدەم كەينىگە يانغان ئەمەس. مانا ئەمدى ياز كېلىپ ئىللىق قۇياش تاغ ـ دالالارنى كۆكەرتىشكە باشلىدى. ئەپەندىمنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان جەڭچىلەرنىڭ روھى ئۇرغۇپ پەللىگە يەتتى، قۇربان بولۇپ كەتكەن سەپداشلىرىنىڭ غەلىبە شادلىقىدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشقا ئۇلگۇرەلمىگەنلىكىگە ئىچى ئېچىشاتتى، ئەمما تاغ ئارىسىدا مەڭگۈگە كۆز يۇمغان شېھىتلەرنىڭ روھىنىڭ جەڭ غەلىبىلىرىنى تەڭ قۇتلۇقلاۋاتقانلىقىغا ھەممەيلەن ئىشىنەتتى.

1948 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن قىسىملاردىن ھال سوراش ئۈچۈن يولداش دەلىلقانىنىڭ ھەمراھلىقىدا تۇرلۇك ھەربىي تەمىناتلارنى ماشىنىغا بېسىپ قىسىم تۇرغان ئورۇنغا يېتىپ كەلگەندە، ئاتلىق 3 ـ پولكتىكى جەڭچى ـ ئوفىتسېرلار يولىنىڭ ئىككى تەرىپىگە رەتلىك تىزىلىپ، ئۈنلۈك شوئار توۋلاپ، بايرام شادلىقىغا چۆمۈپتۇ. ئۇلار سۆيۈملۈك رەھبىرىنىڭ ھال سوراش تەمىناتى بېسىلغان قارا ماشىنىنىڭ كابىنكىسىدا ئولتۇرۇپ، تەمىناتنى ئۆزى بىۋاستە ئەكېلىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىكەن. ئەپەندىم كابىنكىدىن سەكرەپ چۈشكەندە كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالغان جەڭچىلەر قاينام ـ تاشقىنلىقتا چۆمۈپ: «ياشىسۇن رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم!» دەپ توۋلىشىپتۇ.

ئەپەندىم جەڭچىلەر بىلەن تاماق ـ ياتاقتا ئىككى كۈن بىللە بولۇپ، 1143
تۇ، جەڭچىلەرنىڭ كۈرەش ئىرادىسى تېخىمۇ چىڭىپتۇ.

ئەپەندىم ئالتايدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر كۈنى تاماق يېپ ئولتۇرساق، بىر قازاق يىگىت شىخودىن ئەپەندىمنى يوقلاپ كەپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى. قارىساق ھېلىقى شىخودا ئەسكەر لاگېرىدىن قويۇپ بېرىلگەن ئوسمان باندىتنىڭ قۇيرۇچۇقى ئىكەن. بۇ بالا قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ بىر تەرەپكە ئۆتۈپتۇ. بۇگۈن مەخسۇس بىزنى يوقلاش ئۈچۈن قېزا، سېرىق ماي قاتارلىق نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ غۇلجىغا كەلگەنىكەن. ئەپەندىم ئۇنى بىر كۆرۈپلا تونۇۋالدى، ئۇنى ئۆز گۇناھىنى تونۇپ، يېڭىدىن ئادەم بولۇشقا يەنە بىر قېتىم رىغبەتلەندۈردى ھەمدە بۇ نەرسىلەرنى نەدىن ئەكەلگەنلىكىنى سورىدى.

ـــ سىز مېنى قويۇۋەتكەندىن كېيىن ئۆيۈمگە كەتتىم، بېرىپ دادام، ئاپامغا ئەھۋالنى ئېيتتىم، ئاپام بەك خۇشال بولۇپ، ئەمدى ئىكـ

كىنچى يامان ئىش قىلمىغىن، بالام، چاپسان بېرىپ شەپقەتچىگە رەھمەت ئېيىت، ئۇ كىشىنى بىزگە خۇدا يەتكۈزۈپتۇ، دەپ بۇ نەرسىلەرتى سىزگە ئەۋەتتى، ـــ دېدى ھېلىقى ئەسىرگە چۈشكەن بالا بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ.

ئەپەندىم ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئەھۋالىنى سورايتتى، ئەمما بىر چەتتە تۇرغان ئوسمانجان باشقىچە ئويدا ئىدى، ئۇ ـ نىڭ ئالدىدا تۇرغان بۇ قۇيرۇچۇقنى بىر پاي ئوق بىلەن ئېتىۋەتكۈسى كېلەتتى. مەن ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشىنەتتىم، شۇڭا ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ ـ نى بېسىۋال، دېدىم.

ئەپەندىم قويۇۋېتىلگەن بۇ ئەسىر بىلەن بىللە تاماق يېدى، خوش ـ لىشىدىغان چاغدا ئاپىسىغا سالام ئېيتىشىنى تاپىلىدى ـ دە، بىر باش ياغلىق، چاي، قەنت يوللۇق تۇتتى. ئەسىر خېلىغىچە ئۆزىنى تۇتالماي كۆز يېشى قىلىپ: «ئەگەر سىزگە يولۇقۇپ قالمىغان بولسام، جېنىم ئا ـ مان قالمايتتى» دەپ يىغلاپ كەتتى، ئۆزىنىڭ شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ قايمۇقۇپ قالغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈندى. ئۇ مېھنەتكەش چارۋىچىنىڭ با ـ لىسى تۇرۇقلۇق خاتا ئىش قىلغانلىقىدىن ئازابلانغانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىن گۇناھىنى يۇيۇپ باشقىدىن ئادەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

55. ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە يازغان ئۇچىنچى جاۋاب خېتى

1948 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە ئۈچىنچى پارچە جاۋاب خەت يازدى.

بۇ خەت ئەمەلىيەتتە گومىنداڭغا چىقىرىلغان ئوچۇق خىتابنامە، جۈملىدىن ئەپەندىمنىڭ قەتئىي سىياسىي مەيدانى، شۇنداقلا تىنچلىقپەرۋەر خەلقىمىزنىڭ جەڭگىۋار ئىرادىسىنى تولۇق نامايان قىلىدىغان بايانات ئىدى.

خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىدەك:

1145

غەربىي شىمال ئىشتاب مۇدىرى جاڭ جىجۇڭغا:

ھۆرمەتلىك جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى!

سىزنىڭ *1948* ـ يىل *1* ـ ئاپرېلدا يازمىش مەكتۇپىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدۇق.

گەرچە سىز «ئەگەر ئۆزئارا بىر ـ بىرىنى چۈشىنىش ۋە يول قويۇش ئۈسۈلى قوللىنىلسا، تالاش مەسىلىلەرنىڭ قانائەتلىنەرلىك ھەل بولۇشىغا بىزلەر ئىشىنىمىز» دەپ كۆرسەتسىڭىز مۇ، ئاۋۋالقى ھەممە خەتلىرىڭىزگە ئوخشاش، بۇ خېتىڭىزدىن ھەم سىزدە ئۆزئارا كېلىشىمگە كېلىش ئۈچۈن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى چۈشەنمەسلىكلەرنى يوقىتىش نىيىتىنىڭ بارلىقىنى بىز كۆرەلمىدۇق.

بىتىم ئىمزالىنىش بىلەن، يول قويۇشلار توغرۇلۇق تالاشلار تامام بولغانىدى. بىتىمنى بېجىرمەك كېرەك ۋە ھەم تۇغۇلغان

تالاش مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا، ئۇنى قاتتىق تۇتۇپ، ئۇ-نىڭغا ئاساسلىنىش لازىم. ئەپسۇسكى، سىزنىڭ ئەڭ يېقىن يار-دەمچىلىرىڭىز ئەكسىچە بۇ مۇئاھىدەنى ۋاقتىلىق چارە ـ تەدبىر قاتارىدا قوبۇل قىلدى ۋە بىتىمگە بىنائەن بېرىلگەن سىياسىي ھوقۇقلارنى ئۇچ ۋىلايەت خەلقىدىن قوراللىق كۈچ بىلەن تار-تۇۋلىش يولى بىلەن ئۆلكىدىكى خەلقنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىنى بېسىش ۋە يوقىتىش قەستىنى تاشلاشمىدى. بىز يەنە يېڭىباشتىن بۇلاڭ ـ تالاڭغا ئۇچراشنى ۋە ھەم قەتلىئامغا مۇستەھەق بو-لۇشنى خالىمايمىز. ئۆتكەن قېتىمقى خېتىمىزدە بىزنىڭ تاشلىغان تەلەپلىرىمىز ھەققانىي ۋە ئادالەتچىلىك تەلەپلەر بولۇپ، ئۆلكە خەلق مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىش نۇقتىئىنەزىرىدىن كېلىپ چىق-قان تەلەپلەردۇر. شۇ يىل *1* ـ ئاپرېلدا يازغان خېتىڭىزدە كۆر-سىتىلگەن بەش مادداىدىن ئىبارەت تەكلىپلىرىڭىزگە جاۋاب بې-رىشنى سورىغانىكەنسىز، ئۇ تەكلىپلىرىڭىز توغرۇلۇق جا-ۋاب بېرىپ ئۆتىمىز.

(1) توختام تۈزۈلگەندىن كېيىن ئۇچ ۋىلايەتتە ھېچقانداق پەۋقۇلئاددە ئەھۋال بولمىدى، شەخسەن ئۆزىڭىز بىزگە كەلگەن ۋاقتىڭىزدا بۇنىڭدىن قانائەت ھاسىل قىلىپ كەتكەنىدىڭىز. ئەما، ئالتاي ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى كۆرەش بىلەن قولغا كەلگەن خەلقچىل ئۆتۈقلارنى يوقىتىش، كونا تەرتىپلەرنى يې-ڭىدىن تىكلەش مەقسىتىدە، ئۆلكە ئەسكەرلەر قوماندانى سۈڭ شىلىەن ئوسمان ۋە قالىپىك باندىتلىرىنى تەشكىل قىلغاندىن كې-يىن، بىزلەر بۇلاڭچىلارنىڭ ھۇجۇمىغا قارشى تېگىشلىك چارە كۆرۈشكە ۋە ئۆز خەلقىمىزنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىشقا مەجبۇر بولدۇق. بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن، بىزنىڭ خەلقىمىز سىزنىڭ خەيرخاھلىقىڭىزغا ئىشىنىپ، دۆلەت بايرىقى ھۆرمىتىگە رىئايە قىلدى ۋە قىلىپ كەلمەكتە. جۈڭگو جۇمھۇرىيىتىگە تەۋەلىكىنى ئىقرار قىلىۋاتقان ئۇچ ۋىلايەتتە جۈڭگو دۆلەت بايرىقى تېگىشلىك ئىززەت ـ ھۆرمەتكە ئىگە-دۇر. خەنزۇ تىلىنى بىلگۈچى ئەمەلدارلارنىڭ يېتەرلىك سانىدا بولمىغانلىقىدىن، ئالاقە ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈشتە بىتىمگە بىنائەن خەنزۇ تىلى ئاستىلاپ كىرگۈزۈلمەكتە، لېكىن، غۇلجا تەرەپ بە-

تىمگە مۇڭاپىق ئالاقە ئىشلىرىنى ئىككى تىلدا يۈرگۈزۈش لازىم دېگەن مەۋقەدە تۇرماقتا ھەم بۇ يولدا بىرىنچى قەدەمدىكى چارىلەرنى كۆرمەكتە.

(2) غۇلجا تەرەپ قوشۇمچە دائىرىلەرنى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن، گويا قوراللىق تەييارگەرلىك يۈرگۈزدى دېگەن تەستىقنامە ھەققىدە ئەھۋالغا مۇڭاپىق كەلمەيدۇ. بىزنىڭ قىسمىمىز 1946 - يىلقى توختامغا بىنائەن قايتا تەشكىل قىلىنىپ، سىزگە مەلۇم بولغان ئورۇنلارغا جايلاشتۇرۇلغانىدى. لېكىن، ھەققەتەن بىزلەرگە گېنېرال سۇڭ شىلىەن ھەم مەسئۇت ياردەمى ئارقىسىدا چەققان ئوسمان ۋە قالىپىك باندىتلىرىغا قارشى ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى يۈرگۈزۈشكە توغرا كەلدى ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىزلەر ئەسكەرلىرىمىزنىڭ جايلاشقان ئورۇنلىرىنى ۋاقتىلىق ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدۇق. ھازىرقى ۋاقىتتا بۇ قىسىملارنىڭ ھەممىسى قايتىدىن 1946 - يىلقى توختامغا بىنائەن جايلاشتۇرۇلدى.

(3) 1946 - يىلقى 6 - ئىيۇن توختامى ئىمزالىنىش بىلەن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتى تارقىتىلدى، بۇ ھۆكۈمەتنى تارقاتقان كۈندىن ئېتىبارەن، ئىستىقلال شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن ھېچبىر تەشۋىقات يۈرگۈزۈلمىدى، بەلكى تۈزۈلگەن توختامنى قەتئىي ئىجرا قىلىش ۋە ئۇنىڭ مەھكەم بولۇشىغا ياردەملىشىش مۇھىملىقىنى خەلق ئىچىدە چۈشەندۈرۈش چارىلىرى كۆرۈلگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەتنى ئاجرىتىپ چىقىش توغرۇلۇق تەشۋىق بار ئىكەن، دېگەن سىزنىڭ تەستىقىڭىز ئەمەلىي ئەھۋالغا مۇڭاپىق كەلمەيدۇ. ئايرىم شەخسىلەرنىڭ دۆلەت ئەسكەرلىرىگە قارشى ئاغزاكى سۆزگە چىقىشلىرى بولسا، سىز تەرەپتىكى بەزى رەھبىرىي - ھەربىي ئادەملەرنىڭ يۈگەنسىز ئىستىبداتچىلىقىدىن، زۇلمىدىن ئازابلانغان خەلقىمىزنىڭ ئۇلارنىڭ بىزنىڭ ۋىلايەتلىرىمىزگە باندىتلار تاشلىغاندىلىقىغا نارازىلىق بايان قىلغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر، دۆلەت ئەسكىرىگە نىسبەتەن خەلقنىڭ ئانداق قارشى چىقىشلىرى ۋە دۈشمەنلىك قاراشلىرى بولماسلىقى ئۈچۈن، بىزنىڭ خەلقىمىز ئۈستىدىن زۇلۇم يۈرگۈزگۈچى ھەربىي باشلىقلارغا يۈگەنلەپ،

ئۇلارنىڭ نەپسىنى بېسىش ھەم تەرتىپكە سېلىش لازىمدۇر.

(4) ئالتاي ھەم تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە باندىتلىق ھەرىكەتلىرى باشلىنىش بىلەن، غۇلجا تەرەپ بۇ ۋىلايەتلەر زېمنىغا ماناس دەريياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باندىتلارنىڭ كىرىشىنى توسۇپ تاشلاش مەقسىتىدە، ماناس دەريياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىنىڭ مۇۋاپىق جايلىرىدا مەلۇم مىقداردىكى قاراۋۇللارنى قويۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇزۇنگۈزگە مەلۇم. بۇ چارىلەر تىنچ خەلقنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش بىلەن باي بولۇش خىيالىنى قىلىپ يۈرگەن ئوسمان، قالىبېك باندىتلىرىنىڭ ئۇرۇشقا كۆرەڭكەيپىياتىنى سۇسلاشتۇردى. ماناس دەريياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا قاراۋۇللار توختىتىش ئىشى ۋەزىيەت تەرىپىدىن تەلەپ قىلىنغان ۋە ۋاقىتلىق چارىدۇر. ئەمما بىزنىڭ چۈشەنمەيدىغىنىمىز، بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن ماناس دەريياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدا بىزنىڭ كۆز قارىشىمىزدا ھېچبىر ھاجەتسىز ۋە مۇشۇ كېيىنكى كۈنلەردە يەنىمۇ كۈچەيتىلگەن ھەربىي تەكشۈرۈشنىڭ ئورنىتىلىشىدۇر. سىز خېتىگۈزدە غۇلجا تەرەپ بارلىق تۈسۈپ قويغان ھۆكۈمەت ھەم سودىگەرلەر ماشىنىلىرىنى ۋە ھارۋىلىرىنى قايتۇرۇشنى كۆرسەتمەپسىز. ھۆكۈمەت ماشىنىلىرىنىڭ ھەم سودىگەرلەر تىرانسپورتىنىڭ ھېچقاچان، ھېچقانداق توسۇلمىغانلىقىنى ھەمدە ئۇلارنىڭ يۈرۈشىگە ھېچبىر توسقۇنلۇق قىلىنمىغانلىقىنى تەكتىلەيمىز. سۆز پەقەت ئىككى كىچىك ماشىنا توغرىسىدا بولۇشى مۇمكىن. ئەمما ئۇلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئەخمەتجان ھەم سەيپىدىن ئەپەندىلەرگە بېرىلگەنىدى. ئەكسىچە، سىز تەرەپتىن چۆچەك ھەربىي مەتلۇباتىنىڭ ماشىنىلىرىنى ھېچبىر ئاساسسىز توسۇپ قويۇش ھادىسىلىرى ئۆتۈلىدى ۋە ئۇلار پەقەت بىزنىڭ قايتا ـ قايتا بىلدۈرگەن بىرقانچە تەكرار نارازىلىقلىرىمىزدىن كېيىنلا قايتۇرۇلدى.

(5) ئىلى، ئالتاي ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى خەنزۇ، تۇڭگان ۋە قازاق مىللەتلىرىنى «كەمسىتىش ۋە ئېزىش چارىلىرى»نىڭ قەتئىي توختىتىلىشى توغرۇلۇق سىزنىڭ تەلەپلىرىڭىز نىڭ ھېچبىر ئاساسى يوق بولۇپ، ئۇ تەلەپلەر مۇسۇلمان خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدا نىزا تۇغدۇرۇشقا قارىتىلغاندۇر. بۇ مە-

سىلىدە قۇرۇق سۆزلۈك بولماسلىقى ئۈچۈن، مەرھەمەت قىلىپ ئۇرۇمچى تەرەپتىكى خەنزۇ، تۈركگان ۋە قازاق مىللەتلىرىنىڭ ھوقۇق ئەھۋالاتىنى ۋە كۆن كەچۈرۈش دەرىجىسىنى شۇ مىللەتلەرنىڭ ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئەھۋالى بىلەن ئاددىي رەۋىشتە سېلىشتۇرۇپ كۆرسىڭىز، «كەمىستىش ۋە ئېزىش چارىلىرى»نىڭ قەيەردە يۈرگۈزۈلگەنلىكى سىزگە شۇ ۋاقىتتا ئايقىن بولىدۇ.

مۇھتەرەم گېنېرال، بىز ئۆزىمىزنىڭ شۇ يىل *17* ـ فېۋرالدا يازغان جاۋاب خېتىمىزدە ئۆلكە خەلقىنى بەختلىك ھەم تىنچ تۇرمۇشقا باشلاش ئۈچۈن سىزگە سۆزدىن ئەمەلىيەتكە ئۆتۈش ئىلتىماسى بىلەن مۇراجىئەت قىلغانىدۇق. بىز ۋەتىنىمىز قايسى يول بىلەن بۇنىڭغا يېتىش مۇمكىنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەنىدۇق. ئەپسۇسكى، سىزنىڭ كېيىنكى خېتىڭىز خەلقىمىزنىڭ قانۇنىي تەلەپلىرىنى ئاساسسىز ھاقارەتلەشتىن ئىبارەت بولۇپ، بىزنىڭ تاشلىغان ئۇچۇق ۋە كونكرېت تەكلىپلىرىمىزگە جاۋاب بەرمەيدۇ. ئەگەر مۇھتەرەم گېنېرال، سىزدە ئۆلكە ئەھۋالىنى ياخشىلاش ئۈچۈن سەمىمىي ئارزۇ بولىدىغان بولسا، سىز خەلقىمىزنىڭ ھەققانىي، توغرا تەلەپلىرىنى ئېتىبارغا ئالارسىز ھەمدە تامام قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىشكە ئالدىرارسىز دېگەن ئۈمىتە قالىمىز.

سىزگە، بىزنىڭ تونۇشلىرىمىزغا ھەم سىزنىڭ يولداشلىرىڭىزغا سالامەتلىك تىلەيمىز.

ئېھتىرام بىلەن:

ئەخمەتجان قاسىمى

رەھىمجان سابىر ھاجى

1948 ـ يىل *3* ـ ئۆكتەبىر،

شەھرى غۇلجا

ئەپەندىم خېتىدە يەنىلا سەمىمىيەتلىكىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، ئەدەپ ـ قائىدىلەرگە تولۇق دىققەت قىلغان، ئەمما كۆزقاراش ئېنىق، مەۋقەسى قەتئىي، ھالقىلىق مەسىلىلەردە قىلچىمۇ يول قويمىغان، يەنە بىرى پەرقلىق سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بىلەن سۆڭ شىلىەن ئېقىمىدىكىلەرنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقىنى، ئىستېـ

داتنى ياقلىغۇچىلار دەل جاڭ جىجۇڭنىڭ قول ئاستىدىكى جاھىل كىۋچىلەر ئىكەنلىكىنى دېيىش ئارقىلىق، ئۇلارغا ئۆزۈڭلەرنى ئوڭشىۋېلىڭلار دېمەكچى بولغان.

بۇ مەزگىلدە خەلقئارا كوممۇنىزم ھەرىكىتى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ نۇرغۇن سوتسىيالىستىك دۆلەتلەر بارلىققا كەلگەنىدى. مەملىكەت ئىچىدە جۇڭگو كومپارتىيەسى رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى جاڭ جيېشى قوشۇنىغا قاقشاتقۇچ زەربە بېرىپ، ئىستراتېگىيەلىك قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەنىدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە غايەت زور ئىلھام ئاتا قىلغانىدى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئەڭ يۇقىرى رەھبەرلىك ئورگىنى بولۇپ شەكىللىنىپ، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەممە ئىشلىرىغا بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىۋاتاتتى. ئەخمەت ئەپەندىم مارکسىزملىق نەزەرىيە ۋە جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى ئاشكارا سۆزلەيدىغان بولدى، بەلگىلىك مارکسىزملىق ئاڭ سەۋىيەسىگە ئىگە ئىلغار كۇچلەر «ئىتتىپاق»نىڭ ئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە بىر كىشىلىك تۆھپە قوشۇش مۇددىئاسىدا ئۆزلۇكسىز تىرىشىپ كېلىۋاتاتتى. مارکسىزم ـ لېنىنىزم نەزەرىيەسى ۋە جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ تەشەببۇسلىرى ئوچۇق ـ ئاشكارا سۆزلىنىدىغان شارائىت مانا ئەمدى تولۇق پىشىپ يېتىلگەنىدى.

ھەممىگە مەلۇم، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا مارکسىزم ـ لېنىنىزم نەزەرىيەسى بويىچە تەلىم ئالغان بىر تۈركۇم ياشلار مارکسىزم ـ لېنىنىزم ھەققىدە ئاشكارا سۆزلىيەلمەيتتى، ئەمدىلىكتە ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ، مارکسىزم ـ لېنىنىزم ئوچۇق تەشۋىق قىلىنىدىغان، جۇڭگو كومپارتىيەسىنى ئاشكارا تىلغا ئالغىلى بولىدىغان، بىر جۇملە سۆز بىلەن ئېيتقاندا، كوممۇنىزم بايرىقىنى ئاشكارا كۆتۈرۈپ چىقىشقا ئىمكانىيەت تۇغۇلغانىدى.

1948 ـ يىلى كۇزدە خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال ئۆلكىلىرىدە ئارقا ـ ئارقىدىن غەلىبە قازانىدى. 9 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۇنى لياۋنىڭ ـ شېنياڭ جېڭى باشلاندى، مەملىكەت مىقياسىدا سىياسىي، ھەربىي ۋەزىيەت خەلقە پايدىلىق تەرەپكە قاراپ راۋاجلانىدى، زاۋال ـ

لىققا يۈز تۇتقان گومىنداڭ ھۆكۈمىتى يەنىلا ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، بىر تەرەپتىن تىنچلىقپەرۋەر بۇلۇڭالسا، يەنە بىر تەرەپتىن بىز-گە قارىتقان ھەربىي ھۇجۇمنى جىددىيلەشتۈرمەكتە ئىدى.

شىنجاڭدىكى گومىنداڭ كۈچلىرى غوجىسىنىڭ ماقامىغا دەسسەپ، بىر قولىدا زەيتۇن شېخى، يەنە بىر قولىدا كالتەك تۇتۇپ، ھەر خىل ھىيلە - نەيرەڭلەرنى قوللىنىپ ۋاقىتنى قولغا كەلتۈرمەكچى، شۇ ئار-قىلىق ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى بىراقلا ئۇجۇقتۇرماقچى ئىدى. ئاغزىدا ئۇچ ۋىلايەت بىلەن ھەمكارلىشىش ئۇستىدە ھەدەپ قۇرۇق گەپ ساتسا، ئاستىرتتىن ئوسمان باندىتنى قۇترىتىپ، قوراللىق ھۇجۇم قىلىش سۇ-يىقەستىنى ئەملگە ئاشۇرماقچى بولاتتى. ئەمما، بىزنىڭ قۇدرەت تاپقان مىللىي ئارمىيەمىز شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئارمىيەسىگە كۈچلۈك ھۇ-جۇم قوزغاپ ئارام بەرمىگەچكە، گومىنداڭ غەربىي شىمال جەڭ مەيدانىغا قوشۇن يۆتكەپ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىگە تاقابىل تۇرۇشقا ئا-مالسىز قالدى.

1948 - يىل 10 - ئاينىڭ بېشىدا گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمە-تىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دىپلوماتىيە پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى لىيۇ زې-رۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئېچىلغان جۇڭگو - سوۋېت ئاۋىياتسىيەسى شىنجاڭ لىنىيەسى يىغىنىغا قاتنىشىپ، ئالمۇتادىن ئۇرۇمچىگە قايتىش سەپىرىدە غۇلجا ئايرودۇرۇمىغا چۈشتى.

لىيۇ زېرۇڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تەجرىبىلىك دىپلوماتى بو-لۇپ، ئۇنى 20 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇ-غان، لېنىنىزمنىڭ تەسىرىگە ئاز - تولا ئۇچرىغان دەپ ئاڭلىغانىدۇق. لىيۇ زېرۇڭ غۇلجا ئايرودۇرۇمىدا ئەپەندىم بىلەن ئىككى سائەت سۆھبەت ئۆتكۈزدى، لىيۇ زېرۇڭ رۇس تىلىدا راۋان سۆزلەيدىكەن، ئەپەندىم تەرجە-مان ئىشلەتمەي بىۋاستە رۇس تىلىدا سۆزلىشىپ پىكىر ئالماشتۇرۇپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە بېتىم ئۇزۇل - كېسىل ئىجرا بولـ-غاندىلا ھەمكارلىشىشتىن ئىبارەت ئاچقىلى بولمىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ. لىيۇ زېرۇڭمۇ ئەخمەتجاننىڭ پىكرىنى چوقۇم مەر-كەزگە يەتكۈزىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ئىبراھىم خىزمەت ئەپەندىمنىڭ سالامەتلىكىنى بارغانسېرى ناچارلاش-تۇرۇۋاتقىنىدى، ئەپەندىمنىڭ تۇرمىدە «يولۋاس ئورۇندۇق»قا ئولتۇرغۇ-

زۇپ ۋەھشىيانە قىيناشتىن قالغان كېسىلى قوزغىلىپ، پۇت ـ قوللىرى بەك ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا قاراپ مەنمۇ بىئارام بولاتتىم. ئۇ بەزىدە يۆتىلىپ، قىزىپ كېتەتتى. بىز داۋالىنىڭ دەپ ھەرقانچە قىلساق ـ مۇ، ئۇ پەرۋا قىلماي ئالدىراش ئىشلەۋەردى، شۇنىڭ بىلەن كېسىل ئەپەندىمنى ئاخىر يېقىتتى. تۈزۈك داۋالىنىش ئىمكانىيىتى بولمىغاچقا، ئاخىر ئارىشاڭغا چۈشۈپ باقسا قانداق بولار دېگەن ئۈمىدته بورتالا ئارىشاڭغا ئېلىپ باردۇق.

1948 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنىدىن 11 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىگىچە بىز بورتالا ئارىشاڭدا بىر مەزگىل داۋالاندۇق.

ئارىشاڭدا تۈرغۇدەك تۈزۈكرەك ئۆي بولمىغاچقا، بىز بىر چەتكە كىگىز ئۆي تىكىپ ئولتۇردۇق. كۈنمۇ سوۋۇشقا باشلىدى. مەن ئەپەندىمنىڭ خىزمەت بىلەن بولۇپ كېتىپ بالدۇرراق داۋالانمىغانلىقىدىن ئاغرىناتتىم. ئەپەندىم بولسا خىزمەت ماڭا بويسۇنامدۇ ياكى مەن خىزمەتكە بويسۇنمەنمۇ؟ دەيتتى، ئەمدى ئارىشاڭغا چۈشسۇن دېسەك، ئەپەندىم بۇ يەرنى خەلق ئەھۋالىنى بىۋاسىتە ئىگىلەيدىغان ئورۇنغا ئايلاندۇرۇۋالدى.

ئارىشاڭدا تۇرغان مۇشۇ 20 نەچچە كۈن ئىچىدە ئەخمەت ئەپەندىم كەلگۈسىدە قوللىنىشقا تېگىشلىك تەدبىر ـ سىياسەتلەرنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، ئىستراتېگىيەلىك ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇردى، ئىنقىلابىي كۈرەشنى قانداق قىلىپ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈش ئۈستىدە كۆپ باش قاتۇردى.

ئەپەندىمنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە ۋە ئۆزۈمنىڭ ئېسىمدە قالغانلىرىغا ئاساسەن، تۆۋەندىكىدەك رەتلەپ چىقتىم:

ئەپەندىمنىڭ كۈندىلىك پائالىيەتلىرى مۇنداق:

ئامما ئەھۋالىنى ئىگىلەش:

ئالدى بىلەن بىز تەرەپتىن تەيىنلەنگەن موڭغۇل ھاكىم بۆكە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى بىلەن بىزنى يوقلاپ كەلدى. ئەپەندىم ئۇلارغا ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىيەتنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ پات ئارىدا ھالاك بولىدىغانلىقىدەك ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، بىتىمنىڭ بۇزۇلۇش سەۋەبى، شۇنىڭدەك بىزنىڭ ئالغا بېسىش نىشانىمىز ھەققىدە لېكسىيە سۆزلىدى؛ يېزا ـ قىشلاقلارغا بېـ

1948 ـ يىلى كۆز ،ئەخمەتجان ئارىشاڭ ناھىيەسىدە چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشىنى تەكشۈرمەكتە

رىپ، خەلق تۇرمۇشىنى تەكشۈردى؛ مەكتەپلەرگە بېرىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى؛ ئورگان كادىرلىرى بىلەن سۆھبەتلەشتى؛ خەلق ئاممىسى جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار- نىڭ كەلگۈسى گۈزەل جەمئىيەتكە بولغان ئىنتىلىشىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشاللاندى.

ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش:

مۇڭغۇل ھاكىم بۆكە ئامبال بىز تەرەپتىن ھاكىم قىلىپ بەلگىلەن- گەن، خەلق ئىچىدە زور ئابرۇيغا ئىگە ئادەم ئىدى. بىر كۈنى ئەپەندىم بۆكە ھاكىم، سۇ مۇتەخەسسىسى خەمىت ماخمۇت قاتارلىقلار بىلەن سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشتا نوسالغۇغا ئۇچرىغان ئەق مەيدانغا بېرىپ، خوگۇ دېگەن جىلغىدا يوغان بىر قورام تاشنىڭ ئېقىن يولىنى توسۇۋالغانلىقىنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىدى. ھەركىمنىڭ پىكرى ئۆزگىچە بولسىمۇ، لېكىن بىردەك ئېقىن يولىنى كېڭەيتىش ئارقىلىق سۇ يولىنى راۋانلاشتۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئەپەندىم ئېگىز دۆڭگە چىقىپ تەپسىلىي كۆزىتىپ، يان بۇلۇڭ، ئې- گىزلىك قاتارلىقلارنى ھېسابلاپ چىقىپ، ئۇزۇنلۇقى 5. 3 مېتىر، ئې-

گىزلىكى 3. 2 مېتىر كېلىدىغان بۇ قورام تاشنى پارتلىتىۋەتكەندىلا، سۇنى ناھىيەگە باشلاپ بارغىلى بولىدىغانلىقىنى دادىللىق بىلەن ئوتتۇ- رىغا قويۇپتۇ. ھېچكىم بۇ ئۇسۇلنى ئويلىمىغانىكەن. ھەممەيلەن ئاپىرىن ئوقۇشۇپ باشمالتىقىنى چىقىرىپ ماختىشىپ كېتىپتۇ.

ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي ئۆگىنىش:

ئەپەندىم رۇسچە، ئەرەبچە، ھەتتا خەنزۇچە نۇرغۇن كىتابلارنى ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئىنگلىز تىلى دەرسلىك كىتابى، مېنى ئۆگەنسۇن دەپ ئالغان رۇس تىلى كىتابلىرى، «قۇرئان كەرىم» ۋە ئۇ- نىڭ رۇسچە تەرجىمىسىمۇ بار ئىدى. ئەپەندىم ئىسلام مەدەنىيىتىنى ياخ- شى ئۆزلەشتۈرگەن. ئەمگەكچى خەلقنىڭ ساددا ھېسسىياتىغا دەخلى قە- لىپ قويماسلىق پىرىنسىپى ئاساسىدا ئىسلامىيەت ئەنئەنىسىگە ئىگە خەلقنى قانداق قىلىپ مەدەنىيلىككە باشلاش ھەققىدە تەتقىق قىلاتتى. ئەپەندىم «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنى بىرمۇبىر ئۆگىنىپ، پەرقلىق مە- نىلىرىنى ئىگىلەيتتى.

ئەپەندىم كۇندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يېزىپتۇ:

2 ـ سۈرە بەقەرە 286 ـ ئايەت؛

37 ـــ 38 ـ ئايەت بەنى ئىسرائىل ۋە تېھرانىلەرگە قارىـ

تىلغان؛

118 ـ 123 ـ ئايەت كەئبەنىڭ بارلىققا كېلىشى؛

128 ـــ 135 ـ ئايەت بەنى ئىسرائىللارنىڭ ۋە تېھرانىـ

لەرنىڭ دىنغا كىرىشى توغرۇلۇق چاقىرىق؛

136 ـــ 147 ـ ئايەت قىبلىنىڭ ئۆرنىتىلىشى ھەققىدە؛

173 ـ 175 ـ ئايەت قىساس توغرىسىدا؛

176 ـ 178 ـ ئايەت ۋەسىيەت توغرىسىدا؛

179 ـ 183 ـ ئايەت روزا توغرىسىدا.

ئەپەندىم ھەر كۈنى كەچتە قېتىرقىنىپ كىتاب ئوقۇيتتى. كۈندە بىر ـ ئىككى سائەت ئىنگلىزچە، خەنزۇچە ئۆگىنەتتى، مېنى رۇس تىلى ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىپ تۇراتتى، لېكىن ئىككى بالا بىلەن ئۆگىنىشكە چولام تەگمەيتتى. ئەپەندىم مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يۇرى پېتروف-

نىڭ 1946 ـ يىلى چىققان رۇس تىلىدىكى بىر پارچە كىتابنى ئوقۇپ چىقىپ، ئۇچ كۈن ئىچىدە «ئەنگلىيە ۋە ئۇنىڭ مۇستەملىكىلىرى» دېگەن ماقالىسىنى يېزىپ پۈتكۈزدى. ئارقىدىن «ئۇلۇسچىلار كىملەر ۋە ئۇلار ئۆز مىللىتىگە قانداق خىيانەت قىلىدۇ؟» دېگەن ماقالىسىنى يازدى.

بۇ قانداقمۇ ئارام ئېلىش، داۋالىنىش بولسۇن؟ ئۇ بۇ يەرگە داۋالىنىش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆگىنىش ئۈچۈن كەلگەنىكەن ـ دە! كىتاب ئوقۇپ بولۇپ، تا س س نىڭ جۈڭگوغا ئائىت خەۋەرلىرىنى ئاڭلايتتى، مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرنى چاقىرتىپ خىزمەت ئورۇنلاشتۇراتتى، كىشىلەرگە جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئىچكى ئۆلكىلەردىكى جەڭ مەيدانلىرىدا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتى، خەلق ئاممىسىغا بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنىڭ پات ئارىدا ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقىنى تەشۋىق قىلاتتى.

1948 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى لياۋنىڭ ـ شېنياڭ ئۇرۇشىنى زور غەلىبە بىلەن ئاياغلاشتۇردى. 1948 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى خۇەيخەي ئۇرۇشىنى قوزغىدى، جىياڭ جېيشى ھاكىمىيىتىنىڭ گۇمران بولۇشى تارىخىي مۇقەررەرلىككە ئايلاندى.

56. مەسئۇتنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇشى

1948 ـ يىلى 11 ـ ئايدا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى لىيۇ مېڭچۇن، لىيۇ زېرۇڭ قاتارلىقلارنى لەنجۇغا چاقىرتىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى قايتا ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى مۇزاكىرە قىلىپتۇ، جۇملىدىن مەسئۇت سەبرىنى رەئىسلىكتىن قالدۇرۇش، بۇرھان ئەپەندىنى رەئىسلىككە تەيىنلەش ھەققىدە جياڭ جيېشىغا تەكلىپ سۇنۇپتۇ ۋە بۇ خەۋەرنى تېزدىن ئەخمەت ئەپەندىمگە يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى دىپلوماتىيە پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى لىيۇ زېرۇڭغا تاپشۇرۇپتۇ.

1948 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى دىپلوماتىيە پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى لىيۇ زېرۇڭ موسكۋاغا بېرىش يولىدا غۇلجىغا چۈشۈپ، ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن يەنە بىر قېتىم كۆرۈشتى.

بۇ بىرنەچچە سائەتلىك ئۇچرىشىشتا لىيۇ زېرۇڭ ئۆزىنىڭ گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ شىنجاڭ رەئىسىنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدىكى پىكرىنى يەتكۈزدى. ئەپەندىم لىيۇ زېرۇڭغا: مەركىزىي ھۆكۈمەتكە يەنە بىر قېتىم يەتكۈزۈپ قويۇڭكى، خەلققە كېرەكى تولۇق دېموكراتىيە ھوقۇقى، دەپ جاۋاب بەردى. لىيۇ زېرۇڭ ئەپەندىمنىڭ بۇ جاۋابىنى چوقۇم مەركەزگە يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، تېزلا سۆزىنى ئىتتىپاقىغا يۈرۈپ كەتتى.

بۇ چاغدا، گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى تىنچلىق بىتىمى تۈزۈش نەيرىڭىدىن پايدىلىنىپ ئەسكىرىي كۈچىنى 100 مىڭغا يەتكۈزۈۋالدى. لېكىن ئەخمەت ئەپەندىم رەھبەرلىكىدىكى مىللىي ئارمىيە كەسكىن كۆرەش قىلىپ، ھەرقانداق قۇربان بېرىشلەردىن قورقماي، يۈكسەك ئىرادە

بىلەن ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن تۇرىدىغان گومىنداڭنىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق قوشۇنىنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇردى.

1948 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى پەرمان چىقىرىپ مەسئۇت سەبرىنى رەئىسلىكتىن، ئەيسا ئالىپ تېكىنىنى باش كاتىپلىقتىن قالدۇرغانلىقىنى ئېلان قىلدى، لېكىن ئەخمەتجان قاسىمىنى مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش توغرىسىدا بىرنېمە دېمىدى. روشەنكى، بۇمۇ ئوخشاشلا بىر قىلتاق ئىدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئەخمەت ئەپەندىم سوغۇق كۈلۈپ قويغاندىن باشقا بىر ئېغىز بىلدۇرمىدى، ئۇ بۇ ئويۇنىنىڭمۇ ئانچە ئۇزاققا بارمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، يەنى 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى بۇرھان ئەپەندىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە، لىيۇ مېڭچۇىننىڭ ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكىنى جاكارلىدى، شۇنداقلا بىرلەشمە ھۆكۈمەت ۋاقتىدا قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان مەمتىمىن بۇغرانىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىككە تەيىنلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

1948 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى، يەنى يېڭى يىل ھارپىسى ئاخشىمى.

1157

كەڭ ئېزىلگۈچى ئاممىنى زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيەدىن قۇتۇلدۇرۇپ ھۆرلۈككە ئېرىشتۇرۇش، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، خەلقنىڭ شىللىسىگە مىنۇتالغان ئەزگۈچى سىنىپلارنى يوقىتىش ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ كۆرەش نىشانى ئىدى. ئۇ ئۆچ ۋىلايەت ئەھۋالىنى ماركسىزملىق سىنىپىي قاراش بىلەن تەھلىل قىلىپ، ئاز سانلىق ئادەملەر مۇتلەق كۆپ سانلىقنى بايلىقنى ئىگىلىۋېلىۋاتقان ئەھۋالنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تونۇپ يەتكەن ھەمدە بۇنى ئۆزگەرتىش كېرەكلىكىنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئەمما، ئەينى چاغدىكى شارائىت ئىجتىمائىي تۈزۈم ئىسلاھاتى ئۈستىدە كەسكىن ھەرىكەت قوللىنىشقا يار بەرمەيتتى. بىراق ئەپەندىم ھېچقاچان كىشىنى كىشى ئېزىدىغان تۈزۈمنى بەربات قىلىش ئىدىيەسىدىن ۋاز كەچكەن ئەمەس.

ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ قارىشىنى خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىدى:

1948 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى، غۇلجا.

1948 ـ يىلىمۇ تۇڭگىدى. بىزنىڭ ئەھۋالدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولغىنى يوق. بۇدجېتىمىزنىڭ 85% ى مىللىي قىسىملارغا سەرپ قىلىنىۋاتىدۇ.

ئەمەلىيەتتە بىزگە 15 مىڭ ئەسكەرنىي تۇتۇپ تۇرۇش ئېغىر كېلىدۇ، ھېچقانداق يېڭى قۇرۇلۇشقا ئېشىنالمايۋاتىمىز، خەلق تۇرمۇشىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ھېچقانداق چارە قالالمايۋاتىمىز، ئەھۋالىمىز ئېنىق بەلگىلىك بولمىغاچقا ئەسلاھات ئىشلىرى توغرۇلۇق ئېغىز ئاچالماي تۇرىمىز.

خەلقىمىزنىڭ 90 پىرسەنتى كەمبەغەل، 9 پىرسەنتى ئوتتۇراھال، 1 پىرسەنتى ھاللىق ئادەملەر پۈتۈن بايلىقنى تۇتۇپ تۇرىدۇ. غۇلجىدا يالغۇز فاتىخ ئاللايارنىڭ بايلىقى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ يىللىق كىرىمى بىلەن باراۋەر. سۈيدۈكىدىكى كېرىم ھاجىتىڭ 15 مىڭ قويىي تۇرۇقلۇق ھۆكۈمەتكە بېقىشقا (ھەمكارلاشسا) 100 قوي ئاران يارىدىم قىلىدۇ... ئىسلاھ لازىم...

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى، يېڭى يىل.

سەھەردە بالىلىرىم تېخى ئۇيقۇدا چاغدا ئويغىنىپ كۆزۈمنى ئاچسام، تامدىكى جۇڭگو خەرىتىسىگە قاراپ تۇرغانىكەن، خەرىتە ئازادلىق ئارمىيەگە ۋەكىللىك قىلىدىغان قىزىل بايراق ۋە گومىنداڭغا ۋەكىللىك قىلىدىغان كۆك بايراقلار بىلەن تولغانىدى. مەن ئۇنىڭدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىدىم. ئەپەندىم ماڭا قاراپ قويۇپلا، ئارتۇق گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھېسسىياتى گويا دولقۇنلاپ تۇرغان بىپايان دېڭىزغا ئوخشايتتى

ئۇ شۇ كۈنكى خاتىرىسىگە مۇنداق يېزىپتۇ:

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـكۈنى

بۈگۈن يېڭى يىل. پۈتۈن دۇنيا مېھنەتكەشلىرى ئىشىنىڭ ئۈتۈقلىرى ۋە كەمچىلىكلىرى ئۈستىدىن يەكۈن چىقىرىپ كېلە-

چەك پىلانلىرىنى بەلگىلەيدۇ. بىز ھېچ نەرسە ۋە ھېچقانداق ئۇ-
تۇق بىلەن ماختىنالمايمىز ھەم كېلەچەك ئۇچۇنمۇ ئوچۇق بىر
نەرسە بەلگىلىيەلمەيمىز. مۇنداق مەلۇمىز ئەھۋالىلار خەلقنى
زېرىكتۈرۈپ قويىدۇ. ئىلاج بولسا، ھېچ نەرسىگە ئېتىبار قىل-
ماستىن ئۇچ ۋىلايەت ئەھۋالىنى مۇستەھكەملەش، مەدەنىي قۇ-
رۇلۇش، خوجىلىق قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا پىلانلىق رەۋىشتە
كىرىشىش كېرەك.

1949 - يىل 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئورگان گېزىتىمىز ئەخمەتجاننىڭ «مىللىي ئازادلىق ھەرىكەت كۈچى بىرلىشىشتە» دېگەن مۇھىم ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. بۇ ماقالىنى ئەپەندىم ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا تەييارلاپ قويغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېڭى يىل بېغىشلىمىسى دېيىشكە بولاتتى.

ماقالىنىڭ 1 - قىسمىدا خەلقئارا ۋەزىيەت ئەتراپلىق تەھلىل قى-لىنغان، شۇنداقلا جاھانگىرلىكنىڭ گۈمران بولۇشى جەمئىيەت تەرەققى-ياتىنىڭ مۇقەررەر قانۇنىيىتى ئىكەنلىكى، ئاخىرقى غەلىبە دۇنيا خەل-قىگە مەنسۇپ بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن؛ 2 - قىسمىدا گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنىڭ تەبىئىي ھالدا ئېزىلگۈچى خەلقلەرنىڭ قارشىلىقىنى قوزغايدىغانلىقى، ئاخىر خەلق تەرىپىدىن ئۇرۇل - كېسىل بېتچىت قىلىنىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن؛ 3 - قىسمىدا گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچى كۈچلىرى ۋە مەسئۇت ئېقىمىدىكىلەرنىڭ خەلق تەرىپىدىن ئۇرۇل - كېسىل يوقىتىلىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن؛ 4 - قىسمىدا خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئەتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتى-پاقلىشىپ كۈرەش قىلىشى كېرەكلىكى كۆرسىتىلگەن.

57. ۋەزىيەتتىكى يېڭى تەرەققىيات

1949 ـ يىلى يېڭى يىل كۈنى، جياڭ جيېشى نەنجىڭدە «يېڭى يىل تەبرىك سۆز» ئېلان قىلىپ، كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن سۇلھى سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. رەئىس ماۋ زېدۇڭ خېبېيىنىڭ شىمبەيپو دېگەن يېرىدە «ئىنقىلابنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بارايلى» دېگەن يېڭى يىل بېغىشلىمىسى ئېلان قىلدى. بۇ ۋاقىتتا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ مىليونلىغان ئەسكىرى جياڭ جيېشىنىڭ ئاتالمىش پولات ئىستېھكاملىرىنى بىتچىت قىلىپ، بېيپىڭ، تيەنجىن قاتارلىق شەھەرلەرنى قولغا ئېلىش هارپىسىدا تۇرغان، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازادلىق ئۇرۇش ۋەزىيىتى ناهايىتى زور ئۆزگىرىش هاسىل قىلىۋاتقان پەيت ئىدى.

دەل مۇشۇ چاغدا گومىنداڭ مەركىزىي هۆكۈمىتى مەسئۇت سەبرىنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاپ، بۇرهان ئەپەندىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

بۇرهان ئەپەندى ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، 1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىگە خەت يېزىپ ئۇرۇمچىنىڭ ئەهۋالىنى مەلۇم قىلدى. ئەپەندىم خەتنى 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى تاپشۇرۇۋالدى.

خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئەزىزىم ئەخمەت ئەپەندى، سېغىنىشلىق سالامىمنى يوللاپ تېزلىكتە يۈز كۆرۈشۈشىمىزنى تىلەيمەن.

1948 ـ يىل *12* ـ ئاينىڭ *24* ـ كۈنى مەمۇرىي پالاتا يىغىنىدا گېنېرال جاڭنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىش قارار بولۇپ، مەسئۇت ئەپەندى بىلەن ئەيسا بەگنى

مەركەزگە ئالدۇرۇشقا ۋە مەسئۇتنىڭ ئورنىغا مېنى، ئەيسا بەگ-نىڭ ئورنىغا لیۇ مېڭچۇننى، ئىككى مۇئاۋىن رەئىسنىڭ بىرىگە مۇھەممەتئىمىن ھەزرەتنى بەلگىلەپتۇ (بىرى ئۆزىگىز ئىكەن، قالغان ئەزالار ھەققىدە ھازىرچە سۆز يوق، ئۇ ھەقتە ئۆزىگىز قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەسلىھەت بىلەن بېجىرىشكە قالدۇرۇپتۇ). لیۇ مىشۇجاڭ بۇگۈن نەنجىڭدىن ئۇچۇپ چىقىدىكەن. *1* ـ ئاينىڭ *4* ـ كۈنلىرىدە ئورۇمچىگە كەلسە كېرەك. ئۇ كەلگۈچە ئاۋۋال ئىشنى تاپشۇرۇۋالىدىغان كۆرۈنمىز. ئەيسا بەگ كېتىشكە تەييارلىق قىلۋاتسا كېرەك. لېكىن، بەك مەيۈس، رو ھى چۈشكۈن دەيدۇ. مەسئۇت ئەپەندىم «مەن ھېچبىر خىزمەت قىلالمايمەن، قېرىدىم، ۋەتىنىمدىن بېشىمنى چاپساڭلارمۇ كەتمەيمەن» دەپ ئېيتىپتۇمىش. ئەمما، ئېنىقىنى بىلەلمىدىم. جاڭ بۇجاڭدىن ئۆزلىرىگە تېزرەك كېلىڭلەر دەپ تېلېگرامما بار ئىكەن. مۇھەممەتئىمىن بەگكە ھەم ئەسھەت قىلىپ تېزرەك ئەۋەتىشكە يارىدەم قىلىڭ دەپ خەۋەر بار دەيدۇ. مۇھەممەتئىمىن بەگ-نى بىرنەچچە كۈن بولدى كۆرگىنىم يوق، ئۇنىڭ ئۆزىدە ئانچە خۇشاللىق بولمىسا كېرەك. بۇ ھەقتە ئۆزىگىز بىلەن كۆرۈشكەندە سۆزلىشىمىز. ئىسلاھ قىلىدىغان ئىشلار بەك كۆپ. شۇنىڭ ئۈچۈن سىزنى كۈتىمەن. بىرنەچچە نۇقتىلار ھەققىدە پىكرىمنى يازدىم. مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈرسىز.

(*1*) بىتىم بويىچە ۋالىيلار سايلىنىشى كېرەك ئىدى. ئەمما، بۇ ھازىرغىچە قۇرۇق سەۋەبلەر بىلەن خەيرلىك بىر نەتىجە كۆرسىتەلمىدى. شۇڭلاشقا يېقىن كۈنلەردە ۋالىيلارنى تەينىلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىش چارىسىنى كۆرسەك. بولمىسا ھەربىر ۋالىي ئۆز بېشىغا مۇستەقىل بولۇپ، كەيپى كەلسە ئىتائەت قىلىپ، ئوخشىمىسا ئىتائەت قىلماسىتىن، ئۆزلىرى خالىغانچە ئىش قىلىدىكەن. بۇنداق بولغاندا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئافتونۇمىيى) يوقىلىپ، ئىشلارنى ئۇتۇقلۇق ئېلىپ بېرىشقا ئىمكانىيەت بولمايدىكەن.

(2) مالىيە مەسلىسىنى ئىسلاھ قىلماي مۇمكىن ئەمەس. مۇنداق *3* مىليونلۇق قەغەز پۇل چىقاردىلەر، *6* مىليونلۇقنى بېسىۋاتىدۇ، دەيدۇ. بىز ئىشنى تاپشۇرۇۋالغۇچە چىقىرىپ قويمە-

سالا، ئەلۋەتتە، ئۇنى چىقارماسلىقنىڭ چارىسىنى كۆرۈرمىز، دەپ ئويلايمەن. ھازىر خەلق تۇرمۇشى بەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. بىزلەردىن خەلق كۆپ ئۈمىد كۈتىدۇ.

(3) سالىسىنىڭ ئورنىغا نېغمەتنى بەلگىلىسەك دەيمەن. نېغمەت ئۆتكەن يىلدىن بېرى يامان ئەمەس، ئۇنى سۈڭ شىلىەنلەر مەجبۇرلىسىمۇ، ئۇ بىزلەرگە (ھەممىمىزگە) قارشى ئاكتىپ ئىش كۆرسەتمەستىن، مۇمكىنقەدەر بىتەرەپ پوزىتسىيەدە كەلگەنىدى. كېيىن نەنجىڭگە لىفاڭپېيۇەن (قانۇن چىقىرىش ھەيئىتى) بولۇپ باردى. ئۇنداھەم ئۇنى تەقىب قىلىپ كەلدىم، بىزلەرگە قارشى بىرەر ھەرىكەتتە ياكى سۆزدە بولمىدى، بەلكى ئىشەنگەن سايلىرىمىزدا كېيىك تېپىلماي قالۇر. مۇنداقايتقاندىن بېرىمۇ ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇپ كېلىدۇ. سىزگە قارىتا زور ھۆرمىتى بار. ئۆزىنىڭ ياشلار ئارىسىدا بولغان تەسىرىمۇ كىچىك ئەمەس. ئۇلكەنلەر (چوڭلار) ئالدىدىمۇ ئابرۇيى بار. بىزگە پايدىسى يېتەر دەپ ئۈمىدىم چوڭ. مەلۇماتى ھەم سالىسقا قارىغاندا ياخشى، ئويلىشىپ كۆرۈرسىز.

(4) بىزنىڭ بۇ يەردە جاڭ زىگې دېگەن كىشى بار، بۇ كىشى بۇرۇن سۈڭ شىلىەن ئىشتابىدا بولغان. ئۇ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەسىس مەجلىسىنىڭ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەتنى تەرجىمە قىلىپ، شاڭخەيدىكى «داگۈڭباۋ» گېزىتىگە ئەۋەتىپ باستۇرۇپ چىقارغۇزغانىكەن. ئۇنىڭ ئېچىرىدە ياخشى تەسىرى بولغانمىش. بۇ جاڭ ھازىر تېرىسىنى ئالماشتۇرۇپ، بىزنىڭ شۇئارغا قوشۇلغان بولۇپ يۈرىدۇ (بىزنىڭ ئارىمىزغا كىرىش ئۈچۈن قوللانغان ئۇسۇلى بولۇشى مۇمكىن). ئۇ ئەسئەت تاھىر بىلەن «ھايات ھەم دەۋر» دەپ بىر ژۇرنال (ئۇيغۇرچە) چىقىرىشقا باشلىغان. باش ماقالىسىدە غۇلجىدا سىزنىڭ رەھبەرلىكىگىزدە قۇرۇلغان ئىتتىپاقنى ئالقىشلاپ، چىن دىلىدىن قوشۇلمىز، دەپ يازىدۇ.

بۇنى بەك ئاشىغىش (ئالدىراش) يېزىش توغرا كەلدى، ئۆزىگىزدىن بىر خەۋەر كۈتىمەن.

قوشۇمچە: سۈڭ شىلىەن نەنجىڭدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ

يېڭىدىن تەشكىل بولۇشىغا بەك قارشى چىققانمىش. ئەھۋالنى لېۋ مېڭچۇن كەلگەندە بىلەرمىز.

مۇھتەرەم رەھمجان ئەپەندى، سەيپىدىن ئەپەندى، ئابدۇكېرىم ئەپەندى، ھاكىمبەگ غوجام ۋە قالمىش ھەممىسىگە سالام يوللاپ، تېزلىكتە كۆرۈشۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

قولىڭىزنى قىسىپ ھۆرمەت بىلەن بۇرھان

1949 ـ يىل *1* ـ ئايىنىڭ *3* ـ كۈنى كەچ سائەت *8* دە

بۇرھان ئەپەندىم ئەخمەت ئەپەندىمگە يازغان بۇ بىر پارچە خېتىدە ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى بەزى چوڭ ئىشلارغا قارىتا كۆزقارىشىنى دېگۈسى كەلگەن بولسىمۇ، يەنىلا يوشۇرۇن سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەشكە مەجبۇر بولغانلىقى چىقىپلا تۇراتتى.

بۇرھان ئەپەندى خېتىنىڭ 4 ـ نۇقتىسىدا «بىزنىڭ بۇ يەردە جاڭ زىڭې دېگەن كىشى بار، بۇ كىشى بۇرۇن سۇڭ شىلىەن ئىشتابىدا بولغان... ئۇ ھازىر تېرىسىنى ئالماشتۇرۇپ، بىزنىڭ شوئارغا قوشۇلغان بولۇپ يۈرىدۇ (بىزنىڭ ئارىمىزغا كىرىش ئۈچۈن قوللانغان ئۇسۇلى بولۇشى مۇمكىن...)» دەپ يازغان.

بۇرھان ئەپەندىنىڭ خېتىنىڭ مۇشۇ مەزمۇنىدىن شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، جاڭ زىڭې دېگەن بۇ ئادەم گومىنداڭنىڭ جاھىل كۈچلىرى بولغان سۇڭ شىلىەن تەرەپدارىدىكى سادىق جارچى. ئۇ گومىنداڭنىڭ جاھىل ئۇنسۇرلىرى تەرىپىدە تۇرغانىكەن. شۇڭا ئۇ جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى بولغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا غالجىرلارچە ھۇجۇم قىلماي قالمايدۇ.

جاڭ زىڭې ئەينى ۋاقىتتا گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدىكى زۇۋانى بولغان «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئىشلەپ يۈرگەن كىچىك گۇماشتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى، قانداق قىلىپ گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ مەخپىيىتىنى بىلىپ كېتەلەيدۇ؟ ئۆزى بىر يۇقىرى قاتلام كىشىلىرىدىن بولسىچۇ، كاشكى! ئۇنىڭ يۇقىرى قاتلامدىكى ئىچكى ئەھۋاللاردىن خەۋەردار بولۇشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

ئادەمنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرۈپ، جاڭ زىڭې ئەپەندى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدا «قانغا بويالغان قۇمۇق» دېگەن كىتاب يېزىپ چى-

قىپتۇ. كىتابىدا جاڭ زىگې ئاق - قارىنى ئاستىن - ئۇستۇن قىلىپ، ئاڭلىسا ئادەمنىڭ قوۋۇرغىسى ئېگىلىپ كېتىدىغان ۋەقەلەرنى توقۇپ چىقىپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ قەلبىدە نۇرغۇن تارىخىي شەخسلەر، چوڭ - چوڭ تارىخىي ۋەقەلەر ئويدۇرۇپ چىقىرىلىپتۇ، ئۆزى خۇددى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالىي رەھبەرلىرىدىن بولغان ئىستالىن، مالىنكوف، مولوتوف قاتارلىقلار بىلەن بىللە ئىشلىگەندەك، سوۋېت ئىتتىپاقى كومۇنىستىك پارتىيەسى سىياسىي بىيۇروسىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك يىغىنلىرىغا قاتناشقاندەك، ئادەم دېسە ئادەمگە ئوخشىمايدىغان، جىن دېسە جىنغا ئوخشىمايدىغان «مۇھىم» شەخسلەرنى توقۇپ چىقىپتۇ. كىتابىدا تېخى ئابدۇكېرىم ئابباسوف سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئەۋەتكەن رۇس قىزى بىلەن مۇنچىدا ئوينىغانمىش؛ سوۋېت لىنك يەتتە ئادەم ئابدۇكېرىم ئابباسوق بىلەن سۆزلەشكەندە، ئەڭ مۇھىم مەخپىيەتلىككە چېتىلىدىغان سۆزلەرنى قىلىپ «ماۋ زېدۇڭ ئىسمىلىك بۇ ئادەم جۇڭگودىكى فېئودالىزمنىڭ سىمۋولى، ئۇ دېگەن جۇڭگو فېئودالىزمىدىن ئىبارەت خېمىرغا ماركسىزمنىڭ خۇرۇچىنى ئارىلاشتۇرۇپ يۇغۇرۇشتىن پەيدا بولغان شەخس...» دېگەنمىش. كىتابتا يەنە ئەسەبىيلىشىپ قانداقتۇر ئابدۇكېرىم ئابباسوف موسكۋادا ئىستالىن بىلەن سۆزلەشكەن چېغىدا ئىستالىننى تونۇماي قاپتۇمىش؛ ئىستالىن تېخى ئابدۇكېرىمغا رۇس خوتۇن ئېلىش توغرۇلۇق يوليورۇق بەرگەنمىش، يەنە بىر كوتۇزوف ئىسىملىك گېنېرال پولكوۋنىك ئۆزىنىڭ قىزىنى ئابدۇكېرىم ئابباسوفقا بەرمەكچى بولغانمىش...

ئەستاغپۇرۇللا! ئابدۇكېرىم ئابباسوف موسكۋاغا بېرىپ باقمىغان تۇرسا، قانداق قىلىپ ئىستالىن بىلەن موسكۋادا كۆرۈشىدۇ؟ بۇ ھەقىقەتەنمۇ يانپىشىغا ئۇرۇپ تاپقان بىمەنە ئويدۇرما ئەمەسمۇ!

كىتابتا يېزىلغان دۆلەت ئىچىدىكى ۋەقەلىكلەرنى ئوقۇسىڭىز تېخىمۇ يىرگىنىسىز: ئابدۇكېرىم ئابباسوف ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، جياڭ جىڭگو ئابدۇكېرىم ئابباسوفقا بەرگەن زىياپىتىدە تەپ تارتماستىن ئۇستەل ئۇستىگە چوشقا گۆشى كەلتۈرگەنمىش... ئۇنىڭدىن باشقا سۇڭ شىلىەن بىز تەرەپنىڭ ئارىستوف دېگەن ئادىمىمىز بىلەن ئات بەيگىسىگە چۈشۈپتۇ. ئۇچ ۋىلايەتتە ئارىستوف ئىسىملىك ئادەم مەۋجۇت ئەمەس. مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار خېلى كۆپ يېزىلغان...

قانداق ئادەم يۇرىكىنى قاپتەك قىلىپ خەلقئالەمنىڭ نەپرىتىگە

قېلىشتىن قورقماي مۇشۇنىڭدەك ساختا تارىخ ياساپ چىقالايدۇ؟ بۇ نەقەدەر نومۇسسىزلىق، نەقەدەر يۈزسىزلىك ـ ھە؟ بۇنىڭ ھەممىسى يامان غەرەزدە تارىخ ئويدۇرغانلىق بولماي نېمە؟

كىتابتا يېزىلغان ئەخمەتجان بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوف قاتارلىق كىشىلەر توغرىسىدىكى بەزى تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى مەن ئاڭلاپمۇ باقماپتىكەنمەن. مەن جاڭ زىگې دېگەننى تونۇمايمەن، ئەزەلدىن كۆرۈپمۇ باقمىغان. ئۇ تېخى كىتابتا مېنى ئەخمەتجان بىلەن يۇ يۈرېن ئەپەندى چاقىرغان زىياپەتكە قاتناشتى دەپتۇ.

كەچۈرىسىز! يۇ يۈرېن ئەپەندى ئۇرۇمچىگە كەلگەندە مەن تېخى غۇلجىدا.

بۇ كىتاب نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان، ئەپەندىم بىلەن بىللە ئىشلىگەن پېشقەدەم جەڭچىلەر ۋە يولداشلارنىڭ، شۇنداقلا شېڭ شىسەي تۇرمىسىدىن يەنىگە قايتقان يولداشلارنىڭ قاتتىق نەپرەتلەندى. قاراپ تۇرۇپ تارىخنىڭ بۇنداق بۇرمىلىنىشى، ئاياغ ئاستى قىلىنىشىغا چىداپ تۇرالماي، كىتابتىكى ساختىپەزلىككە قەتئىي ھالدا قايتۇرما زەربە بېرىشىمىز كېرەك دەپ بەس ـ بەستە ئىپادە بىلدۇرۇشتى.

مەن گىتلېرنىڭ «تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى» گېببېلىسنىڭ: «يالغان گەپنى مىڭ قېتىم تەكرارلىساڭ راستقا ئايلىنىدۇ» دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ قالدىم.

مېنىڭچە جاڭ زىگې ئەپەندى بۇ ھېكمەتلىك سۆزنى ئۆزىنىڭ ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ باقماقچى بولسا كېرەك!

بىرىنچىدىن، جاڭ زىگېنىڭ ئەخمەتجان، ئابدۇكېرىم ئابباسوف قاتارلىقلار بىلەن ئالاقە قىلىش سالاھىيىتى يوق، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى قەتئىي مەخپىي ئىشلارنى بىلەلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقىسى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس؛ ئۈچىنچىدىن، گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ مەخپىي پىلانلىرىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرۈشىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

ئۇنىڭ توقۇپ چىققان بىرنېمىلىرى بەكمۇ كۈلكىلىك، ئەسلىدە ئۇ ئۆزىنى ئىچكى ئەھۋاللاردىن خەۋەردار كىشى قىلىپ كۆرسىتىپ، كىتاب

خانلارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىماقچى بولغان. لېكىن ئۇ كۆز بويامچىلىق قىلىشنىڭ، دەل ئۆزىنىڭ ئالدامچىلىقىنى ئاشكارىلاپ قويىدىغانلىقىنى ھېچقاچان ئېسىگە كەلتۈرمەپتۇ... ۋەھالەنكى كىتاب يازىمەن دەپ ئۆزىنىڭ گومىنداڭغا يېقىندىن ئەگەشكەنلىكىنى ئىقرار قىلىپ ئۆزىنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ قويۇپتۇ. پەلەك تەتۈر چۆرگۈلۈپ، بۇ ئەپەندىمنى قۇتقۇزۇپ قالالماپتۇ. ئازادلىق ھارپىسىدا بۇ ئەپەندىم ئىچكىرىگە قاچقان يېرىدە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئەسىرىگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

مەن شاھىت بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ھەرقانداق ئادەمنىڭ چوڭلۇرىمىزنى ھاقارەتلىشىگە قەتئىي يول قويالمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەقىقىي پاكىت بىلەن بۇنداق ئويدۇرۇپ چىققان ياسالما تارىخنى ئېچىپ تاشلىمىساق، ئەجدادلار ئالدىدا چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولىمىز!

ھەقىقىي تارىخنىڭ ئەينەن قىياپىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىم ئۈچۈن، ھەرقانداق شەخسنىڭ ئىنقىلابىي قۇربانلارغا تىل تەگكۈزۈپ بۇلغىشىغا قەتئىي يول قويماي، ساختا تارىخنى ئۆزۈل ـ كېسىل ئېچىپ تاشلاش ئارقىلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ روھىغا تەسەللى بېرىشنى ئۆمىد قىلىمەن، ئۇلارنىڭ روھى ئەمىن تاپسۇن!

ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، بۇرھان ئەپەندىم بىز ئۇرۇمچىدىن چېكىنگەندە خېلى جىق قولايلىقلارنى يارىتىپ بەرگەنىدى، ئۆزىمۇ زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. بۇرھان ئەپەندىنىڭ بۇ خېتى ئەمەلىيەتتە گومىنداڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئەھۋاللارنى ئەخمەت ئەپەندىمگە يەتكۈزگەنلىك ئىدى. خەتتە جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ 1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىمگە تېلىگراما ئەۋەتكەنلىكى تىلغا ئېلىنىغان ۋە شۇنداقلا بۇ تېلىگراما جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ يازغان ئۇچىنچى پارچە جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇۋالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئەپەندىمگە يازغان ئۈچ پارچە خېتى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ گېزىتىدە تولۇق ئېلان قىلىنغان. ئەما گېنېرالنىڭ بۇ قېتىمقى تېلىگراممىسى گېزىتتە ئېلان قىلىنمىدى، ئەپەندىم گېنېرالنىڭ تېلىگراممىسىنى ئۆز قولى بىلەن كۆندىلىك خاتىرىسىگە كۆچۈرۈپ قويۇپتۇ ھەم تېلىگراممىنىڭ ئاستىغا ئۆزىنىڭ كۆزقارىشىنى

مۇ يېزىپ قويۇپتۇ. ئەسلىي تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ھۆرمەتلىك مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەت ئەپەندىم ۋە مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان ئەپەندىگە:

سىزلەرنىڭ ئۆتكەن يىلى 3 ـ ئۆكتەبىردە ئەۋەتكەن مەكتۇپىڭىزلارنى تاپشۇرۇۋالدىم. خەتنىڭ مەزمۇنى ۋە توغرا بولغان جايلىرىغا تولۇق جاۋاب بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز دېگەنلىكىدىن سىزلەر. مېنىڭ ئويلىشىمچە، بۇ تۇغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە تەكرارلاپ بەس ـ مۇنازىرە قىلماستىن، بەلكى سەمىمىيەتلىكتە ئەمەلىي پاكىت بىلەن تولۇق جاۋاب بېرىشىمىز لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىلىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىنى ۋە سىزلەر بۇرۇن ئىپادىلەپ ئۆتكەن بۇرھان ئەپەندىمنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇشىنى تەلەپ قىلىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەتكە كەسكىن رەۋىشتە پىكىر كۆرسەتتىم. بۇ سىزلەرنىڭ ئۆتكەن ۋاقىتتا ئۇرۇمچىدىن چېكىنىپ چىققانلىقلىرىڭىزلارنىڭ مۇھىم ئامىللى بولۇپ، بۇ خىل ئامىل بەربىر ئازىيىدۇ. مانا بۇ مېنىڭ سىزلەرگە ئەمەلىي پاكىت ئۈستىدە بەرگەن تولۇق جاۋابىمدۇر. شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە، مەن ھەم سىزلەرنىڭ ئەمەلىيەت ئۈستىدە ماڭا تولۇق جاۋاب بەرمىكىڭىزلەرنى ئۈمىد قىلىمەن. مەسىلەن، ئىلى تەرەپنىڭ ئىمزا قىلغان تىنچلىق بىتىمىنى ماددا بويىچە تولۇق ئىجرا قىلىپ، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەھۋالىنى ئېلىپ تاشلاشلىرىڭىز لازىم ۋە بۇ بارچە ئىشلار ئۈستىدە تولۇق بولغان گەۋدىلىك پاكىتلار ئىپادىلىنىشى لازىم. مەن ھازىر لەنجۇغا قايتىپ كەلدىم. دېمەك، ھەر ۋاقىتتا ئۇرۇمچىگە بېرىشىمغا مۇمكىنچىلىكتۇر. سىزلەرنىڭ ھەم ئەمەلىيەت ئۈستىدە تىنچلىق بىتىمىنى تولۇق ئىجرا قىلغاندىن سوڭ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىشىڭىزلەرنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇ ۋاقىتتا ئۇرۇمچىدە كۆرۈشۈشىمىز مۇمكىندۇر. ھەممىمىز بىرلىكتە ئىتتىپاقلىق بىلەن سىياسىي ئىشلارنى ئەمەلگە قويۇش پروگراممىسى ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلىسەك، ھەممىمىز بىرلىكتە پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقنىڭ

ئەركىنلىكى، بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن تىرىشىساق، شۇنىڭ بىـ
لەن بىرگە، سالامەت ۋە خۇشاللىقتا بولۇشنى تىلەيمەن.

جاك جىجۇك

مىنگونىڭ 38 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

ئەخمەتجان گېنېرال جاك جىجۇڭنىڭ خېتىنى كۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئاخىرىغا مۇنداق بىر ئىزاهات يېزىپ قويغان:

«بۇ خەت نېمىدېگەن ئالدىراش يېزىلغان، ئىلگىرىكى خەتلەر بىلەن نېمە پەرقى بار!...»

شۇنىڭدىن كېيىن ئەخمەتجان يەنە خەت يېزىشىپ ئالاقە قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى هېس قىلىپ قايتا خەت قايتۇرمىدى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ رۇسچە ئاڭلىتىشىدا شاڭخەيدە پۇقرالارنىڭ ئاچلىقتىن، سوغۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى بېرىلدى. ئەخمەتجان رادىيونى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئىنتايىن ئېچىندى ۋە شۇ كۈنكى كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىكەن:

1168

بۈگۈن رادىيودا شاڭخەيدە 300چە ئادەمنىڭ توڭلاپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. بۇلاردىن 280ى ياش ـ ئۆسمۈرلەر ئىكەن. بىز مەركەزگە بارغان ۋاقتىتا، يەنى 1946 ـ يىلى دېكابىرنىڭ قار ئارىلاش يامغۇر ياغقان بىر كۈنىدە 70 ئادەم توڭلاپ قالغانىدى. شۇ ۋاقتىتا شاڭخەي بۇرژۇئازىيەسىنىڭ ئۆيلىرىدە بانكىت ئۈستىگە بانكىت قاياپ تۇرىدىكەن. قاچانغىچە ئىنسانىيەت دۇنياسى بۇ ئەهۋالغا رازى بولىدىكىن!

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئەپەندىم «ئادەم هوقۇقى نىقابى ئاستىدا ئادەم هوقۇقىنىڭ دەپسەندە قىلىنىشى» سەرلەۋهىلىك ماقالە ئېلان قىلدى. ئەپەندىم ئۆز ماقالىسىدە جاهانگىر دۆلەتلەرنىڭ ئۆزلىرى مۇستەملىكە

قىلىپ بېسىۋالغان دۆلەتلەرنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ بوزەك ئېتىۋاتقان. لىقىنى قاتتىق سۆككەن، شۇنداقلا گوللاندىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھىندونېزىيە ئەمگەكچى خەلقىنى رەھىمسىزلەرچە ئېزىپ ئېكسپلاتاتسىيە قىلغانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۈتۈن دۇنيادىكى ئەمگەكچى خەلق ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولىدىغان كەلگۈسىنىڭ چوقۇم يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنچ بىلدۈرگەن.

ئەپەندىمنىڭ بۇ ماقالىسىنى ئوقۇغىنىمدا ئۇنىڭ سوۋېتتىن قايتىپ كەلگەن ۋاقتىدىكى ھالەتلىرى كۆز ئالدىمدىن ئۆتەتتى. شۇ چاغلاردا ئەخمەت ئەپەندىم يېڭىدىن قايتىپ كەلگەن، بىزگە ئىنقىلاب ئېلىپ بېرىش توغرۇلۇق گەپ قىلاتتى، مەندىن ئادەم ھوقۇقى دېگەن نېمە، دەپ سورىغان چېغىدا، مەن تولۇق جاۋاب بېرەلمىگەنلىكىمنى ئېسىمگە ئالدىم. لېكىن ھازىر ئەھۋال ئوخشىمايدۇ، ئەپەندىم بولسا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى بولۇپ قالدى، مەنمۇ بوران ـ چاپقۇنلارنىڭ سىنىقىنى بېشىمدىن جىق ئۆتكۈزدۇم، ئەپەندىم بۇ ماقالىنى يېزىش ئارقىلىق نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى مەنمۇ چۈشىنىمەن.

ئەپەندىم مىللەتلەر مۇناسىۋىتى مەسىلىسىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرەتتى، ھەر مىللەت ئاممىسىنى «ئىتتىپاق» ئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، ئورتاق نىشان ئۈچۈن ئۆز ئالاھىدىلىكىنى جارى قىلدۇرۇشقا، ئاكتىپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە چاقىرىق قىلاتتى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىدە خۇيزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندا لېتىق سۇلايمانوف (خۇيزۇ) ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا، خاشىم موللام يىلەن يۈسۈپ مالىن (خۇيزۇ) مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا سايلاندى.

7 ـ يانۋار پىراۋوسلاۋىيە دىنىدىكىلەرنىڭ روژدېستۋا بايرىمى يېتىپ كەلدى. بۇ بايرام خرىستىيان دىنىدىكىلەردىن 13 كۈن كېيىن بولىدىكەن. دىنىي ئەقىدە بويىچە تۇنەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلىدىكەن. بۇ كۈنى غۇلجىدىكى رۇسلار تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئەخمەتجان، ئىسھاقبېك، رەھىمجان، ئابدۇكېرىم، قېيۇمبەگ قاتارلىقلار غۇلجىدىكى رۇسلارنىڭ ئاقساقاللىرىدىن كولىشوف، ئۇگلىكىن، ماسكالىيوف، مۇگۇتنوف، ماژاروف قاتارلىقلارنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ بايرامنى مۇبارەكلەپتۇ. ئۇلار بىلەن ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىيەت توغرىسىدا كەڭ ـ

كۆشاده سۆزلىشىپتۇ، رۇسلارنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرى، شۇنداقلا رۇس يازغۇچىلىرىدىن پۇشكىن، لېرمونتوف، تولستوي قاتار ـ لىقلار توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇرۇپتۇ. ئەپەندىم قايتىشىدا پۇشكىننىڭ تۆت توملۇق ئەسەرىنى ئالغاچ كەپتۇ. شۇ كۈنى كەچتە بىز يەنە رۇس مەكتەپ ئۇيۇشتۇرغان روزدىستۇا بايرىمىلىق كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىگە قاتناشتۇق.

ئەخمەتجان شۇ كۈنلۈك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغان:

> رۇس مەكتىپى غۇلجىدىكى بارلىق مەكتەپلەرگە ئۈلگە بولىدۇ. باشقا مەكتەپلەرمۇ شۇنداق بولسا نېمىدېگەن ياخشى! رۇس مەكتىپى ئۈلگە بولارلىق ئىكەن، مۇشۇ يېڭىلىقلارنى باشقىلارغىمۇ كىرگۈزۈش كېرەك. ھازىرچە قوبۇل قىلارلىق بولمىسىمۇ، بەزى ۋاقىتلاردا مەجبۇرلاپ كىرگۈزۈش لازىم.

ئەخمەتجان مەيلى قەيەرگە بارسۇن، شۇ يەردىكى مەكتەپلەرنى كۆر ـ مەي كەلمەيتتى. ئۇ «بىلەكلىك بىرنى يېڭىدۇ، بىلىملىك مىڭنى» دەيدىغان تەمسىلنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيتتى. ئۆسمۈرلەر بىزنىڭ كېلەچىكىمىز، مەكتەپ ياخشى باشقۇرۇلمىسا بولمايدۇ دەيتتى. خەلقىمىز ئازاد ـ لىققا ئېرىشكەندىن كېيىن يۇقىرى ئالىڭ ـ سەۋىيەگە ئىگە، پەن ـ تېخ ـ نىكا ئىگىلىگەن بىر تۈركۈم تايانچ كۈچلەرنى يېتىشتۇرۇپ چىقىشنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلەيتتى. بۇ مۇددىئاغا يېتىش ئۈچۈن مەدەنىيەت ـ مائارىپنى مۇھىم ئورۇنغا قويۇش كېرەك دەپ قارايتتى. يولداشلارنىڭ ھەر جەھەتتىكى تونۇشىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، ئەخمەت ئەپەندىم ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم دېگۈدەك ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ دوكلات يىغىنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ تۇراتتى ۋە خەلقئارا ۋەزىيەت، دۆلەت ۋەزىيىتى قاتارلىق تەرەپلەردىن يېرىم كۈن دوكلات بېرەتتى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» 2 ـ قېتىملىق ئاكتىپلار يىغىنى چاقىردى. ئەخمەت ئەپەندىم سۆزگە چىقتى، مەنمۇ بۇ قېتىمقى ئاكتىپلار يىغىنىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ قاتناشتىم.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» خەلق قەلبىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتتى، ئەمەلىيەتتە مۇكەممەل تەشكىلەنگەن بىر پارتىيە بولۇش تۈسىنى ئالغان بولۇپ، ھەممە كۈچلەرنى بىرەڭ ئۇيۇشتۇرۇش رولىنى ئۆتەيدىغان، تەسىر دائىرىسى چوڭ، چاقىرىق كۈچى زور ئۇنۇمۇبرسال ئىنقىلابىي تەشكىلاتقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى، جۇملىدىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىك مەركىزى بولۇپ قالدى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» 3 ـ قېتىملىق ھەيئەت ئەزالار ئومۇمىي يىغىنى چاقىردى. يىغىندا ئەخمەت ئەپەندىم ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە مۇھىم سۆز قىلدى. يىغىن ئورگان كادىرلىرىدىن ھەرقايسى ناھىيەلەرگە چۈشۈپ دېھقانچىلىق ئىشلىرىدا كۆرۈلىدىغان قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش، ئارمىيە بىلەن خەلقنى چىڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ئۆز كۈچىگە تايىنىش ئارقىلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىنى ياخشى ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. يىغىندا ئەپەندىم باشلامچىلىق بىلەن يېزىغا چۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن جەمئىي 14 نەپەر رەھبىرىي كادىر 14 ناھىيەگە چۈشتى. ئەپەندىم تۇققۇزتارا ناھىيەسىگە بېرىپ نۇقتىدا تۇرۇش، گېنېرال ئىسھاقبېك كۆنەسكە، ئابدۇكېرىم ئابباسوف ئارىشاڭغا، رەھىمجان، سەيپىدىن قاتارلىقلار باشقا ناھىيەلەرگە چۈشۈش توغرىسىدا قارار چىقىرىلدى. يىغىن يەنە ھەر يىلى 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىنى كۆچەت تىكىش بايرىمى قىلىپ بېكىتتى، بۇنىڭ بىلەن تۇزۇم جەھەتتىن كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش خىزمىتى مۇقىملاشتۇرۇلدى.

يىغىننىڭ قارارى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى: ئەتىيازلىق تېرىلغۇ پېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ، يېزا ئىگىلىك سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش، ئۇرۇق تاللاش ئىشلىرىنى ئالدىنئالا ئېلىپ بېرىش لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن كەڭ يېزا ـ قىشلاقلاردا تەشۋىقات ئىشلىرىنى ياخشى ئىشلەش كېرەك.

دېھقانچىلىق ـــ ئۆلكىمىز ئىقتىسادىنىڭ ئاساسى. دېھقانچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئارقىلىقلا خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلىغىلى، بولۇپمۇ دېھقانلارنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشىنى ياخشىلىغىلى بولىدۇ.

بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن، ئىتتىپاق ھەيئەت ئەزالىرى جايلارغا بېرىپ ئۆزى بىۋاسىتە يېتەكچىلىك قىلىشى ئىنتايىن زۆرۈر.

مەركىزىي ھەيئەت دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئۆلكىمىز تەرەققىياتىدىكى مۇھىم ئورنىنى تولۇق تونۇشى، پەسلىنى چىڭ تۇتۇپ، ئەتىيازلىق ئىشلەپچىقىرىشنى جەزمەن قاتتىق تۇتۇشى كېرەك. بىر كۈنۈمۇ كېيىن قېلىشقا بولمايدۇ.

ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئەركىن مۇھىت ئاستىدا، ھۆكۈمەتنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ياردىمىدە دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى جەريانىدا قولغا كەلگەن ھەربىر ئۇتۇق خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش جەھەتتە قولغا كەلگەن ئۇتۇقتۇر. خەلقچىللىق تۇزۇمىنىڭ ئورنىتىلىشى ۋە ئىقتىسادىي ئاساسىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى، مىڭلىغان بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىشى، مىللىي ئارمىيەنىڭ تولۇق تەمىناتى، خەلقنىڭ خاتىرجەم ياشىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا باغلىق.

شۇڭا، مەركىزىي ھەيئەت بۇ ئىشقا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ. ھەر دەرىجىلىك تەشكىللەرنىڭ بۇ خىزمەتنى ئۆزىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى دەپ قاراپ، يۈكسەك ئەھمىيەت بېرىشى ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتكە ياردەم قىلىپ بارلىق زۆرۈر تېپىلغان تەشكىلىي ۋاستىلەرنى ئىشلىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. مانا بۇ نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە.

مەركىزىي ھەيئەت تۆۋەندىكى تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مەسىلىلەرنى ئورنىملۇك ھەل قىلىشنى قارار قىلىدۇ:

(1) «ئىتتىپاق» نىڭ ھەر دەرىجىلىك ھەيئەتلىرى ۋە بارلىق ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىنىڭ ئاكتىپ تەشكىللىگۈچىلىرى، تەشۋىق قىلغۇچىلىرىدىن بولۇشى، ئىنتىزامغا قاتتىق رىئايە قىلىپ، ھەر خىل ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئۆتىشى كېرەك.

(2) بارلىق يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى، ئات ـ ئۇلاغلارنى ئالدىنئالا تەييار قىلىشى كېرەك. ئورۇقنىڭ سۇپىتىگە ئەھمىيەت بېرىش، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئورۇق تاللاش تېخنىكىسىنى قوللىنىش كېرەك. ئورۇق سېلىشتىن بۇرۇنقى تەييارلىق ئىشىنى چوقۇم ياخشى ئىشلەش كېرەك. ئېرىق ـ ئۆستەڭلەرنى تۈزەشتۇرۇش، لاتقىلارنى ئېرىغداش لازىم. بۇ بولسا ئەتىيازلىق تېرىلغۇنى غەلىبىلىك ئورۇنلاشنىڭ ئاساسىي شەرتلىرى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئىتتىپاق» نىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلىي خادىملىرى يەرلىك ھۆكۈمەت ئىدارە تارماقلىرىغا ياردەملىشىپ،

يېزىلارغا بېرىپ ئەھۋال ئىگىلەپ، خىزمەتلەرنى ئالغا سۈرۈشى لازىم. بۇ تەشۋىقات خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەشتىكى ئاساسىي ئۇسۇلدۇر. ھەر-قايسى ناھىيە دەرىجىلىك ۋە ئاساسىي قاتلام تەشكىللەر «ئىتتىپاق» نىڭ كۇچلۇك ئەزالىرىنى ئەۋەتىپ بۇ خىزمەتنىكە قاتناشتۇرۇشى كېرەك.

(3) يەرلىك ھەيئەتلەر شۇ دەرىجىلىك ۋالىي مەھكىمىسى بىلەن ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىشنى كۇچلەندۈرۈشى كېرەك. شۇڭا، ھەيئەتنىڭ مەجلىسلىرىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا ئېچىپ، يۇقىرىدىكى قارارنى ئىزچىل ئىجرا قىلىشنىڭ ئۇنۇملۇك تەدبىرلىرىنى تۇزۇپ چىقىشنى ۋە مۇشۇ بەلگىلىمىلەرنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ھەر 15 كۇندە بىر قېتىم مەركىزىي ھەيئەتكە يوللاپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىمىز.

(4) ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىڭ مۇھىملىقى تۇپەيلىدىن، مەركىزىي ھەيئەت ۋە ئورگان خادىملىرى ئارىسىدىن تۇۋەندىكى يولداشلارنى مەر-كەزگە ۋاكالىتەن ھەرقايسى جايلارغا ئەۋەتىش قارار قىلىندى:

ئەخمەتجان ئەپەندىم توققۇزتاراغا،
گېنېرال ئىسھاقبېك كۇنەسكە،
ئابباسوف ئارىشاڭغا،
رەھىمجان ئالتايغا،
سەيپىدىن سۇيدۇڭگە،
قېيۇمبەگ غوجا قورغاسقا،
ئەسئەت ئىسھاقوف بىلەن ئىبراھىم تۇردى جېلىلىۇزىگە،
ھىلالىدىن ھاجى بورتالاغا،
خوجا نەزەر تېكەسكە،
زۇنۇن تېيىپوف موڭغۇلكۇرەگە،
ئۇيغۇر سايرانى نىلقىغا،
غېنى مۇھەممەتباقى جىڭغا،
ئەنۋەربېك سۇمۇلغا،
ئابلىمىت ھاجىيېف چۆچەككە مەسئۇل قىلىنسۇن.

يۇقىرىقى ۋەكىللەرنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا رەھبەرلىك قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىلى ۋىلايىتىگە باردىغان ۋەكىللەر 2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن بۇرۇن يولغا چىقىشى كېرەك. يىراق ۋىلايەتلەرگە باردىغان ۋەكىللەر 2 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن بۇرۇن يولغا چىقىشى كېرەك.

(5) ھەرقايسى ناھىيەلەر ناھىيەلىك ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىش ھەيئەتلىرىنى قۇرۇپ چىقىشى كېرەك. «ئىتتىپاق» مەركىزىي ھەيئىتى جايلارغا ئەۋەتكەن ۋەكىللەر شۇ يەردىكى ھەيئەت بىلەن بىللە 2 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىگىچە ھەممە يېزا ئىگىلىك سايمانلىرىنىڭ تەييارلىق ئەھۋالىنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ چىقىشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردىكى لاتقىلارنى ئېرىغداش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ئېلىپ بېرىلىش ئەھۋالىنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ چىقىشى كېرەك.

(6) «ئىتتىپاق» مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشى ھەققىدىكى «دېھقانلارغا مۇراجىئەت»ى تۈزىتىلىپ تەستىقلىنىپ ئۆتتى. ئۇيغۇرچە 3000 نۇسخا، قازاقچە 2000 نۇسخا، موڭغۇلچە 500 نۇسخا بېسىلدى، ۋاقتىدا تارقىتىلسۇن.

ئىككىنچى، كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش ھەققىدە:

كۆچەت تىكىپ باغ باراقسان بەرپا قىلىش ــ مۇھىم ئەھمىيەتلىك ئىش. بىزنىڭ يۇرتىمىز بۇ جەھەتتە ئىنتايىن پايدىلىق تەبىئىي شارائىتقا ئىگە. ئەپسۇسكى، ئۆتكەنكى مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىق تۈپەيلىدىن، بىزنىڭ ئورمان بەرپا قىلىش ئىشلىرىمىز ئومۇميۈزلۈك يۈكسىلىشكە ئىگە بولالمايلا كەلدى. بۈگۈنكى كۈندە ئۇچ ۋىلايەتتە ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش شارائىتى پىشىپ يېتىلدى، بىز پەسىلنى چىڭ تۇتۇپ، ئاكتىپ ھەرىكەتلىنىشىمىز كېرەك.

شۇنىڭ ئۈچۈن «ئىتتىپاق» مەركىزىي تەشكىلىي بىيۇروسى تۆۋەندىكى قارارنى چىقىرىدۇ:

(1) ھەر يىلى 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئۆلكە بويىچە كۆچەت تىكىش بايرىمى قىلىپ بېكىتىلسۇن.

(2) «ئىتتىپاق» نىڭ يەرلىك ھەيئەتلىرى ۋالىي مەھكىمىگە ماسلىشىپ، يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش ھەرىكىتىنى كەڭ كۆلەمدە ئۇنۇملۇك ئېلىپ بارسۇن.

(3) «ئىتتىپاق» نىڭ ھەر دەرىجىلىك ھەيئەتلىرى تەشۋىق ـ تەرغىب

خىزمەتلىرىنى كۆچەيتىشى كېرەك. ھۆكۈمەتكە يارەملىشىپ بۇ يىللىق كۆچەت تىكىش پىلانىنى مۇددەتتىن بۇرۇن پىلاندىن ئارتۇق ئورۇنلىشى كېرەك. ھەرقايسى ۋىلايەتلىك ھەيئەتلەر 1 ـ مايدىن بۇرۇن كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش ھەققىدە مەركىزىي ھەيئەتكە ئومۇمىي سانلىق ئىستاتىستىكا ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىشى كېرەك.

(4) كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش ئۇقتۇرۇشى ئاساسەن مالۇللاندى. ئۇنىڭغا قوشۇمچە تۆۋەندىكى مەزمۇن قوشۇلىدۇ:

«كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش خىزمىتىنى ھازىرچە پىلانلىق، ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بېرىشقا بولمىسىمۇ، بىز بارلىق مۇمكىنچىلىكتىن پايدىلىنىپ پۇختا، مەھكەم تۈتۈشمىز كېرەك. ئىتتىپاق ئەزالىرى، ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچى ۋە بارلىق ئاھالىنىڭ ھەربىرى بىردىن كۆچەت تىكىشكە كېپىللىك قىلىشى كېرەك، تىككەن كۆچەت تۈتۈشى كېرەك. كۆچەتنىڭ ئىچىدە مېۋىلىك كۆچەت، ئوچمە دەرىخى كۆچىتى تىكىش تەشەببۇس قىلىنىدۇ».

دېمەك، ھوسۇلنىڭ شەپسى تېرىلغۇدا دېگەندەك، دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا سەپەرۋەرلىك قىلىنىش بىلەن تەڭ، شەھەر ـ يېزىلاردا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى ئەپەندىمنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشى بىلەن ئىلى ۋىلايەتلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى يىغىن ئاچتى، فەن يىڭجۇڭ ئۇيۇشما باشلىقى، ياڭ زېرۇڭ مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقى بولۇپ سايلاندى.

بۇ ۋاقىتتا ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە كۆرۈلگەن گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى بىلەن ئادەتتىكى خەنزۇ پۇقرالىرىنى تازا ئېنىق پەرقلەندۇرمەيدىغان ئەھۋاللار كۆپ قېتىم تۇزىتىلىپ، خەنزۇ پۇقرالار بىلەن يەرلىك ئامما ئارىسىدىكى ئۇقۇشماسلىقلار ئاساسەن تۈگىتىلىپ بولدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى يەنمۇ مۇستەھكەملەنگەنىدى. خەنزۇ پۇقرالارمۇ باشقا مىللەت پۇقرالىرىغا ئوخشاشلا ئېكسپلاتاتسىيەگە ئۇچرىغان، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا ئوخشاشلا نەپرەتلىنىدۇ. مانا ئەمدى مىللەتلەر مۇناسىۋىتى ئەسلىگە كېلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ئىناق ـ ئىجىل ئۆتىدىغان، ئۆزئارا يارەمدە بولىدىغان بىر پۈتۈن گەۋدە شەكىللەندى. بەزىلىرى يەرلىك مىللەت تىلىدا سۆزلەيدىغان بولسا، ھەرگىزمۇ خەنزۇلۇقىنى ئايرىيالمايسىز. مانا بۇ مىللەتلەر ئىتتى-

تىپاقلىقىنىڭ سەۋەبى. ئەپەندىم خەنزۇ زاتلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇلاردىن پىكىر ئالغان ۋە شەرت ـ شارائىت ھازىرلاپ، مىللىي ئارمىيە خەنزۇ پولكى قۇرۇش تەكلىپىنى بەرگەنىدى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ئازادلىق ئارمىيە تەيەنجىننى ئىشغال قىلدى. بۇ خۇش خەۋەردىن ئەپەندىم ئىنتايىن خۇشاللىنىپ، بۇرھان ئەپەندى بىلەن لیۇ مېڭچۇندىن كەلگەن خەت ۋە يېڭى يىل ئاتكرىتكىسىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇشقا رەھمجان كىرىپ كەلدى.

ئەپەندىمنىڭ شۇ كۈنى يازغان كۈندىلىك خاتىرىسى:

ئىدارىدە نەچچە كۈندىن بېرى توپلىنىپ قالغان ماتېرىياللارنى كۆرۈپ، ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلدىم. چۈشتىن كېيىن سائەت 4 تە رەھمجان بىلەن ئىككىمىز بىزنىڭ ئۆيىدە لیۇنىڭ يېڭى يىلنى تەبرىكلەپ ئەۋەتكەن خېتىنى ۋە بۇرھان ئەپەندىمدىن ئالغان خەتنى كۆرۈشتۇق.

رەھمجان ئۆزلكە مەسىلىسى يەنە چاتاق بولامدىكىن... دېگەنىدى. مېنىڭ پىكرىمىز ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كەتمەيدۇ... ھەر ھالدا مۇھەممەتئىمىندىن ياخشىلىق كۈتۈشكە بولمايدۇ. مۇمكىن بولغان تەقدىردە، ئۇنىڭغا ئوچۇق قارشىلىق كۆرسىتىش لازىم. ھازىر گومىنداڭنىڭ ئۇنى ھمايە قىلغۇچىلىكى قالمىدى. بۇگۈن تەيەنجىننى تاشلاپ قېچىپتۇ.

ئەخمەتجان 15 ـ چېسلادىكى خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يېزىپتۇ:

15 ـ چېسلادا ئۇيغۇر سايرانى بۇرھان ئەپەندىنىڭ 13 ـ چېسلادا يازغان خېتىنى ئېلىپ كەلدى. خېتىدە ئۇلار 10 ـ چېسلا ھۆكۈمەت ئىشىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. ھەر ھالدا مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەتئىمىن مۇرەككەپ ئەھۋالدا بىزگە بىلوك بولۇشى

ئېھتىمال، ھۆكۈمەتنى بۇنداق ئۆزگەرتىش جاڭ بۇجاڭدا قاتتىق نىيەت بارلىقىنى كۆرسەتمەيدۇ.

يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار تۇپەيلىدىن ئەخمەت ئەپەندىم ئۇيغۇر سايراندىن بۇرھان ئەپەندىمگە كۆيۈ ئوغۇللۇق مۇناسىۋىتىدىن تېخىمۇ ياخشى پايدىلىنىپ، ئۇرۇمچىدىكى قېيىنئاتىسى بۇرھان ئەپەندى بىلەن داۋاملىق ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى ۋە ئۆزىنىڭ 1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى بۇرھان ئەپەندىگە يازغان بىر پارچە خېتىنى يەتكۈزۈپ بېرىشنى تاپشۇرۇپ بۇرھان ئەپەندىنىڭ ئۆزى بىلەن خوشلاشقاندا قىلغان «غەلىبە قىلغان كۈنى بىز يەنە ئۇچرىشىمىز» دېگەن سۆزنىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ سالام يوللىدى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى جياڭ جيېشى جۇڭخۇا مىنگو زۇڭتۇڭلۇقىدىن ئىستېپا بەردى. دېمەك، جياڭ جيېشى ھاكىمىيىتىنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىغا ساناقلىقلا كۈن قالدى. جياڭ جيېشىنىڭ تەختىتىن چۈشۈشى، مەسئۇت سەبرىنىڭ ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلۇشى بىرلا ۋاقىتقا توغرا كەلدى. بۇ خەۋەرلەر ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە زور ئىلھام بەخش ئېتەتتى. دېمەك، ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيانقى كۈرەش نىشانى ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇراتتى.

1949 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كىشىنى ئىلھاملاندۇرىدىغان ئاشۇ پەيتتە، ئەخمەت ئەپەندىم ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز كۇلۇبىدا ئۆلكە ۋەزىيىتى توغرىسىدا دوكلات بەردى.

تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

ھازىرقى ۋاقىتتا جۇڭگو مەملىكىتى ئىچىدە بولۇۋاتقان ھادىسىلەر ناھايىتى تېز كېتىپ بارىدۇ. مەملىكەتتە بولۇۋاتقان بۇ ھادىسىلەرنىڭ تەسىرى بىزنىڭ ئۆلكىگە بولمايدۇ دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ.

يېقىندا بۇ يەردە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى ھەققىدە خەۋەر تارقىلىپ، خەلقىمىزنىڭ دىققىتىنى

بۇ مەسىلە جەلپ قىلماقتا. ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنىڭ يېڭى قىنىدىكى بولغان ئۆزگىرىشىگە باھا بەرمەك ئۈچۈن، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى ۋە ئۇلكىمىزدە كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە يۈرگۈزۈلگەن سىياسەتنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۆتكەن قېتىمقى سۆزىمىزدە مەملىكەتتىكى ئەكسىلھەرەكەتچى كۈچنىڭ كۈچىيىشى بىزنىڭ ئۇلكىدىكى خەلقچىللىق ھەرىكەتنىڭ ئۆسۈشىگە توسقۇنلۇق قىلىدۇ، ئۇلار ئۇلكىدىكى خەلقچىللىق كۈچنىڭ ئۆسۈشىگە رازى بولمايدۇ، ئەگەردە مەملىكەتتىكى ئەكسىلھەرەكەتچى كۈچ غالجىرلاشسا، ئۇلكىدىكى ۋەزىيەت ئېغىرلىشىدۇ، دەپ ئېيتقانىدۇق.

بىز سۆزىمىزدىن شۇنداق خۇلاسە چىقارغانىدۇق: خەلقچىللىق كۈچنىڭ ئۆسۈشىنى رىياكسىيون كۈچ توختىتالمايدۇ. خەلقچىللىق كۈچ ئۆسۈپ راۋاجلانغانسېرى، رىياكسىيون كۈچ غالجىرلىشىدۇ، لېكىن خەلقچىللىق كۈچنىڭ ئۆسۈپ غەلىبە قازىنىشىدا شەك ـ شۇبھە يوق. ئەمما، رىياكسىيون كۈچ ئۆز ئۆمرىنى ئۇزارتىش ئۈچۈن ئىغۋا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇرۇش چىقىرىپ، ھەربىي بېۇروكرات ئاپپاراتنىڭ دىكتاتۇرىسى يارىدىمى بىلەن ھاكىمۇتلەقلىقنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇرۇنۇشقا تىرىشىدۇ.

مەملىكەتتە خەلقچىللىق كۈچ ئۆتۈق قازانسا، ئۇلكىدىكى خەلقچىللىق كۈچكە ئەلۋەتتە تەسىر قىلماي قالمايدۇ. كېيىنكى ۋاقىتتىكى جۇڭگونىڭ ئىچكى ئەھۋالاتى رىياكسىيون كۈچنىڭ مەغلۇپ بولۇپ، خەلقچىل كۈچنىڭ ئۆسۈۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

جۇڭگونىڭ ئىچكى ئەھۋالاتىنى ئېيتمىساقمۇ ھەممىمىزگە بەلگىلىك، *1947* ـ يىلى مۇشۇ ۋاقىتلاردا بىز ئۇلكىدىن ۋەكىل بولۇپ قۇرۇلتايغا بارغانىدۇق. قۇرۇلتاي گومىنداڭ ۋە كومپارتىيە ۋەكىللىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئېچىلىشى كېرەك ئىدى. قۇرۇلتايدا سىياسىي كېڭەشلەردە تەستىقتىن ئۆتكەن قانۇن لايىھەسىنى كۆرۈپ ئۆتۈش كېرەك ئىدى. لېكىن، كومپارتىيە مەتبۇ-

ئاتىنىڭ يېزىشىچە، قۇرۇلتاي ئېچىلىش ۋاقتىدا، گومىنداڭ كوم-پارتىيە بىلەن ھەمكارلىق قىلىشنى لايىق تاپماي، قۇرۇلتاي يالغۇز گومىنداڭنىڭ خاھىشىدا ئېچىلدى، نەتىجىدە، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى بىتىم بۇزۇلۇپ، كومپارتىيە-نىڭ ئىشغال قىلغان جايلىرىغا ھۇجۇم قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن كومپارتىيە قۇرۇلتايغا قاتناشمىدى. گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدا ئېچىلغان بۇ قۇرۇلتايدا قوبۇل قىلىنغان ئاساسىي قانۇننىڭ يۈز-نىڭ ئۆلكىگە دائىر جايلىرىنى بىز قۇرۇلتايدىن قايتىپ كەلگەندە بىر قۇر بايان قىلىپ ئۆتكەنىدۇق.

تەبىئىي، بىز قۇرۇلتاي ۋاقتىدا خەلقچىللىق تۈزۈمىگە ئا-ساسلانغان قانۇننى قوبۇل قىلىشقا چېلىشقان بولساقمۇ، لېكىن بىزنىڭ ئۆلكە ۋەكىللىرى قۇرۇلتايغا قاتناشقان گومىنداڭ ۋەكىل-لىرىنىڭ ناھايىتى ئاز قىسمىنى تەشكىل قىلغاچقا، بىزنىڭ چې-لىشىمىز تەسىر قىلالمايتتى. قۇرۇلتايغا بىزنىڭ تاشلىغان توغرا پىكىرلىرىمىزنىڭ ھېچقانداق ئېتىبارغا ئېلىنمىغانلىقى تەئەججۇپ-لىنەرلىك ئىش ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز قۇرۇلتايدا قوبۇل قىلىنغان رىياكسيون ئاساسىي قانۇننى ئىنكارمۇ قىلمى-دۇق، ئېتىراپمۇ قىلمىدۇق. خەلقىمىزنىڭ ئۇنىڭدىن خۇلاسە چې-قىرىشىغا تاشلىغانىدۇق.

ئاساسىي قانۇن قوبۇل قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار دۆلەتنىڭ ئىچكى مەسىلىلىرىنى بىر يىلغىچە تامام قىلىۋېتىپ، يالغۇز گومىنداڭ رەئىس جۇمھۇرى ۋە باشقىلارنى سايلىماقچى ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قارىشىدىن مەسىلىنى سەل چاغلىغانلىقى بىلىنەتتى. ھەتتا قۇرۇلتاينىڭ رياسەت مەجلىسىدە كومپارتىيەنى مەجلىسكە تەكلىپ قىلىش ياكى قىلماسلىق مەسىلىسى كۆرۈل-گەندە، كۆڭ گېڭ ئىسىملىك بىر قېرى كىشى چىقىپ، بىز مەج-لىسنى بىرئاز توختىتىپ قويۇپ بولسىمۇ، كومپارتىيەنى يوق قىلىپ تاشلاپ، ئاندىن مەجلىسنى ئاچساق، دەپ تەكلىپ قىلغا-نىدى.

قۇرۇلتايدا باش ئىشتاب تەرىپىدىن بىر چوڭ گېنېرال ئىچ-كى ئۇرۇش ھەققىدە بايانات بەردى. ئۇ ئۆز بايانىدا كومپار-

تىيە مەسلىسىنى ئالدىرىسا ئۇچ ئايدا، ئالدىرىمسا بەش ئايدا تامام ھەل قىلالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ھەقىقەتتە ئۇتۇق شۇ ۋاقتتا گومىنداڭ تەرىپىدە بولۇپ، كومپارتىيە مانجۇرىيەنىڭ چېتىگە ئاقالغاندى.

گومىنداڭ كومپارتىيە مەسلىسىنى مانا شۇنداق سەل چاغلىغان ۋاقتتا، ئەكسىلھەربىكەتچىلەر، ئەلۋەتتە، ئۆلكە مەسلىسىنى ھەل قىلىش تېخىمۇ ئاسان دەپ قىياس قىلغاندى. ئۇلار جۇڭگونىڭ بىر فائىزىنى (بىر پىرسەنتىنى) تەشكىل قىلغان كىشىلەر بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇپ سۆزلىشىشنى خالامدۇ؟

بېتىم ـ مۇئاھىدە دېگەن نەرسە چوڭ، باراۋەر ئورۇندا تۇرىدىغان دۆلەتلەر بىلەن بولىدىغان نەرسە، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى (ئۇچ ۋىلايەتنى) قورال كۈچى بىلەن سۈپۈرۈپ تاشلاش كېرەك، دېگەن قارارغا كەلگەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئىچكىرىدىكى چاغدىلا ئۆلكىدە بېتىمنى بۇزۇشقا قارشىلىغان ھەربىكەتلەر باشلانغانكەن. بىز قايتىپ كەلگەندە ئۆلكىدىن كەتكەن ۋاقتىمىزغا كۆرە پەرق كۆپ ئىدى. بىز ئىچكىرىگە ماڭمايلا تۇرغان ۋاقتتا گومىنداڭ تەرەپ بېتىمنى ئىجرا قىلىش تەرەپدارى بولۇپ تۇرغان بولسا، بىز قايتىپ كەلگەندە بېتىمنى ئۆزلىرىگە ئېغىر يۈك ھېسابلاپ، بېتىم دېگەن سۆز، بىرىمزىنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ قالسا، گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بىر تارتىپ، بىر بۇزدىغان بولۇپ قالدى. ئەكسىلھەربىكەتچىلەر بېتىمنى جەزمەن بۇزۇشقا قارشىلىغان ھۆجۈمنى باشلىدى.

بىز *1947* ـ يىل *14* ـ يانۋاردا مەركەزدىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدۇق. ئۇرۇمچىدە زىيالىيلار، خەلقچىللىق ئېقىمىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش تەرەپدارى بولۇپ تۇرغان مۆتىۋەر زاتلار بېتىمنىڭ بۇزۇلۇۋاتقانلىقىدىن شىكايەت قىلىشقا باشلىدى. ئېۋرالغا كەلگەندە ئەھۋال جىددىيلىشىپ كەتتى. *21* ـ ئېۋرال كۈنى بېتىم ئورۇنلانسۇن دەپ، ئۇرۇمچىدىكى مۇسۇلمان خەلقلىرى نامايىش قىلدى. نامايىش تەشكىللىك ۋە تەرتىپلىك ئۆتتى. ئەمما، بۇ نامايىش بىز تەرەپتىن قوزغالغان ئەمەس ئىدى. بىز نامايىشنىڭ بولۇشىدىن خەۋەرسىز ئىدۇق. بۇ نامايىش بىز تۇرپانغا كەتكەندە بولدى. جىددىيلىشىپ كېتىپ بارغان ئۇرۇمچى ۋەزىيىسى

تىگە 21 ـ فېئرال نامايىشى باھانە بولدى. باھانە تاپالماي تۇرغان گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچى تەرەپ ئارقىمۇئارقا ئىغۋا تەشكىل قىلىشقا باشلىدى.

24 ـ فېئرال كۇنى «تۇڭگانلار نامايىشى» دېگەن «نامايىش» تەشكىل قىلىندى. لېكىن، «تۇڭگانلار نامايىشى» ئەكسىلھەربىكەتچىلەرنىڭ كۇتكەن نەتىجىسىنى بەرمىدى. «تۇڭگانلار نامايىشى» باشتا گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى تەرىپىدىن ئىغۋا تەشكىل قىلىش ئۈچۈن قوزغىتىلغان بولسىمۇ، ئاخىر ئۆزلىرىگە قارشى بولۇپ ئۆزگىرىپ كەتتى. «تۇڭگانلار نامايىشى» نىڭ مەقسىتى بىتىمنى ئىجرا قىلىش، سىياسىي پروگراممىغا ئەمەل قىلىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش دېگەن تەلەپلەردىن ئىبارەت ئىدى.

بىز بۇ تەلەپلەرنى ئورۇنلىتالماي تۇرغاندا، بىزگە بۇ تەلەپلەرنىڭ قويۇلۇشى كۇلكىلىك ئىدى. گومىنداڭ تەرەپ بىتىمنى بۇزۇشقا، سىياسىي پروگراممىغا ئەمەل قىلماسلىققا ئىغۋا تەشكىل قىلىۋاتقان ۋاقىتتا، بىز ئەرەپ بىتىمنى ئىجرا قىلىشنى، سىياسىي پروگراممىغا ئەمەل قىلىشنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇشنى تەلەپ قىلىۋاتقان ۋاقىتتا، گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قوزغىتىلغان تۇڭگان «نامايىشچىلىرى» نىڭ تىلىگەن تەلەپلىرى گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىگە قارشى قويۇلدى.

گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بۇ «نامايىش» تىن قانائەت ھاسىل قىلالماستىن، «25 ـ فېئرال ئىغۋاسى»نى تەشكىل قىلدى. بۇ ھەممىگە مەلۇم، گېزىتلەرگىمۇ كۆپ يېزىلغاندى. بۇ ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىگە قارشى قارىتىلغان ئىغۋانىڭ ئەڭ ئۆچىغا چىققىنى ئىدى. «25 ـ فېئرال ئىغۋاسى» «5 ـ مارت ئىغۋاسى»غا ئۇلاشتى. 5 ـ مارتتا ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىنىپ، ئۇرۇمچىدىكى ھەممە مۇسۇلمانلارنى تەكشى گۇناھسىز، سەۋەبسىز، ئاساسسىز ئاختۇرۇپ، كۆپ بىگۇناھ ئادەملەرنى تۇتۇپ، جىگىبىي سىلىگىۋغا قامىدى. ھەر ھالدا بىز ۋەزىيەتنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، خەلقىمىزنىڭ تەقدىرى بىلەن ئويناشنى خالىماستىن چىداشلىق بەردۇق. بىز تەـ

رەپنىڭ سەۋرچانلىقى ئۇچقۇنىڭ ئوت بولۇشىغا يول قويمىدى. گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بۇلارنىڭ سەۋرچانلىقى ئەگە ياردىمىدە دەپ، فېۋرالدا ئالتايغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ بۇ ھۇجۇمى ئالتايدىكى مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ، خەلقىمىزنىڭ بىر-لەشكەن كۈچى ئارقىلىق تارمار بولدى، ئەلۋەتتە تارمار بولۇشى كېرەك ئىدى. لېكىن، ئۇمىدسىز شەيتان دېگەندەك، گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى ئۇچ ۋىلايەت ھوقۇقىنى تارتىۋېلىش خام خىيالىنى تاشلىمىدى. ئەمدى قوراللىق ھۇجۇم نەتىجە بەر-مىدى، تىنچلىق ھۇجۇمىغا ئۆتەيلى، دېگەن پىكىرگە كېلىشتى، ئالتايغا ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى ئەۋەتىلدى. ۋەكىللەر ئوسمانىنى ئاددىي بىر باسقۇنچى بانديت دەپ تونۇپ، ئالتاي ماتېرىياللىرى-نى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ئېلىپ كەلدى. ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى-نىڭ ئالتايدىن چىقىرىپ كەلگەن خۇلاسىسىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈ-مەت مەجلىسىگە تاشلاشقا جۇرئەت قىلالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مەسىلىنى تېزلىكتە جىمجىتلۇرۇش ئۈچۈن جەنۇبقا بولغان سەپەرنى تېزلەشتۈردى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوسمان مە-سىلىسىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەجلىسىگە تاشلىماق بولدى، بىز جەنۇبقا مېڭىپ كەتتۇق. جەنۇب سەپىرى گومىنداڭ ئەكسىل-ھەربىكەتچىلىرى تەرىپىدىن جەنۇب خەلقىنى سىناپ بېقىش، جە-نۇب خەلقىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىشتىن، بىزنىڭ نېرۋىمىزنى سىناپ بېقىشتىن ئىبارەت ئىدى.

بىز ئاقسۇغا چۈشۈش بىلەن ھەربىيلەر تەرىپىدىن بىتىمگە قارشى ئۇيۇشتۇرۇلغان جىددىي ۋەزىيەتنى كۆردۇق. جاڭ جې-جۇڭ ئەپەندى قاتناشقان ئاقسۇدىكى مەجلىسته، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئالدىدا مىللىي قىسىم قۇرۇلمىسۇن، بىزنىڭ دۆلەت ئەسكەرلىرىمىز مەملىكىتىمىزنىڭ بىر بۇرجىكىنى بۆلۈپ كەتكەن ئىلىغا كىرگۈزۈلسۇن، دېگەنگە ئوخشاش بىتىمگە قارشى تەك-لىپلەر بېرىلدى. بىتىمگە، بىزگە قارشى شوئارلار توۋلىنىپ تۇرغاندا، مەجلىس ئارىسىدا «ياشىسۇن بىتىم، ياشىسۇن خەلق-چىللىق» دېگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىش بىلەن، تەرتىپلىك كېتىپ بارغان مەجلىس ئورنى سوقۇش، جاڭجال، ئىغۋا مەيدانىغا ئاي-لىنىپ كەتتى. بىتىمگە قارشى چىققانلارنى جازالايدىغان كىشى-

مىز بۇ جايدىمۇ گەپ قىلماي سۈكۈت بېرىپ ئولتۇردى. كېيىن ئېچىنغانلىقىنى بايان قىلدى. ئۇ ئىلى تەرەپ ئاقسۇغا كەلگەنىدى، شۇ ۋاقىتتا ئاقسۇ خەلقىگە زىيان يەتكۈزگەنىدى. بۇنىڭغا ئېچىنىپلا قويۇش كېرەك، دەپ بىز ئۇچۇن ئېچىنغان بولدى.

ئايروپىلانغا بىزنى سەئىدئەخمەت باشلىق بىر تۈركۈم سېپىلما مۇناپىقلار ئۇزىتىپ چىقتى. ئاددىي سۆز بىلەن ئېيتقاندا، بىزنى ئايروپىلانغا قوغلاپلا كىرگۈزۈۋەتتى. «ياشىسۇن گومىنداڭ!»، «ياشىسۇن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى!»، «ياشىسۇن گومىنداڭنىڭ سادىق پەرزەنتى مەسئۇت ئەپەندى!»، «ياشىسۇن داھىيمىز جياڭ ۋېيۈەنجاڭ!» دېگەن شوئارلار توۋلاندى. بۇ ئىشنىڭ ئەسلىي مەنىسىنى ئۇ ۋاقىتتا چۈشىنەلمىگەنىدۇق، كېيىن ئۇرۇمچىدە بىلدۇق.

قەشقەردە بىتىم بىرقەدەر ئورۇنلىنىۋاتقانلىقىنى، خەلقچىل سىياسەت بىرقەدەر يۈرگۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. ئايرودۇرۇمدا چوڭ ـ كىچىك كوچىلارغىچە كىشى سىغمايلا قالغان ھالدا قارشى ئېلىشتى، ئايروپىلاندىن چۈشۈشىمىز بىلەن شوئارلار توۋلاندى. بۇ شوئارلار ئىلى ھۆرمىتىگە، بىتىم ھۆرمىتىگە، ئىلى ئىنقىلابىنىڭ ھۆرمىتىگە توۋلاندى. بىزگە قەشقەر خەلق ۋەكىللىرى گۈلدەستە تەقدىم قىلدى. بۇ گۈلدەستىنىڭ ئەڭ چوڭىنى ماڭا، كېچىكرەكىنى رەئىس جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىگە تەقدىم قىلىدى، مەسئۇت ئەپەندىمگە بولسا گۈلدەستە يەتمەي قالدى (زالدا كۆلكە). مانا بۇ ھال قەشقەر ئەھۋالىنى ئوچۇق كۆرسەتتى. بۇنىڭ بىلەن قەشقەر خەلقى رەئىس جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بىلەن مەسئۇت ئەپەندىنىڭ ئىككى دۈنيالىق دۈشمىنى بولدى.

ئاقسۇ بىلەن قەشقەرنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگەن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ناھايىتى قورقتى، ھەقىقەتەن ھەم قورقار ئىدى. چۈنكى، بىتىم ئەمەلگە ئاشسا، مەسئۇت ئەپەندىنىڭ خەلق ھۆكۈمىتىگە ئىگە بولالمايدىغانلىقىنى كۆردى.

قەشقەردە «ياشىسۇن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى!»، «ياشىسۇن گومىنداڭ!»، «ياشىسۇن گومىنداڭنىڭ سادىق پەرزەنتى مەسئۇت ئەپەندى!» دېگەن شوئارلار ئاربلاپ چاپلانغان بولسىمۇ، لېكىن خەلق ئاغزىدا توۋلانمىدى. گومىنداڭ پىرقىسىنىڭ قەشقەردە

كۆرگەن هازىرلىقى بىكار بولدى، بىز قەشقەر زىيالىيلىرىنى كۆرەشكە دەۋەت قىلىش ئۈرۈمغا سەۋرلىك بولۇشقا دەۋەت قىلدۇق.

بىز يەكەنگە ماڭدۇق. يەكەندە يەكەن خەلقى تاياق يېگەن بولسىمۇ، كېچە ـ كۈندۈز گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىنىڭ زۇلمىنى تارتقان بولسىمۇ، يېڭى سايلانغان كېڭەش ئەزالىرى سىرتقا قوغلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئەكسىلھەربىكەتچىلەر يەكەن خەلقىنىڭ روھىنى سۇندۇرالمىغان، كۆزى ئېچىلىپ كەتكەن خەلق گومىنداڭ پىرقىلىرى تەرىپىدىن تىزىلىپ قوللىرىغا تۈتقۇزۇلغان «ياشىسۇن گومىنداڭ!»، «ياشىسۇن جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى!»، «ياشىسۇن گومىنداڭنىڭ سادىق پەرزەنتى مەسئۇت ئەپەندى!» دېگەن شوئارلارنى دەسسەپ ـ چەيلەپ، ئۈنىڭ ئۈرۈمغا «ياشىسۇن بىتىم!»، «ياشىسۇن خەلقچىللىق!» دەپ شوئار توۋلىدى. خوتەنىدىمۇ يەكەندەكلا ئەھۋال.

شۇنداق قىلىپ، جەنۇبقا بولغان سەپىرىمىزدە جەنۇبتا ئەڭ ئۈچۈمغا چىققان رىياكسىيون چىرىك سىياسەت يۈرگۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ئۇ يەردە يۈرگۈزۈلۈۋاتقان قوپاللىق، ھەربىي ھۆكۈمرانلىق، ھەربىي پولىتسىيە، بىر يۈروكراتلىق سىياسىتىنى ئېلىپ تاشلاپ، بىتىمگە مۇۋاپىق سىياسەت، ئەڭ بولمىغاندا سىياسىي پروگرامىمىنىڭ بىر قىسمىنى يۈرگۈزۈشكە ئۈرۈنار، دېگەن ئۈمىد بىلەن قايتقانىدۇق. لېكىن، جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ئالغان تەسىرى ئۇنىڭ ئەكسىچە: جەنۇب خەلقىگە تولىراق ئەركىنلىك بېرىلىپ كېتىپ قاپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆگىتىش كېرەك، دېگەن پىكرى بىلەن جەنۇبنى «مۇستەھكەملەش» كە كىرىشتى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى 21 ـ ماي كۈنى مېنى چاقىرىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇتىنى رەئىس قىلىپ بەلگىلىگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. مەن: بۇ بىتىمگە مۇۋاپىق بولماپتۇ، مەركەزگە تېزدىن خەۋەر قىلىڭ، بىتىم ئاساسىدا قۇرۇلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆز ئىشىنى داۋام قىلسۇن، دېگەنىدىم. بۇ ئاداھلىكە ئاساسلانغان قانۇنىي تەلەپ قوبۇل قىلىنمىدى. بۇ ۋاقىت گومىنداڭ ئىچكى ئۇرۇشتا غەلبە قازىنىۋاتقان ۋاقىت ئىدى.

جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ئىتائەتسىزلىكى سۇڭ شىلىەن ۋە باشقا يېقىن سەپداشلىرى تەرىپىدىن باشلانغان مۇستەبىتلىك سىياسەت ئەۋج ئالدى.

مەسئۇت ئەپەندى رەئىس بولۇشى بىلەن ئۆلكە خەلقىنىڭ بەختسىز كۈنلىرى باشلاندى. مەسئۇت ئەپەندىنى بەلگىلەشتە بىزدىن بىر ئېغىزمۇ مەسلىھەت سورىمىغاندى. بىزنىڭ بەرگەن مەسلىھەتسىزگە قۇلاق يوپۇرۇۋالغاندى. مەسئۇت ئەپەندىنىڭ رەئىس بولۇشىغا نارازىلىقلار باشلاندى. قەشقەردە ئامايىش بولۇپتۇ، ئىلدا ئامايىش بولۇپتۇ. خەلق تەلەپلىرىنى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى ۋە ماڭا تاپشۇرۇشقا كەلگەن ۋەكىللەر ئۈرۈمچىگە توپلىنىشقا باشلىدى. بىز خەلق تەلىپىگە بىنائەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تونۇمىدۇق.

مەسئۇت ئەپەندى مۇسۇلمان ئىدى. ئەكسىلھەربىكەتچىلەر-نىڭ مەسئۇت ئەپەندىنى رەئىس قىلىپ سايلىشىمۇ مۇسۇلمان خەلقنى ئىككىگە بۆلۈش ئىدى. ئۇلار ئەمدى ئۇمۇمىي ھۆجۇم-غا ئۆتۈشكە باشلىدى.

30 ـ ئىيۇندا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىغا ھۆجۇم قىلدى. مەن بۇ ۋاقىتتا تاغدا ئىدىم. 2 ـ ئىيۇلدا ئادىل زەكگى باشلىق بىر-نەچچە ئاتلىق كىشى قامچىسىنى ئوينىتىپ كېلىپ، ئەتىسى سا-ئەت 12 گە قەدەر مېنىڭ كۆچۈپ كېتىشىمنى، ئەگەر كەتمىسەم ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلىپ، زورلۇق ئىشلىتىپ كەتتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسىنىڭ بىر زەكگى ئالدىدا بۇنچىلىك خورلىنىشى ھېچ نەرسىگە سىغمايدىغان قوپال مۇئا-مىلىچىلىك ئىغۋا ئىدى. بۇ پاكىت بىزگە ئەمدى گومىڭداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىنىڭ ئۇمۇمىي ھۆجۇمىغا ئۆتكەنلىكىنى كۆرسەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز، ئىلغار ئۇ-يۇشۇرلىرىمىز ئەمدى ئۇرۇمچىدە ئىش قىلىش ئىمكانىيىتى يوقلۇ-قىنى بىلگەنلىكتىن غۇلجىغا كېتىشكە باشلىدى.

22 ـ ئىيۇل كۈنى قەشقەردە ھەربىي ھالەت ئېلان قىلى-نىپ، بىرلەشكەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن ۋىلايەت مە-مۇرلىرىنى قاماقتا ئالدى. بۇ ھال خەلقچىل ئۇنسۇرلارنىڭ يەت-تە ۋىلايەتتە تۇرۇشىغا ھېچقانداق ئورۇن قالمىغانلىقىنى تېخىمۇ

كۆرسەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقچىللىق ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان مەيلى غۇلجىدىن بارغان بولسۇن، مەيلى بارمىغان بولسۇن، تەرەققىيپەرۋەر ئادەملەر كەينى ـ كەينىدىن (غۇلجىغا) كېتىشكە باشلىدى. شۇ جۈملىدىن غۇلجىغا مەركىزىي ئۇيغۇر ئۇيۇشما رەئىسى، مەركىزىي قازاق ـ قىرغىز ئۇيۇشما رەئىسى، مەركىزىي ئۆزبېك ئۇيۇشما رەئىسى، مەركىزىي تاتار ئۇيۇشما رەئىسى، مەركىزىي ئۇيغۇر گېزىت مۇھەررىرى، مەركىزىي قازاق ـ قىرغىز گېزىت مۇھەررىرى ئارقىمۇئارقا ئۇرۇمچىدىن كەتتى. ئۇرۇمچىدە يالغۇز ئىككىيلەن قالدۇق. ھېيتنى ئۇ يەردە ئۆتكۈزۈشكە توغرا كەلمىگەنلىكتىن مەنمۇ قايتىپ كەلدىم، رەھمجان يالغۇز قالدى. شۇ ۋاقىتتا بىزنىڭ بۇياققا كەتكىنىمىزدىن خۇشال بولغان ئەكسىلھەربىكەنچىلەر ئوسمان باندىتنى تەشكىل قىلىپ، ئالتايغا يەنە ھۇجۇم باشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشىغا ھېچقانداق يول قالمىدى. بىز رەھمجانغىمۇ قايتىش توغرۇلۇق خەۋەر قىلدۇق.

1947 ـ يىلى *20* ـ ئاۋغۇستتا ئوسمان باندىت دۆلەت ئەسكەرلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن، ئالتاينىڭ كۆكتوقاي، چىڭگىل ناھىيەلىرىنى بېسىۋالدى، *1* ـ سېنتەبىردە جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى «سىزلەر تىنچلىقنى بۇزۇپ كېتەمسىزلەر» دەپ خەت يازدى. بۇ خۇددى ئىككىنچى جاھان ئۇرۇشى ۋاقتىدا ياپونلار ئامېرىكا بىلەن سۆھبەت قىلىشماق بولۇپ ۋەكىل ئەۋەتىپ قويۇپ، پېئارىل خاربور دېگەن جايىنى بېسىۋالغانغا ۋە ياكى گوللاندىيە جاھازىگىرلىكىنىڭ ھىندونېزىيە ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتقىنىدەك، باسمىچىلىق قىلغىنىغا ئوخشاشلا باسقۇنچىلىق ھەرىكىتى ئىدى.

16 ـ سېنتەبىر كۈنى ئوسمان باندىت ئالتاي ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى سارسۇمبىنى بېسىۋالدى. بۇ ۋاقىتتا بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز بىتمىگە ئاساسەن تېگىشلىك ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋاقىت ئىدى. ئوسمان باندىت سارسۇمبىنى بېسىۋالغاندا، «ئەرك»، «يالقۇن» گېزىتلىرىنىڭ مۇخبىرلىرى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ئەڭ يېقىن بولغان كىشىسى لیۇ مېڭچۇن ئە-

پەندىدىن «ئوسمانلىق سارسۇمبىنى بېسۇبلىشىغا قانداق قارايسىز» دېگەن سوئالىغا، ئۇ «بۇ تەكرى تىلىگەن ئادالەت» دەپ باسقۇنچى ئوسمانلىنى همايە قىلدى.

تارىخاتاي ۋىلايەت خەلقى غۇلجىدىن هەربىر بولۇشنى كۆتمەستىن، ئوسمان باندىتقا قارشى پۈتۈن ۋىلايەت خەلقىنى، ياشلار تەشكىلاتى ياشلارنى ئالدىنقى سەپكە سەپەرۋەر قىلىپ، قاتتىق قارشىلىقلار بىلەن ئوسمان باندىتلىك ئىككىنچى قېتىملىق هۇجۇمىنى تارمار قىلدى، بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز ئۆز چېگراسىغا بېرىپ توختىدى.

ئوسمان باندىت بىلەن بىرلىكتە چىقىدىغان گومىنداڭ ئەكسىلىھەربىكەتچىلىرىنىڭ قۇيرۇقى قالمىدى، ئۇمۇ تېز يوقالدى. ئىلنى بېسۇبلىپ ئاۋۇالقى ئەكسىگە كەلتۈرىمىز، دېگەن ئەكسىلىھەربىكەتچىلەرنىڭ پىلانى مانا شۇنىڭ بىلەن تارمار بولدى.

گومىنداڭ ئەكسىلىھەربىكەتچىلىرى ئۆچ ۋىلايەتنى قوراللىق كۈچ بىلەن بېسۇبلىشنى هېچقانداق ئېسىدىن چىقىرىپ قويمىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە يازغان خەتلىرى قوپال ۋە ئۇستۇنلۈك بىلەن ئويدۇرما ـ تۆھمەتلەر ئايماي يېزىلغانىدى. بۇنىڭ سەۋەبى بولسىمۇ، ئىچكى ئۇرۇشتا گومىنداڭنىڭ غەلبە قازىنىپ كېتىپ بارغان ۋاقتى ئىدى. بىز قوپال يېزىلغان خەتلەرگە بىتىم شەرتلىرى بۇزۇلمىسۇن، دەپ سىلىقلاشتۇرۇپ خەت يازدۇق، خەلقنىڭ هەققانىي تەلەپلىرىنى بايان قىلدۇق، بۇ تەلەپلىرىمىز گېزىتلەردە يېزىلغاچقا، بۇ ئورۇندا تەكرارلاپ ئولتۇرۇشنىڭ هاجىتى يوق. هەرهالدا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى هەققانىي تەلەپلىرىمىزگە قۇلاق سالمىدى، ئاردا ئىككى يىل ئۆتتى. بۇ مەزگىل ئىچىدە خەلق تۇرمۇشنى ياخشىلاش، قۇرۇلۇش ۋە سالامەتلىك ساهەلىرىدە هېچقانداق ئىش قىلمىدى. هەتتا بۇ گۇناھكى كۈنگە قەدەر ئىستىبداتچىلار ئۆلكە خەلقىنى بۇلاپ ـ تالاپ كەلدى ۋە كەلمەكتە.

يېقىندا خەۋەر كەلدى، مەركىزىي هۆكۈمەت ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپتۇ. مەسئۇت بىلەن ئەيسا ئورنىدىن قالـ

دۇرۇلۇپ، بۇرھان ئەپەندى رەئىس، مۇھەممەتئىمىن مۇئاۋىن رەئىسلىككە بەلگىلىنىپتۇ. ئوسمان باندىتنى تەشكىل قىلغان سۇئ شىليەنمۇ ئورنىدىن قالدۇرۇلۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۆلكە مەسلىسى پۈتتىمۇ، ئىلى تەرەپ خەلقىنىڭ تەلىپى ئورۇنلىنىپ بولدىمۇ، دېگەن مەسىلە تۇرۇپتۇ. بۇ مەسىلە ھەممىزنى قىزىقتۇرىدۇ.

ئىلى تەرەپ ئۆزىنىڭ خېتىدە مەسلىنى ئوچۇق ۋە ئېنىق قويغانىدى. ئاق بۆكنى ئېلىپ تاشلاپ كۆك بۆكنى كىيگەن بىلەن ئادەم ئۆزگەرمەيدۇ. مەسىلە تەلەپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىدا. بىر تەمگە بىنائەن ئۆلكىدە دۆلەت ئەسكەرلىرى ئەڭ ئاز مىقدارغا قەدەر قىسقارتىلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، ئەكسىچە باسقۇنچى ئەسكەرلەر كۆپلەپ ئېلىپ كەلتۈرۈلدى. زۇلۇم بۇرۇنقىدىن بەتتەر داۋام قىلىۋاتىدۇ. بۇ ھالەتتە بىر پىروگرېس (ئىلغار) كىشى ئۆلكە رەئىسى قىلىنىپ بەلگىلەندى، دەپ قوبۇل قىلىمزمۇ؟ ئەلۋەتتە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىلىشى ئۆلكە ئەھۋالىنى ياخشىلاشقا مۇناسىۋەتلىك جىددىي چارىلەرنىڭ بىرى، بىز ئۇنى ئىنكار قىلمايمىز. لېكىن، ئىلگىرى قانداقلا مەسئۇلىيەتنى پەندىنى ئىلى تەرىپىدىن مەسلىھەتسىز بەلگىلىگەن بولسا، بۇ قېتىم يەنە شۇنداقلا بىز تەرەپتىن مەسلىھەتسىز بۇرھان ئەپەندىنى رەئىس، مۇھەممەتئىمىننى مۇئاۋىن رەئىس قىلىپ بەلگىلەپتۇ.

مۇھەممەتئىمىن فاشىستلارشقان «ئەرك» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى ئىدى. «ئەرك» گېزىتى بولسا كېيىنكى كۈنلەرگە قەدەر ئاغزىدىن كۆپۈك چىقىرىپ، ئىلى تەرەپنى تىللاپ كەلدى ۋە خەلقچىلىققا قارشى رىياكسىيون تەشۋىقات يۈرگۈزۈپ كەلدى، ئۇندىن تولا مۇھەممەتئىمىن مەسئۇلىيەتنى ئەپەندى رەئىس بولغاندىن كېيىن بىتەمدىكى نىقابىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئاشكارا كۆرسەتتى. شۇنداق بىر ئادەمنىڭ ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇشىنى قوبۇل قىلىمزمۇ؟

گومىنداڭ ئەكسىلھەرىكەتچىلىرى بۇرۇن بۇ يەرگە بىر ئۇرۇق سالغانىدى. ئۇ ئۇرۇق چېرىك بولۇپ ئۇنمەي قالدى، ئۇنۇم بەرمىدى، ئەمدى ئۇ چېرىك ئۇرۇقنى ئېلىپ تاشلاپ يەنە

باشقا زەھەرلىك ئۇرۇق سالدى، بۇ زەھەرلىك ئۇرۇقتىن ئۇنۇم كۆتمەكتە. مەن بۇ ئۇرۇقمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا بىزنىڭ يېرىمىزدە ھېچقانداق ئۇنۇم بەرمەس، دەپ ئويلايمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۆسۈشىگە بىزنىڭ زېمىنىمىز ھېچقانداق ئىمكانىيەت بەرمەيدۇ (زالدا ئۇزۇنغا سوزۇلغان گۈلدۇراس ئالقىشلار).

ئۆلكە ۋەزىيىتىنى تۇزەشكە ئۇرۇنغان گېنېرال جاڭ ججۇڭ ئەجەب ئىلگىرى ۋالىيلىقتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆتۈرگەن ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنى يەنە ئۆلكە ۋەزىيىتىنى «تۇزەش» ئۈچۈن ئورنىدىن قالدۇرۇشنى مۇۋاپىق كۆرۈپتۇ؟ قەشقەر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك ئادىمى ۋەزىيەت جىددىيلەشكەن ۋاقىتتا قەشقەردە كېرەك بولماي قېلىپ، ئەجەب ئەمدى ۋەزىيەت تۇزىلىدۇ دېگەندە ئۇ قەشقەرگە كېرەك بولۇپ قاپتۇ؟ ئەجەب خەلقنىڭ سۆيگەن ئادىمنى يۆتكەپ ئۇنىڭ ئورنىغا مەسئۇتچى مۇھەممەتئىمىننىڭ مۇئاۋىن رەئىس بولۇشى «زۆرۈر» بولۇپ قاپتۇ؟ بۇ چوڭقۇر ئويلىنىدىغان مەسىلىدۇر.

ئۇنىڭ سىرتىدا خەلقىمىزنىڭ بەرگەن قانۇنىي تەلەپلىرى بار. بۇ تەلەپلەر جەنۇبتا قاماقتا ئېلىنغان تەرەققىيپەرۋەرلەر قاماقتىن چىقىرىلىشىدىن، ئۇلارنىڭ قامىلىشىغا سەۋەبچى بولغان مۇستەبىت ئۇنسۇرلارغا جازا بېرىلىشىدىن، دېگەن تەلەپلەر ئىدى. ھازىر قاماقتا ئېلىنغان بىر قىسىم كىشىلەرنى قاماقتىن چىقارغان دەپ ئاڭلايمىز. ئەمما، شۇ تەرەققىيپەرۋەر ئادەملەرنى سولىغانلارغا جازا بېرىلدى، دېگەن بىرمۇ خەۋەرنى ئاڭلىمىدۇق. بىز جەنۇبقا بارغاندا شكايەتلەر كۆپ بولدى، بۇ شكايەتلەردىن نەقەدەر كىشىلىرىمىزنى سولىغانلىقى، ئۆلتۈرگەنلىكى ئاڭلاندى. ئەمما بۇلارنى سولاپ ئۆلتۈرگەنلەرنىڭ بىرىگە جازا بېرىلدى، دەپ ئاڭلىمىدۇق. تەلەپتە ئالتاي خەلقنى خانۇەيران قىلغان ئوسمان باندىت، ساۋەن خەلقنى خانۇەيران قىلغان قالىبىك باندىت ئالتاي ۋە ساۋەن خەلقى ئالدىدا ئوچۇق سوت قىلىنسۇن، دېيىلگەنىدى. لېكىن سوت بولغىنىنى كۆرمەيۋاتىمىز.

ئەكسى ھالدا، ئۇلارنىڭ باندىتلار ئارقىلىق بىزنىڭ خەلقىمىزگە باسقۇنچىلىق يۈرگۈزۈش نىيىتىدىن تېخىچە قالمىغانلى-

قى كۆرۈلمەكتە. مەسىلەن، مۇشۇ يىل 23 ـ يانۋار كۈنى بىر تۈركۈم قوراللىق باندىتلار ساۋەن تەرەپكە ئۆتۈپ، بىر توپ ئاتـ ـنى ھەيدەپ كەتكەن. ئارقىسىدىن قوغلاپ بارغان بىزنىڭ بىر بۆلۈم ئەسكەرلىرىمىز 24 ـ يانۋار كۈنى ئۇلار بىلەن ئېتىشىپ 35 ئاتنى قايتۇرۇۋالغان. بىزنىڭ ئەسكەرلەرنىڭ ئۇچ ئېتىغا ئوق تېگىپ ئۆلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن گومىنداڭ تەرەپ بىز تەرەپنىڭ تەلىپىگە مۇۋاپىق ھەرىكەت قىلدى، دەپ ئېيتالمايمىز.

بىزنىڭ قويغان تىلەكلىرىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىمى بىتىمگە توغرا ئەمەل قىلىش كېرەك دېگەنىدۇق. ئەگەر ئۇنى ئورۇنلىسا، ئۆلكىدىن ئىستىبدات ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشى كېرەك ئىدى. بۇلارنىڭ ھېچبىرىنى كۆرمەيۋاتىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى سىياسەت ئۆزگىرىشى دەپ ئېيتالمايمىز ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگىرىشىنى بىز تولۇق ھالدا قوبۇل قىلالمايمىز (كۈچلۈك ئالقىشلار).

بىر بۆرە بىر كېچىسى قوي قوتىنىغا چۈشمەكچى بولۇپ، ئىت قوتىنىغا چۈشۈپ قاپتۇ. بۆرىنىڭ ھىدىنى سەزگەن ئىتلار ھاۋىشقا باشلىغاندا، ئىت باقارلار «ئوغرى كەلدى، چىراغنى ئېلىپ كەل» دەپ قوتانغا يۈگۈرۈپتۇ. تايىاق ـ توقماق ۋە چىراغنى كۆتۈرۈپ قوتانغا كىرسە، بۆرە بىر بۆلۈكنى كىرىپ ئولـ ـتۇرغۇدەكمىش. ئۇنىڭ چىشلىرى كاسىلداپ، تۇكلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ كۆزى بىلەن ھەممىنى يەۋەتكۈدەك قىياپەتتە تۇرۇپتۇ. بىراق، ئۇ قوينىڭ ئارىسىدا ئەمەسلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن، قۇتۇلۇق بىلەن سۇ ھېبەت يۈرگۈزۈشكە باشلاپتۇ.

«ۋاي ئاغىنىلەر! مۇنچىلىك شاۋ ـ شۇۋنىڭ نېمە كېرىكى بار، مەن سىلەرنىڭ كونا ئاغىنەڭلەر ھەم تۇغقىنىڭلار ئەمەسمۇ، مەن سىلەر بىلەن كۈچ سىناشقىلى كەلمىدىم، بۇرۇنقىلارنى ئۇنـ ـتۇپ يارىشىش ئۈچۈن كەلدىم. مەن ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرنىڭ قويلىرىغا تەگمەيمەن، مەن بۇرىلىك قەسىمىنى ياد قىـ ـلىمەنكى، بۇلار ئۆچۈن باشقىلار بىلەن سوقۇشۇشقا تەييارمەن» دەپ كۆپ سۆز سېتىشقا باشلىغاندى. ئىت باقار ئۇنىڭ سۆزىنى كېسىپ: «سەن بۆرە بولساڭ، مەن چېچىم ئاقارغان قېرى، سـ

لەرنىڭ ئىچكى سىرىگىلارنى ناھايىتى ياخشى بىلىمەن» دېگەندەكەن.

مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ بىزگە قىلىۋاتقان خەيرخاھلىقى مانا شۇ ھېكايىدەك بولۇۋاتىدۇ. مەركىزىي ھۆكۈمەت بىزگە خەيرخاھلىق قىلماق نىيىتى بولسا، بىتىمنى تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇشى كېرەك، ئەسكەرلىرىنى قىسقارتىشى كېرەك، شۇ ۋاقىتتا ئۇلكىنىڭ چىگىچ مەسلىسى ھەل بولىدۇ.

خەلقىمىز دارىلارغا ئەمدى قۇل بولمايدۇ. خەلقىمىز يەنە ئېزىلىشكە قەتئىي يول قويمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن گېنېرال جاڭ جىۋۇڭ ئەمدى ئۇلكىدە راستتىن تىنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزىدىغان بولسا، تىنچلىق بىتىمىنىڭ مادداللىرىنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇشى كېرەك. خەلقنىڭ تەلىپى مانا شۇنىڭدىن ئىبارەت (ئالقىشلار).

خەلقچىللىق سىياسەتنىڭ جەزمەن تۇرمۇشقا ئېشىشقا شەك يوق. خەلقچىل سىياسەت غەلىبىسىنىڭ قولغا كېلىشىگە ئىمانىمىز كامىل.

خەلقىمىز ئەمدى قۇل بولمايدۇ. ئەكسىلەرىكەتچى كۈچ خەلقىمىزنىڭ غالىبانە يۈرۈشىگە توسقۇن بولالمايدۇ (ئۇزۇنغا سوزۇلغان گۈلدۈراس ئالقىشلار).

«ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ *1949* - يىللىق *2* - سانىدىن ئېلىندى.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ دوكلاتى گۈلدۈراس ئالقىشلار، توختىمايي چېلىنغان چاۋاكلار ئىچىدە كىشىلەرگە ئىلھام بەخش ئېتەتتى. ئاممۇ ئۆز ھاياجانلىرىنى باسالمايي «تىنچلىق بىتىمىنى ياقلايمىز، ياشىسۇن ئەخمەت ئەپەندىم» دېگەنگە ئوخشاش شوئارلارنى كەينى - كەينىدىن ۋارقىرىشىپ زالنىڭ ئىچى قىزغىن كەيپىياتقا تولۇپ تاشتى، ئاممۇ ئۇزاققىچە مەيدىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، ئەپەندىمنى قاتمۇ قات ئورىۋالدى. كىشىلەرنىڭ شوئار ئاۋازى، ئالقىش سادالىرى يەر - جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈردى...

دەرۋەقە ئۇچ ۋىلايەت خەلقى كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن تۇرلۇك قىيىن-

چىلىقلارنى يېڭىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئاشلىق بىلەن تەمىنلەشتە جىددىيچىلىك كۆرۈلۈۋاتاتتى. ئالتاي ۋىلايىتىدە ئاشلىق يېتىشمەسلىك ئەھۋالى ئالاھىدە گەۋدىلىنىپ قالدى. بۇ مەسىلە ئەپەندىمنىڭ دىققىتىنى بالدۇرلا قوزغىغان. شۇڭا ئۆتكەن يىلى — 1948 - يىلى يىل ئاخىرىدا ئەپەندىم ئەنۋەر مۇسابايېۋ، نەبىجان قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئالتايغا ئەۋەتكەن، ئالتاينىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، خىزمەت گۇرۇپپىسى تارباغاتايدىن ئالتايغا ئاشلىق يۆتكەشنى ئورۇنلاشتۇرغانىدى. لېكىن تارباغاتاينىڭ ئاشلىققا مەسئۇل رەھبىرى ئالتايغا ئاشلىق يۆتكەشكە قوشۇلمىدى. ئەپەندىم بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال تارباغاتاي ۋالىيسى باشلىغا تېلېگراممىا يوللاپ سەۋەبىنى سورۇشتە قىلدى:

تارباغاتاي ۋالىيسى باشلىغا:
ئالتايغا ئاشلىق سېتىپ بەرمەسلىكتىكى سەۋەب نېمە؟ تېز-دىن جاۋاب قايتۇرغايسىز.

ئەخمەتجان قاسىمى
1949 - يىل *2* - ئاينىڭ *12* - كۈنى، غۇلجا

مۇشۇ ئەھۋاللارغا بىرلەشتۇرۇپ، ئەپەندىم ھەرقايسى تارماقلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى كىچىك كوللېكتىپنىڭلا مەنپەئەتىنى كۆزلىمەي ئومۇمىيلىققا ئەھمىيەت بېرىشنى تەكىتلىدى.

يەنە بىر جەھەتتىن، ئەپەندىم گومىنداڭ شىنجاڭ پىرقىسىدىكى دېموكراتىك زاتلار بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۇزلۇكسىز چىڭىتىپ تۇردى.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى بۇرھان ئەپەندىمگە يازغان خېتىنىڭ تېكىستى:

ھۆرمەتلىك بۇرھان ئەپەندىم:
سىزنىڭ ئۆتۈنۈشلىرىڭىز بىزنى شادلاندۇرىدۇ. لېكىن مېنىڭ پىرىنسىپلىق مەسىلىلەرگە بولغان پوزىتسىيەمگە رەنجىمىگەيسىز.

سىز! شەخسىي مۇئامىلىگە مېنىڭ قويغان مەسىلىلىرىم تەسىر يەتكۈزمەيدۇ دەپ ئۈمىد قىلىمەن. ئۆتكەن ئەھۋالغا قارىتا *1949* ـ يىل *1* ـ ئاينىڭ *20* ـ كۈنىدىكى مېنىڭ بايانىاتىم بىـ سىلغان گېزىتنى ئەۋەتتۇق ھەم سىزگە بىرئاز سوۋغا ئەۋەتتىم، ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلىپ ئېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

سىزنى بۈرۈنقىدەكلا ھۆرمەت قىلغۇچى دوستىڭىز

ئە. قاسىمى

مېنىڭدىن ئۆيىڭىزگە ۋە مەن بىلگەن، تونۇغانلارغا كۆپتىن كۆپ سالام ئېيتىپ قويۇشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن.

1949 ـ يىل *2* ـ ئاينىڭ *15* ـ كۈنى، شەھرى غۇلجا

1949 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئەخمەتجان بۇرھان ئەپەندىنىڭ ئىككىنچى پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى، گومىندالڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، خەتتە ئوخشىتىش ئۇسۇلى قوللىنىلغان بولۇپ، ئۇرۇمچىنىڭ ۋەزىيىتى ئەگىتىپ بايان قىلىنغان. خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

1193

ئەزىزىم ئەخمەت ئەپەندىم:

پېتر پېتروۋىچتىن ئېيتقان سالامىڭىزنى ۋە خەيرخاھلىقىڭىزنىڭ باقىي ئىكەنلىكى ئېيتىلغان سۆزلىرىڭىزدىن ئاڭلاپ، پەۋقۇلئاددە شاد ۋە خۇرسەن بولدۇم. ئۇنىڭ بىلەن بىرئاز ئولتۇرۇشتۇق. بۇنىڭدىن بۇرۇن بۇزۇلغان ئۆلكىنىڭ دۇنگاتپلىنى ھەربىكەتكە كەلتۈرۈشكە باشلىدۇق. لېكىن، ھېلىمۇ كۆپ يەرلەرنى مايلاپ تازىلاشقا، بەزى چاستلار(كادىرلار) نى يېڭىلاشقا زور ئېھتىياج بار. بۇ يەردە يېتەرلىك چاستلار يوق. بولغانلىرىمۇ مىللەتچىلەر گۇرۇھىدىن بولۇپ، ئېھتىياجىمىزنى قامدىيالمايۋاتىدۇ. تولۇق رېمونتلاشنى ـــ نېسىپ بولسا ـــ ئۆزىڭىز كەلگەندە مەسلىھەتلىشىپ ئىشلەرمىز دەپ ئۈمىد قىلىمەن.

گېزىت باشلىقىنى يۆتكىگۈزدۇم. ھازىر ۋاقتىنچە يۇسۇپ ئەئىدى بىلەن سالىلار باشقۇرماقتا. ئەيسا مەكتىپىدىكى ئۆتـ

كۆرنى ھەم بۇگۈن يۆتكەپ، ئورنىغا بۇ قېتىم چۆچەكلىك ئادەم دۇللا دېگەنىنى بەلگىلىدۇق. گېنېرال جاك 1 ـ ئاينىك 31 ـ كۈنى لەنجۇغا كەلدى. 2 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنى تېلېفوندا سۆزلەشتىم. ھازىر لەنجۇدا مۇھىم ئىشلار بولۇپ، بەك تېز كېلەلمەيدىكەن. شۇڭلاشقا مېنى «كېلىپ كېتىك» دەپ چاقىردى. مەن 2 ـ ئاينىك 4 ـ كۈنى ئۈچىاقچىمەن. 2 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنىدىن قالماي قايتىمەن دەپ ئۈمىد قىلمۇاتىمەن. بۇ ياقتا ھازىر ئىقتىسادىي بوران كۆچەيدى. سەۋەبى لەنجىڭنىك چىقارغان ساختا جىنيۇەنجۇەنى ئىنفىلاتسىيەگە يۈز تۇتتى. بىر ـ ئىككى دوللار لىق جىنيۇەنجۇەن 600 دوللار، 1200 دوللار ئىكەن. (لەنجۇدا) جىنيۇەنجۇەن 200 دوللارغا تەڭ ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر ھەر نەرسىنىڭ باھاسى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. بۇگۈن 100 جىڭ ئۇن ئۇرۇمچى پۇلىغا 600 مىليون دوللار، گۆشنىڭ جىڭى 50 مىليون. بەي ۋېڭيى (مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى) نەنجىڭدىن قايتىپ، ئۇلار بۇ ياقتا جىنيۇەنجۇەن چىقىرىشقا رۇخسەت ئېلىپ قايتقانىكەن. مەركەزنىڭ بىر دوللىرىغا ئۇرۇمچىنىڭ ئىككى دوللىرى (تەڭ) قىلىپ بەلگىلەپتۇ. بۇرۇن مەركەزنىڭ بىر دوللارلىق جىنيۇەنجۇەنى (قەغەز پۇل) نىڭ قىممىتى ئۇرۇمچىنىڭ 600 مىڭ دوللىرىغا تەڭ ئىدى. لېكىن، ھازىر بىز چىقارغان بىر دوللار بىلەن مەركەزنىڭ جىنيۇەنجۇەنى 2:1 نىسبەتتە بۆلىدىكەن، بۇنىڭ ھېچ مەنىسى يوق. بىزگە مەركەز نەنجىڭنىڭكىگە ئەگەشمەيدىغان ئالىستابىل (مۇستەقىل) بولغان دوللار چىقىرىش كېرەك. مۇشۇ مەسىلە توغرۇلۇق مەن لەنجۇغا بېرىپ كەلگەنگە قەدەر پۇل چىقىرىش قارارىنى توختاتمىپ قويدۇق. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئاۋۋال ئاساسى بولغان سىياسىي ئىشلارنى ھەل قىلماي مۇمكىن ئەمەس.

جانىمقان، ئىمىن ھەر‌ەتلەر تامام باشقا بىر پوزىتسىيەدە بولۇپ، ھازىرقى ھۆكۈمەت ئۆزگىرىشىنى ئاكتىپ ھمايە قىلىپ تۇرماقتا. بەزى ئېلىنغان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، قالىبىك، ئوسمانلار جېمىنەي تېغىغا ۋە ئۇنىڭدىن باشقىراق جايغا ئۆتۈشكە تەييارلىق قىپتۇمىش. قالىبىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرگەنلىكىنى قوبۇل

لۇقلاپ بىر خەت يازدى. ئوسمان باتۇر بۇگۈنگىچە سۈكۈت قىلىپ تۇرىدۇ. ئومۇمىي ۋەزىيەت يىلەن مىللەتچىلەر (بىر مۇئاۋىن رەئىس مۇ ھەممەتئىمىن ئىچىدە)، ئەكسىلھەرىكەتچىلەر ھازىر قورقۇۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، خەلق ئىچىدە تەتۇر تەشۋىقىنى توختاتقىنى يوق، بۇ كوممۇنىست، ئا كوممۇنىست، بۇلار ئىش بېشىدا بولغاندا خۇدا ئاخىرىنى خەيرلىك قىلسۇن، دەپ سۆز تارقاتقۇچىلارمۇ بار.

بۇنى ئەسلەپ قىسقىچە يازدىم. لەنجۇدىن قايتقاندىن كېيىن يەنە ئايرىم خەت يازارمەن.

مۇ ھەتەرەم يولداشلارنىڭ ھەممىسىگە سالام. تېزلىكتە كۆرۈشۈشنى تىلەپ:

سالام بىلەن بۇرھان

1949 ـ يىل *3* ـ ئاينىڭ *3* ـ كۈنى

بۇرھان ئەپەندىنىڭ ئىككىنچى پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالغان ۋاقىت ئەپەندىم دەل توققۇزتارادا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىۋاتقان ئالدىراش مەزگىل ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئالتاينىڭ ئوسمان باندىتلىرى تەرىپىدىن كۆپ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ قوبۇقساردىن ياغاچ توشۇشقا رۇخسەت قىلىغاندى. لېكىن تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى بۇ ئىشنى توسۇپ قويۇپتۇ. بۇ زىددىيەتنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يولداش دەلىلقان *3* ـ ئاينىڭ *2* ـ كۈنى ئەپەندىمگە تېلېگراممىا يوللاپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. ئەپەندىم تېلېگراممىنى ئالغاندىن كېيىن دەرھال تارباغاتاي ۋالىيسى باشلىغا تېلېگراممىا يوللىدى، بۇ تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

تارباغاتاي ۋالىيسى باشلىغا:

1 ـ ئاينىڭ *28* ـ كۈنىدە بېرىلگەن تېلېگراممىڭىزدا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ قوبۇقتا *1000* تۇپ قارىغاي كېسىشىگە رۇخسەت قىلغانلىقىڭىزنى ئالتاي ۋالىي ئىدارىسىگە بىلدۈرگەنىدۇق.

دەلىلقاننىڭ *3* ـ ئاينىڭ *2* ـ كۈنى رادىيوگراممىسى قارىد.

1948 ـ يىل كۈز، ئەخمەتجان چاپچال يېزىلىرىغا بېرىپ، شىبە خەلقى بىلەن ئەھۋاللاشماقتا

غاي كېسىشكە قوبۇق ھاكىمى رۇخسەت قىلمىغانلىقىنى مەلۇم قىلىدۇ. تېزدىن قوبۇق ھاكىمىغا قارىغاي كېسىشكە رۇخسەت بېرىشىنى، ئالتاي ۋالىي ئىدارىسىنى خەۋەردار قىلىپ ماڭا ئۇ-چۇر بېرىشىگۈزنى بىلدۈرىمەن.

غۇلجا: ئەخمەتجان قاسىمى

باھار كەلدى. كۈنلەرنىڭ ئىللىشىغا ئەگىشىپ، پۈتۈن ئۇيۇ ۋىلايەت خەلقى ئومۇمىيۈزلۈك سەپەرۋەرلىككە كېلىپ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىنى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈۋەتتى.

ئەپەندىمنىڭ نۇرغۇن دېھقان دوستلىرى بار. يەرلىك مۇتەخەسسىس-كە ناھايىتى ھۆرمەت قىلىدۇ. غۇلجا دۆڭمەھەللىدە، ئىلى ۋادىسىدا خېلى نامى بار ئىسرائىل ئىسمائىل ئىسمىلىك باغۋەن ئەشۇلارنىڭ بىرسى، ئىسرائىل ئاكا مېۋە دەرەخلىرىنى ئۇلاشقا ئۇستا بولۇپ، «قوۋزاق ئۇلاق» ئاساسىدا «يارما ئۇلاق»، «ئىسكىنە ئۇلاق» قاتارلىق ئۇسۇللارنى ئىجاد قىلغان ئىكەن.

ئەخمەت ئەپەندىم ئىسرائىل ئاكا بىلەن دائىم مۇڭدىشاتتى. كۆچەت تىكىش، مېۋىلىك دەرەخ ئۇلاش قاتارلىق مەسىلىلەرنى ئىسرائىل ئاكا بىلەن تەڭ تەتقىق قىلاتتى. ئەپەندىم يەنە بۇ باغۋەنلىك ئىش ئىزلىرىنى

«ئالغا» گېزىتىدە تونۇشتۇرۇش ھەققىدە كۆرسەتمە بەرگەنىدى. جۈملىدىن «ئالغا» گېزىتى ئىسرايىل ئاكىنىڭ ئىش ئىزلىرى توغرىسىدا خەۋەر بەرگەندىن باشقا، «ئەخمەت ئەپەندىنىڭ مەچۈرىنچە باغۋەن ئىسرايىل ئاكا بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبىتى» دېگەن تېمىدا مەخسۇس خەۋەر ئېلان قىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى بىكىتكەن كۆچەت تىكىش بايرىمى ئىدى. بۇ كۈنى ئەپەندىم ئاممىنى باشلاپ چوڭ تېپتىكى كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى. ئەپەندىم ئىسرايىل باغۋەن ۋە باشقا ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى باشلاپ غۇلجا ئايرودۇرۇم، بۇلاقدامتۇ ئەتراپىدىكى كۆچەت تىكىش پائالىيىتىگە قاتناشتى. ئەمگەككە قاتناشقان ئاممىغا سۆيۈملۈك رەھبەرلىرىنىڭ ئاددىي ئەمگەكچى سۈپىتىدە كۆچەت تىكىشكە قاتناشقانلىقىنى كۆرۈپ قىزغىنلىقى پەلەككە يەتتى، بۇ قېتىمقى كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش پائالىيىتى ھەققىدە «ئىتتىپاق»نىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكى غولۇق كادىرى، شائىر تېيىپجان ئېلىيېف ۋاقتىدا خەۋەر بەردى.

كۆچەت تىكىش پائالىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، مۇھىت تازىلىقى، ئەخلەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ھەرىكىتىمۇ قانات يايدۇرۇلدى. غۇلجا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەر بىر كۈن دەرس توختىتىپ كۆچەت تىكىش، مۇھىت تازىلىقى پائالىيىتى ئېلىپ باردى. مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوفىتسېر ـ جەڭچىلىرى ھەم ئۆزى تۇرۇشلۇق ئورۇندا ئاممىغا بىلەن كۆچەت تىكىشكە قاتناشتى، ئەخلەتلەرنى بىر تەرەپ قىلدى. بۇ ھەرىكەت نەتىجىسىدە ئەتراپ باشقىدىن گۈزەل تۈسگە كىردى. غۇلجا شەھىرىدىكى سوقۇش سەۋەبىدىن ئۆرۈلۈپ كەتكەن تاملار، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل يوللار چىرايلىق ياسىلىپ، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېرىقلاردا سۈپسۈزۈك سۇلار باشقىدىن شارقىراپ ئېقىشقا باشلىدى.

پۈتۈن شىنجاڭ دائىرىسىدە كۆرۈلۈۋاتقان يېڭى ۋەزىيەت بىزگە يېڭى ئۆزگىرىشلەرنىڭ كەينى ـ كەينىدىن مەيدانغا كېلىدىغانلىقىنى ۋە چوڭ ۋەزىيەت بارغانسېرى بىزگە پايدىلىق تەرەپكە قاراپ راۋاجلىنىۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ تۇراتتى.

58. ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىشلىرىنىڭ غەمگۇزارى

خەلق ئارىسىدا «ناخشا قەشقەردىن چىقىدۇ، ئىلىغا كېلىپ تۇزلىدۇ» دەيدىغان گەپ بار.

ئىلى خەلق ناخشىلىرى ئۆزىگە خاس مۇڭلۇق ئاھاڭى بىلەن، مېھنەتكەش خەلقىمىزنىڭ يۈرەك سادالىرىنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ، 12 مۇقام مېلودىيەسىنى ئاساس قىلغان ئىلى ناخشىلىرى ئامما ئارىسىدا كەڭ تارقالغان، كىشىلەر سۆيۈپ ئاڭلايدۇ.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ دادىسى بىلەن بوۋىسى ئەينى ۋاقىتتا يىراق يېقىنغا داڭلىق خەلق سەنئەتكارلىرىدىن ئىدى، ئىرسىيەت ئامىلىدىن بولسا كېرەك، بەزىدە تېخى قولىغا تەمبۇر، ماندالىنلارنى ئېلىپ تىرىڭلىتىپمۇ قويىاتتى، ئۇنىڭ خاراكتېرى ئۇچۇق، ئاۋازى سۈزۈك بولغاچقا، بەزىدە ناخشىمۇ ئېيتىپ قويىاتتى.

1198

ھازىرمۇ ئېسىمدە 1946 ـ يىلى كۈزدە ئەپەندىم ئۇرۇمچىدىكى بىر لەشمە ھۆكۈمەتتە تۇرغان ۋاقتىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ داڭلىق ئۇسسۇلچىسى قەمبەرخان ئەمەت خانىم، سىڭلىسى گۈلبەھرەم ھەر ئىككىسى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئىشلەيتتى. بىر كۈنى قەمبەرخان ماڭا سىڭلىسىنىڭ ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمۇ ئىنتايىن قىيىن ئىكەن. ئەخمەت ئەپەندىم بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆزى ئالدىراش بولغاچقا، ۋاقىت چىقمايلا، مېنىڭ دەرھال بېرىپ ئۆزىگە ۋاكالىتەن گۈلبەھرەمنى يوقلاپ، كېسەل ئەھۋالىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ كېلىشىمنى تاپىلىدى. ئەپەندىمنىڭ نەزەرىدە بۇ يالغۇز بىر سەنئەتچى ئائىلىسىنى يوقلاپ كېلىشتىن ئىبارەت ئاددىيلا ئىش بولماستىن، سەنئەتچىلەرنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشى بىلەن تونۇشۇش ئىدى. ئەمدىلا 21 ياشقا كىرگەن ياش ئۇسسۇلچى

گۈلبەھرەم جان ئۇزۇش گىردابىغا بېرىپ قالغانىكەن. بۇ قېتىم ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناپدىكەن. ئەمما ئۇرۇمچىدىكى دۇشمەن كۈچلەر گۈلبەھرەمدەك داڭلىق ئارتىسلارنى ئۆزىگە تارتىپ، ئۆزلىرىگە خىزمەت قىلدۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتاتتى. ئەگەر قەمبەرخان ئاچا ـ سىڭلىدەك سەنئەتچىلەر دۇشمەن تەرىپىدىن تارتىپ كېتىلسە، بىز تەرەپ ـ تىمىزدىكى ئۇلۇش كۈچى ئاجىزلايدۇ. شۇڭا بىز ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەرگە بولغان خىزمەتلەرنى چوقۇم چىڭ تۇتۇپ ياخشى ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. جۇملىدىن تېخىمۇ كۆپ ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرىنى ئۆزىمىزگە جەلپ قىلىشىمىز كېرەك.

ئۇ كۈنلەردە مېنىڭ بىرىنچى بالامغا ئاي ـ كۈنۈم توشۇپ قالغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ مەن ئېغىر بەدىنىمنى يېنىك قىلىپ، گۈلبەھرەمنى يوقلاپ باردىم. راست دېگەندەك گۈلبەھرەمنىڭ ئەھۋالى خېلى ئېغىر ئىكەن. مېنىڭ كەلگەنلىكىمنى كۆرگەن قەمبەرخانىم تولىمۇ خۇشال بولدى. گۈلبەھرەم كارىۋاتتا يېتىپتۇ، مېنىڭ كەلگەنلىكىمنى بىلىپ كۆزىنى تەسلىكتە ئاچتى، ـ دە، تەبەسسۇم بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى. گۈلبەھرەمنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولدى. مەن ئۇلاردىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ ئەپەندىم ئەۋەتكەن ھال سوراش بۇيۇملىرىنى بەردىم.

قەمبەرخانىمنىڭ ئائىلىسىنى يوقلاپ كەلگەندىن كېيىن، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئەھۋاللارنى ئەپەندىمگە يەتكۈزدۈم. ئەپەندىم مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ بولۇپ دەرھال ئارقا سەپ مۇلازىمىتىگە مەسئۇل خادىملىرىنى چاقىرتىپ كەلدى ـ دە، قەمبەرخانىم ئائىلىسىگە قۇتقۇزۇش ياردىمى بېرىشنى ئۇرۇنلاشتۇردى. ئىككىنچى كۈنى ئەپەندىم قەمبەرخانىم ئائىلىسىگە بېرىپ ئۇلارنى يوقلىدى. گۈلبەھرەمنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ تەسكە توختايدىغانلىقىنى سەزگەندەك بولدى. ئىچى بەك سىيرىلىپ كەتتى. راست دېگەندەك، گۈلبەھرەم ئاردىدىن نەچچە ئاي ئۆتمەيلا ئۆپكە كېسەللىكى سەۋەبىدىن 1947 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى بەختكە قارشى ۋاپات بولدى.

ئەپەندىم گۈلبەھرەمنىڭ مېيىت نامىزىغا قاتنىشىپ، قەبرە بېشىدا سۆز قىلدى. بۇ سۆز 1947 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئۇيغۇرچىسىدا ئېلان قىلىندى:

بۇگۈن بولسا مەھكۇم، مىسكىن، ئاجىز، يۇرتىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىر كۈنلەر ئىچىدە ئىجادىيىتىمىزدىن مىراس قالغان مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى راۋاجلاندۇرۇشقا بەل باغلىغان تالانتلىق ۋە ئىجتىھاتلىق سەنئەتچىمىز مەر ھۈمە گۈلبەھرەمدىن ئايرىلغان بىر كۈن بولدى. بىزلەرنىڭ بۇ ھەمشىرىمىزدىن ئايرىلمىقىمىز، گۈللىنىپ تۇرغان مىللىي سەنئىتىمىزدىن ئايرىلماق دېگەندىن ئانچە پەرق قىلمايدۇ. بۇنىڭدىن بەش ـ ئالتە كۈن ئىلگىرى بۇ سىڭلىمنى يوقلاپ كېلەي دېگەن پىكرىم بويىچە ئۆيگە بارغانىدىم، بۇ زاۋاللى (بىچارە) قېرىندىشىمنىڭ ئاپىسى، ئاچا ـ سىڭىللىرىنىڭ كۆزلىرى قانلىق ياشقا تولغان ھالدا ياستۇق بېشىدا ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ ۋە بىچارە سىڭلىمنىڭ ئەھۋالىنى كۆزۈمدىن كەچۈرگەن ھامان پۈتۈن ۋۇجۇدۇم پەرىشانلىق ئاسارىتىدە قالغانىدى. مەن خېلى مۇشكۈللۈك ئىچىدە ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. ئەپسۇسكى، يۇرتىمىزدا بۇنداق ئادەملەر يالغۇز بىرلا بولماستىن، تۈمەنلەپ ـ مىليوتلاپ بارلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىمىز. ھەتتا كۆز ئالدىمىزدا تۇرغان تۇپراقلارنىڭ ئاستىدا ياتقان قېرىنداشلىرىمىز ھەقسىز ئۆلۈمگە دۇچار بولغانلاردۇر دېسەم يالغان ئېيتقان بولمايمەن. خەير، مەن بۇنداق كۆڭلۈم بىلەن ئارتۇق سۆزلەشكە جۈرئەت قىلالمايمەن. ئاجىز سىڭلىم گۈلبەھرەمنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولسۇن دەپ ئاخىرىدا چىن كۆڭلۈم بىلەن سوراپ قالىمەن.

گۈلبەھرەمنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بىز قەمبەرخان بىلەن بولغان ئالاقىمىزنى تېخىمۇ كۈچەيتتۇق.

1947 ـ يىلى يازغا يېقىن ئۇرۇمچىدىكى كۆرەش كەسكىنلىشىپ كەتتى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلىش تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى. مانا مۇشۇنداق داۋالغۇش پەيتىدە قەمبەرخانىمنى ئىلى تەرەپكە كەتسىڭىز دەپ دەۋەت قىلدۇق. لېكىن ئۇيغۇر سەنئەت ئۆمىكىنى مەسئۇت، ئەيسا قاتارلىق ئادەملەر قاتتىق كونترول قىلىۋالغانىدى. بۇ ۋاقىتتا بىرلەشمە ھۆ-

كۈمەتنىڭ پارچىلىنىشى كۆزىمىزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. بىزمۇ غۇلجىغا قايتىشنى كۆڭلىمىزگە پۈكۈپ تۇرۇۋاتاتتۇق. لېكىن ئەپەندىم قەمبەرخانىمنى غۇلجىغا ئەكېتىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئەپەندىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن قەمبەرخانىمنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن مەخپىي سۆزلىشىپ غۇلجىغا كېتىشكە ماقۇل كەلتۈردۈم ھەم ئايروپىلان بېلىتى ئەكېلىپ بېرىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

بۇ چاغدا ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كېتىۋاتقان كېڭەش ئەزالىرى ۋە باشقا تەبىقىدىكى زاتلار خېلى كۆپ. بىزمۇ ئۇنۇنغا قالماي كېتىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىز غۇلجىغا قايتىشتىن نەچچە كۈن بۇرۇن قەمبەرخانىم، ئاپىسى قاتارلىقلارغا ئاتاپ غۇلجىغا ئۇچىدىغان ئايروپىلان بېلىتىدىن ئۇچنى سېتىۋالدۇق. شۇ كۈنى كەچتە، مەن ئايروپىلان بېلىتىنى يانچۇ-قۇمغا سېلىپ قەمبەرخانىمغا ئاپىرىپ بېرەي دەپ تۇرسام، ئەھۋالنىڭ جىددىي ئۆزگەرگەنلىك خەۋىرى كەلدى. ئەسلىدە، قەمبەرخانىم ئۆيىدە-كىلەرنىڭ بېسىمى ئاستىدا قېيىن ئەھۋالدا قالغانىكەن. راست دېگەندەك ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن جەنۇبىي گۇلباغدىكى ئۆيىمىز ئالدىدىن قىز كۆچۈرۈۋاتقان قارا ماشىنا ئۇستىدە ناغرا - سۇناي ئاۋازى يېڭراپ كەتتى، مەن يۈگۈرۈپ تالاغا چىقىپ قارىسام بۇ توي قەمبەرخانىم بىلەن ئابدۇرېھىم قىلىچنىڭ تويى ئىكەن.

ئەپەندىم ئەھۋالدىن خەۋەر تاپتى - دە، ئەمدى قەمبەرخانىمنىڭ ماڭغالىدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى ۋە داقا - دۇمباق سادالىرى ئىچىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. 1201

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بىز ئۇستىلىق بىلەن جابدۇنۇپ، ئايرو-پىلان بىلەن غۇلجىغا قايتتۇق.

غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئەپەندىم ئارمىيە، ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرغاندىن باشقا، ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ ۋاقىت چىقىرىپ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنى يوقلاپ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەيىارلىغان يېڭى سەنئەت نومۇرلىرىنى دائىم كۆرۈپ تۇراتتى.

مېنىڭ دادا جەمەت بىر نەۋرە ھەدىمنىڭ يولدىشى جالالدىن يەھياروف، ئەينى ۋاقىتتىكى ئۇچ ۋىلايەت سەنئەت ئۆمىكىدە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى، سەنئەت يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلەيدىغان. ئەدەبىيات -

سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا جىق ئەجىر سىڭدۈرگەن ئىدى. سەنئەت ئۆمىكى خېلى جىق ئەنئەنىۋى تىياتىرلارنى ئورۇنلىغان. شۇنداقلا مول تەربىيەۋى ئەھمىيەتكە ئىگە ئىلغار تېمىلاردا ئويۇن قويغان. بۇنىڭ ئىچىدە ئەنئەنىۋى تىياتىرلاردىن «غېرىب ـ سەنەم»، «لەيلى ـ مەجنۇن»، «پەرھاد ـ شېرىن» قاتارلىق چوڭ تىپتىكى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئوپېرالىرى، شۇنداقلا زۇنۇن قادىرنىڭ پومېشچىكلارنىڭ رەھىمسىزلەرچە ئېكسپلاتاتسىيە قىلمىشلىرىنى پاش قىلىدىغان «گۈلنىسا»، زىيا سەمەدنىڭ «قانلىق داغ» قاتارلىق نادىر ئەسەرلىرىمۇ بار ئىدى. راستىنى دېگەندە بۇ مەزگىلدە ئىلىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشى گۈللەپ ياشناۋاتاتتى. ئەپەندىم سەنئەت ئۆمىكىگە تېخىمۇ ياخشى نومۇرلارنى تەييارلاش ھەققىدە تەلەپ قويۇپ تۇراتتى. «12 مۇقام»غا ئوخشاش مەدەنىيەت خەزىنىسىنى ياخشى قېزىپ، ئۆزلەشتۈرۈپ، خەلققە روھىي ئوزۇق يەتكۈزۈشنى تەكىتلەيتتى. شۇنداقلا سەنئەتچىلەرنىڭ قىسىملارغا، يېزىلارغا بېرىپ ئۆزلىرىنىڭ نومۇرلىرى ئارقىلىق مۇستەبىت ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتىنى ئېچىپ تاشلاشقا ئىلھاملاندۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭدىن باشقا سەنئەتچىلەرنى رىغبەتلەندۇرۇپ، كەلگۈسىدە بۇ ناخشا ـ مۇزىكىلارنى پىلاستىنكا قىلىپ ئىشلەپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىغا تارقاتقان ۋاقتىمىزدا بۈگۈنكى تىرىشچانلىقىمىزنىڭ زايە كەتمىگەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز دەيتتى.

بىر كۈنى جالالىدىن يەھياروف قاتتىق ئاغرىپ قاپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئەخمەت ئەپەندىم دەرھال يوقلاپ باردى ـ دە، سوۋېتنىڭ غۇلجىدا ئاچقان «دوستلۇق» دوختۇرخانىسىغا ئۆزى ئەكەلدى. دوختۇر سوۋېتنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ ئايالى ئىكەن. دوختۇر كېسەلىنى تەكشۈرۈپ «ئانگىناسى قوزغىلىپتۇ» دەپ دىياگنوز قويۇپتۇ ۋە تۆت كۈنلۈك ئوكۇل يېزىپ بېرىپتۇ. جالالىدىنكام ئوكۇل سېلىپ تۆتىنچى كۈنىگە كەلگەندە پۈتۈن بەدىنىگە تىتىرەك ئولىشىپ، تەرلەپ دېمى يېتىشمەي قاپتۇ.

شۇ كۈنى تاڭغا يېقىن قاتتىق ئۇخلاپ قاپتىمىز. تۇيۇقسىز بىر كىمنىڭ دېرىزىنى كۈچەپ ئۇرۇۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ ئويغىنىپ كەتتۇق. دېرىزە ئۇرغۇچى بىر نەۋرە ھەدەم خەلچەم ئىكەن. بىز دەرھال ئورنىمىزدىن تۇرۇپ نېمە بولغانلىقىنى سورىساق، خەلچەم ھەدەم: «جالالىدىن بەك

قىزىپ بولالمايۋاتىدۇ. دوختۇرخانىدا دوختۇر تاپقىلى بولمىدى. نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي قالدىم، ــ دېدى ئۆڭسۈلى ئۆچكەن هالدا، ــ دوختۇرخانىدا ئوكۇل سالدۇرۇپ بولۇپ ئۆيگە قايتۇرۇپ كەلگەندۇق، تۇيۇقسىزلا ئېغىرلاشقىلى تۇردى، ئوكۇل يېگىنىسى سۇنۇپ مۇسكۇلدا قالدىمكىن دېيىشۋاتىدۇ.

ئەپەندىم تېزدىن كىيىملىرىنى كىيدى ــ دە، خەلچەم هەدەم بىلەن مېڭىپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا جالالىدىنكامنىڭ ئەهۋالى ئىنتايىن خەتەرده ئىكەن.

ئەپەندىم تېزدىن ئات هارۋىسىنى قوشۇپ ئۆزى هەيدىگەن پېتى جالالىدىنكامنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپتۇ. لېكىن كېچىككەنكەن.

1948 ــ يىل 2 ــ ئاينىڭ 2 ــ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت سەنئەت ئۆمىكىنىڭ رېژىسسورى جالالىدىن يەهيارووف ۋاپات بولدى. ئەپەندىم جالالىدىن يەهيارووفنىڭ ۋاپاتىغا ناهايىتى ئېچىندى ۋە «ئالغا» گېزىتىدە «ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بىر گۈلى سۇندى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭ سەنئەتكە قوشقان تۆھپىسىنى خاتىرىلىدى ۋە چوڭقۇر تەزىيە بىلدۇردى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى هىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» مەركىزىي هەيئىتىدە، ئەدەبىيات ــ سەنئەت ئەسەرلىرىنى باهالاش كومىتېتى تەسىس قىلىنغانىدى.

ئەپەندىمنىڭ قارىشىچە ئەدەبىيات ــ سەنئەت دېگەن ئۇستۇرۇلمىنىڭ مەهسۇلى. خەلقنىڭ ئىدىيەسىگە بۆۋاستە تەسىر كۆرسىتىدىغان ۋاسىتە. ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ. بولۇپمۇ شۇ چاغدا مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىۋاتقان شېئىرلاردا دەۋر روهىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، كىشىلەرنى ساغلام ئىلگىرىلەشكە ئۈندەيدىغان ئوچېرك، ئەدەبىي ئاخباراتلار ئازلاپ كېتىپ، ئەكسىچە كىشىنى قايغۇ ــ هەسرەتكە چۆمدۇرىدىغان شېئىرلار كۆپىيىپ قالغانىدى، هەتتا ياسالمىلىق ۋە بىمەنە سۆزلەر بىلەن تولغان نەشر بۇيۇملىرىمۇ بازار تېپىپ قالدى.

ئەپەندىم بۇ ئەهۋاللارنى تۇزىتىش مەقسىتىدە ئەدەبىيات ــ سەنئەت ئەسەرلىرىنى باهالاش هەيئىتىدىكى يولداشلار بىلەن مەخسۇس سۆهبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇردى. تەهرىرات تارماقلىرىغا خەلق ئارىسىدىكى فولكلور بايلىقىنى تەتقىق قىلىش بىلەن تەڭ، قەدىمكى ئەدەبىي يادىكارلىقلارنى

قېزىش، رەتلەش خىزمەتلىرىنى ئوبدان ئىشلەش كېرەك، بۇ تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش دەپ تەنقىدىي پىكىر بەردى. ياش شائىرلار، يازغۇچىلارغا باشقىلارنىڭكىنى كۆچۈرۈپلا يۈرمەي، «ئىمپورتنى ئازايتىپ، ئېكسپورتنى كۆپەيتىش كېرەك» دەپ تەلەپ قويدى. شۇنداقلا يېڭىدىن يېتىلىۋاتقان ياشلارنى بىمەنە، تېتىقسىز شېئىرلارنى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلماسلىقىمىز، تېخىمۇ كۆپ ئەدەب، شائىر، يازغۇچىلارنىڭ مەيدانغا چىقىشى ئۈچۈن ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشىمىز، ياخشى شارائىت يارىتىپ بېرىشىمىز لازىم دەپ تەكىتلىدى.

— ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەيىمىزدىكىلەر دۇنيا كىلاسسىك ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىشى، گوركىي، لۇشۈن، ئاباي، شېكسپىر قاتارلىقلار ـ نىڭ، شۇنداقلا دۇنيادىكى باشقا داڭلىق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگەنگەندە، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدە ئىشلەتكەن تىلنى ئۆگىنىشى كېرەك، — دەپ تەكىتلىدى ئەپەندىم بىر قېتىملىق سۆھبەت يىغىندا، — بىر تەرەپتىن، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تىلىنى ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇشىمىز، يەنە بىر تەرەپتىن، ئەسلىي ئەسەرنى تەرجىمە قىلىش خىزمىتىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تەشكىللىشىمىز كېرەك؛ ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى تەرجىمە، نەشر قىلىش خىزمىتىنى يەنمۇ كۆچەيتىشىمىز كېرەك؛ بۇ — مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەشتە مۇھىم رول ئويناىدۇ، خەلقچىل سىياسەتنى تېخىمۇ ياخشى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە تۈرتكە بولىدۇ؛ ئىتتىپاقلىق — كۆچ دېمەكتۇر، بىز ئەدەبىيات ـ سەنئەتتىن ئىبارەت بۇ سەھنە ئارقىلىق ئېزىلگەن، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنغان مىللەتلەرنى ۋە خەلقنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئورتاق كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك!

ئاخىردا ئۇ كۆپچىلىككە: گەرچە ئالدىمىزدىكى ۋەزىپىلەر ئىنتايىن مۇشكۈل بولسىمۇ، لېكىن ھازىردىن باشلاپ ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەتقىقات خىزمىتىگە مەخسۇس خادىم بەلگىلەيمىز، بۇنىڭغا كېتىدىغان خىراجەتنى ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەل قىلىپ بېرىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە ئۇزاق قا قالماي غۇلجىدا كەڭ يول ياساپ، بۇ يولغا «ئىتتىپاق ـ مەدەنىيەت يولى» دەپ نام بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

1948 ـ يىل 7 ـ نويابىر ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغان خاتىرە كۈن. بۇ كۈنى خاتىرىلەش يىغىنى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، غۇلجا شە ـ

ھەرلىك تاتار مەكتىپىنىڭ كۇلۇبىدا كىچىك دائىرىدە سۆھبەت يېغىنى ئېچىلدى. ئەخمەتجان، ئىسھاقبېك، دىلىلقان، رەھىمجان، ئابدۇكېرىم، سەيپىدىنلەر تەكلىپىگە بىنائەن يىغىنغا قاتناشتى. ئاياللاردىنمۇ نەچچەمىز تەكلىپ بىلەن يىغىنغا قاتناشتۇق. ئۇنىڭدىن باشقا 100 دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى، شائىر، يازغۇچى يىغىنغا قاتناشتى. يىغىندا ئەلقەم ئەختەم، زۇنۇن قادىر، قۇرمانغالى، تېيىپجان ئېلىيېۋ، داۋۇت تۇرەخمەتوف قاتارلىق ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، رۇس، شىۋە قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ شائىرلىرى سەھنىگە چىقىپ شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدى. بۇ كۇنى يەنە رۇس شائىرى پۇشكىننىڭ ۋاپات بولغان خاتىرە كۇنى بولغاچقا، خېلى كۆپ ئادەم پۇشكىننىڭ شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدى. پائالىيەت ئاخىرلاشقاندا يىغىن ئىشتىراكچىلىرى قىزغىن ئالقىشلار بىلەن ئەپەندىمىنى سۆزگە چىقىشقا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى، ئەپەندىم كۇلۇمسىرىگىنىچە سەھنىگە چىقتى:

بىزنىڭ كونا چاپانلىرىمىز ئىچىدە ئۇمىدۋار كىشىلەر ناھايىتى كۆپ، بىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىز تۇغمەس بايلىق. بۇ تۇغمەس بايلىقىمىزنى خەلقىمىزنىڭ ئالدىدا ئامايان قىلىش ئۇچۇن زۇنۇن قادىر، ئەلقەم ئەختەم، قۇرمانغالىدەك يازغۇچىلار كۆپلەپ چىقىشى كېرەك. نەمىشقىت ئارمىيە داموللامنىڭ ۋەتەن توغرىسىدا يازغان شېئىرلىرىنى ئوقۇپ خېلى راۋى بولدۇم، (ئۇنىڭ شېئىرلىرى) نەۋايىنىڭ شېئىر يېزىش ئۇسلۇبىدا يېزىلىپتۇ. ئەجدادلىرىمىز مەدەنىيەت تارىخىمىزدا بۇيۇك ئىشلارنى قىلغان. 11 ـ ئەسىردە يېزىلغان بۇيۇك ئەسەر «قۇتادغۇبىلىك»نى مەسئۇت، مۇھەممەتئىمىن قاتارلىق پانتۇركىستلار تىلغا ئېلىپ يۇرىدىكەن. بۇنى ئاڭلىغان ئامما بۇ كىتاب پانتۇركىستلار كىتابى ئوخشايدۇ، دېيىشىدىكەن. بۇ خىل قاراش توغرا ئەمەس. بۇ كىتاب ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخىدىكى بىر ئۇلۇغ ئىلمىي ئابىدە. ئاتاقلىق رۇس ئالىمى مالوف قاتارلىقلارنىڭ شەرق مەدەنىيەت تارىخىغا دائىر يازغان كىتابىدىكى مۇنداق بىر سۆز ئېسىمگە كەلدى. «17 ـ ئەسىرگىچە بەزى دۆلەت، بەزى مىللەتلەر تەرىپىدىن يېزىلغان بىر قىسىم ئەسەرلەر ‹قۇتادغۇبىلىك› نى ئەينەك

قىلغان بولۇشى مۇمكىن» دېيىلگەن.
(ئەخمەتجاننىڭ بۇ نەقىل كەلتۈرۈلگەن سۆزى «شەرق
ھەقىقىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان)

بىر كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم ساقچى ئىدارىسىگە تەكشۈرۈشكە بارسا ساقچى فورمىسى كىيگەن بىر كىشىنى ئۇچرىتىپتۇ. ئەسلىدە بۇ كىشى ئەخمەتجان بىلەن ئىككىمىزنىڭ نىكاھىمىزنىڭ شاھىتى، يېقىن دوستىمىز، ئاتاقلىق خەلق ناخشىچىسى ئابدۇۋۇلى جارۇللا ئىكەن. ئۇ ھەققانىيەت ئۈچۈن قوزغالغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ قوراللىق كۈرىشىگە قاتنىشىپ، ھازىر ساقچى ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتقانىكەن.

«ھەي، سىز بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپتۇ ئەخمەتجان ئۇ كىشىنى كۆرمىگىنىگە خېلى بولغاچقا ھەيران بولۇپ، — بۇ سىز قىلىدىغان ئىش ئەمەس! سىزئۈچۈن ساقچىدىكى ئەمەلدارلىقىڭىزدىن سەھنە-دىكى ئاددىي ئارتىسلىقىڭىز كۆپ ئارتۇق. سىزنىڭ ساقچىدىكى ئورنى-ڭىزغا ھازىرلا بىر ئادەمنى يۆتكەپ كېلىپ تولۇقلاشقا بولىدۇ. ئەمما خەلقنىڭ سىزدەك بىر ئارتىسنى يېتىشتۇرمىكى ئۇنداق ئوڭاي ئەمەس!»

ئەخمەتجاننىڭ مەنىلىك ھەم قىزغىن سۆزلىرىدىن زور ئىلھام ئالغان ئابدۇۋۇلى جارۇللا سەنئەت ساھەسىگە يېڭىباشتىن قايتىپ كەلدى. شۇ يىلى ئۈچ ۋىلايەت سەنئەت ئۆمىكى غۇلجىدىكى ئۇ قاق كۇلۇبىدا «غېرىب ـ سەنەم» دىرامىسىنى ئورۇنلىدى. بىز تەكلىپكە بىنائەن بۇ دىرامىنى كۆرگىلى باردۇق. يولداش ئابدۇۋۇلى ئاكا غېرىبنىڭ رولىنى ئالغانىكەن. كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن گۈلسۇم ئىسمايىل سەنەمنىڭ رولىنى ئالغانىكەن. سەنئەتكارلاردىن زىكرى ئەلپەتتا شاھى ئاباسىنىڭ رولىنى، يازغۇچى زۇنۇن قادىرى خىزىر بوۋاينىڭ رولىنى ئالغانىكەن. بۇ دىراما ياخشى ئورۇنلىنىپتۇ. ئويۇن توگىگەندىن كېيىن ئەپەندىم سەھنىگە چىقىپ ئۇلارنى تەبرىكلىدى. شۇنداقلا تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن سۆز قىلىپ مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: «ئەدەبىيات ـ سەنئەت تارىخىمىزدىكى بايلىقلارنى يەنمۇ قېزىپ، ئوخشاش بولمىغان تارىخىي دەۋرنى ئەكس ئەتتۇرۇشىمىز كېرەك. بۇنىڭغا ناھايىتى كۆپ ئادەم كۈچى ۋە مالىيە كۈچى كەتسىمۇ كۈتۈپ تۇرماسلىقىمىز، ئۇزلۇكسىز تىرىشىپ

شىمىز، كۆچلۈك دۈشمەن ئالدىدا، ئەدەبىيات ـ سەنئەتتىن ئىبارەت بۇ ئۆتكۈر قورالدىن پايدىلىنىپ ئەكسىيەتچىلەرنىڭ رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىشىمىز، ئادەم يەيدىغان چىرىك تۈزۈمنى يوقىتىشىمىز كېرەك. ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرىمىزنىڭ تېخىمۇ غەيرەت قىلىپ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىنى ئورتاق تىلەيلى!»

پۈتۈن مەيداندا گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭرىدى، ئارتىسلار قاتتىق ھاياجانلاندى.

ئابدۇۋەلى جارۇللا 1910 ـ يىلى 6 ـ ئايدا غۇلجىدا تۇغۇلغان، دەسلەپتە موزدۇزلۇق قىلىپ تىرىكچىلىك قىلغان. 1924 ـ يىلى غۇلجىدا سانايىنەپسە قۇرۇلغاندا بالا ئارتىس بولغان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن قوراللىق كۈرەشكە قاتنىشىپ ساقچى ئىدارىسىدە ئىشلىگەن، كېيىن يەنە ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىگە قايتىپ كەلگەن. ئازادلىقتىن كېيىن داۋاملىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، ئۇيغۇر 12 مۇقامىنى قۇتقۇزۇش، رەتلەش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، «12 مۇقام ئۇستازى» دېگەن نامغا ئېرىشكەن. ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ 3 ـ، 4 ـ، 5 ـ، 6 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ئوبلاستلىق ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1998 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى 88 يېشىدا غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

ئەخمەتجان «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرلىكىنى ئۆزى ئۈستىگە ئېلىپ، كەلگەن ماقالىلەرنى ئۆزى تەكشۈرۈپ، ئىدىيولوگىيە ساھەسىدىكى خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن.

بىر قېتىم «ئىتتىپاق» ژۇرنىلى بىر مەسىل تاپشۇرۇۋاپتۇ. بۇ مەسىلە كاككۇك بىلەن تۆمۈرتۇمشۇق سېلىشتۇرۇلۇپ، كاككۇكنىڭ ئاۋازى يېقىملىق دېيىلىپ، ياخشىلىقنىڭ سىمۋولى قىلىنغان بولسا، تۆمۈرتۇمشۇق رەزىللىكنىڭ سىمۋولى قىلىنغانىكەن. مۇھەررىرلەر بۇ مەسىل ئۈستىدە بەس ـ مۇنازىرە قىلىشىپ، ئۇنىڭ خاراكتېرىنى بېكىتەلمەي ئەپەندىمدىن يولىيورۇق سوراپتۇ. ئەخمەت ئەپەندىم بۇ ماقالىنى تەكشۈرۈپ ئوقۇغاندىن كېيىن ماقالىگە مەسئۇل يولداشنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قارىشىنى ئاڭلاپتۇ، ئاخىردا سالماقلىق بىلەن مۇنداق جاۋاب

بېرىپتۇ:

بەزىلەر كاككۇكنى ياخشى كۆرىدۇ، تۆمۈرتۇمشۇقنى ياخشى كۆرمەيدۇ. كاككۇك چرايلىق، ئاۋازى يېقىملىق. تۆمۈر-تۇمشۇق بولسا سەت، ئاۋازى يېقىمسىز، ئەمما ئۇ روشەن كۆ-زى، ئۆتكۈر تۇمشۇقى بىلەن دەرەخلەرگە چوڭقۇر يوشۇرۇنغان زىياندىش قۇرتلارنى يوقىتىدۇ. كاككۇك دېھقانلارنىڭ ئاشلىقنى يەيدۇ، ئۇۋا ياسىمايدۇ، تۇخۇم باسمايدۇ، ئۇنىڭ تۇخۇمنى باشقا قۇشلار ئۇۋۇسىدا بېسىپ چۈجە چىقىرىپ بېرىدۇ ھەم ئۇنى ئەي قىلىدۇ.

ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى مۇقىم راۋاجلىنىپ، خەلق تۇر-مۇشى ياخشىلانماقتا ئىدى. ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ خەلق ئىچىدىكى ھۆر-مەت - ئابرۇيىمۇ يۇقىرى ئىدى. «ياشىسۇن داھىيمىز ئەخمەتجان ئەپەن-دى!» دېگەن شوئارنى ھەممە يەردە ئاڭلىغىلى بولاتتى. ئەپەندىم بۇنىڭدىن تولىمۇ خاپا بولۇپ، كۆپچىلىككە بۇنداق قىلماسلىق توغرىسىدا قايتا - قايتا نەسىھەت قىلاتتى. لېكىن خەلقنىڭ ئۆز رەھبىرىنى قىزغىن سۆيە-دىغان ھېسسىياتى ئۇلارنىڭ چىن قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقانلىقى ئۈ-چۈن، بۇنداق سادانى بېسىش ئاسان ئەمەس ئىدى. 1208

بىر كۈنى ئىلى بىلىم يۇرتىنىڭ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىرى ئە-پەندىمنى تەرىپلەيدىغان ماقالە يېزىپتۇ. ماقالىدە ئەپەندىمنىڭ قەيسەر روھى، قابىلىيىتى ۋە خەلق بىلەن قەلبداش ئىستىلىنى مەدھىيەلەپتۇ. شۇنداقلا خەلقنىڭ داھىيسى دەپ ماختاپتۇ.

بۇ ماقالە گېزىتتە ئېلان قىلىنىپتۇ. ئەپەندىم بۇ ماقالىنى كۆرگەن-دىن كېيىن بەك نارازى بولۇپ، دەرھال «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىدىكى مۇ-ھەررىرلەرنى يىغىپ يىغىن ئېچىپ، كۆپچىلىكنى جامائەت پىكرى يې-تەكچىلىكى مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىشقا ئۇيۇشتۇرۇپتۇ:

— ھازىر گېزىت - ژۇرناللاردا «داھىيغا مەدھىيە»، «ياشىسۇن» دې-گەن شېئىرلار يېغىپ كېتىۋاتىدۇ، — دەپتۇ ئەپەندىم يولداشلارغا، — راست گەپ قىلىپ باقايلى، تۇغمىدەك نەرسىنى تۇغىدەك كۆرسىتىدىغان

سۆزلەر بىلەن مەدھىيەلەش شېئىرىيەتتىكى چۈشكۈنلۈك. شائىر ـ يازغۇچى بولۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ھەقىقەتچى، ھەقىقەت ئۈچۈن ئۆلۈم ئالدىدىمۇ ئىككىلەنمەيدىغان قەيسەر جەڭچى بولۇش كېرەك. چىن يۈرەكتىن چىققان سۆزلەر راست بولىدۇ. راست سۆزلەر باشقىلارنى تەسىرلەندۈرىدۇ. قېنى دەپ بېقىڭلارچۇ، بىزدە كىم داھىيغا لايىق ئىش قىلالىدى؟ يەتتە ژىلايەتتىكى قېرىنداشلىرىمىز تېخى ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە ياشاۋاتىدىغۇ!؟ داھىي دېگەن نېمە؟ بۇنى بىلىش كېرەك. خەلقنى تولۇق ئازادلىق بىلەن تەمىن ئېتەلىگەن، ۋەتەنده ھۆرلۈكنى مۇقىملاشتۇرالىغان خەلق قەھرىمانى، داھىي بولالايدۇ، ئۇنداق داھىيلار تېخى ئالدىمىزدا.

59. كىشىلىك جەمئىيەتتە مۇئەللىمنىڭ مېھنىتىدىن پەخىرلىكرەك مېھنەت يوقتۇر

ئەخمەت ئەپەندىم مائارىپ ئىشلىرىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلەتتى، نەگىلا بارسا مەكتەپلەرنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى ئېسىدىن چىقارمايتتى، يېتىم بالىلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرەتتى. مەكتەپ-تە ئوقۇيالماي قالغان بالىلارنى كۆرۈپ قالسىغان بولسا نادانلىقتا قېلىش-ۋاتىدۇ دەپ كۆڭلى بەك بىئارام بولاتتى. شۇڭا مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ، مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنىدى.

1944 ـ يىل 7 ـ نويابىر قۇرغىلىڭى غەلبە قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ئەمدىلا قۇرۇلۇپ، رەھبەرلىك ھوقۇقىنى مۇتەئەسسىپ كۈچلەر ئىگىلىۋالغان چاغدا، ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى دىنىي ئىشلار نازارىتى بىلەن مائارىپ نازارىتىنى قوشۇپ بىر نازارەت قىلماقچى بولغاندىمۇ، ئەپەندىم يىراقنى كۆرۈپ بۇنداق قىلىشنىڭ ئۆزى مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشلىرىنى نابۇت قىلغانلىق بىلەن تەڭ دەپ كەسكىن قارشى تۇرغانىدى. ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن كىشىلەر قايىل بولۇپ ئەڭ ئاخىر دىنىي ئىشلار نازارىتى بىلەن مائارىپ نازارىتى ئايرىم ـ ئايرىم تەسىس قىلىنىدى؛ 1945 ـ يىل 2 ـ ئاۋغۇستتا ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت ئۇرۇش سەۋەبىدىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ۋاقتىنچە دەرس توختىتىپ تۇرۇشى توغرىسىدا قارار چىقارغانىدى. بۇ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتتە ئېجرائىي كاتىپ، ھەربىي ئىشلار بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ۋاقتى ئىدى. ئەپەندىم ئۇرۇش تۈپەيلىدىن ئاجىزلاپ كەتكەن مۇئەللىملەر قوشۇنىنى، مائارىپ سېپىنى كۈچىنىڭ بارىچە تولۇقلاشقا تىرىشتى. شۇ ۋاقىتتىكى ئىلى گىمنازىيەسىدە تۇنجى قارارلىق

ئوقۇتقۇچى تەربىيەلەش كۇرسى ئېچىلدى. ھەر قېتىملىق تەربىيەلەش كۇرسىنىڭ ۋاقتى بىر ئاي ئەتراپىدا بولۇپ، جەمئىي 90 ئەر ئوقۇتقۇچى، 59 ئايال ئوقۇتقۇچى تەربىيەلەندى. ئەپەندىم ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ، ۋاقىت چىقىرىپ ئۇلار بىلەن بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلاتتى، تازىلىق قىلاتتى. ئۇلار بىلەن يولۇققان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش چارىسى ئۇستىدە پىكىرلىشەتتى.

2 ـ قارارلىق تەربىيەلەش كۇرسىدا ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، رۇس، موڭغۇل، تۇڭگان خەنزۇ، شىبە قاتارلىق مىللەتلەردىن بولۇپ جەمئىي 421 ئوقۇتقۇچى تەربىيەلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 384، ئاياللار 37. ئوقۇتقۇچىلار قوشۇننىڭ ئۇزلۇكسىز تولۇقلىنىشىغا ۋە ساپاسىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، مەكتەپ سانى ۋە ئوقۇتقۇچىلار سانىمۇ ئۇزلۇكسىز ئاشتى. 1946 ـ يىلى ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى مەكتەپلەرنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرگەن ۋاقىتتىكى ئىستاتىستىكىلىق مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ سانى جەمئىي 429 غا، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى 35 مىڭ 516 گە يەتكەن ئىدى.

بىر كۈنى ئەپەندىم مائارىپقا مەسئۇل يولداشنى چاقىرتىپ كېلىپ: «بىز ئىلى گىمنازىيەسىنى راۋاجلاندۇرۇپ، شىنجاڭدا ئوتتۇرا دەرىجىلىك مۇتەخەسسىسلەرنى يېتىشتۈرۈش بىلىم يۇرتى قىلىپ قۇرۇپ چىقىشاق ئىمكانىيەت قانچىلىك؟ بىراق دەرسلىك ماتېرىياللىرى بىزدە يوق، ۋاقتىنچە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دەرسلىك ماتېرىياللىرىدىن پايدىلانىساق، قەيەردە مۇشۇ بىلىم يۇرتىغا لايىق ئىلىم ئەھلىلىرى بولسا، ھەرقانداق قىينىچىلىققا دۇچ كەلسەكمۇ، بىلىم يۇرتىغا يۆتكەپ كەلسەك» دەپ، ئۇنىڭغا بۇنىڭ تەييارلىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنى ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت ئەپەندىمنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن، 1945 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى 108 ـ نومۇرلۇق قارار چىقىرىپ، 8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چىقىرىلغان 78 ـ نومۇرلۇق قارارداكى مۇناسىۋەتلىك ماددىلارغا تۆۋەندىكىدەك ئۆزگەرتىش كىرگۈزدى:

(1) مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلاردىن بىردەك ھەق ئېلىنمىسۇن؛
(2) مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ

بىر قىسىم راسخوتى خەير ـ ساخاۋەت فونىددىن چىقىرىلىشۇن؛

(3) پۈتۈن جەمئىيەت سەپەرۋەر قىلىنىپ، كىنو قويۇش ئاپپاراتى بىلەن كىنوخانىلار مائارىپ نازارىتىنىڭ ۋاقىتلىق باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىشۇن، ئۇنىڭ كىرىمى مائارىپ خىراجىتىنىڭ تولۇقلىنىسى قىلىنىشۇن؛

(4) مائارىپچىلارنىڭ لازىمەتلىكلىرى بىردەك مائارىپچىلار ماگىزىنىدىن شۇ كىشىنىڭ ئايلىق مائاشىغا ئاساسەن ھۆكۈمەت باھاسى بويىچە تەمىنلەنسۇن؛

(5) ھەربىي ئورگانلاردا خىزمەت قىلۋاتقان ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدىكى مائارىپ تارماقلىرىغا يۆتكىلىشىنى تەلەپ قىلغانلار بولسا، ئۇچ كۈن ئىچىدە خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈپ، مائارىپ تارماقلىرىغا قايتسۇن؛

(6) يەككە ياكى خۇسۇسىي مەكتەپ ئاچقانلار مەكتەپكە قايتىپ خىزمەت قىلىشقا مەجبۇر قىلىنسۇن؛

(7) مائارىپ نازارىتى يوللىغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىشتاتىغا قوشۇلىدۇ.

بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلىنىپ بىز ئىلىغا قايتىپ كەلگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەپەندىم سۇمۇلنىڭ جاغىستاي يېزىسىغا بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان نەزەر خوجا ئابدۇسەمەتوفنى («ئۇيغۇر بالىسى») يوقلاپ باردى. ئەپەندىم يەنە بۇنىڭدىن بۇرۇن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ يۈرتىغا قايتقاندىن كېيىن، ئوقۇتۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان پىشقەدەم مائارىپ خىزمەتچىسى ئەمەت ئىسمايىلنىڭ مۇئەللىمىنىڭ شۇ يېزىدىكى «بىرلىك» مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، يېزىدىكى بەزى ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەرنى باشلاپ بېرىپ، بۇ مەكتەپتە تەكشۈرۈشتە بولۇپتۇ. ئۇ ھەر بىر سىنىپقا كىرىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇقىنى تەكشۈرۈپتۇ ھەمدە ئوقۇغۇچىلاردىن تۇرلۇك سوئاللارنى سوراپتۇ. 6 ـ يىللىق سىنىپقا كىرىپ، ئالدىنقى رەتتە ئولتۇرغان چىرايلىق بىر قىز ئوقۇغۇچىدىن سوئال سوراپتۇ:

ـــ چوڭ بولغاندا نېمە قىلاي دەيسىز؟

ـــ دوختۇر بولىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېلىقى قىز.

ئەپەندىم يېنىدىكى يەنە بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچىدىن:
ــ سەن چوڭ بولغاندا نېمە بولىسەن؟ ــ دەپ سورىغاندا ئۇ:
ــ ئالىم بولىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
ئۇلارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان ئەپەندىمنىڭ چىرايىدا مەمنۇنىيەت كۆلكىسى پەيدا بولۇپ:
ــ ساۋاقداشلار، سىلەرنىڭ گېپىڭلەرنى ئاڭلاپ، مېنىڭ كۆڭلۈمۇ سىلەرگە ئوخشاشلا ئىشەنچكە تولدى، ــ دەپ گېپىنى باشلاپتۇ سىنىپ-تىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارغا، ــ كەلگۈسىدە بىز مىڭلىغان ئالىم، پىروفېسسور، دوختۇر، ئىنژېنېر، ئۇچقۇچىغا موھتاج بولىمىز. بۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرىمىز، سىلەر قەتئىي تەۋرەنمەي تىرىشىپ ئۆگىنىدىغانلا بولساڭلار، ئارزۇيۇڭلار چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ!
ئەخمەت ئەپەندىم سۆزىنى توختىتىپ تامدا ئېسىقلىق تۇرغان جەدۋەلگە قاراپتۇ. بۇ جەدۋەلدە كېچىكىپ قالغان ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسمىغا تاشپاقا رەسمى چاپلاپ قويۇلىدىكەن.
ــ بۇ كىم بولىدۇ؟ ــ ئەپەندىم بالىلاردىن سوراپتۇ، كەينىدىن يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، ــ ھازىر نۇرغۇن دۆلەتلەردىكى ھەرقايسى مىللەتلەر ئاسىمانىدا ئۇچۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. لېكىن بىز نېمە ئۈچۈن تاشپاقىغا ئوخشاش يەردە ئۆمىلەپ يۈرىمىز؟ بىز بۇ تاشپاقىنى ئېلىپ تاشلىۋېتەمدۇق، يوق؟
ئوقۇغۇچىلار بىردەك ۋارقىرىشىپتۇ:
ــ تاشلىۋېتىمىز!
سىنىپتىن چىقىپ ئەپەندىم ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپتۇ ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى ياخشى ئىشلەشكە ئىلھاملاندۇرۇپتۇ. بىر ۋاقىتتا بىر ياش ئايال ئوقۇتقۇچى ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا يۈرەكلىك كېلىپ، خاتىرە دەپتىرىگە بېغىشلىما يېزىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپتۇ. ئەخمەت ئەپەندىم قەلەمنى قولىغا ئېلىپ، بۇگۈنگىچە تارقىلىپ كېلىۋاتقان مۇداق ھېكمەتلىك سۆزنى يېزىپ بېرىپتۇ:

كىشىلىك جەمئىيىتىنى مۇئەللىمنىڭ مېھنىتىدىن پەخىرلىكرەك مېھنەت يوقتۇر. چۈنكى ئالىم، مۇھەندىس (ئىنژېنېر)، يازغۇچى،

قوماندان، جەمئىيەت، دۆلەت ئەربابى ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى
مۇئەللىم مېھنىتىنىڭ مەسۇلاتىدۇر.

ئەخمەتجان قاسىمى
1948 ـ يىلى 9 ـ ئاي

شۇ يىلى ئەپەندىم قوبۇقسارغا بېرىپ، شۇ يەردىكى مەكتەپلەر شارائىتىنىڭ ئىنتايىن ناچارلىقىنى، موڭغۇل بالىلىرىنىڭ مەكتەپكە بېرىشقا ئامالسىز قالغانلىقىنى كۆرۈپ، «ئىتتىپاق»نىڭ شۇ جايدىكى مەسئۇللىرىغا ياتاقلىق مەكتەپ سېلىپ، بالىلارنىڭ ئوقۇش شارائىتىنى ياخشىلاشنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. خىراجەتنى ھەل قىلىش ئۈچۈن باي ئۇيغۇر چارۋىدارلار بىلەن سۆھبەتلەشىپ، ئۇلارنى مائارىپنى گۈللەندۈرۈشكە پائال ئىئانە توپلاشقا ئىلھاملاندۇرۇپتۇ ھەمدە ئۆزى بىلەن بىللە بارغان مىللىي ئارمىيە پولكوۋنىكى ئېردەگە بۇ ئىشنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى تاپشۇرۇپتۇ. كېيىنچە بۇ يەردە قازاق ـ موڭغۇل تىلىدىكى بىرلەشمە مەكتەپ قۇرۇلدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن ئوقۇش پېشىدا تۇرۇپ مەكتەپكە بارالماي قالغان بالىلارنىڭ مەكتەپتە ئوقۇش شارائىتى ھازىرلاندى.

دۆربىلجىندىكى چېغىدا، ئەخمەت ئەپەندىم بۇ يەردىكى مەكتەپنىڭ ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا تاقۇپتىلگەنلىكىدىن ۋە دۆربىلجىن ئازاد بولغاندىن كېيىن مىللىي ئارمىيەنىڭ مۇشۇ مەكتەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپتۇ ۋە دەرھال قىسمىغا مەكتەپنى بىكارلاپ بېرىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپتىن ئۆيلىرىگە قايتۇرۇلغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ باشقىدىن مەكتەپكە كېلىپ ئوقۇتۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش خىزمىتى ئوشۇرجاپ دېگەن كادىرغا يۈكلىنىپتۇ. بىر مەزگىلدىن كېيىن يېڭىدىن تارباغاتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەينىلەنگەن داشىاپقا، چۆچەك قازاق ئوتتۇرا مەكتىپىدە بىر موڭغۇل سىنىپى ئېچىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. بۇ سىنىپ «موڭغۇل كادىرلىرىنى تەربىيەلەش كۇرسى» دەپ ئاتىلىپتۇ. بارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاماق، ياتاق خىراجىتى پۈتۈنلەي ھۆكۈمەتنىن چىقىرىلىدىغانلىقى، ئالاھىدە قىينىچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارنى ھۆكۈمەت كىيىم بىلەن تەمىنلەيدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلۇپتۇ.

بۇ تەدبىرلەر ئەينى ۋاقىتتىكى ئىنتايىن قىيىن شارائىتتا مەكتەپ-

تىن قالغان نۇرغۇن ئوقۇغۇچىنى ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە قىلدى. نۇر-غۇن موڭغۇل بالىلىرى مەكتەپكە كىردى، كىيىنچە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەر پارتىيە، خەلق ئۇچۇن زور تۆھپىلەرنى قوشتى.

ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق تۇپەيلىدىن، ئوچ ۋىلايەتنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ناھايىتى چوڭ قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلگەنىدى. بەزىلەرنىڭ مەپكۇرىسى تازا دۇرۇس بولمىغانلىقتىن، مەكتەپلەردە ئىنتىزام چىڭ بولماسلىق، ئوقۇتۇش سۇپىتى ناچار بولۇشتەك ئەھۋاللار كۆرۈلۇپ قال-دى. ئەپەندىم مەكتەپنى كىيىنكى ئەۋلادلارنى تەربىيەلەيدىغان بازا دەپ تونۇيتتى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئاڭ ـ سەۋىيەسىنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا بىۋا-سىتە تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۇشىنەتتى. جۇملىدىن جەم-ئىيەتتە ساقلىنىۋاتقان خاتا ئىدىيەلەرنىڭ مەكتەپلەرگە بولغان ئەكس تەسىرىنى يوقىتىش ئۇچۇن، بارلىق مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى، مەكتەپ مۇدىرلىرى، شۇنداقلا يۇقىرى بىللىلاردىكى ئوقۇغۇچىلار، ئۇر-گان كادىرلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، «ئىتتىپاق»نىڭ ئەزالىرى قاتـ-ناشقان بىر قېتىملىق مائارىپقا ئائىت يىغىن ئاچتى. يىغىندا ئۇ گەپنى مائارىپ خىزمىتىدىن باشلاپ، ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە دىيا-لېكتىكىلىق ماتېرىيالىزم ئارقىلىق ۋەزىيەت ئۇستىدە سىستېمىلىق

ئەخمەتجان مەكتەپلەرنى كۆزدىن كەچۇرگەندە ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارغا نۇتۇق سۆزلىمەكتە

تەھلىل يۈرگۈزدى. مائارىپ بىلەن سىياسەتنىڭ بىر دەكلىكىدە چىڭ تۇ-رۇپ، ئىنقىلاب جەريانىدا بولۇپ ئۆتكەن ناتوغرا قاراشلارنى ئېچىپ تاش-لىدى، تار مىللەتچىلىك نۇقتىئىنەزەرلىرىنى قاتتىق تەنقىدلىدى. مەك-تەپ ۋە مائارىپ تارماقلىرىدىن بۇنداق خاتالىقلارنىڭ قايتا كۆرۈلۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، كەلگۈسى جەمئىيەتنىڭ غوجايىنلىرىنى يېتىشتۇرۇشكە زور تۆھپە قوشۇشنى تەلەپ قىلدى. ئەخمەت ئەپەندىم سۆزىدە ئۆزىنىڭمۇ ئەسلىدە ئوقۇتقۇچى بولغانلىقىنى تىلغا ئېلىپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەردى-نى چۈشىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە شۇنداقلا ئوقۇتقۇچىلارنى قىيىن-چىلىقلارنى يېڭىپ، مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ تۆھپىلەرنى قوشۇشقا ئىلھاملاندۇردى. ئەپەندىمنىڭ سۆزىدە كەلگۈسىگە بولغان ئۈ-مىدچان تولۇپ تاشقان بولۇپ، قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتى. يىغىن مەيدانى-دىكى ئامما ئەپەندىمنىڭ سۆزىدىن چوڭقۇر تەربىيەگە ئىگە بولدى.

1949 - يىل 13 - يانۋار، ئەخمەتجان غۇلجا شەھىرىنىڭ ئۇ قا-ق كۇلۇبىدا تۆۋەندىكى نۇتۇقنى سۆزلىدى. بۇ نۇتۇق «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ 1949 - يىللىق 4 - سانىدا ئېلان قىلىندى.

مۆھتەرەم ۋە مۆھتەرەمە ئوقۇتقۇچىلار!

بۈگۈن سىزلەر بىز بىلەن كۆرۈشۈپ، پىكىر ئېلىشىش ئۈ-چۈن توپلانغانسىزلەر. رەھبەرلەر بىلەن بىزنىڭ ياش - ئۆسمۈرلىرىمىزنى تەربىيەلىگۈچى ئوقۇتقۇچىلار بىلەن يولۇقۇپ پىكىر ئېلىپ تۇرۇشى زۆرۈر مەسىلىلەرنىڭ بىرى. چۈنكى، سىز-لەرگە كېلەچەك دۆلەت ئىگىلىرىنى، كېلەچەك جەمئىيەت خىز-مەتچىلىرىنى تەربىيەلەش شەرەپلىك ۋەزىپىسى يۈكلەنگەن. جەمئىيەتنىڭ كېلەچەك تۈزۈمى، كۆزقارىشى ۋە شۇنىڭدىكى بولىدىغان مۇناسىۋەتلەر ھازىرقىدىن باشلاپ سىزلەرنىڭ دۆلەت ئىگىلىرىنى تەربىيەلىشىڭىزلەرگە باغلىق مەسىلە بولۇپ قالدى. بىز كېلەچەكتە قايىقا بارىمىز، مەقسىتىمىز نېمە ۋە مەقسەتكە قايسى ئۇسۇل بىلەن يېتىمىز؟ مانا شۇ مەسىلىلەرگە ئوچۇق جا-ۋاب بېرەلىگۈدەك تەربىيەلەش نىشانىنى بىلىشىمىز كېرەك.

تەربىيەلەش نىشانىنى بىلۈۋالغاندىن كېيىن، تەربىيەلەنگۈ-چىنى توغرا يول بىلەن ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن

سىزلەر بىلەن پات ـ پات يولۇقۇپ تۇرۇشمىز لازىم ئىدى، لېكىن ۋاقىت يار بەرمىدى. بۇگۈنكى بىزنىڭ بىرىنچى قېتىملىق كۆرۈشۈشمىز كېلەچەكتە پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرۇشمىزغا يول ئاچىدۇ دەپ ئويلايمەن.

بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ئەڭ مۇھىم ئىشىمىزنىڭ بىرى ـــ تەربىيە مەسىلىسى. تەربىيە يالغۇز خەلقنىلا تەربىيەلەشتىن ئىبارەت ئەمەس، تەربىيە كېلەچەكنىڭ ئىگىلىرىنى، جەمئىيەتنىڭ پايدىلىق ئەزالىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

تەربىيە پەۋقۇلئاددە مۇھىم مەسىلە ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيادىكى جەمئىيەت ئەربابلىرى تەربىيە مەسىلىسىگە ئايرىمچە دىققەت قىلىدۇ. ئەگەر تەربىيە جەمئىيەتنىڭ ئەڭ ئىلغار كېتىپ بارغان يولى، خەلقچىل پىكىردىكى ئادەملەرنىڭ ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن نەزەريەلرىگە بىنائەن ئېلىپ بېرىلسا، شۇ يول بىلەن خەلق ئاممىسى مەنپەئەتىنىڭ ھىمايىچىلىرى بولغان ئۆسمۈرلەر تەربىيەلىنىدۇ.

ئەگەر دۆلەت تۈزۈمى جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي تاپقان باسقۇچىغا لايىق بولمسا، ئەگەر دەۋرنىڭ ئىلغار نەزەريەلرىنى قوبۇل قىلىپ ئالمسا، خەلقچىل توغرا پىكىردىكى ئادەملەرنىڭ ئارزۇلىرى تىلەك بويىچىلا قالىدۇ.

ئېيتايلۇق، ئەنگلىيەنىڭ *16* ـ ئەسىردىكى مۇتەپەككۇرى تومىس مور، ئىتالىيەنىڭ *17* ـ ئەسىردىكى مۇتەپەككۇرى كومپانېللا ۋە *18* ـ ئەسىردىكى فرانسۇز مۇتەپەككۇرلىرى ژان ژاك رۇسسو، مۇللېر ماتا بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇلۇغ ئىدىيەلىرى ئۇلارنىڭ يىللىرىدىن ئۇزاقتا بارمايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرانلىرى (شوئار) ئەمەلگە ئاشمايدۇ ياكى رۇسىيە ئىمپېرىيەسى دەۋرىدىكى، يەنى *19* ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇلۇغ خەلقچىل پىكىردىكى ئىنقىلابچىلار چېرنىشېۋسكى، گېرتسىن ۋە باشقىلارنىڭ پىكىرلىرى، نەزەريەلىرى تىلەك ۋە ئارزۇ بويىچە قالىدۇ.

ئەگەردە جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ باسقۇچىغا دۆلەت تۈزۈمى مۇۋاپىقلاشقان جاي بولسا، شۇ دۆلەتنىڭ رەسمىي تونۇغان مەپكۇرىسى ئاساس ھېسابلىنىپ، تەلىم ئالغۇچىلارغا شۇ يول

بىلەن تەلىم بېرىلىدۇ. دۆلەت ھەرقانداق جەمئىيەت قاتلاملىرىنىڭ تۆپسىدە تۇرىدۇ. «دۆلەت ھېچقانداق تەبىقىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىمەيدۇ» دېگەن نەزەريىەلەرنىڭ ھېچبىر ئاساسى يوق ئىكەنلىكىنى تەجرىبە رەت قىلغىلى بولمايدىغان دەلىللەر بىلەن ئىسپات قىلماقتا. ھەرقانداق يېڭى جامائەتچىلىك تۈزۈم كونىسى بىلەن قاتتىق كۈرەش قىلىش نەتىجىسىدىلا مەۋجۇت بولىدۇ. دېمەك، دۆلەت ھاكىمىيىتى ئۈستىدە رىياكسىيون، مۇستەبىت كۈچ ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان جايدا ئۇنىڭ خەلقچىللىق روھىغا قارشى بەلگىلەپ بەرگەن تەربىيە ئۈسۈلى خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىگە مۇۋاپىق بولالمايدۇ.

تەربىيە مەسلىسىگە بىز ئايرىمچە دىققەت قىلىمىز. خەلق ۆەكىللىرىنىڭ بىتىم ۋاقتىدا تەلىم ـ تەربىيە ئۈستىدە *10 ـ 15* كۈنلەپ تالىشىپ ئولتۇرغان كۈنلىرى بولدى. ئەگەر تەربىيە دۆلەت ئىچىدىكى جەمئىيەت قاتلاملىرىنىڭ ئايرىمچە مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتمايدىغان بولسا، ئۇنىڭ ئۈستىدە تالىشىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئەنە شۇ تەربىيە ئۈستىدىكى مەسلىدە بىزنىڭ ۆەكىللەر مۇزاكىرە ـ تالاشقا چۈشۈپ قالدى، نەتىجىدە ئىشمىز ھەق بولغاچقا، تەربىيە ئۈستىدىمۇ يېڭىپ چىققاندىن كېيىن، قارشى تەرەپ ئۇنى ئەمەلىيەتتە يۇرگۈزمەسلىككە تىرىشتى.

سىزلەر ئەركىن ئوچ ۋىلايەتتە ئۆز ئەركىزلەر بىلەن تەربىيە ئىشىنى ئېلىپ كېتىپ بارغان خادىملار بولغاچقا، ئۇنىڭدىن خەۋىرىڭىزلەر بولماسلىقى مۇمكىن، ئەمما جەنۇب ۆە ئۇرۇمچى تەرەپتىكى ئوقۇتقۇچىلار مۇستەبىت قارشى تەرەپنىڭ تەربىيە ئىشىنى بۇاستە ئۆز مەنپەئەتىگە قارىتىشقا ئۇرۇنغانلىقىنى كۈندىلىك تۇرمۇشلىرىدا ئېغىر جاپالار بىلەن باشلىرىدىن كەچۈرمەكتە ۆە ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ كەلدۇق. مانا بۇ ئەكس كۈچ خەلقچىللىق، باراۋەرلىك روھىدىكى تەربىيەگە قاتتىق توسقۇنلۇق قىلىدۇ.

ئەگەر ئۇياقتا تەربىيە ئىشىنى تۇغرا يولغا سالمەن، ياش ـ ئۆسمۈرلەرنى خەلقچىللىق، ئەركىنلىك روھىدا تەربىيەلەيمەن، ئۇلارنىڭ قۇل ئەمەس ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ، باراۋەرچىلىك ئاساسىدا تەربىيەلەيمەن دەيدىغان بولساق، بۇنىڭ

ئۇچۇن تەربىيە نىشانىغا توسقۇن بولغان كۈچنى ئېلىپ تاشلاش كېرەك ۋە ئومۇمىي تەربىيە بېرىش ئۇچۇن ھاكىمىيەتنى خەلقنىڭ قولىغا ئېلىپ بېرىش ۋە كېلەچەك ئۇچۇن پايدىلىق ئەۋلاد تەيارلاش ئۇچۇن تەربىيە مەقسىتىنى خەلق مەنپەئەتىگە قارىتىش كېرەك بولىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۇن تەربىيەنىڭ سىياسەت بىلەن باغلىنىشى يوق دەپ قاراشقا ئورۇن قالمايدۇ. تەربىيە سىياسەت بىلەن مەھكەم باغلانغان بولۇپ، تەربىيەنىڭ مەقسەت نىشانىنى سىياسەت بەلگىلەيدۇ. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، ياش ـ ئۆسمۈرلەرگە بېرىدىغان تەربىيەمزنىڭ ئاساسىي مەقسىتى ئەنە شۇ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىنى ھمايە قىلىشقا قارىتىلغان بولۇشى كېرەك.

بىزنىڭ مۇئەللىملىرىمىز تەربىيەنىڭ سىياسىي نىشانىنى توغۇق ھالدا مۇھاكىمە قىلىپ چۈشەنگەن بولۇشى لازىم. بىزنىڭ تەربىيەچىلىرىمزنىڭ ئەركىن، ئوغرا ۋە خەلقچىللىق روھىدا تەربىيە بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇپ ئىشلىگەنلىكىگە تۆت يىل بولدى. بۇ جەريانىدا ياش ـ ئۆسمۈرلىرىمىزگە قانداق تەربىيە ئۆسۈلى بىلەن قايسى نىشانغا قارىتىلىپ تەربىيە بېرىلىپ كېتىپ بارغانلىقى ھەققىدە ياخشى تونۇشالمىدۇق ۋە تولۇق نەزەر سالالمىدۇق.

تەربىيە مەسلىسى بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدىمۇ ئەڭ مۇھىم ئورۇننى ئىشغال قىلىدۇ. لېكىن، بۇنىڭ مۇھىم جايى بىرمۇزچە شارائىتلارغا بىنائەن، بىزنىڭ تەربىيە ئىشلىرىمزغا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردا نۇرغۇنلىغان ئېغىر مۇداخىلە ئىشلىرى بولدى. بىزنىڭ ياش ـ ئۆسمۈرلىرىمىزنىڭ، ھەتتا بەزى ۋاقىتلاردا ئايرىم ئۇزاق جايلاردىكى ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ چۈشىنەلمەي كېلىۋاتقان مەسلىسى مانا شۇ.

ئەگەر بىزگە ئىگىدارچىلىق قىلىپ تۇرغان تەرەپ مۇستەملىكچىك سىياسەتتىن كېچىپ، باراۋەرلىك، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يۈرگۈزىدىغان بولسا، خەلق سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىغا ئىگە بولىدۇ. ئەلۋەتتە، ئىگىدارچىلىق قىلىپ تۇرغان مۇستەملىكچى مەملىكەت ئۆز ئىختىيارى بىلەن بەرمەيدۇ. ھەر

ئىككىسىنى كۆرەش قىلىپ ئېلىش كېرەك بولىدۇ. لېكىن، ناھايىتى نۇرغۇن كۆچ تەلەپ قىلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز چامىمىز كېلىدىغانراق كۆرەش يولى بىلەن بارايلۇق، دېگەن مۇددىئا بىلەن بىتىمنى تولۇق ئورۇندىتىش ئۈچۈن كۆرەش ئېلىپ بارماقىمىز. ئەلۋەتتە، بۇ سۆز ھەرقانداق شارائىتتا بىزگە دۈشمەن ھۇجۇم قىلىپ، ئازاد قىلىنغان ئۇچ ۋىلايەتنى قايتا بېسۋالمۇ، بىزنىڭ خەلقىمىز بېتىم دەپلا قاراپ تۇرىدۇ، دېگەن سۆز ئەمەس، بۇ سۆز قارشى تەرەپ بىتىمنى رەسمىي بۇزمىسا، بىز بىتىمنى بۇزمايمىز دېگەنىدىنلا ئىبارەت. ئەمدى بىز ھازىرقى بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى ياخشى چۈشەنمەك ئۈچۈن، ئۆتكەن ۋاقىتلارغا بىر نەزەر سېلىپ كۆرەيلى ۋە بۇ مەسىلىنى ياخشى چۈشىنىش ئۈچۈن قىسقىچە ئارقىغا ئېكسكۇرسىيە قىلىپ باقايلۇق.

ئولتۇرغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەكسەرىيىتى (كۆپچىلىكى) 25 ـــ 30 ياشلاردا بولۇپ، ئۇلارغا ئۆلكىنىڭ ئۆتمۈش ئەھۋالى ياخشى مەلۇم، لېكىن، ئۇنىڭدىن يېشى كىچىكلەرگە ئۆلكىنىڭ ئۆتكەن ئەھۋالى تونۇش بولمىسا كېرەك. ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن بۇرۇن ئۆلكىمىزدىكى ئومۇمىي مۇئەللىملەرنى يىغىپ ھەم بۇنچىلىك توپلانمايتتى. سەۋەب، ئۇ ۋاقىتتا شۇنچىلىك مەكتەپ، شۇنچىلىك مۇئەللىم يوق ئىدى. «شۇتاڭ» دەيدىغان تۆڭچى تەييارلايدىغان بىر ـ ئىككى مەكتەپ بولىدىغان. ئەمما، بىلىم، پەن ۋە دۇنيا بىلەن تونۇشتۇرىدىغان مەكتەپلەر پۈتۈنلەي يوق ئىدى. ئەگەر بۇ دەۋر ئادەملىرى دۇنيا بىلەن تونۇشتۇرىدىغان پەننىي مەكتەپلەر ئاچمەن دېسە جىنايەتچى بولاتتى.

ئاپرېل ئۆزگىرىشى ئۆلكە خەلقىنىڭ مەدەنىيىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە كەڭ يول ئاچتى. نۇرغۇنلىغان مەكتەپلەر ئېچىلىپ، نۇرغۇنلىغان بالىلىرىمىز ئوقۇشقا باشلىدى. سىزلەرنىڭ ھەممىڭىزلەر شۇنىڭ مېۋىلىرىسىزلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن شاڭخەيدە بىر مۇخبىرنىڭ «سىز شېڭ ششەيگە قانداق باھا بېرىسىز؟» دېگەن سوئالىغا: «بىز شېڭ ششەيگە قەدەر قاراڭغۇ ئۆيدە ئولتۇرغانىدۇق، شېڭ ششەيي كېلىپ ئېلېكتر يېقىشنى ئۆگىتىپ بەردى،

كېيىن شېكسپىرنى ئېلىكتىرنى يوقىتىپ، لامپىمۇ بەرمەستىن شامغا ئۆگىتىمەن دېدى، ئېلىكتىرگە ئۆگەنگەن خەلق بۇنىڭغا بوي بەرمەي، ئېلىكتىر بىلەن ياشايمەن دېدى» دەپ جاۋاب بەردىم. ھەقىقەتتە ھەم شېكسپىرنىڭ دەۋرىگە شۇ نۇقتىئىنەزەردە قاراش كېرەك. شېكسپىرنىڭ دەۋرى بولمىغان ھالدا بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنى مەۋجۇت قىلىدىغان كادىرلار بولمىغان بولار ئىدى.

ئەمما، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى بىلەن شېكسپىرنىڭ ئۆزگەردى. ئىستىبدات سىياستىنى يۈرگۈزۈپ زىيالىي ياشلارنى، تەلىم ـ تەربىيە ئىگىلىرى بولغان مۇئەللىملەرنى قىرغاۋۇل ئۇۋلىغاندەك ئۇۋلاشقا باشلاپ، راۋاجلىنىپ كېتىپ بارغان مەدەنىيەتنى كەينىگە سۈرىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مۇئەللىملىرىمىز ئۇستىدە كۆن كۆرەلمىگەن ئاددىم «ئەپەندى» بولدۇ، دېگەن كۆزقاراش پەيدا بولۇپ، ئانىچە ـ مۇنچە خەت تونۇغان ياشلارغا قىز بەرمەسلىك ئىشلىرى كۆپەيىپ، مۇئەللىم ئاددىمىگەرچىلىك مۇئامىلىسىدىن مەھرۇم قىلىندى. شۇ ئۇسۇل بىلەن خەلقىمىزنىڭ ئەركىنى ئىلگىرىكى ئەھۋالغا (ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن بۇرۇنقى) چۈشۈرۈشكە قەست قىلدى.

ھەقىقەتتە بۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ بىلەن شېكسپىرنىڭ ھەم مەقسەتكە يېتەلمىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى تاماملىنىشى بىلەن دۇنيادا چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مۇستەملىكە ئەللەردىكى خەلقلەرنىڭ ئېڭىنى تېخىمۇ كۆتۈردى ۋە مۇستەملىكە ئەللەردە قۇل بولماسلىققا، ئەركىن ياشاشقا بولغان ئىنتىلىش بارلىققا كەلدى.

ئاسىيا خەلقى مەھكۇمىيەتكە قارشى قوزغالدى، ئاسىيادىكى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى قوزغالغان خەلق ياپون قوللىدىكى قوراللارنى تارتىۋېلىش بىلەن ۋە مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ئۆز دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن بەرگەن قوراللىرى بىلەن مۇستەملىكە ئەللەر قوراللىنىپ، قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش بىلەن ئۆز مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلدى. ئېيتايلۇق، ھىندىستان، بىرما، مالايا،... لار.

شۇنىڭ بىلەن ئەركىن ياشاش ئىقتىدارى بولغان ئاسىيادىكى

كى مۇستەملىكە ئەللەر «ئەمدى قۇل بولمايمىز» دەپ دولقۇنلىنىپ قوزغىلاڭ كۆتۈرگىلى باشلىدى، نەتىجىدە ۋىيېتنام، ھىندونېزىيە، شىمالىي كورىيەدە مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەر مەۋجۇت بولدى.

بىزمۇ ئۆز ئىستىقلالىيىتىمىز ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈردۇق. بىزنىڭ كۆتۈرگەن قوزغىلىڭىمىز مۇستەبىتچىلىككە قارشى كۆتۈرۈلگەن مىللىي ئازادلىق قوزغىلاڭ ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بىزنىڭ كۆتۈرگەن قوزغىلىڭىمىز ئىنسانىيەتچىلىك مۇئامىلىسىدىن مەھرۇم بولغان خەلقىمىزنىڭ سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن بولغان قوزغىلاڭ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ كۆتۈرگەن قوزغىلىڭىمىز خەلقچىل سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن بولغان قوزغىلاڭ ئىدى.

سەۋەب، مىللىي ئازادلىق قوزغىلىڭىنى ھەربىكەتكە كەلتۈرگۈچى كۈچ بىلەن بۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلغۇچى ۋە مىللىي ئازادلىق قوزغىلىڭىنى ئاخىرقى چەككە قەدەر ئېلىپ بارىدىغان كۈچ، خەلقچىللىق سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرىدىغان كۈچ ئىككىسى بىر كۈچ ئىدى.

مىللىي ئازادلىق ھەربىكىتى خەلقىمىزنى مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىققا قارشى قوزغايدىغان بولسا، خەلقچىللىق سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن بولغان كۈرەش ئىستىبدادقا قارشى قارىتىلغان بولۇپ، ئۇ ئىستىبداد يەنە مۇستەملىكىچىنىڭ ئۆزى ئىدى.

دېمەك، مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەشكۈچى كۈچ بىلەن خەلقچىللىق سىياسەتنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەشكۈچى كۈچ ئوخشاش بولۇپ قالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەگەر بىزنىڭ ئۆلكىمىزدە ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياستى يۈرگۈزۈلىدىكەن، خەلقىمىز دېگەن مەقسىتىنى يەنە ئالىدۇ.

بىز بۇگۈنكى شارائىت ۋە ئەھۋال بىلەن ھېسابلىشىپ، ئومۇمىي تەلەپكە مۇۋاپىق، خەلقچىللىق سىياسىتىنىڭ تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارماقتىمىز. بىزنىڭ ھەر ئىككى بارىدىغان يولىمىزنىڭ نىشانى

بىر بولغاچقا، بىز خەلقئارا ئەھۋالغا مۇۋاپىق كېلىدىغان يول بىلەن بارايلۇق.

نەتىجىگە كەلسەك، بىزنىڭ باشلاپقى قىلغان تەلەپلىرىمىز مەزمۇنەن ئۆزگەرگىنى يوق. بۈگۈن بىز ياش - ئۆسمۈرلىرىمىز گە بېرىلىدىغان تەربىيەنى شۇ ئاساستا ئېلىپ بارساق، توغرا تەربىيەلىگەن بولىمىز. بالىلىرىمىزنى مىللىي ئازادلىق ۋە خەلق-چىللىق سىياستىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش رو ھىدا تەربىيەلىگەن بولىمىز. تەربىيە نىشانى ئەنە شۇنىڭدىن ئىبارەت بولۇشى كې-رەك. بىزنىڭ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىمىز مىللىي ئازادلىق كۈرەش يولىدا، خەلقچىللىق سىياستىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش يولىدا ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن ئاخىرقى چەككە قەدەر كۈرەش ئېلىپ با-رالايدىغان ۋەتەنپەرۋەرلەردىن بولۇشى شەرت. بۇنى پۈتۈن خەلقىمىز تاپشۇرۇپ ئولتۇرىدۇ.

ئەمدى مۇئەللىملەرنىڭ ئەھۋالى توغرۇلۇق سۆز ئاچساق، ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى مۇئەللىملەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى بىلەن يەتتە ۋىلايەت دائىرىسىدىكى مۇئەللىملەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى ھېچقانداق سېلىشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى بىزدە *1* مىليونغا يېقىن مائاش ئالغان مۇئەللىم *100* جىڭ ئۇنىنى *100* مىڭ دوللارغا ئالىدۇ. بىر گەز چىتنى *9000* دوللارغا ئالىدۇ. بىر جىڭ قوي گۆشىنى *8000* دوللارغا ئالىدۇ. ئۇرۇمچىدە خۇددى شۇ مۇئەللىم *300* مىليون دوللار ئايلىق مائاش ئېلىپ، *100* جىڭ ئۇنغا *200* مىليون، بىر گەز چىتقا *17* مىليون، بىر جىڭ گۆشكە *9* مىليون دوللار تۆلىشى لازىم بولىدۇ. راست بىزنىڭ جەمئىيتىمىزدە تەربىيەچى كېلەچەك دۆلەت ئەربابىنىڭ تەربىيەچىسى، كېلەچەكتىكى ئالىم، مۇھەندىس ۋە قوماندانلىنىڭ تەربىيەچىسى بىز ئويلىغان ۋە بىز دېگەن ئورۇنىنى ئىشغال قىلالمايۋاتىدۇ. بىز ئۇنىڭغا بىزنىڭ ئۆزىمىز ئويلىغاندەك شارائىت تۇغدۇرۇپ بېرەلمەيۋاتىمىز. شارائىت تۇغدۇرۇپ بەرمەسلىك بىزنىڭ خالىماسلىقىمىزدىن ئەمەس، بۈگۈنكى شارائىتىمىزنىڭ شۇنداق بولۇشىدىندۇر. سىزلەرگە مەلۇم، بىز ئۇچ ۋىلايەتنى ئازاد قىلغىلى تۆت يىلدىن ئاشتى. تۆت يىلدىن بېرى بىرەر مۇھىم قۇرۇلۇشقا كىرىشەلمىدۇق. بۇ

كىرىشىلمىگەنلىكىمىز قىلالماسلىقىمىزدىن ئىمىس. بۇنىڭ سەۋەبى ئەڭ ئاۋۋال بىزنىڭ ئەركىنلىكىمىزنى قوللىمىزدا ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، بارلىق كۈچىمىزنى ئەركىنلىكىمىزگە قەست قىلغان ئوسمان، سۇڭ شىلىەن باندىتلىرى بىلەن كۈرىشىشكە سەپەرۋەر قىلغانلىقىمىزدىندۇر.

سىزلەر ھازىر كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارىمىز دەيسىزلەر، بۇ توغرا گەپ. تېخى قوراللىق كۈرەشتىن چىقالمايۋاتىمىز، يەنە سىزلەر شۇنى ئېتىبارغا ئالسىڭىزلار بولىدۇ. شېڭ شىسەي پۈتۈن ئۆلكىنى ساقلاش ئۈچۈن 20 مىڭ ئەسكەر تۇتقاندى. بىز بولساق ئوقۇش ئىشلىرىمىزنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن، بىتمىگە مۇڭايىق ئەسكەر ساقلاشقا مەجبۇر بولدۇق. بۇ ئەسكەرلەر ئۈچ ۋىلايەتتە ساقلىنىش بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن تېخى تەمىنات ئالغىنى يوق.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشلىرىمىزغا بۇدجېتنىڭ ئۈچتىن بىرىنى سەرپ قىلساقمۇ، دېگەندەك تولۇق تەمىن ئېتەلمەيۋاتىمىز.

بىز شۇنداق ئېغىرچىلىقىمىزغا قارىماي، مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشلىرىمىزغا شۇنچە كۈچ سەرپ قىلۋاتىمىز. ئەگەر ئۆزىنى ئەڭ مەدەنىيەتلىك دەپ ھېسابلىغان بۇگۈنكى ئا ق ش نى ئالدىغان بولساق، بۇدجېتنىڭ 47 فائىزىنى (14 مىليارد ئامېرىكا دوللىرى) ھەربىي ئىشقا سەرپ قىلىسا، يالغۇز 250 مىليون دوللىرى ئامېرىكىنىڭ مائارىپى ئۈچۈن چىقىرىلغان. شۇنداق تەرەققىي تاپقان ئامېرىكىدا مۇئەللىملەر رېستورانلاردا ئەفتىسانكىلىق خىزمىتىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئامېرىكىدىكى ساۋاتسىزلار سانى 10 مىليوندىن ئارتۇق.

مەن ئويلايمەن، خەلقچىل سىياسەتنى تولۇق تۈرمۇشقا ئاشۇرغانغا قەدەر كۈرەش مەيدانىدا بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچىلار ئۆزلىرىنى كۈرەش مەيدانىدا دەپ بىلىپ، بىزنىڭ قىينىچىلىقىمىز دەپ بىلمەيسىز.

ئەمدى تەربىيە مەسىلىسىگە كېلەيلۇق، بىزنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمىزغا قانداق تەربىيەلەر بېرىشى كېرەك؟ ھازىر

دۇنيادا ئىلغار كېتىپ بارغان خەلقچىل دۆلەتلەرنىڭ مائارىپ ئىشى دېگەندەك يولغا قويۇلدى. بۇلارنىڭ مائارىپ ساھەسىدىكى تەجرىبىسىنى ئېلىپ قارايدىغان بولساق، ئۇلاردا مائارىپ خەلقچىل سىياسەت تۈرمۈشقا ئاشقاندىن كېيىن يۈكسەلگەنلىكىنى، راۋاجلانغانلىقىنى كۆرىمىز. ئىنقىلاب ۋاقتىدا پۈتۈن خەلقىمىز سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، ئالدى بىلەن دۈشمەنىنى تارمار قىلىپ، شەھەرنى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن قاتناشتى. شەھەرنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ئۇنى ئىدارە قىلىش ئىشغا كىرىشتى. ھەقىقەتتە، ئىشغال قىلىشتىن ئىدارە قىلىش مۇرەككەپرەك ئىدى. ئۇنىڭ مۇرەككەپلىكىنى تەجرىبە كۆرسىتۈاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز دۆلىتىمىزنى توغرا ئىدارە قىلىپ، ھەر تەرەپلىمە تولۇق بىلىم ئىگىلىرى بولغان، ۋەتەننى چىن كۆڭلى بىلەن سۆيۈپ، ۋەتەن ئۈچۈن جاننى پىدا قىلىشتا ھەر دائىم تەييار بولىدىغان ساغلام بەدەن ئادەملەرنى تەربىيەلىشىمىز كېرەك.

ئۇ ئادەملەر ھازىرقى زامان بىلىمىنى تولۇق ئىگىلىگەن ئادەملەر بولۇشى كېرەك.

ئەگەر بىز بالىلىرىمىزنى كېلەچەكتە ۋەتەننى تولۇق ئىدارە قىلىشۇن دېسەك، پەننىي ئىلىملەرنى تولۇق بىلدۇرۇشكە تىرىشىشىمىز، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، تەبىئەت ۋە باشقىلارنى تولۇق ئىگىلەپ، تېخنىكا قوراللىرىنى ئىشلىتىشنى، تەبىئەتنىڭ كۈچىنى جەمئىيەتكە بويسۇندۇرۇشنى بىلىدىغان ئادەملەردىن قىلىپ يېتىشتۇرۇشكە تىرىشىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ تەربىيەلىگەن بالىلىرىمىزنىڭ ھازىرقى زامان تېخنىكا قوراللىرى بىلەن تونۇشلۇقى بولسۇن ئۈچۈن، مۇمكىنقەدەر ئىمكانىيەت بار جايدا ئوقۇلۇۋاتقان بىلىملەرنى تەجرىبە بىلەن باغلاپ كېتىشىمىز كېرەك. بىزدە تولۇق تەجرىبە قوراللىرى، تېخنىكىلار بولمىسمۇ، بار ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىشىمىز لازىم. شۇ كۈنگىچە مەن بىرەر مەكتەپنىڭ مۇئەللىملىرى ئۆزى تەشەببۇس قىلىپ، ئېلېكتر ئىستانسىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغانلىقىنى ئاڭلىمىدىم. ئېلېكتر بولسا ھازىرقى زامان پەن ـ مەدەنىيىتىنىڭ

ئاساسى. ئېلېكترنى بولسا بالىلار مەكتەپتە ئوقۇيدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا، مەكتەپتە لابۇراتورىيە ۋە تېخنىكىغا ئائىت يېزىلغان ھېكايىلەرمۇ يوق. بىزدە تېخنىكا توغرىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقىدا يېزىلغان ژىنكوفنىڭ ھېكايىلىرىگە ئوخشاش ھېكايىلەر يوق دەپ قاراپ ئولتۇرماستىن، يوق نەرسىنى بار قىلىشىمىز ئۈچۈن، بىز ئىجاد قىلغۇچى، قۇرغۇچى، بىللە تۇرۇپ بىللە ئىجاد قىلغۇچى بولۇش بىلەن باشقىلاردىن ھەم پايدىلىنىشىمىز ۋە ئايرىمچە دىققەت قىلىدىغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى بولغان تەشەببۇسكارلىقنى ھەرىكەتلەندۈرۈشىمىز كېرەك.

تەربىيە ئىشلىرىدا ئىككىنچى دىققەت قىلىدىغان مەسىلىمىز بىز ياش ـ ئۆسمۈرلىرىمىزنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن جەمئىيەت مەنپەئەتىنى كۆپ ئەلا كۆرىدىغان قىلىپ تەربىيەلىشىمىز كېرەك. بۇ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇننى تۇتىدۇ. بىزدە بۇ مەسىلە ئۇستىدە كەمچىلىك كۆپ. بۇنى بىز باشلاپقى تەربىيەنىڭ مۇكەممەل بولمىغانلىقىدىن، بۇرۇندىن دا-ۋام قىلىپ كېلىۋاتقان شارائىت مىراسىنىڭ نەتىجىسى دەپ، ئۆتۈپ كېتىمىز. تەربىيەلەنگۈچىلەرنىڭ تەربىيەلىنىشى ـــ تەربىيەچىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بۇ مەسىلىدە ئۆرنەك بولۇشىغا باغلىق. ئەگەر مەن تەربىيەچى، مەن تۇرمۇشتا شەخسىي مەنپەئەتتىن جەمئىيەت مەنپەئەتىنى ئەلا كۆرسەم، تەربىيەلەنگۈچى بۇنى شەكسىز ئۆزىگە قوبۇل قىلىدۇ. ئادەم روھىنىڭ مۇھەندىسلىرى بولغان تەربىيەچىلەرنىڭ ئۆزلىرى شەخسىي مەنپەئەتىنى جەمئىيەت مەنپەئەتىدىن تۆۋەن قىلىش بىلەن، باللىرىمىزنى ۋەتەن، مىللەت ۋە خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن جان كۆيدۈرىدىغان تۇرمۇش تارىخى بىلەن تەربىيەلىشى كېرەك.

تەربىيە ئىشلىرىمىزدا ئۈچىنچى دىققەت قىلىدىغان مەسىلىمىز مەكتەپتەك دوستلۇقنى باغلايدىغان جاي بولمايدۇ. مەكتەپتىن باشقا جايدا بولغان دوستلۇق ھەر ۋاقىت ھەرخىل شەكىلنى ئالغان بولۇپ، بەزىدە چىن دوستلۇق ساداقەتلىك ۋەزىپىسى، ئۇنى ناتوغرا چۈشىنىش نەتىجىسىدە ناتوغرا يول ۋە خالىمىغان نەتىجىگە ئېلىپ بارىدۇ.

ئەگەر مەكتەپتە دوستلۇقنى تەمىن قىلىش ئىشى كۆچلۈك ئېلىپ بېرىلسا، مۇنداق تەربىيەلەنگەن بالىلاردا دائىمىي دوستلۇق مۇھەببىتى جەمئىيەت پايدىسىغا قارىتىلغان بولىدۇ. مۇنداق تەربىيەلەنگەن ئادەم ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياسىتىنىڭ تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشىنىڭ بىرىنچى كۆرەشچىسى بولىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئەنە شۇ ئومۇم مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىشقا قارىتىلغان شەخسىي ئۆچلۈك ياكى ئامراقلىق بىلەن ئەمەس، ھەقىقىي دوستلۇق ـ ھەمكارلىقنى مەكتەپتە تەمىن قىلىشىمىز كېرەك.

تەربىيە ئىشلىرىدا تۆتىنچى دەققەت قىلىدىغان مەسىلىمىز بىز ئوقۇغۇچىلارغا مېھنەت سۆيۈشلۈكنى، مېھنەت ھۆرمەتلەش-لىكنى ئۆزلەشتۈرۈپ تەربىيە بېرىشىمىز لازىم بولىدۇ. مېھنەت بىلەن جەمئىيەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنى كۆتۈرگىلى بولىدۇ. جەمئىيەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ، جەمئىيەتنى تەرەققىياتقا يېتىشتۈرگىلى بولمايدۇ ۋە ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنى تەرەققىي قىلدۇرماي تۇرۇپ، خەلقچىللىق سىياسىتىنى تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ھەم قېيىن مەسىلىدۇر.

مېھنەت سۆيۈشلۈكنى ۋە ھۆرمەتلەشلىكنى بالىلارغا ئۆزلەشتۈرۈش مۇئەللىمگە باغلىق مەسىلە. ئەمما، بىزنىڭ تەربىيەلىرىمىز مېھنەت سۆيۈش تەربىيەسىنى ئۆزلىرى تولۇق ئېلىپ چىققان ئەمەس. شۇنىڭ نەتىجىسىدە قارا مېھنەت قىلىشنى پەۋقۇلئاددە ئىزا دەپ بىلىدۇ. مانا بۇ بىزگە ئىلگىرىكى جەمئىيەت تۈزۈمىنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مىراسى.

مۇستەملىكىچىلەر مۇستەملىكە ئەللەرنىڭ تەييار قىلغان مېھنەت ھېسابىغا ياشايدۇ. مۇستەملىكىچىلەر مېھنەت قىلماستىن، مۇستەملىكە ئەللەرنىڭ مېھنەت مەھسۇلاتىدىن تولۇق پايدىلىنىش ئۈچۈن، مۇستەملىكە خەلق ئىچىدىن چىققان ساتقۇن، مۇناپىقلارنىڭ ياردىمىدىن پايدىلىنىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مۇستەملىكە ئەللىنىڭ ئۆز ئىچىدىن مېھنەت قىلمايدىغان، يېتىپ يەيدىغان قاتلام پەيدا بولىدۇ. بۇلار مېھنەت قىلماسلىقنى ئۆزىگە شەرەپ دەپ بىلىدۇ. مېھنەت قىلماستىن ياخشى تۇرمۇش كەچۈر-

گەن ئادەمنى كۆرگەنلەر ئۇنى مۇستەملىكىدىكى قۇللۇق مېھنەتىنىڭ ئېغرلىقى، ئۇنىڭدا بىر قاتلامنىڭ مېھنەتسىز ئاسان تۇرمۇش كەچۈرۈشى، مېھنەت — ئاچتىن ئۆلمەسلىك ئۈچۈنلا قىلىدىغان بىر پەس چارە، دېگەن كۆزقاراشلارنى پەيدا قىلىدۇ.

بۇ ھەقتە ئوچۇقراق بىر مىسال ئېيتساق، مېنىڭ دېھقانچىلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ يۈرگەن ئىنىم مېنىڭ يېنىمدا ئەسكەر بولدى. بىر كۈنى مەن ئۇنىڭغا خاماندىن سامان ئەكېلىشنى بۇيرۇسام، ئۇ دېگەن كۈنى ئەكەلمىدى. ئەتىسى قارىساق، ئۇ سامانىنى كېچىسى ئېلىپ كەپتۇ. سۈرۈشتۈرۈپ «نېمە ئۈچۈن تۈنۈگۈن ئەكەلمىدىڭ» دېسەم، «كۈندۈزى ئېلىپ كېلىشكە ئىزا تارتتىم» دەيدۇ. مانا ئەھۋال، ئۆزى دېھقان بولۇپ تۇرۇپ، ئەسكەر كىيىمنى كىيىش بىلەن ئۆز كەسپىنى ۋە كەسپداشلىرىنىڭ مېھنىتىنى پەس كۆرىدۇ. ئۇنىڭ ئېڭىنى كىيگەن پاكىز ئەسكەر كىيىمى ۋە تاقىغان تاپانچىسى ئۇنىڭغا رتتى. بۇنداق ئاڭنى بىز ئۆزىمىزدىن ئۇرۇپ چىقىرىۋېتىشىمىز كېرەك.

تەربىيە ئىشلىرىمىزدا بەشىنچى دىققەت قىلىدىغان مەسىلىمىز ئوقۇغۇچىلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدا تەربىيەلەشتىن ئىبارەتتۇر.

بىز بالىلىرىمىزنى تار مىللەتچىلىك روھى بىلەن تەربىيەلەيدىغان بولساق، بىر مىللەتنىڭ پايدىسىنى كۆزلەيدىغان، باشقىلارنى ئادەم ھېسابلىمايدىغان روھتا تەييارلاپ قالىمىز.

ئېيتايلۇق، خەنزۇغا ئۆچ بولساق، مىللىي ئازادلىق چىلىشىمىزدا ئۇتۇق قازىنىمىز، دېگەن چۈشەنچە بىلەن خەنزۇ مىللىتىگە قارشى تەپرەت روھىدا بالىلىرىمىزنى تەربىيە قىلساق بولامدۇ؟ مۇنداق ئاڭ مۇئەللىلىرىمىزدە يوق بولمىسا كېرەك. مىللىي ئازادلىق كۈرىشىمىزنى دېگەن جايىغا ئېلىپ بارماقچى بولساق، مۇنداق ئاڭنى تۇپ يىلتىزى بىلەن چىقىرىپ تاشلاپ، ئۆلكىدىكى ھەممە خەلقىنىڭ كۆرەش نىشانىنى بىر نۇقتىغا يىغىشىمىز لازىم. ئېزىلگەن خەلق مەھكۇمىيەتتىن ئازاد بولۇشنى خالايدۇ. ئەگەر بالىلارغا خەنزۇنى ئۆچ كۆرسىتىپ، موڭغۇلنى ياخشى كۆرسىتىپ تەربىيە بەرسەك، ئۆزىمىز قارىمۇقارشىلىققا

چۈشۈپ قالىمىز. چۈنكى تەربىيەلەنگۈچىدە بىر مىللەت ئەلا، بىر مىللەت پەس، بىر مىللەت تاجاۋۇزچى، بىر مىللەت تاجاۋۇزغا دۇچ بولغۇچى دېگەن چۈشەنچە ھاسىل بولىدۇ. ۋاھالەنكى، تاجاۋۇزچى مىللەت ئەمەس. مىللەتنى ساتقۇچى بىر توپ ھەربىي ـ پالىتسىيە بىيۇروكرات ئاپپاراتىغا تايانغان مۇستەبىت ئۈنسۈرلاردۇر. ئۇلارنىڭ مىللەتكە ۋاكالىتەن سۆزلەشكە ھېچ قانداق ھەققىمۇ يوق ۋە مىللەتكە ۋەكىلمۇ بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئۆلكىگە جايلاشقان بىر تۈركۈم مۇستەبىت خەنزۇ چىنوۋنىك ئەمەلدارلىرىنى پۈتۈن خەنزۇ خەلقىنىڭ ۋەكىلى دەپ قاراش توغرا بولمايدۇ. بۇ بىزدىكى «دارىنلار» بىزنىڭ قانچىلىك دۈشمىنىمىز بولسا، خەنزۇ خەلقىنىڭمۇ شۇنچىلىكلا دۈشمىنىدۇر.

بىز تاجاۋۇزچى ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن بىللە، بىز ئەمدى يەنە قۇل بولۇشنىمۇ خالىمايمىز ۋە ئۇنىڭغا يول قويمايمىز. بىز تاجاۋۇزلۇق قىلىشقا بالىلىرىمىزنى تەييارلىمايمىز ۋە تاجاۋۇزلۇق قىلغۇچىلارغا يول قويۇپ بېرىش رو ھىدا ھەم تەييارلىمايمىز.

شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەتەنپەرۋەرلىك رو ھىدا، ۋەتەندىكى خەلقلەر ئورتاقلاشچە باراۋەر ھاكىمىيەت ئىگىسى بولىدىغان ۋە ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ئىدارە قىلىدىغان بولۇشى كېرەك، دېگەن رو ھتا تەربىيە قىلىشىمىز كېرەك.

بىز بىراۋنى مەھكۇملۇققا ئالمايمىز ۋە ئۆزىمىز ھەم ئەمدى مەھكۇم بولۇشقا قەتئىي رازى بولمايمىز. بىز بالىلىرىمىزغا شۇ نۇقتىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقچىللىق ۋە خەلقنى ھۆرمەت قىلىش رو ھىدا تەربىيە بېرىشىمىز لازىم بولىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئۇلاردىكى ئىدىيە ئۇلارنى مىللىي ئازادلىق ۋە خەلقچىللىق ئۈچۈن بولغان كۈرەشكە ئاتلاندۇرىدۇ. بىزنىڭ بالىلىرىمىزنىڭ ئالدىدا ئەسكەر سېپىگە كىرىپ، خەلق يۇكلىگەن ۋەزىپىنى ئۆتەش مۇقەددەس قەرزىمۇ بار. ئەسكەر خەلق مۇھاپىزەتچىسى بولغاچقا، خەلق بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ ئارىلىشىدۇ. مانا شۇنداق ئارىلاشقان چاغدا، ئەسكەرلەرنىڭ ئەخلاقىي مۇئامىلىسى، يۈرۈش ـ تۇرۇش ھەرىكىتى خەلقنە ئىنتىلابىمىزنىڭ خاراكتېرىنى كۆرسەتكۈچى بولىدۇ.

ئۇنداق بولمىغان هالدا قىسمەن بولسا ھەم خەلقتىن نارازىلىق پەيدا بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ. ئەگەر ئەسكەر ئىنقىلابىي روھتا تەربىيە ئالغان بولۇپ، خەلقنى ھمايە قىلىشتا، خەلق مەنپەئەتىنى شەخسىي مەنپەئەتتىن ئەلا كۆرىستىپ بېرەلەيدىغان بولسا، شەكسىز، خەلقنىڭ ئۇنىڭغا ئىشەنچى ئاشىدۇ. بۇنى بىز ئىنقىلابىمىزدا كۆرۈپ ئۆتتۇق. ئىنقىلابىمىزدا ئەسكەرلىرىمىز ئەيەرگە بارمىسۇن، خەلق بار جايغا بارسا، شۇ يەردىكى خەلقنىڭ ھمايىسىگە، ھۆرمىتىگە ئىگە بولدى. لېكىن، ئايرىم ئادەملەر ئىشقىلىپ قولىمىزدا قورالىمىز بار، بىلگىنىمىزنى قىلىمىز، دېگەنلەرمۇ بولۇپ، بۇلار بىزگە ئاز زىيان يەتكۈزمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئوقۇغۇچىلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدا تۇغرا ئىنقىلابىي مۇستەھكەم ئىرادىلىك قىلىپ تەربىيەلىشىمىزنى بىزدىن ئىنقىلابىي ۋەزىپىمىز تەلەپ قىلىدۇ.

بۇلارنىڭ سىرتىدا، تەربىيەدە سالامەتلىك، ساغلاملىق ھەم ئاز ئورۇن ئالمايدۇ. «سالامەت تەنلىك، ساغلام ئەقىللىق» قىلىپ تەربىيەلەش ئاسان مەسىلە ئەمەس. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەر تەرەپتىن مۇكەممەل تەربىيەلىنىشى ئۈچۈن، سالامەتلىك مەسىلىسىگە ئايرىمچە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. ئوقۇغۇچىلارنى فىزىكۇلتۇرا (تەنتەربىيە)، گىمناستىكا ۋە مېھنەت بىلەن بولغان تەڭتەربىيە ھەرىكەتلىرى بىلەن تاۋلاپ بېرىشىمىز كېرەك.

قىسقىسى، خەلقچىل سىياسەتنى تولۇق تۇرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش ۋەزىپىسى ئاكتىلىق، ئەقىللىق، ھازىرقى دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ ھەممە تەرىپىدىن خەۋىرى بار، ئەخلاقلىق، ساغلام تەنلىك، چوڭقۇر بىلىملىك، خەلققە سادىق ۋەتەنپەرۋەر ئادەملەرنى تەربىيە قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

مانا شۇ يۇقىرىقى شەرەپلىك بولغان تەربىيەۋى ۋەزىپىلەرنى بىلىلىرىمىزغا تولۇق ئۆزلەشتۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچىلاردا ئۆز ئىشىنى سۆيۈش ۋە قىزغىن ھەۋەس بولۇش كېرەك. ئۆز ئىشىنى سۆيۈش ۋە قىزغىن ھەۋەس بولمىغاندا، بىز ئېيتقان تەربىيە مەسىلىرى مۇستەھكەم ۋە تولۇق ئورۇنلانمايدۇ. مەسىلەن، بىر شوپۇردا ماشىنا ھەيدەش ھەۋىسى كۈچ-

لۇك بولىدىكەن، ئۇ بىر ماشىنىنى ئۇزۇن يىللارغىچە بۇزماي ھەيدەيدۇ. ئەگەر ھەۋىسى بولمىسا، ھەرقانداق يېڭى ماشىنا بولسىمۇ، ئىككى ـ ئۈچ ئايدا ئىشتىن چىقىرىدۇ. مۇئەللىملىرىدىن مۇئەللىملىك ۋەزىپىسىنى ھالال ئۆتەش ئۈچۈن، قىلىدىغان ئىشقا مۇ ھەببىتى بولۇشى بىلەن خەلقىمىزنىڭ كۆتىدىغان ئارزۇ ـ تىلەكلىرىگە تولۇق جاۋاب بەرگۈدەك كىلەچەك دۆلەت ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن مېھنەت سۆيىدىغان ۋە مېھنەت يارىتىدىغان بولۇشى كېرەك.

ئەمدى مەكتەپلەر ئۈستىگە كەلسەك، مەكتەپلەردە كەمچىلىكلەر پەۋقۇلئاددە نۇرغۇن. ئۆتكەن يىل مەكتەپلەرنى ئايلىنىپ چىقتىم. غۇلجا شەھەر مەكتەپلىرىدە ئۆرنەكلىك بولۇپ «نەمۇنە» مەكتىپى كۆرۈلدى. بۇ يىل قايسى مەكتەپ، ئۇنى بىلمەيمەن. ئويلايمەن، ھەر ھالدا «نەمۇنە» مەكتەپ نەمۇنىلىكىنى بەرمىگەن بولۇشى كېرەك. ھەممىمىز بىرلىكتە «نەمۇنە» مەكتىپىدىن ئۇلگە ئېلىپ، ئۆز مەكتەپلىرىمىزنى نەمۇنىلىك قىلىش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا، سەپىدىن ئەپەندى بىلەن بىللە جەڭگاھ باردۇق. جەڭ مەكتىپىگە بارساق، سائەت 11 گىچە مۇئەللىملەر يوق. بىر يېرىم سائەتتىن كېيىن مۇئەللىملەرنى ئىزدەپ تاپتۇرۇپ «نېمىشقا شۇنداق» دەپ سورىساق، «ئۆي يىراق» دەيدۇ. ھەقىقەتتە شۇنداقمۇ؟ يالغۇز جەڭدىكى مۇئەللىملەرنىڭ شۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس.

مۇئەللىملەر ئۆزىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى دۆلەت خىزمىتى دەپ بىلىپ، ئۇنى ئىنتىزاملىق بىلەن ئېلىپ بېرىشى كېرەك. مەكتەپتە ئومۇمىي ئىنتىزامنى تەمىن قىلىش كېرەك. بىزدە مېھنەتنى ئۈيات بىلىش بار دەپ ئېيتىپ ئۆتتۈق. بۇ يالغۇز تۆۋەندىكى تەبىقىدە ئەمەس، ئىلمىي ئادەملىرىمىزدە ھەم بولىدۇ.

ئىنتىزام ھەممىگە باراۋەر. مەن خەلق ئۈچۈن نازارەت بولسۇن ـ بولمىسۇن، مەسئۇل خىزمەتچى بولغانلىقىم ئۈچۈن ساداقەتلىك بىلەن سەككىز سائەتلا ئەمەس، تۇغرا كەلسە، ئىشنىڭ پۈتۈشگىچە 10 ـ 15 سائەت بولسۇن ئىشلىسەم كېرەك.

بىزنىڭ ئىدارىلىرىمىزدىكى خىزمەتچىلىرىمىز، ئەڭ ئالدى بىلەن ئىدارە باشلىقلىرىمىز ھېچقانداق ۋاقىت بىلەن ھېسابلاشماستىن، خەلققە ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلماقتا. لېكىن، ناھايىتى ئازچىلىق ئىنتىزامغا بويسۇنمايدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. ئايرىم مەكتەپ مۇدىرلىرىنىڭ ھەم شۇنداق ئىنتىزامغا بويسۇنمايدىغانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئىبرەت ئالغان جايلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن.

ئەمەلدە ئىدارىلەردىكى مۇنداق زەرەرلىك ئادەتلەر بىزنىڭ مەكتەپلىرىمىزگە كىرىپ قالمىسۇن، ئېھتىيات قىلايلى. مۇنداق ئادەتلەرگە قارشى قاتتىق ھۇجۇم باشلىشىمىز بىلەن، ئەمدى كېلەچەك دۆلەت ئىگىلىرىنى توغرا ساداقەتلىك بىلەن تەربىيەلىشىمىز لازىم. مەن ئۆزۈم مۇئەللىممەن، سىنىپتا قالاق ئوقۇغۇچى قالمىسۇن دەپ تىرىشىۋاتقان ئوقۇتقۇچى مېھنىتىنىڭ قانچىلىك قىيىن ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىمەن. كىشىلىك جەمئىيەتتە مۇئەللىمنىڭ مېھنىتىدىن يەخشىلىكرەك مېھنەت يوقتۇر. چۈنكى، ئالىم، مۇھەندىس، يازغۇچى، قوماندان، جەمئىيەت، دۆلەت ئەربابى ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى مۇئەللىم مېھنىتىنىڭ مەھسۇلىتىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇنداق شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئادا قىلغۇچى مۇئەللىم ھەرقانداق قىينچىلىقنى يېڭىپ، سەزگۈر، قابىل، ئەسلىك، پىكىرلىك، ئۆتكۈر، چىداملىق، ياخشى خۇيلۇق بولغۇنلارنى يېتىشتۈرۈشنى ئۆزىگە شۆھرەت دەپ بىلىدۇ.

بۇ مۇقەددەس ۋەزىپىنى توغرا ۋە تولۇقى بىلەن ئادا قىلىش ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ ھەر ساھەدىكى ئىشلىرىغا ۋە كېلەچەك دۆلەت ئىگىلىرى بولغان ياش ـ ئۆسمۈرلىرىمىزنىڭ مۇكەممەل تەربىيە ئېلىشىغا مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن.

ياشىسۇن ئېغىر خىزمەت ئۆتەۋاتقان ۋە ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىمىزدىن بىرى بولغان جەمئىيەتنىڭ كېلەچەك ئىگىلىرىگە تەلىم ـ تەربىيە بەرگۈچى مۇدىر ۋە مۇئەللىملىرىمىز!

ياشىسۇن زېرىكمەستىن تەلىم ـ تەربىيە ئىشىنى يولغا سېلىش ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان مائارىپچىلىرىمىز!

ياشىسۇن خەلقچىل مائارىپىمىز!

سىزلەرنىڭ ئىشىڭىزلارنىڭ ئۈتۈقلۇق بولۇشى ئۈچۈن ۋە
خەلقچىل سىياسەتنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئالغا!

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ نۇتقى ئىنتايىن جانلىق بولغاچقا، يىغىن مەيدانىدىكى ئورگان كادىرلىرى، ئوقۇغۇچىلار ۋە ياش ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. شوئار سادالىرى، گۈلدۇراس ئالقىشلار زالنى بىر ئالدى. ئەپەندىم نەچچە قېتىم ئورنىدىن تۇرۇپ كۆپچىلىككە ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولسىمۇ، كۆپچىلىك زادىلا چاۋاكنى توختاتمىدى. قىزغىن ئالقىشلار ئىچىدە بىر قىزچاق تارتىنىپقىنە سەھنىگە چىقىپ ئەپەندىمگە بىر دەستە گۈل تەقدىم قىلدى. ئەپەندىم بۇ قىزنى كۆتۈرۈپ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن قىزدىن:

— ئىسمىڭىز نېمە؟ — دەپ سورىدى.

— رەيھانگۈل، — دەپ جاۋاب بەردى قىز.

— ئوقۇۋاتامسىز؟

1949 ـ يىلى 5 ـ ئاي،ئەخمەتجان غۇلجىدا مائارىپ ساھەسىدىكىلەرنى يوقلىدى ۋە مۇھىم سۆز قىلدى. سۈرەتتە: ئۇ غۇلجا «ئۇمىد» مەكتىپىدىكى ئوقۇتقۇچى ۋە خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە

— هەئە!
— قانچىنچى سىنىپتا؟
— 3 - سىنىپتا.
ئەپەندىم بىر قولىدا قىزچاقنى كۆتۈرۈپ، يەنە بىر قولىدا گۈلنى تۇتۇپ تۇرۇپ كۆپچىلىككە مۇنداق دېدى:
— قەدىرلىك ئوقۇتقۇچىلار، سەپداشلار! بىزنى ئىككى دۇشمەن مۇرد-مىزدىن بېسىپ تۇرماقتا. بۇنىڭ بىرى گومىندائ ئەكسىيەتچىلىرى. بىز بۇ دۇشمەننىڭ بىر قىسمىنى يوقاتتۇق، پات ئارىدا تولۇق يوقىتىمىز. يەنە بىر دۇشمەن كىم؟ ئۇ نادانلىق! بۇ دۇشمەن بىزنى گومىندائ ئەكسىيەتچى-لىرىدىنمۇ بەك ئازابلىماقتا. بىز بۇ دۇشمەنگىمۇ جەڭ ئېلان قىلىشىمىز كېرەك. بۇ جەڭدە بىزگە سەردار بولغۇچى، دىلىمىزغا چىراغ ياققۇچى كىم؟ مۇئەللىم! مانا بۇ گۈلدەستىنى مۇئەللىمگە تەقدىم قىلايلى. رەيھاز-گۈلنىڭ مۇئەللىمى كىم؟ بۇياققا چىقىڭ!
ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدىن ياش بىر قىز تارتىنغان ھالدا سەھنىگە چىقتى ۋە سەھنىدىكى رەھبەرلەرگە، تۆۋەندە ئولتۇرغانلارغا مۇلايىملىق بىلەن سالام قىلدى. ئەپەندىم بايىقى بىر دەستە گۈلنى بۇ ياش ئوقۇتقۇ-چىغا ئۆز قولى بىلەن تەقدىم قىلدى ھەمدە:
— سىز كىچىنكى ئەۋلادلىرىمىزنى تەربىيەلەيدىغان جاپاكەش باغ-ۋەن، بۇ گۈل سىزگە مەنسۇپ، — دېدى.
پۈتۈن يىغىن ئەھلى باشقىدىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ تېخىمۇ قاتتىق چاۋاك چېلىشىپ كەتتى. مەيداندىكى ياش ئوقۇتقۇچىلار ھايا-جانلانغىنىدىن كۆزىگە ياش ئېلىشتى. ئالقىش ساداسى ئۇزۇنغىچە داۋام قىلدى.
بۇ نېمىدېگەن كىشىنى ھاياجانلاندۇرىدىغان مەنزىرە - ھەا ئەپەندىم ياش ۋاقتىدا نامرات ئوقۇتقۇچى ئىدى. ئۇ خەلقنىڭ نادانلىق - قالاقلى-قىنى يوقىتىشنى شۇنچە ئۇمىد قىلغانىدى. ئۇمىدىنى كىچىنكى ئەۋلادلارنى تەربىيەلەشكە، خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىغا باغلىغانىدى! مەن يى-غىنغا قاتناشقان ئاچا - سىڭىللار ئارىسىدا ئولتۇراتتىم. شۇ چاغدا ئۇ-نىڭ جاراڭلىغان ئاۋازى دوكلات ئىمەس ۋە بەلكى قەسەم بېرىۋاتقاندەك تۇيغۇ بەرگەنىدى. بۇ كۈنكى كۆرۈنۈش تا ھازىرغىچە كۆز ئالدىمدىن كەت-مەيدۇ، ئاشۇ ئۇزاققا سوزۇلغان ئالقىش سادالىرى قۇلاق تۆۋىمدە ياڭراۋات-

قاندەك بىلىنىدۇ.

شۇ كۈنى كەچتە ئۇ يەنە «ئىتتىپاق» نىڭ تايانچلىرىنى يىغىپ بالىلار تەربىيەسى مەسىلىسى، ئەخلاق مەسىلىسى، بىلىم تەربىيەسى، شۇنداقلا ساغلاملىق تەربىيەسى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزدى.

ئەپەندىم 1949 ـ يىل 13 ـ يانۋاردىكى كۈندىلىك خاتىرىسىگە ئۇ قۇتقۇچىلارغا بەرگەن دوكلاتىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى مۇنداق خاتىرىلەپ قويدى:

... دوكلاتنى تۈگىتىپ كەچتە «ئىتتىپاق» مەركىزىي ھەيئىتى ئورگىنىنىڭ زالىدا خەمىت سۇلتان، ئۇيغۇر سايرانى، قاسىم پەرسا، ئابدۇرېھىم خۇدابەردى، مۇھەممەتجان قۇربانوف، تۇر-سۇن دەريا، ئابدۇرېھىم ئەيسا، سەيدۇللا سەيپۇللايېف، ئەنۋەر-خانبابا، ئەسئەت ئىسھاقوف ۋە باشقا خادىملارغا ئەخلاقلىق، ھەر جەھەتتىن مۇئەييەن سەۋىيەگە، ئەتراپلىق بىلىمگە ئىگە بولغان ساغلام، خەلقىگە سادىق ئىختىساس ئىگىلىرىدىن كۆپلەپ يېتىشتۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تەكىتلىدىم.

مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن، مەكتەپتىكى ئوقۇ-غۇچىلارنىڭ ئوقۇش سۈپىتى ۋە ساپاسى كۆرۈنەرلىك ئۆسۈپ، ساۋاتسىز-لىقنى تۈگىتىش خىزمىتىگە شارائىت يارىتىلدى. ئەينى ۋاقىتتا «ئالغا» گېزىتىنىڭ 1949 ـ يىلدىكى 31 ـ ماي، 2 ـ ئاۋغۇست، 3 ـ ئاۋغۇست ۋە 17 ـ ئاۋغۇستلاردا بەرگەن خەۋەرلىرىدە تۆۋەندىكىدەك ئىستاتىستىكىلىق مەلۇماتلار بار:

1948 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئىلى ۋىلايىتىدە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش بويىچە جەمئىي 394 قېتىم سىنىپ ئېچىلىپ، 10 مىڭ 300 كىشىنىڭ ساۋاتسىزلىق قالپىقى ئېلىپ تاشلاندى؛ تارباغاتاي ۋىلايىتىدە 10 ئاي ئىچىدە 271 قېتىم سىنىپ ئېچىلىپ، جەمئىي 7400 كىشىنىڭ ساۋاتسىزلىق قالپىقى ئېلىپ تاشلاندى؛ ئالتاي ۋىلايىتىدە 128 قېتىم سىنىپ ئېچىلىپ، جەمئىي 3200 كىشىنىڭ سا-

ژاتسىزلىق قالپىقى ئېلىپ تاشلاندى، بۇنىڭ 914 ى ئايال.

ئەخمەت ئەپەندىم مۇنتىزىم ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئورۇنلىرىنى تېزدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈش، كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ ئىلى گىمنازىيەسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈستىدە كونكرېت تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ- زۇن ئۆتمەي بۇ مەكتەپنىڭ ئىسمى «ئىلى بىلىم يۇرتى»غا ئۆزگەرتىلدى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش دائىرىسى ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى ناھىيەلەرنىڭ قەدەر كېڭەيتىپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرىدىغان، ھەممە ئىنتىلىدىغان بىلىم ئېلىش مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇ مەكتەپ ئەسلىي ئۈرۈشتىن كېيىن تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، 1947 - يىل 1 - سېنتەبىردە رەسمىي ئوقۇش باشلىغان. شۇ ۋاقىتتا ئاگرونومىيە، سۇچىلىق، چارۋىچىلىق، مال دوختۇرلۇق، مالىيە - بوغالتىرلىق قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىنغان. جەمئىي 18 سىنىپقا 497 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنغانىدى. ئىسمايىل ياسىنوف، ئىسمايىل ھېۋزۇللايېف، ئەسەيىن جاقسىلىق، خەمىت ۋەكىلى، ئابدۇقادىر ھەسەن، ھابىل مەخسۇت، داۋۇت تۇرەخمەت، شاۋۇدۇن، ئاۋۇت ئابدۇراخمان، مۇھەممەت قادىر قاتارلىق زىيالىيلار بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان.

ئۇچ ۋىلايەت ئورگان گېزىتىنىڭ شۇ ۋاقىتتا ئېلان قىلغان ئىستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر يىللىق دەرس ئۆزلەشتۈ- رۇش ئەھۋالى تۆۋەندىكىچە بولغانىكەن: تىل - ئەدەبىيات 97%، ئالگېبرا 85%، گېئومېتىرىيە 87.1%، خىمىيە 93.8%، فىزىكا 98.5%، جۇغراپىيە 96.5%، تارىخ 98%، چەت ئەل تىلى 97.1%، پېداگوگىكا 86.2%، پىسخولوگىيە 90%، تەبىئەت 95%، رەسىم 99.7%. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەربىي تەلىم - تەربىيە دەرسىمۇ كىرگۈزۈلدى. بۇ دەرسنىڭ ئۆزلىشىش نىسبىتى 96.6% كە يەتكەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلەشتۈرۈش نىسبىتى 93.87% بولۇپ، بۇلاردىن ئەلاچىلار 29%، ياخشىلار 36.8%، ئوتتۇرا- ھاللار 28%، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلەر 6.2% بولغان.

1949 - يىل 10 - ئىيۇلدا مەكتەپتە ئوقۇش پۈتكۈزۈش مۇراسىمى ئېچىلدى. ئەخمەت ئەپەندىم، گېنېرال ئىسھاقبېك قاتارلىق يولداشلار يىغىنغا قاتناشتى. ئەپەندىم مەكتەپ بويىچە ئىلغار بولغان 67 ئوقۇغۇ- چىغا تەقدىرنامە تارقىتىپ بەردى ھەمدە ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرۈپ مۇنداق دېدى:

تەربىيە ئىشلىرىمىزدا يەنە بىر دىققەت قىلىدىغان مەسىلە — ئوقۇغۇچىلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدا تەربىيەلەشتىن ئىبارەت. بىز بالىلىرىمىزنى تار مىللەتچىلىك روھى بىلەن تەربىيەلەيدىغان بولساق، بىر مىللەتنىڭلا پايدىسىنى كۆزلەيدىغان، باشقىلارنى ئادەم ھېسابلىمايدىغان روھتا تەربىيەلەپ قويىمىز... بىزنىڭ ئۆتمۈشتىكى تارىخىمىز، كېيىنكى ۋاقىتتا خەلقچىللىق سىياسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلغان كۆرەش تەجرىبىلىرىمىز بىزگە خەلقىمىزنىڭ بىرلىك تۇغنى مەھكەم تۇتۇپ بۇ يولدا ئەستايىدىل تۇرده تۇرلۇك قىينچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرۈشكە تۇغرا كېلىشىنى ياخشى بىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەپ، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئىشىنىشى ۋە مۇھەببىتىنى ئاشۇرۇپ، مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى چىڭىتىش نەتىجىسىدىلا ھەر مىللەت ئۆزىنىڭ ئازادلىقىنى تەمىن ئېتىلىدىغانلىقىنى كۆرسەتتى... يەنە سىلەر خەلق يۇكلىگەن ئېغىر ۋەزىپىنى زىممەڭلەرگە ئالدىڭلار، بىزنىڭ بالىلىرىمىزنىڭ ئالدىدا ئەسكىرىي سەپكە كىرىپ خەلق يۇكلىگەن ۋەزىپىنى ئۆتەش مۇقەددەس قەرزىمۇ بار. ئەسكەر خەلقنىڭ مۇھاپىزەتچىسى بولغاچقا، خەلق بىلەن پىقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ ئارىلىشىدۇ. مانا مۇشۇنداق ئارىلاشقان چاغدا ئەسكەرنىڭ ئەخلاقىي مۇئامىلىسى، يۈرۈش ـ تۇرۇش ھەرىكىتى خەلققە ئىنقىلابىمىزنىڭ خاراكتېرىنى كۆرسەتكۈچى بولىدۇ... ئەگەر ئەسكەر ئىنقىلابىي تەربىيە ئالغان بولۇپ، خەلقنى ھىمايە قىلىشتا خەلق مەنپەئەتىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتتىن ئەلا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدىغان بولسا، شەكسىز خەلقنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچى ئاشىدۇ. بۇنى بىز ئىنقىلابىمىزدا كۆرۈپ ئۆتتۇق.

ئەخمەت ئەپەندىم ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا سىڭدۈرگەن قان ـ تەرى ۋە تارىخىي تۆھپىلىرىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن، «ئىلى بىلىم يۇرتى»غا «ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم

يۇرتى» دەپ نام بېرىلدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن بۇ مەكتەپ-نىڭ ئورنىدا غۇلجا شەھەرلىك 8 - ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى.

ئۇچ ۋىلايەتنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ، جاپالىق ۋەزىيەتتە تۇرۇقلۇق تەرەققىي قىلالىشى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلارنى ياخشى تەربىيەلەپ چىقىش ئۈچۈن جاھىل كۈچلەردىن كېلىۋاتقان قاتمۇقات توسالغۇلارنى بۆسۈپ چىقىپ، تۇرلۇك قىيىنچىلىقلارنى يەڭگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى. جۇملىدىن ئەخلاقلىق، قابىلىيەتلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيەلەپ، يېڭى جەمئىيەت قۇرۇش ئۈچۈن كېرەكلىك خادىملارنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش ۋە يېڭى جۇڭگو قۇرۇشقا بارلىقىنى بېغىشلايدىغان كۈچلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىنى مەقسەت قىلغان. ئەپەندىم يىراقنى كۆرەر چوڭقۇر تەپەككۇر ئىگىسى ئىدى. يېرىم ئەسىردىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپقا بولغان جانكۆيەرلىكىنىڭ زامانىمىز بىلەن تومۇرداش ئىكەنلىكىنى ۋە يۇرىكىنىڭ يېڭى زامان ئۈچۈن سوقىدىغانلىغىنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس!

60. مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ تۇنجى يىللىقى

1949 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ تۇنجى يىللىق خاتىرە كۈنى يېتىپ كەلدى.

بۇ مەزگىلدە خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى زور غەلىبىلەرگە ئېرىشىپ، جياڭ جيېشىنىڭ ئازاد رايونلارنى قورشاپ يوقىتىشتىن ئىبارەت سۇيىقەستى ئۇزۇل - كېسىل بەربات بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى تاغنى تالقان قىلىدىغان جاسارەت بىلەن گومىنداڭنىڭ قالدۇق قوشۇنلىرىغا قوغلاپ زەربە بېرىۋاتاتتى. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردە ئومۇميۈزلۈك گۇمران بولۇش ئالدىدا تۇراتتى.

2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى نەنجىڭ شەھىرىدىن گۇاڭجۇ شەھىرىگە كۆچتى. گەرچە بۇ مەزگىلدە گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۇزۇل - كېسىل يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىنىڭ قالدۇق قوشۇنلىرىنى يىغىشتۇرۇپ داۋاملىق جاھىللىق بىلەن جان تالىشىۋاتاتتى. ھەتتا شىنجاڭدا بىرلا بىرىگادا ئەسكەر قالدۇرۇپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق ئەسكىرىنى ئىچكىرىگە يۆتكەپ، ئازادلىق ئارمىيە بىلەن بولۇۋاتقان جەڭگە قاتناشتۇرۇش ھەققىدە غەربىي شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال تاۋ سيۆگە جىددىي تېلېگراممىما يوللىدى.

بىراق، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنى بىرمۇ ئەسكەر يۆتكەشكە پېتىنالمىدى. گەرچە شىنجاڭدا ئاتالمىش 100 مىڭ ئەسكەردىن تەركىب تاپقان قوشۇنمىز بار دەپ مەيدىسىگە ئۇرغىنى بىلەن، مىللىي ئارمىيەنىڭ كۈچلۈك ئىسكەنجىسى ئاستىدا تۇرۇۋاتاتتى. ۋاھالەنكى، ئۇنىڭ ئەكسىچە نەچچە يىللىق قوراللىق جەڭلەردىن كېيىن، مىللىي ئار-

مىيەنىڭ ئەملي كۆچى ئۇلغىيىپ 15 پولكقا يەتتى. لېكىن مىللى ئار-
مىيەنىڭ ئومۇمىي سانىنى گومىنداڭ بىلىپ قالسا بولمايتتى. بولمىسا
ئەسكەر كۆچىنى بىتىمدە كۆرسىتىلگەن ساندىن ئاشۇرۇۋەتتى دەپ داۋ-
راڭ سېلىشتى تۇرغانلا گەپ ئىدى. مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى كۆتۈرەڭ-
گۈ روھ بىلەن خۇددى كىرىچى تارتىلغان ئوقيادەك، بۈيرۇق چۈشكەن
ھامان تاغنى قالقان قىلىدىغان جاسارەت بىلەن غەلىبە تۇغىنى ئۇرۇمچى
ئاسمىنىدا لەپىلدىتىشكە ھەر ۋاقىت تەييار تۇراتتى. لېكىن بۇنداق بۈي-
رۇق پەقەتلا چۈشمىدى. مىللىي ئارمىيە يەنىلا ماناس دەرياسى بويىدا تۇ-
رۇپ قالدى. ئەگەر ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى گومىنداڭ ئارمىيە-
سىگە قاتتىق بېسىم پەيدا قىلمىغان بولسا، ھەر مىللەت شىنجاڭ خەلقە-
نىڭ گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى قوراللىق كۈرىشى بولمىغان بول-
سا، شىنجاڭدا جياڭ جيېشىنىڭ بۈيرۇقىغا ئاساسەن بىرلا بىرىگادا ئەس-
كەر قېلىپ، قالغان 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى ئىچكىرىدىكى جەڭ
مەيدانىغا ئاتلانغان بولاتتى.

شەرقتە قۇدرەتلىك خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى، غەربتە قەھرىمان
ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى بار ئىدى. بۇنداق رەھىمسىز رېئاللىق
ئىچىدە قالغان گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ روھى چۈشۈپ، جەڭگىۋارلە-
قىنى يوقاتقانىدى. ئوسمان، قالىبېك قوشۇنىمۇ ئۆزۈل ـ كېسىل مەغلۇپ
بولۇپ، 17 مىڭدىن ئارتۇق چارۋىچىنى مەجبۇرىي ئەگەشتۈرۈپ، چىڭخەي
تەرەپكە پىتىراپ قاچتى.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈ-
مىتى بېيپىڭغا جاڭ جىجۇڭ، شاۋ لىزى قاتارلىق ۋەكىللىرىنى يولداش
جوۇ ئېنلەي قاتارلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ۋەكىللىرى
بىلەن ئۇرۇش توختىتىش سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. بۇ گومىنداڭ-
نىڭ ئاغدۇرۇلۇشىغا ساناقلىقلا كۈن قالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. بۇ
خەۋەر ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى يەنە بىر قېتىم ئىلھاملاندۇردى.

مانا مۇشۇنداق پەيتتە، مىللىي ئارمىيە ئۆزىنىڭ تۆت يىللىق خاتە-
رە كۈنىنى كۈتۈۋالدى.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئارمىيە بايرىمى. غۇلجا شە-
ھەر خەلقى مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ تۆت يىللىقىنى تەبرىكلە-
دى. بۇ قېتىمقى يىغىن تۆت يىلنىڭ ئالدىدا مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغان
چاغدىكى مۇراسىمدىنمۇ داغدۇغىلىق ئېلىپ بېرىلدى. ھەربىي ئورگەس-

1948 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ تۇنجى يىللىق خاتىرە كۈ-نىدە ئەخمەت ئەپەندىم نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇستىدىكى پىلاكاتتا «نويابىر مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى-نىڭ غەلىبىلىرى ئاساسىدا ئۆلكىدە تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن كۈرىشەي-لى!» دەپ، تۇنجىندىكى پىلاكاتتا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دەپ يېزىلغان.

ئىچىر ياڭراپ، ھەممە يەر قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمدى، ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقى تۇغ مەيدانىغا يەنە بىر قېتىم يىغىلدى. بۇ قېتىمقى تەبرىك يىغىنىغا مەن ئائىلە تاۋابىئات سالاھىيىتىم بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەڭچىسى سۈپىتىم بىلەن قاتناشتىم.

يىغىن باشلىنىش بىلەن تەڭ باش قوماندان گېنېرال ئىسھاقبېك رەتلىك تىزىلغان قىسىمغا «دىققەت!» دەپ كوماندا بەردى ـ دە، رەئىس سەھنىسىدىكى ئەخمەت ئەپەندىمگە قىسىملارنىڭ تەييار بولغانلىقىدىن دوكلات بەردى. شۇ ھامان گۈلدۈراس ئالقىشلار، ھەربىي ئورکېستىر سا-داسى بىرلىشىپ پۈتۈن مەيدان «ھۇررا!» سادالىرىغا تولۇپ، يەر ـ جاھان زىلزىلىگە كەلدى.

قىلىچ، ھەربىي پوپكا، ماۋزېر ئاسقان نەۋرە ئىنىم ئوسمانجان، ئەخمەت ئەپەندىمنى قوغداش ۋەزىپىسى بىلەن رەئىس سەھنىسىنىڭ كەي-

خىده تۇراتتى. مەن ئىككى يېقىنىمنىڭ رەئىس سەھنىسىدە ئىكەنلىكىدىن بەكمۇ پەخىرلەندىم.

ئارمىيە ـ خەلقنىڭ شادلىق ساداسى پەلەككە يەتكەن مانا مۇشۇنداق پەيتتە، ئەخمەت ئەپەندىم قىزغىن ئالقىش سادالىرى ئىچىدە تەبرىك نۇتقى سۆزلىدى. ئەپەندىم سۆزىدە مىللىي ئارمىيەنىڭ خاراكتېرى، ۋەزىپىسى ئۇستىدە يەنە بىر قېتىم توختالدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە باشچىلىقىدىكى جاھانگىرلارنىڭ ئۇرۇشخۇمار ھەم مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنىڭ ئامېرىكا، ئەنگلىيە خەلقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتۈن دۇنيادىكى تىنچلىقپەرۋەر خەلقلەرنىڭ ئاھانىتىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى شەرھلىدى. دۆلەت ئىچىدە گومىنداڭنىڭ پات ئاردا گۇمران بولىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۇردى. جياڭ جېيشىنىڭ جاڭ جىجۇڭنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە ۋاكالىتەن بېيپىڭغا كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتكەنلىكىنى ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى كۆپ قېتىم تەكرارلىدى. رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ يەنئەندە ئېچىلغان ج ك پ 7 ـ قۇرۇلتىيىدا قىلغان «بىرلەشمە ھۆكۈمەت ھەققىدە» دېگەن دوكلاتى ۋە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ سەككىز تۈرلۈك خىتابنامىسىدىن نەقىل كەلتۈردى. ئەپەندىم ئۆز سۆزىدە

1949 ـ يىلى ئەخمەتجان بىر قىسىم كۆرەش قەھرىمانلىرىنى قوبۇل قىلدى

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئۇچ چوڭ پىرىنسىپىنى مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:

بىرىنچىدىن، مىللىي ئارمىيە قايسىبىر مىللەتنىڭ ئەمەس ۋە بەلكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پەرزەنت قوشۇنىدۇر.

ئىككىنچىدىن، مىللىي ئارمىيە خەلقچىل سىياسەت ئۇچۇن كۈرەش قىلىدىغان قوشۇندۇر.

ئۈچىنچىدىن، مىللىي ئارمىيە تىنچلىقنى قوغدايدىغان، خەلقنى سۆيىدىغان ئارمىيەدۇر.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەتجان ئەپەندىنىڭ ئەينى ۋاقىتتا گېزىتتە ئېلان قىلىنغان سۆزىنىڭ قىسقارتىلمىسى:

ھۆرمەتلىك جەڭچى، ئوفىتسېرلار ۋە قەدىردان قېرىنداشلار!

بۈگۈن بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ھاياتىنىڭ مۇھاپىزەتچىسى، ئەركىنلىكىنىڭ كاپالىتى، تىنچلىق تۈرمۇشىنىڭ تايانچى بولغان مىللىي قىسىملىرىمىزنىڭ تۇنجى يىللىقى بىلەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى نامىدىن ھەم شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلىي ھەيئەتلىرى نامىدىن ۋە پۈتۈن خەلقىمىز نامىدىن ھەر بىرىڭىزنى تەبرىكلەشكە رۇخسەت قىلىڭىزلار (مەيداندا قىزغىن گۈلدۇراس ئالقىش ۋە مۇزىكىلار).

مۇھتەرەم جەڭچى، ئوفىتسېرلار ۋە قېرىنداشلار!

بۈگۈن خەلقىمىزنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەم تۇرمۇشىنىڭ تىرىكچىلىكىنىڭ كاپالىتى ۋە خەلقىمىزنىڭ تىرىكلىكىنىڭ ساقچىسى — مىللىي قىسىملىرىمىزنىڭ تۇنجى يىللىق بايرىمىنى ئۆتكۈزمەكتىمىز.

بىز بۈگۈنكى مىللىي قىسىملىرىمىزنىڭ تۇنجى يىللىق بايرىمىنى خەلقئارا ئەھۋالنىڭ مۇرەككەپ ۋەزىيىتىدە ئۆتكۈزمەكتىمىز. خەلقئارا ئەھۋالغا نەزەر سالساق، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلانغان ۋاقىتدا مۇستەملىكە ئەللەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش

ئۇچۇن، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ھۆكۈمەتلىرى ئېزىلگەن خەلقلەر-نىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقىنى تەمىن قىلىشقا قارىتىلغان ئاتالانتىك ئوكيان خارتىيەسىنى ئىلان قىلغان بولسىمۇ، شۇ يىلى يەنە شۇ ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى 4 ـ ئاپرېل كۈنى ئاتالانتىك ئوكيان خارتىيەسىنىڭ ئۆلۈمىنى ھۆكۈم قىلدى.

4 ـ ئاپرېل كۈنى ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى دۇنيا خەلقىنىڭ ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىش ئۈچۈن، مۇستەملە-كىچىلىكنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ۋە تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتىنى يۇگەنسىز يۇرگۈزۈش ئۈچۈن، ھەربىي ئىتتىپاق تەشكىل قىل-دى. ئەگەر ئاۋۇال ئۆزىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق، مۇستەملىكىچىلىك، جاھانگىرلىك سىياسىتىلىرىنى ئاتالانتىك ئوكيان خارتىيەسى نىقا-بى ئاستىدا يۇرگۈزۈپ كەلگەن بولسا، ئەمدى ئۇ نىقاب پايدا بەرمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، نىقابنى يۇلۇپ ئېچىپ تاشلاپ، ئو-چۇق تاجاۋۇزچىلىق ئاتالانتىك ئوكيان بىلوكى قۇردى. بۇ ئىتتى-پاق بىر تەرەپتىن، دۇنيا تىنچلىقىنىڭ تۆۋرۈكى بولغان سوۋېت-لەر ئىتتىپاقىغا قارشى قارىتىلغان بولسا، ئىككىنچى تەرەپتىن، شۇ قاتاردا ئېزىلگەن خەلقلەرنى ئۆزى خالىغىنچە ئېزىش ئۇ-چۇن، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قا-رىتىلغاندۇر. ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى تىنچلىقنىڭ تۆۋرۈكى بولغان سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئۇرۇش باشلىدى دېگەن سۆز ـــ پۈتۈن دۇنيادىكى مۇستەملىكە ئەللەرگە قارشى مۇستەملىكىچىلىك ئۇرۇشىنى ۋە پۈتۈن دۇنيا ئېزىلگۈچى خەلق-لىرىگە قارشى زۇلۇمنى ساقلاش ئۈچۈن، خەلقچىل ئەللەرگە قارشى قايتا ئىستىبداد سىياسىتىنى تىكلەش ئۈچۈن، ئادالەت-چىلىككە قارشى پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئۇستىدىن ھۆكۈمرانلىقىنى ئورنىتىش ئۈچۈن ئۇرۇش باشلىدى، دېگەن سۆز بولىدۇ. دې-مەك، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئۇرۇش ئاچسا، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بىر قاتاردا پۈ-تۈن دۇنيا خەلقى ۋە شۇ جۈملىدىن ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيەنىڭ ئۆزىنىڭ كۆپچىلىك خەلقى بۇ ئۇرۇشقا قارشى چۈشكۈسىدۇر.

لېكىن، يېقىندىلا ئۇرۇش ۋەيرانچىلىقلىرىنى بېشىدىن كە-چۈرگەن خەلق يەنە دۇنيانىڭ جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىشىنى خالى-

مايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيا خەلقچىللىق، ئەركىنلىك، تەرەققىيات سېپى ۋە بىرئاز ئەقىل ـ هوشى بار مۇتەئەسسىپمۇ تىنچلىق ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارماقتا.

خۇددى شۇنىڭدەك بۇگۈنكى كۈننى بىز مەملىكەت ئەھۋالىنىڭ مۇرەككەپلەشكەن كۈنىدە ئۆتكۈزمەكتىمىز. مەملىكەت ئىچىدە گومىنداڭغا قارشى قوزغالغان خەلقچىللىق ئۇرۇشىنىڭ نەتىجىسىدە، تىنچلىق سۆھبىتى مەيدانغا كەلدى. بېيپىڭ شەھىرىدە گومىنداڭ ۋەكىللىرى بىلەن كومپارتىيە ۋەكىللىرىنىڭ تىنچلىق هەققىدە سۆھبىتى بولۇۋاتماقتا. تەبىئىكى، تىنچلىق سۆھبىتى نەتىجىسى بىزنىڭ ئۆلكە تەقدىرىگىمۇ باغلىق بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەركىنلىك هوقۇقىمىزنى ساقلاپ قالىمىز، مىللەتلەر مەسلىسىنى توغرا هەل قىلىمىز دەيدىغان بولساق، بۇگۈنكى مەملىكەت ئىچىدە بولۇۋاتقان سۆھبەتكە دىققەت قىلماي ئۆتەلمەيمىز.

گومىنداڭچىلار هۆججەتكە قول قويۇپ، هۆججەتنى ۋاقىتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قىلىنغان چارە دەپ قارايدىغانلىقىلىرىنى بىزگە قىلغان مۇئامىلىلىرى كۆرسەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بىلەن تۈزۈلگەن بىتىمنى ئۆزلىرى بۇزۇپ، مۇستەبىتلىك سىياسىتىنى قايتىدىن يۈرگۈزمەكچى بولدى، خەلقىمىزنى قۇلۇقتا ساقلاشقا كىرىشتى. شۇنداق قىلىپ بىز بىلەن تۈزۈلگەن بىتىمنى ئورۇنلانمىدى.

گومىنداڭ يۈرگۈزۈۋاتقان سىياسەتنى ناتوغرا دەپ ئېلان قىلىپ، مەملىكەت ئىچىدە خەلقچىل سىياسەتنى تۈرمۇشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەملىكەت ئىچىدىكى ئەھۋالنى تىنچلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرىشىۋاتىمىز دەپ ئېلان قىلغان كومپارتىيە مۇراجىئەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرسەك، مۇراجىئەتلەردە گومىنداڭ تەرىپىدىن يۈرگۈزۈلۈۋاتقان مىللىي سىياسەتنى ناتوغرا دەپ هېسابلاپ، تۇغرا مىللىي سىياسەت يۈرگۈزۈشنى تەلەپ قىلىدۇ.

كومپارتىيە مۇراجىئەتلىرى ۋە كومپارتىيە داهىيلىرىنىڭ نۇقتىلىرىدا: «گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچى گۇرۇھلىرى جۇڭگودا كۆپلىگەن مەيدە (كىچىك، ئۇششاق) مىللەتلەرنىڭ بارلىقىنى

ئىنكار قىلىپ، موڭغۇل، مۇسۇلمان، تىبەت، يى، مياۋ، ياۋغا ئوخشاش ھەربىر مەيدە مىللەتلەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئەسلىدىشلار، دىندىشلار دەپ ئاتايدۇ، ئۇلار (گومىنداڭچىلار) ھەربىر مەيدە مىللەتلەرگە قارىتا مانجۇ خانىدانلىقى ۋە شىمالىي مىللەتلەرنىستلار ھۆكۈمىتى ۋاقتىدىكى ئەكسىلھەربىكەتچى چىرىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، مەيدە مىللەتلەرنى ئېزىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش ئىشلىرىنى تا ھازىرغىچە توختاتقىنى يوق، مەسىلەن، 1943 ـ يىلى ئىچكى موڭغۇلدىكى ئېكېجاۋمېڭ (ئېكېجاۋ ئايمىقى) دىكى موڭغۇل خەلقلىرىنى ئۇلتۇرۇش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈشى، 1944 ـ يىلىدىن تارتىپ تا ھازىرقى كۈنگە قەدەر شىنجاڭدىكى مەيدە مىللەتلەرنى قىرىش، چېپىشلىرى ياخشى ئىسپاتتۇر، بۇ بولسا فاشىزم مەسلىكىدىكى چوڭ خەتۇر مىللەتچىلىكىنىڭ خاتا مىللىي مەپكۇرىسى ۋە خاتا مىللىي سىياسەتتۇر» دېيىلىدۇ.

يەنە بىر جايدا «جۇڭگو كومپارتىيەسى ئۇششاق مىللەتلەر ۋە خەلق ئاممىسىغا ئاكتىپ يارىمىدە بولۇپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە كۈرەش قىلىدۇ ۋە ھەربىر ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسىغا يارىمىدە بولۇپ، خەلق بىلەن مەھكەم مۇناسىۋەتتە بولغان رەھبەرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا ئۇلارنىڭ سىياستى، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي جەھەتتىكى ئەركىنلىكلىرىگە، تەرەققىياتلىرىغا يارىمىم قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىنى ھمايە قىلىدىغان ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئارمىيەسىنى تەشكىل قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ تىلى، خېتى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرى، دىنىي ئېتىقادلىرىغا ھۆرمەت قىلىدۇ» دەپ كۆرسىتىلىدۇ ۋە 1947 ـ يىلى ئۆكتەبىر ئېيىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ئېلان قىلغان مۇراجىئەتنامىنىڭ 7 ـ ماددىسىدا، مىللىي مەسىلە توغرۇلۇق مۇنداق دېيىلىدۇ: «جۇڭگو چېگرىسى ئىچىدىكى تۇرلۇك ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ باراۋەر مۇختارىيەت ھوقۇقى ۋە ئۆز خاھىشى بويىچە جۇڭگوغا فېدېراتسىيە ھالىتىدە قوشۇلۇش ھوقۇقى تەن ئېلىنىدۇ».

شۇنىڭ ئۈچۈن سۆھبەتنىڭ نەتىجىلىك يەكۈنلىنىشى بىزنىڭ دەققەتىمىزنى جەلپ قىلماي تۇرالمايدۇ.

بىز ئۆلكىدە تۇغرا مىللىي سىياسەت يۈرگۈزۈلسۇن، مىللىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىمىز ئۆلكىدە قانات يايسۇن دەيدىغان بولساق، خەلقچىل سەپنى چىڭىتىش لازىم بولىدۇ.

نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز ھەممە خەلقلەرنىڭ ئوخشاشلا ھۆرمىتىگە ئىگە؟ ئۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز بىرلا مىللەتنىڭ مىللىي قىسمى ئەمەستۇر، ھەممە مىللەتنىڭ مىللىي قىسىملىرىدۇر. چۈنكى، بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن كۆرەشكۈچى قىسىملاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر مىللەت بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىزنى ئۆزىنىڭ مىللىي قىسمى دەپ ھۆرمەت قىلىدۇ.

بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز خەلقچىل سىياسەت ئۈچۈن كۆرەشچى قىسىملاردۇر، خەلقچىل سىياسەتنىڭ تۇرمۇشقا ئېشىشىنى كۆزلىتىپ باردىغان قىسىملاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەركىنلىكنى سۆيگۈچى خەلق ئۆزىنىڭ خەلقچىللىق، ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنىڭ مۇھاپىزەتچىسى دەپ، بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىزنى ھۆرمەت قىلىدۇ.

بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز تىنچلىقنى ھمايە قىلغۇچى قىسىملاردۇر، ئۆلكىمىزدىكى تىنچلىقنى ساقلاپ قالىمەن، ئۆلكىنىڭ جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىشىغا ئارشى مەن دەيدىغان كىمدە كىم بولسا، بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىزنى ئۆزىنىڭ ئاساسىي تايانچى دەپ بىلىدۇ. تىنچلىق سۆيگۈچى بىزنىڭ پۈتۈن خەلقىمىز مىللىي قىسىملىرىمىزنى ئۆزىنىڭ تىنچلىق ساقلىغۇچى قىسىملىرى دەپ ھۆرمەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئوفىتسېرلىرىمىز جەڭچىلىرىمىزنى يۇقىرىدىكى ئۇچ تۈرلۈك پىرىنسىپ ئاساسىدا تەربىيەلىشى لازىم بولىدۇ.

بىزنىڭ مىللىي قىسىملىرىمىز ئۆلكىمىزدىكى ئەكسىلھەركەتچىلەرگە قارشى قەتئىي بولۇپ قالماستىن، شۇ قاتاردا ئۇمۇمەن ئەكسىلھەركەتچىلەرگە قارشى خەلقچىل قىسىملاردۇر.

ياشىسۇن ۋە چىڭسۇن خەلقچىل سەپ!

ياشىسۇن ئىزىلگەن ئەللەرنىڭ ئازادلىقى!

ياشىسۇن ۋە چىڭسۇن پۈتۈن دۇنيا تىنچلىقىنىڭ قورغانى

ئۇلۇغ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى!

ئۆلكىمىزدىكى خەلقچىل سىياسەتنىڭ ساقچىسى، ئۆلكە تىنچلىقىنىڭ تايانچى مىللىي قىسىملىرىمىزغا شان ـ شەرەپ بولسۇن!

يوقالسۇن دۇنيا خەلقچىللىق سىياستىنى يوقىتىپ، دۇنيا خەلقىنى قۇللۇقتا تۇتۇشنى خىيال قىلغان ۋە قىلىۋاتقان مۇستەملىكىچى رېياكسىيونلار! ھۆررا!

(داۋاملىق ئالقىشلار)

ئالقىش ساداسى پۈتۈن مەيداننى زىلزىلىگە كەلتۈردى. قىسىم تولۇپ تاشقان جەڭگىۋار روھ ئىچىدە، ھەرقانداق كۈچ توسۇۋالالمايدىغان قەدەم بىلەن خەلق ئالدىدا پاراتتىن ئۆتتى.

مەن ئەخمەت ئەپەندىمگە يىراقتىن قارايمەن. ئۇنىڭ قەلبىدە ئوت كۆيۈۋاتىدۇ. ئۇزۇندىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتقان ئىنقىلاب غەلىبە سىنىڭ يېقىن ئاردا يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغانلىقىنى سېزىدەن.

61. تاپانچا ئاسقانلار ئىچىده سىزده‌ك مۇلايىم ئاده‌منى كۆرگه‌ن ئه‌مه‌سمه‌ن

جۇڭگو خه‌لق ئازادلىق ئارمىيه‌سىنىڭ جەڭ غه‌لىبىلىرى ئۈچ ۋىلايه‌ت خه‌لقى ئۈزۈندىن بېرى ته‌لمۇرۇپ كېلىۋاتقان كۈنله‌رنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتەتتى. ئۈچ ۋىلايه‌ت هۆكۈمىتى ئۇرۇش جەريانىدا بۇزۇلۇپ كەتكەن خاراب‌لىكله‌رنى تۈزەش تۇغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، يېڭى بىر مەيدان قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەنىدى. ده‌ل ئەنه شۇنداق قاينام ئاستىدا غۇلجا بايانداپدىن ئۇچده‌رۋازىغىچه بولغان چوڭ يول قايتىدىن ياسىلىشقا باشلىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ئەپەندىم، ئابدۇكېرىم، ره‌ھىمجان ئۇچى غۇلجا شەھىرىدىكى پۇشايمان مەھەللىسىده ئولتۇرىدىغان ره‌ھىمجانىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ، ياسىلىۋاتقان يولنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن يول بويلاپ پىيادە مېڭىپتۇ. بىر چاغدا بايانداي ته‌رەپتىن سامان باسقان هارۋىنىڭ تۆپىسىده بىر دېھقان هېچنېمە بىلەن چاتىقى يوق «خانله‌يلۇن»نى بولۇشىغا ئېيتىپ كېلىۋاتقۇده‌ك.

بۇنى كۆرگه‌ن ئەخمه‌ت ئەپەندىم هارۋىكەشنىڭ هارۋىسىنى توختىتىپ:

— بۇ يول تېخى پۈتمىدى، ئاكا! هازىرچە بۇ يولدا ئات ـ هارۋا ماڭسا بولمايدۇ. يان يول بىلەن ماڭسىڭىز بوپتىكەن، — ده‌پتۇ.

هارۋىكەش هېرىپ ئېچىپ تۇرغان چېغىدا بۇ گەپ قۇلىقىغا مۇشت ئۇرغاندەك تۇيۇلۇپتۇ ـ ده، ۋارقىراپ كېتىپتۇ:

— ما نوچىنى قارا! ساڭا نېمە قويدى، تولا زەردەمنى قاينىتماي چەتتە تۇرە! ماڭسام نېمە بوپتۇ؟ سېنىڭ يولۇڭدا ماڭمىغاندىن كېيىن...

— ئاكا، ئۇنداق قىلماڭ، يولنى هۆكۈمەت يېڭىدىن ياساۋاتىدۇ،

ھەممىز بويسۇنايلى، ــ دەپتۇ ئەپەندىم مۇلايملىق بىلەن، ــ ئەتە ــ ئۆگۈن يول ياسىلىپ پۈتسە، ھەممىزگە ياخشى، پاتقاقچىلىقتىن قۇتۇلىمىز، ئۇ چاغدا شەھەر تېخىمۇ چىرايلىق بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

ــ ۋاي خۇدايىمەي، سەن نېمىنى ئۇقاتتىڭ؟ قورساق تويمايۋاتقاندا چىرايلىقمۇ نېمە كەپتۇ؟ ــ دەپتۇ ھارۇنكەش قوپاللىق بىلەن، ــ مۇشۇ يولدا ماڭغىنىم ماڭغان! ئالدىمنى توسۇما، كاتاڭ يولدا تولا مېڭىپ ئۆلگۈچە جاپا تارتتىم. سەن تولا ئاقساقاللىق قىلماي، ئىتتىڭ ئېتىمنىڭ بېشىنى قويۇۋەت!

ھارۇنكەش ھارۇندىن چۆشۈپ ئەپەندىمنىڭ مەيدىسىدىن بىر ئىتەرگەنىكەن، ئەپەندىم قاراڭغۇدا پۇتلىشىپ كاتاڭغا يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

ياندا تۇرغان ئابدۇكېرىم دەرھال بېرىپ ئەپەندىمنى يۆلەپتۇ ــ دە ھارۇنكەشكە خاپا بولۇپ كايىپ كېتىپتۇ:

ــ بۇ نېمە قىلغانلىرى! بۇ كىشىنىڭ دېگىنى توغرىغۇ، يول ھەممىزنىڭ يولى. يول ياخشى بولسا، كاتاڭدىن ھەممىز قۇتۇلىمىز ئەمەسمۇ؟ سىلى تولا جاھىللىق قىلماي گەپ ئاڭلىغانلىرى تۇزۇكمىكىن!

ــ نېمە ئادەملەروي ــ بۇ؟ نېمانچە گەپدانلىق قىلىشىسىلەر. بىرىڭىنى ئىتتەرسەم يەنە بىرىڭ چىقىدىكەنسەن، نېمانچە بولۇشسەن؟ ــ دەپ غودۇراپتۇ ھارۇنكەش.

ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان رەھىمجان سابىر ھاجى سەل رەنجىپ، ئەپەندىمنىڭ يانچۇقىدىن چۆشۈپ كەتكەن قەلەمنى يەردىن ئېلىش ئۈچۈن سەرەڭگە يېقىپتۇ ــ دە، ھارۇنكەشكە گەپ قىلىپتۇ:

ــ ھەي بۇرادەر. ئوبدانراق قاراپ بېقىڭا، كىمنى ئىتتىرىۋەتتىڭىز؟

سەرەڭگىنىڭ يورۇقىدا ھېلىقى ھارۇنكەش ئەپەندىمنى تونۇپ قاپتۇ، خىجالەتچىلىكتىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قاپتۇ:

ــ ۋاي خۇدايىم، ئەمدى ئۆلەيمۇ؟! ئەپەندىم، مېنى كەچۈرۈڭ، قاراڭغۇدا تونۇماي قاپتىمەن. مەن بۇگۈن ئېتىزدا بىر كۈن ئىشلەپ ھېرىپ ئېچىپ كېلىۋاتاتتىم، ئۆيدە بالىلىرىم ساقلاپ تۇرىدۇ. مەن قىلىقسىزلىق قىپتىمەن!

ئەپەندىم كۈلۈمسىرەپ ھارۇنكەشكە:

ــ ھېچقىسى يوق، ئاكا! بىزلەر جاپاكەش خەلقىمىزنى مۇشۇنداق

جاپالاردىن قۇتقۇزىمىز دەپ خىزمەت قىلىۋاتقان خەلقنىڭ ئۆز بالىلىرىدىن بولىمىزا! ھەممىمىز ھۆكۈمەتنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا بويسۇنۇپ، تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغانلا بولساق، سوقۇشتىن قالغان ئەسكىلىكلەرنى تۈزەشتۈرۈپ تۈپتۈز چىرايلىق يول ياساپ چىقمىمىز ئەمەسمۇ؟

ئەپەندىم گېپىنى تۈگىتىپ چاپىنىنى ساپتۇ ـ دە، مۇزلاپ كەتكەن ھارۋىكەشكە كىيدۈرۈپ قويۇپتۇ.

كەچ بولغاندا ئەپەندىم ئۇستىبېشى توپا ئۆيگە كىرىپ كەلدى، مەن بۇنى كۆرۈپ نېمە بولغاندۇ دەپ كايىپ كەتتىم:

— ۋاي ۋۇي، ئۇستىبېشىڭىزغا نېمە بولۇپ كەتتى؟

— تۈرۈپ تۇرۇڭا، باش ـ كۆزۈمنى يۇيۇپ كىيىم يۆتكىۋالايچۇ، — ئەپەندىم ئۇستىبېشىنى قېقىشتۇرۇۋېتىپ جاۋاب بەردى ماڭا.

— چاپىنىڭىز قېنى، ئۇتتۇرۇۋەتتىڭىزمۇ ـ يا؟ — مەن چاقچاق قىلىپ ئەپەندىمدىن سورىدىم.

— ھە، ياقەي! بىر ھارۋىكەشكە يولۇققانىدۇق، چاپانىنى بېرىۋەتتىم، — دەپ يۇقىرىدىكى ئىشنى ماڭا سۆزلەپ بەردى.

— سىز دېگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، «ئىتتىپاق»نىڭ رەئىسى، مۇشۇ ھالىتىڭىزنى باشقىلار كۆرۈپ قالسا سەت ئەمەسمۇ؟

— رەئىسمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا ئادەمغۇ؟! دېھقانلارنىڭ كۈنى جاپالىق، قاراپ تۇرغىلى بولاتتىمۇ؟ سىز بەك ئالدىراپ كەتمەڭ، كېيىنچە كۈنلەر ياخشى بولۇپ كەتسە، كىيىممىنى باشقىلارغا بېرىشنىڭمۇ ھاجىتى قالمايدۇ، — دېدى ئەپەندىم ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ خەلقنى قىزغىن سۆيىدىغان مۇنداق ھېكايىلىرى ناھايىتى كۆپ.

بىر كۈنى ئەپەندىم، ئابدۇكېرىم بىلەن سەيپىدىننى ئېلىپ جەمئىيەتنى تەكشۈرۈشكە چىقىپتۇ. يېرىم يولغا كەلگەندە ئالدىدىن تۇيۇقسىز بىر ھارۋا چىقىپ قاپتۇ. ئەپەندىمنىڭ ماشىنىسى ھارۋىغا سوقۇلۇپ كەتمەي دەپ، يول ياقىسىدىكى بىر پاتقاق ئارگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ھارۋىمۇ ياندىكى ئېرىققا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەپەندىم دەرھال ماشىنىدىن چۈشۈپ، ئۆزىنىڭ ماشىنىسى بىلەن كارى بولـ

ماي، ئىتتىك بېرىپ ھېلىقى ھارۋىنى ئىتتىرىشىپتۇ. بىر دەمدە ئادەم-لەر ئولىشىپ قارىسا ئەخمەت ئەپەندىم پاتقاقتا مىلىنىپ ھارۋا ئىتتىرىپ يۈرگەن. بۇنىڭدىن كىشىلەر ئىنتايىن تەسىرلىنىپتۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن سەيپىدىن ئەزىزى «ئەخمەتجاننى ئەسلەيمەن» ماۋزۇلۇق ماقالىسىدە بۇ ئىشنى تەپسىلىي بايان قىلغانىدى. بۇ ئىش ئۇ-نىڭغا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلىپ كەتكەنلىكتىن ئاجايىپ تەسىرلىك جۈملىلەر بىلەن بايان قىلغانىدى.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى ئەپەندىمنىڭ 35 ياشقا كىر-گەن كۈنى. بۇ كۈن ئېسىمدىن زادىلا كۆتۈرۈلمەيدۇ.

شۇ كۈنى ئەپەندىم ئەتىگەنلىك چېيىنى ئالماي ـ تالماي ئىچكەندەك قىلدى ـ دە، ئالدىراپ سىرتقا ماڭدى. مەن بۇگۈنكى كۈنىنىڭ نېمە كۈن ئىكەنلىكىنى بىلسەممۇ، ئۇنچىقماي ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقتىم.

ئۆيگە قايتىپ كىرسەم ئىككى بالام تاتلىق ئۇيقۇدا ئىكەن. بالىلا-رىمنىڭ بېشىنى سىلاپ ئويغا پاتتىم. نەچچە يىلدىن بېرى ئەپەندىم ئۆ-زىنىڭ ھايات ـ ماماتى بىلەن قىلچىلىك ھېسابلاشماي نۇرغۇن خېيىم ـ

1948 ـ يىلى ئەخمەتجان ئىككىمىز بىللە چۈشكەن سۈرەت

خەتەرلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. خەلقىمىزنىڭ قەد كۆتۈرۈپ ئازاد بولۇشى ئۈچۈن جېنىنى تىكىپ كۈرەش قىلدى. مانا بۈگۈن ئازادلىقنىڭ تاڭ نۇرى يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ. مەن ئەپەندىمگە ئەگىشىپ ماڭمەن دېگەنىكەنمەن ئۆزۈمنى ئىنقىلابقا بېغىشلاپ، ئەپەندىم ماڭا تاپشۇرغان ئالىي خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن ياخشى چىقىپ، ئېزىلگەن ئاچا ـ سىڭىللارنى ئۈزۈل ـ كېسىل قەد كۆتۈرۈش يولىغا باشلاشنى، بالىلىرىنى يارىملىق ئادەملەردىن قىلىپ چىقىشنى ئويلىدىم!

دەل شۇ چاغدا ئوغلۇمنىڭ يىغىسىدىن چۆچۈپ ئېسىمگە كەلدىم. مەن يېشىغا توشمىغان ئوغلۇمنى كۆتۈرۈپ، ئۈچ ياشلىق قىزىمنى يېتىلىگەن پېتى ئۆيدىن چىقتىم. قورۇدىكى دەل ـ دەرەخلەر يېڭىدىن پوتلا چىقىراي دەپتۇ، باھارنىڭ ھىدى دىمىقىمغا ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ. ئاسمانغا قارىسام ئاپپاق بۇلۇت. ساپ ھاۋادىن قانغۇچە نەپەس ئالدىم.

مەن قىزىمغا بۈگۈن دادىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم. نەچچە يىلدىن بېرى ئەپەندىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزۈشكە يېتىشەلمىگەنىدۇق. يەنە كېلىپ ئەپەندىم ئۆزىمۇ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزۈشكە قارشى تۇرۇپ كەلگەنىدى.

كەچتە مەن ئىككى بالامنى پاكىز كىيىندۈردۈم، ئۇستەلگە ھەر خىل قەنت ـ گېزەك تىزدىم. ئۆزۈم ئۆيدە باققان سەبدەگۈلدىن بىر تالنى ئۈزۈۋېلىپ كىچىككىنە لوڭقىغا سالدىم ـ دە، ئۇستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدۇم. بەش يىل بۇرۇن، ئەپەندىم تۇرمىدىن چىققان چېغىدا ماڭا بىر تال سەبدەگۈل تۇتقان. كېيىنكى كۈنلەردە مەن بىر تەشتەك سەبدەگۈلنى ئۆزۈمدىن ئايرىماي بېقىپ كېلىۋاتىمەن، مەن ئۈچۈن سەبدەگۈل ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە!

ئەخمەتجان شۇ كۈنى ناھايىتى كەچ قايتىپ كەلدى. ئىشكىتىن كىرىپلا ئۇستەلدىكى نەرسىلەرنى كۆردى ـ دە، ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى. ئۈچ ياشلىق قىزىم مېنىڭ ئۆگەتكىنىم بويىچە يۈگۈرگەن پېتى بېرىپ دادىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلدى ـ دە، تاتلىق تىلى بىلەن:

ـــ تۇغۇلغان... تۇغۇلغان ـ ھە... نېمىتى؟ كۈنىڭىزگە... ھە... مۇبارەك بولسۇن! ـــ دېدى.

ئەپەندىم شۇ چاغدىلا بۈگۈن ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى. مەن ئەسلىدە تۇغۇلغان كۈنىگە ئاتاپ داستىخان تىزغىنى

ئىمنى كۆرسە يەنە خاپا بولۇپ كېتەرمۇ دەپ ئەندىشە قىلغانىدىم. بىراق قانداقتۇر بۇگۈن ئەپەندىم خاپا بولۇشتا يوق، ئەكسىچە ئىككى بالىسىنى قۇچىقىغا ئالدى ـ دە، ئەركىلىتىپ سۆيۈپ كەتتى.

بۇگۈنكى زىياپەت گەرچە ناھايىتى ئاددىي ئۆتكۈزۈلگەن بولسىمۇ، بىراق كەيپىياتىمىز ئىنتايىن ساز ئىدى. ئەپەندىم بالىلىرىمىزنىڭ تاتلىق ـ تۇرۇم يېيىش بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ كۇلۇپ كەتتى. ماندالىنىنى ئېلىپ پەس ئاۋازدا ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ناخشىسى تۇرمىدىكى قىيىن ـ قىستاقتا ئېلىنغان زۇلمەتلىك كۈنلەردە دوستلىرى بىلەن بىرلىكتە ئېيتقان ناخشىلار ئىدى. ناخشىلىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ كەمبەغەلچىلىكتە ئۆتكەن بالىلىق دەۋرىنى ئەسلىدى.

بىردەمدىن كېيىن ئەپەندىم ماندالىنىنى قويدى ـ دە، قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ:

ـــ بىزنىڭ ئازادلىق كۈنلىرىمىز يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ! بالىلىرىمىز ئەمدى سىزدەك، مەندەك بالىلىق ۋاقتىلىرىمىزدا تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە ئۇچرىمايدۇ! ئادەم ئادەمنى يەيدىغان جەمئىيەت بارسا كەلمەسكە كەتسۇن! ـــ دېدى ھاياجان ئىچىدە.

بۇ مېنىڭ يولدىشىم ئەخمەت ئەپەندىم ئۇچۇن ئۆتكۈزۈپ بەرگەن ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىملىق شۇنداقلا ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق تۇغۇلغان كۈننى تەبرىكلەش ئائىلە زىياپىتى بولۇپ قالدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئەپەندىم يەنە دېھقان ـ چارۋىچىلار ئارىسىغا كەتتى. يىراق دالادىكى شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەپەندىم سەھەر تۇرۇپ يىراق بىر يەردە ئىس چىقىپ تۇرغان بىر كەپىنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ھېچكىمگە خەۋەر قىلماي ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى ئاشۇ كەپىگە بېرىپتۇ. كەپە ئىچىدە بىر بوۋاي چاي قاينىتىپ ئولتۇرغانىكەن. بوۋاي كەينىگە بۇرىلىپ قارىسا بېلىگە تاپانچا ئاسقان، پۇتىدا ئۆتۈك، ئۇستىگە سېرىق گەلەپى شىم كىيگەن بىر ئادەم تۇرغۇدەك. بوۋاي بۇ ئادەم ھەربىي ئەمەلدار بولسا كېرەك دەپ چۆچۈپ كېتىپتۇ. ئىلگىرى بوۋاي شېڭ شىسەينىڭ تاپانچا ئاسقان ئادەملىرىنى تولا كۆرگەنىكەن، ئۇلارنىڭ بوزەك قىلىشىغا كۆپ ئۇچرىغانىكەن، شۇڭا ئۇ تاپانچا ئاسقانلارنىڭ بىرىمۇ ياخشى ئادەم ئەمەس دەپ بىلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي كۆڭلىدە «مەن يەنە نېمە قىلىپ قويغاندىمەن، مېنى تۇتقىلى كەلگەن ئادەم ئوخشىمامـ

ئەخمەتجان ئاسما بىلەن بىللە

دۇ» دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ.

بوۋاينىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەپ-تۇ. بىراق، تاپانچا ئاسقان بۇ ئادەم ئىنتايىن مۇلايىملىق بىلەن بوۋايغا سالام بېرىپ، ھال ـ ئەھۋال سوراپتۇ، سالام ـ سەھەتلەردىن كېيىن يەردىكى يىرتىلىپ كەتكەن بورىنى قولى بىلەن ئاندا ـ مۇندا سۈرتۈۋۈپ-تىپلا، باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاينىڭ قورقۇنچى ئاستا ـ ئاستا بېسىقىپ ئاغزىغا گەپ كەپتۇ. ئۇلار بۇ يەردىكىلەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى ھەققىدە پاراڭغا چۈشۈپتۇ.

پاراڭ تازا قىزىۋاتقاندا سىرتتىن ئاتلارنىڭ كىشنىگەن، دۈكۈرلىگەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپتۇ. بوۋاي چۆچۈپ سىرتقا چىقىپ قارىسا ھەربىي فورما كىيگەن، دۈمبىلىرىگە مىلتىق، ئاپتومات، يانلىرىغا قىلىچ ئاسقان بىرنەچچە ئەسكەر ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈۋاتقۇدەك. بۇ بىر نەچچە جەڭچى ئاتتىن چۈشۈپ بوۋاينىڭ يېنىدا تۇرغان ئادەمگە ھەربىيچە چاس بېرىپ-تۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاي نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ. «ئاپلا، مەن بىر ئىش تېرىپ قويدۇممۇ، قانداق؟ با-ياتىن بېرى مەن بۇ ئادەمگە كونا ھۆكۈمەتنى تىللاپ بەردىم. ئەمدى بۇلار مېنى تۇتۇپ كېتەرمۇ، ئىسىت، ئاغزىمنى يىغسام بوپتىكەن» دەپ قورقۇپ

كېتىپتۇ.

ئەسلىدە بۇلار ئەپەندىمنىڭ كانۇيىي ئوسمانجان ۋە باشقا جەڭچىلەر ئىكەن. ئۇلار ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا ئەپەندىم يوق. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پاتىپاراق بولۇپ ئەپەندىمنى ئىزدەپ چىققانىكەن. دېھقانلاردىن بىرى سەھەردە تاپانچا ئاسقان بىرەيلەننىڭ ئات چاپتۇرۇپ كەپە تەرەپكە كەتكەنلىكىنى دەپ بېرىپتۇ. جەڭچىلەر شۇ بويىچە بۇ يەرگە ئىزدەپ كەلگەنىكەن. ئەپەندىم جەڭچىلەرگە بۇۋايىنى تونۇشتۇرۇپتۇ ھەمدە جەڭچىلەرنىڭ پۇقرالارغا كۆيۈنۈشى، ئاممىۋى ئىنتىزامغا رىئايە قىلىشنى جەكلەپتۇ.

بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن ئەپەندىم بۇۋاي بىلەن خوشلىشىپ قايتىشقا تەرەددۇت قىپتۇ ۋە يېنىدا بار پۇلنىڭ ھەممىسىنى بۇۋاينىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. كەينىدىن ئۆزى يېنىدا ئېلىپ يۈرگەن باكىلاشكىسىنى بۇۋايغا بېرىپتۇ. بۇۋايغا جاپاكەش خەلقنىڭ پات ئارىدا ئازادلىققا ئېرىشىپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇۋاي بولسا جەڭچىلەرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىن بۇ ئادەمنىڭ ئەخمەت ئەپەندىم ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ھاياجانلانغىنىدىن كۆزلىرى نەملىشىپتۇ ۋە ئەپەندىمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ:

ـــ ئەپەندىم، بىزنىڭ كۆرگەن كۈنلىرىمىز ئاز ئەمەس. ئىلگىرىكى ئەمەلدارلار بىزنى ئەزەلدىن كۆزگە ئىلىپ باققان ئەمەس. بىز بىلەن بۇداق بىر يەرگە كېلىش تۇگۈل، بالىچاقلىرىمۇ بىزنى كۆزگە ئىلمايتتى. مەن بۇگۈنگىچە تاپانچا ئاسقانلار ئىچىدە سىزدەك مۇلايىم ئادەمنى كۆرگەن ئەمەسمەن! سىزنىڭ بۇنداق كىچىك پېئىل، بىزگە ئوخشاش كەمبەغەللەرنىڭ غەمگۈزارى ئىكەنلىكىڭىزنى ئاڭلىغان، بۇگۈن مانا ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم!

بۇۋاي ئات چاپتۇرۇپ يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قارىسى يىتكۈچە كەينىدىن قاراپ تۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ سەپىرىگە ئاقىيول تىلەپ دۇئا قىپتۇ.

62. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ نەنجىڭنى ئىشغال قىلغانلىقىنى سال ئۇستىدە تەبرىكلەش

ئەخمەت ئەپەندىم مەملىكەت ئىچىدىكى جىددىي ئۆزگىرىشلەرگە بەكمۇ دىققەت قىلاتتى. ھەر كۈنى تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن تېلېگراممىلار مەلۇمات ۋە خەۋەرلەرنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقاتتى ۋە بىر تەرەپ قىلاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن بەك شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىگە دىققەت قىلاتتى. بۇ خەۋەرلەر لوۋاڭ توكۇر (ۋاڭ نەندى) ئۆزگەرتىپ قۇ-راشتۇرغان راتسىيەدىن قوبۇل قىلىنىپ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغاندىن كېيىن «ئالغا» گېزىتىدە، ئەسلىسى خەنزۇچە «خەلقچىللىق» گېزىتىدە دائىم بېسىلىپ تۇراتتى.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى «ئالغا» گېزىتىمىز جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ بېيپىڭنى ئىشغال قىلغانلىقى ۋە جەنۇبقا قاراپ شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەۋاتقانلىقى ھەققىدە خەۋەر بەردى. 1257

ئەخمەتجان يەنە ئىشخانىسىغا كېلىپ تامدىكى جۇڭگو خەرىتىسىگە تىكىلىپ قاراپ چوڭقۇر ئويغا پاتتى. ئۇنىڭ قەلبى شادلىققا چۆمگەنىدى. ئۇ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ پات ئارىدا ئاغدۇرۇلىدىغانلىقىغا، ئۆزى رەھبەرلىك قىلغان ئۈچ ۋىلايەت قوراللىق كۈرىشىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت-نىڭ ئازاد بولۇشىغا ئەگىشىپ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقى-غا قەتئىي ئىشىنەتتى. ئۇ يۈرتىمىزنى قايتىدىن گۈللەندۇرۇش، ئىقتىسا-دىي قۇرۇلۇش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلىدى. ئۇ ئە-لى دەريا‌سى ۋادىسىدا ئالدى بىلەن دەريا سۈيىنى تىزگىنلەش كېرەكلى-كىنى، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلىگەندىلا، دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى چوڭ-قۇر چۈشىنىپ يەتكەنىدى.

بىر كۈنى ئەپەندىم سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن سۇ ئىنشائات مۇتەخەسسىسلىرىدىن ئەنۋەر ئەزىزى، مىجىت ئاقموللايېۋ قاتارلىقلارنى چاقىرتىپ كېلىپ پىكىر ئالماشتۇردى. ئەپەندىمنىڭ ئۆزىمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدا جۇغراپىيەلىك ئۆلچەش ـ سىزىش كەسپىدە ئوقۇغان بولغاچقا، كۆپ هاللاردا نۇرغۇن ئىجابىي تەكلىپلەرنى بېرەلەيتتى. هېلىمۇ ئېسىمدە، بىر كۈنى ئۆيدە چاي ئىچىپ ئولتۇرساق، داڭلىق سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى ئەنۋەر ئەزىزى كىرىپ كەلدى.

ـــ ئەپەندىم، ئىلى دەريالىرىنى ئۆزىنىڭ مەيلىگە قويۇپ بېرىۋېرەمدۇق ياكى بۇيرۇقىمىزغا بويسۇندۇرامدۇق، ـــ دېدى ئەنۋەر ئەپەندى يۈزلۈق قىلىپ.

ئەپەندىم كۈلۈپ كېتىپ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ يېقىندا يەر شەكلىنى ئۆزى بىۋاستە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىدىغانلىقىنى، جۈملىدىن كېيىنكى ئەۋلادلارغا بەخت يارىتىش ئۈچۈن ئىلى دەريالىرىدىن ئىبارەت تەبىئىي بايلىقتىن قانداق پايدىلىنىش هەققىدە ئىزدىنىۋاتقانلىقىنى ئىزهار قىلدى.

باهار كېلىپ تەڭرىتاغىدىكى قار ـ مۇزلار ئېرىشكە باشلاپ، دەريا سۈيى دولقۇنلاپ ئۆركەش ياسىماقتا، تۆت ئەتراپتىكى ئورمانزارلىق يېشىللىققا پۈركىنىپ، دەل ـ دەرەخلەر بىخ چىقىرىپ باهار هىدىنى دىماقا ئۇراتتى. كىشىلەر ئېتىز ـ ئېرىقتا دېهقانچىلىق ئىشلىرىنى باشلىۋەتكەنىدى.

يۇگۇن ئەپەندىم ئىلى دەريالىرىنىڭ سۇ بايلىقىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن مىجىت ئاقموللايېۋ قاتارلىق مۇتەخەسسىسلەرنى ئېلىپ يۇقىرى ئېقىنغا تەكشۈرۈشكە ماڭدى. ئەپەندىم ماڭا ئۆزىنىڭ قاچان قايتىپ كېلەلەيدىغانلىقىنى دەپ بېرەلمىدى. ئۇ ئادەتتىمۇ سىرتقا چىقسا كېلىدىغانلىقىنى دەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ چاغلاردا قاتناش ناچار، ئارىلىق يىراق بولغاچقا، دېگەن يەرگە ۋاقتىدا يېتىپ بېرىش تەسكە توختايتتى...

ئىلى دەريالىرى تەڭرىتاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرىدىن باشلىنىپ تەكەس دەريالىرى، كۈنەس دەريالىرى ۋە قاش دەريالىرىدىن ئىبارەت ئۈچ دەريانىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۇزۇنلۇقى 1500 كىلومېتىر كېلىدىغان دەريانى شەكىللەندۈرىدۇ. ئىلى دەريالىرى قۇياش نۇرىدا جۇلالىنىپ، ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدۇ، كەڭ زېمىننى سۇغىرىپ، يېشىللىققا پۈركەيدۇ. يىراقتىكى مۇزلۇق چوققىلار بۇلۇتقا تاقاشقان. تاغ باغرىدىكى يېشىل قا-

ربغاي، قىرغاقتىكى ئېگىز دەل ـ دەرەخلەر خۇددى يېشىل پايانداز دەك كۆرۈنەتتى. كۆز يەتكۈسىز بىپايان يايلاقلاردا ئەركىن مەرىشىپ يۈرگەن توپ ـ توپى بىلەن قوي ـ كالا، سەكرىشىپ ئوينىاپ يۈرگەن تايچاقلار بۇ مەنزىرىگە مەنزىرە قوشۇپ كىشىگە ئارامبەخش ئېتەتتى. تولغىنىپ ئاققان ئىلى دەرياسى قازاقىستانغا ئۆتۈپ بالقاش كۆلىگە قۇيۇلىدۇ.

قاتناش ئىنتايىن قالاق بولغان ئۇ يىللاردا ئىلى دەرياسى ئەينى ۋاقتتا تاغدىن قارغاي ئېقىتىپ كېلىشتىكى ئاساسلىق سۇ يولى ئىدى. ئەجدادلىرىمىز تەبىئىي شارائىتتىن پايدىلىنىپ، مول تەجرىبىسى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ، سال بىلەن ياغاچ توشۇش ئۈسۈلىنى ئىجاد قىلغان. ھەربىر سال 10 ـــ 20 مېتىر كېلىدىغان يوغان قارىغايلارنى بىر ـ بىرىگە نەچچە قەۋەت باغلاپ ياسىلىدۇ. نەچچە ئون كۇب مېتىر كېلىدىغان ياغاچ بىرلا قېتىمدا توشۇلىدۇ. سالچىلار كۈندۈزى سۇ ئۈستىدە يۈرسە، بەزىدە كېچىسى قىرغاقتا چىقىپ دەم ئالاتتى. بوران ـ يامغۇردىن ساقلىنىش ئۈچۈن سالنىڭ ئۈستىگە لاپاسمۇ قۇرۇۋالاتتى. دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىنىدا سۇنىڭ ئېقىشى تېز بولغاچقا، قاينام ـ دولقۇنلارنى، ھەيۋەتلىك شارقىراتمىلارنى ھاسىل قىلاتتى. بۇنداق يەرگە كەلگەندە سالچىلار ئىنتايىن ئېھتىياتچان بولۇپ، جىددىيلىشەتتى. دەريا سۇيى تىنچ ئاقىدىغان يەرگە كەلگەندە، ئاندىن ئۇھ دەپ يېنىك تىناتتى...

ئەپەندىم بۇ قېتىم ئىلى دەرياسىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈش نىيىتىگە كەلدى. ئىلگىرى بىر يەرگە ماڭسا خىزمەتلەرنى گېنېرال ئىسھاق ـ بېككە تاپشۇرۇپ قويىاتتى. ئۇلارنىڭ بۇنداق ماسلىشىشى ھەممەيلەننى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇراتتى. ئابدۇكېرىم ئابباسوف قاتارلىق بىر تۈركۈم كۆچلۈك رەھبىرىي تايانچلارنىڭ بارلىقى ئەپەندىمنى خاتىرجەم قىلاتتى. ۋاھالەنكى بۇگۈنكى كۈنلۈكتە شارائىت ياخشىلىنىپ قالدى. بەزى كىشىلەر بۇرۇن قان كېچىپ گومىندا‌ڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن كۈرەش قىلغان بولسىمۇ، ھازىر ئۆزىگە بولغان تەلەپنى بوشاشتۇرۇپ قويغانىدى. بولۇپمۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەسىلىسىدە ئايرىم كىشىلەر گەرچە دەسلەپكى مەزگىللەردە گومىندا‌ڭ بىلەن جان تىكىپ كۈرەش قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئەمدىلىكتە ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا يېتىشەلمەيۋاتاتى. بۇنداق ئادەملەرگە قارىتا ئۇلارنىڭ تارىخىي تۆھپىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەلۋەتتە يۇز ـ خاتىر قىلماي تەنقىد بېرىش كېرەك.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، ئەپەندىم يولغا چىقىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى ئىسھاقبېكنىڭ ئۆيىدە يەنە بىر قېتىم مەجلىس ئېچىپ مىللەتلەر مەسىلىسى، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇزاكىرە يۈرگۈزدى. لېكىن يىغىندا يەنە بەزىبىر كىشىلەر چېكىدىن ئاشقان پىكىرلەرنى قىلدى. ئەپەندىم ئۇلارنى قاتتىق تەنقىدلەش بىلەن تەڭ، ئېنىق پىرىنسىپ ۋە قەتئىي پوزىتسىيە بىلەن كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى يەنە بىر قېتىم بىرلىككە كەلتۈردى. بىر قىسىم كىشىلەرگە بولغان تەربىيەنى كۈچەيتىش، ئايرىم كىشىلەرنىڭ مېڭىسىنى سەگەكلەشتۈرۈش ئۈچۈن، مەجلىس ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئەخمەت ئەپەندىم، گېنېرال ئىسھاقبېك بىلەن بىرلىكتە، مەجلىسكە قاتناشقان بارلىق يولداشلارنى فاشىزمغا قارشى كۈرەش ئەكس ئەتتۈرۈلگەن سوۋېت ئىتتىپاقى كىنوسىنى كۆرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، ھەممەيلەننى چوڭقۇر تەربىيەگە ئىگە قىلدى. كىنو تۈگىگەندىن كېيىن ئەپەندىم ئىسھاقبېك بىلەن نۆۋەتتە بىز يۈز بېرىشنى خالىمايدىغان ئىشلارنىڭ چىقىپ قېلىۋاتقانلىقى ھەققىدە تا يېرىم كېچىگىچە پىكىر ئالماشتۇردى.

گېنېرال ئىسھاقبېك ئەپەندىمنىڭ نېمە ئۈچۈن تۇرۇۋاتقانلىقىنى دەرھال چۈشىنىپ يەتتى ۋە ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈردى: «ئالاڭدامساي كېتىبېبر، ئاقاڭ! كىمدې كىم كېدىندىك قىلاتتىن بولسا، مېنىڭ ناگانىم ئادام تانىمايتى! (كىمدەكىم گەدەنكەشلىك قىلىمەن دەيدىكەن، ناگانىم ئادەم تونۇمايدۇ!)

تۆۋەندىكىسى ئەپەندىمنىڭ ئىلى دەريا سىنى تەكشۈرۈش ئەھۋاللىرىنى يازغان كۈندىلىك خاتىرىسىنىڭ ئەسلى تېكىستى:

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى (غۇلجا)

غۇلجىدىكى كونا كونسۇل كېتىپ، سىرگېيې ۋە ئۇنىڭ خانىمى سوفىيەنى باياندايغا قەدەر ئۇزىتىپ قويۇپ، يېڭى كەلگەن كونسۇل نىكولاي پاۋلوۋىچ ئارىستوق ۋە ئۇنىڭ مۇئاۋىنى مايسروفلارنى ئېلىپ، غېنى، رەھىمجان، فاتىخ مۇسلىموق، ئىسرايىر ئەسقەروفلار بىلەن بىللە گېنېرال ئىسھاقبېك جاكۇرىسىدا بولدۇق. غېنى مەست بولۇپ قالدى، تاپانچىسىنى ئاسمانغا ئېتىپ

تىپ تالاي چاتاق قىلدى. كەچقۇرۇن ئۇ قا ق كۆلۈۋىدا «ياش گىۋاردىيە» دېگەن كىنونى كۆردۈك. نېمىسلارغا قارشى كۈرەش. كەن ياشلار ھەققىدە ئېلىنغان بۇ فىلىمنى كۆرۈپ قاتتىق تە. سىرلەندىم. كەچتە ئىسھاقبېك بىلەن ئۆلكە مەسىلىلىرىنى ئوغرا ھەل قىلىش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش لازىم، دېگەن مەزمۇن توغرىسىدا كېچە سائەت 1 گىچە سۆزلەشتىم. مېنىڭ پىكرىمچە، مىللىي مەسىلىنى توغرا يۈرگۈزۈش، بىر ـ ئىككى چوڭ ئىسلا. ھاتّ ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ئېشىپ كەتكەن. لەرگە سوققا بېرىش لازىم دېيىشتۇق.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئەپەندىم يېنىدا كانۇاي مۇ. قاتاينىڭ ھەمراھلىقىدا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، يەنە بىر نەچچە مۇناسىۋەت. لىك ئادەم بىلەن يولغا چىقىپ كەتتى. ئەپەندىم مۇشۇ قېتىملىق مۇسا. پىنى كۈندىلىك خاتىرىسىگە يېزىپ قويۇشنى ئۈنتۇمىغانىكەن.

1949 ـ يىل *4* ـ ئاينىڭ *21* ـ كۈنى سائەت *3* تە قىزىل. كۈرەدە بولدۇق.

1261

ئەتىگەن سائەت *8:50* تە غۇلجىدىن موتىغۇلكۈرەگە قاراپ يولغا چىقتۇق. بۇ يول (نىڭ مۇساپىسى) ئىسچوتچىكتا (شۇ ۋا. قىتتىكى جۇڭگونىڭ مەركىزى بولغان نەنجىڭدىن باشلاپ ھې. سابلىنىدۇ، تەڭلىك بەلگىسىنىڭ كەينىدىكى سان شۇ يەر بىلەن غۇلجىنىڭ ئارىلىقىنى بىلدۈرىدۇ ـــ ئاپتوردىن) كۆرۈنۈپ تۇ. راتتى.

غۇلجا *4977* ك م

قىشلاق تام *5041* ك م = (غۇلجا بىلەن بولغان ئارىلى. قى) *64* ك م

ياماتۇ *5051* ك م = *11* ك م

سارۇچىن *5077* ك م = *26* ك م

سارۇچىن ئاشۇۋى *5094* ك م = *43* ك م

تاغنىڭ ئېغىزى 5105 ك م = 11 ك م
قىزىلكۆرە 5112 ك م = 7 ك م

4 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى سائەت 3 تە (قىزىلكۆرەگە) كەلدۇق.

4 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى
ئەتىگەن سائەت 6 دە موڭغۇلكۆرەگە كەلدۇق.
موڭغۇلكۆرە 5174 ك م = 62 ك م
تويىرتى 5193 ك م = 19 ك م
كەڭسۇ 5197 ك م = 4 ك م
قىزىل بۇلاق 5021 ك م = 4 ك م
كۆكتۆپە ـ (قۇربانجان زاۋۇتى) 5213 ك م = 12 ك م
سۇمبە چېگرا 5247 ك م = 34 ك م
سۇمبەدىن قايتىپ، يەنە كۆكتۆپە (گىچە) 5283 ك م = 36 ك م

4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى
كۆۋرۈك (قۇربانجان ئاكا كۆۋرۈكى) 5294 ك م = 11 ك م
ئاقسۇ 5326 ك م = 32 ك م
شاتى 5342 ك م = 16 ك م
شاتى ئىچىدە بۇرالدى 5346 ك م = 16 ك م
ئاقسۇ 5362 ك م = 16 ك م
قاراسۇ 5272 ك م = 10 ك م
چېگىرتى 5379 ك م = 7 ك م
سال بويى 5401 ك م = 22 ك م

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى (قىزىلكۆرە) قارادالا، موڭغۇلكۆرە
ئەتىگەن سائەت 7 دە تۇرۇپ قارادالاغا قاراپ ماڭدۇق. تېـ

كەس دەريانىڭ قۇيۇلغان جايىدىن 12 كىلومېتر يۇقىرى بىر دا-ۋان بىلەن ئىكەن. داۋاننىڭ ئېگىزلىكى يەتتە ـ سەككىز مېتىر، سۇيى 25 ـــ 30 كۇب ئىكەن، تېزلىكى ئۇچ مېتىر، چوڭ بىر ئېلېكتر ئىستانسىسى چۈشىدىغان ئورۇن ئىكەن.

كېلەچەكتە ئەلۋەتتە بىر چوڭ ئېلېكتر ئىستانسىسى كې-رەك. ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ قارادالانى كۆردۇق. قارادالا ئاتلىق ئادەم-گە قىزىلكۆرەدىن بىر يېرىم سائەتلىك، جەنۇبىي شەرقتە ئو-رۇنلاشتۇرۇلغان جايغا سۇ چىقىرىش مۇمكىن. چىقىرىلغان سۇدىن 5000 ـــ 6000 گېكتار يەر سۇغىرىلىشى مۇمكىن. قارادالادىن قايتىپ موڭغۇلكۆرەگە يۇرۇپ كەتتۇق. موڭغۇلكۆرە 62 كىلومې-تىر، يولى ياخشى ئەمەس، بەش سائەتتە ئاران موڭغۇلكۆرەگە يەتتۇق.

موڭغۇلكۆرەدە بۇ يىل «ئىتتىپاق» تەشەببۇسى بىلەن بىر يېرىم گېكتار يەرنى پارنىك (تېرىلغۇ) قىلغان، پۈتۈنلەي ياغاچ يوق يەردە پارنىك ئورۇنلاشتۇرۇش چوڭ ئۇتۇق.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى (موڭغۇلكۆرە ـــ كۆكتۆپە ـــ سۈمبە ـــ كۆكتۆپە)

ئەتىگەن سائەت 8 دە موڭغۇلكۆرەدىن چىقىپ، 19 كىلومې-تىر ئۆزاقلىقتا بولغان ئۆيلەرتى، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ ئۆت كىلومې-تىر ئۆزاقلىقتا كەڭسۇ دېگەن يېڭى پاسۇلكا (مەھەللە) سېلىنغان جايلارنى كۆردۇق. يەر تەكشى، ناھايىتى بەلەن، ياخشى. ئۇنـ-دىن ئۆتۈپ، تېبەتتە تۇرىدىغان ۋەنجىن بوغدا دېگەن گېگەنگە قاراشلىق 1000 يىلقا (ئات)، 2000 قوي، 100 سېير (كالا) بې-قىپ تۇرغان داشى دېگەننىڭ ئاۋۇلىغا باردۇق. ۋەنجىن بوغدا ئۆ-لۈپ كېتىپ، يەنە قايتا تېرىلگەنمىش. قايتا تېرىلگەنلىكىگە 13 يىل بولۇپتۇ. ۋەنجىن بوغدا ۋە ئۇنىڭ قايتا تېرىلگەن سۈرەتلە-رىنى ئېسىپ قويۇپتۇ. ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كۆكتۆپىگە كېلىپ، قۇربانجان ئاكىنىڭ سالغان ماي زاۋۇتىنى كۆردۇق. كۈنىگە 16 پۇت (بىر پۇت 16 كىلوگرام ـــ ئاپتور) ماي چىقىرىدىكەن. كۆكتۆپىدىن سۈمبەگە باردۇق. ئارىلىقى 34 كىلومېتر، تەكشى

جاي، سۇ بار. يەرنى تراكتور بىلەن ھەيدەشكە ئىنتايىن قولايلىق ئىكەن.

1949 ـ يىل *4* ـ ئايىنىڭ *24* ـ كۈنى (كۆكتۆپە ـــ شاتى ـــ چېگرتى)

ئۆزىمىز كۆكتۆپىدە قوندۇق. كۆكتۆپىدە قۇربانجان ئاكا سالغان ماي زاۋۇتى بىلەن بۇلغار (تېرە) زاۋۇتىدىن باشقا ھېچ نېمە يوق. ماي زاۋۇتىدا يەتتە ئادەم، بۇلغار زاۋۇتىدا ئالتە ئادەم ئىشلەيدىكەن. بۇلغار زاۋۇتى يىلىغا *1000* تېرە ئىشلەيدۇ. ماي زاۋۇتى كۈنىگە *16* پۇت ماينى *64* پۇت قىچىدىن ئالىدىكەن. ماي زاۋۇتى يېنىغا قۇرۇلغان قارا ئۆيدە ھوشۇر ئىمام، ئىستار-كوف ئۇچىمىز ياتتۇق. ئەتىگەن تۇرۇپ شاتىغا ماڭدۇق. كۆك-تۆپىدىن كۆۋرۈككە (قۇربانجان ئاكا *1935* ـ يىلى سالغان) *11* كىلومېتر، كۆۋرۈكتىن ئاقسۇغا *32* كىلومېتر. ئاقسۇدا چوڭ ھۆكۈمەت سېگى *1948* ـ يىلى سېلىنغان. ساڭغا *20* مىڭ دەن ئاشلىق بوش سىغىدۇ. ئاقسۇدا *50* تۇتۇن تارقاقراق مەھەللىدە ياشايدۇ. ئۇ يەردە موڭغۇللار ئۆچۈن يېڭى مەھەللىگە لايىھە تەييارلاندى. ئاقسۇدىن غەربىي جەنۇبقا *16* كىلومېتر ماڭغاندا شاتىغا يېتىپ بارىدۇ. شاتىدا *192* ئۆيلۈك مەھەللە بار. بۇ ئەسكى تامدا مەكتەپ، كۇلۇب، قرائەتخانا، مۇنچا، ئامبولاتو-رىيە دېگەن نەرسىلەرنىڭ ھېچقايسىسى يوق. شاتىدىن *10* كىلو-مېتر شەرقتە قاراسۇ مەھەللىسى بار. قاراسۇدا *560* تۇتۇن بار. مەھەللىدە شاتىغا ئوخشاش ھېچ نەرسە يوق. قاراسۇدىن يەتتە كىلومېتر شەرقتە چېگرتى ئورۇنلاشقان. چېگرتىدا *150* تۇتۇن، باشقا ھېچ نەرسە يوق.

ئەپەندىم دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىنىنى بەش كۈن تەكشۈرۈپتۇ. 4 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى تېكەسنىڭ چېگرتى دېگەن يېرىگە يېتىپ كەپتۇ. قارىسا بىرنەچچە سال لەيلەپ كېتىۋاتقۇدەك. ئەپەندىم سالچىلارنى قىر-ىغاققا چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى تەپسىلىي سو-

راپتۇ. سالچىلارنىڭ بەزىدە ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي شارقىراتمىلاردىن ئېقىپ چۈشىدىغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەپەندىم سالچىلار بىلەن بىللە دەريادا سالدا مېڭىشنى قارار قىلىپتۇ. بىللە كەلگەنلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەنسىرەش ئىچىدە ئەپەندىمنى قايتا ـ قايتا توسۇپتۇ. لېكىن ئەپەندىم كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى رەت قىلىپ ئۆزىنىڭ دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ.

ئەپەندىم پۇتىدىكى ئۆتۈكىنى سېلىپ، پۇچقىقىنى تۇرۇپتۇ ـ دە، باقى سالچى دېگەن سالچىلارنىڭ باشلىقى ھەيدەپ ماڭغان سالغا بىر سەكرەپلا چىقىۋاپتۇ. باقى سالچىنىڭ يېنىدا مۇھەممەت زەيدىن ئىسىملىك يەتتە ياشلىق ئوغلى بار ئىكەن. ئەپەندىم سالچىلار بىلەن دەريادا يەتتە كۈن لەيلەپ يۈرۈپتۇ.

تۆۋەندىكىسى ئەپەندىمنىڭ شۇ كۈنى يازغان خاتىرىسى:

1949 ـ يىل *4* ـ ئاينىڭ *25* ـ كۈنى (تېكەس دەرياسى)

چېگرىدا كۆچۈنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ قوندۇق. كۆچۈنىدا *3500* قوي، *200* يىلقا، *200* سىير؛ چېگرىدا ئەزەمجانىڭ *5000* قوي، *370* يىلقا، *300* سىيرى بار؛ ئەسقەر خوجىنىڭ *12* سوقا قوي ـ يىلقىلىرى بار؛ لوقمان ھاجى دېگەن تۆگىگانىڭ *300* قوي، يىلقا ـ سىيرى بار. چېگرىدا ھېچ نەرسە يوق (مۇنچا، كېسەلخانا، كۈلۈب). ئەتىگەن گۈبا شاگىيو دېگەن تۆگىگانىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدۇق. تۇققۇز خىل سەي بىلەن گاڭچەن بەردى. سەيلىرى ئىچكىرىدىكى تۆگىگانلارنىڭ سەيلىرىگە ئوخشايدىكەن. بۇ يەردىن مېڭىپ ئەتىگەن (سائەت) *15* : *9* تە سال بويىغا يېتىپ كەلدۇق. سال بويى بىلەن چېگرىنىڭ ئارىلىقى *22* كىلومېتر ئىكەن. سائەت *10* دا سالدا مەن، مىجىت ئاقمۇللايېۋ (گىدرو تېخنىكى)، سابىت ئۆمەروۋ (ئىنژېنېر)، ئىسمائىل ئالىكساندىروۋىچ دىمىتروۋ (سۈرەتچى)، مۇقاتاي (كانادا ئاي)، ئەسكەر بالىلاردىن ئابدۇغېنى ئەخمەتوۋ، مەنسۇروۋ يارمۇھەممەت، ئابدۇلخەمىت ھاكىموفلار قوشۇلۇپ تېكەس دەريا سىنى بويلاپ ماڭدۇق. تېكەس دەريا سىنىڭ چوڭقۇرلۇقى *160* ـ

170 سانتىمېتر، كەڭلىكى 60 ــ 70 مېتر، توغرىسى شىمالغا قاراپ ئاقىدۇ. بىز 15 مىنۇت يۈرۈپ، سالغا ئولتۇردۇق.

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى (تېكەس دەرياسى)

25 ـ چېسلا كەچقۇرۇن قۇربانجان ئاكىنىڭ كۆۋرۈكىدىن يەتتە كىلومېتىرچە يۈرۈپ چەتكە چىقىپ چاي قاينىتىپ ئىچتۇق. ئارقىمىزدا قالغان ئالتە سال كەلمىدى. ئۇلارنى قۇتقۇزماق ئۈچۈن دەريانىڭ ئوڭ قىرغىقىغا ئۆتمەكچى بولۇپ مېڭىپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا قونۇپ قېلىشقا توغرا كەلدى. سال دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا، كۈن سوغۇق، سالچىلاردا ھېچ نەرسە يوق، سالچى تۇرسۇنغا مۇقاتاينىڭ جۇۋىسىنى بېرىپ، ئۆزۈمنىڭ جۇۋامنى مۇقاتايغا بەردىم. مۇقاتاي بىلەن مىجىت ئەپەندى سالچى داۋۇت موللىنىڭ سالى بىلەن ئوڭ قىرغاققا چىقىپ كەتتى. ئۇلار بېرىپ بىر قويچىنىڭ قوتىنىدا ياتتى. ئەتىگەن تۇرۇپ سالنى ئوڭ قىرغاققا چىقاردۇق، مېنىڭ پۇتۇم قايرىلىپ كەتتى. سىرتقا چىقىپ قوينى سويۇپ، ئارقىدا قالغانلارنى كۈتتۇق. ئارقىدا قالغان سالچىلار كەچقۇرۇن ئاران يېتىپ كەلدى. ئارقىغا ئۈچ سالنى تاشلاپ كەپتۇ. كەچتە بىر سايغا چۈشۈپ ئىككى يەرگە ئوت يېقىپ، كەچ سائەت 10 غىچە سالچىلار بىلەن ئولتۇردۇق. سالچى داۋۇت موللا قىرغىز ئىكەن، «ماناس» تىن سۆزلەپ بېردى، ئىلاخۇن سالچى (قازاق) 40 يىلدىن بۇيان سالچى بولۇپ كەپتۇ.

4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى (تېكەس دەرياسى)

ئەتىگەن تۇرۇپ، يۈز ـ قوللارنى يۇيۇپ، ساقال ـ بۇرۇتلارنى ئېلىپ چاي ئىچكۈچە سالچىلار ئارقىدىكى سالىلرىنى ئېلىپ كەلدى. سائەت 10غا قەدەر بىزنىڭ يۈكلەرنى باشقا سالغا يۆتكەپ، قوش سالىلارنى ئايرىپ دەريا قىرغىقىغا باغلىدى. بىز سالىلارنى چۆلتى (ئاق كولتىر؟) تېكەس دېگەن يەرنىڭ جايىاق ئۆتكەل دېگەن يېرىگە قويدۇق. ئۆزىمىز سائەت 11دە يولغا قوزغالدۇق. دەريانىڭ چوڭقۇرلۇقى 180 ــ 190 سانتىمېتر، بىر

سائەت يۈرگەندىن كېيىن بىر كىچىككىنە ئارالغا چۈشتۇق. يـاۋا غازنىڭ ئىككى ئۇۋىسى بار ئىكەن. بىر ئۇۋىسىدا بەش تۇخۇم، يەنە بىرىدە ئۆت تۇخۇم بار ئىكەن. سالچى باقىغاخۇن: ئىچىدە بالىسى بار تۇخۇم لەيلەيدۇ، دېدى. بىر ئۇۋىنىڭ (بەش تـۇ-خۇم) لەيلىدى. ئۇنى ئۆز ئورنىدا قالدۇرۇپ، سۈدا چۆككەن ئۆت تۇخۇمنى ئېلىپ ماڭدۇق. سال تەخمىنەن سائىتىگە بەش چاقىرىم كېتىپ بارىدۇ. سائەت 25 : 2 تە بالىق سۈنىڭ قۇيـرۇ-غىنىغا (ئېغىزىغا) كېلىپ چاي ئىچىپ، سائەت 10 : 3 دا قورغـال-دۇق. كىچىك خونىخايىدىن سۇ بىز چۈشكەن جايـدا قوشۇلىـدۇ، بۇ جاي يار ئېلىپ، چوڭقۇرلۇقى 52. 1 مېتىر بـولغان. سائـەت 18 : 4 دە ئاغايار سۈيى قوشۇلدى. دەريا ئىككى تـاغنىڭ ئـارد-لىقىدا، ناھايىتى تېز ئاقىدۇ. دەريا سول قىرغاقتا تايىنىپ ئاقـە-دۇ. ئوڭ قىرغاقتا قېيىن، تاغ تېرىكى، ئارچا ئارىلاش توقـاي. 15 مىنۇت كەم 5 تە قارىغايتاش دېگـەن جايدىن قـاتتىق خـەۋپ بىلەن ئۆتتۇق. بىزنىڭ سالچىنىڭ ئوغلى مـۇھەممەتـنىڭ سالـى قارىغايتاشقا كېلىپ ئۇرۇلدى، ئىككى ياغـچى ئۇزۇلۇپ چـۈش-تى. ئۆزى ئۆلۈشكە تاس قالدى. سائەت 55 : 4 تە قوڭۇرقاي-نىڭ بېشىغا كېلىپ، مۇھەممەتنىڭ يېنىغا كېلىپ سالـنى ئۇزىتـ-شىپ، سائەت 5:25 تە ماڭدۇق. بەش مىنۇت ماڭمايـلا بىزنـىڭ سالنىڭ تېگىنى تاش ئۇرۇپ، سالنىڭ بىر ـ ئىككى ياغـچىنـى چۆۋۈۋەتتى. توختاشقا توغرا كەلدى. قوتۇرقاي دېگەن قىرغاقتا ياتتۇق. قارىغاي، ئارچا، تېرەك، چىرغىناقلار بىلـەن قاپلانغـان. داۋۇت موللا يەنە سەنەملەرنىڭ داۋامىنى ئېيتتى.

4 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى

ئەتىگەن سائەت 6:20 دە ماڭدۇق. سۈنىڭ يەتتە چاپسانى (ئورام) سال تېگىدىكى تاشقا تېگىپ ماڭىدۇ. بىز چـىققان جـاي-دىكى تاغ ئىككى ياقتا تارتىلىپ ئـۇزارتىلغـان ئارىلاش توقـاي مەيدانى كېڭىيىپ بارىدۇ. سائەت 7:20 دە ئەتىگەنلىك چاي ئـە-چىپ تەخمىنەن 20 كىلومېتىر جايدا توختاپ، سالالرنىڭ ياغـاچ-لىرىنى ياغلىدۇق. ئارقىسىدا سالچى باقىغاخۇن ئـوغلى مۇھـەم-

مەت تاشقا ئۇرۇلۇپ ئارقىدا قالدى. بىز ئۇنى بەش كىلومېتر-چە ئارقىمىزدا دەپ، بېرىپ تاپالماي قايتتۇق. قايتىپ كېلىپ قا-سىم مالچىدىن ئات ئېلىپ سالىنىڭ ئالدىغا ئېچىۋاتىمىز. بىزنىڭ كەلگەنلىكىمىزنى ئاڭلىغان قاسىم مالچى دەرىيا قىرغىقىدا چاي، نان، قېتىق، قايناق سۇ، قوي ئېلىپ چىقىپ قارشى ئال-دى. قوينى سويۇپ سالغا سېلىپ بەردى. سائەت 12:05 تە بىز بۇ يەردىن يۆتكەلدۇق. سۇ ناھايىتى تېز، دەريا خۇددى چۆنەك-كە ئوخشاش تولغىنىپ كېتىپ بارىدۇ. 12:45 تە ئوڭ قىرغاقتىن مويۇنتاينىڭ سۈيى قوشۇلدى. مويۇنتاينىڭ ئوڭ قىرغىقىدا، شەرقتە قىرغىزلار ياشايدۇ. سول قىرغاقتا، يەنى غەربىدە قىزاي ئېلى ياشايدۇ. تېكەسنىڭ ئوڭ قىرغىقىدا ئالبانلار ياشايدۇ. مو-يۇنتايىدىن ياشلاپ ئوڭ قىرغاق يار بولۇپ دەريا ئاقىدۇ. سائەت 1 گە قەدەر ماڭدۇق. ئاندىن كېيىن تاغ يەنە ئۇزاقلاشتى. دەريا بويى گۈلىستانلىق، چىمەنلىك، دېھقانلارنىڭ جاڭزىلىرى جايلاشقان. قىرغىزلار مويۇنتاينىڭ يېنىدا ئارىق دېگەن ئۇرۇق، (ئۇرۇق) بىر زەنگى، ئۇنىڭ شەرقىدە كۆكتېرەككە قەدەر بەلەك (بۆلەك) دېگەن ئۇرۇق، بەش زەنگى ياشايدۇ. قىرغىزلارنىڭ ئا-قىلاقچىسى سىدىقوق بىلەن ئورازمولدا دېگەن كىشى كۆرۈش-تى. سائەت 1:55 تە ئوڭ قىرغاقتا ئاقىدالا دېگەن ئورۇس پا-سولكىسى، سائەت 2:40 تا ئوڭ قىرغاقتا شاغان سەلەي دېگەن قۇرۇقسايى ئېغىزىدا سال سالىدىغان جايغا كېلىپ، موللاكا ئېلا-خۇنىڭ ساللارنى ئۇرۇپ چېقىپ كەتكەن جايلىرىنى باغلاپ، سائەت 3:10 دا قوزغالدۇق. سائەت 4:55 تە تېكەسته كۆكتېرەك دېگەن يەردە سۇ ئوڭ قىرغاقتىن قوشۇلدى. سۇ تەخمىنەن ئىككى كۆپ مېتر. سائەت 6:25 تە قوبىغا كەلدۇق. تېكەسته ئوڭ قىر-غاقتىكى چولاقتېرەكتىن سۇ قۇيۇلدۇ. چولاقتېرەك سېيىغا يېڭى مەكتەپ سالغان. بالىق سۈيىدىن باشلانغان سۇ قوتۇرقايدا (قو-بى) تۇگىدى. بىز بۇنىڭدىن كېيىن، قوتۇرقايدىن قوبىغچە 6 سائەت 30 مىنۇت سۇ ئۈستىدە ماڭدۇق.

ئەپەندىم سال ئۇستىدە لەيلەپ يۇرگەن كۈنلەردە ئازادلىق ئۇرۇشىدا دەۋر بۆلگۈنچ ئەھمىيەتكە ئىگە چوڭ ـ چوڭ ۋەقەلەر يۈز بەردى:

1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى رەئىس ماۋ زېدۇڭ، باش قوماندان جۇ دې «پۈتۈن مەملىكەتكە يۇرۇش قىلىش بۇيرۇقى» ئېلان قىلدى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ مىليونلىغان باتۇرلىرى چاڭجياڭ دەرياسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، 23 ـ كۈنى نەنجىڭنى ئىشغال قىلدى ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ئاغدۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ خەۋەر شىنخۇا ئاگېنتلىقى تەرىپىدىن بىرلىگەندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەتتىكى «ئىتتىپاق» ئورگىنىنىڭ ئۇيغۇرچە چىقىدىغان «ئالغا» گېزىتىدە، 4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى تولۇق تېكىستى بىلەن تەرجىمە قىلىپ بېسىلدى. بۇ ۋاقىتتا ئەپەندىم غۇلجىدا ئەمەس ئىدى. ئالاقىلىشىش ئىمكانىيىتىمۇ يوق.

4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى كەچقۇرۇن ئەپەندىم چۈشكەن سال غۇلجىغا 150 كىلومېتىر كېلىدىغان تېكەس ناھىيەسىگە يېتىپ كەپتۇ.

شۇ كۈنى ئەپەندىم ئەمدىلا قىرغاقتا چىقىپ دەم ئېلىپ تۇرۇشغا، تېكەس ناھىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقىچىسى ئاتلىق ئۇچقاندەك كېلىپ بىر پارچە جەددىي تېلېگراممىنى ئەپەندىمگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. ئەپەندىم يالاڭ ئاياغ، ئۇستىبېشى لاي ـ پاتقاق پېتى تېلېگراممىنى ئېچىپ كۆرۈپتۇ ـ دە، چېھرىدە كۈلكە جىلۋىلىنىپتۇ.

ئەپەندىم دەرھال ئەتراپىدىكى يولداشلارنى يىغىپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ نەنجىڭنى ئىشغال قىلغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ھەمىلەن بۇنىڭغا تەنتەنە قىلىشىپتۇ. ئەتراپتىكى ئاممىا ئەپەندىمنى كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ يىغىلغانىكەن. ئەپەندىم خەلقە بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈپتۇ. كۆپچىلىك تەنتەنە قىلىشىپ گۈلخان كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ غەلىبىنى تەبرىكلەپتۇ. دەريا بويىدا بولۇۋاتقان تەنتەنىنى ئاڭلاپ يىراق ـ يېقىندىكى دېھقان ـ چارۋىچىلار يېتىپ كېلىپ، گۈلخانىنى چۆرىدەپ ناخشا ئېيتىشىپتۇ، ئۇسسۇل ئوينىشىپتۇ. ئۇيغۇر بوۋايلار مال سويسا، قازاق مايلار ئەتكەنچاي، سېرىق مايلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كەپتۇ. قىرغىز قىزلار قۇرۇتۇلغان كالا گۆشلىرىنى، موڭغۇللار تەييارلىغان بوزىلىرىنى ئەكېلىشىپتۇ. دۇتار، دومبۇرا، قومۇز ناۋاسى، كىشىلەرنىڭ ناخشا ساداسى دەريا بويىنى شادلىققا چۆمدۈرۈپتۇ.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەتجاننىڭ شۇ كۈنى يازغان خاتىرىسى:

4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى (قوبى ـــ قىزىلكۆرە)

قوبىدا ھۆسەينئاخۇن دېگەن باينىڭ ئۆيىدە قوندۇق. بايـ
نىڭ 70 تۆگە، 400 قويى، 20 ـــ 30 ئېتى بار ئىكەن. ئەتىگەن
قاسىم ھاجى ئۆيىگە بېرىپ پەنە ئوقۇپ قويۇپ كېمىگە (سالغا)
چىقتۇق. كېمە (سال) سائەت 10 دا مېڭىپ بىرئاز يۇرۇپلا تاشقا
ئۇرۇلدى. سائەت 11:15 تە قوبىدىن يۈرۈپ كەتتۇق. 11:30 دا
قوبى يارۇدىن ئۆتۈپ، 12 دە قىزىلكۆرەنىڭ يېنىغا كېلىپ سال
يەنە قېيىپ قالدى. قېيىغان جايدىن ئاران تەستە سائەت 3:50
تە بىز ئولتۇرغان سالدىكى تاشلارنى تېرىپ يۇرۇپ چەتكە چى
قىرىۋالدۇق. ئاندىن ئابدۇللا، ئوسمانلار سۇغا چۈشتى، قىزىلـ
كۆرەگە كېلىپ بىر چوڭ خۇش خەۋەرنى ئاڭلىدۇق. غۇلجىدىن
كەلگەن تېلېگراممدا 1949 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى ئاد
كىننى گومىنداڭچىلار تاشلاپ قاچقانلىق خەۋىرى بار، ئاز كۈن
لەردە جۇڭگو مەسلىسى ھەل بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، دېگەن
خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، سالچىلار بىلەن ئىلى دەرياسى
بويىدا چوڭ تەنتەنە قىلدۇق. ئۇيغۇرلار مۇقامنى ئېيتتى. قىز
غىزلار «ماناس»تىن پارچىلارنى ئېيتتى. قازاقلار ئاباينىڭ قوشاق
لىرىدىن ئېيتتى. قىزىلكۆرەدە مۇ ھەممەتجاننىڭ ئۆيىدە قوندۇق.

يۇقىرىقى خاتىرىدىن گومىنداڭ ئارمىيەسى نەنجىڭنى تاشلاپ قاچ
قانلىق خەۋىرى يېتىپ كەلگەندە ئەپەندىمنىڭ قانچىلىك خۇشال بولغان
لىقىنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس. شۇنداقلا دەريا بويىدىكى ئۇيغۇر، قا
زاق، قىرغىز، موڭغۇل قېرىنداشلار بىلەن بىرلىكتە ناخشا ئېيتىپ،
ئوسۇل ئويناپ، ئازادلىق ئارمىيەنىڭ ئەكسىيەتچى گومىنداڭ ھۆكۈ
مىتىنىڭ ئۇۋۇسىنى ئىشغال قىلغانلىقىنى ۋە جياڭ جېيشى ھۆكۈمىتـ
نىڭ گۇمران بولۇۋاتقانلىقىنى، جۇملىدىن ئۆزلىرى ئۇزاقتىن بېرى كۈ
تۈپ كەلگەن گۇزەل كۈنلەرنىڭ يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى
تەبرىكلەپتۇ!

ئەتىسى ئەپەندىم سالدىكى تەكشۈرۈشنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. تۆ-ۋەندىكىسى ئۇنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى:

4 ـ ئاينىڭ *30* ـ كۈنى (قىزىلكۆرە ـــ قارادالا)

ئەتىگەن سائەت *8:5* تە قىزىلكۆرەدىن مېڭىپ، *8:15* تە ئىلاخۇن ئاكىنىڭ سالى قېيىپ، سائەت *9* دا ئاران چىقىرىپ يۈ-رۈپ كەتتۇق. بۈگۈن بار بولغىنى *45* مىنۇت يول يۈرۈپتىمىز. قىزىلكۆرەدىن *15* كىلومېتر نېرىغا ئۆتكەندە تېكەس دەرياسى بىر رېتىم بىلەن ئاقىدۇ. چوڭقۇرلۇقى *1* مېتر *52* سانتىمېتر. كەڭلىكى *50* ـــ *60* مېتر چىقىدۇ. بىز قىزاي ئىلىنىڭ خوجانە-زەر ئۈرۈڭ ئىچىدىكى جۈماقانىنىڭ ئاۋۇلىغا بېرىپ قوندۇق. جۈ-ماقانىنىڭ *300* قويى، بەش ـ ئالتە سىيرى بار. ئىككى خوتۇ-نى، ئۈچ بالىسى بار. بالىنىڭ كىچىكى *13* ياشلاردا، بىر قىزى جېمىس قاتتىق سوغۇقتا بەلنى مەھكەم باغلاپ، پۇتۇن قورۇدە-كى ئىشلارنى باشقۇرۇپ يۈرىدۇ. مېجىت ئەپەندىملەر ھەممىسى جۈماقانىنىڭ ئۆيىدە ياتتى، مەن سالدا ياتتىم. تېكەسنىڭ سول قىرغىقى ئېگىز تاغ، ئوڭ قىرغىقى قارادالا، سۇ چىقارسا ياخشى ئىگىلىك بولىدىغان مەيدان.

5 ـ ئاينىڭ *1* ـ كۈنى (قارادالا ـــ قاپچىغاي كۆۋرۈكى)

ئەتىگەن سائەت *6* دە قوزغالدۇق. *6:10* دا ئۆستەڭنىڭ باش ئوڭ قىرغىدا، *6:28* دە ئاقتاشقا كېلىپ توختاپ تاماق يېدۇق. سالالارنى سەكرەتمىدىن ئايرىم ـ ئايرىم ئۆتكۈزۈپ، سائەت *9:05* تە يۈرۈپ كەتتۇق (شۇ كۈنكى تاماقنى ئەخمەت ئەپەندى سالچىلارغا ئۆزى ئېتىپ بەرگەنىكەن ـــ ئاپتور). تېكەسنىڭ سول قىرغىقى ئىچىدىكى تېۋىلغىغا يۆلىنىپ ماڭدۇ.

ئوڭ قىرغاق تېكەستىن *15* كىلومېتر جايىدىن بۇرجەك بو-لۇپ، تېكەس دەرياسىغا يېقىنلاپ كېلىۋاتقان قارا خاڭدۇ ـ قاس-تالاڭ كانچى، تاغ ئالدى يايلاق، بىز ئۆتكەندە چوققىدا ھىر ئاز قار بار ئىدى. تاك ـ تىك كەتكەن ئېدىرلاردىن ئىبارەت قىشلاق. سائەت *10* دا ئىلاخۇنىڭ سالى قېيىپ كەتتى، سائەت

2:30 دا سالنى ئاران چىقىرىپ ماڭدۇق، سائەت 5:45 تە قاپچىغاي ئېغىزىغا كەلدۇق. قاپچىغاي ئىچىگە كىرىش ـ كىرمەسلىكنى بىرئاز مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن كىرىشكە قارار قىلدۇق (كېيىن ئۇقۇشۇمچە، سالچىلار شۇ يەرگە كەلگەندە بىر ـ بىرىنىڭ نامىغا زىنى چۈشۈرۈپ، دۇئا ـ تەكبىر قىلىپ، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ ئۆتىدىكەن ـــ ئاپتور). قاپچىغاي ئىچى گۈللۈك تاش، كىنولارغا كۆرسىتىلگەن تاش غارلارغا ئوخشايدۇ. سائەت 7 دە قاپچىغايدىن چىقىپ، كۆۋرۈك يېنىدا قوندۇق. قاپچىغاي ئىچىدە 15 مىنۇت ماڭدۇق.

5 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى (كۆۋرۈك)

ئەتىگەن سائەت 7:25 تە قاپچىغاي كۆۋرۈكىدىن مېڭىپ كەتتۇق. كۆۋرۈكتە ئارقىمىزدىن موللا ئەكە ۋە مۇقاتايلار سالنى قوغلاپ يېتىتى. سائەت 8:55 تە قارا ېۇغراغا كەلدۇق. قارا ېۇغرانىڭ يۇقىرىسىدىن سول قىرغاقتىكى ئۇيغۇر ئۆستىگى ۋە جىڭ مالىڭ ئۆستەڭلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى. كېيىدىن ېرئاز ئۆتكەندە ئوڭ قىرغاقتا قازاق ئۆستىگى كۆرۈندى. قارا ېۇغرادىن سائەت 9:15 تە مېڭىپ كەتتۇق. 10:07 دە بىزنىڭ سال قېيىپ قالدى. گۈركىرەتمە سېلىپ 10:17 دە سالنى چىقىرىپ مېڭىپ كەتتۇق. تېكەسىڭ ئىككى تەرىپى تەكشى ئاللىق، بۇيلىق، چۆپ قېلىن. سائەت 12 دە كۇنەس دەرياسىنىڭ قۇيۇلىدىغان يېرىگە كەلدۇق. ئىلى دەرياسى باشلاندى. ئۇنىڭ قىرغاقلىرى تاشلىق تاغ، دەريا غەربكە قاراپ ئاقىدۇ. تاغ سائەت 4:25 تە غەربىي شىمالغا قاراپ 45 گىرادۇس بۇرجەكتىن يىراقلاشتى. سائەت 6 دە چىبارتوقايغا كېلىپ تۆت دانە غاز بالىسىنى قوغلاپ تۇتۇپ شۇ يەردە يېتىپ قالدۇق. غازنىڭ بالىسىنى ئالغاندا ئەركەك ۋە چىشى غازلار ئادەم قولى يەتكەن يەرگىچە يۇگۈرۈپ يېتىپ كەلدى.

نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ھېچقانداق ئالاقىلىشىش قورالى بولمىغانلىقتىن ئەپەندىمنىڭ ئەھۋالىدىن پەقەت خەۋەر ئالالمايتتىم. لېكىن

قۇلىقىمغا كىرىدىغىنى پەقەت ئەپەندىمنىڭ سالدا يۇرگەنلىكىلا. بۇ خەۋەر مېنى تېخىمۇ ئەنسىزچىلىككە سالدى. مەن تېكەستىن قايتىپ كېلىگەنلەرنى ئىزدەپ ئەپەندىمنى سوردىم. شوپۇر ئابلەھەتنى تېپىپ، مېنى دەرھال ئەپەندىم سالدا يۇرگەن يەرگە ئاپىرىشنى ئېيتتىم، لېكىن ئۇ تەڭلىكتە قېلىپ ماڭا:

— ھەدە، سىز بارمايلا قويۇڭا، ئەخمەتجان ئاكام كۆرسە تېخىمۇ خاپا بولارمىكىن! ئەپەندىم سالغا چىقىمەن دېگەندە ھەممەيلەن ئۇنداق قىلماڭ دەپ باقتۇق. ھەتتا سالچىلارمۇ قوشۇلمىدى. سال خەتەرلىك يەرلەردىن ئۆتكەندە سالچىلار بىر ـ بىرىنىڭ نامىزىنىمۇ چۈشۈرۈپ قويىدىكەن. لېكىن ئەخمەتجان ئاكام ئۇلارغا: «مېنىڭ جېنىمنىڭ سىلەرنىڭ جېنىڭلاردىن ئارتۇق ھېچقانداق ېبرى يوق. قانداقلا بولسۇن سىلەر بىللە بولاي. مېنىڭ زادى سۇنىڭ ئەھۋالىنى، سىلەرنىڭ سۇ ئۇستىدىكى تۇرمۇشۇڭلارنى كۆرۈپ باقمۇم بارا!» دەپ تۇرۇۋالدى، — دېدى.

مەن ئابلەھەتكە چوقۇم مېنى دەريا بويلاپ يۇرۇپ ئەپەندىمنى تېپىپ بېرىسەن دەپ تۇرۇۋالدىم. دەل شۇ چاغدا سەيپىدىن ئەزىزى ئۆيىمىزگە كېلىپ قالدى.

سەيپىدىن مېنىڭ تەلىپىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ماڭا:

— خانىم، يەنىلا بارمىغىنىڭىز تۇزۇك. سۇ يولى بىلەن قۇرۇقلۇق يولى دېگەن ئىككىسى ئىككى ئىش. سىلەر بەربىر ئۇچرىشالمايسىلەر. مەن ئۇلارنىڭ نەدىلىكىنى ئۇقۇشۇپ سىزگە جاۋابىنى بېرەي، — دېدى.

مەن ئامالسىزلىقتىن بولدى قىلدىم.

يەنە ئىككى كۈن ئۆتتى.

ئەپەندىمنىڭ خەۋىرىنى ئالالماي تىت ـ تىت بولاتتىم. قولۇم ئىشقا زادىلا بارمايتتى، قۇلىقىمغا گەپ كىرمەيتتى.

مەن تىتىلداپ يۇردۇم. ئۆيگە كىرسەم ئىككى بالا، سىرتقا چىقسام ـ مۇ يىراقتا كېتەلمەيتتىم. كەچلىرى يا كۆزۈم ئۇيقۇغا بارمايتتى، ئول ـ تۇرسام ـ قوپسام ئەنسىزچىلىك ئىچىدە نېمە قىلارىمنى بىلمەي قالدىم.

5 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئەپەندىمنىڭ غۇلجىغا يېتىپ كېلىدىغانلىق خەۋىرى كەلدى. مەن ئارقا سەپ تەمىنات باشقارمىسىدىكى جەڭچىلەر بىلەن بىللە سالچىلارغا گۆش، مای، گۈرۈچىلەرنى ئېلىپ دەريا بويىدىكى پەن زاۋۇتىدا كۈتۈپ تۇردۇم.

چۈشتىن كېيىن سائەت 3 لەردە ئەپەندىم ئاخىر تىنچ ـ ئامان قاي ـ

تىپ كەلدى. ئەپەندىمنىڭ يۈزى ئاپتاپتا كۆيۈپ قاپداپ كېتىپتۇ، ئۇستىبېشى ھۆل، پۇچقىقى تۇرۇكلۇك، باقى سالچى قاتارلىق ئادەملەر بەلەن كۇلۇشۇپ، قىرغاققا چىقىپ كەلدى. ئەپەندىم سەل ئاقساپ مېڭىۋاتقاندەك كۆرۈندى.

ئۇھ، نېمىلا بولسا ئۆزى ساق ـ سالامەت كەپتۇغۇ، خۇداغا شۈكرى!

باقى سالچى قاتارلىقلار يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇشۇپ، يەرگە سېلىنغان داستىخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتى. مەن تاماقتا يارىدەملىشەي دەپ تۇرۇشۇمغا ئەپەندىم قولىنى سۇرتكەچ مېنىڭ يېنىمغا كەلدى ـ دە، ماڭا:

ـــ مېنىڭ بىلەن چاتىقىڭىز بولماي، سالچىلارنى ئوبدانراق كۈتۈڭ. ئۇلار بەك ھېرىپ كەتتى، ـــ دېدى ـ دە، يىراقتا تۇرغان بىر ئادەمنىڭ يېنىغا كەتتى.

سالچىلار تامىقىنى يەپ بولۇپ رەھمەت ئېيتىشتى. ئەپەندىم بىلەن خوشلىشايلى دەپ ئەتراپقا قارىسا ئەپەندىم يوق. «ۋوي نەگە كەتكەندۇ» دەپ تۇرۇشىغا ئەپەندىم بايىقى ئادەم بىلەن نېرىراقتىكى بىر گەمىدىن چىقىپ كەلدى.

ھېلىقى ئادەم مېنى كۆرۈپ:

ـــ ئەپۇ قىلىڭ، خانىم، ـــ دېدى سەل خىجالەت بولغاندەك، ـــ بايا تىن بېرى سىزنىمۇ ئەپەندىم بىلەن بىللە گەمىگە تەكلىپ قىلماقچىدىم، لېكىن ئەپەندىمنىڭ مېھمانلىرىنى سىزنىڭ كۈتۈشىڭىزگە توغرا كېلىپ قالدى. مەن ئەپەندىمگە ئازراق كاۋاپ تەييارلىغانىدىم، ئەپەندىم ئەزەلدىن بىزنى تۆۋەن كۆرمەيدۇ. ئەخمەت ئەپەندىم ھەقىقەتەن بىزدەك ئاددىي پۇقرالارنىڭ يېقىن دوستى دەڭە!

ئەسلىدە بۇ كىشى دەريا بويىدىكى پەن زاۋۇتىنىڭ ئاددىي بىر ئىشچىسى ئىكەن. تۇرمۇشى بەك قىيىن بولۇپ، ئۆزى ياسىۋالغان بايىقى گەمىدە ئولتۇرىدىكەن. شۇ كۈنى بۇ ئادەم ئەپەندىمنىڭ مۇشۇ يەردە قىرغاققا چىقىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئالدىنئالا ئەپەندىمگە ئاتاپ بىر جىڭ گۆش سېتىۋاپتۇ ـ دە، ئەپەندىمنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن!

ئەپەندىم قايتىپ كېلىپ مېنىڭدىن تا س س ئاگېنتلىقىدىن قانداق يېڭى خەۋەرلەر بارلىقىنى سوردى. مەن دەرھال نەچچە كۈن بۇرۇن تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ نەنجىڭدىن ئىبارەت جىياڭ جيېشىنىڭ كونا ئۇۋۇسىنى ئىشغال قىلغانلىق خەۋىرىنى بەرگەنلىكىنى يەتكۈزدۇم. ئەپەندىم رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ

قويدى، ھەر ئىككىلىمىز غەلىبە شادلىقىغا چۆمۈپ، كۆڭلىمىز ياپراپ كەتتى. ئەپەندىم ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيدىكى ئىشخانىسىغا كىردى ـ دە، مەملىكەت خەرىتىسىگە ئۇزۇندىن ئۇزۇن تىكىلىپ قاراپ تۇردى. قولىغا ئۇستەلدىكى كىچىك قۇتىدىن بىر دانە قىزىل بايراقنى ئالدى ـ دە، خەرىتىدىكى نەنجىڭ دېگەن يەرگە سانجىقلىق تۇرغان قارا بايراقنى يۇلۇۋېتىپ، قىزىل بايراقنى سانجىپ قويدى.

دەرۋەقە خەرىتىدە مەملىكەتنىڭ كۆپ قىسمىغا قىزىل بايراق قادىلىپ بولغانىدى.

ئەپەندىم گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ نەنجىڭنى تاشلاپ قاچقانلىق خەۋىرىنى تېكەستە ئاڭلىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ دەريا بويىدا بۇ ئۇلۇغ غەلىبىنى ئامما بىلەن تەڭ تەبرىكلىگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

مەن ئەخمەتجاننىڭ پۇتىنىڭ يارىلىنىپ، مېڭىشقا ئەپسىز بولۇۋاتقانلىقىنى ھەم ئىششىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ بەكمۇ ئىچىم ئاغرىپ كەتتى، پۇتىنى چىلاشقا جاۋۇردا ئىسسىق سۇ ئەكىلىپ، نېمە بولغانلىقىنى سورىسام، ئۇ ماڭا سالدا ياغاچ قىسۋالدى، دېدى. مەن كېيىنچە ئۇقسام، ئۇ قەيسەر ئىرادىسى ۋە ئىشچانلىقى بىلەن، ئىشچى قېرىنداشلار بىلەن بىرلىكتە تۇرلۇك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان ئۇلۇغ يارىتىپتۇ.

ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە ئاخىرقى نۇقتىغا يېتىپ يارغان چاغدىكى ئەھۋالنى مۇنداق خاتىرىلىگەن ئىكەن: 1275

5 ـ ئاينىڭ *3* ـ كۈنى (چىبارتوقاي ـــ غۇلجا)

سائەت *4:30* دا چىبارتوقايدىن چىقىپ *8:35* تە ياماتۇغا كەلدۇق. ياماتۇدا سالالارنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ تۇرۇپ سائەت *9:35* تە يەنە ياماتۇدىن مېڭىپ كەتتۇق. سائەت *11*دىن *10*دا قىشلاقتامدىن ئۆتتۇق. سائەت *5* تىن *35* مىنۇتتا غۇلجىغا يېتىپ كەلدۇق. دەريا بويىدىكى سېتىۋالدى بايىنىڭ پەن زاۋۇتى ئالدىدا توختاپ، تاماق يەپ ئۆيگە كەلگۈچە كەچ بولدى.

1949 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى بەل-

گىلىگەن بالىلار بايرىمى ئىدى.

بۇ كۈنى بايرامنى تەبرىكلەش پائالىيەتلىرى غۇلجىدىكى ل. مۇتەللىپ نامىدىكى باغچىدا ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىملىق تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۇچ ئۇلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ تۈنجى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىملىق «5 ـ ماي» بالىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش پائالىيىتى بولۇپ قالدى. بۇ كۈنى بالىلارغا كۆيۈنۈش، بالىلارنى ياخشى تەربىيەلەش تەشۋىقاتلىرى ئىشلەندى، تۈرلۈك شەكىلدىكى بالىلار ئەدەبىيات ـ سەنئەت نومۇرلىرى ئورۇنلاندى، شۇنداقلا مەخسۇس بالىلار لاتارىيەسى سېتىلىپ، بۇنىڭدىن كىرگەن كىرىمنىڭ ھەممىسىنى بالىلارنى تەربىيەلەش ۋە مائارىپ ئىشلىرىغا ئىشلىتىش قارار قىلىندى.

ئەپەندىم ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە پۈتى زەخىملەنگەن بولسىمۇ، يەنىلا بالىلىرىمىزنى تالاغا ئاچقىپ ئوينىتىپ كەلگۈسى كەلدى. شۇ كۈنى ئەپەندىم ماشىنىنى ئۆزى ھەيدىدى، بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى ئىلى دەرياسى بويىغا كەلدۇق.

ئەپەندىم شوخ بالىلاردەك ھاشقا كېچىك بالىلار بىلەن سۇ چېچىشىپ ئوينايتتى. مەن قىرغاقتا ئۇنىڭغا قاراپ ھەۋىسىم كېلەتتى. ئىچىمدە ئەپەندىمنىڭ مۇشۇ بالىلاردەك ۋاقىتلىرى قانچىلىك جاپادا ئۆتكەنىدۇ دەپ ئويلىدىم!

دەريا بويىدا ئوينىاپ بولغاندىن كېيىن، ئەپەندىم بىزنى ل. مۇتەللىپ باغچىسىغا ئېلىپ باردى. بۇ يەرگە يىغىلغان ئەر ـ ئايال، قېرى ـ ياشلىرىنىڭ ھەممىسى ئەپەندىمنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئورنۇڭدىن تۇرۇشتى. ھەممىلەن ئەپەندىم بىلەن تۈنجى قېتىملىق بالىلار بايرىمىنى بىللە ئۆتكۈزگەنلىكىدىن چەكسىز ھاياجانغا چۆمدى.

ئەپەندىمنىڭ سالچىلار بىلەن دەريادا يۈرگەنلىك ھېكايىسى ئازادلىقتىن كېيىنمۇ ئىغىزدىن ئىغىزغا تارقىلىپ يۈردى، ھەتتا كېيىن خىزمەت ئۆتىگەن بىرمۇنچە رەھبەرلەرگىمۇ ئىلھام بولغانىدى.

1982 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى يولداش ئىسمائىل ئەھمەد توققۇزتارا ناھىيەسىگە بېرىپ قايتىش سەپىرىدە بىللە سەپەرگە چىققان تېيىپجان ئېلىيېۋ، خوجەخمەت سەمەت، بادەي قاتارلىق يولداشلاردىن: «ئاڭلىشىمچە، 1949 ـ يىلى مەرھۇم رەھبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم سالچىلار بىلەن بىللە ئىلى دەرياسىدا يۈرگەنلىك كەچۈرمىشى بار ئىكەن، ھازىر شۇ يىللاردىكى سالچىلاردىن ھاياتلىرى بارمىدۇ؟

ئۇلارنى يوقلاپ قويساق قانداق؟» دەپ سورىغانىكەن.

شۇنىڭ بىلەن تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇقۇشۇپ، ئاخىردا بۇ ئىشقا شاـ هىت بولغان بىردىنبىر هايات سالچىنى تېپىپتۇ، ئىسمائىل ئەهمەد بۇ كىشىدىن:

ـــ شۇ ۋاقىتتا سىز رەهبىرىمىز ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن سالدا بىللە يۈرگەنىكەنسىز، ماڭا شۇ جەريانىنى سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

سالچى مانا بۇگۈن يەنە بىر رەهبەرنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇـ لىمۇ تەسىرلەنگەن هالدا:

ـــ ئەخمەت ئەپەندىم هەقىقەتەنمۇ خەلقنى قىزغىن سۆيىدىغان، خەلقنىڭ دەرد ـ ئەهۋالىغا يېتىدىغان ئادەم ئىدى. سالچىلارنىڭ قانداق ياشايدىغانلىقىنى، قايسى ـ قايسى نۇقتىلاردا چۈشۈپ تۇنىنى ئۆتكۈزۈش، قەيەرلەردە ئاشخانا قۇرۇپ، سالچىلارنى قىرغاقتا غىزالاندۇرۇش، نېمە قىينىچىلىقلارنى هەل قىلىش كېرەكلىكىگە ئوخشاش مەسىلىلەرنى ئىگىلەش ئۈچۈن بىز بىلەن بىللە سالدا يۈردى. قاپچىغاي شارقىراتمىسى هەممىدىن خەتەرلىك بولغاچقا، سالچىلار بۇ يەرگە كەلگەندە سالنى تۇخـ تىتىپ، قىرغاقتا غۇسلى تاهارەت ئېلىپ نامازئۇقۇپ، دۇئا قىلىپ، ئاـ خىرەتلىككە تەييارلىق قىلىدۇ. ئەپەندىمۇ بىزگە ئوخشاش ئاشۇنداق قىلدى، خەتەرلىك پەيتلەردە بىز بىلەن بىللە تۇردى! ـــ دەپتۇ.

سۆزلەپ بەرگۈچى شۇ يىلى ئەپەندىم چىققان سالدىكى سالچىلارنىڭ باشلىقى باقىئاخۇن سالچىنىڭ ئوغلى، موخور ئورمانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشچىسى مۇهەممەت زەيدىن بولۇپ، يەتتە يېشىدا دادىسى باقىئاخۇن بىلەن بۇ تارىخنى باشتىن كەچۈرگەنىكەن.

يولداش ئىسمائىل ئەهمەد تونۇشتۇرۇشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆـ زىمۇ سالغا چىقىپ ئەينى يىللاردىكى رەهبەرلەرنىڭ خىزمەت ئۇسۇلىنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ باققانىكەن.

كېچىككىنە مۇشۇ ئىشتىن ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ خەلقنىڭ هال ـ دەردىگە يېتىدىغانلىقى، سالچىلار بىلەن دەريادا تەڭ ئېقىپ يۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى هېكايىلەرنىڭ يېڭى بىر ئەۋلاد كىشىلەرنى تەسىرلەندۈـ گەنلىكىنى كۆرۈۋېلىش مۇمكىن.

63. «بىزنىڭ مەسلىمىزنىڭ يېقىنقى كۈنلەردە ھەل بولۇشىدا شەك يوق»

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى غەلىبىسىنى ئىلگىرىلەۋاتاتتى، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازاد بولۇشىغا ساناقلىقلا كۈن قالدى. شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرى دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ جېنى تۇمشۇقىغا بېرىپ قالدى. بىز رادىيودىن بۇنداق خەۋەرلەرنى ئاڭلىغىنىمىزدا، چەكسىز خۇشاللىققا چۆمەتتۇق.

ئۇچ ۋىلايەت خەلقى قان تۆكۈپ كۈرەش قىلىش بەدىلىگە ئاران قولغا كەلگەن ئىنقىلاب مېۋىسىنى مۇستەھكەملەش ۋەزىيىتىنىڭ تەقەززاسى بولۇپ قالغانىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم ۋەزىيەت قانچە ياخشى بولغانسېرى ھوشيارلىقنى شۇنچە ئۆستۈرۈشنى تەكىتلەيتتى. دۇشمەن بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى توختاتقىنى يوق، شۇڭا ئەپەندىم گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونلىرى، پانتۇر كىزىم ـ پائىسلامىزمچىلار ۋە باشقا ھەرخىل قارشى كۈچلەرنىڭ پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ كىشلەرنى قايمۇقتۇرۇشىدىن، پۇرسەتپەرەسلىك قىلىشىدىن ساقلىنىشنى تەلەپ قىلاتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئىشلەپچىقىرىشنى ئىشلىرىنى زور كۆلەمدە راۋاجلاندۇرۇپ، خەلق تۇرمۇشىنى تەمىن ئېتىش كېرەكلىكىنى تەكىتلەيتتى. ئىشلار قارىماققا ئاددىيدەك قىلغىنى بىلەن چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم يۇقىرى قاتلامدىكى رەھبىرىي كادىرلارغا بولغان ئىدىيەۋى تەربىيەنى كۈچەيتىشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى. «ئىتتىپاق» كادىرلىرىغا ۋەزىيەتكە يېقىندىن ئەگىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاۋانگارتلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇش ھەققىدە دائىم لېكسىيە بېرىپ تۇراتتى. بۇنداق پائالىيەتلەرنىڭ ئۈيۇشتۇرۇلۇشى بىز ئايالارئۈچۈن ياخشى پۇر-

سەت ھېسابلىناتتى. مەن بۇنداق خەۋەرنى ئاڭلاپ قالسام خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىدىكى ئاچا ـ سىڭللارغا بالدۇرراق خەۋەر بېرىپ تۇراتتىم ـ دە، بېرىپ ئاڭلىشىنى سەمىگە سېلىپ تۇراتتىم.

بۇ چاغدا «ئىتتىپاق» بىر يىللىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئالىي ھوقۇقلۇق ئورگىنىغا ئايلاندى. گەرچە ئىدىيەۋى تونۇش مىسلىسىز بىرلىككە كەلگەن، ئىقتىساد تېز تەرەققىي قىلغان، خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن ـ كۈنگە ياخشىلىنىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بەزى كادىرلاردا مۇجمەل تونۇشلار پەيدا بولۇپ كەلگۈسى ئىستىقبالدىن ئۈمىدسىزلىنىدىغان ئەھۋاللار سېزىلىشكە باشلىدى. ھەتتا «بىزنىڭ مەسلىمىز قوزۇقتا ئېسىقلىق پېتى تۇرۇۋېرەمدۇ؟» دېگەندەك سوئاللار ئوتتۇرىغا چۈشۈشكە باشلىدى.

ئەخمەت ئەپەندىم بۇ مەسىلىلەرگە قارىتا: «بىزنىڭ مەسلىمىزنىڭ يېقىنقى كۈنلەردە ھەل بولۇشىغا شۇبھە يوق» دەپ كەسكىن جاۋاب بەرگەنىدى.

دېمەك، چوڭ جەھەتتىن ياخشى ۋەزىيەتنى، مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي يۈزلىنىشىنى چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق ئىدىيەدە تەۋرىنىپ قالمىغان ئەھۋاللارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ناھايىتى مۇھىم ئىدى.

يۇقىرىدا كۆرۈلگەن ئەھۋاللارغا ئاساسەن ئەخمەت ئەپەندىم ئالدى بىلەن «ئىتتىپاق» ئاكتىپلىرى يىغىنىنى ئېچىپ، خەلقنى تېخىمۇ ئىتتىپاقلاشتۇرۇشنى زۆرۈر دەپ بىلدى. «ئىتتىپاق» ئەزالىرىنىڭ تايانچلىق رولىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇش، كوممۇنىزمنى، جۈڭگو كومپارتىيەسىنى ياخشى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن «ئىتتىپاق» ئاكتىپلىرى يىغىنى چاقىرىشنى توغرا تاپتى.

1949 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىدە «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» ئاكتىپلار يىغىنى ئېچىلدى. مەنمۇ «ئىتتىپاق» ئاكتىپى بولۇپ سايلىنىپ يىغىنىغا قاتناشتىم.

يىغىندا ئەخمەت ئەپەندىم خىزمەت دوكلاتى بەردى، ئابدۇكېرىم ئاباسوف «ئىتتىپاق» تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ قارارىنى ئوقۇپ ئۆتتى. ئەپەندىم ئۆز دوكلاتىدا «ئىتتىپاق»نىڭ خاراكتېرىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلەپ ئۆتتى؛ جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنى ئىچكىرىدىكى دە-

موكراتىك كۇچلەر دەپ ئاتاپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە قولغا كەلگەن غەلە-بىلىرىنى بايان قىلدى؛ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلەر-دىكى كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىك قىلغان ئىنقىلابىي كۈرەش بە-لەن تومۇرداش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى؛ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچلىرىدا تەرەققىياتىنى كۇچلەر ئىنتايىن مۇرەككەپ ئەھۋالدا تۇرۇقلۇق، توغرا بولغان مىللىي سىياسەتتە چىڭ تۇرغانلىقىنى شەرھلىدى.

ھازىرقى ۋەزىيەتتە زور ياخشىلىنىش بولغان ئەھۋالدا «ئىتتىپاق» ئاكتىپلىرى ئۆزلىرىنىڭ تايانچلىق رولىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇ-رۇشى كېرەك. لېكىن «ئىتتىپاق» ئەزالىرى ئىچىدە بەزىلەر گەرچە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ تەقدىرى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى جەڭ مەيدانلە-رىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئازادلىق ئۇرۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇرۇشنىڭ غەلىبە قىلىشى-دىن گۇمانلىناتتى؛ ئەگەر ئازادلىق ئۇرۇشى ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ، جياڭ جيېشى خانىدانلىقى مەغلۇپ بولمىسا، بىزنىڭ قىلىۋاتقان كۈرەشلىرى-مىزمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتەرمۇ دەپ ئەندىشە قىلاتتى!

ئەپەندىم يۇقىرىدىكى سوئاللارغا قارىتا قەتئىيلىك بىلەن تۆۋەندە-كىدەك جاۋاب بەردى:

«ئۇلار (جاھانگىرلارنى دېمەكچى) ھەمايە قىلىپ كەلگەن ئەكسىلھە-ربكەتچىلەر تېزدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، مەملىكەتنىڭ بىر بۇرجىكىگە قوغلىۋېتىلدى. جۇڭگونىڭ چوڭ مەركىزىي شەھەرلىرى كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ قولىغا ئۆتتى»، «خەلقچىل سىياسەتسىز مىللىي ئازادلىق بولمايدۇ. مىللەت ئازادلىقسىز خەلقچىل سىياسەت بولمايدۇ».

ئەپەندىمنىڭ دوكلاتى پۈتۈن مەيداندىكىلەرنىڭ گۇلدۇراس ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. مەن بولسام ئاكتىپلار ئارىسىدا ئولتۇرۇپ ھاياجانلىناتتىم. ئەپەندىمنىڭ قول ھەرىكەتلىرى بىلەن جارانگلىق ئاۋازدا سۆزلەۋاتقان نۇتقى مېنى خىيال دەرياسىغا غەرق قىلدى. كۆز ئالدىمدىن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئەپەندىم پارتىزانلار ئارىسىدا قولىغا ئاپتومات ئېلىپ شىددەتلىك جەڭلەردە باتۇرلۇق بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان ھالىتىنى، بىتتىم تۇرۇش جەريانىدا ھەقىقەت ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن جانلىق تەدبىر، كۇچلۇك پاكىتلار ئارقىلىق قارشى تەرەپنىڭ ھىيلە ـ مىكرىنى بىتچىت قىلىپ،

ئىنقىلاب مېۋىسىنى قوغداپ قالغانلىقىنى، دۈشمەن قاتمۇقات قورشاۋىغا ئېلىۋېلىپ ئۆلتۈرمەكچى بولغاندىمۇ ھەرگىز ھودۇقمايدىغانلىقىنى، خاس جاسارىتىنى نامايان قىلغانلىقى كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنىدۇ. ئاق تېررورلۇق دەۋرىدە مېنى مەخپىي ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا ئەۋەتكەنلىكى، تىنچ مۇھىتتا مېنى تىرىشىپ ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرگەنلىكى، قىز - ئاياللىرىمىزنىڭ نادانلىق، ئەسەبىيلىك ئاستىدا كۆلپەت تارتىۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، مېنى ئاياللار ئازادلىقىغا ھەسسە قوشۇشقا دەۋەت قىلىشى ئېسىمگە كېلىدۇ. مەن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ جاپا - مۇشەققەتلىك يوللارنى باشتىن كەچۈردۇم. ئىنقىلابىي كۆرەش جەريانىدا قاتتىق چېنىقتىم. ئەپەندىم ئائىلىمىزنىڭ تۈۋرۈكى، بالىلىرىمنىڭ مېھرىبان دادىسى. بۈگۈن مەن ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئاۋازىنىڭ ھەرقانداق ۋاقىتتىن جاراڭلىق چىقىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتىم. شۇ تاپتا پۈتۈن زېھنىم بىلەن ئۇنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاۋېتىپ، سەھنىدىكى يولدىشىمنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاۋاتقاندەك ئەمەس، بەلكى ئۇستازىمدىن تەلىم ئېلىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغانىدىم!

مەن بىردىنلا ياشقىرغان گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىدىن چۆچۈپ ئېسىمگە كەلدىم.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ «ئىتتىپاق» ئاكتىپلار يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتقىنىڭ تولۇق تېكىستى:

غۇلجا شەھەر ئىتتىپاق ئاكتىپلار مەجلىسىدە سۆزلەنگەن نۇتۇق

بىز تۇنۇگۈن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئەت ئەزاسى ئابدۇكېرىم ئابباسوفنىڭ ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى ماقۇللىغان مەزكۇر يىغىنى (مەزكۇر يىغىن ئاڭلاپ ئۆتتۇق. بۇ يەردە مۇزاكىرىگە چىققانلارنىڭ ھەممىسى ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ سىياسىي يولىنى ۋە مىللىي سىياسىتىنى توغرا دەپ تاپتى. مەزكۇر يىغىندىن قۇۋۋەتلىدى. بىزنىڭ مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر قىلغان خاتالىقلىرىمىزنى ھەممە ئىقرار

قىلدى. مەئرۇزەنىڭ قۇۋۋەتلىنىشى ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى، ۋىلايەتلىك تەشكىلىي ھەيئەت ۋە باشقا بارلىق ئو-رۇنلىرىغا يەنمۇ چوڭ ۋەزىپىلەرنى يۈكلەيدۇ. بۇ مەسئۇل ۋەزى-پىلەر ئاكتىپلىرىمىزنىڭ ياردىمى بىلەن ئەملە ئىجرا قىلىنىشى مۇمكىن. تەكتلەپ ئۆتۈش كېرەك، ئۆلكىمىزدە يۈرگۈزۈلگەن مۇستەبىت چوڭ خەنزۇچىلىق سىياسىتى يەرلىك مىللەتچىلىكنى تۇغدۇردى. سەۋەبى ئۆلكىدە ئەسرلەر بويى يۈرگۈزۈلگەن يەر-لىك مىللەتلەرنى كەمسىتىش، ئېزىش، ئۇلارنىڭ ئۆرپ ـ ئا-دەتلىرىنى دەپسەندە قىلىش، مانجۇ ـ خەنزۇ مىللەتلىرىنى تازا قانلىق، ئالىي مەرتىۋىلىك، يەرلىك خەلقلەر ئۈستىدىن ھاكىم-لىق قىلىش ئۈچۈنلا يارىتىلغان مىللەتلەر، يەرلىك خەلقلەر بولسا ئۇلارنىڭ قارا خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈنلا يارىتىلغان، دەپ قاراش سىياسىتى ئۆلكىدىكى خەنزۇ مىللىتى ئارىسىدا يەرلىك مىللەتلەرگە يۇقىرىدىن قاراشتا ئوخشاش ھەرىكەتلەردە ئاز تەسىر قالدۇرمىدى، دەپ ئېيتالمايمىز. بۇ سىياسەت ئەتىجىسىدە يەرلىك خەنزۇلارنىڭ ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىش، باشقىلارنى تۆ-ۋەن كۆرۈش ۋە تەكەببۇرلۇقى ئاز ئەمەس ئىدى.

بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى چۈشكۈنخۇا دېگەن زاۋۇتتا بولغان بىر ۋەقەنى مىسالغا ئالساق كۆپايە قىلىدۇ. زاۋۇت-نىڭ بىر خەنزۇ ئۈستىسى (بۇ ئۈستىنىڭ ھوقۇقى زاۋۇت خوجە-سىغا باراۋەر ئىدى)نىڭ بىر ئىتى بار ئىدى. زاۋۇتنىڭ يېنىدا كېيىر دېگەن ئادەم بولۇپ، ئىت كېيىرنىڭ ئۆيىگە تولا كىرىپ ئاۋارە قە-لىدىكەن. كېيىر بىرنەچچە قېتىم خوجىسىغا بېرىپ يىغلايدۇ. لې-كىن، خوجىسى كېيىرنىڭ سۆزىگە ھېچقانداق ئېتىبار بەرمەيدۇ. بىر كۈنى ئىت كېيىرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، راسلاپ قويغان تائاملارغا ئېغىز سېلىپ قويىدۇ. كېيىر ئۇياق ـ بۇياقنا قارىسا خوجىسى كۆرۈنمەيدۇ. پەيتتىن پايدىلىنىپ كېيىر ئاچچىقىدا ئىتنى ئۇرۇپ قويىدۇ. شۇ زامان ئىتنىڭ خوجىسى ئاڭلاپ چىقىپ، كېيىرنىڭ بويىنىدىن باغلاپ پۇتا قويىدىغان زاۋۇتنىڭ پادىۋالغا تارتىدۇ. ئا-دەملەر يىغىلىپ كېتىدۇ. ھېچكىم ئاجرىتالمايدۇ. كېيىر بولسا تۆت ئاياغلاپ يەر تىرەجەيدۇ. مەھەللىدە يىغىلىپ كەتكەن ئادەملەر خوجىسىدىن كېيىرنى بوشتىشنى كۆپ ئىلتىماس قىلىپ ئۆتۈنە-

دۇ. خوجىسى ھېچكىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماستىن، كېبىرنى ھوشى كەتكۈچە ئۇرىدۇ.

مانا بۇنداق چوڭ قۇلدارچىلىق مۇئامىلە يەرلىك خەلقنىڭ غەزىپىنى قوزغايتتى. ئەگەر شۇ يەردىكىلەر ھۆكۈمەتتىن قورقمىسا، خوجىسىنى شۇ يەردىلا جايلىۋېتەتتى. مانا شۇ غەزەپ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىز مەيدانغا كەلگەندە خەلقىمىزدە گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بىلەن يەرلىك خەنزۇلار ئوخشاش دەپ قاراش ئېڭىنى پەيدا قىلدى. تەبىئىي، خەلقىمىز ئەسىرلەر بويى كېلىۋاتقان مىللىي ئۆچلۈك نەتىجىسىدە، گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بىلەن يەرلىك خەنزۇلارنى بىر سەپكە تاشلىغانىدى. ئەسلىدە مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ مەقسىتى ئومۇمەن خەنزۇ مىللىتىگە قارشى قارىتىلغان ئەمەس ئىدى. ئەسلىي مەقسىتى خەنزۇ چوڭ مىللەتچىلىكىنى كۈچەيتىدىغان، خەنزۇدىن باشقا مىللەتلەرنى قۇل دەپ قارايدىغان، ئۆلكىدە جاھانگىرلىك، مۇستەبتىلىك سىياسىتىنى ساقلاپ قالغان، دېگەن گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرىنىڭ قارا مۇستەبت سىياسىتىگە قارشى قارىتىلغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر مىللەتنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزىمىز دەپ، بىر مىللەتنى پۈتۈنلەي زالىم دەپ قاراش خاتا ئىدى. ئۆلكىدىكى خەنزۇلارنىڭ يەرلىك مىللەتلەرگە نىسبەتەن يۇقىرىدىن تۆرۈپ قوپاللىق، زورلۇق، زۇلۇم مۇئامىلىسىنى قىلىشى ئۆز مىللىتىدىكى بار بولغان خۇسۇسىيەتلىرىدىن كېلىپ چىققان بولماستىن، بەلكى خەنزۇ مىللىتىنىڭ ئۆزىنىڭ ئەزگۈچىسىنىڭ سالغان ئۇرۇقىنىڭ مەھسۇلاتى ئىدى. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، ئۇ مۇئامىلىنى يوقاتماق ئۈچۈن، ئۇنىڭ سەۋەبىنى يوقىتىش لازىم ئىدى. ئۇ سەۋەب، ئەكسىلھەربىكەتچى گومىنداڭ ھاكىمىيىتى ئىدى. ئۇ سەۋەب چوڭ خەنزۇچى مىلىتارىستلار ئىدى. ئۇ سەۋەب گومىنداڭنىڭ مۇستەبتىلىك سىياسىتى ئىدى.

ھازىرقى ۋاقىت زۇلۇمنىڭ يۇقىرىقى باسقۇچقا ئەۋج ئېلىپ، زۇلۇمغا قارشى دۇنيا خەلقى ئىنقىلاب قىلىۋاتقان ۋاقىت تۇر. بۇ چاغدا مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىي ھەرىكەت خەلقچىلىق ھەرىكىتى بىلەن بىللە بارىدۇ. بۇگۈنكى كۈن، بۇگۈنكى ۋەزىيەت خەلق ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ باشلانغۇچىدۇر. مىللىي ئا-

زادلىق ئىنقىلابىنىڭ باشلانغۇچىسىدۇر. بۇنى بىرىنچى، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئىسپاتلىدى. خەلق ئازادلىقى ۋە مىللەت ئازادلىقى ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياسەتنىڭ تۇرمۇشقا ئېشىشىغا باغلىق مەسىلە. خەلقچىللىق سىياسەتسىز مىللەت ئازادلىقى بولمايدۇ. مىللەت ئازادلىقسىز خەلقچىل سىياسەت بولمايدۇ. خەلق ئازادلىق ئىنقىلابىدا غەلبە قازىنىمەن، ھەممە مىللەتلەر-نىڭ ئوخشاشلا ھۆرمىتىگە ئىگە بولىمەن دېسە، تۇغرا مىللىي سە-ياسەت يۈرگۈزۈپ، مىللىي مەسىلىنى تۇغرا ھەل قىلىش كېرەك.

بۇ ۋاقىتقىچە مىللىي مەسىلىگە تۇرلۇك كۆز قاراشلار بار. شۇلارنىڭ بىرى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئېقىمىدىكىلەرنىڭ كۆز قا-رىشى. بۇنى گۆڭسەنداڭ رەھبەرلىرى، خەلق ئازادلىق ئارمىيە رەھبەرلىرىنىڭ نۇقتىسى، سۆزلىرى ۋە دېكلاراتسىيەلىرىدە كۆرەمىز. جۇڭگونىڭ خەلقچىللىق سىياسەت لىدىرلىرى مىللىي سىياسەتنى تۇغرا ھەل قىلىش مەسىلىسىنى مىللەتلەرنىڭ بارا-ۋەرلىك ھوقۇقىنى تەمىن ئېتىش مەسىلىسى دەپ ھېسابلايدۇ. بۇلارنىڭ ئېلان قىلغان ھۆججەتلىرىدە خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى غەلبە قازانسۇن دېيىلسە، ئۆز ئىچىدىكى خەلقلەرنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى قۇۋۋەتلەش كېرەك، دېگەن خۇلاسە چىقىدۇ.

مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ھەل قىلىش مەسىلىسى شۇ يولنى تۇتقۇچىلارنىڭ ئاساسىي پروگراممىسى بولىدۇ. ئەگەر شۇ يولنى تۇتقۇچىلار مىللىي سىياسەتنى تۇغرا ھەل قىلىمەن دەيدى-غان بولسا، ھەرقانداق شارائىتتا، ھازىرقى جاھانگىرلىككە قارشى قارىتىلغان مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى ھمايە قىلىدۇ. مەقسەتتىن قەتئىينەزەر، بىرەر كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلغان مىللەت جاھاد-گىرلىك تەسىرىدىن قۇتۇلماق ئۈچۈن مىللىي ئازادلىق ھەرىكەت قوزغىسا، ئۇ جاي خانلىق تۈزۈمى بولسىمۇ، خەلقچىللەر ئۇنى ھمايە قىلىدۇ. مىسالغا ئافغانىستانىنى ئالايلۇق. ئافغانىستاندا شاھ تۇرىدۇ. شۇنىڭغا قارىماستىن، شاھ ھازىرقى ئەنگلىيە جا-ھانگىرلىكىنىڭ ئافغانىستانىنى ئىشغال قىلىپ، ئافغانىستانىنى ئەنگلىيەنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇپ كېتىپ بارغان تاجاۋۇ-زىغا قارشى قوزغالسا، بۇ ئېقىم مۇستەملىكىچىلىككە قارشى قارە-

تەلەپ بولىدۇ ۋە خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى ئۈنۈمى ھەمايە قىلىدۇ.

بىزنىڭ ئېڭىمىز خۇداغا شۈكرى ئىستىبدادچىلىقتىن چىقىپ كەتكەن ھازىرقى زامان خەلقچىللىق ئېڭى. بىزنى ئوقۇتقان ئۇستاز زالىم بولغاچقا، ئىستىبدادچىلىقنى كۆزگە كۆرىستىپ تەربىيەلىدى. باشقا جايلاردا خەلقنى زۇلۇمغا قارشى ئۆز ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۆرەش مەيدانىغا چۈشۈشكە تەييارلاش ئۈچۈن *100* يىل كېرەك بولسا، شېك شىسەي بىزنىڭ ئېڭىمىزنى *10* يىل ئىچىدە ئاچتى. مەجبۇرىيەت ئاستىدا مىللىي باراۋەرلىك، خەلقچىللىق سەياسەتنى بىرئاز بولسىمۇ ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىپ، كېيىن تارتىۋېلىپ، زۇلۇم باشلىشى خەلققە يانماي قالدى. ئازادلىقنىڭ تەمنى تېتىغان خەلق ئازادلىقتىن كەچمىدى. بىزنىڭ ھازىرقى زامان ئېڭىغا ئىگە بولغان كادىرلىرىمىز يېتەرلىك بولغىنى ئۈچۈن، مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ بېشىدىلا خەلقچىللىق سىياسەتنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن كۈچىمىز يەتكەنگە قەدەر كۆرەش ئېلىپ بارىدۇق. ئەگەردە بىز ئۇلارغا نىسبەتەن پوزىتسىيەمىزنى بەلگىلەيدىغان بولساق، بىز ئۆزىمىزدە توغرا مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتىنى ئەملىگە ئاشۇرۇشىمىز شەرت. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ ئۇلكىدە مىللىي مەسىلە توغرا ھەل بولۇشىغا ئىشەنچ مۇمكىن. بۇ يەردە ئاكتىپلاردىن بىرى: «بىزنىڭ مەسلىمىز جۇڭگو خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەن، ئەگەر جۇڭگودىكى خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتسە، بىزنىڭ مەسىلمىز ئاسما قوزۇقتا تۇرامدۇ؟» دەپ سوئال سورايدۇ.

بىزنىڭ مەسىلمىز ئاسما قوزۇقتا ئېسىلىپ تۇرمايدۇ. ئاكتىپلار ئىپتىقاندەك، بىز ئۆز پوزىتسىيەمىزنى توغرا بەلگىلەيدىغان بولساق، بىز ئەملىيەتتە ئوغرا مىللەتلەر باراۋەرلىك سىياستى، ھەقىقىي خەلقچىللىق سىياستى يۈرگۈزىدىغان بولساق، دۇنيا ئەپكار ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولىمىز، جۇڭگو خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولىمىز. ئۇنداق بولغان تەقدىردە، بىز ئۆزىمىزنىڭ مەسىلمىزنى ئۆزىمىز مۇستەقىل ھەل قىلىمىز (ئۇزۇغا سوزۇلغان گۇلدۇراس ئالقىشلار).

مەسىلە دۇنيا ئەپكار ئاممىسىنىڭ، مەملىكەت خەلق ئەپكار

ئاممىسىنىڭ ھمايىسىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن، ھازىرقى زامان خەلقچىللىق سىياسىتىگە لايىق سىياسەت ئېلىپ كېتىشتە. بىز كېينكى رادىيو خەۋەرلىرىنى ئىشتتۇق. يېقىنقى ئۆتكەن ئازغىنە بىر - ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئەنگلىيە، ئامېرىكا جاھانگىرلىرى شەرقتە مەغلۇب بولدى.

ئۇلار ھمايە قىلىپ كەلگەن گومىنداڭ ئەكسىلھەرىكەتچىلىرى تېز مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، مەملىكەتنىڭ بىر بۇرجىكىگە تاقىلىپ قالدى. جۇڭگونىڭ چوڭ مەركىزىي شەھەرلىرىنىڭ ئىگىسى گۇڭسەنداڭ قولىغا ئۆتتى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى ياۋروپادىمۇ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. ئۇلارنىڭ دۇنيا يۈزۈقىلۇقىنى قاراڭغۇ قىلىشقا قاراتقان ئاتالانتىك ئەھدىسى ھەم مەغلۇبىيەتكە ئۇچراۋاتىدۇ. كېينكى كۈنلەردە ئۇلارنىڭ ئاتالانتىك ئەھدىسىگە قارشى 600 مىليون خەلق بىرلىشىپ تىنچلىق تەرەپدارى بولۇپ، تىنچلىق ۋە خەلقچىللىق يولىدا مەيدانغا چۈشتى. بۇنىڭ ئىچىدە بىرنىڭ ھېسابىمىز يوق ۋە بىزدەك نۇرغۇنلارنىڭ ھېسابى يوق. بۇ سەپ ناھايىتى كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ.

بۇنىڭ سىرتىدا، ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرىنىڭ ئۆز ئىچى خاتىرجەملىك ئەمەس. كېينكى رادىيو خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، بىرما، مالايا، ھىندىستان، جەنۇبىي كورېيە ۋە باشقا جايلاردىكى ئەنگلىيە، ئامېرىكا جاھانگىرلىرىگە قارشى قوزغالغان مۇستەملىكە ۋە يېرىم مۇستەملىكەرنىڭ سىرتىدا ئامېرىكىنىڭ ئۆز زىدە مەشھۇر فورد زاۋۇتلىرىنىڭ 65 مىڭ ئىشچىسىنىڭ ئىش تاشلىغىغا مانا ئىككىنچى ھەپتە بولدى. كانادا دېگۈچىلىرى ئىش تاشلىدى. بۇنىڭ سىرتىدا تاجاۋۇزچىلىققا، ئادالەتسىزلىككە، ئاتالانتىك ئەھدىگە قارشى تىنچلىق ۋە خەلقچىللىق ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەر سېپىگە پۈتۈن دۇنيا ئىلغارلىرى كېلىپ قوشۇلدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە نى مەشھۇر ئالىملار، ئاكادېمىكلار، پروفېسسورلار بار.

ئامېرىكا فىزىكا، ماتېماتىكا ئالىمى ئېينىشتېينمۇ بار. شۇنىڭ ئۈچۈن جاھانگىرلىك سېپى كۈچىيىپ بارامدىكەن، دېگەن شۇبھە ئاساسسىز شۇبھە! شۇنىڭ ئۈچۈن ئومۇمەن خەلقچىللىق سەپنىڭ غەلبىسى يېقىن ئىكەنلىكىدە شۇبھە يوق!

شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ مەسىلىمىزنىڭ يېقىنقى كۈنلەردە ھەل بولۇشىدا شۈبھە يوق! (گۈلدۈراس ئالقىشلار)

بىزنىڭ ئاكتىپلىرىمىز ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى قوزغىغان مەسىلىنى قىزغىن مۇزاكىرە قىلدى. ئەمدى ئىشىمىز يەكـ نى مەھكەم تۇرۇپ ئەمەلىيەتتە ئىش ئېلىپ بېرىشتا، خەمىت سۇلـ تان ئەپەندى ئېيتقاندەك، سۆزدىن ئەمەلىيەتكە ئۆتۈشتە. ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى مىللەتلەر تەڭلىكىنى تەمىن ئېتىدىـ غان سىياسەتنى يۈرگۈزۈشتە ئاكتىپلار كۈچىگە تايىنىپ ئىش ئېلىپ بېرىشقا ئىشىنىمەن (ئۇزۇنغا سوزۇلغان گۈلدۈراس ئالقىشلار).

ياشىسۇن مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىكى! (قىزغىن ئالـ قىش)

ياشىسۇن مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىـ دىغان خەلقچىللىق سىياسىتى! (قىزغىن ئالقىش)

ياشىسۇن دۇنيا تىنچلىقىنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارغان خەلقچىل سەپ! (قىزغىن ئالقىش)

ئۆلكىمىزدىكى مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى ۋە خەلقىمىزنىڭ ھوقۇقىنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن، خەلقچىل سىياسەتنى جارى قىـ لىش ئۈچۈن ئالغا! (قىزغىن گۈلدۈراس ئالقىشلار)

1949 ـ يىل *24* ـ ماي

(«ئالغا» گېزىتىنىڭ *117* ـ سانىدىن)

64. مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ــ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ دەھشەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ۋە چېكىدىن ئاشقان مىللىي زۇلمىغا چىدىماي قوزغالغان ئىنقىلاب. تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، فېئودال كۈچلەرنىڭ تەسىرى ۋە ناتوغرا ئىدىيەلەرنىڭ قامال قىلىشى ئاستىدا بەزىبىر خاتالىقلار يۈز بەرگەنىدى. جۈملىدىن، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى ئەمەلدارلىرى بىلەن ئادەتتىكى خەنزۇ پۇقرالارنى پەرقلەندۈرەلمەسلىكى تەك خاھىشلار كېلىپ چىقتى. ئەڭ يامىنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلگەن چاغدا، گومىنداڭچىلار خەنزۇ پۇقرالارنى قايمۇقتۇرۇپ مەخپىي قورال تارقىتىپ بەردى. ئاتالمىش ئۆزىنى قوغداش ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ، ئوبيېكتىپ جەھەتتە، قىسمەن خەنزۇ پۇقرالارنى ئۆزىنىڭ قوراللىق كۈچ دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋالدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن قوزغىلاڭچى خەلق، بۇرۇندىن تارتىپ خەنزۇ ھۆكۈمران سىنىپى بىلەن خەنزۇ مىللىتىنى پەرقلەندۈرەلمەي يۈرگەن دېھقان ــ چارۋىچىلار، ئاق ــ قارىنى ئايرىيالماي، دۈشمەن بىلەن ئۆزىنىڭ چەك ــ چېكىنى ئېنىق پەرقلەندۈرمەي ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش ئېزىلىۋاتقان خەنزۇ پۇقرالارغا ھۇجۇم قىلدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بىر تۈركۈم ئادەملەر ئۆز مىللىتى ئىچىدىكى گومىنداڭ غالچىلىرىنى قارىغۇلارچە ھىمايە قىلدى. لېكىن، بۇنداق ھادىسىلەر ھەرگىز بارلىق ئاز سانلىق مىللەت پۇقرالىرىنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. شۇڭا، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىدىكى ئىلغار كۈچلەرنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا، خەنزۇ ھۆكۈمرانلار بىلەن خەنزۇ پۇقرالارنى پەرقلەندۈرۈش تەشەببۇس قىلىندى. خەنزۇ پۇقرالارغا «ياخشى ئادەم» دېگەن خەت يېزىلغان قىزىل يەڭلىك تارقىتىپ بېرىلىپ، قوغداش تەدبىرى قوللىنىلدى. 1945 ــ يىل 4 ــ ئاي-

نىڭ 2 ـ كۈنىگە كەلگەندە رەسمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىلىپ، ياناھسىز قالغان خەنزۇ بالىلىرى بېقىۋېلىنىدى. ئىنقىلابنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ماركسىزم ـ لېنىنىزم ئىدىيەسىگە ئىگە ئىلغار ياشلار ئۈسـتۈنلۈكنى ئىگىلىدى. ئەخمەت ئەپەندىم مانا مۇشۇ بىر قىسىم ئىلغار ياشلارنىڭ ئىچىدىكى باشلامچى. ئۇنىڭ مېڭىسى سەگەك، نىشانى ئېنىق. ئۇ مىللىي مەسىلىدە يۇز بەرگەن خاتالىقلارنى تۈزىتىش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

1949 ـ يىلى باش يازدا، مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئازادلىق ئۇرۇشى ئىستراتېگىيەلىك غەلىبىلەرگە ئېرىشتى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى نەنجىڭنى ئىشغال قىلىپ، جياڭ جېيېشى خانىدانلىقىنى گۈمران بولۇش گىردابىغا ئاپىرىپ قويدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغان خەلق ئىنقىلابىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشى مۇقەملىشىپ، غالىبىيەت نۇرى يىراق چېگرالاغا جايلاشقان ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئالدىدا جەۋلان قىلدى. مانا مۇشۇنداق ۋەزىيەتتە، ئەپەندىم ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ ئۇلۇغ غەلىبىلىرىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقىنى، جۇملىدىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭمۇ جۇڭگو كومپارتىيەسى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغانلىقىنى چوڭقۇر شەرھلىدى. بولۇپمۇ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بېسىپ ئۆتكەن تارىخىي جەريانىدا سادىر بولغان مەسىلىلەرگە توغرا باھا بېرىپ، خاتالىقلارنى ئېچىپ تاشلاشتىن قورقمىدى. شۇنىڭ بىلەن يولداشلاردا تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلەش ئارقىلىق، خاتا ئىدىيەلەرنى تۈزىتىش ئۈچۈن شەرت ـ شارائىت ھازىرلاندى.

«مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز» ناملىق مەشھۇر ماقالە ئەنە شۇنداق شارائىتتا ئېلان قىلىنغان. بۇ ماقالە ئەسلىي «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىدە بېرىلگەن دوكلات ئىدى. ئەپەندىم ئۆز دوكلاتىدا ماركسىزملىق دىيالېكتىك ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەر بىلەن مىللىي دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ ئالىي نىشانى يۈكسەكلىكىدە تۇرۇپ مىللىي ئىنقىلاب مەۋقەسىنى شەرھلەش ئارقىلىق، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا كۆرۈلگەن مىللىي مەسىلە ئۇستىدە تەھلىل يۈرگۈ-

زۇپ، ئەسىرلەردىن بۇيان فېئودال مۇستەبىت ھۆكۈمران سىنىپلار كەل-
تۈرۈپ چىقارغان مىللىي كەمسىتىش سەۋەبىدىن بىزدىمۇ بەزىبىر خاتا-
لىقلار ئۆتكەنلىكىنى ئايىماي تىلغا ئالدى، شۇنداقلا تار مىللەتچىلىكنى
قاتتىق تەنقىد قىلدى. ئەپەندىم دوكلاتىدا مۇنداق كۆرسەتتى: «بىزنىڭ
مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا، مىللىي ئا-
زادلىق ھەرىكىتىمىز قوراللىق قوزغىلاڭ باسقۇچىغا ئۆتكەن ۋاقىتلاردا
مىللىي مەسىلىلەر ئۈستىدە ئاز خاتالىقلار بولمىدى. خەلقىمىز قولىغا
قورال ئېلىپ، كۆرەش مەيدانىغا چۈشۈپ، غۇلجا، سۈيدۇڭ ۋە باشقا
جايلاردا گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ قوراللىق
كۈچلىرىنى تارمار قىلغان ۋاقىتلىرىدا، پۈتۈن خەلقىنى رىياكىس-
يون گومىنداڭ باسقۇنچى مۇستەبىتلىرى بىلەن ئوخشاش ھېسابلاپ، پۈ-
تۈن خەلقنى ئاز سانلىق پارىخور خەنزۇ ئەمەلدارلىرى، بۇلاڭچى
گومىنداڭ خەنزۇ ئەسكەرلىرى ۋە باسقۇنچى گومىنداڭ ساقچىلىرى بىلەن
ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، ھەممە خەنزۇ ئوخشاش دۈشمەن، دېگەن چۈشەنچىدە
بولدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە بىزلەر دوست بىلەن دۈشمەننى بىر تاياقتا
ھەيدەپ، دوستنىمۇ ئۇرۇپ ـ ئېتىپ، ھەرقانداق رىياكسىيون گومىنداڭ
ئەمەلدارلىرىدىن ئەشەددىيرەك مىللەت دۈشمىنى بولغان، ئۆز مىللىتى-
مىزدىن چىققان مۇناپىقلارنى ھىمايىمىزگە ئالدۇق. نەتىجىدە بىزنىڭ
مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ تەرەپدارى، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقى-
نىڭ دۈشمىنى، بىزگە دوست بولىدىغان خەنزۇلارنىمۇ مەجبۇرەن ئۇلار-
نىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ قولىغا تاشلاپ بەردۇق. بۇ پۈتۈنلەي خاتا ۋە ناتوغرا
سىياسەت ئىدى.» ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «ئۇرۇمچىدە بىر تۈركۈم خەنزۇ
خەلقچىللىرى 1945 ـ يىلى بىزنىڭ ماناستىن ئۆتۈشىمىزنى كۈتۈپ،
ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭ ئەكسىلھەرىكەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا
قارشى قوزغىلىشقا ھازىر بولغان ۋە بىتىمدىن كېيىن يۈرگۈزۈلگەن رە-
ياكسىيون سىياسەتكە قارشى بىز بىلەن بىللە كۈرەش ئېلىپ بارغان.
ئۇرۇمچىدىكى بىر تۈركۈم خەنزۇ خەلقچىللىرىنىڭ ھەرىكىتى ئىنكار
قىلىشقا بولمايدىغان دەلىل ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئىلگىرىكى
پۈتۈن بىر مىللەتكە قارشى تۇتقان يولىمىز خاتا، ناتوغرا يول ئىدى»...
ئۇ يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «خەنزۇ خەلقچىللىرى

جۈڭگودىكى فېئودالىزم قالدۇقلىرى ۋە ئۇنىڭ ھەربىي، سىياسىي كۈچى بولغان ئەكسىلئىنقىلابچى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقچىسى دۇنيا جاھانگىرلىكىگە قارشى كۈرەش قىلىۋاتىدۇ.»

ئەپەندىمىزنىڭ بۇ سۆزلىرى دېموكراتىيەگە، ئىنقىلابقا تەلپۈنۈۋاتقان ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئېرىشتى، ئەكسىيەتچىلەر-گە قاتتىق زەربە بولدى. بۇ ماقالە ئەمەلىيەتتە ھەر مىللەت خەلقىنى تېخمۇ زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، مىللەتلەر باراۋەرلىكى ئاساسىدا يېڭى دېموكراتىزملىق سىياسەت ئورنىتىشنىڭ جاراڭلىق چاقىرىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1949 - يىل 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى دوكلات «ئالغا» گېزىتىدە ئاشكارا ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز

«باشقا خەلقلەرنى ئەرگۈچى خەلق ئەركىن بولۇشى مۇمكىن ئەمەس».

— ك. ماركس

بىزنىڭ ئۆلكىمىزدىكى مانجۇ، شىبە، خەنزۇ مىللەتلىرىدىن باشقا مىللەتلەر ئەسرلەر بويى يۇقىرىقى مىللەتلەر تەرىپىدىن ئېزىلىپ كەلگەنلىكتىن ۋە يۇقىرىقى مىللەتلەر باشقا مىللەتلەرگە نىسبەتەن بۈيۈكلۈك ئەھۋالدا بولغانلىقتىن، بۇلاردىن باشقا مىللەتلەر ئۆلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئەشەددىي دۈشمنى دەپ ھېسابلاپ، ئۆلارغا نىسبەتەن قاتتىق نەپرەتلەندى.

1911 - يىلى جۇڭگو ئىنقىلابى بۇ ئەھۋالنى ئۆزگەرتەلمىدى. بۇ ئىنقىلاب بىزنىڭ ئۆلكىدىكى مانجۇ، شىبە، خەنزۇ ھۆكۈمرانلىقىنى يالغۇز خەنزۇ ھۆكۈمرانلىقى بىلەن ئالماشتۇرىدى. جاھانگىرچىلىك سىياسىتىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي تۈرى يۈرگۈزۈلۈپ، خەلقىمىز قاتتىق ئېزىلىپ كەلدى. بۇنىڭ نەتىجىسى بىزنىڭ خەلقىمىزدە، ھاكىم مىللەت ئىچىدىكى مەلۇم تەبىقىنىڭ

هۆكۈمرانلىقى پۈتۈن بىر مىللەت هۆكۈمرانلىقى، دېگەن چۈ-
شەنچىنى ھاسىل قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، رېياكسىيون گومى-
داڭچىلارنىڭ ئۆلكىمىزدە كېيىنكى ۋاقىتلاردا يۈرگۈزگەن چىرىك
ئاسسىملياتسىيە سىياستى ۋە باشقىلارنى ئوچۇقتىن ئوچۇق
كەمسىتىش، پەس كۆرۈش، ھاقارەتلەش ۋە ئۆلكە ئىدارىلىرى-
نىڭ ھەربىر جايىغا قويۇلغان پارىخور گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى
خەنزۇ مىللىتىدىن بولۇپ، باشقا مىللەتلەرنى ئېزىش، بۇلاش
سىياستى ھۆكۈم سۈرۈپ كەلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەسىر-
لەر بويى ھۆكۈم سۈرۈپ كېلىۋاتقان مىللىي ئۆچلۈكنىڭ تېخى-
مۇ ئەۋج ئېلىشىغا سەۋەبچى بولدى.

بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز باشلانغان دەۋرلەردە،
بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز قوراللىق قوزغىلاڭ باسقۇ-
چىغا ئۆتكەن ۋاقىتلاردا، مىللىي مەسىلە ئۈستىدە ئاز خاتالىقلار
بولمىدى. خەلقىمىز قولىغا قورال ئېلىپ كۈرەش مەيدانىغا چۈ-
شۈپ، غۇلجا، سۈيدۈڭ ۋە باشقا جايلاردا گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنى
ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى تارمار قىلغان
ۋاقىتلىردا پۈتۈن خەنزۇ خەلقىنى رېياكسىيون گومىنداڭ باس-
قۇنچى مۇستەبىتلىرى بىلەن ئوخشاشلا ھېسابلاپ، پۈتۈن
خەنزۇ خەلقىنى ئاز سانلىق پارىخور گومىنداڭ خەنزۇ ئەمەلدار-
لىرى، بۇلاڭچى گومىنداڭ خەنزۇ ئەسكەرلىرى ۋە باسقۇنچى
گومىنداڭ خەنزۇ ساقچىلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، ھەممە
خەنزۇ ئوخشاش دۈشمەن دېگەن چۈشەنچىدە بولدى. بۇنىڭ
نەتىجىسىدە بىزلەر دوست بىلەن دۈشمەننى بىر تاياقتا ھەيدەپ،
دوستنىمۇ ئۇرۇپ، ئېتىپ، ھەرقانداق رېياكسىيون گومىنداڭ ئە-
مەلدارلىرىدىن ئەشەددىيرەك مىللەت دۈشمنى بولغان، ئۆز مىل-
لىتىمىزدىن چىققان مۇناپىقلارنى ھمايىمىزگە ئالدۇق. نەتىجىدە
بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ تەرەپدارى، گومىنداڭ
ھۆكۈمرانلىقىنىڭ دۈشمنى، بىزگە دوست بولىدىغان خەنزۇلار-
نىمۇ مەجبۇرەن ئۆلارنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ قولىغا تاشلاپ بەر-
دۇق. بۇ پۈتۈنلەي خاتا ۋە ناتوغرا سىياسەت ئىدى. چۈنكى،

مىللەتداش مىللىي مۇناپىق ھەرگىز ئۆز شەخسىي مەنپەئەتىدىن كېچىپ، مىللەتنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلمايىتتى. مىللەتداش مىللىي مۇناپىقلارنى بىز قانچە قانات ئاستىمىزغا ئالغان بولساقمۇ، ئۇلار گومىنداڭ مۇستەبىت جاھانگىرلىرى بىلەن مەنپەئەتداش بولغاچقا، ئىلاجىنى تاپقان كۈندىن ئېتىبارەن شۇلار بىلەن بىرلىكتە بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارىدى. بىزنىڭ مىللەتدىشىمىز مۇناپىق سىيىت ئەخمەت كۆچا خەلقىنىڭ قېنىنى تۆككەنلىكى، مىللەتداش بۇلاڭچى ئوسمانىنىڭ مىللەتداش ئالتاي خەلقىنىڭ قانلىرىنى تۆككەنلىكلىرى، ئۇيغۇرنىڭ خانۇەيران قىلغانلىقلىرى، مىللەتداش مەسئۇت، ئەيسالارنىڭ ئوچۇقتىن ئوچۇق مىللەت مەنپەئەتىگە قارشى چېلىش ئېلىپ بېرىشلىرى ۋە باشقىلار بۇنىڭ پولاتتەك دەلىللىرىدۇر. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇرۇمچىدە بىر تۇركۇم خەنزۇ خەلقچىللىرى *1945* - يىلى بىزنىڭ ماناستىن ئۆتۈشمىزنى كۈتۈپ، ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭ ئەكسىلھەرىكەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلىشقا ھازىر بولغانلىقى ۋە بىتمىدىن كېيىن يۈرگۈزۈلگەن رېياكسىيون سىياسەتكە قارشى بىز بىلەن بىللە كۈرەش ئېلىپ بارغان ئۇرۇمچىدىكى بىر تۇركۇم خەنزۇ خەلقچىللىرىنىڭ ھەرىكىتىنى ئىنكار قىلماسلىق دەلىلى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئىلگىرىكى پۈتۈن بىر مىللەتكە قارىتا قارشى تۇتقان يولىمىز خاتا، ناتوغرا يول ئىدى. چۈنكى، بىزنىڭ مىللەتلىرىمىزنىڭ ئازادلىق، بارا-ۋەرلىك ۋە ئەركىنلىك مەسلىسى مەملىكەت ئىچىدىكى ھەممە مىللەتلەرنىڭ خەلقچىل ئېقىم تەرەپدارلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ بۈرادەرانە بىرلەشكەن كۈرىشى نەتىجىسىدىلا تەمىن ئېتىلىدىغان مەسىلە ئىدى. چۈنكى، مىللەتلەرنىڭ ئازادلىقى خەلقچىل سىياسەتنىڭ تۇرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشىغا باغلىق مەسىلە ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزدىكى مىللىي ئازادلىق كۈرەشنىڭ ئاساسىي تىغى خەلق ئەركىنلىكلىرىنىڭ دۈشمىنى مۇتتەھەم گومىنداڭ مۇستەبىت جاھانگىرلىكىگە قارشى قارىتىلغان بولۇشى كېرەك ئىدى. جۈڭ-

گودا جاھانگىرچىلىك، مۇستەبتىلىك سىياسىتىنى يۇرگۈزگۈچى-لەر خەنزۇ خەلق ئاممىسىنىڭ ئەركىنلىكلىرىنىڭ دۈشمنى — جۇڭگودىكى فېئودالىزم قالدۇقلىرى ئىدى.

فېئودالىزم قالدۇقلىرى گومىنداڭ ئەكسىلھەربكەتچىلىرىنىڭ ھەربىي بىيۇروكرات ئاپپاراتىنىڭ كۈچى بىلەن ساقلىنار ئىدى. گومىنداڭ مۇستەبىت ھەربىي بىيۇروكرات ئاپپاراتىنىڭ كۈچى بولسا، ئىنگلىز، ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ كۈچى بىلەن ھمايە قىلىنار ئىدى. دېمەك، بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق كۈرىشىمىزنىڭ بارلىق كۈچى گومىنداڭ مۇستەبتىلىرىنىڭ جاھانگىرچىلىك سىياسىتىگە، ئۇ سىياسەتنى يۇرگۈزگۈچى خەنزۇ فېئودالىزم قالدۇقلىرىغا، ئۇنىڭ قولىدىكى چوماقلىرى خەنزۇ مىلتاربىستلىرىغا ۋە ئۇلارنىڭ زەھەرلىك ئۇۋۇسى بولغان ئەكسىلئىنقىلابچى گومىنداڭغا قارشى قارىتىلغان بولۇشى كېرەك ئىدى. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، كىم مىللەتلەرنىڭ ئازادلىقىنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلمەن دېسە، ئۇ رىياكسىيون مۇستەبتىلىك سىياسىتىنىڭ تايانچى فېئودالىزم قالدۇقلىرىغا قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىشى لازىم بولاتتى. كىم فېئودالىزم قالدۇقلىرىغا قارشى كۈرەش ئېلىپ بارىمەن دېسە، ئۇنىڭ گومىنداڭنىڭ ئەكسىلھەربكەتچى ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىشى زۆرۈر ئىدى. كىم گومىنداڭ ئەكسىلھەربكەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قول كۆتۈرسە، ئۇ ئۇنىڭ ئىتتىپاقچىسى دۇنيا جاھانگىرلىرىگە قارشى قول كۆتۈرگەن بولاتتى، دېمەك، بىزنىڭ ئۇلۇكىدىكى مىللەتلەرنىڭ ئازادلىق كۈرىشىنىڭ تىغى جۇڭگودىكى فېئودالىزم قالدۇقلىرىغا، مىلتاربىستلارغا ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقچىسى، ھمايەچىسى دۇنيا جاھانگىرلىكىگە قارشى قارىتىلغان بولىدۇ. خەنزۇ خەلقچىللىرى جۇڭگودىكى فېئودالىزم قالدۇقلىرى ۋە ئۇنىڭ ھەربىي، سىياسىي كۈچى بولغان ئەكسىلئىنقىلابچى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقچىسى دۇنيا جاھانگىرلىكىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ كېتىپ بارىدۇ.

ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، خەنزۇ خەلقچىللىرى بىزنىڭ

ئىتتىپاقچىمىز بولىدۇ. خەنزۇ مىللەتلىرى، ئەكسىلئىنقىلابچى گومىنداڭ ۋە دۇنيا جاھانگىرلىكى بىزنىڭ ئازادلىقىمىزنىڭ ئەشەددىي دۇشمنى بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن دۇنيا جاھانگىرلىكى بىزنىڭ ئازادلىقىمىزنىڭ دۇشمنى بولىدۇ؟ چۈنكى، جاھانگىرلىك دېگەن سۆز مىليونلىغان مۇستەملىكە ۋە يېرىم مۇستەملىكىلەرنىڭ مەزلۇم ئەللىرىنى ۋەھشىيلەرچە ئېزىش، بۇلاش ـ تالاش، ئۆيلىرىنى خانۇەيران قىلىش، گۈللەنگەن شەھەرلەرنى خارابلىككە ئايلاندۇرۇش، مىليونلىغان خوتۇنلارنى تۇل قالدۇرۇش، مىليونلىغان ياش گۆدەكلەرنىڭ كۆز يېشىنى تۆكۈش دېگەن سۆزدۇر. جاھانگىرلىكنىڭ بېتىدىكى نىقابىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئوچۇق بۇلاش ـ تالاش، باسقۇنچىلىق قىلىش ۋەھشىيلىك باسقۇچىغا ئۆتكەن دەۋرنى فاشىزم نامى بىلەن ئاتايدۇ. بۇ جاھانگىرلىكنىڭ يۇقىرىقى باسقۇچىدۇر. فاشىزم ـــ دۇنيا تەرەققىياتنىڭ دۇشمنى، ئىنسانىيەت ئالمىنىڭ ئاپىتىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن يالغۇز بىزنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ئەركىن ھاياتىنىڭ، خۇسۇسەن مەزلۇم ئەللەرنىڭ سىياسىي ئويغىنىشىنىڭ دۇشمنى دۇنيا جاھانگىرلىكى بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ مەزلۇم ئەللەرنى قۇللۇقتا، قاراڭغۇلۇقتا، ئاسارەتتە، جاھالەتتە ساقلاپ، چەكسىز ئېزىشنى، ئادەمگەرچىلىكسىز ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشنى كۆزلەيدۇ. چۈنكى، ئۇ مەزلۇم ئەللەرنىڭ يېرىنى تالىمسا، خەلقىنى ئەزمىسە، كۈچىدىن پايدىلانمىسا كۈن كەچۈرەلمەيدۇ. ئادەمنىڭ قېنىنى ئىچىپ ياشايدىغان پىتقا ئوخشاش مۇستەملىكە ئەللەرنىڭ قېنىنى شوراپ كۈن كەچۈرىدىغان جاھانگىرلار بېلىق سۈدىن ئاجراپ كۈن كەچۈرەلمىگەنگە ئوخشاش، مۇستەملىكىدىن ئايرىلىش بىلەن ھالاك بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بارىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈن دۇنيا تىنچلىقىدىن ئونتىن قورقاندەك قورقۇپ، پۈتۈن دۇنيا مۇستەملىكىچىلىك ئۇرۇشنى داۋام قىلدۇرىدۇ. دېمەك، جاھانگىرلىك بولمىسا، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى بولمـ

مايدۇ. مۇستەملىكچىلىك سىياسەت بولمىغان جايدا مىللىي ئا-
زادلىق كۈرىشىمۇ بولمايدۇ. دۇنيا جاھانگىرلىكى مۇستەملىكە-
چىلىك تۈزۈمىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، مەزلۇم ئەللەرنىڭ
سىياسىي ئويغىنىشىغا يول بەرمەسلىك ئۈچۈن، مىللىي ئازادلىق
ھەرىكەتلىرىنى ئۆز پايدىسىغا ئىتتائەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن،
مىللىي ئازادلىق ھەرىكەت ئەربابلىرىنى ئالداپ ئۆز تەسىرىگە
ئېلىش ئۈچۈن، مىڭ خىل رەڭگە بويىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىگە
كىرىپ، مەھكۇم ئەللەردە جاھانگىرلارنىڭ تەسىرىنى ساقلاپ
قېلىشقا تىرىشىدۇ. كېرەك بولغان جايدا، ناسارا دىنىدىكى
ئىنگلىز (فىلىبى) ناھايىتى تېز مۇسۇلمان ئەرەب ئابدۇللا ھاجىغا
ئايلىنىپ كېتىدۇ. پولكوۋنىك جون فىلىبى *1915* ـ يىلى ئەرە-
بىستانغا بېرىپ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان بولۇپ، ئىبنى سە-
ئۇدى يېنىدا، ئابدۇللا ھاجى نامىدا ئىش ئېلىپ بارغان ئىنگلىز
جاھانگىرلىكىنىڭ ئاگېنتى.

جون غىلاپ پاشا، چارلىز كىلەيتونغا ئوخشاش ئىنگلىز
گېنېراللىرى ئەرەبىستانىنىڭ ئىسىق ھاۋالىرىغا چىداپ يۈرۈۋې-
رىدۇ. مۇستەملىكە ئەللەرنى بۇلاپ ئالغان مالىرى ھېسابىغا
ئۆز ئىچىدىكى خەلقچىللىق ئېقىمىنىڭ يولۇچىلىرى ئىچىدىن
چىققان ئاغمىچىلارنى سېتىۋېلىش ۋە ئىنقىلابىي ھەرىكەت سې-
پىگە بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئىچىگە ئۆزلىرى
كىرگۈزگەن ئىغۋاگەرلەرگە مائاش تۆلەش يولى بىلەن ئۆز ئى-
چىدىكى ئىنقىلابىي ھەرىكەتنى توسۇشقا ئۇرۇنغان جاھانگىرلار
مۇستەملىكە ئەللەرنىڭ مىللىي ئازادلىق كۈرىشىنى توسۇش
ئۈچۈن، ئۇ ئەللەر ئىچىدىكى ئەڭ قالاق تۈزۈمنى ساقلاش ئۈ-
چۈن بارلىق كۈچلىرىنى چىقىرىپ، مۇستەملىكە ئەللەرنىڭ قا-
راقچى ئوسمان، خادىۋاڭ، مەسئۇتلارغا ئوخشاش ئەڭ قالاق رې-
ياكسىيون فېئودال ئۈنسۈرلىرىنى سېتىۋېلىپ ھمايە قىلىدۇ.
شۇنىڭ بىلەن بىللە «فىنانس (مالىيە) كاپىتالى ئۆزىنىڭ ئېكس-
پانسىيەسىگە (كېڭەيمىچىلىكىگە) ئىنتىلىش بىلەن ئەڭ ئەركىن
دېموكراتىك ۋە رېسپۇبلىكىلىق ھۆكۈمەتنى ۋە ھەرقانداق مەم-

لىكەتنىڭ ھەتتاكى «مۇستەقىل» مەملىكەتنىڭمۇ سايلىنىپ قو-يۇلغان ئەمەلدارلىرىنى «ئەركىن» سېتىۋالىدۇ ۋە پۇل بىلەن قول-غا چۈشۈرىدۇ». (ۋ. ئى. لېنىننىڭ *1916* ـ يىل مارت ئېيىدا سە-مرۋال سولچىلىرىنىڭ ئالدىن خەۋەر بەرگۈچى ژۇرنالىغا بېسىل-غان ماقالىسىدىن)

ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، مۇستەبىت گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ، ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ... ئىشلىرىغا تەئەججۇپلىنىشنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ. يېقىنقى راديو خەۋىرىگە قارىغاندا، جۇڭگونىڭ ئامېرىكىدىكى سەفارى (باش ئەلچىسى) گۇ ۋېيجۈن ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرىنىڭ خارجى مىنىستىرى ئاچېسون بىلەن كۆرۈشۈپ (*1949* ـ يىل *5* ـ ئاينىڭ *11* ـ كۈنى) ئاتالانتىك ئوكيان بىلوكىغا ئوخشاش شەرقتە تۈزۈلگۈسى تىنچ ئوكيان ئەھدىسىگە جۇڭگو دۆلىتىنى قوبۇل قىلىشنى ئۆتۈنگەن. جۇڭگونى ئامېرىكىنىڭ مۇستەملىكىسى قىلىپ بەرگەن گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى ئەمدى جۇڭگودا خەلقچىللىق سىياسەت يۈرگۈزۈشتىن كۆرە جۇڭگونى ئامېرىكا جاھانگىر ئەسكەرلىرىنىڭ ئايىغ ئاستى قىلىپ بېرىشىگە رازى بولۇۋاتىدۇ. جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۆزىگە بىرئاز بولسىمۇ سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى بېرىشكە رازى بولۇشتىن كۆرە، جۇڭگو دۆلىتىنى ئامېرىكا مۇستەملىكىسى سۈپىتىدە كۆرۈشنى ئارتۇق ھېسابلىغان گومىنداڭ ئەكسىلھەربىكەتچىلىرى بىزنىڭ ئۆلكە خەلقلىرىنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى تونۇشقا رازى بولارمۇ؟ ئەلۋەتتە يوق. بۇنداق بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ ئۆلكىدىكى رىياكسىيون مۇستەبىت سىياسەتنىڭ ساقلىنىپ قېلىشىغا كۈچ چىقىرىدىغان تەرەپ خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنىڭ دۈشمىنى بولماستىن، كىم ئۇنىڭغا دۈشمەن بولىدۇ. بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ دۈشمىنى جۇڭگودىكى قالاق فېئودالىزم قالدۇقلىرىنى ساقلاشقا ئىنتىلگۈچى، جۇڭگودىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ھوقۇقىنى ئىنكار قىلغۇچى باتىل كۈچ ھېسابلىنىدۇ.

بۇنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ ئاساسىي مەقسىتى مۇستەبىت سىياسەتنى يوقىتىش، مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي بارا-ۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى تۈرمۈشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. ھازىرقى كۈندە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى خەلقچىللىق ھەرىكىتىدىن ئاجرىتىۋېتىش پەقەت مۇمكىن ئەمەستۇر. چۈنكى، مۇستەملىكىچىلەرنىڭ مەزلۇم ئەل-لەرنى ئېزىش، بۇلاش سىياسىتىنى ياقلىغۇچى دۇنيا جاھانگىر-لىكى، خەلقنى قۇللۇقتا ساقلاشقا ئىنتىلگۈچى دۇنيا جاھانگىر-لىكى جاھانگىرلىك، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى ساقلاپ قې-لىش ئۈچۈن دۇنيانىڭ قايسى بۇرجىكىدە بولمىسۇن مۇستەبىت چېرىك سىياسىتىنى ساقلاپ قېلىشقا ئىنتىلمەكتە، خەلقچىللىق دولقۇنى سىرتقا قېقىپ چىقىرىپ تاشلىۋەتكەن جەمئىيەت تاشلاندۇقلىرىنى، خەلق دۈشمەنلىرىنى، مىللىي مۇناپىقلارنى ھمايە قىلماقتا. دېمەك، مىللىي ئازادلىق ھەرىكەت غەلبە قا-زىنىمەن دەيدىغان بولسا، تىغ ئۈچىنى ئەڭ ئاۋۋال مۇستەملىكە-چىلىك، جاھانگىرچىلىك سىياسىتىگە قاراتقان بولۇشى شەرت. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، مەزلۇم ئەللەرنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتى شۇ ئەللەرنىڭ ئۇستىدىكى ھاكىم مىللەت ئىچىدىكى ئۇنسۇرلار بىلەن بىرلىكتە يالغۇزلا ئىچكى دۈشمەنگە ئەمەس ۋە بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە، مۇستەملىكىچىلىك، جاھانگىرلىك زۇلۇم سىياسىتىنىڭ ئىلھامچىسى، مەزلۇم ئەللەرنىڭ ئەشەددىي دۈشمە-نى بولغان دۇنيا جاھانگىرلىكىگە قارشى قارىتىلغان بولۇشى شەرت. مىللىي ئازادلىق ئىنقىلاب ئۈچۈن چوڭ خەنزۇچىلىق قانچە زەھەرلىك بولسا، تار مىللەتچىلىك، ئۆز مىللىتىنى ئازاد قىلىۋالغاندىن كېيىن باشقا مىللەتنى بوزەك قىلىش، ئېزىش شۇنچە زەھەرلىكتۇر.

بىز مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز جەريانىدا ئۆتكەن بەزىبىر خاتالىقلارنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرگەندە، ئېتىبار بېرىپ تۈزىتىدىغان خاتالىقلىرىمىز ئەنە شۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر.

ھەقىقىي خەلقچىللەرنىڭ ھازىرقى ۋەزىپىسى مىللىي ئا-

زادلىق ھەربىكتىمىزنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدا سادىر بولغان مىللىي مەسىلىدىكى خاتالىقلارنى تېزدىن تۈزىتىپ، قايسى مىللەتتىن ئىكەنلىكىگە قارىماي، مىللەت ئايرىماي، گومىنداڭسىز، جاھانگىرلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىسىز مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىك ئاساسىغا قۇرۇلغان ئەمەلدىكى يېڭى خەلقچىللىق قۇرۇلۇشتىن ئىبارەتتۇر.

ئەپەندىمنىڭ ئۇشبۇ ماقالىسىنىڭ ئېلان قىلىنىشىغا ئۇلاپ، ئەپەندىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى «ئالغا» گېزىتىدە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ يېڭى سىياسىي كېڭەش تەييارلىق ھەيئىتىنىڭ 1 ـ سانلىق يىغىنىدا قىلغان سۆزى تولۇق تەرجىمە قىلىنىپ بېسىلدى. بۇ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ ئۇلۇغ قايىنىمىغا قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

65. كۇرەشنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرۇش

1949 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى گېنېرال جاڭ جىجۇڭ گو ـ مىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە ۋاكالىتەن بېيپىڭدا جۇڭگو كوممۇنىس ـ تىك پارتىيەسى بىلەن ئۇرۇش توختىتىش سۆھبىتى ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغدا ئۆزىنىڭ جياڭ جېيشى ھۆكۈمىتىدىن ئايرىلىپ چىققانلىقى ھەق ـ قىدە بايانات ئېلان قىلدى. گېنېرال جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭ خەلقىگە ئىن ـ تايىن تونۇش ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە غۇلجا تەرەپ بىلەن تىنچلىق بىتىمى تۈزگەن. ھازىر بېيپىڭدا ھەقىقەتكە قايتىپتۇ ۋە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى تاۋ سىيۈگە خەت يېزىپتۇ. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق:

«شىنجاڭدىكى دۆلەت ئارمىيەسى مەغلۇبىيىتىنى ئېتىراپ قىلىشقا جۈرئەت قىلىپ، پات ئارىدا قۇرۇلىدىغان بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ قوما ـ دانلىقىنى ئۈزۈل ـ كېسىل قوبۇل قىلغاندىلا، غۇلجا تەرەپ چوقۇم بىز بىلەن تىنچ ھەمكارلىشىدۇ...»

ئەخمەت ئەپەندىم گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ گومىنداڭدىن ئايرىلىپ چىققانلىقى ھەققىدىكى باياناتى بىلەن شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ ئوبزورى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن دەرھال ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلدۇرۇپ 3000 نۇسخىدىن ئارتۇق باستۇردى ـ دە، ئىتتىپاق ھەيئەت ئەزالىرى ۋە ھەرقايسى ئورگان خادىملىرى، شۇنداقلا ئامما ئىچىدىكى تايانچىلارغا تار ـ قىتىپ بەردى. بۇ خەۋەرنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن، خەلق ئاممىسىنىڭ ئازادلىققا بولغان ئىشەنچى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى.

دېمەك، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى تەۋرەپ قېلىپ تەسلىم بولۇشقا يۈزلەندى. مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئازادلىق ئۇ ـ رۇشىنىڭ خەلقە پايدىلىق تەرەپكە قاراپ راۋاجلىنىشى، ئۇچ ۋىلايەت

ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە مۇبارىكلىرى ئاخىر ئۇزۇل ـ كېسىل خەلق قولىغا ئۆتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. لېكىن بەزى يولداشلىرىمىزدا ۋەزىيەت بىزگە پايدىلىق دەپ بوشىشىپ كېتىش، خىزمەت كۆرسەتتىم دەپ ئۆزۈ-گە تەمەننا قويۇش، راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلىپ كېتىپ، خىزمەت تۇزۇ-مىدە بوشاڭلىق قىلىشتەك ناچار خاھىشلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى. يۇ-قىرىقى ئىللەتلەرگە قارىتا ئەپەندىم ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنى بىر قولىغا مىلتىق، يەنە بىر قولىغا كەتمەن ئېلىپ، چوڭ ياخشى ۋەزىيەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى تونۇپ يېتىپ، ھەرگىز بوشىشىپ كەتمەسلىك ھەققىدە ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرى.

شۇ يىلى ياز پەسلىدە مال ـ چارۋىدا تۇكلۇك قۇرت، زىرائەتلەردە چېكەتكە يامراپ كەتتى. ئەگەر تېزدىن چارە كۆرۈلمىسە، ئەمدىلا ئەسلىگە كېلىۋاتقان دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى زور دەرىجىدە زىيانغا ئۇچراپ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ نورمال تۇرمۇشى ئېغىر دەرد-جىدە تەسىرگە ئۇچرايتتى. ئەپەندىم بۇ تەبىئىي ئاپەتنى «ئىككى زىيان-داش» دەپ ئاتىدى. ئاپەتنى ۋاقتىدا كونترول قىلىش ئۈچۈن، ئەپەندىم ھەرقايسى ناھىيەلەرگە ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، مەخسۇس رەھبەرلىك گۇ-رۇپپىسى قۇرۇپ، ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ «ئىككى زىيانداش»نى يوقى-تىشقا چاقىرىق قىلدى.

1301

چاقىرىققا ئاساسەن شىخو ناھىيەسىنىڭ چىگشور يېزىسىدا «ئىككى زىيانداش»نى يوقىتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلغانلىقىن. ئۇلار خىزمەتتە خېلى ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرىشىپتۇ. بۇ گۇرۇپپا شىخو ناھىيەلىك ھۆكۈمەتكە ئەھۋالنى دوكلات قىلىپ تېلېگرامما يوللاپتۇ:

شىخو ھاكىم ئىدارىسىگە:

شىخو ناھىيەسىگە قارىشلىق چىگشۇر زورغانتۇدىكى ئالتە كۈادرات كىلومېتر يەرنى ئىگىلىگەن چېكەتكە ئاپەتلىرى ئاكوب قېرىش، ئورتەش يولى بىلەن، ئۇرۇپ ئولتۇرۇش بىلەن مۇئا-ۋىن ھاكىم داۋا، ساقچى باشلىقى تىنسىبەك، تېخنىك ۋاقتاس يۇرت باشلىقلىرى بولۇپ 30 كىن، 530 نەچچە ئادەم ئىشلەش

نەتىجىسىدە 98% چىكەتكە يوقتىلغان. قالغان 2% تارقاق هالدا قالغان.

ئەترەت باشلىقى: ئوسمانوف
تېخنىك: ئۇيغۇن
1949 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى

ئەپەندىم ھەر يەرلەردىن كېلىۋاتقان تېلېگراممىلارغا ئەستايىدىل جاۋاب قايتۇرۇپ، تەبىئىي ئاپەتكە قارشى ئېلىپ بېرىلغان جەڭ گومىنداڭ ئارمىيەسى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان جەڭدىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ، دەپ يەكۈن چىقاردى ۋە بۇ «دۇشمەنلەر»نى ئۇزۇل ـ كېسىل يوقىتىش ئۈچۈن شەخسەن ئۆزى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ بولۇپمۇ رەھبىرىي كادىرلارنىڭ بۇ خىزمەتنى شەخسەن ئۆزى تۇتۇپ ئىشلىشىنى تەلەپ قىلدى.

تۆۋەندىكىسى ئەپەندىمنىڭ تارباغاتاي ۋالىيسى باشباي ۋە مۇئاۋىنى ۋالىمجانغا يوللىغان تېلېگراممىسى:

تارباغاتاي ۋالىيسى باشباي ئەپەندى ھەم ۋالىمجان ئەپەندىلەرگە:

تۆۋلىكىتە چىكەتكىگە قارشى كۈرەشتە پۈتۈن كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىپ بېرىلىككە كەلتۈرۈش، چىكەتكىگە قارشى ھەرىكەتنىڭ ئۈستىدە ھەر 10 كۈندە ماڭا خەۋەر بېرىلىپ تۇرسۇن.

غۇلجا
ئەخمەتجان قاسىمى
1949 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جىددىي ئورۇنلاشتۇرۇشى ئارقىسىدا، ئۇچ ۋىلايەت خەلقى «ئىككى زىيانداش» ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ مول ھوسۇل ئالدى.

يەنە بىر تەرەپتىن ئەپەندىم خەلقتىن كېلىدىغان ئەرزلەرگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۆزى بىۋاسىتە قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلدى.

بۇ ھەقتە تۆۋەندىكىدەك خاتىرىلەرنى يازغانىكەن:

1949 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى

بىرقانچەيلەن كېلىپ (1) سوت ئۈستىدىن ئەرز قىلىۋاتىدۇ (2) ئابدۇرەئۇپ مەخسۇم ئۈستىدىن پىكىر بېرىۋاتىدۇ. (3) مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ياخشى ئىشلىشى كېرەك. بولۇپمۇ سوت مەھكىمىلىرى ھەققىدە ئاراز‌لىق كۆپ.

بىر كۈنى يولداشلاردىن تۇرسۇن ئىسرائىل بىلەن ئۇيغۇر سايرانىلار ئەپەندىمنى ئىزدەپ كەپتۇ. تۇرسۇن ئىسرائىل ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت مەزگىلىدە ئۇرۇمچىدىكى جاھىل گومىنداڭ كۈچلىرى بىلەن يۈزمۇ-يۈز كۈرەش قىلغان، ئاڭ سەۋىيەسىمۇ خېلى يۇقىرى كىشى ئىدى. ھالبۇكى، ئۇ كىشىنىڭ بىر يېقىن تۇغقىنى چۆچەكتە ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئەدلىيە تارماقلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىغانىكەن. تۇرسۇن ئىسرائىلنىڭ تۇغقانلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىنى ئاغرىتىۋەرگەندىن كېيىن، ئۇ چۆچەكتىن مەخسۇس غۇلجىغا كېلىپ ئەپەندىمگە بۇ ئىشنى ئېيتىپ كۆرمەكچى بوپتۇ. بىراق تۇرسۇن ئىسرائىل ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قېشىغا ئۆزى يالغۇز كىرىشتىن ئەيمىنىپ، ئۇيغۇر سايرانىغا بىللە كىرىشىپ بەرسەڭ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. گەرچە ئۇيغۇر ئەپەندى ئۇنىڭغا بۇنداق قىلىشنىڭ ياخشى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتقان بولسىمۇ، تۇرسۇن ئىسرائىل پەقەت ئۇنىماي زورلاپ تۇرۇۋالغاچقا، ئۇيغۇر ئەپەندىم يۇز كېلەلمەي نائىلاج ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا كەلگەنىكەن.

ئەپەندىم ئۇلارنى قىزغىن كۈتۈۋالدى.

مېنىڭ مېھمانلارغا داستىخان ھازىرلاش ئۈچۈن كىرىپ كېتىشىم تۇرسۇن ئىسرائىلنىڭ ئەپەندىمگە دوكلات سۇنۇۋاتقان ۋاقتىغا توغرا كېلىپ قالدى.

ئەپەندىم دوكلاتنى قولىغا ئېلىپ ئەستايىدىل كۆرۈپ چىقتى ـ دە، چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ تۇرسۇن ئىسرائىلغا سۆز ئاچتى:

ـــ تۇرسۇن ئەپەندى، ئۆزىڭىز بولسىڭىز بىز ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمەتىمىزنىڭ رەھبىرىي كادىرى. سىز ئۆزىمىز بىكىتكەن تۇزۇملەرنى تازا ئوبدان بىلسىڭىز كېرەك. مەن سىزنىڭ بۇنداق دوكلاتنى كۆتۈرۈپ كىرە-

دىغانلىقىڭىزنى ئويلاپمۇ باقماپتىمەن. سىز چېغىڭىزدا بۇنداق قىلسىڭىز، باشقىلار نېمە قىلار؟ قېنى ئېيتىپ كۆرۈڭچۇ؟

ئەپەندىمنىڭ قەتئىي پوزىتسىيەسى تۇرسۇن ئىسرائىلنى ناھايىتى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. ئۇ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ تەنقىدىنى ئاڭلاپ بوينىغىچىلىك قىزىرىپ كەتتى ـ دە، ئاغزىغا گەپ كەلمەي ئالدىراش خوشلىشىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. كېيىن تۇرسۇن ئىسرائىل پاشقىلارغا ئۆزىنىڭ بۇنداق قىلىپ قويغىنىدىن بەك پۇشايمان قىلغانلىقىنى ئېيتقانكەن.

دەرۋەقە، ئازادلىققىن كېيىن، يەنى 1954 ـ يىلى مەن تۇرسۇن ئىسرائىل بىلەن مەركىزىي مارکسىزم ـ لېنىنىزم مەكتىپىدە (هازىرقى مەركىزىي پارتىيە مەكتىپى) 1 ـ قارارلىق شىنجاڭ سىنىپىدا بىللە ئوقۇپ قالدىم، ئۇ ھەر دائىم مۇشۇ ئىش ھەققىدە ماڭا سۆزلەپ بېرەتتى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، شۇ كۈنى بىزنىڭ ئۆيدىن چىقىۋاتقاندا پۇتلىرى تىترەپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قاپتۇ. ئۆزىنىڭ قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالغانكەن.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، تىنچ مۇھىتتا قوشۇنىمىزدىكى ئورگان خىزمەتچىلىرىدە شەخسىي مەنپەئەتنى ئۇستۇن كۆرۈش، ئىنتىزامدا بوشىشىپ كېتىش، خىيانەتچىلىك قىلىش، چىرىكلىشىشتەك ھادىسىلەر ئەۋج ئېلىپ قالغانىدى. بەزىلەر «سەندىن مەن قالاتتىمۇ» دەپ بەسلىشىدىغان، ئۇزەڭگە سوقۇشتۇرىدىغان ئەھۋاللارمۇ يۈز بەرگىلى تۇرىدى. بۇ ئەھۋاللارغا قارىتا ئەخمەت ئەپەندىم ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، يۇقىرىدىكى ئەھۋاللارنى دەرھال تىزگىنلەش ھەققىدە كەسكىن كۆرسەتمىلەر بەردى. ئۇ يەنە ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۇرۇمچىدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتە خىزمەت قىلىۋاتقان چاغدا، گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ قەستەن بۇزغۇنچىلىق قىلىپ نۇرغۇن توسالغۇلارنى پەيدا قىلغانلىقى، بىز تەرەپنىڭ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ جىقراق خىزمەت ئىشلەيلى دېسەكمۇ چەكلىمىلەرگە ئۇچراپ، خىزمەتلىرىمىزنىڭ تېگىشلىك ئۇنۇمگە ئېرىشەلمىگەنلىكىنى ھازىرقى ئەھۋاللار بىلەن سېلىشتۇرۇپ يولداشلارغا تەرىبىيە بەردى. يولداشلارغا تەكىتلەپ، ھازىر ھەممىمىز غۇلجىغا قايتىپ كەلدۇق. دېمەك مۇھىت ياخشى. بىراق، گومىنداڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن بىزنى بوغۇپ نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارنى پەيدا قىلىۋاتىدۇ. ئۇچ ۋىلايەتتە دۇچ كېلىۋاتقان

ئىقتىسادىي قىينىچىلىقلارنى يېڭىش مۇددىئاسىدا، بىز رەھبىرىي كا-
دىرلارنىڭ خۇسۇسىي تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويغانىدۇق.
نەتىجىدە بۇ سىياسەت ئەكس تەسىر پەيدا قىلىپ، پۇقرالارنىڭ نارازىلى-
قىنى قوزغىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ بەلگىلىمىنى دەرھال بىكار قىلىش
كېرەك، دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. يىغىندا كۆپچىلىك ئەپەندىمنىڭ سۆزىنى
بىر دەك قوللاپ تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈرگەنلىكتىن، بۇ خىل ئەھۋالغا
خاتىمە بېرىلدى.

1949 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ئەپەندىم ھەر دەرىجىلىك رەھ-
بىرىي كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ، پۇقرا بىدىكى مەسىلىلەر ئۈستىدە
ئەستايىدىللىق بىلەن ئىنچىكە تەھلىل يۈرگۈزدى ۋە رەھبىرىي كادىرلار-
نىڭ كۆزقاراشلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تەنقىد ۋە ئۆزىنى ئۆزى تەد-
قىدلەشنى قانات يايدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. رەھبىرى كادىرلارنى بۇ-
نىڭدىن كېيىن ئۆزئارا ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، يېڭى غەلىبىلەرنى
كۈتۈۋېلىشقا چاقىردى.

تۆۋەندىكىسى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ رەھبىرىي كادىرلار چوڭ يىغە-
نىدا سۆزلىگەن سۆزى:

غۇلجا شەھىرىدىكى مەسئۇل خىزمەتچىلەر مەجلىسىدە سۆزلەنگەن نۇتۇق

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

ئۇشبۇ مەجلىسىنى ئولتۇرغانلار، ھەربىرىڭىز بىزنىڭ غۇلجا شەھىرىدىكى ئىدارە ـ جەمئىيەتلەرنىڭ مەسئۇل خىزمەت-
چىلىرىدىن. غۇلجا يالغۇزلا ۋىلايەت مەركىزى بولماستىن، ئۇلكە بويىچە مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭمۇ مەركىزى ھې-
سابلىنىدۇ. مەن ئويلايمەن، ئۇلكە مەسىلىسى تولۇق ھەل بول-
غانىدىمۇ، غۇلجا ئۆزىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئەھمىيىتىنى ۋە
مەدەنىيەت مەركىزىلىك سۈپىتىنى يوقاتمايدۇ. غۇلجا بىزنىڭ
ئۇلكىمىزگە ھەر دەرىجىلىك قابىلىيەتلىك، زامانىۋى كادىرلار يې-
تىشتۈرۈپ بېرىدىغان مەدەنىيەت ئوچىقى بولىدۇ. ئۇ مەدەنىيەت
ئوچىقىنىڭ ئاساسىنى قۇرۇشقا ھازىردىنلا بارلىق ئىمكانىيەت ۋە

كۆچمىز بىلەن تىرىشماقتىمىز. يەنى، غۇلجىدا ئۆلكە مىقياسىدا كادىرلار يېتىشتۈرۈش بىلىم يۇرتىنى بەرپا قىلدۇق ۋە مۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرىمىز.

ھەممىڭىزلەرگە مەلۇمكى، ئۇرۇمچىدە ئۆلكىلىك «ئالىي» بىلىم يۇرتلىرى بولۇپ، ياشلار تەربىيەلەنمەكتە. ئەمما، ئۇلار ئۆلكىلىك «ئالىي» بىلىم يۇرتلىرىدا بىلىم ئېلىشتىن كۆرە، غۇلجىغا كېلىپ ئوتتۇرا بىلىم يۇرتىدىن بىلىم ئېلىشنى ئەلا كۆرۈشمەكتە. چۈنكى ئۆلكىلىك «ئالىي» بىلىم يۇرتلىرى بىلىم ئېلىشقا ئىنتىلگۈچى ياشلارنىڭ تەلىپىنى قىسمەن بولسىمۇ قاندۇرالمايدۇ. ئۇ بىلىم ئېلىش ئورۇنلىرى ھازىرقى ئەھۋالدا ئىلىم ـ مەدەنىيەت ئورنى سۈپىتىدە خىزمەت قىلالمايدۇ.

سىزلەر ھەربىر ئىدارىلەرنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋە شۇ ئىدارە ياكى جەمئىيەتلەرنىڭ رەھبەرلىرىدۇرسىزلەر. شۇنىڭ بىلەن بىرگە سىزلەر ۋىلايىتىمىزنىڭ سىياسىي، مەمۇرىي رەھبەرلىرىسىزلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز خىزمەتتە ئۆزىمىزنىڭ رەھبەرلىك مەۋقەيىمىزنى ساقلىمىساق، تەربىيە ئالغۇچىلىرىمىز ئالدىدا چوڭ ئۇياتقا قېلىشىمىز مۇمكىن.

بىتىمدىن ئىلگىرى ھەربىرىڭىزلەر ئىنقىلابىي روھ بىلەن ئىلھاملىنىپ، خەلقىمىز قوراللىق كۈرەشكە ئاتىلانغان دەۋرلەردە ئۇلاردىن قېلىشماي، خەلقىمىز ئۈچۈن كېچە ـ كۈندۈزلەپ خىزمەت قىلدىڭىزلار، ئەمما، بىتىمدىن كېيىن «ئەمدى بولدى»، «بىزنىڭ ۋەزىپىمىز تۈگىدى» دېگەن چۈشەنچىدىنمۇ ياكى ئەھۋالنى شۇنداق چۈشەندىمۇ، ھەر ھالدا بىزنىڭ ئىدارە خىزمەتچىلىرىمىز بېلىدىكى پوتىسىنى بوشتىۋەتتى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە *1946* ـ، *1947* ـ يىللىرى خوجىلىق ئىشلىرىدا كۆپ زىيادىغا ئۇچرىدۇق. بىر يىلدا كەلتۈرولگەن ئۇ زىيانىنى، تەمتىرەش ئەھۋالنى يوقىتىپ، تەرتىپسىزلىكنى ئاران ئىككى يىلدا تىكلەپ، بىرئاز ئىدارە ئىشلىرىمىزنى يولغا سېلىۋالالىدۇق.

بىزدە ھازىر ئۇتۇق بىتىم ۋاقتىدىكىگە نىسبەتەن خېلى ياخشى، دۆلەت ئاپپاراتلىرى مۇستەھكەملىنىپ، خىزمەتچىلەرنىڭ مېھنەت ئۈنۈمى ئارتتى. لېكىن، شۇنداق بولسىمۇ، ئايرىم ئىدارە، جەمئىيەت خىزمەتچىلىرىنىڭ ئومۇمىي چامداشتىن ئارقىدا

قالغانلىقلىرى بىلىندۇ.

ئۆتكەن يىل شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىستىپاقى تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، دۆلەت ئاپپاراتلىرىنىڭ ئىنتىزامنى چىڭىتىش ھەققىدە تەكشۈرۈش يۈرگۈزۈلدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى كۆپچىلىك يىغىلغان ئورۇنلاردا ئېلان قىلساق بولاتتى. ئەمما، بۇ *1* ـ قېتىملىق بولغانلىقتىن، ئېلان قىلىشنى لايىق تاپمىدۇق. بۇ ھەقتە مەسئۇل خىزمەتچىلەر بىلەن مۇزاكىرە يۈرگۈزۈپ ئۆتۈشنى لايىق تاپتۇق. بىرمۇنچە كەمچىلىكلەرنىڭ يۈز بېرىشى بىزنىڭ شارائىت قۇربانى بولغاڭلىقىمىزدىن بولماقتا. ھەممە ئىشنى شارائىتقا باغلاپ قويۇش بىلەن مەسئۇلىيەتسىزلىك كېلىپ چىقماقتا. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىمۇ شارائىتقا باغلاپ قويدۇق، ئەمدى ئۆزىمىزدە بولغان مەسىلىلەرنى نەگە باغلىماقچىمىز؟ ئۇ مەسىلىلەرنىڭ بىرى شەخسىي مەنپەئەتىدىن جامائەتچىلىك مەنپەئەتىنى يۇقىرى كۆرۈش مەسىلىسى، بۇ قۇرۇق سۆز قىلىش بىلەنلا ھاسىل بولىدىغان مەسىلە ئەمەس. ئۇ، شۇ سۆزگە ئەمەل قىلىش بىلەن ھاسىل بولىدىغان مەسىلە.

مەسىلەن، بىز ئىدارە خىزمەتچىلىرى ئومۇمنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز. ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆز شەخسىي مەنپەئەتىمىزدىن يۇقىرى كۆرىدىغان بولساق، بىزگە تاپشۇرۇلغان ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا مەسئۇلىيەتلىك بىلەن تولۇق ئورۇنلاشنىڭ سىرتىدا، مېھنەت ئىنتىزامىغا تولۇق رىئايە قىلىپ، بەلگىلەنگەن سەككىز سائەت ۋاقتىتا تولۇق ئىشلىشىمىز لازىم. باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى ئوغرىلىماسلىق ئۈچۈن، ئىدارىگە بەلگىلەنگەن سائەتتە مىنۇت كېچىكمەي كېلىش ۋە بەلگىلەنگەن سائەتتىن مىنۇت ئىلگىرى قايتماسلىق ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش شەرتلىرىنىڭ ئەڭ چىگە كىرىدۇ. ئەگەردە خىزمەت ۋاقتىدا *24* ئىدارىنىڭ *24* لىگەن مەسئۇل خىزمەتچىلىرى بىر ئورۇندا بولغان تويغا بارىدىغان بولسا، ھەربىرى بىر سائەتتىن ۋاقىت زايە قىلغاندا، *24* سائەت ۋاقىت كېتىپ، سەككىز سائەتلىك ئۆزلىرىنىڭ ئىش ۋاقتىدىن ئۈچ كۈن ئوغرىلىغان بولىدۇ. مەسئۇل خىزمەتچى ئۆزى شۇنداق قىلسا، ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىدارە ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ قانچە

كۆنلىرى ئوغرىلىنىدۇ؟ ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە قانچىلىك زىيان كېلەر؟ مۇنداق ئەھۋال بىزدە يوق ئەمەس. بۇنىڭ سىرتىدا، ئىدارىلەرنىڭ ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇپ ئىشىنى پۈتكۈزەلمەسىتىن ھۆكۈمەتتىن رەنجىپ كەتكەن كىشىلەرنى ئۇچرىتىش مۇمكىن.

لېكىن، مۇنداق زىيانلارغا ئېتىبار قىلماسلىق ھاللىرى بار. ماشىنىلاشقان دۆلەتلەردە ۋاقىتنى سېكۇنت، مىنۇتلاپ ئۆلچەيدۇ. ئەگەر ھازىر بىزدە بىر خو يەرنى *10* سائەتتە بىر ئادەم ئاران ھەيدىگەن بولسا، ماشىنىلاشقان جايلاردا تراكتور بىلەن شۇ يەرنى *10* مىنۇتتا ھەيدەيدۇ. ئەگەر ھازىر بىزدە بىر خو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئەتىدىن كەچكىچە تۆت ئادەم ئاران ئورۇيدىغان بولسا، ماشىنىلاشقان جايلاردا شۇ بىر خو يەرنىڭ ئاشلىقىنى بىر كومبايىن *15* مىنۇتتا ئورۇپ، تېپىپ سورۇپ ئالىدۇ. بىزغۇ تېخى ۋاقىتنى مىنۇت بىلەن ئۆلچەيمىز. پەقەت ئىشى بار ئادەملەرنىڭ ئالدىمىزدا، ئىدارىلەرنىڭ ئىشىكلىرى ئالدىدا ئىنتىزار بولۇپ سارغىيىپ ئولتۇرۇشلىرى بىلەنلا ئۆلچىسەك، بۇ كەمچىلىكنىڭ سىياسىي ماھىيىتى ئىقتىسادىي زىياندىنمۇ ئېغىرراقتۇر.

بىر مەسئۇل خىزمەتچىنىڭ ئىش ۋاقتىدا تويلارغا ۋە زىيارەتلەرگە كېتىپ ۋاقىتنى ئورۇنسىز سەرپ قىلىغىنىدىن تاشقىرى، ئۇنى دوراپ ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتچىلىرى ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق خىزمەت ۋاقتىنى بىكارغا سەرپ قىلىشى مۇمكىن.

مانا مۇنداق ئىشلارنىڭ بولماسلىقى ئۈچۈن، خىزمەتچىلەرمىز دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۆز ئەركىنلىكى بىلەن ۋاقتىنى قانداق پايدىلانسا يەتمەمدۇ؟ مەسئۇل خىزمەتچىلەردىن بۇ ئىشلار سادىر بولغاندىن كېيىن، ئۆز ئىتائىتىدىكى خىزمەتچىلەر ئالدىدا تىلى قىسقا بولۇپ ئۇلارغىمۇ گەپ قىلالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. مۇنداق قىلىپ بىر ـ ئىككى ئىدارىنىڭ خىزمەت ئىنتىزامى بۇزۇلسا، ھەممە ئىدارىنىڭ خىزمىتىگە دەخلى يەتكۈزىدۇ.

بىزنىڭ خىزمەتچىلىرىمىزنىڭ ئىككىنچى دەققەت قىلىدىغان جايى مەنسىپىنى شەخسىي مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلىنىش مەسىلىسى. ھەممىمىزگە مەلۇم، مەنسەپ بىزنىڭ ئۆز شەخسىي

مەنپەئەتىمىزنى قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن بولىدىغان مەسلە ئەمەس. بىزنىڭ ئىنقىلابقا قوزغىلىشىمىزدىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى، گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى ئەزەلدىن ھۆكۈمەت مەنسىپىنى شەخسىي مەنپەئەت ئۈچۈن پايدىلىنىش نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن ۋە ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن زۇلۇمنى يوقىتىش ئىدى. ئەگەر ھازىر بىز ئۆز مەنسىپىمىزنى ئۆز شەخسىي مەنپەئەتىمىز ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان بولساق، ئىنقىلابىمىز ئالدىدا خىيانەت ۋە خەلقىمىز ئالدىدا چوڭ جىنايەت قىلغان بولىمىز. ئۇ ۋاقىتتا بىزنى ھېچكىم كەچۈرمەيدۇ ۋە تارىخىمىزغا قارا يۈز بولۇپ كېتىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنداق شەخسىلەر بىلەن بىزنىڭ جامائەتچىلىكىمىز ھېسابلىشىپ ئالىدۇ. ئومۇمەن بىزنىڭ ئىدارە خىزمەتچىلىرى خەلق مەنپەئەتىنى شەخسىي مەنپەئەتىدىن يۇقىرى بىلىپ ئىش ئېلىپ بېرىشى كېرەك. ھازىرقى ۋاقىتتا بىرمۇنچە ئىدارىلەر ئۈستىدىن شىكايەتلەر بار. ھەقىقەتەنمۇ ئېغىرراق قارىساق ئورۇنلۇق شىكايەتلەر بار. بىزدە ئۇنداق شىكايەتلەرگە ئورۇن بولماسلىقى لازىم ئىدى. چۈنكى، بىز پۈتۈن ئىشنى ئادالەتلىك ئاساسىغا قويۇۋاتىمىز دەپ كېلىۋاتىمىز.

ئالايلى، بىزنىڭ ئەدلىيەنى، بىز ئۇنى ھەقنى ـ ناھەقنى قانۇن تارازىسىدا ئۆلچەيدىغان جاي دەپ ھېسابلايمىز. مانا شۇ ئۇلۇغ ۋەزىپىنىڭ ئەھمىيىتىدىن چىققان ۋاقىتتا ئۇ ئەدلىيە ھەققىي ئەدلىيە بولىدۇ. شۇنداق بولماي تۇرۇپ ئۇنىڭ ئەدلىيە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس.

ھازىرقى ۋاقىتتا بىز ئەدلىيەنى مۇستەقىل قىلىشنى ئورۇنلىماقتىمىز. يۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى ئەدلىيە ئۆز ئىشىدا مۇستەقىل بولۇپ، ھەممىنى بىردەك جاۋابقا تارتالايدىغان ئورۇن بولۇشۇن، دېگەن مەقسەتتىن ئىبارەتتۇر. مانا شۇنداق قىلغاندا، ئۇ قانۇنىدىن باشقا نەرسىگە ئىتائەت قىلمايدىغان ھەقىقىي ئەدلىيە بولالايدۇ. ئەگەر ئەدلىيەدە ياخشى چاپان بىلەن يامان چاپان پەرقىگە قاراپ ھۆكۈم قىلىنىدىغان بولسا، بىزنىڭ ئادالەتچىلىك دېگەن سۆزىمىز مۇتلەق يالغان، قۇرۇق سۆز بولۇپ قالىدۇ.

بىزنىڭ دەققەت قىلىدىغان مەسىلىمىزنىڭ ئۈچىنچىسى پاكلىق مەسىلىسى. ئىدارە ئاپپاراتلىرىنى مۇستەھكەملەپ تۇرۇپ

ئىش ئېلىپ بارىمىز دەيدىكەنمىز، پاك بولۇشىمىز كېرەك. پاك بو-
لۇش ئۈچۈن پارىخورلۇققا يول قويماسلىق لازىم. پارىخور —
خەلقچىل سىياسەتنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنىدۇر. پارىخورلۇق
دۆلەت ئاپپاراتىنى تۈپ نېگىزى بىلەن چىرىتىدۇ... بىز ئۇنداق
تۈپ نېگىزى بىلەن چىرىگەن دۆلەت ئاپپاراتىنى ئۆز كۆزىمىز بە-
لەن كۆردۈق. مەسىلەن، گومىنداڭ ئاپپاراتىنىڭ تېز ۋاقىت ئىچە-
دە يىمىرىلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنىڭ بىرى، ئۇلاردىكى ئەمەلدارلار-
نىڭ يۇقىرىدىن - تۆۋەنگە قەدەر بارلىقى پارىخور بولغانلىقى-
دىندۇر. ئەگەر بىز خەلق ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىمىز دەيدىكەن-
مىز، پارىخورلۇققا قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشىمىز
لازىم بولىدۇ.

سۆزدە خەلقچىللىق دەپ ۋاقىراپ، ئەمەلىيەتتە پارىخور-
لۇق بىلەن زەھەرلەنگەن دۆلەت ئاپپاراتى بولىدىغان بولسا، ئۇ
ۋاقىتتا خەلقچىللىق بولمايدۇ. ئۇ خەلقنى ئالدايدىغان يالغانچى-
لىق بولىدۇ. ئۇنداق ئاپپاراتى بار دۆلەت مۇستەھكەم بولمايدۇ.
ئۇنداق ھۆكۈمەت قۇمنىڭ ئۈستىگە سالغان ئىمارەتكە ئوخشاش
بولىدۇ.

بىز ئەمدى تەشۋىقاتىن ئەمەلىيەتتە چارە كۆرۈشكە ئۆتۈپ،
پارىخورلۇققا قارشى رەھىمسىز رەۋىشتە قەتئىي كۈرەش ئېلىپ
بېرىشىمىز لازىم بولىدۇ ۋە شۇنى كۆزدە تۇتۇپ، ئادەم ھوقۇقىنى
دەپسەندە قىلىدىغان ئادالەتسىزلىك نېگىزى بولغان پارىخورلۇ-
نى خەلقنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىغا قەست قىلغۇچى باتىل قارا
كۈچ دەپ بىلىپ، ئۇنىڭغا قارشى جىھاد ئېلان قىلىشىمىز لازىم.

يەنە بىر دىققەت قىلىدىغان مەسىلە، مىللەتچىلىك، ئۇ-
رۇقچىلىق، قەبىلىچىلىك مەسىلىسى. مىللەتلەرنىڭ ئومۇمىي
يۈكسىلىشىگە چوڭ مىللەتچىلىك قانچە زەھەر بولسا، تار مىل-
لەتچىلىكمۇ شۇنچىلىك زەھەرلىك.

ھەقىقىي مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى مىللەتنىڭ مىللەت
ئۈستىدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى يوقىتىشقا قارىتىلغان بولۇپ، مىل-
لەت ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق ئورنىتىشنى مەقسەت قىلمايدۇ.
ئەگەر بىز مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكىنى تەمىن ئې-
تمەن دەيدىغان بولساق، ئەگەر ھەر مىللەت قېرىنداشلار ئۆز

مىللىتىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلمەن دەيدىغان بولساڭ، مىللەتچىلىك، قەبىلىچىلىككە قارشى قاتتىق كۈرەش ئېلىپ بېرىشلىرى لازىم بولىدۇ. كىم مىللەتچىلىككە قارشى چىلىشسا، ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ ئەركىنلىكى ئۈچۈن چىلىشقان بولىدۇ.

بىز ئۆتكەن يىل بىر ئىشنى خاتا قىلدۇق. بۇ بولسمۇ، بىز ئىدارە خىزمەتچىلىرىنىڭ ئوزلىرى خۇسۇسىي تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشى ئۈچۈن قىسمەن يول قويۇپ بەردۇق. ئەمما، تەجرىبىدە ئىدارە ئاپپاراتىنىڭ خىزمەتلىرىگە خېلى يامان تەسىر قىلدى.

ئەگەر بىز بىزنىڭ ئىدارە ئاپپاراتلىرىمىز ساغلام بولسۇن، خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىسۇن دەيدىغان بولساق، ئىدارە خىزمەتچىلىرىنىڭ خۇسۇسىي تىجارەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا يول قويۇشىمىز يارىمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا، دۆلەت ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن بېرىلگەن تاپشۇرۇقنى ئۆز ۋاقتىدا ئىجرا قىلىش مەسىلىسى تۇرىدۇ. بۇ، بەزى خىزمەتچىلەر ئۆزلىرىنىڭ تەشكىللىنىشى ناچار بولغانلىقى ئۈچۈن بېرىلگەن تاپشۇرۇقنى ھەتتا بىرنەچچە ئايلارغا قەدەر سوزۇش ئىشلىرى سادىر بولدى.

بىزدە خانلىق تۈزۈمى ئەمەس، ئىدارە باشلىقى مۇستەبىت ئەمەس... قىسقىسى، مالىيەنىڭ باشلىقى بىلەن باجگىرى بارا-ۋەر ھوقۇقلۇق. لېكىن، باجگىر «مەن مالىيە ئىدارە باشلىقى بىلەن باراۋەر ھوقۇقلۇق ئىكەنمەن» دەپ ئۆزىنىڭ باشلىقىنىڭ تاپشۇرۇقىنى بېجىرمەيدىغان بولسا، ئۇ خەلق مەنپەئەتىگە خىلاپ ئىش قىلغان بولىدۇ. بىزنىڭ خىزمەتچىلىرىمىز باراۋەرلىك بىلەن ئىنتىزاملىق مەسىلىسىنى پەرق قىلالىشى كېرەك. باشلىقنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلىماسلىق ئىنتىزامسىزلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىر خىزمەتچى خىزمەتكە ئۆزىنى ئۆزى جەلپ قىلىپ، دۆلەت ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن تىرىشىشى كېرەك بولىدۇ. خىزمەت ۋاقتىنى بوشقا سەرپ قىلىش خەلق مەنپەئەتىگە قارشى ئىش دېگەن بولىدۇ.

ھۆكۈمەت خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمىتى ئۈتۈقلۇق بولسۇن، تەن سالامەتلىكى ياخشى بولسۇن، دەپ ئۇنىڭغا ئىشلەش، دەم

ئېلىش شارائىتىنى تۇغدۇرۇشقا تىرىشماقتا. يېقىندا خىزمەتچى-لەرنىڭ دەم ئېلىش ئومۇمىي قائىدىسى قوبۇل قىلىندى. ئەمدى دۆلەت مېھنەت ئىنتىزامىنى يەنە جىددىي يۈرگۈزىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەتچىلەر ئارا سەمىمىي ھەمكارلىقنى كۈچەيتىپ، كەمچىلىكلەرنى يوق قىلىش بىلەن بۇنىڭدىن كېيىن ۋىلايەت بويىچە ۋىلايەتلىك تەشكىلىي ھەيئەتلەر تەشەببۇسى بىلەن دۆلەت ئىدارە ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن دائىمىي سۆھبەتلەر قىلىنىپ تۇرار دەپ ئۈمىد قىلىمەن (گۈلدۇراس ئالقىشلار).

خۇلاسە

ئومۇمىي دۆلەت ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ھەربىر مەسئۇل خىزمەتچى مېھنەت ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشىشى كېرەك.

خىزمەتتە كەمچىلىكلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن توغرا، ساغلام تەنقىدنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئۆزىنى ئۆزى تۇزەش ئىشىنى يولغا قويۇش كېرەك. ئىدارە ئاپپاراتىنى مۇستەھكەملەپ، خىزمەتنى ئالغا سۈرۈشتە تەكشۈرۈش ئىشىنى يولغا سېلىش كېرەك ۋە تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە كۆرۈلگەن كەمچىلىكلەرنى ۋاقتىدا يوقىتىش كېرەك. بىزنىڭ بۇگۈنكى كۈندە ئىدارە ئىشلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن، دىققەت قىلىدىغان مەسىلىلىرىمىز ئەنە شۇنىڭدىن ئىبارەت.

مەن ئويلايمەن، بىزنىڭ مەسئۇل خىزمەتچىلىرىمىز بۇ مەسىلىلەرگە ئايرىم ئەھمىيەت بېرىپ، ئىشقا جىددىي قاراپ، بىزنىڭ دۆلەت ئاپپاراتلىرىمىزنى ساغلاملاشتۇرۇشقا ۋە خەلق مەنپەئەتىگە مۇۋاپىق ئىش قىلىشقا بارلىق كۈچلىرىنى ئايمايدۇ، بۇنىڭغا ئىشىنىمەن (گۈلدۇراس ئالقىشلار).

(«ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ *1949*-يىللىق *8* - سانىدىن)

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ بۇ نۇتقى ھەربىي ۋە خەلقنىڭ روھىنى زور دەرىجىدە ئىلھاملاندۇردى.

گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل كۈچلىرى ھالاكەت يۈ-لىغا كىرىپ قالدى. ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ كوماندىر-جەڭچىلىرى كۆتۈرەڭگۈ روھاۋۇق كۈرەش ئىرادىسى بىلەن ماناس دەريا-سىدىن ئۆتۈپ، شەرقىي قىرغاقتىكى گومىنداڭ ئارمىيەسىگە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغاشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇردى.

66. تاڭ نۇرى يېتىپ كېلىش ئالدىدا

1949 ـ يىل، ياز.

1949 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنىگىچە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بىيۇروسىنىڭ ئەزاسى، شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى يولداش لىيۇ شاۋچى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بىيۇروسىنىڭ ئەزاسى، شەرقىي شىمال بىيۇروسىنىڭ شۇجىسى گاۋ گاڭ ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ۋاڭ جياشياڭ قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپقان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى ۋەكىللەر ئۆمىكى موسكۋاغا بېرىپ قۇرۇلۇش ئالدىدا تۇرغان جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى توغرىسىدا ئىستالىن بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزگەن. بۇ چاغدا يولداش دېڭ لىچۈنمۇ شەرقىي شىمال بىيۇروسىدا خىزمەت قىلىۋاتقان بولۇپ، مۇشۇ ئۆمەك بىلەن بىللە خىزمەتچى خادىم سۈپىتىدە موسكۋاغا بارغانىكەن.

سۆھبەت جەريانىدا يولداش ۋاڭ جياشياڭنىڭ يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى بولىدىغانلىقى بېكىتىلدى. يولداش دېڭ لىچۈنمۇ ئەلچىخانا خىزمەتچىسى سۈپىتىدە موسكۋادا قالدۇرۇلىدىغان بولۇپ. يولداش لىيۇ شاۋچىنىڭ ئىستالىن بىلەن بولغان سۆھبەت كېلىشىمىدە، سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىگە 300 مىليون ئامېرىكا دوللىرلىق ياردەم بېرىش؛ يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشى بىلەنلا دېپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورنىتىش؛ 1945ـيىلى سوۋېت ئىتتىپاقى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن ئىمزالىغان تىنچلىق شەرتنامىسىنى بىكار قىلىپ، يېڭى جۇڭگو ھۆكۈمىتى بىلەن «دوستلۇق، ھەمكارلىق، ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسى» ئىمزالاش قاتارلىق ئىشلار بېكىتىلىپتۇ.

سوۋېت ھۆكۈمىتى ئەزەلدىن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ قوللاپ كەلگەن ھەمدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنى گومىنداڭ ما بۇفاڭ قىسىملىرىنىڭ ئامېرىكا-نىڭ ياردىمىدە چېگىدىن شىنجاڭغا چېكىنىپ، شىنجاڭدا ئاتالمىش ئىسلام دۆلىتى قۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى ئاخبارات بىلەن ۋاقتىدا تەمىن ئەتكەن ۋە ئازادلىق ئارمىيەنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىشىنى تېزلىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىپ، 40 ئايروپىلان ئەۋەتىپ ھاۋا قاتنىشى بىلەن يارەدەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىكەن.

1949 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى پېڭ دېخۇەيگە تۆۋەندىكى تېلېگراممىنى ئەۋەتىپتۇ:

«تاۋ سىيۋ تەۋرىنىپ قاپتۇ. شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش نىيىتى بارەڭ تۇرىدۇ. بىز جاڭ جىجۇڭ تەشكىللىگەن شىنجاڭ ھەربىي ـ مەمۇرىي كومىتېتىدىن پايدىلانساق، ئۆتكۈنچى ئورگان سۈپىتىدە جاڭ (جىجۇڭ)نى رەئىس قىلساق. بىزدىن بىر ئادەم (ۋاڭ جېن) شىنجاڭغا بارسۇنمۇ قانداق؟ بىز تەرەپتىن بارغان ئادەم مۇئاۋىن رەئىسلىكىنى ئۈستىگە ئالسا. ئۇنىڭدىن بۆلەك، ئىلى تەرەپتىن بىر ئادەم مۇئاۋىن رەئىس بولسا.»

رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئۆز تېلېگراممىسىدا گېنېرال جاڭ جىجۇڭنى شىنجاڭ ھەربىي ـ مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى تەرەپتىن بىر ئادەمنى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن بىر ئادەمنى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا كۆرسەتكەن. دېمەك، بۇ تېلېگرامما رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەپەندىم رەھبەرلىك قىلغان ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا باشتىن ـ ئاياغ كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەنلىكى ۋە قوللىغانلىقىنى، جۇملىدىن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا نەقەدەر ئىشەنگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ، ئەلۋەتتە!

ھالبۇكى، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى قىسىملىرى ئىچىدىكى جاھىل كۆچلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان يې چېڭ، لو شۇرېن، ما چېڭشياڭ قاتارلىقلار ئاخىرغىچە قارشىلىق كۆرسىتىش غەرىزىدە بولۇپتۇ. بىراق ئۇلۇم گىردابىغا بېرىپ قالغان بۇ ئىككى توك ـ توك «گېنېرال»نىڭ شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى ئۆڭشىيالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى شەرق تەرەپتە خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى بۆسۈپ كېلىۋاتاتتى. غەرب تەرەپتە

مىللىي ئارمىيە ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇرۇۋاتاتتى. قىسقىسى، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى بىلەن مىللىي ئارمىيە شەرق ۋە غەرب تەرەپتىن خۇد- دى ئامبۇردەك مەھكەم قىسىپ، قىستاپ ھۇجۇم قىلىش ھالىتىدە تۇرۇ- ۋاتسا، شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل كۈچلەر ھالاك بولماي قالاتتىمۇ؟!

7 ـ ئايىنىڭ 11 ـ كۈنى يولداش ماۋ زېدۇڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1 ـ دالا ئارمىيەسىگە غەربىي شىمالغا قاراپ يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈردى.

بۇ چاغدا ئەخمەت ئەپەندىم دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغان تاڭ نۇرىنى كۈتۈۋېلىش ئىشىنى چۆرىدىگەن ھالدا خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا باش قاتۇرۇۋاتاتتى. بۇنى ئەپەن- دىم كۈندىلىك خاتىرىسىدە مۇنداق ئۇچ نۇقتىغا يىغىنچاقلىغان:

بىرىنچى، مىللىي ئارمىيەنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش، خەلق ئازاد- لىق ئارمىيەسىنى كۈتۈۋېلىش؛ ناھىيە دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەرنى تەر- تىپكە سېلىپ، ناچار ئىستىل، ناتوغرا ئىدىيەلەرگە خاتىمە بېرىش؛ ساقچى ئورگانلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن خا- دىملارنى بىر تەرەپ قىلىش.

ئىككىنچى، مالىيە تۈزۈمىنى كۈچەيتىپ، مىللىي ئارمىيە خىراجىتى ئۈچۈن... دوللار، يەرلىك ئورۇنلارنىڭ مەبلىغى ئۈچۈن... دوللارئاجرە- تىپ، 10 مىليارد دوللار زاپاس ساقلاش.

ئۈچىنچى، ھەر ساھە بىلەن بولىدىغان بىرلىك سەپنى كۈچەيتىپ، يېڭى جۇڭگو ھۆكۈمىتى قۇرۇلىدىغانلىقى ھەققىدە تەشۋىق ئېلىپ بې- رىش. يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ، جاماەتەت مۇتىۋەرلىرىنىڭ تونۇشىنى ئۆستۈرۈپ، ئامما ئارىسىدا تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشقا تەشكىللەش.

يۇقىرىقى ئىشلار ھەرگىزمۇ ئەھمىيەتتىن ئاجىرىغان ئەمەس. چۈنكى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشىغا ئۇزۇن ۋاقىت قالمىغانلىقى توغرىسىدىكى خە- ۋەر ئۇچ ۋىلايەتكە يېتىپ كېلىپ، ھەر خىل مۇلاھىزىلەر بولۇپ تۇراتتى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ مۇتەئەسسىپ ۋە جاھىل كۈچلەر ئامما ئارىسىدا پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. ئەگەر مۇشۇ- نىڭغا ئوخشاش ئىشلار ۋاقتىدا سېزىلىپ ھەل قىلىنمىسا، ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئىدى. ئەپەندىم خاتا ئىدىيەلەرنىڭ يامراپ كېتە- شىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، تەرەققىيپەرۋەر زاتلار، ئابرۇيلۇق ئۆلە-

مالارنى كۆپ قېتىم سۆھبەت يېغىنلىرىغا ئۈيۈشتۇرۇپ، پۈتۈن مەملە-كەتنىڭ پات ئارىدا ئازاد بولىدىغانلىقى، جۇملىدىن شىنجاڭ خەلقىمۇ گومىنداڭنىڭ ئاسارىتىدىن ئاخىرقى ھېسابتا قۇتۇلىدىغانلىقى توغرا-سىدا نۇتۇق سۆزلەپ يېڭى خەۋەرلەرنى يەتكۈزۈپ تۇردى. مەيلى قايسى مىللەت، قايسى دىندىن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىز تەرەپتىلا تۇرىدا-كەن، ھەممەيلەن ئۇنىڭ بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىشى، ھەرقايسىسى ئۆ-زىنىڭ بىر كىشىلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇشى لازىملىقىنى قايتا - قايتا تەكىتلەپ ئۆتتى.

ۋاھالەنكى، گومىنداڭنىڭ جاھىل ئۇنسۇرلىرىدىن بولغان يې چېڭ، ما چېڭشياڭ ئېقىمىدىكىلەر دەككە - دۈككىگە چۈشۈپ جېنىنى ئېلىپ قاچىدىغان جاي تاپالماي يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي جەنۇبىي شىنجاڭدىكى يەتتە ۋىلايەتتە ئادەم ئۆلتۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ غالجىرلىقتا چېكىگە يەتتى. ئاتالمىش «پىرقە دۆلەتكە سادىق بولۇش» سەپسەتىسىدە چىڭ تۇرۇپ، مەغلۇبىيىتىگە يەنىلا تەن بەرمەيۋاتاتتى. سا-يىق قەشقەر ۋالىيسى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم گەرچە گومىنداڭ مەركە-زىي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رە-ئىسلىكىگە تەينىلەنگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم قاتارلىق بىر تۈركۈم خادىملارنى قايتىدىن قولغا ئالدى.

1949 - يىل 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ ئوغلى مۇختەر ئەپەندىمگە دادىسىنىڭ خەۋىرىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن قاتمۇقات توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ غۇلجىغا كەپتۇ. ئۇ بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە پوستلار توسۇۋاپتۇ. پوستلار بۇ ئادەمنىڭ توپىغا مىلەنگەن ئۇستىبېشىغا، جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن كىيىم - كېچەكلىرىگە قاراپ، ھەتتا «نىقابلىنىۋالغان گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونى بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ، تەكشۈرمەكچىمۇ بوپتۇ. مۇختەر ھېچ چۈشەندۈرەلمەي ئەپەندىمگە مۇنداق بىر پارچە خەت كىرگۈزۈپتۇ:

ھۆرمەتلىك ئەخمەت ئەپەندىم:

بۈگۈن جانابلىرى بىلەن زۆرۈر بىر مەسىلە ئۈستىدە كۆ-رۈشۈش ئۈچۈن سەھەردىن بېرى ئالتە مەرتىۋە كېلىپ يولۇقال-

مىدۇق. مۇمكىن بولسا بۇگۈن كۆرۈشۈشكە بەش مىنۇت ۋاقىت بېرىشلىرىنى كۈتىمەن.

مۇختەر كېرىموف
1949 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

ئەپەندىم بۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن قاراۋۇلغا ئۇنى تېزدىن باشلاپ كىرىشنى تاپىلىدى. مۇختەر ئىشىكتىن كىرىپ ئەپەندىمنى كۆرۈپلا ھۆكۈمرانلىق يىغلاپ كەتتى ۋە دادىسىنى تۇتۇپ كەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ خېيىم ـ خەتەردىن قېچىپ كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ غۇلجىغا ئاران كېلىۋالغانلىقىنى ئېيتتى.

ئەپەندىم بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن غەزەپلەندى. كەينىدىن مۇخبىرگە گومىنداڭنىڭ پات ئارىدا گۇمران بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى ۋە ئۇنىڭ دادىسىغا ئوخشاش خەلقچىللىققا تەلپۈنىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ئازادلىققا ئېرىشىدىغان كۈنلىرىنىڭ يېقىنلاپ يېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ تەسەللى بەردى.

مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئۇشتۇمتوت يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەر بىزنى ھوشيارلىقىمىزنى يوقاتماسلىققا ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى. ئەمما دۇشمەننىڭ ئۆلۈم گىردابىدا جان تالىشىۋاتقانلىقى ھەممىگە مەلۇم. ئەمدىكى گەپ ئازادلىق ئارمىيەنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىگە ماسلىشىش، شىنجاڭنىڭ ئازاد بولۇشىنى كۈتۈۋېلىش بولۇپ، بۇ ھەممىدىن مۇھىم ئىدى!

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىر يىللىق خاتىرە كۈنى. بىر يىلدىن بۇيان «ئىتتىپاق» ئۆزىنىڭ ئاۋانگارتلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ماركسىزملىق نۇقتىئىنەزەرنى ئوچۇق ـ ئاشكارا تەشۋىق قىلىپ كەلدى. بۇگۈنكى بۇ «ئىتتىپاق»نىڭ بىر يىللىق خاتىرە كۈنىدە ئەخمەت ئەپەندىم «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىز ۋە ئىتتىپاق» ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. ئۇ ماقالىدە بىزنىڭ مىللىي مەسىلىدە ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىمىز ئۈستىدە يەنە بىر قېتىم توختىلىپ «ئەگەر بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىز مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىغا رەھبەرلىك قىلىمەن دەيدىكەن، ئۇنداقتا ھەرقانداق مىللەتچىلىك بىلەن رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىپ، بۇ خاتا يۆنىلىشلەرنى تۈزىتىشنى ئىلـ

تاڭ نۇرى يېتىپ كېلىش ئالدىدا

گىرىلىگەن ھالدا ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشى كېرەك!» دەپ كۆرسەتتى.

ماقالىدە «ئىتتىپاق»نىڭ يېتەكچى ئىدىيەسى، تەشكىلىي پىرىنسىپى يەنە بىر قېتىم ئايدىڭلاشتۇرۇلغان. ئىنقىلابىي نەزەريە بولمىسا، ئىنقىلابىي ھەرىكەت بولمايدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن. جۇملىدىن تار مىللەتچىلىكمۇ قاتتىق سۆكۈلگەن. تار مىللەتچىلىكنىڭ خەلقچىللىق ئەمەسلىكى، مىللەتچىلىك بىلەن خەلقچىللىقنىڭ ئوخشاش بىر ۋاقىتتا تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدىغانلىقى شەرھلەنگەن. شۇنداقلا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنى قانداق قىلغاندا تۇگەتكىلى بولىدىغانلىقى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن. ئەپەندىمنىڭ يۇقىرىقى نۇقتىئىنەزەرلىرىنىڭ ئۇ ئىلگىرى پىششىق ئۆگەنگەن لېنىنىزم نەزەريەلىرىدىن كەلگەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولاتتى، ئەلۋەتتە. ئېنىقكى، ئەپەندىمنىڭ بۇ ماقالىسىنى ئۇ ئىلگىرى يازغان «مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز» ناملىق ماقالىسىنىڭ تولۇقلىمىسى دېيىشكە بولىدۇ.

بۇ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قۇربان بولۇشتىن ئىلگىرى ئېلان قىلغان ئەڭ ئاخىرقى ماقالىسىدۇر.

بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىز ۋە «ئىتتىپاق»

1319

ھازىرقى دەۋر دۇنيا جاھانگىرلىكىنىڭ غالجىرلاشقان فاشىزم بالدىقىغا ئۆتكەن ۋە پۈتۈن دۇنيا ئىجتىمائىي ۋە مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابلىرىنىڭ غەلىبىلىك يۈرۈشلىرى ناھايىتى تېزلىك بىلەن كېڭىيىپ كېتىپ بارغان دەۋردۇر.

بۇ دەۋردىكى ھەرقانداق جاھانگىرلىككە، فاشىزمغا قارشى قارىتىلغان ئىنقىلابىي ھەرىكەت كىشىلىك جەمئىيەتنى يۇقىرى بىر باسقۇچقا كۆتۈرىدىغان تەرەققىي ھەرىكەت بولىدۇ.

گومىنداڭ ھۆكۈمىتى دۇنيا جاھانگىرلىكىنىڭ مالىيى بولغاچقا، بىزنىڭ ئۇنىڭغا قارشى كۆتۈرگەن قوزغىلىڭىمىزنىڭ غەلىبىسى يالغۇز بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى تەمىن قىلىپلا قالماستىن، ئۇ كىچىك مىقياستا بولسىمۇ، پۈتۈن دۇنيا مۇستەملىكىچىلىك، جاھانگىرلىك تۈزۈمىدىكى ۋەنجىرنىڭ بىرەر ھالقىسىنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنى ۋە مەھكۇم ئەللەرنىڭ ئەر-

كىن ياشاش ئىمكانىيىتى بارلىقىنى ئىسپات قىلىدىغان غەلىبە ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئامېرىكا جاھانگىرلىكى ھالاكەت ئالدىدا تۇرغان رىياكسىيون گومىنداڭنى ھمايە قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە بىزنىڭ خەلقىمىز قولغا ئالغان ئەركىنلىك ھوقۇقلىرىنى تارتىۋېلىشقا قارىتىلغان ئىغۋا، رىياكسىيون چارىلەرنىڭ ھەممىسىگە بىۋاستە قاتناشتى.

بىز مەھكۇم ئەللەرنىڭ ئەركىنلىك ھوقۇقى ئېلىشقا جاھانگىرلارنىڭ ھەرگىز ھېچقانداق شارائىتتا رازى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، «ساپ قانلىق» ئاق تەنلىك جانابلارنىڭ قارا تەنلىك، سېرىق تەنلىكلەرگە قىلىدىغان مۇئامىلىسىدىن خەۋەردار تۇرۇپ، ساددىلىقىمىزدىن پىتىمىدىن كېيىن، ئەنگلىيە، ئامېرىكا «سايا ھەتچىلىرى»گە غۇلجا ـ تارباغاتاي يوللىرىنى كەڭ ئېچىپ قويدۇق.

غۇلجىغا كەلگەن ئامېرىكا «سايا ھەتچىلىرى»دىن بىرى ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدىكى كونسۇلى پاكستون غۇلجىدىن قايتىپ ئۈرۈمچىگە بېرىش بىلەن رىياكسىيون گومىنداڭچىلارغا «مېنىڭ غۇلجىدىن ئالغان تەسىراتىم: ئۇچ ۋىلايەت جۇڭگو يېرىگە ئوخشمايدۇ. چۈنكى، ئۇ يەردە جۇڭگو گومىنداڭنىڭ بايرىقى يوق ئىكەن» دېدى. غۇلجىغا كېلىپ گومىنداڭنىڭ بايرىقىنىڭ يوقلۇقىغا سەپسېلىپ باشقا ھېچ نەرسىنى كۆرمەي قايتقان «خەلقچىل» پاكستون ئەپەندىلەردىن بىزنىڭ ئېزىلگەن خەلقىمىز نېمە كۈتۈشى مۇمكىن؟

شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئۆز ئەركىنلىكىنى ئۆز قولغا ئېلىشى، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىسىنى تەمىن قىلىشى ئۈچۈن خەلقچىللىق يولىدىن باشقا يول بار دەپ ئىزدىگۈچىلەر مىللىي ئازادلىقىمىزنىڭ دوستى بولالمايدۇ.

مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىز خەلقچىللىق سېپى بىلەن بىرلىكتە جاھانگىرچىلىق، مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈمىگە قارشى كەسكىن كۈرەش ئېلىپ بېرىش يولى بىلەنلا غەلىبە قازانغۇسىدۇر.

لېكىن، غەلىبىسىرى ئۆز، ھېچقانداق تۇسقۇنلۇق يوق تاشيول ياسالغان دەپ ھېسابلاش يارىمايدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە،

ئىنقىلابىي خەلقچىل كۆچ قانچە كۆچەيگەنسېرى، قانچە غەلبە قازانغانسېرى، رېياكسىيون باتىل كۆچنىڭ شۇنچە توسقۇنلۇقى غا دۇچار بولىدۇ. شۇ توسقۇنلۇقلارنى ئۆز ۋاقتىدا كۆرۈپ، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىلىك قەدىمگە پۈتلىكاشاڭ بولماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى ۋاقتىدا خەلقىمىزنىڭ بىرلەشكەن كۈچى بىلەن ئاغدۇرۇپ تاشلاش ۋە يولنى پاكىز ساقلاپ تۇرۇش ئۈچۈن، خەلقىمىزنىڭ سادىق ۋە ئىلغار پىكىرلىك خەلقچى ئۇنسۇرلىرى غۇلجا شەھىرىگە توپلىنىپ، بىر سىياسىي تەشكىلاتنى قۇرۇشنى لايىق تاپتى. خەلقىمىزنىڭ كۆتكەن ئۈمىد ـ ئارزۇلىرىنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن كۆرەش ئېلىپ بېرىشقا قارىتىلغان تەشكىلاتنىڭ ئىشىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ئۈچۈن قانداق بولۇشى ۋە قانداق يول بىلەن بېرىشى كېرەك؟

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇلغىنىغا بىر يىل بولماي، تەشكىلاتىمىز يالغۇز ئازاد ئۇيغۇر ۋىلايەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ سىرتىدىكى خەلقىمىزنىڭ مۇھەببەت ۋە ھۆرمىتىگە ئىگە بولدى. مۇشۇ بىر يىل ئىچىدە ئەزالىرىمىز سانى 50 مىڭغا يەتتى. تېخى ئۆزى گۈدەك بۇ تەشكىلاتىمىزدىن خەلقىمىز رەھبەرلىك كۈتىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز خەلق ئاممىسىنى تەشكىل قىلىقى، ئۇنى سىياسىي جەھەتتىن ئاقارتىقى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن كۈرەشكە دائىمىي ھازىر بولۇشنى تاۋلاپ بارىقى ۋە مۇستەملىكچىلىك، جاھانگىرچىلىق سىياسىتىگە قارشى رەھىمسىز كۈرەشكە باشلىقى لازىم بولىدۇ. ئۇ بىزنىڭ ئۆلكىمىزدىكى ھەممە مىللەتلەرنىڭ ئەركىن ۋە باراۋەر ھوقۇقىنى تەمىن قىلىشقا قارىتىلغان سىياسەتنى ئەمەلدە چىن ھەقىقەتچىلىك بىلەن ھمايە قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ بىرلىك ئىتتىپاقىنى

مۇستەقىللىق ئۇچۇن ھارماي - تالماي چېلىشىشى كېرەك بولىدۇ.

مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ غەلىبىلىك ئۇتۇقلىرىنى ساقلاپ قالماق ۋە ئۇنى كېڭەيتىپ راۋاجلاندۇرۇپ، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنى ئاخىرىغا قەدەر ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن پىداكارلىق بىلەن كۇرەش ئېلىپ بېرىش لازىم بولىدۇ.

دۇنيادىكى باشقا مەملىكەتلەرنىڭ تەجرىبىسى ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ تەجرىبىسى ئېزىلگەن مەھكۇم خەلق جەڭگىۋار سىياسىي تەشكىلاتسىز مۇستەبىت ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، يۇقىرىدىكى ۋەزىپىلەرنى ئارتقۇرۇشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ۋە ئازاد خەلقچىل تۇزۇمنى مەۋجۇت قىلالماسلىقىنى ئىسپاتلىدى.

تەشكىلاتىمىزنىڭ بىر يىللىق ئىش تەجرىبىسى دۇنيا جاھانگىرلىكىنىڭ بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىي سېپىمىزگە بۇلغۇنچىلىك سېلىپ، ئۇنۇملۇرىنى يوقىتىشقا قارىتىلغان سىياسىتىگە يول بېرىپ، جاھانگىرلارنىڭ ئۇلكىمىزگە ئەۋەتىلگەن ئاگېنتلىرىغا (ئۇچ ئەپەندى ۋە ئۇلارنىڭ شايكىسىغا) نىسبەتەن مۇرەسسەچىلىك قىلىشنى ياقلىغۇچى ۋە ئاممىۋى سىياسىي تەشكىلات قۇرۇش مەسلىسىدە بىزنىڭ تەشكىلاتىمىزنىڭ باشلاپ قىي قەدىمىدە ئىشەنچسىزلىك بىلەن چوڭلۇق قىلغۇچى بەزىبىر يولداشلىرىمىزنىڭ كۆز قارىشىنىڭ ناتوغرا ئىكەنلىكىنى رەت قىلالماس پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلىدى. ئەمدى بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ يولباشچىلىق رولىنى ئويناپ ئايمەن دەيدىغان بولسا، مىللىي ئازادلىق كۇرىشىگە ئاتالانغان بىزنىڭ ئېزىلگەن خەلقىمىزنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى ئەترىتىلىك ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىمىقى لازىم بولىدۇ.

خەلقىمىز ئۇزۇمىزنىڭ ئازادلىقى ئۇچۇن بەلنى مەھكەم باغلاپ ئاتالاندى. لېكىن، دۇشمەننىڭ ئالدىغا قارشى چىقىپ بىرىنچى تۇقۇنۇشتىكى جەڭنى ئۇز ئۇستىگە ئالىدىغان ئۇنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى ئەترىتى بولماي، كۇرەشنى ماھىرلىق بىلەن داۋام قىلدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. ئەنە شۇ دۇشمەننىڭ ئالدىغا

چىقىپ، بىرىنچى جەڭنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغان ۋە جەڭ مەيدانىنى ئالدىن تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، دۈشمەننىڭ قانچىلىك ھازىرلىق قىلغانلىقىدىن ئالدىن خەۋەر تېپىپ، ئاممىنى چوڭ جەڭگە مۇكەممەل ھازىرلىق بىلەن ئېلىپ بارىدىغان ئالدىنقى ئەترەتلىك ۋەزىپىسىنى بىزنىڭ تەشكىل قىلغان «ئىتتىپاق» نەمزى ئۈتۈشى كېرەك دەپ ئويلايمەن.

ئاممىنى مۇكەممەل ھازىرلىق بىلەن چوڭ جەڭگە باشلىماق ۋە ئۇنىڭدىن غەلىبىلىك چىقماق ئۈچۈن، جەڭگە باشلىغان كومانىدىرلار ئۆزلىرى ناھايىتى ياخشى ئۇستا، ھازىرقى زامان ئۇرۇش قورالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ياخشى بىلىدىغان، ئۆتكەن زامان ۋە ھازىرقى زامان ئۇرۇش ئۇسۇلىنى ياخشى ئۆگەنگەن ئادەملەردىن بولۇشلىرى شەرت. ئەنە شۇنداق ئادەملەر ئەسكەرلەرنى ئاكتىق رەۋىشتە قانداق ۋە قايىققا باشلاشنى بىلىدۇ. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ «ئىتتىپاق»نەمزى يولباشچىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيمەن دەيدىغان بولسا، ئۇ ئىنقىلابىي نەزەرىيە بىلەن قورالانغان بولۇشى شەرت. چۈنكى، «ئىنقىلابىي نەزەردىيەسىز ئىنقىلابىي ھەرىكەتنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس...» ئىنقىلابىي ھەرىكەتتە ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىلىك ۋەزىپىسىنى يالغۇزلا ئىلغار ئىنقىلابىي نەزەرىيە بىلەن قورالانغان كۈرەشچى بولماي تۇرۇپ ئورۇنلىيالمايدۇ.

دۇنيانىڭ ھەممە جايىدىكى ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەر تارىخى شۇ جايىدىكى ئىنقىلابىي تەشكىلاتلارنىڭ جەمئىيەت تەرەققىيات قانۇنلىرىنى ياخشى بىلمەي تۇرۇپ، تەشكىلاتچىلىق ۋە ئىنقىلابنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپات قىلدى. ئەگەر بىز جەمئىيتىمىزنىڭ ئايرىم خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ھېسابلاشماي، خەلق ئاممىسىنىڭ تەلىپىنى بىلمەي، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابقا يولباشچىلىق قىلمەن دەيدىغان بولساق، بىز قاپقاراڭغۇدا قارا پايىم ھەرىكەت قىلىپ تېنەپ ـ تەمتىرەپ قېلىشىمىز ئېھتىمال مەسىلە، ئۇ ۋاقىتتا مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ ئەشەددىي دۈشمنى بولغان، مىللەتنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قۇلچىلىقىدا ساقلاپ بېرىشنى مەقسەت قىلغان جاھاڭگىرلارنىڭ ئۇلكىمىزگە ئەۋەتكەن ئاگېنتلىرى ئۈستۈن كېلىپ،

مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىي ھەرىكىتىمىز مەغلۇپ بولۇشى تۇر-غان مەسىلە. بىز خەلق ئاممىسىنى توغرا يولغا باشلايمەن دەيدە-غان بولساق، ئۆزىمىز توغرا، ئىلغار ئىنقىلابىي نەزەرىيە بىلەن قوراللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭمۇ ئۇنىڭدىن خەۋەردار بولۇشى ۋە ئىگىلىشى ئۈچۈن چېلىش ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم بولىدۇ.

بىزنىڭ «ئىتتىپاق» نىمز يالغۇز ئالدىنقى سەپتىكى كۆرەش-چى بولۇپلا قالماستىن، ئۇ تەشكىللەشكەن كۆرەشچى بولۇشى شەرت. چۈنكى، تەشكىللەشكەن يۈزىنىڭ كۈچى تەشكىللەشمە-گەن مىڭنىڭ كۈچىدىن ئارتۇق بولىدۇ. بۈنى يېقىنقى تارىخ-مىزنىڭ بىر مىسالى بىلەن كۆرسىتىشكە بولىدۇ.

ھەممىگىزلەرنىڭ خەۋەرلىرى بار: پەنجىم ۋەقەسى ئېچى ئەستىن چىققۇدەك بولمىدى. بىز ئېچى غۇلجىنىڭ يېرىمىنى ئىگە-لىگەن چاغدا پەنجىمگە يېقىن كېلىپ قالغان سان جەھەتتىن ۋە قورال جەھەتتىن نەچچە ئون ھەسسە ئارتۇقلۇقى بار، بىراق، نېمە ئۈچۈن سوۋۇشىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان گومىداڭنىڭ داڭ-لىق ئەسكەرلىرى بىزنىڭ بىر روھ، بىر ئىنتىلىش، بىر مەقسەت بىلەن تەشكىللەشكەن، نېمە ئۈچۈن سوۋۇشىدىغانلىقىنى ناھايە-تى ياخشى بىلگەن ئاز سانىدىكى غەيرەتلىك ئوغلانلىرىمىزنىڭ قارشىلىقىغا چىداش بېرەلمەي، بىزگە ھۇجۇمغا كەلگەن نۇرغۇن ئەسكەر بىتچىت بولۇپ يوقالدى. قورال ـ سايمان ۋە ئوق ـ دو-رىلار بىلەن بىزنى قوراللاندۇردى. مانا بۇنىڭغا ئوخشايدىغان يۈزلىگەن تارىخ تەجرىبىلىرى تەشكىللىنىشكە ۋە بىرلىكتە ھەرە-كەت قىلىشقا ئۈگىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ «ئىتتىپاق» نىمز-نىڭ بىر نىزامنامىسى بار، بىر سىياسىي يولى بار، ھەممە ئەزالار ئۈچۈن ئوخشاش باراۋەر مەجبۇرىي ئىنتىزامى بار تەشكىلات بو-لۇشى لازىم. شۇنداق بولغاندا ئازچىلىق كۆپچىلىكنىڭ قارارىغا ئىتائەت قىلىدىغان، تۆۋەنكى ئورۇن يۇقىرىقى ئورۇنغا بويسۇنە-دىغان تەشكىلات بولۇپ، پۈتۈن تەشكىلات يالغۇز ئادەتتىكە-دەكلا بىرلىكتە ھەرىكەت قىلالايدۇ. كۆچ بىرلىكتە بولغاچقا، ئۇ ھەرىكەت يېڭىدۇ. مۇشۇنداق بىرلىكنى ساقلىماق ئۈچۈن، ئۇنداق تەشكىلاتنىڭ ئىچىدە دۇشمەننىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر-سىچە، تەشكىلات دۇشمەن بىلەن رەھىمسىز چېلىش ئېلىپ بې-

رىش يولى بىلەن تاۋلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ نىزامنامىمىز- گە خەلق دۈشمەنلىرى «ئىتتىپاق» قا قوبۇل قىلىنمايدۇ، دېگەن ماددا كىرگۈزۈلدى. دۈشمەن «ئىتتىپاق» نىمزنى ئىچىدىن پارتىلاتـ ماق ئۈچۈن، ئىچىمزگە كىرىپ تۇرۇپ بىزگە قارشى ئىشلىشى مۇمكىن. ئۇنداقلارنىڭ سىرىنى پاش قىلىپ، يۇزىدىكى نىقابىنى ئېلىپ تاشلاپ، خەلق ئاممىسى ئالدىدا ئۇنى رەسۋا قىلىپ، سىيـ ستىدىن سىقىپ چىقىرىشىمىز لازىم بولىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ تەشكىلـ تىمىز خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلمىغان دەيدىغان بولسا، خەلق دۈشمەنلىرىنى تونۇش ۋە ئۇلارنىڭ خەلققە قارشى ئىشلىشىگە يول قويماسلىقى ئۈچۈن ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىنى ھىـ مايە قىلماق ئۈچۈن خەلق ئاممىسى بىلەن مەھكەم باغلانغان بو- لۇشى شەرت. خەلق ئاممىسى بىلەن مەھكەم مۇناسىۋەتتە بو- لۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ (خەلق ئاممىسىنىڭ) مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلماق ئۈچۈن قانداق قىلىپ چىلىش ئېلىپ بېرىش كېرەك ئىكەنـ لىكىنى ئۆگىتىپ بېرىش بىلەن بىللە، كۈندىلىك ئىشلىرىدا دائىم ياردەمدە بولۇشى لازىم بولىدۇ. بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز خەلق ئا- ممىسى بىلەن بىرلىكتە كۈچلۈك تەشكىلات بولالايدۇ. بۇنى بىز- نىڭ تەشكىلات ئەزالىرىمىزنىڭ ئەستىن چىقىرىشى ھەرگىز يار- مايدۇ. بىزنىڭ بىرمۇنچە يولداشلىرىمىزدا خەلق ئاممىسىنى مەـ ستەمسىلىك، خەلق ئاممىسىغا يۇقىرىدىن تۇرۇپ قاراشلىق ۋە «خەلق ئاممىسى زىيالىيغا قەدەر ئۆسەلمەيدۇ، ئۇلار ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ» دەپ قاراشلار بار. ئۇلار مۇتلەق خاتا ۋە ناتوغرا نەزە- رىيەلەردىن كېلىپ چىققان كۆزقاراشلاردۇر. خەلق دانىشمەن، بىز دانىشمەن بولمىز دەيدىغان بولساق، خەلق ئاممىسىدىن ئۆگىنـ شىمىز لازىم بولىدۇ.

يەنە بىزنىڭ ئايرىم دىققەت قىلىدىغان بىر مەسىلىمىز مىلـ لەت مەسىلىسى. مىللەت مەسىلىسى ھەربىر مىللەتنىڭ ئەمەلـ يەتتىكى باراۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىش بىلەنلا بولىدىغان مەسىلە. ئۇ مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكىنى تەمىن قىلماستىن تۇرۇپ، يۇقىرىقى ئورۇنغا مىللەت ساتقۇنلىرىدىن بىر - ئىككى قورچاقنى ئولتۇرغۇزۇپ قويغانلىق بىلەن ھەل بولىدىغان مە- سىلە ئەمەس.

مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى ھەقىقىي باراۋەرلىكىنى تەمىن ئېتىدىغان بىر يول بار، ئۇ خەلقچىللىق يولى، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق يول يوق. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، ھەرقىم ئۆز مىللىتىنىڭ ئازادلىقىنى چىن كۆڭلى بىلەن خالايدىغان بولسا، ئۇ خەلقچىل سىياسەتنىڭ تۈرمۇشقا ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بېرىشى لازىم بولىدۇ. خەلقچىللىق سىياستى ھەممە مىللەتلەرنىڭ بىرلىكتە مۇستەبىتكە، مۇستەملىكىچىلىككە، جاھانگىرلىككە قارشى ئىزچىل كۈرەش ئېلىپ بېرىشى نەتىجىسىدىلا ئۈتۈقلۇق بولۇشى مۇمكىن، مىللەتچىلىك ھەممە مىللەتلەرنىڭ بىرلىك كۈچىنى تەشكىل قىلالمايدۇ. ئۇ مىللەتلەر ئارىسىغا زىددىيەتچىلىك ئوتىنى ياقىدۇ، باشقا مىللەتنىڭ ئۇنىڭ (مىللەتچىنىڭ) مىللىتىگە دۈشمەنچىلىكىنى ئارتتۇرىدۇ. مىللەتچى مەنتىق كۆچكە بىنائەن ئۆز مىللىتىدىن چىققان مىللىي مۇناپىق، مىللىي ساتقۇنلارنىمۇ ھىمايە قىلىشى لازىم بولىدۇ. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، مىللەتچىنى ئۇ يول توپتوغرا مۇستەملىكىچى جاھانگىرلار لاگېرىغا ئېلىپ بارىدۇ. دېمەك، ھەرقىم ئۆز مىللىتىنىڭ ئازادلىقىنى خالايدىغان بولسا، ئۇ باشقا مىللەتلەرنىڭمۇ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بېرىشى لازىم بولىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ئۇ مىللەتچىلىكىگە قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشى شەرت بولىدۇ.

مىللەتچىلىك بىلەن خەلقچىللىق بىر جايدا بولالمايدۇ، ياكى ئۆز مىللىتىنى ئازادلىققا چىقىرىش ئۈچۈن خەلقچىللىق سېپىدە كۈرەش ئېلىپ بېرىش لازىم بولىدۇ، ياكى جاھانگىرلار بىلەن بىر سەپتە مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈمىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئۆز مىللىتىنى قۇللۇق زەنجىرىدە ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن مىللەتچى بولۇپ كۈرەش ئېلىپ بېرىش كېرەك بولىدۇ. ھېچقانداق ئوتتۇرا يول يوق ۋە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بىزنىڭ «ئىتتىپاق» نىمز ئۆلكىمىزدىكى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابقا يولباشچىلىق قىلمەن دەيدىغان بولسا، مىللەتچىلىككە قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشى لازىم بولىدۇ.

بىزنىڭ «ئىتتىپاق» نىمز تەشكىل بولغىنىغا تېخى ئاران بىر يىل بولدى. «ئىتتىپاق» ئۆزىنىڭ گۈزەكلىك دەۋرىدىن تېخى ئۆ-

تۇپ كېتەلىگىنى يوق، شۇنداقتىمۇ، ئەگەر بىز «ئىتتىپاق» نىمز ساغلام بولسۇن، ماڭىدىغان يولنى بىلىپ مۇرەككەپ، ئېغىر شارائىتلارنى تېنىمەي ـ تەمتىرىمەي خەلقنى توغرا يولغا باشلىيالايدىغان تەشكىلات بولسۇن دەيدىغان بولساق، ئۇنىڭ گۈدەكلىك ۋاقتىدىلا شۇ يولدا تەربىيە قىلىپ ئېلىپ بارمىقىمىز لازىم بولىدۇ.

«ئىتتىپاق» نىڭ ئالدىدىكى ئۇلۇغ ۋەزىپىسى ئۆلكىمىزنىڭ ئەسىرلەر بويى قاپلىۋالغان قارا تۇماندىن چىقىرىپ، خەلقىمىزنى مەھكۇمىيەتچىلىكتىن قۇتقۇزۇپ، قۇللۇق زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ئەركىن، ھەممە باراۋەر ھوقۇقلۇق، توق، بەختىيار ھاياتقا قۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ يولدا نۇرغۇنلىغان تۇسقۇنلۇق ۋە قىينىچىلىقلارغا دۇچار بولۇشىمىز تۇرغان مەسىلە. لېكىن، بىزنىڭ «ئىتتىپاق» نىمز ئۆلكىنىڭ دائىملىق تىنچلىق ۋە خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىك، خەلقچىللىق ھوقۇقلىرىنى ساقلىماق ئۈچۈن خەلق يولىدا قۇربانلار بېرىشكە رازى بولۇپ، خەلقىمىزگە ساداقەتلىك بىلەن پىداكارانە كۈرەش ئېلىپ بارغۇسىدۇر. مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزغا توغرا يولباشچىلىق قىلىپ، خەلقىمىزنى ئېيىم ـ خەتەرسىز توغرا يول بىلەن ئۆزىنىڭ پارلاق بەختلىك ئىستىقبالىغا ئېلىپ بارالايدىغان بولسا، «ئىتتىپاق» نىمز خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ ـ ئۈمىدىگە مۇۋاپىق ئۆز زىممىسىگە يۈكلەنگەن مۇقەددەس ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن بولىدۇ.

(«ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ *1949*ـيىللىق *8* ـ سانىدىن)

67. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىدا

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 1 ـ دالا ئارمىيەسى غەربىي شىمالغا شىددەت بىلەن يۇرۇش قىلدى. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ غەلىبىسىرى ئىلگىرىلەۋاتقانلىق خەۋىرى يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭ، مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ جەڭچى ـ ئوفىتسېرلىرى هاياجانغا تولۇپ، بۇيرۇق چۈشۈشى هامان تاغنى تالقان قىلىدىغان جاسارەتتە، گومىنداڭ ئار-مىيەسى ئىگىلەپ تۇرغان ئىستىهكاملارنى يەر بىلەن يەكسان قىلىش ئۈ-رادىسىگە كەلدى. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ يۇرۇش قىلىشىغا ما-لىشىش ئۈچۈن، مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئۆز قىسىم-لىرىمىزنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى بىلەن ماسلىشىپ جىددىي تەيـ-يارلىق هالىتىگە ئۆتۈپ، ئۇرۇمچىگە هۇجۇم قىلىشقا هەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. جۇملىدىن ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىغا ئۆز دائىرىسىدە قولايلىق شارائىتلاردىن، كېچە قاراڭغۇلىرىدىن پايدىلىنىپ ماناس دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى گومىنداڭ ئارمىيەسىنى پاراكەندە قى-لىش، دۈشمەنگە ئارام بەرمەسلىك هەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. گومىنداڭ ئارمىيەسى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ شەرق تەرەپتىن قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى، مىللىي ئارمىيەنىڭ بولسا غەربتىكى چېكىنىش يو-لىنى ئۇزۇپ تاشلىغانلىقىنى، شەرق ۋە غەربتىن ئىسكەنجىدە قالغانلىقىنى پەملەپ، ئۆز كۈچىنىڭ ئۇزۇنغا قالمىغانلىقىنى هېس قىلىشتى ۋە يۇرەك-ئالدى بولۇپ، قاتتىق تەشۋىشكە چۈشتى.

8 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1 ـ دالا ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى يولداش پېڭ دېخۇەي، رەئىس ماۋ زېدۇڭغا

تېلېگراممۇ يوللاپ، شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش ھەققىدە يولىيورۇق سوراپ-تۇ. 8 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ موسكۋادىكى يولداش لىيۇ شاۋچىغا تېلېگراممۇ يوللاپ مۇنداق دېگەنىكەن: «خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى... 8 - ئاينىڭ ئاخىرى ياكى 9 - ئاينىڭ باشلىرىدا لەنجۇنى ئېلىشى مۇمكىن، شۇ چاغدا شىنجاڭغا كىرىشكە تەييارلىق قىلىشقا بولىدۇ».

8 - ئاينىڭ باشلىرى، غۇلجىنىڭ ساپ ھاۋاسى كىشىگە ھۇزۇر بېغىشلايتتى. مېۋىلەر مەي باغلاپ، مول ھوسۇل شادلىقى ئادەمنى شادلاندۇراتتى. گومىنداڭ بىزگە ئەمدى ھېچقانداق تەھدىت سالالمايتتى. تەنتىلگە قويۇپ بېرىلگەن بالىلار شاد - خۇراملىققا چۆمگەن، كوچىلاردا سېتىقچىلارنىڭ سۈرەن - چۇقانلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يولدا كېتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ دىمىقىغا ئاشپۇزۇلدىكى ھەر خىل تاماقلارنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. دېمەك، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى پۇتۇن ئۇيغۇر ئۆلكىسىدە مىقياسىدا گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسىنىڭ بارلىققا كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى.

1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، ئەخمەت ئەپەندىم گېنېرال ئىسھاقبېگنىڭ تۇرالغۇسىدا يەنە بىر قېتىم مەسئۇل خادىملار يىغىنى ئاچتى.

گېنېرال ئىسھاقبېگنىڭ تۇرالغۇسىنىڭ مۇھىم ئورۇنلۇقىنى ھەمىيلەن دېگۈدەك بىلىدۇ. ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ باش قوماندانى بولغانلىقى ئۈچۈن كىرىش - چىقىش قاتتىق سۈرۈشتە قىلىنىدۇ. شۇڭا بەزى مەخپىي يىغىنلار گېنېرالنىڭ ئۆيىدە ئېچىلىدۇ. بۇگۈنكى يىغىنمۇ ئۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس. يىغىن پۇتۇن مەملىكەت ۋەزىيىتىنىڭ شىنجاڭغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى ھەققىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارماقچى. 1329

يىغىندا كۆپچىلىك مۇنداق دەپ ھېسابلىدى: شىنجاڭنىڭ ئازاد بولۇشىغا ساناقلىقلا كۈن قالدى، ئەمما گومىنداڭ تەسلىم بولۇشتىن ياكى قېچىشتىن بۇرۇن چوڭ قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن. بۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشتىكى تەييارلىق خىزمىتىنى ئىشلەش ئۈچ ۋىلايەت ئۈچۈن ئانچە قىيىن ئىش ئەمەس. چۈنكى بۇ يەردە ھاكىمىيەت خەلقنىڭ قولىدا. لېكىن جەنۇبىي شىنجاڭغا بىرنەرسە دېگىلى بولمايدۇ. يەتتە ۋىلايەتنىڭ ئەھۋالى ئېنىق ئەمەس. جەنۇبىي شىنجاڭدا كۆرەش قىلىۋاتقان يولداشلار دۈشمەن تەرىپىدىن قىرغىن قىلىنىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن جەنۇبىي

شىنجاڭ بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ئوتتۇرىسىدىكى چېگرانى قاتتىق ساقلاپ، دۇشمەن ئارمىيەسىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىپ ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. تېكەس، كونەس، يۇلتۇز قاتارلىق جايلاردىكى مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى ئۆز ئىستىھكاملىرىدا چىڭ تۇرۇپ تۇيۇقسىز كېلىپ چىقىدىغان ۋەقەلەرگە تەييار تۇرۇشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاممىۋى خىزمەتنى بوشاشتۇرۇشقا بولمايدۇ. ئارمىيە بىلەن خەلق مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش لازىم. بولۇپمۇ يۇلتۇز يايلىقىدىكى موڭغۇل قېرىنداشلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش كېرەك.

يېغىندا، ئەپەندىم تەكتىلەپ مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: ھەرقايسى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە ساقچى ئىدارىلىرى ئۆز خىزمىتىنى كۈچەيتىش بىلەن تەڭ، ئابرۇيلۇق زاتلارنى تەشكىللەپ تەشۋىقات خىزمىتى ئېلىپ بېرىشى كېرەك. ئاممىغا بولغان خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپ، گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم.

يېغىن ئۇچ ۋىلايەتتىن بىر تۈركۈم قەيسەر، پىشقان كادىرلارنى ئۇرۇمچى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭغا مەخپىي ئەۋەتىشنى قارار قىلدى. بۇ يولداشلارنىڭ ۋەزىپىسى شۇ جايدىكى ئاممىنى قوزغاش، ئازادلىقنى كۈتۈۋېلىشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايېۋفنىڭ باشچىلىقىدا 10 كىشىلىك گۇرۇپپا تەشكىللەپ، ئۇرۇمچى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭغا يوشۇرۇن ئەۋەتىش قارار قىلىندى، گۇرۇپپا ئەزالىرى تۆۋەندىكى كىشىلەردىن تەركىب تاپتى.

جەنۇبىي شىنجاڭغا ئەۋەتىلىدىغان يولداشلار:

سىدىق مۇسايېۋ، ئابدۇرېھىم لېتىپ، نەمەت ئەشرەپ، مەتتىمىن خەلپەت ھاجى قاتارلىقلار؛

ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىلىدىغان يولداشلار:

ئىسمايىل ياسىنوف، ئىبراھىم تۇردى، ئۇيغۇر سايرانى قاتارلىقلار.

بۇ يولداشلار شۇ جايلارغا بارغاندىن كېيىن دەرھال ئاممىنى قوزغاپ، دۇشمەنلىرىنىڭ بۇزغۇنچىلىق قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ھەر مىللەت خەلقىنى داۋاملىق كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا تەشكىللەيدۇ. خەلق

ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىگە ماسلىشىپ، تۇرلۇك تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرىدۇ. تەرەققىيپەرۋەر كۆچلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ «ئىتتىپاق» نىزامنامىسىدىكى تەلەپكە ئاساسەن كەڭ بىرلىك سەپ ھاسىل قىلىدۇ؛ دۈشمەننىڭ قىرغىنچىلىق قىلىش سۈيىقەستىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ئورۇنسىز قۇربان بېرىشلەردىن ساقلىنىدۇ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنى تەشۋىق قىلىدۇ. مانا بۇلار بۇ 10 كىشىلىك گۇرۇپپىنىڭ ئورۇنلىماقچى بولغان مۇھىم ۋەزىپىسى ئىدى.

10 كىشىلىك گۇرۇپپا ئەخمەت ئەپەندىنىڭ تەلىپى بويىچە ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ھەرقايسى جايلارغا بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى پۈتكۈزدى. بىرمۇنچە يولداشلار ھەتتا قۇربان بېرىشنىڭ تەييارلىقىنمۇ قىلىپ قويدى.

خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسىگە ئەگىشىپ، جۇڭگو كومۇ-نىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى بېيپىڭدا مەملىكەتلىك يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنى ئېچىش تەييارلىقىنى ئىشلەۋا-تاتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇشنى قوللايدىغان دېموكراتىك پارتىيە ـ گۇ-رۇھ، ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلىرى بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومە-تېتى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى پات ئاردا بېيپىڭدا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي كېڭەش يىغىنى ۋە دۆلەت قۇرۇش مۇراسىمىغا قاتنىشىشقا تەك-لىپ قىلدى. بۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ گومىنداڭ ئارمىيەسى بىلەن قەتئىي تۇرده قان كېچىپ جەڭ قىلغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە قىلغان غەم-خورلۇقىنى تولۇق گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدۇ.

مانا ئەمدى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتە-نىڭ بۇ خۇش خەۋىرىنى شىنجاڭغا قانداق يەتكۈزۈش، مۇھىم مەسىلە بو-لۇپ قالدى. چۈنكى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومە-تېتى بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا بۇ ئاستە ئالاقە قىلىش يوللىرى يوق ئىدى. ئۇرۇمچى تېخى گومىنداڭنىڭ قولىدا بولۇپ، ئالاقىچى خادىملار ۋە ئالاقە لىنىيەسى ھەققىدە سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئۇنداقتا بۇ خەۋەرنى غۇلجا تەرەپكە قانداق يەتكۈزۈش كېرەك؟

ئەخمەتجان (ئوڭدا) بىلەن ئىسھاقبېك 1948 - يىلى 8 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىلىنى كۈتۈۋالدى.

جۇڭگو كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ئەڭ ئىشەنچلىك يول دەپ يەنىلا سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنى تاللىغان. شۇنىڭ بىلەن، موسكۋادا سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى يولداش لىيۇ شاۋچىغا تېلېگرامما يوللاپ، تېزدىن غۇلجىغا ئادەم ئەۋەتىپ ئالاقە ئورنىتىش توغرىسىدا يوليورۇق بېرىپتۇ. بۇ ئىش ئىنتايىن مەخپىي تۈتۈلغانلىقىن، شۇڭا ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ دەسلەپتە ئالاقىچى كېلىدىغانلىقىدىن خەۋىرى يوق ئىدى. كېيىنچىرەك ئەپەندىم قاتارلىق رەھبەرلەر جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پات ئارىدا ۋەكىل ئەۋەتىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. بۇ ئارىدا موسكۋادىن ياكى يەنئەن ياكى بېيپىڭدىن پات ئارىدا ئادەم كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا گەپ - سۆزلەر بولۇنغان بولسىمۇ، لېكىن كونكرېت ئورۇن، ۋاقتى - سائىتى ھازىرچە نامەلۇم ئىدى.

ۋەزىيەتنىڭ تېز راۋاجلىنىشى بىزدىن پۈختا تەييارلىق قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. ئەپەندىم خالىيراق بىر جايغا بېرىپ بۇ ھەقتە ئەستايىدىل مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، بىز ۋە ئىسھاق-

جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىدا

بېيك، رەھىمجان، ئابدۇكېرىم ۋە سەيپىدىن قاتارلىق يولداشلارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرى يولداش دېڭ لىچۈن يېتىپ كېلىشتىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى غۇلجا شەھىرىگە ئانچە يىراق بولمىغان كەڭسايدىكى كۆكسالا جىلغىسىغا باردۇق.

غۇلجىدىن ئايرىلغاندا هەممىمىز ئۆيلىرىمىزدە ئادەم قالدۇردۇق.

ئەپەندىم كاتىپى مەمتىلى جىلانوف بىلەن مۇھاپىزەتچىسى ئوسمان جاننى ئۆيىدە دېجورنىلىققا قالدۇردى. ئوسمانجان ئەمدىلىكتە مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىدىكى سىناقتىن ئۆتكەن مۇنەۋۋەر جەڭچى ئىدى. سىڭلىسى رىزۋانگۈل — بىزنىڭ «چوڭ قىزىمىز»، ئۆينىڭ كىچىك غوجايىنى.

يولداش ئىسھاقبېكنىڭ مۇھاپىزەتچىسى ئابلەھەت توختىمۇ ئۆيىدە دېجورنىلىققا قالدۇرۇلدى. ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى نەبىجان بۇ يەردىكى خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولۇپ، ئۇيغانداش دېجورنىلىققا قالدۇرۇلدى.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، يولداش دېڭ لىچۈن ئۈچ ۋىلايەت بىلەن ئالاقە ئورنىتىشتىن ئىبارەت مۇھىم ۋەزىپىنى ئېلىپ مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئالاقىچىسى سالاھىيىتى بىلەن موسكۋادىن پوي-يىزغا ئولتۇرۇپ ئالمۇتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. يولداش دېڭ لىچۈن ئۆزى بىلەن بىللە جۇڭگونىڭ موسكۋادا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانا خىزمەتچىلىرىدىن ۋاڭ نەيجىڭ، دۇەن خېڭدې ۋە لى فاملىلىك بىر تېخنىك بولۇپ ئۈچ ئادەمنى ئېلىپ، 14 ـ كۈنى سەھەردە ئالمۇتىغا يېتىپ كەپتۇ. پويىزدىن چۈشۈپلا سوۋېت ھۆكۈمىتى ئورۇنلاشتۇرغان جىپ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، بىر راتسىيە بىلەن قورغاس چېگراسىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

قاراڭغۇ چۈشۈشكە يېقىن يولداش دېڭ لىچۈن قاتارلىقلار ئامان ـ ئېسەن چېگراغا كەپتۇ. بىراق بىخەتەرلىك ھەم مەخپىيەتلىك كۈزده تۈتۈلۈپ قاراڭغۇ چۈشۈشنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ياز پەسلى بولغاچقا، قاراڭغۇ كەچرەك چۈشكەنلىكتىن، بۇ بىرنەچچە رادىست قارتا ئويناپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپتۇ. قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەن يولداش دېڭ لىچۈن رۇس ئوفىتسېرى ھەيدىگەن جىپ ماشىنىدا، باشقىلار چوڭ تېپتكى گېنېراتور سۈرەتكەن يۈك ماشىنىسىنىڭ كابىنكىسىدا ئولتۇرۇپ قورغاس چېگراسىدىن ئۆتۈپتۇ.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى تۇن كېچە.

ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى نەبىجان مىللىي ئارمىيە باش دىجورنىخانىسىدا دىجورنىلىق قىلىۋاتقاندا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىن كەلگەن جىددىي تېلېفونىنى ئاپتۇ. تېلېفوندا سوۋېت كونسۇلى نەبىجانغا جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ئالاقىچىسىنىڭ ھازىر قورغاس ئېغىزىدىن ئۆتۈپ غۇلجىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى، بۇ خەۋەرنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىگە تېزدىن يەتكۈزۈشنى ئېيتىپتۇ، شۇنداقلا بۇ ئىشنى قەتئىي مەخپىي تۇتۇپ، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ۋەكىلىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇش، بىخەتەرلىكىگە قەتئىي كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىپتۇ.

مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ بەلگىلىمىسىدە ئېگىر جىددىي ئەھۋال يۈز بېرىپ، رەھبەرلىككە دوكلات قىلىشقا ئۇلگۈرمىگەن ئەھۋالدا، باش دىجورنى ئالدىن بىر تەرەپ قىلىپ، كېيىن دوكلات قىلىشقا ھوقۇقلۇق، دەپ بەلگىلەنگەن. نەبىجان يولداش دېڭ لېچۈن قاتارلىقلارنى كىشىلەر ئاساسلىقچە كىرىلمەيدىغان مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ قورۇسىغا ئورۇنلاشتۇرۇشنى قارار قىپتۇ.

1334 دەرۋەقە بۇ ئەڭ مۇۋاپىق قارار ئىدى.

نەبىجان قولىدىكى ئىشنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ دەرھال باش قوماندان ئىسھاقبېكنىڭ ئۆيىگە تېلېفون بېرىپتۇ.

قاتتىق جىرىڭلىغان تېلېفوننىڭ قوڭغۇراق ئاۋازى تاتلىق ئۇيقۇدا ياتقان كانۇاي ئابلەت توختىنى ئويغىتىۋېتىپتۇ.

ــ ئابلەھەت توختىمۇ سەن؟ ــ تېلېفوندىكى ئاۋازدىن ئۇنىڭ نەبىجان ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ، ــ مەن نەبىجان، ھازىر مەن تۆت نەپەر مۇھىم مېھمانىنى باشلاپ بارىمەن، تېز تەييارلىق قىل، باشقا ھېچقانداق كىشى ئۇقمىسۇن!

ــ خوپ!

ئابلەھەت تۇرۇپكىنى قويۇپ ئۇزاق ئۆتمەي ماشىنىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بىر جىپ ماشىنا بىلەن بىر قارا ماشىنا ئىسھاقبېكنىڭ قورۇسى ئالدىغا كېلىپ توختايتۇ. ئابلەھەت يۈگۈرۈپ ئۆيىدىن چىقىپ

جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى يولداش دېڭ لېچۈن غۇلجىدا

قىپتۇ. نەبجان ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئابلەھەت توختىنى بىر چەتكە تارتىپ، قولىقىغا پىچىرلاپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

بۇ 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغان چاغ ئىكەن.

ئەھۋالنى ئەخمەت ئەپەندىمگە دەرھال دوكلات قىلىش كېرەك، بىراق ئەپەندىملەر كەڭسايدا، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېلېفوندا مەخپىيەتلىك ئاشكارا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، قانداق قىلىش كېرەك؟

نەبجان ئابلەھەت توختىنى دەرھال ئۆزى ئولتۇرغان جىپ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، تېزدىن كەڭسايغا بېرىپ ئەخمەت ئەپەندىم، گېنېرال ئىسھاقبېكلەرگە ئەھۋالنى دوكلات قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ھەربىي بۇيرۇق دەپ ئابلەھەتكە مەخپىيەتلىكنى قەتئىي ساقلاشنى تاپىلاپتۇ. ئابلەھەت توختى دەرھال نەبجاننىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپتۇ ـ دە، قاراڭغۇدا ئىنتايىن تېز غايىب بوپتۇ.

يولداش دېڭ لىچۈنگە كەلسەك، ئۇ گېنېرالنىڭ قورۇسىغا ئورۇنلىشىپ بولۇپلا ئەتىسى، يەنى 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى سەھەردىن تارتىپ جىددىي خىزمەتكە كىرىشىپ كېتىپتۇ. موسكۋادىن ئەكەلگەن تېلېگراممىا ئاپپاراتى ـــ راتسىيە ئارقىلىق بېيجىڭدىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە موسكۋادىكى ج ك پ ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن ئالاقە ئورنىتىپتۇ ۋە بۇ راتسىيەنى «لىچۈن راتسىيەسى» دەپ ئاتاپتۇ. 1335

«لىچۈن راتسىيەسى»نىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىمىزنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىۋاستە ئالاقە باغلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان دەۋر بۆلگۈچ ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش ئىدى.

شۇ كۈنى يولداش دېڭ لىچۈن ئەۋەتكەن تۈنجى ئېلېكتىر دولقۇنى بېيپىڭدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن موسكۋادىكى يولداش ۋاڭ جياشياڭغا يەتكۈزۈلۈپتۇ. شۇ كۈندىن ئېتىبارەن، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئەھۋاللىرى ئارقا ـ ئارقىدىن بېيپىڭ بىلەن موسكۋاغا يەتكۈزۈلۈپ تۇرۇپتۇ.

تۆۋەندىكىسى يولداش دېڭ لىچۈننىڭ غۇلجىدىن بېيپىڭغا يوللىغان تۈنجى تېلېگراممىسى:

بېيپىڭغا

مەركەزگە:

بىز تۆتىنچى 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 9دا (موسكۋا ۋاقتى) غۇلجىغا يېتىپ كەلدۇق. مەن تېخى بۇ يەر-دىكى رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشكۈدەك بولمىدىم. مېنىڭچە، ئەتە ياكى ئۆگۈن ئۇچرىشالايمىز. مەركەز مېنىڭ خىزمىتىمگە قارىتا قانداق يولىورۇق بېرىدۇ؟ تېلېگراممۇ ئارقىلىق يوللىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

لىچۈن

15 ـ كۈنى

دېڭ لىچۈن بېيپىڭغا تېلېگرامما يوللاش بىلەن بىرلا ۋاقىتتا موسكۋادىكى ۋاڭ جياشياڭغىمۇ تېلېگرامما يوللاپتۇ.

موسكۋاغا

ۋاڭ:

بىز تۆتىنچى 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 9دا (موسكۋا ۋاقتى) غۇلجىغا يېتىپ كەلدۇق. مەن تېخى بۇ يەر-دىكى رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشكۈدەك بولمىدىم. مېنىڭچە، ئەتە ياكى ئۆگۈن ئۇچرىشالايمىز. بۇگۈن چۈشتىن كېيىن سائەت 4 تە بېيپىڭ تېلېگرامما پونكتى بىلەن ئالاقە باغلىدۇق. ئۇلارغا بىر تېلېگرامما ئەۋەتتۇق. سىزنىڭ ماڭا قانداق يولىورۇقىڭىز بار، تېلېگرامما ئارقىلىق يوللىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

لىچۈن

15 ـ كۈنى

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى تاڭ سەھەر، كەڭسايـ

ئالەم تېخى تولۇق يورۇمىغانىدى. ماشىنا موتورىنىڭ گۈركىرگەن ئاۋازى ھەممىزنى تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى. ماشىنا ئاۋازى بىلەن تەڭ، ئەتراپتىكى ئىتلارمۇ توختىماي قاۋاپ كېتىشتى. ماشىنا توختار - توختىمايلا ئابلەھەت ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتى - دە، گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ كىگىز ئۆيىگە ئۇچقاندەك كىرىپ كەتتى.

مىنۇت ئۆتمەي گېنېرال ھەربىي پەلتوسىنى يېپىنچاقلىغان پېتى بىزنىڭ كىگىز ئۆيگە ئىتتىك كىرىپ كەلدى. ئەپەندىم بىر ئىش بولغاندەك قىلىنى سېزىپ ئامان - تالمان كىيىندى - دە، گېنېرال بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتتى، بۇ ئىككى ھەل قىلغۇچ شەخس نېرىراقتىكى قارىغايىنىڭ يېنىغا بېرىپ، پەس ئاۋازدا قانداقتۇر بىر ئىشنى مەسلىھەتلەشكەندەك قىلدى. قىسقا ۋاقىتتىن كېيىن، ئەپەندىم كەينىگە بۇرىلىپ قارىدى - دە، ئۇزۇن يىللىق شوپۇرى ئابلەھەتكە ماشىنىنى تېزدىن ئوت ئالدۇرۇش - نى بۇيرۇدى، قازاق مۇھاپىزەتچى مۇقاتايغا نەرسە - كېرەكلەرنى تېزدىن يىغىشتۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، مەن جىددىيلەشتىم. يەنە بىرەر ۋەقە يۈز بەردىمۇ نېمە؟ دېگەن سوئال كۆڭلۈمدىن كەچتى.

بىز نەچچە يىللىق قوراللىق كۈرەشنى باشتىن كەچۈرۈپ، مىڭبىر مۇشەققەتتە ئازادلىققا ئېرىشىدىغان بولدۇق دەپ تۇرۇۋاتقان ۋاقىتتا زادى نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇ؟ گومىنداڭ ئارمىيەسى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قوزغىدىمۇ - يە؟

مېنىڭ كاللامغا ھەرخىل ئويلار كېلەتتى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلگۈم كەلسىمۇ، سوراشقا پېتىنالمىدىم.

گېنېرال ئىسھاقبېك بىلەن ئەپەندىم يەنە باشقىدىن خالىراق جايغا بېرىپ پىچىرلاشتى - دە، ئابدۇكېرىم، رەھىمجان، سەيپىدىنلەرنى چاقىرتىپ كەلدى. نەچچەيلەن بىرنەچچە ئېغىز سۆزلىشىپلا ھەرقايسىسى ئۆزىنىڭ كىگىز ئۆيىگە تېزدىن قايتىپ كېتىشتى.

ئەپەندىم كىگىز ئۆيگە قايتىپ كىرىپ، ئۆزىنىڭ مۇھىم ئىش بىلەن دەررۇ شەھەرگە قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى، مېنىڭ قالغان - قاتقان نەرسە - كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ ئاندىن قايتىشىمنى تاپىلىدى. ئۆزى بولسا بىر يۈتۈم چاي ئىچىۋېلىشقىمۇ ئولگۇرمەي ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، رەھىمجان سابىر ھاجى، سەيپىدىن ئەزىزىلەر بىلەن ماشىنىغا چىقتى - دە، غۇلجىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

كۇن چىقتى. مەن بولسام ئەنسىرەش ئىچىدە قالدىم. ئەپەندىمنىڭ جىددىي ھالىتىدىن بىرەر ئىش بولغانلىقىنى سېزەتتىم. بىز بىرنەچچە ئايال قايتىشنى مەسلىھەت قىلدۇق. مەن دەرھال كىگىز ئۆيگە كىردىم ـ دە، ئۇچ ياشلىق قىزىم بىلەن ئەمدىلا بىر ياشقا كىرگەن ئوغلۇمنى جايلاشتۇرۇپ كۇدە ـ كۆرپىلەرنى يېغىشتۇردۇم.

ئىشىك ئالدىغا چىقسام ئەپەندىم ئۆزى باققان «ئاتامان» ئىسىملىك ئاپشاركا ئىت قۇلاقلىرىنى دىكۈ تۇتۇپ، قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇمۇ بىر نەرسىنى سېزىۋاتامدۇ قانداق؟ «ئاتا ـ مان» بىز بىلەن قانچىلىغان كۇنلەرنى بىللە ئۆتكۈزگەنىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ بىزنىڭ ئائىلىمىزنىڭ مۇھىم ئەزاسىغا ئايلىنىپ قالغانىدى

ماشىنا قوزغالدى. «ئاتامان» بىر سەكرەپلا كوزۇپقا چىقىۋالدى. كەچقۇرۇن بىز غۇلجىغا يېتىپ كەلدۇق.

دەرۋازىدىن كىرسەم ئەپەندىمنىڭ ئۆزى مىنىپ يۈرگەن تورۇق ئېتى خۇددى بىزنى كۇتۇۋاتقاندەك دەرۋازىغا قاراپ تۇرۇپتۇ. ئوسمانجان، رىز ـ ۋانگۇللەرمۇ يۈگۈرۈشۈپ ئالدىمىزغا چىقتى. مەن ئۇلاردىن ئاكاڭلارنى كۆردۇڭلەرمۇ دەپ سورىسام، ئۇلار بىلمەيمىز، دېيىشتى.

ئەسلىدە ئەپەندىم شۇ كۇنى چۈشتىن بۇرۇن غۇلجىغا كەپتۇ ـ دە، ئۇدۇل ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىگە بېرىپ ئىتتىپاقنىڭ بىرنەچچە يادرولۇق رەھبىرىنى چاقىرىپ جىددىي يىغىن ئېچىپتۇ. بايىقى ئەھۋاللا ـ نى يولداشلارغا ئۇقتۇرۇپ، بىرلىككە كەپتۇ. يولداشلاردىن ھازىرچە يول ـ داش دىكۈ لىچۈننىڭ غۇلجىغا كەلگەنلىكىنى قەتئىي مەخپىي تۇتۇپ، كۇ ـ تۇلمىگەن ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىشنى تەلەپ قىپتۇ.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقـ ـچىسى يولداش دىكۈ لىچۈننىڭ غۇلجىغا كېلىشى ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئۇ ـ چۇن غايەت زور ئىلھام بولدى. بۇ يېڭى ئۆزگىرىشكە ئاساسەن، ئەپەندىم ئۇرۇمچى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا مەخپىي ئادەم ئەۋەتىش پىلانىنى ۋاقـ ـتىنچە توختاتتى. ئەۋەتىشكە بەلگىلەنگەن يولداش سەيپۇللايېۋ قاتار ـ لىقلار ئەپەندىم بېيپىڭدىكى يىغىننى تۇگىتىپ قايتىپ كەلگۈچە ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى (ۋاھالەنكى، ئەخمەت ئەپەندىم بەختكە قارشى قايتىپ كېلەلمىدى. بۇ خىزمەت يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ، 1949 ـ يىلى 12 ـ ئاي ـ غا كەلگەندە، يۇقىرىدا ئىسمى تىلغا ئېلىنغان يولداشلارغا تېخىمۇ كۆپ

يولداشلار قوشۇلۇپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەن قىسىملىرى بىلەن بىرلىكتە ھەرقايسى جايلاردا قانات يايدۇرۇلدى).

كەچقۇرۇنلۇقى مەن ئەپەندىمدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىدىم.

— بېيپىڭدىن مېھمان كەپتۇ، بۇ ئىش قەتئىي مەخپىي، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي ماڭا، — سىلەر ئايالالرنىڭ ئىچىدە گەپ ياتمايدۇ. بىرەر ئىشنى ئاڭلىساڭلار خەققە دېيىشكە ئالدىرايسىلەر، — ئەپەندىم گېپىنى داۋاملاشتۇراتتى، — سىز ھازىر خانىم ـ قىزلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، ئىتتىپاقنىڭ كاتىبات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز دېـ سەكمۇ بولىدۇ. سىز ھازىر ئادەتتىكى ئائىلە ئايالى ئەمەس. ئاغزىڭىزنى چىڭ يۇمۇپ، مەخپىيەتلىكنى ئوبدان ساقلاڭ. مېنىڭ دېگىنىم بويىچە قىلىڭ، بىپەرۋالىق قىلىشقا بولمايدۇ.

مەن ئۇنىڭ چىرايىغا بىر قاراپلا قانداقتۇر بىر خىل يېڭىلىق ئالامەتلىرىنى سېزىۋالدىم.

بىرنەچچە كۈندىن بۇرۇن ئەپەندىم ماڭا بۇ ھەقتە ئازراق شەپە بېرىپمۇ قويغان: «... موسكۋا ئادەم ئەۋەتىدۇ. بېيپىڭدىن جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ۋەكىلى كېلىدۇ...» دەيدىغانغا ئوخشاش گەپلەرنى ئاغزىدىن چىقارغان ھامىدە بۇ ئىشنى مەخپىي تۇتۇشنى قايتا ـ قايتا جېكىلىگەن. ئەڭ مۇھىمى خەلقە رەھبەرلىك قىلىپ ئېلىپ بارغان كۈرەشنىڭ يېڭىدا ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقىغا ئىشەنچ باغلىغانىدى. مانا ئەمدى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ۋەكىل ئەۋەتىپتۇ. بۇ خەۋەر قۇلىقىمغا كىرگەندە، مەن دەرھال ئىككى يىل ئالدىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولداش ۋاڭ نەندىنى ئەۋەتكەنلىكىنى ئېسىمگە ئالدىم. ھالبۇكى، ھازىر موسكۋادىن ۋەكىل كېلىدىكەن. مەن كېلىدىغان ئادەم بەلكىم رۇس بولۇشى مۇمكىن دەپمۇ ئويلىدىم. خەۋەر قەتئىي مەخپىي بولغانلىقتىن، ئىنچىكىلەپ سوراشقا پېتىنالمىدىم.

ئىككى كۈندىن كېيىن، ئەپەندىم ئۆيگە مۇھىم بىر مېھمانىنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. كەچقۇرۇنلۇقى ئەپەندىم بىلەن كۆرۈنۈشتە يېشى بەكمۇ پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان، بېشىغا شىلەپە، ئۇچىسىغا كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەن، 35 ياشلار چامىسىدىكى بىر خەنزۇ كىشى ئايدۇكېرىم

ئەخمەتجان (سولدا) سەيپۇللايىف بىلەن بىللە

1340 ئاباباسوفنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆيىمىزگە كىرىپ كەلدى. مەن بۇ ئادەمنى بىرلا كۆرۈپ بېيىڭدىن كەلگەن ئادەم مۇشۇ ئوخشايدۇ، موسكۋادىن كېلىدىغان كىم بولغىيتتى دەپ ئويلىدىم.

ئەخمەت ئەپەندىم بۇ مېھمانىنى چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى، ئىككىيلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. گەپ ئارىلىقىدا مېنى ھەم كانۇڭاي ئوسمانجانىنى ئۇ ئادەمگە تونۇشتۇردى. ئابدۇكېرىم ئاباباسوف ئوتتۇرىلىقتا تەرجىمانلىق قىلدى.

مېھمان ئۇزاق ئولتۇرمايلا خوشلىشىپ، گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ قورۇسىدىكى ياتىقىغا قايتتى.

بۇ مېنىڭ يولداش دېڭ لىچۈننى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم!

مېھمان كەتكەندىن كېيىن، مەن ئەپەندىمدىن سورىدىم:

— بايىقى مېھمان بېيىڭدىن كەلگەن مېھمان ئوخشىمامدۇ؟ مەن تازا ئاڭقىرالماي قالدىمۇ قانداق، بىردەم موسكۋادىن ئادەم كېلىدۇ دەپ-

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقچىسى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىدا

سىز، يەنە بىر دەم بىر دەم يەنئەندىن. موسكۇادىن كېلىدىغان مېھمان قا-
چان كېلىدۇ؟

ـــ سىز بەك ساددا جۇمۇ، ـــ دەپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ئەخمەت ئەپەندىم، ـــ بېيپىڭدىن كېلىدىغان مېھمانمۇ مۇشۇ كىشى، موسكۇادىن كېلىدىغان مېھمانمۇ مۇشۇ كىشى، ھەر ئىككىسى بىرلا ئادەم. سىز ئىك-كى ئادەم دەپ بىلىپسىز ـ دە! ـــ دېدى ئەپەندىم گېپىنى داۋاملاشتۇ-رۇپ، ـــ ئەمدى مەن بۇ مەخپىيەتلىكنى دېمىسەم بولمىدى. بۇ ئادەم موسكۇادىن كەلگەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومە-تېتىنىڭ ۋەكىلى.

ـــ ھە شۇنداقمۇ! ـــ مەن نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ھاياجاندا قالدىم.

ئەتىسى ئەپەندىم ئابدۇكېرىم ئاباباسوفقا «ئالغا» گېزىتىنىڭ تەرجە-مانى ئابدۇرېشىت ئىمىنوفنى باشلاپ كېلىشنى تاپىلىدى.

ئەپەندىم ئىككى كۈن ئۆيدىن تالاغا چىقماي مەركەزگە دوكلات قە-لىدىغان ھۆججەتلەرنى تەييارلاشقا كىرىشىپ كەتتى. بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئەخمەت ئەپەندىم ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم ئاباباسوف ۋە رەھىم-جانلار بىلەن بىرلىكتە مۇھاكىمە ئېلىپ باردى. بۇ ئىشلاردىن پەقەت مۇشۇ بىرنەچچە ئادەمنىڭلا خەۋىرى بار ئىدى. ئەپەندىم يەنە بەزىدە ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ ھۆججەت تەييارلايتتى. ئومۇمەن بۇ ئىش مەخپىي يو-سۇندا ئېلىپ بېرىلاتتى.

1341

تۇن نىسپىي، ئەتراپ جىمجىت، ئىتلارنىڭ قاۋىشىمۇ ئاڭلانمايتى.

ئەپەندىم يەنىلا چىراغ تۇۋىدە بېشىنى كۆتۈرمەي ھۆججەت كۆرۈۋاتاتتى. مەن بالىلارنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ئاستا ئۇنىڭ يېنىغا كەلدىم. ئەپەندىم بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى ـ دە، ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى.

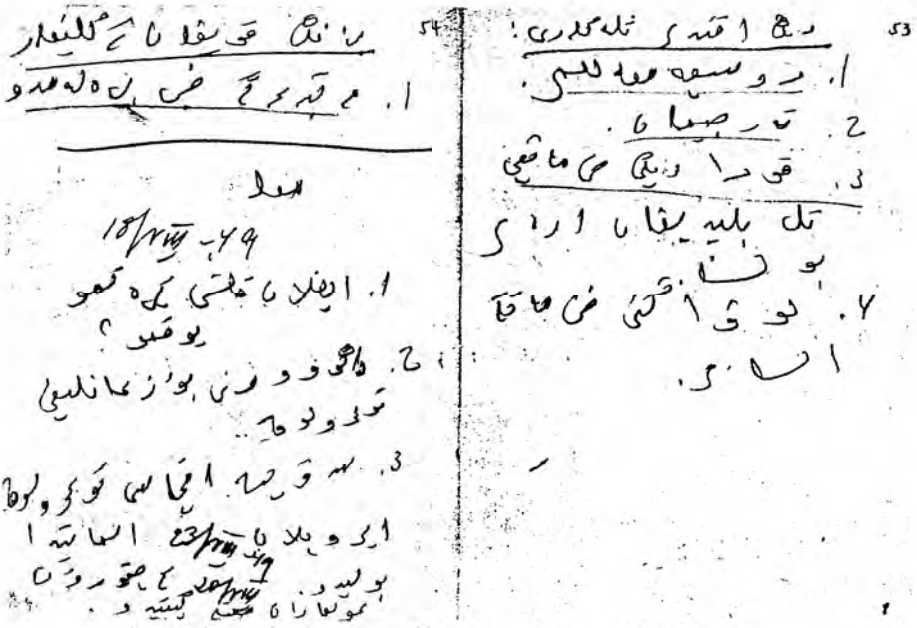
ـــ بىز بېيپىڭدىن كەلگەن مېھمان بىلەن ناھايىتى ئوبدان پا-راڭلاشتۇق، ـــ دېدى ئەپەندىم تەمكىنلىك بىلەن، ـــ دېگەن ئەپەندى سو-ۋېتتىن تېلېگرامما ئاپپاراتى ئەكەپتۇ. ھازىر موسكۇادا جۇڭگو كومپار-تىيەسى مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى لىيۇ شاۋچى ئە-سىملىك ئادەم بار ئىكەن. دېگەن ئەپەندى بېيپىڭدىكى جۇڭگو كومپارتە-يەسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە موسكۇادىكى ۋەكىللەر بىلەن ئالاقە ئور-نىتىپتۇ. ئېسىڭىزدىدۇر، ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا ۋاڭ نەندى ـــ لاۋۋاڭ

توكۇر جۇڭگو كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقىلىشىپمۇ باققان. لېكىن ئالاقىلەشكىلى بولماي قالغان ئەمەسمۇ. مانا ھازىر ئالاقە باغلاندى دېگەن سۆز. دېڭ ئەپەندى راستتىنلا پىشقان كوممۇنىست ئىكەن. ئۇ ناھايىتى مەسئۇلىيەتچان، ئېغىر ـ بېسىق، كەڭ قورساق ئادەم ئىكەن. موسكۋادا بىرنەچچە ئاي خىزمەت قىپتۇ. ئىككىمىز تەڭ دېمەتلىككەنمىز، ـــ ئەپەندىم ھاياجانلىنىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ تۇرۇپلا جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنى ئەسلەپ قالدىم. ئۇ كىشىمۇ مەركەزنىڭ ۋەكىلى ئىدىغۇ؟! بىراق ئۇ گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىلى، بىز ئۆزئارا قاتتىق تالاش ـ تارتىشلارنى قىلدۇق. ئۇ ئاخىر ئاچچىقلىنىپ: «سىز مېنىڭ بالامدەك تۇرۇپ، مەن بىلەن يەنە تاكاللىشىۋېرىدىغان بولسىڭىز، مەن ئەڭ ياخشىسى سىز بىلەن تەڭ دېمەتلىك بىرەيلەنتى ئەكېلەي، شۇنىڭ بىلەن گەپ تالىشىڭ» دېگىنى ھازىرمۇ ئېسىمدە، ـــ دېدى ئەپەندىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ مانا ئەمدى كەلگەن ۋەكىلمۇ مەركەزنىڭ ۋەكىلى، لېكىن جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ۋەكىلى. بىزنىڭ تىشانىمىز بىر، گېپىمىز بىر يەردىن چىقتى، بىز بىر كۆرۈشۈپلا كونا دوستلاردەك چىقىشىپ كەتتۇق.

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى مەن مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايمەن.

ئازادلىقتىن كېيىن مەن يولداش دېڭ لىچۈن بىلەن جىق ئۇچرىشىپ، كۆرۈشۈپ تۇردۇم، ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن دېڭ لىچۈن ئەپەندىمىنىڭ دوستلۇقىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدىم. نەچچە ئون يىلدىن بېرى، ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئالاقىنى زادىلا ئۈزۈپ قويمىدىم. يولداش دېڭ لىچۈن راستتىنلا ھەققانىيەتتە چىڭ تۇرىدىغان ئادەم. ئۇنىڭ مەندە قالدۇرغان تەسىرى ناھايىتى چوڭقۇر. ھەر قېتىم ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىنىمدە، ئۇ ھامان ئەخمەت ئەپەندىمنى ئېسىگە ئېلىپ ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرىدۇ، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئۆزىدە قالدۇرغان چوڭقۇر تەسىراتىنى تىلغا ئالىدۇ، ئۆزىنىڭ ئەخمەتجان بىلەن ئەسرا بولغان ۋاقتىنىڭ بۇنداق قىسقا بولۇپ قېلىشىنى ئويلىمىغانلىقىنى، دائىم ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى بىلدۇرىدۇ. يولداش دېڭ لىچۈن ھەتتا تېلېفونمۇ راۋاقىغا چىقىپ دۆلەت قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش چوڭ مۇراسىملىرىغا قاتناشقان چاغدىمۇ، بەزىدە ئۇيغۇرلارنىڭ دوپپىسىنى بېشىغا كىيىۋالىدۇ.

1993 ـ يىلى يولداش دېڭ لىچۈن شىنجاڭغا يەنە بىر قېتىم زىيارەت

بۇ ئەخمەتجاننىڭ 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 17 ـ، 18 ـ كۈنلىرى يازغان خاتىرىسى (ئوڭ بەتتىكىسى) 8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى يازغان دېڭ ئەپەندى تىلەكلىرى:

1. رۇسچە مۇئەللىم؛ 2. تەرجىمان؛ 3. قورۇدىكى خىزمەتچى تىل بىلىدىغان ئادەم بولسا؛ 4. لاۋۇاڭنى خىزمەتكە ئالسام.

(سول بەتتىكىسى) 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى يازغان بىرگە قويغان تەكلىپلەر: مەتبەئەگە خەۋەر بېرەلەمدۇ.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى

1. ئىلان قىلىش كېرەكمۇ، يوق؟ 2. دىگۇارنى بۇرغانلىقى توغرۇلۇق؛ 3. سوۋېت ئاقچىسى توغرۇلۇق.

ئايروپىلان 8 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى ئالمۇتادا بولىدۇ. 8 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى كەچقۇرۇن غۇلجىدىن كېتىدۇ.

رەتكە كەلدى. غۇلجىغا بېرىپ ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىسىگە بېرىپ ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قەبرىسىگە گۈلچەمبىرەك قويدى، ھەتتا ئەپەندىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا تۇرۇپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۆز يېشىمۇ قىلدى. بۇ نېمە دېگەن ھەقىقىي ھېسسىيات ـ ھەا! بەلكىم شۇ دەقىقىدە كۆز ئالدىدا ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سىماسى ۋە سەمىمىي سۆھبەتلەشكەن پەيتلەر نامايان بولغان بولسا كېرەك.

شۇ يىلى يولداش دېڭ لىچۈن بېيجىڭغا قايتىش ئالدىدا بىزنىڭ ئۆيگە كەلدى، بۇ دېڭ لىچۈننىڭ بىزنىڭ ئۆيگە ئىككىنچى قېتىم كېلىشى ئىدى، بىرىنچى قېتىم، يەنى نەچچە ئون يىل ئىلگىرى ئەپەندىم بە-

1993 ـ يىلى 4 ـ ئاي، يولداش دېڭ لىچۈن ئەخمەتجاننىڭ قەبرىسىگە بېرىپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنى يوقلىدى

لەن غۇلجىدىكى ئۆيىمىزدە ئولتۇرغان بولسا، بۇ قېتىم مەن ھەم بالىلىرىم بىلەن ئولتۇراتتى. دېڭ لىچۈن ئۆيگە كىرىپلا تامدا ئېسىقلىق تۇرغان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سۈرىتىگە ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى. 1344

يولداش دېڭ لىچۈن 1913 ـ يىلى خۇنەننىڭ گۇيدۇڭ دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان، ھازىر 100 ياشقا كىرىپ قالدى، بېيجىڭدا تۇرۇۋاتىدۇ.

يولداش دېڭ لىچۈن ئەينى چاغدا غۇلجىغا كەلگەندىن كېيىن، ئەپەندىم بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ سىياسىي، مەمۇرىي، ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى ئەھۋاللىرىنى مەركەزگە يەتكۈزۈپ، مەركەزنىڭ ئىلى تەرەپتىكى ئىشلارغا قەتئىي سەل قارىسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ، «لىچۈن راتسىيەسى» ئارقىلىق تېلېگرامما يوللاپ تۇردى.

دېڭ لىچۈن موسكۋادىن يولغا چىقىدىغان چاغدا يولداش لىيۇ شاۋچى ئەخمەت ئەپەندى قاتارلىقلارنى بېيپىڭدا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت يىغىنىغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىشنى تاپشۇرغانىكەن. لې-

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىدا

كىن، يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىغا كېلىپ ئەمەلىي ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، يالغۇز ئاغزاكى تەكلىپنىڭ بەكمۇ ئاددىي بولۇپ قالىدىغانلىغىنى ھېس قىلىپ، مەركەزنىڭ يازما تەكلىپنامە يوللىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى دوكلات قىپتۇ.

تۆۋەندىكىسى يولداش دېڭ لىچۈننىڭ مەركەزگە يوللىغان تېلېگراممىسى:

بېيپىڭغا

مەركەزگە:

بۇ جايدىكى سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر تېخى يولغا چىققىنى يوق. ئەتە ياكى ئۆگۈن مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشمەكچى. مەن بۇ ئىشنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتىنىڭ نامىدا بىر رەسمىي تەكلىپ تېلېگراممىسىنىڭ ئەۋەتىلىشىنى ۋە مەن بۇ تېلېگراممىنى ئۇلارغا ناپشۇرۇپ بېرىش تەكلىپىنى بېرىمەن.

مۇۋاپىقمۇ، ئەمەسمۇ يولىيورۇق بېرىلسە.

لىچۈن

16 ـ كۈنى

8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى دېڭ لىچۈن مەركەزنىڭ رەسمىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالدى.

يولداش دېڭ لىچۈن:

15 ـ ۋە *16* ـ چىسلادىكى تېلېگراممىلارنى تاپشۇرۇۋالدۇق.

(*1*) ئالدى بىلەن ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نامىدا غۇلجىدىكى رەھبەرلەرگە ئۇلارنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ، *9* ـ ئاينىڭ

10 ـ كۈنى ئەتراپىدا بېيىڭدا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي كىـ-
ڭەش يىغىنغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىنىڭ. ئادەم سانى بەش نە-
چەر بولسۇن. ئۇيغۇر، قازاق مىللەتلىرىدىن ئادەملەر كېلىشىنى
ھەمدە خەنزۇ مىللىتىدىن بىر نەچەر خادىم كېلىپ، قوشۇمچە
تەرجىمانلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز. يېڭى سىياسىي كېڭەش
يىغىنغا تەييارلىق قىلىش ھەيئىتىنىڭ تەكلىپنامىسى ئايرىم تې-
لېگرامما بىلەن ئەۋەتىلىدۇ.

(2) سىز يولداش لېۋ شاۋچى، ۋاڭ جياشياڭلارنىڭ يولىـ-
رۇقى بويىچە خىزمەت قىلىشىڭىز، ئالاھىدە رايون رەھبەرلىرىگە
ئەھۋالنى دوكلات قىلىشىڭىز كېرەك. ئۆزىڭىز ھېچقانداق پىكىر
بىلدۈرمەڭ.

(3) بۇنىڭدىن بۇرۇن يولداش دۇڭ بۇۋۇ خىزمەتكە
ئەۋەتكەن پېڭ چاڭگۈينى كۆرىدىڭىزمۇ؟ ئەگەر ئۇچراتىسىڭىز،
ئۇنى رىغبەتلەندۈرۈشىڭىزنى ھەمدە ئۇنىڭ خىزمەتنى خاتىرجەم
ئىشلىشىگە مەدەت بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

مەركەز

8 ـ ئاينىڭ *17* ـ كۈنى

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، ئەخمەت ئەپەندىم، گېنېرال ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم ئابباسوف يولداش دېڭ لىچۈن بىلەن رەسمىي سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ئىككى تەرەپ بىر كۆرۈشۈپلا خۇددى كونا دوستلار-دەك خۇشال ـ خۇرام ئازادە پاراڭلاشتى. ئەخمەت ئەپەندىم بولسا گومىنـ-داڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن كۆرەش قىلغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ۋەكىلى، يولداش دېڭ لىچۈن بولسا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى يوقاتـ-قان جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ۋەكىلى ئىدى. ئەخمەتجان ئەپەندىم ئېيتىپ ئۆتكەندەك: «دۇشمىنىمىزنىڭ دۇشمىنى بىزنىڭ دوستىمىز» ئىدى. مانا ھازىر دەل دۇشمىنىمىزنىڭ دۇشمىنى ـــ بىزنىڭ دوستىمىز يېنىمىزغا يېتىپ كەلدى.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ئەتىگەندە ئەپەندىم ماڭا مۇـ-ھىم بىر خەۋەرنى يەتكۈزدى:

جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىدا

— بىز بېيىپكېتىپ بارىدىغان بولدۇق، ئۇزاق ئۆتمەي جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلىدۇ. ئالدىنقى يىلى مەن نەنجىڭدە گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاتتىباشلىرىغا تېغىۋتىغ تاقابىل تۇرۇپ، گەپ تالاشقان. ھازىر ئەھۋال پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ، «جياڭ ژېيىۋەنجاڭ» دېگەن نەرسە كۆزدىن يوقالدى، بىز كۈتكەن كۈنلەر ئاخىر يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، بىز بېيىپكېتىپ بېرىپ رەئىس ماۋ زېدۇڭ بىلەن كۆرۈشىمىز. مەن كەتكەندىن كېيىن، سىز تەييارلىق قىلغاچ تۇرۇڭ، مەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بالىلارنى ئېلىپ يەنە ئۇرۇمچىگە بېرىپ خىزمەت قىلىمىز. ھەقىقىي خەلقچىللىق دەۋرى يېتىپ كېلىۋاتىدۇ.

يولداش دېڭ لىچۈن ئەخمەتجان بىلەن ئۇدا ئۇچ كۈن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، بۇ يەردىكى ئەھۋاللارنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىغا ئەينەن دوكلات قىلدى، ئەخمەتجان بىلەن دېڭ لىچۈن ئايرىم سۆھبەتلەشكەندە ئابدۇكېرىم ئابباسوف تەرجىمانلىق قىلدى. سۆھبەت مەزمۇنى ئۆز ۋاقتىدا بېيىپكېتىپ يېتىپ تۇردى. دېڭ لىچۈننىڭ ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبىتى مەركەزگە تېلېگراممىا ئارقىلىق يوللانغان:

بېيىپكېتىپ

مەركەزگە:

بۇ يەردىكى ئومۇمىي ئەھۋالنى ئەخمەتجان (سۆھبەتكە ئاساسلىق قاتناشقان كىشى)، ئىسھاقبېك ئىككىيلەن 17 ـ، 18 ـ، 19 ـ چىسلا ئۈچ ئاخشام ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئومۇمىيۈزلۈك تونۇشتۇردى. ھازىر مۇناسىۋەتلىك ھەربىي ئەھۋالنى مەركەزگە مەلۇم قىلىمەن. قالغان قىسمىنى بۇگۈن رەتلەپ داۋاملىق تېلېگراممىا ئارقىلىق ئەۋەتىمەن.

(1) بۇ يەردە ئون كۈن ئىلگىرى ئاكىلىغان خەۋەر مۇنداق: ما بۇفاڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئاتلىق قىسىم قوماندانى ما چېڭشياڭغا شىنجاڭدىكى بارلىق قىسىملىرىنى ئىچكىرىگە چېكىنىۋېلىشقە بۇيرۇق قىلغان. گەپ ـ سۆزلەرگە قارىغاندا، ما

چېكىشىاڭ هەممىسىنى ئىچكىرىگە چېكىندۈرۈشنى خالىمىغان. بىر-راق، قۇتۇبى، گۇچۇڭدىكى ئىككى پولك ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىدىكى نەسەن ئېغىدىن ئىچكىرىگە چېكىنگەن. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ بىر قىسمى دۇنخۇاڭ تەرەپكە چېكىنىشكە باشلىغان. نومۇرى ئېنىق ئەمەس.

(2) ما بۇفاڭنىڭ شىنجاڭدىكى قىسىملىرى ئەسلىدە ئىككى ئاتلىق دىۋىزىيە ئىكەن. بىر دىۋىزىيەدە تۆت بىرىگادا، بىر بىرىگادىدا ئىككى پولك، ھەربىر پولكتا 1500 ئەسكەر بولۇپ، ملىتىق، پىلىموت، مىنامىيوت، زەمبىرەك بىلەن قوراللانغان. ئۇرۇمچى، گۇچۇڭ، تۇرپان، يەيتىك تېغى ۋە قومۇلغا يېقىن مورىغا جايلاشقان.

(3) تاۋ سيۇ تەۋرىنىپ قاپتۇ. قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز ئەرەپكە ئۆتۈشنى ئويلايدىكەنۇ، قىسىملىرىنىڭ بويسۇنماسلىقىدىن قورقىدىكەن. شۇڭا، ھەربىرىنى چېتىنالمايۇبتېتۇ. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەرمۇ تەۋرەنگەن. قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز تەرەپكە ئۆتۈشنى ئويلايدىكەنۇ، تاۋ سيۇنىڭ قوشۇلماسلىقىدىن ئەنسىرەيدىكەن. يۇقىرى ـ تۆۋەندىكى خەۋەرلەر ئۆتۈشمىگەن، مۇناسىۋەت تېخى ئايدىڭ ئەمەس.

(4) بۇلار ما بۇفاڭ بىلەن گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ شىنجاڭدىن پۈتۈنلەي چېكىنىش مۇمكىنلىكى بار بولغان تەقدىردە مۇ، ئەنگلىيە، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تەسىر كۈچلىرىنىڭ شىنجاڭدىن ئۆزلۈكىدىن چېكىنىش مۇمكىنچىلىكىنىڭ ناھايىتى ئازلىقىنى مۆلچەرلىمەكتە. بۇلار: جاھانگىرلار بىر سۈيىقەست قوزغىماقچى، يەنى ما بۇفاڭ بىلەن گومىنداڭ قوشۇنلىرى شىنجاڭدىن پۈتۈنلەي چېكىنگەندىن كېيىن، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى شىنجاڭغا قاراپ ئىلگىرىلىگەن چاغدا، جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپتىن ئەنگلىيە مەسئۇت سەبرى، ئەيسا قاتارلىق مىللىي مۇناپىقلارنى قۇتراتىپ، مىللىي مۇستەقىللىق بايرىقىنى كۆتۈرگۈزمەكچى. ئەگەر بۇ سۈيىقەست ئىشقا ئېشىپ قالسا، شىنجاڭ چېگراسى ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە نىسبەتەن سەل قاراشقا بولمايدىغان تەسىر پەيدا قىلىپ، شىنجاڭ چېگراسى

ئىچىدە يەنە بىر قېتىم مىللەتلەر ئارا قىرغىنچىلىق پەيدا بولىدۇ-كەن. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى شىنجاڭغا كىرگەندە، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەلۇم قارىغۇلار-چە، ئىستىخىيەلىك قارشىلىقلىرىغا ئۇچرايدىكەن. بۇلار بۇ ئىز يېقىندىن بېرى ئالاھىدە دىققەت قىلىۋاتقان مەسىلە، دەپ ئېيتى-تى. مىللىي مۇناسىۋەتتىن قارىغاندا، شىنجاڭدىكى ھەربىي ھەربىرىكەت خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى تەرىپىدىن ئالدى بىلەن باشلانمايى، ئالدى بىلەن ئىلى تەرەپتىن باشلىنىپ قالسا، بۇنداق سۇيىقەستنى زەربىگە ئۇچراتقىلى، بۇنداق قارىغۇلارچە قارشى-لىقنى ئازايتقىلى بولىدىكەن. بىراق، بۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھەربىي كۈچىنىڭ، ئوق ـ دورىلىرىنىڭ ئازلىقىنى، ئىلگىرىكى ھەممە تەييارلىقلار مۇداپىئە خاراكتېرىدە بولۇپ، ھۇجۇم ئۇچۇن تەييار-لىق كۆرمىگەنلىكىنى، ھازىر تېخى بۇنداق ھۇجۇم قىلىش كۈ-چى يېتەرلىك ئەمەسلىكىنى ئېيتىدۇ.

(5) ئالاھىدە رايون مىللىي ئارمىيەسىنىڭ سەككىز پولكى بولۇپ، بۇنىڭ بەشى ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى. ئۇچى پىيادە ئەسكەرلەر پولكى ئىكەن، بۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىر ئاتلىق باـ تالىيون بولۇپ، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدا تۇرىدىكەن. باش قوماندانلىق ئىشتابى غۇلجىدا بولۇپ، ئالتاي بىلەن شۇنىڭدا ئىككى شۇبە قوماندانلىق ئىشتاب قۇرۇپتۇ. قوماندانلىق ئىشتاـ بى ئاستىدا غۇلجىدا بىر تەمىنات بۆلۈمى بار ئىكەن. ئالتاي بـ-لەن شۇنىڭدا ئىككى شۇبە بۆلۈم بار ئىكەن، پولكتا بىر تەمىنات باشقارمىسى، بىر گوسپىتال (ھەربىي دوختۇرخانا) بار ئىكەن. ھەرقايسى شۇبە قوماندانلىق ئىشتابىدا پولكىغا قەدەر شۇبە گوسپىتال بار ئىكەن. ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكىنىڭ ھەربىرىدە *900* ـــ *1200*گىچە، پىيادە ئەسكەرلەر پولكىنىڭ ھەربىرىدە *1500* ـــ *1600* گىچە ئەسكەر بار ئىكەن. بۇ سان ئەسلىدىكى ئىشتاتتىن ئاز. جەڭگىۋار خادىملار *14* مىڭ *20*دىن ئارتۇق (ئۇـ-فىتسېرلارمۇ، *500* كىشىلىك ھەربىي تەمىنات خادىملىرىمۇ بۇـ-نىڭ ئىچىدە). ھەربىي ئات *5522* دانە (*521* دانە ترانسپورت ئېتى بۇنىڭ سىرتىدا). تاپانچا *184* دانە، ھەر خىل مىلتىق

9088 دانه، يېنك پىلموت 405 دانه، ئېغىر پىلموت 68 دانه، مىنامیوت 66 دانه، زەمبىرەك 12 دانه (سايمانلىرى تولۇق ئەمەس، ئەپسىز)، زېنت توپ يەتتە دانه، گىرانامیوت 55 دانه، گىرانات 14 مىلك 480 دانه، ھەر خىل مىلتىقا 180 تالدىن ئوق، يېنك پىلموتنىك ھەربىرىگە 1500 تالدىن، ئېغىر پىلموتقا 3000 تالدىن ئوق سەپلەنگەن. رېمونتخانىسى بار ئىكەن. گومىنداڭ چېكىنگەندە بۇزۇلغان 42 ئايرويلاننى تاشلاپ قاچقانىكەن، 14 ئايروپلان رېمونت قىلىنىپتۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئالته بومباردىمانچى ئايروپلان، سەككز قوغلىغۇچى ئايروپلان بار ئىكەن. بۇنى ئىشلەتكىلى بولامدۇ، يوق، تەكشۈرۈلمىگەن، لىيۇتچىكلىرىمۇ يوق ئىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، ئىككى يېنىك تانكا، بىر بىرونېۋىك بار ئىكەن. قاتناش قورالىدىن 30 ماشىنا، 311 ھارۋا بار ئىكەن. غۇلجىدىن ئالتايغا ئات ھارۋىسى بىلەن بىر ئايدا بارغىلى بولىدىكەن.

(6) شىنجاڭدا باشقا قوراللىق كۈچلەردىن يەنە مىللىي خائىن ئوسمانىنىڭ 1000دىن ئارتۇق ئادىمى بار ئىكەن. ئۇ بىزنىڭ ئارمىيەمىز ھۇجۇم قىلغاندا ھىندىستانغا چېكىنمەكچى، چېكىنىشتىن ئىلگىرى تەمىنات مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئىلغا كېلىپ بىر قېتىم بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلماقچى ئىكەن. جەنۇبىي شىنجاڭدا شېڭ شىسەينىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن جاڭ فامىلىلىك بىرىگادا باشلىقىنىڭ بىر قىسىم قوراللىق كۈچى بار ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا يەرلىك ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرى بار ئىكەن.

(7) شىنجاڭ چېگراسى ئىچىدىكى دۈشمەنلىرىڭ، ئۆزىمىزنىڭ، دوست قوشۇنلىرىڭ ھەربىي كۈچلىرىنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالى توغرىسىدا مەن ئۆلاردىن تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. مەن قايسى يەرلەرگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىم كېرەك. مەركەز يولىيورۇق بەرسە.

لىچۈن
20 ـ كۈنى

يولداش دېڭ لىچۇن ئەخمەتجان بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەتلىشىپتۇ ۋە ھەر قېتىملىق سۆھبەتتى ئەسلىي مەزمۇنى بويىچە مەركەزگە ئەينەن يوللاپ تۇرۇپتۇ ھەمدە «... ئەخمەتجان ئاساسلىق سۆھبەتلەشكۈچى بولدى، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ھېچقانداق تۈزىتىش كىرگۈزمىدىم، مېنىڭ بىلەن سۆھبەتلەشكەندە ئاببباسوف تەرجىمانلىق قىلدى... » دەپ ئالاھىدە ئىزاھلاپ تۇرۇپتۇ.

ئەخمەتجان ئابدۇكېرىم ئاببباسوفنىڭ تەرجىمانلىقىدا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ئۈچ ۋىلايەت ۋە گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونلارنىڭ ئەھۋالىنى ئەتراپلىق ئىنكاس قىلىپ، مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللارنى تەپسىلىي تونۇشتۇرغان. دېڭ لىچۇن ئارقىلىق ئىچكىرىنىڭ ۋەزىيىتى ۋە مەركەزنىڭ روھىنى تېخىمۇ چۈشەنگەن.

تۆۋەندىكىسى «لىچۇن راتسىيەسى» شۇ چاغدا مەركەزگە يوللىغان ئەخمەتجان بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەت توغرىسىدىكى تېلېگرامىمىنىڭ تولۇق تېكىستى:

بېيپىڭغا

مەركەزگە:

ئەمدى ئەخمەتجانىنىڭ شىنجاڭ ئالاھىدە رايونىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى يىغىنچاقلاپ تونۇشتۇرغان تونۇشتۇرۇشنى رەتلەپ تۆۋەندىكىچە دوكلات قىلىمەن:

شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر چىڭ سۇلالىسىدىن بۇيان ئۇزۇن مۇددەت ئېزىلگۈچى ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى. چىڭ سۇلالىسى ۋاقتىدا شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قىلىنغان زۇلۇم ئىنتايىن دەھشەتلىك، ئېكسپلاتاتسىيە ئىنتايىن ئېغىر بولدى. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن چىڭ سۇلالىسىنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن ناچار بولغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ئۆچمەنلىك قىلغان. پۈرسەت بولسىلا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان، قوزغىلاڭلار باستۇرۇۋېتىلگەندىن كېيىنمۇ ئىچىدە ئۆچمەنلىك ساقلاپ داۋاملىق قارشىلىق كۆرسىتىپ كەلگەن.

مىنگو ئۇرۇلغاندىن كېيىنمۇ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ئېزىلگۈچى ئورنىدا تۇپتىن ئۆزگىرىش بولمىغان، كېيىن ۋە-زىيەتتە ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن، شىنجاڭدا شېڭ شىسەي ھۆ-كۈمرانلىقى مەيدانغا كەلگەن، ئۇ باشتا توغرا مىللىي سىياسەت قوللانغانلىقتىن شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىيا-سىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردىكى تەرەققىياتى مە-لۇم دەرىجىدە ئىلگىرى سۈرۈلگەن. ئۇ ئاسىلىق قىلغاندىن كې-يىن، باشتا قوللانغان مىللىي سىياسەتتىن ۋاز كېچىپ، چىڭ سۇلالىسىدىنمۇ يامان بولغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىدىغان مىللىي سىياسەت قوللانغان، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تەرەق-قىياتىنى كۆچلۈرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلغان، ھەر مىللەت خەلقى ئىچىدىكى تەرەققىياتىنى كىشىلەرنى تۇتقۇن قىلغان، قىرغىن قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، چىڭ سۇلالىسىدىنمۇ ۋەھشىي بولغان زۇلۇم، ئېكسپلاتاتسىيە ۋاستىلىرىنى قوللانغان. شېڭ شىسەي ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنىڭ خەلق ھمايىسىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقى-نى، سىياسىتىنىڭ خەلق قوللىشىغا ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى بە-لىپ، بىر كۈچ تېپىپ، ئۇنى ھۆكۈمرانلىقىنىڭ تايانچى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش ئاساسى قىلماقچى بولغان. شۇڭا، ئۇ مىللىي مۇناسىۋەتلەرگە زەھەرلىك بولغان پارچىلاش ۋە بۆلگۈنچىلىك سېلىشتۇرمىسىنى ئەكسىيەتچىل سىياسەت قوللىنىپ، خەنزۇلارنى باشقا مىللەتلەردىن بىر دەرىجە يۇقىرى كۆرۈپ، خەنزۇلار ئارىسىدا ئومۇميۈزلۈك ساقچى تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، خەنزۇلار ئارىسىدىكى ساقچى، ئىشپىيونلارنى قوراللاندۇرۇپ، ئۇنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىدىغان، ھۆكۈمرانلىق قىلدى-غان قورال قىلغان. بۇ خىل زەھەرلىك سىياسەتنىڭ يولغا قويۇ-لۇشىنىڭ نەتىجىسىدە خەلق شېڭ شىسەي بىلەن گومىداڭنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى ئەزگۈچى ئىكەنلىكىنى تونۇۋالغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن خەنزۇلار ئوتتۇرىسى-دىكى مۇناسىۋەتنى يامانلاشتۇرۇۋەتكەن، جىددىيلەشتۇرۇۋەت-كەن. نەتىجىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر شېڭ شىسەي بىلەن خەن-

زۇلارنى ئوخشاش ھۆكۈمرانلار، ئەزگۈچىلەر دەيدىغان قاراشقا كېلىپ قالغان.

شېك شىسەي ھۆكۈمرانلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، تۇغرا مىللىي سىياسەت قوللىنىلغانلىقتىن، ھەرقايسى مىللەتلەر ئارىسىدا بىر تۈركۈم تەرەققىيپەرۋەر زىيالىيلار بارلىققا كېلىپ، جەمئىيەتتە مەلۇم ئورۇنغا ئىگە بولۇشقا باشلىغان. ئۇ تەۋرەنگەن ھەمدە ئاسىيلىققا قاراپ ماڭغاندا، ئالدى بىلەن بۇ زىيالىيلارغا ھۆجۇم قىلغان، نۇرغۇن كىشىلەرنى قولغا ئالغان، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆلتۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن كىشىلەر بالىلرىنى مەكتەپكە ئوقۇشقا بەرمەيدىغان بولغان. چۈنكى ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن، سىياسىي ئەركىنلىكتىن مەھرۇم بولۇپلا قالماستىن، ھەتتا نىكاھلىنىش ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلىنغان، مۇشۇنداق ھۆجۇم، ھاقارەت، ئالدامچىلىق ئاستىدا ياش زىيالىيلار دەسلەپتە ئىرىشكەن بارلىق نەرسىلىرىدىن مەھرۇم قىلىنغان، ئۇلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىمۇ بۇنىڭغا ئەگىشىپ يوقالغان.

شۇنىڭ بىلەن بىللە شىنجاڭدىكى فېئودالىزم كۈچلىرى بەكمۇ زور ئىكەن. جەمئىيەتتە ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى پاترىئارخاللىق دىنىي مۇناسىۋەت ناھايىتى چوڭقۇر ئىكەن. بۇ خىل مۇناسىۋەت ئەمەلىيەتتە بىر خىل قۇللۇق، بېقىندىلىق مۇناسىۋىتى ئىكەن. ئالاھىدە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، بۇ خىل مۇناسىۋەت بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر قالاق شىنجاڭدا تېخىچە ئاساسلىق رول ئويناپ كېلىۋېتىۋ. كىشىلەر قەبرىلارنى ياشلاردىن يۇقىرى ھېسابلايدىكەن، قەبرىلارنىڭ ئىناۋىتى، ئىجتىمائىي ئورنى ياشلاردىن زور دەرىجىدە يۇقىرى ئىكەن. بۇ ھال ئىنقىلابتىن ئىلگىرى ئالاھىدە ئېغىر بولۇپ، ھازىرغىچە مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋېتىۋ.

كىشىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلىرى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ، پۇل بولسا كۆچى بولىدۇ، كىم باي بولسا، شۇنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى يۇقىرى بولىدۇ، كىم كەمبەغەل بولسا، شۇنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن

بولىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال قالاق شىنجاڭدا ئالاھىدە كۆرۈنەرلىك ئىكەن. قالاق ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەر، سىياسىي مۇناسىۋەتلەر ئۆز نۆۋىتىدە دىنىي كۆچلەر بىلەن ئۆزئارا بىرلىشىپ، كىشىلەر ئىدىيەسىدىكى ئاساسەتنى ئىغىرلاشتۇرغان. دىن ھەمدە دىنىي خادىملارنىڭ جەمئىيەتتىكى پەۋقۇلئاددە ھەيۋەتلىك ئورنىنى بارلىققا كەلتۈرگەن، بۇ ۋىئودالىق كۆچلەرنىڭ خەلق ئۈستىدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى تېخىمۇ ئىغىرلاشتۇرۇۋەتكەن. بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ ئاساسلىق ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى دېھقانلار، لېكىن ئۇلار تامامەن ۋىئودال كۆچلەر بىلەن دىنىي كۆچلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا تۇرىدۇ.

يۇقىرىدىكىلەرنى ئومۇملاشتۇرغاندا، بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز باشلانغان چاغدىكى ئىچكى ـ تاشقى شارائىتىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بەزى ئۇنسۇرلارنىڭ سادىق ئىنقىلابچى ئەمەسلىكى، ياشلارنىڭ ھەقىقىي ئىنقىلابچى ئىكەنلىكى نېنىق بولسىمۇ، بىراق، ئەڭ كەڭ قاتلاملار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ئۈچۈن، ئىنقىلاب مەنپەئىتى ئۈچۈن ياشلىرىمىز ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە سادىق ئىنقىلابچى بولمىغانلارنىمۇ ھەرىكەتنىڭ ئالدىغا چىقارماي، ئۆزىنى ئارقىدىراق ئورۇنغا قويماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مۇشۇنداق بولغانلىقتىن، ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ۋىئودال كۆچلەر ھاكىمىيەتتە مۇھىم ئورۇنلارنى ئىگىلىۋالغان، دىنىي ئۇلىما ھاكىمىيەتنىڭ باشلىقى بولۇۋالغان. دىنىي ئۇلىما ھاكىمىيەتتىكى ئورنىدىن پايدىلىنىپ، دىنىي ئەمرىمەرۇپلارنى ۋە نىزاملارنى ئاشكارا يولغا قويىدى، شۇڭا، دەسلەپكى مىللىي ھەرىكەت شەكلەن ھالدا دىنىي خاراكتېر ۋە تۈس ئالغان. چۈنكى، مىللىي ئۆچمەنلىك بىلەن دىنىي ئاداۋەت بىرلىشىپ كەتكەنلىكتىن، خەلق قوزغىلىپ قوراللانغاندىن كېيىن، ھەرىكەت ئىنتايىن ئىستىخىيەلىك، تەۋەككۇلچىلىك خاراكتېرىنى ئالغانىدى. ھاكىمىيەتتىكى ئاساسلىق ئەربابلار ۋە ئۇلىمالار بۇ خىل ئىستىخىيەلىك، تەۋەككۇلچىلىكنى ئالاھىدە ھىمايە قىلغان، ھەتتا ئۇنىڭغا يول قويغان. ياشلاردا گەرچە بۇ

ھەربىرىتىكى ئىستىخىيەلىك، تەۋەككۇلچىلىكنى ئازايتىشنى ئويلايدىغان ئاڭلىقلىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆچى ئاجىز ئىدى. ھاكىمىيەتتىكى فېئودال كۆچلەرنىڭ ۋە دىنىي كۆچلەرنىڭ كۆچى زور ئىدى، شۇڭا، تېگىشلىك رول ئوينىيالمىغانىدى، دەسلەپكى مەزگىلدە قوماندانلىق ئىشتاب بۇلاڭچىلىق قىلغانلارنى، پاھىشۋازلىق قىلغانلارنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىش بۇيرۇقلىرىنى چىقارغان بولسىمۇ، بىراق ئاممىنىڭ ئىستىخىيەلىك، تەۋەككۇلچىلىكلىرىنى بۇ پەرمانلار توسۇيالمىدى. ئامما ئۆچمەنلىكىنى پۈتكۈل خەنزۇلارغا مەركەزلەشتۈرگەنىدى، ئۇلار بارلىق خەنزۇلارنى دۈشمەن ھېسابلايتتى، خەنزۇلاردىن ھېساب ئالماقچى بولۇپ، ئۇلار ئۆزلۈكىدىن ھەربىرىتىكە كېلىپ، بارلىق خەنزۇلاردىن ئۆچ ئالغان، تەتىجىدە خەنزۇلار ئېچىدە بەزىلەر بىگۇناھ زىيانغا ئۇچرىغان.

ھەربىرىتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ئومۇمىيۈزلۈك ئەھۋالنى ئىگىلەش ئۈچۈن، ئەينى ۋاقىتتىكى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان رايون بىلەن مىللىي ھەربىرىتى ھۆكۈمرانلىق ئورۇندا تۇرغان رايون سېلىشتۇرمىسىنى ئەسلەپ ئۆتۈشمىز لازىم. بۇ ئىككى رايوندا، ھەتتا بىر رايوندا ئىككى تەرەپ ئىشغال قىلىپ تۇرغان ئوخشاش بولمىغان يەرلەردە، گومىنداڭ غەرەزلىك ھالدا ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارشى قىلىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش سىياسىتىنى يۈرگۈزگەن. بۇ خىل ئەھۋالنىڭ سېلىشتۇرمىسى ئۆز نۆۋىتىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارىتا تېگىشلىك بولمىغان ئۆچ ئېلىش ھەربىرىتلىرىگە ئىلھام بەرگەن. قوماندانلىق ئىشتاب خەنزۇلارنى قوغداش ئۈچۈن، ئۆز رايونىدىكى خەنزۇلارغا سالاھىيەت كىنىشكىسى تارقاتقان، بىراق ئاز سانىدىكى خەنزۇلار سالاھىيەت كىنىشكىسىگە ئىگە بولۇۋېلىپ، گومىنداڭنىڭ ئالدامچىلىقىغا ئۇچراپ، ئوخشاشلا گومىنداڭنىڭ رايونىغا قېچىپ بېرىپ، گومىنداڭ ئۆچۈن خىزمەت قىلىپ، مىللىي ھەربىرىتى بىلەن دۈشمەنلەشكەن. بۇمۇ ئوخشاشلا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئارىسىدىكى تەۋەككۇلچىلىك، ئىستىخىيەلىك ئۆچ ئېلىش ھەربىكىتىگە ئىلھام بەرگەن.

بىز مانا مۇشۇنداق ئېغىر شارائىتتا گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلدۇق، بۇ كۈرەش جەريانىدا كۈچلىرىمىزنىڭ يېتىشمەيدىغانلىقىنى، بىرلا ۋاقىتتا تاشقى جەھەتتە گومىنداڭ بىلەن ئىچكى جەھەتتە فېئودال كۈچلەر بىلەن كۈرەش قىلالمايدىغانلىقىمىزنى، پەقەت خەلق بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنى ئاساسلىق ئورۇنغا قويۇش كېرەكلىكىنى، شۇنداق قىلغاندىلا قىيىن ۋەزىيەتكە تاقابىل تۇرالايدىغانلىقىمىزنى ھېس قىلدۇق. ئالدىمىزدا كۈچلۈك دۈشمەن تۇرغان چاغدا، بىز ئىتتىپاقداشلىرىمىزدىن ــ ئۇ ھەتتا ۋاقىتلىق ئىتتىپاقدىشىمىز بولغان تەقدىردىمۇ ــ ئايرىلماسلىقىمىز كېرەك ئىدى. ئالدىمىزدىكى كۈچلۈك دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، ئىتتىپاقداشلىرىمىز بىلەن ــ ئۇ ھەتتا ۋاقىتلىق ئىتتىپاقدىشىمىز بولغان تەقدىردىمۇ ــ مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ قويۇق قىلىشىمىز لازىم ئىدى. بۇ جەريانىدا مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ شوئارى خەلق ئارىسىدا ئالاھىدە چوڭقۇر تەسىرگە ئىگە بولغانلىقتىن، بىز بۇ شوئارىمىزغا بويسۇنماي ئامالىمىز يوق ئىدى. پەقەت مۇشۇ شوئارغىلا رىئايە قىلساق، ئاندىن ئەڭ كۈچ سانىدىكى خەلقنى گومىنداڭغا قارشى كۈرەشكە سەپەرۋەر قىلالايتۇق. دەل مۇشۇنداق سەۋەب تۈپەيلىدىن، ھازىر ئۇتۇپ كەتكەن تارىخنى ئەسلىگەن ۋاقىتلىرىمدا بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان دەسلەپكى مەزگىللىدىكى ھەرىكىتىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىنى ئاسان كۆرگىلى بولىدۇ.

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈكەندىن كېيىنلا بىز ئاندىن ئىچكى كۈرەشنى باشلىيالىدۇق، ئاساسلىق مەزمۇنى: خەلقنى سەپەرۋەر قىلىپ، خەلقچىل ھاكىمىيەتنى، خەلقچىل سىياسەتنى ھمايە قىلىش، خەلققە خەلقچىل سىياسەتنى چۈشەندۈرۈپ، خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇش ئۈچۈن كۈرەشكە تەشكىللەشتىن ئىبارەت. گەرچە خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇشنى كۈنتەرتىپكە قويغان بولساقمۇ، لېكىن خىزمەتلىرىمىز كۆڭۈلدىكىدەك بولالمىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئىككى تۈرلۈك: بىرىنچى، كۈچلۈك دۈشمەن يەنىلا ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ، بىز ئىچكى مۇناسىۋەتنى ھەددىدىن ئارتۇق

جىددىيلەشتۈرۈۋېتەلمەيمىز. ئىككىنچى، ئەگەر بىز ئىچكى قىسىمىدىكى فېئودال كۈچلەرگە قارشى كۈرەشنى ھازىرلا باشلىۋەتسەك بولساق، ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە گومىنداڭ بۇ زىددىيەتتىن پايدىلىنىپ مىللىي مۇستەقىللىق شوئارىنى توۋلاپ، مىللىي ھەرىكەتنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ۋاقىتلىق ئىتتىپاقداشلىرىمىزنى ھەمكارلىشىش ئۈچۈن ئۆز تەرىپىگە تارتىپ كېتىدۇ ھەمدە مۇشۇنداق يول بىلەن شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدۇ، ئۇنداق بولغاندا، دۇشمەن بىلەن ئۆز كۈچىمىزنىڭ سېلىشتۇرمىسىدا بىزگە ئىنتايىن پايدىسىز تەسىر پەيدا بولىدۇ. ھازىر ئىچكى قىسىمىدىكى ئەھۋالغا كەلسەك، خەلقچىل كۈچلەر ئەكسىيەتچى كۈچلەردىن كۈچلۈك، ئەگەر بىز ئۇلارغا قارشى كۈرەش قىلساق، بىزنىڭ ھازىرقى كۈچىمىز يېتىدۇ. شۇڭا بىز مىللىي ھەرىكەتنى خەلقچىللىق ھەرىكىتى دەپ شەرھلەشكە باشلىدۇق، خەلق بۇ ھەرىكەتكە يۈزلەنسە، بىزنىڭ كۈچىمىز تېخىمۇ ئۆسۈپ يېتىلىدۇ. ھازىر دۇشمەن بىزنىڭ ئارىمىزدا پارچىلاش ۋە بۆلگۈنچىلىك قىلالمايدىغان بولۇپ قالدى، شۇنداق قىلغان تەقدىردىمۇ رول ئويناپالمايدۇ. ھازىر بار بولغان كۈچىمىز ۋە ئورنىمىزنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، مەركىزىي ۋە جىددىي ۋەزىپىمىز ناھايىتى زور كۈچ بىلەن خەلقنى تەربىيەلەش خىزمىتىنى ئىشلەش. بىز تايىنىدىغان كۈچ پەقەت دېھقان، ئىشچى يوق، دېھقانلارنى تەربىيەلەش خىزمىتىگە خېلى ئۇزۇن ۋاقىت لازىم بولىدۇ.

ھەربىي ئەھۋال توغرىسىدا تېلېگراممىا ئارقىلىق ئۇقتۇرغان، تەكرارلىمايمەن.

ئەخمەتجان يۇقىرىقى مەسىلىلەرنى بايان قىلىشتىن ئىلگىرى شىنجاڭنىڭ ئىككى ئالاھىدىلىكىنى ۋە مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

(1) مىللىي مەسىلە: شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلە ئالاھىدە مۇرەككەپ، تارىختا ئەزگۈچى مىللەت بىلەن ئېزىلگۈچى مىللەت ئوتتۇرىسىدا كۈچ قېتىم ئۆزئارا قىرغىن بولغانلىقتىن،

مىللەتلەر ئارىسىدا ئېغىر سۈركىلىش، چوڭقۇر ئۆچمەنلىك پەيدا بولغان، بۇ خىل سۈركىلىش ۋە ئۆچمەنلىك ئەزگۈچى مىللەت بىلەن ئېزىلگۈچى مىللەت ئارىسىدا تېخىمۇ ئېغىر ۋە مۈرەككەپ. يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى ئارىلىقتا مىللىي ھەرىكەت پائالىيەتچىلىرى ئىدىيەسىنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلغان، مەقسىتى بارلىق تۈركىلەرنى بىرلەشتۈرۈپ بىر دۆلەت قۇرۇش ئىدى. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەتلەر زىيالىيلىرى، بولۇپمۇ يېشى قەدەم زىيالىيلار ئارىسىدا پائالىيەتچىلىرىنىڭ ئىدىيەسى ناھايىتى چوڭقۇر.

(2) دىن مەسىلىسى: بۇ يەردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىقى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ دىنىغا بولغان ئېتىقادى بەكمۇ چوڭقۇر. شۇڭا، ئۇلىمالارنىڭ كۈچى ئىنتايىن زور، خەلق بىلىپ ـ بىلمەي ئۇلىمالارغا قارىغۇلارچە چوقۇنىدۇ. قۇرئاندا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ھەممىسى قېرىندىش، بىر ئائىلە كىشىلىرى دەپ بەلگىلەنگەن. شۇڭا، بارلىق مۇرتىلار دۇنيادىكى مۇسۇلمانلارنى بىر دۆلەت قىلىپ تەشكىللەشنى خالايدۇ. مۇشۇ سەۋەبتىن غەيرىي ئىسلام دىنىدىكىلەرنى ئاسانلا دۈشمەن دەپ ھېسابلايدۇ، ئەزگۈچى مىللەتكە ئاسانلا ئۆچلىشىدۇ. ۋاھالەنكى، ئەنگلىيە، ئامېرىكا جاھانگىرلىكى بۇ شوئارىدىن پايدىلىنىپ، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان سۆيقەست پىلانلايدۇ.

ئۇ يەنە بۇ ئىككى مەسىلىنىڭ كېلىپ چىقىش ئاساسىنى سانائەتنىڭ يوقلۇقىدىن. ئىشچىلار بولمىغان قالاق، فېئودال دېھقانچىلىق ئىگىلىكىدىن، جەمئىيەتتە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان مۇناسىۋەتنىڭ ئائىلىۋى مۇناسىۋەت، ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى قۇللۇق، بېقىندىلىق مۇناسىۋەت دەپ چۈشەندۈردى. شۇڭا، ئائىلە نۇقتىئىنەزەرى چوڭقۇر، قەبىلە نۇقتىئىنەزىرى چوڭقۇر، يۇرت نۇقتىئىنەزەرى چوڭقۇر، ئەنە شۇ سەۋەبتىن فېئودال كۈچلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئىنتايىن ئېغىر ۋە قاتتىق ئىكەن.

يۇقىرىدىكىلەر ئۇنىڭ مەن بىلەن بىرنەچچە قېتىم سۆھبەت-لەشكەندىكى ئاساسلىق نۇقتىنەزەرى ۋە پىكرى. مەركەزنىڭ ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىنى ئومۇميۈزلۈك ئىگىلىشى ئۈچۈن، مەن ھېچقانداق ئۆزگەرتمىدىم، قىسقارتمىدىم، پەقەت يېزىق جەھەت-تىلا ئازراق رەتلىدىم. كېلەر قېتىم مەن مەركەزگە گېزىتتىن كۆز-گەن ئۇلارنىڭ مىللىي سىياسەت توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى دوكلات قىلىمەن.

لىچۈن
21 ـ كۈنى

«لىچۈن راتسىيەسى» سۆھبەت ئەھۋالىنى مەركەزگە يوللىغاندىن كېيىن، يولداش ماۋ زېدۇڭ تېلېگرامما ئارقىلىق تەكلىپنامە يوللاپ، ئەخمەت ئەپەندى قاتارلىقلارنى بېيپىڭغا بېرىپ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلدى.

68. رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەخمەتجانغا يازغان خېتى ۋە ئەخمەتجاننىڭ رەئىس ماۋ زېدۇڭغا يازغان جاۋاب خېتى

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋ زېدۇڭ يولداش دېڭ لېچۈننىڭ «ئەڭ ياخشىسى مەركەزنىڭ تەكلىپ تېلېگراممىسى ئەۋەتكىنى توزۇك» دېگەن تەكلىپىگە ئاساسەن، «لېچۈن راتسىيەسى» ئارقىلىق ئەخمەتجانغا ئۆز قولىدا يېزىلغان تەكلىپنامىنى ئەۋەتتى، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ غۇلجا ئالاھىدە رايونى خەلق ھۆكۈمىتى ۋەكىلى ئەخمەتجان ئەپەندىمگە:

مەملىكىتىمىزدىكى جاھانگىرلىك، فېئودالىزم، بېيۇروكرات كاپىتالىزمغا ۋە جياڭ جېيشى باشچىلىقىدىكى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى پات ئارىدا پۈتۈن جۇڭگو مىقياسىدا غەلبىگە ئېرىشىدۇ. پۈتۈن جۇڭگودىكى دېموكراتىك پارتىيە ـ گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ دالا ئارمىيەلىرى، ئازاد رايونلار، دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە چەت ئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەملىكەتلىك يېڭى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى پۈختا تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق 9 ـ ئاي ئىچىدە ئومۇمىي يىغىن ئاچماقچى. بۇ نۆۋەتلىك ئومۇمىي يىغىن مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىققاندىن ۋە

ئۆزىنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتىنى سايلاپ چىققاندىن تاشقىرى، يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىدۇ. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى سايلاپ چىقىدۇ. سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۈرىشىڭلەر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەربىكىتىنىڭ بىر قىسمى. غەربىي شىمالدىكى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىرى راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ پۈتۈنلەيي ئازاد بولۇشىغا ئۇزۇن ۋاقىت قالمىدى. سىلەرنىڭ كۈرىشىڭلەر پات ئارىدا ئەڭ ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ. بىز سىلەرنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنى سۈپىتىدە بەش كىشىنى مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتىشىڭلەرنى چىن قەلبىمىزدىن قارشى ئالىمىز. ئەگەر قوشۇلساڭلار *9* ـ ئاينىڭ باشلىرىدا بېيپىڭغا يېتىپ كېلىشىڭلەرنى سورايمىز. تېلېگراممىا يېتىپ بارغاندىن كېيىن جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى

ماۋ زېدۇڭ

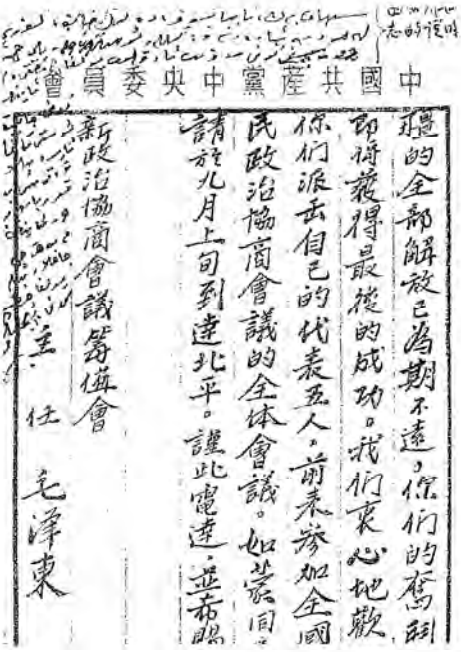
1949 ـ يىل *8* ـ ئاينىڭ *18* ـ كۈنى، بېيپىڭ

رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەكلىپنامىسى «لىچۈن راتسىيەسى» ئارقىلىق غۇلجىغا يېتىپ كەلدى، ئەخمەت ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىنتايىن ھاياجانلاندى. بولۇپمۇ رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ خاراكتېرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ: «سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۈرىشىڭلەر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەربىكىتىنىڭ بىر قىسمى... سىلەرنىڭ كۈرىشىڭلەر پات ئارىدا ئەڭ ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ» دېگەنلىكىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. ئەخمەت ئەپەندىم رەھبەرلىك قىلغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشكەن تۇرسا، قانداقمۇ خۇشال بولماي تۇرالمسۇن؟ ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالغان شۇ ئاخ-

中國共產黨中央委員會

政治協商會議。經過慎重籌備之後，即將在
九月內召開全体會議。此屆全体會議，除
制定全國人民政治協商會議組織法，選舉
產自己的全國委員會外，並須制定中華
人民共和國中央人民政府組織法，選舉中
央人民政府委員會。你們多年來的舊部，
是我全中國人民民主革命運動的一部份，
隨着西北人民解放战爭的勝利發展，新

中國共產黨中央委員會

疆的全部解放已為期不遠。你們的舊部，
即將獲得最後的成功。我們衷心地歡
你們派出自己的代表五人，前來參加全國
民政治協商會議的全体會議。如蒙同
請於九月上旬到達北平。謹此電達，並希賜

新政治協商會議籌備會

主　任　毛澤東

中國共產黨中央委員會

新疆伊寧特別區人民政府

阿哈買提江　先生：

我國反對帝國主義、封建主義、官
僚資本主義及以爭取民主聯合政府為目的的國民黨反
動統治的人民解放战爭，即將取得全中國
的勝利。包括全中國各民主党派、各人民團
体、人民解放軍各野战軍、各解放區、國內
各少數民族及海外華僑在內的新的全人民

بۇ 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەخمەتجاننى بېيپىڭدا
ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنى ۋە دۆلەت قۇرۇش مۇراسىمىغا قاتنا-
شىشقا تەكلىپ قىلىپ ئەۋەتكەن خېتى

شىمى كېچىچە كىرپىك قاقماي گۈزەل غايە ئۈچىدە جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا ئۆزۈندىن ـ ئۇزۇن كۆز تىكتى!

رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا يۈقىرى باها بەرگەنلىكى بىزنى زور دەرىجىدە ئىلھاملاندۇردى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ قايسى يول بىلەن بېيپىڭغا كېلىش ھەققىدە ئورۇنلاشتۇرۇش ئىلىپ بېرىپ، ئاخىرى سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال چېگرالىرىدىن كىرىشىنى بېكىتتى.

مەركەز جۇڭگو كومپارتىيەسى شەرقىي شىمال بىيۇروسىنىڭ شۇ جىسى گاۋ گاڭ بىلەن مۇئاۋىن شۇجىسى لى فۇچۈنگە ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ۋەكىللىرى مانجۇرىيە ئېغىزىدىن ئۆتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ، ۋەكىللەرنى ياخشى كۈتۈۋېلىش توغرىسىدا كونكرېت يوليورۇقلارنى بېرىپتۇ، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ ۋەكىللىرىنى كۈتۈۋېلىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە گاۋ گاڭ، لى فۇچۈنلەرگە بەرگەن تېلېگراممىسى

(1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى)

گاۋ (گاڭ)[1]، لى (فۇچۈن)[2]:

دېڭ لىچۈن غۇلجىدىن 17 ـ كۈنى ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا، شىنجاڭنىڭ بەش نەپەر ۋەكىلى، ئۈچ نەپەر خىزمەتچى خادىمى بولۇپ جەمئىي سەككىز ئادەم غۇلجىدىن 8 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئايروپىلان بىلەن ئۈچۈپ، 8 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى چىتاغا يەتمەكچى ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. سىلەرنىڭ دەرھال تۆمۈرىول ئىدارىسىگە 8 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى مانجۇرىيە ئېغىزىدا مەخسۇس پويىز تەييارلاپ كۈتۈپ تۇرۇشى ھەققىدە بۇيرۇق بېرىشىڭلەرنى ئۈمىد قىلىمىز، شۇنداقلا بىر نەپەر خۇيزۇ مەسئۇل خادىمنى راسخوت پۇلى بىلەن ئۇلارنى كۈتۈشكە ئەۋەتىشىڭلەرنى ئۈمىد قىلىمىز.

① گاۋ گاڭ ئەينى ۋاقىتتا شەرقىي شىمال بىيۇروسىنىڭ شۇجىسى ئىدى.

② لى فۇچۈن ئەينى ۋاقىتتا شەرقىي شىمال بىيۇروسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئىدى.

تىگىلەر، ئۇلارنى خەلقئارالىق دوستلار مۇئامىلىسى بىلەن كۆ-
تۈپ، ئاۋۋال شېنياڭغا ئاپىرىپ مېھمان قىلىڭلار، ئەگەر شۇ چاغ-
دا بېيپىڭ ـ شېنياڭ تۆمۈريولىدا پويىز قاتناپ قالسا، ئۇزۇڭلەر
مەسئۇل بولۇپ ئۇلارنى بېيپىڭغا ئەكېلىپ قويۇڭلار، مېڭىش
ئالدىدا چوقۇم تېلېگراممۇ بېرىۋېتىڭلار. ۋەكىللەر ئۆمىكى بېي-
پىڭغا يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن بۇ ئىشنى ئاشكارىلاشقا بولماي-
دۇ، كېچىك دائىرىدە زىيادەت ئۆتكۈزۈپ قارشى ئالىساڭلار بو-
لىدۇ.

مەركەز
1949 ـ يىل *8* ـ ئاينىڭ *19* ـ كۈنى

بايىقى سۆزىمىزگە كەلسەك، ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ خېتى-
نى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئېچىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان مەملىكەتلىك
سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ۋە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇ-
لۇش مۇراسىمىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى خۇشاللىق بىلەن بىلدۈردى.

دەرۋەقە بىر يىل ئىلگىرى ئەپەندىم جياڭ جېيشىنىڭ 1948 ـ يىلى
نەنجىڭدە ئاچىدىغان «ئاساسىي قانۇننى يولغا قويۇش» قۇرۇلتىيىغا قاتـ-
نىشىش هەققىدە تەكلىپنامە تاپشۇرۇپ ئالغاندا «ۋەكىل ئەۋەتمەيمىز» دەپ
كەسكىن جاۋاب قايتۇرغان. هازىر بولسا يېڭى جۇڭگو بەرپا قىلغۇچىلار-
نىڭ تەكلىپىنى ئېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ قان كېچىپ جەڭ قىلىش ئارقىلىق
ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان غايىسى ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇرماقتا.
ئەپەندىم بۇ يىغىنغا قاتنىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەن تەڭ، ئۇقۇش-
ماسلىق بولۇپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش توغرۇلۇق يولداش دېڭ لـ-
چۈندىن رەئىس ماۋ زېدۇڭغا ئۆزىنىڭ كۆزقارىشىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى
تەلەپ قىلدى. يولداش دېڭ لىچۈن مەركەزگە ئەپەندىمنىڭ تەلىپىنى ئې-
لىن يەتكۈزدى، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مەركەز:
مەن رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەكلىپنامىسىنى تۇنۇگۈن كەچ
ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەردىم. ئۇلار خەتتە دېيىلگەن «سىلەرنىڭ

كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۆرىشىڭلەر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى» دەپ گەن گەپتىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. ئۇلارنىڭ يازغان جاۋاب خېتىنى تېلېگرامما ئارقىلىق ئەۋەتتىمەن. تاپشۇرۇۋالارسىلەر. ۋە- كىللەر ئۆمكىنىڭ يولغا چىقىشى يەنە ئىككى نەپەر ۋەكىلنىڭ ھازىرغىچە غۇلجىغا يېتىپ كېلەلمىگەنلىكى سەۋەبىدىن 22 ـ چېسلا چۈشتىن بۇرۇن بۇ يەردىن ماشىنا بىلەن مېڭىپ كېتىدد- غانغا ئۇزگەردى. 23 ـ چېسلا ئالمۇتادىن ئۇدۇل چىتاغا ئۇچ- ماقچى. مەركەزنىڭ ئۇلاردىن ئۇچ مەسىلىگە بولغان پىكرىنى ئې- لىش مەسىلىسى ھەققىدە ئۇلارنىڭ جاۋابىنى ئالدىم. تۆۋەندد- كىدەك دوكلات قىلىمەن:

بىرىنچى، ۋەكىللەرنى ئاشكارىلاش مەسىلىسىدىكى مەر- كەزنىڭ پىكرىگە پۈتۈنلەي قوشۇلدۇ.

ئىككىنچى، ئۇلار كۆپ تەرەپلىمىلىك ماتېرىياللارنى ئېلە- ۋالدى، مەركەزگە تەپسىلي دوكلات قىلماقچى. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمەت قۇرۇلۇشى شەكلىگە قارىتا ئۇلار مەركەزگە بۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ پىكرد- نى تولۇق ئىنكاس قىلماقچى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار مۇبادا ئۇلارنىڭ پىكرى چوڭ ۋەزىيەتنى تولۇق چۈشەنمەي قې- لىش سەۋەبىدىن خاتالىق سادىر بولۇپ قالسا، مەركەزنىڭ تۇ- زىتىش بېرىشىنى چىن قەلبىدىن ئۇمىد قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلار مەركەزنىڭ بارلىق يولىورۇقلىرىغا ۋە قارارلىرىغا سەمىمىيلىك بە- لەن بويسۇنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئۈچىنچى، جاڭ جىجۇڭنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ تاۋ سىيۈنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز تەرەپكە ئۆتۈشىنى سۈيلەش مەسلە- سىدە ئۇلار ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن جاۋاب قايتۇردى. تۇنۇگۈن كەچتە ئەخمەتجان ماكا مۇنداق دېدى: «جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن ناھايىتى مۇرەككەپ مەسىلە. جاڭ دەسلەپ- تە يېتىپ كەلگەندە بەزى ئىلغارلىق ھالىتىدە بولغان، بەزى ئىل- غار تەدبىرلەرنى قوللانغان، شۇ سەۋەبتىن شىنجاڭ خەلقى ئۇ- نىڭغا ئىشەنگەنىدى، كېيىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئۇزلىرد-

نىڭ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىدى، بۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاڭ جۇڭخۇا بولغان ئىشەنچىگە تەسىر كۆرسەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ قارىشىمچە، جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭغا كەلسە، ئۇنى سىياسىي ۋە ھەربىي ئىشلاردىن ئىبارەت ئىككىگە بۆلۈپ قاراش كېرەك. ھەربىي ئىشلار جەھەتتە جاڭ جىجۇڭ گومىنداڭ ئارمىيەسىگە نىسبەتەن بۇگۈنگىچىلىك ناھايىتى زور تەسىر كۈچىنى داۋاملاشتۇرالايدۇ، شۇڭا ئۇ كەلسە تاۋ سيۈنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز تەرەپكە ئۆتۈشىدە ناھايىتى زور رول ئۆتەيدۇ. لېكىن، سىياسىي جەھەتتە، خەلق بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋەت جەھەتتە ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئويلىشىش كېرەك» دېدى. ئاخىرىدا ئۇ بۇ مەسىلە زور مەسىلە ئىكەنلىكىنى، قايتىپ كېتىپ يولداشلىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ ئاندىن رەسمىي جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇگۈن ئەتىگەن ئۇ ماڭا رەسمىي جاۋاب بېرىپ: «جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدا ئابرۇيىنى كەتكۈزۈپ قويدى، تەسىرى بۇرۇنقىدىن تۆۋەنلەپ كەتتى، لېكىن ئۇ گومىنداڭ ئارمىيەسى ئارىسىدا سەل قارىسا بولمايدىغان ئابرۇيغا، ئىشەنچىكە ئىگە. مانا مۇشۇ ئىشەنچىكە تايىنىپ تاۋ سيۈنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز تەرەپكە ئۆتۈشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ رول ئويناپدۇ» دېدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇ مۇنداق دېدى: پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئازادلىقىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ شىنجاڭدا غەلبە قىلىشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، شۇنداقلا يولۇقۇش مۇمكىن بولغان قىيىنچىلىقلاردىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى ئازايتىش يۈزىسىدىن مەركەزدىن ئۇنى ئەۋەتىپ تاۋ سيۈنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ بىز تەرەپكە ئۆتۈشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە قوشۇلىدىغانلىقىنى، بۇ مەسىلە ھەققىدىكى مەركەزنىڭ بارلىق تەشەببۇسى ۋە قارارلىرىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تۆتىنچى، بۇ مەسىلە ھەققىدە مەن يولداش پېڭ چاڭ گۈيدىن ئاڭلىسام، بۇ يەردىكى رەھبىرىي خادىملارنىڭ زور كۆپچىلىكى جاڭ جىجۇڭغا نىسبەتەن ئىشەنچىنى بۇگۈنگە قەدەر

دەر ساقلاپ كەپتۇ. تېخى يېقىندىلا جاڭ جىجۇڭنىڭ بايانىدا ۋە شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ ئوبزورىنى ئالايىتەن 3000 نۇسخىدىن ئارتۇق بېسىپ ھەممە يەرگە تارقىتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى مەركەز باي-يقى مەسىلە ئۈستىدە ئويلاشقاندا پايدىلانسا بولىدۇ.

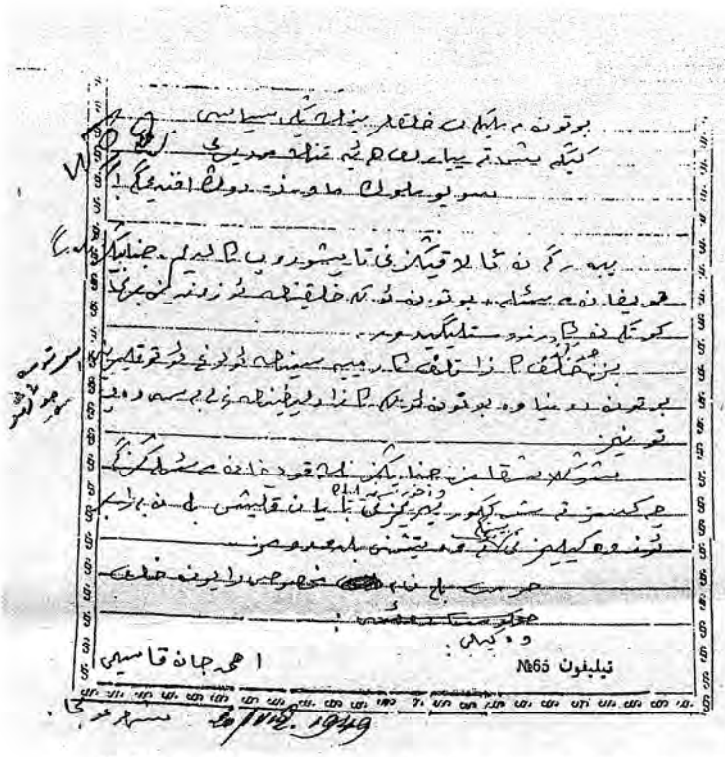
بەشىنچى، ئۇلار مېنىڭدىن مەركەزدىن مەخسۇس بىر ئادەم بېكىتىپ ياكى ئۇلارنى كۈتىدىغان ۋەكىلنىڭ ئۇلارنىڭ بېيىڭغا يېتىپ بارغاندىن كېيىنكى ھەربىرىدە ۋە خىزمەتلىرىنى يېتەكلە-شىنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار پارتىيەمىزنىڭ، ئارمىيەمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئەھۋالى، ھەر تۈرلۈك سىياسەتلىرىنى چۈشىنىشتە تولۇق بولماسلىق سەۋەبىدىن پىكىر بىلدۈرگەن چاغدا، ھەر تە-رەپنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ھەمدە مۇخبىرلارنىڭ زىيا-رەت قىلىشىغا يولۇققاندا ھەر تۈرلۈك خاتالىقلارنىڭ كېلىپ چىقماسلىقى ئۈچۈن، پارتىيەمىزدىكى يولداشلارنىڭ يارىدەم بې-رىشى ۋە يېتەكلىشىگە موھتاج ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇلار رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ۋە مەركەزدىكى يول-داشلارنىڭ ئۇلارنى قوبۇل قىلىشىنى ئىنتايىن ئۈمىد قىلىدۇ. مەركەز يۇقىرىقىلار ھەققىدە ئويلىشىپ كۆرسە.

لىچۈن

20 ـ چېسلا چۈشتىن كېيىن سائەت 6

بېيپىڭغا مېڭىش قەرىلى يېقىنلىشىپ قالدى. ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭغا ئاتاپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە تون تىككۈزۈشنى ئويلاشتى ـ دە، مېنىڭ تېز بېرىپ ماڭا تىككۈچىلىكنى ئۆگەتكەن ياقۇپ ئۇستامنى ئۆيگە ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. ئەپەندىم ئۇستامغا مۇھىم ۋەزىپە قىلىپ قارا دۇخاۋىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى پاسونىدا تون تەييارلاش ھەققىدە ئۆز ئاغزى بىلەن تاپشۇرۇق بەردى ۋە يەنە ئۇيغۇرلارنىڭ كەمچەت تۇمىقى، كانۋاي كۆينەك قاتارلىقلارنى تەييارلايدىغان بولدى.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئەپەندىم «لىچۈن راتسىيە-

بۇ ئەخمەتجاننىڭ ماۋ زېدۇڭغا ئۆز قولى بىلەن يازغان جاۋاب تېلېگراممىسى

1368 سى» ئارقىلىق رەئىس ماۋ زېدۇڭغا جاۋاب خەت يېزىپ تېلېگراممـا يوللىدى:

پۈتۈن مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ يېڭى سىياسىي كېڭىشى تەييارلىق هەيئىتىنىڭ مۇدىرى

سۆيۈملۈك ماۋ زېدۇڭ ئەپەندىمگە:

يىبەرگەن ئالاقىگزنى تاپشۇرۇۋالدىم. جاۋابىگىز قويغان مەسىلە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۆزۈندىن بېرى كۈتكەن ئارزۇ - تىلىكىدۇر.

بىز جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئۇلۇغ ئۇتۇقلىرىنى پۈتۈن جۇڭگو، پۈتۈن دۇنيا ۋە پۈتۈن ئۆلكە ئازادلىقىنىڭ غەلبىسى دەپ تونۇيمىز.

رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەخمەتجانغا يازغان خېتى ۋە ئەخمەتجاننىڭ رەئىس ماۋ زېدۇڭغا يازغان جاۋاب خېتى

شۇڭلاشقا بىز جاناببىزنىڭ قويغان مەسىلىگزگە چەكسىز تەشەككۈر ۋە خۇرسەنلىكلىرىمزنى بايان قىلىش بىلەن بىراۋەر ئۆز ۋەكىللىرىمزنى بېيپىڭغا ئەۋەتىدىغانلىقىمزنى بىلدۈرىمز.

ھۆرمەت بىلەن:

مەخسۇس رايون خەلق ۋەكىلى:

ئەخمەتجان قاسىمى

1949 ـ يىل *8* ـ ئايىنىڭ *20* ـ كۈنى

شەھرى غۇلجا

تېلېفون نومۇرى *65*

ئەپەندىم ئۆز قولى بىلەن يازغان بۇ خەتنىڭ ئىمزا قويىدىغان يېرىگە «ھۆكۈمەت رەئىسى: ئەخمەتجان قاسىمى» دەپ يازغانىكەن، لېكىن تېزدىنلا «ھۆكۈمەت رەئىسى» دېگەن خەتنى ئۆچۈرۈۋېتىپ ئۇنىڭ ئورنىغا «خەلق ۋەكىلى» دەپ يېزىپتۇ.

بۇ بىر كىچىككىنە ئۆزگەرتىش، قانچىلىك چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ـ ھە!

ئەخمەت ئەپەندىم خەلقنىڭ ۋەكىلى، خەلق ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئۆزىنى ئاتىدى. بايىقى ئىمزا ئۇنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئەڭ ئاخىرقى يازمىسى، تارىخ بېتىدە تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ.

69. ئەڭ ئاخىرقى سەپەر

ئەخمەت ئەپەندىم رەئىس ماۋ زېدۇڭغا جاۋاب تېلېگراممىسى يوللاپ ئۆزىنىڭ مەيدانىنى ئىپادىلىدى. لېكىن، بېيپىڭغا قانداق بېرىش كېرەك؟ بۇ بىر مەسىلە. چۈنكى، بۇ چاغدا غۇلجىدىن ئۇرۇمچى، لەنجۇلارنى بېسىپ ئۆتۈپ بېيپىڭغا بارىدىغان يوللارنىڭ ھەممىسى گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ كونتروللۇقىدا، دۈشمەن ئىشغالىيىتىدىكى رايونلارنى بېسىپ ئۆتۈش ئەسلا مۈمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا، «لىچۈن راتسىيەسى» ئارقىلىق بېرىلگەن مەركەزنىڭ يوليورۇقىدا، ئەخمەت ئەپەندىلەر ماشىنا بىلەن قورغاس چېگرا سىدىن سوۋېتكە ئۆتۈپ، ئاندىن ئايروپىلان بىلەن سىبىرىيە ئارقىلىق چىتاغا يېتىش، چىتادىن پويىزغا ئالماشىپ مانجۇرىيە ئېغىزىدىن شەرقىي شىمالغا كىرىپ بېيپىڭغا كېلىش قارار قىلىنغانىكەن.

1370 مەركەزنىڭ تەلىپى بويىچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئىچىدە چوقۇم بىر نەپەر خەنزۇ ۋەكىل بولۇشى كېرەك. شۇڭا، ئۇرۇمچىدە تۇرۇپ گومىنداڭغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىپ كېلىۋاتقان «كۈرەش ئۇيۇشمىسى»نىڭ يولباشچىسى يولداش لو جى ئەڭ مۇۋاپىق نامزات قىلىپ بېكىتىلدى.

يولداش دېڭ لىچۈننىڭ ۋەكىللەرنىڭ يولغا چىقىش ۋاقتى توغرىسىدا موسكۋادىكى يولداش ۋاڭ جياشياڭغا يوللىغان تېلېگراممىسى تۆۋەندىكىدەك:

موسكۋاغا

ۋاڭ جياشياڭغا:

سىياسىي كېڭەشنىڭ ۋەكىللىرى ھېلىراقتا ماڭا *20* ـ چېسلا چۈشتىن كېيىن مۇشۇ يەردىن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئالمۇتاغا بارىدۇ.

غائىلىقىنى، 23 ـ چېسلا كۈنى ئالمۇتادا ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ چىتاغا ئۇچىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرا-سى ئېچىدىكى تەمىنات ۋە ئىقتىساد مەسىلىرىگە كۆڭۈل بۆ-لىدىكەن. سىزنىڭ دوستىمىز بىلەن كېڭىشىپ مۇزاپىق تەييارلىق كۆرگەندىن كېيىن تېلېگراممىا ئارقىلىق ماڭا ئۇقتۇرۇپ قويۇشى-ڭىزنى سورايمەن.

كونكرېت ئۇچۇش لىنىيەسىنى بۈگۈن كەچتە ماڭا ئۇقتۇر-غاندىن كېيىن تېلېگراممىا يوللايمەن.

لىچۈن

18 ـ كۈنى

ۋەكىللەر بېكىتىلىپ بولدى. ۋاھالەنكى، بۇ چاغدا ئۆمەك ئەزالىرى-دىن يولداش دەلىلقان ئالتايدا، يولداش لو جى تېخى ئۇرۇمچىدە، ئۇلار غۇلجىغا كېلىپ جەم بولۇشى كېرەك. لېكىن، يولداش دەلىلقان بىلەن لو جى غۇلجىغا ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ۋەكىللەر-نىڭ يولغا چىقىش ۋاقتى بۇرۇنقى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن ئىككى كۈن كېچىكتى.

يولداش دەلىلقان 20 ـ چېسلا غۇلجىغا ئوڭۇشلۇق يېتىپ كەلدى. چۈنكى ئالتاي بىلەن غۇلجا ئارىلىقىدا ھېچقانداق توسالغۇ يوق. ئەمما، يولداش لو جىنىڭ ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كېلىشى جىددىي مەسىلە بولۇپ قالدى.

ئۇرۇمچى گومىنداڭنىڭ قاتتىق كونترول‌لۇقىدا تۇرۇۋاتقىدۇ، غۇل-جىغا تۇتىشىدىغان تاشيولدا مېڭىش مۇمكىن ئەمەس. قومۇل ـ ئالمۇتا ئايروپىلان لىنىيەسىدە ئايروپىلانلار غۇلجىدا بىر توختاپ ئۆتسىمۇ، بى-راق ئۇرۇمچى ئايرودۇرۇمىدا تەكشۈرۈش قاتتىق، خەۋەر ئاشكارىلىنىپ قالىدىغان بولسا، ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى.

مانا ئەمدى تۆۋەندىكى ئەپچىل ئورۇنلاشتۇرۇشنى كۆرۈڭ:

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، يولداش لو جى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كونسۇلخانىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بى-لەن، ئۇرۇمچىدىكى يەر ئاستى تەشكىلاتنىڭ زىچ ماسلىشىشى ئارقىسىدا، ئايالى ھاۋاخان (خەنزۇچە ئىسمى دۇ شيۇجى) بىلەن مەخپىي ھالدا ئۇ-رۇمچى ئايرودۇرۇمىغا يېتىپ كەپتۇ. گومىنداڭچىلارنىڭ سېزىپ قېلى-

شىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، لو جى بىلەن ئايالى باشقا يولۇچىلاردىن بۇ-رۇن يوشۇرۇن ئايروپىلانغا چىقىۋاپتۇ ـ دە، ئايروپىلاننىڭ ھاجەتخانىسى-غا مۆكۈنۈۋاپتۇ. ئايروپىلاننىڭ ھاجەتخانىسى كىچىك، دىمىق ئىدى. ئىككى ساقچىتىن كېيىن ئايروپىلان باشقا يولۇچىلارنى ئېلىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. خېلىدىن كېيىن لو جى ئەر ـ ئايال دىمىقىتىن تەرلەپ ـ پىشىپ، ھالسىزلىنىپ ئاران دېگەندە ئايروپىلان ھاجەتخانىسىدىن سىرتقا چىقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ يولداش لو جى مۇشۇنداق جاپالىق سەپەر ئارقى-لىق ئاخىر غۇلجىغا بىخەتەر يېتىپ كەپتۇ.

لو جى

لو جى، خەنزۇ، 1915 ـ يىلى گۇاڭدۇڭنىڭ گاۋمىڭ ناھىيەسىدە تۇ-غۇلغان. شەرقىي شىمالدا تولۇق ئوتتۇ-را مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، 1931 ـ يىلى «18 ـ سېنتەبىر» ۋەقەسىدىن كېيىن شەرقىي شىمالدىكى ياپون باسقۇنچىلى-رىغا قارشى كۈرەشكە ئاتلانغان. كې-يىنچە سوۋېت ئىتتىپاقىغا بارغان، ئاندىن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلگەن. ئۇ 1933 ـ يىلى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئاساسى بول-غان ـــ شىنجاڭ سىياسىي ـ قانۇن ئىنستىتۇتى قانۇن فاكۇلتېتىدا ئوقۇ-غان. بىر يىلدىن كېيىن سوۋېت ئىت-تىپاقى ئۆزبېكىستانىنىڭ تاشكەنت شە-ھىرىگە بېرىپ ئوقۇغان، كېيىن شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى ئۇنىڭدىن گۇ-مان قىلىپ شىنجاڭغا قايتۇرۇپ كەلگەن، 1939 ـ يىلى قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. ۋۇ جۇڭشىن شىنجاڭنىڭ سىياسىي سەھنىسىگە چىققاندىن كېيىن، سىياسىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بەرگەندە، ئۇ 1944 ـ يىلى ئەخمەتجان، بۇرھان قاتارلىق كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە قويۇپ بې-رىلگەن ھەمدە «كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى»نىڭ كۈرىشىگە رەھبەرلىك قىلغان. بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغان چاغدا، شىنجاڭ جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتچىسى بولغان.

باياقى گېپىمىزگە كەلسەك، ئەپەندىمنىڭ بېيپىڭغا بېرىشى قارار

قىلىنغاندىن كېيىن، كانۇايلاردىن كىم بىللە بارىدۇ دېگەن مەسىلىدە ئىختىلاپ كېلىپ چىقتى. بۇ ۋەزىيەتنى ئۇستىگە ئېلىش ھەققىدە شوپۇر ئابلەھەت بىلەن مۇھاپىزەتچى ئوسمانجان تالىشىپ قالدى.

ئابلەھەت:

— مەن ئەخمەتجان ئاكامنىڭ يېنىدا ئۇرۇمچىدىكى قېيىن كۈنلەرنى بىرگە ئۆتكۈزگەن، نەنجىڭگە بىللە باردىم. تەجرىبەم بار، بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلالايمەن، مەن بېرىشىم كېرەك، — دېسە، ئوسمانجان:

— سەن ئۇرۇمچىگە باردىغان چاغدا مېنى كىچىك دېدىڭ، ئەخمەتجان ئاكامۇ ئەسكەر بولمەن دېسەم يېشىڭ توشمايدۇ دەپ ئۇنمىدى، ئەسكەرلىككە قاتنىشىشىمغا رۇخسەت قىلمىدى، شۇنچە يالۋۇرسامۇ ئۇرۇمچىگە ئاپارمىدى، بۇ قېتىم مەن بارغىنىم بارغان، مەن دېگەن ھازىر مىللىي ئارمىيەنىڭ جەڭچىسى، يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ كانۇدىيى! — دەيتتى.

بۇ ئىككىسىنىڭ تالاش ـ تارتىشى تۈگىمەسكە كەتتى. شۇڭا، كىمنىڭ بېيىپكېتىغا بېرىشىنى ئەپەندىم كۆپ تەرەپلەردىن ئويلىشىپ ئاخىرى ئوسمانجاننىڭ بىرگە بېرىشىغا قوشۇلدى، ئەپەندىمنىڭ كۆزدە تۇتقىنى ئوسمانجاننىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش، چېنىقتۇرۇش، يەنە بىر تەرەپتىن مۇبادا پۇرسەت بولۇپ قالسا ئوسمانجاننى يېغىن ئاياغلاشقاندىن كېيىن، بېيىپكېتىغا ئوقۇشقا قالدۇرۇش ياكى تاشكەنتكە ئوقۇشقا چىقىرىش ئىدى.

ئەپەندىمنىڭ بېيىپكېتىغا بارىدىغان خەۋىرى ناھايىتى كىچىك دائىرە بىلەن چەكلەندى. ۋەكىللەر تىزىملىكى بېكىتىلدى، بىراق سەيپىدىن ئەزىزى ۋەكىللەر نامزاتلىقىدا يوق ئىدى. سەيپىدىن ئەزىزى ئەپەندىمنى ئىزدەپ كېلىپ، ھېچبولمىغاندا ئادەتتىكى خىزمەتچى سۈپىتىدە بولسىمۇ ئەپەندىم بىلەن بىللە بېرىشقا رۇخسەت قىلىشىنى دەپ قايتا ـ قايتا ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋالدى.

شۇ كۈنى يولداش سەيپىدىن بىزنىڭ ئۆيدە كۆزىگە ياش ئېلىپ ئەپەندىم بىلەن بىللە بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. لېكىن، ئەپەندىم سەيپىدىن ئەزىزىگە سەۋرچانلىق بىلەن بۇ يەردە يەنە ئىشلەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن خىزمەتلەرنىڭ بارلىقىنى دەپ، مۇشۇ خىزمەتلەرنى ئۈچۈن ئۇنى قالدۇرغانلىقىنى چۈشەندۈردى. ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن يولداش سەيپىدىن ئەزىزى تاكى ئاتقۇچە سۆھبەتلەشتى.

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ يولداش پېڭ دېخۇەيگە نىكشىيا ۋە شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈپتۇ:

يولداش پېڭ دېخۇەي ھەم خې لۇڭ، شى جۇڭشۈنگە:

19 ـ چېسلادىكى تېلېگراممالىرىڭلاردىن ۋاقىپ بولدۇم.

(1) ئورۇنلاشتۇرۇشىڭلارغا قوشۇلمەن.

(2) 19 ـ بىكىتۈمنىڭ قاچان نىكشىياغا يۈرۈش قىلىشىنى لەنجۇ ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ بېكىتمەكچى. مۇ. ئەگەر ۋاقى جېنىڭ تۆت كورپۇسىدا چىڭخەينى ئىشغال قىلىش ئىشەنچى بولسا، *19* ـ بىكىتۈمن لەنجۇدا *10* كۈن ياكى يېرىم ئاي دەم ئالغاندىن كېيىن نىكشىياغا يۈرۈش قىلسا بولىدۇ، بولمىسا سەل ئارقىغا سۈرەرمىز.

(3) شىنجاڭغا كىرىدىغان قوشۇن ئاز دېگەندىمۇ بىر ئاي تەرتىپكە سېلىنسۇن، زۇرۇر تېپىلسا تەرتىپكە سېلىش ۋاقتى ئەھۋالغا قاراپ ئۇزارتىلسۇن، تولۇق تەييارلىق كۆرۈش كېرەك.

(4) سىچۈەنگە يۈرۈش قىلىدىغان قوشۇنىڭ يۈرۈش قىلىش ۋاقتى خې لۇڭ بىلەن يۈزتۇرانە مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ئاخىرقى قېتىم بېكىتىلىدۇ، *18* ـ بىكىتۈمنىڭ سىچۈەنگە يۈرۈش قىلىشى مۇۋاپىق بولىدىغانلىقى قىلىدۇ.

ماۋ زېدۇڭ

8 ـ ئاينىڭ *22* ـ كۈنى

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى سەھەردە، ئەپەندىم كۈندىلىك ئادىتى بويىچە سەھەر تۈرۈپ، چېنىقىشقا چىقتى. ئوسمانجان بىلەن قۇدۇقتىن تارتىپ چىققان مۇزدەك سۇدا ئەندىكىپ تۈرۈپ باش كۆزىنى يۇيىدى ـ دە، كەينىدىن بۇ ئىككىيلەن قىزغىن پاراڭ بىلەن يەنە بىرنەچچە چېلەك سۇ تارتىپ چىقاردى، ئەپەندىم ئۆزى تىككەن سېرىنگۇل دەرىخى ۋە يەنە گۈللۈكتىكى سەبدەگۈللەرگە سۇ قۇيدى.

بىر ياندا ھالسىز ياتقان ئايشاركا «ئاتامان» ئۇزاقتىن بۇيان كېسەل ـ

لىك ئاسارىتىدە قىينىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇۋۇسىدىن چىقىپ ئەپەندىمگە ئەركىلىگۈسى كېلەتتى. «ئاتامان» قارامتۇل سېرىق كەلگەن، تۇمشۇقى ئۇچلۇق، گەۋدىسى چوڭ ئاپشاركا ئىت، ئەپەندىم ئۇنى كىچىكىدىن تارتىپ كۆندۈرۈپ كەلگەن. ئۇ شۇنداق سەگەك ئىدىكى، بۇيرۇق چۈشكەن ھامان ئېتىلىپ بېرىپ ھەرقانداق رەقىبىنى ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇۋېتەتتى. كېچىلىرى تۆت ئەتراپنى چارلاپ يۈرۈپ ئىگىسىنى سادىقلىق بىلەن قوغدايتتى، بىرەر شەپە چىقىدىغان بولسا دەرھال ھۆجۈمغا ئۆتەتتى. ئەپەندىم ئاتقا مىنىپ قوشۇنغا قوماندانلىق قىلغان ئاشۇ يىللاردا، «ئاتامان» ئالدى ـ كەينىدە چېپىپ يۈرۈپ تۆت ئەتراپنى قاتتىق كۆزىتەتتى. ئۆزىنىڭ مۇقەددەس «رازۋېدكا» قىلىش ۋەزىپىسىنى سادىقلىق بىلەن ئورۇنلايتتى. شۇڭا، «ئاتامان»نىڭ بىزگە چوڭقۇر مېھرى سىڭىپ كەتكەن. ئەپەندىم «ئاتامان»نى ھەرقانداق چاغ، ھەرقانداق ئەھۋالدا دۈشمەنگە قارشى ھۆجۈمغا ئۆتەلەيدىغان قىلىپ تەربىيەلىگەن. بىراق، ھازىر «ئاتامان»نىڭ ھالى بەك خاراب. ئەپەندىمنىڭ ئۇنىڭغا قاراپ كۆڭلى بەك يېرىم بولدى.

ئەپەندىم «ئاتامان»نىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ، ئاق قاشقىلىق تورۇق ئېتىنىڭ يېنىغا باردى. ئەپەندىم بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بۇ ئاتقا مىنىپ تېكەستىكى ئالدىنقى سەپكە بارغان، شۇ يەردىكى كېچىلىك جەددىي ھەربىي يۈرۈشتە تۈيۈقسىز ئۆستەڭگە دۈچ كېلىپ قالغان ۋاقىتتا، بۇ ئارغىماق كىشىنگەن پېتى ئۆستەڭدىن چاپچىپ ئۆتۈپ ئەخمەتجاننى خەتەردىن قۇتقۇزۇپ قالغان، لېكىن ئوڭ كۆزىنى شاخ تىلىۋېتىپ قۇيۇلۇپ كەتكەنىدى.

بۇگۈن بۇ ئارغىماق بېدە يېيىشتىن توختاپ ئىگىسىگە قارايتتى. ئەپەندىمۇ كۆزى قىيمىغاندەك ئاتنىڭ بېشىنى سىلاپ ئۆزىگە ئۇزۇن يىل ھەمراھ بولۇپ كۆرمىگەن جاپالارنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئارغىماقنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك قىلاتتى.

مەن بالىلىرىمنى دادىسى بىلەن بىللە ناشتا قىلسۇن دەپ ئويغاتتىم. نەچچە كۈندىن بۇيان مەن ئەپەندىمنىڭ سەپىرى ئۈچۈن نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئوبدان تەييارلىدىم. رەئىس ماۋ زېدۇڭغا سوۋغا قىلىدىغان تون، بەلباغ، دوپپىلارنى رەتلەپ چامادانغا سالدىم. ئۇنىڭدىن باشقا، سوۋۇت ئارقىلىق ماڭىدىغان بولغاچقا يارىكەنتتىكى مەن تېخى يۇز كۆرۈشۈپ

باقمىغان قېيىنئاپام شەرۋانەم بىلەن كۆرۈشۈپ قالسا بەرسۇن دەپ ئانچە ـ مۇنچە سوۋغات، كىيىم ـ كېچەك دېگەندەك نەرسىلەرنى تەييارلىدىم.

بىرده سەيەرگە چىققۇچىنى لەڭمەن بىلەن ئۇزىتىپ قويىدىغان ئادەت بار. شۇڭا لەڭمەن ئېتىپ ئەپەندىمنى ئۇزاتماقچى بولدۇم.

ھەممىمىز ئولاش ـ چولاش پېشايۋاندىكى ئۇستەلگە يىغىلدۇق. كا ـ نۇاي ئوسمانجاننىمۇ چاقىرىۋالدۇق. پۇتۇن ئائىلىدىكىلەر ئەپەندىمنىڭ ئامان ـ ئېسەن بېرىپ، ساق ـ سالامەت قايتىپ كېلىشىنى تىلىدۇق. ئەمما نېمىشقىكىن، شۇ كۈنى مېنىڭ كەيپىياتىم زادىلا ياخشى ئەمەس ئىدى، چارچاشتىن بولۇۋاتىمەنمۇ يا دەپ، ئەتەي ئۆزۈمنى ئوڭشاشقا تى ـ رىشتىم، لېكىن كۆڭلۈم بىر قىسمىلا. ئەپەندىم سېزىپ قالغاندەك ماڭا تەسەللى بەردى ۋە ئۆزىنىڭ تېز قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

لەڭمەننى يەپ بولدۇق، شوپۇر ئابلەھەت ماشىنىسىنى ئوت ئالدۇر ـ دى. مۇھاپىزەتچى جەڭچىلەر يۈك ـ تاقلارنى ماشىنىغا باستى. قارىساق ئوسمانجان يوق. نەگە كەتتىكىن دېسەك ياتقىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ ياخشى كۆرىدىغان رەگەتكىسى بىلەن رەگەتكە تېشى قاچىلىغان خالتىسىنى كۆ ـ تۈرۈپ چىقىپتۇ، بۇنى ئېنىم ئەختەمگە بېرىمەن دەپ ئاچىققانىكەن.

توۋا دەيمەن، ئوسمانجان نېمىلا دېگەنبىلەن تېخى گۆدەك بالا ـ دە! ئوسمانجان مېنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراۋاتقانلىقىمنى سەزدى ـ دە، ھۆرمەت قەدەم بىلەن ئالدىمغا كېلىپ قەددىنى رۇسلاپ، ئىككى پۇتىنى شاپىلىدە جۈپلەپ قاتۇرۇپ چاس بەردى، يەنە تېخى ئەركىلىگەندەك قۇلـ قىمغا پىچىرلىدى:

ـــ مەن بېيىڭدا يا بولمىسا تاشكەنتتە ئوقۇشتا قالىدىغان بولدۇم.

ئوسمانجاننىڭ بۇ گەپلىرى ماڭا قىلغان ئاخىرقى سۆزى بولۇپ قا ـ لىدىغانلىقىنى كىمۇ خىيالىغا كەلتۈرسۇن!

ئەپەندىم ئۇستىگە كۆلرەڭ كاستۇم ـ شىم، بوينىغا ئاق يوللۇق كۆك گالىستۇك، بېشىغا غۇلجىنىڭ يېشىل گۈللۈك قىزىل مانچىستىر دوپپا، پۇتىغا غۇلجىلىق موزدۇزلار تىككەن شىبلىتىنى كىيىدى ـ دە، مەزمۇت قەدەم ئالدى. ئەپەندىمنىڭ ئايىغىدىن چىققان غاچ ـ غاچ ئاۋاز يۇرىكىمنى جىغىلدىتىپ، مېنى چوڭقۇر خىيال دېڭىزىغا غەرق قىلدى. ئەپەندىم قىزىم ئادالەتنى، مەن ئوغلۇم ئادىلجاننى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىق ـ تۇق. پېشايۋاندىن چۈشۈشىمىزگە، رۇس فوتوگراف ستارکوف بىزنى

سۈرەتكە تارتىۋالدى.

بۇ سۈرەتنى ھازىرغا قەدەر ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن. بۇ سۈرەت ئەپەندىم ئىككىمىز بالىلارنى كۆتۈرۈپ چۈشكەن ئەڭ ئاخىرقى سۈرەت بولۇپ قالىدىغانلىقى كىمنىڭمۇ ئېسىگە كەلسۇن!

ماشىنا قوزغالدى، ئېغىلدىكى ئاق قاشقا تورۇق ئات ئوت يېيىشتىن توختاپ بېشىنى كۆتۈرۈپ دەرۋازىغا قارىدى، تام تۈۋىدە ياتقان «ئاتامان»

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، ئەخمەتجان ھېيىتىدىكى يېڭى سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا ۋە دۆلەت قۇرۇش مۇراسىمىغا قاتنىشىش سەپىرىگە ئاتلىنىش ئالدىدا، يەنى چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە ئۆينىڭ ئالدىدا ئائىلە بويىچە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتۈق. بۇ ئەخمەتجان ھايات ۋاقتىدا چۈشكەن ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە سۈرەت بولۇپ قالدى.

ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى، بەلكىم بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز ئىگىسى بىلەن خوشلىشىۋاتقىنى بولسا كېرەك.

قىزىم دادىسىنىڭ قولىدىن چۈشۈشكە ئۇنىماي تۇرۇۋالدى، مەن تەسلىكتە ئالداپ يۇرۇپ قولۇمغا ئېلىۋالدىم. ئوغلۇم بولسا باشقىلارغا ئۇنىمايدۇ. شۇنداق قىلىپ، مەن بىر قولدا قىزىمنى، يەنە بىر قولدا ئوغلۇمنى كۆتۈرۈپ، چاڭ ـ توزان ئىچىدە كېتىۋاتقان ماشىنىغا قاراپ يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇزاققىچە تۇرۇپ قالدىم. ئىككى قولۇمدا ئىككى بالا بولغانلىقى ئۈچۈن ئەپەندىم بىلەن قول ئىشارىتى قىلىپ خوشلىشىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي قالدىم...

70. شۇم خەۋەر

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئەپەندىم ئۆيدىن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلاندى.

ۋەكىللەر ئۆمىكى سەككىز ئادەمدىن تەركىب تاپقانىدى، ئۇلارنىڭ بەشى رەسمىي ۋەكىل، ئۈچى خىزمەتچى خادىم ئىدى. رەسمىي ۋەكىل تۆۋەندىكىلەر:

ئەخمەتجان قاسىمى	ئۇيغۇر	35 ياش
ئىسھاقبېك مۇنۇنوف	قىرغىز	42 ياش
ئابدۇكېرىم ئابباسوف	ئۇيغۇر	28 ياش
دەللىقان سۈگۈربايېف	قازاق	40 ياش
لو جى	خەنزۇ	38 ياش

بىرگە ماڭغان خىزمەتچىلەر ئۈچ نەپەر، ئۇلار:

ئابدۇرېشىت ئىمىنوف (خەنزۇچە ئىسمى: ئاشۇڭبن)، ئۇيغۇر، 35 ياش، تەرجىمان

غېنى كېرىموف، ئۇيغۇر، 34 ياش، ئارقا سەپكە مەسئۇل ئوفىتسېر

ئوسمانجان ناسىرى، ئۇيغۇر، 19 ياش، مۇھاپىزەتچى

ئەپەندىملەر ئۆيلىرىدىن چىقىپ غۇلجا شەھەر سىرتىدىكى بايانداي ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە يىغىلىپتۇ. بۇ يەردە دېڭ لىچۈن، رەھىمجان،

ئەسئەت، سەيپىدىن، سەيپۇللايېۋ، زۇنۇن تېيىپوۋ، ئابدۇرېھىم ئەيسا قاتارلىقلار ۋەكىللەر ئۆمىكى شەرىپىگە خوشلىشىش زىياپىتى ئۆتكۈزگەنىكەن. بۇ زىياپەتكە ئائىلە تاۋابئاتلىرى قاتناشتۇرۇلمىدى. مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئۈچۈن، ۋەكىللەر قارائاغۇ چۈشكەندىن كېيىن قورغاس ئېغىزى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىگە كىرمەكچى بوپتۇ ھەمدە سىرتقا قارىتا ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق يولداشلار ئالتايغا خىزمەت تەكشۈرگىلى ماڭدى، دەپ ئۇقتۇرۇش قىلىنىپتۇ.

زىياپەت قىزغىن كەيپىياتتا ئۆتكۈزۈلۈپتۇ، زىياپەتتىن كېيىن، ۋەكىللەر ماشىنىغا ئولتۇرۇپ قورغاس چېگرا سىغا قاراپ يۈرۈپ كېتىپ-تۇ. قارائاغۇ چۈشكەندە قورغاس ئېغىزىغا يېتىپ بېرىپتۇ.

ئەپەندىملەر كېچە قارائاغۇلۇقىدىن پايدىلىنىپ چېگرادىن ئۆتۈپ سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىگە كىرىپتۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەخپىي ئورۇنلاشقانىكەن. ئەپەندىمنىڭ شوپۇرى ئابلەھەت ئەپەندىمنى ئۇزىتىپ قويۇپ، ئەتىسى سەھەردە غۇلجىغا قايتىپ كەلدى ۋە ماڭا ئەپەندىمنىڭ سەپداشلىرى بىلەن قورغاس ئېغىزىدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى.

ئىككىنچى كۈنى ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئورگان گېزىتى بولغان «ئالغا» گېزىتىدە ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ ئالتايغا خىزمەت تەكشۈرگىلى كەتكەنلىكى ھەققىدە خەۋەر بېرىلدى. بۇ پۈتۈنلەي مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئۈچۈن بېرىلگەن خەۋەر ئىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ قارارى بويىچە، ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق ۋەكىللەر قورغاس ئېغىزىدىن ئۆتۈپ سوۋېت چېگرا سىغا كىرگەندىن كېيىن ئالدى بىلەن ماشىنىدا ئالمۇتاغا بېرىش، ئاندىن ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ سىبىرىيە ئارقىلىق جۇڭگونىڭ خېيلۇڭجيانىڭدىكى مانجۇرىيە ئېغىزىدىن ئۆتۈپ بېيپىنگغا بېرىش ئورۇنلاشتۇرۇلغانىكەن.

ئەپەندىم سەپەرگە چىقىپ كەتتى. مەن بولسام بالىلار بىلەن ئۆيدە قالدىم. ئەينى چاغدا تېلېفون، تېلېگرامما دېگەنلەر يوق دېيەرلىك بولغاچقا ئۇلارنىڭ خەۋىرىنى ئېلىش بەكمۇ تەس ئىدى. ئۆيدە قالغان بىز بىرنەچچە ئايال بەزىدە بىرگە بولۇپ ئۇلارغا ئامان - ئېسەنلىك تىلەيتتۇق.

ئەپەندىم تولا كامانداروپكىغا چىقىدىغان بولغاچقا، مەن ئۇچۇن ئاي-

رىلىش ھېچ گەپ ئەمەس، ھەتتا بەزىدە ئەپەندىم نەچچە كۈن سىرتلاردا يۈرۈپ قالىدىغان ئىشلارمۇ جىق كۆرۈلگەن. شۇڭا، بۇ قېتىمقى سەپەر-رىنىمۇ باشقىچە ئويلىغىنىم يوق. ھېچبولمىغاندا نەنجىگە بارغاندىكەن-دەك خەۋەپ - خەتەر مەۋجۇت ئەمەس دەپ ھېس قىلاتتىم. ئۇ ماڭا بۇ قېتىم جۇڭگو خەلقىنىڭ قەد كۆتۈرۈپ ئازادلىققا ئېرىشىشىگە رەھبەرلىك قىلىپ، جياڭ جېيشى خانىدانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان جۇڭگو كوم-مۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ داھىيلىرى بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى، ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى، مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن ھاياجانلانغان ھەمدە كۆڭلۈمنى ناھايىتى توق تۇتقانىدىم.

ئۆيدىكى مۇھاپىزەتچى جەڭچىلەر بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا دىجورنىلىقتا تۇراتتى. «ئىتتىپاق»تىكى يولداشلارمۇ دائىم كېلىپ ھال - ئەھۋال سو-راپ تۇراتتى. لېكىن، بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى - يۇ، ئەپەندىم تو-رۇلۇق ھېچقانداق خەۋەر ئالالمىدىم. بەزىدە ئىچىم تىتىلداپمۇ قالاتتى. ئەمما مەن بۇ قېتىمقى سەپەرنى بۇرۇنقى چاغلاردىكىگە ئوخشاش دەپ، ئۆزۈمگە تەسەللى بېرەتتىم؛ بەزى كۈنلىرى بالىلارنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئىختىيارسىز ئاتىخانىغا بارىمەن. ئەپەندىمنى خەۋپتىن قۇتقۇزىمەن دەپ كۆزىنى زەخمىلەندۇرۇۋالغان ئاق قاشقىلىق تورۇق ئاتنى سىلايمەن، ئۇمۇ بېشىنى ماڭا سۈركەپ ئىزدىگەندەك دەرۋازىغا قاراپ تىكىلىدۇ. مېنىڭ ئارغىماقىقا قارىغىنىمدا كۆڭلۈمگە كەلمىگەن خىياللار كېلىدۇ. ئاتخانىدىن چىقىپ ئاپىشاركا «ئاتامان» نىڭ يېنىغا بارىمەن. نەچچە كۈندىن بېرى ئاتامان ئاغرىق سەۋەبىدىن بەكلا بوشىشىپ كېتىپتۇ. ئۇن - تىنسىز يەرگە چاپلىشىپ مىدىر - سىدىر قىلماي ياتقىنى ياتقان، سۈمۈ ئىچمەيدۇ، گۆشمۇ يېمەيدۇ. بەكمۇ روھسىز، بۇرۇنقىدەك ئەركىلەپ سەك-رەشلىرى يوقالغان، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ بوينىدىكى زەنجىرنى يېشى-ۋەتتىم - دە، ئۇنى پېشايۋاننىڭ ئاستىغا ئاستا ئەگەشتۈرۈپ كەلدىم. «ئا-تامان»نىڭ بۇگۈنكىدەك ھالغا چۈشۈپ قېلىشى مېنى تولىمۇ بىئارام قىلدى. دەرۋەقە، ئۇزاق ئۆتمەي ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بىر ئىش يۈز بەردى: ئەپەندىم بەختسىزلىككە ئۇچرىغان ئاشۇ كۈنى، يەنى 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى، ئەپەندىم بىر قوللۇق بېقىپ قانچىلىغان بوران - چاپقۇننى بېشىدىن كەچۈرگەن ئاپىشاركا «ئاتامان» پېشايۋاننىڭ ئاستىدا مىدىر - سىدىر قىلماستىن يەر بېغىرلاپ ياتقان پېتى ئۆلۈپ قاپتۇ. لې-

كىن بۇ كۈنى ئەپەندىمىنىڭ بۇ ئالەمدىن كەتكىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.
1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى، يەنى ئەپەندىم ئۆيدىن ئايرىلىپ 17 كۈندىن كېيىن، قۇلىقىمغا تۇيۇقسىز سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ ۋېيىشىغا كەتكەنلىك خەۋىرى كىرىپ قالدى. سەيپىدىن ئەپەندى ماڭا دەپمۇ قويماپتۇ.
«ھوي، بۇ نېمە ئىش ئەمدى، ـــ يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ كۆڭلۈمدە ئاجايىپ بىر خىل گۇمان پەيدا بولدى، ـــ ئەپەندىملەر قايتىپ كەلمەي تۇرۇپلا سەيپىدىن مېڭىپتا، بىزگە خەۋەر بېرىپمۇ قويماپتىغۇ؟»
مەن بۇ ئەھۋاللارنى دەپ باشقىلاردىن سۈرۈشتە قىلسام ھېچكىم سەيپىدىنىنىڭ ۋېيىشىغا كەتكەنلىكى ھەققىدە سۆز ئاچماي، سەيپىدىن ئەپەندى چۆچەككە خىزمەت تەكشۈرگىلى كەتتى دېيىشتى.
ھالبۇكى، ئەخمەت ئەپەندىم بۇ چاغدا ئاللىقاچان ۋاپات بولغانكەن. «لىچۈن راتسىيەسى» موسكۋا تەرەپنىڭ تېلېگراممىسى ئارقىلىق ئۇققانكەن ۋە ئەپەندىملەر ئولتۇرغان ئايروپىلاننىڭ ھادىسىگە يولۇقۇپ، ھەممەيلەننىڭ قۇربان بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقانكەن، لېكىن ئالاھىدە ئەھۋال يۈز بېرىپ قالمىسۇن ئۈچۈن بۇ قايغۇلۇق خەۋەرنى سىرتقا ئاشكارىلىماي، پەقەت سەيپىدىن ئەزىزىگىلا ئۇقتۇرغانكەن.
ئەھۋال مانا مۇشۇنداق ـــ ۋېيىشكىدىكى يېڭى سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىدىغان ئەخمەتجان قاتارلىق بارلىق ۋەكىللەر قۇربان بولغاندى. لېكىن يېڭى سىياسىي كېڭەش خەلقئارا تەسىرگە ئىگە بولغاچقا، شىنجاڭ ۋەكىللىرى چوقۇم قاتنىشىشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، سەيپىدىن، ئالىمجان، تۇ جىدىن تەركىب تاپقان ئۈچ كىشىلىك ئۆمەك ۋە خىزمەتچى خادىم جاۋ دېلىن (شىۋە، تەرجىمان)، ئابلايېف (كاتىپ) قاتارلىق بەشىيلەن مەخپىي ھالدا ۋېيىشكىغا كەتكەنكەن.
تۆۋەندىكىسى «لىچۈن راتسىيەسى» يوللىغان تېلېگرامما:

ۋېيىشكىغا

مەركەز:
دوستىمىز (سۇۋېت) تەرەپنىڭ ئىشەنچلىك خەۋىرىدە، شىنجاڭدىن سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا ماڭغان ۋەكىللەر 24 ـ

چىسلا كۈنى ئالمۇتادىن كۆتۈرۈلۈپ، 25 ـ چىسلا كۈنى نـوۋا-سىبىرسكىدىن داۋاملىق ئـۇچقانـسكەن. 26 ـ، 27 ـ چىسـلالاردا ھاۋا يامان بولغانلىقتىن، ئىركۈتسكى ـ بايقـال كۆلى رايونـى-نىڭ جەنۇبىدا ھەممەيلەن پالاكەنكە يولۇقۇپ قۇربان بولۇپتۇ. ئەمەلگە ئاشماي قالغان بۇ ئىشنى ئەمەلگـە ئاشۇرۇش ئۈچـۈن، بۇ يەردىن يەنە ئۇچ ۋەكىل ئەۋەتىلىپ يىغىنغا قاتناشتۇرۇلماق-چى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىـدىلا مەن ئۇلارغـا ئۆزۈمنـىڭ پۈتۈنلـەي قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم ھەمدە مەن مەركەزنىڭمۇ ناھـا-يىتى قارشى ئالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ دەرھال تەييارلىق كۆرۈشىنى دېدىم. بۇ ئۇچ نەپەر ۋەكىلنىڭ بىرى سەيپىدىن، يـە-نە بىرى تارباغاتايىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئـالىمجـان، يەنە بـىرى ئۈرۈمچىدىكى تۇ جى. ئۇنىڭدىن باشقا، خىزمەتچى، تەرجىمـان بولۇپ ئىككى ئادەم بىللە ماڭىدۇ. دوستىمىز تـەرەپ ئايروپـلان مۇشۇ يەرنىڭ ئۆزىدىنلا بىۋاستە بېيپىڭغا ئـۇچـىا بولامـدۇ دەپ سوراۋاتىدۇ. ئاۋۇ خەۋەرنى بولسا، غۇلجىدىكى مەمۇرىيەتتىن ۋاقتىنچە مەخپـي تۇتۇپ تـۇرىدىغانـلىقىنى، يېڭـى ۋەكىللـەر غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندە جەسەتلەرنى بىللە ئەكېلىپ، ئاندىن ئوچۇق ئېلان قىلىشنى قارار قىلدى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھەربىر مەسلىگە قارىتا مەركەزدىن تېزدىن يولىيورۇق كېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

لىچۈن

9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى، چۈشتىن كېيىن سائەت 4

يۇقىرىقى بەش كىشى، يەنى ئىككىنچى تۈركۈمدىكى ۋەكىللەر موسكۋا بىلەن بېيپىڭدىن كەلگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كې-يىن، بېيپىڭغا قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. گەرچە موسكـۋا تەرەپ ئۇلارنىڭ غۇلجىدىن بىۋاستە بېيپىڭغا ئۇچۇشىغا ياردەم قىلىشنى خالايدىغانلىقى-نى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاخىر يەنىلا سوۋېت تەۋەسى ئىچىنى ئايلىنىپ، جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمالىدىكى مانجۇرىيە ئېغىزى ئارقىلىق چېگرادىن كىرىپ، بېيپىڭغا يېتىپ بارماقچى بولۇپتۇ.

تۆۋەندىكىسى «لىچۇن راتسىيەسى»نىڭ بېيپىڭغا يوللىغان تېلېگرامىسى:

بېيپىڭغا

مەركەز:

سىياسىي كېڭەش يىغىنىڭ ئېچىلىشى كېچىكتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، دوستىمىز ۋەكىللەرنىڭ يەنىلا سوۋېت چېگراسى ئارقىلىق شەرقىي شىمالغا بېرىپ، ئاندىن بېيپىڭغا يېتىشنى قارار قىلىپتۇ. 7 ـ چىسلا بۇ يەردىن ئۇچۇپ، *10* ـ چىسلا ياكى *11* ـ چىسلا كۈنى مەنجۇرىيەگە يېتىپ بارالىشى مۇمكىن، ۋەكىللەر ناھايىتى مەخپىي ۋە ئالدىراش ماڭغانلىقى ئۈچۈن، يۆتكەيدىغان كىيىملىرىنى ئېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى، بېيپىڭغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن ھەل قىلىپ بېرىلسە.

لىچۇن

6 ـ چىسلا

سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق ۋەكىللەر قورغاس ئېغىزى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتۈپ، ئاندىن ئايروپىلاندا مېڭىش لىنىيەسىنى تاللىماپتىكەن، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى غۇلجىغا مەخسۇس ئايروپىلان ئەۋەتىپ ئىككىنچى تۈركۈمدىكى ۋەكىللەرنى ئېلىپ ماڭدىغان بوپتۇ. 1384

ئاڭلىشىمچە، ئەخمەت ئەپەندىملەر ئولتۇرغان ئايروپىلان 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى بايقال كۆلى ئەتراپىدا ۋەقەگە يولۇققاندىن كېيىن، يولداش ئىستالىن سوۋېت ئىتتىپاقى ھاۋا ئارمىيەسىنى قاتتىق تەنقىد قىلغانىكەن. شۇڭا بىخەتەرلىككە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى، سوۋېت ھۆكۈمىتى دىپلوماتىيە مىنىستىرى مولوتوفنىڭ مەخسۇس ئايروپىلانىنى غۇلجىغا ئەۋەتىپ تېپتۇ، بۇ مەخسۇس ئايروپىلان دىپلوماتىيە مىنىستىرلىقىنىڭ لىتسوف ئىسىملىك خادىمىنى ئېلىپ ئۈدۈل غۇلجا ئايرودۇرۇمىغا كېلىپ قونغانىكەن ۋە شۇ كۈننىڭ ئۆزىدىلا سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق ۋەكىللەرنى

ئېلىپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال ئېغىزىغا قاراپ ئۇچماقچىكەن. بىراق سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار ئايروپىلانغا چىقىپ بولغاندا، تۇيۇقسىز ئالمۇتادىكى ھاۋا كىلىماتى سەۋەبىدىن شۇ كۈنى ئۇچقىلى بولمايدىغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق ۋەكىللەر ئايروپىلاندىن چۈشۈپ ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىپتۇ. قالغان ئىككى خىزمەتچى ــ جاۋ دېلىن بىلەن ئابلا يېقىنىڭ ئايروپىلاندىن چۈشۈشىگە رۇخسەت قىلىنماي، ئايروپىلان ئىچىدە قونۇپتۇ. ئىككىنچى كۈنى سەھەردە سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان، تۇجى ئۇچەيلەن قايتىدىن غۇلجا ئايرودۇرۇمىغا كېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپتۇ ــ دە، غۇلجىدىن مەخپىي ئايرىلىپتۇ.

ئايروپىلان ئالمۇتاغا قونغاندىن كېيىن، ۋەكىللەر ئاندىن ناشتا قىپتۇ. ئازراق دەم ئالغاندىن كېيىن ئايروپىلان سىبىرىيەگە قاراپ ئۇچۇپتۇ. ئايروپىلان چىتاغا چۈشۈپ ۋەكىللەر پويىزغا ئالمىشىپ ماڭماقچى بوپتۇ. بىراق پويىزنىڭ قوزغىلىشىغا تېخى خېلى ۋاقىت بولغاچقا، سوۋېت تەرەپ ئۇلارنى شەھەر سىرتىدىكى مەخپىيرەك بىر يەرگە ئاپىرىپ تاماق بېرىپتۇ. ۋەكىللەرگە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى تېخى قۇرۇلمىغان، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىمزالىغان دوستلۇق شەرتنامىسى بىكار قىلىنمىغان ئەھۋالدا، جىياڭ جېيشى ھۆكۈمىتىنىڭ ئادەملىرى كۆرۈپ قالسا بولمايدۇ، دەپ مۇشۇ چەترەك جايغا ئەكەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. دەم ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ۋەكىللەر چىتادىن پويىزغا ئالمىشىپ مانجۇرىيە ئارقىلىق بېيپىڭغا يېتىپ بېرىپتۇ.

ئەينى چاغدا بۇ ئەھۋاللاردىن بىخەۋەر ئىدىم، بىراق سەيپىدىن ئەپەندىنىڭ بېيپىڭغا كەتكەنلىكىدىن ئازدۇر ــ كۆپتۇر خەۋەر تاپقانىدىم، شۇڭا كۆڭلۈمدە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ئەندىشە پەيدا بولدى، ئەمما ئۆزۈمگە ئۆزۈم بۇنداق بولمىغۇر خىياللاردا بولۇۋەرمەي دەپ تەسەللى بېرىپ يۈردۈم. يەنە بىرنەچچە قېتىم سۇرۇشتۇرۇپ بېقىپمۇ قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشەلمىدىم، ئەمدى قانداق قىلىشىم كېرەك؟

مەن ئىختىيارسىز ھالدا بىز دائىم ئاڭلايدىغان رادىيونى ئاچتىم. ئۇرۇمچىدىن ھېچقانداق خەۋەر ئېلىش مۇمكىن ئەمەس، مەن يەنىلا بېيپىڭدىكى يىغىن ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇش ئۈمىدىده، سوۋېت ئىتتىپاقى تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ باقاي دەپ ئويلىدىم ــ دە، ئۆزۈمنىڭ چەكلىك رۇسچە سەۋىيەمگە تايىنىپ، رۇسچە خەۋەر ھەم

تاشكەنتنىڭ ئۇيغۇرچە خەۋەرلىرىنى ئاڭلىدىم. بىراق رادىيودا بۇ ھەقتە خەۋەر يوق.

بۇ زادى قانداق ئىش؟ مەن پاراكەندىچىلىك ئىچىدە تەشۋىشلىنىپ سەيدۇللا سەيپۇللايېفنى تاپتىم ـ دە، ئۇنىڭدىن سورىدىم:

ـــ سەيپىدىن كۆرۈنمەيدىغۇ، نەگە كەتتى؟

ـــ سەيپىدىن چۆچەككە كەتتى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

بىراق سەيدۇللا سەيپوللايېۋ سوئالىمغا جاۋاب بېرىۋاتقاندا ماڭا زادىلا ئۇدۇل قارىمايتتى، بالدۇرقىدەك قىزغىن، ئوچۇق ـ يورۇق ئەمەس ئىدى. قانداقتۇر بىر ئىشنى مەندىن يوشۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، سەيپىدىن ھەرقانچە بولسىمۇ چۆچەكتىن قايتىپ كېلىشى كېرەك، لېكىن چۆچەكتىن كەلگەنلەردىن مەن سەيپىدىننى كۆردۈڭلەرمۇ دەپ سورىسام، ھېچقايسىسى كۆردۇق دېمەيدۇ. بۇ ئىش ماڭا تېخىمۇ غەلىتە بىلىندى.

شۇنداق قىلىپ بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى، ئەپەندىم ھەققىدە يەنىلا خەۋەر يوق. ئەپەندىمگە ئائىت خەۋەرلەر بۇنىڭدىن بۇرۇن دائىم گېزىت يۈزىدە كۆرۈلۈپ تۇراتتى، ئەمدىلىكتە بولسا بۇ ھەقتە ھېچقانداق خەۋەر يوق. ئەپەندىم يولغا چىققاندا گېزىت يۈزىدە ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىقلار-نىڭ ئالتايغا خىزمەت تەكشۈرگىلى كەتكەنلىكى ھەققىدە خەۋەر بېرىلگەن، لېكىن ئالتايدىن كەلگەنلەر كۆرمىدۇق دەيدۇ، بۇ قانداق بولغىنى؟ بۇنداق مىش ـ مىش خەۋەرلەر يېيىلىپ ئەتراپتىكىلەر غۇلغۇلا قىلغىلى تۇردى، ئانچە ـ مۇنچە داۋالغۇشلارمۇ بولدى. مېنىڭ ئۆيۈمگە بەزىلەر كېلىپ بايىقى سوئاللارنى سورايتتى، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلمەيتتىم، ئەمما يەنىلا ئۇمىدىمنى ئۈزمەيتتىم، ئەپەندىم قايتىپ كەلسە تەنقىد قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، يەنىلا ئۇ بېكىتكەن ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، سىرتقا قارىتا مەخپىيەتلىكنى ساقلىدىم، كۆڭلۈمدىكى ئەندىشىلەرنى ئاشكارىلىمىدىم. مەن كەلگەنلەرگە ئەپەندىم ئالتايغا كەتكەن، تېخى قايتىپ كەلمىدى، دېگەندىن باشقا گەپ قىلالمايتتىم. ئەمما كۆڭلۈمدە بىر پارچە قورقۇنچلۇق قارا بۇلۇت يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولاتتىم. بۇنداق خىياللاردىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇشقا تىرىشىپ باقسامۇ زادىلا ئۆزۈمنى ئوڭشىيالمايتتىم. بەزى چاغلاردا ئاغرىپ قالدىم دەپ ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇۋالدىم. باشقىلار بىلەن كۆرۈشۈشتىن ئۆزۈمنى تارتتىم.

دەرۋەقە شىنجاڭ ۋەزىيىتى تۈپتىن ئۆزگەرمەكتە ئىدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ۋەھىمە ئىچىدە مەھشەر كۈنىنىڭ يېقىنلاپ قالغانلىقىنى ھېس قىلماقتا. گومىنداڭ دائىرىلىرى غەرب تەرەپتە چېكىنىش يولىنى توسۇپ تۇرغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ھەربىي ھەرىكەت قوللانماسلىقىنى تەلەپ قىلىپ، يېقىندا ۋەكىل ئەۋەتىپ سۆھبەت ئۆتكۈزمەكچى بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

سۆھبەتكە زادى كىملەرنى ئەۋەتەر؟

گومىنداڭ دائىرىلىرى ئاخىرى بۇرھان ئەپەندىنىڭ چوڭ ئوغلى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كاتىبات باشقارمىسىنىڭ كادىرلار ئىشلىرى مۇدىرى، دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ پولكوۋنىك دەرىجىلىك ئوفىتسېرى نۇسرەت شەھىدى ھەمدە بىرلەشمە ھۆكۈمەت مەزگىلىدە مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان چېن فاڭبو ۋە ئامانلىق قوغداش قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ بۆلۈم باشلىقى ۋاڭ رۇن قاتارلىق ئۇچەيلەننى ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى مىللىي ئارمىيە بىلەن سۆھبەتلىشىشكە مەخسۇس ئەۋەتىپتۇ.

نۇسرەت شەھىدى بىرلەشمە ھۆكۈمەت مەزگىلىدە بىز بىلەن ئورتاق ئارزۇدا بولغان ھەمدە بۇرھان ئەپەندىنىڭ يولىورۇقى بويىچە بىز بىلەن ئىزچىل تۇرده مەخپىي ئالاقە قىلىپ تۇرغانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇرھان ئەپەندىنىڭ كۈيۈ ئوغلى(نۇسرەت شەھىدىنىڭ سىڭلىسىنىڭ يولدىشى) ئۇيغۇر سايىرانىنىڭ ئائىلىسى غۇلجىدا ئىدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۇنى ئۆزىگە تارتىش ئۈچۈن گەرچە بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى ئۇنىڭغا پول-كوۋنكىلىق ھەربىي ئۇنۋان بەرگەن بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا بىز بىلەن بولغان مەخپىي ئالاقىنى ئۈزمەي كەلگەنىدى.

1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئۇچەيلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ماناس دەريا-سىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا كېلىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى سەپ مۇئاۋىن قوماندانى مەرغۇپ ئىسھاقوف (ئەسلىدە ئىسھاقوفنىڭ ئىنىسى)، مىللىي ئارمىيەنىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلىقى مەمتىمىن ئىمىنوف ۋە پولك كوماندىرى نۇسۇپقان كۈنباي قاتارلىقلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى.

ۋەكىللەر ئۆمىكى يەنە بىزتەرەپكە جاڭ جىجۇڭ ئەپەندىنىڭ ھازىر بېيپىڭدا ئىكەنلىكىنى يەتكۈزۈپتۇ ھەم ئۇنىڭ ھازىر گومىنداڭ ھۆكۈ-مىتىگە ۋەكىللىك قىلمايدىغانلىقى ۋە شىنجاڭدىكى گومىنداڭ قوشۇنلا-

رىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تاللىشى ئۇستىدە باش قاتۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلدۇ. رۇپ، مىللىي ئارمىيەدىن ۋاقتىنچە ھەربىي ھەربىكەت قوللانماسلىقنى تەلەپ قىپتۇ.

مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى سەپ قىسىملىرى بولسا ئەخمەت ئەپەندىم ۋە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى ئىسھاقبېگنىڭ بۇيرۇقىسىز ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرالمايدىغانلىقى توغرىسىدا جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. روشەنكى، ئۇلار ئەپەندىملەرنىڭ قازا تاپقانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى.

بۇ چاغدا گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى كۈچلىرى چاك ـ چېكىدىن پارچىلىنىپ، بىر ـ بىرلەپ چەتكە قېچىۋاتاتتى. ئەيسا بىلەن مۇھەممەدئىمىن قاتارلىقلارمۇ خوتۇن ـ بالىچاقىلىرىنى ئېلىپ قونجىراپ داۋىنىدىن كەشمىرگە ئۆتۈپ تۈركىيەگە قېچىپتۇ. گومىنداڭنىڭ جاھىل گېنېرالىلىرىدىن ما چېڭشياڭ، لو شۇرېن، يې چېڭ قاتارلىقلارمۇ كېيىنچە مۇشۇ چېگرا ئېغىزىدىن ئۆتۈپ تەيۋەنگە قېچىپ كەتتى.

ۋاھالەنكى، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلغىنىغا بىر ئايچە بولۇپ قالدى.

1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى مەركەزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن «لىچۈن راتسىيەسى» غۇلجىدىكى ۋەزىپىسىنى تۈگىتىپ ئۇرۇمچىگە يۆتكەلدى. يولداش دېڭ لىچۈن بۇرھان ئەپەندىنىڭ ئۇرۇمچىنى ئەنلياڭدىكى تۇرالغۇسىغا ئورۇنلىشىپ، مەركەزگە شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىدىن داۋاملىق ئۇچۇر يەتكۈزۈپ تۇرۇپتۇ.

1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە ببېپىڭدا مەملىكەتلىك يېڭى سىياسىي كېڭەشنىڭ يىغىنى ئېچىلىپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق شىنجاڭ ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان.

مەن تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ رادىيوسىدىن 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىدىم. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمىغا قاتناشقان ۋەكىللەر تەرىملىكى ئىچىدە سەيپىدىننىڭمۇ ئىسمى بار ئىدى. ئۇ ببېپىڭدىكى تېخنىكىنمېن راۋىقىدا مەركەزدىكى رەھبەرلەر بىلەن ئاممىۋى كۆرەشكە كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. تا س س ئاگېنتلىقىمۇ سەيپىدىننىڭ ببېپىڭدا سۆزلىگەن سۆزىنى ئۇلاپ ئاڭلاتتى.

نېمىدېگەن سىرلىق ئىش بۇ؟ نېمە ئۈچۈن تىرىلىكتە ئەخمەتجاننىڭ ئىسمى يوق، غەلىتە ئىشقۇ بۇ!

مەن راستىنلا ئاغرىپ قالدىم، ئەخمەتجاننىڭ كەتكىنىگە بىر ئاي-دىن ئاشتى، ھېچقانداق خەۋەر يوق، سەيپىدىنمۇ قايتىپ كەلمىدى، كۆڭ-لۈم پاراكەندە، تەشۋىشكە چۈشتۈم، ئىككى بالامغا قاراپ كۆڭلۈم بەكمۇ غەش بولدى.

يولداش دېڭ لىچۈن ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىقلارنىڭ قازاغا ئۆچرە-غانلىقى ھەققىدىكى شۇم خەۋەرنى قانداق ئېلان قىلىش توغرىسىدا مەر-كەزگە تۆۋەندىكىدەك يولىيورۇق سوراش تېلېگراممىسىنى يوللىغانىكەن. بۇنى كېيىن بىلدۇق.

بېيىڭغا

مەركەز:

بۈگۈن مەن غۇلجىدىكى مەمۇرىيەتتىن تېلېفون ئالدىم. ئۇلارنىڭ ئېيتىشچە، غۇلجىدىكى ھەرقايسى تارماقتىكىلەر را-دىيودىن سەيپىدىننىڭ خەلق سىياسىي كېڭەش يىغىنى ھەيئەت رىياسىتىگە قاتناشقانلىقى ۋە ئۇنىڭ قىلغان سۆزىنى ئاڭلاپتۇ. ئاممىنىڭ گۈمانىنى يوقىتىش ۋە يامان ئادەملەرنىڭ پايدىلىنىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇلار تۆۋەندىكىدەك تەدبىر-لەرنى قوللانماقچى:

(1) ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتى نامىدىن ئەخمەتجان قاتار-لىق بەشەيلەن ھەممىسىنىڭ ئايروپىلان ۋەقەسىگە ئۇچراپ قۇر-بان بولغانلىقىنى رەسمىي ئېلان قىلىش، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى سىياسىي كېڭەش يىغىنىدىن كېيىن سەيپىدىننىڭ ئۇرۇمچى ئار-قىلىق غۇلجىغا قايتۇرۇپ كېلىپ دەپنە قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىش.

(2) رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەزىيە تېلېگراممىسىنى ئېلان قىلىش.

(3) ھەرقايسى جايلاردا ئاممۇي يىغىن ئۆتكۈزۈپ تەزىيە بىلدۈرۈش.

(4) ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىدىن ھەربىر قازا قىلغۇچىنىڭ ئائىلىسىگە تەپقە بېرىش.

ئۇلار مېنىڭدىن مەركەزدىن مۇشۇنداق قىلىشاق بولىدىغان ياكى بولمايدىغانلىقىنى سوراپ بېقىشىمنى ئېيتىۋاتىدۇ، تېلېگرامما ئارقىلىق جاۋاب قايتۇرۇلۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

لىچۈن

9 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

شىنجاڭ ئازاد بولۇش هارپىسىدا يۈز بەرگەن بۇ ۋەقە شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن زور بىر يوقىتىش ئىدى. ئەگەر بۇ مەسىلە مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىنمىسا، ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئىچىدە چوڭ داۋالغۇش پەيدا بولۇشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ئەسلىدە 1950 ـ يىلى شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشنى بېكىتكەنىكەن، بىراق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «غەربىي شىمالدىكى ‹ما فامىلىلىك بەشەيلەن› شىنجاڭغا چېكىنىپ، ئامېرىكا هۆكۈمىتىنىڭ ياردىمىدە ئاتالمىش ئىسلام جۇمهۇرىيىتى قۇرۇشنى پىلانلاپتۇ» دېگەن ئاخباراتىغا ئاساسەن جۇڭگو كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش قەدىمىنى تېزلىتىشنى قارار قىلغانىكەن.

شۇنىڭ بىلەن رەئىس ماۋ زېدۇڭ 1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى غەربىي شىمال دالا ئارمىيەسىنىڭ 11 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ يۇمېندىن تېزلىكتە شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقىنى چۈشۈرۈپتۇ. 1949 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 25 ـ، 26 ـ كۈنلىرى گومىنداڭ شىنجاڭ گارنىزون قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ باش قوماندانى تاۋ سىيۈ ۋە ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بۇرهان ئەپەندى ئايرىم ـ ئايرىم هالدا ئارمىيە ۋە هۆكۈمەتكە ۋاكالىتەن جياڭ جېيشى گومىنداڭ هۆكۈمىتىدىن ئالاقىسىنى ئۈزگەنلىكى توغرىسىدا بايانات ئېلان قىلدى.

10 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، رەئىس ماۋ زېدۇڭ يولداش ۋاڭ جېنغا: «سىلەرنىڭ شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىنكى ئاساسىي ۋەزىپەڭلەر هەر مىللەت خەلقىگە كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش، سىلەر ئۇ يەردە تاغ-ئېرىقتا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئەزگەن ئەكسىيەتچى هۆكۈمرانلار بوغۇلغان قەرزنى قايتۇرۇش روهىدا ئىشلەڭلەر» دەپ يولىيورۇق بەرگەنىكەن («شىنجاڭنىڭ تىنچ ئازاد بولۇشى» (2)، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى،

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. غۇلجىدىكى مىللىي ئارمىيە جەڭچى ـ ئوفىتسېرلىرى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. پىلاكاتقا «ياشىسۇن مىللىي ئارمىيە بىلەن ئازادلىق ئارمىيەنىڭ دوستلۇقى» دەپ يېزىلغان.

1996 ـ يىل 4 ـ ئاي، ئۇيغۇرچە 1 ـ نەشرى، 738 ـ بەت).

1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1 ـ دالا ئارمىيەسىنىڭ ئالدىن يۈرەر بىرونېۋىك قىسىملىرى توختىماستىن كېچە ـ كۈندۈز يۈرۈش قىلىپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى خۇشاللىقتا چۆمۈپ، داقا ـ دۇمباق چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، ئۈرۈمچى شەھەر رايونىدىن بىرقانچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئۇلانبايغىچە ئالدىغا بېرىپ سۆيۈملۈك كىشىلىرىنى كۈتۈۋالدى.

ۋاھالەنكى، بۇ چاغدا مېنىڭ ئەخمەتجانىنىڭ خەۋىرىنى ئالالماي ئىچىم تىتىلداپ تۇراتتى...

«شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايتۇ» دېگەندەك، ئەپەندىملەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر كىشىلەرنىڭ قۇلقىغا يەتمەكتە ئىدى. بۇ ھال ئەتراپىمدىكى ئۈرۈق ـ تۇغقان، دوست ـ بۇرادەرلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن باشقىلارغا «ۋەكىللىرىمىز يېقىندا قايتىپ كېلىدىكەن، بارلىق خادىملار ئايرودۇرۇمغا چىقىپ كۈتۈۋېلىشقا تەييارلىنىڭلار» دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ. ئەجەبلىنەرلىكى، بۇ ئۇقتۇ-

رۇشتىن مەنلا خەۋەرسىز قالدىم. ئەمدى پەقەت چىداپ تۇرالمىدىم، ئۇ-مىد ئۇزگۈم كەلمەيتتى، شۇڭا مەن ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئالداپ ئاخىرقى ئۇ-مىد بىلەن ئايرودۇرۇمغا چىقىشقا تەييارلىق كۆردۈم.

10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

ۋەكىللەر ئولتۇرغان ئايروپىلان چۈشتىن كېيىن يېتىپ كېلىدىكەن دەپ ئاڭلىدىم. مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەن يەنىلا بالىلار-نىڭ دادىسى قايتىپ كېلىشى مۇمكىن، دېگەن ئويدا ئىدىم. بالىلىرىمنى پاكىز كىيىندۈرۈپ، قانداقلا بولمىسۇن ماڭا ئايرودۇرۇمغا بېرىشقا ئۇ-تۇرۇش قىلار، بىرەر ئادەم كېلىپ مېنى ئايرودۇرۇمغا ئاچىقار دەپ ساقلاپ ئولتۇردۇم، بىراق ئادەم كەلمىدى. مېنىڭ ئىچىم سىقىلىپ، «ئىتتىپاق»نىڭ باش ئورگىنىغا تېلېفون بەردىم. تېلېفونىنى ئەسئەت ئىسھاقوف ئالدى ـ دە، ماڭا:

ـــ سىز ھازىرچە ئايرودۇرۇمغا بارمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ـــ دېدى. مەن:

ـــ ئەمىسە قىزىمنى ئېلىپ بېرىڭلار، ئۇ دادىسىنى كۆرسۇن، ـــ دېدىم. ئەمما ئەسئەت ئىسھاقوف يەنىلا:

1949 ـ يىلى مىللىي ئارمىيە بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ئۇرۇمچىدە غەلىبىلىك ئۇچراشتى

ـــ ئايرودۇرۇمدا ئادەم بەك كۆپ، ئۆيگە كەلگەندە كۆرۈشسۇن، ـــ دەپ مېنىڭ ئايرودۇرۇمغا بېرىشىمنى توستى.

مەن تىت ـ تىت بولۇپ ئايرودۇرۇمدىن خەۋەر كۈتۈۋاتاتتىم. ئۇزاق ئۆتمەي ئايروپىلانىڭ قونغانلىقى، ئايروپىلاندىن سەيپىدىن ۋە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ بارغانلار ھەمدە يولداش دېڭ لىچۈن قاتارلىق تۆت ـ بەش ئەيلەنىڭ چۈشكەنلىكى ھەققىدە خەۋەر كەلدى. ئەسلىدە كۆپچىلىك ئەخمەتجان ئەپەندى، گېنېرال ئىسھاقبېك قاتارلىقلارنى كۈتۈۋالىمىز دەپ ئايرودۇرۇمغا چىققانىكەن. مىللىي ئارمىيەنىڭ ئورگېنىرى ۋە ھۆرمەت قاراۋۇللىرىمۇ ئالاھىدە كۈتۈۋېلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ ئايرودۇرۇمدا سەپ تارتىپ تۇرغانىكەن، لېكىن ئايروپىلاندىن پەقەت سەيپىدىن قاتارلىقلارلا چۈشۈپتۇ ـ يۇ، ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىقلار كۆرۈنمەپتۇ، سەيپىدىنىڭمۇ روھى سۇنۇق ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن قارشى ئېلىش مۇراسىملىرىنىڭ ھەممىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپتۇ.

سەيپىدىن ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا پىكاپقا ئولتۇرۇپ ئايرودۇرۇمدىن تېزلا كېتىپ قاپتۇ. كۈتۈۋېلىشقا چىققان باشقا خادىملارمۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قاپتۇ. بۇ چاغدا مەن ئۆيدە تەقەززالىق بىلەن

1949 ـ يىلى ئازادلىق ئارمىيە شىنجاڭغا كىرىپ مىللىي ئارمىيە بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشتى.
سۈرەتتە: يولداش پېڭ دېخۇەي ئۇرۇمچىدە پارات قوبۇل قىلماقتا

خەۋەر كۆتۈۋاتاتتىم، ئۇزاق ئۆتمەي ئەخمەتجانىڭ ئايروپىلاندىن چۈشۈپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

ئايروپىلان قونغىلى بىر سائەتتىن ئاشتى، ئەمما ھېچكىم بىزنىڭ ئۆيگە كەلمىدى. دادام، مومام، بىرمۇنچە ئۇرۇق - تۇغقان ۋە دوستلار ھويلىمىزدا ساقلاۋاتاتتۇق، مەن بىئارام بولۇپ زادىلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قالدىم، سەۋر - تاقىتىممۇ تۈگىگەنىدى.

مەن ئۆزۈمنىڭ ئۆيدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىمنى بىلمەيمەن، ئۇدۇل سەيپىدىنىڭ ئۆيگە قاراپ مېڭىپتىمەن. ئۆيىمىز بىلەن سەيپىدىنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى ئاران 500 مېتىر كېلەتتى. بۇگۈن قانداقتۇر بۇ كىچىككىنە ئارىلىق شۇنچىلىك ئۇزۇن تۇيۇلدىكىن شۇنچە كۈچەپ ماڭسامۇ پۈتۈم سۆرەلگەندەك بولۇپ يولۇم ئاينىمايتتى. ئىككى قەدەمنى بىر دەسسەپ دېگەندەك، مىڭ تەسلىكتە سەيپىدىنىڭ ئۆيگە يېتىپ كەلدىم ۋە ئۇنىڭ ئۆيگە قايتىماي، بىۋاستىلا «ئىتتىپاق»نىڭ ئورگىنىغا كەتكەنلىكىنى ئۇقتۇم. ئۇزاق ئۆتمەي سەيپىدىنمۇ قايتىپ كەلدى، بىراق ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئىنتايىن جىددىيلەشكەندەك بولدى - دە:

— ئەخمەت ئەپەندىم ئۇرۇمچىدە قالدى، ئەتە قايتىپ كېلىدۇ. مەن بىر پارچە خېتىنى ئالغاچ كېلىۋىدىم، ئاچىقىپ بېرەي، ھازىر كۆلۈبقا بارىمەن، يېغىن بار ئىدى، — دەپلا ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ چىقماي قويدى.

مەن يا ساقلاشنى، يا كېتىشنى بىلمەي ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدىم. بۇ چاغدا سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ يېنىمغا كېلىپ پەس ئاۋازدا:

— سىز كېتىپ تۇرۇڭ، سەيپىدىن خەتنى تاپقاندىن كېيىن ئۆزى ئاپىرىپ بېرىمەن دەيدۇ، ھازىر بىز يىغىنغا بارىمىز، سىز يەنىلا ئۆيىدە كۈتۈپ ساقلاپ تۇرۇڭ، — دېدى.

مەن كۆتۈلمىگەن بىر ۋەقەنىڭ مېنى كۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتىم، لېكىن بۇنىڭ راستلىقىغا يەنىلا ئىشەنگۈم كەلمەيتتى. ئېسىمنى يىغىپ ئەتراپىمغا قارىسام، ئادەملەر قەستەن مەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى. دېمەك، بىر چوڭ بالايىئاپەت راستىنلا بېشىمغا كەپتۇ دەپ ئويلىدىم.

مەن سەيپىدىنىڭ ئۆيىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىمنىمۇ ئۇقماي قاپتىمەن. قەدەملىرىمنى شۇنچە تەستە ئالاتتىم. ئىككى ئۆينىڭ 500 مېتىرچە ئارىلىقى مىڭ چاقىرىملىق ئۇزۇن سەپەردەك بىلىنىپ

كەتتى، كۆزىنىڭ ئاپتىپى بېشىمغا چۈشۈپ چايانىدەك چېقىۋاتقاندەك بىلەنەتتى؛ پۇتلىرىم ئۆزۈمنىڭكىدەك ئەمەس؛ مەن تاملارغا يۆلىنىپ سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ دېگەندەك مىڭ تەسلىكتە ئۆيگە ئاران قايتىپ كەلدىم، بۇ يەردە بارلىق ئورۇق ـ تۇغقان هەم دوستلىرىم كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ـــ بېشىم بەك ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، سىلەر كېتىپ تۇرۇڭلار، ـــ دېدىم ـ دە، ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

مەن ئۆزۈمنى بىردەم بېسۋېلىپ، ئەسئەت ئىسھاقوفقا تېلېفون ئالدىم:

ـــ ئۇ قا ق كۈلۈۋىدا يىغىن ئېچىلىدىكەن، مەنمۇ بېرىپ ئاڭلاي، ـــ دېدىم مەن تەسلىكتە.

ـــ ياقەي، سىز كەلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ـــ دەپ تەلىپىنى رەت قىلدى ئەسئەت ئىسھاقوف.

شۇ ئاردا ئەپەندىم بىلەن بىللە كەتكەن ئابدۇرېشىت ئىمىنوفنىڭ ئايالى رىزۋان ئۆيگە ۋارقىراپ يىغلىغان پېتى كىرىپ كەلدى.

ـــ ۋاي خۇدايىمەي ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشتىمۇ، يەر يېرىلىپ كەتتىمۇ نېمە، بىر شۇم خەۋەر ئاڭلايمەنغۇ؟

ـــ هوي، نېمە دەۋاتىسىز؟ ـــ دېدىم مەن يەنىلا ئۆزۈمنى زورىغا تۇتۇۋېلىپ، ـــ مەن سەيپىدىن بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ ئەپەندىملەرنى ئەتە قايتىپ كېلىدۇ دەيدۇ، سىز نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىزا ـــ كۆڭلۈم پارا-پار كەندە بولسىمۇ، لېكىن ئارتۇقچە ئويلىغۇم كەلمىدى.

ئېنىق خەۋەرگە ئېرىشىش ئۈچۈن، گېنېرال ئىسھاقبېكنىڭ ئۆيىگە تېلېفون ئالدىم، ئۇنىڭ ئايالى ئايشە مۇڭا تەسەللى بېرىپ:

ـــ سەن باشقىچە خىياللاردا بولمىساڭچۇ، مەن هازىر چاي دەملەپ گېنېرالنىڭ قايتىشىنى كۈتۈۋاتىمەن، لېكىن هازىرغىچە خەۋەر يوق، ـــ دېدى.

مەن ئەمدى چىداپ تۇرالمىدىم:

ـــ بولدى، سۆزلىمەيلا قوي. دەرھال مېنىڭ يېنىمغا كەل. مەن يالغۇز باراي دېسەم ئۇنمايۋاتىدۇ، دەرۋازا ئالدىغا نۇرغۇن كىشىلەر ئاتلىق كېلىشىدۇ ـ يۇ، بىرنەچچە ئەگىپ قويۇپ كەينىگە يېنىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ زادى قانداق ئىش؟ ئاجايىپ گەپلەرنى ئاڭلايمىنا!

ـــ مەن ئەجەب ئاڭلىماپتىمىنا، هازىرلا باراي، ـــ دېدى ئايشە جىددىيلىشىپ. شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ يېتىپ كەلدى.

ئايشە ئىككىمىز تېمىلەرنى دېيىشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدۇق، يېنىمىزدىكى ئابدۇرېشىت ئىمىنوفنىڭ ئايالى رىزۋان توختىماي يىغلايتتى، ئۇچىلىمىزنىڭ يولدىشى قايتىپ كەلمىگەنىدى، بۇ سىر بىز-نى بىئارام قىلماقتا.

ئايشە بىلەن رىزۋان ئۇزاق ئولتۇرمايلا ئالدىراپ كېتىپ قالدى.

قاراڭغۇ چۈشتى، ئەتراپنى سۈر باسقىلى تۇردى. تۇيۇقسىز قورۇ-يىمىزنىڭ دەرۋازىسى چوڭ ئېچىلىپ، كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى قۇلىقىمغا كىرگىلى تۇردى. مەن دېرىزىدىن قارىسام بەزىلەر ئاق باغلى-ۋاپتۇ، لېكىن مەن ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز بولغاچقا، كاللام قۇيقۇرۇق ئىدى.

بىر دەمدىن كېيىن شوپۇر ئابلەھەت ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىچە كىرىپ، ماڭا ھېچنېمە دېمەستىن مېھمانخانىدىكى ئۇستەلنى ئاچىقىپ كەتتى. مەن ئېتىلىپ بېرىپ ۋارقىراپ كەتتىم:

— نېمە ئىش قىلىشۋاتىسىلەر؟ كىم خەتمىقۇرئان قىلسۇن دەپتۇ؟ زادى نېمە ئىش بولدى؟ چاپسان دەڭلار! زادى نېمە بولدى؟

غېنى مەمەتباقى ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىچە بىرىنچى بولۇپ ئۆيگە ئىت-تىك كىرىپ كەلدى:

— ۋاي قېرىندىشىم، نەدە سەن قېرىندىشىم؟ تۇۋرۇكىمىز ئىدىكۈغۇ قېرىندىشىم، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشتىغۇ قېرىندىشىم؟!

مەن تېڭىرقاپلا قالدىم. ئارقىدىنلا سەيپىدىن ئەزىزى كۆزلىرى ياش كىرىپ كەلدى - دە، بوغۇق ئاۋازدا ئارانلا:

— ۋاي... ماھىنۇر، بىز ئەپەندىمدىن ئايرىلىپ قالدۇق، مەن ئۇستا-زىمدىن ئايرىلىپ قالدىم... — دېدى - يۇ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

ھەممە ئايان بولدى، ئەپەندىم ئۇ دۇنياغا كېتىپتۇ. مېنىڭ پۇتۇن بەدىنىم شۇركۇنۇپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى - دە، ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويدۇم.

شۇنداق قىلىپ، ئىشەنگۈم كەلمىگەن شۇم خەۋەر ئاخىر رېئاللىققا ئايلاندى!

ھۇشۇمغا كەلگەندە بىلسەم، كىچىك ئاپام — ئوسمانجاننىڭ ئاپىسى پا-تەمنى مازاردىكى تۇغقانلارنىڭ ئۆيىدىن ياندۇرۇپ كەپتۇ، يىغا - زار ئىچىدە پاتەم كىچىك ئاپام مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى. كىچىك ئاپامۇ ئوغلىدىن ئاي-رىلىپ قالغانىدى.

بۇ كۈنى مېنىڭ ئەپەندىم بىلەن خوشلاشقىنىمغا توپتوغرا 71 كۈن بولغانىدى.

بۇنىڭدىن ئىلگىرى ھېچكىم ماڭا بۇ ھەقتە خەۋەر بەرگەن ئەمەس، گەرچە مەندە گۇمان پەيدا بولغان بولسىمۇ، يەنىلا ئىشەنمەي كېلىۋاتاتتىم. كىم بىلسۇن، ئاڭلاشنى خالىمغان خەۋەر ئاخىر ئاشكارا بولدى.

بۇ قېتىمقى ئايروپىلان ۋەقەسىدە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى سۆيۈملۈك رەھبەرلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى، جۈملىدىن مەن ــ يولداشىم ئەخمەتجان بىلەن نەۋرە ئىنىم ئوسمانجاندىن ئايرىلدىم.

ۋاھالەنكى، يولدىشىم ئەخمەتجاننىڭ ۋاپات بولغانلىقىدىن خەۋەردار بولدۇم ــ يۇ، بىراق جەسىتىنى كۆرۈشكە نېسىپ بولمىدى.

مېڭەمنى قاتمۇقات تۇمانلار چىرمىۋالدى، مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئېنىق جاۋاب تاپالمىدىم. لېكىن مەن بەنىلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ ئىشىنىڭ تېگى ــ تەكتىنى ئۇقماقچى بولدۇم ــ دە، ھەر تەرەپكە چېپىپ، كاللامدىكى چىگىچنى يېشىشكە ئۇرۇندۇم.

ــ شۇنچە چوڭ ئىشنى نېمىشقا ماڭا ۋاقتىدا خەۋەر قىلمايسىلەر؟

مېنىڭ قايتا ــ قايتا سوراغان سوئالىمغا ئېنىق جاۋاب ئالالمايمەن.

ــ شۇ چاغدا غۇلجىدا قالايمىقانچىلىق چىقىشتىن ئەنسىرىدۇق، مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن يولداش سەيپىدىننىڭ بېيپىنگدىن قايتىپ كېلىپ ئۇقتۇرۇشىنى كۈتتۇق.

ــ ئۇنداقتا ئايروپىلاننىڭ ھادىسىگە ئۇچرىشىدىكى سەۋەب نېمە؟

مەن ئېنىق جاۋاب ئالماقچى بولدۇم ــ دە، بىردىنلا ئەينى چاغدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى دوستلۇق دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى ھاكىم جاپپاروۋېچ ئېسىمگە كېلىپ قالدى، ئۇ تېخىمۇ كۆپ ئەھۋاللارنى بىلىشى مۇمكىن.

ــ ئېيتىڭە، ئايروپىلاننىڭ ھادىسىگە يولۇقۇشىدىكى سەۋەب زادى نېمە؟ سوۋېت ئىتتىپاقى شۇنچە قۇدرەتلىك تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن قۇتقۇزۇپ قالالمىدى؟ نېمە ئۈچۈن ئايروپىلاننىڭ پارچىلىرىمۇ تېپىلمىدى؟ ــ مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي سۆزلەپ كەتتىم.

ــ بايقال كۆلىنى سىز كۆرۈپ باقمىغان، كۆل يۈزىنى دائىم قويۇق تۇمان قاپلاپ تۇرىدۇ، يەر يۈزىنى كۆرگىلى بولمايدۇ، تۆت ئەتراپى ئېگىز تاغ. ئايروپىلان كىچىك ئىكەن، ناچار ھاۋاغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن بولۇشى مۇمكىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاڭلىشىمىزچە، ئەخمەت ئەپەندىم بېيپىن-

پىكىغا باردىغان ۋاقىتنى كېچىكتۈرمەسلىك ئۈچۈن، ھاۋا رايىغا قارىماي ئۇچۇشقا بۇيرۇق چۈشۈرگەنكەن، ئاقتۆەتتە ھادىسە يۈز بېرىپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى ھاكىم جاپپاروۋېچ.

دېمەك، ئەخمەتجاننىڭ جەستى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بايقال كۆلى بويىدا قاپتۇ. مەن پەقەت چىدىيالماي ئاخىردا سەيپىدىنگە يىغلاپ تۇرۇپ ناله قىلدىم:

— مېنى ۋەقە يۈز بەرگەن جايغا ئاپىرىڭ، يولدىشىمنىڭ جەستى يات ئەلدە قالسا بولامدۇ؟ كەلگۈسىدە بالىلىرىمغا قانداق جاۋاب بېرىمەن.

سەيپىدىنمۇ كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا:

— ئۇ دېگەن چەت ئەل، سىزنىڭ بۇ تەلىپىڭىزنى بىز يۇقىرىغا يەتكۈزۈپ باقايلى، — دەپ جاۋاب بەردى.

كېيىن مەن ئەپەندىملەرنىڭ قازا قىلىشىغا ئائىت بەزى خەۋەرلەرگە ئېرىشتىم:

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى كەچتە، ئەخمەت ئەپەندىملەر قورغاستىن ئۆتۈپ ماشىنا بىلەن 23 ـ كۈنى ئالمۇتاغا بېرىپتۇ. 24 ـ كۈنى ئەتىگەندە ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ قازاقىستانىنىڭ سىمپالاتىنسكى دېگەن يېرىگە چۈشۈپ، بىر كۈن قونۇپتۇ، 25 ـ كۈنى ئايروپىلان بىلەن يېڭى سىبىرىيەگە يېتىپ كەپتۇ، 26 ـ كۈنى ئىركۇتسكى شەھىرىگە كەپتۇ. بىراق، ئەسلىي پىلان بويىچە ئۇلار 27 ـ كۈنى سىبىرىيەنىڭ چىتا شەھىرىگە يېتىپ بېرىپ، پويىز بىلەن 28 ـ كۈنى جۇڭگو ـ سوۋېت چېگرا سىدىكى مانجۇرىيە چېگرا ئېغىزىدىن ئۆتۈپ شەرقىي شىمال تۆمۈريولى ئارقىلىق بېيپىڭغا بېرىشى كېرەك ئىكەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، 1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىملەرنىڭ مانجۇرىيە چېگرا ئېغىزىدىن كىرىش ۋاقتى ئىكەن، بۇنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشى ۋە باشقا ئىشلار ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغانىكەن. لېكىن 27 ـ كۈنى ئىركۇتسكىنىڭ ھاۋا كىلىماتى ناچارلىشىپ، بايقال كۆلىنىڭ ئۈستىنى قويۇق بۇلۇتلار قاپلاپتۇ، بۇنداق مۇھىتتا ئۇچۇش قىيىنغا توختايدىكەن. پىلانغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن، ئۆمەك باشلىقى ئەخمەتجان قاسىمى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن ۋاقىتدا ئۇچۇشنى تەلەپ قىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇچقۇچىلار ئامالسىز ئۇچۇشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ئەخمەتجاننىڭ 1949 ـ يىلى چۈشكەن سۈرىتى

ئايروپىلان ئىركۈتسكىدىن كۆتۈرۈلۈپ بىر سائەت 40 مىنۇت ئۇچ-
كەندە، يەر يۈزى بىلەن بولغان ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قاپتۇ. ئەسلىدە ئايرو-
پىلان ئۇچۇپ بايقال كۆلى ئۈستىگە كەلگەندە، قويۇق بۇلۇتلار ئارىسىغا
كىرىپ قالغانىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئايروپىلاننىڭ ئېغىرلىقىنى
يەڭگىللىتىش ئۈچۈن ئەپەندىملەر ئايروپىلاندىكى نەرسە - كېرەكلەرنى
ئايروپىلاندىن سىرتقا تاشلاپتۇ، ئايروپىلان خادىملىرىمۇ يەر يۈزىگە راۋ-
ىسىيە ئارقىلىق ئەھۋالنى دوكلات قىپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئايروپىلان تەڭ-
پۈڭلۇقىنى ساقلىيالماي ئاخىر تاغقا سوقۇلۇپ پاچاقلىنىپ كېتىپتۇ.
ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق سەككىز ئادەم، ئايروپىلاندىكى سوۋېت تەرەپ-
نىڭ ئادەملىرى، ئۇچقۇچى، ئايروپىلان خادىمى بولۇپ جەمئىي 18 ئادەم-
نىڭ ھەممىسى قازا قىپتۇ.

بۇ قېتىمقى ۋەقە يۈز بېرىشنىڭ ئالدى - كەينىدىكى ئىشلار ۋە ۋە-
قەنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبى ھەققىدە مېنىڭ ئاڭلىغانلىرىم مۇشۇنچىلىك،
قالغان ئەھۋاللارنى ئىسپاتلاشقا ئامالسىزمەن.

جۇدالىق ئازابىغا چۆككىنىمىدە، كىشىلەرنىڭ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ
مېيىتى بىلەن ۋىدالاشقان چاغدا ئېيتقان ھەسرەت - نادامەتلىك ناخشە-
لىرى قۇلاق تۇۋىمدە جاراڭلايدۇ:

ئاھ، ئىسىت، ئاھ، ئەزىز رەھبەرلىرىمىز،
بىزنى قايغۇ - ھەسرەتتە قالدۇردىڭىز.
گومىنداڭچىلار بىلەن كۈرەش قىلىشتا،
كۆرۈلگەن شەرەپلىك خىزمەتلىرىڭىز.

ئەخمەتجان ئەپەندىم، گېنېرال ئىسھاقبېك،
چىن قەلبىمىزدىن سىزلەرنى ئەسلەيمىز.
بولدى بىزلەرگە تارىخىي بىر داغ،
يۈرىكىمىزگە خەنجەر ئۇردى تۇمانلىق تاغ.

ئازادلىق كۈنلىرى قانات يايغاندا،
قالدى خۇشال كۆڭلىمىز قايغۇ ئاستىدا.
ئاببباسوف، دەلىلقان دانالىرىمىز،
چىن قەلبىمىزدىن سىزلەرنى ئەسلەيمىز!

71. ماتەم

ئەخمەت ئەپەندىم بەك بالدۇر كېتىپ قالدى، ئۇ تېخى باش ئىدى.

مەن 20 ياشنىڭ قارىسىنى ئالار ـ ئالمايلا بالىلارنىڭ دادىسىدىن ئايرىلىپ قالدىم. بالىلىرىم دادىسىدىن بەك كىچىك قالدى، ھەتتا نېمە ئىشلار يۈز بېرىۋاتقانلىقىنىمۇ تۇزۈك بىلمەيتتى.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ژاپاتى مېنىڭ قەلبىمدە پۈتمەس ـ تۈگمەس قايغۇ ـ ھەسرەت قالدۇردى. ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ جەسىتى خېلى بىر مەزگىلگىچە ئېلىپ كېلىنمىدى.

سەيپىدىن ئەزىزى بېيجىڭدىن غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ 1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى كادىرلار يىغىنىدا ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق يولداشلارنىڭ قازا تاپقانلىقىنى ئېلان قىلدى ھەمدە يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ 10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى «ئىتتىپاق»قا يوللىغان تېلېگراممىسىنى ئوقۇپ ئۆتتى.

تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئەسئەت ئىسھاقوف ئەپەندىگە ھەمدە سىز ئارقىلىق شىنجاڭدا ئىتچىلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىدىكى بارلىق يولداشلارغا ۋە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى بارلىق قېرىنداشلارغا:

سىلەرنىڭ تەبرىكلىگىنىڭلارگە رەھمەت. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى خەلقىنىڭ كۆرىشى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئازادلىقى ۋە پۈتۈن جۇڭگونىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن قوشۇلغان مۇھىم تۆھپە. ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىگە ھەمكارلىشىپ، خەلق دېموكراتىيەسى ئاساسىدىكى يېڭى شىنجاڭنى

ئورتاق قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

ئىككىنچى كۈنى، يەنى 1949 - يىل 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «ئىتتىپاق» مەركىزىي ھەيئىتى غۇلجىدىكى ئورگان گېزىتىدە تۆۋەندىكى قايغۇلۇق خەۋەرنى ئېلان قىلدى:

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىدىن قايغۇلۇق بىلدۈرۈش

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»ى مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە پۈتۈن ئۇلكە خەلقلىرىگە چوڭقۇر قايغۇ بىلەن شۇنى بىلدۈرىدۇكى، ئىتتىپاق مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ رەئىسى ۋە ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى جانابلىرى، «ئىتتىپاق» مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ۋە ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى، ئۇلكە تىنچلىقنى ساقلاش مۇئاۋىن قوماندانى ۋە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانى گېنېرال لېيتېنانت ئىسھاقبېك جانابلىرى، ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ھەمدە ئاخبارات بۆلۈم باشلىقى، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇكېرىم ئابباسوق جانابلىرى، ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى، ئۇچ ۋىلايەت ئىقتىسادىي ھەيئەت مۇئاۋىنى، ئالتاي ۋىلايەت ۋالىيسى ھەم مىللىي ئارمىيە مۇئاۋىن باش قوماندانى، خەلق قەھرىمانى گېنېرال مايور دەللىلقان جانابلىرى، شىنجاڭدىكى جۇڭگو - سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتى خىزمەتچىسى لو جى ھەم ئۇلارنى ئۇزىتىپ بارغان مايور غېنى كېرىموق، ئىتتىپاق ئاخبارات بۆلۈم مۇخبىرى ئابدۇرېشىت ئىمىنوق، ئوسمانجان ناسروق ۋە ئايروپىلانىنىڭ ئۇچقۇچى بارلىق ئادەملىرى غۇلجىدىن ئايروپىلان بىلەن بېيجىڭغا سەپەر قىلىشتا ھاۋا شارائىتىنىڭ ئەپسىزلىكىدىن بولغان خەتەرلىك ھادىسە نەتى-

جىسىده پاجىئەلىك تۇرده قۇربان بولدى.

بۇ يولداشلارنىڭ بەختسىزلىككە يولۇقۇشى بىلەن بىزنىڭ خەلقىمىز ئۆلكىنى مۇستەملىكىچىلىك ھۆكۈمرانلىقىدىن ۋە جاھانگىرلىك زۇلمىدىن ئازاد قىلىش يولىدىكى يالقۇنلۇق كۈرەشلىرىدىن باراۋەر جېنىنى خەلقىمىز قىلىش ئىشىغا بېرىۋەتكەن ئۆزىنىڭ ئەڭ سادىق خىزمەتچىلىرىدىن ئاجرىدى. ئەخمەتجان قاسىمى جانابلىرى، گېنېرال لېيتېنانت ئىسھاقبېك جانابلىرى، ئابدۇكېرىم ئابباسوق جانابلىرى، گېنېرال مايور دەللىلقان جانابلىرى ۋە لو جى ئەپەندىنىڭ ۋاقتسىز ھالاك بولۇشى شۇ جاڭدىكى ھەممە خەلق ئۈچۈن، ھەممە ئازادلىق ۋە خەلقچىللىق كۈرەشلىرى ئۈچۈن ئېغىر مۇسىبەتتۇر. ئىتتىپاق جەمئىيىتىدىكى پىداكارانە خىزمىتى ۋە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە بولغان چەكسىز ساداقەتلىكى بىلەن ئۇلار ئۆلكىمىزنىڭ بارلىق جايلىرىدا خەلقنىڭ قىزغىن مۇھەببىتىگە ئىگە بولغانىدى.

ئەخمەتجان قاسىمى، گېنېرال لېيتېنانت ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم ئابباسوق ۋە گېنېرال مايور دەللىلقان ھەم لو جى جانابلىرىنىڭ كۈرەشچان ھاياتى، تىنچلىق ۋە خەلقچىللىق ئىشى بىزنىڭ ئۆلكىمىزنى يېڭى خەلقچىل جۇڭگونىڭ ئىلغار جايلىرىنىڭ بىرىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كۈرەشكۈچى بارلىق كۈرەشچىلەرگە ئىلھاملاندۇرغۇچى ئۇلۇغ بولۇپ ئەبەدىي خىزمەت قىلىدۇ.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئىتى

1949 ـ يىل *1* ـ نويابىر

بۇ خەۋەر ئېلان قىلىنىشى بىلەن تەڭ، خەلق چوڭقۇر مۇسىبەت ئىچىده قالدى. پۈتۈن شەھەرنى ئېغىر سۈكۈت قاپلاپ كەتتى. خەلقنىڭ ئاھۇ ـ زارى پەلەككە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ رېئاللىقنى قوبۇل قىلىشنى خالىماي، گۈمانغا چۈشكەنلەرمۇ ئاز بولمىدى.

1949 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى قوماندان ۋاڭ جېن ئايروپىلان بىلەن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. شۇ كۈندىن باشلاپ شىنجاڭغا يۇرۇش قىلغان 14 مىڭدىن ئارتۇق ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرى بىر قىسمى ماشىنىدا، يەنە بىر قىسمى سوۋېت ھۆكۈمىتى توشۇشقا ياردەم بەرگەن

1949 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، يولداش ژاڭ جېن غۇلجىغا كېلىپ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بەش يىللىق خاتىرە يىغىنىغا قاتناشتى. سۈرەتتە: يولداش ژاڭ جېن ئاممىۋى يىغىندا نۇتۇق سۆزلىمەكتە

40 ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ لەنجۇ، جيۇچۈەن قاتارلىق جايلاردىن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، يەنى مىللىي ئىنقىلابنىڭ خاتىرە كۈنى، يولداش ژاڭ جېن غۇلجىغا كېلىپ مىللىي ئىنقىلابنىڭ بەش يىللىق خاتىرىلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى. يولداش دېڭ لىچۈن، يولداش سەيپىدىنلەر يىغىندا سۆز قىلدى. يىغىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، يولداش ژاڭ جېن سەيپىدىنىڭ ھەمراھلىقىدا بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ مېنىڭدىن ھال سورىدى. بۇ مېنىڭ قوماندان ژاڭ جېننى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى.

1949 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئەخمەتجان ئەپەندى قاتارلىقلارنىڭ قازا تاپقانلىقىغا ئاتاپ تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىدىكى سۆيۈملۈك يولداشلارغا:

شىنجاڭ خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەجلىسىگە ئىشتىراك قىلىدىغان *1* ـ تۈركۈم ۋەكىللىرى

شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت مۇئاۋىن رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئىلى ـ تارباغاتاي ـ ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى يولداش ئىسھاقبېك مۇنۇنوق، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوف، مىللىي ئارمىيە مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۇگۇرباييېف، شىنجاڭ جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتچىسى يولداش لو جىلار *1949* ـ يىل *8* ـ ئايدا بېيجىڭغا كېلىۋاتقاندا ئايروپىلان خەتىرىگە ئۇچراپ قۇربان بولدى. بۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن زور بىر يوقىتىشتۇر. مەن ئۇنىڭغا ناھايىتى چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن. ئەخمەتجان باشلىق بەش نەپەر يولداش ھايات ۋاقتىدا شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشىدا قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش ئىشى يولىدا قۇربان بولغانلىقى پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئەبەدىي خاتىرىلىشىگە ئەرزىيدۇ.

يولداش ئەخمەتجان، يولداش ئىسھاقبېك، يولداش ئابدۇكېرىم ئاباباسوف، يولداش دەلىلقان سۇگۇرباييېف، يولداش لو جىلارنىڭ روھى ئەبەدىي ياشايدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى:

ماۋ زېدۇڭ

1949 ـ يىل *11* ـ ئاينىڭ *22* ـ كۈنى

ئۇنىڭ كەينىدىن جۇ ئېنلەي زۇڭلى تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى:

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىدىكى يولداشلار:

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئىلى ـ ئالتاي ـ

تارباغاتاي ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى يولداش ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئاباباسوف، مىللىي ئارمىيە مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۇگۇربايېف ۋە جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتىدىكى يولداش لو جىلار جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېلىۋاتقاندا ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قۇربان بولدى. بۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرى ئۈچۈن بىر چوڭ يوقىتىشتۇر. مەن بۇنىڭغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن. ھەممەيلەننىڭ ئورتاق ئىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى زۇڭلىسى:

جۇ ئېنلەي

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كەينى ـ كەينىدىن تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى.

تەزىيە

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىگە:

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئەتنىڭ ئەزاسى يولداش ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئىتتىپاق ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى يولداش ئابدۇكېرىم ئاباباسوف، مەركىزىي تەشكىلىي ھەيئەتنىڭ ئەزاسى يولداش دە-

لىلقان سۇغۇرىلىپ، جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتچىسى يولداش لو جىلارنىڭ بەختكە قارشى قۇربان بولۇشى شىنجاڭ ۋە جۇڭگو ئىنقىلابىي ئىشلىرى ئۈچۈن چوڭ يوقىتىشتۇر. بىز بۇنىڭغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۇرىمىز.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى

تەزىيە

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىدىكى يولداشلارغا:

مۇئاۋىن رەئىس يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئىلى ـ ئالتاي ـ تارباغاتاي مىللىي ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى يولداش گېنېرال ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، مۇئاۋىن باش قوماندان يولداش گېنېرال دەلىلقان سۇغۇرىلىپ، ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوف ۋە شىنجاڭ جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتى خىزمەتچىسى يولداش لو جىلارنىڭ خەلق خىزمىتى يولىدا قۇربان بولۇشى شىنجاڭ خەلقى ۋە پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن چوڭ يوقىتىشتۇر. بىزلەر بۇنىڭغا چوڭقۇر قايغۇمزنى ئىپادىلەپ تەزىيە بىلدۇرىمىز.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي كومىتېتى

تەزىيە

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىگە:

سىلەرنىڭ قايغۇلۇق بىلدۇرۇشۇڭلەرنى ئۇقۇپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ *1* ـ تۈركۈمدە سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېلىۋاتقان ۋەكىللەردىن ئەخمەتجان، ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم، دەلىلقان، لو جى قاتارلىق يولداشلارنىڭ قۇربان بولغانلىقىدىن ناھايىتى قايغۇردۇق. بۇ غايەت زور يوقىتىش، بىز بۇنىڭغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۇرىمىز. بىز سىلەرنىڭ ئەخمەتجان

قاتارلىق يولداشلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، شىنجاڭ خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتى

تەزىيە

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ھەيئىتىدىكى يولداشلارغا:

مۇئاۋىن رەئىس يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئىلى ـ تارباغاتاي مىللىي ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى يولداش گېنېرال ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، مۇئاۋىن باش قوماندان يولداش گېنېرال دەلىلقان سۇگۇربايېف، ئىتتىپاق مەركىزىي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوق ۋە شىنجاڭ جۇڭگو ـ سوۋېت مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتچىسى لوجىلارنىڭ خەلق خىزمىتى يولىدا قۇربان بولۇشى شىنجاڭ خەلقى ۋە پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن چوڭ يوقىتىشتۇر. بىزلەر بۇنىڭغا چوڭقۇر قايغۇمىزنى ئىپادىلەپ تەزىيە بىلدۈرىمىز.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرىي كېڭىشى مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى

ئۇنىڭدىن باشقا، جۇ دې، جاڭ جىجۇڭ قاتارلىقلارمۇ تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى.

يولداش ژاڭ جېن 1950 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى مۇنداق بېغىشلىما يازدى:

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ باتۇر جەڭچىسى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ داھىيسى يولداش ئەخمەتجان ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى گېنېرال ئىسھاقبېك، گېنېرال

دەللىقان ۋە يولداش ئابدۇكېرىم ئاببباسوق، يولداش لو جىلار-
نىڭ دۆلەت ئۈچۈن قۇربان بولغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى خاتىرە-
لەش يۇزىسىدىن ئۇلارنى بولشېۋىكلارچە سەمىمىي ئەسكە ئا-
لىمەن.

ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن كۆپ سۆھبەتلەردە بولغان يولداش دېڭ لې-
چۈن تەزىيە تېلېگراممىسىدا مۇنداق دەپ يازغان:

يولداش ئەخمەتجان، يولداش ئىسھاقبېك، يولداش دەللە-
قان، يولداش ئابدۇكېرىم ئاببباسوق، يولداش لو جىلارنىڭ قۇر-
بان بولۇشى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ ناھايىتى
چوڭ يوقىتىشىدۇر. بۇ بەش يولداش جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيە-
تى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇش بۇيۇك خىزمىتى ئۈس-
تىدە قۇربان بولدى. بىزلەر جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھىما-
يە قىلىش يولىدا ھەرقانداق قۇربان بېرىشلەرگە قارىماي ئەڭ
ئاخىرىغا قەدەر توختىماي كۈرەش قىلىشىمىز لازىم.

بۇ بەش يولداش شىنجاڭ خەلقىنىڭ قەھرىمانلىرىدۇر،
شۇنىڭدەك جۇڭگو خەلقىنىڭ قەھرىمانلىرىدۇر. بەش خەلق
قەھرىمانى قۇربان بولدى. بىزلەر قەھرىمانلىرىمىزنىڭ ئىرادە-
سىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇلار ئورۇنلىيالماي بىزگە قالدۇرۇپ
كەتكەن ئىشلىرىنى ئادا قىلايلى. بىزنىڭ خەلق قەھرىمانلىرىمىز-
نىڭ روھى ئەبەدىي ئۆچمەيدۇ!

شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋە بەش يىللىق قوراللىق كۈرەش-
نىڭ سىنىقىدىن ئۆتكەن مىللىي ئارمىيەنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى
جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى قىزغىن
قارشى ئالدى. مىللىي ئارمىيەنىڭ شىخودا تۇرۇشلۇق پىيادە ئەسكەرلەر
1 ـ پولكى روھلۇق قىياپەتتە يېقىن كىشىلىرىنىڭ ئالدىغا چىققانىدەك،
200 كىلومېتىرلىق مۇساپىنى بېسىپ، 12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ئۇ-
رۇمچىگە كېلىپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 1 ـ بېكتۇەنىنىڭ

كوماندىر ـ جەڭچىلىرى بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشتى. ئارقىدىنلا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ئارقا ـ ئارقىدىن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىغا، تارىم دەرياسى بويىدىكى جايلارغا كىرىپ ئورۇنلاشتى، شىنجاڭدىكى ئېزىلگەن ھەر مىللەت خەلقى نىجاتكارىنى كۆرگەندەك چەكسىز خۇشاللىققا چۆمدى. ئازادلىق ئارمىيە بارغانلا يېرىدە قاتتىق ئىنتىزام-چانلىقىنى نامايان قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشتى.

ۋاھالەنكى، ئۇچ ۋىلايەتتە بولسا كىشىلەر قايغۇ ـ مۇسىبەتتىن ھوشىنى يىغىپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەسەتلىرى قەيەردە، نېمە ئۈچۈن شۇنچە ۋاقىتنەچە يەتكۈزۈلمەيدۇ دەپ غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى، بەزىلەر بۇ ئىشتىن شۇبھىلىنىشكە باشلىدى، ھەتتا بەزىلەر: «ھايات بولسا ئادەمنى، ئۆلگەن بولسا جەسىتىنى كۆرۈشمىز كېرەكقۇ!» دېيىشىپ، بۇ ئىشتا بىرەر ئويۇن بارمىكىن دېگەن گۇماندا بولۇشتى.

دەل مۇشۇ پەيتتە يولداش سەيپىدىن ئەزىزى رەئىس ماۋ زېدۇڭ باشچىلىقىدىكى مەركەز ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنى زىيارەت قىلىش پۈرسىتىگە ئېرىشتى. بۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەسىتىنى قايتۇرۇپ كېلىشكە شارائىت يارىتىلدى.

1949 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ باشچىلىقىدىكى جۇڭگو پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى موسكۋاغا زىيارەتكە باردى، سەيپىدىنمۇ ئۆمەك ئەزاسى بولۇپ بىرگە باردى.

1950 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، موسكۋادا رەئىس ماۋ زېدۇڭ باشچىلىقىدىكى جۇڭگو پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رەھبىرى ئىستالىن بىلەن «جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق ۋە ئۆزئارا ياردەم بىرىش شەرتنامىسى»نى ئىمزالىدى. 3 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى بېيجىڭغا قايتىپ كەلدى.

قائىدە بويىچە، قانداق ئەھۋال بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، قازا قىلغانلارنىڭ جەسىتى چوقۇم ئىگىسىگە تاپشۇرۇلۇشى كېرەك ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى قايتىش ھارپىسىدا، سەيپىدىن ئەزىزى جۇ ئېنلەي زۇڭلىغا: «رەھبەرلىرىمىز سوۋېت ئىتتىپاقى زېمىنىدا قۇربان بولدى، بىز ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى شىنجاڭغا ئەكەتسەك خەلق خاتىرجەم بولاتتى» دېگەن تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

زۇڭلى جۇ ئېنلەي بۇ تەلەپنى تېزدىن رەئىس ماۋ زېدۇڭغا دوكلات قىلىپتۇ. رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئىستالىن بىلەن ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشكەندە، ئىستالىنغا بۇ تەلەپنى قويۇپتۇ. ئىستالىن بۇنىڭغا قوشۇلۇپتۇ ھەمدە تېزلىكتە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ.

1950 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى، ئەخمەتجان قۇربان بولۇپ خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مەن ئۆيدە ئويغا پېتىپ يالغۇز ئولتۇرسام، يولداش ئەسئەت ئىسھاقوف تۇيۇقسىز بىر چامادانىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

ـــ خانىم، بۇ ئەخمەتجان ئەپەندىم ئېلىپ ماڭغان چامادان. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئايروپىلان چۈشۈپ كەتكەن جايدىن تېرىۋالغان نەرسىلەر مۇشۇنچىلىك ئىكەن، ئۇلار بۇنى يەتكۈزۈپ بەردى، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈپلىك، ـــ دېدى ـ ده، باشقا گەپ قىلماي چامادانىنى ماڭا تاپشۇرۇپ بېرىپلا چىقىپ كەتتى...

مەن بىر قاراپلا ئۇنىڭ ئەپەندىم ئېلىپ ماڭغان چامادان ئىكەنلىكىنى تونۇدۇم. ئەمما چامادانىنىڭ شەكلى ئۆزگىرىپ پوتونلەي ئىسكەتىدىن كېتىپتۇ. چامادانىنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم قاتتىق روھىي زەربىگە ئۇچرىدىم، پۈتۈن بەدىنىم ئىختىيارسىز جۇغۇلداپ كەتتى. مەن ئېسىمگە كېلىپ چوڭقۇر سېغىنىش ئىچىدە چامادانىنى مەڭ تەسلىكتە ئاچتىم. ئۇنىڭ ئىچىدە ئەپەندىم ھايات چېغىدا ئىشلەتكەن «ئومېگا» ماركىلىق سائەت، «پاركېر» ماركىلىق قەلەم بار ئىكەن، بۇ نەرسىلەرنى ئەخمەت ئەپەندىم 1946 ـ يىلى نەنجىڭدىكى مىللىي قۇرۇلتايغا بارغاندا شاڭخەيدىن سېتىۋالغانكەن، ئۇنىڭدىن باشقا كۆيۈپ كەتكەن كىيىم ـ كېچەك ۋە بىرنەچچە پارچە سۈرەت، ھەربىيچە بەلباغ بار ئىكەن. كاستۇمىمۇ كۆيۈپ تونۇغۇسىز بولۇپ كېتىپتۇ. يەنە بىرمۇنچە نەرسىلىرى يوق تۇرىدۇ، بەلكىم كۆيۈپ كەتكەندۇ، چامادانىدىكى نەرسىلەر گەرچە ئۆتمۈشۈك بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئەخمەت ئەپەندىم ئىشلەتكەن نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولاتتى، ھەتتا قول سائىتىمۇ مېڭىۋاتىپتۇ.

مەن ئىس ـ تۈتەك دەستىدىن سارغىيىپ كەتكەن بىرنەچچە پارچە سۈرەتكە قاراپ ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇپ قالدىم، كۆز يېشىم تارامىلاپ ئاقماقتا ئىدى. سۈرەتلەر ئىچىدىكى بىر پارچىسى ئەپەندىم يولغا چىقىش ئالدىدا بالىلىرىمىز بىلەن دەرۋازا ئالدىدا چۈشكەن سۈرەت ئىدى. بۇ سۈرەت ئەپەندىم سەپەرگە چىقىش ئالدىدا ھەممىمىز بىللە چۈشكەن ئەڭ ئاخىرقى

سۈرەت. ئەپەندىم فوتوگراف ستاركوفتىن دەرھال يۇيۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ ئۆزى بىرگە ئېلىپ ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەپەندىم بايانداىدىكى ئۇزىتىش زىياپىتىگە قاتنىشىۋاتقان چاغدا شوپۇرنى ئەۋەتىپ بۇ سۈرەتنى يەتكۈزۈپ بەرگەنىدىم. ئەپەندىم سۈرەتنى ئۆزى بىلەن ئېلىپ مېڭىپ يارکەنتتىكى ئاپىسىغا كۆرسىتىپ خۇشال قىلماقچىمۇ ياكى باشقىلارغا كۆرسەتمەكچىمۇ، بۇنىسى ماڭا نامەلۇم.

ئەپسۇسكى، بۇ سۈرەت ئەپەندىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ بىرلىكتە چۈشكەن ئەڭ ئاخىرقى سۈرىتىمىز بولۇپ قالدى.

يەنە بىر پارچە قارىداپ كەتكەن سۈرەت قولۇمغا چىقتى، بۇ سۈرەت ئەپەندىمنىڭ مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىگە سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بېرىۋاتقان چاغدىكى سۈرەت ئىكەن. سۈرەتتە يىغىن مەيدانىغا ئېسىلغان پىلاكاتقا «ئىنقىلابىي ئەسكەرلىرىمىزنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي كۈچىنى مۇستەھكەملەپ، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ ئۈتۈقلىرىنى قولغا كەلتۈرەيلى» دەپ يېزىلغانىكەن. يەنە بىر پارچە سۈرەتنىڭ بۇرجەكلىرى كۆيۈپ كېتىپتۇ، بۇ سۈرەت مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ بىرونزىۋىك ئالدىدا قاتار تۇرغان كۆرۈنۈشى ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە نەچچە پارچە قوراللىق كۈرەشنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان سۈرەتلەرمۇ بار ئىكەن. مەن ئىچىمدە ئويلاپ قالدىم: ئەخمەت ئەپەندىم بۇ سۈرەتلەرنى يېنىدا ئېلىپ كىملەرگە كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلغاندۇ ـ ھە؟

مەن قۇچىقىمدا بالا، تىترەپ تۇرغان قوللىرىم بىلەن بالىلىرىمىز بىلەن ئاخىرقى قېتىم بىللە چۈشكەن سۈرەتنىڭ كەينىگە قىڭغىر ـ سىڭغىر قىلىپ تۆۋەندىكى خەتلەرنى يېزىپ قويدۇم:

«1949 ـ يىل 22 ـ ئاۋغۇستتا كېتىپ، 1950 ـ يىلى 15 ـ مارتـ تا قايتىپ كەلدى.»

كەينىگە خەت يېزىپ قويغان بۇ سۈرەتنى تا ھازىرغىچە ساقلاۋاتىـ مەن. «پاركېر» ماركىلىق قەلەم بىلەن تاسما بەلباغنى «مەدەنىيەت زورـ ئىنقىلابى»دا «قىزىل قوغدىغۇچىلار» ئاچقىچە كەتتى. سائەتنى قىزىم ئادالەت بىرنەچچە ۋاقىت تاقاپ يۈردى.

مانا بۇ ئەستىلىكلەر قەلبىمدە مەڭگۈ ئۆچمەس داغ قالدۇردى...

مەن ئۆزۈمنىڭ قانچە قېتىملاپ خىيال دېڭىزىغا چۆككەنلىكىمنى، ئاشۇ ئىشلار خۇددى كىنو لېنتىسىدەك كۆز ئالدىمدىن ئۆتكىنىنى ئەسـ لىيەلمەيمەن... لېنىنىنىڭ مۇنداق بىر سۆزى ئېسىمدە: «ئۆتمۈشنى ئۇنۇـ

تۇش ئاسىيلىقتىن دېرەك بېرىدۇ».

ئەخمەت ئەپەندىم نەچچە ۋاقىتنىڭ ئالدىدىلا ساپساق ئىدى. ھەربىي فورما كىيگەن ھالدا مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرى بىلەن چاقچاقلاشقانىدى. ئۇنىڭ جەسۇر قىياپىتى، ئىللىق چىرايى كۆز ئالدىمدىلا تۇرماقتا... رەت ـ رەت تىزىلغان جەڭچىلەر قولىدىكى قورالنى مەھكەم تۇتۇپ، جەڭگىۋار ھالەتتە مەزمۇت قەدەم بىلەن ئالغا چامداپ كېتىۋاتىدۇ، مىلىتسىيىنىڭ ئىشتىكىدىن چاقنىغان نۇر ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ جەڭ مارشلىرى كۆكتە ياڭرىماقتا، بۇ ياڭراق سادالار ھېلىھەم قۇلاق تۈۋىمدە جاراڭلايدۇ...

سالام رەھبىرىمىز ئەخمەتجان،
ئالىي باش قوماندانىمىز ئىسھاقبېك.
چېنىقتۇق بىز ئۆز قولىڭىزدا،
بۇيرۇق بولسا بىز تەييار.

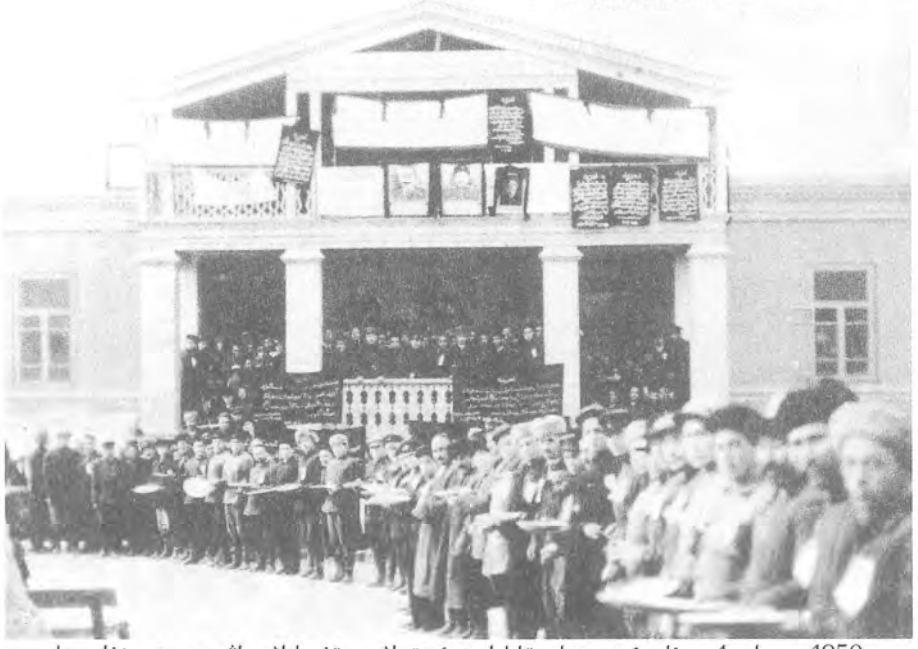

1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى،ئەخمەتجاننىڭ جەستى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن غۇلجا شەھىرىگە ئېلىپ كېلىندى

ئاق قار، كۆك مۇز، شۇبرغانلاردا،
قاراڭغۇ كېچە ۋە تۇمانلاردا.
كۆكرەكلەر كېرىپ ئالغا باسىمىز،
ئاتاكا قىلىشقا بىز تەييار.

سالام رەھبىرىمىز ئەخمەتجان،
ئالىي باش قوماندانىمىز ئىسھاقبېك.
چېنىقتۇق بىز ئۆز قولىڭىزدا،
بۇيرۇق بولسا بىز تەييار...

بىزنىڭ قەھرىمان جەڭچىلىرىمىز ئۆزىنىڭ قەدىرلىك رەھبەرلىرى-
نى سېغىنىپ، جەڭگىۋار قىياپەت بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمى-
يەسىنىڭ سېپىگە قوشۇلدى...
1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى، ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق

1414

1950 ـ يىلى 4 ـ ئاي،ئەخمەتجان قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەسىتى غۇلجىغا
بەتكۈزۈپ كېلىندى. سۈرەتتە: دەپنە مۇراسىمىدىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن تىلاۋەت

سەككىز ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ جەسىتى سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئار-مىيە جەڭچىلىرىنىڭ مۇھاپىزىتىدە قورغاس چېگراسىغا ئېلىپ كېلىن-سىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ھۆرمەت قاراۋۇللىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى ۋە ئۇلارنىڭ مۇھاپىزىتىدە غۇلجىغا يەتكۈزۈلدى. يولدىشىم ئەخمەت ئەپەندىم ئۆيدىن ئايرىلىپ 241 كۈن بولغاندا ئۇنىڭ جەسىتى قايتۇرۇپ كېلىندى. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەسىتىنى ۋاكۇئۇم-لۇق خىرۇستال ئەينەكلىك جەسەت ساندۇقىغا قاچىلاپ، چىرىتمەس دو-رىلار بىلەن بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن بۇ ياقتا ئەكەلگەنىكەن. ئەينى ۋاقىتتا لېنىن ۋە سۈن جۇڭشەننىڭ جەسىتىمۇ مۇشۇنداق خىرۇستال ئەينەكتىن ياسالغان ساندۇقتا قويۇلغانىكەن، مۇشۇ ئۇسۇل ئارقىلىق جەسەتنى ئۇزۇن مۇددەت ساقلىغىلى بولىدۇ دەپ قارالغانىكەن، ۋاھالەن-كى، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەسىتى غۇلجىغا يۆتكەپ كېلىنگەندىن كېيىن، مېيىتنى ئەينەك ساندۇقتا سېلىش مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆرپ ـ ئا-دىتىگە مۇخالىپ، دېگەندەك خىلمۇخىل گەپ ـ سۆزلەر تۇپەيلىدىن خە-رۇستال ساندۇق ئېچىۋېتىلىپ، مەرھۇملارنىڭ جەسىتى ئاممىنىڭ ئا-خىرقى قېتىم ۋىدالىشىشى ئۈچۈن غۇلجا گېزىتخانىسىغا قويۇلدى.

لېكىن ئىش مۇشۇ دەرىجىگە يەتكەندىمۇ كونا قائىدە ـ يوسۇنلار سەۋەبىدىن بىز ئائىلە تاۋابىئاتلارنىڭ مېيىتنى كۆرۈشىمىزمۇ چەكلەن-دى. سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي، «مۇسۇلمانلارنىڭ قائىدىسىگە ئۇيغۇن كەل- 1415
مەيدۇ»، «ئاياللار مېيىتنى كۆرسە بولمايدۇ» ۋەھاكازالار.

لېكىن، مەن بۇنىڭغا قەتئىي بويسۇنمىدىم.

ئەجەبا يولدىشىمنىڭ مېيىتنى كۆرۈش ھوقۇقۇمۇ يوقمۇ؟

مەن دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ «مېيىتنى چوقۇم كۆرىمەن، كۆرمە-سەم قانداق ئىشىنىمەن؟ بالىلارغا قانداق جاۋاب بېرىمەن؟» دەپ چىڭ تۇردۇم.

ھەرقانداق كۈچ مېنىڭ مېيىتنى كۆرۈشۈمگە توسقۇنلۇق قىلالمايت-تى. ئەمدىلىكتە قۇرۇق ياش تۆكۈش مەسىلىنى ھەل قىلمايدۇ، بۇنداق قىلىش ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى.

يېرىم كېچە، سائەت ئىستىرىلكىسى 2 نى كۆرسىتىپ تۇراتتى. مەن پەقەت چىداپ تۇرالمىدىم، تاكى ئاتسىلا مېيىت يەرلىككە قويۇلاتتى ـ دە، كۆرەلمەي قالاتتىم. ئىككىلىنىشكە بولمايتتى. ئەپەندىمۇ ھالقىلىق

پەيتتە ئىككىلەنگەن ئەمەسقۇ؟! مەن يېشىمنى پاكىز سۈرتۈۋېتىپ مېيىت قويۇلغان زالغا قاراپ چاپتىم. بارسام بىرنەچچە يولداش قاراۋۇللۇقتا تۇرغانىكەن. مېنىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇشۇم ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇردى.

ئەسئەت ئىسھاقوف مېنى كۆرۈپ ياندىكى بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى ـ دە، ماڭا تەسەللى بەردى:

ـــ بولدى يىغلىمالڭ، كەلگەنىكەنسىز، سىزگە كۆرسەتمىسەك بولماس، ـــ دېدى ۋە يېنىدىكىلەر بىلەن بىر نېمىلەرنى كۆسۈرلاشقاندىن كېيىن، ـــ بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ، بىز گېنېرال ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم ئاببىاسوف ۋە باشقا ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغمۇ ئۇقتۇرۇش قىلايلى، ئۇلارمۇ ۋىدالىشىۋالسۇن، بولمىسا بىز راستتىنلا جاۋاب بېرەلمەي قالىمىز.

كېچە سائەت 3 ئەتراپىدا مەن سۆيۈملۈك ئادىمىمنى، ئۇستازىمنى، ئىپتىخارىمنى ئاخىر كۆردۈم!... شۇ دەقىقىدە كاللامدا مۇنداق بىر ئەقىدە چاقناپ تۇراتتى: ياق! ئۇ تېخى ھايات! ئۇ ئۆيگە قايتىپ كەلدى... ئۇ ھازىر مېنىڭ نۇرغۇن توسقۇنلۇقلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلگەنلىكىمنى بىلىۋاتىدۇ! ئۇ پەقەت مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، خالاس! سۆيۈملۈك ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ جەستىنى كۆرۈپ يۇرىكىمگە خەنجەر سانجىلغاندەك ئېچ ـ ئېچىمدىن ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتىم. كۆزۈمىدىن چىققان ياش مەڭزىمنى بويلاپ توختىماي ئاقاتتى. مەن ئۆزۈمگە ئۆزۈم تەسەللى بېرىپ نەۋرە ئىنىم ئوسمانجاننىڭ مېيىتى يېنىغا كەلدىم.

كۆز ئالدىمدا ئۇ دۇنياغا مەڭگۈلۈك سەپەر قىلغان ئىككى قېرىندىشىم ئىنقىلابىي قۇربانلار تۇرۇپتۇ، مەن كۆكىكە قاراپ نالە قىلدىم، كۆكتىن سادا كەلمىدى، زېمىنغا قاراپ نالە قىلدىم، زېمىنمۇ جاۋاب بەرمىدى!

مەن ئەخمەتجان بىلەن ئۇرۇش ئوتلىرى ئىچىدە تۇرمۇش قۇرغان، شۇنىڭدىن باشلاپ ئېغىر كۈنلەردە بىرگە بولۇپ، بەش يىل ئىناق تۇرمۇش كەچۈردۇق، دەرۋەقە، تۇيۇقسىز كەلگەن بالايىئاپەت مېنى ئۇنىڭدىن مەڭگۈ ئايرىدى!

مەن چەكسىز قايغۇ ـ مۇسىبەت ئىچىدە تۇرماقتىمەن، بىراق بۇ چاغدا ياش تۆكمىدىم، ھەربىي ئوركېستىر ئورۇنلىغان ماتەم مۇزىكىسى ئىچىدە ئىنقىلابىي قۇربانلار بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ۋىدالاشتىم.

1950 ـ يىلى ئەخمەت ئەپەندىنىڭ جەسىتى غۇلجىغا ئېلىپ كېلىنگەندىن كېيىن غۇلجا دۆڭمەھەللىدىكى مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ قورۇسىغا دەپنە قىلىندى

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قەبرىسىگە گۈلچەمبىرەك قويغان ۋاقتىمدا تارتىلغان سۈرەت.

ئەخمەت ئەپەندىم قۇربان بولغاندىن كېيىن ئۆمرۈمنى ئىككى بالام بىلەن ئۆتكۈزۈپ كەلدىم.
بۇ 1952 ـ يىلى چۈشكەن سۈرەت

ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئەپەندىم بىلەن باشقا يولداشلار - نىڭ مېيىتى ماتەم مۇزىكىسى ئىچىدە غۇلجا شەھىرى دۆڭمەھەللىدىكى مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابى — ئازادلىقتىن كېيىنكى ئىلى ئوبلاستلىق پارتىيە مەكتىپى ئىچىگە قويۇلدى.

يولداش دەلىلقانىنىڭ جەسىتى ئالتايغا ئېلىپ كېتىلىپ، ئالتاي شەھىرىگە قويۇلدى.

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قەيسەر ئىرادىسى مېنى ھەر ۋاقىت رىغبەت-لەندۈرۈپ كەلمەكتە. مەن كۆز ياشلىرىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ: ئەپەندىم قالدۇرۇپ كەتكەن ئىككى بالامنى ياخشى بېقىپ، ئەپەندىمنىڭ ئىزنىنى بويلاپ مېڭىشىم كېرەك، سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ-ۋار نىشان ئۈچۈن بارلىقىمنى ئەخمەت ئەپەندىم مەندىن تەلەپ قىلغان ئاياللار ۋە بالىلار ئىشلىرىغا بېغىشلاشنى نىيەت قىلدىم.

1952 - يىلى مەن غۇلجا ناھىيەسىنىڭ تۇرپانىيۇزى يېزىسىدىكى يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشتىكى سىناق نۇقتىسىدا ئىشلەۋاتاتتىم. بىر كۈنى شۇ چاغدىكى شىنجاڭ ھەربىي رايونى رەھبەرلىرىدىن بىرى بولغان يولداش ما خەنبىڭ ماڭا ئۆزىنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن بىر ۋەقەنى سۆز-لەپ بەردى:

— ئەخمەتجان قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلار قۇربان بولغان چاغدا، مەن دەل شەرقىي شىمالدا ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەۋاتاتتىم. كېيىن رەئىس ماۋ زېدۇڭ باشچىلىقىدىكى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى سوۋېتنى زىيارەت قىلغاندا مەن بۇيرۇققا بىنائەن ۋەزىپە ئۆتەش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى-غا باردىم. بىزنىڭ قىسىممىز مەركەزنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالغان-دىن كېيىن، تېزلىكتە چېگرادىن ئۆتتى، مەن بىر ئەترەت ئەسكەرنى باشلاپ ئەخمەت ئەپەندىملەر چۈشۈپ كەتكەن ئايروپىلان بار يەرگە بېرىپ بىر مەزگىل نەق مەيداننى ساقلاپ ياتتۇق.

1952 - يىلى مەن سۇڭ چىڭلىڭ ھەدە باشچىلىق قىلغان جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىگە قاتنىشىپ ئاۋستىرىيەنىڭ پايتەختى ۋېينا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان دۇنيا تىنچلىق يىغىنىغا باردىم. ۋەكىللەر ئۆمىكى بېي-جىڭدىن پويىز بىلەن يولغا چىقىپ مانجۇرىيە ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپا-قىغا ئۆتتى. بىز ئولتۇرغان پويىز بايقال كۆلىنى بويلاپ 12 سائەتچە ماڭدى. مەن دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇپ چەكسىز كەتكەن ئور-

مانلىق، ئاپپاق قارلىق تاغ ۋە هور چىقىپ تۇرغان كۆلگە قاراپ چوڭقۇر خىيالغا چۆمدۇم. ئەخمەت ئەپەندىم قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلار قازاغا ئۇچرىغان جاي زادى قەيەردىدۇ دېگەن خىيال كاللامدىن نېرى كەتمىدى. ھەقىقەتەن كۆل ئۈستىنى قويۇق تۇمان قاپلاپ تۇرىدىكەن. ئۇزاق ئۆتۈ-مەي، پويىز بىر كىچىك ئىستانسىدا توختىدى. بۇ چاغدا ئۆمىكىمىزدىكى بىر يولداش ماڭا:

— قاراڭ، بۇ كۆل يۈزىدىكى تۇمان نېمىدېگەن قويۇق - ھەا! — دەپ يىراقتىكى قويۇق تۇمانىنى كۆرسەتتى.

كۆپچىلىك پويىزدىن چۈشۈپ پۈت - قوللىرىنى ھەركەتلەندۈردى. مەن ئىختىيارسىز ھالدا كۆل بويىغا قاراپ مېڭىپ ئۇزاقلاپ كېتىپتە-مەن. ئۆمەكتىكى ئالاقە خىزمىتىگە مەسئۇل ئايال كەيپىياتىمنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى تۇيۇپ ماڭا ھەمراھ بولغانىدى. ئۇ ماڭا چوڭقۇر ھېسداش-لىق قىلىپ تەسەللى بېرەتتى:

— سەۋر قىلىڭ، سىزنىڭ قايغۇ - ئەلىمىڭىزگە يالغۇز سىزلا ئە-مەس، ئۆمىكىمىزدىكى بارلىق يولداشلار قايغۇردى، ئامال قانچە! سەۋر قىلىڭ.

مەن كۆل بويىدىكى دەرەخ كۆتكىدە ئۇزاقتىن - ئۇزاق ئولتۇرۇپ قاپتىمەن، يولداشلارنىڭ چاقىرىشىدىن ئېسىمگە كېلىپ ئارانلا ۋاگونغا چىقىشقا ئۈلگۈردۈم، قولۇمدىكى سومكامنى نەگە تاشلاپ قويغانىدىمەن، ئېسىمدە يوق، ئۆمەكتىكى بىرنەچچە يولداش يۈگۈرۈشۈپ يۇرۇپ، كۆل بويىدىكى كۆتەكتىن تېپىپ كەلدى.

پويىزغا قانداق چىققىنىمنى بىلمەيمەن. پويىز گۈدۈك چېلىپ ئاس-تا قوزغالدى، غۇلجىدا ئىنقىلابىي قۇربانلار ئۈچۈن سۈكۈتتە تۇرغانىدا ھۇسەنباي تېرە زاۋۇتىنىڭ گۈدۈك ئاۋازى قۇلىقىمغا كىرگەندەك بولدى.

ئەخمەت ئەپەندىم خەلق قەلبىدىكى مىللىي قەھرىمان، شىنجاڭ خەلقى بىردەك ھىمايە قىلىدىغان مۇنەۋۋەر رەھبەر. ئۇنىڭ شانلىق ئوبرازى خەلق قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئورۇن ئالدى. نەچچە ئون يىللىق تارىخ مۇساپە-سىدە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ نامى نۇر چېچىپ كەلدى.

ئەخمەت ئەپەندىم خەلق قەلبىدە مەڭگۈ ھايات.

ئازادلىقتىن كېيىن غۇلجا شەھىرى بىلەن ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى

1959 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قەبرىسى غۇلجا خەلق باغچىـ سىغا يۆتكەلدى. بۇرھان شەھىدى (ئوڭدىن يەتتىنچى كىشى) مەركەزگە ۋاكالىتەن مۇراسىمغا قاتـ ناشتى. ئوڭدىن ئون ئۈچىنچى كىشى مەن

بىر كوچىغا ئايرىم ـ ئايرىم قىلىپ «ئەخمەتجان كوچىسى» دەپ نام بېـ رىلدى. ھازىرقى ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئىلگىرى «ئەخمەتجان ناملىدىكى بىلىم يۇرتى» دەپ ئاتالغانىدى.

1952 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭـ لىسى، مەركەزدىن شىنجاڭغا ئەۋەتكەن خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇـ لى يولداش شى جۇڭشۈن غۇلجىدا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ گۈلچەمبىرەك تەقدىم قىلدى.

1959 ـ يىلى ئەخمەت ئەپەندى قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلار ۋاپاـ تىنىڭ 10 يىللىقىنى خاتىرىلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. مەركەزدىن ئەۋەتكەن ۋەكىللەر ئۆمىكى پائالىيەتكە قاتنىشىش ئۈچۈن مەخسۇس غۇلجىغا بېرىش ئالدىدا، ئەخمەت ئەپەندىملەرنىڭ پارتىيە مەكتەپ ئىچىـ

بۇ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىز بىلەن ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىدىكى ئابىدە ئالدىدا چۈشكەن سۈرىتىمىز. ئابىدىگە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ بېغىشلىمىسى يېزىلغان.

بۇ ئەخمەتجان قاتارلىق بەش دەپەر ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ غۇلجا ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىغا قاتۇرۇلغان مىس ھەيكىلى

دىكى قەبرىسى ھازىرقى غۇلجا شەھىرى ئىنقىلابىي قۇربانلار خاتىرە باغچىسىغا قايتىدىن دەپنە قىلىندى.

بۇ خاتىرە باغچىسىغا بۇگۈنگە قەدەر خەلق ئاممىسى بېرىپ تەزىيە بىلدۇرۈپ كەلمەكتە.

مەن ھەر قېتىم باغچىغا بېرىپ ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قەبرىسىنى يوقلىغىنىمدا، قەلبىم قايغۇغا توشۇپ كۆڭلۈم بۇزۇلىدۇ. بۇ يەردە مېنىڭ ئۇستازىم، يولدىشىم ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن بىر نەۋرە ئىنىم ئوسمانجان ناسىرى ياتىدۇ. يەنە باشقا سەپداشلاردىن ئىسھاقبېك مۇنۇنوف، ئابدۇكېرىم ئابباسوف، لو جى، شۇنداقلا ھەمراھلىرىدىن — تەرجىمان ئابدۇرېشىت ئىمىنوف، ئارقا سەپ خادىمى غېنى كېرىموف قاتارلىق يول-داشلار مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدا ياتماقتا.

مەن قەبرە ئالدىدا تەزىيە بىلدۇرۈپ تۇرغان ۋاقتىمدا كۆز ئالدىمدىن ئەخمەت ئەپەندىنىڭ كۈلكە يېغىپ تۇرغان چىرايى، ئوسمانجانىنىڭ

بۇ قىزىم ئادالەت قاسىمى ۋە ئوغلۇم ئادىلجان قاسىمى ئۇچەيلەن ئىنقىلابىي قۇربان
ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا چۈشكەن سۈرىتىمىز

شوخلۇقى كۆز ئالدىمدا نامايان بولىدۇ، ئۇزۇنغىچە بۇ يەردىن ئايرىلغۇم كەلمەيدۇ.

ئەخمەت ئەپەندىمگە بىر دەستە سەبدەگۈل تەقدىم قىلىپ، سېغىنىشىمنى ئىپادىلەيمەن.

图书在版编目(CIP)数据

回忆阿合买提江：全2册：维吾尔文 / 玛依努尔·哈斯木著. -- 北京：民族出版社，2013.7
ISBN 978-7-105-12820-4

Ⅰ. ①回… Ⅱ. ①玛… Ⅲ. ①阿合买提江(1914～1949)—回忆录—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ①K827=7

中国版本图书馆CIP数据核字(2013)第167962号

顾　　问：乌依古尔·萨伊然
　　木扎帕尔·阿布拉耶夫
编　　委：韩赤兵
　　努尔穆罕默德·多莱特
　　梁日明
　　霍加阿合买提·尤努斯
　　阿地利江·哈斯木
责任编辑：牙库甫
　　开赛尔·库尔班
　　卡哈尔·普拉提
　　阿布力米提·巴日
特约编辑：阿地利江·哈斯木
审　　定：艾尔肯·哈德尔
　　阿合买提江·吾守尔
　　阿不力孜·鄂尔浑
责任校对：阿不力孜·阿巴斯
　　阿布力米提·巴日
封面设计：努尔买买提·艾买尔
排　　版：牙力洪江·司马义
出版发行：民族出版社　　http://mzcbs.com
社　　址：北京市和平里北街14号　　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京画中画印刷有限公司
版　　次：2014年8月第1版　2014年8月北京第1次印刷
开　　本：787×1092毫米　16开
印　　张：90
定　　价：160.00元（上、下）
ISBN 978-7-105-12820-4/K·2242(维109)

مەسلىھەتچىلەر: ئۇيغۇر سايرانى
مۇزەپپەر ئابدۇللايىق
تەھرىر ھەيئەتلەر: خەن چىبىڭ
نۇرمۇھەممەت دۆلەتى
لياڭ رىمىڭ
غوجائەخمەت يۇنۇس
ئادىلجان قاسىمى
مەسئۇل مۇھەررلەر: ياقۇپ مۇھەممەتروزى
قەيسەر قۇربان
قاھار پولات
ئابلىمىت بارى
تەكلىپلىك مۇھەررلەر: ئادىلجان قاسىمى
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر: ئەركىن ئابدۇقادىر
ئەخمەتجان ھوشۇر
ئابلىز ئورخۇن
مەسئۇل كوررېكتور: ئابلىز ئابباس
ئابلىمىت بارى
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن
بېسىشقا تەييارلىغۇچى: يالقۇنجان ئىسمائىل

ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن

ماھنۇر قاسىم

نەشر قىلغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى: بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 100013
تېلېفون نومۇرى: 010 - 64290862
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابلىرى
باسقۇچى: بېيجىڭ خۇاجۇڭخۇا باسما چەكلىك شىركىتى
نەشرى: 2014 ـ يىل 8 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى: 2014 ـ يىل 8 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1092×787 م م، 16 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 90
باھاسى: 160.00 يۈەن (ئىككى قىسىم)
ISBN 978-7-105-12820-4/K·2242(维109)